។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

មជ្ឈិមនិកាយេ

មូលបណ្ណាស-ដីកា

(បឋមោ ភាគោ)

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា

១. សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយវន្ទនា សំវណ្ណេតព្ពស្ស ធម្មស្ស បភវនិស្សយវិសុទ្ធិបដិវេទនត្ថំ, តំ បន ធម្មសំវណ្ណនាសុ វិញ្ញូនំ ពហុមានុប្បាទនត្ថំ, តំ សម្មទេវ តេសំ ឧគ្គហធារណាទិក្កមលទ្ធព្ពាយ សម្មាបដិបត្តិយា សព្ពហិតសុខនិប្ផាទនត្ថំ។ អថ វា មង្គលភាវតោ, សព្ពកិរិយាសុ បុព្ពកិច្ចភាវតោ, បណ្ឌិតេហិ សមាចរិតភាវតោ, អាយតឹ បរេសំ ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនតោ ច សំវណ្ណនាយំ រតនត្តយបណាមកិរិយា។ អថ វា រតនត្តយបណាមករណំ បូជនីយបូជាបុញ្ញវិសេសនិព្ពត្តនត្ថំ។ តំ អត្តនោ យថាលទ្ធសម្បត្តិនិមិត្តកស្ស កម្មស្ស ពលានុប្បទានត្ថំ។ អន្តរា ច តស្ស អសង្កោចនត្ថំ។ តទុភយំ អនន្តរាយេន អដ្ឋកថាយ បរិសមាបនត្ថំ។ ឥទមេវ ច បយោជនំ អាចរិយេន ឥធាធិប្បេតំ។ តថា ហិ វក្ខតិ “ឥតិ មេ បសន្នមតិនោ…បេ…. តស្សានុភាវេនា”តិ។ វត្ថុត្តយបូជា ហិ និរតិសយបុញ្ញក្ខេត្តសំពុទ្ធិយា អបរិមេយ្យបភាវោ បុញ្ញាតិសយោតិ ពហុវិធន្តរាយេបិ លោកសន្និវាសេ អន្តរាយនិពន្ធនសកលសំកិលេសវិទ្ធំសនាយ បហោតិ។ ភយាទិឧបទ្ទវញ្ច និវារេតិ។ យថាហ –

“បូជារហេ បូជយតោ។ ពុទ្ធេ យទិ វ សាវកេ”តិអាទិ (ធ. ប. ១៩៥; អប. ១.១០.១), តថា –

“យេ, ភិក្ខវេ, ពុទ្ធេ បសន្នា, អគ្គេ តេ បសន្នា, អគ្គេ ខោ បន បសន្នានំ អគ្គោ វិបាកោ ហោតី”តិអាទិ (ឥតិវុ. ៩០, ៩១),

“ពុទ្ធោតិ កិត្តយន្តស្ស, កាយេ ភវតិ យា បីតិ;
វរមេវ ហិ សា បីតិ, កសិណេនបិ ជម្ពុទីបស្ស។

ធម្មោតិ កិត្តយន្តស្ស…បេ…. កសិណេនបិ ជម្ពុទីបស្ស;
សង្ឃោតិ កិត្តយន្តស្ស…បេ…. កសិណេនបិ ជម្ពុទីបស្សា”តិ។ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៩០),

តថា –

“យស្មឹ មហានាម សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មឹ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោស…បេ…. ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតី”តិអាទិ (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១),

“អរញ្ញេ រុក្ខមូលេ វា…បេ….
ភយំ វា ឆម្ភិតត្តំ វា,
លោមហំសោ ន ហេស្សតី”តិ ច។ (សំ. និ. ២.២៤៩);

តត្ថ យស្ស វត្ថុត្តយស្ស វន្ទនំ កត្តុកាមោ, តស្ស គុណាតិសយយោគសន្ទស្សនត្ថំ “**ករុណាសីតលហទយ**”ន្តិអាទិនា គាថាត្តយមាហ។ គុណាតិសយយោគេន ហិ វន្ទនារហភាវោ, វន្ទនារហេ ច កតា វន្ទនា យថាធិប្បេតំ បយោជនំ សាធេតីតិ។ តត្ថ យស្សា ទេសនាយ សំវណ្ណនំ កត្តុកាមោ។ សា ន វិនយទេសនា វិយ ករុណាប្បធានា, នាបិ អភិធម្មទេសនា វិយ បញ្ញាប្បធានា , អថ ខោ ករុណាបញ្ញាប្បធានាតិ តទុភយប្បធានមេវ តាវ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ថោមនំ កាតុំ តម្មូលកត្តា សេសរតនានំ “ករុណាសីតលហទយ”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ កិរតីតិ ករុណា, បរទុក្ខំ វិក្ខិបតិ អបនេតីតិ អត្ថោ។ អថ វា កិណាតីតិ ករុណា, បរទុក្ខេ សតិ ការុណិកំ ហឹសតិ វិពាធតីតិ អត្ថោ។ បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ កម្បនំ ហទយខេទំ ករោតីតិ វា ករុណា។ អថ វា កមិតិ សុខំ, តំ រុន្ធតីតិ ករុណា។ ឯសា ហិ បរទុក្ខាបនយនកាមតាលក្ខណា អត្តសុខនិរបេក្ខតាយ ការុណិកានំ សុខំ រុន្ធតិ វិ

ពន្ធតីតិ អត្ថោ ។ ករុណាយ សីតលំ ករុណាសីតលំ, ករុណាសីតលំ ហទយំ អស្សាតិ ករុណាសីតលហទយោ, តំ **ករុណាសីតលហទយំ**។

តត្ថ កិញ្ចាបិ បរេសំ ហិតោបសំហារសុខាទិអបរិហានិច្ឆនសភាវតាយ, ព្យាបាទារតីនំ ឧជុវិបច្ចនីកតាយ ច បរសត្តសន្តានគតសន្តាបវិច្ឆេទនាការប្បវត្តិយា មេត្តាមុទិតានម្បិ ចិត្តសីតលភាវការណតា ឧបលព្ភតិ, តថាបិ បរទុក្ខាបនយនាការប្បវត្តិយា បរូបតាបាសហនរសា អវិហឹសាភូតា ករុណាវ វិសេសេន ភគវតោ ចិត្តស្ស ចិត្តបស្សទ្ធិ វិយ សីតិភាវនិមិត្តន្តិ វុត្តំ “**ករុណាសីតលហទយ**”ន្តិ។ ករុណាមុខេន វា មេត្តាមុទិតានម្បិ ហទយសីតលភាវការណតា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា អសាធារណញាណវិសេសនិពន្ធនភូតា សាតិសយំ និរវសេសញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ វិយ សវិសយព្យាបិតាយ មហាករុណាភាវំ ឧបគតា ករុណាវ ភគវតោ អតិសយេន ហទយសីតលភាវហេតូតិ អាហ “**ករុណាសីតលហទយ**”ន្តិ។ អថ វា សតិបិ មេត្តាមុទិតានំ សាតិសយេ ហទយសីតិភាវនិពន្ធនត្តេ សកលពុទ្ធគុណវិសេសការណតាយ តាសម្បិ ការណន្តិ ករុណាវ ភគវតោ “ហទយសីតលភាវការណ”ន្តិ វុត្តា។ ករុណានិទានា ហិ សព្ពេបិ ពុទ្ធគុណា។ ករុណានុភាវនិព្ពាបិយមានសំសារទុក្ខសន្តាបស្ស ហិ ភគវតោ បរទុក្ខាបនយនកាមតាយ អនេកានិបិ អសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បានំ អកិលន្តរូបស្សេវ និរវសេសពុទ្ធករធម្មសម្ភរណនិរតស្ស សមធិគតធម្មាធិបតេយ្យស្ស ច សន្និហិតេសុបិ សត្តសង្ខារសមុបនីតហទយូបតាបនិមិត្តេសុ ន ឦសកម្បិ ចិត្តសីតិភាវស្ស អញ្ញថត្តមហោសីតិ។ ឯតស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ តីសុបិ អវត្ថាសុ ភគវតោ ករុណា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

បជានាតីតិ បញ្ញា, យថាសភាវំ បការេហិ បដិវិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ បញ្ញាវ ញេយ្យាវរណប្បហានតោ បការេហិ ធម្មសភាវជោតនដ្ឋេន បជ្ជោតោតិ បញ្ញាបជ្ជោតោ។ សវាសនប្បហានតោ វិសេសេន ហតំ សមុគ្ឃាតិតំ វិហតំ, បញ្ញាបជ្ជោតេន វិហតំ បញ្ញាបជ្ជោតវិហតំ។ មុយ្ហន្តិ តេន, សយំ វា មុយ្ហតិ, មោហនមត្តមេវ វា តន្តិ មោហោ, អវិជ្ជា, ស្វេវ វិសយសភាវបដិច្ឆាទនតោ អន្ធការសរិក្ខតាយ តមោ វិយាតិ តមោ, បញ្ញាបជ្ជោតវិហតោ មោហតមោ ឯតស្សាតិ បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតមោ, តំ **បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតមំ**។ សព្ពេសម្បិ ហិ ខីណាសវានំ សតិបិ បញ្ញាបជ្ជោតេន អវិជ្ជន្ធការស្ស វិហតភាវេ សទ្ធាវិមុត្តេហិ វិយ ទិដ្ឋិប្បត្តានំ សាវកេហិ បច្ចេកសម្ពុទ្ធេហិ ច សវាសនប្បហានេន សម្មាសម្ពុទ្ធានំ កិលេសប្បហានស្ស វិសេសោ វិជ្ជតីតិ សាតិសយេន អវិជ្ជាបហានេន ភគវន្តំ ថោមេន្តោ អាហ “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។

អថ វា អន្តរេន បរោបទេសំ អត្តនោ សន្តានេ អច្ចន្តំ អវិជ្ជន្ធការវិគមស្ស និព្ពត្តិតត្តា, តថា សព្ពញ្ញុតាយ ពលេសុ ច វសីភាវស្ស សមធិគតត្តា, បរសន្តតិយញ្ច ធម្មទេសនាតិសយានុភាវេន សម្មទេវ តស្ស បវត្តិតត្តា ភគវាវ វិសេសតោ មោហតមវិគមេន ថោមេតព្ពោតិ អាហ “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។ ឥមស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ “បញ្ញាបជ្ជោតោ”តិ បទេន ភគវតោ បដិវេធបញ្ញា វិយ ទេសនាបញ្ញាបិ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសនយេន វា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អថ វា ភគវតោ ញាណស្ស ញេយ្យបរិយន្តិកត្តា សកលញេយ្យធម្មសភាវាវពោធនសមត្ថេន អនាវរណញាណសង្ខាតេន បញ្ញាបជ្ជោតេន សព្ពញេយ្យធម្មសភាវច្ឆាទកស្ស មោហន្ធការស្ស វិធមិតត្តា អនញ្ញសាធារណោ ភគវតោ មោហតមវិនាសោតិ កត្វា វុត្តំ “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។ ឯត្ថ ច មោហតមវិធមនន្តេ អធិគតត្តា អនាវរណញាណំ ការណូបចារេន សសន្តានេ មោហតមវិធមនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អភិនីហារសម្បត្តិយា សវាសនប្បហានមេវ ហិ កិលេសានំ ញេយ្យាវរណប្បហានន្តិ, បរសន្តានេ បន មោហតមវិធមនស្ស ការណភាវតោ អនាវរណញាណំ “មោហតមវិធមន”ន្តិ វុច្ចតីតិ។

កឹ បន ការណំ អវិជ្ជាសមុគ្ឃាតោយេវេកោ បហានសម្បត្តិវសេន ភគវតោ ថោមនានិមិត្តំ គយ្ហតិ, ន បន សាតិសយំ និរវសេសកិលេសប្បហានន្តិ? តប្បហានវចនេនេវ តទេកដ្ឋតាយ សកលសំកិលេសគណសមុគ្ឃាតស្ស ជោតិតភាវតោ។ ន ហិ សោ តាទិសោ កិលេសោ អត្ថិ, យោ និរវសេសអវិជ្ជាប្បហានេន ន បហីយតីតិ។

អថ វា វិជ្ជា វិយ សកលកុសលធម្មសមុប្បត្តិយា និរវសេសាកុសលធម្មនិព្ពត្តិយា សំសារប្បវត្តិយា ច អវិជ្ជា បធានការណន្តិ តព្ពិឃាតវចនេន សកលសំកិលេសគណសមុគ្ឃាតោ វុត្តោយេវ ហោតីតិ វុត្តំ “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។

នរា ច អមរា ច នរាមរា, សហ នរាមរេហីតិ សនរាមរោ, សនរាមរោ ច សោ លោកោ ចាតិ សនរាមរលោកោ។ តស្ស គរូតិ សនរាមរលោកគរុ, តំ **សនរាមរលោកគរុំ**។ ឯតេន ទេវមនុស្សានំ វិយ តទវសិដ្ឋ

សត្ថានម្បិ យថារហំ គុណវិសេសាវហតាយ ភគវតោ ឧបការិតំ ទស្សេតិ។ ន ចេត្ថ បធានាប្បធានភាវោ ចោ
ទេតព្ពោ។ អញ្ញោ ហិ សទ្ទក្កមោ, អញ្ញោ អត្ថក្កមោ។ ឯទិសេសុ ហិ សមាសបទេសុ បធានម្បិ អប្បធានំ វិយ
និទ្ទិសីយតិ យថា “សរាជិកាយ បរិសាយា”តិ (ចូឡវ. ៣៣៦)។ កាមញ្ចេត្ថ សត្តសង្ខារោកាសវសេន តិវិធោ
លោកោ, គរុភាវស្ស បន អធិប្បេតត្តា គរុករណសមត្ថស្សេវ យុជ្ជនតោ សត្តលោកស្ស វសេន អត្ថោ
គហេតព្ពោ។ សោ ហិ លោកីយន្តិ ឯត្ថ បុញ្ញបាបានិ តព្ពិបាកោ ចាតិ “លោកោ”តិ វុច្ចតិ។ អមរគ្គហណេន ចេត្ថ
ឧបបត្តិទេវា អធិប្បេតា។

អថ វា សមូហត្ថោ លោកសទ្ទោ សមុទាយវសេន លោកីយតិ បញ្ញាបីយតីតិ។ សហ នរេហីតិ សនរា, សនរា
ច តេ អមរា ចាតិ សនរាមរា, តេសំ លោកោតិ សនរាមរលោកោតិ បុរិមនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ អមរសទ្ទេន
ចេត្ថ វិសុទ្ធិទេវាបិ សង្គយ្ហន្តិ។ តេ ហិ មរណាភាវតោ បរមត្ថតោ អមរា។ នរាមរានំយេវ ច គហណំ
ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសវសេន យថា “សត្ថា ទេវមនុស្សាន”ន្តិ (ទី. និ. ១.១៥៧)។ តថា ហិ សព្ពានត្ថបរិហារបុព្ពង្គមាយ
និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ អច្ចន្តូប
ការិតាយ អបរិមិតនិរុបមប្បភាវគុណវិសេសសមង្គិតាយ ច សព្ពសត្តុត្តមោ ភគវា អបរិមាណាសុ
លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ឧត្តមគារវដ្ឋានំ។ តេន វុត្តំ **“សនរាមរលោកគរុ”**ន្តិ។

សោភនំ គតំ គមនំ ឯតស្សាតិ សុគតោ។ ភគវតោ ហិ វេនេយ្យជនុបសង្កមនំ ឯកន្តេន តេសំ ហិតសុខ
និប្ផាទនតោ សោភនំ, តថា លក្ខណានុព្យញ្ជនបដិមណ្ឌិតរូបកាយតាយ ទុតវិលម្ពិត-ខលិតានុកឌ្ឍន-
និប្បីឡនុក្កុដិក-កុដិលាកុលតាទិ-ទោសរហិត-មវហសិត-រាជហំស- វសភវារណ-មិគរាជគមនំ កាយគមនំ
ញាណគមនញ្ច វិបុលនិម្មលករុណា-សតិវីរិយាទិ-គុណវិសេសសហិតមភិនីហារតោ យាវ មហាពោធី អនវជ្ជតាយ
សោភនមេវាតិ។ អថ វា សយម្ភុញាណេន សកលមបិ លោកំ បរិញ្ញាភិសមយវសេន បរិជានន្តោ ញាណេន សម្មា
គតោ អវគតោតិ សុគតោ។ តថា លោកសមុទយំ បហានាភិសមយវសេន បជហន្តោ អនុប្បត្តិធម្មតំ អា
បាទេន្តោ សម្មា គតោ អតីតោតិ សុគតោ, លោកនិរោធំ និព្ពានំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន សម្មា គតោ
អធិគតោតិ សុគតោ, លោកនិរោធគាមិនី បដិបទំ ភាវនាភិសមយវសេន សម្មា គតោ បដិបន្នោតិ សុគតោ។
“សោតាបត្តិមគ្គេន យេ កិលេសា បហីនា, តេ កិលេសេ ន បុនេតិ ន បច្ចេតិ ន បច្ចាគច្ឆតីតិ
សុគតោ”តិអាទិនា (មហានិ. ៣៨; ចូឡនិ. ២៧) នយេន អយមត្ថោ វិភាវេតព្ពោ។ អថ វា សុន្ទរំ ឋានំ សម្មា
សម្ពោធី, និព្ពានមេវ វា គតោ អធិគតោតិ សុគតោ។ យស្មា វា ភូតំ តច្ឆំ អត្ថសំហិតំ វេនេយ្យានំ យថារហំ កាល
យុត្តមេវ ច ធម្មំ ភាសតិ, តស្មា សម្មា គទតិ វទតីតិ សុគតោ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ ឥតិ
សោភនគមនតាទីហិ សុគតោ, តំ **សុគតំ**។

បុញ្ញបាបកម្មេហិ ឧបបជ្ជនវសេន គន្តព្ពតោ គតិយោ, ឧបបត្តិភវវិសេសា។ តា បន និរយាទិវសេន បញ្ច
វិធា។ តាហិ សកលស្សបិ ភវគាមិកម្មស្ស អរិយមគ្គាធិគមេន អវិបាការហភាវករណេន និវត្តិតត្តា ភគវា
បញ្ចហិបិ គតីហិ សុដ្ឋុ មុត្តោ វិសំយុត្តោតិ អាហ **“គតិវិមុត្ត”**ន្តិ។ ឯតេន ភគវតោ កត្ថចិបិ គតិយា
អបរិយាបន្នតំ ទស្សេតិ, យតោ ភគវា “ទេវាតិទេវោ”តិ វុច្ចតិ។ តេនេវាហ –

“យេន ទេវូបបត្យស្ស, គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ;
យក្ខត្តំ យេន គច្ឆេយ្យំ, មនុស្សត្តញ្ច អព្ពជេ;
តេ មយ្ហំ អាសវា ខីណា, វិទ្ធស្តា វិនឡីកតា”តិ។ (អ. និ. ៤.៣៦);

តំតំគតិសំវត្តនកានញ្ហិ កម្មកិលេសានំ អគ្គមគ្គេន ពោធិមូលេយេវ សុប្បហីនត្តា នត្ថិ ភគវតោ
គតិបរិយាបន្នតាតិ អច្ចន្តមេវ ភគវា សព្ពភវយោនិគតិ-វិញ្ញាណដ្ឋិតិ-សត្តាវាស-សត្តនិកាយេហិ បរិមុត្តោ, តំ
គតិវិមុត្តំ។ វន្ទេតិ នមាមិ, ថោមេមីតិ វា អត្ថោ។

អថ វា **គតិវិមុត្ត**ន្តិ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុប្បត្តិយា ភគវន្តំ ថោមេតិ។ ឯត្ថ ហិ ទ្វីហិ អាការេហិ
ភគវតោ ថោមនា វេទិតព្ពា អត្តហិតសម្បត្តិតោ បរហិតបដិបត្តិតោ ច។ តេសុ អត្តហិតសម្បត្តិ
អនាវរណញាណាធិគមតោ សវាសនានំ សព្ពេសំ កិលេសានំ អច្ចន្តប្បហានតោ អនុបាទិសេសនិព្ពានប្បត្តិតោ
ច វេទិតព្ពា, បរហិតបដិបត្តិ លាភសក្ការាទិនិរបេក្ខចិត្តស្ស សព្ពទុក្ខនិយ្យានិកធម្មទេសនតោ វិរុទ្ធេសុបិ និច្ចំ
ហិតជ្ឈាសយតោ ញាណបរិបាកកាលាគមនតោ ច។ សា បនេត្ថ អាសយតោ បយោគតោ ច ទុវិធា បរហិត
បដិបត្តិ, តិវិធា ច អត្តហិតសម្បត្តិ បកាសិតា ហោតិ។ កថំ? “ករុណាសីតលហទយ”ន្តិ ឯតេន អាសយតោ ប
រហិតបដិបត្តិ, សម្មាគទនត្ថេន សុគតសទ្ទេន បយោគតោ បរហិតបដិបត្តិ, “បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតមំ

គតិវិមុត្ត”ន្តិ ឯតេហិ ចតុសច្ចបដិវេធត្ថេន ច សុគតសទ្ទេន តិវិធាបិ អត្តហិតសម្បត្តិ, អវសិដ្ឋេហិ តេន “បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម”ន្តិ ឯតេន ចាបិ សព្ពាបិ អត្តហិតសម្បត្តិបរហិតបដិបត្តិ បកាសិតា ហោតីតិ។

អថ វា តីហិ អាការេហិ ភគវតោ ថោមនា វេទិតព្ពា – ហេតុតោ ផលតោ ឧបការតោ ច។ តត្ថ **ហេតុ** មហាករុណា, សា បឋមបទេន ទស្សិតា។ **ផលំ** ចតុព្ពិធំ ញាណសម្បទា បហានសម្បទា អានុភាវសម្បទា រូបកាយសម្បទា ចាតិ។ តាសុ ញាណបហានសម្បទា ទុតិយបទេន សច្ចបដិវេធត្ថេន ច សុគតសទ្ទេន បកាសិតា ហោន្តិ, អានុភាវសម្បទា បន តតិយបទេន, រូបកាយសម្បទា យថាវុត្តកាយគមនសោភនត្ថេន សុគតសទ្ទេន លក្ខណានុព្យញ្ជនបារិបូរិយា វិនា តទភាវតោ។ **ឧបការោ** អនន្តរំ អពាហិរំ ករិត្វា តិវិធយានមុខេន វិមុត្តិធម្មទេសនា។ សោ សម្មាគទនត្ថេន សុគតសទ្ទេន បកាសិតោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ “ករុណាសីតលហទយ”ន្តិ ឯតេន សម្មាសម្ពោធិយា មូលំ ទស្សេតិ។ មហាករុណាសញ្ចោទិតមានសោ ហិ ភគវា សំសារបង្កតោ សត្តានំ សមុទ្ធរណត្ថំ កតាភិនីហារោ អនុបុព្ពេន បារមិយោ បូរេត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អធិគតោតិ ករុណា សម្មាសម្ពោធិយា មូលំ។ “បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម”ន្តិ ឯតេន សម្មាសម្ពោធិំ ទស្សេតិ ។ អនាវរណញាណបទដ្ឋានញ្ហិ មគ្គញាណំ, មគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ច អនាវរណញាណំ “សម្មាសម្ពោធី”តិ វុច្ចតីតិ។ សម្មាគមនត្ថេន សុគតសទ្ទេន សម្មាសម្ពោធិយា បដិបត្តិំ ទស្សេតិ លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនកាមសុខល្លិកត្តកិលមថានុយោគសស្សតុច្ឆេទាភិនិវេសាទិ អន្តទ្វយរហិតាយ ករុណាបញ្ញាបរិគ្គហិតាយ មជ្ឈិមាយ បដិបត្តិយា បកាសនតោ សុគតសទ្ទស្ស។ ឥតរេហិ សម្មាសម្ពោធិយា បធានាប្បធានភេទំ បយោជនំ ទស្សេតិ។ សំសារមហោឃតោ សត្តសន្តារណញ្ចេត្ថ បធានំ បយោជនំ, តទញ្ញមប្បធានំ។ តេសុ បធានេន បរហិតបដិបត្តិំ ទស្សេតិ, ឥតរេន អត្តហិតសម្បត្តិំ, តទុភយេន អត្តហិតាយ បដិបន្នាទីសុ ចតូសុ បុគ្គលេសុ ភគវតោ ចតុត្ថបុគ្គលភាវំ ទស្សេតិ។ តេន ច អនុត្តរទក្ខិណេយ្យភាវំ ឧត្តមវន្ទនីយភាវំ អត្តនោ ច វន្ទនកិរិយាយ ខេត្តង្គតភាវំ ទស្សេតិ។

ឯត្ថ ច ករុណាគហណេន លោកិយេសុ មហគ្គតភាវប្បត្តាសាធារណគុណទីបនតោ ភគវតោ សព្ពលោកិយគុណសម្បត្តិ ទស្សិតា ហោតិ, បញ្ញាគហណេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានមគ្គញាណទីបនតោ សព្ពលោកុត្តរគុណសម្បត្តិ។ តទុភយគ្គហណសិទ្ធោ ហិ អត្ថោ “សនរាមរលោកគរុ”ន្តិអាទិនា វិបញ្ចីយតីតិ។ ករុណាគហណេន ច ឧបគមនំ និរុបក្កិលេសំ ទស្សេតិ, បញ្ញាគហណេន អបគមនំ។ តថា ករុណាគហណេន លោកសមញ្ញានុរូបំ ភគវតោ បវត្តិំ ទស្សេតិ លោកវោហារវិសយត្តា ករុណាយ, បញ្ញាគហណេន សមញ្ញាយ អនតិធាវនំ សភាវានវពោធេន ហិ ធម្មានំ សមញ្ញំ អតិធាវិត្វា សត្តាទិបរាមសនំ ហោតីតិ។ តថា ករុណាគហណេន មហាករុណាសមាបត្តិវិហារំ ទស្សេតិ, បញ្ញាគហណេន តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណំ ចតុសច្ចញាណំ ចតុបដិសម្ភិទាញាណំ ចតុវេសារជ្ជញាណំ។

ករុណាគហណេន មហាករុណាសមាបត្តិញាណស្ស គហិតត្តា សេសាសាធារណញាណានិ, ឆ អភិញ្ញា, អដ្ឋសុ បរិសាសុ អកម្បនញាណានិ, ទស ពលានិ, ចុទ្ទស ពុទ្ធញាណានិ, សោឡស ញាណចរិយា, អដ្ឋារស ពុទ្ធធម្មា, ចតុចត្តាលីស ញាណវត្ថូនិ, សត្តសត្តតិញាណវត្ថូនីតិ ឯវមាទីនំ អនេកេសំ បញ្ញាបភេទានំ វសេន ញាណចារំ ទស្សេតិ។ តថា ករុណាគហណេន ចរណសម្បត្តិំ, បញ្ញាគហណេន វិជ្ជាសម្បត្តិំ។ ករុណាគហណេន អត្តាធិបតិតា, បញ្ញាគហណេន ធម្មាធិបតិតា។ ករុណាគហណេន លោកនាថភាវោ, បញ្ញាគហណេន អត្តនាថភាវោ។ តថា ករុណាគហណេន បុព្ពការិភាវោ, បញ្ញាគហណេន កតញ្ញុតា។ តថា ករុណាគហណេន អបរន្តបតា, បញ្ញាគហណេន អនត្តន្តបតា។ ករុណាគហណេន វា ពុទ្ធករធម្មសិទ្ធិ, បញ្ញាគហណេន ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ។ តថា ករុណាគហណេន បរេសំ តារណំ, បញ្ញាគហណេន សយំ តរណំ។ តថា ករុណាគហណេន សព្ពសត្តេសុ អនុគ្គហចិត្តតា, បញ្ញាគហណេន សព្ពធម្មេសុ វិរត្តចិត្តតា ទស្សិតា ហោតិ។

សព្ពេសញ្ច ពុទ្ធគុណានំ ករុណា អាទិ តន្និទានភាវតោ, បញ្ញា បរិយោសានំ តតោ ឧត្តរិ ករណីយាភាវតោ។ ឥតិ អាទិបរិយោសានទស្សនេន សព្ពេ ពុទ្ធគុណា ទស្សិតា ហោន្តិ។ តថា ករុណាគហណេន សីលក្ខន្ធបុព្ពង្គមោ សមាធិក្ខន្ធោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ករុណានិទានញ្ហិ សីលំ តតោ បាណាតិបាតាទិវិរតិប្បវត្តិតោ, សា ច ឈានត្តយសម្បយោគិនីតិ។ បញ្ញាវចនេន បញ្ញាក្ខន្ធោ។ សីលញ្ច សព្ពពុទ្ធគុណានំ អាទិ, សមាធិ មជ្ឈេ, បញ្ញា បរិយោសានន្តិ ឯវម្បិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណទស្សនេន សព្ពេ ពុទ្ធគុណា ទស្សិតា ហោន្តិ នយតោ ទស្សិតត្តា។ ឯសោ ឯវ ហិ និរវសេសតោ ពុទ្ធគុណានំ ទស្សនុបាយោ, យទិទំ នយគ្គាហណំ។ អញ្ញថា កោ នាម សមត្ថោ ភគវតោ គុណេ អនុបទំ និរវសេសតោ ទស្សេតុំ។ តេនេវាហ –

“ពុទ្ធោបិ ពុទ្ធស្ស ភណេយ្យ វណ្ណំ;

កប្បម្បិ ចេ អញ្ញមភាសមានោ។

ខីយេថ កប្បោ ចិរទីឃមន្តរេ;
វណ្ណោ ន ខីយេថ តថាគតស្សា”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣០៥; ៣.១៤១; ម. និ. អដ្ឋ. ២.៤២៥; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; អប. អដ្ឋ. ២.៧.២០; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ៤.៤; ចរិយា. អដ្ឋ. ៣.១២២ បកិណ្ណកកថា);

តេនេវ ច អាយស្មតា សារិបុត្តត្ថេរេនបិ ពុទ្ធគុណបរិច្ឆេទនំ បតិ អនុយុត្តេន “នោ ហេតំ, ភន្តេ”តិ បដិក្ខិបិត្វា “អបិច មេ, ភន្តេ, ធម្មន្វយោ វិទិតោ”តិ (ទី. និ. ២.១៤៦) វុត្តំ។

២. ឯវំ សង្ខេបេន សកលសព្ពញ្ញុគុណេហិ ភគវន្តំ អភិត្ថវិត្វា ឥទានិ សទ្ធម្មំ ថោមេតុំ **“ពុទ្ធោបី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ពុទ្ធោ**តិ កត្តុនិទ្ទេសោ។ **ពុទ្ធភាវ**ន្តិ កម្មនិទ្ទេសោ។ **ភាវេត្វា សច្ឆិកត្វា**តិ ច បុព្ពកាលកិរិយានិទ្ទេសោ ។ **យ**ន្តិ អនិយមតោ កម្មនិទ្ទេសោ។ **ឧបគតោ**តិ អបរកាលកិរិយានិទ្ទេសោ។ **វន្ទេ**តិ កិរិយានិទ្ទេសោ។ **ត**ន្តិ និយមនំ។ **ធម្ម**ន្តិ វន្ទនកិរិយាយ កម្មនិទ្ទេសោ។ **គតមលំ អនុត្តរ**ន្តិ ច តព្ពិសេសនំ។

តត្ថ ពុទ្ធសទ្ទស្ស តាវ “ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ, ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ”តិអាទិនា **និទ្ទេសនយេន** (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. ៩៧) អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អថ វា សវាសនាយ អញ្ញាណនិទ្ទាយ អច្ចន្តវិគមតោ, ពុទ្ធិយា វា វិកសិតភាវតោ ពុទ្ធវាតិ **ពុទ្ធោ** ជាគរណវិកសនត្ថវសេន។ អថ វា កស្សចិបិ ញេយ្យធម្មស្ស អនវពុទ្ធស្ស អភាវេន ញេយ្យវិសេសស្ស កម្មភាវេន អគ្គហណតោ កម្មវចនិច្ឆាយ អភាវេន អវគមនត្ថវសេនេវ កត្តុនិទ្ទេសោ លព្ភតីតិ ពុទ្ធវាតិ **ពុទ្ធោ** យថា “ទិក្ខិតោ ន ទទាតី”តិ។ អត្ថតោ បន បារមិតាបរិភាវិតោ សយម្ភុញាណេន សហ វាសនាយ វិហតវិទ្ធស្តនិរវសេសកិលេសោ មហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិអបរិមេយ្យគុណគណាធារោ ខន្ធសន្តានោ ពុទ្ធោ។ យថាហ –

“ពុទ្ធោតិ យោ សោ ភគវា សយម្ភូ។ អនាចរិយកោ បុព្ពេ អននុស្សុតេសុ ធម្មេសុ សាមំ សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈិ, តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ ពលេសុ ច វសីភាវ”ន្តិ (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. ៩៧; បដិ. ម. ៣.១៦១)។

អបិ-សទ្ទោ សម្ភាវនេ។ តេន “ឯវំ គុណវិសេសយុត្តោ សោបិ នាម ភគវា”តិ វក្ខមានគុណេ ធម្មេ សម្ភាវនំ ទីបេតិ។ **ពុទ្ធភាវ**ន្តិ សម្មាសម្ពោធឹ។ **ភាវេត្វា**តិ ឧប្បាទេត្វា វឌ្ឍេត្វា ច។ **សច្ឆិកត្វា**តិ បច្ចក្ខំ កត្វា។ **ឧបគតោ**តិ បត្តោ, អធិគតោតិ អត្ថោ។ ឯតស្ស “ពុទ្ធភាវ”ន្តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **គតមល**ន្តិ វិគតមលំ, និទ្ទោសន្តិ អត្ថោ។ **វន្ទេ**តិ បណមាមិ, ថោមេមិ វា។ **អនុត្តរ**ន្តិ ឧត្តររហិតំ, លោកុត្តរន្តិ អត្ថោ។ **ធម្ម**ន្តិ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ អបាយតោ ច សំសារតោ ច អបតមានេ កត្វា ធារេតីតិ ធម្មោ។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – ឯវំ វិវិធគុណគណសមន្នាគតោ ពុទ្ធោបិ ភគវា យំ អរិយមគ្គសង្ខាតំ ធម្មំ ភាវេត្វា, ផលនិព្ពានសង្ខាតំ បន សច្ឆិកត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អធិគតោ, តមេតំ ពុទ្ធានម្បិ ពុទ្ធភាវហេតុភូតំ សព្ពទោសមលរហិតំ អត្តនោ ឧត្តរិតរាភាវេន អនុត្តរំ បដិវេធសទ្ធម្មំ នមាមីតិ។ បរិយត្តិសទ្ធម្មស្សាបិ តប្បកាសនត្តា ឥធ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អថ វា “អភិធម្មនយសមុទ្ទំ អធិគច្ឆិ, តីណិ បិដកានិ សម្មសី”តិ ច អដ្ឋកថាយំ វុត្តត្តា បរិយត្តិធម្មស្សបិ សច្ឆិកិរិយាសម្មសនបរិយាយោ លព្ភតីតិ សោបិ ឥធ វុត្តោ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា “យំ ធម្មំ ភាវេត្វា សច្ឆិកត្វា”តិ ច វុត្តត្តា ពុទ្ធករធម្មភូតាហិ បារមិតាហិ សហ បុព្ពភាគេ អធិសីលសិក្ខាទយោបិ ឥធ ធម្មសទ្ទេន សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ តាបិ ហិ មលបដិបក្ខតាយ គតមលា អនញ្ញសាធារណតាយ អនុត្តរា ចាតិ។ តថា ហិ សត្តានំ សកលវដ្ដទុក្ខនិស្សរណត្ថាយ កតមហាភិនីហារោ មហាករុណាធិវាសបេសលជ្ឈាសយោ បញ្ញាវិសេសបរិជោតនិម្មលានំ ទានទមសំយមាទីនំ ឧត្តមធម្មានំ សតសហស្សាធិកានិ កប្បានំ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ សក្កច្ចំ និរន្តរំ និរវសេសានំ ភាវនាបច្ចក្ខករណេហិ កម្មាទីសុ អធិគតវសីភាវោ អច្ឆរិយាចិន្តេយ្យមហានុភាវោ អធិសីលាធិចិត្តានំ បរមុក្កំសបារមិប្បត្តោ ភគវា បច្ចយាការេ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សមុខេន មហាវជិរញាណំ បេសេត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោតិ។

ឯត្ថ ច “ភាវេត្វា”តិ ឯតេន វិជ្ជាសម្បទាយ ធម្មំ ថោមេតិ, “សច្ឆិកត្វា”តិ ឯតេន វិមុត្តិសម្បទាយ។ តថា បឋមេន ឈានសម្បទាយ, ទុតិយេន វិមោក្ខសម្បទាយ។ បឋមេន វា សមាធិសម្បទាយ, ទុតិយេន សមាបត្តិសម្បទាយ។ អថ វា បឋមេន ខយេញាណភាវេន, ទុតិយេន អនុប្បាទេញាណភាវេន។ បុរិមេន វា វិជ្ជូបមតាយ, ទុតិយេន វជិរូបមតាយ។ បុរិមេន វា វិរាគសម្បត្តិយា, ទុតិយេន និរោធសម្បត្តិយា។ តថា បឋមេន និយ្យានភាវេន, ទុតិយេន និស្សរណភាវេន។ បឋមេន វា ហេតុភាវេន, ទុតិយេន អសង្ខតភាវេន។ បឋមេន វា ទស្សនភាវេន, ទុតិយេន វិវេកភាវេន។ បឋមេន វា អធិបតិភាវេន, ទុតិយេន អមតភាវេន ធម្មំ ថោមេតិ។

អថ វា “យំ ធម្មំ ភាវេត្វា ពុទ្ធភាវំ ឧបគតោ”តិ ឯតេន ស្វាក្ខាតតាយ ធម្មំ ថោមេតិ។ “សច្ឆិកត្វា”តិ ឯតេន សន្ទិដ្ឋិកតាយ។ តថា បុរិមេន អកាលិកតាយ, បច្ឆិមេន ឯហិបស្សិកតាយ។ បុរិមេន វា ឱបនេយ្យិកតាយ, បច្ឆិមេន បច្ចត្តំ វេទិតព្ពតាយ ធម្មំ ថោមេតិ។ “គតមល”ន្តិ ឥមិនា សំកិលេសាភាវទីបនេន ធម្មស្ស បរិសុទ្ធតំ ទស្សេតិ, “អនុត្តរ”ន្តិ ឯតេន អញ្ញស្ស វិសិដ្ឋស្ស អភាវទីបនេន វិបុលបរិបុណ្ណតំ។ បឋមេន វា បហានសម្បទំ ធម្មស្ស ទស្សេតិ, ទុតិយេន សភាវសម្បទំ។ ភាវេតព្ពតាយ វា ធម្មស្ស គតមលភាវោ យោជេតព្ពោ ។ ភាវនាគុណេន ហិ សោ ទោសានំ សមុគ្ឃាតកោ ហោតីតិ។ សច្ឆិកាតព្ពភាវេន អនុត្តរភាវោ យោជេតព្ពោ។ សច្ឆិកិរិយានិព្ពត្តិតោ ហិ តទុត្តរិករណីយាភាវតោ អនញ្ញសាធារណតាយ អនុត្តរោតិ។ តថា “ភាវេត្វា”តិ ឯតេន សហ បុព្ពភាគសីលាទីហិ សេក្ខា សីលសមាធិបញ្ញាក្ខន្ធា ទស្សិតា ហោន្តិ, “សច្ឆិកត្វា”តិ ឯតេន សហ អសង្ខតាយ ធាតុយា អសេក្ខា សីលសមាធិបញ្ញាក្ខន្ធា ទស្សិតា ហោន្តីតិ។

៣. ឯវំ សង្ខេបេនេវ សព្ពធម្មគុណេហិ សទ្ធម្មំ អភិត្ថវិត្វា ឥទានិ អរិយសង្ឃំ ថោមេតុំ “**សុគតស្សា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សុគតស្សា**តិ សម្ពន្ធនិទ្ទេសោ, តស្ស “បុត្តាន”ន្តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **ឱរសាន**ន្តិ បុត្តវិសេសនំ។ **មារសេនមថនាន**ន្តិ ឱរសបុត្តភាវេ ការណនិទ្ទេសោ។ តេន កិលេសប្បហានមេវ ភគវតោ ឱរសបុត្តភាវេ ការណំ អនុជានាតីតិ ទស្សេតិ។ **អដ្ឋន្ន**ន្តិ គណនបរិច្ឆេទនិទ្ទេសោ។ តេន សតិបិ តេសំ សត្តវិសេសភាវេន អនេកសហស្សសង្ខាភាវេ ឥមំ គណនបរិច្ឆេទំ នាតិវត្តន្តីតិ ទស្សេតិ មគ្គដ្ឋផលដ្ឋភាវានាតិវត្តនតោ។ **សមូហ**ន្តិ សមុទាយនិទ្ទេសោ។ **អរិយសង្ឃ**ន្តិ គុណវិសិដ្ឋសង្ឃាដភាវនិទ្ទេសោ។ តេន អសតិបិ អរិយបុគ្គលានំ កាយសាមគ្គិយំ អរិយសង្ឃភាវំ ទស្សេតិ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតភាវតោ។

តត្ថ ឧរសិ ភវា ជាតា សំវទ្ធា ច ឱរសា។ យថា ហិ សត្តានំ ឱរសបុត្តា អត្តជាតតាយ បិតុ សន្តកស្ស ទាយជ្ជស្ស វិសេសេន ភាគិនោ ហោន្តិ, ឯវមេវ តេបិ អរិយបុគ្គលា សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ធម្មស្សវនន្តេ អរិយាយ ជាតិយា ជាតតាយ ភគវតោ សន្តកស្ស វិមុត្តិសុខស្ស អរិយធម្មរតនស្ស ច ឯកន្តភាគិនោតិ ឱរសា វិយ **ឱរសា**។ អថ វា ភគវតោ ធម្មទេសនានុភាវេន អរិយភូមិំ ឱក្កមមានា ឱក្កន្តា ច អរិយសាវកា ភគវតោ ឧរេន វាយាមជនិតាភិជាតិតាយ និប្បរិយាយេន “ឱរសបុត្តា”តិ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ។ សាវកេហិ បវត្តិយមានាបិ ហិ ធម្មទេសនា “ភគវតោ ធម្មទេសនា”ឥច្ចេវ វុច្ចតិ តំមូលិកត្តា លក្ខណាទិវិសេសាភាវតោ ច។

យទិបិ អរិយសាវកានំ អរិយមគ្គាធិគមសមយេ ភគវតោ វិយ តទន្តរាយករណត្ថំ ទេវបុត្តមារោ, មារវាហិនី វា ន ឯកន្តេន អបសាទេតិ, តេហិ បន អបសាទេតព្ពតាយ ការណេ វិមថិតេ តេបិ វិមថិតា ឯវ នាម ហោន្តីតិ អាហ – “**មារសេនមថនាន**”ន្តិ។ ឥមស្មិំ បនត្ថេ “មារមារសេនមថនាន”ន្តិ វត្តព្ពេ “មារសេនមថនាន”ន្តិ ឯកទេសសរូបេកសេសោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា ខន្ធាភិសង្ខារមារានំ វិយ ទេវបុត្តមារស្សបិ គុណមារណេ សហាយភាវូបគមនតោ កិលេសពលកាយោ “សេនា”តិ វុច្ចតិ។ យថាហ “កាមា តេ បឋមា សេនា”តិអាទិ (សុ. និ. ៤៣៨; មហានិ. ២៨, ៦៨, ១៤៩)។ សា ច តេហិ ទិយឌ្ឍសហស្សភេទា អនន្តភេទា វា កិលេសវាហិនី សតិធម្មវិចយវីរិយសមថាទិគុណបហរណេហិ ឱធិសោ វិមថិតា វិហតា វិទ្ធស្តា ចាតិ **មារសេនមថនា**, អរិយសាវកា។ ឯតេន តេសំ ភគវតោ អនុជាតបុត្តតំ ទស្សេតិ។

អារកត្តា កិលេសេហិ, អនយេ ន ឥរិយនតោ, អយេ ច ឥរិយនតោ អរិយា និរុត្តិនយេន។ អថ វា សទេវកេន លោកេន “សរណ”ន្តិ អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ ឧបគតានញ្ច តទត្ថសិទ្ធិតោ អរិយា, អរិយានំ សង្ឃោតិ អរិយសង្ឃោ, អរិយោ ច សោ សង្ឃោ ចាតិ វា អរិយសង្ឃោ, តំ **អរិយសង្ឃំ**។ ភគវតោ អបរភាគេ ពុទ្ធធម្មរតនានម្បិ សមធិគមោ សង្ឃរតនាធីនោតិ អរិយសង្ឃស្ស ពហូបការតំ ទស្សេតុំ ឥធេវ “**សិរសា វន្ទេ**”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯត្ថ ច “សុគតស្ស ឱរសានំ បុត្តាន”ន្តិ ឯតេន អរិយសង្ឃស្ស បភវសម្បទំ ទស្សេតិ, “មារសេនមថនាន”ន្តិ ឯតេន បហានសម្បទំ សកលសំកិលេសប្បហានទីបនតោ។ “អដ្ឋន្នម្បិ សមូហ”ន្តិ ឯតេន ញាណសម្បទំ មគ្គដ្ឋផលដ្ឋភាវទីបនតោ។ “អរិយសង្ឃ”ន្តិ ឯតេន បភាវសម្បទំ ទស្សេតិ សព្ពសង្ឃានំ អគ្គភាវទីបនតោ។ អថ វា “សុគតស្ស ឱរសានំ បុត្តាន”ន្តិ អរិយសង្ឃស្ស វិសុទ្ធនិស្សយភាវទីបនំ, “មារសេនមថនាន”ន្តិ សម្មាឧជុញាយសាមីចិប្បដិបន្នភាវទីបនំ, “អដ្ឋន្នម្បិ សមូហ”ន្តិ អាហុនេយ្យាទិភាវទីបនំ, “អរិយសង្ឃ”ន្តិ អនុត្តរបុញ្ញក្ខេត្តភាវទីបនំ។ តថា “សុគតស្ស ឱរសានំ បុត្តាន”ន្តិ ឯតេន អរិយសង្ឃស្ស លោកុត្តរសរណគមនសព្ភាវំ ទីបេតិ។ លោកុត្តរសរណគមនេន ហិ តេ ភគវតោ ឱរសបុត្តា ជាតា។ “មារសេនមថនាន”ន្តិ ឯតេន អភិនីហារសម្បទាសិទ្ធំ បុព្ពភាគេ សម្មាបដិបត្តិំ ទស្សេតិ។ កតាភិនីហារា ហិ សម្មាបដិបន្នា មារំ មារបរិសំ វា អភិវិជិនន្តិ។ “អដ្ឋន្នម្បិ សមូហ”ន្តិ ឯតេន បដិវិទ្ធស្តវិបក្ខេ សេក្ខាសេក្ខធម្មេ ទស្សេតិ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន មគ្គផលធម្មានំ បកាសិតត្តា។ “អរិយសង្ឃ”ន្តិ អគ្គទក្ខិណេយ្យភាវំ

ទស្សេតិ។ សរណគមនញ្ច សាវកានំ សព្ពគុណានំ អាទិ, សបុព្ពភាគបដិបទា សេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ មជ្ឈេ, អសេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ បរិយោសានន្តិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណា សង្ខេបតោ សព្ពេ អរិយសង្ឃគុណា បកាសិតា ហោន្តិ។

៤. ឯវំ គាថាត្តយេន សង្ខេបតោ សកលគុណសំកិត្តនមុខេន រតនត្តយស្ស បណាមំ កត្វា ឥទានិ តំនិបច្ចការំ យថាធិប្បេតេ បយោជនេ បរិណាមេន្តោ **"ឥតិ មេ"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ រតិជននដ្ឋេន **រតនំ,** ពុទ្ធធម្មសង្ឃា។ តេសញ្ហិ "ឥតិបិ សោ ភគវា"តិអាទិនា យថាភូតគុណេ អាវជ្ជេន្តស្ស អមតាធិគមហេតុភូតំ អនប្បកំ បីតិបាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជតិ។ យថាហ –

> "យស្មិំ មហានាម, សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មិំ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោស...បេ.... ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ...បេ.... ឧជុគតចិត្តោ ខោ មហានាម, អរិយសាវកោ លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទំ, លភតិ ធម្មូបសំហិតំ បាមោជ្ជំ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតី"តិអាទិ (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១)។

ចិត្តីកតាទិភាវោ វា រតនដ្ឋោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "ចិត្តីកតំ មហគ្ឃញ្ច, អតុលំ ទុល្លភទស្សនំ;
> អនោមសត្តបរិភោគំ, រតនំ តេន វុច្ចតី"តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៣; សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.២២៣; ខុ. បា. អដ្ឋ. ៦.៣; សុ. និ. អដ្ឋ. ១.២២៦; មហានិ. អដ្ឋ. ៥០);

ចិត្តីកតភាវាទយោ ច អនញ្ញសាធារណា ពុទ្ធាទីសុ ឯវ លព្ភន្តីតិ។

វន្ទនាវ **វន្ទនាមយំ** យថា "ទានមយំ សីលមយ"ន្តិ (ទី. និ. ៣.៣០៥; ឥតិវុ. ៦០)។ វន្ទនា ចេត្ថ កាយវាចាចិត្តេហិ តិណ្ណំ រតនានំ គុណនិន្នតា, ថោមនា វា។ បុជ្ជភវផលនិព្ពត្តនតោ **បុញ្ញំ,** អត្តនោ សន្តានំ បុនាតីតិ វា។ **សុវិហតន្តរាយោ**តិ សុដ្ឋុ វិហតន្តរាយោ។ ឯតេន អត្តនោ បសាទសម្បត្តិយា រតនត្តយស្ស ច ខេត្តភាវសម្បត្តិយា តំ បុញ្ញំ អត្ថប្បកាសនស្ស ឧបឃាតកឧបទ្ទវានំ វិហននេ សមត្ថន្តិ ទស្សេតិ។ **ហុត្វា**តិ បុព្ពកាលកិរិយា។ តស្ស "អត្ថំ បកាសយិស្សាមី"តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **តស្សា**តិ យំ រតនត្តយវន្ទនាមយំ បុញ្ញំ, តស្ស។ **អានុភាវេនា**តិ ពលេន។

៥. ឯវំ រតនត្តយស្ស និបច្ចការេ បយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យស្សា ធម្មទេសនាយ អត្ថំ សំវណ្ណេតុកាមោ, តស្សា តាវ គុណាភិត្ថវនវសេន ឧបញ្ញាបនត្ថំ **"មជ្ឈិមបមាណសុត្តង្កិតស្សា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **មជ្ឈិមបមាណសុត្តង្កិតស្សា**តិ នាតិទីឃនាតិខុទ្ទកបមាណេហិ សុត្តន្តេហិ លក្ខិតស្ស។ យថា ហិ ទីឃាគមេ ទីឃបមាណានិ សុត្តានិ, យថា ច សំយុត្តង្គុត្តរាគមេសុ ទ្វីសុ ខុទ្ទកបមាណានិ, ន ឯវំ ឥធ។ ឥធ បន បមាណតោ មជ្ឈិមានិ សុត្តានិ។ តេន វុត្តំ **"មជ្ឈិមបមាណសុត្តង្កិតស្សា**តិ នាតិទីឃនាតិខុទ្ទកបមាណេហិ សុត្តន្តេហិ លក្ខិតស្សាតិ អត្ថោ"តិ។ ឯតេន "មជ្ឈិមោ"តិ អយំ ឥមស្ស អត្ថានុគតសមញ្ញាតិ ទស្សេតិ។ ននុ ច សុត្តានិ ឯវ អាគមោ, កស្ស បន សុត្តេហិ អង្កនន្តិ? សច្ចមេតំ បរមត្ថតោ, សុត្តានិ បន ឧបាទាយ បញ្ញត្តោ អាគមោ។ យថេវ ហិ អត្ថព្យញ្ជនសមុទាយេ "សុត្ត"ន្តិ វោហារោ, ឯវំ សុត្តសមុទាយេ អយំ "អាគមោ"តិ វោហារោ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ។ អាគមិស្សន្តិ ឯត្ថ, ឯតេន ឯតស្មា វា អត្តត្ថបរត្ថាទយោតិ អាគមោ, អាទិកល្យាណាទិគុណសម្បត្តិយា ឧត្តមដ្ឋេន តំតំអភិបត្ថិតសមិទ្ធិហេតុតាយ បណ្ឌិតេហិ វរិតព្ពតោ វរោ, អាគមោ ច សោ វរោ ចាតិ អាគមវរោ។ អាគមសម្មតេហិ វា វរោតិ អាគមវរោ, មជ្ឈិមោ ច សោ អាគមវរោ ចាតិ **មជ្ឈិមាគមវរោ,** តស្ស។

ពុទ្ធានំ អនុពុទ្ធានំ **ពុទ្ធានុពុទ្ធា,** ពុទ្ធានំ សច្ចបដិវេធំ អនុគម្ម បដិវិទ្ធសច្ចា អគ្គសាវកាទយោ អរិយា។ តេហិ អត្ថសំវណ្ណនាគុណសំវណ្ណនានំ វសេន **សំវណ្ណិតស្ស**។ អថ វា ពុទ្ធា ច អនុពុទ្ធា ច ពុទ្ធានុពុទ្ធាតិ យោជេតព្ពំ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេនេវ ហិ វិនយសុត្តាភិធម្មានំ បកិណ្ណកទេសនាទិវសេន យោ បឋមំ អត្ថោ វិភត្តោ, សោ ឯវ បច្ឆា តស្ស តស្ស សំវណ្ណនាវសេន សង្គីតិការេហិ សង្គហំ អារោបិតោតិ។ **បរវាទមថនស្សា**តិ អញ្ញតិត្ថិយានំ វាទនិម្មថនស្ស, តេសំ ទិដ្ឋិគតភញ្ជនស្សាតិ អត្ថោ។ អយញ្ហិ អាគមោ មូលបរិយាយសុត្តសព្ពាសវសុត្តាទីសុ ទិដ្ឋិគតិកានំ ទិដ្ឋិគតទោសវិភាវនតោ **សច្ចកសុត្តំ** (ម. និ. ១.៣៥៣) **ឧបាលិសុត្តា**ទីសុ (ម. និ. ២.៥៦) សច្ចកាទីនំ មិច្ឆាវាទនិម្មថនទីបនតោ វិសេសតោ "បរវាទមថនោ"តិ ថោមិតោតិ។ សំវណ្ណនាសុ ចាយំ អាចរិយស្ស បកតិ, យា តំតំសំវណ្ណនាសុ អាទិតោ តស្ស តស្ស សំវណ្ណេតព្ពស្ស ធម្មស្ស វិសេសគុណកិត្តនេន ថោមនា។ តថា ហិ **សុមង្គលវិលាសិនីសារត្ថបកាសិនីមនោរថបូរណីសុ អដ្ឋសាលិនីអាទីសុ** ច យថាក្កមំ

“សទ្ធាវហគុណស្ស, ញាណប្បភេទជននស្ស, ធម្មកថិកបុង្គវានំ វិចិត្តបដិភានជននស្ស, តស្ស គម្ភីរញាណេហិ ឱគាឡ្ហស្ស អភិណ្ហសោ នានានយវិចិត្តស្ស អភិធម្មស្សា”តិអាទិនា ថោមនា កតា។

៦. អត្ថោ កថីយតិ ឯតាយាតិ អត្ថកថា, សា ឯវ **អដ្ឋកថា** ត្ថ-ការស្ស ដ្ឋ-ការំ កត្វា យថា “ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោ”តិ (បដិ. ម. ១.១៧; ២.៨) **អាទិតោ**តិអាទិម្ហិ បឋមសង្គីតិយំ។ ឆឡភិញ្ញតាយ បរមេន ចិត្តិស្សរិយភាវេន សមន្នាគតត្តា ឈានាទីសុ បញ្ចវិធវសិតាសព្ភាវតោ ច **វសិនោ,** ថេរា មហាកស្សបាទយោ។ តេសំ **សតេហិ បញ្ចហិ។ យា**តិ យា អដ្ឋកថា។ **សង្គីតា**តិ អត្ថំ បកាសេតុំ យុត្តដ្ឋានេ “អយំ ឯតស្ស អត្ថោ, អយំ ឯតស្ស អត្ថោ”តិ សង្គហេត្វា វុត្តា។ **អនុសង្គីតា ច** យសត្ថេរាទីហិ បច្ឆាបិ ទុតិយតតិយសង្គីតីសុ។ ឥមិនា អត្តនោ សំវណ្ណនាយ អាគមនសុទ្ធឹ ទស្សេតិ។

៧. សីហស្ស លានតោ គហណតោ **សីហឡោ,** សីហកុមារោ។ តំវំសជាតតាយ តម្ពបណ្ណិទីបេ ខត្តិយានំ, តេសំ និវាសតាយ តម្ពបណ្ណិទីបស្ស ច សីហឡភាវោ វេទិតព្ពោ។ **អាភតា**តិ ជម្ពុទីបតោ អានីតា។ **អថា**តិ បច្ឆា។ អបរភាគេ ហិ និកាយន្តរលទ្ធីហិ អសង្ករត្ថំ សីហឡភាសាយ អដ្ឋកថា ឋបិតាតិ។ តេន មូលដ្ឋកថា សព្ពសាធារណា ន ហោតីតិ ឥទំ អត្ថប្បកាសនំ ឯកន្តេន ករណីយន្តិ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ **“ទីបវាសីនមត្ថាយា**”តិ។ តត្ថ **ទីបវាសីន**ន្តិ ជម្ពុទីបវាសីនំ, សីហឡទីបវាសីនំ វា អត្ថាយ សីហឡភាសាយ ឋ បិតាតិ យោជនា។

៨. **អបនេត្វានា**តិ កញ្ចុកសទិសំ សីហឡភាសំ អបនេត្វា។ **តតោ**តិ អដ្ឋកថាតោ។ **អហ**ន្តិ អត្តានំ និទ្ទិសតិ, **មនោរមំ ភាស**ន្តិ មាគធភាសំ។ សា ហិ សភាវនិរុត្តិភូតា បណ្ឌិតានំ មនំ រមយតីតិ។ តេនេវាហ **“តន្តិនយានុច្ឆវិក**”ន្តិ, បាឡិគតិយា អនុលោមិកំ បាឡិភាសាយានុវិធាយិនិន្តិ អត្ថោ។ **វិគតទោស**ន្តិ អសភាវនិរុត្តិភាសន្តររហិតំ។

៩. **សមយំ អវិលោមេន្តោ**តិ សិទ្ធន្តំ អវិរោធេន្តោ។ ឯតេន អត្ថទោសាភាវមាហ។ អវិរុទ្ធត្តា ឯវ ហិ ថេរវាទាបិ ឥធ បកាសីយិស្សន្តិ។ **ថេរវំសទីបាន**ន្តិ ថិរេហិ សីលក្ខន្ធាទីហិ សមន្នាគតត្តា ថេរា, មហាកស្សបាទយោ។ តេហិ អាគតា អាចរិយបរម្បរា ថេរវំសោ, តប្បរិយាបន្នា ហុត្វា អាគមាធិគមសម្បន្នត្តា បញ្ញាបជ្ជោតេន តស្ស សមុជ្ជលនតោ **ថេរវំសទីបា,** មហាវិហារវាសិនោ, តេសំ។ វិវិធេហិ អាការេហិ និច្ឆីយតីតិ វិនិច្ឆយោ, គណ្ឋិដ្ឋានេសុ ខីលមទ្ទនាការេន បវត្តា វិមតិច្ឆេទនី កថា។ សុដ្ឋុ និបុណោ សណ្ហោ វិនិច្ឆយោ ឯតេ សន្តិ **សុនិបុណវិនិច្ឆយា។** អថ វា វិនិច្ឆិនោតីតិ វិនិច្ឆយោ, យថាវុត្តត្ថវិសយំ ញាណំ។ សុដ្ឋុ និបុណោ ឆេកោ វិនិច្ឆយោ ឯតេសន្តិ យោជេតព្ពំ។ ឯតេន មហាកស្សបាទិថេរបរម្បរាភតោ, តតោ ឯវ ច អវិបរីតោ សណ្ហោ សុខុមោ មហាវិហារវាសីនំ វិនិច្ឆយោតិ តស្ស បមាណភូតតំ ទស្សេតិ។

១០. **សុជនស្ស ចា**តិ **ច**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តេន “ន កេវលំ ជម្ពុទីបវាសីនមេវ អត្ថាយ, អថ ខោ សាធុជនតោសនត្ថញ្ចា”តិ ទស្សេតិ។ តេន ច “តម្ពបណ្ណិទីបវាសីនម្បិ អត្ថាយា”តិ អយមត្ថោ សិទ្ធោ ហោតិ ឧគ្គហណាទិសុករតាយ តេសម្បិ ពហុការត្តា។ **ចិរដ្ឋិតត្ថ**ន្តិ ចិរដ្ឋិតិអត្ថំ, ចិរកាលដ្ឋិតិយាតិ អត្ថោ។ ឥទញ្ហិ អត្ថប្បកាសនំ អវិបរីតបទព្យញ្ជនសុនិក្ខេបស្ស អត្ថសុនយស្ស ច ឧបាយភាវតោ សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតិយា សំ វត្តតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, ធម្មា សទ្ធម្មស្ស ឋិតិយា អសម្មោសាយ អនន្តរធានាយ សំវត្តន្តិ។ កត មេ ទ្វេ? សុនិក្ខិត្តញ្ច បទព្យញ្ជនំ អត្ថោ ច សុនីតោ”តិ (អ. និ. ២.២០)។

១១. យំ អត្ថវណ្ណនំ កត្តុកាមោ, តស្សា មហត្តំ បរិហរិតុំ **“សីលកថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេនេវាហ “ន តំ ឥធ វិចារយិស្សាមី”តិ។ អថ វា យំ អដ្ឋកថំ កត្តុកាមោ, តទេកទេសភាវេន វិសុទ្ធិមគ្គោ គហេតព្ពោតិ កថិកានំ ឧបទេសំ ករោន្តោ តត្ថ វិចារិតធម្មេ ឧទ្ទេសវសេន ទស្សេតិ **“សីលកថា**”តិអាទិនា។ តត្ថ **សីលកថា**តិ ចារិត្ត វារិត្តាទិវសេន សីលស្ស វិត្ថារកថា។ **ធុតធម្មា**តិ បិណ្ឌបាតិកង្គាទយោ តេរស កិលេសធុននកធម្មា។ **កម្មដ្ឋានានិ សព្ពានី**តិ បាឡិយំ អាគតានិ អដ្ឋតីស, អដ្ឋកថាយំ ទ្វេតិ និរវសេសានិ យោគកម្មស្ស ភាវនាយ បវត្តិដ្ឋានានិ។ **ចរិយាវិធានសហិតោ**តិ រាគចរិតាទីនំ សភាវាទិវិធានេន សហិតោ។ **ឈានានិ** ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានិ, **សមាបត្តិយោ** ចតស្សោ អរូបសមាបត្តិយោ។ អដ្ឋបិ វា បដិលទ្ធមត្តានិ **ឈានានិ,** សមាបជ្ជនវសីភាវប្បត្តិយា **សមាបត្តិយោ។ ឈានានិ** វា រូបារូបាវចរជ្ឈានានិ, **សមាបត្តិយោ** ផលសមាបត្តិនិរោធសមាបត្តិយោ។

១២. លោកិយលោកុត្តរភេទា ឆ អភិញ្ញាយោ **សព្ពា អភិញ្ញាយោ។ ញាណវិភង្គា**ទីសុ (វិភ. ៧៥១) អាគតនយេន ឯកវិធាទិនា បញ្ញាយ សំកលេត្វា សម្បិណ្ឌេត្វា និច្ឆយោ **បញ្ញាសង្កលននិច្ឆយោ។**

១៣. បច្ចយធម្មានំ ហេតាទីនំ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ ហេតុបច្ចយាទិភាវោ បច្ចយាការោ, តស្ស ទេសនា **បច្ចយាការទេសនា**, បដិច្ចសមុប្បាទកថាតិ អត្ថោ។ សា បន និកាយន្តរលទ្ធិសង្កររហិតតាយ សុដ្ឋុ បរិសុទ្ធា, ឃនវិនិព្ភោគស្ស សុទុក្ករតាយ និបុណា សណ្ហសុខុមា, ឯកត្តនយាទិសហិតា ច តត្ថ វិចារិតាតិ អាហ "**សុបរិសុទ្ធនិបុណនយា**"តិ។ បដិសម្ភិទាទីសុ អាគតនយំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ វិចារិតត្តា **អវិមុត្តតន្តិមគ្គា**។

១៤. **ឥតិ បន សព្ពន្តិ ឥតិ**-សទ្ទោ បរិសមាបនេ, **បន**-សទ្ទោ វចនាលង្ការេ, ឯតំ សព្ពន្តិ អត្ថោ។ **ឥធាតិ** ឥមិស្សា អដ្ឋកថាយ។ **ន តំ វិចារយិស្សាមិ** បុនរុត្តិភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

១៥. ឥទានិ តស្សេវ អវិចារណស្ស ឯកន្តការណំ និទ្ធារេន្តោ "**មជ្ឈេ វិសុទ្ធិមគ្គោ**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ "មជ្ឈេ ឋត្វា"តិ ឯតេន មជ្ឈដ្ឋភាវទីបនេន វិសេសតោ ចតុន្នំ អាគមានំ សាធារណដ្ឋកថា វិសុទ្ធិមគ្គោ, ន **សុមង្គលវិលាសិនី**អាទយោ វិយ អសាធារណដ្ឋកថាតិ ទស្សេតិ។ "វិសេសតោ"តិ ច ឥទំ វិនយាភិធម្មានម្បិ វិសុទ្ធិមគ្គោ យថារហំ អត្ថវណ្ណនា ហោតិ ឯវាតិ កត្វា វុត្តំ។

១៦. **ឥច្ចេវាតិ** ឥតិ ឯវ។ **តម្បីតិ** វិសុទ្ធិមគ្គម្បិ។ **ឯតាយាតិ** បបញ្ចសូទនិយា។ ឯត្ថ ច "សីហឡទីបំ អាភតា"តិអាទិនា អដ្ឋកថាករណស្ស និមិត្តំ ទស្សេតិ, "ទីបវាសីនមត្ថាយ, សុជនស្ស ច តុដ្ឋត្ថំ, ចិរដ្ឋិតត្ថញ្ច ធម្មស្សា"តិ ឯតេន បយោជនំ, "មជ្ឈិមាគមវរស្ស អត្ថំ បកាសយិស្សាមី"តិ ឯតេន បិណ្ឌត្ថំ, "អបនេត្វាន តតោហំ សីហឡភាស"ន្តិអាទិនា, "សីលកថា"តិអាទិនា ច ករណប្បការំ។ សីលកថាទីនំ អវិចារណម្បិ ហិ ឥធ ករណប្បការោ ឯវាតិ។

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និទានកថាវណ្ណនា

១. វិភាគវន្តានំ សភាវវិភាវនំ វិភាគទស្សនមុខេនេវ ហោតីតិ បឋមំ តាវ បណ្ណាសវគ្គសុត្តាទិវសេន មជ្ឈិមាគមស្ស វិភាគំ ទស្សេតុំ "**តត្ថ មជ្ឈិមសង្គីតិ នាមា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថាតិ** យំ វុត្តំ "មជ្ឈិមាគមវរស្ស អត្ថំ បកាសយិស្សាមី"តិ, តស្មិំ វចនេ។ យា មជ្ឈិមាគមបរិយាយេន មជ្ឈិមសង្គីតិ វុត្តា, សា បណ្ណាសាទិតោ ឯទិសាតិ ទស្សេតិ "មជ្ឈិមសង្គីតិ នាមា"តិអាទិនា។ **តត្ថាតិ** វា "ឯតាយ អដ្ឋកថាយ វិជានាថ មជ្ឈិមសង្គីតិយា អត្ថ"ន្តិ ឯត្ថ យស្សា មជ្ឈិមសង្គីតិយា អត្ថំ វិជានាថាតិ វុត្តំ, សា មជ្ឈិមសង្គីតិ នាម បណ្ណាសាទិតោ ឯទិសាតិ ទស្សេតិ។ បញ្ច ទសកា បណ្ណាសា, មូលេ អាទិម្ហិ បណ្ណាសា, មូលភូតា វា បណ្ណាសា **មូលបណ្ណាសា**។ មជ្ឈេ ភវា មជ្ឈិមា, មជ្ឈិមា ច សា បណ្ណាសា ចាតិ **មជ្ឈិមបណ្ណាសា**។ ឧបរិ ឧទ្ធំ បណ្ណាសា **ឧបរិបណ្ណាសា**។ **បណ្ណាសត្តយសង្គហាតិ** បណ្ណាសត្តយបរិគណនា។

អយំ សង្គហោ នាម ជាតិសញ្ជាតិកិរិយាគណនវសេន ចតុព្ពិធោ។ តត្ថ "យា ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាវាចា, យោ ច សម្មាកម្មន្តោ, យោ ច សម្មាអាជីវោ , ឥមេ ធម្មា សីលក្ខន្ធេ សង្គហិតា"តិ (ម. និ. ១.៤៦២) អយំ ជាតិសង្គហោ។ "យោ ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាវាយាមោ។ យា ច សម្មាសតិ, យោ ច សម្មាសមាធិ, ឥមេ ធម្មា សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហិតា"តិ អយំ សញ្ជាតិសង្គហោ។ "យា ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាទិដ្ឋិ, យោ ច សម្មាសង្កប្បោ, ឥមេ ធម្មា បញ្ញាក្ខន្ធេ សង្គហិតា"តិ អយំ កិរិយាសង្គហោ។ "ចក្ខាយតនំ រូបក្ខន្ធគណនំ គច្ឆតិ, តេន វត វេ វត្តព្ពេ ចក្ខាយតនំ រូបក្ខន្ធេន សង្គហិត"ន្តិ (កថា. ៤៧១) អយំ គណនសង្គហោ។ អយមេវ ច ឥធាធិប្បេតោ។ តេន វុត្តំ "បណ្ណាសត្តយសង្គហាតិ បណ្ណាសត្តយបរិគណនា"តិ។

វគ្គតោតិ សមូហតោ, សោ បនេត្ថ ទសកវសេន វេទិតព្ពោ។ យេភុយ្យេន ហិ សាសនេ ទសកេ វគ្គវោហារោ។ តេនេវាហ "**ឯកេកាយ បណ្ណាសាយ បញ្ច បញ្ច វគ្គេ កត្វា**"តិ។ **បន្នរសវគ្គសមាយោគាតិ** បន្នរសវគ្គសំយោគាតិ អត្ថោ។ កេចិ បន សមាយោគសទ្ទំ សមុទាយត្ថំ វទន្តិ។ **បទតោតិ** ឯត្ថ អដ្ឋក្ខរោ គាថាបាទោ "បទ"ន្តិ អធិប្បេតោ, តស្មា "អក្ខរតោ ឆ អក្ខរសតសហស្សានិ ចតុរាសីតិក្ខរសតាធិកានិ ចតុចត្តាលីស សហស្សានិ ច អក្ខរានី"តិ បាឋេន ភវិតព្ពន្តិ វទន្តិ។ យស្មា បន នវក្ខរោ យាវ ទ្វាទសក្ខរោ ច គាថាបាទោ សំវិជ្ជតិ, តស្មា តាទិសានម្បិ គាថានំ វសេន អជ្ឈេនេយ្យគាថាសតំ ភាណវារោ ហោតីតិ កត្វា "**អក្ខរតោ សត្ត អក្ខរសតសហស្សានិ ចត្តាលីសញ្ច សហស្សានិ តេបញ្ញាសញ្ច អក្ខរានី**"តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ បទភាណវារគណនាហិ អក្ខរគណនា សំសន្ទតិ, នេតរថា។ **ភាណវារោតិ** ច ទ្វត្តិំសក្ខរានំ គាថានំ វសេន អជ្ឈេនេយ្យគាថាសតំ, អយញ្ច អក្ខរគណនា ភាណវារគណនា ច បទគណនានុសារេន លទ្ធាតិ វេទិតព្ពា។ ឥមមេវ ហិ អត្ថំ ញាបេតុំ សុត្តគណនានន្តរំ ភាណវារេ អគណេត្វា បទានិ គណិតានិ។ តត្រិទំ វុច្ចតិ –

“ភាណវារា យថាបិ ហិ, មជ្ឈិមស្ស បកាសិតា;
ឧបឌ្ឍភាណវារោ ច, តេវីសតិបទាធិកោ។

សត្ត សតសហស្សានិ, អក្ខរានំ វិភាវយេ;
ចត្តាលីស សហស្សានិ, តេបញ្ញាសញ្ច អក្ខរ”ន្តិ។

អនុសន្ធិតោតិ ទេសនានុសន្ធិតោ។ ឯកស្មឹ ឯវ ហិ សុត្តេ បុរិមបច្ឆិមានំ ទេសនាភាគានំ សម្ពន្ធោ អនុសន្ធានតោ អនុសន្ធិ។ ឯត្ថ ច អត្តជ្ឈាសយានុសន្ធិ បរជ្ឈាសយានុសន្ធីតិ ទុវិធោ អជ្ឈាសយានុសន្ធិ។ សោ បន កត្ថចិ ទេសនាយ វិប្បកតាយ ធម្មំ សុណន្តានំ បុច្ឆាវសេន, កត្ថចិ ទេសេន្តស្ស សត្ថុ សាវកស្ស ធម្មបដិគ្គាហកានញ្ច អជ្ឈាសយវសេន, កត្ថចិ ទេសេតព្ពស្ស ធម្មស្ស វសេន ហោតីតិ សមាសតោ តិប្បការោ។ តេន វុត្តំ “**បុច្ឆានុសន្ធិអជ្ឈាសយានុសន្ធិយថានុសន្ធិវសេន សង្ខេបតោ តិវិធោ អនុសន្ធី**”តិ។ សង្ខេបេនេវ ច ចតុព្ពិធោ អនុសន្ធិ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ “ឯវំ វុត្តេ អញ្ញតរោ ភិក្ខុ ភគវន្តំ ឯតទវោច ‘កឹ នុ ខោ, ភន្តេ, ឱរិមំ តីរំ, កឹ បារិមំ តីរំ, កោ មជ្ឈេ សំសីទោ, កោ ថលេ ឧស្សាទោ, កោ មនុស្សគ្គាហោ, កោ អមនុស្សគ្គាហោ, កោ អាវដ្ដគ្គាហោ, កោ អន្តោបូតិភាវោ’តិ” (សំ. និ. ៤.២៤១)? ឯវំ បុច្ឆន្តានំ វិស្សជ្ជេន្តេន ភគវតា បវត្តិតទេសនាវសេន **បុច្ឆានុសន្ធី** វេទិតព្ពោ។ “អថ ខោ អញ្ញតរស្ស ភិក្ខុនោ ឯវំ ចេតសោ បរិវិតក្កោ ឧទបាទិ ‘ឥតិ កិរ ភោ រូបំ អនត្តា... វេទនា... សញ្ញា... សង្ខារា... វិញ្ញាណំ អនត្តា, អនត្តកតានិ កម្មានិ កមត្តានំ ផុសិស្សន្តី’តិ។ អថ ខោ ភគវា តស្ស ភិក្ខុនោ ចេតសា ចេតោបរិវិតក្កមញ្ញាយ ភិក្ខូ អាមន្តេសិ ឋានំ ខោ បនេតំ, ភិក្ខវេ, វិជ្ជតិ, យំ ឥធេកច្ចោ មោឃបុរិសោ អវិទ្វា អវិជ្ជាគតោ តណ្ហាធិបតេយ្យេន ចេតសា សត្ថុសាសនំ អតិធាវិតព្ពំ មញ្ញេយ្យ ‘ឥតិ កិរ ភោ រូបំ អនត្តា...បេ.... ផុសិស្សន្តី’តិ។ តំ កឹ មញ្ញថ , ភិក្ខវេ, រូបំ និច្ចំ វា អនិច្ចំ វា”តិ (ម. និ. ៣.៩០) ឯវំ បរេសំ អជ្ឈាសយំ វិទិត្វា ភគវតា បវត្តិតទេសនាវសេន **បរជ្ឈាសយានុសន្ធិ** វេទិតព្ពោ។

“តស្ស មយ្ហំ ព្រាហ្មណ ឯតទហោសិ ‘យំនូនាហំ យា តា រត្តិយោ អភិញ្ញាតា អភិលក្ខិតា ចាតុទ្ទសី បញ្ចទសី អដ្ឋមី ច បក្ខស្ស, តថារូបាសុ រត្តីសុ យានិ តានិ អារាមចេតិយានិ វនចេតិយានិ រុក្ខចេតិយានិ ភីសនកានិ សលោមហំសានិ, តថារូបេសុ សេនាសនេសុ វិហរេយ្យំ អប្បេវ នាមាហំ ភយភេរវំ បស្សេយ្យ’ន្តិ” (ម. និ. ១.៤៩) ឯវំ ភគវតា, “តត្រាវុសោ លោភោ ច បាបកោ ទោសោ ច បាបកោ លោភស្ស ច បហានាយ ទោសស្ស ច បហានាយ អត្ថិ មជ្ឈិមា បដិបទា, ចក្ខុករណី ញាណករណី ឧបសមាយ អភិញ្ញាយ សម្ពោធាយ និព្ពានាយ សំវត្តតី”តិ (ម. និ. ១.៣៣) ឯវំ ធម្មសេនាបតិនា ច អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ បវត្តិតទេសនាវសេន **អត្តជ្ឈាសយានុសន្ធិ** វេទិតព្ពោ។ យេន បន ធម្មេន អាទិម្ហិ ទេសនា ឧដ្ឋិតា, តស្ស អនុរូបធម្មវសេន វា បដិបក្ខធម្មវសេន វា យេសុ សុត្តេសុ ឧបរិ ទេសនា អាគច្ឆតិ, តេសំ វសេន **យថានុសន្ធិ** វេទិតព្ពោ។ សេយ្យថិទំ **អាកង្ខេយ្យសុត្តេ** (ម. និ. ១.៦៥) ហេដ្ឋា សីលេន ទេសនា ឧដ្ឋិតា, ឧបរិ អភិញ្ញា អាគតា។ **វត្ថសុត្តេ** (ម. និ. ១.៧០) ហេដ្ឋា កិលេសេន ទេសនា ឧដ្ឋិតា, ឧបរិ ព្រហ្មវិហារា អាគតា។ **កោសម្ពកសុត្តេ** (ម. និ. ១.៤៩១) ហេដ្ឋា ភណ្ឌនេន ទេសនា ឧដ្ឋិតា, ឧបរិ សារណីយធម្មា អាគតា។ **កកចូបមេ** (ម. និ. ១.២២២) ហេដ្ឋា អក្ខន្តិយា វសេន ទេសនា ឧដ្ឋិតា, ឧបរិ កកចូបមា អាគតាតិ។

វិត្ថារតោ បនេត្ថាតិ ឯវំ សង្ខេបតោ តិវិធោ ចតុព្ពិធោ ច អនុសន្ធិ ឯត្ថ ឯតស្មឹ មជ្ឈិមនិកាយេ តស្មឹ តស្មឹ សុត្តេ យថារហំ វិត្ថារតោ វិភជិត្វា វិញ្ញាយមានា នវសតាធិកានិ តីណិ អនុសន្ធិសហស្សានិ ហោន្តិ។ យថា ចេតំ បណ្ណាសាទិវិភាគវចនំ មជ្ឈិមសង្គីតិយា សរូបទស្សនត្ថំ ហោតិ, ឯវំ បក្ខេបទោសបរិហរណត្ថញ្ច ហោតិ។ ឯវញ្ហិ បណ្ណាសាទីសុ វវត្ថិតេសុ តព្ពិនិមុត្តំ កិញ្ចិ សុត្តំ យាវ ឯកំ បទម្បិ អានេត្វា ឥមំ មជ្ឈិមសង្គីតិយាតិ កស្សចិ វត្តុំ ឱកាសោ ន សិយាតិ។

ឯវំ បណ្ណាសវគ្គសុត្តភាណវារានុសន្ធិព្យញ្ជនតោ មជ្ឈិមសង្គីតឹ វវត្ថបេត្វា ឥទានិ នំ អាទិតោ បដ្ឋាយ សំវណ្ណេតុកាមោ អត្តនោ សំវណ្ណនាយ តស្សា បឋមមហាសង្គីតិយំ និក្ខិត្តានុក្កមេនេវ បវត្តភាវំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ បណ្ណាសាសុ មូលបណ្ណាសា អាទី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ យថាបច្ចយំ តត្ថ តត្ថ ទេសិតត្តា បញ្ញត្តត្តា ច វិប្បកិណ្ណានំ ធម្មវិនយានំ សង្គហេត្វា គាយនំ កថនំ សង្គីតិ, មហាវិសយត្តា បូជនីយត្តា ច មហតី សង្គីតីតិ មហាសង្គីតិ, បឋមា មហាសង្គីតិ បឋមមហាសង្គីតិ, តស្សា បវត្តិតកាលោ បឋមមហាសង្គីតិកាលោ, តស្មឹ **បឋមមហាសង្គីតិកាលេ**។ និទទាតិ ទេសនំ ទេសកាលាទិវសេន អវិទិតំ វិទិតំ កត្វា និទស្សេតីតិ **និទានំ,** យោ លោកិយេហិ “ឧបោគ្ឃាតោ”តិ វុច្ចតិ, ស្វាយមេត្ថ “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទិកោ គន្ថោ វេទិតព្ពោ, ន បន “សនិទានាហំ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេមី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១២៦) វិយ អជ្ឈាសយាទិទេសនុប្បត្តិហេតុ។ តេនេវាហ “**ឯវំ មេ សុតន្តិអាទិកំ អាយស្មតា អានន្ទេន បឋមមហាសង្គីតិកាលេ វុត្តំ និទានមាទី**”តិ។ កាមញ្ចេត្ថ យស្សំ បឋមមហាសង្គីតិយំ និក្ខិត្តានុក្កមេន សំវណ្ណនំ កត្តុកាមោ, សា វិត្ថារតោ វត្តព្ពា។ **សុមង្គលវិលាសិនិយំ** (ទី. និ.

ដី. ១.និទានកថាវណ្ណនា) បន អត្តនា វិត្ថារិតត្ថា តត្ថេវ គហេតព្ពាតិ ឥមិស្សា សំវណ្ណនាយ មហន្តត្តំ បរិហរន្តោ **“សា បនេសា”**តិអាទិមាហ។

និទានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. មូលបរិយាយវគ្គោ

១. មូលបរិយាយសុត្តវណ្ណនា

អព្ភន្តរនិទានវណ្ណនា

១. ឯវំ ពាហិរនិទានេ វុត្តព្ពំ អតិទិសិត្វា ឥទានិ អព្ភន្តរនិទានំ អាទិតោ បដ្ឋាយ សំវណ្ណេតុំ “**យំ បនេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យស្មា សំវណ្ណនំ ករោន្តេន សំវណ្ណេតព្ពេ ធម្មេ បទវិភាគំ បទត្ថញ្ច ទស្សេត្វា តតោ បរំ បិណ្ឌត្ថាទិទស្សនវសេន សំវណ្ណនា កាតព្ពា, តស្មា បទានិ តាវ ទស្សេន្តោ “**ឯវន្តិ និបាតបទ**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បទវិភាគោ**តិ បទានំ វិសេសោ, ន បទវិគ្គហោ។ អថ វា បទានិ ច បទវិភាគោ ច បទវិភាគោ, បទវិគ្គហោ ច បទវិភាគោ ច **បទវិភាគោ**តិ វា ឯកសេសវសេន បទបទវិគ្គហា បទវិភាគសទ្ទេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ បទវិគ្គហោ “សុភគញ្ច តំ វនញ្ចាតិ **សុភគវនំ**, សាលានំ រាជា, សាលោ ច សោ រាជា ច ឥតិបិ សាលរាជា”តិអាទិវសេន សមាសបទេសុ ទដ្ឋព្ពោ។

អត្ថតោតិ បទត្ថតោ។ តំ បន បទត្ថំ អត្ថុទ្ធារក្កមេន បឋមំ ឯវំសទ្ទស្ស ទស្សេន្តោ “**ឯវំ-សទ្ទោ តាវ**”តិអាទិមាហ។ **អវធារណាទី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន ឥទមត្ថបុច្ឆាបរិមាណាទិអត្ថានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហិ “ឯវំគតានិ បុថុសិប្បាយតនានិ (ទី. និ. ១.១៦៣), ឯវវិធោ ឯវមាការោ”តិ ច អាទីសុ ឥទំ-សទ្ទស្ស អត្ថេ ឯវំ-សទ្ទោ។ គត-សទ្ទោ ហិ បការបរិយាយោ, តថា វិធាការ-សទ្ទា ច។ តថា ហិ វិធយុត្តគត-សទ្ទេ លោកិយា បការត្ថេ វទន្តិ។ “ឯវំ សុ តេ សុន្ហាតា សុវិលិត្តា កប្បិតកេសមស្សូ អាមុក្កមណិកុណ្ឌលាភរណា ឱទាតវត្ថវសនា បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតា សមង្គីភូតា បរិចារេន្តិ, សេយ្យថាបិ ត្វំ ឯតរហិ សាចរិយកោតិ។ នោ ហិទំ, ភោ គោតមា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៨៦) បុច្ឆាយំ។ “ឯវំលហុបរិវត្តំ (អ. និ. ១.៤៨) ឯវមាយុបរិយន្តោ”តិ (បារា. ១២) ច អាទីសុ បរិមាណេ។

ននុ ច “ឯវំ សុ តេ សុន្ហាតា សុវិលិត្តា, ឯវមាយុបរិយន្តោ”តិ ឯត្ថ ឯវំ-សទ្ទេន បុច្ឆនាការបរិមាណាការានំ វុត្តត្តា អាការត្ថោ ឯវ ឯវំ-សទ្ទោតិ? ន, វិសេសសព្ភាវតោ។ អាការមត្តវាចកោ ហិ ឯវំ-សទ្ទោ អាការត្ថោតិ អធិប្បេតោ យថា “ឯវំ ព្យា ខោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៣៤, ៣៩៦), ន បន អាការវិសេសវាចកោ។ ឯវញ្ច កត្វា “ឯវំ ជាតេន មច្ចេនា”តិអាទីនិ ឧបមាទិឧទាហរណានិ ឧបបន្នានិ ហោន្តិ។ តថា ហិ “យថាបិ…បេ…. ពហុ”ន្តិ (ធ. ប. ៥៣) ឯត្ថ បុប្ផរាសិដ្ឋានិយតោ មនុស្សុបបត្តិ-សប្បុរិសូបនិស្សយ-សទ្ធម្មស្សវន-យោនិសោមនសិការ-ភោគសម្បត្តិ-អាទិទានាទិ-បុញ្ញកិរិយហេតុសមុទាយតោ សោភា-សុគន្ធតាទិគុណយោគតោ មាលាគុណសទិសិយោ បហូតា បុញ្ញកិរិយា មរិតព្ពសភាវតាយ មច្ចេន សត្តេន កត្តព្ពាតិ ជោតិតត្តា បុប្ផរាសិមាលាគុណាវ ឧបមា, តេសំ ឧបមាការោ យថា-សទ្ទេន អនិយមតោ វុត្តោតិ “ឯវំ-សទ្ទោ ឧបមាការនិគមនត្ថោ”តិ វត្តុំ យុត្តំ។ សោ បន ឧបមាការោ និយមិយមានោ អត្ថតោ ឧបមាវ ហោតីតិ អាហ “**ឧបមាយំ អាគតោ**”តិ។ តថា “ឯវំ ឥមិនា អាការេន អភិក្កមិតព្ព”ន្តិអាទិនា ឧបទិសិយមានាយ សមណសារុប្បាយ អាកប្បសម្បត្តិយា យោ តត្ថ ឧបទិសនាការោ, សោ អត្ថតោ ឧបទេសោ ឯវាតិ វុត្តំ “**ឯវំ តេ…បេ…. ឧបទេសេ**”តិ។ តថា “**ឯវមេតំ ភគវា, ឯវមេតំ សុគតា**”តិ ឯត្ថ ច ភគវតា យថាវុត្តមត្ថំ អវិបរីតតោ ជានន្តេហិ កតំ តត្ថ សំវិជ្ជមានគុណានំ បការេហិ ហំសនំ ឧទគ្គតាករណំ សម្បហំសនំ។ យោ តត្ថ សម្បហំសនាការោតិ យោជេតព្ពំ។

ឯវមេវំ បនាយន្តិ ឯត្ថ គរហណាការោតិ យោជេតព្ពំ, សោ ច គរហណាការោ “វសលី”តិអាទិខុំសនសទ្ទសន្និធានតោ ឥធ ឯវំ-សទ្ទេន បកាសិតោតិ វិញ្ញាយតិ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ឧបមាការាទយោបិ ឧបមាទិវសេន វុត្តានំ បុប្ផរាសិអាទិសទ្ទានំ សន្និធានតោ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯវំ, ភន្តេ**តិ បន ធម្មស្ស សាធុកំ សវនមនសិការេ សន្និយោជិតេហិ ភិក្ខូហិ អត្តនោ តត្ថ ឋិតភាវស្ស បដិជាននវសេន វុត្តត្តា ឯត្ថ ឯវំ-សទ្ទោ វចនសម្បដិច្ឆនត្ថោ វុត្តោ។ តេន **ឯវំ, ភន្តេ** សាធុ, ភន្តេ, សុដ្ឋុ, ភន្តេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯវញ្ច វទេហី**តិ “យថាហំ វទាមិ, ឯវំ សមណំ អានន្ទំ វទេហី”តិ យោ ឯវំ វទនាការោ ឥទានិ វត្តព្ពោ។ សោ ឯវំសទ្ទេន និទស្សីយតីតិ “**និទស្សនេ**”តិ វុត្តោតិ។ **ឯវំ នោ**តិ ឯត្ថាបិ តេសំ យថាវុត្តធម្មានំ អហិតទុក្ខាវហភាវេ សន្និដ្ឋានជននត្ថំ អនុមតិគហណវសេន “សំវត្តន្តិ វា នោ វា, កថំ វោ ឯត្ថ ហោតី”តិ បុច្ឆាយ កតាយ “ឯវំ នោ ឯត្ថ ហោតី”តិ វុត្តត្តា តទាការសន្និដ្ឋានំ ឯវំ-សទ្ទេន វិភាវិតន្តិ វិញ្ញាយតិ។ សោ បន តេសំ ធម្មានំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តនាការោ និយមិយមានោ អវធារណត្ថោ ហោតីតិ អាហ “**ឯវំ នោ ឯត្ថ ហោតីតិអាទីសុ អវធារណេ**”តិ។

នានានយនិបុណន្តិ ឯកត្តនានត្តអព្យាបារឯវំធម្មតាសង្ខាតា, នន្ទិយាវដ្តតិបុក្ខលសីហវិក្កីឡិតអង្កុសទិសាលោចនសង្ខាតា វា អាធារាទិភេទវសេន នានាវិធា នយា នានានយា, នយា វា បាឡិគតិយោ, តា ច បញ្ញត្តិអនុបញ្ញត្តិអាទិវសេន សំកិលេសភាគិយាទិលោកិយាទិតទុភយវោមិស្សកាទិវសេន កុសលាទិវសេន ខន្ធាទិវសេន សង្គហាទិវសេន សមយវិមុត្តាទិវសេន ឋបនាទិវសេន កុសលមូលាទិវសេន តិកប្បដ្ឋានាទិវសេន ច នានប្បការាតិ នានានយា។ តេហិ និបុណំ សណ្ហំ សុខុមន្តិ **នានានយនិបុណំ**។ អាសយោវ **អជ្ឈាសយោ**, តេ ច សស្សតាទិភេទេន, តត្ថ ច អប្បរជក្ខតាទិភេទេន អនេកេ, អត្តជ្ឈាសយាទយោ ឯវ វា សមុដ្ឋានំ ឧប្បត្តិហេតុ ឯតស្សាតិ **អនេកជ្ឈាសយសមុដ្ឋានំ**។ **អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្ន**ន្តិ អត្ថព្យញ្ជនបរិបុណ្ណំ ឧបនេតព្ពាភាវតោ, សង្កាសនបកាសន-វិវរណ-វិភជន-ឧត្តានីករណ-បញ្ញត្តិវសេន ឆហិ អត្ថបទេហិ, អក្ខរ-បទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសវសេន ឆហិ ព្យញ្ជនបទេហិ ច សមន្នាគតន្តិ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

វិវិធបាដិហារិយន្តិ ឯត្ថ បាដិហារិយបទស្ស វចនត្ថំ (ឧទា. អដ្ឋ. ១; ឥតិវុ. អដ្ឋ. និទានវណ្ណនា; សំ. និ. ដី. ១.១.១ ទេវតាសំយុត្ត) "បដិបក្ខហរណតោ, រាគាទិកិលេសាបនយនតោ ច **បាដិហារិយ**"ន្តិ វទន្តិ, ភគវតោ បន បដិបក្ខា រាគាទយោ ន សន្តិ, យេ ហរិតព្ពា។ បុថុជ្ជនានម្បិ វិគតូបក្កិលេសេ អដ្ឋគុណសមន្នាគតេ ចិត្តេ ហតបដិបក្ខេ ឥទ្ធិវិធំ បវត្តតិ, តស្មា តត្ថ បវត្តវោហារេន ច ន សក្កា ឥធ "**បាដិហារិយ**"ន្តិ វត្តុំ។ សចេ បន មហាការុណិកស្ស ភគវតោ វេនេយ្យគតា ច កិលេសា បដិបក្ខា, តេសំ ហរណតោ "**បាដិហារិយ**"ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ សតិ យុត្តមេតំ។ អថ វា ភគវតោ ច សាសនស្ស ច បដិបក្ខា តិត្ថិយា, តេសំ ហរណតោ **បាដិហារិយំ**។ តេ ហិ ទិដ្ឋិហរណវសេន ទិដ្ឋិបកាសនេ អសមត្ថភាវេន ច ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនីហិ ហរិតា អបនីតា ហោន្តីតិ ។ "បដី"តិ វា អយំ សទ្ទោ "បច្ឆា"តិ ឯតស្ស អត្ថំ ពោធេតិ "តស្មឹ បដិបវិដ្ឋម្ហិ, អញ្ញោ អាគញ្ឆិ ព្រាហ្មណោ"តិអាទីសុ (សុ. និ. ៩៨៥; ចូឡនិ. ៤) វិយ, តស្មា សមាហិតេ ចិត្តេ វិគតូបក្កិលេសេ ច កតកិច្ចេន បច្ឆា ហរិតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ បាដិហារិយំ, អត្តនោ វា ឧបក្កិលេសេសុ ចតុត្ថជ្ឈានមគ្គេហិ ហរិតេសុ បច្ឆា ហរណំ បាដិហារិយំ, ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិយោ ច វិគតូបក្កិលេសេន កតកិច្ចេន ច សត្តហិតត្ថំ បុន បវត្តេតព្ពា, ហរិតេសុ ច អត្តនោ ឧបក្កិលេសេសុ បរសត្តានំ ឧបកិលេសហរណានិ ហោន្តីតិ បាដិហារិយានិ ភវន្តិ។ បាដិហារិយមេវ **បាដិហារិយំ,** បាដិហារិយេ វា ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិសមុទាយេ ភវំ ឯកមេកំ **បាដិហារិយ**ន្តិ វុច្ចតិ។ បាដិហារិយំ វា ចតុត្ថជ្ឈានំ មគ្គោ ច បដិបក្ខហរណតោ, តត្ថ ជាតំ, តស្មឹ វា និមិត្តភូតេ, តតោ វា អាគតន្តិ **បាដិហារិយំ**។ តស្ស បន ឥទ្ធិអាទិភេទេន វិសយភេទេន ច ពហុវិធស្ស ភគវតោ ទេសនាយំ លព្ភមានត្តា អាហ "***វិវិធបាដិហារិយ***"ន្តិ។

ន អញ្ញថាតិ ភគវតោ សម្មុខា សុតាការតោ ន អញ្ញថាតិ អត្ថោ, ន បន ភគវតោ ទេសិតាការតោ។ អចិន្តេយ្យានុភាវា ហិ ភគវតោ ទេសនា។ ឯវញ្ច កត្វា "សព្ពប្បការេន កោ សមត្ថោ វិញ្ញាតុ"ន្តិ ឥទំ វចនំ សមត្ថិតំ ភវតិ, ធារណពលទស្សនញ្ច ន វិរុជ្ឈតិ សុតាការាវិរុជ្ឈនស្ស អធិប្បេតត្តា។ ន ហេត្ថ អត្ថន្តរតាបរិហារោ ទ្វិន្នម្បិ អត្ថានំ ឯកវិសយត្តា។ ឥតរថា ថេរោ ភគវតោ ទេសនាយ សព្ពថា បដិគ្គហណេ សមត្ថោ អសមត្ថោ ចាតិ អាបជ្ជេយ្យាតិ។

"យោ បរោ ន ហោតិ, សោ អត្តា"តិ ឯវំ វុត្តាយ និយកជ្ឈត្តសង្ខាតាយ សសន្តតិយា វត្តនតោ តិវិធោបិ មេ-សទ្ទោ កិញ្ចាបិ ឯកស្មីយេវ អត្ថេ ទិស្សតិ, ករណសម្បទានសាមិនិទ្ទេសវសេន បន វិជ្ជមានំ ភេទំ សន្ធាយាហ "**មេ-សទ្ទោ តីសុ អត្ថេសុ ទិស្សតី**"តិ។

កិញ្ចាបិ ឧបសគ្គោ កិរិយំ វិសេសេតិ, ជោតកភាវតោ បន សតិបិ តស្មឹ សុតសទ្ទោ ឯវ តំ តមត្ថំ វទតីតិ អនុបសគ្គស្ស សុតសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ សឧបសគ្គស្ស គហណំ ន វិរុជ្ឈតីតិ ទស្សេន្តោ "**សឧបសគ្គោ ច អនុបសគ្គោ ចា**"តិអាទិមាហ។ **អស្សា**តិ សុតសទ្ទស្ស។ កម្មភាវសាធនានិ ឥធ សុតសទ្ទេ សម្ភវន្តីតិ វុត្តំ "**ឧបធារិតន្តិ វា ឧបធារណន្តិ វា អត្ថោ**"តិ។ **មយាតិ អត្ថេ សតី**តិ យទា មេ-សទ្ទស្ស កត្តុវសេន ករណនិទ្ទេសោ, តទាតិ អត្ថោ។ **មមាតិ អត្ថេ សតី**តិ យទា សម្ពន្ធវសេន សាមិនិទ្ទេសោ, តទា។

សុត-សទ្ទសន្និធានេ បយុត្តេន ឯវំ-សទ្ទេន សវនកិរិយាជោតកេន ភវិតព្ពន្តិ វុត្តំ "**ឯវន្តិ សោតវិញ្ញាណាទិវិញ្ញាណកិច្ចនិទស្សន**"ន្តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន សម្បដិច្ឆនាទីនំ បញ្ចទ្វារិកវិញ្ញាណានំ តទភិនីហដានញ្ច មនោទ្វារិកវិញ្ញាណានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ សព្ពេសម្បិ វាក្យានំ ឯវ-ការត្ថសហិតត្តា "**សុត**"ន្តិ ឯតស្ស សុតមេវាតិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ "**អស្សវនភាវបដិក្ខេបតោ**"តិ។ ឯតេន អវធារណេន និរាសង្កតំ ទស្សេតិ។ យថា ច សុតំ សុតមេវាតិ និយមេតព្ពំ, តំ សម្មា សុតំ ហោតីតិ អាហ "**អនូនានធិកាវិបរីតគ្គហណនិទស្សន**"ន្តិ។ អថ វា សទ្ទន្តរត្ថាបោហនវសេន សទ្ទោ អត្ថំ វទតីតិ **សុត**ន្តិ អសុតំ ន ហោតីតិ អយមេតស្ស អត្ថោតិ វុត្តំ "**អស្សវនភាវបដិក្ខេបតោ**"តិ ។ ឥមិនា ទិដ្ឋាទិវិនិវត្តនំ ករោតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ "ន ឥទំ មយា ទិដ្ឋំ, ន

សយម្ភុញាណេន សច្ឆិកតំ, អថ ខោ សុតំ, តញ្ច ខោ សម្មទេវា”តិ។ តេនេវាហ – “**អនូនានធិកាវិបរីតគ្គហណនិទស្សន**”ន្តិ។ អវធារណត្ថេ វា **ឯវំ**-សទ្ទេ អយមត្ថយោជនា ករីយតីតិ តទបេក្ខស្ស សុត-សទ្ទស្ស អយមត្ថោ វុត្តោ “**អស្សវនភាវបដិក្ខេបតោ**”តិ។ តេនេវាហ “**អនូនានធិកាវិបរីតគ្គហណនិទស្សន**”ន្តិ។ សវនសទ្ទោ ចេត្ថ កម្មត្ថោ វេទិតព្ពោ “សុយ្យតី”តិ។

ឯវំ សវនហេតុសុណន្តបុគ្គលសវនវិសេសវសេន បទត្តយស្ស ឯកេន បការេន អត្ថយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បការន្តរេហិបិ តំ ទស្សេតុំ “**តថា ឯវ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តស្សា**តិ យា សា ភគវតោ សម្មុខា ធម្មស្សវនាការេន បវត្តា មនោទ្វារវិញ្ញាណវីថិ, តស្សា។ សា ហិ នានប្បការេន អារម្មណេ បវត្តិតុំ សមត្ថា។ តថា ច វុត្តំ “**សោតទ្វារានុសារេនា**”តិ។ **នានប្បការេនា**តិ វក្ខមានានំ អនេកវិហិតានំ ព្យញ្ជនត្ថគ្គហណានំ នានាការេន។ ឯតេន ឥមិស្សា យោជនាយ អាការត្ថោ ឯវំ-សទ្ទោ គហិតោតិ ទីបេតិ។ **បវត្តិភាវប្បកាសន**ន្តិ បវត្តិយា អត្ថិភាវប្បកាសនំ។ **សុតន្តិ ធម្មប្បកាសន**ន្តិ យស្មិំ អារម្មណេ វុត្តប្បការា វិញ្ញាណវីថិ នានប្បការេន បវត្តា, តស្ស ធម្មត្តា វុត្តំ, ន សុតសទ្ទស្ស ធម្មត្ថត្តា។ វុត្តស្សេវត្ថស្ស បាកដីករណំ “**អយញ្ហេត្ថា**”តិអាទិ។ តត្ថ **វិញ្ញាណវីថិយា**តិ ករណត្ថេ ករណវចនំ។ **មយា**តិ កត្តុអត្ថេ។

ឯវន្តិ និទ្ទិសិតព្ពប្បកាសនន្តិ និទស្សនត្ថំ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា វុត្តំ និទស្សេតព្ពស្ស និទ្ទិសិតព្ពត្តាភាវាភាវតោ។ តេន ឯវំ-សទ្ទេន សកលម្បិ សុត្តំ បច្ចាមដ្ឋន្តិ ទស្សេតិ។ សុត-សទ្ទស្ស កិរិយាសទ្ទត្តា សវនកិរិយាយ ច សាធារណវិញ្ញាណបពន្ធបដិពទ្ធត្តា តត្ថ ច បុគ្គលវោហារោតិ វុត្តំ “**សុតន្តិ បុគ្គលកិច្ចប្បកាសន**”ន្តិ។ ន ហិ បុគ្គលវោហាររហិតេ ធម្មបពន្ធេ សវនកិរិយា លព្ភតីតិ។

យស្ស ចិត្តសន្តានស្សាតិអាទិបិ អាការត្ថមេវ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា បុរិមយោជនាយ អញ្ញថា អត្ថយោជនំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ **អាការបញ្ញត្តី**តិ ឧបាទាបញ្ញត្តិ ឯវ ធម្មានំ បវត្តិអាការូបាទានវសេន តថា វុត្តា។ **សុតន្តិ វិសយនិទ្ទេសោ**តិ សោតព្ពភូតោ ធម្មោ សវនកិរិយាកត្តុបុគ្គលស្ស សវនកិរិយាវសេន បវត្តិដ្ឋានន្តិ កត្វា វុត្តំ។ ចិត្តសន្តានវិនិមុត្តស្ស បរមត្ថតោ កស្សចិ កត្តុ អភាវេបិ សទ្ទវោហារេន ពុទ្ធិបរិកប្បិតភេទវចនិច្ឆាយ ចិត្តសន្តានតោ អញ្ញំ វិយ តំសមង្គឹ កត្វា វុត្តំ “**ចិត្តសន្តានេន តំសមង្គិនោ**”តិ។ សវនកិរិយាវិសយោបិ សោតព្ពធម្មោ សវនកិរិយាវសេន បវត្តចិត្តសន្តានស្ស ឥធ បរមត្ថតោ កត្តុភាវតោ, សវនវសេន ចិត្តប្បវត្តិយា ឯវ វា សវនកិរិយាភាវតោ តំកិរិយាកត្តុ ច វិសយោ ហោតីតិ វុត្តំ “**តំសមង្គិនោ កត្តុវិសយេ**”តិ។ សុតាការស្ស ច ថេរស្ស សម្មានិច្ឆិតភាវតោ អាហ “**គហណសន្និដ្ឋាន**”ន្តិ។ ឯតេន វា អវធារណត្ថំ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា អយមត្ថយោជនា កតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

បុព្ពេ សុតានំ នានាវិហិតានំ សុត្តសង្ខាតានំ អត្ថព្យញ្ជនានំ ឧបធារិតរូបស្ស អាការស្ស និទស្សនស្ស, អវធារណស្ស វា បកាសនសភាវោ ឯវំ-សទ្ទោតិ តទាការាទិឧបធារណស្ស បុគ្គលបញ្ញត្តិយា ឧបាទានភូតធម្មបពន្ធព្យាបារតាយ វុត្តំ – “**ឯវន្តិ បុគ្គលកិច្ចនិទ្ទេសោ**”តិ។ សវនកិរិយា បន បុគ្គលវាទិនោបិ វិញ្ញាណនិរបេក្ខា នត្ថីតិ វិសេសតោ វិញ្ញាណព្យាបារោតិ អាហ “**សុតន្តិ វិញ្ញាណកិច្ចនិទ្ទេសោ**”តិ។ “មេ”តិ សទ្ទប្បវត្តិយា ឯកន្តេនេវ សត្តវិសយត្តា វិញ្ញាណកិច្ចស្ស ច តត្ថេវ សមោទហិតព្ពតោ “**មេតិ ឧភយកិច្ចយុត្តបុគ្គលនិទ្ទេសោ**”តិ វុត្តំ។ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិវិជ្ជមានបញ្ញត្តិសភាវា យថាក្កមំ ឯវំ-សទ្ទ – សុត-សទ្ទានំ អត្ថាតិ តេ តថារូប-បញ្ញត្តិ-ឧបាទានភូត-ធម្មបពន្ធព្យាបារភាវេន ទស្សេន្តោ អាហ – “**ឯវន្តិ បុគ្គលកិច្ចនិទ្ទេសោ, សុតន្តិ វិញ្ញាណកិច្ចនិទ្ទេសោ**”តិ។ ឯត្ថ ច ករណកិរិយាកត្តុកម្មវិសេសប្បកាសនវសេន បុគ្គលព្យាបារវិសយបុគ្គលព្យាបារនិទស្សនវសេន គហណាការគាហកតព្ពិសយវិសេសនិទ្ទេសវសេន កត្តុករណព្យាបារកត្តុនិទ្ទេសវសេន ច ទុតិយាទយោ ចតស្សោ អត្ថយោជនា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សព្ពស្សបិ សទ្ទាធិគមនីយស្ស អត្ថស្ស បញ្ញត្តិមុខេនេវ បដិបជ្ជិតព្ពត្តា សព្ពបញ្ញត្តីនញ្ច វិជ្ជមានាទិវសេន ឆសុ បញ្ញត្តិភេទេសុ អន្តោគធត្តា តេសុ “ឯវ”ន្តិអាទីនំ បញ្ញត្តីនំ សរូបំ និទ្ធារេន្តោ អាហ – “**ឯវន្តិ ច មេតិ ចា**”តិអាទិ។ តត្ថ “ឯវ”ន្តិ ច “មេ”តិ ច វុច្ចមានស្សត្ថស្ស អាការាទិនោ ធម្មានំ អសល្លក្ខណភាវតោ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវោតិ អាហ – “**សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ**”តិ។ តត្ថ **សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេនា**តិ ភូតត្ថឧត្តមត្ថវសេន។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យោ មាយាមរីចិអាទយោ វិយ អភូតត្ថោ, អនុស្សវាទីហិ គហេតព្ពោ វិយ អនុត្តមត្ថោ ច ន ហោតិ, សោ រូបសទ្ទាទិសភាវោ, រុប្បនានុភវនាទិសភាវោ វា អត្ថោ សច្ចិកដ្ឋោ បរមត្ថោ ចាតិ វុច្ចតិ, ន តថា “ឯវំ មេ”តិ បទានំ អត្ថោតិ។ ឯតមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**កិញ្ហេត្ថ ត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សុត**ន្តិ បន សទ្ទាយតនំ សន្ធាយាហ “**វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ**”តិ។ តេនេវ ហិ “**យញ្ហិ តំ ឯត្ថ សោតេន ឧបលទ្ធ**”ន្តិ វុត្តំ, “សោតទ្វារានុសារេន ឧបលទ្ធ”ន្តិ បន វុត្តេ អត្ថព្យញ្ជនាទិសព្ពំ លព្ភតិ។

តំ តំ ឧបាទាយ វត្តព្ពតោតិ សោតបថមាគតេ ធម្មេ ឧបាទាយ តេសំ ឧបធារិតាការាទិនោ បច្ចាមសនវសេន “ឯវ”ន្តិ, សសន្តតិបរិយាបន្នេ ខន្ធេ ឧបាទាយ “មេ”តិ វត្តព្ពត្តាតិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋាទិសភាវរហិតេ សទ្ទាយតនេ បវត្តមានោបិ សុតវោហារោ “ទុតិយំ តតិយ”ន្តិអាទិកោ វិយ បឋមាទីនិ ទិដ្ឋមុតវិញ្ញាតេ អបេក្ខិត្វាវ បវត្តោតិ អាហ **“ទិដ្ឋាទីនិ ឧបនិធាយ វត្តព្ពតោ”**តិ អសុតំ ន ហោតីតិ ហិ សុតន្តិ បកាសិតោយមត្ថោតិ។ អត្តនា បដិវិទ្ធា សុត្តស្ស បការវិសេសា “ឯវ”ន្តិ ថេរេន បច្ចាមដ្ឋាតិ អាហ **“អសម្មោហំ ទីបេតី”**តិ។ **នានប្បការបដិវេធសមត្ថោ ហោតី**តិ ឯតេន វក្ខមានស្ស សុត្តស្ស នានប្បការតំ ទុប្បដិវិជ្ឈតញ្ច ទស្សេតិ។ **សុតស្ស អសម្មោសំ ទីបេតី**តិ សុតាការស្ស យាថាវតោ ទស្សិយមានត្តា វុត្តំ។ **អសម្មោហេនា**តិ សម្មោហាភាវេន, បញ្ញាយ ឯវ វា សវនកាលសម្ភូតាយ តទុត្តរកាលបញ្ញាសិទ្ធិ។ ឯវំ **អសម្មោសេនា**តិ ឯត្ថាបិ វត្តព្ពំ។ ព្យញ្ជនានំ បដិវិជ្ឈិតព្ពោ អាការោ នាតិគម្ភីរោ, យថាសុតធារណមេវ តត្ថ ករណីយន្តិ សតិយា ព្យាបារោ អធិកោ, បញ្ញា តត្ថ គុណីភូតាតិ វុត្តំ **“បញ្ញាបុព្ពង្គមាយា”**តិអាទិ “បញ្ញាយ បុព្ពង្គមា”តិ កត្វា។ បុព្ពង្គមតា ចេត្ថ បធានតា “មនោបុព្ពង្គមា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១, ២) វិយ។ បុព្ពង្គមតាយ វា ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ អាវជ្ជនាទីនំ វិយ អប្បធានត្តេ បញ្ញា បុព្ពង្គមា ឯតិស្សាតិ អយម្បិ អត្ថោ យុជ្ជតិ។ ឯវំ **សតិបុព្ពង្គមាយាតិ** ឯត្ថាបិ វុត្តនយានុសារេន យថាសម្ភវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នស្សា**តិ អត្ថព្យញ្ជនបរិបុណ្ណស្ស, សង្កាសនបកាសនវិវរណវិភជនឧត្តានីករណបញ្ញត្តិវសេន ឆហិ អត្ថបទេហិ, អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសវសេន ឆហិ ព្យញ្ជនបទេហិ ច សមន្នាគតស្សាតិ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

យោនិសោមនសិការំ ទីបេតិ ឯវំ-សទ្ទេន វុច្ចមានានំ អាការនិទស្សនាវធារណត្ថានំ អវិបរីតសទ្ធម្មវិសយត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **អវិក្ខេបំ ទីបេតី**តិ “មូលបរិយាយំ កត្ថ ភាសិត”ន្តិអាទិបុច្ឆាវសេន បករណប្បត្តស្ស វក្ខមានស្ស សុត្តស្ស សវនំ សមាធានមន្តរេន ន សម្ភវតីតិ កត្វា វុត្តំ។ **វិក្ខិត្តចិត្តស្សា**តិអាទិ តស្សេវត្ថស្ស សមត្ថនវសេន វុត្តំ។ **សព្ពសម្បត្តិយា**តិ អត្ថព្យញ្ជនទេសកបយោជនាទិសម្បត្តិយា។ អវិបរីតសទ្ធម្មវិសយេហិ វិយ អាការនិទស្សនាវធារណត្ថេហិ យោនិសោមនសិការស្ស, សទ្ធម្មស្សវនេន វិយ ច អវិក្ខេបស្ស យថា យោនិសោមនសិការេន ផលភូតេន អត្តសម្មាបណិធិបុព្ពេកតបុញ្ញតានំ សិទ្ធិ វុត្តា តទវិនាភាវតោ, ឯវំ អវិក្ខេបេន ផលភូតេន ការណភូតានំ សទ្ធម្មស្សវនសប្បុរិសូបនិស្សយានំ សិទ្ធិ ទស្សេតព្ពា សិយា អស្សុតវតោ សប្បុរិសូបនិស្សយរហិតស្ស ច តទភាវតោ។ **ន ហិ វិក្ខិត្តចិត្តោតិ**អាទិនា សមត្ថនវចនេន បន អវិក្ខេបេន ការណភូតេន សប្បុរិសូបនិស្សយេន ច ផលភូតស្ស សទ្ធម្មស្សវនស្ស សិទ្ធិ ទស្សិតា។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ យុត្តោ សិយា – សទ្ធម្មស្សវនសប្បុរិសូបនិស្សយា ន ឯកន្តេន អវិក្ខេបស្ស ការណំ ពាហិរង្គត្តា, អវិក្ខេបោ បន សប្បុរិសូបនិស្សយោ វិយ សទ្ធម្មស្សវនស្ស ឯកន្តការណន្តិ។ ឯវម្បិ អវិក្ខេបេន សប្បុរិសូបនិស្សយសិទ្ធិជោតនា ន សមត្ថិតាវ, នោ ន សមត្ថិតា វិក្ខិត្តចិត្តានំ សប្បុរិសបយិរុបាសនាភាវស្ស អត្ថសិទ្ធត្តា។ ឯត្ថ ច បុរិមំ ផលេន ការណស្ស សិទ្ធិទស្សនំ នទីបូរេន វិយ ឧបរិ វុដ្ឋិសព្ភាវស្ស, ទុតិយំ ការណេន ផលស្ស សិទ្ធិទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ ឯកន្តវស្សិនា វិយ មេឃវុដ្ឋានេន វុដ្ឋិប្បវត្តិយា។

ភគវតោ វចនស្ស អត្ថព្យញ្ជនបភេទបរិច្ឆេទវសេន សកលសាសនសម្បត្តិឱគាហនាការោ និរវសេសបរហិតបារិបូរិការណន្តិ វុត្តំ **“ឯវំ ភទ្ទកោ អាការោ”**តិ។ យស្មា ន ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **បច្ឆិមចក្កទ្វយសម្បត្តិ**ន្តិ អត្តសម្មាបណិធិបុព្ពេកតបុញ្ញតាសង្ខាតំ គុណទ្វយំ។ អបរាបរវុត្តិយា ចេត្ថ ចក្កភាវោ, ចរន្តិ ឯតេហិ សត្តា សម្បត្តិភវេសូតិ វា។ យេ សន្ធាយ វុត្តំ “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, ចក្កានិ, យេហិ សមន្នាគតានំ ទេវមនុស្សានំ ចតុចក្កំ វត្តតី”តិអាទិ (អ. និ. ៤.៣១)។ បុរិមបច្ឆិមភាវោ ចេត្ថ ទេសនាក្កមវសេន ទដ្ឋព្ពោ។ **បច្ឆិមចក្កទ្វយសិទ្ធិយា**តិ បច្ឆិមចក្កទ្វយស្ស អត្ថិតាយ។ សម្មាបណិហិតត្តោ បុព្ពេ ច កតបុញ្ញោ សុទ្ធាសយោ ហោតិ តទសុទ្ធិហេតូនំ កិលេសានំ ទូរីភាវតោតិ អាហ – **“អាសយសុទ្ធិ សិទ្ធា ហោតី”**តិ។ តថា ហិ វុត្តំ “សម្មាបណិហិតំ ចិត្តំ, សេយ្យសោ នំ តតោ ករេ”តិ (ធ. ប. ៤៣), “កតបុញ្ញោសិ ត្វំ អានន្ទ, បធានមនុយុញ្ជ, ខិប្បំ ហោហិសិ អនាសវោ”តិ (ទី. និ. ២.២០៧) ច។ តេនេវាហ **“អាសយសុទ្ធិយា អធិគមព្យត្តិសិទ្ធី”**តិ។ **បយោគសុទ្ធិយា**តិ យោនិសោមនសិការបុព្ពង្គមស្ស ធម្មស្សវនបយោគស្ស វិសទភាវេន។ តថា ចាហ **“អាគមព្យត្តិសិទ្ធី”**តិ។ សព្ពស្ស វា កាយវចីបយោគស្ស និទ្ទោសភាវេន។ បរិសុទ្ធកាយវចីបយោគោ ហិ វិប្បដិសារាភាវតោ អវិក្ខិត្តចិត្តោ បរិយត្តិយំ វិសារទោ ហោតីតិ។

នានប្បការបដិវេធទីបកេនាតិអាទិនា អត្ថព្យញ្ជនេសុ ថេរស្ស ឯវំសទ្ទសុត-សទ្ទានំ អសម្មោហាសម្មោសទីបនតោ ចតុបដិសម្ភិទាវសេន អត្ថយោជនំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **សោតព្ពភេទបដិវេធទីបកេនា**តិ ឯតេន អយំ សុត-សទ្ទោ ឯវំ-សទ្ទសន្និធានតោ, វក្ខមានាបេក្ខាយ វា សាមញ្ញេនេវ សោតព្ពធម្មវិសេសំ អាមសតីតិ ទស្សេតិ។ មនោទិដ្ឋិករណា បរិយត្តិធម្មានំ អនុបេក្ខនសុប្បដិវេធា វិសេសតោ មនសិការបដិពទ្ធាតិ តេ វុត្តនយេន យោនិសោមនសិការទីបកេន ឯវំសទ្ទេន យោជេត្វា, សវនធារណវចីបរិចយា បរិយត្តិធម្មានំ វិសេសេន សោតាវធានបដិពទ្ធាតិ តេ អ

វិក្ខេបទីបកេន សុត-សទ្ទេន យោជេត្វា ទស្សេន្តោ សាសនសម្បត្តិយា ធម្មស្សវនេ ឧស្សាហំ ជនេតិ។ តត្ថ **ធម្មា**តិ បរិយត្តិធម្មា។ **មនសានុបេក្ខិតា**តិ “ឥធ សីលំ កថិតំ, ឥធ សមាធិ, ឥធ បញ្ញា, ឯត្តកា ឯត្ថ អនុសន្ធិយោ”តិអាទិនា នយេន មនសា អនុ អនុ បេក្ខិតា។ **ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា**តិ និជ្ឈានក្ខន្តិភូតាយ, ញាតបរិញ្ញាសង្ខាតាយ វា ទិដ្ឋិយា តត្ថ តត្ថ វុត្តរូបារូបធម្មេ “ឥតិ រូបំ, ឯត្តកំ រូប”ន្តិអាទិនា សុដ្ឋុ វវត្ថបេត្វា បដិវិទ្ធា។

សកលេន វចនេនាតិ បុព្ពេ តីហិ បទេហិ វិសុំ វិសុំ យោជិតត្តា វុត្តំ។ **អត្តនោ អទហន្តោ**តិ “មមេទ”ន្តិ អត្តនិ អដ្ឋបេន្តោ។ **អសប្បុរិសភូមិ**ន្តិ អកតញ្ញុតំ “ឥធេកច្ចោ បាបភិក្ខុ តថាគតប្បវេទិតំ ធម្មវិនយំ បរិយាបុណិត្វា អត្តនោ ទហតី”តិ (បារា. ១៩៥) ឯវំ វុត្តំ អនរិយវោហារវត្ថុំ, សា ឯវ អនរិយវោហារវត្ថា អសទ្ធម្មោ។ ននុ ច អានន្ទត្ថេរស្ស “មមេទំ វចន”ន្តិ អធិមានស្ស, មហាកស្សបត្ថេរាទីនញ្ច តទាសង្កាយ អភាវតោ អសប្បុរិសភូមិសមតិក្កមាទិវចនំ និរត្ថកន្តិ? នយិទមេវំ “ឯវំ មេ សុត”ន្តិ វទន្តេន អយម្បិ អត្ថោ វិភាវិតោតិ ទស្សនតោ។ កេចិ បន “ទេវតានំ បរិវិតក្កាបេក្ខំ តថាវចនន្តិ ឯទិសី ចោទនា អនវកាសាវា”តិ វទន្តិ។ តស្មិំ កិរ ខណេ ឯកច្ចានំ ទេវតានំ ឯវំ ចេតសោ បរិវិតក្កោ ឧទបាទិ “ភគវា ច បរិនិព្ពុតោ, អយញ្ច អាយស្មា ទេសនាកុសលោ, ឥទានិ ធម្មំ ទេសេតិ សក្យកុលប្បសុតោ តថាគតស្ស ភាតា ចូឡបិតុបុត្តោ, កិំ នុ ខោ សយំ សច្ឆិកតំ ធម្មំ ទេសេតិ, ឧទាហុ ភគវតោយេវ វចនំ យថាសុត”ន្តិ។ ឯវំ តទាសង្កិតប្បការតោ អសប្បុរិសភូមិសមោក្កមាទិតោ អតិក្កមាទិ វិភាវិតន្តិ។ **អប្បេតី**តិ និទស្សេតិ។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេសុ យថារហំ សត្តេ នេតីតិ នេត្តិ, ធម្មោយេវ នេត្តិ **ធម្មនេត្តិ**។

ទឡ្ហតរនិវិដ្ឋា វិចិកិច្ឆា **កង្ខា**។ នាតិសំសប្បនា មតិភេទមត្តា **វិមតិ**។ **អស្សទ្ធិយំ វិនាសេតិ** ភគវតា ទេសិតត្តា, សម្មុខាវស្ស បដិគ្គហិតត្តា, ខលិតទុរុត្តាទិគហណទោសាភាវតោ ច។ ឯត្ថ ច បឋមាទយោ តិស្សោ អត្ថយោជនា អាការាទិអត្ថេសុ អគ្គហិតវិសេសមេវ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា ទស្សិតា, តតោ បរា ចតស្សោ អាការត្ថមេវ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា វិភាវិតា, បច្ឆិមា បន តិស្សោ យថាក្កមំ អាការត្ថំ និទស្សនត្ថំ អវធារណត្ថញ្ច ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា យោជិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯក-សទ្ទោ អញ្ញសេដ្ឋាសហាយសង្ខ្យាទីសុ ទិស្សតិ។ តថា ហេស “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ច, ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញន្តិ ឥត្ថេកេ អភិវទន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៧) អញ្ញត្ថេ ទិស្សតិ , “ចេតសោ ឯកោទិភាវ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២២៨) សេដ្ឋត្ថេ, “ឯកោ វូបកដ្ឋោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៤០៥) អសហាយេ, “ឯកោវ ខោ, ភិក្ខវេ, ខណោ ច សមយោ ច ព្រហ្មចរិយវាសាយា”តិអាទីសុ សង្ខ្យាយំ។ ឥធាបិ សង្ខ្យាយន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឯកន្តិ គណនបរិច្ឆេទនិទ្ទេសោ**”តិ។ **កាលញ្ច សមយញ្ចា**តិ យុត្តកាលញ្ច បច្ចយសាមគ្គិញ្ច **ខណោ**តិ ឱកាសោ។ តថាគតុប្បាទាទិកោ ហិ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស ឱកាសោ តប្បច្ចយបដិលាភហេតុត្តា។ ខណោ ឯវ ច សមយោ។ យោ “ខណោ”តិ ច “សមយោ”តិ ច វុច្ចតិ, សោ ឯកោវាតិ ហិ អត្ថោ **មហាសមយោ**តិ មហាសមូហោ។ **សមយោបិ ខោ**តិ សិក្ខាបទបូរណស្ស ហេតុបិ។ **សមយប្បវាទកេ**តិ ទិដ្ឋិប្បវាទកេ។ តត្ថ ហិ និសិន្នា តិត្ថិយា អត្តនោ អត្តនោ សមយំ បវទន្តីតិ។ **អត្ថាភិសមយា**តិ ហិតបដិលាភា។ អភិសមេតព្ពោតិ អភិសមយោ, អភិសមយោ អត្ថោ **អភិសមយដ្ឋោ**តិ បីឡនាទីនិ អភិសមេតព្ពភាវេន ឯកីភាវំ ឧបនេត្វា វុត្តានិ។ អភិសមយស្ស វា បដិវេធស្ស វិសយភូតោ អត្ថោ **អភិសមយដ្ឋោ**តិ។ តានេវ តថា ឯកត្តេន វុត្តានិ។ តត្ថ **បីឡនំ** ទុក្ខសច្ចស្ស តំសមង្គិនោ ហឹសនំ អវិប្ផារិកតាករណំ។ **សន្តាបោ** ទុក្ខទុក្ខតាទិវសេន សន្តាបនំ បរិទហនំ។

តត្ថ សហការីការណំ សន្និជ្ឈំ សមេតិ សមវេតីតិ **សមយោ**, សមវាយោ។ សមេតិ សមាគច្ឆតិ មគ្គព្រហ្មចរិយំ ឯត្ថ តទាធារបុគ្គលេហីតិ **សមយោ**, ខណោ។ សមេតិ ឯត្ថ, ឯតេន វា សំគច្ឆតិ សត្តោ, សភាវធម្មោ វា សហជាតាទីហិ ឧប្បាទាទីហិ វាតិ **សមយោ**, កាលោ។ ធម្មប្បវត្តិមត្តតាយ អត្ថតោ អភូតោបិ ហិ កាលោ ធម្មប្បវត្តិយា អធិករណំ ករណំ វិយ ច កប្បនាមត្តសិទ្ធេន រូបេន វោហរីយតីតិ។ សមំ, សហ វា អវយវានំ អយនំ បវត្តិ អវដ្ឋានន្តិ **សមយោ**, សមូហោ យថា “សមុទាយោ”តិ។ អវយវសហាវដ្ឋានមេវ ហិ សមូហោតិ។ អវសេសបច្ចយានំ សមាគមេ ឯតិ ផលំ ឯតស្មា ឧប្បជ្ជតិ បវត្តតិ ចាតិ **សមយោ**, ហេតុ យថា “សមុទយោ”តិ។ សមេតិ សំយោជនភាវតោ សម្ពន្ធោ ឯតិ អត្តនោ វិសយេ បវត្តតិ, ទឡ្ហគ្គហណភាវតោ វា សំយុត្តា អយន្តិ បវត្តន្តិ សត្តា យថាភិនិវេសំ ឯតេនាតិ **សមយោ**, ទិដ្ឋិ; ទិដ្ឋិសញ្ញោជនេន ហិ សត្តា អតិវិយ ពជ្ឈន្តីតិ។ សមិតិ សង្គតិ សមោធានន្តិ **សមយោ**, បដិលាភោ។ សមយនំ, សម្មា វា អយនំ អបគមោតិ **សមយោ**, បហានំ។ អភិមុខំ ញាណេន សម្មា ឯតព្ពោ អភិសមេតព្ពោតិ **អភិសមយោ**, ធម្មានំ អវិបរីតោ សភាវោ។ អភិមុខភាវេន សម្មា ឯតិ គច្ឆតិ ពុជ្ឈតីតិ **អភិសមយោ**, ធម្មានំ អវិបរីតសភាវាវពោធោ។ ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ អត្ថេ **សមយ**-សទ្ទស្ស បវត្តិ វេទិតព្ពា។ សមយសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ អភិសមយសទ្ទស្ស ឧទាហរណំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **អស្សា**តិ សមយសទ្ទស្ស

។ **កាលោ អត្ថោ** សមវាយាទីនំ អត្ថានំ ឥធ អសម្ភវតោ, ទេសទេសកបរិសានំ វិយ សុត្តស្ស និទានភាវេន កាលស្ស អបទិសិតព្ពតោ ច។

កស្មា បនេត្ថ អនិយមិតវសេនេវ កាលោ និទ្ទិដ្ឋោ, ន ឧតុសំវច្ឆរាទិវសេន និយមេត្វាតិ? អាហ – "**តត្ថ កិញ្ចាបី**"តិអាទិ។ ឧតុសំវច្ឆរាទិវសេន និយមំ អកត្វា សមយសទ្ទស្ស វចនេន អយម្បិ គុណោ លទ្ធោ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ "**យេ វា ឥមេ**"តិអាទិមាហ។ សាមញ្ញជោតនា ហិ វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ។ តត្ថ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារសមយោ** ទេវសិកំ ឈានផលសមាបត្តីហិ វីតិនាមនកាលោ, វិសេសតោ សត្តសត្តាហានិ។ **សុប្បកាសា**តិ ទសសហស្សិលោកធាតុសំកម្បនឱភាសបាតុភាវាទីហិ បាកដា។ យថាវុត្តភេទេសុ ឯវ សមយេសុ ឯកទេសំ បការន្តរេហិ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ "**យោ ចាយ**"ន្តិអាទិមាហ។ តថា ហិ ញាណកិច្ចសមយោ អត្តហិតបដិបត្តិសមយោ ច **អភិសម្ពោធិសមយោ**, អរិយតុណ្ហីភាវសមយោ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារសមយោ**, ករុណាកិច្ចបរហិតបដិបត្តិធម្មិកថាសមយោ **ទេសនាសមយោ** ឯវ។

ករណវចនេន និទ្ទេសោ កតោតិ សម្ពន្ធោ។ **តត្ថា**តិ អភិធម្មតទញ្ញសុត្តបទវិនយេសុ។ **តថា**តិ ភុម្មករណេហិ។ **អធិករណត្ថោ** អាធារត្ថោ។ ភាវោ នាម កិរិយា, តាយ កិរិយន្តរលក្ខណំ **ភាវេនភាវលក្ខណំ**។ តត្ថ យថា កាលោ សភាវធម្មបរិច្ឆិន្នោ សយំ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានោបិ អាធារភាវេន បញ្ញាតោ តង្ខណប្បវត្តានំ តតោ បុព្ពេ បរតោ ច អភាវតោ "បុព្ពណ្ហេ ជាតោ, សាយន្ហេ គច្ឆតី"តិ ច អាទីសុ, សមូហោ ច អវយវវិនិមុត្តោ អវិជ្ជមានោបិ កប្បនាមត្តសិទ្ធោ អវយវានំ អាធារភាវេន បញ្ញាបីយតិ "រុក្ខេ សាខា, យវរាសិយំ សម្ភូតោ"តិអាទីសុ, ឯវំ ឥធាបីតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**អធិករណញ្ហិ…បេ…. ធម្មាន**"ន្តិ។ យស្មិំ កាលេ ធម្មបុញ្ជេ វា កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, តស្មិំ ឯវ កាលេ ធម្មបុញ្ជេ ច ផស្សាទយោបិ ហោន្តីតិ អយញ្ហិ តត្ថ អត្ថោ។ យថា ច "គាវីសុ ទុយ្ហមានាសុ គតោ, ទុទ្ធាសុ អាគតោ"តិ ទោហនកិរិយាយ គមនកិរិយា លក្ខីយតិ, ឯវំ ឥធាបិ "យស្មិំ សមយេ, តស្មិំ សមយេ"តិ ច វុត្តេ "សតី"តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយមានោ ឯវ ហោតិ បទត្ថស្ស សត្តាវិរហាភាវតោតិ សមយស្ស សត្តាកិរិយាយ ចិត្តស្ស ឧប្បាទកិរិយា ផស្សាទីនំ ភវនកិរិយា ច លក្ខីយតិ។ **យស្មិំ សមយេ**តិ យស្មិំ នវមេ ខណេ, យស្មិំ យោនិសោមនសិការាទិហេតុម្ហិ, បច្ចយសមវាយេ វា សតិ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, តស្មិំយេវ ខណេ, ហេតុម្ហិ, បច្ចយសមវាយេ វា ផស្សាទយោបិ ហោន្តីតិ ឧភយត្ថ សមយសទ្ទេ ភុម្មនិទ្ទេសោ កតោ លក្ខណភូតភាវយុត្តោតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**ខណ…បេ…. លក្ខីយតី**"តិ។

ហេតុអត្ថោ ករណត្ថោ ច សម្ភវតិ "អន្នេន វសតិ, អជ្ឈេនេន វសតិ, ផរសុនា ឆិន្ទតិ, កុទាលេន ខណតី"តិអាទីសុ វិយ។ វីតិក្កមញ្ហិ សុត្វា ភិក្ខុសង្ឃំ សន្និបាតាបេត្វា ឱតិណ្ណវត្ថុកំ បុគ្គលំ បដិបុច្ឆិត្វា វិគរហិត្វា ច តំ តំ វត្ថុំ ឱតិណ្ណកាលំ អនតិក្កមិត្វា តេនេវ កាលេន សិក្ខាបទានិ បញ្ញបេន្តោ ភគវា វិហរតិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិហេតុញ្ច អបេក្ខមានោ តតិយបារាជិកាទីសុ វិយ។

អច្ចន្តមេវ អារម្ភតោ បដ្ឋាយ យាវ ទេសនានិដ្ឋានំ បរហិតបដិបត្តិសង្ខាតេន **ករុណាវិហារេន**។ **តទត្ថជោតនត្ថន្តិ** អច្ចន្តសំយោគត្ថជោតនត្ថំ។ **ឧបយោគវចននិទ្ទេសោ កតោ** យថា "មាសំ អជ្ឈេតី"តិ។

បោរាណាតិ អដ្ឋកថាចរិយា។ **អភិលាបមត្តភេទោ**តិ វចនមត្តេន វិសេសោ។ តេន សុត្តវិនយេសុ វិភត្តិព្យត្តយោ កតោតិ ទស្សេតិ។

សេដ្ឋន្តិ សេដ្ឋវាចកំ វចនំ "សេដ្ឋ"ន្តិ វុត្តំ សេដ្ឋគុណសហចរណតោ។ តថា **ឧត្តម**ន្តិ ឯត្ថាបិ។ **គារវយុត្តោ**តិ គរុភាវយុត្តោ គរុគុណយោគតោ, គរុករណារហតាយ វា **គារវយុត្តោ**។ **វុត្តោយេវ**, ន បន ឥធ វត្តព្ពោ **វិសុទ្ធិមគ្គស្ស** តមិស្សា **អដ្ឋកថាយ** ឯកទេសភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

អបរោ នយោ (សំ. និ. ដី. ១.១.១; សារត្ថ. ដី. ១.វិនយានិសំសកថាវណ្ណនា; វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៤៤; ឥតិវុ. អដ្ឋ. គន្ថារម្ភកថា) – ភាគវាតិ ភគវា, ភតវាតិ ភគវា, ភាគេ វនីតិ ភគវា, ភគេ វនីតិ ភគវា, ភត្តវាតិ ភគវា, ភគេ វមីតិ ភគវា, ភាគេ វមីតិ ភគវា។

ភគវា ភតវា ភាគេ, ភគេ ច វនិ ភត្តវា;
ភគេ វមិ តថា ភាគេ, វមីតិ ភគវា ជិនោ។

តត្ថ កថំ **ភាគវាតិ ភគវា**? យេ តេ សីលាទយោ ធម្មក្ខន្ធា គុណភាគា គុណកោដ្ឋាសា, តេ អនញ្ញសាធារណា និរតិសយា តថាគតស្ស អត្ថិ ឧបលព្ភន្តិ។ តថា ហិស្ស សីលំ, សមាធិ, បញ្ញា, វិមុត្តិ, វិមុត្តិញាណ

ទស្សនំ, ហិរី, ឱត្តប្បំ, សទ្ធា, វីរិយំ, សតិ សម្បជញ្ញំ, សីលវិសុទ្ធិ, ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ, សមថោ, វិបស្សនា, តីណិ កុសលមូលានិ, តីណិ សុចរិតានិ, តយោ សម្មាវិតក្កា, តិស្សោ អនវជ្ជសញ្ញា, តិស្សោ ធាតុយោ, ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, ចត្តារោ អរិយមគ្គា, ចត្តារិ អរិយផលានិ, ចតស្សោ បដិសម្ភិទា, ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណំ, ចត្តារោ អរិយវំសា, ចត្តារិ វេសារជ្ជញាណានិ, បញ្ច បធានិយង្គានិ, បញ្ចង្គិកោ សម្មាសមាធិ, បញ្ចញាណិកោ សម្មាសមាធិ, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, បញ្ច ពលានិ, បញ្ច និស្សារណីយា ធាតុយោ, បញ្ច វិមុត្តាយតនញាណានិ, បញ្ច វិមុត្តិបរិបាចនីយា សញ្ញា, ឆ អនុស្សតិដ្ឋានានិ, ឆ គារវា, ឆ និស្សារណីយា ធាតុយោ, ឆ សតតវិហារា, ឆ អនុត្តរិយានិ, ឆ និព្ពេធភាគិយា សញ្ញា, ឆ អភិញ្ញា, ឆ អសាធារណញាណានិ, សត្ត អបរិហានិយា ធម្មា, សត្ត អរិយធម្មា, សត្ត អរិយធនានិ, សត្ត ពោជ្ឈង្គា, សត្ត សប្បុរិសធម្មា, សត្ត និជ្ជរវត្ថូនិ, សត្ត សញ្ញា, សត្ត ទក្ខិណេយ្យបុគ្គលទេសនា, សត្ត ខីណាសវពលទេសនា, អដ្ឋ បញ្ញាបដិលាភហេតុទេសនា, អដ្ឋ សម្មត្តានិ, អដ្ឋ លោកធម្មាតិក្កមា, អដ្ឋ អារម្ភវត្ថូនិ, អដ្ឋ អក្ខណទេសនា, អដ្ឋ មហាបុរិសវិតក្កា, អដ្ឋ អភិភាយតនទេសនា, អដ្ឋ វិមោក្ខា, នវ យោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា, នវ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គានិ, នវ សត្តាវាសទេសនា, នវ អាឃាតបដិវិនយា, នវ សញ្ញា, នវ នានត្តា, នវ អនុបុព្ពវិហារា, ទស នាថករណាធម្មា, ទស កសិណាយតនានិ, ទស កុសលកម្មបថា, ទស សម្មត្តានិ, ទស អរិយវាសា, ទស អសេក្ខធម្មា, ទស តថាគតពលានិ, ឯកាទស មេត្តានិសំសា, ទ្វាទស ធម្មចក្កាការា, តេរស ធុតគុណា, ចុទ្ទស ពុទ្ធញាណានិ, បញ្ចទស វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា, សោឡសវិធា អានាបានស្សតិ, សោឡស អបរន្តបនីយា ធម្មា, អដ្ឋារស ពុទ្ធធម្មា, ឯកូនវីសតិ បច្ចវេក្ខណញាណានិ, ចតុចត្តាលីស ញាណវត្ថូនិ, បញ្ញាស ឧទយព្ពយញាណានិ, បរោបណ្ណាស កុសលធម្មា, សត្តសត្តតិ ញាណវត្ថូនិ, ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខាសមាបត្តិសញ្ចារិមហាវជិរញាណំ, អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានបវិចយបច្ចវេក្ខណទេសនាញាណានិ តថា អនន្តាសុ លោកធាតូសុ អនន្តានំ សត្តានំ អាសយាទិវិភាវនញាណានិ ចាតិ ឯវមាទយោ អនន្តាបរិមាណភេទា អនញ្ញសាធារណា និរតិសយា គុណភាគា គុណកោដ្ឋាសា សំវិជ្ជន្តិ ឧបលព្ភន្តិ, តស្មា យថាវុត្តវិភាគា គុណភាគា អស្ស អត្ថីតិ “ភាគវា”តិ វត្តព្ពេ អា-ការស្ស រស្សត្តំ កត្វា **“ភគវា”**តិ វុត្តោ។ ឯវំ តាវ ភាគវាតិ **ភគវា**។

យស្មា សីលាទយោ សព្ពេ, គុណភាគា អសេសតោ;
វិជ្ជន្តិ សុគតេ តស្មា, **ភគវា**តិ បវុច្ចតីតិ។

កថំ **ភតវាតិ ភគវា**? យេ តេ សព្ពលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបន្នេហិ មនុស្សត្តាទិកេ អដ្ឋ ធម្មេ សមោធានេត្វា សម្មាសម្ពោធិយា កតមហាភិនីហារេហិ មហាពោធិសត្តេហិ បរិបូរិតព្ពា ទានបារមី, សីល, នេក្ខម្ម, បញ្ញា, វីរិយ, ខន្តិ, សច្ច, អធិដ្ឋាន, មេត្តា, ឧបេក្ខាបារមីតិ ទស បារមិយោ ទស ឧបបារមិយោ ទស បរមត្ថបារមិយោតិ សមតឹស បារមិយោ, ទានាទីនិ ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ, សច្ចាទីនិ ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ, អង្គបរិច្ចាគោ នយនធនរជ្ជបុត្តទារបរិច្ចាគោតិ បញ្ច មហាបរិចាគា, បុព្ពយោគោ, បុព្ពចរិយា, ធម្មក្ខានំ, ញាតត្ថចរិយា, លោកត្ថចរិយា, ពុទ្ធិចរិយាតិ ឯវមាទយោ, សង្ខេបតោ វា សព្ពេ បុញ្ញញាណសម្ភារា ពុទ្ធករធម្មា, តេ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ កប្បានំ សតសហស្សាធិកានិ ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ យថា ហានភាគិយា សំកិលេសភាគិយា ឋិតិភាគិយា វា ន ហោន្តិ, អថ ខោ ឧត្តរុត្តរិ វិសេសភាគិយាវ ហោន្តិ, ឯវំ សក្កច្ចំ និរន្តរំ អនវសេសតោ ភតា សម្ភតា អស្ស អត្ថីតិ “ភតវា”តិ វត្តព្ពេ **“ភគវា”**តិ វុត្តោ និរុត្តិនយេន ត-ការស្ស គ-ការំ កត្វា។ អថ វា **ភតវា**តិ តេយេវ យថាវុត្តេ ពុទ្ធករធម្មេ វុត្តនយេនេវ ភរិ សម្ភរិ, បរិបូរេសីតិ អត្ថោ។ ឯវម្បិ ភតវាតិ ភគវា។

សម្មាសម្ពោធិយា សព្ពេ, ទានបារមិអាទិកេ;
សម្ភារេ ភតវា នាថោ, តេនាបិ **ភគវា** មតោតិ។

កថំ **ភាគេ វនីតិ ភគវា**? យេ តេ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខា ទេវសិកំ វឡញ្ជនកសមាបត្តិភាគា, តេ អនវសេសតោ លោកហិតត្ថំ អត្តនោ ច ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ និច្ចកប្បំ វនិ ភជិ សេវិ ពហុលមកាសីតិ ភាគេ វនីតិ **ភគវា**។ អថ វា អភិញ្ញេយ្យធម្មេសុ កុសលាទីសុ ខន្ធាទីសុ ច យេ តេ បរិញ្ញេយ្យាទិវសេន សង្ខេបតោ វា ចតុព្ពិធា អភិសមយភាគា, វិត្ថារតោ បន “ចក្ខុ បរិញ្ញេយ្យំ សោតំ...បេ.... ជរាមរណំ បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.២១) អនេកេ បរិញ្ញេយ្យភាគា, “ចក្ខុស្ស សមុទយោ បហាតព្ពោ...បេ.... ជរាមរណស្ស សមុទយោ បហាតព្ពោ”តិអាទិនា បហាតព្ពភាគា, “ចក្ខុស្ស និរោធោ...បេ.... ជរាមរណស្ស និរោធោ សច្ឆិកាតព្ពោ”តិអាទិនា សច្ឆិកាតព្ពភាគា, “ចក្ខុស្ស និរោធគាមិនី បដិបទា”តិអាទិនា, “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិអាទិនា ច អនេកភេទា ភាវេតព្ពភាគា ច ធម្មា, តេ សព្ពេ វនិ ភជិ យថារហំ គោចរភាវនាសេវនានំ វសេន សេវិ។ ឯវម្បិ ភាគេ វនីតិ **ភគវា**។ អថ វា “យេ ឥមេ សីលាទយោ ធម្មក្ខន្ធា សាវកេហិ សាធារណា គុណភាគា គុណកោដ្ឋាសា, កិន្តិ នុ ខោ តេ វិនេយ្យសន្តានេសុ បតិដ្ឋបេយ្យ”ន្តិ មហាករុណាយ វនិ អភិបត្ថយិ, សា ចស្ស អភិបត្ថនា យថាធិប្បេតផលាវហា អហោសិ។ ឯវម្បិ **ភាគេ វនីតិ ភគវា**។

យស្មា ញេយ្យសមាបត្តិគុណភាគេ អសេសតោ;
ភជិ បត្ថយិ សត្តានំ, ហិតាយ **ភគវា** តតោតិ។

កថំ **ភគេ វនីតិ ភគវា**? សមាសតោ តាវ កតបុញ្ញេហិ បយោគសម្បន្នេហិ យថាវិភវំ ភជីយន្តីតិ ភគា, លោកិយលោកុត្តរា សម្បត្តិយោ។ តត្ថ លោកិយេ តាវ តថាគតោ សម្ពោធិតោ បុព្ពេ ពោធិសត្តភូតោ បរមុក្កំសគតេ វនិ ភជិ សេវិ, យត្ថ បតិដ្ឋាយ និរវសេសតោ ពុទ្ធករធម្មេ សមន្នានេន្តោ ពុទ្ធធម្មេ បរិបាចេសិ, ពុទ្ធភូតោ បន តេ និរវជ្ជសុខូបសំហិតេ អនញ្ញសាធារណេ លោកុត្តរេបិ វនិ ភជិ សេវិ, វិត្ថារតោ បន បទេសរជ្ជ ឥស្សរិយចក្កវត្តិសម្បត្តិ-ទេវរជ្ជសម្បត្តិអាទិវសេន- ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តិញាណទស្សន-មគ្គ ភាវនាផលសច្ឆិ- កិរិយាទិ-ឧត្តរិមនុស្សធម្មវសេន ច អនេកវិហិតេ អនញ្ញសាធារណេ ភគេ វនិ ភជិ សេវិ។ ឯវម្បិ **ភគេ វនីតិ ភគវា**។

យា តា សម្បត្តិយោ លោកេ, យា ច លោកុត្តរា បុថុ;
សព្ពា តា ភជិ សម្ពុទ្ធោ, តស្មាបិ **ភគវា** មតោតិ។

កថំ **ភត្តវាតិ ភគវា**? ភត្តា ទឡ្ហភត្តិកា អស្ស ពហូ អត្ថីតិ ភត្តវា។ តថាគតោ ហិ មហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិអបរិមិតនិរុបមបភាវគុណវិសេសសមង្គិភាវតោ សព្ពសត្តុត្តមោ, សព្ពានត្ថបរិហារ បុព្ពង្គមាយ និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ អច្ចន្តូបការិតាយ ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណ-អសីតិអនុព្យញ្ជន-ព្យាមប្បភាទិអនញ្ញសាធារណ- វិសេស បដិមណ្ឌិត-រូបកាយតាយ យថាភុច្ច-គុណាធិគតេន “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនយប្បវត្តេន លោកត្តយព្យាបិនា សុវិបុលេន សុវិសុទ្ធេន ច ថុតិឃោសេន សមន្នាគតត្តា ឧក្កំសបារមិប្បត្តាសុ អប្បិច្ឆតា សន្តុដ្ឋិអាទីសុ សុប្បតិដ្ឋិតភាវតោ ទសពលចតុវេសារជ្ជាទិនិរតិសយគុណវិសេស-សមង្គិភាវតោ ច រូបប្បមាណោ រូបប្បសន្នោ, ឃោសប្បមាណោ ឃោសប្បសន្នោ, លូខប្បមាណោ លូខប្បសន្នោ, ធម្មប្បមាណោ ធម្មប្បសន្នោតិ ឯវំ ចតុប្បមាណិកេ លោកសន្និវាសេ សព្ពថាបិ បសាទាវហភាវេន សមន្តបាសាទិកត្តា អបរិមាណានំ សត្តានំ សទេវមនុស្សានំ អាទរពហុមានគារវាយតនតាយ បរមបេមសម្ភត្តិដ្ឋានំ។ យេ តស្ស ឱវាទេ បតិដ្ឋិតា អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតា ហោន្តិ, កេនចិ អសំហារិយា តេសំ បសាទភត្តិ សមណេន វា ព្រាហ្មណេន វា ទេវេន វា មារេន វា ព្រហ្មុនា វា។ តថា ហិ តេ អត្តនោ ជីវិតបរិច្ចាគេបិ តត្ថ បសាទំ ន បរិច្ចជន្តិ, តស្ស វា អាណំ ទឡ្ហភត្តិភាវតោ។ តេនេវាហ –

“យោ វេ **កតញ្ញូ** កតវេទិ ធីរោ;
កល្យាណមិត្តោ ទឡ្ហភត្តិ ច ហោតី”តិ។ (ជា. ២.១៧.៧៨);

“សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, មហាសមុទ្ទោ ឋិតធម្មោ វេលំ នាតិវត្តតិ, ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, យំ មយា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញត្តំ, តំ មម សាវកា ជីវិតហេតុបិ នាតិក្កមន្តី”តិ (អ. និ. ៨.២០; ឧទា. ៤៥; ចូឡវ. ៣៨៥) ច។

ឯវំ ភត្តវាតិ **ភគវា** និរុត្តិនយេន ឯកស្ស ត-ការស្ស លោបំ កត្វា ឥតរស្ស គ-ការំ កត្វា។

គុណាតិសយយុត្តស្ស, យស្មា លោកហិតេសិនោ;
សម្ភត្តា ពហវោ សត្ថុ, ភគវា តេន វុច្ចតីតិ។

កថំ **ភគេ វមីតិ ភគវា**? យស្មា តថាគតោ ពោធិសត្តភូតោបិ បុរិមាសុ ជាតីសុ បារមិយោ បូរេន្តោ ភគសង្ខាតំ សិរិំ ឥស្សរិយំ យសញ្ច វមិ, ឧគ្គិរិ, ខេឡបិណ្ឌំ វិយ អនបេក្ខោ ឆឌ្ឌយិ; បច្ឆិមត្តភាវេបិ ហត្ថាគតំ ចក្កវត្តិសិរិំ ទេវលោកាធិបច្ចសទិសំ ចតុទីបិស្សរិយំ ចក្កវត្តិសម្បត្តិសន្និស្សយំ សត្តរតនសមុជ្ជលំ យសញ្ច តិណាយបិ អមញ្ញមានោ និរបេក្ខោ បហាយ អភិនិក្ខមិត្វា សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោ, តស្មា ឥមេ សិរិអាទិកេ ភគេ វមីតិ **ភគវា**។ អថ វា ភានិ នាម នក្ខត្តានិ, តេហិ សមំ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ ភគា, សិនេរុយុគន្ធរឧត្តរកុរុហិមវន្តាទិភាជនលោកវិសេសសន្និស្សយា សោភា កប្បដ្ឋិយភាវតោ, តេបិ ភគេ វមិ តន្និវាសិសត្តាវាសសមតិក្កមនតោ, តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន បជហីតិ។ ឯវម្បិ ភគេ វមីតិ ភគវា។

ចក្កវត្តិសិរិំ យស្មា, យសំ ឥស្សរិយំ សុខំ;
បហាសិ លោកចិត្តញ្ច, សុគតោ ភគវា តតោតិ។

កថំ ***ភាគេ វមីតិ ភគវា***? ភាគា នាម សភាគធម្មកោដ្ឋាសា, តេ ខន្ធាយតនធាតាទិវសេន, តត្ថាបិ រូបវេទនាទិវសេន, បថវិយាទិអតីតាទិវសេន ច អនេកវិធា។ តេ ភគវា សព្ពំ បបញ្ចំ សព្ពំ យោគំ **សព្ពំ** គន្ថំ សព្ពំ សំយោជនំ សមុច្ឆិន្ទិត្វា អមតំ ធាតុំ សមធិគច្ឆន្តោ វមិ ឧគ្គិរិ, អនបេក្ខោ ឆឌ្ឌយិ ន បច្ចាគមិ។ តថា ហេស “សព្ពត្ថមេវ បថវឹ អាបំ តេជំ វាយំ, ចក្ខុំ សោតំ ឃានំ ជិវ្ហំ កាយំ មនំ, រូបេ សទ្ទេ គន្ធេ រសេ ផោដ្ឋព្ពេ ធម្មេ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ...បេ.... មនោវិញ្ញាណំ, ចក្ខុសម្ផស្សំ...បេ.... មនោសម្ផស្សំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ វេទនំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ វេទនំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ សញ្ញំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ សញ្ញំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ ចេតនំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ ចេតនំ, រូបតណ្ហំ...បេ.... ធម្មតណ្ហំ, រូបវិតក្កំ...បេ.... ធម្មវិតក្កំ, រូបវិចារំ...បេ.... ធម្មវិចារ”ន្តិអាទិនា អនុបទធម្មវិភាគវសេនបិ សព្ពេវ ធម្មកោដ្ឋាសេ អនវសេសតោ វមិ ឧគ្គិរិ, អនបេក្ខបរិច្ចាគេន ឆឌ្ឌយិ។ វុត្តំ ហេតំ “យំ តំ, អានន្ទ, ចត្តំ វន្តំ មុត្តំ បហីនំ បដិនិស្សដ្ឋំ, តំ តថាគតោ បុន បច្ចាគមិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ (ទី. និ. ២.១៨៣)។ ឯវម្បិ ភាគេ វមីតិ ***ភគវា***។ អថ វា ***ភាគេ វមី***តិ សព្ពេបិ កុសលាកុសលេ សាវជ្ជានវជ្ជេ ហីនបណីតេ កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគេ ធម្មេ អរិយមគ្គញាណមុខេន វមិ ឧគ្គិរិ អនបេក្ខោ បរិច្ចជិ បជហិ, បរេសញ្ច តថត្ថាយ ធម្មំ ទេសេសិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “ធម្មាបិ វោ, ភិក្ខវេ, បហាតព្ពា, បគេវ អធម្មា (ម. និ. ១.២៤០), កុល្លូបមំ វោ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេស្សាមិ និត្ថរណត្ថាយ, នោ គហណត្ថាយា”តិអាទិ (ម. និ. ១.២៤០)។ ឯវម្បិ ភាគេ វមីតិ ភគវា។

> ខន្ធាយតនធាតាទិ-ធម្មភាគាមហេសិនា;
> កណ្ហសុក្កា យតោ វន្តា, តតោបិ ភគវា មតោតិ។

តេន វុត្តំ –

> “ភាគវា ភគវា ភាគេ, ភគេ ច វនិ ភត្តវា;
> ភគេ វមិ តថា ភាគេ, វមីតិ ភគវា ជិនោ”តិ។

ធម្មសរីរំ បច្ចក្ខំ ករោតីតិ “យោ វោ, អានន្ទ, មយា ធម្មោ ច វិនយោ ច ទេសិតោ បញ្ញត្តោ, សោ វោ មមច្ចយេន សត្ថា”តិ (ទី. និ. ២.២១៦) វចនតោ ធម្មស្ស សត្ថុភាវបរិយាយោ វិជ្ជតីតិ កត្វា វុត្តំ។ ***វជិរសង្ឃាតសមានកាយោ*** បរេហិ អភេជ្ជសរីរត្តា។ ន ហិ ភគវតោ រូបកាយេ កេនចិ សក្កា អន្តរាយោ កាតុន្តិ។

ទេសនាសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ វក្ខមានស្ស សកលស្ស សុត្តស្ស “ឯវ”ន្តិ និទស្សនតោ។ **សាវកសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ** បដិសម្ភិទាប្បត្តេន បញ្ចសុ ឋានេសុ ភគវតា ឯតទគ្គេ ឋបិតេន មយា មហាសាវកេន សុតំ, តញ្ច ខោ មយាវ សុតំ, ន អនុស្សុតិកំ, ន បរម្បរាភតន្តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ទីបនតោ។ **កាលសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ** ភគវា-សទ្ទសន្និធានេ បយុត្តស្ស សមយ-សទ្ទស្ស កាលស្ស ពុទ្ធុប្បាទបដិមណ្ឌិតភាវទីបនតោ។ ពុទ្ធុប្បាទបរមា ហិ កាលសម្បទា។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

> “កប្បកសាយេ កលិយុគេ, ពុទ្ធុប្បាទោ អហោ មហច្ឆរិយំ;
> ហុតាវហមជ្ឈេ ជាតំ, សមុទិតមករន្ទមរវិន្ទ”ន្តិ។ (ទី. និ. ដី. ១.១; សំ. និ. ដី. ១.១.១; អ. និ. ដី. ១.១.១ រូបាទិវគ្គវណ្ណនា);

ភគវាតិ **ទេសកសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ** គុណវិសិដ្ឋសត្តុត្តមគរុគារវាធិវចនភាវតោ។

មង្គលទិវសោ សុខណោ សុនក្ខត្តន្តិ អជ្ជ មង្គលទិវសោ, តស្មា សុនក្ខត្តំ, តត្ថាបិ អយំ សុខណោ។ **មា អតិក្កមី**តិ មា វត្តិវិភាយនំ អនុទិក្ខន្តានំ វត្តិ អតិក្កមីតិ ឯវំ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ ឧក្កាសុ ឋិតាសុ ឋិតាតិ **ឧក្កដ្ឋា** (ទី. និ. ដី. ១.២៥៥; អ. និ. ដី. ២.៤.៣៦)។ ឧក្កាសុ វិជ្ជោតលន្តីសុ ឋិតា បតិដ្ឋិតាតិ មូលវិភុជាទិបក្ខេបេន (បាណិនិ ៣.២.៥) សទ្ទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ និរុត្តិនយេន វា ឧក្កាសុ ឋិតាសុ ឋិតា អាសីតិ **ឧក្កដ្ឋា**។ អបរេ បន ភណន្តិ “ភូមិភាគសម្បត្តិយា មនុស្សសម្បត្តិយា ឧបករណសម្បត្តិយា ច សា នគរី ឧក្កដ្ឋគុណយោគតោ ‘ឧក្កដ្ឋា’តិ នាមំ លភី”តិ។

អវិសេសេនាតិ ន វិសេសេន, វិហារភាវសាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ ***ឥរិយាបថ...បេ.... វិហារេសូ***តិ ឥរិយាបថវិហារោ ទិព្ពវិហារោ ព្រហ្មវិហារោ អរិយវិហារោតិ ឯតេសុ ចតូសុ វិហារេសុ។ **សមង្គិបរិទីបន**ន្តិ សមង្គីភាវបរិទីបនំ។ **ឯតន្តិ** “វិហរតី”តិ ឯតំ បទំ។ តថា ហិ តំ “ឥធេកច្ចោ គិហីហិ សំសដ្ឋោ វិហរតិ សហនន្ទី សហសោកី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.២៤១) ឥរិយាបថវិហារេ អាគតំ; “យស្មិំ សមយេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កា

មេហិ…បេ… បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១៦០; វិភ. ៦២៤) ទិព្ពវិហារេ; “សោ មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៥៥៦; ៣.៣០៨; ម. និ. ១.៧៧; ២.៣០៩; ៣.២៣០) ព្រហ្មវិហារេ; “សោ ខោ អហំ អគ្គិវេស្សន តស្សាយេវ កថាយ បរិយោសានេ តស្មិំ ឯវ បុរិមស្មិំ សមាធិនិមិត្តេ អជ្ឈត្តមេវ ចិត្តំ សណ្ឋបេមិ សន្និសាទេមិ ឯកោទឹ ករោមិ សមាទហាមិ, យេន សុទំ និច្ចកប្បំ វិហរាមី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៨៧) អរិយវិហារេ។

តត្ថ ឥរិយនំ វត្តនំ ឥរិយា, កាយប្បយោគោ។ តស្សា បវត្តនុបាយភាវតោ ឋានាទិ ឥរិយាបថោ។ ឋានសមង្គី វា ហិ កាយេន កិញ្ចិ ករេយ្យ គមនាទីសុ អញ្ញតរសមង្គី វា។ អថ វា ឥរិយតិ បវត្តតិ ឯតេន អត្តភាវោ, កាយកិច្ចំ វាតិ ឥរិយា, តស្សា បវត្តិយា ឧបាយភាវតោ បថោតិ ឥរិយាបថោ, ឋានាទិ ឯវ។ សោ ច អត្ថតោ គតិនិវត្តិអាទិអាការេន បវត្តោ ចតុសន្តតិរូបបពន្ធោ ឯវ។ វិហរណំ, វិហរតិ ឯតេនាតិ វា វិហារោ, ឥរិយាបថោ ឯវ វិហារោ **ឥរិយាបថវិហារោ**។ ទិវិ ភវោតិ ទិព្ពោ។ តត្ថ ពហុលប្បវត្តិយា ព្រហ្មបារិសជ្ជាទិទេវលោកេ ភវោតិ អត្ថោ។ តត្ថ យោ ទិព្ពានុភាវោ, តទត្ថាយ សំវត្តតីតិ វា ទិព្ពោ, អភិញ្ញាភិនីហារវសេន មហាគតិកត្តា វា ទិព្ពោ, ទិព្ពោ ច សោ វិហារោ ចាតិ **ទិព្ពវិហារោ**, ចតស្សោ រូបាវចរសមាបត្តិយោ។ អារុប្បសមាបត្តិយោបិ ឯត្ថេវ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ ព្រហ្មានំ, ព្រហ្មានោ វា វិហារា **ព្រហ្មវិហារា**, ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ។ អរិយានំ, អរិយា វា វិហារា **អរិយវិហារា**, ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ។ **សោ ហិ ភគវា ឯកំ ឥរិយាបថពាធន**ន្តិអាទិ យទិបិ ភគវា ឯកេនបិ ឥរិយាបថេន ចិរតរំ កាលំ អត្តភាវំ បវត្តេតុំ សក្កោតិ, តថាបិ “ឧបាទិន្នកសរីរស្ស នាម អយំ សភាវោ”តិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ យស្មា វា ភគវា យត្ថ កត្ថចិ វសន្តោ វេនេយ្យានំ ធម្មំ ទេសេន្តោ, នានាសមាបត្តីហិ ច កាលំ វីតិនាមេន្តោ វសតីតិ វេនេយ្យសត្តានំ អត្តនោ ច វិវិធំ ហិតសុខំ ហរតិ ឧបនេតិ ឧប្បាទេតិ, តស្មា វិវិធំ ហរតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សុភគត្តាតិ សិរិកាមានវសេន សោភនត្តា។ តេនេវាហ **“សុន្ទរសិរិកត្តា សុន្ទរកាមត្តា ចា”**តិ។ **ឆណសមជ្ជឧស្សវេ**តិ ឯត្ថ **ឆណំ** នាម ផគ្គុនមាសាទីសុ ឧត្តរផគ្គុនាទិ-អភិលក្ខិតទិវសេសុ សបរិជនានំ មនុស្សានំ មង្គលករណំ។ **សមជ្ជំ** នាម នដសមជ្ជាទិ។ **ឧស្សវោ** នក្ខត្តំ។ យត្ថ គាមនិគមវាសិនោ តយោ សត្ត វា ទិវសេ នក្ខត្តឃោសនំ កត្វា យថាវិភវំ អលង្កតបដិយត្តា ភោគេ បរិភុញ្ជន្តា នក្ខត្តកីឡនំ កីឡន្តិ។ **តេសំ តំ តថេវ ហោតី**តិ តេសំ មនុស្សានំ តំ បត្ថនំ តន្និវាសិទេវតានុភាវេន យេភុយ្យេន តថេវ ហោតិ, បត្ថនា សមិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ **ពហុជនកន្តតាយា**តិ ឥមិនា “សុន្ទរកាមត្តា”តិ ឯតស្សេវ បទស្ស បការន្តរេន អត្ថំ វិភាវេតិ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – កមនីយដ្ឋេន សុដ្ឋុ ភជីយតីតិ **សុភគំ**, សុភា អគា រុក្ខា ឯត្ថាតិ វា **សុភគំ**, សុន្ទរកិត្តិយោគតោ វា **“សុភគ”**ន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថំ វណ្ណេន្តិ។ កេចិ បន “សុភាគវនេ”តិ បឋន្តិ, “សុន្ទរភូមិភាគេ វនេ”តិ ចស្ស អត្ថំ វទន្តិ។ សុភគស្ស នាម យក្ខស្ស វនំ តេន បរិគ្គហិតត្តាតិ “សុភគវន”ន្តិ អញ្ញេ។ វននំ ភត្តីតិអត្ថេ តំ វននំ ការេតីតិ ឯតស្មិំ អត្ថេ វនយតីតិ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ តេនេវាហ **“អត្តនិ សិនេហំ ឧប្បាទេតី”**តិ។ យាចនត្ថេ **វនុតេ ឥតិ វន**ន្តិ ឧបចារកប្បនាវសេន វន-សទ្ទោ វេទិតព្ពោ។

ឧជុវំសាតិ ឧជុភូតវិដបា។ **មហាសាលា**តិ មហារុក្ខា។ **អញ្ញតរស្មិំ សាលមូលេ**តិ អញ្ញតរស្ស រុក្ខស្ស មូលេ។ **វនប្បតិជេដ្ឋករុក្ខោ**តិ វនប្បតិភូតោ ជេដ្ឋករុក្ខោ។ **តមេវ ជេដ្ឋកភាវ**ន្តិ វនប្បតិភាវេនាគតំ សេដ្ឋភាវំ បធានភាវំ។ តេន ហិ សោ “សាលរាជា”តិ វុត្តោ។ ឧបគតានំ រញ្ជនដ្ឋេន រាជា, អញ្ញស្មិម្បិ តាទិសេ រុក្ខេ រាជវោហារំ ទស្សេតុំ **“សុបតិដ្ឋិតស្សា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ព្រាហ្មណ ធម្មិកា**តិ អាលបនំ។ និប្បរិយាយេន សាខាទិមតោ សង្ខាតស្ស សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនេ អវយវវិសេសេ បវត្តមានោ មូល-សទ្ទោ។ យស្មា តំសទិសេសុ តន្និស្សយេ បទេសេ ច រុឡ្ហីវសេន បរិយាយតោ បវត្តតិ, តស្មា “មូលានិ ឧទ្ធរេយ្យា”តិ ឯត្ថ និប្បរិយាយមូលំ អធិប្បេតន្តិ ឯកេន មូល-សទ្ទេន វិសេសេត្វា អាហ **“មូលមូលេ ទិស្សតី”**តិ យថា “ទុក្ខទុក្ខំ (សំ. និ. ៤.៣២៧), រូបរូប”ន្តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៤៤៩) ច។ **អសាធារណហេតុម្ហី**តិ អសាធារណការណេ។ លោភសហគតចិត្តុប្បាទានំ ឯវ អាវេណិកេ នេសំ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនតោ មូលដ្ឋេន ឧបការកេ បច្ចយធម្មេ ទិស្សតីតិ អត្ថោ។

តត្ថាតិ “ឯកំ សមយំ ភគវា ឧក្កដ្ឋាយំ វិហរតិ សុភគវនេ សាលរាជមូលេ”តិ យំ វុត្តំ វាក្យំ, តត្ថ។ **សិយា**តិ កស្សចិ ឯវំ បរិវិតក្កោ សិយា, វក្ខមានាការេន កទាចិ ចោទេយ្យ វាតិ អត្ថោ។ **អថ តត្ថ វិហរតី**តិ យទិ សុភគវនេ សាលរាជមូលេ វិហរតិ។ **ន វត្តព្ព**ន្តិ នានាឋានភូតត្តា ឧក្កដ្ឋាសុភគវនានំ, ឯកំ សមយន្តិ ច វុត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ។ ឥទានិ ចោទកោ តមេវ អត្តនោ អធិប្បាយំ **“ន ហិ សក្កា”**តិអាទិនា វិវរតិ។ ឥតរោ សព្ពមេតំ អវិបរីតំ អត្ថំ អជានន្តេន វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ **“ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ព”**ន្តិ អាហ។ តត្ថ **ឯត**ន្តិ “ឧក្កដ្ឋាយំ វិហរតិ សុភគវនេ សាលរាជមូលេ”តិ ឯតំ វចនំ។ ឯវន្តិ “យទិ តាវ ភគវា”តិអាទិនា យំ តំ ភវតា ចោទិតំ, តំ អត្ថតោ ឯវំ ន ខោ បន ទដ្ឋព្ពំ, ន ឧភយត្ថ អបុព្ពអចរិមំ វិហារទស្សនត្ថន្តិ អត្ថោ។

ឥទានិ អត្តនោ យថាធិប្បេតំ អវិបរីតំ អត្ថំ, តស្ស ច បដិកច្ចេវ វុត្តភាវំ, តេន ច អប្បដិវិទ្ធត្តំ បកាសេន្តោ “**ននុ អវោចុម្ហ...បេ.... សាលរាជមូលេ**”តិ អាហ។ ឯវម្បិ “សុភគវនេ សាលរាជមូលេ វិហរតី”ច្ចេវ វត្តព្ពំ, ន “ឧក្កដ្ឋាយ”ន្តិ ចោទនំ មនសិ កត្វា វុត្តំ “**គោចរគាមនិទស្សនត្ថ**”ន្តិអាទិ។

អវស្សំ ចេត្ថ គោចរគាមកិត្តនំ កាតព្ពំ។ តថា ហិ តំ យថា សុភគវនាទិកិត្តនំ បព្ពជិតានុគ្គហករណាទិអនេកប្បយោជនំ, ឯវំ គហដ្ឋានុគ្គហករណាទិវិវិធប្បយោជនន្តិ ទស្សេន្តោ “**ឧក្កដ្ឋាកិត្តនេនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ បច្ចយគ្គហណេន ឧបសង្កមនបយិរុបាសនានំ ឱកាសទានេន ធម្មទេសនាយ សរណេសុ សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបនេន យថូបនិស្សយំ ឧបរិវិសេសាធិគមាវហនេន ច **គហដ្ឋានុគ្គហករណំ**, ឧគ្គហបរិបុច្ឆានំ កម្មដ្ឋានានុយោគស្ស ច អនុរូបវសនដ្ឋានបរិគ្គហេនេត្ថ **បព្ពជិតានុគ្គហករណំ** វេទិតព្ពំ។ **ករុណាយ ឧបគមនំ**, ន លាភាទិនិមិត្តំ, **បញ្ញាយ អបគមនំ**, ន វិរោធាទិនិមិត្តន្តិ ឧបគមនាបគមនានំ និរុបក្កិលេសតំ វិភាវេតិ។ **ធម្មិកសុខំ** នាម អនវជ្ជសុខំ។ **ទេវានំ ឧបការពហុលតា** ជនវិវិត្តតាយ។ បចុរជនវិវិត្តំ ហិ ឋានំ ទេវា ឧបសង្កមិតព្ពំ មញ្ញន្តិ។ **តទត្ថបរិនិប្ផាទន**ន្តិ លោកត្ថនិប្ផាទនំ, ពុទ្ធកិច្ចសម្បាទនន្តិ អត្ថោ។ **ឯវមាទិនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧក្កដ្ឋាកិត្តនតោ រូបកាយស្ស អនុគ្គណ្ហនំ ទស្សេតិ, សុភគវនាទិកិត្តនតោ ធម្មកាយស្ស។ តថា បុរិមេន បរាធីនកិរិយាករណំ, ទុតិយេន អត្តាធីនកិរិយាករណំ។ បុរិមេន វា ករុណាកិច្ចំ, ឥតរេន បញ្ញាកិច្ចំ។ បុរិមេន ចស្ស បរមាយ អនុកម្បាយ សមន្នាគមំ, បច្ឆិមេន បរមាយ ឧបេក្ខាយ សមន្នាគមំ ទីបេតិ។ ភគវា ហិ សព្ពសត្តេ បរមាយ អនុកម្បាយ អនុកម្បតិ, ន ច តត្ថ សិនេហទោសានុបតិតោ បរមុបេក្ខកភាវតោ, ឧបេក្ខកោ ច ន ច បរហិតសុខករណេ អប្បោស្សុក្កោ មហាការុណិកភាវតោ។

តស្ស មហាការុណិកតាយ លោកនាថតា, ឧបេក្ខកតាយ អត្តនាថតា។ តថា ហេស ពោធិសត្តភូតោ មហាករុណាយ សញ្ចោទិតមានសោ សកលលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបន្នោ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ តទត្ថនិប្ផាទនត្ថំ បុញ្ញញាណសម្ភារេ សម្បាទេន្តោ អបរិមិតំ កាលំ អនប្បកំ ទុក្ខមនុភោសិ, ឧបេក្ខកតាយ សម្មា បតិតេហិ ទុក្ខេហិ ន វិកម្បិ។ តថា មហាការុណិកតាយ សំសារាភិមុខតា, ឧបេក្ខកតាយ តតោ និព្ពិន្ទនា។ តថា ឧបេក្ខកតាយ និព្ពានាភិមុខតា, មហាការុណិកតាយ តទធិគមោ។ តថា មហាការុណិកតាយ បរេសំ អហឹសាបនំ, ឧបេក្ខកតាយ សយំ បរេហិ អភាយនំ។ មហាការុណិកតាយ បរំ រក្ខតោ អត្តនោ រក្ខណំ, ឧបេក្ខកតាយ អត្តានំ រក្ខតោ បរេសំ រក្ខណំ។ តេនស្ស អត្តហិតាយ បដិបន្នាទីសុ ចតុត្ថបុគ្គលភាវោ សិទ្ធោ ហោតិ។ តថា មហាការុណិកតាយ សច្ចាធិដ្ឋានស្ស ចាគាធិដ្ឋានស្ស ច បារិបូរិ, ឧបេក្ខកតាយ ឧបសមាធិដ្ឋានស្ស បញ្ញាធិដ្ឋានស្ស ច បារិបូរិ។ ឯវំ បរិសុទ្ធាសយបយោគស្ស មហាការុណិកតាយ លោកហិតត្ថមេវ រជ្ជសម្បទាទិភវសម្បត្តិយា ឧបគមនំ, ឧបេក្ខកតាយ តិណាយបិ អមញ្ញមានស្ស តតោ អបគមនំ។ ឥតិ សុវិសុទ្ធឧបគមាបគមស្ស មហាការុណិកតាយ លោកហិតត្ថមេវ ទានវសេន សម្បត្តីនំ បរិច្ចជនា, ឧបេក្ខកតាយ ចស្ស ផលស្ស អត្តនោ អបច្ចាសីសនា។ ឯវំ សមុទាគមនតោ បដ្ឋាយ អច្ឆរិយព្ភុតគុណសមន្នាគតស្ស មហាការុណិកតាយ បរេសំ ហិតសុខត្ថំ អតិទុក្ករការិតា, ឧបេក្ខកតាយ កាយម្បិ អនលង្ការិតា។

តថា មហាការុណិកតាយ ចរិមត្តភាវេ ជិណ្ណាតុរមតទស្សនេន សញ្ជាតសំវេគោ, ឧបេក្ខកតាយ ឧឡារេសុ ទេវភោគសទិសេសុ ភោគេសុ និរបេក្ខោ មហាភិនិក្ខមនំ និក្ខមិ។ តថា មហាការុណិកតាយ “កិច្ឆំ វតាយំ លោកោ អាបន្នោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៥៧; សំ. និ. ២.៤, ១០) ករុណាមុខេនេវ វិបស្សនារម្ភោ , ឧបេក្ខកតាយ ពុទ្ធភូតស្ស សត្ត សត្តាហានិ វិវេកសុខេនេវ វីតិនាមនំ។ មហាការុណិកតាយ ធម្មគម្ភីរតំ បច្ចវេក្ខិត្វា ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កតំ អាបជ្ជិត្វាបិ មហាព្រហ្មុនោ អជ្ឈេសនាបទេសេន ឱកាសករណំ, ឧបេក្ខកតាយ បញ្ចវគ្គិយាទិ វេនេយ្យានំ អននុរូបសមុទាចារេបិ អនញ្ញថាភាវោ។ មហាការុណិកតាយ កត្ថចិ បដិឃាតាភាវេនស្ស សព្ពត្ថ អមិត្តសញ្ញាយ អភាវោ, ឧបេក្ខកតាយ កត្ថចិបិ អនុរោធាភាវេន សព្ពត្ថ សិនេហសន្ថវាភាវោ។ មហាការុណិកតាយ គាមាទីនំ អាសន្នដ្ឋានេ វសន្តស្សបិ ឧបេក្ខកតាយ អរញ្ញដ្ឋានេ ឯវ វិហរណំ។ តេន វុត្តំ “បុរិមេន ចស្ស បរមាយ អន្នុកម្បាយ សមន្នាគមំ, បច្ឆិមេន បរមាយ ឧបេក្ខាយ សមន្នាគមំ ទីបេតី”តិ។

តន្តិ “តត្រា”តិ បទំ។ **ទេសកាលបរិទីបន**ន្តិ យេ ទេសកាលា ឥធ វិហរណកិរិយាវិសេសនភាវេន វុត្តា, តេសំ បរិទីបនន្តិ ទស្សេន្តោ “**យំ សមយំ...បេ.... ទីបេតី**”តិ អាហ។ តំ-សទ្ទោ ហិ វុត្តស្ស អត្ថស្ស បដិនិទ្ទេសោ, តស្មា ឥធ កាលស្ស, ទេសស្ស វា បដិនិទ្ទេសោ ភវិតុំ អរហតិ, ន អញ្ញស្ស។ អយំ តាវ តត្រ-សទ្ទស្ស បដិនិទ្ទេសភាវេ អត្ថវិភាវនា។ យស្មា បន ឦទិសេសុ ឋានេសុ តត្រ-សទ្ទោ ធម្មទេសនាវិសិដ្ឋំ ទេសំ កាលញ្ច វិភាវេតិ, តស្មា វុត្តំ “**ភាសិតព្ពយុត្តេ វា ទេសកាលេ ទីបេតី**”តិ។ តេន **តត្រា**តិ យត្ថ ភគវា ធម្មទេសនត្ថំ ភិក្ខូ អាលបិ អភាសិ, តាទិសេ ទេសេ, កាលេ វាតិ អត្ថោ។ **ន ហី**តិអាទិនា តមេវត្ថំ សមត្ថេតិ។ ននុ ច យត្ថ ឋិតោ ភគវា “អកាលោ ខោ តាវា”តិអាទិនា ពាហិយស្ស ធម្មទេសនំ បដិក្ខិបិ, តត្ថេវ អន្តរវីថិយំ ឋិតោ តស្ស ធម្មំ ទេសេតីតិ? សច្ចមេតំ, អទេសេតព្ពកាលេ អទេសនាយ ឥទំ ឧទាហរណំ។ តេនេវាហ “**អកាលោ ខោ តាវា**”តិ។ យំ បន តត្ថ វុត្តំ

“អន្តរាយរំ បរិជ្ជម្ហា”តិ (ឧទា. ១០), តម្បិ តស្ស អកាលភាវស្សេវ បរិយាយេន ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តស្ស ហិ តទា អទ្ធានបរិស្សមេន រូបកាយេ អកម្មញ្ញតា អហោសិ, ពលវបីតិវេគេន នាមកាយេ, តទុភយស្ស រូបសមំ អាគមេន្តោ បបញ្ចបរិហារត្ថំ ភគវា “អកាលោ ខោ”តិ បរិយាយេន បដិក្ខិបិ។ អទេសេតព្ពទេសេ អទេសនាយ បន ឧទាហរណំ “អថ ខោ ភគវា មគ្គា ឱក្កម្ម អញ្ញតរស្មឹ រុក្ខមូលេ និសីទិ (សំ. និ. ២.១៥៤), វិហារតោ និក្ខមិត្វា វិហារបច្ឆាយាយំ បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទី”តិ (ទី. និ. ១.៣៦៣) ច ឯវមាទិកំ ឥធ **អាទិ**-សទ្ទេន សង្គហិតំ។

“អថ ខោ សោ, ភិក្ខវេ, ពាលោ ឥធ បុព្ពេ រសាទោ ឥធ បាបានិ កម្មានិ ករិត្វា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៥១) **បទបូរណមត្តេ ខោ-សទ្ទោ,** “ទុក្ករំ ខោ អគារវោ វិហរតិ អប្បតិស្សោ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.២១) **អវធារណេ,** “កិត្តាវតា នុ ខោ, អាវុសោ, សត្ថុ បវិវិត្តស្ស វិហរតោ សាវកា វិវេកំ នានុសិក្ខន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣១) **អាទិកាលត្ថេ**។ វាក្យារម្ភេតិ អត្ថោ។ តត្ថ បទបូរណេន វចនាលង្ការមត្តំ កតំ ហោតិ, អាទិកាលត្ថេន វាក្យស្ស ឧបញ្ញាសមត្តំ, អវធារណត្ថេន បន និយមទស្សនំ, តស្មា អាមន្តេសិ ឯវាតិ អាមន្តនេ និយមោ ទស្សិតោ ហោតីតិ។

“ភគវាតិ លោកគរុទីបន”ន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ បុព្ពេបិ ភគវា-សទ្ទស្ស អត្ថោ វុត្តោតិ? យទិបិ បុព្ពេ វុត្តោ, តំ បនស្ស យថាវុត្តេ ឋានេ វិហរណកិរិយាយ កត្តុវិសេសទស្សនត្ថំ កតំ, ន អាមន្តនកិរិយាយ, ឥធ បន អាមន្តនកិរិយាយ, តស្មា តទត្ថំ បុន “ភគវា”តិ បាឡិយំ វុត្តន្តិ តស្សត្ថំ ទស្សេតុំ **“ភគវាតិ លោកគរុទីបន”**ន្តិ អាហ។ **កថាសវនយុត្តបុគ្គលវចន**ន្តិ វក្ខមានាយ មូលបរិយាយទេសនាយ សវនយោគ្យបុគ្គលវចនំ។ ចតូសុបិ បរិសាសុ ភិក្ខូ ឯវ ឯទិសានំ ទេសនានំ វិសេសេន ភាជនភូតា, ឥតិ សាតិសយសាសនសម្បដិគ្គាហកភាវទស្សនត្ថំ ឥធ ភិក្ខុគហណន្តិ ទស្សេត្វា ឥទានិ សទ្ទត្ថំ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **ភិក្ខកោតិ ភិក្ខូ**តិ ភិក្ខនធម្មតាយ ភិក្ខូតិ អត្ថោ។ **ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោ**តិ ពុទ្ធាទីហិបិ អជ្ឈុបគតំ ភិក្ខាចរិយំ ឧញ្ឆាចរិយំ អជ្ឈុបគតត្តា អនុដ្ឋិតត្តា **ភិក្ខូ**។ យោ ហិ កោចិ អប្បំ វា មហន្តំ វា ភោគក្ខន្ធំ បហាយ អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតោ, សោ កសិគោរក្ខាទីហិ ជីវិកាកប្បនំ ហិត្វា លិង្គសម្បដិច្ឆនេនេវ ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតត្តា **ភិក្ខុ,** បរបដិពទ្ធជីវិកត្តា វា វិហារមជ្ឈេ កាជភត្តំ ភុញ្ជមានោបិ ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោតិ **ភិក្ខុ,** បិណ្ឌិយាលោបភោជនំ និស្សាយ បព្ពជ្ជាយ ឧស្សាហជាតត្តា វា ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោតិ **ភិក្ខូ**តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អាទិនា នយេនា**តិ “ភិន្នបដធរោតិ ភិក្ខុ, ភិន្ទតិ បាបកេ អកុសលេ ធម្មេតិ ភិក្ខុ, ភិន្នត្តា បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ ភិក្ខូ”តិអាទិនា **វិភង្គេ** (វិភ. ៥១០) អាគតនយេន។ **ញាបនេ**តិ អវពោធនេ, បដិវេទនេតិ អត្ថោ។

ភិក្ខនសីលតាតិអាទីសុ **ភិក្ខនសីលតា** ភិក្ខនេន អាជីវនសីលតា, ន កសិវណិជ្ជាទីហិ អាជីវនសីលតា។ **ភិក្ខនធម្មតា** “ឧទ្ទិស្ស អរិយា តិដ្ឋន្តី”តិ (បដិ. ម. ១៥៣; មិ. ប. ៤.៥.៩) ឯវំ វុត្តភិក្ខនសភាវតា, ន សម្ភាវនាកោហញ្ញសភាវតា។ **ភិក្ខនេ សាធុការិតា** “ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យា”តិ (ធ. ប. ១៦៨) វចនំ អនុស្សរិត្វា តត្ថ អប្បមជ្ជនា។ អថ វា **សីលំ** នាម បកតិសភាវោ, ឥធ បន តទធិដ្ឋានំ។ **ធម្មោ**តិ វតំ។ អបរេ បន **“សីលំ** នាម វតសមាទានំ, **ធម្មោ** នាម បវេណិអាគតំ ចារិត្តំ, **សាធុការិតា**តិ សក្កច្ចការិតា អាទរកិរិយា”តិ វណ្ណេន្តិ។ **ហីនាធិកជនសេវិត**ន្តិ យេ ភិក្ខុភាវេ ឋិតាបិ ជាតិមទាទិវសេន ឧទ្ធតា ឧន្នឡា។ យេ ច គិហិភាវេ បរេសុ អត្ថិកភាវម្បិ អនុបគតតាយ ភិក្ខាចរិយំ បរមកាបញ្ញតំ មញ្ញន្តិ, តេសំ ឧភយេសម្បិ យថាក្កមំ “ភិក្ខវោ”តិ វចនេន ហីនជនេហិ ទលិទ្ទេហិ បរមកាបញ្ញតំ បត្តេហិ បរកុលេសុ ភិក្ខាចរិយាយ ជីវិកំ កប្បេន្តេហិ សេវិតំ វុត្តឹ បកាសេន្តោ ឧទ្ធតភាវនិគ្គហំ ករោតិ, អធិកជនេហិ ឧឡារភោគខត្តិយកុលាទិតោ បព្ពជិតេហិ ពុទ្ធាទីហិ អាជីវវិសោធនត្ថំ សេវិតំ វុត្តឹ បកាសេន្តោ ទីនភាវនិគ្គហំ ករោតីតិ យោជេតព្ពំ។ យស្មា “ភិក្ខវោ”តិ វចនំ អាមន្តនភាវតោ អភិមុខីករណំ, បករណតោ សាមត្ថិយតោ ច សុស្សូសាជននំ សក្កច្ចសវនមនសិការនិយោជនញ្ច ហោតិ។ តស្មា តមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“ភិក្ខវោតិ ឥមិនា”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **សាធុកសវនមនសិការេ**តិ សាធុកសវនេ សាធុកមនសិការេ ច។ កថំ បន បវត្តិតា សវនាទយោ សាធុកំ បវត្តិតា ហោន្តីតិ? “អទ្ធា ឥមាយ សម្មាបដិបត្តិយា សកលសាសនសម្បត្តិ ហត្ថគតា ភវិស្សតី”តិ អាទរគារវយោគេន, កថាទីសុ អបរិភវនាទិនា ច។ វុត្តំ ហិ “បញ្ចហិ, ភិក្ខវេ, ធម្មេហិ សមន្នាគតោ សុណន្តោ សទ្ធម្មំ ភព្ពោ និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តំ។ កតមេហិ បញ្ចហិ? ន កថំ បរិភោតិ, ន កថិកំ បរិភោតិ, ន អត្តានំ បរិភោតិ, អវិក្ខិត្តចិត្តោ ធម្មំ សុណាតិ ឯកគ្គចិត្តោ, យោនិសោ ច មនសិ ករោតិ។ ឥមេហិ ខោ, ភិក្ខវេ , បញ្ចហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ សុណន្តោ សទ្ធម្មំ ភព្ពោ និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្ត”ន្តិ (អ. និ. ៥.១៥១)។ តេនេវាហ **“សាធុកសវនមនសិការាយត្តា ហិ សាសនសម្បត្តី”**តិ។ **សាសនសម្បត្តិ** នាម សីលាទិនិប្ផត្តិ។

បឋមំ ឧប្បន្នត្តា អធិគមវសេន។ **សត្ថុចរិយានុវិធាយកត្តា** សីលាទិគុណានុដ្ឋានេន។ តិណ្ណំ យានានំ វសេន
អនុធម្មបដិបត្តិសព្ភាវតោ **សកលសាសនបដិគ្គាហកត្តា។ សន្និកត្តា**តិ សមីបភាវតោ។ **សន្តិកាវចរត្តា**តិ សព្ព
កាលំ សម្បយុត្តភាវតោ។ **យថានុសិដ្ឋ**ន្តិ អនុសាសនិអនុរូបំ, អនុសាសនី អនវសេសតោ បដិគ្គហេត្វាតិ អត្ថោ។
ឯកច្ចេ ភិក្ខូយេវ សន្ធាយាតិ យេ សុត្តបរិយោសានេ “តេ ភិក្ខូ ភគវតោ ភាសិតំ អភិនន្ទុ”ន្តិ វុត្តា បញ្ចសតា
ព្រាហ្មណបព្ពជិតា, តេ សន្ធាយ។

បុព្ពេ សព្ពបរិសសាធារណត្តេបិ ភគវតោ ធម្មទេសនាយ “ជេដ្ឋសេដ្ឋា”តិអាទិនា ភិក្ខូនំ ឯវ អាមន្តនេ
ការណំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ភិក្ខូ អាមន្តេត្វាវ ធម្មទេសនាយ បយោជនំ ទស្សេតុំ **“កិមត្ថំ បន ភគវា”**តិ ចោទនំ
សមុដ្ឋាបេសិ។ តត្ថ **អញ្ញំ ចិន្តេន្តា**តិ អញ្ញវិហិតា។ **វិក្ខិត្តចិត្តា**តិ អសមាហិតចិត្តា។ **ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តា**តិ តទា
ហិយ្យោ តតោ បរទិវសេសុ វា សុតធម្មំ បតិ បតិ មនសា អវេក្ខន្តា។ ភិក្ខូ អាមន្តេត្វា ធម្មេ ទេសិយមានេ
អាទិតោ បដ្ឋាយ ទេសនំ សល្លក្ខេតុំ សក្កោន្តីតិ ឥមមេវត្ថំ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ **“តេ អនាមន្តេត្វា”**តិអាទិ
វុត្តំ។

ភិក្ខវោតីតិ ច សន្ធិវសេន ឥ-ការលោបោ ទដ្ឋព្ពោ “ភិក្ខវោ ឥតី”តិ។ អយំ ហិ ឥតិ-សទ្ទោ ហេតុ-
បរិសមាបនាទិបទត្ថវិបរិយាយ-បការាវធារណនិទស្សនាទិអនេកត្ថប្បភេទោ។ តថា ហេស “រុប្បតីតិ ខោ,
ភិក្ខវេ, តស្មា ‘រូប’ន្តិ វុច្ចតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៧៩) ហេតុអត្ថេ ទិស្សតិ; “តស្មា តិហ មេ, ភិក្ខវេ, ធម្មទាយាទា
ភវថ, មា អាមិសទាយាទា, អត្ថិ មេ តុម្ហេសុ អនុកម្បា ‘កិន្តិ មេ សាវកា ធម្មទាយាទា ភវេយ្យុំ, នោ អាមិស
ទាយាទា’តិ”អាទីសុ បរិសមាបនេ; “ឥតិ វា, ឥតិ ឯវរូបា នច្ចគីតវាទិតវិសូកទស្សនា បដិវិរតោ”តិអាទីសុ (ទី.
និ. ១.១៣) អាទិអត្ថេ; “មាគណ្ឌិយោតិ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស សង្ខា សមញ្ញា បញ្ញត្តិ វោហារោ នាមំ នាមកម្មំ
នាមធេយ្យំ និរុត្តិ ព្យញ្ជនមភិលាបោ”តិអាទីសុ (មហានិ. ៧៣) បទត្ថវិបរិយាយេ; “ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ,
សប្បដិភយោ ពាលោ, អប្បដិភយោ បណ្ឌិតោ, សឧបទ្ទវោ ពាលោ, អនុបទ្ទវោ បណ្ឌិតោ, សឧបសគ្គោ ពាលោ,
អនុបសគ្គោ បណ្ឌិតោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១២៤) បការេ; “អត្ថិ ឥទប្បច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥតិ បុដ្ឋេន សតា,
អានន្ទ, អត្ថីតិស្ស វចនីយំ, កឹ បច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥតិ ចេ វទេយ្យ, ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥច្ចស្ស
វចនីយ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៩៦) អវធារណេ; “សព្ពមត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយមេកោ អន្តោ, សព្ពំ នត្ថីតិ ខោ,
កច្ចាន, អយំ ទុតិយោ អន្តោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥) និទស្សនេ។ ឥធាបិ និទស្សនេវ ទដ្ឋព្ពោ។ ភិក្ខវោតិ ហិ
អាមន្តិតាការោ, តមេស ឥតិ-សទ្ទោ និទស្សេតិ “ភិក្ខវោតិ អាមន្តេសី”តិ។ ឥមិនា នយេន
“ភទ្ទន្តេ”តិអាទីសុបិ យថារហំ ឥតិ-សទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បុព្ពេ “ភគវា អាមន្តេសី”តិ វុត្តត្តា “ភគវតោ
បច្ចស្សោសុ”ន្តិ ឥធ “ភគវតោ”តិ សាមិវចនំ អាមន្តនមេវ សម្ពន្ធីអន្តរំ អបេក្ខតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន
“ភគវតោ អាមន្តនំ បដិអស្សោសុ”ន្តិ វុត្តំ។ “ភគវតោ”តិ បន ឥទំ បដិស្សវសម្ពន្ធេន សម្បទានវចនំ យថា
“ទេវទត្តស្ស បដិស្សុណោតី”តិ។

យំ និទានំ ភាសិតន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឯត្ថាហ – កិមត្ថំ បន ធម្មវិនយសង្គហេ ករិយមានេ និទានវចនំ, ននុ
ភគវតា ភាសិតវចនស្សេវ សង្គហោ កាតព្ពោតិ? វុច្ចតេ – ទេសនាយ ឋិតិអសម្មោសសទ្ធេយ្យភាវសម្បាទនត្ថំ។
កាលទេសទេសកនិមិត្តបរិសាបទេសេហិ ឧបនិពន្ធិត្វា ឋបិតា ហិ ទេសនា ចិរដ្ឋិតិកា ហោតិ អសម្មោសធម្មា
សទ្ធេយ្យា ច, ទេសកាលកត្តុសោតុនិមិត្តេហិ ឧបនិពន្ធោ វិយ វោហារវិនិច្ឆយោ។ តេនេវ ច អាយស្មតា
មហាកស្សបេន “មូលបរិយាយសុត្តំ អាវុសោ, អានន្ទ, កត្ថ ភាសិត”ន្តិអាទិនា ទេសាទិបុច្ឆាសុ កតាសុ តាសំ
វិស្សជ្ជនំ ករោន្តេន ធម្មភណ្ឌាគារិកេន “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទិនា ឥមស្ស សុត្តស្ស និទានំ ភាសិតំ។ អបិច
សត្ថុសម្បត្តិបកាសនត្ថំ និទានវចនំ។ តថាគតស្ស ហិ ភគវតោ បុព្ពរចនានុមានាគមតក្កាភាវតោ
សម្មាសម្ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ ។ ន ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បុព្ពរចនាទីហិ អត្ថោ អត្ថិ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារតាយ ឯ
កប្បមាណត្តា ច ញេយ្យធម្មេសុ។ តថា អាចរិយមុដ្ឋិធម្មមច្ឆរិយសាសនសាវកានុរោធាភាវតោ ខីណាសវភាវ
សិទ្ធិ។ ន ហិ សព្ពសោ ខីណាសវស្ស តេ សម្ភវន្តីតិ សុវិសុទ្ធស្ស បរានុគ្គហប្បវត្តិ។ ឯវំ ទេសកសំកិលេសភូតានំ
ទិដ្ឋិសីលសម្បទាទូសកានំ អវិជ្ជាតណ្ហានំ អច្ចន្តាភាវសំសូចកេហិ ញាណសម្បទាបហានសម្បទាភិព្យញ្ជកេហិ ច
សម្ពុទ្ធវិសុទ្ធភាវេហិ បុរិមវេសារជ្ជទ្វយសិទ្ធិ, តតោ ឯវ ច អន្តរាយិកនិយ្យានិកធម្មេសុ សម្មោហាភាវសិទ្ធិតោ
បច្ឆិមវេសារជ្ជទ្វយសិទ្ធីតិ ភគវតោ ចតុវេសារជ្ជសមន្នាគមោ អត្តហិតបរហិតបដិបត្តិ ច និទានវចនេន ប
កាសិតា ហោតិ តត្ថ តត្ថ សម្បត្តបរិយាយ អជ្ឈាសយានុរូបំ ឋានុប្បត្តិកបដិភានេន ធម្មទេសនាទីបនតោ,
ឥធ បន បឋវីអាទីសុ វត្ថូសុ បុថុជ្ជនានំ បដិបត្តិវិភាគវវត្ថាបកទេសនាទីបនតោតិ យោជេតព្ពំ។ តេន វុត្តំ
“សត្ថុសម្បត្តិបកាសនត្ថំ និទានវចន”ន្តិ។

តថា សាសនសម្បត្តិបកាសនត្ថំ និទានវចនំ។ ញាណករុណាបរិគ្គហិតសព្ពកិរិយស្ស ហិ ភគវតោ នត្ថិ
និរត្ថិកា បដិបត្តិ, អត្តហិតត្ថា វា។ តស្មា បរេសំ ឯវ អត្ថាយ បវត្តសព្ពកិរិយស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សកលម្បិ

កាយវចីមនោកម្មំ យថាបវត្តំ វុច្ចមានំ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ សត្តានំ អនុសាសនដ្ឋេន សាសនំ, ន កព្យរចនា, តយិទំ សត្ថុចរិតំ កាលទេសទេសកបរិសាបទេសេហិ សទ្ធឹ តត្ថ តត្ថ និទានវចនេហិ យថារហំ បកាសីយតិ, ឥទ បន "បឋវិយាទីសុ វត្ថូសូ"តិ សព្ពំ បុរិមសទិសមេវ។ តេន វុត្តំ "សាសនសម្បត្តិបកាសនត្ថំ និទានវចន"ន្តិ។ អបិច សត្ថុនោ បមាណភាវប្បកាសនេន សាសនស្ស បមាណភាវទស្សនត្ថំ និទានវចនំ, តញ្ច ទេសកប្បមាណភាវទស្សនំ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន "ភគវា"តិ ច ឥមិនា បទេន វិភាវិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ "ភគវា"តិ ឥមិនា តថាគតស្ស រាគទោសមោហាទិសព្ពកិលេសមលទុច្ចរិតាទិទោសប្បហានទីបនេន វចនេន អនញ្ញសាធារណសុបរិសុទ្ធញាណករុណាទិគុណវិសេសយោគបរិទីបនេន តតោ ឯវ សព្ពសត្តុត្តមភាវទីបនេន អយមត្ថោ សព្ពថា បកាសិតោ ហោតីតិ ឥទមេត្ថ និទានវចនប្បយោជនស្ស មុខមត្តទស្សនំ។

អព្ភន្តរនិទានវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សុត្តនិក្ខេបវណ្ណនា

និក្ខិត្តស្សាតិ ទេសិតស្ស។ ទេសនាបិ ហិ ទេសេតព្ពស្ស សីលាទិអត្ថស្ស វិនេយ្យសន្តានេសុ និក្ខិបនតោ "និក្ខេបោ"តិ វុច្ចតិ។ **សុត្តនិក្ខេបំ វិចារេត្វា វុច្ចមានា បាកដា ហោតី**តិ សាមញ្ញតោ ភគវតោ ទេសនាសមុដ្ឋានស្ស វិភាគំ ទស្សេត្វា "ឯត្តាយំ ទេសនា ឯវំសមុដ្ឋានា"តិ ទេសនាយ សមុដ្ឋានេ ទស្សិតេ សុត្តស្ស សម្មទេវ និទានបរិជាននេន វណ្ណនាយ សុវិញ្ញេយ្យត្តា វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ "អស្សុតវា ភិក្ខវេ បុថុជ្ជនោ"តិអាទិនា, "យោបិ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អរហំ ខីណាសវោ"តិអាទិនា (ម. និ. ១.៨), "តថាគតោបិ ខោ, ភិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ"តិអាទិនា (ម. និ. ១.១២) ច បវត្តទេសនា អនុសន្ធិទស្សនសុខតាយ សុវិញ្ញេយ្យា ហោតិ។ តត្ថ យថា អនេកសតអនេកសហស្សភេទានិបិ សុត្តន្តានិ សំកិលេសភាគិយាទិបធាននយវសេន សោឡសវិធតំ នាតិវត្តន្តិ, ឯវំ អត្តជ្ឈាសយាទិសុត្តនិក្ខេបវសេន ចតុព្ពិធភាវន្តិ អាហ **"ចត្តារោ ហិ សុត្តនិក្ខេបា"**តិ។

ឯត្ថ ច យថា អត្តជ្ឈាសយស្ស អដ្ឋុប្បត្តិយា ច បរជ្ឈាសយបុច្ឆាហិ សទ្ធឹ សំសគ្គភេទោ សម្ភវតិ "អត្តជ្ឈាសយោ ច បរជ្ឈាសយោ ច, អត្តជ្ឈាសយោ ច បុច្ឆាវសិកោ ច, អដ្ឋុប្បត្តិកោ ច បរជ្ឈាសយោ ច, អដ្ឋុប្បត្តិកោ ច បុច្ឆាវសិកោ ចា"តិ អជ្ឈាសយបុច្ឆានុសន្ធិសព្ភាវតោ, ឯវំ យទិបិ អដ្ឋុប្បត្តិយា អត្តជ្ឈាសយេនបិ សំសគ្គភេទោ សម្ភវតិ, អត្តជ្ឈាសយាទីហិ បន បុរតោ ឋិតេហិ អដ្ឋុប្បត្តិយា សំសគ្គោ នត្ថីតិ នយិធ និរវសេសោ វិត្ថារនយោ សម្ភវតីតិ "ចត្តារោ សុត្តនិក្ខេបា"តិ វុត្តំ, តទន្តោគធត្តា វា សម្ភវន្តានំ សេសនិក្ខេបានំ មូលនិក្ខេបវសេន ចត្តារោវ ទស្សិតា។ តថាទស្សនញ្ចេត្ថ អយំ សំសគ្គភេទោ គហេតព្ពោតិ។

តត្រាយំ វចនត្ថោ – និក្ខិបីយតីតិ និក្ខេបោ, សុត្តំ ឯវ និក្ខេបោ **សុត្តនិក្ខេបោ**។ អថ វា និក្ខិបនំ និក្ខេបោ, សុត្តស្ស និក្ខេបោ **សុត្តនិក្ខេបោ,** សុត្តទេសនាតិ អត្ថោ។ អត្តនោ អជ្ឈាសយោ អត្តជ្ឈាសយោ, សោ អស្ស អត្ថិ ការណភូតោតិ **អត្តជ្ឈាសយោ**។ អត្តនោ អជ្ឈាសយោ ឯតស្សាតិ វា **អត្តជ្ឈាសយោ**។ **បរជ្ឈាសយេ**បិ ឯសេវ នយោ។ បុច្ឆាយ វសោ បុច្ឆាវសោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **បុច្ឆាវសិកោ**។ សុត្តទេសនាវត្ថុភូតស្ស អត្ថស្ស ឧប្បត្តិ អត្ថុប្បត្តិ, អត្ថុប្បត្តិយេវ អដ្ឋុប្បត្តិ ត្ថ-ការស្ស ដ្ឋ-ការំ កត្វា។ សា ឯតស្ស អត្ថីតិ **អដ្ឋុប្បត្តិកោ**។ អថ វា និក្ខិបីយតិ សុត្តំ ឯតេនាតិ **សុត្តនិក្ខេបោ,** អត្តជ្ឈាសយាទិ ឯវ។ ឯតស្មឹ បន អត្ថវិកប្បេ អត្តនោ អជ្ឈាសយោ **អត្តជ្ឈាសយោ**។ បរេសំ អជ្ឈាសយោ **បរជ្ឈាសយោ**។ បុច្ឆីយតីតិ បុច្ឆា, បុច្ឆិតព្ពោ អត្ថោ។ បុច្ឆនវសេន បវត្តំ ធម្មបដិគ្គាហកានំ វចនំ បុច្ឆាវសិកំ, តទេវ និក្ខេប-សទ្ទាបេក្ខាយ បុល្លិង្គវសេន **"បុច្ឆាវសិកោ"**តិ វុត្តំ។ តថា អដ្ឋុប្បត្តិ ឯវ **អដ្ឋុប្បត្តិកោ**តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អបិចេត្ថ បរេសំ ឥន្ទ្រិយបរិបាកាទិការណនិរបេក្ខត្តា អត្តជ្ឈាសយស្ស វិសុំ សុត្តនិក្ខេបភាវោ យុត្តោ កេវលំ អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ ធម្មតន្តិឋបនត្ថំ បវត្តិតទេសនត្តា។ បរជ្ឈាសយបុច្ឆាវសិកានំ បន បរេសំ អជ្ឈាសយបុច្ឆានំ ទេសនាបវត្តិហេតុភូតានំ ឧប្បត្តិយំ បវត្តិតានំ កថមដ្ឋុប្បត្តិយំ អនវរោធោ, បុច្ឆាវសិកអដ្ឋុប្បត្តិកានំ វា បរជ្ឈាសយានុរោធេន បវត្តិកានំ កថំ បរជ្ឈាសយេ អនវរោធោតិ? ន ចោទេតព្ពមេតំ។ បរេសញ្ហិ អភិនីហារបរិបុច្ឆាទិវិនិមុត្តស្សេវ សុត្តទេសនាការណុប្បាទស្ស អដ្ឋុប្បត្តិភាវេន គហិតត្តា បរជ្ឈាសយបុច្ឆាវសិកានំ វិសុំ គហណំ។ តថា ហិ **ព្រហ្មជាល** (ទី. និ. ១.១) **ធម្មទាយាទសុត្តា**ទីនំ (ម. និ. ១.២៩) វណ្ណាវណ្ណអាមិសុប្បាទាទិទេសនានិមិត្តំ "អដ្ឋុប្បត្តី"តិ វុច្ចតិ។ បរេសំ បុច្ឆំ វិនា អជ្ឈាសយំ ឯវ និមិត្តំ កត្វា ទេសិតោ បរជ្ឈាសយោ, បុច្ឆាវសេន ទេសិតោ បុច្ឆាវសិកោតិ បាកដោយមត្ថោតិ។

អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ កថេសិ ធម្មតន្តិឋបនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ **សម្មប្បធានសុត្តន្តហារកោ**តិ អនុបុព្ពេន និក្ខិត្តានំ សំយុត្តកេ សម្មប្បធានបដិសំយុត្តានំ សុត្តានំ អាវឡិ។ តថា **ឥទ្ធិបាទហារកា**ទយោ។

វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា សទ្ធិន្ទ្រិយាទយោ។ **អជ្ឈាសយ**ន្តិ អធិមុត្តិំ។ **ខន្តិ**ន្តិ ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិំ។ **មន**ន្តិ ចិត្តំ។ **អភិនិហារ**ន្តិ បណិធានំ។ **ពុជ្ឈនភាវ**ន្តិ ពុជ្ឈនសភាវំ, បដិវិជ្ឈនាការំ វា។

ឧប្បន្នេ មានេ និក្ខិត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឥត្ថិលិង្គាទីនិ **តីណិ លិង្គានិ**។ នាមាទីនិ **ចត្តារិ បទានិ**។ បឋមាទយោ **សត្ត វិភត្តិយោ**។ **មុញ្ចិត្វា ន កិញ្ចិ កថេតិ** សភាវនិរុត្តិយា តថេវ បវត្តនតោ។ គណ្ឋិភូតំ បទំ។ យថា ហិ រុក្ខស្ស គណ្ឋិដ្ឋានំ ទុព្ពិនិព្ពេធំ ទុត្តច្ឆិតញ្ច ហោតិ, ឯវមេវំ យំ បទំ អត្ថតោ វិវរិតុំ ន សក្កា, តំ “គណ្ឋិបទ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **អនុបហច្ចា**តិ អនុទ្ទវិត្វា។

យេន យេន សម្ពន្ធំ គច្ឆតិ, តស្ស តស្ស អនវសេសតំ ទីបេតីតិ ឥមិនា ឥមស្ស សព្ព-សទ្ទស្ស សប្បទេសតំ ទស្សេតិ។ សព្ព-សទ្ទោ ហិ សព្ពសព្ពំ បទេសសព្ពំ អាយតនសព្ពំ សក្កាយសព្ពន្តិ ចតូសុ វិសយេសុ ទិដ្ឋប្បយោគោ។ តថា ហេស “សព្ពេ ធម្មា សព្ពាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណមុខេ អាបាថមាគច្ឆន្តី”តិអាទីសុ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៦) សព្ពសព្ពស្មិំ អាគតោ។ “សព្ពេសំ វោ, សារិបុត្ត, សុភាសិតំ បរិយាយេនា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៤៥) បទេសសព្ពស្មិំ។ “សព្ពំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ…បេ…. ចក្ខុញ្ចេវ រូបា ច…បេ…. មនោ ចេវ ធម្មា ចា”តិ (សំ. និ. ៤.២៣) ឯត្ថ អាយតនសព្ពស្មិំ។ “សព្ពំ សព្ពតោ សញ្ជានាតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៥) សក្កាយសព្ពស្មិំ។ តត្ថ សព្ពសព្ពស្មិំ អាគតោ និប្បទេសោ, ឥតរេសុ តីសុបិ អាគតោ សប្បទេសោ, ឥធ បន សក្កាយសព្ពស្មិំ វេទិតព្ពោ។ តថា ហិ វក្ខតិ “សក្កាយបរិយាបន្នា បន តេភូមកធម្មាវ អនវសេសតោ វេទិតព្ពា”តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១ សុត្តនិក្ខេបវណ្ណនា)។

សច្ចេសូតិ អរិយសច្ចេសុ។ **ឯតេ ចតុរោ ធម្មា**តិ ឥទានិ វុច្ចមានេ សច្ចាទិកេ ចត្តារោ ធម្មេ សន្ធាយ វទតិ។ តត្ថ **សច្ច**ន្តិ វចីសច្ចំ។ **ឋិតី**តិ វីរិយំ, “ធិតី”តិ វា បាឋោ, សោ ឯវត្ថោ។ **ចាគោ**តិ អលោភោ។ **ទិដ្ឋំ សោ អតិវត្តតី**តិ យស្មិំ ឯតេ សច្ចាទយោ ធម្មា ឧបលព្ភន្តិ, សោ ទិដ្ឋំ អត្តនោ អមិត្តំ អតិក្កមតិ, ន តស្ស ហត្ថតំ គច្ឆតិ, អថ ខោ នំ អភិភវតិ ឯវាតិ អត្ថោ។ **សភាវេ វត្តតិ** អសភាវធម្មស្ស ការណាសម្ភវតោ។ ន ហិ និស្សភាវា ធម្មា កេនចិ និព្ពត្តីយន្តិ។ **អត្តនោ លក្ខណំ ធារេន្តី**តិ យទិបិ លក្ខណវិនិមុត្តា ធម្មា នាម នត្ថិ, តថាបិ យថា ទិដ្ឋិតណ្ហាបរិកប្បិតាការមត្តា អត្តសុភសុខសស្សតាទយោ, បកតិយាទយោ, ទព្ពាទយោ, ជីវាទយោ, កាយាទយោ លោកវោហារមត្តសិទ្ធា គតគណកុសុមាទយោវ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថតោ ន ឧបលព្ភន្តិ, ន ឯវមេតេ, ឯតេ បន សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថភូតា ឧបលព្ភន្តិ, តតោ ឯវ សត្តាទិវិសេសវិរហតោ ធម្មមត្តា សភាវវន្តោតិ ទស្សនត្ថំ “អត្តនោ លក្ខណំ ធារេន្តី”តិ វុត្តំ ។ ភវតិ ហិ ភេទាភាវេបិ សុខាវពោធនត្ថំ ឧបចារមត្តសិទ្ធេន ភេទេន និទ្ទេសោ យថា “សិលាបុត្តកស្ស សរីរ”ន្តិ។ ធារីយន្តិ វា យថាសភាវតោ អវធារីយន្តិ ញាយន្តីតិ **ធម្មា**, កក្ខឡផុសនាទយោ។

អសាធារណហេតុម្ហីតិ អសាធារណការណេ, សក្កាយធម្មេសុ តស្ស តស្ស អាវេណិកបច្ចយេតិ អត្ថោ។ កឹ បន តន្តិ? តណ្ហាមានទិដ្ឋិយោ, អវិជ្ជាទយោបិ វា។ យថេវ ហិ បថវីអាទីសុ មញ្ញនាវត្ថូសុ ឧប្បជ្ជមានា តណ្ហាទយោ មញ្ញនា តេសំ បវត្តិយា មូលការណំ, ឯវំ អវិជ្ជាទយោបិ។ តថា ហិ “អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ”តិអាទិនា “អបរិញ្ញាតំ តស្សាតិ វទាមី”តិ (ម. និ. ១.២) “នន្ទី ទុក្ខស្ស មូល”ន្តិ (ម. និ. ១.១៣) ច អន្វយតោ, “ខយា រាគស្ស…បេ…. វីតមោហត្តា”តិ ព្យតិរេកតោ ច តេសំ មូលការណភាវោ វិភាវិតោ។

បរិយាយេតិ ទេសេតព្ពមត្ថំ អវគមេតិ ពោធយតីតិ **បរិយាយោ**, ទេសនា។ បរិយាយតិ អត្តនោ ផលំ បរិគ្គហេត្វា វត្តតិ តស្ស វា ការណភាវំ គច្ឆតីតិ **បរិយាយោ**, ការណំ។ បរិយាយតិ អបរាបរំ បរិវត្តតីតិ **បរិយាយោ**, វារោ។ ឯវំ បរិយាយសទ្ទស្ស ទេសនាការណវារេសុ បវត្តិ វេទិតព្ពា។ យថារុតវសេន អគ្គហេត្វា និទ្ធារេត្វា គហេតព្ពត្ថំ **នេយ្យត្ថំ**។ **តេភូមកា ធម្មាវ អនវសេសតោ វេទិតព្ពា** មញ្ញនាវត្ថុភូតានំ សព្ពេសំ បថវីអាទិធម្មានំ អធិប្បេតត្តា។

ការណទេសនន្តិ ការណញាបនំ ទេសនំ។ **តំ អត្ថ**ន្តិ តំ សព្ពធម្មានំ មូលការណសង្ខាតំ, ការណទេសនាសង្ខាតំ វា អត្ថំ។ តេនេវាហ **“តំ ការណំ តំ ទេសន”ន្តិ។ ឯកត្ថមេត**ន្តិ ឯតំ បទទ្វយំ ឯកត្ថំ។ សាធុ-សទ្ទោ ឯវ ហិ ក-ការេន វឌ្ឍេត្វា “សាធុក”ន្តិ វុត្តោ។ តេនេវ ហិ សាធុសទ្ទស្ស អត្ថំ វទន្តេន អត្ថុទ្ធារវសេន សាធុកសទ្ទោ ឧទាហដោ។ **ធម្មរុចី**តិ បុញ្ញកាមោ។ **បញ្ញាណវា**តិ បញ្ញវា។ **អទ្ទុព្ភោ**តិ អទូសកោ, អនុបឃាតកោតិ អត្ថោ។ **ឥធាបី**តិ ឥមស្មិំ មូលបរិយាយសុត្តេបិ។ **អយ**ន្តិ សាធុកសទ្ទោ។ **ឯត្ថេវ ទឡ្ហីកម្មេ**តិ សក្កច្ចកិរិយាយំ។

អាណត្តិយន្តិ អាណាបនេ។ “សុណាថ សាធុកំ មនសិ ករោថា”តិ ហិ វុត្តេ សាធុកសទ្ទេន សវនមនសិការានំ សក្កច្ចកិរិយា វិយ តទាណាបនម្បិ វុត្តំ ហោតិ។ អាយាចនត្ថតា វិយ ចស្ស អាណាបនត្ថតា វេទិតព្ពា។

តទានេត្ថ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ។ **សោតិន្ទ្រិយវិក្ខេបវារណំ** សវនេ និយោជនវសេន កិរិយន្តរបដិសេធនភាវតោ, សោតំ ឱទហថាតិ អត្ថោ។ **មនិន្ទ្រិយវិក្ខេបនិវារណំ** អញ្ញចិន្តាបដិសេធនតោ។ **បុរិម**ន្តិ “សុណាថា”តិ បទំ។ **ឯត្ថា**តិ សុណាថ, មនសិ ករោថា”តិ បទទ្វយេ, ឯតស្មិំ វា អធិការេ។ **ព្យញ្ជនវិបល្លាសគ្គាហវារណំ** សោតទ្វារេ វិក្ខេបបដិពាហកត្តា។ ន ហិ យាថាវតោ សុណន្តស្ស សទ្ទតោ វិបល្លាសគ្គាហោ ហោតិ។ **អត្ថវិបល្លាសគ្គាហវារណំ** មនិន្ទ្រិយវិក្ខេបបដិពាហកត្តា។ ន ហិ សក្កច្ចំ ធម្មំ ឧបធារេន្តស្ស អត្ថតោ វិបល្លាសគ្គាហោ ហោតិ។ **ធម្មស្សវនេ និយោជេតិ** សុណាថាតិ វិទហនតោ។ **ធារណូបបរិក្ខាសូ**តិ ឧបបរិក្ខគ្គហណេន តុលនតីរណាទិកេ ទិដ្ឋិយា ច សុប្បដិវេធំ សង្គណ្ហាតិ។

សព្យញ្ជនោតិ ឯត្ថ យថាធិប្បេតមត្ថំ ព្យញ្ជយតីតិ ព្យញ្ជនំ, សភាវនិរុត្តិ។ សហ ព្យញ្ជនេនាតិ សព្យញ្ជនោ, ព្យញ្ជនសម្បន្នោតិ អត្ថោ។ អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ អនុដ្ឋាតព្ពតោ អត្ថោ, ចតុបារិសុទ្ធិសីលាទិកោ។ សហ អត្ថេនាតិ **សាត្ថោ,** អត្ថសម្បន្នោតិ អត្ថោ។ **ធម្មគម្ភីរោ**តិអាទីសុ **ធម្មោ** នាម តន្តិ។ **ទេសនា** នាម តស្សា មនសា វវត្ថាបិតាយ តន្តិយា ទេសនា។ **អត្ថោ** នាម តន្តិយា អត្ថោ។ **បដិវេធោ** នាម តន្តិយា តន្តិអត្ថស្ស ច យថាភូតាវពោធោ។ យស្មា ចេតេ ធម្មទេសនាអត្ថបដិវេធា សសាទីហិ វិយ មហាសមុទ្ទោ មន្ទពុទ្ធីហិ ទុក្ខោគាឡ្ហា អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋា ច, តស្មា គម្ភីរា។ តេន វុត្តំ **“យស្មា អយំ ធម្មោ…បេ…. សាធុកំ មនសិ ករោថា”**តិ។ ឯត្ថ ច បដិវេធស្ស ទុក្ករភាវតោ ធម្មត្ថានំ ទេសនាញាណស្ស ទុក្ករភាវតោ ទេសនាយ ទុក្ខោគាហតា, បដិវេធស្ស បន ឧប្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា តព្ពិសយញាណុប្បត្តិយា ច ទុក្ករភាវតោ ទុក្ខោគាហតា វេទិតព្ពា។

ទេសនំ នាម ឧទ្ទិសនំ។ តស្ស និទ្ទិសនំ ភាសនន្តិ តជាធិប្បេតន្តិ អាហ **“វិត្ថារតោបិ នំ ភាសិស្សាមីតិ វុត្តំ ហោតី”**តិ។ បរិព្យត្តំ កថនំ វា ភាសនំ។ **សាឡិកាយិវ និគ្ឃោសោ**តិ សាឡិកាយ អាលាបោ វិយ មធុរោ កណ្ណសុខោ បេមនីយោ។ **បដិភាន**ន្តិ សទ្ទោ។ **ឧទីរយី**តិ ឧច្ចារីយតិ, វុច្ចតិ វា។

ឯវំ វុត្តេ ឧស្សាហជាតាតិ ឯវំ “សុណាថ សាធុកំ មនសិ ករោថ ភាសិស្សាមី”តិ វុត្តេ ន កិរ សត្ថា សង្ខេបេនេវ ទេសេស្សតិ, វិត្ថារេនេបិ ភាសិស្សតីតិ សញ្ជាតុស្សាហា ហដ្ឋតុដ្ឋា ហុត្វា។ **តជា**តិ តមិនា វុច្ចមានអធិករណំ តស្ស បុគ្គលស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតំ អធិប្បេតន្តិ អាហ **“ទេសាបទេសេ និបាតោ”**តិ។ **លោក**ន្តិ ឱកាសលោកំ។ **តជ តថាគតោ លោកេ**តិ ហិ ជាតិខេត្តំ, តត្ថាបិ អយំ ចក្កវាឡោ អធិប្បេតោ។ **សមណោ**តិ សោតាបន្នោ។ **ទុតិយោ សមណោ**តិ សកទាគាមី។ វុត្តញ្ហេតំ “កតមោ ច, ភិក្ខវេ, សមណោ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា សោតាបន្នោ ហោតី”តិ (អ. និ. ៤.២៤១) “កតមោ ច, ភិក្ខវេ, ទុតិយោ សមណោ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា រាគទោសមោហានំ តនុត្តា សកទាគាមី ហោតី”តិ ច (អ. និ. ៤.២៤១)។ **តជេវ តិដ្ឋមានស្សា**តិ តមិស្សា ឯវ តន្ទសាលគុហាយំ តិដ្ឋមានស្ស។

២. អស្សុតវាតិ ឯត្ថ (អ. និ. ដី. ១.១.៥១) **សុត**ន្តិ សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារិតំ, ឧបធារណំ វា, សុតំ អស្សត្ថីតិ សុតវា។ វា-សទ្ទស្ស ហិ អត្ថោ អត្ថិតាមត្តាទិវសេន អនេកវិធោ។ តថា ហិ “អន្តវា អយំ លោកោ បរិវដុមោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៥៤; បដិ. ម. ១.១៤០) អត្ថិតាមត្តំ អត្ថោ។ “ធនវា ភោគវា, លាភី អន្នស្សា”តិ ច អាទីសុ ពហុភាវោ។ “រោគវា ហោតិ រោគាភិភូតោ”តិអាទីសុ កាយាពាធោ។ “កុដ្ឋី កុដ្ឋចីវរោ”តិអាទីសុ និន្ទា, “តស្សូតី មច្ឆរី សហោ មាយាវិនោ កេដុភិនោ”តិអាទីសុ អភិណ្ហយោគោ។ “ទណ្ឌី ឆត្តី អលម្ពរី”តិអាទីសុ (វិសុទ្ធិ. ១.១៤២) សំសគ្គោ។ “បណ្ឌិតោ វាបិ តេន សោ”តិអាទីសុ (ធ. ប. ៦៣) ឧបមានំ, សទិសភាវោតិ អត្ថោ។ “តំ វាបិ ធីរា មុនី វេទយន្តី”តិអាទីសុ (សុ. និ. ២១៣) សមុច្ចយោ។ “កេ វា តមេ កស្ស វា”តិអាទីសុ (បារា. ២៩៦) សំសយោ។ “អយំ វា តមេសំ សមណព្រាហ្មណានំ សព្ពពាលោ សព្ពមូឡ្ហោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៨១) វិភាវនោ។ “ន វាយំ កុមារោ មត្តមញ្ញាសី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥៤) បទបូរណំ។ “យេ ហិ កេចិ, ភិក្ខវេ, សមណា វា ព្រាហ្មណា វា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៧០) វិកប្បោ។ “សក្យបុត្តស្ស សិរីមតោ (ទី. និ. ៣.២៧៧), សីលវតោ សីលសម្បត្តិយា កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតី”តិ (ទី. និ. ២.១៥០; ៣.៣១៦; អ. និ. ៥.២១៣; មហាវ. ២៨៥) ច អាទីសុ បសំសា។ “បញ្ញវា ហោតិ ឧទយត្ថគាមិនិយា បញ្ញាយ សមន្នាគតោ អរិយាយ និព្ពេធិកាយ សម្មា ទុក្ខក្ខយគាមិនិយា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣១៧, ៣៥៥) អតិសយោ។ តជាបិ អតិសយោ, បសំសា វា អត្ថោ, តស្មា យស្ស បសំសិតំ, អតិសយេន វា សុតំ អត្ថិ, សោ សុតវាតិ សំកិលេសវិទ្ធំសនសមត្ថំ បរិយត្តិធម្មស្សវនំ, តំ សុត្វា តថត្តាយ បដិបត្តិ ច “សុតវា”តិ តមិនា សទ្ទេន បកាសិតា។ អថ វា សោតព្ពយុត្តំ សុត្វា កត្តព្ពនិប្ផត្តិវសេន សុណីតិ សុតវា, តប្បដិក្ខេបេន ន សុតវាតិ អស្សុតវា។

អយញ្ហិ អ-ការោ “អហេតុកា ធម្មា (ធ. ស. ២.ទុកមាតិកា), អភិក្ខុកោ អាវាសោ”តិអាទីសុ (បាចិ. ១០៤៦, ១០៤៧) តំសហយោគនិវត្តិយំ ឥច្ឆិតោ។ “អបច្ចយា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ៧.ទុកមាតិកា) តំសម្ពន្ធីភាវនិវត្តិយំ។ បច្ចយុប្បន្នញ្ហិ បច្ចយសម្ពន្ធីតិ អប្បច្ចយុប្បន្នត្តា អតំសម្ពន្ធិតា ឯត្ថ ជោតិតា។ “អនិទស្សនា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ៩.ទុកមាតិកា) តំសភាវនិវត្តិយំ។ និទស្សនញ្ហិ ទដ្ឋព្ពតា។ អថ វា បស្សតីតិ និទស្សនំ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តគ្គហេតព្ពភាវនិវត្តិយំ យថា “អនាសវា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ១៥.ទុកមាតិកា), “អប្បដិឃា ធម្មា (ធ. ស. ១០.ទុកមាតិកា), អនារម្មណា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ៥៥.ទុកមាតិកា) តំកិច្ចនិវត្តិយំ, “អរូបិនោ ធម្មា (ធ. ស. ១១.ទុកមាតិកា) អចេតសិកា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ៥៧.ទុកមាតិកា) តព្ភាវនិវត្តិយំ។ តទញ្ញថា ហិ ឯត្ថ បកាសិតា។ “អមនុស្សោ”តិ តព្ភាវមត្តនិវត្តិយំ។ មនុស្សមត្តំ នត្ថិ, អញ្ញំ សមានន្តិ។ សទិសតា ហិ ឯត្ថ សូចិតា។ “អស្សមណោ សមណបដិញ្ញោ, អនរិយោ”តិ (អ. និ. ៣.១៣) ច តំសម្ភាវនីយគុណនិវត្តិយំ។ គរហា ហិ ឥធ ញាយតិ។ “កច្ចិ ភោតោ អនាមយំ, អនុទរា កញ្ញា”តិ (ជា. ២.២០.១២៩) តទនប្បភាវនិវត្តិយំ, “អនុប្បន្នា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ១៧.តិកមាតិកា) តំសទិសភាវនិវត្តិយំ។ អតីតានញ្ហិ ឧប្បន្នបុព្ពត្តា ឧប្បាទិធម្មានញ្ច បច្ចយេកទេសនិប្ផត្តិយា អារទ្ធុប្បាទិភាវតោ កាលវិមុត្តស្ស ច វិជ្ជមានត្តា ឧប្បន្នានុកូលតា បគេវ បច្ចុប្បន្នានន្តិ តព្ពិទូរតាវ ឯត្ថ វិញ្ញាយតិ “អសេក្ខា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ១១.តិកមាតិកា) តទបរិយោសាននិវត្តិយំ។ តន្និដ្ឋានញ្ហិ ឯត្ថ បកាសិតន្តិ។ ឯវមនេកេសំ អត្ថានំ ជោតកោ។ ឥធ បន “អរូបិនោ ធម្មា អចេតសិកា ធម្មា”តិអាទីសុ វិយ តព្ភាវនិវត្តិយំ ទដ្ឋព្ពោ, អញ្ញត្ថេតិ អត្ថោ។ ឯតេនស្ស សុតាទិញាណវិរហតំ ទស្សេតិ។ តេន វុត្តំ “**អាគមាធិគមាភាវា ញេយ្យោ អស្សុតវា ឥតី**”តិ។

ឥទានិ តស្ស អត្ថំ វិវរន្តោ យស្មា ខន្ធធាត្វាទិកោសល្លេនបិ មញ្ញនាបដិសេធនសមត្ថំ ពាហុសច្ចំ ហោតិ។ យថាហ “កិត្តាវតា នុ ខោ, ភន្តេ, ពហុស្សុតោ ហោតិ? យតោ ខោ ភិក្ខុ ខន្ធកុសលោ ហោតិ ធាតុ, អាយតន, បដិច្ចសមុប្បាទកុសលោ ហោតិ, ឯត្តាវតា ខោ ភិក្ខុ ពហុស្សុតោ ហោតី”តិ, តស្មា “**យស្ស ហិ ខន្ធធាតុអាយតនសច្ចបច្ចយាការសតិបដ្ឋានាទីសូ**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ វាចុគ្គតករណំ **ឧគ្គហោ**។ អត្ថបរិបុច្ឆនំ **បរិបុច្ឆា**។ កុសលេហិ សហ ចោទនាបរិហរណវសេន វិនិច្ឆយករណំ **វិនិច្ឆយោ**។ មគ្គផលនិព្ពានានិ **អធិគមោ**។

ពហូនំ (ធ. ស. មូលដី. ១០០៧) នានប្បការានំ កិលេសសក្កាយទិដ្ឋីនំ អវិហតត្តា តា ជនេន្តិ, តាហិ វា ជនិតាតិ បុថុជ្ជនា។ អរិយាតមេវ វា ជន-សទ្ទោ វទតិ។ **បុថុ សត្ថារានំ មុខមុល្លោកិកា**តិ ឯត្ថ បុថុ ជនា សត្ថុបដិញ្ញា ឯតេសន្តិ **បុថុជ្ជនា**តិ វចនត្ថោ។ **បុថុ សព្ពគតីហិ អវុដ្ឋិតា**តិ ឯត្ថ ជនេតព្ពា, ជាយន្តិ វា ឯត្ថ សត្តាតិ ជនា, នានាគតិយោ, តា បុថូ ឯតេសន្តិ **បុថុជ្ជនា**។ ឥតោ បរេ ជាយន្តិ ឯតេហីតិ ជនា, អភិសង្ខារាទយោ, តេ ឯតេសំ បុថូ វិជ្ជន្តីតិ **បុថុជ្ជនា**។ អភិសង្ខរណាទិអត្ថោ ឯវ វា ជន-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឱឃា** កាមោឃាទយោ។ រាគគ្គិអាទយោ **សន្តាបា**។ តេ ឯវ, សព្ពេបិ វា កិលេសា **បរិឡាហា**។ **បុថុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ រត្តា**តិ ឯត្ថ ជាយតីតិ ជនោ, រាគោ គេធោតិ ឯវមាទិកោ, បុថុ ជនោ ឯតេសន្តិ **បុថុជ្ជនា**។ បុថូសុ វា ជនា ជាតា រត្តាតិ ឯវំ រាគាទិអត្ថោ ឯវ វា ជនសទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **រត្តា**តិ វត្ថំ វិយ រង្គជាតេន ចិត្តស្ស វិបរិណាមករេន ឆន្ទរាគេន រត្តា សារត្តា។ **គិទ្ធា**តិ អភិកង្ខនសភាវេន អភិជ្ឈានេន គិទ្ធា គេធំ អាបន្នា។ **គធិតា**តិ គន្ថិតា វិយ ទុម្មោចនីយភាវេន តត្ថ បដិពទ្ធា។ **មុច្ឆិតា**តិ កិលេសវសេន វិសញ្ញីភូតា វិយ អនញ្ញកិច្ចា មុច្ឆំ មោហមាបន្នា។ **អជ្ឈោសន្នា**តិ អនញ្ញសាធារណេ វិយ កត្វា គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា ឋិតា។ **លគ្គា**តិ វង្កទណ្ឌកេ វិយ អាសត្តា មហាបលិបេ វា យាវ នាសិកគ្គា បលិបន្នបុរិសោ វិយ ឧទ្ធរិតុំ អសក្កុណេយ្យភាវេន និមុគ្គា , **លគិតា**តិ មក្កដាលេបេ អាលគ្គភាវេន បច្ចុឌ្ឌិតោ វិយ មក្កដោ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ វសេន អាលគ្គិតា។ **បលិពុទ្ធា**តិ ពទ្ធា, ឧបទ្ទុតា វា។ **អាវុដា**តិ អាវុនិតា, **និវុតា**តិ និវារិតា។ **ឱវុតា**តិ បលិគុណ្ឋិតា, បរិយោនទ្ធា វា។ **បិហិតា**តិ បិទហិតា, **បដិច្ឆន្នា**តិ បដិច្ឆាទិតា។ **បដិកុជ្ជិតា**តិ ហេដ្ឋាមុខជាតា។ **បុថូនំ វា គណនបថមតីតាន**ន្តិអាទិនា បុថុ ជនោ បុថុជ្ជនោតិ ទស្សេតិ។

“អស្សុតវា”តិ ឯតេន អវិជ្ជន្ធតា វុត្តាតិ អាហ “**អន្ធបុថុជ្ជនោ វុត្តោ ហោតី**”តិ។ **អារកត្តា** (សំ. និ. ដី. ២.៣.១) **កិលេសេហិ** មគ្គេន សមុច្ឆិន្នត្តា។ **អនយេ**តិ អវឌ្ឍិយំ, អនត្ថេតិ អត្ថោ។ **អនយេ** វា អនុបាយេ។ **នឥរិយនតោ** អវត្តនតោ។ **អយេ**តិ វឌ្ឍិយំ, អត្ថេ, ឧបាយេ វា។ **អរណីយតោ**តិ បយិរុបាសិតព្ពតោ។ និរុត្តិនយេន បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា បុរិមេសុ អត្ថវិកប្បេសុ។ បច្ឆិមេ បន សទ្ទសត្ថវសេនបិ។ យទិបិ អរិយ-សទ្ទោ “យេ ហិ វោ អរិយា បរិសុទ្ធកាយកម្មន្តា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៥) វិសុទ្ធាសយបយោគេសុ បុថុជ្ជនេសុបិ វត្តតិ។ ឥធ បន អរិយមគ្គាធិគមេន សព្ពលោកុត្តរភាវេន ច អរិយភាវោ អធិប្បេតោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ពុទ្ធា**”តិអាទិ។ តត្ថ “**បច្ចេកពុទ្ធា តថាគតសាវកា ច សប្បុរិសា**”តិ ឥទំ អរិយា សប្បុរិសាតិ ឥធ វុត្តបទានំ អត្ថំ អសង្ករតោ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ យស្មា បន និប្បរិយាយតោ អរិយសប្បុរិសភាវា អភិន្នសភាវា។ តស្មា “**សព្ពេវ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។

ឯត្តាវតា ហិ ពុទ្ធសាវកោ វុត្តោ។ តស្ស ហិ ឯកន្តេន កល្យាណមិត្តោ ឥច្ឆិតព្ពោ បរតោឃោសមន្តរេន បឋមមគ្គស្ស អនុប្បជ្ជនតោ។ វិសេសតោ ចស្ស ភគវា **កល្យាណមិត្តោ** អធិប្បេតោ។ វុត្តញ្ហេតំ "មមញ្ហិ, អានន្ទ, កល្យាណមិត្តំ អាគម្ម ជាតិធម្មា សត្តា ជាតិយា បរិមុច្ចន្តី"តិអាទិ (សំ. និ. ៥.២)។ សោ ឯវ ច អវេច្ចប្បសាទាធិគមេន **ទឡ្ហភត្តិ** នាម។ វុត្តម្បិ ចេតំ "យំ មយា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញត្តំ, តំ មម សាវកា ជីវិតហេតុបិ នាតិក្កមន្តី"តិ (ឧទា. ៤៥)។ **កតញ្ញុតាទីហិ បច្ចេកពុទ្ធា ពុទ្ធា**តិ ឯត្ថ កតំ ជានាតីតិ **កតញ្ញូ**។ កតំ វិទិតំ បាកដំ ករោតីតិ **កតវេទី**។ អនេកេសុបិ ហិ កប្បសតសហស្សេសុ កតំ ឧបការំ ជានន្តិ បច្ចេកពុទ្ធា បាកដញ្ច ករោន្តិ សតិជននអាមិសបដិគ្គហណាទិនា , តថា សំសារទុក្ខទុក្ខិតស្ស សក្កច្ចំ ករោន្តិ កិច្ចំ, យំ អត្តនា កាតុំ សក្កា។ សម្មាសម្ពុទ្ធា បន កប្បានំ អសង្ខ្យេយ្យសហស្សេសុបិ កតំ ឧបការំ មគ្គផលានំ ឧបនិស្សយញ្ច ជានាតិ, បាកដញ្ច ករោតិ, សីហោ វិយ ច ឯវំ សព្ពត្ថ សក្កច្ចមេវ ធម្មទេសនំ ករោន្តោ ពុទ្ធកិច្ចំ ករោតិ។ យាយ បដិបត្តិយា ទិដ្ឋា នាម ហោន្តិ, តស្សា អប្បដិបជ្ជនភាវោ, តត្ថ ច អាទរាភាវោ អរិយានំ អទស្សនសីលតា ច, ន ច ទស្សនេ សាធុការិតា ច វេទិតព្ពា។ **ចក្ខុនា អទស្សាវី**តិ ឯត្ថ **ចក្ខុ** នាម ន មំសចក្ខុ ឯវ, អថ ខោ ទិព្ពចក្ខុបីតិ អាហ "**ទិព្ពចក្ខុនា វា**"តិ។ **អរិយភាវោ**តិ យេហិ យោគតោ "អរិយា"តិ វុច្ចន្តិ។ តេ មគ្គផលធម្មា ទដ្ឋព្ពា។

តត្រាតិ ញាណទស្សនស្សេវ ទស្សនភាវេ។ **វត្ថុ**តិ អធិប្បេតត្ថញាបនការណំ។ **ឯវំ វុត្តេបី**តិ ឯវំ អញ្ញាបទេសេន អត្តូបនាយិកំ កត្វា វុត្តេបិ។ **ធម្ម**ន្តិ លោកុត្តរធម្មំ, ចតុសច្ចធម្មំ វា។ **អរិយករធម្មា** អនិច្ចានុបស្សនាទយោ វិបស្សិយមានា អនិច្ចាទយោ, ចត្តារិ វា អរិយសច្ចានិ។

អវិនីតោតិ ន វិនីតោ, អធិសីលសិក្ខាទិវសេន ន សិក្ខិតោ។ យេសំ សំវរវិនយាទីនំ អភាវេន អយំ អវិនីតោតិ វុច្ចតិ, តេ តាវ ទស្សេតុំ "**ទុវិធោ វិនយោ នាមា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សីលសំវរោ**តិ បាតិមោក្ខសំវរោ វេទិតព្ពោ, សោ ច អត្ថតោ កាយិកវាចសិកោ អវីតិក្កមោ។ **សតិសំវរោ**តិ ឥន្ទ្រិយរក្ខា, សា ច តថាបវត្តា សតិ ឯវ។ **ញាណសំវរោ**តិ "សោតានំ សំវរំ ព្រូមី"តិ (សុ. និ. ១០៤០) វត្វា "បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ"តិ វចនតោ សោតសង្ខាតានំ តណ្ហាទិដ្ឋិទុច្ចរិតអវិជ្ជាអវសិដ្ឋកិលេសានំ សំវរោ បិទហនំ សមុច្ឆេទញាណន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ខន្តិសំវរោ**តិ អធិវាសនា, សា ច តថាបវត្តា ខន្ធា, អទោសោ វា។ បញ្ញាតិ ឯកេ, តំ អដ្ឋកថាយ វិរុជ្ឈតិ។ **វីរិយសំវរោ** កាមវិតក្កាទីនំ វិនោទនវសេន បវត្តំ វីរិយមេវ។ តេន តេន គុណង្គេន តស្ស តស្ស អគុណង្គស្ស បហានំ **តទង្គប្បហានំ**។ វិក្ខម្ភនេន បហានំ **វិក្ខម្ភនប្បហានំ**។ សេសបទត្តយេបិ ឯសេវ នយោ។

ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេនាតិអាទិ សីលសំវរាទីនំ វិវរណំ។ តត្ថ **សមុបេតោ**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិសត្ថោ។ តេន "សហគតោ សមុបគតោ"តិអាទិនា **វិភង្គេ** (វិភ. ៥១១) អាគតំ សំវរវិភង្គំ ទស្សេតិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ អនន្តរសុត្តេ អាវិ ភវិស្សតិ។

កាយទុច្ចរិតាទីនន្តិ ទុស្សីល្យសង្ខាតានំ កាយវចីទុច្ចរិតាទីនំ មុដ្ឋស្សច្ចសង្ខាតស្ស បមាទស្ស អភិជ្ឈាទីនំ វា អក្ខន្តិអញ្ញាណកោសជ្ជានញ្ច។ **សំវរណតោ**តិ បិទហនតោ ថកនតោ។ **វិនយនតោ**តិ កាយវាចាចិត្តានំ វិរូបប្បវត្តិយា វិនយនតោ អបនយនតោ, កាយទុច្ចរិតាទីនំ វា **វិនយនតោ,** កាយាទីនំ វា ជិម្ហប្បវត្តិំ វិច្ឆិន្ទិត្វា ឧជុកំ នយនតោតិ អត្ថោ។ បច្ចយសមវាយេ ឧប្បជ្ជនារហានំ កាយទុច្ចរិតាទីនំ តថា តថា អនុប្បាទនមេវ **សំវរណំ វិនយនញ្ច** វេទិតព្ពំ។

យំ បហានន្តិ សម្ពន្ធោ។ "**នាមរូបបរិច្ឆេទាទីសុ វិបស្សនាញាណេសូ**"តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ នាមរូបបរិច្ឆេទបច្ចយបរិគ្គហកង្ខាវិតរណានិ ន វិបស្សនាញាណានិ សម្មសនាការេន អប្បវត្តនតោ? សច្ចមេតំ។ វិបស្សនាញាណស្ស បន អធិដ្ឋានភាវតោ ឯវំ វុត្តំ។ "នាមរូបមត្តមិទំ, នត្ថិ ឯត្ថ អត្តា វា អត្តនិយំ វា"តិ ឯវំ បវត្តញាណំ **នាមរូបវវត្ថានំ**។ សតិ វិជ្ជមានេ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតេ កាយេ, សយំ វា សតី តស្មិំ កាយេ ទិដ្ឋីតិ **សក្កាយទិដ្ឋិ**។ "រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី"តិ (សំ. និ. ៣.៨១; ៤.៣៤៥) ឯវំ បវត្តា មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ តស្សេវ រូបារូបស្ស កម្មាវិជ្ជាទិបច្ចយបរិគ្គណ្ហនញាណំ **បច្ចយបរិគ្គហោ**។ "នត្ថិ ហេតុ នត្ថិ បច្ចយោ សត្តានំ សំកិលេសាយា"តិ (ទី. និ. ១.១៦៨) អាទិនយប្បវត្តា **អហេតុកទិដ្ឋិ**។ "តស្សបុរិសបជាបតិបកតិអណុកាលាទីហិ លោកោ បវត្តតិ និវត្តតិ ចា"តិ បវត្តា **វិសមហេតុទិដ្ឋិ**។ **តស្សេវា**តិ បច្ចយបរិគ្គហស្សេវ។ **កង្ខាវិតរណេនា**តិ យថា ឯតរហិ នាមរូបស្ស កម្មាទិបច្ចយតោ ឧប្បត្តិ, ឯវំ អតីតានាគតេសុបីតិ តីសុបិ កាលេសុ វិចិកិច្ឆាបនយនញាណេន។ **កថំកថីភាវស្សា**តិ "អហោសិ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធាន"ន្តិ (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) អាទិនយប្បវត្តាយ សំសយប្បវត្តិយា។ **កលាបសម្មសនេនា**តិ "យំ កិញ្ចិ រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្ន"ន្តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣៦១; ២.១១៣; ៣.៨៦, ៨៩) ខន្ធបញ្ចកំ ឯកាទសសុ ឱកាសេសុ បក្ខិបិត្វា សម្មសនវសេន បវត្តេន នយវិបស្សនាញាណេន ។ **អហំ មមាតិ គាហស្សា**តិ អត្តត្តនិយគហណស្ស។ **មគ្គាមគ្គវវត្ថានេនា**តិ មគ្គាមគ្គញាណវិសុទ្ធិយា។ **អមគ្គេ មគ្គសញ្ញាយា**តិ ឱភាសាទិកេ អមគ្គេ "មគ្គោ"តិ ឧប្បន្នសញ្ញាយ។

យស្មា សម្មទេវ សង្ខារានំ ឧទយំ បស្សន្តោ “ឯវមេវ សង្ខារា អននុរូបការណតោ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន បន ឧច្ឆិជ្ជន្តី”តិ គណ្ហាតិ, តស្មា វុត្តំ **“ឧទយទស្សនេន ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា”**តិ។ យស្មា បន សង្ខារានំ វយំ បស្សន្តោ “យទិបិមេ សង្ខារា អវិច្ឆិន្នា វត្តន្តិ, ឧប្បន្នុប្បន្នា បន អប្បដិសន្ធិកា និរុជ្ឈន្តេវា”តិ បស្សតិ, តស្សេវំ បស្សតោ កុតោ សស្សតគ្គាហោ, តស្មា វុត្តំ **“វយទស្សនេន សស្សតទិដ្ឋិយា”**តិ។ **ភយទស្សនេនា**តិ ភយតុបដ្ឋានញាណេន។ **សភយេ**តិ សព្ពភយានំ អាករភាវតោ សកលទុក្ខវូបសមសង្ខាតស្ស បរមស្សាសស្ស បដិបក្ខភាវតោ ច សភយេ ខន្ធបញ្ចកេ។ **អភយសញ្ញាយា**តិ “អភយំ ខេម”ន្តិ ឧប្បន្នសញ្ញាយ។ **អស្សាទសញ្ញា** នាម បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេសុ អស្សាទវសេន បវត្តសញ្ញា, យា “អាលយាភិនិវេសោ”តិបិ វុច្ចតិ។ **អភិរតិសញ្ញា** តត្ថេវ អភិរតិវសេន បវត្តសញ្ញា, យា “នន្ទី”តិបិ វុច្ចតិ។ **អមុច្ចិតុកម្យតា** អាទានំ។ **អនុបេក្ខា** សង្ខារេហិ អនិព្ពិន្ទនំ, សាលយតាតិ អត្ថោ។ **ធម្មដ្ឋិតិយំ** បដិច្ចសមុប្បាទេ **បដិលោមភាវោ** សស្សតុច្ឆេទគ្គាហោ, បច្ចយាការបដិច្ឆាទកមោហោ វា, **និព្ពានេ បដិលោមភាវោ** សង្ខារេសុ រតិ, និព្ពានបដិច្ឆាទកមោហោ វា។ **សង្ខារនិមិត្តគ្គាហោ**តិ យាទិសស្ស កិលេសស្ស អប្បហីនត្តា វិបស្សនា សង្ខារនិមិត្តំ ន មុញ្ចតិ, សោ កិលេសោ, យោ “សំយោគាភិនិវេសោ”តិបិ វុច្ចតិ។ សង្ខារនិមិត្តគ្គហណស្ស អតិក្កមនមេវ វា **បហានំ**។

បវត្តិ **ឯវ បវត្តិភាវោ**, បរិយុដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ **នីវរណាទិធម្មាន**ន្តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន នីវរណបក្ខិយា កិលេសា វិតក្កវិចារាទយោ ច គយ្ហន្តិ។

ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ ភាវិតត្តា អច្ចន្តំ អប្បវត្តិភាវេន យំ បហានន្តិ សម្ពន្ធោ។ កេន បហានន្តិ? អរិយមគ្គេហេវាតិ វិញ្ញាយមានោយមត្ថោ តេសំ ភាវិតត្តា អប្បវត្តិវចនតោ។ **សមុទយបក្ខិកស្សា**តិ ឯត្ថ ចត្តារោបិ មគ្គា ចតុសច្ចាភិសមយាតិ កត្វា តេហិ បហាតព្ពេន តេន តេន សមុទយេន សហ បហាតព្ពត្តា សមុទយសភាគត្តា, សច្ចវិភង្គេ ច សព្ពកិលេសានំ សមុទយភាវស្ស វុត្តត្តា “សមុទយបក្ខិកា”តិ ទិដ្ឋិអាទយោ វុច្ចន្តិ។ **បដិប្បស្សទ្ធត្តំ** វូបសន្តតា។ **សង្ខតនិស្សដតា** សង្ខារសភាវាភាវោ។ **បហីនសព្ពសង្ខត**ន្តិ វិរហិតសព្ពសង្ខតំ, វិសង្ខារន្តិ អត្ថោ។ បហានញ្ច តំ វិនយោ ចាតិ **បហានវិនយោ** បុរិមេន អត្ថេន, ទុតិយេន បន បហីយតីតិ បហានំ, តស្ស វិនយោតិ យោជេតព្ពំ។

ភិន្នសំវរត្តាតិ នដ្ឋសំវរត្តា, សំវរាភាវតោតិ អត្ថោ។ តេន អសមាទិន្នសំវរោបិ សង្គហិតោ ហោតិ។ សមាទានេន ហិ សម្បាទេតព្ពោ សំវរោ តទភាវេ ន ហោតីតិ។ ឯវញ្ហិ លោកេ វត្តារោ ហោន្តិ “មហា វត នោ ភោគោ, សោ នដ្ឋោ តថា អកតត្តា”តិ។ **អរិយេ**តិ អរិយោ។ បច្ចត្តវចនញ្ហេតំ។ **ឯសេសេ**តិ ឯសោ សោ ឯវ, អត្ថតោ អនញ្ញោតិ អត្ថោ។ **តជ្ជាតេ**តិ អត្ថតោ តំសភាវោ, សប្បុរិសោ អរិយសភាវោ, អរិយោ ច សប្បុរិសសភាវោតិ អត្ថោ។

តំ អត្ថន្តិ “សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិ ឯវំ វុត្តមត្ថំ។ កស្មា បនេត្ថ បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនា កតាតិ? យទេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ “យស្មា បុថុជ្ជនោ អបរិញ្ញាតវត្ថុកោ”តិអាទិនា (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២) សយមេវ វក្ខតិ។ ធម្មោ អធិដ្ឋានំ ឯតិស្សាតិ **ធម្មាធិដ្ឋានា,** សភាវធម្មេ និស្សាយ បវត្តិតទេសនា។ ធម្មវសេនេវ បវត្តា បឋមា, បុគ្គលវសេន ឧដ្ឋហិត្វា បុគ្គលវសេនេវ គតា តតិយា, ឥតរា ធម្មបុគ្គលានំ វោមិស្សកវសេន។ កស្មា បន ភគវា ឯវំ វិភាគេន ធម្មំ ទេសេតីតិ? វេនេយ្យជ្ឈាសយេន ទេសនាវិលាសេន ច។ យេ ហិ វេនេយ្យា ធម្មាធិដ្ឋានាយ ធម្មទេសនាយ សុខេន អត្ថំ បដិវិជ្ឈន្តិ, តេសំ តថា ធម្មំ ទេសេតិ។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។ យស្សា ច ធម្មធាតុយា សុប្បដិវិទ្ធត្តា ទេសនាវិលាសប្បត្តោ ហោតិ, សាយំ សុប្បដិវិទ្ធា, តស្មា ទេសនាវិលាសប្បត្តោ ធម្មិស្សរោ ធម្មរាជា យថា យថា ឥច្ឆតិ, តថា តថា ធម្មំ ទេសេតីតិ ឯវំ ឥមិនា វេនេយ្យជ្ឈាសយេន ទេសនាវិលាសេន ច ឯវំ វិភាគេន ធម្មំ ទេសេតីតិ វេទិតព្ពោ។

ឆធាតុរោតិ បថវីធាតុ អាបោ-តេជោ-វាយោ-អាកាសធាតុ វិញ្ញាណធាតូតិ ឥមេសំ ឆន្នំ ធាតូនំ វសេន ឆធាតុរោ។ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា សោមនស្សដ្ឋានិយំ រូបំ ឧបវិចរតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣២៤) វុត្តានំ ឆន្នំ សោមនស្សូបវិចារានំ, ឆន្នំ ទោមនស្សឧបេក្ខូបវិចារានញ្ច វសេន **អដ្ឋារសមនោបវិចារោ**។ សច្ចាធិដ្ឋានាទិវសេន **ចតុរាធិដ្ឋានោ**។ បញ្ញាចក្ខុនា ទិដ្ឋធម្មិកស្ស សម្បរាយិកស្ស ច អត្ថស្ស អទស្សនតោ **អន្ធោ,** ទិដ្ឋធម្មិកស្សេវ ទស្សនតោ **ឯកចក្ខុ,** ទ្វិន្នម្បិ ទស្សនតោ **ទ្វិចក្ខុ,** វេទិតព្ពោ។

ស្វាយំ និទ្ទិសីតិ សម្ពន្ធោ។ **ស្វាយ**ន្តិ ច សោ អយំ, យថាវុត្តទេសនាវិភាគកុសលោ ភគវាតិ អត្ថោ។ **អបរិញ្ញាតវត្ថុកោ**តិ តីហិ បរិញ្ញាហិ អបរិញ្ញាតក្ខន្ធោ។ ខន្ធា ហិ បរិញ្ញាតវត្ថុ។ **អបរិញ្ញាមូលិកា**តិ បរិជាននាភាវនិមិត្តា តស្មឹ សតិ ភាវតោ។ បរិញ្ញានញ្ហិ អវិជ្ជាទយោ កិលេសា បដិបក្ខា តម្មូលិកា ច សព្ពមញ្ញនាតិ។ **អរិយានំ**

អទស្សាវីតិ ឯត្ថ ឥតិ-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន “អរិយធម្មស្ស អកោវិទោ”តិអាទិកំ បុថុជ្ជនស្ស វិសេសនភាវេន វុត្តំ បាឡិសេសំ គណ្ហាតិ បុថុជ្ជននិទ្ទេសភាវតោ។ តេនាហ “**ឯវំ បុថុជ្ជនំ និទ្ទិសី**”តិ។

សុត្តនិក្ខេបវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋវីវារវណ្ណនា

តស្សាតិ បុថុជ្ជនស្ស។ វសតិ ឯត្ថ អារម្មណករណវសេនាតិ អារម្មណម្បិ **វត្ថូតិ** វុច្ចតិ បវត្តិដ្ឋានភាវតោតិ អាហ “**បឋវីអាទីសុ វត្ថូសូ**”តិ។ សក្កាយធម្មានម្បិ អារម្មណាទិនា សតិបិ មញ្ញនាហេតុភាវេ មញ្ញនាហេតុកត្តេនេវ តេសំ និព្ពត្តិតោតិ វុត្តំ “**សព្ពសក្កាយធម្មជនិតំ មញ្ញន**”ន្តិ។ ឯត្ថ ច បឋវីធាតុ សេសធាតូនំ សសម្ភារសម្ភារភាវា សតិបិ បមាណតោ សមភាវេ សាមត្ថិយតោ អធិកានធិកភាវេន វេទិតព្ពា។ សម្ភារន្តីតិ **សម្ភារា,** បរិវារា។ តំតំកលាបេហិ លក្ខណបឋវិយា សេសធម្មា យថារហំ បច្ចយភាវេន បរិវារភាវេន ច បវត្តន្តិ។ តេនាហ “**សា ហិ វណ្ណាទីហិ សម្ភារេហិ សទ្ធិំ បឋវីតិ សសម្ភារបឋវី**”តិ។ **បឋវិតោតិ** ឯត្ថ បុថុលដ្ឋេន បុថុវី, បុថុវី ឯវ បឋវី។ សា ហិ សតិបិ បរិច្ឆិន្នវុត្តិយំ សព្ពេសំ សកលាបភាវានំ អាធារភាវេន បវត្តមានា បុថុលា បត្ថដា វិត្ថិណ្ណាតិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, ន បន តំ អនុបវិសិត្វា បវត្តមានា អាបាទយោ។ សសម្ភារបឋវិយា បន បុថុលភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ អារម្មណបឋវិយំ វឌ្ឍនផរណដ្ឋេហិ បុថុលដ្ឋោ, ឥតរស្មិំ រុឡ្ហិយាវ ទដ្ឋព្ពោ។ **អារម្មណបឋវីតិ** ឈានស្ស អារម្មណភូតំ បឋវីសង្ខាតំ បដិភាគនិមិត្តំ។ តេនាហ “**និមិត្តបឋវីតិបិ វុច្ចតី**”តិ។ **អាគមនវសេនាតិ** បឋវីកសិណភាវនាគមនវសេន។ តថា ហិ វុត្តំ “អាបោ ច ទេវា បឋវី, តេជោ វាយោ តទាគមុ”ន្តិ (ទី. និ. ២.៣៤០)។

សព្ពាបីតិ ចតុព្ពិធា បឋវីបិ។ អនុស្សវាទិមត្តលទ្ធា មញ្ញនា វត្ថុ ហោតិយេវ។ តថា ហិ “កក្ខឡំ ខរិគត”ន្តិអាទិនា (វិភ. ១៧៣) លក្ខណបឋវីបិ ឧទ្ធរីយតិ។ យំ បនេកេ វទន្តិ “លក្ខណេ ទិដ្ឋេ មញ្ញនា នត្ថិ, សញ្ញានាតីតិ វុត្តសញ្ញា ច ទិដ្ឋិគ្គាហស្ស មូលភូតា បិណ្ឌគ្គាហិកា, សា លក្ខណេ នក្ខមតិ, តស្មា លក្ខណបឋវី ន គហេតព្ពា”តិ, តទយុត្តំ លក្ខណបដិវេធស្ស ឥធ អនធិប្បេតត្តា។ តេនាហ “**លោកវោហារំ គហេត្វា**”តិ។ ន ច សព្ពសញ្ញា បិណ្ឌគ្គាហិកា , នាបិ ទិដ្ឋិគ្គាហស្សេវ មូលភូតា, តស្មា លក្ខណបឋវិយាបិ កាយទ្វារានុសារេន អញ្ញថា ច ឧបដ្ឋិតាយ មញ្ញនា បវត្តតេវ។ តេនេវ ច “អនុស្សវាទិមត្តលទ្ធា”តិ វុត្តំ។ **បឋវិតោតិ** បច្ចត្តេ និស្សក្កវចនន្តិ ទស្សេន្តោ “**បឋវីតិ សញ្ជានាតី**”តិ អាហ។ យស្មា ចតុព្ពិធម្បិ បឋវី “បឋវី”តិ សញ្ជានន្តោ តេន តេន នយេន បឋវីកោដ្ឋាសេនេវ សញ្ជានាតីតិ វុច្ចតិ, ន អាបាទិកោដ្ឋាសេន, តស្មា វុត្តំ “**បឋវីភាគេន សញ្ជានាតី**”តិ។ **លោកវោហារំ គហេត្វាតិ** លោកសមញ្ញំ អវិជហិត្វា។ ឯតេន លក្ខណបឋវិយម្បិ វោហារមុខេនេវស្សា បវត្តីតិ ទស្សេតិ។

យទិ លោកវោហារេន តត្ថ បវត្តិ, កោ ឯត្ថ ទោសោ, ននុ អរិយាបិ “អយញ្ហិ ភន្តេ មហាបឋវី”តិអាទិនា លោកវោហារេន បវត្តន្តីតិ? ន ឯត្ថ វោហារមត្តេ អវដ្ឋានំ អធិប្បេតំ, អថ ខោ វោហារមុខេន មិច្ឆាភិនិវេសោតិ ទស្សេន្តោ “**សញ្ញាវិបល្លាសេន សញ្ជានាតី**”តិ អាហ។ តស្សត្ថោ – អយោនិសោមនសិការសម្ភូតាយ “សុភ”ន្តិអាទិនយប្បវត្តាយ វិបរីតសញ្ញាយ សញ្ជានាតីតិ។ ឯតេន ទុព្ពលា តណ្ហាមានទិដ្ឋិមញ្ញនា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យទិ ឯវំ កស្មា សញ្ញា គហិតាតិ? បាកដភាវតោ។ យថា នាម អគ្គិម្ហិ មថិយមានេ យទា ធូមោ ឧបលព្ភតិ, កិញ្ចាបិ តទា វិជ្ជតេវ បាវកោ អវិនាភាវតោ, បាកដភាវតោ បន ធូមោ ជាតោតិ វុច្ចតិ, ន អគ្គិ ជាតោតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។ យទិបិ តត្ថ មញ្ញនាកិច្ចំ អត្ថិ, ន បន វិភូតំ អបាកដភាវតោ សញ្ញាកិច្ចមេវ វិភូតំ, តំ បន មញ្ញនានុកូលំ មញ្ញនាសហិតំ ចាតិ អាហ “**សញ្ញាវិបល្លាសេន សញ្ជានាតី**”តិ។ ឯវំ បឋវីភាគំ អមុញ្ចន្តោយេវ វា សញ្ជានាតីតិ សម្ពន្ធោ។ យោ ហិ វុត្តប្បភេទាយ បឋវិយា បឋវីភាគំ អមុញ្ចន្តោយេវ អវិជហន្តោយេវ សីសបិណ្ឌេ សុវណ្ណសញ្ញី វិយ អនត្តាទិសភាវយេវ តំ អត្តាទិវសេន សញ្ជានាតិ, តស្ស វសេន វុត្តំ “បឋវី”តិអាទិ។ **ន វត្តព្ពំ** បុថុជ្ជនគ្គាហស្ស យុត្តិមគ្គននិវារណតោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឧម្មត្តកោ វិយ…បេ… គណ្ហាតី**”តិ ។ **អរិយានំ អទស្សាវិតាទិភេទន្តិ** អរិយានំ អទស្សាវិតាទិវិសេសំ វទន្តេន ភគវតា ឯត្ថ យថាវុត្ត សញ្ជាននេ ការណំ វុត្តន្តិ យោជនា។

ឯវន្តិ “បឋវីភាគេន សញ្ជានាតី”តិអាទិនា វុត្តប្បការេន។ **សញ្ជានិត្វាតិ** បុព្ពកាលកិរិយានិទ្ទេសោតិ អាហ “**អបរភាគេ…បេ… គណ្ហាតី**”តិ។ **បបញ្ចសង្ខាតិ** បបញ្ចកោដ្ឋាសា។ បបញ្ចន្តិ សត្តា សំសារេ ចិរាយន្តិ ឯតេហីតិ **បបញ្ចា,** មញ្ញន្តិ “ឯតំ មមា”តិអាទិនា បរិកប្បេន្តិ ឯតាហីតិ **មញ្ញនាតិ** ទ្វីហិបិ បរិយាយេហិ តណ្ហាទយោវ វុត្តាតិ អាហ “**តណ្ហាមានទិដ្ឋិបបញ្ចេហិ ឥធ មញ្ញនានាមេន វុត្តេហី**”តិ។ អជញ្ញស្ស ជញ្ញោ, អសេយ្យាទិកស្ស សេយ្យាទិតោ គហណតោ ទិដ្ឋិមញ្ញនា វិយ តណ្ហាមានមញ្ញនាបិ អញ្ញថា គាហោ ឯវាតិ អាហ “**អញ្ញថា គណ្ហាតី**”តិ។ អារម្មណាភិនិរោបនាទិនា ភិន្នសភាវានម្បិ វិតក្កាទីនំ សាធារណោ ឧបនិជ្ឈាយនសភាវោ វិយ

អនុគិជ្ឈនុណ្ណតិបរាមសនសភាវានម្បិ តណ្ហាទីនំ សាធារណេន អារម្មណបរិកប្បនាការេន បវត្តិ **មញ្ញនា**តិ ទដ្ឋព្វំ។ តេនាហ **"តីហិ មញ្ញនាហិ មញ្ញតី"**តិអាទិ។ **អស្សុតា**តិ បុថុជ្ជនស្ស, ឧទយព្ពយានុបស្សនាទីសុ វិយ សុខុមនយេនបិ មញ្ញនាបវត្តិ អត្ថីតិ វិភាវនេសុខតាយ ថូលំយេវ តំ ទស្សេតុកាមោ **"ឱឡារិកនយេនា"**តិអាហ។ ឱឡារិកេ ហិ វិភាគេ ទស្សិតេ សុខុមវិភាវនា សុករាតិ ទស្សេតុំ អយមត្ថយោជនា វុច្ចតីតិ សម្ពន្ធោ។ **អជ្ឈត្តិកា**តិ ឥន្ទ្រិយពទ្ធា សត្តសន្តានបរិយាបន្នា និយកជ្ឈត្តា **វុត្តា** វិភង្គេ បដិសម្ភិទាមគ្គេ ច។

វិភង្គេតិ ធាតុវិភង្គេ (វិភ. ១៧៣)។ **ពាហិរា**តិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធា សង្ខារសន្តានបរិយាបន្នា។ **កក្ខឡន្តិ** ថទ្ធំ។ **ខរិគតន្តិ** ផរុសំ។ កក្ខឡភាវោ **កក្ខឡត្តំ**។ **កក្ខឡភាវោ**តិ កក្ខឡសភាវោ។ **ពហិទ្ធា**តិ ឥន្ទ្រិយពទ្ធតោ ពហិទ្ធាភូតំ។ **អនុបាទិន្នន្តិ** ន ឧបាទិន្នំ។ **អយោ**តិ កាឡលោហំ។ **លោហន្តិ** ជាតិលោហំ វិជាតិលោហំ កិត្តិមលោហំ បិសាចលោហន្តិ ចតុព្ពិធំ។ តត្ថ អយោ សជ្ឈុ សុវណ្ណំ តិបុ សីសំ តម្ពលោហំ វេកន្តកលោហន្តិ ឥមានិ សត្ត **ជាតិលោហានិ** នាម។ នាគនាសិកាលោហំ **វិជាតិលោហំ** នាម។ កំសលោហំ វដ្ដលោហំ អារកុដន្តិ តីណិ **កិត្តិមលោហានិ** នាម។ មោរក្ខកំ បុថុកំ មលិនកំ ចបលកំ សេលកំ អាដលំ ភត្តកំ ទុសិលោហន្តិ អដ្ឋ **បិសាចលោហានិ** នាម។ តេសុ **វេកន្តកលោហំ** នាម សព្ពលោហច្ឆេទនសមត្ថា ឯកា លោហជាតិ។ តថា ហិ តំ វិកន្តតិ ឆិន្ទតីតិ វិកន្តកន្តិ វុច្ចតិ។ វិកន្តកមេវ វេកន្តកំ។ **នាគនាសិកាលោហំ** លោហសទិសំ លោហវិជាតិ ហលិទ្ទាទិវិជាតិ វិយ។ តថា ហិ តំ លោហាការំ លោហមលំ វិយ ឃនសំហតំ ហុត្វា តិដ្ឋតិ, តាបេត្វា តាឡិតំ បន ភិន្ទំ ភិន្ទំ ហុត្វា វិសរតិ មុទុ មដ្ឋំ កម្មនិយំ វា ន ហោតិ។ តិបុតម្ពេ មិស្សេត្វា កតំ **កំសលោហំ**។ សីសតម្ពេ មិស្សេត្វា កតំ **វដ្ដលោហំ**។ ជសតម្ពេ មិស្សេត្វា កតំ **អារកុដំ**។ តេនេវ តំ ករណេន និព្ពត្តត្តា **កិត្តិមលោហ**ន្តិ វុច្ចតិ។ យំ បន កេវលំ រសកធាតុ វិនិគ្គតំ, តំ "បិត្តល"ន្តិបិ វទន្តិ។ តំ ឥធ នាធិប្បេតំ, យថាវុត្តំ មិស្សកមេវ កត្វា យោជិតំ **កិត្តិម**ន្តិ វុត្តំ។ **មោរក្ខកា**ទីនិ ឯវំនាមានេវេតានិ។ តេសុ យស្មា បញ្ច ជាតិលោហានិ បាឡិយំ វិសុំ វុត្តានេវ, តស្មា វេកន្តកលោហេន សទ្ធិំ វុត្តាវសេសំ សព្ពំ ឥធ លោហន្តិ វេទិតព្វំ។

តិបូតិ សេតតិបុ។ **សីស**ន្តិ កាឡតិបុ។ **សជ្ឈុ**ន្តិ រជតំ។ **មុត្តា**តិ ហត្ថិកុម្ភជាទិកា អដ្ឋវិធាបិ មុត្តា។ តថា ហិ ហត្ថិកុម្ភំ វរាហទាឋា ភុជង្គសីសំ វលាហកូដំ វេឡុ មច្ឆសិរោ សង្ខោ សិប្បីតិ អដ្ឋ មុត្តាយោនិយោ។ តត្ថ **ហត្ថិកុម្ភជា** បីតវណ្ណា បភាហីនា។ **វរាហទាឋា** វរាហទាឋវណ្ណាវ។ **ភុជង្គសីសជា** នីលាទិវណ្ណា សុវិសុទ្ធា វដ្ដលា ច។ **វលាហកជា** ភាសុរា ទុព្ពិភាគរូបា រត្តិភាគេ អន្ធការំ វិធមន្តិយោ តិដ្ឋន្តិ, ទេវូបភោគា ឯវ ច ហោន្តិ។ **វេឡុជា** ករកុបលសមានវណ្ណា ន ភាសុរា, តេ ច វេឡុ អមនុស្សគោចរេ ឯវ បទេសេ ជាយន្តិ។ **មច្ឆសិរជា** បាឋីនបិដ្ឋិសមានវណ្ណា វដ្ដលា លឃវោ ច ហោន្តិ បភាវិហីនា, តេ ច មច្ឆា សមុទ្ទមជ្ឈេ ឯវ ជាយន្តិ។ **សង្ខជា** សង្ខោទរច្ឆវិវណ្ណា កោលប្បមាណាបិ ហោន្តិ បភាវិហីនាវ។ **សិប្បិជា** បភាវិសេសយុត្តា ហោន្តិ នានាសណ្ឋានា។ ឯវំ ជាតិតោ អដ្ឋវិធាសុបិ មុត្តាសុ យា មច្ឆសង្ខសិប្បិជា, តា សាមុទ្ទិកា ហោន្តិ, ភុជង្គជាបិ កាចិ សាមុទ្ទិកា ហោន្តិ, ឥតរា អសាមុទ្ទិកា។ យស្មា ពហុលំ សាមុទ្ទិកាវ មុត្តា លោកេ ទិស្សន្តិ, តត្ថាបិ សិប្បិជាវ, ឥតរា កាទាចិកា។ តស្មា **សម្មោហវិនោទនិយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ១៧៣) "មុត្តាតិ សាមុទ្ទិកា មុត្តា"តិ វុត្តំ។

មណីតិ ឋបេត្វា បាឡិអាគតេ វេឡុរិយាទិកេ សេសោ ជោតិរសាទិភេទោ សព្ពោបិ មណិ។ **វេឡុរិយ**ន្តិ វំសវណ្ណមណិ។ **សង្ខោ**តិ សាមុទ្ទិកសង្ខោ។ **សិលា**តិ កាឡសិលា បណ្ឌុសិលា សេតសិលាទិភេទា អដ្ឋបិ សិលា។ **រជត**ន្តិ កហាបណាទិកំ វុត្តាវសេសំ រជតសម្មតំ។ **ជាតរូប**ន្តិ សុវណ្ណំ។ **លោហិតង្កោ**តិ រត្តមណិ។ **មសារគល្ល**ន្តិ កពរមណិ **តិណា**ទីសុ ពហិភាវា តាលនាឡិកេរាទយោបិ **តិណំ** នាម។ អន្តោសារំ ខទិរាទិ អន្តមសោ ទារុខណ្ឌម្បិ **កដ្ឋំ** នាម។ មុគ្គមត្តតោ យាវ មុដ្ឋិប្បមាណា មរុម្ពា **សក្ខរា** នាម។ មុគ្គមត្តតោ បដ្ឋាយ ហេដ្ឋា វាលិកា នាម។ **កឋល**ន្តិ កបាលខណ្ឌំ។ **ភូមី**តិ សសម្ភារបថវី។ **បាសាណោ**តិ អន្តោមុដ្ឋិយំ អសណ្ឋហនតោ បដ្ឋាយ យាវ ហត្ថិប្បមាណំ បាសាណំ, ហត្ថិប្បមាណតោ បន បដ្ឋាយ ឧបរិ **បព្ពតោ**តិ។ អយំ អយោអាទីសុ វិភាគនិទ្ទេសោ។ **និមិត្តបថវី**តិ បដិភាគនិមិត្តភូតំ បថវិកសិណំ។ តម្បិ ហិ "រូបាវចរតិកចតុក្កជ្ឈានំ កុសលតោ ច វិបាកតោ ច កិរិយតោ ច ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស វិបាកោ ឥមេ ធម្មា ពហិទ្ធារម្មណា"តិ វចនតោ "ពាហិរា បថវី"តិ វុច្ចតិ។ តេន វុត្តំ **"យា ច អជ្ឈត្តារម្មណត្តិកេ និមិត្តបថវី, តំ គហេត្វា"**តិ។ ឧគ្គហនិមិត្តញ្ចេត្ថ តំគតិកមេវ ទដ្ឋព្វំ, និមិត្តប្បត្តិតោ បន បុព្ពេ ភូមិគ្គហណេនេវ គហិតន្តិ។

តីហិ មញ្ញនាហីតិ វុត្តំ មញ្ញនាត្តយំ សបរសន្តានេសុ សង្ខេបតោ យោជេត្វា ទស្សេតុំ **"អហំ បថវី"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អហំ បថវី**តិអាទិនា អជ្ឈត្តវិសយំ ទិដ្ឋិមញ្ញនំ មានមញ្ញនញ្ច ទស្សេតិ អត្តាភិនិវេសាហំការទីបនតោ។ **មម បថវី**តិ ឥមិនា តណ្ហាមញ្ញនំ មានមញ្ញនម្បិ វា បរិគ្គហភូតាយបិ បថវិយា សេយ្យាទិតោ មានជប្បនតោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឥមិនានយេន មញ្ញនាវិភាគោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ បថវិកសិណជ្ឈានលាភី ឈានចក្ខុនា គហិតឈានារម្មណំ "អត្តា"តិ អភិនិវិសន្តោ តញ្ច សេយ្យាទិតោ ទហន្តោ អត្តតោ **"អហំ បថវី"តិ មញ្ញតិ** នាម, តមេវ "អយំ មយ្ហំ អត្តា"តិ គហណេ បន **"មម បថវី"តិ មញ្ញតិ** នាម។ តថា តំ "បរបុរិសោ"តិ វា "ទេវោ"តិ វា

វាទវសេន “អយមេវ បរេសំ អត្ថា”តិ វា អភិនិវិសន្តោ “**បរោ បថវី, បរស្ស បថវី**”**តិ មញ្ញតិ** នាម។ ឥមិនា នយេន សេសបថវីសុបិ យថារហំ ចតុក្កំ និទ្ធារេតព្ពំ។

ឯវំ “បថវី មញ្ញតី”តិ ឯត្ថ ចតុក្កវសេន មញ្ញនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ មញ្ញនាវត្ថុំ មញ្ញនាយោ ច វិភជិត្វា អនេកវិហិតំ តស្ស មញ្ញនាការំ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អយន្តិ** យថាវុត្តោ បុថុជ្ជនោ។ **ឆន្ទរាគន្តិ** ពហលរាគំ។ **អស្សាទេតីតិ** និកាមេតិ, “ឥមេ កេសា មុទុសិនិទ្ធកុញ្ចិតនីលោភាសា”តិអាទិនា តត្ថ រសំ វិន្ទតិ។ **អភិនន្ទតីតិ** សប្បីតិកាយ តណ្ហាយ អភិមុខោ នន្ទតិ បមោទតិ។ **អភិវទតីតិ** ឧប្បន្នំ តណ្ហាភិនន្ទនាវេគំ ហទយេន សន្ធារេតុំ អសក្កោន្តោ “អហោ មេ កេសា”តិ វាចំ និច្ឆារេតិ។ **អជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតីតិ** ពលវតណ្ហាភិនិវេសេន គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបេត្វា តិដ្ឋតិ។ **អញ្ញតរំ វា បន វជ្ជនីយវត្ថុន្តិ** កេសាទិតោ អញ្ញតរំ វា ករចរណាទិប្បភេទំ និយកជ្ឈត្តបរិយាបន្នំ រាគុប្បត្តិហេតុភូតំ វត្ថុំ។ **ឥតីតិ** ឥមិនា សិនិទ្ធាទិប្បការេនាតិ បត្ថយិតព្ពាការំ បរាមសតិ។ តត្ថ **នន្ទី សមន្នានេតីតិ** តេសុ ភាវិសុ កេសាទីសុ សិទ្ធំ វិយ កត្វា នន្ទី តណ្ហំ សមន្នាហរតិ សមុបចារេតិ។ **បណិទហតីតិ** បត្ថនំ ឋបេតិ។

សម្បត្តី និស្សាយ “សេយ្យោហមស្មី”តិ, វិបត្តី និស្សាយ “ហីនោហមស្មី”តិ មានំ ជនេតីតិ យោជនា។ បថវីកោដ្ឋាសភូតានំ កេសាទីនំ សម្បត្តិវិបត្តិហិ មានជប្បនា បថវិយា មញ្ញនា ហោតីតិ អាហ “**ឯវំ អជ្ឈត្តិកំ បថវី មានមញ្ញនាយ មញ្ញតី**”តិ។ អវយវព្យតិរេកេន សមុទាយស្ស អភាវតោ សមុទាយោ ជីវាភិនិវេសោ អវយវេបិ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “**តំ ជីវំ តំ សរីរន្តិ អាគតនយេន បន កេសំ ‘ជីវោ’តិ អភិនិវិសតី**”តិ អាហ។ “កេសា នាមេតេ ឥស្សរវិហិតា បជាបតិនិស្សិតា អណុសញ្ចយោ បកតិបរិណាមោ”តិអាទិនា នយេនបេត្ថ **ទិដ្ឋិមញ្ញនា** វេទិតព្ពា។

ឥមិស្សា បវត្តិយាតិ និកន្តិមានទិដ្ឋីនំ បរិយាទានសមុក្កាដប្បវត្តិយា។ “ឯតំ មមា”តិអាទិនា យទិបិ តិស្សន្នម្បិ មញ្ញនានំ សម្ភវោ ទស្សិតោ។ តណ្ហាមានមញ្ញនានំ បន ហេដ្ឋា ទស្សិតត្តា ទិដ្ឋិមញ្ញនា ឯវេត្ថ វិសេសតោ ឧទ្ធដាតិ វេទិតព្ពំ។ តេនាហ “**ឯវម្បិ អជ្ឈត្តិកំ បថវី ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ មញ្ញតី**”តិ។

ពាហិរម្បិ បថវី តីហិ មញ្ញនាហិ មញ្ញតីតិ យោជនា។ តំ បន មញ្ញនាវិធី ទស្សេតុំ “**កថ**”ន្តិ អាហ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

អយំ ជីវោតិ អយំ កាឡលោហំ “ជីវោ អត្តា”តិ **អភិនិវិសតិ** ឯកច្ចេ និគណ្ឋា វិយ។ **ឯវំ ពាហិរំ បថវី ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ មញ្ញតី**តិ ឯត្ថាបិ “យា ចេវ ខោ បន អជ្ឈត្តិកា បថវីធាតុ, យា ច ពាហិរា បថវីធាតូ”តិអាទិនា នយេន អានេត្វា វត្តព្ពោ។

បថវីកសិណំ អត្តតោ សមនុបស្សតីតិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ អយម្បិ ច នយោ “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិ ឯត្ថេវ អន្តោគធោតិ ទដ្ឋព្ពោ កសិណានម្បិ រូបសមញ្ញាសម្ភវតោ។ **បថវី មញ្ញតី**តិ ឯត្ថ យាទិសោ មញ្ញនាវត្ថុមញ្ញនានំ វិត្ថារនយោ វុត្តោ, តាទិសោ ឥតោ បរំ វុត្តនយោវាតិ អាហ “**ឥតោ បរំ សង្ខេបេនេវ កថយិស្សាមា**”តិ, អតាទិសោ បន វិត្ថារតោបិ កថយិស្សតីតិ អត្ថោ។

តស្មាតិ យស្មា “បថវិយា”តិ ឥទំ ភុម្មវចនំ, តស្មា, សោ អត្តបរត្តទុបករណានំ អាធារភាវេន តំ មញ្ញនាវត្ថុំ កប្បេតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**អហំ បថវិយា**”តិអាទិ។ ននុ ច ឥន្ទ្រិយពទ្ធានិន្ទ្រិយពទ្ធបភេទស្ស ធម្មប្បពន្ធស្ស សសម្ភារបថវី ច អាធារនិស្សយោ, ឥតរា អារម្មណនិស្សយោ តទារម្មណស្សាតិ ឯត្ថ និព្ពិរោធោតិ? ន, មញ្ញនាវត្ថុំ និស្សយភាវេន បរិកប្បនតោ។ អយញ្ហិ “អហ”ន្តិ ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ មានមញ្ញនាយ ច វត្ថុភូតស្ស អត្តនោ បថវិសន្និស្សយំ កត្វា “**អហំ បថវិយា**”**តិ មញ្ញតិ,** តណ្ហាមញ្ញនាយ វត្ថុភូតស្ស ឧបករណស្ស បថវី សន្និស្សយំ កត្វា “**មយ្ហំ កិញ្ចនំ បលិពោធោ បថវិយា**”តិ មញ្ញតិ។ **បរោ**តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឃ្វាយំ អត្ថនយោតិ សម្ពន្ធោ។ **វុត្តោ** បដិសម្ភិទាមគ្គេ។ **ឯតេនេវ នយេនា**តិ ឃ្វាយំ “សោ ខោ បន មេ អត្តា ឥមស្មិំ រូបេ”តិ សមុទាយស្ស អាធារភាវទីបនោ អត្ថនយោ វុត្តោ, ឯតេនេវ នយេន។ ន ហិ អវយវព្យតិរេកេន សមុទាយោ លព្ភតិ, តស្មា សមុទាយេ វុត្តវិធិ អវយវេបិ លព្ភតីតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **សោ ខោ បន មេ អយំ អត្តា ឥមិស្សា បថវិយាតិ មញ្ញន្តោ**តិ។ **តស្មិំយេវ បនស្ស អត្តនី**តិ ឯត្ថ **អស្សា**តិ បុថុជ្ជនស្ស។ **តស្មិំយេវ អត្តនី**តិ អជ្ឈត្តិកពាហិរបថវីសន្និស្សយេ អត្តនិ។ “បថវិយា មញ្ញតី”តិ បទស្សាយំ វណ្ណនា។ ឯវំ “បថវិយា មញ្ញតី”តិ ឯត្ថ អត្តវសេន ទិដ្ឋិមានតណ្ហាមញ្ញនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បរវសេន ទស្សេតុំ “**យទា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អស្សា**តិ បរស្ស។ **តទា**តិ បរវសេន មញ្ញនាយំ។ **ទិដ្ឋិមញ្ញនា ឯវំ យុជ្ជតិ** តត្ថ និច្ចាភិនិវេសាទយោ សម្ភវន្តីតិ កត្វា។

អវធារណេន មានតណ្ហាមញ្ញនា និវត្តេតិ។ ន ហិ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា, “មយ្ហ”ន្តិ ច បវត្តលក្ខណា មានតណ្ហា បរស្មិំ បរស្ស សន្តកភាវេន គហិតេ ច បវត្តន្តីតិ អធិប្បាយោ។ **ឥតរាយោបី**តិ មានតណ្ហាមញ្ញនាយោបិ។ **ឥច្ឆន្តិ** អដ្ឋកថាចរិយា។ បរស្សបិ ហិ បថវីសន្និស្សយេន សម្បត្តិឥស្សរិយាទិកស្ស វសេន អត្តនិ សេយ្យាទិភាវំ ទហតោ បណិទហតោ ច ចិត្តំ តថាភាវាយ មានតណ្ហាមញ្ញនា សម្ភវន្តីតិ អាចរិយានំ អធិប្បាយោ។ “បរោ បថវី បរស្ស បថវី”តិ ឯត្ថាបិ ឥមេ ទ្វេ បការា សាធិប្បាយា និទ្ធារេតព្ពា។

“បថវិតោ សញ្ជានាតី”តិ, “អាទិតោ”តិ ច អាទីសុ អនិស្សក្កវចនេបិ តោ-សទ្ទោ ទិដ្ឋោតិ អាហ “**បថវិតោតិ និស្សក្កវចន**”ន្តិ។ **សឧបករណស្សា**តិ ហិរញ្ញសុវណ្ណគតស្ស ទាសបោរិសាទិនា វិត្តូបករណេន សឧបករណស្ស, អត្តនោ វា បរស្ស វា តេសំ ឧបករណស្ស វាតិ អត្ថោ។ **យថាវុត្តប្បភេទតោ**តិ លក្ខណាទិអជ្ឈត្តិកាទិវុត្តប្បការវិភាគតោ។ **ឧប្បត្តិំ វា និគ្គមនំ វា**តិ “តំ អណ្ឌំ អហោសិ ហេមមយំ, តស្មិំ សយំ ព្រហ្មា ឧប្បន្នោ”តិ ព្រហ្មណ្ឌវាទវសេន វា “ទ្វីហិ អណូហិ ទ្វិអណុក”ន្តិ ឯវំ បវត្តអណុកវាទវសេន វា បថវិតោ ឧប្បត្តិំ វា “សព្ពោយំ លោកោ ឥស្សរតោ វិនិគ្គតោ”តិ ឥស្សរវាទវសេន ឥស្សរកុត្តតោ បថវិតោ និគ្គមនំ វា មញ្ញមានោតិ យោជនា។ **បថវិតោ វា អញ្ញោ** អាបាទិកោ អត្តាតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ច បុរិមស្មិំ អត្ថវិកប្បេ ការកលក្ខណំ និស្សក្កវចនំ, ទុតិយស្មិំ ឧបបទលក្ខណន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អត្តនោ បរិគ្គហភូតបថវិតោ សុខប្បត្តិំ តតោ ឯវ ច បរេហិ សេយ្យាទិភាវំ កប្បេន្តស្ស វសេនបេត្ថ **តណ្ហាមានមញ្ញនា** វេទិតព្ពា។ **អបរេ**តិ សារសមាសាចរិយា។ **តតោ អញ្ញំ អប្បមាណំ អត្តានំ គហេត្វា**តិ បុព្ពេ ភាវិតអាបាទិអប្បមាណកសិណវសេន វា កាបិលកាណាទទិដ្ឋិវសេន វា អប្បមាណំ ព្យាបិនំ អត្តានំ គហេត្វា។ **បថវិតោ**តិ បច្ឆា អភាវិតអវឌ្ឍិតបថវីកសិណសង្ខាតបថវិតោ។ **ពាហិទ្ធាបិ មេ អត្តា**តិ ឥតោ បថវិតោ ពាហិបិ មេ អត្តាតិ អធិប្បាយោ។

កេវលន្តិ អនវសេសំ។ **មហាបថវិំ តណ្ហាវសេន មមាយតិ**, អយញ្ច នយោ ចតុទីបិស្សរិយេ ឋិតស្ស ទីបចក្កវត្តិនោ ច លព្ភេយ្យ, មណ្ឌលិករាជមហាមត្តកុដុម្ពិកានម្បិ វសេន លព្ភតេវ តេសម្បិ យថាបរិគ្គហំ អនវសេសេត្វា មញ្ញនាយ សម្ភវតោ។ “ឯវំ មមា”តិ គាហស្ស “ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ គាហទ្វិធូរតាយ វុត្តំ “**ឯកា តណ្ហាមញ្ញនា ឯវ លព្ភតី**”តិ ។ **ឥមិនា នយេនា**តិ វុត្តមតិទេសំ វិភាវេតុំ “**សា ចាយ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សា ចាយ**ន្តិ សា ច អយំ តណ្ហាមញ្ញនា យោជេតព្ពាតិ សម្ពន្ធោ។ យថា បន ទិដ្ឋិមញ្ញនាមញ្ញិតេ វត្ថុស្មិំ សិនេហំ មានញ្ច ឧប្បាទយតោ តណ្ហាមានមញ្ញនា សម្ភវន្តិ, ឯវំ តណ្ហាមញ្ញនាមញ្ញិតេន វត្ថុនា អត្តានំ សេយ្យាទិតោ ទហតោ តញ្ច អត្តនិយំ និច្ចំ តថា តំសាមិភូតំ អត្តានញ្ច បរិកប្បេន្តស្ស ឥតរមញ្ញនាបិ សម្ភវន្តីតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ “មេ”តិ ហិ ឥមិនា អត្ថគ្គហណមុខេនេវ អត្តនិយសម្ពន្ធោ បកាសីយតីតិ។

អភិនន្ទតីតិ ឥមិនា តណ្ហាទិដ្ឋាភិនិវេសានំ សង្គហិតត្តា តេ ទស្សេន្តោ “**អស្សាទេតិ បរាមសតិ ចា**”តិ អាហ។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តចិត្តុប្បាទវសេន ចេតស្ស ទ្វយស្ស អសង្ករតោ បវត្តិ វេទិតព្ពា, ឯកចិត្តុប្បាទេបិ វា អធិបតិធម្មានំ វិយ បុព្ពាភិសង្ខារវសេន តស្ស តស្ស ពលវភាវេន បវត្តិ។ **ឯតស្មិំ អត្ថេ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន អភិនន្ទនត្ថេ។ **ឯត**ន្តិ “បថវិំ អភិនន្ទតី”តិ ឯតំ បទំ។ យេសំ វិនេយ្យានំ យេហិ បការវិសេសេហិ ធម្មានំ វិភាវនេ កតេ វិសេសាធិគមោ ហោតិ, តេសំ តេហិ បការវិសេសេហិ ធម្មវិភាវនំ។ យេសំ បន យេន ឯកេនេវ បការេន ធម្មវិភាវនេ កតេ វិសេសាធិគមោ ហោតិ, តេសម្បិ តំ វត្វា ធម្មិស្សរតាយ តទញ្ញនិរវសេសប្បការវិភាវនញ្ច **ទេសនាវិលាសោ**។ តេនាហ “**បុព្ពេ មញ្ញនាវសេន កិលេសុប្បត្តិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អភិនន្ទនាវសេន ទស្សេន្តោ**”តិ។ **ធម្មធាតុយា**តិ សម្មាសម្ពោធិយា។ សា ហិ សព្ពញេយ្យធម្មំ យថាសភាវតោ ធារេតិ ឧបធារេតិ, សកលញ្ច វិនេយ្យសត្តសង្ខាតធម្មប្បពន្ធំ អបាយទុក្ខសំសារទុក្ខបតនតោ ធារេតិ, សយញ្ច អវិបរីតបវត្តិអាការា ធាតូតិ ធម្មធាតូតិ ឥធាធិប្បេតា។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានញ្ហិ មគ្គញាណំ, មគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ សម្មាសម្ពោធីតិ។ **សុប្បដិវិទ្ធត្តា**តិ សុដ្ឋុ បដិវិទ្ធភាវតោ, សម្មា អធិគតត្តាតិ អត្ថោ។ អភិកង្ខនសម្បគ្គហបរាមសនានំ វសេន អារម្មណេ បរិកប្បនាបវត្តិ មញ្ញនា។ តត្ថ “មមំ, អហ”ន្តិ ច អភិនិវេសនំ **បរិកប្បនំ**។ យេន អជ្ឈោសានំ ហោតិ, អយំ **អភិនន្ទនា**តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ សុត្តាទិអវិរុទ្ធាយេវ អត្ថនោមតិ ឥច្ឆិតព្ពា, ន ឥតរាតិ សុត្តេន តស្សា សង្គហំ ទស្សេតុំ “**វុត្តញ្ចេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ទេសនាវិលាសវិភាវនស្ស បន សហេតុកហេតុសម្បយុត្តទុកាទិទេសនាយ និពទ្ធតា និទ្ធារេតព្ពា។

តស្សាតិ តេន។ ញាតសទ្ទសម្ពន្ធេន ហេតំ កត្តរិ សាមិវចនំ។ **តស្មា**តិ អបរិញ្ញាតត្តា។ “អបរិញ្ញាត”ន្តិ បដិក្ខេបមុខេន យំ បរិជាននំ វុត្តំ, តំ អត្ថតោ តិវិធា បរិញ្ញា ហោតីតិ តំ សរូបតោ បវត្តិអាការតោ ច វិភាវេន្តោ “**យោ ហិ**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ យាយ បញ្ញាយ វិបស្សនាភូមិំ បរិជានាតិ បរិច្ឆិន្ទតិ, សា បរិជាននបញ្ញា **ញាតបរិញ្ញា**។ សា ហិ តេភូមកធម្មជាតំ “អយំ វិបស្សនាភូមី”តិ ញាតំ វិទិតំ បាកដំ ករោន្តីយេវ លក្ខណរសាទិតោ អជ្ឈត្តិកាទិ

វិភាគតោ ច បរិច្ឆិជ្ជ ជានាតិ។ តេជ បន បថវីធាតុវសេន វេទិតព្ពាតិ វុត្តំ "**បថវីធាតុំ បរិជានាតី**"តិអាទិ។ **តីរណបរិញ្ញា**តិ តីរណវសេន បរិជាននកបញ្ញា។ សា ហិ បរិវរេហិ អនិច្ចតាទិអាការេហិ អនិច្ចតាទិសភាវស្ស ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកស្ស តីរណវសេន សម្មសនវសេន តំ បរិច្ឆិជ្ជ ជានាតិ។ **អគ្គមគ្គេនា**តិ អរហត្តមគ្គេន។ សោ ហិ អនវសេសតោ ឆន្ទរាគំ បជហតិ។ **អគ្គមគ្គេនា**តិ វា អគ្គភូតេន មគ្គេន, លោកុត្តរមគ្គេនាតិ អត្ថោ។ ឧភយថាបិ ហិ សមុច្ឆេទបហានការី ឯវ បញ្ញា និប្បរិយាយេន បហានបរិញ្ញាតិ ទស្សេតិ។

នាមរូបវវត្ថានន្តិ ឯតេន បច្ចយបរិគ្គហោបិ សង្គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ នាមរូបស្ស ហេតុវវត្ថានភាវតោ។ សោបិ ហិ ហេតុបច្ចយមុខេន នាមរូបស្ស វវត្ថានមេវាតិ។ កលាបសម្មសនាទិវសេន **តីរណបរិញ្ញា** អនិច្ចាទិវសេន សម្មសនភាវតោ។ **តស្មា**តិ យស្មា តា បរិញ្ញាយោ នត្ថិ, តស្មា។ អថ វា **តស្មា អបរិញ្ញាតត្តា**តិ យស្មា អបរិញ្ញាតា បថវី, តស្មា អបរិញ្ញាតត្តា បថវិយា តំ បថវី មញ្ញតិ ច អភិនន្ទតិ ចាតិ។

បថវីវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាបោវារាទិវណ្ណនា

អាបំ អាបតោតិ ឯត្ថ អប្បោតិ, អប្បាយតីតិ វា **អាបោ**, យស្មិំ សង្ខាតេ សយំ អត្ថិ, តំ អាពន្ធនវសេន ព្យាបេត្វា តិដ្ឋតិ, បរិព្រូហេតីតិ វា អត្ថោ។ អត្តានំ អធិ **អជ្ឈត្តំ**។ បតិ បតិ អត្តានន្តិ **បច្ចត្តំ**។ ឧភយេនបិ សត្តសន្តានបរិយាបន្នមេវ វទតិ។ **អាបោ អាបោគត**ន្តិអាទីសុ អាពន្ធនមេវ **អាបោ**, តទេវ អាបោសភាវំ គតត្តា **អាបោគតំ**, សភាវេនេវ អាបភាវំ បត្តន្តិ អត្ថោ។ សិនេហនវសេន **សិនេហោ**, សោយេវ សិនេហនសភាវំ គតត្តា **សិនេហគតំ**។ **ពន្ធនត្តំ រូបស្សា**តិ អវិនិព្ភោគរូបស្ស ពន្ធនភាវោ, អវិប្បកិរណវសេន សម្បិណ្ឌនន្តិ អត្ថោ។ **ឧគ្គណ្ហន្តោ**តិ យថាបរិច្ឆិន្នេ អាបោមណ្ឌលេ យថា ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧបលព្ភតិ, តថា និមិត្តំ គណ្ហន្តោ។ **វុត្តោ**តិ "អាបស្មិ"ន្តិ ឯត្ថ វុត្តអាបោ។ សោ ហិ សសម្ភារអាបោ, ន "អាបោកសិណ"ន្តិ ឯត្ថ វុត្តអាបោ។ **សេស**ន្តិ អារម្មណសម្មុតិអាបានំ សរូបវិភាវនំ។ "អាបំ អាបតោ បជានាតី"តិអាទិបាឡិយា អត្ថវិភាវនញ្ចេវ តត្ថ តត្ថ មញ្ញនាវិភាគទស្សនញ្ច **បថវិយំ វុត្តសទិសមេវា**តិ។ តត្ថ "បថវីកសិណមេកោ សញ្ជានាតី"តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣៦០; អ. និ. ១០.២៥) វុត្តំ, តេជ "អាបោកសិណមេកោ សញ្ជានាតី"តិអាទិនា វត្តព្ពំ។ តត្ថ ច "បថវីតិ សញ្ជានាតី"តិ វុត្តំ, តេជ បន "អាបោតិ សញ្ជានាតី"តិអាទិនា វត្តព្ពន្តិ ឯវមាទិ ឯវ វិសេសោ។ សេសំ តាទិសមេវ។ តេន វុត្តំ "បថវិយំ វុត្តសទិសមេវា"តិ។ យោ បនេត្ថ វិសេសោ, តំ ទស្សេតុំ "**កេវល**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **មូលរសោ**តិ មូលំ បដិច្ច និព្ពត្តរសោ។ **ខន្ធរសា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ខីរាទីនិ** បាកដានេវ។ យថា បន ភេសជ្ជសិក្ខាបទេ (បារា. ៦១៨-៦២៥), ន ឯវមិធ និយមោ អត្ថិ។ យំ កិញ្ចិ ខីរំ **ខីរ**មេវ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ភុម្មានី**តិ អាវាដាទីសុ ឋិតឧទកានិ។ **អន្តលិក្ខានី**តិ បថវី អប្បត្តានិ វស្សោទកានិ, បត្តានិ បន ភុម្មានេវ។ **ឯវំ វុត្តា ចា**តិ **ច**-សទ្ទេន ហិមោទកកប្បវិនាសកឧទកបថវិយាអន្តោឧទកបថវីសន្ធារកឧទកាទី បុព្ពេ អវុត្តម្បិ សមុច្ចិនោតិ។

តេជំ តេជតោតិ ឯត្ថ តេជនដ្ឋេន **តេជោ**, តេជនំ នាម ទហនបចនាទិសមត្ថំ និសានំ, យំ ឧណ្ហត្តន្តិ វុច្ចតិ។ **យេន ចា**តិ យេន តេជោគតេន កុបិតេន។ **សន្តប្បតី**តិ អយំ កាយោ សមន្តតោ តប្បតិ ឯកាហិកជរាទិភាវេន ឧសុមជាតោ ហោតិ។ **យេន ច ជីរីយតី**តិ យេន អយំ កាយោ ជីរីយតិ, ឥន្ទ្រិយវេកល្លតំ ពលបរិក្ខយំ វលិតាទិភាវញ្ច បាបុណាតិ។ **យេន ច បរិឌយ្ហតី**តិ យេន កុបិតេន អយំ កាយោ បរិតោ ឌយ្ហតិ, សោ ច បុគ្គលោ ឌយ្ហាមីតិ សតធោតសប្បិគោសីតចន្ទនាទិលេបញ្ចេវ តាលវណ្ដវាតញ្ច បច្ចាសីសតិ។ **យេន ច អសិតបីតខាយិតសាយិតំ សម្មា បរិណាមំ គច្ឆតី**តិ យេន អសិតំ វា ឱទនាទិ, បីតំ វា បានកាទិ, ខាយិតំ វា បិដ្ឋខជ្ជកាទិ, សាយិតំ វា អម្ពបក្កមធុផាណិតាទិ សម្មទេវ បរិបាកំ គច្ឆតិ, រសាទិភាវេន វិវេកំ គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច សរីរស្ស បកតិឧសុមំ អតិក្កមិត្វា ឧណ្ហភាវោ **សន្តាបោ**, សរីរទហនវសេន បវត្តោ មហាទាហោ **បរិទាហោ**, សតវារំ តាបេត្វា ឧទកេ បក្ខិបិត្វា ឧទ្ធដសប្បិ **សតធោតសប្បិ**, រសរុធិរមំសមេទអដ្ឋិអដ្ឋិមិញ្ជសុក្កា **រសាទយោ**។ តត្ថ បុរិមា តយោ តេជា ចតុសមុដ្ឋានា, បច្ឆិមោ កម្មសមុដ្ឋានោវ។

តេជោភាវំ គតត្តា **តេជោគតំ**។ **ឧស្មា**តិ ឧណ្ហាការោ។ ឧស្មាវ ឧស្មាភាវំ គតត្តា **ឧស្មាគតំ**។ **ឧសុម**ន្តិ ចណ្ឌឧសុមំ។ តទេវ **ឧសុមគតំ**, សភាវេនេវ ឧសុមភាវំ បត្តន្តិ អត្ថោ។ **កដ្ឋគ្គី**តិ កដ្ឋុបាទានោ អគ្គិ។ **សកលិកគ្គី**អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សង្ការគ្គី**តិ កចវរំ បដិច្ច ឧប្បន្នអគ្គិ។ **ឥន្ទគ្គី**តិ អសនិអគ្គិ។ **សន្តាបោ**តិ ជាលាយ វា វីតច្ចិតង្គារានំ វា សន្តាបោ ។ **សូរិយសន្តាបោ**តិ អាតបោ។ **កដ្ឋសន្និចយសន្តាបោ**តិ កដ្ឋរាសី បដិច្ច ឧប្បន្នសន្តាបោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯវំ វុត្តា ចាតិ។ ច**-សទ្ទេន បេតគ្គិកប្បវិនាសកគ្គិនិរយគ្គិអាទិកេ អវុត្តេបិ សមុច្ចិនោតិ។

វាយំ វាយតោតិ ឯត្ថ វាយនដ្ឋេន **វាយោ**។ កិមិទំ វាយនំ នាម? វិត្ថម្ភនំ, សមុទីរណំ វា, វាយនំ គមនន្តិ ឯកេ។ **ឧទ្ធង្គមា វាតា**តិ ឧគ្គារហិក្កាទិបវត្តកា ឧទ្ធំ អារោហនវាតា។ **អធោគមា វាតា**តិ ឧច្ចារបស្សាវាទិនីហរណកា អធោ ឱរោហនវាតា។ **កុច្ឆិសយា វាតា**តិ អន្តានំ ពហិវាតា។ **កោដ្ឋាសយា វាតា**តិ អន្តានំ អន្តោវាតា។ **អង្គមង្គានុសារិនោ វាតា**តិ ធមនីជាលានុសារេន សកលសរីរេ អង្គមង្គានិ អនុសដា សមិញ្ជនបសារណាទិនិព្ពត្តកា វាតា ។ **សត្ថកវាតា**តិ សន្ធិពន្ធនានិ កត្តរិយា ឆិន្ទន្តា វិយ បវត្តវាតា។ **ខុរកវាតា**តិ ខុរេន វិយ ហទយមំសឆេទនវាលនកវាតា។ **ឧប្បលកវាតា**តិ ហទយមំសស្ស សមុប្បាដនកវាតា។ **អស្សាសោ**តិ អន្តោបវិសនកនាសិកាវាតោ។ **បស្សាសោ**តិ ពហិនិក្ខមននាសិកាវាតោ។ ឯត្ថ ច បុរិមា សព្ពេ ចតុសមុដ្ឋានា, អស្សាសបស្សាសា ចិត្តសមុដ្ឋានាវ។

វាយោគតន្តិ វាយោវ វាយោគតំ, សភាវេនេវ វាយោភាវំ បត្តន្តិ អត្ថោ។ **ថម្ភិតត្តំ រូបស្សា**តិ អវិនិព្ភោគរូបស្ស ថម្ភិតភាវោ។ **បុរត្ថិមា វាតា**តិ បុរត្ថិមទិសតោ អាគតា វាតា។ **បច្ឆិមា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សរជា**ទីសុ សហ រជេន **សរជា**, រជវិរហិតា សុទ្ធា **អរជា**។ សីតឧតុសមុដ្ឋានា, សីតវលាហកន្តរេ វា ជាតា **សីតា**។ ឧណ្ហឧតុសមុដ្ឋានា, ឧណ្ហវលាហកន្តរេ វា ជាតា **ឧណ្ហា**។ **បរិត្តា**តិ មន្ទា តនុកវាតា។ **អធិមត្តា**តិ ពលវវាតា។ **កាឡាតិ** កាឡវលាហកន្តរេ សមុដ្ឋិតា។ យេហិ អព្ភាហតោ ឆវិវណ្ណោ កាឡកោ ហោតិ, តេសំ ឯតំ អធិវចនន្តិបិ ឯកេ។ **វេរម្ភវាតា**តិ យោជនតោ ឧបរិ វាយនវាតា។ **បក្ខវាតា**តិ អន្តមសោ មក្ខិកាយបិ បក្ខាយូហនវាតា។ **សុបណ្ណវាតា**តិ គរុឡវាតា។ កាមំ ចេតេបិ បក្ខវាតាវ, ឧស្សទវសេន បន វិសុំ គហិតា។ **តាលវណ្ដវាតា**តិ តាលវណ្ណេហិ កតេន, អញ្ញេហិ វា កតេន កេនចិ មណ្ឌលសណ្ឋានេន សមុដ្ឋាបិតវាតា។ **វិធូបនវាតា**តិ ពីជនបត្តកេន សមុដ្ឋាបិតវាតា។ ឥមានិ ច តាលវណ្ដវិធូបនានិ អនុប្បន្នម្បិ វាតំ ឧប្បាទេន្តិ, ឧប្បន្នម្បិ បរិវត្តេន្តិ។ ឥធាបិ **ច**-សទ្ទោ ឧទកសន្ទារកវាតកប្បវិនាសកវាតជាលាបេល្លនកវាតាទិកេ អវុត្តេបិ សមុច្ចិនោតិ។ ឯត្ថ ច "អាបំ មញ្ញតី"តិអាទីសុ យស្មា តីហិ មញ្ញនាហិ – "អហំ អាបោតិ មញ្ញតិ, មម អាបោតិ មញ្ញតី"តិអាទិនា បឋវីវារេ វុត្តនយេន សក្កា មញ្ញនាវិភាគោ វិភាវេតុន្តិ វុត្តំ **"សេសំ វុត្តនយមេវា"**តិ។ តស្មា តត្ថ វុត្តនយានុសារេន ឥមេសុ តីសុ វារេសុ យថារហំ មញ្ញនាវិភាគោ វិភាវេតព្ពោ។

ឯត្តាវតាតិ ឯត្តកេន ឥមិនា ចតុវារបរិមាណេន ទេសនាវិសេសេន។ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកោ។ តេន វក្ខមានំយេវ វិសេសំ ជោតេតិ។ **ឃ្វាយន្តិ** យោ អយំ លក្ខណោ នាម ហារោ វុត្តោតិ សម្ពន្ធោ។ សោ បន លក្ខណហារោ យំលក្ខណោ តត្ថ វុត្តោ, តំ ទស្សេតុំ **"វុត្តម្ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **វុត្តម្ហិ ឯកធម្មេ**តិ កុសលាទីសុ ខន្ធាទីសុ វា យស្មឹ កស្មិញ្ចិ ឯកធម្មេ សុត្តេ សរូបតោ និទ្ទារណវសេន វា កថិតេ។ **យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា តេនា**តិ យេ កេចិ ធម្មា កុសលាទិភាវេន, រូបក្ខន្ធាទិភាវេន វា តេន វុត្តធម្មេន សមានលក្ខណា។ **វុត្តា ភវន្តិ សព្ពេ**តិ សព្ពេបិ កុសលាទិសភាវា, ខន្ធាទិសភាវា វា ធម្មា សុត្តេ អវុត្តាបិ តាយ សមានលក្ខណតាយ វុត្តា ភវន្តិ, អានេត្វា សំវណ្ណនវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

ឯត្ថ ច ឯកលក្ខណាតិ សមានលក្ខណា វុត្តា។ តេន សហចរិតា សមានកិច្ចតា សមានហេតុតា សមានផលតា សមានារម្មណតាតិ ឯវមាទីហិបិ អវុត្តានំ វុត្តានំ វិយ និទ្ទារណំ វេទិតព្ពំ។ **ឥតី**តិ ឥមិនា បការេន។ តេនាហ **"ឯវំ នេត្តិយំ លក្ខណោ នាម ហារោ វុត្តោ"**តិ, **នេត្តិបាឡិយំ** (នេត្តិ. ២៣) បន "យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា កេចិ សោ ហារោ លក្ខណោ នាមា"តិ បាឋោ អាគតោ។ **តស្ស វសេនា**តិ តស្ស លក្ខណហារស្ស វសេន។ **រូបលក្ខណំ អនតីតត្តា**តិ រុប្បនសភាវេន សមានសភាវត្តា។ **វេទនេន្ទ** ភគវតា។ **ឯតា**តិ "រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី"តិ ឯវំ វុត្តទិដ្ឋី។ ឯត្ថ ច **សក្កាយទិដ្ឋិមញ្ញនា**ទស្សនេនេវ សកលរូបវត្តកា តណ្ហាមានមញ្ញនាបិ ទស្សិតា ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ វុត្តំ "តស្មិំយេវ បនស្ស ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ មញ្ញិតេ វត្ថុស្មិំ សិនេហំ មានញ្ច ឧប្បាទយតោ តណ្ហាមានមញ្ញនាបិ វេទិតព្ពា"តិ។ អថ វា បឋវិំ អាបំ តេជំ វាយំ មេតិ មញ្ញតិ អភិនន្ទតីតិ ច វទន្តេន វុត្តនយេនេវ សកលរូបវត្តកា តណ្ហាមញ្ញនា តទនុសារេន មានមញ្ញនាបិ វុត្តាវ ហោតីតិ ឯវម្បេត្ថ ឥតរមញ្ញនាបិ និទ្ធារេតព្ពា។

អាបោវារាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ភូតវារាទិវណ្ណនា

៣. "បឋវឹ មញ្ញតិ, បឋវិយា មញ្ញតី"តិអាទីហិ បទេហិ "រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, រូបស្មឹ អត្តានំ សមនុបស្សតី"តិអាទីនំ សក្កាយទិដ្ឋីនំ និទ្ទារិតត្តា វុត្តំ **"ឯវំ រូបមុខេន សង្ខារវត្តកំ មញ្ញនំ វត្វា"**តិ ។ **តេសុ សង្ខារេសុ សត្តេសុបី**តិ តទុបាទានេសុបិ សត្តេសុ ។ **ធាតូសូ**តិ បឋវីអាទីសុ ចតូសុ ធាតូសុ។ "ជាតំ ភូតំ សង្ខត"ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២០៧; សំ. និ. ៥.៣៧៩) ភូត-សទ្ទោ ឧប្បាទេ ទិស្សតិ, សឧបសគ្គោ បន

“បភូតមរិយោ បករោតិ បុញ្ញ”ន្តិអាទីសុ វិបុលេ, “យេភុយ្យេន ភិក្ខូនំ បរិភូតរូបោ”តិអាទីសុ ហីសនេ, “សម្ភូតោ សាណវាសី”តិអាទីសុ (ចូឡវ. ៤៥០) បញ្ញត្តិយំ, “អភិភូតោ មារោ វិជិតោ សង្គាមោ”តិអាទីសុ វិមថនេ, “បរាភូតរូបោ ខោ អយំ អចេលោ បាថិកបុត្តោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.២៣, ២៥, ៣១, ៣២) បរាជយេ, “អនុភូតំ សុខទុក្ខ”ន្តិអាទីសុ វេទិយនេ, “វិភូតំ វិភាវិតំ បញ្ញាយា”តិអាទីសុ បាកដីករណេ ទិស្សតិ។ តេ សព្ពេ **រុក្ខាទីសូ**តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ “កាលោ ឃសតិ ភូតានីតិ (ជា. ១.២.១៩០), ភូតា លោកេ សមុស្សយ”ន្តិ (ទី. និ. ២.២២០; សំ. និ. ១.១៨៦) ច អាទីសុ អវិសេសេន សត្តវាចកោបិ ភូតសទ្ទោ, ឧបរិ ទេវាទិបទេហិ សត្តវិសេសានំ គហិតត្តា ឥធ តទវសិដ្ឋា ភូតសទ្ទេន គយ្ហន្តីតិ អាហ “**នោ ច ខោ អវិសេសេនា**”តិ។ តេនេវាហ – “**ចាតុមហារាជិកានញ្ហិ ហេដ្ឋា សត្តា ឥធ ភូតាតិ អធិប្បេតា**”តិ។ យោ ហិ សត្តនិកាយោ បរិបុណ្ណយោនិកោ ចតូហិបិ យោនីហិ និព្ពត្តនារហោ, តត្ថាយំ ភូតសមញ្ញា អណ្ឌជាទិវសេន ភវនតោ។

ភូតេតិ វុត្តទេសអាទេសិតេ ភូតេ។ **ភូតតោ សញ្ជានាតី**តិ ឥមិនា “ភូតា”តិ លោកវោហារំ គហេត្វា យថា តត្ថ តណ្ហាទិមញ្ញនា សម្ភវន្តិ, ឯវំ វិបរីតសញ្ញាយ សញ្ជាននំ បកាសីយតិ។ ស្វាយមត្ថោ ហេដ្ឋា “បថវិតោ សញ្ជានាតី”តិ ឯត្ថ វុត្តនយានុសារេន សក្កា ជានិតុន្តិ អាហ “**វុត្តនយមេវា**”តិ។ យថា សុទ្ធាវាសា សព្ពទា អភាវតោ ឥមំ ទេសនំ នារុឡ្ហា, ឯវំ នេរយិកាបិ សព្ពមញ្ញនានធិដ្ឋានតោ។ ឯតេនេវ ឯកច្ចបេតានម្បេត្ថ អសង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ អបរេ បន “ទិដ្ឋិមញ្ញនាធិដ្ឋានតោ តេសម្បេត្ថ សង្គហោ ឥច្ឆិតោយេវា”តិ វទន្តិ។ “សមង្គិភូតំ បរិចារេន្ត”ន្តិអាទិនា សុត្តេ **វុត្តនយេន**។ **វដ្ដតី**តិ “សុភា សុខិតា”តិ វិបល្លាសគ្គាហេន តត្ថ រាគំ ជនេតិ។ ឯវមេត្ថ វដ្ដន្តោ ច ន កេវលំ ទស្សនវសេនេវ, សវនាទិវសេនបិ វដ្ដតេវាតិ ទស្សេន្តោ “**ទិស្វាបិ…បេ…. ឧត្វាបី**”តិ អាហ។ តត្ថ ឃាយនាទិវសេន វដ្ដនំ តេហិ អនុភូតគន្ធមាលាទិវសេន ចេវ វិសភាគវត្ថុភូតានំ តេសំ បរិភោគវសេន ច យថានុភវំ អនុស្សរណវសេន ច វេទិតព្ពំ។ **ឯវំ ភូតេ តណ្ហាមញ្ញនាយ មញ្ញតី**តិ វុត្តនយេន ភូតេ បដិច្ច ឆន្ទរាគំ ជនេន្តោ តេសំ បដិបត្តឹ អស្សាទេន្តោ អភិនន្ទន្តោ អភិវទន្តោ អជ្ឈោសាយ តិដ្ឋន្តោ “ឦទិសី អវត្ថា មម អនាគតមទ្ធានំ សិយា”តិអាទិនា វា បន នយេន តត្ថ នន្ទឹ សមន្នានេន្តោ ភូតេ តណ្ហាមញ្ញនាយ មញ្ញតីតិ អត្ថោ។ **អប្បដិលទ្ធស្ស** ខត្តិយមហាសាលាទិភាវស្ស, **សម្បត្តឹ វិបត្តិ**ន្តិ ជាតិវសេន ឧក្កដ្ឋនិហីនតំ។ **ទហតី**តិ ឋបេតិ។ **យោ ឯវរូបោ មានោ**តិ យោ ឯសោ “អយំ បុព្ពេ មយា សទិសោ, ឥទានិ អយំ សេដ្ឋោ អយំ ហីនតរោ”តិ ឧប្បន្នោ មានោ។ **អយំ វុច្ចតិ មានាតិមានោ**តិ អយំ ភារាតិភារោ វិយ បុរិមំ សទិសមានំ ឧបាទាយ មានាតិមានោ នាមាតិ អត្ថោ។

និច្ចាតិអាទីសុ ឧប្បាទាភាវតោ **និច្ចា**, មរណាភាវតោ **ធុវា**, សព្ពទា ភាវតោ **សស្សតា**។ អនិច្ចបដិបក្ខតោ វា **និច្ចា**, ថិរភាវតោ **ធុវា**, សស្សតិសមតាយ **សស្សតា**, ជរាទិវសេន វិបរិណាមស្ស អភាវតោ **អវិបរិណាមធម្មា**តិ មញ្ញតិ។ **សព្ពេ សត្តា**តិ ឱដ្ឋគោណគទ្រភាទយោ អនវសេសា សញ្ជនដ្ឋេន សត្តា។ **សព្ពេ បាណា**តិ “ឯកិន្ទ្រិយោ បាណោ ទ្វិន្ទ្រិយោ បាណោ”តិអាទិវសេន វុត្តា អនវសេសា បាណនដ្ឋេន **បាណា។ សព្ពេ ភូតា**តិ អនវសេសា អណ្ឌកោសាទីសុ ភូតា សញ្ជាតាតិ **ភូតា។ សព្ពេ ជីវា**តិ សាលិយវគោធូមាទយោ អនវសេសា ជីវនដ្ឋេន **ជីវា**។ តេសុ ហិ សោ វិរូហភាវេន ជីវសញ្ញី។ **អវសា អពលា អវីរិយា**តិ តេសំ អត្តនោ វសោ វា ពលំ វា វីរិយំ វា នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ **និយតិសង្គតិភាវបរិណតាតិ** ឯត្ថ **និយតី**តិ។ **និយតតា**, អច្ឆេជ្ជសុត្តាវុតអភេជ្ជមណិ វិយ អវិជហិតបកតិតា។ **សង្គតី**តិ ឆន្នំ អភិជាតីនំ តត្ថ សង្គមោ។ **ភាវោ**តិ សភាវោយេវ, កណ្ដកានំ តិខិណតា, កបិដ្ឋផលាទីនំ បរិមណ្ឌលាទិតា, មិគបក្ខីនំ វិចិត្តវណ្ណាទិតាតិ ឯវមាទិកោ។ ឯវំ និយតិយា ច សង្គតិយា ច ភាវេ ច បរិណតា នានប្បការតំ បត្តា។ យេន ហិ យថា ភវិតព្ពំ, សោ តថេវ ភវតិ។ យេន ន ភវិតព្ពំ, សោ ន ភវតីតិ ទស្សេតិ។ **ឆស្វេវាភិជាតីសូ**តិ កណ្ហាភិជាតិអាទីសុ ឆសុ ឯវ អភិជាតីសុ ឋត្វា សុខញ្ច ទុក្ខញ្ច បដិសំវេទេន្តិ, អញ្ញា សុខទុក្ខភូមិ នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ **វា**-សទ្ទេន អន្តាទិភេទេ ទិដ្ឋាភិនិវេសេ សង្គណ្ហាតិ។

ឧបបត្តិន្តិ ឥមិនា តស្មឹ តស្មឹ សត្តនិកាយេ ភូតានំ សហព្យតំ អាកង្ខតីតិ ទស្សេតិ។ **សុខុប្បត្តិ**ន្តិ ឥមិនា បន តត្ថ តត្ថ ឧប្បន្នស្ស សុខុប្បត្តឹ។ **ឯកច្ចេ ភូតេ និច្ចា**តិអាទិនា ឯកច្ចសស្សតិកទិដ្ឋឹ ទស្សេតិ។ **អហម្បិ ភូតេសុ អញ្ញតរោស្មី**តិ ឥមិនា បន ចតុត្ថំ ឯកច្ចសស្សតិកវាទំ ទស្សេតិ។

យតោ កុតោចីតិ ឥស្សរបុរិសាទិភេទតោ យតោ កុតោចិ។ **ឯកា តណ្ហាមញ្ញនាវ លព្ភតី**តិ ឥធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ឥតរមញ្ញនានម្បិ សម្ភវោ និទ្ធារេតព្ពោ។ វុត្តប្បការេយេវ ភូតេ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ អភិនន្ទតីតិអាទិនា វត្តព្ពត្ថា អាហ “វុត្តនយមេវា”តិ។ **យោជនា កាតព្ពា**តិ “យោ ភូតបញ្ញត្តិយា ឧបាទានភូតេ ខន្ធេ បរិជានាតិ, សោ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានាតី”តិអាទិនា យោជនា កាតព្ពា។ អបរេ បនេត្ថ ភូតគាមោបិ ភូត-សទ្ទេន សង្គហិតោតិ រុក្ខាទិវសេនបិ មញ្ញនាវិភាគំ យោជេត្វា ទស្សេន្តិ, តថា មហាភូតវសេនបិ, តំ **អដ្ឋកថាយំ** នត្ថិ។

ភូមិវិសេសាទិនា ភេទេនាតិ ភូមិវិសេសឧបបត្តិវិសេសាទិវិភាគេន។ **ឥទ្ធិយា**តិ បុញ្ញវិសេសនិព្ពត្តេន អានុភាវេន។ កិញ្ចាបិ ទេវ-សទ្ទោ “វិទ្ធេ វិគតវលាហកេ ទេវេ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១១០; ៣.១០២; ៥.១៤៦-១៤៨; ម. និ. ១.៤៨៦; អ. និ. ១០.១៥; ឥតិវុ. ២៧) អជដាកាសេ អាគតោ, “ទេវោ ច ថោកំ ថោកំ ផុសាយតី”តិអាទីសុ មេឃេ, “អយញ្ហិ ទេវ កុមារោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៤, ៣៥, ៣៦) ខត្តិយេ អាគតោ, “បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតោ សមង្គិភូតោ បរិចារេតិ ទេវោ មញ្ញេ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៨៣; ម. និ. ២.២១១) វិយ ឥធ ឧបបត្តិទេវេសុ អាគតោ, ទេវ-សទ្ទេន បន វត្តព្ពសត្តេ អនវសេសតោ ឧទ្ទិរិត្វា តតោ ឥធាធិប្បេតេ ទស្សេតុំ **“តេ តិវិធា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **សេសា ឆ កាមាវចរា ឥធ ទេវាតិ អធិប្បេតា** ឥតរេសំ ប ទន្តរេហិ និវត្តិតត្តាតិ អធិប្បាយោ។ ភូតា ទេវាតិ គហិតេសុ សត្តេសុ តណ្ហាទិមញ្ញនានំ បវត្តាការេនបិ តិវិធ លក្ខណន្តិ អាហ **“ភូតវារេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពា”**តិ។

“អញ្ញតរស្ស ឧបាសកស្ស បជាបតិ អភិរូបា ហោតី”តិអាទីសុ (បារា. ១៦៨) **បជាបតិ**-សទ្ទោ ឃរណិយំ អាគតោ, “បជាបតិ កាមទាយី សុវណ្ណវណ្ណា មេ បជា ហោតូ”តិអាទីសុ ទិដ្ឋិគតិកបរិកប្បិតេ, “បជាបតិស្ស ទេវរាជស្ស ធជគ្គំ ឧល្លោកេយ្យាថា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.២៤៩) ទេវជេដ្ឋកេ, ឥធ បន អធិបតីតិ វទន្តិ, តំ ឧបរិ ព្រហ្មនោ គយ្ហមានត្តា តេសំ មតិមត្តំ។ **ទេវានន្តិ** ចាតុមហារាជិកាទិទេវានំ។ **មហារាជាទីនន្តិ អាទិ**-សទ្ទេន សក្កសុយាមសន្តុស្សិតសុនិម្មិតវសវត្តិនោ គហិតា។ **តេសន្តិ** មហារាជាទីនំ។ **សត្តសង្ខាតាយា**តិ កាមភូមិយំ សត្ត សង្ខាតាយ។ **បជាបតិន្តិ** បជាបតិភាវំ។ បជាបតិភាវេន ហិ មានំ ជប្បេន្តោ បជាបតី មានមញ្ញនាយ មញ្ញតីតិ វុត្តោ។

ឯកា ទិដ្ឋិមញ្ញនាវ យុជ្ជតីតិ វុត្តំ, បជាបតិនោ បន សមិបតំ សលោកតំ វា អាកង្ខតោ, តថាភាវាយ ចិត្តំ បណិទហតោ, តថាលទ្ធព្ពាយ សម្បត្តិយា អត្តនោ សេយ្យាទិភាវំ ទហតោ ច តណ្ហាមានមញ្ញនាបិ សម្ភវន្តីតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ **យេ ច ធម្មា**តិ អាយុវណ្ណាទិកេ វទតិ។ **បជាបតិន្តិ** ឯត្ថាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ឥតរមញ្ញនានម្បិ សម្ភវោ វេទិតព្ពោ។

ព្រូហិតោតិ បរិវុទ្ធោ។ **គុណវិសេសេហី**តិ ឈានាទីហិ វិសិដ្ឋេហិ គុណេហិ ឧត្តរិមនុស្សធម្មតាយ។ ព្រហ្ម-សទ្ទស្ស សតិបិ អវិសេសតោ វិសិដ្ឋវាចកត្តេ យត្ថ យត្ថ បនស្ស គុណវិសេសយុត្តាទិរូបា បវត្តិ, តំ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **សហស្សោ**តិ សហស្សិយា លោកធាតុយា អធិបតិភូតោ។ **បឋមាភិនិព្ពត្តោ**តិ បណីតេន បឋមឈានេន និព្ពត្តោ, បឋមជ្ឈានភូមិយំ វា បឋមំ អភិនិព្ពត្តោ។ **គហិតាតិ វេទិតព្ពា** បធានគ្គហណេន អប្ប ធានានម្បិ គេនចិ សម្ពន្ធេន គហិតភាវសិទ្ធិតោ។ ឯត្ថ ច **ព្រហ្មា**តិ មហាព្រហ្មា អធិប្បេតោ។ សោ ហិ វណ្ណ វន្តតាយ ចេវ ទីឃាយុកតាយ ច ព្រហ្មបារិសជ្ជាទីហិ មហន្តោ ព្រហ្មាតិ **មហាព្រហ្មា,** តស្ស បន បុរោហិតដ្ឋានេ ឋិតាតិ **ព្រហ្មបុរោហិតា,** បរិសាយំ ភវា បរិចារកាតិ **ព្រហ្មបារិសជ្ជា**តិ វេទិតព្ពា។ ឧក្កដ្ឋេកបុគ្គលភាវតោ ប ជាបតិម្ហិ វិយ ព្រហ្មនិ មញ្ញនា វត្តតីតិ វុត្តំ **“បជាបតិវារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា”តិ។ តថា ហិ ពហុ បុគ្គលភាវសាមញ្ញតោ អាភស្សរវារាទីនំ ភូតវារសទិសតា វុត្តា។**

យថាវុត្តបភាយ អាភាសនសីលា វា **អាភស្សរា។ ឯកតលវាសិនោ**តិ ឥទំ ឈានន្តរភូមីនំ វិយ ហេដ្ឋុបរិភាវាភាវតោ វុត្តំ, ឋានាទិ បន នេសំ បរិច្ឆិន្នានេវ។ អាភស្សរេហិ បរិត្តា អាភា ឯតេសន្តិ **បរិត្តាភា។ អប្បមាណា អាភា ឯតេសន្តិ អប្បមាណាភា។**

សុភាតិ សោភនា បភា។ កញ្ចនបិណ្ឌោ វិយ សស្សិរិកា **កញ្ចនបិណ្ឌសស្សិរិកា**។ តត្ថ សោភនាយ បភាយ កិណ្ណា សុភាកិណ្ណាតិ វត្តព្ពេ ភា-សទ្ទស្ស រស្សត្តំ, អន្តិម-ណ-ការស្ស ហ-ការញ្ច កត្វា **“សុភកិណ្ហា”**តិ វុត្តា។ **សុភា**តិ ច ឯកគ្ឃនា និច្ចលា បភា វុច្ចតិ, បរិត្តា សុភា ឯតេសន្តិ **បរិត្តសុភា**។ អប្បមាណា សុភា ឯតេសន្តិ **អប្បមាណ សុភា**។

វិបុលផលាតិ វិបុលសន្តសុខាយុវណ្ណាទិផលា។

សតិបិ ទេវព្រហ្មាទីនំ បុញ្ញផលេន ឈានផលេន ច បដិបក្ខាភិភវេ យេសំ បន បុថុជ្ជនអសញ្ញសត្តេសុ អភិភូវោហារោ បាកដោ និរុឡ្ហោ ច, តេសំ វសេនាយំ ទេសនា បវត្តាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“អសញ្ញភវស្សេតំ អធិវចន”**ន្តិ។ យថា បជាបតិវារេ “ឥធេកច្ចោ បជាបតិម្ហិ យេវា”តិអាទិនា មញ្ញនាបវត្តិ ទស្សិតា, តថា ឥធាបិ តំ ទស្សេតុំ សក្កាតិ អាហ **“សេសំ បជាបតិវារេ វុត្តនយមេវា”**តិ។

ភូតវារាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាកាសានញ្ចាយតនវារាទិវណ្ណនា

៤. ឯវំ សត្តាវសេន ភូមិក្កមទស្សនេ សុទ្ធាវាសានំ អគ្គហណេ ការណំ និទ្ធារេន្តោ “**ឯវំ ភគវា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អនាគាមិខីណាសវា**តិ អនាគាមិនោ ច ខីណាសវា ច។ កិញ្ចាបិ សុទ្ធាវាសា អត្ថេវ អនេកកប្ប សហស្សាយុកា, ឧក្កំសបរិច្ឆេទតោ បន សោឡសកប្បសហស្សាយុកាវ, ន តតោ បរន្តិ អាហ “**កតិបយកប្ប សហស្សាយុកា**”តិ។ កាមរូបភវេសុ បវត្តមានាបិ អាកាសានញ្ចាយតនាទិធម្មា អរូបាវចរភាវតោ តំភូមិក វោហារំ ន លភន្តីតិ “**តត្រូបបន្នាយេវា**”តិ អវធារេត្វា វុត្តំ។ **អភិភូវារេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពា** យថារហន្តិ អធិប្បាយោ។ ន ហេត្ថ វណ្ណវន្តតាទិ សម្ភវតីតិ។ **បជាបតិវារេ វុត្តនយេនា**តិ ឯត្ថ “អហមស្មិ អរូបោ បហីនរូប បដិឃសញ្ញោ”តិអាទិនា មានមញ្ញនា វេទិតព្ពា។

អាកាសានញ្ចាយតនវារាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទិដ្ឋសុតវារាទិវណ្ណនា

៥. រូបមុខេន មញ្ញនាវត្ថុទស្សនំ សង្ខេបោតិ កត្វា វុត្តំ “**វិត្ថារតោបី**”តិ។ តម្បិ ហិ “យត្ថ នេវ បឋវី, ន អាបោ, ន តេជោ, ន វាយោ, ន អាកាសានញ្ចាយតន”ន្តិអាទិគ្គហណំ វិយ សង្ខេបតោ បញ្ចវោការភវទស្សនំ ហោតីតិ។

ទិដ្ឋន្តិ យំ ចក្ខុទ្វារេន កតទស្សនកិរិយាសមាបនំ, យញ្ច ចក្ខុ ទ្វយំ បស្សតិ បស្សិស្សតិ សតិ សម្ភវេ បស្សេយ្យ, តំ សព្ពកាលន្តិ វិសេសវចនិច្ឆាយ អភាវតោ ទិដ្ឋន្តេវ វុត្តំ យថា “ទុទ្ធ”ន្តិ។ តេនាហ “**រូបាយតនស្សេតំ អធិវចន**”ន្តិ។ អយញ្ច នយោ **សុតា**ទីសុបិ យោជេតព្ពោ។ **សត្តា**តិ រូបាទីសុ សត្តា វិសត្តាតិ សត្តា។ សញ្ញនដ្ឋេន សាមញ្ញសទ្ទោបិ ចេស សត្ត-សទ្ទោ “ឥត្ថិរូបេ”តិ វិសយវិសេសិតត្តា ឥធ បុរិសវាចកោ ទដ្ឋព្ពោ។ **រត្តា**តិ វត្ថំ វិយ រង្គជាតេន ចិត្តស្ស វិបរិណាមការកេន ឆន្ទរាគេន រត្តា សារត្តា។ **គិទ្ធា**តិ អភិកង្ខនសភាវេន អភិគិជ្ឈនេន គិទ្ធា គេធំ អាបន្នា។ **គធិតា**តិ គន្ថិតា វិយ លោភេន ទុម្មោចនីយភាវេន អារម្មណេ បដិពទ្ធា។ **មុច្ឆិតា**តិ កិលេសវសេន វិសញ្ញីភូតា វិយ អនញ្ញកិច្ចា មុច្ឆំ មោហំ អាបន្នា។ **អជ្ឈោសន្នា**តិ វិសយេ អញ្ញសាធារណេ វិយ កត្វា គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបេត្វា វិយ ឋិតា។ **ឥមិនា**តិ សុវណ្ណវណ្ណាទិអាការេន។ **មង្គលំ អមង្គល**ន្តិ ឦទិសំ ទិដ្ឋំ មង្គលំ, ឦទិសំ អមង្គលន្តិ ។ **រូបស្មឹ អត្តានំ សមនុបស្សននយេនា**តិ ឥទំ វេទនាទិអរូបធម្មេ, រូបាយតនវិនិមុត្តសព្ពធម្មេ វា អត្តតោ គហេត្វា តតោ អជ្ឈត្តិកំ, ពាហិរំ វា រូបាយតនំ តស្សោកាសភាវេន បរិកប្បេត្វា “សោ ខោ បន មេ អយំ អត្តា ឥមស្មឹ រូបាយតនេ”តិ មញ្ញន្តោ ទិដ្ឋស្មឹ មញ្ញតីតិ ឥមំ នយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ “បឋវិតោ មញ្ញតី”តិអាទីសុ យថា “សឧបករណស្ស អត្តនោ វា បរស្ស វា”តិអាទិមញ្ញនាបវត្តិ ទស្សិតា, ឯវំ “ទិដ្ឋតោ មញ្ញតី”តិអាទីសុ សក្កា តំ ទស្សេតុន្តិ អាហ “**តេសំ បឋវីវារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ព**”ន្តិ។

អាហច្ចាតិ វិសយំ អន្វាយ, បត្វាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ឧបគន្ត្វា”តិ។ អញ្ញមញ្ញសំសិលេសេ**តិ ចក្ខុរូបសោត សទ្ទា វិយ ទុរេ អហុត្វា អញ្ញមញ្ញំ អល្លិយនេ។

មនសា វិញ្ញាតំ កេវលន្តិ អត្ថោ។ ឥតរានិបិ ហិ មនសា វិញ្ញាយន្តីតិ។ សេសេហិ សត្តហិ អាយតនេហិ បញ្ញត្តិយា អសង្គហិតត្តា តម្បិ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ “**ធម្មារម្មណស្ស វា**”តិ វុត្តំ។ ទ្វីសុបិ វិកប្បេសុ លោកុត្តរានម្បិ សង្គហោ អាបន្នោតិ អាហ “**ឥធ បន សក្កាយបរិយាបន្នមេវ លព្ភតី**”តិ។ **វិត្ថារោ**តិ មញ្ញនានំ បវត្តនាការ វិត្ថារោ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ សុតវារាទីសុ។

ទិដ្ឋសុតវារាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឯកត្តវារាទិវណ្ណនា

៦. **សមាបន្នកវារេនា**តិ សមាបន្នកប្បវត្តិយា, រូបាវចរារូបាវចរឈានប្បវត្តិយាតិ អត្ថោ។ សា ហិ ឯកស្មឹយេវ អារម្មណេ ឯកាការេន បវត្តតីតិ កត្វា “ឯកត្ត”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវញ្ច កត្វា វិបាកជ្ឈានប្បវត្តិបិ ឥធ សមាបន្នកវារគ្គហណេនេវ គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **អសមាបន្នកវារេនា**តិ កាមាវចរធម្មប្បវត្តិយា។ ឧបចារជ្ឈានេនបិ ហិ ចិត្តំ ន សម្មា **ឯកត្តំ** គតន្តិ វុច្ចតីតិ។

យោជនាតិ មញ្ញនាយោជនា។ **ភិន្ទិត្វា**តិ វិភជិត្វា។ **សាសននយេនា**តិ បាឡិនយេន។ តត្ថ “ឯកត្តំ មញ្ញតី”តិអាទីសុ “វេទនំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិនា នយេន, “នានត្តំ មញ្ញតី”តិអាទីសុ បន “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិនា នយេន វុត្តវិធី អនុគន្ត្វា មញ្ញនា វេទិតព្ពា។

បថវីវារាទីសុ វុត្តេន ច អដ្ឋកថានយេនាតិ “អហំ វេទនាតិ មញ្ញតិ, មម វេទនាតិ មញ្ញតី”តិអាទិនា, “អហំ រូបន្តិ មញ្ញតិ, មម រូបន្តិ មញ្ញតី”តិអាទិនា ចាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“យថានុរូបំ វីមំសិត្វា”**តិ, ឯកត្តនានត្តភាវេសុ យោ យោជនានយោ សម្ភវតិ, តទនុរូបំ វិចារេត្វាតិ អត្ថោ។ **កេចី**តិ អភយគិរិវាសិនោ។ **អបរេ**តិ សារសមាសាចរិយា។ ទិដ្ឋាភិនិវេសំ វទន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ បុថុជ្ជនស្ស មញ្ញនា នាម សក្កាយំ ភិន្ទិត្វាវ យថាឧបដ្ឋិតវិសយវសេនេវ បវត្តតីតិ ន តត្ថ អយមេកត្តនយោ អយំ នានត្តនយោតិ វិភាគវសេនេវ, ឯកត្តសញ្ញី អត្តា ហោតីតិអាទីសុ ច អត្តនោ ឯកត្តនានត្តសញ្ញិតា វុត្តា, ន បន ឯកត្តំ នានត្តន្តិ ឯវំ បវត្តស្ស ទិដ្ឋាភិនិវេសស្ស ឯកត្តនានត្តភាវោតិ ឯវមេត្ថ តទុភយស្ស ឥធ អនធិប្បេតភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។

យំ យថាវុត្តបុថុជ្ជនោ អនវសេសតោ គណ្ហន្តោ គហេតុំ សក្កោតិ, តំ តស្ស អនវសេសតោ គហេតព្ពតំ ឧបាទាយ **“សព្ព”**ន្តិ វុច្ចតីតិ ទស្សេន្តោ **“តមេវា”**តិ អាហ, សក្កាយសព្ពន្តិ អត្ថោ។ សព្ពស្មិម្បិ តេភូមកធម្មេ អាទីនវទស្សនេ អសតិ និព្ពិទាភាវតោ អស្សាទានុបស្សនាយ តណ្ហា វឌ្ឍតេវាតិ អាហ **“សព្ពំ អស្សាទេន្តោ សព្ពំ តណ្ហាមញ្ញនាយ មញ្ញតី”**តិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “សំយោជនិយេសុ, ភិក្ខវេ, ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិនោ វិហរតោ តណ្ហា បវឌ្ឍតី”តិ (សំ. និ. ២.៥៣, ៥៧)។ “សព្ពមិទំ មយា និម្មិត”ន្តិ តេន និម្មិតមញ្ញនាយ អត្តានំ សេយ្យាទិតោ ទហន្តោ តេន មានេន និម្មិតំ មញ្ញតិយេវ នាម និម្មិតមញ្ញនាយ វិនា តថាមានុប្បត្តិយា អភាវតោតិ អាហ **“អត្តនា និម្មិតំ មញ្ញន្តោ សព្ពំ មានមញ្ញនាយ មញ្ញតី”**តិ។ **សព្ពំ នត្ថីតិអាទិនា នយេនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន និយតិវាទាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **មហា មេ អត្តា**តិ ឥមិនា សព្ពតោ អត្តនោ វិភូតិបវត្តិវាទំ ទស្សេតិ។ “សព្ពំ សព្ពត្ថក”ន្តិ ទិដ្ឋិវសេន – “អហំ សព្ពស្មឹ មយ្ហំ កិញ្ចនំ បលិពោធោ សព្ពស្មឹ, បរោ សព្ពស្មឹ បរស្ស កិញ្ចនំ បលិពោធោ សព្ពស្មិ”ន្តិអាទិនា នយេនបេត្ថ មញ្ញនា សម្ភវតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“សេសំ បថវីវារេ វុត្តនយេន វេទិតព្ព”**ន្តិ។ អបិច “សព្ពោយំ លោកោ បុរិសមយោ”តិ ឯវំទិដ្ឋិកោ បុរិសសង្ខាតតោ សព្ពតោ, អត្តនោ ឧប្បត្តឹ វា និគ្គមនំ វា មញ្ញន្តោ ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ សព្ពតោ មញ្ញតិ, តស្មឹយេវ បន ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ មញ្ញិតេ វត្ថុស្មឹ សិនេហំ មានញ្ច ឧប្បាទយតោ តណ្ហាមញ្ញនា មានមញ្ញនា ច វេទិតព្ពា។ តំយេវ បន សព្ពំ មយ្ហំ អត្តា កត្តា សាមីតិ វា មញ្ញន្តោ “សព្ពំ មេ”តិ មញ្ញតិ, តថាយំ ទិដ្ឋិតណ្ហាភិនន្ទនាហិ អភិនន្ទន្តោ សព្ពំ អភិនន្ទតីតិ ឯវម្បេត្ថ មញ្ញនានំ បវត្តិ វេទិតព្ពា។

តន្តិ សក្កាយំ។ ឧក្កំសគតសុខសហិតញ្ហិ ខន្ធបញ្ចកំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទី និព្ពានន្តិ មញ្ញតិ, តំ បនត្ថតោ សក្កាយោយេវាតិ។ **ឯកធា**តិ បញ្ចវិធម្បិ និព្ពានភាវេន ឯកជ្ឈំ កត្វា វុត្តំ។ **យតោ**តិ យស្មា។ **បញ្ចហិ កាមគុណេហី**តិ មនាបិយរូបាទីហិ បញ្ចហិ កាមកោដ្ឋាសេហិ, ពន្ធនេហិ វា។ **សមប្បិតោ** សុដ្ឋុ អប្បិតោ អល្លីនោ ហុត្វា ឋិតោ។ **សមង្គិភូតោ**តិ សមន្នាគតោ។ **បរិចារេតី**តិ តេសុ កាមគុណេសុ កាមកោដ្ឋាសេសុ យថាសុខំ ឥន្ទ្រិយានិ ចារេតិ សញ្ចារេតិ ឥតោ ចិតោ ច ឧបនេតិ។ អថ វា លឡតិ រមតិ កីឡតិ។ ឯត្ថ ទ្វិធា កាមគុណា មានុសកា ចេវ ទិព្ពា ច។ មានុសកា ច មន្ធាតុកាមគុណសទិសា, ទិព្ពា បរនិម្មិតវសវត្តិទេវរាជស្ស កាមគុណសទិសា។ ឯវរូបេ កាមេ ឧបគតានញ្ហិ តេ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានសម្បត្តិំ បញ្ញបេន្តិ។ តេនាហ **“ឯត្តាវតា ខោ…បេ…. ហោតី”**តិ។ **ទិដ្ឋធម្មោ**តិ បច្ចក្ខធម្មោ វុច្ចតិ, តត្ថ តត្ថ បដិលទ្ធត្តភាវស្សេតំ អធិវចនំ, ទិដ្ឋធម្មេ និព្ពានំ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ ទុក្ខវូបសមនំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ។ បរមំ ឧត្តមំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានន្តិ **បរមទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ**, តំ បត្តោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **បញ្ចធា អាគត**ន្តិ យថាវុត្តកាមគុណសុខស្ស ចេវ ចតុព្ពិធរូបាវចរជ្ឈានសុខស្ស ច វសេន បាឡិយំ បញ្ចប្បការេន អាគតំ។ **និព្ពានំ អស្សាទេន្តោ**តិ បរមំ សុខំ និស្សរណន្តិ មញ្ញនាយ អស្សាទេន្តោ។

“ឥមស្មឹ និព្ពានេ បត្តេ ន ជាយតិ, ន ជីរតិ, ន មីយតី”តិ ឯវម្បិ **និព្ពានស្មឹ មញ្ញតិ**។ “ឥតោ បរំ បរមស្សាសភូតំ នត្ថី”តិ គណ្ហន្តោ **និព្ពានតោ មញ្ញតិ**។ តយិទំ និព្ពានំ មយា អធិគតំ, តស្មា **“និព្ពានំ មេ”**តិ **មញ្ញតិ**។ តតោយេវ តំ និព្ពានំ ទិដ្ឋាភិនន្ទនាយ អភិនន្ទតិ។ អយំ តាវេត្ថ **ទិដ្ឋិមញ្ញនា**។ តស្មឹយេវ បន ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ មញ្ញិតេ វត្ថុស្មឹ សិនេហំ មានញ្ច ឧប្បាទយតោ **តណ្ហាមានមញ្ញនាបិ** និទ្ធារេតព្ពា។

យាទិសោតិ យថារូបោ, យេហិ ជេគុច្ឆាទិសភាវេហិ បស្សិតព្ពោតិ អត្ថោ។ **ឯសា**តិ អយំ។ តេនស្ស អត្តនោ សុណន្តានញ្ច បច្ចក្ខសិទ្ធតមាហ។ អសុភាទិសភាវេន សហ វិជ្ជមានានំ រូបាទិធម្មានំ កាយោ សមូហោតិ **សក្កាយោ**, ឧបាទានក្ខន្ធា។ **តថា**តិ តស្ស ភាវភូតេន បដិកូលតាទិប្បការេន។ **សព្ពមញ្ញនា**តិ បថវីអាទិកេ សរូបាវធារណាទិវិភាគភិន្នេ វិសយេ បវត្តិយា អនេកវិហិតា សព្ពា តណ្ហាមញ្ញនា។

ជេគុច្ឆោតិ ជិគុច្ឆនីយោ។ តេនស្ស អសុភាជញ្ញទុគ្គន្ធបដិកូលភាវំ ទស្សេតិ។ **សិទុរោ**តិ ខណេ ខណេ ភិជ្ជនសភាវោ។ តេនស្ស អនិច្ចអទ្ធុវខយវយបភង្គុរសភាវំ ទស្សេតិ។ **អយន្តិ** សក្កាយោ។ **ទុក្ខោ**តិ ន សុខោ។ តេនស្ស កិច្ឆកសិរាពាធទុក្ខវុត្តិតំ ទស្សេតិ។ **អបរិណាយកោ**តិ បរិណាយករហិតោ។ តេនស្ស អត្តសុញ្ញអសារវុត្តិតំ ទស្សេតិ។ **តន្តិ** សក្កាយំ។ **បច្ចនីកតោ**តិ សភាវបដិបក្ខតោ, សុភនិច្ចសុខអត្តាទិតោតិ អត្ថោ។ **គណ្ហន្តិ** គណ្ហន្តោ, តត្ថ សុភាទិគាហវសេន អភិនិវិសន្តោតិ អត្ថោ។

ឥទានិ តិស្សោបិ មញ្ញនា ឧបមាហិ វិភាវេតុំ **"សុភតោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យថា មហាបរិឡាហេ វិបុលានត្ថាវហេ ច អគ្គិម្ហិ សលភស្ស បតនំ សុភសុខសញ្ញាយ, ឯវំ តាទិសេ សក្កាយេ សលភស្ស តណ្ហាមញ្ញនាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **"សុភតោ…បេ…. តណ្ហាយ មញ្ញនា"**តិ ឥមិនា។

គូថាទី កីដកោ គូថរាសី លទ្ធា អសម្បន្នេបិ តស្មិំ សម្បន្នាការំ បវត្តយមានោ អត្តានំ ឧក្កំសេតិ, ឯវមេនេកាទីនវេ ឯកន្តភេទិនិ សក្កាយេ និច្ចសញ្ញំ ឧបដ្ឋបេត្វា សម្បត្តិមទេន តត្ថ ពាលោ មានំ ជប្បេតីតិ ឥមមត្ថមាហ **"និច្ចសញ្ញំ…បេ…. មានេន មញ្ញនា"**តិ។

យថា ពាលោ មុទ្ធជាតុកោ សម្មូឡ្ហោ កោចិ អាទាសេ អត្តនោ បដិពិម្ពំ ទិស្វា "អយំ មញ្ញេ អាទាសសាមិកោ, យទិ អហមិមំ គហេត្វា តិដ្ឋេយ្យំ, អនត្ថម្បិ មេ ករេយ្យា"តិ ឆឌ្ឌេត្វា បលាយន្តោ តត្ថ អវិជ្ជមានមេវ កិញ្ចិ វិជ្ជមានំ កត្វា គណ្ហិ, តថូបមោ អយំ ពាលោ សក្កាយេ អត្តត្តនិយគាហំ គណ្ហន្តោតិ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ **"អត្តា…បេ…. ទិដ្ឋិយា ហោតិ មញ្ញនា"**តិ ឥមិនា។

សុខុមំ មារពន្ធនំ វេបចិត្តិពន្ធនតោបិ សុខុមតរត្តា។ តេនាហ ភគវា "អហោ សុខុមតរំ ខោ, ភិក្ខវេ, មារពន្ធន"ន្តិ។

ពហុន្តិ អតិវិយ, អនេកក្ខត្តុំ វា។ **វិប្ផន្ទមានោបិ សក្កាយំ នាតិវត្តតិ** សំសារំ នាតិវត្តនតោ។ យថាហ "យេ តេ, ភិក្ខវេ, សមណា សតោ សត្តស្ស ឧច្ឆេទំ វិនាសំ វិភវំ បញ្ញបេន្តិ, តេ, សក្កាយំយេវ អនុបរិធាវន្តិ សេយ្យថាបិ សា គទ្ទូលពន្ធនោ"តិអាទិ។ យថា ហិ សត្តសុបិ ឧច្ឆេទវិកប្បេសុ សំសារនាយិកានំ តណ្ហាទិដ្ឋីនំ បហានំ សម្ភវតិ, ឯវំ សស្សតវិកប្បេសុបីតិ កថញ្ចិ បន ទិដ្ឋិគតិកស្ស ភវវិប្បមោក្ខោ។ តេន វុត្តំ "សក្កាយំ នាតិវត្តតី"តិ។

សសោតិ សោ ឯសោ បុថុជ្ជនោ។ **និច្ចន្តិ** សព្ពកាលំ។

តន្តិ តស្មា សក្កាយមលីនស្ស ជាតិយាទីនមនតិវត្តនតោ។ **អសាតតោ**តិ ទុក្ខតោ។

បស្សំ ឯវមិមន្តិ អសុភានិច្ចទុក្ខានត្តសភាវំ តំ សក្កាយំ វុត្តប្បការេន យថាភូតវិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ បស្សន្តោ។ **បហាយា**តិ សមុច្ឆេទវសេន សព្ពា មញ្ញនាយោ បជហិត្វា។ **សព្ពទុក្ខា បមុច្ចតី**តិ សកលស្មាបិ វដ្ដទុក្ខតោ បមុច្ចតីតិ។

ឯកត្តវារាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សេក្ខវារទុតិយនយវណ្ណនា

៧. អធិប្បេតស្ស អត្ថស្ស អនិយមេត្វា វចនំ **ឧទ្ទេសោ**, និយមេត្វា វចនំ **និទ្ទេសោ**តិ អាហ **"យោតិ ឧទ្ទេសវចនំ, សោតិ និទ្ទេសវចន"**ន្តិ។ **សម្បិណ្ឌនត្ថោ**តិ សមុច្ចយត្ថោ។ សម្បិណ្ឌនញ្ច សភាគតាវសេន ហោតីតិ អាហ – **"អារម្មណសភាគេនា"**តិ, អារម្មណស្ស សភាគតាយ សទិសតាយាតិ អត្ថោ។ **សេក្ខំ ទស្សេតិ** សាមញ្ញជោតនាយ វិសេសេ អវដ្ឋានតោ, សេក្ខវិសយត្តា ច តស្ស វចនស្ស។

កេនដ្ឋេនាតិ យស្មា ញាណេន អរណីយតោ អត្ថោ សភាវោ, តស្មា កេនដ្ឋេន កេន សភាវេន កេន លក្ខណេន សេក្ខោ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ យស្មា បន សេក្ខធម្មាធិគមេន បុគ្គលេ សេក្ខវោហារប្បវត្តិ, តស្មា **"សេក្ខធម្មបដិលាភតោ សេក្ខោ"**តិ វុត្តំ។ **សេក្ខធម្មា** នាម ចតូសុ មគ្គេសុ, ហេដ្ឋិមេសុ ច តីសុ ផលេសុ សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ។ តេនាហ **"សេក្ខាយ សម្មាទិដ្ឋិយា…បេ…. ឯត្តាវតា ខោ ភិក្ខុ សេក្ខោ ហោតី"**តិ។ ឯវំ អភិធម្មបរិយាយេន សេក្ខលក្ខណំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សុត្តន្តិកបរិយាយេនបិ តំ ទស្សេតុំ **"អបិចា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ

សិក្ខតីតិ ឥមិនា សិក្ខាត្តយសមង្គី អបរិនិដ្ឋិតសិក្ខោ សេក្ខោតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**សិក្ខតី**”តិអាទិ ។ សិក្ខាហិ និច្ចសមាយោគទីបនត្ថញ្ចេត្ថ “សិក្ខតិ សិក្ខតី”តិ អាមេឌិតវចនំ។ អថ វា សិក្ខនំ សិក្ខា, សា ឯតស្ស សីលន្តិ **សេក្ខោ**។ សោ ហិ អបរិយោសិតសិក្ខត្តា តទធិមុត្តត្តា ច ឯកន្តេន សិក្ខនសីលោ, ន អសេក្ខោ វិយ បរិនិដ្ឋិតសិក្ខោ តត្ថ បដិប្បស្សទ្ធុស្សុក្កោ, នាបិ វិស្សដ្ឋសិក្ខោ បចុរជនោ វិយ តត្ថ អនធិមុត្តោ។ អថ វា អរិយាយ ជាតិយា តីសុ សិក្ខាសុ ជាតោ, តត្ថ វា ភវោតិ **សេក្ខោ**។ អថ វា ឥក្ខតិ ឯតាយាតិ ឥក្ខា, មគ្គផលសម្មាទិដ្ឋិ។ សហ ឥក្ខាយាតិ **សេក្ខោ**។

អនុលោមបដិបទាយ បរិបូរការីតិ យា សា សីលាទិកា វិបស្សនន្តា ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា លោកុត្តរាយ បដិបទាយ អនុលោមនតោ អនុលោមបដិបទា, តស្សា សម្បាទនេន បរិបូរការីតិ។ ឥទានិ តំ បដិបទំ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ទស្សេតុំ “**សីលសម្បន្នោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សីលសម្បន្នោ**តិ បាតិមោក្ខសំវរសីលេន សមន្នាគតោ, បរិបុណ្ណបាតិមោក្ខសីលោ វា។ បាតិមោក្ខសីលញ្ហិ ឥធ “សីល”ន្តិ អធិប្បេតំ បធានភាវតោ។ រូបាទិអារម្មណេសុ អភិជ្ឈាទីនំ បវត្តិនិវារណសង្ខាតេន មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ បិធានេន **ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ**។ បរិយេសនាទិវសេន ភោជនេ បមាណជាននេន **ភោជនេ មត្តញ្ញូ**។ វិគតថិនមិទ្ធោ ហុត្វា រត្តិន្ទិវំ កម្មដ្ឋានមនសិការេ យុត្តតាយ **ជាគរិយានុយោគមនុយុត្តោ**។ កថំ បន ជាគរិយានុយោគោ ហោតីតិ តំ ទស្សេតុំ “**បុព្ពរត្តា…បេ…. វិហរតី**”តិ វុត្តំ។ យថាហ “កថញ្ច បុព្ពរត្តាបររត្តំ ជាគរិយានុយោគមនុយុត្តោ ហោតិ? ឥធ ភិក្ខុ ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេតិ, រត្តិយា បឋមំ យាមំ ចង្កមេន…បេ…. សោធេតិ, ឯវំ ខោ ភិក្ខុ បុព្ពរត្តាបររត្តំ ជាគរិយានុយោគមនុយុត្តោ ហោតី”តិ (វិភ. ៥១៩)។ **ឥមស្មិំ បនត្ថេ**តិ “មញ្ញតិ, ន មញ្ញតី”តិ ច វត្តព្ពភាវសង្ខាតេ អត្ថេ។ **នោ បុថុជ្ជនោ អធិប្បេតោ** “អប្បត្តមានសោ, អនុត្តរំ យោគក្ខេមំ បត្ថយមានោ”តិ ច វុត្តត្តា។

សម្បយុត្តត្តា មនសិ ភវោតិ រាគោ មានសោ, មនោ ឯវ មានសន្តិ កត្វា ចិត្តំ **មានសំ**, អនវសេសតោ មានំ សីយតិ សមុច្ឆិន្ទតីតិ អគ្គមគ្គោ **មានសំ**, តន្និព្ពត្តត្តា បន អរហត្តស្ស មានសតា ទដ្ឋព្ពា។ **ជនេសុតា**តិ ជនេ សកលសត្តលោកេ វិស្សុតា, បត្ថដយសាតិ អត្ថោ។

នត្ថិ ឥតោ ឧត្តរន្តិ **អនុត្តរំ**។ តំ បន សព្ពសេដ្ឋំ ហោន្តំ ឯកន្តតោ សទិសរហិតមេវ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**អនុត្តរន្តិ សេដ្ឋំ, អសទិសន្តិ អត្ថោ**”តិ។ **បត្ថយមានស្សា**តិ តណ្ហាយន្តស្ស។ **បជប្បិតានី**តិ មានជប្បនានិ។ យស្មិញ្ហិ វត្ថុស្មិំ តណ្ហាយនា បត្ថយមានមញ្ញនា សម្ភវតិ, តស្មិំយេវ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទីនិ បជប្បិតានិ សម្ភវន្តីតិ អធិប្បាយោ។ **បវេធិត**ន្តិ បរិផន្ទិតំ។ **បកប្បិតេសូ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិកប្បេហិ បរិកប្បិតេសុ អារម្មណេសុ។ **សោត**ន្តិ កិលេសសោតំ ។ តស្មិញ្ហិ ឆិន្នេ ឥតរសោតំ ឆិន្នមេវាតិ។ **វិទ្ធស្ត**ន្តិ វិនាសិតំ។ តញ្ច ខោ លោមហំសមត្តម្បិ អសេសេត្វាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**វិនឡីកត**”ន្តិ, វិគតាវសេសំ កតន្តិ អត្ថោ។ អធិមុត្តិយា ឥធាធិប្បេតបត្ថនា បាកដា ហោតីតិ “**តន្និន្នោ**”តិអាទិ វុត្តំ, ន បន កុសលច្ឆន្ទស្ស អធិមុត្តិភាវតោ។ **អធិមុច្ចន្តោ**តិ ឱកប្បេន្តោ។

សញ្ញាការវិបរីតាយាតិ “សុភំ សុខំ និច្ច”ន្តិអាទីនំ សព្ពេសំ អត្តនា គហេតព្ពាការានំ វសេន តព្ពិបរីតតាយ, អនវសេសតោ ធម្មសភាវវិបរីតាការគាហិនិយាតិ អត្ថោ។ **អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេនា**តិ អសម្បជាននមិច្ឆាជាននានិ វិយ ន ធម្មសភាវំ អប្បត្វា នាបិ អតិក្កមិត្វា, អថ ខោ អវិរជ្ឈិត្វា ធម្មសភាវស្ស អភិមុខភាវប្បត្តិយា អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន, ញាតបរិញ្ញាធិដ្ឋានាយ តីរណបរិញ្ញាយ បហានបរិញ្ញេកទេសេន ចាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បថវីតិ…បេ…. វុត្តំ ហោតី**”តិ។ **បថវីភាវ**ន្តិ បថវិយំ អភិញ្ញេយ្យភាវំ។ លក្ខណបថវី ហិ ឥធាធិប្បេតា, បរិញ្ញេយ្យភាវោ បនស្សា “**អនិច្ចាតិបី**”តិអាទិនា គហិតោតិ។ **អភិញ្ញត្វា**តិ ញាតតីរណបហានបរិញ្ញាហិ ហេដ្ឋិមមគ្គញាណេហិ ច អភិជានិត្វា។ **មាមញ្ញី**តិ អប្បហីនានំ មញ្ញនានំ វសេន មាតិ មញ្ញតីតិ មា, បហីនានំ បន វសេន ន មញ្ញតីតិ អមញ្ញី, មា ច សោ អមញ្ញី ច មាមញ្ញីតិ ឯវមេត្ថ បទវិភាគតោ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ យេន ភាគេន អមញ្ញី, តេន មញ្ញីតិ ន វត្តព្ពោ។ យេន បន ភាគេន មញ្ញី, តេន អមញ្ញីតិ ន វត្តព្ពោតិ។ ឯវំ បដិក្ខេបប្បធានំ អត្ថំ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ “**មញ្ញី ច ន មញ្ញី ច ន វត្តព្ពោ**”តិ វុត្តំ។ បដិក្ខេបប្បធានតា ចេត្ថ លព្ភមានានម្បិ មញ្ញនានំ ទុព្ពលភាវតោ វេទិតព្ពា។ តេនេវាហ – “**ឥតរា បន តនុភាវំ គតា**”តិ។ **មា**តិ ច និបាតបទមេតំ, អនេកត្ថា ច និបាតាតិ អធិប្បាយេន “**ឯតស្មិញ្ហិ អត្ថេ ឥមំ បទំ និបាតេត្វា វុត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។ **និបាតេត្វា**តិ ច បកតិអាទិវិភាគនិទ្ធារណេ អនុមាននយំ មុញ្ចិត្វា យថាវុត្តេ អត្ថេ បច្ចក្ខតោវ ទស្សេត្វាតិ អត្ថោ។ **បុថុជ្ជនោ វិយា**តិ ឯតេនស្ស ឧបរិមគ្គវជ្ឈតណ្ហាមានវសេន មញ្ញនា ន បដិក្ខិត្តាតិ ទីបេតិ។

អថ វា **មា មញ្ញី**តិ បរិកប្បកិរិយាបដិក្ខេបវចនមេតំ “មា រន្ធយុំ, មា ជីរី”តិអាទីសុ វិយ, ន មញ្ញេយ្យាតិ វុត្តញ្ហោតិ។ យថា ហិ បុថុជ្ជនោ សព្ពសោ អប្បហីនមញ្ញនត្តា “មញ្ញតិ”ច្ចេវ វត្តព្ពោ, យថា ច ខីណាសវោ សព្ពសោ បហីនមញ្ញនត្តា ន មញ្ញតិ ឯវ, ន ឯវំ សេក្ខោ។ តស្ស ហិ ឯកច្ចា មញ្ញនា បហីនា, ឯកច្ចា អប្បហីនា, តស្មា

ឧភយភាវតោ ឧភយថាបិ ន វត្តព្ពោ។ ននុ ច ឧភយភាវតោ ឧភយថាបិ វត្តព្ពោតិ? ន។ យា ហិ អប្បហីនា, តាបិស្ស តន្និភាវំ គតាតិ តាហិបិ សោ ន មញ្ញេយ្យ វិភូតតរាយ មញ្ញនាយ អភាវតោ, បគេវ ឥតរាហិ។ តេនាហ ភគវា "មា មញ្ញី"តិ។ តេន វុត្តំ "មា មញ្ញីតិ បរិកប្បកិរិយាបដិក្ខេបវចនមេតំ 'មា វន្ទយំ, មា ជីវិតិអាទីសុ វិយ, ន មញ្ញេយ្យាតិ វុត្តំ ហោតី"តិ។ អយញ្ចស្ស អមញ្ញនា វត្ថុនោ បរិញ្ញេយ្យត្តា, ន អសេក្ខស្ស វិយ បរិញ្ញាតត្តា។ យញ្ហិ ឯកន្តតោ បរិជានិតព្ពំ បរិជានិតុំ សក្កា, ន តត្ថ តព្ពិធុរេ វិយ បុថុជ្ជនស្ស មញ្ញនា សម្ភវន្តិ។ តេនាហ **"បរិញ្ញេយ្យំ តស្សាតិ វទាមី"**តិ។

ឱក្កន្តនិយាមត្តាតិ អនុបវិដ្ឋសម្មត្តនិយាមត្តា, ឱតិណ្ណមគ្គសោតត្តាតិ អត្ថោ។ **សម្ពោធិបរាយណត្តា**តិ ឧបរិមគ្គសម្ពោធិបដិសរណត្តា, តទធិគមាយ និន្នបោណបព្ភារភាវតោតិ អត្ថោ។ ឧភយេនបិ តស្ស អវស្សំភាវិនី សេសបរិញ្ញាតិ ទស្សេតិ។ **បរិញ្ញេយ្យន្តិ** បរិជានិតព្ពភាវេន ឋិតំ, បរិញ្ញាតុំ វា សក្កុណេយ្យំ។ តប្បដិបក្ខតោ **អបរិញ្ញេយ្យំ**។ **បុថុជ្ជនស្ស វិយា**តិ ឯតេន ឥធាធិប្បេតបុថុជ្ជនស្ស បរិញ្ញេយ្យភាវាសង្កា ឯវ នត្ថិ អនធិការតោតិ ទស្សេតិ។ **"មាភិនន្ទី"**តិ ឯត្ថាបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សេក្ខវារទុតិយនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ខីណាសវវារតតិយាទិនយវណ្ណនា

៨. សភាគោ ទិដ្ឋសច្ចតាទិសាមញ្ញេន។ អារកា កិលេសេហិ អរហន្តិ បទស្ស និរុត្តិនយេន អត្ថំ វត្វា តំ បាឡិយា សមានេន្តោ **"វុត្តញ្ចេត"**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បាបកា**តិ លាមកដ្ឋេន ទុគ្គតិសម្បាបនដ្ឋេន ច បាបកា។ សាវជ្ជដ្ឋេន អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន ច **អកុសលា**។ សំកិលេសំ អរហន្តិ, តត្ថ វា និយុត្តាតិ **សំកិលេសិកា**។ បុនព្ភវស្ស ករណសីលា, បុនព្ភវផលំ អរហន្តីតិ វា **បោនោភវិកា**។ សហ ទរថេន បរិឡាហេន បវត្តន្តីតិ **សទរា**។ ទុក្ខោ កដុកោ, ទុក្ខមោ វា វិបាកោ ឯតេសន្តិ **ទុក្ខវិបាកា**។ អនាគតេ ជាតិយា ចេវ ជរាមរណានញ្ច វឌ្ឍនេន **ជាតិជរាមរណិយា**តិ។ ឯវមេតេសំ បទានំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ កាមញ្ចាយំ សុត្តន្តវណ្ណនា, អភិធម្មនយោ បន និប្បរិយាយោតិ តេន ទស្សេន្តោ **"ចត្តារោ អាសវា"**តិអាទិមាហ។ **សមុច្ឆិន្នា បដិប្បស្សទ្ធា**តិ ន កេវលំ សមុច្ឆិន្នា ឯវ, អថ ខោ បដិប្បស្សទ្ធាបីតិ មគ្គកិច្ចេន សទិសំ ផលកិច្ចម្បិ និទ្ទារេតិ។

សីលវិសោធនាទិនា គរូនំ បដិបត្តិយា អនុករណំ **គរុសំវាសោ**។ អរិយមគ្គបដិបត្តិ ឯវ **អរិយមគ្គសំវាសោ**។ **ទស អរិយាវាសា** នាម បញ្ចង្គវិប្បហីនតាទយោ។ យេ សន្ធាយ វុត្តំ –

> "ទសយិមេ, ភិក្ខវេ, អរិយាវាសា, យេ អរិយា អាវសឹសុ វា អាវសន្តិ វា អាវសិស្សន្តិ វា។ កតមេ ទស? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ បញ្ចង្គវិប្បហីនោ ហោតិ ឆឡង្គសមន្នាគតោ, ឯការក្ខោ, ចតុរាបស្សេនោ, បនុណ្ណបច្ចេកសច្ចោ, សមវយសដ្ឋេសនោ, អនាវិលសង្កប្បោ, បស្សទ្ធកាយសង្ខារោ, សុវិមុត្តចិត្តោ, សុវិមុត្តបញ្ញោ។ ឥមេ ខោ, ភិក្ខវេ, ទស អរិយាវាសា"តិ (អ. និ. ១០.១៩)។

វុស្សតីតិ វា វុសិតំ, អរិយមគ្គោ, អរិយផលញ្ច, តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ អតិសយវចនិច្ឆាវសេន អរហា **"វុសិតវា"**តិ វុត្តោ។ **ករណីយ**ន្តិ បរិញ្ញាបហានភាវនាសច្ឆិកិរិយមាហ។ តំ បន យស្មា ចតូហិ មគ្គេហិ ចតូសុ សច្ចេសុ កត្តព្ពត្តា សោឡសវិធន្តិ វេទិតព្ពំ។ តេនាហ **"ចតូហិ មគ្គេហិ ករណីយ"**ន្តិ។ **សម្មាវិមុត្តស្សា**តិ អគ្គមគ្គផលបញ្ញាហិ សមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធីនំ វសេន សុដ្ឋុ វិមុត្តស្ស។ **សន្តចិត្តស្សា**តិ តតោ ឯវ សព្ពកិលេសទរថបរិឡាហានំ វូបសន្តចិត្តស្ស។ ភិន្នកិលេសស្ស ខីណាសវស្ស **ភិក្ខុនោ**។ **កតស្ស** បរិញ្ញាទិកិច្ចស្ស **បដិចយោ** បុន ករណំ **នត្ថិ**, តតោ ឯវ **ករណីយំ ន វិជ្ជតិ** ន ឧបលព្ភតិ។

ភារាតិ ឱសីទាបនដ្ឋេន ភារា វិយាតិ ភារា។ វុត្តញ្ហិ "ភារា ហវេ បញ្ចក្ខន្ធា"តិអាទិ (សំ. និ. ៣.២២)។ អត្តនោ យោនិសោមនសិការាយត្តន្តិ **អត្តបនិពន្ធំ**, សសន្តានបរិយាបន្នត្តា អត្តានំ **អវិជហនំ**។ តយិទំ យទិបិ សព្ពស្មិំ អនវជ្ជធម្មេ សម្ភវតិ, អកុប្បសភាវបរិហានធម្មេសុ បន អគ្គភូតេ អរហត្តេ សាតិសយំ, នេតរេសូតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"អត្តនោ បរមត្ថដ្ឋេន វា"**តិ, ឧត្តមដ្ឋភាវេនាតិ អត្ថោ។

សុត្តន្តនយោ នាម បរិយាយនយោតិ និប្បរិយាយនយេន សំយោជនានិ ទស្សេន្តោ **"ភវរាគឥស្សាមច្ឆរិយសំយោជន"**ន្តិ អាហ, ន បន "រូបរាគោ"តិអាទិនា។ **ភវេសុ សំយោជន្តី**តិ កិលេសកម្មវិបាកវដ្ដានំ បច្ចយោ ហុត្វា និស្សរិតុំ អប្បទានវសេន ពន្ធន្តិ។ សតិបិ ហិ អញ្ញេសំ តប្បច្ចយភាវេ ន វិនា សំយោជនានិ តេសំ

តប្បច្ចយភាវោ អត្ថិ, ឱរម្ភាគិយឧទ្ធម្ភាគិយសង្គហិតេហិ ច តេហិ តំតំភវនិព្ពត្តកកម្មនិយមោ ភវនិយមោ ច ហោតិ , ន ច ឧបច្ឆិន្នសំយោជនស្ស កតានិបិ កម្មានិ ភវំ និព្ពត្តេន្តីតិ តេសំយេវ សំយោជនង្គោ ទដ្ឋព្ពោ។

សម្មា អញ្ញាយាតិ អាជាននភូតាយ អគ្គមគ្គបញ្ញាយ សម្មា យថាភូតំ ទុក្ខាទីសុ យោ យថា ជានិតព្ពោ, តំ តថា ជានិត្វា។ **ចិត្តវិមុត្តិ** សព្ពស្ស ចិត្តសំកិលេសស្ស វិស្សគ្គោ។ **និព្ពានាធិមុត្តិ** និព្ពានេ អធិមុច្ចនំ តត្ថ និន្នបោណបព្ភារតា។ **តន្តិ** បថវីអាទិកំ។ **បរិញ្ញាតំ,** ន បុថុជ្ជនស្ស វិយ អបរិញ្ញាតំ, សេក្ខស្ស វិយ បរិញ្ញេយ្យំ វា។ **តស្មា**តិ បរិញ្ញាតត្តា។

ចតុត្ថបញ្ចមឆដ្ឋវារា តត្ថ តត្ថ កិលេសនិព្ពានកិត្តនវសេន បវត្តត្តា **និព្ពានវារា** នាម។ តត្ថ បថវីអាទីនំ បរិញ្ញាតត្តា អមញ្ញនា, សា បន បរិញ្ញា រាគាទីនំ ខយេន សិទ្ធាតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ទីបនវសេន បាឡិ បវត្តាតិ ទស្សេន្តោ “**បរិញ្ញាតំ តស្សាតិ សព្ពបទេហិ យោជេត្វា បុន ខយា រាគស្ស វីតរាគត្តាតិ យោជេតព្ពំ។ ឯស នយោ ឥតរេសូ**”តិ អាហ។ តត្ថ **ឥតរេសូ**តិ បញ្ចមឆដ្ឋវារេសុ។ យទិ ឯវំ កស្មា បាឡិ ឯវំ ន ទិស្សតីតិ អាហ “**ទេសនា បន ឯកត្ថ វុត្តំ សព្ពត្ថ វុត្តមេវ ហោតីតិ សំខិត្តា**”តិ។

ន ខយា រាគស្ស វីតរាគោ សព្ពសោ អប្បហីនរាគត្តា។ វិក្ខម្ភិតរាគោ ហិ សោតិ។ **ពាហិរក**គ្គហណញ្ចេត្ថ តថាភាវស្សេវ តេសុ លព្ភនតោ, ន តេសុ ឯវ តថាភាវស្ស លព្ភនតោ។ ឥទានិ យា សា “បរិញ្ញាតំ តស្សា”តិ សព្ពបទេហិ យោជនា វុត្តា, តំ វិនាបិ និព្ពានវារអត្ថយោជនំ ទស្សេតុំ “**យថា ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **មញ្ញនំ ន មញ្ញតី**តិ មញ្ញនា នប្បវត្តតីតិ អត្ថោ។ មញ្ញនាយ មញ្ញិតព្ពត្តេបិ តស្សា វត្ថុអន្តោគធត្តាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

យទិបិ បរិញ្ញាតបទំ អគ្គហេត្វា និព្ពានវារទេសនា បវត្តា, ឯវម្បិ “ខយា”តិអាទិបទេហិ បរិញ្ញាសិទ្ធិ ឯវ បកាសីយតីតិ កោ តេសំ វិសេសោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ឯត្ថ ចា**”តិអាទិ។ **មគ្គភាវនាបារិបូរិទស្សនត្ថំ វុត្តោ,** មគ្គកិច្ចន្តា ហិ បរិញ្ញាយោតិ អធិប្បាយោ។ **ឥតរេ...បេ.... វេទិតព្ពា** វីតរាគាទិកិត្តនតោតិ។ **ទ្វីហិ វា ការណេហី**តិ យថាវុត្តការណទ្វយេន។ **អស្សា**តិ ខីណាសវស្ស។ **អយំ វិសេសោ**តិ ឥទានិ វុច្ចមានោ វិសេសោ។ យទិបិ ខីណាសវោ ឯកន្តេន វីតរាគោ វីតទោសោ វីតមោហោ ឯវ ច ហោតិ, យាយ បន បុព្ពភាគបដិបទាយ វីតរាគតាទយោ សវិសេសាតិ វត្តព្ពតំ លភន្តិ, តំ ទស្សេន្តោ “**តីសុ ហី**”តិអាទិមាហ ។ “រត្តោ អត្ថំ ន ជានាតី”តិអាទិនា (នេត្តិ. ១១) រាគេ អាទីនវំ បស្សតោ “រាគោ ច នាម សុខាភិសង្គេន ឧប្បជ្ជតិ, សុខញ្ច វិបរិណាមតោ ទុក្ខំ។ បគេវ ឥតរ”ន្តិ សហេតុកេ រាគេ អាទីនវទស្សនំ ទុក្ខានុបស្សនាយ និមិត្តំ, ទុក្ខានុបស្សនា ច បណិធិយា បដិបក្ខភាវតោ អប្បណិហិតវិមោក្ខំ បរិបុរេតីតិ អាហ “**រាគេ...បេ.... វីតរាគោ ហោតី**”តិ។ តថា “ទុដ្ឋោ អត្ថំ ន ជានាតី”តិអាទិនា (ឥតិវុ. ៨៨) ទោសេ អាទីនវំ បស្សតោ “ទោសោ ច នាម ទុក្ខំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ, តញ្ច ឧភយំ អនវដ្ឋិតំ ឥត្តរំ បភង្គុ”តិ សហេតុកេ ទោសេ អាទីនវទស្សនំ អនិច្ចានុបស្សនាយ និមិត្តំ, អនិច្ចានុបស្សនា ច និច្ចនិមិត្តាទីនំ បដិបក្ខភាវតោ អនិមិត្តវិមោក្ខំ បរិបូរេតីតិ អាហ “**ទោសេ...បេ.... ហោតី**”តិ។ តថា “មូឡ្ហោ អត្ថំ ន ជានាតី”តិអាទិនា (ឥតិវុ. ៨៨) មោហេ អាទីនវំ បស្សតោ “មោហោ នាម យថាសភាវគ្គហណស្ស បរិព្ពន្ធោ”តិ មោហស្ស វិក្ខម្ភនំ អនត្តានុបស្សនាយ និមិត្តំ, អនត្តានុបស្សនាយ ច អត្តាភិនិវេសស្ស បដិបក្ខភាវតោ សុញ្ញតំ វិមោក្ខំ បរិបូរេតីតិ អាហ “**មោហេ...បេ.... វីតមោហោ ហោតី**”តិ។

ឯវំ សន្តេតិ យទិ វីតរាគតាទយោ វិមោក្ខវិភាគេន វុត្តា, ឯវំ សន្តេ។ **តស្មា**តិ យស្មា វិមោក្ខមុខវិមោក្ខានំ វសេន និយមេត្វា ន វុត្តំ, តស្មា។ យំ កិញ្ចិ អរហតោ សម្ភវន្តំ វិភជិត្វា វុច្ចតីតិ វារត្តយទេសនា កតាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**យំ អរហតោ**”តិអាទិនា។

ឯវំ វិមុត្តិវិភាគេន ខីណាសវស្ស វិភាគំ វារត្តយទេសនានិពន្ធនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អវិភាគេនបិ តត្ថ បរិញ្ញាវិសយស្ស អនុសយវិសយស្ស ច វិភាគំ តស្ស និពន្ធនំ ទស្សេន្តោ “**អវិសេសេនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឧបេក្ខាវេទនា វិសេសតោ សង្ខារទុក្ខំ សម្មោហាធិដ្ឋានន្តិ វុត្តំ “**សង្ខារ...បេ.... មោហោ**”តិ។ សេសំ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ខីណាសវវារតតិយាទិនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តថាគតវារសត្តមនយវណ្ណនា

១២. យេហិ (ទី. និ. អភិ. ដី. ១.៧.ចូឡសីលវណ្ណនា; អ. និ. ដី. ១.១.១៧០) គុណវិសេសេហិ និមិត្តភូតេហិ ភគវតិ “តថាគតោ”តិ អយំ សមញ្ញា បវត្តា, តំ ទស្សនត្ថំ “**អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ គុណនេមិត្តកានេវ ហិ ភគវតោ សព្ពានិ នាមានិ។ យថាហ –

“អសង្ខ្យេយ្យានិ នាមានិ, សគុណេន មហេសិនោ;
គុណេន នាមមុទ្ធេយ្យំ, អបិ នាមសហស្សតោ”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣១៣; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.៧៦; ទី. និ. អភិ. ដី. ១.៧.ចូឡសីលវណ្ណនា; អ. និ. ដី. ១.១.១៧០) –

តថា អាគតោតិ ឯត្ថ អាការនិយមនវសេន ឱបម្មសម្បដិបាទនត្ថោ **តថា**-សទ្ទោ។ សាមញ្ញជោតនា ហិ វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ បដិបាទគមនត្ថោ **អាគត**-សទ្ទោ, ន ញាណគមនត្ថោ “តថលក្ខណំ អាគតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១២; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.៣.៧៨; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧០; ឧទា. អដ្ឋ. ១៨; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨; ថេរគា. អដ្ឋ. ១.១.៣; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ២.ពាហិរនិទាន; មហានិ. អដ្ឋ. ១៤) វិយ, នាបិ កាយគមនាទិអត្ថោ “អាគតោ ខោ មហាសមណោ, មាគធានំ គិរិព្ពជ”ន្តិអាទីសុ (មហាវ. ៦៣) វិយ។ តត្ថ យទាការនិយមនវសេន ឱបម្មសម្បដិបាទនត្ថោ តថា-សទ្ទោ, តំ ករុណាប្បធានត្តា មហាករុណាមុខេន បុរិមពុទ្ធានំ អាគមនបដិបទំ ឧទាហរណវសេន សាមញ្ញតោ ទស្សេន្តោ យំតំសទ្ទានំ ឯកន្តសម្ពន្ធភាវតោ “**យថា សព្ពលោក...បេ.... អាគតា**”តិ សាធារណតោ វត្វា បុន តំ បដិបទំ **មហាបទានសុត្តា**ទីសុ (ទី. និ. ២.៤) សម្ពហុលនិទ្ទេសេន សុបាកដានំ អាសន្នានញ្ច វិបស្សីអាទីនំ ឆន្នំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ វសេន ទស្សេន្តោ “**យថា វិបស្សី ភគវា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យេន អភិនីហារេនា**តិ មនុស្សត្ត-លិង្គសម្បត្តិ-ហេតុ-សត្ថារទស្សន-បព្ពជ្ជា-អភិញ្ញាទិគុណសម្បត្តិ-អធិការ-ឆន្ទានំ វសេន អដ្ឋង្គសមន្នាគតេន កាយបណិធានមហាបណិធានេន។ សព្ពេសញ្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ កាយបណិធានំ ឥមិនាវ នីហារេន សមិជ្ឈតីតិ។

ឯវំ មហាភិនីហារវសេន “តថាគតោ”តិ បទស្ស អត្ថំ វត្វា ឥទានិ បារមីបូរណវសេន ទស្សេតុំ “**អថ វា យថា វិបស្សី ភគវា...បេ.... យថា កស្សបោ ភគវា ទានបារមី បូរេត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឥមស្មឹ បន ឋានេ សុត្តន្តិកានំ មហាពោធិយានបដិបទាយ កោសល្លជននត្ថំ បារមីកថា វត្តព្ពា, សា បន សព្ពាការសម្បន្នា **ចរិយាបិដកវណ្ណនាយ** (ចរិយា. បកិណ្ណកកថា) វិត្ថារតោ និទ្ទិដ្ឋា, តស្មា អត្ថិកេហិ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ យថា បន បុព្ពេ វិបស្សីអាទយោ សម្មាសម្ពុទ្ធា អភិនីហារសម្បត្តិយំ បតិដ្ឋាយ សុវិសុទ្ធាយ បដិបទាយ អនវសេសតោ សម្មទេវ សព្ពា បារមិយោ បរិបូរេសុំ, ឯវំ អម្ហាកម្បិ ភគវា បរិបូរេសីតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយាហ “**សមត្តឹ សបារមិយោ បូរេត្វា**”តិ។ សតិបិ អង្គបរិច្ចាគាទីនំ ទានបារមិភាវេ បរិច្ចាគវិសេសភាវទស្សនត្ថញ្ចេវ សុទុក្ករភាវទស្សនត្ថញ្ច “**បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ**”តិ វិសុំ គហណំ, តតោយេវ ច អង្គបរិច្ចាគតោ វិសុំ នយនបរិច្ចាគគ្គហណម្បិ កតំ, បរិគ្គហបរិច្ចាគភាវសាមញ្ញេបិ ធនរជ្ជបរិច្ចាគតោ បុត្តទារបរិច្ចាគគ្គហណញ្ច កតំ។

គតបច្ចាគតិកវត្តបូរណាទិកាយ បុព្ពភាគបដិបទាយ សទ្ធឹ អភិញ្ញាសមាបត្តិនិប្ផាទនំ **បុព្ពយោគោ**, ទានាទីសុយេវ សាតិសយបដិបត្តិនិប្ផាទនំ **បុព្ពចរិយា** , សា ចរិយាបិដកសង្គហិតា។ អភិនីហារោ **បុព្ពយោគោ**, ទានាទិបដិបត្តិ, កាយវិវេកវសេន ឯកចរិយា វា **បុព្ពចរិយា**តិ កេចិ។ ទានាទីនញ្ចេវ អប្បិច្ឆតាទីនញ្ច សំសារនិព្ពានេសុ អាទីនវានិសំសានញ្ច វិភាវនវសេន សត្តានំ ពោធិត្តយេ បតិដ្ឋាបនបរិបាចនវសេន ច បវត្តា កថា **ធម្មក្ខានំ**, ញាតីនំ អត្ថចរិយា **ញាតត្ថចរិយា**, សាបិ ករុណាយ វសេនេវ។ **អាទិ**-សទ្ទេន លោកត្ថចរិយាទយោ សង្គណ្ហាតិ។ កម្មស្សកតញាណវសេន, អនវជ្ជកម្មាយតនសិប្បាយតនវិជ្ជាដ្ឋានបរិចយវសេន ខន្ធាយតនាទិបរិចយវសេន, លក្ខណត្តយតីរណវសេន ច ញាណចារោ **ពុទ្ធិចរិយា**, សា បន អត្ថតោ បញ្ញាបារមីយេវ, ញាណសម្ភារទស្សនត្ថំ វិសុំ គហណំ។ **កោដី**តិ បរិយន្តោ, ឧក្កំសោតិ អត្ថោ។

ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ភាវេត្វា ព្រូហេត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **ភាវេត្វា**តិ ឧប្បាទេត្វា។ **ព្រូហេត្វា**តិ វឌ្ឍេត្វា។ **សតិបដ្ឋានា**ទិគ្គហណេន អាគមនបដិបទំ មត្ថកំ បាបេត្វា ទស្សេតិ។ វិបស្សនាសហគតា ឯវ វា **សតិបដ្ឋានា**ទយោ ទដ្ឋព្ពា។ ឯត្ថ ច “យេន អភិនីហារេនា”តិអាទិនា អាគមនបដិបទាយ អាទឹ ទស្សេតិ, “ទានបារមី”តិអាទិនា មជ្ឈំ, “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ”តិអាទិនា បរិយោសានន្តិ វេទិតព្ពំ។

សម្បតិជាតោតិ មុហុត្តជាតោ មនុស្សានំ ហត្ថតោ មុត្តមត្តោ, ន មាតុកុច្ឆិតោ និក្ខន្តមត្តោ។ និក្ខន្តមត្តញ្ហិ មហាសត្តំ បឋមំ ព្រហ្មានោ សុវណ្ណជាលេន បដិគ្គណ្ហឹសុ, តេសំ ហត្ថតោ ចត្តារោ មហារាជានោ អជិនប្បវេណិយា, តេសំ ហត្ថតោ មនុស្សា ទុកូលចុម្ពដកេន បដិគ្គណ្ហឹសុ, មនុស្សានំ ហត្ថតោ មុច្ចិត្វា បថវិយំ បតិដ្ឋិតោតិ។ **យថាហ** ភគវា មហាបទានទេសនាយំ។ **សេតម្ហិ ឆត្តេ**តិ ទិព្ពសេតច្ឆត្តេ។ **អនុធារីយមានេ**តិ ធារីយមានេ។ ឯត្ថ ច ឆត្តគ្គហណេនេវ ខគ្គាទីនិ បញ្ច កកុធភណ្ឌានិបិ វុត្តានេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ខគ្គតាលវណ្ដមោរ

ហត្ថករាលពីជនីឧណ្ហីសបង្គាបិ ហិ ឆត្តេន សហ តទា ឧបដ្ឋិតា អហេសុំ, ឆត្តាទីនិយេវ ច តទា បញ្ញាយឹសុ, ន ឆត្តាទិគ្គាហកា។ **សព្ពា ច ទិសា**តិ ទសបិ ទិសា។ នយិទំ សព្ពទិសាវិលោកនំ សត្តបទវីតិហារុត្តរកាលំ ទដ្ឋព្ពំ។ មហាសត្តោ ហិ មនុស្សានំ ហត្ថតោ មុច្ចិត្វា បុរត្ថិមទិសំ ឱលោកេសិ។ តត្ថ ទេវមនុស្សា គន្ធមាលាទីហិ បូជយមានា “មហាបុរិស ឥធ តុម្ហេហិ សទិសោបិ នត្ថិ, កុតោ ឧត្តរិតរោ”តិ អាហំសុ។ ឯវំ ចតស្សោ ទិសា, ចតស្សោ អនុទិសា; ហេដ្ឋា, ឧបរីតិ សព្ពា ទិសា អនុវិលោកេត្វា សព្ពត្ថ អត្តនា សទិសំ អទិស្វា “អយំ ឧត្តរា ទិសា”តិ តត្ថ សត្តបទវីតិហារេន អគមាសិ។ **អាសភិ**ន្តិ ឧត្តមំ។ **អគ្គោ**តិ សព្ពបឋមោ។ **ជេដ្ឋោ សេដ្ឋោ**តិ ច តស្សេវ វេវចនំ។ **អយមន្តិមា ជាតិ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ**តិ ឥមស្មិំ អត្តភាវេ បត្តព្ពំ អរហត្តំ ព្យាកាសិ។

អនេកេសំ វិសេសាធិគមានំ បុព្ពនិមិត្តភាវេនាតិ សំខិត្តេន វុត្តមត្ថំ “**យញ្ហិ**”តិអាទិនា វិត្ថារតោ ទស្សេតិ។ តត្ថ **ឯត្ថា**តិ –

“អនេកសាខញ្ច សហស្សមណ្ឌលំ,
ឆត្តំ មរូ ធារយុមន្តលិក្ខេ;
សុវណ្ណទណ្ឌា វីតិបតន្តិ ចាមរា,
ន ទិស្សរេ ចាមរឆត្តគាហកា”តិ។ (សុ. និ. ៦៩៣);

ឥមិស្សា គាថាយ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ សព្ពត្ថ អប្បដិហតចារតាយ អនាវរណញាណន្តិ អាហ “**សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណបដិលាភស្សា**”តិ។ **តថា អយំ ភគវាបិ គតោ...បេ.... បុព្ពនិមិត្តភាវេនា**តិ ឯតេន អភិជាតិយំ ធម្មតាវសេន ឧប្បជ្ជនកវិសេសា សព្ពពោធិសត្តានំ សាធារណាតិ ទស្សេតិ។ បារមិតានិស្សន្ទា ហិ តេតិ។

វិក្កមីតិ អគមាសិ។ **មរូ**តិ ទេវា។ **សមា**តិ វិលោកនសមតាយ សមា សទិសិយោ។ មហាបុរិសោ ហិ យថា ឯកំ ទិសំ វិលោកេសិ, ឯវំ សេសទិសាបិ, ន កត្ថចិ វិលោកនេ វិពន្ធោ តស្ស អហោសីតិ។ **សមា**តិ វា វិលោកេតុំ យុត្តា, វិសមរហិតាតិ អត្ថោ។ ន ហិ តទា ពោធិសត្តស្ស វិរូបពីភច្ឆវិសមរូបានិ វិលោកេតុំ អយុត្តានិ ទិសាសុ ឧបដ្ឋហន្តីតិ។

ឯវំ “តថា គតោ”តិ កាយគមនដ្ឋេន គត-សទ្ទេន តថាគត-សទ្ទំ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ ញាណគមនដ្ឋេន តំ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **នេក្ខម្មេនា**តិ អលោភប្បធានេន កុសលចិត្តុប្បាទេន ។ កុសលា ហិ ធម្មា ឥធ នេក្ខម្មំ, ន បព្ពជ្ជាទយោ, “បឋមជ្ឈាន”ន្តិ (ទី. និ. អភិ. ដី. ១.៧.ចូឡសីលវណ្ណនា; អ. និ. ដី. ១.១.១៧០) ច វទន្តិ។ **បហាយា**តិ បជហិត្វា។ **គតោ** អធិគតោ, បដិបន្នោ ឧត្តរិវិសេសន្តិ អត្ថោ។ **បហាយា**តិ វា បហានហេតុ, បហានលក្ខណំ វា។ ហេតុលក្ខណត្ថោ ហិ អយំ បហាយ-សទ្ទោ។ កាមច្ឆន្ទាទិប្បហានហេតុកំ “គតោ”តិ ហេត្ថ វុត្តំ គមនំ អវពោធោ, បដិបត្តិ ឯវ វា កាមច្ឆន្ទាទិប្បហានេន ច លក្ខីយតីតិ។ ឯស នយោ **បទាលេត្វា**តិអាទីសុបិ។ **អព្យាបាទេនា**តិ មេត្តាយ។ **អាលោកសញ្ញាយា**តិ វិភូតំ កត្វា មនសិករណេន (ទី. និ. អភិ. ដី. ១.៧.ចូឡសីលវណ្ណនា) ឧបដ្ឋិតអាលោកសញ្ជាននេន។ **អវិក្ខេបេនា**តិ សមាធិនា។ **ធម្មវវត្ថានេនា**តិ កុសលាទិធម្មានំ យាថាវនិច្ឆយេន។ “សប្បច្ចយនាមរូបវវត្ថានេនា”តិបិ វទន្តិ។

ឯវំ កាមច្ឆន្ទាទិនីវរណប្បហានេន “អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយា”តិអាទិនា (វិភ. ៥០៨) វុត្តាយ បឋមជ្ឈានស្ស បុព្ពភាគបដិបទាយ ភគវតោ តថាគតភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សហ ឧបាយេន អដ្ឋហិ សមាបត្តីហិ អដ្ឋារសហិ ច មហាវិបស្សនាហិ តំ ទស្សេតុំ “**ញាណេនា**”តិអាទិមាហ។ នាមរូបបរិគ្គហកង្ខាវិតរណានញ្ហិ វិនិពន្ធភូតស្ស មោហស្ស ទូរីករណេន ញាតបរិញ្ញាយំ ឋិតស្ស អនិច្ចសញ្ញាទយោ សិជ្ឈន្តិ, តថា ឈានសមាបត្តីសុ អភិរតិនិមិត្តេន បាមោជ្ជេន។ តត្ថ “អនភិរតិយា វិនោទិតាយ ឈានាទីនំ សមធិគមោ”តិ សមាបត្តិវិបស្សនានំ អរតិវិនោទនអវិជ្ជាបទាលនាទីនិ ឧបាយោ, ឧប្បដិបាដិនិទ្ទេសោ បន នីវរណសភាវាយ អវិជ្ជាយ ហេដ្ឋា និវរណេសុបិ សង្គហទស្សនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សមាបត្តិវិហារប្បវេសវិពន្ធនេន នីវរណានិ កវាដសទិសានីតិ អាហ “**នីវរណកវាដំ ឧគ្ឃាដេត្វា**”តិ។ “រត្តិំ អនុវិតក្កេត្វា អនុវិចារេត្វា ទិវា កម្មន្តេ បយោជេតី”តិ (ម. និ. ១.២៥១) វុត្តដ្ឋានេ វិតក្កវិចារា ធូមាយនាតិ អធិប្បេតាតិ អាហ “**វិតក្កវិចារធូម**”ន្តិ។ កិញ្ចាបិ បឋមជ្ឈានុបចារេយេវ ទុក្ខំ, ចតុត្ថជ្ឈានុបចារេ ច សុខំ បហីយតិ, អតិសយប្បហានំ បន សន្ធាយាហ “**ចតុត្ថជ្ឈានេន សុខទុក្ខំ បហាយា**”តិ។

អនិច្ចស្ស, អនិច្ចន្តិ ច អនុបស្សនា **អនិច្ចានុបស្សនា**, តេភូមកធម្មានំ អនិច្ចតំ គហេត្វា បវត្តាយ វិបស្សនាយេតំ នាមំ។ **និច្ចសញ្ញ**ន្តិ សង្ខតធម្មេសុ “និច្ចា សស្សតា”តិ ឯវំបវត្តមិច្ឆាសញ្ញំ។ សញ្ញាសីសេន ទិដ្ឋិចិត្តានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ **និព្ពិទានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារេសុ និព្ពិជ្ជនាការេន បវត្តាយ

អនុបស្សនាយ។ **នន្ទិ**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហំ។ **វិរាគានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារេសុ វិរជ្ជនាការេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ **និរោធានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារានំ និរោធស្ស អនុបស្សនាយ។ យថា វា សង្ខារា និរុជ្ឈន្តិយេវ, អាយតឹ បុនព្ភវវសេន ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ អនុបស្សនា **និរោធានុបស្សនា**។ តេនេវាហ “និរោធានុបស្សនាយ និរោធេតិ, នោ សមុទេតី”តិ។ មុច្ចិតុកម្យតា ហិ អយំ ពលប្បត្តាតិ។ បដិនិស្សជ្ជនាការេន បវត្តា អនុបស្សនា **បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា**, បដិសង្ខាសន្តិដ្ឋនា ហិ អយំ។ **អាទាន**ន្តិ និច្ចាទិវសេន គហណំ។ សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណានំ វសេន ឯកត្តគ្គហណំ **ឃនសញ្ញា**។ **អាយូហនំ** អភិសង្ខរណំ។ អវត្ថាវិសេសាបត្តិ **វិបរិណាមោ**។ **ធុវសញ្ញ**ន្តិ ថិរភាវគ្គហណំ។ **និមិត្ត**ន្តិ សមូហាទិឃនវសេន សកិច្ចបរិច្ឆេទតាយ ច សង្ខារានំ សវិគ្គហគ្គហណំ។ **បណិធិ**ន្តិ រាគាទិបណិធឹ។ សា បនត្ថតោ តណ្ហាវសេន សង្ខារេសុ និន្នតា។ **អភិនិវេស**ន្តិ អត្តានុទិដ្ឋឹ។

អនិច្ចទុក្ខាទិវសេន សព្ពធម្មតីរណំ **អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនា**។ **សារាទានាភិនិវេស**ន្តិ អសារេសុ សារគ្គហណវិបល្លាសំ។ ឥស្សរកុត្តាទិវសេន លោកោ សមុប្បន្នោតិ អភិនិវេសោ **សម្មោហាភិនិវេសោ**។ កេចិ បន “អហោសឹ នុ ខោ អហំ អតីតមទ្ធាន”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) បវត្តសំសយាបត្តិ **សម្មោហាភិនិវេសោ**”តិ វទន្តិ។ សង្ខារេសុ លេណតាណភាវគ្គហណំ **អាលយាភិនិវេសោ**។ “អាលយរតា អាលយសម្មុទិតា”តិ (ទី. និ. ២.៦៤, ៦៧; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៧, ៨) វចនតោ អាលយោ តណ្ហា, សាយេវ ចក្ខាទីសុ រូបាទីសុ ច អភិនិវិសនវសេន បវត្តិយា **អាលយាភិនិវេសោ**តិ កេចិ។ “ឯវំវិធា សង្ខារា បដិនិស្សជ្ជីយន្តី”តិ បវត្តំ ញាណំ **បដិសង្ខានុបស្សនា**។ វដ្ដតោ វិគតត្តា វិវដ្ដំ, **និព្ពានំ**, តត្ថ អារម្មណករណសង្ខាតេន អនុបស្សនេន បវត្តិយា **វិវដ្ដានុបស្សនា**, គោត្រភូ។ **សំយោគាភិនិវេស**ន្តិ សំយុជ្ជនវសេន សង្ខារេសុ និវិសនំ។ **ទិដ្ឋេកដ្ឋេ**តិ ទិដ្ឋិយា សហជាតេកដ្ឋេ បហានេកដ្ឋេ ច។ **ឱឡារិកេ**តិ ឧបរិមគ្គវជ្ឈកិលេសេ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ, អញ្ញថា ទស្សនេន បហាតព្ពាបិ ទុតិយមគ្គវជ្ឈេហិ ឱឡារិកាតិ។ **អណុសហគតេ**តិ អណុភូតេ។ ឥទំ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈេ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ។ **សព្ពកិលេសេ**តិ អវសិដ្ឋសព្ពកិលេសេ។ ន ហិ បឋមាទិមគ្គេហិ បហីនា កិលេសា បុន បហីយន្តីតិ។

កក្ខឡត្តំ កថិនភាវោ។ **បគ្ឃរណំ** ទ្រវភាវោ។ លោកិយវាយុនា ភស្តស្ស វិយ យេន វាយុនា តំតំកលាបស្ស ឧទ្ធុមាយនំ, ថទ្ធភាវោ វា, តំ **វិត្ថម្ភនំ**។ វិជ្ជមានេបិ កលាបន្តរភូតានំ កលាបន្តរភូតេហិ សម្ផុដ្ឋភាវេ តំតំភូតវិវិត្តតា រូបបរិយន្តោ អាកាសោតិ យេសំ យោ បរិច្ឆេទោ, តេហិ សោ អសម្ផុដ្ឋោវ, អញ្ញថា ភូតានំ បរិច្ឆេទសភាវោ ន សិយា ព្យាបីភាវាបត្តិតោ, អព្យាបិតាវ អសម្ផុដ្ឋតាតិ យស្មឹ កលាបេ ភូតានំ បរិច្ឆេទោ, តេហិ អសម្ផុដ្ឋភាវោ **អសម្ផុដ្ឋលក្ខណំ**។ តេនាហ ភគវា **អាកាសធាតុនិទ្ទេសេ** (ធ. ស. ៦៣៧) “អសម្ផុដ្ឋំ ចតូហិ មហាភូតេហី”តិ។

វិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិសទិសុប្បត្តិ **រុប្បនំ**។ ចេតនាបធានត្តា សង្ខារក្ខន្ធធម្មានំ ចេតនាវសេនេតំ វុត្តំ **“សង្ខារានំ អភិសង្ខរណលក្ខណ”**ន្តិ។ តថា ហិ **សុត្តន្តភាជនីយេ សង្ខារក្ខន្ធវិភង្គេ** (វិភ. ៩២) “ចក្ខុសម្ផស្សជា ចេតនា”តិអាទិនា ចេតនាវ វិភត្តា។ អភិសង្ខរណលក្ខណា ច ចេតនា។ យថាហ “តត្ថ កតមោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ? កុសលា ចេតនា កាមាវចរា”តិអាទិ។ **ផរណំ** សវិប្ផារិកតា។ **អស្សទ្ធិយេ**តិ អសទ្ធិយហេតុ។ និមិត្តត្ថេ ភុម្មំ។ ឯស នយោ **កោសជ្ជេ**តិអាទីសុ។ **ឧបសមលក្ខណ**ន្តិ កាយចិត្តបរិឡាហូបសមលក្ខណំ។ លីនុទ្ធច្ចរហិតេ អធិចិត្តេ បវត្តមានេ បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ អព្យាវដតាយ អជ្ឈុបេក្ខនំ **បដិសង្ខានំ** បក្ខបាតុបច្ឆេទតោ។

មុសាវាទាទីនំ វិសំវាទនាទិកិច្ចតាយ លូខានំ អបរិគ្គាហកានំ បដិបក្ខភាវតោ បរិគ្គាហកសភាវា សម្មាវាចា សិនិទ្ធភាវតោ សម្បយុត្តធម្មេ សម្មាវាចាបច្ចយសុភាសិតានំ សោតារញ្ច បុគ្គលំ បរិគ្គណ្ហាតីតិ តស្សា **បរិគ្គាហលក្ខណំ** វុត្តំ។ កាយិកកិរិយា កិញ្ចិ កត្តព្ពំ សមុដ្ឋាបេតិ, សយញ្ច សមុដ្ឋហនំ ឃដនំ ហោតីតិ សម្មាកម្មន្តសង្ខាតាយ វិរតិយា **សមុដ្ឋានលក្ខណំ** ទដ្ឋព្ពំ។ សម្បយុត្តធម្មានំ វា ឧក្ខិបនំ **សមុដ្ឋាបនំ** កាយិកកិរិយាយ ភារុក្ខិបនំ វិយ។ ជីវមានស្ស សត្តស្ស, សម្បយុត្តធម្មានំ វា ជីវិតិន្ទ្រិយប្បវត្តិយា, អាជីវស្សេវ វា សុទ្ធិ **វោទានំ**។ សសម្បយុត្តធម្មស្ស ចិត្តស្ស សំកិលេសបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា សម្មទេវ បគ្គណ្ហនំ **បគ្គហោ**។

“សង្ខារា”តិ ឥធ ចេតនា អធិប្បេតាតិ វុត្តំ **“សង្ខារានំ ចេតនាលក្ខណ”**ន្តិ។ **នមនំ** អារម្មណាភិមុខភាវោ។ **អាយតនំ** បវត្តនំ។ អាយតនានំ វសេន ហិ អាយសង្ខាតានំ ចិត្តចេតសិកានំ បវត្តិ។ **តណ្ហាយ ហេតុលក្ខណ**ន្តិ វដ្ដស្ស ជនកហេតុភាវោ, មគ្គស្ស បន និព្ពានសម្បាបកត្តន្តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

តថលក្ខណំ អវិបរីតសភាវោ។ **ឯករសោ** អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនំ អនូនានធិកភាវោ។ **យុគនទ្ធា** សមថវិបស្សនាវ។ សទ្ធាបញ្ញា បគ្គហាវិក្ខេបាតិបិ វទន្តិ។

ខីណោតិ កិលេសេ ខេបតីតិ **ខយោ**, មគ្គោ។ អនុប្បាទបរិយោសានតាយ **អនុប្បាទោ**, ផលំ។ **បស្សទ្ធិ** កិលេសវូបសមោ។ **ឆន្ទស្សា**តិ កត្តុកាមតាឆន្ទស្ស។ **មូលលក្ខណំ** បតិដ្ឋាភាវោ។ សមុដ្ឋានភាវោ **សមុដ្ឋាន លក្ខណំ** អារម្មណបដិបាទកតាយ សម្បយុត្តធម្មានំ ឧប្បត្តិហេតុតា។ **សមោធានំ** វិសយាទិសន្និបាតេន គហេតព្ពាការោ, យា សង្គតីតិ វុច្ចតិ។ សមំ សហ ឱទហន្តិ អនេន សម្បយុត្តធម្មាតិ វា **សមោធានំ**, ផស្សោ។ សមោសរន្តិ សន្និបតន្តិ ឯត្ថាតិ **សមោសរណំ**។ វេទនាយ វិនា អប្បវត្តមានា សម្បយុត្តធម្មា វេទនានុភវននិមិត្តំ សមោសដា វិយ ហោន្តីតិ ឯវំ វុត្តំ។ គោបានសីនំ កូដំ វិយ សម្បយុត្តានំ បាមោក្ខភាវោ **បមុខលក្ខណំ**។ តតោ, តេសំ វា សម្បយុត្តធម្មានំ ឧត្តរិ បធានន្តិ **តតុត្តរិ**, បញ្ញុត្តរា ហិ កុសលា ធម្មា។ **វិមុត្តិយា**តិ ផលស្ស។ តញ្ហិ សីលាទិគុណសារស្ស បរមុក្កំសភាវេន **សារំ**។ អយញ្ច លក្ខណវិភាគោ ឆធាតុបញ្ចឈានង្គាទិវសេន តំតំសុត្តប ទានុសារេន បោរាណដ្ឋកថាយំ អាគតនយេន ច កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ បុព្ពេ វុត្តោបិ កោចិ ធម្មោ បរិយាយន្តរបកាសនត្ថំ បុន ទស្សិតោ។ តតោ ឯវ ច “ឆន្ទមូលកា កុសលា ធម្មា មនសិការសមុដ្ឋានា ផស្ស សមោធានា វេទនាសមោសរណា”តិ, “បញ្ញុត្តរា កុសលា ធម្មា”តិ, “វិមុត្តិសារមិទំ ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ, “និព្ពានោគធញ្ហិ អាវុសោ ព្រហ្មចរិយំ និព្ពានបរិយោសាន”ន្តិ (ម. និ. ១.៤៦៦) ច សុត្តបទានំ វសេន “**ឆន្ទស្ស មូលលក្ខណ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

តថធម្មា នាម ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ អវិបរីតសភាវត្តា។ **តថានិ** តំសភាវត្តា។ **អវិតថានិ** អមុសាសភាវត្តា។ **អនញ្ញថានិ** អញ្ញាការរហិតត្តា។ **ជាតិបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ**តិ ជាតិបច្ចយា សម្ភូតំ ហុត្វា សហិតស្ស អត្តនោ បច្ចយានុរូបស្ស ឧទ្ធំ អាគតភាវោ, អនុបវត្តនដ្ឋោតិ អត្ថោ។ អថ វា សម្ភូតដ្ឋោ ច សមុទាគតដ្ឋោ ច **សម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ**, ន ជាតិតោ ជរាមរណំ ន ហោតិ, ន ច ជាតិំ វិនា អញ្ញតោ ហោតីតិ **ជាតិ បច្ចយសម្ភូតដ្ឋោ**។ ឥត្ថញ្ច ជាតិតោ សមុទាគច្ឆតីតិ **ជាតិបច្ចយសមុទាគតដ្ឋោ**, យា យា ជាតិ យថា យថា បច្ចយោ ហោតិ, តទនុរូបំ បាតុភាវោតិ អត្ថោ។ **អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ**តិ ឯត្ថាបិ ន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ ន ហោតិ, ន ច អវិជ្ជំ វិនា សង្ខារា ឧប្បជ្ជន្តិ, យា យា អវិជ្ជា យេសំ យេសំ សង្ខារានំ យថា យថា បច្ចយោ ហោតិ, អយំ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ បច្ចយភាវោតិ អត្ថោ។

ភគវា តំ សព្ពាការតោ ជានាតិ បស្សតីតិ សម្ពន្ធោ។ **តេនា**តិ ភគវតា។ តំ វិភជ្ជមានន្តិ យោជេតព្ពំ។ **តន្តិ** រុ បាយតនំ។ **ឥដ្ឋានិដ្ឋាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មជ្ឈត្តំ សង្គណ្ហាតិ, តថា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នបរិត្ត អជ្ឈត្តពហិទ្ធាតទុភយាទិភេទំ។ **លព្ភមានកបទវសេនា**តិ “រូបាយតនំ ទិដ្ឋំ, សទ្ទាយតនំ សុតំ, គន្ធាយតនំ រសាយតនំ ផោដ្ឋព្ពាយតនំ មុតំ, សព្ពំ រូបំ មនសា វិញ្ញាត”ន្តិ (ធ. ស. ៩៦៦) វចនតោ ទិដ្ឋបទញ្ច វិញ្ញាតបទញ្ច រូបារម្មណេ លព្ភតិ, រូបារម្មណំ ឥដ្ឋំ អនិដ្ឋំ មជ្ឈត្តំ បរិត្តំ អតីតំ អនាគតំ បច្ចុប្បន្នំ អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា ទិដ្ឋំ វិញ្ញាតំ រូបំ រូបាយតនំ រូបធាតុ វណ្ណនិភា សនិទស្សនំ សប្បដិឃំ នីលំ បីតកន្តិ ឯវមាទីហិ **អនេកេហិ នាមេហិ**។

តេរសហិ វារេហីតិ រូបកណ្ឌេ (ធ. ស. ៦១៦) អាគតេ តេរស និទ្ទេសវារេ សន្ធាយាហ។ ឯកេកស្មិញ្ច វារេ ចតុន្នំ ចតុន្នំ វវត្ថាបននយានំ វសេន “**ទ្វេបញ្ញាសាយ នយេហី**”តិ អាហ។ **តថមេវ** អវិបរីតទស្សិតាយ អប្បដិវត្តិយ ទេសនតាយ ច។ “**ជានាមិ អភិញ្ញាសិ**”ន្តិ វត្តមានាតីតកាលេសុ ញាណប្បវត្តិទស្សនេន អនាគតេបិ ញាណប្បវត្តិ វុត្តាយេវាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **វិទិត**-សទ្ទោ អនាមដ្ឋកាលវិសេសោ វេទិតព្ពោ “ទិដ្ឋំ សុតំ មុត”ន្តិអាទីសុ (ធ. ស. ៩៦៦) វិយ។ **ន ឧបដ្ឋាសី**តិ អត្តត្តនិយវសេន ន ឧបគច្ឆិ។ យថា រូបារម្មណាទយោ ធម្មា យំសភាវា យំបការា ច, តថា នេ បស្សតិ ជានាតិ គច្ឆតីតិ **តថាគតោ**តិ ឯវំ បទសម្ភវោ វេទិតព្ពោ។ កេចិ បន “និរុត្តិនយេន បិសោទរាទិ បក្ខេបេន (បាណិនិ ៦.៣.១០៩) វា ទស្សិ-សទ្ទស្ស លោបំ, អាគត-សទ្ទស្ស ចាគមំ កត្វា **តថាគតោ**”តិ វណ្ណេន្តិ។

និទ្ទោសតាយ **អនុបវជ្ជំ**។ បក្ខិបិតព្ពាភាវេន **អនូនំ**។ អបនេតព្ពាភាវេន **អនធិកំ**។ អត្ថ ព្យញ្ជនាទិសម្បត្តិយា **សព្ពាការបរិបុណ្ណំ**។ **នោ អញ្ញថា**តិ “តថេវា”តិ វុត្តមេវត្ថំ ព្យតិរេកេន សម្បាទេតិ។ តេន យទត្ថំ ភាសិតំ, ឯកន្តេន តទត្ថនិប្ផាទនតោ យថា ភាសិតំ ភគវតា, តថេវាតិ អវិបរីតទេសនតំ ទស្សេតិ។ **គទអត្ថោ**តិ ឯតេន តថំ គទតីតិ **តថាគតោ**តិ ទ-ការស្ស ត-ការោ កតោ និរុត្តិនយេនាតិ ទស្សេតិ។

តថា គតមស្សាតិ **តថាគតោ។ គត**ន្តិ ច កាយវាចាបវត្តីតិ អត្ថោ។ **តថា**តិ ច វុត្តេ យំតំសទ្ទានំ អព្យភិចារិសម្ពន្ធិតាយ យថាតិ អយមត្ថោ ឧបដ្ឋិតោយេវ ហោតិ, កាយវចីកិរិយានញ្ច អញ្ញមញ្ញានុលោមេន វចនិច្ឆាយំ កាយស្ស វាចា, វាចាយ ច កាយោ សម្ពន្ធីភាវេន ឧបតិដ្ឋតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ភគវតោ ហី**”តិអាទិ។ ឥមស្មិំ បន អត្ថេ តថាវាទីតាយ **តថាគតោ**តិ អយម្បិ អត្ថោ សិទ្ធោ ហោតិ។ សោ បន បុព្ពេ ប ការន្តរេន ទស្សិតោតិ អាហ “**ឯវំ តថាការិតាយ តថាគតោ**”តិ។

តិរិយំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសូតិ ឯតេន យទេកេ “តិរិយំ វិយ ឧបរិ អធោ ច សន្តិ លោកធាតុយោ”តិ វទន្តិ, តំ បដិសេធេតិ។ ទេសនាវិលាសោយេវ **ទេសនាវិលាសមយោ** យថា “បុញ្ញមយំ, ទានមយ”ន្តិអាទីសុ។

និបាតានំ វាចកសទ្ទសន្និធានេ តទត្ថជោតនភាវេន បវត្តនតោ គត-សទ្ទោយេវ អវគតត្ថំ អតីតត្ថញ្ច វទតីតិ អាហ “**គតោតិ អវគតោ អតីតោ**”តិ។

អថ វា អភិនីហារតោ បដ្ឋាយ យាវ សម្មាសម្ពោធិ, ឯត្ថន្តរេ មហាពោធិយានបដិបត្តិយា ហានដ្ឋានសំកិលេសនិវត្តីនំ អភាវតោ យថា បណិធានំ, តថា គតោ អភិនីហារានុរូបំ បដិបន្នោតិ **តថាគតោ**។ អថ វា មហិទ្ធិកតាយ បដិសម្ភិទានំ ឧក្កំសាធិគមេន អនាវរណញាណតាយ ច កត្ថចិបិ បដិឃាតាភាវតោ យថា រុចិ, តថា កាយវចីចិត្តានំ គតានិ គមនានិ បវត្តិយោ ឯតស្សាតិ **តថាគតោ**។ យស្មា ច លោកេ វិធ-យុត្ត-គត-ប្បការ-សទ្ទា សមានត្ថា ទិស្សន្តិ។ តស្មា យថាវិធា វិបស្សិអាទយោ ភគវន្តោ, អយម្បិ ភគវា តថាវិធោតិ **តថាគតោ**, យថាយុត្តា ច តេ ភគវន្តោ, អយម្បិ ភគវា តថាយុត្តោតិ **តថាគតោ**។ អថ វា យស្មា សច្ចំ តច្ឆំ តថន្តិ ញាណស្សេតំ អធិវចនំ, តស្មា តថេន ញាណេន អាគតោតិ **តថាគតោ**។ ឯវម្បិ តថាគត-សទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

> បហាយ កាមាទិមលេ យថា គតា,
> សមាធិញាណេហិ វិបស្សិអាទយោ;
> មហេសិនោ សក្យមុនី ជុតិន្ធរោ,
> តថា គតោ តេន មតោ តថាគតោ។
>
> តថញ្ច ធាតាយតនាទិលក្ខណំ,
> សភាវសាមញ្ញវិភាគភេទតោ;
> សយម្ភុញាណេន ជិនោ សមាគតោ,
> តថាគតោ វុច្ចតិ សក្យបុង្គវោ។
>
> តថានិ សច្ចានិ សមន្តចក្ខុនា,
> តថា ឥទប្បច្ចយតា ច សព្ពសោ;
> អនញ្ញនេយ្យេន យតោ វិភាវិតា,
> យាថាវតោ តេន ជិនោ តថាគតោ។
>
> អនេកភេទាសុបិ លោកធាតុសុ,
> ជិនស្ស រូបាយតនាទិគោចរេ;
> វិចិត្រភេទំ តថមេវ ទស្សនំ,
> តថាគតោ តេន សមន្តលោចនោ។
>
> យតោ ច ធម្មំ តថមេវ ភាសតិ,
> ករោតិ វាចាយនុលោមមត្តនោ;
> គុណេហិ លោកំ អភិភុយ្យិរីយតិ,
> តថាគតោ តេនបិ លោកនាយកោ។
>
> យថាភិនីហារមតោ យថារុចិ,
> បវត្តវាចា តនុចិត្តភាវតោ;
> យថាវិធា យេន បុរា មហេសិនោ,
> តថាវិធោ តេន ជិនោ តថាគតោតិ។ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨; ទី. និ. ដី. ១.៧ ចូឡសីលវណ្ណនា);

អារកត្តាតិអាទីនំ បទានំ អត្ថោ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១២៥) ពុទ្ធានុស្សតិសំវណ្ណនាយ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ **សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា**តិ ឥមិនាស្ស បរោបទេសរហិតស្ស សព្ពាការេន សព្ពធម្មាវពោធនសមត្ថស្ស អាកង្ខាបដិពទ្ធវុត្តិនោ អនាវរណញាណសង្ខាតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស អធិគមោ ទស្សិតោ។

ននុ ច (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨) សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ អញ្ញំ អនាវរណញ្ញាណំ, អញ្ញថា ឆ អសាធារណញ្ញាណានិ ពុទ្ធញ្ញាណានីតិ វចនំ វិរុជ្ឈេយ្យាតិ? ន វិរុជ្ឈតិ វិសយប្បវត្តិភេទវសេន អញ្ញេហិ អសាធារណញ្ញាណភាវទស្សនត្ថំ ឯកស្សេវ ញាណស្ស ទ្វិធា វុត្តត្តា។ ឯកមេវ ហិ តំ ញាណំ អនវសេសសង្ខតាសង្ខតសម្មុតិធម្មវិសយតាយ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថ ច អាវរណាភាវតោ និស្សង្គចារមុបាទាយ អនាវរណញ្ញាណន្តិ វុត្តំ។ យថាហ **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ១.១១៩) “សព្ពំ សង្ខតាសង្ខតមនវសេសំ ជានាតីតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថាវរណំ នត្ថីតិ អនាវរណញ្ញាណ”ន្តិអាទិ, តស្មា នត្ថិ នេសំ អត្ថតោ ភេទោ, ឯកន្តេន ចេតំ ឯវមិច្ឆិតព្ពំ, អញ្ញថា សព្ពញ្ញុតានាវរណញ្ញាណានំ សាវរណតា អសព្ពធម្មារម្មណតា ច អាបជ្ជេយ្យ។ ន ហិ ភគវតោ ញាណស្ស អណុមត្តម្បិ អាវរណំ អត្ថិ, អនាវរណញ្ញាណស្ស ច អសព្ពធម្មារម្មណភាវេ យត្ថ តំ នប្បវត្តតិ, តត្ថាវរណសព្ភាវតោ អនាវរណភាវោយេវ ន សិយា។ អថ វា បន ហោតុ អញ្ញមេវ អនាវរណញ្ញាណំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ, ឥធ បន សព្ពត្ថ អប្បដិហតវុត្តិតាយ អនាវរណញ្ញាណន្តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ អធិប្បេតំ, តស្ស ចាធិគមេន ភគវា សព្ពញ្ញូ សព្ពវិទូ សម្មាសម្ពុទ្ធោតិ ច វុច្ចតិ, ន សកិមេវ សព្ពធម្មាវពោធតោ។ តថា ច វុត្តំ **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ១.១៦២) “វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ពោធិយា មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ ពុទ្ធោ”តិ។ សព្ពធម្មាវពោធនសមត្ថញាណសមធិគមេន ហិ ភគវតោ សន្តានេ អនវសេសធម្មេ បដិវិជ្ឈិតុំ សមត្ថតា អហោសីតិ។

ឯត្ថាហ – កឹ បនិទំ ញាណំ បវត្តមានំ សកឹយេវ សព្ពស្មឹ វិសយេ បវត្តតិ, ឧទាហុ កមេនាតិ។ កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ សកឹយេវ សព្ពស្មឹ វិសយេ បវត្តតិ, អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធាទិភេទេន ភិន្នានំ សង្ខតធម្មានំ អសង្ខតសម្មុតិធម្មានញ្ច ឯកជ្ឈំ ឧបដ្ឋានេ ទូរតោ ចិត្តបដំ អវេក្ខន្តស្ស វិយ បដិវិភាគេនាវពោធោ ន សិយា, តថា ច សតិ “សព្ពេ ធម្មា អនត្តា”តិ វិបស្សន្តានំ អនត្តាការេន វិយ សព្ពេ ធម្មា អនិរូបិតរូបេន ភគវតោ ញាណស្ស វិសយា ហោន្តីតិ អាបជ្ជតិ។ យេបិ “សព្ពញេយ្យធម្មានំ ឋិតលក្ខណវិសយំ វិកប្បរហិតំ សព្ពកាលំ ពុទ្ធានំ ញាណំ បវត្តតិ, តេន តេ សព្ពវិទូតិ វុច្ចន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា ‘ចរំ សមាហិតោ នាគោ, តិដ្ឋន្តោបិ សមាហិតោ’តិ ឥទម្បិ វចនំ សុវុត្តំ ហោតី”តិ វទន្តិ, តេសម្បិ វុត្តទោសានតិវត្តិ។ ឋិតលក្ខណារម្មណតាយ ហិ អតីតានាគតសម្មុតិធម្មានំ តទភាវតោ ឯកទេសវិសយមេវ ភគវតោ ញាណំ សិយា, តស្មា សកឹយេវ ញាណំ បវត្តតីតិ ន យុជ្ជតិ។

អថ កមេន សព្ពស្មឹ វិសយេ ញាណំ បវត្តតិ, ឯវម្បិ ន យុជ្ជតិ។ ន ហិ ជាតិភូមិសភាវាទិវសេន ទិសាទេសកាលាទិវសេន ច អនេកភេទភិន្នេ នេយ្យេ កមេន គយ្ហមានេ តស្ស អនវសេសបដិវេធោ សម្ភវតិ អបរិយន្តភាវតោ ញេយ្យស្ស។ យេ បន “អត្ថស្ស អវិសំវាទនតោ ញេយ្យស្ស ឯកទេសំ បច្ចក្ខំ កត្វា សេសេបិ ឯវន្តិ អធិមុច្ចិត្វា វវត្ថាបនេន សព្ពញ្ញូ ភគវា, តញ្ច ញាណំ អននុមានិកំ សំសយាភាវតោ។ សំសយានុពន្ធញ្ហិ លោកេ អនុមានញាណ”ន្តិ វទន្តិ, តេសម្បិ តំ ន យុត្តំ។ សព្ពស្ស ហិ អប្បច្ចក្ខភាវេ អត្ថស្ស អវិសំវាទនេន ញេយ្យស្ស ឯកទេសំ បច្ចក្ខំ កត្វា សេសេបិ ឯវន្តិ អធិមុច្ចិត្វា វវត្ថាបនស្ស អសម្ភវតោ។ យញ្ហិ តំ សេសំ, តំ អប្បច្ចក្ខន្តិ។ អថ តម្បិ បច្ចក្ខំ, តស្ស សេសភាវោ ឯវ ន សិយាតិ? សព្ពមេតំ អការណំ។ កស្មា? អវិសយវិចារណភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា “ពុទ្ធវិសយោ ភិក្ខវេ, អចិន្តេយ្យោ ន ចិន្តេតព្ពោ, យោ ចិន្តេយ្យ, ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា”តិ (អ. និ. ៤.៧៧)។ ឥទំ បនេត្ថ សន្និដ្ឋានំ – យំ កិញ្ចិ ភគវតា ញាតុំ ឥច្ឆិតំ សកលមេកទេសោ វា, តត្ថ អប្បដិហតវុត្តិតាយ បច្ចក្ខតោ ញាណំ បវត្តតិ, និច្ចសមាធានញ្ច វិក្ខេបាភាវតោ, ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស ច សកលស្ស អវិសយភាវេ តស្ស អាកង្ខាបដិពទ្ធវុត្តិតា ន សិយា, ឯកន្តេនេវ ច សា ឥច្ឆិតព្ពា “សព្ពេ ធម្មា ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អាវជ្ជនបដិពទ្ធា អាកង្ខបដិពទ្ធា មនសិការបដិពទ្ធា ចិត្តុប្បាទបដិពទ្ធា”តិ (មហានិ. ៦៩, ១៥៦; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥) វចនតោ។ អតីតានាគតវិសយម្បិ ភគវតោ ញាណំ អនុមានាគមតក្កគហណវិរហិតត្តា បច្ចក្ខមេវ។

ននុ ច ឯតស្មិម្បិ បក្ខេ យទា សកលំ ញាតុំ ឥច្ឆិតំ, តទា សកឹយេវ សកលវិសយតាយ អនិរូបិតរូបេន ភគវតោ ញាណំ បវត្តេយ្យាតិ វុត្តទោសានតិវត្តិយេវាតិ? ន, តស្ស វិសោធិតត្តា។ វិសោធិតោ ហិ សោ ពុទ្ធវិសយោ អចិន្តេយ្យោតិ។ អញ្ញថា បចុរជនញាណសមានវុត្តិតាយ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ញាណស្ស អចិន្តេយ្យតា ន សិយា, តស្មា សកលធម្មារម្មណម្បិ តំ ឯកធម្មារម្មណំ វិយ សុវវត្ថាបិតេយេវ តេ ធម្មេ កត្វា បវត្តតីតិ ឥទមេត្ថ អចិន្តេយ្យំ, អនន្តញ្ច ញាណំ ញេយ្យំ វិយ។ វុត្តញ្ហេតំ “យាវតកំ ញេយ្យំ, តាវតកំ ញាណំ។ យាវតកំ ញាណំ, តាវតកំ ញេយ្យំ។ ញេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណំ, ញាណបរិយន្តិកំ ញេយ្យ”ន្តិ (មហានិ. ៦៩, ១៥៦; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥)។ ឯវមេកជ្ឈំ, វិសុំ សកឹ, កមេន វា ឥច្ឆានុរូបំ សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធោ។

តន្តិ យថាវុត្តំ បថវីអាទិភេទំ។ **បរិញ្ញាត**ន្តិ បរិតោ សមន្តតោ សព្ពាការតោ ញាតំ, តំ បរិជានិតព្ពភាវំ កិញ្ចិ អសេសេត្វា ញាតន្តិ អត្ថោ។ អយមេវ ហិ អត្ថោ “បរិញ្ញាតន្ត”ន្តិ ឥមិនាបិ បទេន បកាសិតោតិ ទស្សេន្តោ

“**បរិញ្ញាតន្តំ នាមា**”តិអាទិមាហ។ **តេន តេន មគ្គេន កិលេសប្បហានេន វិសេសោ នត្ថី**តិ ឥទំ តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសានំ ពុទ្ធានំ សាវកានញ្ច តេន តេន មគ្គេនេវ បហាតព្ពភាវសាមញ្ញំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន សាវកេហិ ពុទ្ធានំ កិលេសប្បហានវិសេសាភាវតោ។ តថា ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯវ សវាសនកិលេសេ ជហន្តិ, ន សាវកា។ **ឯកទេស មេវា**តិ អត្តនោ សន្តានគតមេវ។ សសន្តតិបរិយាបន្នធម្មបរិញ្ញាមត្តេនបិ ហិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានភាវនា សមិជ្ឈតិ។ តេនេវាហ – “ឥមស្មិំយេវ ព្យាមមត្តេ កឡេវរេ សសញ្ញិម្ហិ សមនកេ លោកញ្ច បញ្ញបេមិ លោកសមុទយញ្ច បញ្ញបេមី”តិអាទិ (សំ. និ. ១.១០៧; អ. និ. ៤.៤៥)។ **អណុប្បមាណម្បិ ...បេ.... នត្ថិ,** យតោ ឆត្តឹសកោដិសតសហស្សមុខេន ពុទ្ធានំ មហាវជិរញាណំ បវត្តតីតិ វទន្តិ។

តថាគតវារសត្តមនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តថាគតវារអដ្ឋមនយវណ្ណនា

១៣. បុរិមតណ្ហាតិ បុរិមភវេសុ ភវេសុ និព្ពត្តា បច្ចុប្បន្នត្តភាវហេតុភូតា តណ្ហា។ តគ្គហណេនេវ ច អតីតទ្ធសង្គហា អវិជ្ជាសង្ខារា សទ្ធឹ ឧបាទានេន សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **ឯត្ថា**តិ “ភវា ជាតី”តិ ឯតស្មឹ បទេ។ **តេន ឧបបត្តិភវេនា**តិ “ភវា ជាតី”តិ ជាតិសីសេន វុត្តឧបបត្តិភវេន។ **ភូតស្សា**តិ និព្ពត្តស្ស។ សោ បន យស្មា សត្តោ នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**សត្តស្សា**”តិ។ **ឯវញ្ច ជានិត្វា**តិ ឥមិនា “**ភូតស្ស ជរាមរណ**”ន្តិ ឯត្ថាបិ “ឥតិ វិទិត្វា”តិ ឥទំ បទំ អានេត្វា យោជេតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។

យទិបិ តេភូមកា ឧបាទានក្ខន្ធា “យំ កិញ្ចិ រូប”ន្តិអាទិនា (វិភ. ២; ម. និ. ១.២៤៤) ឯកាទសសុ ឱកាសេសុ បក្ខិបិតព្ពា សម្មសិតព្ពា ច, តេ បន យស្មា ភគវតា “កិម្ហិ នុ ខោ សតិ ជរាមរណំ ហោតិ, កឹបច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៥៧; សំ. និ. ២.៤, ១០) បដិច្ចសមុប្បាទមុខេន សម្មសិតា, បដិច្ចសមុប្បាទោ ច បវត្តិបវត្តិហេតុភាវតោ បុរិមសច្ចទ្វយមេវ ហោតិ, តស្មា តទភិសមយំ “មញ្ញនាភាវហេតុ បច្ចយាការបដិវេធោ”តិ វិភាវេន្តោ “**យំ ពោធិរុក្ខមូលេ...បេ.... ទស្សេន្តោ**”តិ អាហ។ សំខិប្បន្តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាទយោ វិញ្ញាណាទយោ ចាតិ សង្ខេបា, អតីតេ ហេតុអាទយោ “ហេតុ, ផល”ន្តិ ឯវំ សំខិប្បន្តីតិ វា សង្ខេបា, អវិជ្ជាទយោ វិញ្ញាណាទយោ ច។ សង្ខេប-សទ្ទោ ភាគាធិវចនន្តិ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនាហ “**កោដ្ឋាសាតិ អត្ថោ**”តិ។ តេ បន អតីតេ ហេតុសង្ខេបោ, ឯតរហិ ផលសង្ខេបោ, ឯតរហិ ហេតុសង្ខេបោ, អាយតឹ ផលសង្ខេបោតិ ចត្តារោ សង្ខេបា ឯតស្សាតិ ចតុសង្ខេបោ, តំ **ចតុសង្ខេបំ**។ ហេតុផលសន្ធិ, ផលហេតុសន្ធិ, បុន ហេតុផលសន្ធីតិ ឯវំ តយោ សន្ធី ឯតស្សាតិ តិសន្ធិ, តំ **តិសន្ធឹ**។ អតីតបច្ចុប្បន្នានាគតភេទា តយោ អទ្ធា ឯតស្សាតិ តិយទ្ធោ, តំ **តិយទ្ធំ**។ សរូបតោ អវុត្តាបិ តស្មឹ តស្មឹ សង្ខេបេ អាកិរិយន្តិ អវិជ្ជាសង្ខារាទិគ្គហណេហិ បកាសិយន្តីតិ **អាការា,** អតីតហេតុអាទីនំ វា បការា អាការា, តេ ឯកេកសង្ខេបេ បញ្ច បញ្ច កត្វា វីសតិ អាការា ឯតស្សាតិ វីសតាការោ, តំ **វីសតាការំ**។

ឯស សញ្ញោតិ ឯស ចតុសង្ខេបាទិបភេទោ អនវសេសោ បច្ចយោ។ **បច្ចយលក្ខណេនា**តិ បច្ចយភាវេន អត្តនោ ផលស្ស បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស បច្ចយភាវេន, អវិនាភាវលក្ខណេនាតិ អត្ថោ។ យថា ហិ តណ្ហំ វិនា អវិជ្ជាទយោ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយា ន ហោន្តិ, ឯវំ តណ្ហាបិ អវិជ្ជាទិកេ វិនាតិ។ ឯត្ថ ទុក្ខគ្គហណេន វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនផស្សវេទនានំ, ភវគ្គហណេន ច តណ្ហាសង្ខារុបាទានានំ គហិតតា វុត្តនយា ឯវាតិ ន ឧទ្ធដា។

ឥទានិ តេ វីសតិ អាការេ បដិសម្ភិទាមគ្គបាឡិយា វិភាវេតុំ “**ឯវមេតេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.៤៧) **បុរិមកម្មភវស្មិ**ន្តិ បុរិមេ កម្មភវេ, អតីតជាតិយំ កម្មភវេ កយិរមានេតិ អត្ថោ។ **មោហោ អវិជ្ជា**តិ យោ តទា ទុក្ខាទីសុ មោហោ, យេន មូឡ្ហោ កម្មំ ករោតិ, សា អវិជ្ជា។ **អាយូហនា សង្ខារា**តិ តំ តំ កម្មំ ករោន្តោ ទានុបករណាទិ សជ្ជនាទិវសេន យា បុរិមចេតនាយោ, តេ សង្ខារា។ បដិគ្គាហកានំ បន ហត្ថេ ទេយ្យធម្មំ បតិដ្ឋាបយតោ ចេតនា ភវោ។ ឯកាវជ្ជនជវនេសុ វា បុរិមា ចេតនា អាយូហនា សង្ខារា, សត្តមា ភវោ។ យា កាចិ វា បន ចេតនា ភវោ, សម្បយុត្តា អាយូហនា សង្ខារា។ **និកន្តិ តណ្ហា**តិ យំ កម្មំ ករោន្តស្ស ឧបបត្តិភវេ តស្ស ផលស្ស និកាមនា បត្ថនា, សា តណ្ហា នាម។ **ឧបគមនំ ឧបាទាន**ន្តិ យំ កម្មភវស្ស បច្ចយភូតំ “ឥទំ កម្មំ កត្វា អសុកស្មឹ នាម ឋានេ កាមេ សេវិស្សាមិ ឧច្ឆិជ្ជិស្សាមី”តិអាទិនា នយេន បវត្តំ ឧបគមនំ គហណំ បរាមសនំ, ឥទំ ឧបាទានំ នាម។ **ចេតនា ភវោ**តិ ទ្វីសុ អត្ថវិកប្បេសុ វុត្តស្ស អាយូហនស្ស អវសានេ វុត្តចេតនា, តតិយេ បន អាយូហនសម្បយុត្តចេតនា ភវោ។ **ឥតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា បុរិមកម្មភវស្មឹ ឥធ បដិសន្ធិយា បច្ចយា**តិ ឥមេ យថាវុត្តា មោហាទយោ បញ្ច ធម្មា អតីតកម្មភវសិទ្ធា ឯតរហិ បដិសន្ធិយា បច្ចយភូតាតិ អត្ថោ។

ឥធ បដិសន្ធិវិញ្ញាណន្តិ យំ ភវន្តរបដិសន្ធានវសេន ឧប្បន្នត្តា បដិសន្ធីតិ វុច្ចតិ, តំ វិញ្ញាណំ។ **ឱក្កន្តិ នាមរូប**ន្តិ យា គព្ភេ រូបារូបធម្មានំ ឱក្កន្តិ អាគន្ត្វា បវិសន្តី វិយ, ឥទំ នាមរូបំ។ **បសាទោ អាយតន**ន្តិ ឥទំ ចក្ខាទិបញ្ចាយតនវសេន វុត្តំ។ **ផុដ្ឋោ ផស្សោ**តិ យោ អារម្មណំ ផុដ្ឋោ ផុសន្តោ ឧប្បន្នោ, អយំ ផស្សោ។ **វេទយិតំ វេទនា**តិ យំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណេន វា សឡាយតនបច្ចយេន វា ផស្សេន សហុប្បន្នំ វិបាកវេទយិតំ, សា វេទនា។ **ឥតិ ឥមេ...បេ.... បច្ចយា**តិ ឥមេ វិញ្ញាណាទយោ បញ្ច កោដ្ឋាសិកា ធម្មា បុរិមភវេ កតស្ស កម្មស្ស កម្មវដ្ដស្ស បច្ចយា, បច្ចយភាវតោ តំ បដិច្ច ឥធ ឯតរហិ ឧបបត្តិភវស្មិំ ឧបបត្តិភវភាវេន វា ហោន្តីតិ អត្ថោ។

ឥធ បរិបក្កត្តា អាយតនានំ មោហោតិ បរិបក្កាយតនស្ស កម្មករណកាលេ អសម្មោហំ ទស្សេតិ។ ទហរស្ស ហិ ចិត្តប្បវត្តិ ភវង្គពហុលា យេភុយ្យេន ភវន្តរជនកកម្មាយូហនសមត្ថា ន ហោតីតិ។ **កម្មករណកាលេ**តិ ច ឥមិនា សព្ពោ កម្មស្ស បច្ចយភូតោ សម្មោហោ គហិតោ, ន សម្បយុត្តោវ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

បទយោជនាយាតិ "តស្មា"តិអាទីនំ បទានំ សម្ពន្ធេន សហ។ **អត្ថនិគមន**ន្តិ ឥមស្មិំ អដ្ឋមវារេ ទេសនត្ថនិគមនំ។ **នន្ទីតិ ឯវំ វុត្តានំ សព្ពតណ្ហាន**ន្តិ "នន្ទី ទុក្ខស្ស មូល"ន្តិ ឯវំ នន្ទនត្ថសាមញ្ញតោ ឯកវចនេន វុត្តានំ សព្ពតណ្ហានំ សន្តានារម្មណសម្បយុត្តធម្មប្បវត្តិអាការាទិភេទេន អនេកភេទានំ សព្ពាសំ តណ្ហានំ។ **ខយវេវចនានេវា**តិ សមុច្ឆេទបហានវេវចនានេវ។ "អច្ចន្តក្ខយា"តិ ហិ វុត្តំ។ **ចតុមគ្គកិច្ចសាធារណមេត**ន្តិ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ បហានកិច្ចស្ស សាធារណំ សាមញ្ញតោ គហណំ ឯតំ ខយាទិវចនន្តិ អត្ថោ។ តេសំ បន មគ្គានំ កមេន បវត្តនំ កិច្ចកមេនេវ ទស្សេតុំ **"វិរាគា"**តិអាទិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ **"តតោ...បេ.... យោជេតព្ព"**ន្តិ អាហ។ តថា សតិបិ ខយាទិសទ្ទានំ បហានបរិយាយភាវេ បហាតព្ពាយ បន វិសយភេទភិន្នាយ តណ្ហាយ អនវសេសតោ បហីនភាវទីបនត្ថំ ខយាទិបរិយាយន្តរគ្គហណំ កតន្តិ ទស្សេន្តោ **"យាហី"**តិអាទិមាហ។ យថាវុត្តសញ្ជននាទិហេតុភូតាយ តណ្ហាយ បហីនត្តា តប្បហានទីបនំ កត្វា វុច្ចមានំ ខយាទិវចនំ ន កថញ្ចិ ធម្មតំ វិលោមេតីតិ វុត្តំ **"ន កិញ្ចិ វិរុជ្ឈតី"**តិ។

ឧត្តរវិរហិតន្តិ អត្តានំ ឧត្តរិតុំ សមត្ថត្តា ឧត្តរេន អធិកេន វិរហិតំ។ អយញ្ចស្ស ឧត្តរវិរហតា អត្តនោ សេដ្ឋភាវេនាតិ អាហ **"សព្ពសេដ្ឋ"**ន្តិ។ យថា សម្មា-សំ-សទ្ទា "អវិបរីតំ, សាម"ន្តិ ឥមេសំ បទានំ អត្ថំ វទន្តិ, ឯវំ បាសំសសោភនត្ថេបីតិ អាហ **"សម្មា សាមញ្ច ពោធី បសត្ថំ សុន្ទរញ្ច ពោធិ"**ន្តិ។ ពុជ្ឈិ ឯត្ថ បដិវិជ្ឈិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ, សព្ពម្បិ វា នេយ្យន្តិ រុក្ខោ **ពោធិ**, ពុជ្ឈតិ ឯតេនាតិ បន មគ្គោ **ពោធិ**, តថា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, និព្ពានំ បន ពុជ្ឈិតព្ពតោ **ពោធី**តិ អយមេត្ថ សាធនវិភាគោ ទដ្ឋព្ពោ។ បណ្ណត្តិយម្បិ អត្ថេវ ពោធិ-សទ្ទោ "ពោធិរាជកុមារោ"តិអាទីសុ (ម. និ. ២.៣២៤; ចូឡវ. ២៦៨)។ **អបរេ**តិ សារសមាសាចរិយា។ ឯត្ថ ច សឧបសគ្គស្ស ពោធិ-សទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ អនុបសគ្គានំ ឧទាហរណេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

លោកុត្តរភាវតោ វា តត្ថាបិ ហេដ្ឋិមមគ្គានំ វិយ តតុត្តរិមគ្គាភាវតោ ច "សិយា នុ ខោ អនុត្តរា ពោធី"តិ អាសង្កំ សន្ធាយ តំ វិធមិតុំ **"សាវកាន"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អភិនីហារសម្បត្តិយា ផលវិសេសភូតេហិ ញាណវិសេសេហិ ឯកច្ចេហិ សកលេហិ សទ្ធិំ សមិជ្ឈមានោ មគ្គោ អរិយានំ តំ តំ ញាណវិសេសាទី ទេន្តោ វិយ ហោតីតិ តស្ស អសព្ពគុណទាយកត្តំ វុត្តំ។ តេន អនញ្ញសាធារណាភិនីហារសម្បទាសិទ្ធស្ស និរតិសយ-គុណានុពន្ធស្ស វសេន អរហត្តមគ្គោ អនុត្តរា ពោធិ នាម ហោតីតិ ទស្សេតិ។ សាវកបារមិញាណំ អញ្ញេហិ សាវកេហិ អសាធារណំ មហាសាវកានំយេវ អាវេណិកំ ញាណំ។ **បច្ចេកំ សច្ចានិ ពុទ្ធវន្តោតិ បច្ចេកពុទ្ធា**។ ននុ ច សព្ពេបិ អរិយា បច្ចេកមេវ សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តិ ធម្មស្ស បច្ចត្តំ វេទនីយភាវតោតិ? សច្ចំ, នយិទមីទិសំ បដិវេធំ សន្ធាយ វុត្តំ, យថា បន សាវកា អញ្ញសន្និស្សយេន សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តិ បរតោឃោសេន វិនា តេសំ ទស្សនមគ្គស្ស អនុប្បជ្ជនតោ, យថា ច សម្មាសម្ពុទ្ធោ អញ្ញេសំ និស្សយភាវេន សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈន្តិ, ន ឯវមេតេ, ឯតេ បន អបរនេយ្យា ហុត្វា អបរិណាយកភាវេន សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តិ។ តេន វុត្តំ **"បច្ចេកំ សច្ចានិ ពុទ្ធវន្តោតិ បច្ចេកពុទ្ធា"**តិ។

ឥតីតិ ករីយតិ ឧច្ចារីយតីតិ **ឥតិការោ**, ឥតិ-សទ្ទោ។ **ការណត្ថោ** អនិយមរូបេនាតិ អធិប្បាយោ, តស្មាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ **"យស្មា ចា"**តិ។ បុព្ពេ បន ឥតិ-សទ្ទំ បការត្ថំ កត្វា "ឯវំ ជានិត្វា"តិ វុត្តំ, ឥធាបិ តំ បការត្ថមេវ កត្វា អថោ យុជ្ជតិ។ កថំ? **វិទិត្វា**តិ ហិ បទំ ហេតុអត្ថេ ទដ្ឋព្ពំ "បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា"តិ (ម. និ. ១.២៧១), "យតំ បិវិត្វា ពលំ ហោតី"តិ ច ឯវមាទីសុ វិយ, តស្មា បការត្ថេបិ ឥតិ-សទ្ទេ បដិច្ចសមុប្បាទស្ស វិទិតត្តាតិ អយំ អត្ថោ លព្ភតេវ។ **បដិច្ចសមុប្បាទំ វិទិត្វា**តិ ឯត្ថាបិ ហេតុអត្ថេ វិទិត្វា-សទ្ទេ យថាវុត្តា អត្ថយោជនា យុជ្ជតេវ។ ឯត្ថ ច បឋមវិកប្បេ បដិច្ចសមុបាទស្ស វិទិតត្តំ មញ្ញនាភាវស្ស ការណំ វត្វា តណ្ហាមូលកស្ស បដិច្ចសមុប្បាទស្ស ទស្សិតត្តា ឯត្ថ តណ្ហាប្បហានំ សម្មាសម្ពោធិយា អធិគមនការណំ ឧទ្ធតន្តិ ទស្សិតំ, តស្មា **"បថវិំ ន មញ្ញតី"**តិអាទិ និគមនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ទុតិយវិកប្បេ បន បដិច្ចសមុប្បាទវេទនំ តណ្ហាប្បហានស្ស ការណំ

វុត្តំ, តំ អភិសម្ពោធិយា អភិសម្ពោធិមគ្គនាភាវស្សាតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោតិ អយមេតេសំ ទ្វិន្នំ អត្ថវិកប្បានំ វិសេសោ, តស្មា “នន្ទី ទុក្ខស្ស មូល”ន្តិ វុត្តំ។

តំ កុតោ លព្ភតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**យត្ថ យត្ថ ហី**”តិអាទិ។ **សាសនយុត្តិ** អយំ សាសនេបិ ឯវំ សម្ពន្ធោ ទិស្សតីតិ កត្វា។ លោកេបិ ហិ យំ-តំ-សទ្ទានំ អព្យភិចារិសម្ពន្ធតា សិទ្ធា។

ឯវំ អភិសម្ពុទ្ធោតិ វទាមីតិ អភិសម្ពុទ្ធភាវស្ស គហិតត្តា, អសព្ពញ្ញុនោ ឯវំ ទេសេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា ច “**សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ទស្សេន្តោ**”តិអាទិមាហ។

វិចិត្រនយទេសនាវិលាសយុត្តន្តិ បុថុជ្ជនវារាទិវិភាគភិន្នេហិ វិចិត្តេហិ តន្តិ នយេហិ, លក្ខណកម្មតណ្ហាមញ្ញនាទិវិភាគភិន្នេហិ វិចិត្តេហិ អត្ថនយេហិ, អភិនន្ទនបច្ចយាការាទិវិសេសាបទេសសិទ្ធេន ទេសនាវិលាសេន ច យុត្តំ។ **យថា តេ ន ជានន្តិ, តថា ទេសេសីតិ** ឥមិនាបិ ភគវតោ ទេសនាវិលាសំយេវ វិភាវេតិ។ **តំយេវ កិរ បឋវិន្តិ** ឯត្ថ បឋវីគហណំ ឧបលក្ខណមត្តំ អាចាទិវសេនបិ, តថា “កីទិសា នុ ខោ ឥធ បឋវី អធិប្បេតា, កស្មា ច ភូតរូបានិយេវ គហិតានិ, ន សេសរូបានី”តិអាទិនាបិ តេសំ សំសយុប្បត្តិ និទ្ទារេតព្ពា។ អថ វា **កថំ នាមិទន្តិ** ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ បការត្ថោ។ តេន ឥមស្មិំ សុត្តេ សព្ពាយបិ តេសំ សំសយុប្បត្តិយា បរិគ្គហិតត្តា ទដ្ឋព្ពា។ **អន្តន្តិ** មរិយាទំ, ទេសនាយ អន្តំ បរិច្ឆេទន្តិ អត្ថោ, យោ អនុសន្ធីតិ វុច្ចតិ។ **កោដិន្តិ** បរិយន្តំ, ទេសនាយ បរិយោសានន្តិ អត្ថោ។ ឧភយេន សុត្តេ អជ្ឈាសយានុសន្ធិ យថានុសន្ធីតិ វទតិ។

អន្តរាកថាតិ កម្មដ្ឋានមនសិការឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាទីនំ អន្តរា អញ្ញា ឯកា តថា។ **វិប្បកថាតិ** អនិដ្ឋិតា សិខំ អប្បត្តា។ **កង្ខណានុរូបេនាតិ** តស្មិំ ខណេ ធម្មសភាយំ សន្និបតិតានំ ភិក្ខូនំ អជ្ឈាសយានុរូបេន។ **ឥទន្តិ** ឥទានិ វុច្ចមានំ មូលបរិយាយជាតកំ។

ទិសាបាមោក្ខោតិ បណ្ឌិតភាវេន សព្ពទិសាសុ បមុខភូតោ។ **ព្រាហ្មណោតិ** ព្រហ្មំ អណតីតិ ព្រាហ្មណោ, មន្តេ សជ្ឈាយតីតិ អត្ថោ។ **តិណ្ណំ វេទានន្តិ** ឥរុវេទ-យជុវេទ-សាមវេទានំ។ **បារគូតិ** អត្ថសោ ព្យញ្ជនសោ ច បារំ បរិយន្តំ គតោ។ សហ និឃណ្ឌុនា ច កេដុភេន ចាតិ **សនិឃណ្ដុកេដុភា**, តេសំ។ **និឃណ្ឌូតិ** រុក្ខាទីនំ វេវចនប្បកាសកំ សត្ថំ។ **កេដុភន្តិ** កិរិយាកប្បវិកប្បោ, កវីនំ ឧបការាវហំ សត្ថំ។ សហ អក្ខរប្បភេទេនាតិ **សាក្ខរប្បភេទា**, តេសំ, សិក្ខានិរុត្តិសហិតានន្តិ អត្ថោ។ **ឥតិហាសបញ្ចមានន្តិ** អាថព្ពណវេទំ ចតុត្ថំ កត្វា “ឥតិហ អស, ឥតិហ អសា”តិ ឦទិសវចនបដិសំយុត្តោ បុរាណកថាសង្ខាតោ ឥតិហាសោ បញ្ចមោ ឯតេសន្តិ ឥតិហាសបញ្ចមា, តេសំ។ បទំ តទវសេសញ្ច ព្យាករណំ កាយតិ អជ្ឈេតិ វេទេតិ ចាតិ **បទកោ**, វេយ្យាករណោ។ **លោកាយតំ** វុច្ចតិ វិតណ្ឌសត្ថំ។ មហាបុរិសានំ ពុទ្ធាទីនំ លក្ខណទីបនគន្ថោ **មហាបុរិសលក្ខណំ**។ តេសុ អនូនោ បរិបូរការីតិ **អនវយោ**។

មន្តេតិ វេទេ។ យទិបិ វេទោ “មន្តោ, ព្រហ្មំ, កប្បោ”តិ តិវិធោ, មន្តោ ឯវ បន មូលវេទោ, តទត្ថវិវរណំ ព្រហ្មំ, តត្ថ វុត្តនយេន យញ្ញកិរិយាវិធានំ **កប្បោ**។ តេន វុត្តំ “មន្តេតិ វេទេ”តិ។ **បណ្ឌិតាតិ** បញ្ញាវន្តោ។ តថា ហិ តេ បុថុបញ្ញតាយ **ពហុំ** សហស្សទ្វិសហស្សាទិបរិមាណំ គន្ថំ បាកដំ កត្វា **គណ្ហន្តិ** ឧគ្គណ្ហន្តិ, ជវនបញ្ញតាយ **លហុំ** សីឃំ **គណ្ហន្តិ**, តិក្ខបញ្ញតាយ **សុដ្ឋុ** អវិរជ្ឈន្តា **ឧបធារេន្តិ**, សតិនេបក្កសម្បត្តិយា **គហិតញ្ច នេសំ ន វិនស្សតិ** ន សម្មុស្សតីតិ។ **សព្ពម្បិ សិប្បន្តិ** អដ្ឋារសវិជ្ជាដ្ឋានាទិភេទំ សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន សិប្បន្តិ សង្ខ្យំ គតំ សព្ពំ ពាហិរកសត្ថំ មោក្ខាវហសម្មតម្បិ ន មោក្ខំ អាវហតីតិ អាហ “**ទិដ្ឋធម្មសម្បរាយហិត**”ន្តិ។ **សម្បិណ្ឌិតា ហុត្វាតិ** យថា មិត្តា, តថា បិណ្ឌិតវសេន សន្និបតិតា ហុត្វា។ “ឯវំ គយ្ហមានេ អាទិនា វិរុជ្ឈេយ្យ, ឯវំ អន្តេនា”តិ ចិន្តេន្តា ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស បុព្ពេនាបរំ អវិរុទ្ធំ និច្ឆយំ គហេតុំ អសក្កោន្តា **ន អាទឹ**, ន អន្តំ អទ្ទសំសុ។

លោមសានីតិ លោមវន្តានិ, ឃនកេសមស្សុវានីតិ អត្ថោ។ កេសាបិ ហិ លោមគ្គហណេន គយ្ហន្តិ យថា “លោមនខំ ផុសិត្វា សុទ្ធិ កាតព្ពា”តិ។ កណ្ណំ វិយាតិ **កណ្ណំ**, បញ្ញា, តាយ សុត្វា កាតព្ពកិច្ចសាធនតោ វុត្តំ “**កណ្ណវាតិ បញ្ញវា**”តិ។

យស្មា សត្តានំ គច្ឆន្តេ គច្ឆន្តេ កាលេ អាយុវណ្ណាទិបរិក្ខយោ ហោតិ, តស្មា តំ កាលេន កតំ វិយ កត្វា វុត្តំ “**នេសំ អាយុ...បេ.... ខាទតីតិ វុច្ចតី**”តិ។

អភិញ្ញាយាតិ កុសលាទិភេទំ ខន្ធាទិភេទញ្ច ទេសេតព្ពំ ធម្មំ, វេនេយ្យានញ្ច អាសយានុសយចរិយាវិមុត្តិអាទិភេទំ, តស្ស ច នេសំ ទេសេតព្ពប្បការំ យាថាវតោ អភិជានិត្វា។ **ធម្មំ ទេសេមីតិ** ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិក

និព្ពានហិតាវហំ សទ្ធម្មំ កថយាមិ។ **នោ អនភិញ្ញាយា**តិ យថា ពាហិរកា អសម្មាសម្ពុទ្ធត្តា វុត្តវិធិ អជាននា្តយំ កិញ្ចិ តក្កបរិយាហតំ វីមំសានុចរិតំ សយំបដិភានំ កថេន្តិ, ឯវំ ន ទេសេមីតិ អត្ថោ។ **សនិទាន**ន្តិ សការណំ, វេនេយ្យានំ អជ្ឈាសយវសេន វា បុច្ឆាយ វា អដ្ឋុប្បត្តិយា វា សនិមិត្តំ ហេតុឧទាហរណសហិតញ្ចាតិ អត្ថោ។ **សប្បាដិហារិយ**ន្តិ សនិស្សរណំ សប្បដិហរណំ, បច្ចនីកបដិហរណេន សប្បាដិហារិយមេវ កត្វា ទេសេមីតិ អត្ថោ។ អបរេ បន "យថារហំ ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិបាដិហារិយសហិត"ន្តិ វទន្តិ, អនុសាសនិបាដិហារិយហិតា បន ទេសនា នត្ថីតិ។ ហិតូបទេសនា **ឱវាទោ**, សា ឯវ **អនុសាសនី**។ អនោតិណ្ណវត្ថុវិសយោ វា **ឱវាទោ**, ឱតិណ្ណវត្ថុវិសយា **អនុសាសនី**។ បឋមូបទេសោ វា **ឱវាទោ**, ឥតរា **អនុសាសនី។ អលញ្ច បនា**តិ យុត្តមេវ។ **និដ្ឋមគមាសី**តិ អត្ថសិទ្ធី គតា។

តថាគតវារអដ្ឋមនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អយំ តាវេត្ថ អដ្ឋកថាយ លីនត្ថវណ្ណនា។

នេត្តិនយវណ្ណនា

ឥទានិ (ទី. និ. ដី. ១.១៤៩; សំ. និ. ដី. ១.១.នេត្តិនយវណ្ណនា; អ. និ. ដី. នេត្តិនយវណ្ណនា) បករណនយេន បាឡិយា អត្ថវណ្ណនំ ករិស្សាម។ សា បនាយំ អត្ថវណ្ណនា យស្មា ទេសនាយ សមុដ្ឋានបយោជនភាជនេសុ បិណ្ឌត្ថេសុ ច និទ្ធារិតេសុ សុករា ហោតិ សុវិញ្ញេយ្យា ច, តស្មា សុត្តទេសនាយ សមុដ្ឋានាទីនិ បឋមំ និទ្ធារយិស្សាម។ តត្ថ **សមុដ្ឋានំ** តាវ បរិយត្តិំ និស្សាយ មានុប្បាទោ, **បយោជនំ**មានមទ្ទនំ។ វុត្តញ្ហិ អដ្ឋកថាយំ "សុតបរិយត្តិំ…បេ…. អារភី"តិ។ អបិច វេនេយ្យានំ បថវីអាទិភូតាទិភេទភិន្នេ សក្កាយេ បុថុជ្ជនស្ស សេក្ខាទិអរិយស្ស ច សទ្ធិំ ហេតុនា មញ្ញនាមញ្ញនវសេន បវត្តិវិភាគានវពោធោ **សមុដ្ឋានំ,** យថាវុត្តវិភាគាវពោធោ **បយោជនំ,** វេនេយ្យានញ្ហិ វុត្តប្បការេ វិសយេ យថាវុត្តានំ បុគ្គលានំ សទ្ធិំ ហេតុនា មញ្ញនាមញ្ញនវសេន បវត្តិវិភាគាវពោធោ **បយោជនំ**។

អបិច **សមុដ្ឋានំ** នាម ទេសនានិទានំ។ តំ សាធារណំ អសាធារណន្តិ ទុវិធំ។ តត្ថ សាធារណម្បិ អជ្ឈត្តិកពាហិរភេទតោ ទុវិធំ។ តត្ថ **សាធារណំ អជ្ឈត្តិកសមុដ្ឋានំ** នាម លោកនាថស្ស មហាករុណា។ តាយ ហិ សមុស្សាហិតស្ស ភគវតោ វេនេយ្យានំ ធម្មទេសនាយ ចិត្តំ ឧទបាទិ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ "សត្តេសុ ច ការុញ្ញតំ បដិច្ច ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេសី"តិអាទិ (ម. និ. ១.២៨៣; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៩)។ ឯត្ថ ច ហេតាវត្ថាយបិ មហាករុណាយ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ យាវទេវ សំសារមហោឃតោ សទ្ធម្មទេសនាហត្ថទានេហិ សត្តសន្តារណត្ថំ តទុប្បត្តិតោ។ យថា ច មហាករុណា, ឯវំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ទសពលញាណាទីនិ ច ទេសនាយ អព្ភន្តរសមុដ្ឋានភាវេ វត្តព្ពានិ។ សព្ពម្បិ ហិ ញេយ្យធម្មំ, តេសំ ទេសេតព្ពប្បការំ, សត្តានញ្ច អាសយានុសយាទិំ យាថាវតោ ជានន្តោ ភគវា ឋានាដ្ឋានាទីសុ កោសល្លេន វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ វិចិត្តនយទេសនំ បវត្តេសីតិ។ **ពាហិរំ** បន **សាធារណំ សមុដ្ឋានំ** ទសសហស្សព្រហ្មបរិវារិតស្ស សហម្បតិមហាព្រហ្មុនោ អជ្ឈេសនំ។ តទជ្ឈេសនុត្តរកាលញ្ហិ ធម្មគម្ភីរតាបច្ចវេក្ខណាជនិតំ អប្បោស្សុក្កតំ បដិប្បស្សម្ភេត្វា ធម្មស្សាមី ធម្មទេសនាយ ឧស្សាហជាតោ អហោសិ។ អសាធារណម្បិ អព្ភន្តរពាហិរភេទតោ ទុវិធមេវ។ តត្ថ **អព្ភន្តរំ** យាយ មហាករុណាយ យេន ច ទេសនាញាណេន ឥទំ សុត្តំ បវត្តិតំ, តទុភយំ វេទិតព្ពំ។ **ពាហិរំ** បន បញ្ចសតានំ ព្រាហ្មណជាតិកានំ ភិក្ខូនំ បរិយត្តិំ និស្សាយ មានុប្បាទនំ, វុត្តមេវ តំ **អដ្ឋកថាយំ**។

បយោជនម្បិ សាធារណំ អសាធារណន្តិ ទុវិធំ។ តត្ថ **សាធារណំ** អនុក្កមេន យាវ អនុបាទាបរិនិព្ពានំ វិមុត្តិរសត្តា ភគវតោ ទេសនាយ។ តេនេវាហ "ឯតទត្ថា កថា, ឯតទត្ថា មន្តនា"តិអាទិ (បរិ. ៣៦៦)។ ឯតេនេវ ច សំសារចក្កនិវត្តិ សទ្ធម្មចក្កប្បវត្តិ សស្សតាទិមិច្ឆាវាទនិរាករណំ សម្មាវាទបុរេក្ខារោ អកុសលមូលសមូហននំ កុសលមូលសំរោបនំ អបាយទ្វារបិទហនំ សគ្គមោក្ខទ្វារវិវរណំ បរិយុដ្ឋានវូបសមនំ អនុសយសមុគ្ឃាតនំ "មុត្តោ មោចេស្សាមី"តិ (ឧទា. អដ្ឋ. ១៨; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៣៨) បុរិមបដិញ្ញាអវិសំវាទនំ តប្បដិបក្ខមារមនោរថវិសំវាទនំ តិត្ថិយធម្មនិម្មថនំ ពុទ្ធធម្មបតិដ្ឋាបនន្តិ ឯវមាទីនម្បិ បយោជនានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អសាធារណំ** បន តេសំ ភិក្ខូនំ មានមទ្ទនំ។ វុត្តញ្ចេតំ **អដ្ឋកថាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១) "ទេសនាកុសលោ ភគវា មានភញ្ជនត្ថំ 'សព្ពធម្មមូលបរិយាយ'ន្តិ ទេសនំ អារភី"តិ។ ឧភយម្បេតំ ពាហិយមេវ។ សចេ បន វេនេយ្យសន្តានគតម្បិ ទេសនាពលសិទ្ធិសង្ខាតំ បយោជនំ អធិប្បាយសមិជ្ឈនភាវតោ យថាធិប្បេតត្ថសិទ្ធិយា យថាការុណិកស្ស ភគវតោបិ បយោជនមេវាតិ គណ្ហេយ្យ, ឥមិនា បរិយាយេនស្ស អព្ភន្តរតាបិ វេទិតព្ពា។

អបិច វេនេយ្យានំ បថវីអាទិភូតាទិវិភាគភិន្នេ សក្កាយេ បុថុជ្ជនស្ស សេក្ខាទិអរិយស្ស ច សទ្ធី ហេតុនា មញ្ញនាមញ្ញនវសេន បវត្តិវិភាគានវពោធោ សមុដ្ឋានំ, ឥមស្ស សុត្តស្ស យថាវុត្តវិភាគាវពោធោ បយោជនន្តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ វេនេយ្យានញ្ហិ វុត្តប្បការេ វិសយេ យថាវុត្តានំ បុគ្គលានំ សទ្ធី ហេតុនា មញ្ញនាមញ្ញនានំ វសេន បវត្តិវិភាគាវពោធោ ឥមំ ទេសនំ បយោជេតិ "តន្និប្ផាទនបរាយំ ទេសនា"តិ កត្វា។ យញ្ហិ ទេសនាយ សាធេតព្ពំ ផលំ, តំ អាកង្ខិតព្ពត្តា ទេសកំ ទេសនាយ បយោជេតីតិ បយោជនន្តិ វុច្ចតិ។ តថា វេនេយ្យានំ សព្ពសោ ឯកទេសតោ ច មញ្ញនានំ អប្បហានំ, តត្ថ ច អាទីនវាទស្សនំ, និរង្កុសានំ មញ្ញនានំ អនេកាការ វោហារស្ស សក្កាយេ បវត្តិវិសេសស្ស អជាននំ, តត្ថ ច បហីនមញ្ញនានំ បដិបត្តិយា អជាននំ, តណ្ហាមុខេន បច្ចយាការស្ស ច អនវពោធោតិ ឯវមាទីនិ ច បយោជនានិ ឥធ វេទិតព្ពានិ។

ភូមិត្តយបរិយាបន្នេសុ អសង្ខាតធម្មវិប្បកតបរិញ្ញាទិកិច្ចសង្ខាតធម្មានំ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ច បដិបត្តី អជានន្តា អសទ្ធម្មស្សវនធារណបរិចយមនសិការបរា សទ្ធម្មស្សវន-ធារណបរិចយបដិវេធវិមុខា ច វេនេយ្យា ឥមិស្សា ទេសនាយ **ភាជនំ។ បិណ្ឌត្ថា** បន "អស្សុតវា"តិអាទិនា អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ អកុសលមូល-សមាយោគោ ឱលីយនាតិធាវនាបរិគ្គហោ ឧបាយវិនិពទ្ធានុព្រូហនា មិច្ឆាភិនិវេសសមន្នាគមោ អវិជ្ជាតណ្ហា-បរិសុទ្ធិ វដ្ដត្តយានុបរមោ អាសវោឃយោគគន្ថាគតិតណ្ហុប្បាទុបាទានាវិយោគោ ចេតោខិល-ចេតោវិនិពទ្ធអភិនន្ទន-នីវរណសង្គានតិក្កមោ វិវាទមូលាបរិច្ចាគោ អនុសយានុបច្ឆេទោ មិច្ឆត្តានតិវត្តនំ តណ្ហាមូលធម្មសន្និស្សយតា អកុសលកម្មបថានុយោគោ សព្ពកិលេស-បរិឡាហសារទ្ធកាយចិត្តតាតិ ឯវមាទយោ ទីបិតា ហោន្តិ។ "បថវឹ បថវិតោ សញ្ជានាតី"តិអាទិនា តណ្ហាវិចរិតនិទ្ទេសោ មានជប្បនា វិបរិយេសាភិនិវេសោ សំកិលេសោ សក្កាយបរិគ្គហោ ពាលលក្ខណាបទេសោ វង្កត្តយវិភាវនានុយោគោ ពហុការ បដិបក្ខទីបនា តិវិធនិស្សយសំសូចនា អាសវក្ខយកថនន្តិ ឯវមាទយោ ទីបិតា ហោន្តិ។

សោឡសហារវណ្ណនា

១. ទេសនាហារវណ្ណនា

តត្ថ យេ ឧបាទានក្ខន្ធធម្មេ ឧបាទាយ បថវីអាទិភូតាទិភេទា បញ្ញត្តិ, តេ បញ្ញត្តិបដិបាទនភាវេន ជាតិជរាមរណវិសេសនទុក្ខបរិយាយេន ច វុត្តា តណ្ហាវជ្ជា តេភូមកធម្មា **ទុក្ខសច្ចំ**។ មញ្ញនាភិនន្ទននន្ទី បរិយាយេហិ វុត្តា តណ្ហា **សមុទយសច្ចំ**។ អយំ តាវ សុត្តន្តនយោ។ អភិធម្មនយេ បន យថាវុត្តតណ្ហាយ សទ្ធី "អស្សុតវា"តិអាទិនា ទីបិតា អវិជ្ជាទយោ, មញ្ញនាបរិយាយេន គហិតា មានទិដ្ឋិយោ, ភវបទេន គហិតោ កម្មភវោ ចាតិ សព្ពេបិ កិលេសាភិសង្ខារា **សមុទយសច្ចំ**។ ឧភិន្នំ អប្បវត្តិ **និរោធសច្ចំ**។ អរិយធម្មគ្គហណេន, បរិញ្ញាភិក្ខុសេក្ខាភិញ្ញាគហណេហិ, រាគាទិខយវចនេហិ, សម្មាសម្ពោធិគហណេន ច **មគ្គសច្ចំ**។ កេចិ បន តណ្ហាក្ខយាទិវចនេហិ និរោធសច្ចំ ឧទ្ធរន្តិ, តំ **អដ្ឋកថាយ** វិរុជ្ឈតិ តត្ថ តណ្ហាក្ខយាទីនំ មគ្គកិច្ចភាវស្ស ឧទ្ធដត្តា។

តត្ថ សមុទយេន **អស្សាទោ**, ទុក្ខេន **អាទីនវោ**, មគ្គនិរោធេហិ **និស្សរណំ**, តេសំ ភិក្ខូនំ មានភញ្ជនំ **ផលំ**, តថា "យថាវុត្តវិភាគាវពោធោ"តិអាទិនា វុត្តំ **បយោជនញ្ច**។ តស្ស និប្ផត្តិការណត្តា ទេសនាយ វិចិត្តតា ចតុន្នំ បុគ្គលានំ យាថាវតោ សភាវូបធារណញ្ច **ឧបាយោ** , បថវីអាទីសុ បុថុជ្ជនាទីនំ បវត្តិទស្សនាបទេសេន បថវីអាទយោ ឯកន្តតោ បរិជានិតព្ពា, មញ្ញនា ច បហាតព្ពាតិ អយមេត្ថ ភគវតោ **អាណត្តី**តិ។ អយំ **ទេសនាហារោ**។

២. វិចយហារវណ្ណនា

មញ្ញនានំ សក្កាយស្ស អវិសេសហេតុភាវតោ, កស្សចិបិ តត្ថ អសេសិតព្ពតោ ច សព្ពគហណំ, សភាវធារណតោ និស្សត្តនិជ្ជីវតោ ច ធម្មគ្គហណំ, បតិដ្ឋាភាវតោ អាវេណិកហេតុភាវតោ ច មូលគ្គហណំ, ការណភាវតោ ទេសនត្ថសម្ភវតោ ច បរិយាយគ្គហណំ, សម្មុខភាវតោ សម្បទានត្ថសម្ភវតោ ច "វោ"តិ វចនំ, តថារូបគុណយោគតោ អភិមុខីករណតោ ច "ភិក្ខវេ"តិ អាលបនំ។ ទេសេតុំ សមត្ថភាវតោ តេសំ សតុប្បាទនត្ថញ្ច "ទេសេស្សាមី"តិ បដិជាននំ, ទេសេតព្ពតាយ បដិញ្ញាតភាវតោ, យថាបដិញ្ញញ្ច ទេសនតោ "ត"ន្តិ បច្ចាមសនំ, សោតព្ពភាវតោ, សវនត្ថស្ស ច ឯកន្តេន និប្ផាទនតោ "សុណាថា"តិ វុត្តំ។ សក្កាតព្ពតោ, សក្កច្ចកិរិយាយ ឯវ ច តទត្ថសិទ្ធិតោ "សាធុក"ន្តិ វុត្តំ។ ធម្មស្ស មនសិករណីយតោ តទធីនត្តា ច សព្ពសម្បត្តីនំ "មនសិ ករោថា"តិ វុត្តំ យថាបរិញ្ញាតាយ ទេសនាយ បរិព្យត្តភាវតោ វិត្ថារត្ថសម្ភវតោ ច "ភាសិស្សាមី"តិ វុត្តំ។ ភគវតោ សទេវកេន លោកេន សិរសា សម្បដិច្ឆិតព្ពវចនត្តា, តស្ស ច យថាធិប្បេតត្ថសាធនតោ "ឯវ"ន្តិ វុត្តំ។

សត្ថុ ឧត្តមគារវដ្ឋានភាវតោ, តត្ថ ច គារវស្ស ឧឡារបុញ្ញភាវតោ “ភន្តេ”តិ វុត្តំ។ ភិក្ខូនំ តថាកិរិយាយ និច្ចិតភាវតោ វចនាលង្ការតោ ច “ខោ”តិ វុត្តំ។ សវនស្ស បដិជានិតព្ពតោ, តថា តេហិ បដិបន្នត្តា ច “បច្ចស្សោសុ”ន្តិ វុត្តំ បច្ចក្ខភាវតោ, សកលស្សបិ ឯកជ្ឈំ ករណតោ “ឯត”ន្តិ វុត្តំ។

វុច្ចមានស្ស បុគ្គលស្ស លោកបរិយាបន្នត្តា លោកាធារត្តា ច លោកំ ឧបាទាយ “ឥធា”តិ វុត្តំ។ បដិវេធពាហុសច្ចាភាវតោ បរិយត្តិពាហុសច្ចាភាវតោ ច “អស្សុតវា”តិ វុត្តំ។ បុថូសុ, បុថុ វា ជនភាវតោ “បុថុជ្ជនោ”តិ វុត្តំ។ អនរិយធម្មវិរហតោ អរិយធម្មសមន្នាគមតោ ច “អរិយាន”ន្តិ វុត្តំ។ អរិយភាវករាយ បដិបត្តិយា អភាវតោ, តត្ថ កោសល្លទមថាភាវតោ “អរិយានំ អទស្សាវី”តិអាទិ វុត្តំ។ អសន្តធម្មស្សវនតោ សន្តធម្មសមន្នាគមតោ សព្ភិ បាសំសិយតោ ច “សប្បុរិសាន”ន្តិ វុត្តំ។ សប្បុរិសភាវករាយ បដិបត្តិយា អភាវតោ, តត្ថ ច កោសល្លទមថាភាវតោ “សប្បុរិសានំ អទស្សាវី”តិអាទិ វុត្តំ។ បថវីវត្ថុកានំ មញ្ញនានំ, ឧបរិ វុច្ចមានានញ្ច មញ្ញនានំ មូលកត្តា បបញ្ចសង្ខានំ “បថវឹ បថវិតោ សញ្ជានាតី”តិ វុត្តំ។ អន្ធបុថុជ្ជនស្ស អហំការ-មមំការានំ កត្ថចិបិ អប្បហីនត្តា “បថវឹ មញ្ញតី”តិអាទិ វុត្តំ។

បុព្ពេ អគ្គហិតត្តា, សាមញ្ញតោ ច គយ្ហមានត្តា, បុគ្គលស្ស បថវីអាទិអារម្មណសភាគតាយ លព្ភមានត្តា ច “យោបី”តិ វុត្តំ។ “យោ”តិ អនិយមេន គហិតស្ស និយមេតព្ពតោ បដិនិទ្ទិសិតព្ពតោ ច; “សោ”តិ វុត្តំ សាតិសយំ សំសារេ ភយស្ស ឥក្ខនតោ កិលេសភេទនសម្ភវតោ ច “ភិក្ខូ”តិ វុត្តំ។ សិក្ខាហិ សមន្នាគមតោ សេក្ខធម្មបដិលាភតោ ច “សេក្ខោ”តិ វុត្តំ។ មនសា លទ្ធព្ពស្ស អរហត្តស្ស អនធិគតត្តា អធិគមនីយតោ ច “អប្បត្តមានសោ”តិ វុត្តំ។ អបរេន អនុត្តរណីយតោ, បរំ អនុច្ចវិកភាវេន ឧត្តរិត្វា ឋិតត្តា ច “អនុត្តរ”ន្តិ វុត្តំ។ យោគេន ភាវនាយ កាមយោគាទិតោ ច ខេមំ សិវំ អនុបទ្ទវន្តិ “យោគក្ខេម”ន្តិ វុត្តំ។ ឆន្ទប្បវត្តិយា ឧស្សុក្កាបត្តិយា ច “បត្ថយមានោ”តិ វុត្តំ។ តទត្ថស្ស សព្ពសោ សព្ពឥរិយាបថវិហារស្ស សមថវិបស្សនាវិហារស្ស ទិព្ពវិហារស្ស ច វសេន “វិហរតី”តិ វុត្តំ។ សេក្ខស្ស សព្ពសោ អភិញ្ញេយ្យភាវញ្ចេវ បរិញ្ញេយ្យភាវញ្ច ញាណេន អភិភវិត្វា ជាននតោ “អភិជានាតី”តិ វុត្តំ។ សេក្ខស្ស សព្ពសោ អប្បហីនមញ្ញនតាយ អភាវតោ “មា មញ្ញី”តិ វុត្តំ។ សេសំ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។ ឥមិនា នយេន ឥតោ បរំ សព្ពបទេសុ វិនិច្ឆយោ កាតព្ពោ។ សក្កា ហិ **អដ្ឋកថំ** តស្សា **លីនត្ថវណ្ណន**ញ្ច អនុគន្ត្វា អយមត្ថោ វិញ្ញូហិ វិភាវេតុន្តិ អតិវិត្ថារភយេន ន វិត្ថារយិម្ហ។ ឥតិ អនុបទវិចយតោ **វិចយោ ហារោ**។

៣. យុត្តិហារវណ្ណនា

សក្កាយស្ស សព្ពមញ្ញនានំ មូលភាវោ យុជ្ជតិ បរិកប្បមត្តកត្តា លោកវិចិត្តស្ស។ ព្យាហុសច្ចទ្វយរហិតស្ស អន្ធបុថុជ្ជនភាវោ យុជ្ជតិ បុថុកិលេសាភិសង្ខារជននាទិសភាវត្តា។ យថាវុត្តបុថុជ្ជនស្ស វា វុត្តប្បការពាហុសច្ចាភាវោ យុជ្ជតិ តស្មឹ សតិ សព្ភាវតោ។ តត្ថ អស្សុតវតោ បុថុជ្ជនស្ស អរិយានំ សប្បុរិសានញ្ច អទស្សាវិតាទិ យុជ្ជតិ អរិយករធម្មានំ អរិយភាវស្ស ច តេន អទិដ្ឋត្តា អប្បដិបន្នត្តា ច តថា តស្ស បថវិយា “អហំ បថវី, មម បថវី, បរោ បថវី”តិ សញ្ជាននំ យុជ្ជតិ អហំការមមំការានំ សព្ពេន សព្ពំ អប្បហីនត្តា។ តថា សញ្ជាននតោ ចស្ស បថវឹ កម្មាទិករណាទិវសេន គហេត្វា នានប្បការតោ មញ្ញនាបវត្តិ យុជ្ជតិ សញ្ញានិទានត្តា បបញ្ចសង្ខានំ។ យោ មញ្ញតិ, តស្ស អបរិញ្ញាតវត្ថុកតា យុជ្ជតិ បរិញ្ញាយ វិនា មញ្ញនាបហានាភាវតោ។ “អាបំ អាបតោ សញ្ជានាតី”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អបរិយោសិតសិក្ខស្ស អប្បត្តមានសតា យុជ្ជតិ កតកិច្ចតាភាវតោ។ សេក្ខស្ស សតោ យោគក្ខេមបត្ថនា យុជ្ជតិ តទធិមុត្តភាវតោ។ តថា តស្ស បថវិយា អភិជាននា យុជ្ជតិ បរិញ្ញាបហានេសុ មត្តសោ ការិភាវតោ។ តតោ ឯវ ចស្ស “មា មញ្ញី”តិ វត្តព្ពតា យុជ្ជតិ វត្ថុបរិញ្ញាយ វិយ មញ្ញនាបហានស្សបិ វិប្បកតភាវតោ។ សេក្ខស្ស បថវិយា បរិញ្ញេយ្យតា យុជ្ជតិ បរិញ្ញាតុំ សក្កុណេយ្យត្តា សព្ពសោ អបរិញ្ញាតត្តា ច។ “អាបំ អាបតោ”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អរហត្តាទិយុត្តស្ស បថវិយាទីនំ អភិជាននា មញ្ញនាភាវោ ច យុជ្ជតិ សង្ខាតធម្មត្តា, សព្ពសោ កិលេសានំ បហីនត្តា, តតោ ឯវ ចស្ស វីតរាគាទិភាវោ តតោ សម្មទេវ ច បដិច្ចសមុប្បាទស្ស បដិវិទ្ធតាតិ។ អយំ **យុត្តិហារោ**។

៤. បទដ្ឋានហារវណ្ណនា

កិស្សោបិ មញ្ញនា សក្កាយស្ស បទដ្ឋានំ, មញ្ញនានំ អយោនិសោមនសិការោ បទដ្ឋានំ, សុតទ្វយវិរហោ អន្ធបុថុជ្ជនភាវស្ស បទដ្ឋានំ, សោ អរិយានំ អទស្សាវិតាយ បទដ្ឋានំ, សា អរិយធម្មស្ស អកោវិទតាយ បទដ្ឋានំ, សា អរិយធម្មេ អវិនីតតាយ បទដ្ឋានំ។ “សប្បុរិសានំ អទស្សាវី”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សញ្ញាវិបល្លាសោ មញ្ញនានំ បទដ្ឋានំ។ សញ្ញានិទានា ហិ បបញ្ចសង្ខាតិ។ មញ្ញនាសុ ច តណ្ហាមញ្ញនា ឥតរមញ្ញនានំ បទដ្ឋានំ “តណ្ហាគតានំ បរិតស្សិតវិប្ផន្ទិត”ន្តិ, (ទី. និ. ១.១០៥-១០៩) “តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទាន”ន្តិ (ម. និ. ៣.១២៦;

មហាវ. ១) ច វចនតោ, តណ្ហាគតស្សេវ ច “សេយ្យោហមស្មី”ន្តិអាទិនា មានជប្បនាសព្ភាវតោ។ សព្ពាបិ វា មញ្ញនា សព្ពាសំ មញ្ញនានំ បទដ្ឋានំ ។ “ឧបាទានបច្ចយា តណ្ហា”តិ ហិ វចនតោ ទិដ្ឋិបិ តណ្ហាយ បទដ្ឋានំ។ “អហមស្មិ ព្រហ្មា មហាព្រហ្មា”តិ (ទី. និ. ១.៤២; ៣.៣៩) អាទិវចនតោ មានោបិ ទិដ្ឋិយា បទដ្ឋានំ។ តថា “អស្មីតិ សតិ ឥត្ថំស្មីតិ ហោតិ, ឯវំស្មីតិ ហោតិ, អញ្ញថាស្មីតិ ហោតី”តិអាទិវចនតោ មានស្សបិ តណ្ហាយ បទដ្ឋានតា លព្ភតេវ។ សេក្ខា ធម្មា សប្បទេសតោ មញ្ញនាបហានស្ស បទដ្ឋានំ។ អសេក្ខា និប្បទេសតោ មញ្ញនាបហានស្ស បទដ្ឋានំ។ កម្មភវោ ច ជាតិយា បទដ្ឋានំ។ ជាតិ ជរាមរណស្ស បទដ្ឋានំ។ បច្ចយាការស្ស យថាភូតាវពោធោ សម្មាសម្ពោធិយា បទដ្ឋានន្តិ។ អយំ **បទដ្ឋានោ ហារោ**។

៥. លក្ខណហារវណ្ណនា

“សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិ ឯត្ថ មូលគ្គហណេន មូលបរិយាយគ្គហណេន វា យថា តណ្ហាមានទិដ្ឋិយោ គយ្ហន្តិ, ឯវំ ទោសមោហាទីនម្បិ សក្កាយមូលធម្មានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ សក្កាយស្ស មូលភាវេន ឯកលក្ខណត្តា។ “អស្សុតវា”តិ ឥមិនា យថា តស្ស បុគ្គលស្ស បរិយត្តិបដិវេធសទ្ធម្មានំ អភាវោ គយ្ហតិ, ឯវំ បដិបត្តិសទ្ធម្មស្សបិ អភាវោ គយ្ហតិ សទ្ធម្មភាវេន ឯកលក្ខណត្តា។ អរិយានំ អទស្សនកាមតាទិលក្ខណា។ “អរិយធម្មស្ស អកោវិទោ”តិ ឥមិនា អរិយធម្មាធិគមស្ស វិពន្ធភូតំ អញ្ញាណំ។ “អរិយធម្មេ អវិនីតោ”តិ ឥមិនា អរិយវិនយាភាវោ។ សោ បនត្ថតោ អរិយវិនយេ អប្បដិបត្តិ ឯវ វាតិ តីហិបិ បទេហិ យថាវុត្តវិសយា មិច្ឆាទិដ្ឋិ វិចិកិច្ឆា ច គហិតាវ ហោន្តិ។ តគ្គហណេន ច សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា សង្គហិតាវ ហោន្តិ សំកិលេសលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ “សប្បុរិសានំ អទស្សាវី”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

“បថវិំ បថវិតោ សញ្ជានាតី”តិ ឥទំ ទិដ្ឋិមញ្ញនាទីនំ សញ្ញាយ ការណភាវទស្សនំ។ តត្ថ យថា សញ្ញា, ឯវំ វិតក្កផស្សាវិជ្ជាអយោនិសោមនសិការាទយោបិ តាសំ ការណន្តិ អត្ថតោ តេសម្បេត្ថ សង្គហោ វុត្តោ ហោតិ មញ្ញនានំ ការណភាវេន ឯកលក្ខណត្តា។ “មញ្ញតី”តិ ឥមិនា មញ្ញនាកិច្ចេន តណ្ហាមានទិដ្ឋិយោ គហិតា តាសំ កិលេសសភាវត្តា។ តគ្គហណេនេវ វិចិកិច្ឆាទិនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ កិលេសលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ តថា តណ្ហាយ ហេតុសភាវត្តា តគ្គហណេនេវ អវសិដ្ឋាកុសលហេតូនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ ហេតុលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ តថា តណ្ហាទិដ្ឋីនំ អាសវាទិសភាវត្តា តគ្គហណេនេវ អវសិដ្ឋាសវោឃយោគគន្ថនីវរណាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ អាសវាទិសភាវត្តា ឯកលក្ខណត្តា។ តថា “បថវិំ មញ្ញតី”តិអាទិនា បថវីអាទីនំ រូបសភាវត្តា តព្ពិសយានញ្ច មញ្ញនានំ រូបវិសយត្តា តគ្គហណេនេវ សកលរូបក្ខន្ធវិសយាបិ មញ្ញនា ទស្សិតា ហោន្តិ រូបវិសយលក្ខណេន អាសំ ឯកលក្ខណត្តា។ ឯវំ ចក្ខាយតនាទិវិសយាបិ មញ្ញនា និទ្ធារេតព្ពា។ “អបរិញ្ញាត”ន្តិ បរិញ្ញាបដិក្ខេបេន តប្បដិពទ្ធកិលេសានំ បហានបដិក្ខេបោតិ ទដ្ឋព្ពោ មគ្គកិច្ចភាវេន បរិញ្ញាបហានានំ ឯកលក្ខណត្តា។ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ យថារហំ ឯកលក្ខណា និទ្ធារេតព្ពាតិ។ អយំ **លក្ខណោ ហារោ**។

៦. ចតុព្យូហហារវណ្ណនា

បថវីអាទីសុ វត្ថូសុ ព្យញ្ជនច្ឆាយាយ អត្ថំ គហេត្វា ធម្មគម្ភីរតំ អសល្លក្ខេត្វា អសទ្ធម្មស្សវនាទិនា វញ្ចិតា ហុត្វា សទ្ធម្មស្សវនធារណបរិចយមនសិការវិមុខា បថវីអាទីសុ វត្ថូសុ បុថុជ្ជនសេក្ខាសេក្ខតថាគតានំ បដិបត្តិវិសេសំ អជានន្តា ច វេនេយ្យា ឥមិស្សា ទេសនាយ **និទានំ**។ តេ “កថំ នុ ខោ យថាវុត្តទោសវិនិមុត្តា យថាវុត្តញ្ច វិសេសំ ជានន្តា សម្មាបដិបត្តិយា ឧភយហិតបរាយណា ភវេយ្យុ”ន្តិ អយមេត្ថ ភគវតោ **អធិប្បាយោ**។ បទនិព្ពចនំ **និរុត្តំ**, តំ “ឯវ”ន្តិអាទិនិទានបទានំ, “សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិអាទិបាឡិបទានញ្ច **អដ្ឋកថាយំ**, តស្សា **លីនត្ថវណ្ណនាយ**ញ្ចេវ វុត្តនយេន សុវិញ្ញេយ្យត្តា អតិវិត្ថារភយេន ន វិត្ថារយិម្ហ។

បទបទត្ថទេសនានិក្ខេបសុត្តសន្ធិវសេន បញ្ចវិធា សន្ធិ។ តត្ថ បទស្ស បទន្តរេន សម្ពន្ធោ **បទសន្ធិ**, តថា បទត្ថស្ស បទត្ថន្តរេន សម្ពន្ធោ **បទត្ថសន្ធិ**, យោ “កិរិយាការកសម្ពន្ធោ”តិ វុច្ចតិ។ នានានុសន្ធិកស្ស សុត្តស្ស តំតំអនុសន្ធីហិ សម្ពន្ធោ, ឯកានុសន្ធិកស្ស បន បុព្ពាបរសម្ពន្ធោ **ទេសនាសន្ធិ**។ យា **អដ្ឋកថាយំ** “បុច្ឆានុសន្ធិ អជ្ឈាសយានុសន្ធិ យថានុសន្ធី”តិ តិធា វិភត្តា។ អជ្ឈាសយោ ចេត្ថ អត្តជ្ឈាសយោ បរជ្ឈាសយោតិ ទ្វិធា វេទិតព្ពោ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា និទានវណ្ណនាយំ វុត្តមេវ។ **និក្ខេបសន្ធិ** ចតុន្នំ សុត្តនិក្ខេបានំ វសេន វេទិតព្ពោ។ **សុត្តសន្ធិ** ឥធ បឋមនិក្ខេបវសេនេវ វេទិតព្ពោ។ កស្មា បនេត្ថ មូលបរិយាយសុត្តមេវ បឋមំ និក្ខិត្តន្តិ? នាយមនុយោគោ កត្ថចិ នប្បវត្តតិ, អបិច យស្មា មញ្ញនាមូលកំ សក្កាយំ, សព្ពមញ្ញនា ច តត្ថ ឯវ អនេកភេទភិន្នា បវត្តតិ, ន តស្សា សវិសយាយ លេសមត្តម្បិ សារំ អត្ថីតិ បថវីអាទិវិភាគភិន្នេសុ មញ្ញនាសុ ច សាតិសយំ និព្ពេធវិភាគសញ្ជននី ឧបរិ សេក្ខាសេក្ខតថាគតគុណវិភាវនី ច អយំ ទេសនា។ សុត្តន្តទេសនា ច វិសេសតោ ទិដ្ឋិវិនិវេឋនកថា, តស្មា សនិស្សយស្ស ទិដ្ឋិគ្គាហស្ស អាទិតោ អសារភាវទីបនំ ឧបរិ ច សព្ពេសំ

អរិយានំ គុណវិសេសវិភាវនមិទំ សុត្តំ បឋមំ និក្ខិត្តំ។ កិញ្ច សក្កាយេ មញ្ញនាមញ្ញនាមុខេន បវត្តិនិវត្តីសុ អាទីនវានិសំសវិភាវនតោ សព្ពេសំ បុគ្គលានំ បដិបត្តិវិភាគតោ ច ឥទមេវ សុត្តំ បឋមំ និក្ខិត្តំ។

យំ បន ឯកិស្សា ទេសនាយ ទេសនន្តរេន សទ្ធឹ សំសន្ទនំ, អយម្បិ ទេសនាសន្ធិ, សា ឯវំ វេទិតព្ពា។ “អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ…បេ…. និព្ពានំ អភិនន្ទតី”តិ អយំ ទេសនា។ “ឥធ, ភិក្ខវេ, អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ…បេ…. សប្បុរិសធម្មេ អវិនីតោ មនសិករណីយេ ធម្មេ នប្បជានាតិ, អមនសិករណីយេ ច ធម្មេ នប្បជានាតិ, សោ មនសិករណីយេ ធម្មេ អប្បជានន្តោ អមនសិករណីយេ ច ធម្មេ អប្បជានន្តោ យេ ធម្មា ន មនសិករណីយា, តេ ធម្មេ មនសិ ករោតិ…បេ…. អនុប្បន្នោ វា កាមាសវោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ វា កាមាសវោ បវឌ្ឍតិ។ អនុប្បន្នោ វា ភវាសវោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ វា ភវាសវោ បវឌ្ឍតិ, អនុប្បន្នោ វា អវិជ្ជាសវោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ វា អវិជ្ជាសវោ បវឌ្ឍតី”តិ (ម. និ. ១.១៧) ឥមាយ ទេសនាយ សំសន្ទតិ។ តថា “តស្សេតំ បាដិកង្ខំ សុភនិមិត្តំ មនសិ ករិស្សតិ, តស្ស សុភនិមិត្តស្ស មនសិការា រាគោ ចិត្តំ អនុទ្ធំសេស្សតិ, សោ សរាគោ សទោសោ សមោហោ សាង្គណោ សំកិលិដ្ឋចិត្តោ កាលំ ករិស្សតី”តិ (ម. និ. ១.៥៩) ឥមាយ ទេសនាយ សំសន្ទតិ។ តថា “ចក្ខុញ្ចាវុសោ បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោ, ផស្សបច្ចយា វេទនា។ យំ វេទេតិ តំ សញ្ជានាតិ, យំ សញ្ជានាតិ តំ វិតក្កេតិ, យំ វិតក្កេតិ តំ បបញ្ចេតិ, យំ បបញ្ចេតិ តតោនិទានំ បុរិសំ បបញ្ចសញ្ញាសង្ខា សមុទាចរន្តី”តិ (ម. និ. ១.២០៤) ឥមាយ ទេសនាយ សំសន្ទតិ។ តថា “ឥធ, ភិក្ខវេ, អសុតវា បុថុជ្ជនោ…បេ…. សប្បុរិសធម្មេ អវិនីតោ រូបំ ‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា’តិ សមនុបស្សតិ។ វេទនំ…បេ…., សញ្ញំ…បេ…., សង្ខារេ…បេ…., វិញ្ញាណំ ‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា’តិ សមនុបស្សតិ។ យម្បិ តំ ទិដ្ឋំ…បេ…. យម្បិ តំ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ, សោ លោកោ សោ អត្តា សោ បេច្ច ភវិស្សាមិ និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ អវិបរិណាមធម្មោ សស្សតិសមំ តថេវ ឋស្សាមីតិ, តម្បិ ‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា’តិ សមនុបស្សតី”តិ (ម. និ. ១.២៤១) ឥមាយ ទេសនាយ សំសន្ទតិ។

“យោបិ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ…បេ…. និព្ពានំ មាភិនន្ទី”តិ អយំ ទេសនា។ “ឥធ, ទេវានមិន្ទ, ភិក្ខុនោ សុតំ ហោតិ ‘សព្ពេ ធម្មា នាលំ អភិនិវេសាយា’តិ, ឯវញ្ចេតំ, ទេវានមិន្ទ, ភិក្ខុនោ សុតំ ហោតិ ‘សព្ពេ ធម្មា នាលំ អភិនិវេសាយា’តិ, សោ សព្ពំ ធម្មំ អភិជានាតិ, សព្ពំ ធម្មំ អភិញ្ញាយ សព្ពំ ធម្មំ បរិជានាតិ, សព្ពំ ធម្មំ បរិញ្ញាយ យំ កិញ្ចិ វេទនំ វេទេតិ សុខំ វា ទុក្ខំ វា អទុក្ខមសុខំ វា, សោ តាសុ វេទនាសុ អនិច្ចានុបស្សី វិហរតិ, វិរាគានុបស្សី វិហរតិ, និរោធានុបស្សី វិហរតិ, បដិនិស្សគ្គានុបស្សី វិហរតី”តិ (ម. និ. ១.៣៩០) ឥមាយ ទេសនាយ សំសន្ទតិ។ “យោបិ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អរហំ…បេ…. អភិសម្ពុទ្ធោតិ វទាមី”តិ អយំ ទេសនា “សុតវា ច ខោ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ…បេ…. សប្បុរិសធម្មេ សុវិនីតោ រូបំ ‘នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា’តិ សមនុបស្សតិ, វេទនំ…បេ…., សញ្ញំ…បេ…., សង្ខារេ…បេ…., វិញ្ញាណំ ‘នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា’តិ សមនុបស្សតិ។ យម្បិ តំ ទិដ្ឋំ សុតំ វិញ្ញាតំ បត្តំ បរិយេសិតំ អនុវិចរិតំ មនសា, តម្បិ ‘នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា’តិ សមនុបស្សតិ។ យម្បិ តំ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ, សោ លោកោ សោ អត្តា សោ បេច្ច ភវិស្សាមិ ‘និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ អបិ បរិណាមធម្មោ សស្សតិសមំ តថេវ ឋស្សាមី’តិ, តម្បិ ‘នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា’តិ សមនុបស្សតិ។ សោ ឯវំ សមនុបស្សន្តោ ន បរិតស្សតី”តិ (ម. និ. ១.២៤១) ឯវមាទិទេសនាហិ សំសន្ទតីតិ, អយំ **ចតុព្យូហោ ហារោ**។

៧. អាវត្តហារវណ្ណនា

“អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ”តិ ឥមិនា យោនិសោមនសិការបដិក្ខេបមុខេន អយោនិសោមនសិការបរិគ្គហោ ទីបិតោ។ “អរិយានំ អទស្សាវី”តិអាទិនា សប្បុរិសូបនិស្សយាទិបដិក្ខេបមុខេន អ សប្បុរិសូបនិស្សយាទិបរិគ្គហោ ទីបិតោ។ តេសុ បុរិមនយេន អាសយវិបត្តិ កិត្តិតា, ទុតិយេន បយោគវិបត្តិ។ បុរិមេន ចស្ស កិលេសវដ្ដំ, តញ្ច យតោ វិបាកវដ្ដន្តិ សកលំ សំសារចក្កមាវត្តតិ។ “បថវឹ មញ្ញតី”តិអាទិនា តត្ថ តិស្សោ មញ្ញនា វុត្តា។ តាសុ តណ្ហាមញ្ញនា “ឯតំ មមា”តិ តណ្ហាគ្គាហោ, មានមញ្ញនា “ឯសោហមស្មី”តិ មានគ្គាហោ, ទិដ្ឋិមញ្ញនា “ឯសោ មេ អត្តា”តិ ទិដ្ឋិគ្គាហោ។ តត្ថ តណ្ហាគ្គាហេន “តណ្ហំ បដិច្ចបរិយេសនា”តិអាទិកា (ទី. និ. ២.១០៣; ទី. និ. ៣.៣៥៩; អ. និ. ៣.២៣; វិភ. ៩៦៣) នវ តណ្ហាមូលកា ធម្មា អាវត្តន្តិ។ មានគ្គាហេន “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិកា នវ មានវិធា អាវត្តន្តិ។ ទិដ្ឋិគ្គាហេន “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិកា (សំ. និ. ៤.៣៤៥) វីសតិវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋិ អាវត្តតិ។ តីសុ ច គាហេសុ យាយ សញ្ញាយ តណ្ហាគ្គាហស្ស វិក្ខម្ភនា, សា ទុក្ខសញ្ញា ទុក្ខានុបស្សនា។ យាយ សញ្ញាយ មានគ្គាហស្ស វិក្ខម្ភនា, សា អនិច្ចសញ្ញា អនិច្ចានុបស្សនា។ យាយ បន សញ្ញាយ ទិដ្ឋិគ្គាហស្ស វិក្ខម្ភនា, សា អនត្តសញ្ញា អនត្តានុបស្សនា។ តត្ថ បឋមគ្គាហវិសភាគតោ អប្បណិហិតវិមោក្ខមុខំ អាវត្តតិ, ទុតិយគ្គាហវិសភាគតោ អនិមិត្តវិមោក្ខមុខំ អាវត្តតិ, តតិយគ្គាហវិសភាគតោ សុញ្ញតវិមោក្ខមុខំ អាវត្តតិ។

សេក្ខគ្គហណេន អរិយាយ សម្មាទិដ្ឋិយា សង្គហោ, តតោ ច បរតោឃោសយោនិសោមនសិការា ទីបិតា ហោន្តិ។ បរតោឃោសេន ច សុតវា អរិយសាវកោតិ អាវត្តតិ, យោនិសោមនសិការេន នវ យោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា អាវត្តន្តិ, ចតុព្ពិធញ្ច សម្បត្តិចក្កំ។ “មា មញ្ញី”តិ មញ្ញនានំ វិប្បកតប្បហានតាគហណេន ឯកច្ចាសវបរិក្ខយោ ទីបិតោ ហោតិ, តេន ច សទ្ធាវិមុត្តទិដ្ឋិប្បត្តកាយសក្ខិភាវា អាវត្តន្តិ។ “អរហំ ខីណាសវោ”តិអាទិនា អសេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ ទស្សិតា ហោន្តិ, សីលក្ខន្ធាទិបារិបូរិយា ច ទស នាថករណា ធម្មា អាវត្តន្តិ។ “ន មញ្ញតី”តិ មញ្ញនាបដិក្ខេបេន បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ “នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា”តិ សម្មាបដិបត្តិ ទស្សិតា, តាយ ច សាតិសយា និកន្តិបរិយាទាន
មានសមុគ្ឃាដនទិដ្ឋិឧគ្ឃាដនានិ បកាសិតានីតិ អប្បណិហិតានិមិត្ត-សុញ្ញតវិមោក្ខា អាវត្តន្តិ។

“តថាគតោ”តិអាទិនា សព្ពញ្ញុគុណា វិភាវិតាតិ តទវិនាភាវតោ ទសពល-ចតុវេសារជ្ជ អសាធារណញាណអាវេណិកពុទ្ធធម្មា អាវត្តន្តិ។ “នន្ទី ទុក្ខស្ស មូល”ន្តិអាទិនា សទ្ធី ហេតុនា វដ្ដវិវដ្ដំ កថិតន្តិ បវត្តិនិវត្តិតទុភយហេតុវិភាវនេន ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ អាវត្តន្តិ។ “តណ្ហានំ ខយា”តិអាទិនា តណ្ហប្បហានាបទេសេន តទេកដ្ឋភាវតោ ទិយឌ្ឍស្ស កិលេសសហស្សស្ស បហានំ អាវត្តតិ។ “សព្ពសោ តណ្ហានំ ខយា សម្មាសម្ពោធី អភិសម្ពុទ្ធោ”តិ ច វុត្តត្តា “នន្ទី ទុក្ខស្ស មូល”ន្តិ, “ភវា ជាតិ”តិអាទិនា វុត្តស្ស មញ្ញនាភាវ ហេតុភូតស្ស បច្ចយាការវេទនស្ស សាវកេហិ អសាធារណញាណចារភាវោ ទស្សិតោ, តេន ចតុវីសតិកោដិសត សហស្សសមាបត្តិសញ្ចារិ ភគវតោ មហាវជិរញាណំ អាវត្តតីតិ។ អយំ **អាវត្តោ ហារោ**។

៨. វិភត្តិហារវណ្ណនា

“សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិ ឯត្ថ សព្ពធម្មា នាម តេភូមកា ធម្មា សក្កាយស្ស អធិប្បេតត្តា។ តេសំ មញ្ញនាបទដ្ឋានំ បបញ្ចសង្ខានិមិត្តត្តា លោកវិចិត្តស្ស។ តយិមេ កុសលា អកុសលា អព្យាកតាតិ តិវិធា។ តេសុ កុសលានំ យោនិសោមនសិការាទិ បទដ្ឋានំ, អកុសលានំ អយោនិសោមនសិការាទិ, អព្យាកតានំ កម្មភវអាវជ្ជនភូតរូបាទិ បទដ្ឋានំ។ តត្ថ កុសលា កាមាវចរាទិវសេន ភូមិតោ តិវិធា, តថា អព្យាកតា ចិត្តុប្បាទសភាវា, អចិត្តុប្បាទសភាវា បន កាមាវចរាវ តថា អកុសលា។ បរិយត្តិបដិបត្តិបដិវេធសុតកិច្ចាភាវេន តិវិធោ អស្សុតវា។ អន្ធកល្យាណវិភាគេន ទុវិធោ បុថុជ្ជនោ។ សម្មាសម្ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសាវកភេទេន តិវិធា អរិយា។ មំសចក្ខុទិព្ពចក្ខុបញ្ញាចក្ខូហិ ទស្សនាភាវេន តិវិធោ អទស្សាវី។ មគ្គផលនិព្ពានភេទេន តិវិធោ, នវវិធោ វា អរិយធម្មោ។ សវនធារណបរិចយមនសិការបដិវេធវសេន បញ្ចវិធា អរិយធម្មស្ស កោវិទតា។ តទភាវតោ អកោវិទោ។ សំវរបហានភេទេន ទុវិធោ, ទសវិធោ វា អរិយធម្មវិនយោ, តទភាវតោ អរិយធម្មេ អវិនីតោ។ ឯត្ថ បទដ្ឋានវិភាគោ ហេដ្ឋា ទស្សិតោយេវ។ “សប្បុរិសានំ អទស្សាវី”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ “បថវីមញ្ញតី”តិអាទីសុ មញ្ញនាវត្ថុវិភាគោ បាឡិយំ អាគតោវ, តថា អជ្ឈត្តិកពាហិរាទិកោ ច អន្តរវិភាគោ។

មញ្ញនា បន តណ្ហាមានទិដ្ឋិវសេន សង្ខេបតោ តិវិធា, វិត្ថារតោ បន តណ្ហាមញ្ញនា តាវ កាមតណ្ហាទិវសេន អដ្ឋសតវិធា, តថា “អស្មីតិ សតិ ឥត្ថំស្មីតិ ហោតី”តិអាទិនា។ ឯវំ មានមញ្ញនាបិ។ “អស្មីតិ សតិ ឥត្ថំស្មីតិ ហោតី”តិអាទិនា បបញ្ចត្តយំ ឧទ្ទិដ្ឋំ និទ្ទិដ្ឋញ្ចាតិ ។ ឯតេន ទិដ្ឋិមញ្ញនាយបិ អដ្ឋសតវិធតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ អបិច សេយ្យស្ស “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា មានមញ្ញនាយ នវវិធតា តទន្តរភេទេន អនេកវិធតា ច វេទិតព្ពា។ អយញ្ច អត្ថោ ហីនត្តិកតត្ថវណ្ណនាយ វិភាវេតព្ពោ។ ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ បន **ព្រហ្មជាលេ** អាគតនយេន ទ្វាសដ្ឋិវិធតា តទន្តរភេទេន អនេកវិធតា ច វេទិតព្ពា។ “អបរិញ្ញាត”ន្តិ ឯត្ថ ញាតបរិញ្ញាទិវសេន ចេវ រូបមុខាទិអភិនិវេសភេទាទិវសេន ច បរិញ្ញានំ អនេកវិធតា វេទិតព្ពា។ តថា អដ្ឋមកាទិវសេន សេក្ខវិភាគោ បញ្ញាវិមុត្តាទិវសេន អសេក្ខវិភាគោ ច។ អយមេត្ថ ធម្មវិភាគោ។ បទដ្ឋានវិភាគោ ច ភូមិវិភាគោ ច វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពាតិ។ អយំ **វិភត្តិហារោ**។

៩. បរិវត្តហារវណ្ណនា

“សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិ ឯត្ថ “សព្ពធម្មា”តិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា គហិតា, តេសំ មូលការណន្តិ ច តណ្ហាមានទិដ្ឋិយោ។ តថា អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ…បេ… សប្បុរិសធម្មេ អវិនីតោតិ។ យាវកីវញ្ច បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ សុភតោ សុខតោ និច្ចតោ អត្តតោ សមនុបស្សនវសេន “ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិគាហា ន សមុច្ឆិជ្ជន្តិ, តាវ នេសំ បពន្ធូបរមោ សុបិនន្តេបិ ន គេនចិ លទ្ធបុព្ពោ។ យទា បន នេសំ អសុភតោ ទុក្ខតោ អនិច្ចតោ អនត្តតោ សមនុបស្សនវសេន “នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា”តិ បវត្តមានា អប្បណិហិតានិមិត្តសុញ្ញតានុបស្សនា ឧស្សុក្កិត្វា អរិយមគ្គាធិគមាយ សំវត្តន្តិ, អថ នេសំ បពន្ធូបរមោ ហោតិ អច្ចន្តអប្បវត្តិកភាវូបគមនតោ។ តេន វុត្តំ “សព្ពធម្មាតិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា គ

ហិតា, តេសំ មូលការណន្តិ ច តណ្ហាមានទិដ្ឋិយោ"តិ។ តថា អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ...បេ.... សប្បុរិសធម្មេ អវិនីតោ តីហិបិ មញ្ញនាហិ បថវី មញ្ញតិ យាវ និព្ពានំ អភិនន្ទតិ, តីហិបិ បរិញ្ញាហិ តស្ស តំ វត្ថុ អបរិញ្ញាតន្តិ កត្វា។ យស្ស បន តំ វត្ថុ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិញ្ញាតំ, ន សោ ឥតរោ វិយ តំ មញ្ញតិ។ តេនាហ ភគវា "សុតវា ច ខោ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ...បេ.... សប្បុរិសធម្មេ សុវិនីតោ រូបំ 'នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា'តិ សមនុបស្សតិ, វេទនំ...បេ.... អសតិ ន បរិតស្សតី"តិ (ម. និ. ១.២៤១)។ សេក្ខោ បថវឹ មា មញ្ញិ, យាវ និព្ពានំ មាភិនន្ទិ, អរហា សម្មាសម្ពុទ្ធោ ច បថវឹ ន មញ្ញតិ, យាវ និព្ពានំ នាភិនន្ទតិ, មញ្ញនាមញ្ញិតេសុ វត្ថូសុ មគ្គសោ សព្ពសោ ច បរិញ្ញាភិសមយសំសិទ្ធិយា បហានាភិសមយនិព្ពត្តិតោ។ យស្ស បន តេសុ វត្ថូសុ សព្ពសោ មគ្គសោ វា បរិញ្ញា ឯវ នត្ថិ, កុតោ បហានំ, សោ យថាបរិកប្បំ និរង្កុសាហិ មញ្ញនាហិ "ឯតំ មមា"តិអាទិនា មញ្ញតេវ។ តេនាហ ភគវា "ឥធ, ភិក្ខវេ, អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ...បេ.... សប្បុរិសធម្មេ អវិនីតោ រូបំ 'ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា'តិ សមនុបស្សតិ, វេទនំ...បេ...., សញ្ញំ...បេ...."ន្តិអាទិ (ម. និ. ១.២៤១)។ អយំ **បរិវត្តោ ហារោ**។

១០. វេវចនហារវណ្ណនា

"សព្ពធម្មា សកលធម្មា អនវសេសធម្មា"តិ បរិយាយវចនំ, "មូលបរិយាយំ មូលការណំ អសាធារណហេតុ"ន្តិ បរិយាយវចនំ, "មូលបរិយាយន្តិ វា មូលទេសនំ ការណកថន"ន្តិ បរិយាយវចនំ, "វោ តុម្ហាកំ តុម្ហេ"ន្តិ បរិយាយវចនំ, "ភិក្ខវេ, សមណា តបស្សិនោ"តិ បរិយាយវចនំ, "ទេសេស្សាមិ កថេស្សាមិ បញ្ញបេស្សាមី"តិ បរិយាយវចនំ, "សុណាថ សោតំ ឱទហថ សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារេថា"តិ បរិយាយវចនំ, "សាធុកំ សម្មា សក្កច្ច"ន្តិ បរិយាយវចនំ, "មនសិ ករោថ ចិត្តេ ឋបេថ សមន្នាហរថា"តិ បរិយាយវចនំ, "ភាសិស្សាមិ ព្យត្តំ កថេស្សាមិ វិភជិស្សាមី"តិ បរិយាយវចនំ, "ឯវំ, ភន្តេ, សាធុ សុដ្ឋុ ភន្តេ"តិ បរិយាយវចនំ, "បច្ចស្សោសុំ សម្បដិច្ឆឹសុ សម្បដិគ្គហេសុ"ន្តិ បរិយាយវចនំ។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ វេវចនំ វត្តព្ពន្តិ។ អយំ **វេវចនោ ហារោ**។

១១. បញ្ញត្តិហារវណ្ណនា

"សព្ពធម្មមូលបរិយាយ"ន្តិ ឯត្ថ សព្ពធម្មា នាម សក្កាយធម្មា, តេ ខន្ធវសេន បញ្ចធា បញ្ញត្តា, អាយតនវសេន ទ្វាទសធា, ធាតុវសេន អដ្ឋារសធា បញ្ញត្តា។ "មូល"ន្តិ វា "មូលបរិយាយ"ន្តិ វា មញ្ញនា វុត្តា, តា តណ្ហាមានទិដ្ឋិវសេន តិធា អន្តរភេទេន អនេកធា ច បញ្ញត្តា។ អថ វា "សព្ពធម្មា"តិ តេភូមកធម្មានំ សង្គហបញ្ញត្តិ, "មូលបរិយាយ"ន្តិ តេសំ បភវបញ្ញត្តិ, "វោ"តិ សម្បទានបញ្ញត្តិ, "ទេសេស្សាមិ ភាសិស្សាមី"តិ បដិញ្ញាបញ្ញត្តិ, "សុណាថ សាធុកំ មនសិ ករោថា"តិ ច អាណាបនបញ្ញត្តិ, "អស្សុតវា"តិ បដិវេធវិមុខតាបញ្ញត្តិ ចេវ បរិយត្តិវិមុខតាបញ្ញត្តិ ច, "បុថុជ្ជនោ"តិ អនរិយបញ្ញត្តិ, សា អរិយធម្មបដិក្ខេបបញ្ញត្តិ ចេវ អរិយធម្មវិរហបញ្ញត្តិ ច, "អរិយាន"ន្តិ អសមបញ្ញត្តិ ចេវ សមបញ្ញត្តិ ច។ តត្ថ អសមបញ្ញត្តិ តថាគតបញ្ញត្តិ, សមបញ្ញត្តិ បច្ចេកពុទ្ធានញ្ចេវ ឧភតោភាគវិមុត្តាទីនញ្ច វសេន អដ្ឋវិធា វេទិតព្ពា។ "អរិយានំ អទស្សាវី"តិអាទិ ទស្សនភាវនាបដិក្ខេបបញ្ញត្តិ, "បថវឹ មញ្ញតី"តិអាទិ បញ្ចន្នំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ អដ្ឋារសន្នំ ធាតូនំ សម្មសនុបគានំ ឥន្ទ្រិយានំ និក្ខេបបញ្ញត្តិ ចេវ បភវបញ្ញត្តិ ច, តថា វិបល្លាសានំ កិច្ចបញ្ញត្តិ បរិយុដ្ឋានំ ទស្សនបញ្ញត្តិ កិលេសានំ ផលបញ្ញត្តិ អភិសង្ខារានំ វិរូហនបញ្ញត្តិ តណ្ហាយ អស្សាទនបញ្ញត្តិ ទិដ្ឋិយា វិប្ផន្ទនបញ្ញត្តិ, "សេក្ខោ"តិ សទ្ធានុសារិសទ្ធាវិមុត្តទិដ្ឋិប្បត្តកាយសក្ខីនំ ទស្សនបញ្ញត្តិ ចេវ ភាវនាបញ្ញត្តិ ច "អប្បត្តមានសោ"តិ សេក្ខធម្មានំ ឋិតិបញ្ញត្តិ, "អនុត្តរំ យោគក្ខេមំ បត្ថយមានោ"តិ បញ្ញាយ អភិនិព្ពិទាបញ្ញត្តិ, "អភិជានាតី"តិ អភិញ្ញេយ្យធម្មានំ អភិញ្ញាបញ្ញត្តិ, ទុក្ខស្ស បរិញ្ញាបញ្ញត្តិ, សមុទយស្ស បហានបញ្ញត្តិ, និរោធស្ស សច្ឆិកិរិយាបញ្ញត្តិ, មគ្គស្ស ភាវនាបញ្ញត្តិ, "មា មញ្ញី"តិ មញ្ញនានំ បដិក្ខេបបញ្ញត្តិ, សមុទយស្ស បហានបញ្ញត្តិ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ វិត្ថារេតព្ពំ។ អយំ **បញ្ញត្តិ ហារោ**។

១២. ឱតរណហារវណ្ណនា

"សព្ពធម្មមូលបរិយាយ"ន្តិ ឯត្ថ សព្ពធម្មា នាម លោកិយា បញ្ចក្ខន្ធា ទ្វាទសាយតនានិ អដ្ឋារស ធាតុយោ ទ្វេ សច្ចានិ ឯកូនវីសតិ ឥន្ទ្រិយានិ ទ្វាទសបទិកោ បច្ចយាការោតិ, អយំ សព្ពធម្មគ្គហណេន ខន្ធាទិមុខេន ទេសនាយ ឱតរណំ។ "មូល"ន្តិ វា "មូលបរិយាយ"ន្តិ វា មញ្ញនា វុត្តា, តា អត្ថតោ តណ្ហា មានោ ទិដ្ឋិ ចាតិ តេសំ សង្ខារក្ខន្ធសង្គហោតិ អយំ ខន្ធមុខេន ឱតរណំ។ តថា "ធម្មាយតនធម្មធាតូហិ សង្គហោ"តិ អយំ អាយតនមុខេន ធាតុមុខេន ច ឱតរណំ។ "អស្សុតវា"តិ ឥមិនា សុតស្ស វិពន្ធភូតា អវិជ្ជាទយោ គហិតា, "បុថុជ្ជនោ"តិ ឥមិនា យេសំ កិលេសាភិសង្ខារានំ ជននាទិនា បុថុជ្ជនោតិ វុច្ចតិ, តេ កិលេសាភិសង្ខារាទយោ គហិតា,

“អរិយានំ អទស្សាវី”តិអាទិនា យេសំ កិលេសធម្មានំ វសេន អរិយានំ អទស្សាវិអាទិភាវោ ហោតិ, តេ ទិដ្ឋិមានាវិជ្ជាទយោ គហិតាតិ សព្ពេហិ តេហិ សង្ខារក្ខន្ធសង្គហោតិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ ឱតរណំ វេទិតព្ពំ។ “សញ្ជានាតិ មញ្ញតិ អភិជានាតិ ន មញ្ញតី”តិ ឯត្ថាបិ សញ្ជាននមញ្ញនាអភិជាននានុបស្សនានំ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នត្តា វុត្តនយេនេវ ឱតរណំ វេទិតព្ពំ។ តថា សេក្ខគ្គហណេន សេក្ខា, “អរហ”ន្តិអាទិនា អសេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ គហិតាតិ ឯវម្បិ ខន្ធមុខេន ឱតរណំ, អាយតនធាតាទិមុខេន ច ឱតរណំ វេទិតព្ពំ។ តថា “ន មញ្ញតី”តិ តណ្ហាគាហាទិបដិក្ខេបេន ទុក្ខានុបស្សនាទយោ គហិតា, តេសំ វសេន អប្បណិហិតវិមោក្ខមុខាទីហិ ឱតរណំ វេទិតព្ពំ។ “បរិញ្ញាត”ន្តិ ឥមិនា បរិជាននកិច្ចេន បវត្តមានា ពោធិបក្ខិយធម្មា គយ្ហន្តីតិ សតិបដ្ឋានាទិមុខេន ឱតរណំ វេទិតព្ពំ។ នន្ទិគ្គហណេន ភវគ្គហណេន តណ្ហាគហណេន ច សមុទយសច្ចំ, ទុក្ខគ្គហណេន ជាតិជរាមរណគ្គហណេន ច ទុក្ខសច្ចំ, “តណ្ហានំ ខយា”តិអាទិនា និរោធសច្ចំ, អភិសម្ពោធិយា គហណេន មគ្គសច្ចំ គហិតន្តិ អរិយសច្ចេហិ ឱតរណន្តិ។ អយំ **ឱតរណោ ហារោ**។

១៣. សោធនហារវណ្ណនា

“សព្ពធម្មមូលបរិយាយំ វោ, ភិក្ខវេ...បេ.... ឥធ, ភិក្ខវេ, អស្សុតវា...បេ.... បថវិំ បថវិតោ សញ្ជានាតី”តិ អារម្ភោ។ “បថវិំ បថវិយា សញ្ញត្វា បថវិំ មញ្ញតី”តិ បទសុទ្ធិ, នោ អារម្ភសុទ្ធិ។ តថា “បថវិយា មញ្ញតិ បថវិតោ មញ្ញតិ បថវិំ មេតិ មញ្ញតិ បថវិំ អភិនន្ទតី”តិ បទសុទ្ធិ, នោ អារម្ភសុទ្ធិ។ “តំ កិស្ស ហេតុ អបរិញ្ញាតំ តស្សាតិ វទាមី”តិ បទសុទ្ធិ ចេវ អារម្ភសុទ្ធិ ច។ សេសវារេសុបិ ឯសេវ នយោតិ។ អយំ **សោធនោ ហារោ។**

១៤. អធិដ្ឋានហារវណ្ណនា

“សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិ ឯត្ថ សព្ពធម្មគ្គហណំ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ។ “បថវិំ អាប”ន្តិអាទិ បន តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ។ តថា “មូលបរិយាយ”ន្តិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ, តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ “បថវិំ មញ្ញតិ...បេ.... អភិនន្ទតី”តិ។ “បថវិំ មញ្ញតី”តិ ច សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ តណ្ហាទិគ្គាហានំ សាធារណត្តា មញ្ញនាយ, តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ “ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ, ឯវំ សុត្តន្តរបទានិបិ អានេត្វា វិសេសវចនំ និទ្ធារេតព្ពំ។ សេសវារេសុបិ ឯសេវ នយោ។ “សេក្ខោ”តិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ, តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ “កាយសក្ខី ទិដ្ឋិប្បត្តោ សទ្ធាវិមុត្តោ សទ្ធានុសារី ធម្មានុសារី”តិ។ តថា “សេក្ខោ”តិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ, តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សេក្ខាយ សម្មាទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ ហោតិ...បេ.... សេក្ខេន សម្មាសមាធិនា សមន្នាគតោ ហោតី”តិ (សំ. និ. ៥.១៣)។ “អរហ”ន្តិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ, តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ “ឧភតោភាគវិមុត្តោ បញ្ញាវិមុត្តោ (បុ. ប. ១៣.២; ១៥.១ មាតិកា), តេវិជ្ជោ ឆឡភិញ្ញោ”តិ (បុ. ប. ៧.២៦, ២៧ មាតិកា) ច។ “ខីណាសវោ”តិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ, តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ “កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចិត្ថ, ភវាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចិត្ថា”តិអាទិ (បារា. ១៤)។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ “អភិជានាតី”តិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ, តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ “មញ្ញតី”តិ។ មញ្ញនាភាវោ ហិស្ស បហានបដិវេធសិទ្ធោ, បហានបដិវេធោ ច បរិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាភាវនាបដិវេធេហិ ន វិនាតិ សព្ពេបិ អភិញ្ញាវិសេសា មញ្ញនាបដិក្ខេបេន អត្ថតោ គហិតាវ ហោន្តីតិ។ តថា “អរហ”ន្តិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ, តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ “វីតរាគត្តា វីតទោសត្តា វីតមោហត្តា”តិ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ សាមញ្ញវិសេសនិទ្ធារណា វេទិតព្ពា។ អយំ **អធិដ្ឋានោ ហារោ**។

១៤. បរិក្ខារហារវណ្ណនា

“សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិ ឯត្ថ សព្ពធម្មា នាម បរិយាបន្នធម្មា, តេ កុសលាកុសលាព្យាកតភេទេន តិវិធា។ តេសុ កុសលានំ យោនិសោមនសិការោ អលោភាទយោ ច ហេតូ, អកុសលានំ អយោនិសោមនសិការោ លោភាទយោ ច ហេតូ, អព្យាកតេសុ វិបាកានំ យថាសកំ កម្មំ, ឥតរេសំ ភវង្គមាវជ្ជនសមន្នាហារាទិ ច ហេតូ។ ឯត្ថ ច សប្បុរិសូបនិស្សយាទិកោ បច្ចយោ ហេតុម្ហិ ឯវ សមវរុឡ្ហោ, សោ តត្ថ អាទិ-សទ្ទេន សង្គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ “មូល”ន្តិ វុត្តានំ មញ្ញនានំ ហេតុភាវោ បាឡិយំ វុត្តោ ឯវ។ មញ្ញនាសុ បន តណ្ហាមញ្ញនាយ អស្សាទានុបស្សនា ហេតុ។ “សញ្ញោជនិយេសុ ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិនោ តណ្ហា បវឌ្ឍតី”តិ (សំ. និ. ២.៥២) ហិ វុត្តំ។ មានមញ្ញនាយ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោភោ ហេតុ កេវលំ សំសគ្គវសេន “អហមស្មី”តិ បវត្តនតោ។ ទិដ្ឋិមញ្ញនាយ ឯកត្តនយាទីនំ អយាថាវគ្គាហោ ហេតុ, អស្សុតភាវោ បុថុជ្ជនភាវស្ស ហេតុ, សោ អរិយានំ អទស្សនសីលតាយ, សា អរិយធម្មស្ស អកោវិទតាយ, សា អរិយធម្មេ អវិនីតតាយ ហេតុ, សព្ពា ចាយំ ហេតុបរម្បរា បថវីអាទីសុ “ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ តិស្សន្នំ មញ្ញនានំ ហេតុ, សេក្ខារហាទិភាវា បន មគ្គសោ សព្ពសោ ច មញ្ញនាភាវស្ស ហេតូតិ។ អយំ **បរិក្ខារោ ហារោ**។

១៦. សមារោបនហារវណ្ណនា

“សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិអាទីសុ មូលបរិយាយគ្គហណេន អស្សុតវាគហណេន សញ្ញាននមញ្ញនាបរិញ្ញាគហណេហិ ច សំកិលេសធម្មា ទស្សិតា, តេ ច សង្ខេបតោ តិវិធា តណ្ហាសំកិលេសោ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ ទុច្ចរិតសំកិលេសោតិ។ តត្ថ តណ្ហាសំកិលេសោ តណ្ហាសំកិលេសស្ស, ទិដ្ឋិសំកិលេសស្ស, ទុច្ចរិតសំកិលេសស្ស ច បទដ្ឋានំ, តថា ទិដ្ឋិសំកិលេសោ ទិដ្ឋិសំកិលេសស្ស, តណ្ហាសំកិលេសស្ស, ទុច្ចរិតសំកិលេសស្ស ច បទដ្ឋានំ, ទុច្ចរិតសំកិលេសោបិ ទុច្ចរិតសំកិលេសស្ស, តណ្ហាសំកិលេសស្ស, ទិដ្ឋិសំកិលេសស្ស ច បទដ្ឋានំ។ តេសុ តណ្ហាសំកិលេសោ អត្ថតោ លោភោវ, យោ “លោភោ លុព្ភនា លុព្ភិតត្តំ សារាគោ សារជ្ជនា សារជ្ជិតត្ត”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ៣៨៩) អនេកេហិ បរិយាយេហិ វិភត្តោ។ តថា ទិដ្ឋិយេវ ទិដ្ឋិសំកិលេសោ, យោ “ទិដ្ឋិគតំ ទិដ្ឋិគហនំ ទិដ្ឋិកន្តារោ ទិដ្ឋិវិសូកំ ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិត”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ១១០៥) អនេកេហិ បរិយាយេហិ, “សន្តិ, ភិក្ខវេ, ឯកេ សមណព្រាហ្មណា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៣០) ទ្វាសដ្ឋិយា បភេទេហិ ច វិភត្តោ។ ទុច្ចរិតសំកិលេសោ បន អត្ថតោ ទុស្សីល្យចេតនា ចេវ ចេតនាសម្បយុត្តធម្មា ច, យា “កាយទុច្ចរិតំ វចីទុច្ចរិតំ កាយវិសមំ វចីវិសម”ន្តិ (វិភ. ៩១៣, ៩២៤), “បាណាតិបាតោ អទិន្នាទាន”ន្តិ (វិភ. ៩១៣) ច អាទិនា អនេកេហិ បរិយាយេហិ, អនេកេហិ បភេទេហិ ច វិភត្តា។

តេសុ តណ្ហាសំកិលេសស្ស សមថោ បដិបក្ខោ, ទិដ្ឋិសំកិលេសស្ស វិបស្សនា, ទុច្ចរិតសំកិលេសស្ស សីលំ បដិបក្ខោ។ តេ បន សីលាទយោ ធម្មា ឥធ បរិញ្ញាគហណេន សេក្ខគ្គហណេន “អរហ”ន្តិអាទិនា អរិយតាទិគ្គហណេន ច គហិតា។ តត្ថ សីលេន ទុច្ចរិតសំកិលេសប្បហានំ សិជ្ឈតិ, តថា តទង្គប្បហានំ វីតិក្កមប្បហានញ្ច, សមថេន តណ្ហាសំកិលេសប្បហានំ សិជ្ឈតិ, តថា វិក្ខម្ភនប្បហានំ បរិយុដ្ឋានប្បហានញ្ច។ វិបស្សនាយ ទិដ្ឋិសំកិលេសប្បហានំ សិជ្ឈតិ, តថា សមុច្ឆេទប្បហានំ អនុសយប្បហានញ្ច។ តត្ថ បុព្ពភាគេ សីលេ បតិដ្ឋិតស្ស សមថោ, សមថេ បតិដ្ឋិតស្ស វិបស្សនា, មគ្គក្ខណេ បន សមកាលមេវ ភវន្តិ។ បុព្ពេយេវ ហិ សុបរិសុទ្ធកាយវចីកម្មស្ស សុបរិសុទ្ធាជីវស្ស ច សមថវិបស្សនា អារទ្ធា គព្ភំ គណ្ហន្តិយោ បរិបាកំ គច្ឆន្តិយោ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនំ បរិព្រូហេន្តិ, វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តី មគ្គេន ឃដេន្តិ មគ្គក្ខណេ សមថវិបស្សនា បរិបូរេតិ។ អថ មគ្គក្ខណេ សមថវិបស្សនាភាវនាបារិបូរិយា អនវសេសសំកិលេសធម្មំ សមុច្ឆិន្ទន្តិយោ និរោធំ និព្ពានំ សច្ឆិករោន្តីតិ។ អយំ **សមារោបនោ ហារោ**។

សោឡសហារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចវិធនយវណ្ណនា

១. នន្ទិយាវដ្ដនយវណ្ណនា

“សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិអាទីសុ សព្ពធម្មមូលគ្គហណេន មញ្ញនាគហណេន ច តណ្ហាមានទិដ្ឋិយោ គហិតា។ មញ្ញនានម្បិ ហិ មញ្ញនា ការណន្តិ ទស្សិតោយមត្ថោ។ “អស្សុតវា”តិអាទិនា អវិជ្ជាមានទិដ្ឋិយោ គហិតា, សព្ពេបិ វា សំកិលេសធម្មា, តថា សញ្ញាអបរិញ្ញាតគ្គហណេន។ “ខីណាសវោ បរិក្ខីណភវសញ្ញោជនោ”តិ ឯត្ថ បន អាសវា សញ្ញោជនានិ ច សរូបតោ គហិតានិ, តថា នន្ទិគ្គហណេន តណ្ហាគហណេន ច តណ្ហា, ឯវម្បេត្ថ សរូបតោ បរិយាយតោ ច តណ្ហា អវិជ្ជា តប្បក្ខិយធម្មា ច គហិតា។ តត្ថ តណ្ហាយ វិសេសតោ រូបធម្មា អធិដ្ឋានំ, អវិជ្ជាយ អរូបធម្មា, តេ បន សព្ពធម្មគ្គហណេន បឋវីអាទិគ្គហណេន ច ទស្សិតា ឯវ។ តាសំ សមថោ វិបស្សនា ច បដិបក្ខោ, តេសមេត្ថ គហេតព្ពាការោ ហេដ្ឋា ទស្សិតោ ឯវ។ សមថស្ស ចេតោវិមុត្តិ ផលំ , វិបស្សនាយ បញ្ញាវិមុត្តិ។ តថា ហិ តា “រាគវិរាគា”តិអាទិនា វិសេសេត្វា វុច្ចន្តិ, ឥមាសមេត្ថ គហណំ សម្មទញ្ញាវិមុត្តាវីត រាគាទិវចនេហិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ តណ្ហាវិជ្ជា សមុទយសច្ចំ, តប្បក្ខិយធម្មា បន តគ្គហណេនេវ គហិតាតិ វេទិតព្ពា។ តេសំ អធិដ្ឋានភូតា វុត្តប្បភេទា រូបារូបធម្មា ទុក្ខសច្ចំ, តេសំ អប្បវត្តិ និរោធសច្ចំ, និរោធបជាននា បដិបទា មគ្គសច្ចំ។ តណ្ហាគហណេន ចេត្ថ មាយា-សាឋេយ្យ-មានាតិមាន-មទប្បមាទ-បាបិច្ឆតា-បាបមិត្តតា-អហិរិកានោត្តប្បាទិវសេន អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ, អវិជ្ជាគហណេន វិបរីតមនសិការ-កោធូបនាហ-មក្ខ-បឡាស-ឥស្សា-មច្ឆរិយ- សារម្ភទោវចស្សតា-ភវទិដ្ឋិ-វិភវទិដ្ឋិអាទិវសេន អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ, វុត្តវិបរិយាយេន អមាយាអសាឋេយ្យាទិអវិបរីតមនសិការាទិវសេន, តថា សមថបក្ខិយានំ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនំ វិបស្សនាបក្ខិយានំ អនិច្ចសញ្ញាទីនញ្ច វសេន វោទានបក្ខោ នេតព្ពោតិ។ អយំ **នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស ភូមិ**។

២. តិបុក្ខលនយវណ្ណនា

តថា វុត្តនយេន សរូបតោ បរិយាយតោ ច គហិតេសុ តណ្ហាវិជ្ជាគប្បត្តិយធម្មេសុ តណ្ហា លោភោ, អវិជ្ជា មោហោ, អវិជ្ជាយ សម្បយុត្តោ លោហិតេ សតិ បុព្ពោ វិយ តណ្ហាយ សតិ សិជ្ឈមានោ អាឃាតោ ទោសោ, ឥតិ តីហិ អកុសលមូលេហិ គហិតេហិ, តប្បដិបក្ខតោ មញ្ញនាបដិក្ខេបបរិញ្ញាគហណាទីហិ ច កុសលមូលានិ សិទ្ធានិយេវ ហោន្តិ។ ឥធាបិ “លោភោ សព្ពានិ វា សាសវកុសលាកុសលមូលានិ សមុទយសច្ចំ, តេហិ និព្ពត្តា, តេសំ អធិដ្ឋានគោចរភូតា ច ឧបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ច”ន្តិអាទិនា សច្ចយោជនា វេទិតព្ពា។ ផលំ បនេត្ថ តយោ វិមោក្ខា, តីហិ បន អកុសលមូលេហិ តិវិធទុច្ចរិត-សំកិលេសមល-វិសមអកុសល-សញ្ញា-វិតក្កាទិវសេន អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ។ តថា តីហិ កុសលមូលេហិ តិវិធសុចរិត-សមកុសល-សញ្ញា-វិតក្ក-សទ្ធម្ម-សមាធិ-វិមោក្ខមុខ-វិមោក្ខា-ទិវសេន កុសលបក្ខោ នេតព្ពោតិ។ អយំ **តិបុក្ខលស្ស នយស្ស ភូមិ**។

៣. សីហវិក្កីឡិតនយវណ្ណនា

តថា វុត្តនយេន សរូបតោ បរិយាយតោ ច គហិតេសុ តណ្ហាវិជ្ជាគប្បត្តិយធម្មេសុ វិសេសតោ តណ្ហាទិដ្ឋីនំ វសេន អសុភេ “សុភ”ន្តិ , ទុក្ខេ “សុខ”ន្តិ ច វិបល្លាសា, អវិជ្ជាទិដ្ឋីនំ វសេន អនិច្ចេ “និច្ច”ន្តិ, អនត្តនិ “អត្តា”តិ ច វិបល្លាសា វេទិតព្ពា។ តេសំ បដិបក្ខតោ មញ្ញនាបដិក្ខេបបរិញ្ញាគហណាទិសិទ្ធេហិ សតិវីរិយសមាធិបញ្ញិន្ទ្រិយេហិ ចត្តារិ សតិបដ្ឋានានិ សិទ្ធានេវ ហោន្តិ។ តត្ថ ចតូហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ចត្តារោ បុគ្គលា និទ្ទិសិតព្ពា។ កថំ? ទុវិធោ ហិ តណ្ហាចរិតោ មុទិន្ទ្រិយោ តិក្ខិន្ទ្រិយោតិ, តថា ទិដ្ឋិចរិតោ។ តេសំ បឋមោ អសុភេ “សុភ”ន្តិ វិបរិយាសគ្គាហី សតិពលេន យថាភូតំ កាយសភាវំ សល្លក្ខេន្តោ តំ វិបល្លាសំ សមុគ្ឃាដេត្វា សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតិ។ ទុតិយោ អសុខេ “សុខ”ន្តិ វិបរិយាសគ្គាហី “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣១០; ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១៤, ១១៤; អ. និ. ៦.៥៨) វុត្តេន វីរិយសំវរភូតេន វីរិយពលេន តំ វិបល្លាសំ វិធមេន្តោ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតិ។ តតិយោ អនិច្ចេ “និច្ច”ន្តិ អយាថាវគ្គាហី សមាធិពលេន សមាហិតចិត្តោ សង្ខារានំ ខណិកភាវសល្លក្ខណេន តំ វិបល្លាសំ សមុគ្ឃាដេន្តោ អរិយភូមី ឱក្កមតិ។ ចតុត្ថោ សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណឃនវញ្ចិតតាយ ផស្សាទិធម្មបុញ្ជមត្តេ អនត្តនិ “អត្តា”តិ មិច្ឆាភិនិវេសី ចតុកោដិកសុញ្ញតាមនសិការេន តំ មិច្ឆាភិនិវេសំ វិទ្ធំសេន្តោ សាមញ្ញផលំ សច្ឆិករោតិ។

ឥធាបិ សុភសញ្ញាសុខសញ្ញាហិ ចតូហិបិ វា វិបល្លាសេហិ សមុទយសច្ចំ, តេសំ អធិដ្ឋានារម្មណភូតា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ចន្តិអាទិនា សច្ចយោជនា វេទិតព្ពា។ ផលំ បនេត្ថ ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ, ចតូហិ ចិត្តវិបល្លាសេហិ ចតុរាសវោឃ-យោគ-កាយគន្ថ-អគតិ-តណ្ហុប្បាទ-សល្លុបាទាន-វិញ្ញាណដ្ឋិតិ-អបរិញ្ញាទិវសេន អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ។ តថា ចតូហិ សតិបដ្ឋានេហិ ចតុព្ពិធឈាន-វិហារាធិដ្ឋាន-សុខភាគិយធម្ម-អប្បមញ្ញា-សម្មប្បធាន-ឥទ្ធិបាទា- ទិវសេន វោទានបក្ខោ នេតព្ពោតិ។ អយំ **សីហវិក្កីឡិតស្ស នយស្ស ភូមិ**។

៤-៥. ទិសាលោចន-អង្កុសនយទ្វយវណ្ណនា

ឥមេសំ បន តិណ្ណំ អត្ថនយានំ សិទ្ធិយា វោហារេន នយទ្វយំ សិទ្ធមេវ ហោតិ។ តថា ហិ អត្ថនយានំ ទិសាភូតធម្មានំ សមាលោចនំ **ទិសាលោចនំ**, តេសំ សមានយនំ **អង្កុសោ**តិ បញ្ចបិ នយា និយុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

បញ្ចវិធនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សាសនបដ្ឋានវណ្ណនា

ឥទញ្ច សុត្តំ សោឡសវិធេ សុត្តន្តបដ្ឋានេ សំកិលេសនិព្ពេធាសេក្ខភាគិយំ, សព្ពភាគិយមេវ វា “សព្ពធម្មមូលបរិយាយ”ន្តិ ឯត្ថ សព្ពធម្មគ្គហណេន លោកិយកុសលានម្បិ សង្គហិតត្តា។ អដ្ឋវីសតិវិធេន បន សុត្តន្តបដ្ឋានេ លោកិយលោកុត្តរសព្ពធម្មាធិដ្ឋានំ ញាណញេយ្យំ ទស្សនភាវនំ សកវចនំ វិស្សជ្ជនីយំ កុសលាកុសលំ អនុញ្ញាតំ បដិក្ខិត្តំ ចាតិ វេទិតព្ពំ។

នេត្តិនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

មូលបរិយាយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. សព្ពាសវសុត្តវណ្ណនា

១៤. អបុព្ពបទវណ្ណនាតិ អត្ថសំវណ្ណនាវសេន ហេដ្ឋា អគ្គហិតតាយ អបុព្ពស្ស អភិនវស្ស បទស្ស វណ្ណនា អត្ថវិភជនា។ “ហិត្វា បុនប្បុនាគតមត្ថ”ន្តិ ហិ វុត្តំ។ **និវាសដ្ឋានភូតា** ភូតបុព្ពនិវាសដ្ឋានភូតា, និវាសដ្ឋានេ វា ភូតា និព្ពត្តា **និវាសដ្ឋានភូតា,** តត្ថ មាបិតាតិ អត្ថោ។ **យថា កាកន្ទី មាកន្ទី កោសម្ពី**តិ យថា កាកន្ទស្ស ឥសិនោ និវាសដ្ឋានេ មាបិតា នគរី កាកន្ទី, មាកន្ទស្ស និវាសដ្ឋានេ មាបិតា មាកន្ទី, កុសម្ពស្សនិវាសដ្ឋានេ មាបិតា កោសម្ពីតិ វុច្ចតិ, ឯវំ សាវត្ថីតិ ទស្សេតិ។ ឧបនេត្វា សមីបេ កត្វា ភុញ្ជិតព្ពតោ **ឧបភោគោ,** ស វិញ្ញាណកវត្ថុ។ បរិតោ សព្ពទា ភុញ្ជិតព្ពតោ **បរិភោគោ,** និវាសនបារុបនាទិ អវិញ្ញាណកវត្ថុ។ **សព្ពមេត្ថ អត្ថី**តិ និរុត្តិនយេន សាវត្ថី-សទ្ទសិទ្ធិមាហ។ **សត្ថសមាយោគេ**តិ សត្ថស្ស នគរិយា សមាគមេ, សត្ថេ តំ នគរំ ឧបគតេតិ អត្ថោ។ **បុច្ឆិតេ** សត្ថិកជនេហិ។

សមោហិតន្តិ សន្និចិតំ។ រម្មន្តិ អន្តោ ពហិ ច ភូមិភាគសម្បត្តិយា ចេវ អារាមុយ្យានសម្បត្តិយា ច រមណីយំ។ **ទស្សនេយ្យ**ន្តិ វិសិខាសន្និវេសសម្បត្តិយា ចេវ បាសាទកូដាគារាទិសម្បត្តិយា ច ទស្សនីយំ បសាទិតព្ពយុត្តំ។ ឧបភោគបរិភោគវត្ថុសម្បត្តិយា ចេវ និវាសសុខតាយ ច និពទ្ធវាសំ វសន្តានំ ឥតរេសញ្ច សត្តានំ មនំ រមេតីតិ **មនោរមំ**។ **ទសហិ សទ្ទេហី**តិ ហត្ថិសទ្ទោ, អស្ស-រថ-ភេរិ-សង្ខ-មុទិង្គ-វីណា-គីត សម្មតាឡ សទ្ទោ, អស្នាថ-បិវថ-ខាទថាតិ-សទ្ទោតិ ឥមេហិ ទសហិ សទ្ទេហិ។ **អវិវិត្ត**ន្តិ ន វិវិត្តំ, សព្ពកាលំ ឃោសិតន្តិ អត្ថោ។

វុទ្ធិំ វេបុល្លតំ បត្តន្តិ តន្និវាសិ សត្តវុទ្ធិយា វុទ្ធិំ, តាយ បរិវុទ្ធិតាយេវ វិបុលភាវំ បត្តំ, ពហុជនំ អាកិណ្ណមនុស្សន្តិ អត្ថោ។ វិត្តូបករណសមិទ្ធិយា **ឥទ្ធំ**។ សព្ពកាលំ សុភិក្ខភាវេន **ផីតំ**។ អន្តមសោ វិឃាសាទេ ឧបាទាយ សព្ពេសំ កបណទ្ធិកវនិព្ពកយាចកានម្បិ ឥច្ឆិតត្ថនិប្ផត្តិយា មនុញ្ញំ ជាតំ, បគេវ ឥស្សរិយេ ឋិតានន្តិ ទស្សនត្ថំ បុន **“មនោរម”**ន្តិ វុត្តំ។ **អឡកមន្ទាវា**តិ អាដានាដាទីសុ ទសសុ វេស្សវណមហារាជស្ស នគរីសុ អឡកមន្ទា នាម ឯកា នគរី, យា លោកេ អឡកា ឯវ វុច្ចតិ ។ សា យថា បុញ្ញកម្មីនំ អាវាសភូតា អារាមរាមណេយ្យកាទិនា សោភគ្គប្បត្តា, ឯវំ សាវត្ថីបីតិ វុត្តំ “អឡកមន្ទាវា”តិ។ **ទេវាន**ន្តិ វេស្សវណបក្ខិយានំ ចាតុមហារាជិកទេវានំ។

ជិនាតីតិ ឥមិនា សោត-សទ្ទោ វិយ កត្តុសាធនោ ជេត-សទ្ទោតិ ទស្សេតិ។ **រញ្ញា**តិ បសេនទិកោសល រាជេន។ រាជគតំ ជយំ អារោបេត្វា កុមារោ ជិតវាតិ ជេតោតិ វុត្តោ។ **មង្គលកព្យតាយា**តិអាទិនា “ជេយ្យោ”តិ ឯតស្មិំ អត្ថេ “ជេតោ”តិ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **សព្ពកាមសមិទ្ធិតាយា**តិ សព្ពេហិ ឧបភោគបរិភោគវត្ថូហិ ផីតភាវេន វិភវសម្បន្នតាយាតិ អត្ថោ។ សមិទ្ធាបិ មច្ឆរិនោ កិញ្ចិ ន ទេន្តីតិ អាហ **“វិគតមលមច្ឆេរតាយា”**តិ, រាគ ទោសាទិមលានញ្ចេវ មច្ឆរិយស្ស ច អភាវេនាតិ អត្ថោ។ សមិទ្ធា អមច្ឆរិនោបិ ច ករុណាសទ្ធាទិគុណរហិតា អត្តនោ សន្តកំ បរេសំ ន ទទេយ្យុន្តិ អាហ **“ករុណាទិគុណសមង្គិតាយ ចា”**តិ។ **តេនា**តិ អនាថានំ បិណ្ឌ ទានេន។ សទ្ធត្ថតោ បន ទាតព្ពភាវេន សព្ពកាលំ ឧបដ្ឋបិតោ អនាថានំ បិណ្ឌោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **អនាថ បិណ្ឌិកោ**។ **បញ្ចវិធសេនាសនង្គសម្បត្តិយា**តិ “នាតិទូរំ នច្ចាសន្នំ គមនាគមនសម្បន្ន”ន្តិ ឯកំ អង្គំ, “ទិវា អប្បាកិណ្ណំ រត្តិំ អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោស”ន្តិ ឯកំ, “អប្បឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្ស”ន្តិ ឯកំ, “តស្មិំ ខោ បន សេនាសនេ វិហរន្តស្ស អប្បកសិរេន ឧប្បជ្ជន្តិ ចីវរ…បេ.… បរិក្ខារា”តិ ឯកំ, “តស្មិំ ខោ បន សេនាសនេ ថេរា ភិក្ខូ វិហរន្តិ ពហុស្សុតា”តិ ឯកំ, ឯវមេតេហិ បញ្ចវិធសេនាសនង្គេហិ សម្បន្នតាយ។ យទិ ជេតវនំ តថំ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមោតិ អាហ **“សោ ហី”**តិអាទិ។

កីតកាលតោ បដ្ឋាយ អនាថបិណ្ឌិកស្សេវ តំ វនំ, អថ កស្មា ឧភិន្នំ បរិកិត្តនន្តិ អាហ **“ជេតវនេ”**តិអាទិ។ “យទិបិ សោ ភូមិភាគោ កោដិសន្ថរេន មហាសេដ្ឋិនា កីតោ, រុក្ខា បន ជេតេន ន វិក្កីតាតិ ជេតវនន្តិ វត្តព្ពតំ លភី”តិ វទន្តិ។

កស្មា ឥទំ សុត្តមភាសីតិ កថេតុកម្យតាយ សុត្តនិក្ខេបំ បុច្ឆតិ។ សាមញ្ញតោ ហិ ភគវតោ ទេសនាការណំ បាកដមេវាតិ។ កោ បនាយំ សុត្តនិក្ខេបោតិ? អត្តជ្ឈាសយោ។ បរេហិ អនជ្ឈិដ្ឋោ ឯវ ហិ ភគវា អត្តនោ អជ្ឈាសយេន ឥមំ សុត្តំ ទេសេតីតិ អាចរិយា។ យស្មា បនេស ភិក្ខូនំ ឧបក្កិលិដ្ឋចិត្តតំ វិទិត្វា “ឥមេ ភិក្ខូ ឥមាយ ទេសនាយ ឧបក្កិលេសវិសោធនំ កត្វា អាសវក្ខយាយ បដិបជ្ជិស្សន្តី”តិ អយំ ទេសនា អារទ្ធា, តស្មា បរជ្ឈាសយោតិ អបរេ។ ឧភយម្បិ បន យុត្តំ។ អត្តជ្ឈាសយាទីនញ្ហិ សំសគ្គភេទស្ស សម្ភវោ ហេដ្ឋា ទស្សិតោវាតិ។ **តេសំ ភិក្ខូន**ន្តិ តទា ធម្មបដិគ្គាហកភិក្ខូនំ។ **ឧបក្កិលេសវិសោធន**ន្តិ សមថវិបស្សនុបក្កិលេសតោ ចិត្តស្ស វិសោធនំ។ បឋមញ្ហិ ភគវា អនុបុព្ពិកថាទិនា បដិបត្តិយា សំកិលេសំ នីហរិត្វា បច្ឆា សាមុក្កំសិកំ ទេសនំ ទេសេតិ ខេត្តេ ខាណុកណ្ដកគុម្ពាទិកេ អវហរិត្វា កសនំ វិយ, តស្មា កម្មដ្ឋានមេវ អវត្វា ឥមាយ អនុបុព្ពិយា ទេសនា បវត្តាតិ អធិប្បាយោ។

សំវរភូតន្តិ សីលសំវរាទិសំវរភូតំ សំវរណសភាវំ ការណំ, តំ បន អត្ថតោ ទស្សនាទិ ឯវាតិ វេទិតព្ពំ។ **សំវរិតាតិ** បវត្តិតុំ អប្បទានវសេន សម្មា, សព្ពថា វា វារិតា។ ឯវំភូតា ច យស្មា បវត្តិទ្វារបិធានេន បិហិតា នាម ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ **“វិទហិតា ហុត្វា”**តិ។ ឯវំ អច្ចន្តិកស្ស សំវរស្ស ការណភូតំ អនច្ចន្តិកំ សំវរំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អច្ចន្តិកមេវ សំវរំ ទស្សេន្តោ យស្មិំ ទស្សនាទិម្ហិ សតិ ឧប្បជ្ជនារហា អាសវា ន ឧប្បជ្ជន្តិ, សោ តេសំ អនុប្បាទោ និរោធោ ខយោ បហានន្តិ ច វុច្ចមានោ អត្ថតោ អប្បវត្តិមត្តន្តិ តស្ស ច ទស្សនាទិ ការណន្តិ អាហ **“យេន ការណេន អនុប្បាទនិរោធសង្ខាតំ ខយំ គច្ឆន្តិ បហីយន្តិ នប្បវត្តន្តិ, តំ ការណន្តិ អត្ថោ”**តិ។

ចក្ខុតោបិ...បេ.... មនតោបីតិ (ធ. ស. មូលដី. ១៤-១៩) ចក្ខុវិញ្ញាណាទិវីថីសុ តទនុគតមនោវិញ្ញាណវីថីសុ ច កិញ្ចាបិ កុសលាទីនម្បិ បវត្តិ អត្ថិ, កាមាសវាទយោ ឯវ បន វណតោ យូសំ វិយ បគ្ឃរណកអសុចិភាវេន សន្ទន្តិ, តស្មា តេ ឯវ **“អាសវា”**តិ វុច្ចន្តិ។ តត្ថ ហិ បគ្ឃរណអសុចិម្ហិ និរុឡ្ហោ អាសវ-សទ្ទោតិ។ **ធម្មតោ យាវ គោត្រភុន្តិ** តតោ បរំ មគ្គផលេសុ អប្បវត្តនតោ វុត្តំ។ ឯតេ ហិ អារម្មណវសេន ធម្មេ គច្ឆន្តា តតោ បរំ ន គច្ឆន្តិ។ ននុ តតោ បរំ ភវង្គាទីនិបិ គច្ឆន្តីតិ ចេ? ន, តេសម្បិ បុព្ពេ អាលម្ពិតេសុ លោកិយធម្មេសុ សាសវភាវេន អន្តោគធត្តា តតោ បរតាភាវតោ។ ឯត្ថ ច គោត្រភុវចនេន គោត្រភុវោទានផលសមាបត្តិបុរេចារិកបរិកម្មានិ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ បឋមមគ្គបុរេចារិកមេវ វា គោត្រភុ អវធិនិទស្សនភាវេន គហិតំ, តតោ បរំ បន មគ្គផលសមានតាយ អញ្ញេសុ មគ្គេសុ មគ្គវីថិយំ សមាបត្តិវីថិយំ និរោធានន្តរញ្ច បវត្តមានេសុ ផលេសុ និព្ពានេ ច អាសវានំ បវត្តិ និវារិតាតិ វេទិតព្ពំ។ **សវន្តីតិ** គច្ឆន្តិ, អារម្មណករណវសេន បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ អវធិអត្ថោ អា-ការោ, អវធិ ច មរិយាទាភិវិធិភេទតោ ទុវិធោ។ តត្ថ មរិយាទំ កិរិយំ ពហិ កត្វា បវត្តតិ យថា “អាបាដលិបុត្តា វុដ្ឋោ ទេវោ”តិ។ អភិវិធិ បន កិរិយំ ព្យាបេត្វា បវត្តតិ យថា “អាភវគ្គា ភគវតោ យសោ បវត្តតី”តិ។ អភិវិធិអត្ថោ ចាយំ អា-ការោ ឥធ គហិតោតិ វុត្តំ **“អន្តោករណត្ថោ”**តិ។

មទិរាទយោតិ **អាទិ**-សទ្ទេន សិន្ធវកាទម្ពរិកាបោតិកាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ចិរបារិវាសិយដ្ឋោ** វិរបរិវុត្ថតា បុរាណភាវោ។ **អវិជ្ជា នាហោសីតិអាទីតិ** ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន “បុរិមា, ភិក្ខវេ, កោដិ ន បញ្ញាយតិ ភវតណ្ហាយា”តិ (អ. និ. ១០.៦២) ឥទំ សុត្តំ សង្គហិតំ។ អវិជ្ជាសវភវាសវានំ ចិរបរិវុត្ថតាយ ទស្សិតាយ តព្ភាវភាវិនោ កាមាសវស្ស ចិរបរិវុត្ថតា ទស្សិតាវ ហោតិ។ អញ្ញេសុ ច យថាវុត្តេ ធម្មេ ឱកាសញ្ច អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានេសុ មានាទីសុ វិជ្ជមានេសុ អត្តត្តនិយាទិគ្គាហវសេន អភិព្យាបនំ មទករណវសេន អាសវសទិសតា ច ឯតេសំយេវ, ន អញ្ញេសន្តិ ឯតេស្វេវ អាសវ-សទ្ទោ និរុឡ្ហោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ន ចេត្ថ ទិដ្ឋាសវោ នាគតោតិ គហេតព្ពំ ភវតណ្ហាយ វិយ ភវទិដ្ឋិយាបិ ភវាសវគ្គហណេនេវ គហិតត្តា។ **អាយតំ** អនាទិកាលិកត្តា។ **បសវន្តីតិ** ផលន្តិ។ ន ហិ តំ កិញ្ចិ សំសារទុក្ខំ អត្ថិ, យំ អាសវេហិ វិនា ឧប្បជ្ជេយ្យ។ **បុរិមានិ ចេត្ថាតិ** ឯត្ថ ឯតេសុ ចតូសុ អត្ថវិកប្បេសុ បុរិមានិ តីណិ។ **យត្ថាតិ** យេសុ សុត្តាភិធម្មបទេសេសុ។ **តត្ថ យុជ្ជន្តិ** កិលេសេសុយេវ យថាវុត្តស្ស អត្ថត្តយស្ស សម្ភវតោ។ **បច្ឆិមំ** “អាយតំ វា សំសារទុក្ខំ សវន្តី”តិ វុត្តនិព្ពចនំ។ **កម្មេបិ យុជ្ជតិ** ទុក្ខប្បសវនស្ស កិលេសកម្មសាធារណត្តា។

ទិដ្ឋធម្មា វុច្ចន្តិ បច្ចក្ខភូតា ខន្ធា, ទិដ្ឋធម្មេ ភវា **ទិដ្ឋធម្មិកា**។ **វិវាទមូលភូតាតិ** វិវាទស្ស មូលការណភូតា កោធូបនាហ-មក្ខ-បឡាស-ឥស្សា-មច្ឆរិយ-មាយា-សាឋេយ្យ-ថម្ភ-សារម្ភ-មានាតិមានា។

យេន ទេវូបបត្យស្សាតិ យេន កម្មកិលេសប្បការេន អាសវេន ទេវេសុ ឧបបត្តិ និព្ពត្តិ អស្ស មយ្ហន្តិ សម្ពន្ធោ។ **គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ** អាកាសចារី អស្សន្តិ វិកត្តិ បរិណាមេត្វា យោជេតព្ពំ។ ឯត្ថ ច យក្ខគន្ធព្ពតាយ វិនិមុត្តា សព្ពា ទេវគតិ ទេវគ្គហណេន គហិតា។ **អវសេសា ច អកុសលា ធម្មាតិ** អកុសលកម្មតោ អវសេសា អកុសលា ធម្មា អាសវាតិ អាគតាតិ សម្ពន្ធោ។

បដិឃាតាយាតិ បដិសេធនាយ។ **បរូបវា...បេ.... ឧបទ្ទវាតិ** ឥទំ យទិ ភគវា សិក្ខាបទំ ន បញ្ញបេយ្យ, តតោ អសទ្ធម្មប្បដិសេវនអទិន្នាទានបាណាតិបាតាទិហេតុ យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ បរូបវាទាទយោ ទិដ្ឋធម្មិកា នានប្បការា អនត្ថា, យេ ច តន្និមិត្តា ឯវ និរយាទីសុ និព្ពត្តស្ស បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណាទិវសេន មហាទុក្ខានុភវាទិប្បការា អនត្ថា, តេ សន្ធាយ វុត្តំ។ **តេ បនេតេតិ** ឯតេ កាមរាគាទិកិលេស-តេភូមកកម្មបរូបវាទាទិឧបទ្ទវប្បការា អាសវា។ **យត្ថាតិ** យស្មិំ វិនយាទិបាឡិបទេសេ។ **យថាតិ** យេន ទុវិធាទិប្បការេន អញ្ញេសុ ច សុត្តន្តេសុ អាគតាតិ សម្ពន្ធោ។

និរយំ គមេន្តីតិ **និរយគាមិនិយា។ ឆក្កនិបាតេ** អាហុនេយ្យសុត្តេ។ តត្ថ ហិ អាសវា ឆធា អាគតា អាសវ-សទ្ទាភិធេយ្យស្ស អត្ថស្ស បភេទោបចារេន អាសវ-បទេ បភេទោតិ វុត្តោ, កោដ្ឋាសត្ថោ វា បទ-សទ្ទោតិ **អាសវបទេតិ** អាសវប្បការេ សទ្ទកោដ្ឋាសេ អត្ថកោដ្ឋាសេ វាតិ អត្ថោ។

តថា ហីតិ តស្មា សំវរណំ បិទហនំ បវត្តិតុំ អប្បទានំ, តេនេវ ការណេនាតិ អត្ថោ។ សីលាទិសំវរេ អធិប្បេតេ បវត្តិតុំ អប្បទានវសេន ថកនភាវសាមញ្ញតោ **ទ្វារំ សំវរិត្វា**តិ គេហទ្វារសំវរណម្បិ ឧទាហដំ។ **សីលសំវរោ**តិអាទិ ហេដ្ឋា មូលបរិយាយវណ្ណនាយ វុត្តម្បិ ឥមស្ស សុត្តស្ស អត្ថវណ្ណនំ បរិបុណ្ណំ កត្វា វត្តុកាមោ បុន វទតិ។ យុត្តំ តាវ សីលសតិញាណានំ សំវរត្តោ បាឡិយំ តថា អាគតត្តា, ខន្តិវីរិយានំ បន កថន្តិ អាហ **“តេសញ្ច”**តិអាទិ។ តស្សត្ថោ – យទិបិ “ខមោ ហោតិ…បេ… សីតស្ស ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិអាទិនិទ្ទេសេ ខន្តិវីរិយានំ សំវរបរិយាយោ នាគតោ, ឧទ្ទេសេ បន សព្ពាសវសំវរបរិយាយន្តិ សំវរបរិយាយេន គហិតត្តា អត្ថេវ តេសំ សំវរភាវោតិ។

បុព្ពេ សីលសតិញាណានំ បាឋន្តរេន សំវរភាវោ ទស្សិតោតិ ឥទានិ តំ ឥមិនាបិ សុត្តេន គហិតភាវំ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ខន្តិវីរិយសំវរា វុត្តាយេវ** “ខមោ ហោតិ សីតស្សា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៤) បាឡិយា ទស្សនវសេន។ **“តញ្ច អនាសនំ, តញ្ច អគោចរ”ន្តិ អយំ បនេត្ថ សីលសំវរោ**តិ តញ្ច “យថារូបេ”តិអាទិនា វុត្តំ អយុត្តំ អនិយតវត្ថុកំ រហោ បដិច្ឆន្នាសនំ, តញ្ច យថាវុត្តំ អយុត្តំ វេសិយាទិគោចរំ, “បដិសង្ខាយោនិសោ បរិវជ្ជេតី”តិ អាគតំ យំ បរិវជ្ជនំ, អយំ បន ឯត្ថ ឯតស្មឹ សុត្តេ អាគតោ សីលសំវរោតិ អត្ថោ។ អនាសន បរិវជ្ជនេន ហិ អនាចារបរិវជ្ជនំ វុត្តំ, អនាចារាគោចរបរិវជ្ជនំ ចារិត្តសីលតាយសីលសំវរោ។ តថា ហិ ភគវតា “បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ វិហរតី”តិ (វិភ. ៥០៨) សីលសំវរវិភជនេ អាចារគោចរសម្បត្តិ ទស្សេន្តេន “អត្ថិ អនាចារោ, អត្ថិ អគោចរោ”តិអាទិនា (វិភ. ៥១៣, ៥១៤) អនាចារាគោចរា វិភជិត្វា ទស្សិតា។ ឥទញ្ច ឯកទេសេន សមុទាយនិទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ សមុទ្ទបព្ពតនិទស្សនំ វិយ។

សព្ពត្ថ បដិសង្ខា ញាណសំវរោតិ ឯត្ថ “យោនិសោមនសិការោ, បដិសង្ខា ញាណសំវរោ”តិ វត្តព្ពំ ។ ន ហិ ទស្សនបហាតព្ពនិទ្ទេសេ បដិសង្ខាគហណំ អត្ថិ, “យោនិសោ មនសិ ករោតី”តិ បន វុត្តំ។ យោនិសោមនសិករណម្បិ អត្ថតោ បដិសង្ខា ញាណសំវរមេវាតិ ឯវំ បន អត្ថេ គយ្ហមានេ យុត្តមេតំ សិយា។ កេចិ បន “យត្ថ យត្ថ ‘ឥធ បដិសង្ខា យោនិសោ’តិ អាគតំ , តំ សព្ពំ សន្ធាយ ‘សព្ពត្ថ បដិសង្ខា ញាណសំវរោ’តិ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។ តេសំ មតេន “ឥទំ ទុក្ខន្តិ យោនិសោ មនសិ ករោតី”តិអាទិកស្ស ញាណសំវរេន ច អសង្គហោ សិយា, “ទស្សនំ បដិសេវនា ភាវនា ច ញាណសំវរោ”តិ ច វចនំ វិរុជ្ឈេយ្យ, តស្មា វុត្តនយេនេវេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ “សព្ពត្ថ បដិសង្ខា ញាណសំវរោ”តិ ឥមិនា សត្តសុបិ ឋានេសុ យំ ញាណំ, សោ ញាណសំវរោតិ បរិវជ្ជនាទិវសេន វុត្តា សីលាទយោ សីលសំវរាទយោតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ។ ឯវំ សតិ សំវរានំ សង្ករោ វិយ ហោតីតិ តេ អសង្ករតោ ទស្សេតុំ **“អគ្គហិតគ្គហណេនា”**តិ វុត្តំ បរិវជ្ជនវិសេសសំវរាធិវាសនវិនោទនានំ សីលសំវរាទិភាវេន គហិតត្តា, តថា អគ្គហិតានំ គហណេនាតិ អត្ថោ។ តេ បន អគ្គហិតេ សរូបតោ ទស្សេន្តោ **“ទស្សនំ បដិសេវនា ភាវនា”**តិ អាហ។

ឯតេន សីលសំវរាទិនា ករណភូតេន, ការណភូតេន វា។ **ធម្មា**តិ កុសលាកុសលធម្មា។ សីលសំវរាទិនា ហិ សហជាតកោដិយា, ឧបនិស្សយកោដិយា វា បច្ចយភូតេន អនុប្បន្នា កុសលា ធម្មា **ឧប្បត្តិំ គច្ឆន្តិ** ឧប្បជ្ជន្តិ, តថា អនិរុទ្ធា អកុសលា ធម្មា និរោធំ គច្ឆន្តិ និរុជ្ឈន្តីតិ អត្ថោ។ បាឡិយំ បន “អនុប្បន្នា ចេវ អាសវា ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា ច អាសវា បហីយន្តី”តិ អកុសលធម្មានំ អនុប្បាទបហានានិ ឯវ វុត្តានិ, ន កុសលធម្មានំ ឧប្បាទាទយោតិ? នយិទមេវំ ទដ្ឋព្ពំ, “យោនិសោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, មនសិករោតោ”តិអាទិនា កុសលធម្មានម្បិ ឧប្បត្តិ បកាសិតាវ អាសវសំវរណស្ស បធានភាវេន គហិតត្តា។ តថា ហិ បរិយោសានេបិ “យេ អាសវា ទស្សនា បហាតព្ពា, តេ ទស្សនា បហីនា ហោន្តី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៨) អាសវប្បហានមេវ បធានំ កត្វា និគមិតំ។

១៥. ជានតោ បស្សតោតិ ឯត្ថ ទស្សនម្បិ បញ្ញាចក្ខុនាវ ទស្សនំ អធិប្បេតំ, ន មំសចក្ខុនា ទិព្ពចក្ខុនា វាតិ អាហ **“ទ្វេបិ បទានិ ឯកត្ថានី”**តិ។ **ឯវំ សន្តេបី**តិ បទទ្វយស្ស ឯកត្ថត្តេបិ។ **ញាណលក្ខណ**ន្តិ ញាណស្ស សភាវំ, វិសយស្ស យថាសភាវាវពោធនន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ **“ជាននលក្ខណញ្ហិ ញាណ”**ន្តិ។ **ញាណប្បភាវ**ន្តិ ញាណានុភាវំ, ញាណកិច្ចំ វិសយោភាសនន្តិ អត្ថោ។ តេនេវាហ **“ញាណេន វិវដេ ធម្មេ”**តិ។ **“ជានតោ បស្សតោ”**តិ ច ជាននទស្សនមុខេន បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនា បវត្តាតិ អាហ **“ញាណលក្ខណំ ញាណប្បភាវំ ឧបាទាយ បុគ្គលំ និទ្ទិសតី”**តិ។ **ជានតោ បស្សតោ**តិ “យោនិសោ ច មនសិការំ អយោនិសោ ច មនសិការ”ន្តិ វក្ខមានត្តា យោនិសោមនសិការវិសយជាននំ, អយោនិសោមនសិការវិសយទស្សនំ។ តញ្ច ខោ បន នេសំ អាសវានំ ខយូបាយសភាវស្ស អធិប្បេតត្តា ឧប្បាទនានុប្បាទនវសេន ន អារម្មណមត្តេនាតិ អយមត្ថោ យុត្តោតិ អាហ **“យោនិសោមនសិការំ…បេ… អយមេត្ថ សារោ”**តិ។

“ជានតោ”តិ វត្វា ជាននញ្ច អនុស្សវាការបរិវិតក្កមត្តវសេន ន ឥធាធិប្បេតំ, អថ ខោ រូបាទិ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណេន យោនិសោមនសិការាយោនិសោមនសិការេ បច្ចក្ខេ កត្វា តេសំ ឧប្បាទវសេន ទស្សនន្តិ ឥមមត្ថំ

វិភាវេតុំ “បស្សតោ”តិ វុត្តន្តិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អញ្ញត្ថាបិ ហិ “ឯវំ ជានតោ ឯវំ បស្សតោ (ឥតិវុ. ១០២), ជានំ ជានាតិ បស្សំ បស្សតិ (ម. និ. ១.២០៣), ឯវំ ជានន្តា ឯវំ បស្សន្តា (ម. និ. ១.៤០៧), អជានតំ អបស្សត”ន្តិ ច អាទីសុ ញាណកិច្ចស្ស សាមញ្ញវិសេសទីបនវសេនេតំ បទទ្វយំ អាគតន្តិ។ **កេចី**តិ អភយគិរិវាសិសារសមាសាចរិយា។ តេ ហិ “សមាធិនា ជានតោ វិបស្សនាយ បស្សតោ ជានំ ជានាតិ បស្សំ បស្សតិ, ឯវំ ជាននា សមថោ, បស្សនា វិបស្សនា”តិ ច អាទិនា បបញ្ចេន្តិ។ **តេ**តិ បបញ្ចា។ **ឥមស្មិំ អត្ថេ**តិ “ជានតោ”តិអាទិនយប្បវត្តេ ឥមស្មិំ សុត្តបទអត្ថេ និទ្ធារិយមានេ។ **ន យុជ្ជន្តិ** ជាននទស្សនានំ យោនិសោមនសិការាយោនិសោមនសិការវិសយភាវស្ស បាឡិយំ វុត្តត្តា។

អាសវប្បហានំ អាសវានំ អច្ចន្តប្បហានំ។ សោ បន នេសំ អនុប្បាទោ សព្ពេន សព្ពំ ខីណតា អភាវោ ឯវាតិ អាហ “**អាសវានំ អច្ចន្តខយមសមុប្បាទំ ខីណាការំ នត្ថិភាវ**”ន្តិ។ **ឧជុមគ្គានុសារិនោ**តិ កិលេសវង្កស្ស កាយវង្កាទីនញ្ច បហានេន ឧជុភូតេ សវិបស្សនេ ហេដ្ឋិមមគ្គេ អនុស្សរន្តស្ស។ តទេវ ហិស្ស សិក្ខនំ។ **ខយស្មិំ បឋមំ ញាណំ**។ **តតោ អញ្ញា អនន្តរា**តិ ខយសង្ខាតេ អគ្គមគ្គេ តប្បរិយាបន្នមេវ ញាណំ បឋមំ ឧប្បជ្ជតិ , តទនន្តរំ បន អញ្ញំ អរហត្តន្តិ។ យទិបិ គាថាយំ “ខយស្មិ”ន្តេវ វុត្តំ, សមុច្ឆេទវសេន បន អាសវេហិ ខីណោតីតិ មគ្គោ ខយោតិ វុច្ចតីតិ អាហ “**មគ្គោ អាសវក្ខយោតិ វុត្តោ**”តិ។ **សមណោ**តិ សមិតបាបោ អធិប្បេតោ។ សោ បន ខីណាសវោ ហោតីតិ “**អាសវានំ ខយា**”តិ ឥមស្ស ផលបរិយាយតា វុត្តា, និប្បរិយាយេន បន អាសវក្ខយោ មគ្គោ, តេន បត្តព្ពតោ ផលំ។ ឯតេនេវ និព្ពានស្សាបិ អាសវក្ខយភាវោ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

“**ជានតោ បស្សតោ**”តិ ជានតោ ឯវ បស្សតោ ឯវាតិ ឯវមេត្ថ និយមោ ឥច្ឆិតោ, ន អញ្ញថា វិសេសាភាវតោ អនិដ្ឋសាធនតោ ចាតិ តស្ស និយមស្ស ផលំ ទស្សេតុំ “**នោ អជានតោ នោ អបស្សតោ**”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**យោ បន ន ជានាតិ ន បស្សតិ, តស្ស នេវ វទាមីតិ អត្ថោ**”តិ។ ឥមិនា ទូរីកតាយោនិសោមនសិការោ ឥធាធិប្បេតោ, យោនិសោមនសិការោ ច អាសវក្ខយស្ស ឯកន្តិកការណន្តិ ទស្សេតិ។ **ឯតេនា**តិ “នោ អជានតោ នោ អបស្សតោ”តិ វចនេន។ **តេ បដិក្ខិត្តា**តិ កេ បន តេតិ? “ពាលេ ច បណ្ឌិតេ ច សន្ធាវិត្វា សំសរិត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សន្តិ (ទី. និ. ១.១៦៨; ម. និ. ២.២២៨), អហេតូ អបច្ចយា សត្តា វិសុជ្ឈន្តី”តិ (ទី. និ. ១.១៦៨; ម. និ. ២.២២៧) ឯវមាទិវាទា។ តេសុ ហិ កេចិ អភិជាតិសង្កន្តិមត្តេន ភវសង្កន្តិមត្តេន ច សំសារសុទ្ធឹ បដិជានន្តិ, អញ្ញេ ឥស្សរបជាបតិកាលាទិវសេន, តយិទំ សព្ពំ “សំសារាទីហី”តិ ឯត្ថេវ សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

បុរិមេន វា បទទ្វយេនាតិ “ជានតោ, បស្សតោ”តិ ឥមិនា បទទ្វយេន។ **ឧបាយោ វុត្តោ** “អាសវក្ខយស្សា”តិ អធិការតោ វិញ្ញាយតិ។ **ឥមិនា**តិ “នោ អជានតោ, នោ អបស្សតោ”តិ ឥមិនា បទទ្វយេន។ អនុបាយោ ឯវ ហិ អាសវានំ ខយស្ស យទិទំ យោនិសោ ច អយោនិសោ ច មនសិការស្ស អជាននំ អទស្សនញ្ច, តេន តថត្តាយ អប្បដិបត្តិតោ មិច្ឆាបដិបត្តិតោ ច។ ននុ “បស្សតោ”តិ ឥមិនា អយោនិសោមនសិការោ យថា ន ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ទស្សនេ អធិប្បេតេ បុរិមេនេវ អនុបាយបដិសេធោ វុត្តោ ហោតីតិ? ន ហោតិ, អយោនិសោមនសិការានុប្បាទនស្សាបិ ឧបាយភាវតោ សតិពលេន សំវុតចក្ខុន្ទ្រិយាទិតា វិយ សម្បជញ្ញពលេនេវ និច្ចាទិវសេន អភូតជាននាភាវោ ហោតីតិ។ តេនាហ “**សង្ខេបេន…បេ… ហោតី**”តិ។ តត្ថ **សង្ខេបេនាតិ** សមាសេន, អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច វិត្ថារំ អកត្វាតិ អត្ថោ។ **ញាណំ…បេ… ទស្សិតំ ហោតិ** “ជានតោ”តិអាទិនា ញាណស្សេវ គហិតត្តា។ យទិ ឯវំ “ស្វាយំ សំវរោ”តិអាទិ កថំ នីយតីតិ? ញាណស្ស បធានភាវទស្សនត្ថំ ឯវមយំ ទេសនា កតាតិ នាយំ ទោសោ, តថា អញ្ញត្ថាបិ “អរិយំ វោ ភិក្ខវេ សម្មាសមាធឹ ទេសេស្សាមិ សឧបនិសំ សបរិក្ខារ”ន្តិ (ម. និ. ៣.១៣៦) វិត្ថារោ។

ទព្ពជាតិកោតិ ទព្ពរូបោ។ សោ ហិ ទ្រព្យោតិ វុច្ចតិ “ទ្រព្យំ វិនស្សតិ នាទ្រព្យ”ន្តិអាទីសុ។ **ទព្ពជាតិកោ** វា សារសភាវោ, សារុប្បសីលាចារោតិ អត្ថោ។ យថាហ “ន ខោ ទព្ព ទព្ពា ឯវំ និព្ពេឋេន្តី”តិ (បារា. ៣៨៤, ៣៩១; ចូឡវ. ១៩៣)។ **វត្តសីសេ ឋត្វា**តិ វត្តំ ឧត្តមង្គំ, ធុរំ វា កត្វា។ យោ ហិ បរិសុទ្ធាជីវោ កាតុំ អជានន្តានំ សព្រហ្មចារីនំ, អត្តនោ វា វាតាតបាទិបដិពាហនត្ថំ ឆត្តាទីនិ ករោតិ, សោ វត្តសីសេ ឋត្វា ករោតិ នាម។ **បទដ្ឋានំ ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពា** នាថករណធម្មភាវេន ឧបនិស្សយភាវតោ។ វុត្តញ្ហិ “យានិ តានិ សព្រហ្មចារីនំ ឧច្ចាវចានិ កិច្ចករណីយានិ, តត្ថ ទក្ខោ ហោតី”តិអាទិ (ម. និ. ១.៤៩៧)។

ឧបាយមនសិការោតិ កុសលធម្មប្បវត្តិយា ការណភូតោ មនសិការោ។ **បថមនសិការោ**តិ តស្សា ឯវ មគ្គភូតោ មនសិការោ។ **អនិច្ចាទីសុ អនិច្ចន្តិអាទិនា**តិ អនិច្ចទុក្ខអសុភអនត្តសភាវេសុ ធម្មេសុ “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អសុភំ អនត្តា”តិអាទិនា ឯវ នយេន, អវិបរីតសភាវេនាតិ អត្ថោ។ **សច្ចានុលោមិកេន វា**តិ សច្ចាភិសមយស្ស អនុលោមវសេន។ **ចិត្តស្ស អាវដ្ដនា**តិអាទិនា អាវដ្ដនាយ បច្ចយភូតា តតោ បុរិមុប្បន្នា មនោទ្វារិកា កុសលជវនប្បវត្តិ ផលវោហារេន តថា វុត្តា។ តស្សា ហិ វសេន សា កុសលុប្បត្តិយា ឧបនិស្សយោ ហោតិ។

អាវជ្ជនា ហិ ភវង្គចិត្តំ អាវដ្ដយតីតិ **អាវដ្ដនា**។ អនុ អនុ អាវដ្ដេតីតិ **អន្វាវដ្ដនា**។ ភវង្គារម្មណតោ អញ្ញំ អាភុជតីតិ **អាភោគោ**។ សមន្នាហរតីតិ **សមន្នាហារោ**។ តទេវារម្មណំ អត្តានំ អនុពន្ធិត្វា ឧប្បជ្ជមានំ មនសិ ករោតិ ឋបេតីតិ **មនសិការោ**។ **អយំ វុច្ចតីតិ** អយំ ឧបាយបថមនសិការលក្ខណោ យោនិសោមនសិការោ នាម វុច្ចតិ, យស្ស វសេន បុគ្គលោ ទុក្ខាទីនិ សច្ចានិ អាវជ្ជិតុំ សក្កោតិ ។ អយោនិសោមនសិការេ **សច្ចបដិកូលេនា**តិ សច្ចាភិសមយស្ស អននុលោមវសេន។ សេសំ យោនិសោមនសិការេ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពំ។

យុត្តិន្តិ ឧបបត្តិសាធនយុត្តិំ, ហេតុន្តិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “**យស្មា**”តិអាទិ។ **ឯត្ថា**តិ “អយោនិសោ ភិក្ខវេ… បេ… បហីយន្តី”តិ ឯតស្មិំ បាឋេ។ **តត្ថា**តិ វាក្យោបញ្ញាសនំ។ កស្មា បនេត្ថ អយមុទ្ទេសនិទ្ទេសោ បរិវត្តោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**យោនិសោ**”តិអាទិ។ តត្ថ មនសិការបទំ ទ្វិន្នំ សាធារណន្តិ អធិប្បាយេន “**យោនិសោ អយោនិសោតិ ឥមេហិ តាវ ទ្វីហិ បទេហី**”តិ វុត្តំ។ **យោនិសោ**តិ ហិ យោនិសោមនសិការោ, **អយោនិសោ**តិ ច អយោនិសោមនសិការោ តត្ថ អនុវត្តនតោ វត្តមានត្តា ច។ សតិបិ អនត្ថុប្បត្តិសាមញ្ញេ ភវាទីសុ បុគ្គលស្ស ពហុលិសាមញ្ញំ ទស្សេត្វា តំ បរិវត្តិត្វា វិសេសទស្សនត្ថំ **នាវាទិ** ឧបមាត្តយគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **ចក្កយន្តំ** អាហដយដី យន្តន្តិ វទន្តិ។

អនុប្បន្នាតិ អនិព្ពត្តា។ អារម្មណវិសេសវសេន តស្ស អនុប្បត្តិ វេទិតព្ពា, ន រូបារម្មណាទិអារម្មណ សាមញ្ញេន, នាបិ អាសវវសេន។ តេនាហ “**អននុភូតបុព្ពំ អារម្មណំ…បេ… អញ្ញថា ហិ អនមតគ្គេ សំសារេ អនុប្បន្នា នាម អាសវា ន សន្តី**”តិ។ **វត្ថុ**ន្តិ សវិញ្ញាណកាវិញ្ញាណកប្បភេទំ អាសវុប្បត្តិការណំ។ **អារម្មណំ** អារម្មណ បច្ចយភូតរូបាទីនិ ។ ឥទានិ អាសវវសេនបិ អនុប្បន្នបរិយាយោ លព្ភតីតិ ទស្សេតុំ “**អនុភូតបុព្ពេបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បកតិសុទ្ធិយា**តិ បុព្ពចរិយតោ កិលេសទូរីភាវសិទ្ធាយ សុទ្ធិបកតិតាយ។ បាឡិយា ឧទ្ទិសនំ **ឧទ្ទេសោ,** អត្ថកថនំ **បរិបុច្ឆា**។ អជ្ឈយនំ **បរិយត្តិ,** ចីវរសិព្ពនាទិ **នវកម្មំ,** សមថវិបស្សនានុយោគោ **យោនិសោ មនសិការោ**។ **តាទិសេនា**តិ យាទិសេន “មនុញ្ញវត្ថូ”តិមនសិការាទិនា កាមាសវាទយោ សម្ភវេយ្យុំ, តាទិសេន។ អាសវានំ វឌ្ឍិ នាម បរិយុដ្ឋានតិព្ពតាយ វេទិតព្ពា, សា ច អភិណ្ហុប្បត្តិយា ពហុលីការតោតិ តេ លទ្ធាសេវនា ពហុលភាវំ បត្តា មទ្ទន្តា ផរន្តា ឆាទេន្តា អន្ធាការំ ករោន្តា អបរាបរំ ឧប្បជ្ជមានា ឯកសន្តានេនយេន “**ឧប្បន្នា បវឌ្ឍន្តី”តិ វុច្ចន្តិ**។ តេន វុត្តំ “**បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បន្នា បវឌ្ឍន្តីតិ វុច្ចន្តី**”តិ។ **ឥតោ អញ្ញថា**តិ ឥតោ អបរាបរុប្បន្នានំ ឯកត្តគ្គហណតោ អញ្ញថា **វឌ្ឍិ នាម នត្ថិ** ខណិកភាវតោ។

សោ ច ជានាតីតិ ធម្មទ្វច្ចវិត្តហាភាវមាហ។ **ការកស្សេវា**តិ យុត្តយោគស្សេវ។ **យស្ស បនា**តិអាទិនា អនុទ្ទេសិកំ កត្វា វុត្តមត្ថំ បុរាតនស្ស បុរិសាតិសយស្ស បដិបត្តិទស្សនេន បាកដតរំ កាតុំ “**មណ្ឌលារាមវាសី មហាតិស្សភូតត្ថេរស្ស វិយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តញ្ហិ សព្រហ្មចារីនំ អាយតិំ តថាបដិបត្តិការណំ ហោតិ, យតោ ឯទិសំ វត្ថុ វុច្ចតិ។ **តស្មិំ យេវា**តិ មណ្ឌលារាមេយេវ។ **អាចរិយំ អាបុច្ឆិត្វា**តិ អត្តនោ ឧទ្ទេសាចរិយំ កម្មដ្ឋានគ្គហណត្ថំ គន្តុំ អាបុច្ឆិត្វា។ **អាចរិយំ វន្ទិត្វា**តិ កម្មដ្ឋានទាយកំ មហារក្ខិតត្ថេរំ វន្ទិត្វា។ **ឧទ្ទេសមគ្គ**ន្តិ យថាអារទ្ធំ ឧទ្ទេសប ពន្ធំ។ តទា កិរ មុខបាឋេនេវ ពហូ ឯកជ្ឈំ ឧទ្ទិសាបេត្វា មនោសជ្ឈាយវសេន ធម្មំ សជ្ឈាយន្តិ។ តត្ថាយំ ថេរោ បញ្ញវន្តតាយ ឧទ្ទេសំ គណ្ហន្តានំ ភិក្ខូនំ ជោរយ្ហោ, សោ “ឥទានាហំ អនាគាមី, កឹ មយ្ហំ ឧទ្ទេសេនា”តិ សង្កោចំ អនាបជ្ជិត្វា ទុតិយទិវសេ ឧទ្ទេសកាលេ អាចរិយំ ឧបសង្កមិ។ “ឧប្បន្នា បហីយន្តី”តិ ឯត្ថ ឧប្បន្នសទិសា “ឧប្បន្នា”តិ វុត្តា, ន បច្ចុប្បន្នា។ ន ហិ បច្ចុប្បន្នេសុ អាសវេសុ មគ្គេន បហានំ សម្ភវតីតិ អាហ “**យេ បន…បេ… នត្ថី**”តិ។ **វត្តមានុប្បន្នា** ខណត្តយសមង្គិនោ។ **តេសំ បដិបត្តិយា បហានំ នត្ថិ** ឧប្បជ្ជនារហានំ បច្ចយឃាតេន អនុប្បាទនមេវ តាយ បហានន្តិ។

១៦. យទិ ឯវំ ទុតិយបទំ កិមត្ថិយន្តិ? បទទ្វយគ្គហណំ អាសវានំ ឧប្បន្នានុប្បន្នភាវសម្ភវទស្សនត្ថញ្ចេវ បហាយកវិភាគេន បហាតព្ពវិភាគទស្សនត្ថញ្ច។ តេនាហ “**ឥទមេវ បទំ គហេត្វា**”តិ។ **អញ្ញម្បី**តិ ញាណតោ អញ្ញម្បិ សតិសំវរាទឹ។ **ទស្សនា**តិ ឥទំ ហេតុម្ហិ និស្សក្កវចនន្តិ **ទស្សនេនា**តិ ហេតុម្ហិ ករណវចនេន តទត្ថំ វិវរតិ។ **ឯស នយោ**តិ តមេវត្ថំ អតិទិសតិ។ **ទស្សនេនា**តិ សោតាបត្តិមគ្គេន។ សោ ហិ បឋមំ និព្ពានទស្សនតោ “ទស្សន”ន្តិ វុច្ចតិ។ យទិបិ តំ គោត្រភុ បឋមតរំ បស្សតិ, ទិស្វា បន កត្តព្ពកិច្ចស្ស កិលេសប្បហានស្ស អករណតោ ន តំ ទស្សនន្តិ វុច្ចតិ។ អាវជ្ជនដ្ឋានិយញ្ហិ តំ ញាណំ មគ្គស្ស, និព្ពានារម្មណត្តសាមញ្ញេន ចេតំ វុត្តំ, ន និព្ពានបដិវិជ្ឈនេន, តស្មា ធម្មចក្ខុ បុនប្បុនំ និព្ពត្តនេន ភាវនំ អប្បត្តំ ទស្សនំ នាម, ធម្មចក្ខុញ្ច បរិញ្ញាទិ កិច្ចករណវសេន ចតុសច្ចធម្មទស្សនំ តទភិសមយោតិ នុត្ថេត្ថ គោត្រភុស្ស ទស្សនភាវប្បត្តិ ។ អយញ្ច វិចារោ បរតោ **អដ្ឋកថាយមេវ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២២) អាគមិស្សតិ។ **សព្ពត្ថា**តិ “សំវរា បហាតព្ពា”តិអាទីសុ។ **សំវរា**តិ សំវរេន, “សំវរោ”តិ ចេត្ថ សតិសំវរោ វេទិតព្ពោ។ បដិសេវតិ ឯតេនាតិ **បដិសេវនំ,** បច្ចយេសុ ឥទមត្ថិកតាញាណំ។ អធិវាសេតិ ខមតិ ឯតាយាតិ **អធិវាសនា,** សីតាទីនំ ខមនាការេន បវត្តោ អទោសោ, តប្បធានា វា ចត្តារោ កុសលក្ខន្ធា។ បរិវជ្ជេតិ ឯតេនាតិ **បរិវជ្ជនំ,** វាឡមិគាទីនំ បរិហរណវសេន បវត្តា

ចេតនា, តថាបវត្តា វា ចត្តារោ កុសលក្ខន្ធា។ កាមវិតក្កាទិកេ វិនោទេតិ វិគុទតិ ឯតេនាតិ **វិនោទនំ**, កុសលវីរិយំ។ បឋមមគ្គេន ទិដ្ឋេ ចតុសច្ចធម្មេ ភាវនាវសេន ឧប្បជ្ជនតោ **ភាវនា**, សេសមគ្គត្តយំ។ ន ហិ តំ អទិដ្ឋបុព្ពំ កិញ្ចិ បស្សតិ, ឯវំ ទស្សនាទីនំ វចនត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទស្សនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា

១៧. កុសលាកុសលធម្មេហិ អាលម្ពិយមានាបិ អារម្មណធម្មា អាវជ្ជនមុខេនេវ តព្ភាវំ គច្ឆន្តីតិ ទស្សេន្តោ “**មនសិករណីយេ**”តិ បទស្ស “**អាវជ្ជិតព្ពេ**”តិ អត្ថមាហ។ ហិតសុខាវហភាវេន មនសិករណំ អរហន្តីតិ មនសិករណីយា, តប្បដិបក្ខតោ អមនសិករណីយាតិ អាហ “**អមនសិករណីយេតិ តព្ពិបរីតេ**”តិ។ **សេសបទេសូ**តិ “មនសិករណីយេ ធម្មេ អប្បជានន្តោ”តិអាទីសុ។ យស្មា កុសលធម្មេសុបិ សុភសុខនិច្ចាទិវសេន មនសិការោ អស្សាទនាទិហេតុតាយ សាវជ្ជោ អហិតទុក្ខាវហោ អកុសលធម្មេសុបិ អនិច្ចាទិវសេន មនសិការោ និព្ពិទាទិហេតុតាយ អនវជ្ជោ ហិតសុខាវហោ, តស្មា “**ធម្មតោ និយមោ នត្ថិ**”តិ វត្វា “**អាការតោ បន អត្ថិ**”តិ អាហ។

វា-សទ្ទោ យេភុយ្យេន “មមំ វា ហិ ភិក្ខវេ (ទី. និ. ១.៥, ៦), ទេវោ វា ភវិស្សាមិ ទេវញ្ញតរោ វា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៨៦; ម. និ. ២.៧៩, ៨០) វិកប្បត្ថោ ទិដ្ឋោ, ន សមុច្ចយត្ថោតិ តត្ថ សមុច្ចយត្ថេ បយោគំ ទស្សេតុំ “**យថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា សមុច្ចយត្ថទីបកំ បនេតំ សុត្តបទំ សមុទាហដំ។

កាមាសវោតិ បញ្ចកាមគុណសង្ខាតេ កាមេ អាសវោ កាមាសវោ។ តេនាហ “**បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ**”តិ។ ភវាសវំ បន បបេត្វា សព្ពោ លោភោ កាមាសវោតិ យុត្តំ សិយា។ **រូបារូបភវេតិ** កម្មុបបត្តិភេទតោ ទុវិធេបិ រូបារូបភវេ **ឆន្ទរាគោ។ ឈាននិកន្តី**តិ ឈានស្សាទោ។ “សុន្ទរមិទំ ឋានំ និច្ចំ ធុវ”ន្តិអាទិនា អស្សាទេន្តស្ស ឧប្បជ្ជមានោ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ ភវេ អាសវោតិ **ភវាសវោ។ ឯវ**ន្តិ សព្ពទិដ្ឋីនំ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិសង្គហតោ ភវាសវេនេវ ទិដ្ឋាសវោ គហិតោ តំសហគតរាគតាយាតិ អធិប្បាយោ។ អបរេ បន “ទិដ្ឋាសវោ អវិជ្ជាសវេន ច សង្គហិតោ”តិ វទន្តិ។ ឯត្ថ ច “ភវាសវោ ចតូសុ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តលោភសហគតចិត្តុប្បាទេសុ ឧប្បជ្ជតី”តិ (ធ. ស. ១៤៦៥) វចនតោ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តរាគស្ស ភវាសវភាវោ វិចារេតព្ពោ, អថ “កាមសហគតា សញ្ញាមនសិការា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.៣៣២) វិយ អារម្មណករណត្ថោ សហគតត្ថោ, ឯវំ សតិ ភវាសវេ ទិដ្ឋាសវស្ស សមោធានគមនំ កតំ ន សិយា។ ន ហិ តម្បយោគតព្ភាវាទិកេ អសតិ តំសង្គហោ យុត្តោ, តស្មា យថាវុត្តបាឡឹ អនុសារេន ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តលោភោបិ កាមាសវោតិ យុត្តំ សិយា។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកទុក្ខានញ្ហិ ការណភូតា កាមាសវាទយោបិ ទ្វិធា វុត្តា។

អភិធម្មេ (ធ. ស. ១១០៣) ច កាមាសវនិទ្ទេសេ “កាមេសូតិ កាមរាគទិដ្ឋិរាគាទីនំ អារម្មណភូតេសុ តេភូមកេសុ វត្ថុកាមេសូ”តិ អត្ថោ សម្ភវតិ។ តត្ថ ហិ ឧប្បជ្ជមានា សា តណ្ហា សព្ពាបិ ន កាមច្ឆន្ទាទិនាមំ ន លភតីតិ។ យទិ បន លោភោ កាមាសវភវាសវវិនិមុត្តោបិ សិយា, សោ យទា ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តេសុ ចិត្តេសុ ឧប្បជ្ជតិ, តទា តេន សម្បយុត្តោ អវិជ្ជាសវោ អាសវវិប្បយុត្តោតិ ទោមនស្សវិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសម្បយុត្តស្ស វិយ តស្សបិ អាសវវិប្បយុត្តតា វត្តព្ពា សិយា “ចតូសុ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តលោភសហគតចិត្តុប្បាទេសុ ឧប្បន្នោ មោហោ សិយា អាសវសម្បយុត្តោ, សិយា អាសវវិប្បយុត្តោ”តិ។ “កាមាសវោ អដ្ឋសុ លោភសហគតចិត្តុប្បាទេសុ ឧប្បជ្ជតី’តិ (ធ. ស. ១៤៦៥), “កាមាសវំ បដិច្ច ទិដ្ឋាសវោ អវិជ្ជាសវោ”តិ (បដ្ឋា. ៣.៣.១០៩) ច វចនតោ ទិដ្ឋិសហគតរាគោ កាមាសវោ ន ហោតីតិ ន សក្កា វត្តុំ។ កិញ្ច អភិជ្ឈាកាមរាគានំ វិសេសោ អាសវទ្វយឯកាសវភាវោ សិយា, ន អភិជ្ឈាយ ច នោអាសវភាវោតិ នោអាសវលោភស្ស សព្ភាវោ វិចារេតព្ពោ។ ន ហិ អត្ថិ **អភិធម្មេ** “អាសវោ ច នោអាសវោ ច ធម្មា អាសវស្ស ធម្មស្ស អាសវស្ស ច នោអាសវស្ស ច ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ៣.៣.១៦-១៧) សត្តមោ នវមោ ច បញ្ហោ។ គណនាយញ្ច “ហេតុយា សត្តា”តិ (បដ្ឋា. ៣.៣.៤០) វុត្តំ, នោ “នវា”តិ។ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តេ បន លោភេ នោអាសវេ វិជ្ជមានេ សត្តមនវមាបិ បញ្ហា វិស្សជ្ជនំ លភេយ្យុំ, គណនាយ ច “ហេតុយា នវា”តិ វត្តព្ពំ សិយា, ន បន វុត្តំ។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តេ ច លោភេ នោអាសវេ វិជ្ជមានេ វត្តព្ពំ វុត្តមេវ។ យស្មា បន សុត្តន្តទេសនា នាម បរិយាយកថា, ន អភិធម្មទេសនា វិយ និប្បរិយាយកថា, តស្មា ពលវកាមរាគស្សេវ កាមាសវំ ទស្សេតុំ “**កាមាសវោតិ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ**”តិ វុត្តំ, តថា ភវាភិនន្ទនន្តិ។

សាមញ្ញេន ភវាសវោ ទិដ្ឋាសវំ អន្តោគធំ កត្វា ឥធ តយោ ឯវ អាសវា វុត្តាតិ តស្ស តទន្តោគធតំ ទស្សេតុំ “**ឯវំ ទិដ្ឋាសវោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តថា ហិ វក្ខតិ ភវាសវស្ស អនិមិត្តវិមោក្ខបដិបក្ខតំ។ **ចតូសុ សច្ចេសុ អញ្ញាណ**ន្តិ ឥទំ សុត្តន្តនយំ និស្សាយ វុត្តំ។ សុត្តន្តសំវណ្ណនា ហេសាតិ, តទន្តោគធត្តា វា បុព្ពន្តាទីនំ។ យថា អត្ថតោ កាមាសវាទយោ វវត្ថាបិតា, តថា នេសំ ឧប្បាទវឌ្ឍិយោ ទស្សេន្តោ “**កាមគុណេ**”តិអាទិមាហ។ **អស្សាទតោ**

មនសិករោតោតិ “សុភសុខា”តិអាទិនា អសុភាទនវសេន មនសិ ករោន្តស្ស។ **ចតុវិបល្លាសបទដ្ឋានភាវេនា**តិ សុភសញ្ញាទីនំ វត្តភាវេន។ **វុត្តនយបច្ចនីកតោ**តិ “កាមា នាមេតេ អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មា”តិអាទិនា កាមគុណេសុ អាទីនវទស្សនបុព្ពកនេក្ខម្មបដិបត្តិយា ឆន្ទរាគំ វិក្ខម្ភយតោ សមុច្ឆិន្ទន្តស្ស ច អនុប្បន្នោ ច កាមាសវោ ន ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ ច បហីយតិ។ តថា មហគ្គតធម្មេសុ ចេវ សកលតេភូមកធម្មេសុ ច អាទីនវទស្សនបុព្ពកអនិច្ចាទិមនសិការវសេន និស្សរណបដិបត្តិយា អនុប្បន្នា ច ភវាសវអវិជ្ជាសវា ន ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា ច បហីយន្តីតិ ឯវំ តណ្ហាបក្ខេ វុត្តស្ស នយស្ស បដិបក្ខតោ **សុក្កបក្ខេ វិត្ថារោ** វេទិតព្ពោ។

តយោ ឯវាតិ អភិធម្មេ វិយ “ចត្តារោ”តិ អវត្វា កស្មា តយោ ឯវ អាសវា ឥធ ឥមិស្សំ ទស្សនាបហាតព្ពកថាយំ វុត្តា? តត្ថ កាមាសវស្ស តណ្ហាបណិធិភាវតោ **អប្បណិហិតវិមោក្ខបដិបក្ខតា** វេទិតព្ពា។ ភវេសុ និច្ចគ្គាហានុសារតោ យេភុយ្យតោ ភវរាគសម្បត្តិតោ ភវាសវស្ស **អនិមិត្តវិមោក្ខបដិបក្ខតា,** ភវទិដ្ឋិយា បន ភវាសវភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ, អនត្តសញ្ញាយ ញាណានុភាវសិទ្ធិតោ អវិជ្ជាសវស្ស **សុញ្ញតវិមោក្ខបដិបក្ខតា។ ឯត្ថា**តិ ឯតិស្សំ អាសវកថាយំ។ **វណ្ណិត**ន្តិ កថិតំ។ **អភេទតោ**តិ សាមញ្ញតោ។

១៨. កាមាសវាទីនន្តិ មនុស្សលោកទេវលោកគមនីយានំ កាមាសវាទីនំ។ និរយាទិគមនីយា បន កាមាសវាទយោ “ទស្សនា បហាតព្ពេ អាសវេ”តិ ឯត្ថេវ សមារូឡ្ហា។ អថ វា យទគ្គេន សោ បុគ្គលោ ទស្សនាបហាតព្ពានំ អាសវានំ អធិដ្ឋានំ, តទគ្គេន **កាមាសវាទីនម្បិ អធិដ្ឋានំ**។ ន ហិ សមញ្ញាភេទេន វត្ថុភេទោ អត្ថីតិ ទស្សេតុំ “**ឯត្តាវតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេនេវាហ “**សាមញ្ញតោ វុត្តាន**”ន្តិ។ កស្មា បនេត្ថ ទស្សនាបហាតព្ពេសុ អាសវេសុ ទស្សេតព្ពេសុ “អហោសិ នុ ខោ អហ”ន្តិអាទិនា វិចិកិច្ឆា ទស្សិតាតិ អាហ “**វិចិកិច្ឆាសីសេន ចេត្ថ**”តិអាទិ។ **ឯវ**ន្តិ យថា សោឡសវត្ថុកា វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ អយោនិសោមនសិការោតិ។

វិជ្ជមានតំ អវិជ្ជមានតញ្ចាតិ (សំ. និ. ដី. ២.២.២០) សស្សតាសង្កំ និស្សាយ “អហោសិ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធាន”ន្តិ អតីតេ អត្តនោ វិជ្ជមានតំ, អធិច្ចសមុប្បត្តិអាសង្កំ និស្សាយ “យតោ បភុតិ អហំ, តតោ បុព្ពេ ន នុ ខោ អហោសិ”ន្តិ អតីតេ អត្តនោ អវិជ្ជមានតញ្ច កង្ខតិ។ កស្មា? វិចិកិច្ឆាយ អាការទ្វយាវលម្ពនតោ។ តស្សា បន អតីតវត្ថុតាយ គហិតត្តា សស្សតាធិច្ចសមុប្បត្តិអាការនិស្សយតា ទស្សិតា។ ឯវំ អាសប្បនបរិសប្បនាបវត្តិកំ កត្ថចិបិ អប្បដិវត្តិហេតុភូតំ វិចិកិច្ឆំ កស្មា ឧប្បាទេតីតិ ន ចោទេតព្ពមេតន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**កឹ ការណន្តិ ន វត្តព្ព**”ន្តិ។ **ស្វេវ** បុថុជ្ជនភាវោ ឯវំ។ យទិ ឯវំ តស្ស អយោនិសោមនសិការេនេវ ភវិតព្ពន្តិ អាបន្នន្តិ អាហ “**ននុ ច បុថុជ្ជនោបិ យោនិសោ មនសិ ករោតី**”តិ។ **តត្ថា**តិ យោនិសោមនសិករណេ។

ជាតិលិង្គុបបត្តិយោតិ ខត្តិយព្រាហ្មណាទិជាតី គហដ្ឋបព្ពជិតាទិលិង្គំ ទេវមនុស្សាទិឧបបត្តិញ្ច។ **និស្សាយា**តិ ឧបាទាយ។

តស្មិំ កាលេ សត្តានំ មជ្ឈិមប្បមាណំ, តេន យុត្តោ **បមាណិកោ,** តទភាវតោ, តតោ អតីតភាវតោ វា **អប្បមាណិកោ** វេទិតព្ពោ។ **កេចី**តិ សារសមាសាចរិយា។ តេ ហិ “កថំ នុ ខោតិ ឥស្សរេន វា ព្រហ្មុនា វា បុព្ពកតេន វា អហេតុតោ វា និព្ពត្តោតិ ចិន្តេតី”តិ អាហុ។ តេន វុត្តំ “**ហេតុតោ កង្ខតីតិ វទន្តី**”តិ។ អហេតុតោ និព្ពត្តិកង្ខាបិ ហិ ហេតុបរាមសនមេវាតិ។

បរម្បរន្តិ បុព្ពាបរប្បវត្តិំ។ **អទ្ធាន**ន្តិ កាលាធិវចនំ, តញ្ច ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។

វិជ្ជមានតំ អវិជ្ជមានតញ្ចាតិ សស្សតាសង្កំ និស្សាយ “ភវិស្សាមិ នុ ខោ អហមនាគតមទ្ធាន”ន្តិ អនាគតេ អត្តនោ វិជ្ជមានតំ, ឧច្ឆេទាសង្កំ និស្សាយ “យស្មិញ្ច អត្តភាវេ អហំ, តតោ បរំ ន នុ ខោ ភវិស្សាមី”តិ អនាគតេ អត្តនោ អវិជ្ជមានតញ្ច កង្ខតីតិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។

បច្ចុប្បន្នមទ្ធានន្តិ អទ្ធាបច្ចុប្បន្នស្ស ឥធាធិប្បេតត្តា “**បដិសន្ធឹ អាទឹ កត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ “ឥទំ កថំ ឥទំ កថ”ន្តិ បវត្តនតោ កថំកថា, វិចិកិច្ឆា, សា អស្ស អត្ថីតិ **កថំកថី**តិ អាហ “**វិចិកិច្ឆោ ហោតី**”តិ។ **កា ឯត្ថ ចិន្តា,** ឧម្មត្តកោ វិយ ហិ ពាលបុថុជ្ជនោតិ បដិកច្ចេវ វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ តំ មហាមាតាយ **បុត្តំ**។ មុណ្ឌេសុន្តិ មុណ្ឌេន អនិច្ឆន្តំ ជាតករណកាលេ ន សក្កាតិ សុត្តំ មុណ្ឌេសុំ កុលធម្មតាយ យថា តំ ឯកច្ចេ កុលតាបសា, រាជភយេនាតិ ច វទន្តិ។

សីតិភូតន្តិ តទំ មធុរកភាវប្បត្តិយា ការណវចនំ។ “សេតិភូត”ន្តិបិ បាឋោ, ឧទកេ ចិរដ្ឋានេន សេតភាវំ បត្តន្តិ អត្ថោ។

អត្តនោ ឧត្តិយភាវំ កង្ខតិ កណ្ហោ វិយ សូតបុត្តសញ្ញី។ ជាតិយា វិភាវិយមានាយ “អហ”ន្តិ តស្ស អត្តនោ បរាមសនំ សន្ធាយាហ “ឯវញ្ហិ សិយា កង្ខា”តិ។ **មនុស្សាបិ ច រាជានោ វិយា**តិ មនុស្សាបិ កេចិ ឯកច្ចេ រាជានោ វិយាតិ អធិប្បាយោ។

វុត្តនយមេវ “សណ្ឋានាការំ និស្សាយា”តិអាទិនា។ **ឯត្តា**តិ “កថំ នុ ខោស្មី”តិ បទេ។ **អព្ភន្តរេ ជីវោ**តិ បរបរិកប្បិតំ អន្តរត្តានំ វទតិ។ **សោឡសំសាទីនន្តិ អាទិ**-សទ្ទេន សរីរ-បរិមាណ-បរិមណ្ឌល-អង្គុដ្ឋយវបរមាណុ-បរិមាណតាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។

“សត្តបញ្ញត្តិ ជីវវិសយា”តិ ទិដ្ឋិគតិកានំ មតិមត្តំ, បរមត្ថតោ បន សា អត្តភាវវិសយាវាតិ អាហ **“អត្តភាវស្ស អាគតិគតិដ្ឋាន”**ន្តិ, យតាយំ អាគតោ, យត្ថ ច គមិស្សតិ, តំ ឋានន្តិ អត្ថោ។

១៨. យថា អយំ វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតីតិ អយំ វុត្តប្បភេទា វិចិកិច្ឆា យថា ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ អយោនិសោមនសិការោតោ។ ឯតេន វិចិកិច្ឆាយ អត្តាភិនិវេសសន្និស្សយតមាហ។ យថា ហិ វិចិកិច្ឆា អត្តាភិនិវេសំ និស្សាយ បវត្តតិ, យតោ សា សស្សតាធិច្ចសមុប្បត្តិសស្សតុច្ឆេទាការាវលម្ពិនី វុត្តា, ឯវំ អត្តាភិនិវេសោបិ តំ និស្សាយ បវត្តតិ “អហោសី នុ ខោ អហ”ន្តិអាទិនា អន្តោគធាហំការស្ស កថំកថិភាវស្ស អត្តគ្គាហសន្និស្សយភាវតោ។ តេនេវាហ **“សវិចិកិច្ឆស្ស អយោនិសោមនសិការស្ស ថាមគតត្តា”**តិ។ **វិកប្បេត្វោ**តិ អនិយមត្វោ។ “អញ្ញតរា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី”តិ ហិ វុត្តំ។ **សុដ្ឋុ ទឡ្ហភាវេនា**តិ អភិនិវេសស្ស អតិវិយ ថាមគតភាវេន។ **តត្ថ តត្ថា**តិ តស្មិំ ភវេ។ **បច្ចុប្បន្នមេវា**តិ អវធារណេន អនាគតេ អត្ថិភាវំ និវត្តេតិ, ន អតីតេ តត្ថបិ សតិ អត្ថិតាយ ឧច្ឆេទគ្គាហស្ស សញ្ញាវតោ។ **អតីតេ ឯវ នត្ថិ,** ន អនាគតេបីតិ អធិប្បាយោ។

សញ្ញាក្ខន្ធសីសេនាតិ សញ្ញាក្ខន្ធបមុខេន, សញ្ញាក្ខន្ធំ បមុខំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **ខន្ធេ**តិ បញ្ចបិ ខន្ធេ។ **អត្តាតិ គហេត្វា**តិ “សញ្ជាននសភាវោ មេ អត្តា”តិ អភិនិវិស្ស។ បកាសេតព្ពំ វត្ថុំ វិយ, អត្តានម្បិ បកាសេន្តោ បទីបោ វិយ, សញ្ជានិតព្ពំ នីលាទិអារម្មណំ វិយ អត្តានម្បិ សញ្ជានាតីតិ ឯវំទិដ្ឋិតោបិ ទិដ្ឋិគតិតោ ហោតីតិ វុត្តំ **“អត្តនាវ អត្តានំ សញ្ជានាមី”**តិ។ ស្វាយមត្ថោ សញ្ញំ គទញ្ញតរធម្មេ ច “អត្តា អនត្តា”តិ ច គហណវសេន ហោតីតិ វុត្តំ **“សញ្ញាក្ខន្ធសីសេនា”**តិអាទិ។ ឯត្ថ ច ខន្ធវិនិមុត្តោ អត្តាតិ គណ្ហតោ សស្សតទិដ្ឋិ, ខន្ធំ បន “អត្តា”តិ គណ្ហតោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋីតិ អាហ **“សព្ពាបិ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិយោវា”**តិ។

អភិនិវេសាការាតិ វិបរិយេសាការា។ **វទតី**តិ ឥមិនា ការកវេទកសត្តានំ ហិតសុខាវពោធនសមត្ថតំ អត្តនោ ទីបេតិ។ តេនាហ **“វចីកម្មស្ស ការកោ”**តិ។ វេទេតីតិ វេទិយោ, វេទិយោវ **វេទេយ្យោ**។ ឦទិសានញ្ហិ បទានំ ពហុលា កត្តុសាធនតំ សទ្ទសត្ថវិទូ មញ្ញន្តិ។ ឧប្បាទវតោ ឯកន្តេនេវ វយោ ឥច្ឆិតព្ពោ, សតិ ច ឧទយព្ពយត្តេ នេវ និច្ចតាតិ **“និច្ចោ”**តិ វទន្តស្ស អធិប្បាយំ វិវរន្តោ អាហ **“ឧប្បាទវយរហិតោ”**តិ។ **សារភូតោ**តិ និច្ចតាយ ឯវ សារភាវោ។ **សព្ពកាលិកោ**តិ សព្ពស្មិំ កាលេ វិជ្ជមានោ។ **បកតិភាវន្តិ** សភាវភូតំ បកតី, “វទោ”តិអាទិនា វា វុត្តំ បកតិសង្ខាតំ សភាវំ។ **សស្សតិសមន្តិ** សស្សតិយា សមំ សស្សតិសមំ, ថាវរំ និច្ចកាលន្តិ អត្ថោ។ **តថេវ ឋស្សតី**តិ យេនាការេន បុព្ពេ អដ្ឋាសិ, ឯតរហិ តិដ្ឋតិ, តថេវ តេនាការេន អនាគតេបិ ឋស្សតីតិ អត្ថោ។

បច្ចក្ខនិទស្សនំ ឥទំ-សទ្ទស្ស អាសន្នបច្ចក្ខភាវំ កត្វា។ **ទិដ្ឋិយេវ ទិដ្ឋិគតន្តិ** គត-សទ្ទស្ស បទវឌ្ឍនមត្តតំ អាហ។ **ទិដ្ឋីសុគតន្តិ** មិច្ឆាទិដ្ឋីសុ បរិយាបន្នន្តិ អត្ថោ។ តេនេវាហ **“ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិអន្តោគធត្តា”**តិ។ **ទិដ្ឋិយា គមនមត្តន្តិ** ទិដ្ឋិយា គហណមត្តំ។ យថា បន បព្ពតជលវិទុគ្គានិ ទុន្និគ្គមនានិ, ឯវំ ទិដ្ឋិគ្គាហោបីតិ អាហ **“ទុន្និគ្គមនដ្ឋេន គហន”**ន្តិ។ តំ នាម ឧទកំ, តំ គហេត្វា តំ អតិក្កមិតព្ពតោ **កន្តារោ**, និរុទករនំ, តំ បវនន្តិបិ វុច្ចតិ។ អញ្ញោ បន អរញ្ញបទេសោ ទុរតិក្កមនដ្ឋេន កន្តារោ វិយាតិ, ឯវំ ទិដ្ឋិបីតិ អាហ **“ទុរតិក្កមនដ្ឋេនា”**តិអាទិ។ **វិនិវិជ្ឈនំ** វិតុទនំ។ **វិលោមនំ** វិបរិណាមភាវោ។ អនវដ្ឋិតសភាវតាយ វិចលិតំ **វិប្ផន្ទិតន្តិ** អាហ **“កទាចី”**តិអាទិ។ អន្ធពន្ធនាទិ វិយ និស្សរិតុំ អប្បទានវសេន អសេរិភាវករណំ **ពន្ធនដ្ឋោ,** កិលេសកម្មវិបាកវដ្តានំ បច្ចយភាវេន ទូរគតម្បិ អាកឌ្ឍិត្វា សំយោជនំ **សំយោជនដ្ឋោ,** ទិដ្ឋិបិ តថារូបាតិ វុត្តំ **“ទិដ្ឋិសំយោជន”**ន្តិ។ **ពន្ធនត្ថំ ទស្សេន្តោ** កិច្ចសិទ្ធិយាតិ អធិប្បាយោ។ តេនេវាហ **“ទិដ្ឋិសំយោជនេន…បេ…. មុច្ចតី”**តិ។ តត្ថ **ឯតេហី**តិ ឥមិនា ជាតិអាទិទុក្ខស្ស បច្ចយភាវមាហ។ ជាតិអាទិកេ ទុក្ខធម្មេ សរូបតោ ទស្សេត្វាបិ “ន បរិមុច្ចតិ ទុក្ខស្មា”តិ វទន្តេន ភគវតា ទិដ្ឋិសំយោជនំ នាម សព្ពានត្ថករំ មហាសាវជ្ជំ សព្ពស្សបិ ទុក្ខស្ស មូលភូតន្តិ អយមត្ថោ វិភាវិតោតិ ទស្សេតុំ **“កិំ វា ពហុនា, សកលវដ្ដទុក្ខតោបិ ន មុច្ចតី”**តិ វុត្តំ។

២០. ននុ ចេត្ថ ទិដ្ឋិសំយោជនទស្សនេន សីលព្ពតបរាមាសោបិ ទស្សេតព្ពោ, ឯវញ្ហិ ទស្សនេន បហាតព្ពា អាសវា អនវសេសតោ ទស្សិតា ហោន្តីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**យស្មា**”តិអាទិ។ **សីលព្ពតបរាមាសោ កាមាសវាទិគ្គហណេនេវ គហិតោ ហោតិ** កាមាសវាទិហេតុកត្តា តស្ស។ អប្បហីនកាមរាគាទិកោ ហិ កាមសុខត្ថំ វា ភវសុទ្ធត្ថំ វា ឯវំ ភវវិសុទ្ធិ ហោតីតិ **សីលព្ពតានិ បរាមសន្តិ**, “ឥមិនាហំ សីលេន វា វតេន វា តបេន វា ព្រហ្មចរិយេន វា ទេវោ វា ភវិស្សាមិ ទេវញ្ញតរោ វា”តិ (ម. និ. ១.១៨៦; ម. និ. ២.៧៨), “តត្ថ និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ អវិបរិណាមធម្មោ សស្សតិសមំ តថេវ ឋស្សាមី”តិ (ម. និ. ១.១៩), “សីលេន សុទ្ធិ វតេន សុទ្ធិ សីលព្ពតេន សុទ្ធី”តិ (ធ. ស. ១២២២) ច **សុត្តេវុត្តំ** សីលព្ពតំ បរាមសន្តិ។ តត្ថ ***ភវសុខភវវិសុទ្ធិអត្ថន្តិ*** ភវសុខត្ថញ្ច ភវវិសុទ្ធិអត្ថញ្ច។ **តស្ស គហិតត្តា**តិ សីលព្ពតបរាមាសស្ស ទិដ្ឋិគ្គហណេន គហិតត្តា យថា “ទិដ្ឋិគតានំ បហានាយា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ២៧៧)។ **តេសន្តិ** ទស្សនបហាតព្ពានំ។ **ទស្សេតុំ** បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ។ **តព្ពិបរីតស្សា**តិ យោនិសោមនសិការោ កល្យាណបុថុជ្ជនស្ស។

តស្សាតិ “សុតវា”តិអាទិបាឋស្ស។ **តាវា**តិ “សុតវា”តិ ឥតោ បដ្ឋាយ យាវ “សោ ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិ បទំ, តាវ ឥមំ បទំ អវធឹ កត្វាតិ អត្ថោ។ **ហេដ្ឋា វុត្តនយេនា**តិ អរិយសប្បុរិស-អរិយធម្ម-សប្បុរិសធម្ម-មនសិករណីយ-អមនសិករណីយបទានំ យថាក្កមំ មូលបរិយាយេ ឥធ គហេត្វា វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ សម្ពន្ធោ។ **វុត្តបច្ចនីកតោ**តិ “សុតវា អរិយសាវកោ, អរិយានំ ទស្សាវី, សប្បុរិសានំ ទស្សាវី”តិ ឯតេសំ បទានំ សព្ពាការេន វុត្តវិបរីតតោ អត្ថោ វេទិតព្ពោ, កោវិទវិនីតបទានំ បន ន សព្ពប្បការេន វុត្តវិបរីតតោ។ អរហា ហិ និប្បរិយាយេន អរិយធម្មេ កោវិទោ អរិយធម្មេ សុវិនីតោ ច នាម។ តេនាហ “**បច្ចនីកតោ ច សព្ពាការេន...បេ.... អរិយសាវកោតិ វេទិតព្ពោ**”តិ។ សង្ខារុបេក្ខាញាណំ **សិខាប្បត្តវិបស្សនា**។ កេចិ បន “ភង្គញាណតោ បដ្ឋាយ សិខាបត្តវិបស្សនា”តិ វទន្តិ, តទយុត្តំ ។ **តទនុរូបេន អត្ថេនា**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស អនុរូបេន អរិយដ្ឋេន, ន បដិវេធវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ កល្យាណបុថុជ្ជនោ ហិ អយំ។ យថា ចស្ស “យោបិ កល្យាណបុថុជ្ជនោ”តិ អារភិត្វា “សោបិ វុច្ចតិ សិក្ខតីតិ សេក្ខោ”តិ បរិយាយេន **សេក្ខសុត្តេ** (សំ. និ. ៥.១៣) សេក្ខភាវោ វុត្តោ, ឯវំ ឥធ អរិយសាវកភាវោ វុត្តោ។ វុដ្ឋានគាមិនីវិបស្សនាលក្ខណេហិ យេ អរិយសប្បុរិសធម្មវិនយសង្ខាតា ពោធិបក្ខិយធម្មាតិស្សោ សិក្ខា ឯវ វា សម្ភវន្តិ, តេសំ វសេន ឥមស្ស អរិយសាវកាទិភាវោ វុត្តោ ។ តេនាហ “**តទនុរូបេន អត្ថេនា**”តិ។ អរិយស្ស សាវកោតិ វា អរិយសាវកត្ថេន ឯវ វុត្តោ យថា “អគមា រាជគហំ ពុទ្ធោ”តិ (សុ. និ. ៤១០)។ សិខាប្បត្តវិបស្សនាគ្គហណញ្ចេត្ថ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អនិវត្តិបដិបទាយំ ឋិតស្ស គហណត្ថន្តិ យថាវុត្តា អត្ថសំវណ្ណនា សុដ្ឋុតរំ យុជ្ជតេវ។

២១. យថា ធាតុមុខេន វិបស្សនំ អភិនិវិដ្ឋោ ធាតុកម្មដ្ឋានិកោ អាយតនាទិមុខេន អភិនិវិដ្ឋោ អាយតនាទិកម្មដ្ឋានិកោ, ឯវំ សច្ចមុខេន អភិនិវិដ្ឋោតិ វុត្តំ “**ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានិកោ**”តិ។ ចតុរោយនិក្ខរណត្ថិកេហិ កាតព្ពតោ កម្មំ, ភាវនា។ កម្មមេវ វិសេសាធិគមស្ស ឋានំ ការណន្តិ, កម្មេ វា យថាវុត្តនយេន ឋានំ អវដ្ឋានំ ភាវនារម្ភោកម្មដ្ឋានំ, តទេវ ចតុសច្ចមុខេន បវត្តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានិកោ**។ ឧភយំ នប្បវត្តតិ ឯត្ថាតិ **អប្បវត្តិ**។ **ឧគ្គហិតចតុសច្ចកម្មដ្ឋានោ**តិ ច ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ បាឡិតោ អត្ថតោ ច ឧគ្គហេត្វា មនសិការយោគ្គំ កត្វា ឋិតោ។ **វិបស្សនាមគ្គំ សមារុឡ្ហោ**តិ សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនេ បតិដ្ឋាយ តទេវ នាមរូបំ អនិច្ចាទិតោ សម្មសន្តោ។ **សមន្នាហរតី**តិ វិបស្សនាវជ្ជនំ សន្ធាយាហ, តស្មា យថា “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិ វិបស្សនាញាណំ បវត្តតិ, ឯវំ សមន្នាហរតិ អាវជ្ជតីតិ អត្ថោ។ កថំ បនេត្ថ “មនសិ ករោតី”តិ ឥមិនា “វិបស្សតី”តិ អយមត្ថោ វុត្តោ ហោតីតិ អាហ “**ឯត្ថ...បេ.... វុត្តា**”តិ។ **ឯត្ថា**តិ ច ឥមស្មឹ សុត្តេតិ អត្ថោ។ **វិបស្សតី**តិ ច យថា ឧបរិ វិសេសាធិគមោ ហោតិ, ឯវំ ញាណចក្ខុនា វិបស្សតិ, ឱលោកេតីតិ អត្ថោ។ មគ្គោបិ វត្តព្ពោ។ បុរិមញ្ហិ សច្ចទ្វយំ គម្ភីរត្តា ទុទ្ទសំ, ឥតរំ ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរំ។

អភិនិវេសោតិ វិបស្សនាភិនិវេសោ វិបស្សនាបដិបត្តិ។ **តទារម្មណោ**តិ តំ រូបក្ខន្ធំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ។ **យាថាវសរសលក្ខណំ វវត្ថបេត្វា**តិ អវិបរីតំ អត្តនោ អារម្មណំ សភាវច្ឆេទនាទិកិច្ចញ្ចេវ អញ្ញោណាទិលក្ខណញ្ច អសង្ករតោ ហទយេ ឋបេត្វា។ ឥមិនា បុព្ពេ នាមរូបបរិច្ឆេទេ កតេបិ ធម្មានំ សលក្ខណវវត្ថាបនំ បច្ចយបរិគ្គហេន សុវវត្ថាបិតំ នាម ហោតីតិ ទស្សេតិ យថា “ទ្វិក្ខត្តុំ ពទ្ធំ សុពទ្ធ”ន្តិ។ ឯវញ្ហិ ញាតបរិញ្ញាយ កិច្ចំ សិទ្ធំ នាម ហោតិ។ បច្ចយតោ បច្ចយុប្បន្នតោ ច វវត្ថាបិតត្តា បាកដភាវេន សិទ្ធេនបិ សិទ្ធភាវោ បាកដោ ហោតីតិ វុត្តំ “**អហុត្វា ហោន្តី**”តិ។ **អនិច្ចលក្ខណំ អារោបេតី**តិ អសតោ ហិ ឧប្បាទេន ភវិតព្ពំ, ន សតោ, ឧប្បាទវន្តតោ ច នេសំ ឯកន្តេន ឥច្ឆិតព្ពា បច្ចយាយត្តវុត្តិភាវតោ, សតិ ឧប្បាទេ អវស្សំភាវី និរោធោតិ នត្ថេវ និច្ចតាវកាសោតិ។ សូបដ្ឋិតានិច្ចតាយ ច ឧទយព្ពយធម្មេហិ អភិណ្ហបដិបីឡនតោ ទុក្ខមនដ្ឋេន ទុក្ខំ។ តេនាហ “**ឧទយព្ពយបដិបីឡិតត្តា ទុក្ខាតិ ទុក្ខលក្ខណំ អារោបេតី**”តិ។ កត្ថចិបិ សង្ខារគតេ “មា ជីរិ មា ព្យាធិយី”តិ អលព្ភនតោ នត្ថិ វសវត្តនន្តិ អាហ “**អវសវត្តនតោ អនត្តាតិ អនត្តលក្ខណំ អារោបេតី**”តិ។ **បដិបាដិយា**តិ ឧទយព្ពយញាណាទិបរម្បរាយ។

តស្មិំ ខណេតិ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ។ **ឯកបដិវេធេនេវា**តិ ឯកញាណេនេវ បដិវិជ្ឈនេន។ បដិវេធោ បដិឃាតាភាវេន វិសយេ និស្សង្គចារសង្ខាតំ និព្ពិជ្ឈនំ។ **អភិសមយោ** អវិរជ្ឈិត្វា វិសយស្ស អធិគមសង្ខាតោ **អវពោធោ**។ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ជាននមេវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **បរិញ្ញាបដិវេធោ**។ អយំ យថា ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា ទុក្ខស្ស សរូបាទិបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិ គហេត្វា វុត្តោ, ន បន មគ្គញាណស្ស “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនាបិ វត្តនតោ។ តេនាហ “**ន ហិស្ស តស្មិំ សមយេ**”តិអាទិ។ បហីនស្ស បុន អប្បហាតព្ពតាយ បកដ្ឋំ ហានំ ចជនំ សមុច្ឆិន្ទនំ បហានំ, បហានមេវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **បហានបដិវេធោ**។ អយម្បិ យេន កិលេសេន អប្បហីយមានេន មគ្គភាវនាយ ន ភវិតព្ពំ, អសតិ ច មគ្គភាវនាយ យោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, តស្ស កិលេសស្ស បទឃាតំ ករោន្តស្ស អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេន្តស្ស ញាណស្ស តថាបវត្តិយា បដិឃាតាភាវេន និស្សង្គចារំ ឧបាទាយ ឯវំ វុត្តោ។ សច្ឆិកិរិយា បច្ចក្ខករណំ, អនុស្សវាការបរិវិតក្កាទិកេ មុញ្ចិត្វា សរូបតោ អារម្មណករណំ ឥទំ តន្តិ យថាសភាវតោ គហណំ, សា ឯវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **សច្ឆិកិរិយាបដិវេធោ**។ អយំ បន យស្ស អាវរណស្ស អសមុច្ឆិន្ទនតោ ញាណំ និរោធំ អាលម្ពិតុំ ន សក្កោតិ, តស្ស សមុច្ឆិន្ទនតោ តំ សរូបតោ វិភាវិតមេវ បវត្តតីតិ ឯវំ វុត្តោ។

ភាវនា ឧប្បាទនា វឌ្ឍនា ច, តត្ថ បឋមមគ្គេ ឧប្បាទនដ្ឋេន, ទុតិយាទីសុ វឌ្ឍនដ្ឋេន, ឧភយត្ថាបិ វា ឧភយថាបិ វេទិតព្ពំ។ បឋមមគ្គោបិ ហិ យថារហំ វុដ្ឋានគាមិនិយំ បវត្តំ បរិជាននាទី វឌ្ឍេន្តោ បវត្តោតិ តត្ថាបិ វឌ្ឍនដ្ឋេន ភាវនា សក្កា វិញ្ញាតុំ។ ទុតិយាទីសុបិ អប្បហីនកិលេសប្បហានតោ បុគ្គលន្តរសាធនតោ ឧប្បាទនដ្ឋេន ភាវនា, សា ឯវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **ភាវនា បដិវេធោ**។ អយម្បិ ហិ យថា ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា មគ្គធម្មានំ សរូបបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិមេវ គហេត្វា វុត្តោ, តិដ្ឋតុ តាវ យថាធិគតមគ្គធម្មំ យថាបវត្តេសុ ផលធម្មេសុបិ អយំ យថាធិគតសច្ចធម្មេសុ វិយ វិគតសម្មោហោវ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “ទិដ្ឋធម្មោ បត្តធម្មោ វិទិតធម្មោ បរិយោគាឡ្ហធម្មោ”តិ (ទី. និ. ១.២៩៩, ៣៥៦; មហាវ. ២៧, ៥៧)។ យតោ ចស្ស ធម្មតាសញ្ចោទិតា យថាធិគតសច្ចធម្មាវលម្ពិនិយោ មគ្គវីថិតោ បរតោ មគ្គផលបហីនាវសិដ្ឋកិលេសនិព្ពានានំ បច្ចវេក្ខណា បវត្តន្តិ។ ទុក្ខសច្ចធម្មា ហិ សក្កាយទិដ្ឋិអាទយោ។ អយញ្ច អត្ថវណ្ណនា “បរិញ្ញាភិសមយេនា”តិអាទីសុបិ វិភាវេតព្ពា។ **ឯកាភិសមយេន អភិសមេតី**តិ វុត្តមេវត្ថំ វិភូតតរំ កត្វា ទស្សេតុំ “**នោ ច ខោ អញ្ញមញ្ញេន ញាណេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

វិតណ្ឌវាទី បនាហ “អរិយមគ្គញាណំ ចតូសុ សច្ចេសុ នានាភិសមយវសេន កិច្ចករណំ, ន ឯកាភិសមយវសេន។ តញ្ហិ កាលេន ទុក្ខំ បជានាតិ, កាលេន សមុទយំ បជហតិ, កាលេន និរោធំ សច្ឆិករោតិ, កាលេន មគ្គំ ភាវេតិ, អញ្ញថា ឯកស្ស ញាណស្ស ឯកស្មិំ ខណេ ចតុកិច្ចករណំ ន យុជ្ជតិ។ ន ហិទំ កត្ថចិ ទិដ្ឋម្បិ សុតំ អត្ថី”តិ។ សោ វត្តព្ពោ – យទិ អរិយមគ្គញាណំ នានាភិសមយវសេន សច្ចានិ អភិសមេតិ, ន ឯកាភិសមយវសេន, ឯវំ សន្តេ បច្ចេកម្បិ សច្ចេសុ នានក្ខណេនេវ បវត្តេយ្យ, ន ឯកក្ខណេន, តថា សតិ ទុក្ខាទីនំ ឯកទេសេកទេសមេវ បរិជានាតិ បជហតីតិ អាបជ្ជតីតិ នានាភិសមយេ បឋមមគ្គាទីហិ បហាតព្ពានំ សញ្ញោជនត្តយាទីនំ ឯកទេសេកទេសប្បហានំ សិយាតិ ឯកទេសសោតាបត្តិមគ្គដ្ឋាទិតា, តតោ ឯវ ឯកទេសសោតាបន្នាទិតា ច អាបជ្ជតិ អនន្តរផលត្តា លោកុត្តរកុសលានំ, ន ច តំ យុត្តំ។ ន ហិ កាលភេទេន វិនា សោ ឯវ សោតាបន្នោ ច អសោតាបន្នោ ចាតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។

អបិចាយំ នានាភិសមយវាទី ឯវំ បុច្ឆិតព្ពោ “មគ្គញាណំ សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តំ កឹ អារម្មណតោ បដិវិជ្ឈតិ, ឧទាហុ កិច្ចតោ”តិ? ជានមានោ “កិច្ចតោ”តិ វទេយ្យ, “កិច្ចតោ បដិវិជ្ឈន្តស្ស កឹ នានាភិសមយេនា”តិ វត្វា បដិបាដិយានិទស្សនេន សញ្ញាបេតព្ពោ។ អថ “អារម្មណតោ”តិ វទេយ្យ, ឯវំ សន្តេ តស្ស ញាណស្ស វិបស្សនាញាណស្ស វិយ ទុក្ខសមុទយានំ អច្ចន្តបរិញ្ញាសមុច្ឆេទា ន យុត្តា អនិស្សដត្តា។ តថា មគ្គទស្សនំ។ ន ហិ មគ្គោ សយមេវ អត្តានំ អារព្ភ បវត្តតីតិ យុត្តំ, មគ្គន្តរបរិកប្បនាយ បន អនវដ្ឋានំ អាបជ្ជតិ, តស្មា តីណិ សច្ចានិ កិច្ចតោ, និរោធំ កិច្ចតោ ច អារម្មណតោ ច បដិវិជ្ឈតីតិ ឯវំ អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈន្តស្ស មគ្គញាណស្ស នត្ថេវ នានាភិសមយោ។ វុត្តញ្ចេតំ “យោ ភិក្ខវេ ទុក្ខំ បស្សតិ, ទុក្ខសមុទយម្បិ សោ បស្សតី”តិអាទិ។ ន ចេតំ កាលន្តរទស្សនំ សន្ធាយ វុត្តំ “យោ នុ ខោ, អាវុសោ, ទុក្ខំ បស្សតិ, ទុក្ខសមុទយម្បិ ... បេ.... ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទម្បិ សោ បស្សតី”តិ (សំ. និ. ៥.១១០០) ឯកច្ចទស្សនសមង្គិនោ អញ្ញសច្ចទស្សនសមង្គិភាវវិចារណាយំ តទត្ថសាធនត្ថំ អាយស្មតា គវម្បតិត្ថេរេន អាភតត្តា, បច្ចេកញ្ច សច្ចត្តយទស្សនស្ស យោជិតត្តា, អញ្ញថា បុរិមទិដ្ឋស្ស បុន អទស្សនតោ សមុទយាទិទស្សនមយោជនិយំ សិយា។ ន ហិ លោកុត្តរមគ្គោ លោកិយមគ្គោ វិយ កតកាវិភាវេន បវត្តតិ សមុច្ឆេទកត្តា, តថា យោជនេន ច សព្ពទស្សនំ ទស្សនន្តរបរមន្តិ ទស្សនានុបរមោ សិយាតិ ឯវំ អាគមតោ យុត្តិតោ ច នានាភិសមយោ ន យុជ្ជតីតិ សញ្ញាបេតព្ពោ។ ឯវំ ចេ សញ្ញត្តិំ គច្ឆតិ, ឥច្ចេតំ កុសលំ។ នោ ចេ គច្ឆតិ, **អភិធម្មេ** (កថា. ២៧៤) ឱធិសោកថាយ សញ្ញាបេតព្ពោតិ។

និរោធំ អារម្មណតោតិ និរោធមេវ អារម្មណតោតិ និយមោ គហេតព្ពោ, ន អារម្មណតោវាតិ។ តេន និរោធេ កិច្ចតោបិ បដិវេធោ សិទ្ធោ ហោតិ។ **តស្មិំ សមយេ**តិ សច្ចានំ អភិសមយេ។ **វីសតិវត្ថុកា**តិអាទិ “តីណិ សញ្ញោជនានី”តិ វុត្តានំ សរូបទស្សនំ។ **ចតូសុ អាសវេសូ**តិ ឥទំ អភិធម្មនយេន វុត្តំ, ន សុត្តន្តនយេន។ ន ហិ សុត្តេ កត្ថចិ ចត្តារោ អាសវា អាគតា អត្ថិ។ យទិ វិចិកិច្ឆា ន អាសវោ, អថ កស្មា “សក្កាយទិដ្ឋិ វិចិកិច្ឆា សីលព្ពតបរាមាសោ, ឥមេ វុច្ចន្តិ, ភិក្ខវេ, អាសវា ទស្សនា បហាតព្ពា”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**ទស្សនា បហាតព្ពា**”តិអាទិ។ **ឯត្ថ បរិយាបន្នត្តា**តិ ឯតេន សម្ភាសង្កប្បស្ស វិយ បញ្ញាក្ខន្ធេ កិច្ចសភាគតាយ ឥធ វិចិកិច្ឆាយ អាសវសង្គហោ កតោតិ ទស្សេតិ។

សព្ពោ អត្ថក្កាហោ សក្កាយទិដ្ឋិវិនិមុត្តោ នត្ថីតិ វុត្តំ “**ឆន្នំ ទិដ្ឋីនំ...បេ.... វិភត្តា**”តិ។ សា ហិ ទិដ្ឋិ ឯកស្មិំ ចិត្តុប្បាទេ សន្តានេ ច ឋិតំ ឯកជ្ឈំ, តត្ថ បឋមំ សហជាតេកជ្ឈំ, ឥតរំ បហានេកជ្ឈំ, តទុភយម្បិ និទ្ទារេត្វា ទស្សេតុំ “**ទិដ្ឋាសវេហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សព្ពថាបី**តិ សព្ពប្បការេន, សហជាតេកជ្ឈបហានេកជ្ឈប្បការេហីតិ អត្ថោ។ **អវសេសា**តិ ទិដ្ឋាសវតោ អវសិដ្ឋា។ **តយោបិ អាសវា**តិ កាមាសវភវាសវអវិជ្ជាសវា។ តថា ហិ បុព្ពេ “ចតូសុ អាសវេសូ”តិ វុត្តំ។ **តស្មា**តិ យស្មា ពហូ ឯវេត្ថ អាសវា បហាតព្ពា, តស្មា ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោ “ឥមេ វុច្ចន្តិ, ភិក្ខវេ, អាសវា ទស្សនា បហាតព្ពា”តិ។ **បោរាណា**នន្តិ អដ្ឋកថាចរិយានំ, “បុរាតនានំ មជ្ឈិមភាណកាន”ន្តិ ច វទន្តិ។

ទស្សនា បហាតព្ពាតិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

ទស្សនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សំវរាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា

២២. **សំវរាទីហី**តិ សំវរបដិសេវនអធិវាសនបរិវជ្ជនវិនោទនេហិ។ **សព្ពេសម្បី**តិ ចតុន្នម្បិ អរិយមគ្គានំ។ **អយ**ន្តិ សំវរាបហាតព្ពាទិកថា **បុព្ពភាគបដិបទាតិ វេទិតព្ពា**។ តថា ហិ ហេដ្ឋា “ឧបក្កិលេសវិសោធនំ អាទិំ កត្វា អាសវក្ខយបដិបត្តិទស្សនត្ថ”ន្តិ សុត្តន្តទេសនាយ បយោជនំ វុត្តំ។ ន ហិ សក្កា អាទិតោ ឯវ អរិយមគ្គំ ភាវេតុំ, អថ ខោ សមាទិន្នសីលោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ “សង្ខាយេកំ បដិសេវតិ, សង្ខាយេកំ អធិវាសេតិ, សង្ខាយេកំ បរិវជ្ជេតិ, សង្ខាយេកំ វិនោទេតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣៤៨; ម. និ. ២.១៦៨) ឯវំ វុត្តំ ចតុរាបស្សេនបដិបត្តិំ បដិបជ្ជមានោ សម្មសនវិធិំ ឱតរិត្វា អនុក្កមេន វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អាសវេ ខេបេតិ។ តេនាហ ភគវា “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, មហាសមុទ្ទោ អនុបុព្ពនិន្នោ អនុបុព្ពបោណោ អនុបុព្ពបព្ភារោ, ន អាយតកេនេវ បបាតោ, ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ឥមស្មិំ ធម្មវិនយេ អនុបុព្ពសិក្ខា អនុបុព្ពកិរិយា អនុបុព្ពបដិបទា, ន អាយតកេនេវ អញ្ញាបដិវេធោ”តិ (អ. និ. ៨.២០; ឧទា. ៤៥; ចូឡវ. ៣៨៥)។

ឥធាតិ អយំ **ឥធ**-សទ្ទោ សព្ពាការតោ ឥន្ទ្រិយសំវរសំវុតស្ស បុគ្គលស្ស សន្និស្សយភូតសាសនបរិទីបនោ, អញ្ញសាសនស្ស តថាភាវបដិសេធនោ ចាតិ វុត្តំ “**ឥមស្មិំ សាសនេ**”តិ។ **អាទីនវបដិសង្ខា**តិ អាទីនវបច្ចវេក្ខណា។ **សម្បលិមដ្ឋ**ន្តិ (អ. និ. ដី. ៣.៦.៥៨) ឃំសិតំ។ **អនុព្យញ្ជនសោ**តិ ហត្ថបាទហសិតកថិតវិលោកិតាទិប្បការភាគសោ។ តញ្ហិ អយោនិសោ មនសិករោតោ កិលេសានំ អនុ អនុ ព្យញ្ជនតោ “អនុព្យញ្ជន”ន្តិ វុច្ចតិ។ **និមិត្តគ្គាហោ**តិ ឥត្ថិបុរិសនិមិត្តាទិកស្ស វា កិលេសវត្ថុភូតស្ស វា និមិត្តស្ស គាហោ។ **អាទិត្តបរិយាយនយេនា**តិ អាទិត្តបរិយាយេ (សំ. និ. ៤.២៨; មហាវ. ៥៤) អាគតនយេន វេទិតព្ពា អាទីនវបដិសង្ខាតិ យោជនា។ យថា ឥត្ថិយា ឥន្ទ្រិយន្តិ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ, ន ឯវមិទំ, ឥទំ បន **ចក្ខុមេវ ឥន្ទ្រិយន្តិ ចក្ខុន្ទ្រិយន្តិ**។ **តិត្ថកាកោ វិយា**តិ តិត្ថេ កាកោ តិត្ថកាកោ, នទិយា សមតិក្កមនតិត្ថេ និយតដ្ឋិតិកោ។ **អាវាដកច្ឆបោ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឯវំ គប្បដិពទ្ធវុត្តិតាយ **ចក្ខុន្ទ្រិយេ** និយតដ្ឋានោ **សំវរោ** ចក្ខុន្ទ្រិយសំវរោ។ **មុដ្ឋស្សច្ចំ** សតិបដិបក្ខា អកុសលធម្មា។ យទិបិ អញ្ញត្ថ អសង្ខេយ្យម្បិ ភវង្គចិត្តំ និរន្តរំ ឧប្បជ្ជតិ, បសាទឃដ្ដនាវជ្ជនុប្បាទានំ បន អន្តរេ ទ្វេ ឯវ ភវង្គចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ អយំ ចិត្តនិយាមោតិ អាហ **ភវង្គេ “ទ្វិក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេ**”តិ។

ជវនក្ខណេ បន សចេ ទុស្សីល្យំ វាតិអាទិ (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.១៥; ធ. ស. មូលដី. ១៣៥២) បុន អវចនត្ថំ ឥធេវ សព្ពំ វុត្តន្តិ ឆសុ ទ្វារេសុ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពំ។ ន ហិ បញ្ចទ្វារេ កាយវចីទុច្ចរិតសង្ខាតោ ទុស្សីល្យសំវរោ អត្ថីតិ សោ មនោទ្វារវសេន, ឥតរោ ឆន្នម្បិ ទ្វារានំ វសេន យោជេតព្ពោ។ មុដ្ឋស្សច្ចាទីនញ្ហិ សតិបដិបក្ខាទិលក្ខណានំ

អកុសលធម្មានំ សិយា បញ្ចទ្វារេ ឧប្បត្តិ, ន ត្វេវ កាយិកវាចសិកវីតិក្កមភូតស្ស ទុស្សីល្យស្ស តត្ថ ឧប្បត្តិ បញ្ចទ្វារិកជវនានំ អវិញ្ញត្តិជនកត្តាតិ។

យថា កិន្តិ យេន បការេន ជវនេ ឧប្បជ្ជមានោ អសំវរោ “ចក្ខុទ្វារេ អសំវរោ”តិ វុច្ចតិ, តំ និទស្សនំ កិន្តិ អត្ថោ។ **យថា**តិអាទិនា នគរទ្វារេ អសំវរេ សតិ តំសម្ពន្ធានំ ឃរាទីនំ អសំវុតតា វិយ ជវនេ អសំវរេ សតិ តំសម្ពន្ធានំ ទ្វារាទីនំ អសំវុតតាតិ អញ្ញាសំវរេ អញ្ញាសំវុតតាសាមញ្ញមេវ និទស្សេតិ, ន បុព្ពាបរសាមញ្ញំ, អន្តោពហិសាមញ្ញំ វា។ សម្ពន្ធោ ច ជវនេន ទ្វារាទីនំ ឯកសន្តតិបរិយាបន្នតាយ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។ បច្ចយភាវេន បុរិមនិប្ផន្នំ ជវនកាលេ អសន្តម្បិ ភវង្គាទិ ផលនិប្ផត្តិយា ចក្ខាទិ វិយ សន្តំយេវ នាម។ ន ហិ ធរមានំយេវ “សន្ត”ន្តិ វុច្ចតិ, តស្មា សតិ ទ្វារភវង្គាទិកេ បច្ឆា ឧប្បជ្ជមានំ ជវនំ ពាហិរំ វិយ កត្វា នគរទ្វារសមានំ វុត្តំ។ ឥតរញ្ច អន្តោនគរឃរាទិសមានំ។ ជវនស្ស ហិ បរមត្ថតោ អសតិបិ ពាហិរភាវេ ឥតរស្ស ច អព្ភន្តរភាវេ “បភស្សរមិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តញ្ច ខោ អាគន្តុកេហិ ឧបក្កិលេសេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋ”ន្តិ (អ. និ. ១.៤៩) អាទិវចនតោ អាគន្តុកភូតស្ស កទាចិ កទាចិ ឧប្បជ្ជមានស្ស ជវនស្ស ពាហិរភាវោ, តព្ពិធុរសភាវស្ស ឥតរស្ស អព្ភន្តរភាវោ ច បរិយាយតោ វេទិតព្ពោ។ ជវនេ វា អសំវរេ ឧប្បន្នេ តតោ បរំ ទ្វារភវង្គាទីនំ អសំវរហេតុភាវាបត្តិតោ នគរទ្វារសទិសេន ជវនេន បវិសិត្វា ទុស្សីល្យាទិចោរានំ ទ្វារភវង្គាទីសុ មុសនំ កុសលភណ្ឌវិនាសនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧប្បន្នេ ហិ អសំវរេ ទ្វារាទីនំ តស្ស ហេតុភាវោ បញ្ញាយតិ, សោ ច ឧប្បជ្ជមានោយេវ ទ្វារាទីនំ សំវរូបនិស្សយភាវំ បដិពាហេន្តោយេវ បវត្តតីតិ អយញ្ចេត្ថ អសំវរាទីនំ បវត្តិនយោ។ បញ្ចទ្វារេ រូបាទិអារម្មណេ អាបាថគតេ យថាបច្ចយំ អកុសលជវនេ ឧប្បជ្ជិត្វា ភវង្គំ ឱតិណ្ណេ មនោទ្វារិកជវនំ តំយេវ អារម្មណំ កត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ, បុន តស្មិំយេវ ទ្វារេ “ឥត្ថី បុរិសោ”តិអាទិនា វិសយំ វវត្ថបេត្វា ជវនំ ភវង្គំ ឱតរតិ, បុន វារេ រជ្ជនាទិវសេន ជវនំ ជវតិ, បុនបិ យទិ តាទិសំ អារម្មណំ អាបាថមាគច្ឆតិ, តំសទិសមេវ បញ្ចទ្វារេ រូបាទីសុ ជវនំ ឧប្បជ្ជតិ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**ឯវមេវ ជវនេ ទុស្សីល្យាទីសុ ឧប្បន្នេសុ តស្មិំ អសំវរេ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្តំ**”ន្តិអាទិ។ អយំ តាវ អសំវរបក្ខេ អត្ថវណ្ណនា។

សំវរបក្ខេបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សំវរេន សមន្នាគតោ បុគ្គលោ សំវុតោតិ វុត្តោតិ អាហ “**ឧបេតោតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ **ឯកជ្ឈំ កត្វា**តិ “បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ”តិ បទញ្ច អត្ថតោ អភិន្នំ សមានំ កត្វា។ **អយមេវ ចេត្ថ អត្ថោ សុន្ទរតរោ** ឧបរិបាឡិយា សំសន្ទនតោ។ តេនាហ “**តថាហី**”តិអាទិ។ **យន្តិ អាទេសោ**តិ ឥមិនា លិង្គវិបល្លាសេន សទ្ធិំ វចនវិបល្លាសោ កតោតិ ទស្សេតិ, និបាតបទំ វា ឯតំ បច្ចត្តបុថុវចនត្ថំ។ **វិឃាតករា**តិ ចិត្តវិឃាតករណា ចិត្តទុក្ខនិព្ពត្តកា ច។ យថាវុត្តកិលេសហេតុកា ទាហានុពន្ធា វិបាកា ឯវ **វិបាកបរិឡាហា**។ យថា បនេត្ថ អាសវា អញ្ញេ ច វិឃាតករា កិលេសវិបាកបរិឡាហា សម្ភវន្តិ, តំ ទស្សេតុំ “**ចក្ខុទ្វារេហី**”តិអាទិ វុត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ឯត្ថ ច សំវរណូបាយោ, សំវរិតព្ពំ, សំវរោ, យតោ សោ សំវរោ, យត្ថ សំវរោ, យញ្ច សំវរផលន្តិ អយំ វិភាគោ វេទិតព្ពោ។ កថំ? បដិសង្ខា យោនិសោតិ ហិ **សំវរណូបាយោ**។ ចក្ខុន្ទ្រិយំ **សំវរិតព្ពំ**។ សំវរគ្គហណេន គហិតា សតិ **សំវរោ**។ អសំវុតស្សាតិ **សំវរណាវធិ**។ អសំវរតោ ហិ សំវរណំ។ សំវរិតព្ពគ្គហណេន សិទ្ធោ ឥធ **សំវរវិសយោ**។ ចក្ខុន្ទ្រិយញ្ហិ សំវរញាណំ រូបារម្មណេ សំវរីយតីតិ អវុត្តសិទ្ធោយមត្ថោ។ អាសវតន្និមិត្តកិលេសាទិបរិឡាហាភាវោ **ផលំ**។ ឯវំ សោតទ្វារាទីសុបិ យោជេតព្ពំ។ **សព្ពត្ថេវា**តិ មនោទ្វារេ បញ្ចទ្វារេ ចាតិ សព្ពស្មិំ ទ្វារេ។

សំវរាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដិសេវនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា

២៣. បដិសង្ខា យោនិសោ ចីវរន្តិអាទីសុ “សីតស្ស បដិឃាតាយា”តិអាទិនា វុត្តំ បច្ចវេក្ខណមេវ យោនិសោ បដិសង្ខា។ **ត្វំទិស**ន្តិ ឯវរូបំ ឥដ្ឋារម្មណំ។ **ភវបត្ថនាយ អស្សាទយតោ**តិ ភវបត្ថនាមុខេន ភាវិតំ អារម្មណំ អស្សាទេន្តស្ស។ **ចីវរ**ន្តិ និវាសនាទិ យំ កិញ្ចិ ចីវរំ។ **បដិសេវតី**តិ និវាសនាទិវសេន បរិភុញ្ជតិ។ **យាវទេវា**តិ បយោជនបរិមាណនិយមនំ។ សីតបដិឃាតាទិយេវ ហិ យោគិនោ ចីវរបដិសេវនេ បយោជនំ។ **សីតស្សា**តិ ធាតុក្ខោភតោ វា ឧតុបរិណាមតោ វា ឧប្បន្នសីតស្ស។ **បដិឃាតាយា**តិ បដិពាហនត្ថំ តប្បច្ចយស្ស វិការស្ស វិនោទនត្ថំ។ **ឧណ្ហស្សា**តិ អគ្គិសន្តាបតោ ឧប្បន្នស្ស ឧណ្ហស្ស។ **ឌំសា**ទយោ បាកដាយេវ។ បុន **យាវទេវា**តិ និយតបយោជនបរិមាណនិយមនំ។ និយតញ្ហិ បយោជនំ ចីវរបដិសេវនស្ស ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនំ, ឥតរំ កទាចិ កទាចិ ។ **ហិរិកោបីន**ន្តិ សម្ពាធដ្ឋានំ ។ យស្មិញ្ហិ អង្គេ វិវដេ ហិរី កុប្បតិ វិនស្សតិ, តំ ហិរិយា កោបនតោ ហិរិកោបីនំ, តស្ស បដិច្ឆាទនត្ថំ ចីវរំ បដិសេវតិ។

បិណ្ឌបាតន្តិ យំ កិញ្ចិ អាហារំ។ សោ ហិ បិណ្ឌោល្យេន ភិក្ខុនាយ បត្តេ បតនតោ តត្ថ តត្ថ លទ្ធភិក្ខាបិណ្ឌានំ បាតោ សន្និបាតោតិ “បិណ្ឌបាតោ”តិ វុច្ចតិ។ **នេវ ទវាយា**តិ ន កីឡនាយ។ **ន មទាយា**តិ ន ពលមទមាននមទបុរិសមទត្ថំ។ **ន មណ្ឌនាយា**តិ ន អង្គបច្ចង្គានំ បីណនភាវត្ថំ។ **ន វិភូសនាយា**តិ ន តេសំយេវ សោភនត្ថំ, ឆវិសម្បត្តិអត្ថន្តិ អត្ថោ។ ឥមានិ ច បទានិ យថាក្កមំ មោហ-ទោស-សណ្ឋាន-វណ្ណ-រាគូបនិស្សយ-បហានត្ថានិ វេទិតព្ពានិ។ បុរិមំ វា ទ្វយំ អត្តនោ អត្តនោ សំកិលេសុប្បត្តិនិសេធនត្ថំ, ឥតរំ បរស្សបិ។ ចត្តារិបិ កាមសុខល្លិកានុយោគស្ស បហានត្ថំ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ **កាយស្សា**តិ រូបកាយស្ស។ **ឋិតិយា យាបនាយា**តិ បពន្ធដ្ឋិតត្ថញ្ចេវ បវត្តិយា អវិច្ឆេទនត្ថញ្ច ចិរកាលដ្ឋិតត្ថំ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស បវត្តាបនត្ថំ។ **វិហឹសូបរតិយា**តិ ជិឃច្ឆាទុក្ខស្ស ឧបរមណត្ថំ។ **ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយា**តិ សាសនមគ្គព្រហ្មចរិយានំ អនុគ្គហត្ថំ។ **ឥតី**តិ ឯវំ ឥមិនា ឧបាយេន។ **បុរាណញ្ច វេទនំ បដិហង្ខាមី**តិ បុរាណំ អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកវេទនំ បដិហនិស្សាមិ។ **នវញ្ច វេទនំ ន ឧប្បាទេស្សាមី**តិ នវំ ភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកវេទនំ ន ឧប្បាទេស្សាមីតិ។ តស្សា ហិ អនុប្បន្នាយ អនុប្បជ្ជនត្ថមេវ អាហារំ បរិភុញ្ជតិ។ ឯត្ថ ច អភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកវេទនា នាម យថាបវត្តា ជិឃច្ឆានិមិត្តា វេទនា។ សា ហិ អភុញ្ជន្តស្ស ភិយ្យោ ភិយ្យោ បវឌ្ឍនវសេន ឧប្បជ្ជតិ, ភុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកវេទនាបិ ខុទានិមិត្តាវ អង្គទាហសូលាទិវេទនា អប្បវត្តា។ សា ហិ ភុត្តបច្ចយា អនុប្បន្នាវ ន ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ។ វិហឹសានិមិត្តតា ចេតាសំ វិហឹសាយ វិសេសោ។

យាត្រា ច មេ ភវិស្សតីតិ យាបនា ច មេ ចតុន្នំ ឥរិយាបថានំ ភវិស្សតិ។ **យាបនាយា**តិ ឥមិនា ជីវិតិន្ទ្រិយយាបនា វុត្តា, ឥធ ចតុន្នំ ឥរិយាបថានំ អវិច្ឆេទសង្ខាតា យាបនាតិ អយមេតាសំ វិសេសោ។ **អនវជ្ជតា ច ផាសុវិហារោ ចា**តិ អយុត្តបរិយេសនបដិគ្គហណបរិភោគបរិវជ្ជនេន អនវជ្ជតា, បរិមិតបរិភោគេន ផាសុវិហារោ។ អសប្បាយាបរិមិតភោជនបច្ចយា អរតិតន្ទីវិជម្ភិតាវិញ្ញុគរហាទិទោសាភាវេន វា អនវជ្ជតា, សប្បាយបរិមិតភោជនបច្ចយា កាយពលសម្ភវេន ផាសុវិហារោ។ យាវទត្ថឧទរាវទេហកភោជនបរិវជ្ជនេន សេយ្យសុខបស្សសុខមិទ្ធសុខាទីនំ អភាវតោ អនវជ្ជតា, ចតុបញ្ចាលោបមត្តញ្ញូនភោជនេន ចតុឥរិយាបថយោគ្យតាបាទនតោ ផាសុវិហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “ចត្តារោ បញ្ច អាលោបេ, អភុត្វា ឧទកំ បិវេ;
> អលំ ផាសុវិហារាយ, បហិតត្តស្ស ភិក្ខុនោ”តិ។ (ថេរគា. ៩៨៣);

ឯត្តាវតា បយោជនបរិគ្គហោ, មជ្ឈិមា ច បដិបទា ទីបិតា ហោតិ។

សេនាសនន្តិ សយនញ្ច អាសនញ្ច។ យត្ថ ហិ វិហារាទិកេ សេតិ និបជ្ជតិ, អាសតិ និសីទតិ, តំ សេនាសនំ។ **ឧតុបរិស្សយវិនោទនបដិសល្លានារាមត្ថ**ន្តិ ឧតុយេវ បរិសហនដ្ឋេន បរិស្សយោ, សរីរាពាធចិត្តវិក្ខេបករោ, អថ វា យថាវុត្តោ ឧតុ ច សីហព្យគ្ឃាទិបាកដបរិស្សយោ ច រាគទោសាទិបដិច្ឆន្នបរិស្សយោ ច ឧតុបរិស្សយោ, តស្ស វិនោទនត្ថញ្ចេវ ឯកីភាវសុខត្ថញ្ច។ ឥទញ្ច ចីវរបដិសេវនេ ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនំ វិយ តស្ស និយតបយោជនន្តិ បុន “**យាវទេវា**”តិ វុត្តំ។

គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារន្តិ រោគស្ស បច្ចនីកប្បវត្តិយា គិលានបច្ចយោ, តតោ ឯវ ភិសក្កស្ស អនុញ្ញាតវត្ថុតាយ ភេសជ្ជំ, ជីវិតស្ស បរិវារសម្ភារភាវេហិ បរិក្ខារោ ចាតិ **គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារោ**, តំ។ **ឧប្បន្នាន**ន្តិ ជាតានំ និព្ពត្តានំ។ **វេយ្យាពាធិកាន**ន្តិ ព្យាពាធតោ ធាតុក្ខោភតោ ច តន្និព្ពត្តរោគតោ ច ជាតានំ។ **វេទនាន**ន្តិ ទុក្ខវេទនានំ។ **អព្យាពជ្ឈបរមតាយា**តិ និទ្ទុក្ខបរមភាវាយ បដិសេវាមីតិ យោជនា។ ឯវមេត្ថ សង្ខេបេនេវ បាឡិវណ្ណនា វេទិតព្ពា។ **នវវេទនុប្បាទនតោបី**តិ ន កេវលំ អាយតឹ ឯវ វិបាកបរិឡាហា, អថ ខោ អតិភោជនបច្ចយា អលំសាដកាទីនំ វិយ នវវេទនុប្បាទនតោបិ វេទិតព្ពាតិ អត្ថោ។

បដិសេវនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អធិវាសនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា

២៤. ខមោតិ ខមនកោ។ កម្មដ្ឋានិកស្ស ចលនំ នាម កម្មដ្ឋានបរិច្ចាគោតិ អាហ “**ចលតិ កម្បតិ កម្មដ្ឋានំ វិជហតី**”តិ។ **អធិមត្តម្បិ ឧណ្ហំ សហតិ**, សហន្តោ ច ន នគ្គសមណាទយោ វិយ សហតិ, អថ ខោ កម្មដ្ឋានាវិជហនេនាតិ អាហ “**ស្វេវ ថេរោ វិយា**”តិ។ **ពាហិចង្កមេ**តិ លេណតោ ពហិ ចង្កមេ។ **ឧណ្ហភយេនេវា**តិ នរកគ្គិឧណ្ហភយេនេវ។ តេនាហ “**អវីចិមហានិរយំ បច្ចវេក្ខិត្វា**”តិ, តម្បិ “មយា អនេកក្ខត្តុំ អនុភូតំ, ឥទំ បន

តតោ មុទុតរ”ន្តិ ឯវំ បច្ចវេក្ខិត្វា។ **ឯត្ថាតិ** ឯតស្មឹ ឋានេ។ **អគ្គិសន្តាបោវ វេទិតព្ពោ** សូរិយសន្តាបស្ស បរតោ វុច្ចមានត្តា។

បរិសុទ្ធសីលោហមស្មីតិ សព្ពថាបិ “វិសុទ្ធសីលោហមស្មី”តិ មរណំ អគ្គហេត្វា អវិប្បដិសារមូលិកំ បីតឹ ឧប្បាទេសិ។ **សហ បីតុប្បាទាតិ** ផរណបីតិយា ឧប្បាទេន សហេវ។ **វិសំ និវត្តិត្វាតិ** បីតិវេគេន អជ្ឈោត្ថតំ ទដ្ឋមុខេនេវ ភស្សិត្វា។ **តត្ថេវាតិ** សប្បេន ទដ្ឋដ្ឋានេយេវ។ **ចិត្តេកគ្គតំ លភិត្វាតិ** “បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៤៦៦; ៣.៣៥៩; សំ. និ. ៥.៣៧៦; អ. និ. ៣.៩៦; ១១.១២) នយេន សមាធានំ បាបុណិត្វា។

បច្ចយេសុ សន្តោសោ ភាវនាយ ច អារមិតព្ពដ្ឋានតាយ អារាមោ អស្សាតិ បច្ចយសន្តោសភាវនារាមោ, តស្ស ភាវោ **បច្ចយ…បេ…. រាមតា,** តាយ។ **មហាថេរោតិ** វុឌ្ឍតរោ ថេរោ។ វចនមេវ តទត្ថំ ញាបេតុកាមានំ បថោតិ **វចនបថោ**។

អសុខដ្ឋេន វា **តិព្ពា**។ យញ្ហិ ន សុខំ, តំ អនិដ្ឋំ “តិព្ព”ន្តិ វុច្ចតិ។ **ឯវំសភាវោតិ** “អធិវាសនជាតិយោ”តិ បទស្ស អត្ថមាហ។ **មុហុត្តេន** ខណេវ វាតេ ហទយំ ផាលេតុំ អារទ្ធេយេវ។ **អនាគាមី ហុត្វា បរិនិព្ពាយីតិ** អរហត្តំ បត្វា បរិនិព្ពាយិ។

ឯវំ សព្ពត្ថាតិ “ឧណ្ហេន ផុដ្ឋស្ស សីតំ បត្ថយតោ”តិអាទិនា សព្ពត្ថ ឧណ្ហាទិនិមិត្តំ កាមាសវុប្បត្តិ វេទិតព្ពា, សីតំ វា ឧណ្ហំ វា អនិដ្ឋន្តិ អធិប្បាយោ។ អត្តគ្គាហេ សតិ អត្តនិយគ្គាហោតិ អាហ **“មយ្ហំ សីតំ ឧណ្ហន្តិ គាហោ ទិដ្ឋាសវោ”**តិ។ សីតាទិកេ ឧបគតេ សហន្តិ ខមន្តិ តេ អត្តនោ ឧបរិ វាសេន្តិ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ **“អារោបេត្វា វាសេតិយេវា”**តិ ។ **ន និរស្សតីតិ** ន វិធុនតិ។ យោ ហិ សីតាទិកេ ន សហតិ, សោ តេ និរស្សន្តោ វិធុនន្តោ វិយ ហោតីតិ។

អធិវាសនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បរិវជ្ជនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា

២៥. អហំ សមណោតិ (អ. និ. ដី. ៣.៦.៥៨) “អហំ សមណោ, កឹ មម ជីវិតេន វា មរណេន វា”តិ ឯវំ អចិន្តេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **បច្ចវេក្ខិត្វាតិ** គាមប្បទេសំ បយោជនាទិញ្ច បច្ចវេក្ខិត្វា។ **បដិក្កមតីតិ** ហត្ថិអាទីនំ សមីបគមនតោ អបក្កមតិ។ កណ្ដកា យត្ថ តិដ្ឋន្តិ, តំ **កណ្ដកដ្ឋានំ**។ **អមនុស្សទុដ្ឋានីតិ** អមនុស្សសញ្ចារេន ទូសិតានិ, សបរិស្សយានីតិ អត្ថោ។ **សមានន្តិ** សមំ, អវិសមន្តិ អត្ថោ។ **អកាសិ វា** គាទិសំ អនាចារំ។

សីលសំវរសង្ខាតេនាតិ “កថំ បរិវជ្ជនំ សីល”ន្តិ យទេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ អបិច “ចណ្ឌំ ហត្ថឹ បរិវជ្ជេតី”តិ វចនតោ ហត្ថិអាទិបរិវជ្ជនម្បិ ភគវតោ វចនានុដ្ឋានន្តិ កត្វា អាចារសីលមេវាតិ វេទិតព្ពំ។

បរិវជ្ជនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វិនោទនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា

២៦. ឥតិបីតិ ឥមិនា ការណេន, អយោនិសោមនសិការសមុដ្ឋិតត្តាបិ លោភាទិសហគតត្តាបិ កុសលបដិបក្ខតោបីតិអាទីហិ ការណេហិ អយំ វិតក្កោ អកុសលោតិ អត្ថោ។ ឥមិនា នយេន **សាវជ្ជោ**តិអាទីសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច **អកុសលោ**តិអាទិនា ទិដ្ឋធម្មិកំ កាមវិតក្កស្ស អាទីនវំ ទស្សេតិ, **ទុក្ខវិបាកោ**តិ ឥមិនា សម្បរាយិកំ។ **អត្តព្យាពាធាយ សំវត្តតី**តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អាទីនវវិភាវនា វេទិតព្ពា។ ឧប្បន្នស្ស កាមវិតក្កស្ស អនធិវាសនំ នាម បុន តាទិសស្ស អនុប្បាទនំ, តំ បនស្ស បហានំ វិនោទនំ ព្យន្តិករណំ អនភាវគមនន្តិ ច វត្តុំ វដ្ដតីតិ បាឡិយំ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិ វត្វា “បជហតី”តិអាទិ វុត្តន្តិ តមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“អនធិវាសេន្តោ កឹ ករោតីតិ បជហតី”**តិអាទិមាហ។ បហានញ្ចេត្ថ វិក្ខម្ភនមេវ, ន សមុច្ឆេទោតិ ទស្សេតុំ **“វិនោទេតី”**តិអាទិ វុត្តន្តិ វិក្ខម្ភនវសេនេវ អត្ថោ ទស្សិតោ។

កាមវិតក្កោតិ សម្បយោគតោ អារម្មណតោ ច កាមសហគតោ វិតក្កោ។ តេនាហ **“កាមបដិសំយុត្តោ តក្កោ”**តិអាទិ។ **កាមបដិសំយុត្តោ**តិ ហិ កាមរាគសង្ខាតេន កាមេន សម្បយុត្តោ វត្ថុកាមសង្ខាតេន បដិពទ្ធោ ច។ **ឧប្បន្នុប្បន្នេ**តិ តេសំ បាបវិតក្កានំ ឧប្បាទាវត្ថាគហណំ វា កតំ សិយា អនវសេសគ្គហណំ វា។ តេសុ បឋមំ សន្ធាយាហ **“ឧបន្នមត្តេ”**តិ, សម្បតិជាតេតិ អត្ថោ។ អនវសេសគ្គហណំ ព្យាបនិច្ឆាយ ហោតីតិ ទស្សេតុំ

“សតក្ខត្តុម្បិ ឧប្បន្នេ”តិ វុត្តំ។ **ញាតិវិតក្កោ**តិ “អម្ហាកំ ញាតយោ សុខជីវិនោ សម្បត្តិយុត្តា”តិអាទិនា គេហស្សិតបេមវសេន ញាតកេ អារព្ភ ឧប្បន្នវិតក្កោ។ **ជនបទវិតក្កោ**តិ “អម្ហាកំ ជនបទោ សុភិក្ខោ សម្បន្នសស្សោ រមណីយោ”តិអាទិនា គេហស្សិតបេមវសេនេវ ជនបទំ អារព្ភ ឧប្បន្នវិតក្កោ។ ឧក្កដិកប្បធានាទីហិ ទុក្ខេ និជ្ជិណ្ណេ សម្បរាយេ អត្តា សុខី ហោតិ អមរោតិ ទុក្ករការិកាយ បដិសំយុត្តោ អមរត្ថាយ វិតក្កោ, តំ វា អារព្ភ អមរវិក្ខេបទិដ្ឋិសហគតោ អមរោ ច សោ វិតក្កោ ចាតិ **អមរវិតក្កោ។ បរានុទ្ទយតាបដិសំយុត្តោ**តិ បរេសុ ឧបដ្ឋាកាទីសុ សហនន្ទិកាទិវសេន បវត្តោ អនុទ្ទយតាបតិរូបកោ គេហស្សិតបេមេន បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ។ **លាភសក្ការសិលោកបដិសំយុត្តោ**តិ ចីវរាទិលាភេន ចេវ សក្ការេន ច កិត្តិសទ្ទេន ច អារម្មណករណវសេន បដិសំយុត្តោ។ **អនវញ្ញត្តិបដិសំយុត្តោ**តិ “អហោ វត មំ បរេ ន អវជានេយ្យុំ, ន ហេដ្ឋា កត្វា មញ្ញេយ្យុំ, បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុំ ករេយ្យុ”ន្តិ ឧប្បន្នវិតក្កោ។

កាមវិតក្កោ កាមសង្កប្បនសភាវត្តា កាមសង្កប្បបវត្តិយា សាតិសយត្តា ច កាមនាការោតិ អាហ **“កាមវិតក្កោ បនេត្ថ កាមាសវោ”**តិ។ **តព្ពិសេសោ**តិ កាមាសវវិសេសោ, រាគសហវុត្តីតិ អធិប្បាយោ។ កាមវិតក្កាទិកេ វិនោទេតិ អត្តនោ សន្តានតោ នីហរតិ ឯតេនាតិ ***វិនោទនំ***, វីរិយន្តិ អាហ **“*វីរិយសំវរសង្ខាតេន វិនោទនេនា*”**តិ។

វិនោទនាបហាតព្ពាសវវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ភាវនាបហាតព្ពាសវវណ្ណនា

២៧. “សត្ត ពោជ្ឈង្គា ភាវិតា ពហុលីកតា វិជ្ជាវិមុត្តិយោ បរិបូរេន្តី”តិ (សំ. និ. ៥.១៨៧) វចនតោ វិជ្ជាវិមុត្តីនំ អនធិគមោ តតោ ច សកលវដ្ដទុក្ខានតិវត្តិ ***អភាវនាយ អាទីនវោ***, វុត្តវិបរិយាយេន ភគវតោ ឱរសបុត្តភាវាទិវសេន ច ***ភាវនាយ អានិសំសោ*** វេទិតព្ពោ។ **ឧបរិមគ្គត្តយសមយសម្ភូតា**តិ ទុតិយាទិមគ្គក្ខណេ ជាតា, ភាវនាធិការតោ ទុតិយមគ្គាទិបរិយាបន្នាតិ អត្ថោ។ ននុ ច តេ លោកុត្តរា ឯវ, កស្មា វិសេសនំ កតន្តិ? នយិទំ វិសេសនំ, វិសេសិតព្ពំ បនេតំ, លោកុត្តរពោជ្ឈង្គា ឯវ អធិប្បេតា, តេ ច ខោ ឧបរិមគ្គត្តយសមយសម្ភូតាតិ។ ***ពោជ្ឈង្គេសុ អសម្មោហត្ថ***ន្តិ វិបស្សនាឈានមគ្គផលពោជ្ឈង្គេសុ សម្មោហាភាវត្ថំ។ មិស្សកនយេន ហិ ពោជ្ឈង្គេសុ វុច្ចមានេសុ តទង្គាទិវិវេកទស្សនវសេន វិបស្សនាពោជ្ឈង្គាទយោ វិភជិត្វា វុច្ចន្តិ, ន និព្ពត្តិតលោកុត្តរពោជ្ឈង្គា ឯវាតិ ពោជ្ឈង្គេសុ សម្មោហោ ន ហោតិ ពោជ្ឈង្គភាវនាបដិបត្តិយា ច សម្មទេវ បកាសិតត្តា។ **តថ បនា**តិ តមស្មិំ សុត្តេ, តមស្មិំ វា អធិការេ។ **លោកុត្តរនយោ ឯវ គហេតព្ពោ** ភាវនាមគ្គស្ស អធិកតត្តា។

អាទិបទានន្តិ (អ. និ. ដី. ១.១.៤១៨) “សតិសម្ពោជ្ឈង្គ”ន្តិ ឯវមាទីនំ តស្មិំ តស្មិំ វាក្យេ អាទិភូតានំ បទានំ។ **អត្ថតោ**តិ វិសេសវសេន សាមញ្ញវសេន ច បទត្ថតោ។ **លក្ខណាទីហី**តិ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានតោ។ **កមតោ**តិ អនុបុព្ពិតោ។ **អនូនាធិកតោ**តិ តាវត្តកតោ។ ***វិភាវិនា***តិ វិញ្ញុនា។

សតិសម្ពោជ្ឈង្គេតិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គបទេ។ **សរណដ្ឋេនា**តិ អនុស្សរណដ្ឋេន។ ចិរកតាទិភេទំ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ, អនិស្សជ្ជនំ វា **ឧបដ្ឋានំ**។ ឧទកេ អលាពុ វិយ បិលវិត្វា គន្តុំ អទត្វា បាសាណស្ស វិយ និច្ចលស្ស អារម្មណស្ស ឋបនំ សារណំ អសម្មុដ្ឋតាករណំ **អបិលាបនំ។ វុត្តម្បិ ហេតំ** មិលិន្ទបញ្ហេ។ ***ភណ្ឌាគារិកោ***តិ ភណ្ឌគោបកោ។ អបិលាបេ ករោតិ **អបិលាបេតិ។ ថេរេនា**តិ នាគសេនត្ថេរេន។ សម្មោសបច្ចនីកំ កិច្ចំ **អសម្មោសោ**, ន សម្មោសាភាវមត្តំ។ **គោចរាភិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានា**តិ កាយាទិអារម្មណាភិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានា។

ពោធិយា ធម្មសាមគ្គិយា, **អង្គោ** អវយវោ, **ពោធិស្ស វា** អរិយសាវកស្ស **អង្គោ** ការណំ។ **បតិដ្ឋានាយូហនា** ឱឃតរណសុត្តវណ្ណនាយំ (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១) –

> “កិលេសវសេន បតិដ្ឋានំ, អភិសង្ខារវសេន អាយូហនា។ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ បតិដ្ឋានំ, អវសេសកិលេសាភិសង្ខារេហិ អាយូហនា។ តណ្ហាវសេន បតិដ្ឋានំ, ទិដ្ឋិវសេន អាយូហនា។ សស្សតទិដ្ឋិយា បតិដ្ឋានំ, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា អាយូហនា។ លីនវសេន បតិដ្ឋានំ, ឧទ្ធច្ចវសេន អាយូហនា។ កាមសុខានុយោគវសេន បតិដ្ឋានំ, អត្តកិលមថានុយោគវសេន អាយូហនា។ សព្ពាកុសលាភិសង្ខារវសេន បតិដ្ឋានំ, សព្ពលោកិយកុសលាភិសង្ខារវសេន អាយូហនា”តិ –

វុត្តេសុ បការេសុ តេជ អវុត្តានំ វសេន វេទិតព្ពា។ យា ហិ អយំ ពោធីតិ វុច្ចតីតិ យោជេតព្ពំ ។ “ពុជ្ឈតី”តិ បទស្ស បដិពុជ្ឈតីតិ អត្ថោតិ អាហ “**កិលេសសន្តាននិទ្ទាយ ឧដ្ឋហតី**”តិ។ តំ បន បដិពុជ្ឈនំ អត្ថតោ ចតុន្នំ សច្ចានំ បដិវេធោ, និព្ពានស្សេវ វា សច្ឆិកិរិយាតិ អាហ “**ចត្តារិ**”តិអាទិ។ **ឈានង្គមគ្គង្គាទយោ វិយា**តិ យថា អង្គានិ ឯវ ឈានមគ្គា, ន អង្គវិនិមុត្តា, ឯវមិធាបីតិ អត្ថោ។ **សេនង្គរថង្គាទយោ វិយា**តិ ឯតេន បុគ្គលបញ្ញត្តិយា អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវំ ទស្សេតិ។

ពោធាយ សំវត្តន្តីតិ ពោជ្ឈង្គាតិ ឥទំ ការណត្ថោ អង្គ-សទ្ទោតិ កត្វា វុត្តំ។ ពុជ្ឈន្តីតិ ពោធិយោ, ពោធិយោ ឯវ អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គាតិ វុត្តំ “**ពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា**”តិ។ **អនុពុជ្ឈន្តី**តិ វិបស្សនាទីនំ ការណានំ ពុជ្ឈិតព្ពានញ្ច សច្ចានំ អនុរូបំ ពុជ្ឈន្តិ។ **បដិពុជ្ឈន្តី**តិ កិលេសនិទ្ទាយ ឧដ្ឋហនតោ បច្ចក្ខភាវេន វា បដិមុខំ ពុជ្ឈន្តិ។ **សម្ពុជ្ឈន្តី**តិ អវិបរីតភាវេន សម្មា ច ពុជ្ឈន្តិ។ ឯវំ ឧបសគ្គានំ អត្ថវិសេសទីបនតា ទដ្ឋព្ពា។ ពោធិ-សទ្ទោ ហិ សព្ពវិសេសយុត្តំ ពុជ្ឈនំ សាមញ្ញេន គហេត្វា ឋិតោ។

វិចិនាតីតិ “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា វីមំសតិ។ **ឱភាសនំ** ធម្មានំ យថាភូតសភាវបដិច្ឆាទកស្ស សម្មោហស្ស វិទ្ធំសនំ យថា អាលោកោ អន្ធការស្ស។ យស្មិំ ធម្មេ សតិ វីរោ នាម ហោតិ, សោ ធម្មោ **វីរភាវោ**។ **ឦរយិតព្ពតោ**តិ បវត្តេតព្ពតោ។ កោសជ្ជបក្ខតោ បតិតុំ អប្បទានវសេន សម្បយុត្តានំ បគ្គណ្ហនំ **បគ្គហោ**។ **ឧបត្ថម្ភនំ** អនុពលប្បទានំ។ ឱសីទនំ លយាបត្តិ, តប្បដិបក្ខតោ **អនោសីទនំ** ទដ្ឋព្ពំ។ **បីណយតី**តិ តប្បេតិ វឌ្ឍេតិ វា។ **ផរណំ** បណីតរូបេហិ កាយស្ស ព្យាបនំ។ **តុដ្ឋិ** នាម បីតិ។ ឧទគ្គភាវោ **ឱទគ្យំ**, កាយចិត្តានំ ឧក្ខិបនន្តិ អត្ថោ។ **កាយចិត្តទរថបស្សម្ភនតោ**តិ កាយទរថស្ស ចិត្តទរថស្ស ច បស្សម្ភនតោ វូបសមនតោ។ **កាយោតិ** ចេត្ថ វេទនាទយោ តយោ ខន្ធា។ **ទរថោ** សារម្ភោ, ទុក្ខទោមនស្សបច្ចយានំ ឧទ្ធច្ចាទិកិលេសានំ, តប្បធានានំ វា ចតុន្នំ ខន្ធានំ អធិវចនំ។ ឧទ្ធច្ចាទិកិលេសបដិបក្ខភាវោ ទដ្ឋព្ពោ, ឯវញ្ចេត្ថ បស្សទ្ធិយា **អបរិប្ផន្ទនសីតិភាវោ** ទដ្ឋព្ពោ អសារទ្ធភាវតោ។ តេនាហ ភគវា “បស្សទ្ធោ កាយោ អសារទ្ធោ”តិ (ម. និ. ១.៥២)។

សមាធានតោតិ សម្មា ចិត្តស្ស អាធានតោ ឋបនតោ។ **អវិក្ខេបោ** សម្បយុត្តានំ អវិក្ខិត្តតា, យេន ស សម្បយុត្តា ធម្មា អវិក្ខិត្តា ហោន្តិ, សោ ធម្មោ អវិក្ខេបោតិ។ **អវិសារោ** អត្តនោ ឯវ អវិសរណសភាវោ។ **សម្បិណ្ឌនំ** សម្បយុត្តានំ អវិប្បកិណ្ណភាវាបាទនំ ន្ហានីយចុណ្ណានំ ឧទកំ វិយ។ **ចិត្តដ្ឋិតិបច្ចុបដ្ឋានោ**តិ “ចិត្តស្ស ឋិតី”តិ (ធ. ស. ១១) វចនតោ ចិត្តស្ស បពន្ធឋិតិបច្ចុបដ្ឋានោ។ **អជ្ឈុបេក្ខនតោ**តិ ឧទាសីនភាវតោ។ **សា**តិ ពោជ្ឈង្គឧបេក្ខា ។ សមប្បវត្តេ ធម្មេ បដិសញ្ចិក្ខតិ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខតិ តទាការា ហុត្វា បវត្តតីតិ **បដិសង្ខានលក្ខណា,** ឯវញ្ច កត្វា “បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា គហណេ មជ្ឈត្តតា”តិ ឧបេក្ខាកិច្ចាធិមត្តតាយ សង្ខារុបេក្ខា វុត្តា។ សម្បយុត្តធម្មានំ យថាសកកិច្ចករណវសេន សមំ បវត្តនបច្ចយតា **សមវាហិតា**។ អលីនានុទ្ធតប្បវត្តិបច្ចយតា **ឩនាធិកតានិវារណំ**។ សម្បយុត្តានំ អសមប្បវត្តិហេតុកបក្ខបាតំ ឧបច្ឆិន្ទន្តី វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**បក្ខបាតុបច្ឆេទរសា**”តិ។ អជ្ឈុបេក្ខនមេវ **មជ្ឈត្តភាវោ**។

សព្ពស្មិំ លីនបក្ខេ ឧទ្ធច្ចបក្ខេ ច អត្ថិកា បត្ថនីយា ឥច្ឆិតព្ពាតិ សព្ពត្ថិកា, តំ **សព្ពត្ថិកំ**។ សមានក្ខណបវត្តីសុ សត្តសុបិ សម្ពោជ្ឈង្គេសុ វាចាយ កមប្បវត្តិតោ បដិបាដិយា វត្តព្ពេសុ យំ កិញ្ចិ បឋមំ អវត្វា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្សេវ បឋមំ វចនស្ស ការណំ សព្ពេសំ ឧបការកត្តន្តិ វុត្តំ “**សព្ពេស**”ន្តិអាទិ។ **សព្ពេសន្តិ** ច លីនុទ្ធច្ចបក្ខិកានំ, អញ្ញថា សព្ពេបិ សព្ពេសំ បច្ចយាតិ។

“**កស្មា សត្តេវ ពោជ្ឈង្គា វុត្តា**”តិ ចោទកោ សទ្ធាលោភាទីនម្បិ ពោជ្ឈង្គភាវំ អាសង្កតិ, ឥតរោ សតិអាទីនំយេវ ភាវនាយ ឧបការតំ ទស្សេន្តោ “**លីនុទ្ធច្ចបដិបក្ខតោ សព្ពត្ថិកតោ ចា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **លីនស្សា**តិ អតិសិថិលវីរិយតាទីហិ ភាវនាវីថិំ អនោតរិត្វា សំកុដិតស្ស ចិត្តស្ស។ តទា ហិ បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គា ន ភាវេតព្ពា។ តញ្ហិ ឯតេហិ អល្លតិណាទីហិ វិយ បរិត្តោ អគ្គិ ទុស្សមុដ្ឋាបិយំ ហោតីតិ។ តេនាហ ភគវា “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ បរិត្តំ អគ្គិំ ឧជ្ជាលេតុកាមោ អស្ស, សោ តត្ថ អល្លានិ ចេវ តិណានិ បក្ខិបេយ្យា”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។ ធម្មវិចយវីរិយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គា បន ភាវេតព្ពា, សុក្ខតិណាទីហិ វិយ បរិត្តោ អគ្គិ លីនំ ចិត្តំ ឯតេហិ សុសមុដ្ឋាបិយំ ហោតីតិ។ តេន វុត្តំ “**យស្មិញ្ច ខោ**”តិអាទិ។ តត្ថ យថាសកំ អាហារវសេន ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនា វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, កុសលាកុសលា ធម្មា…បេ. … បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភិយ្យោភាវាយ…បេ.… សំវត្តតី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។ តត្ថ សភាវសាមញ្ញលក្ខណបដិវេធវសេន បវត្តមនសិការោ…បេ.… ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទយោ ភាវេតិ នាម។

ឧទ្ធច្ចស្សាតិ ចិត្តស្ស អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហិ សីតិភាវបតិដ្ឋិតភាវំ អនោតិណ្ណតាយ, តទា ធម្មវិចយវីរិយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គា ន ភាវេតព្ពា។ តញ្ហិ ឯតេហិ សុក្ខតិណាទីហិ វិយ អគ្គិក្ខន្ធោ ទុរូបសមយំ ហោតិ។ តេនាហ ភគវា

“សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្ពាបេតុកាមោ អស្ស, សោ តត្ថ សុក្ខានិ ចេវ តិណានិ បក្ខិបេយ្យា”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។ បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គា បន ភាវេតព្ពា, អល្លតិណាទីហិ វិយ អគ្គិក្ខន្ធោ ឧទ្ធតំ ចិត្តំ ឯតេហិ សុវូបសមយំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**យស្មិញ្ច ខោ**”តិអាទិ។ ឯត្ថាបិ យថាសកំ អាហារវសេន បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនា វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, កាយបស្សទ្ធិ ចិត្តបស្សទ្ធិ…បេ. … ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភិយ្យោភាវាយ សំវត្តតី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។ តត្ថ យថាស្ស បស្សទ្ធិអាទយោ ឧប្បន្នបុព្ពា, តំ អាការំ សល្លក្ខេត្វា តេសំ ឧប្បាទនវសេន តថា មនសិករោន្តោវ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គាទយោ ភាវេតិ នាម។ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ បន សព្ពត្ថ ពហុបការោ។ សោ ហិ ចិត្តំ លីនបក្ខិកានំ បស្សទ្ធិអាទីនំ វសេន លយាបត្តិតោ, ឧទ្ធច្ចបក្ខិកានញ្ច ធម្មវិចយាទីនំ វសេន ឧទ្ធច្ចបាតតោ រក្ខតិ, តស្មា សោ លោណធូបនំ វិយ សព្ពព្យញ្ជនេសុ សព្ពកម្មិកអមច្ចោ វិយ ច រាជកិច្ចេសុ សព្ពត្ថ ឥច្ឆិតព្ពោ។ តេនាហ “**សតិញ្ច ខ្វាហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពត្ថិកំ វទាមី**”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។

ញត្វា ញាតព្ពាតិ (សំ. និ. ដី. ១.១.១២៩) សម្ពន្ធោ។ **វជ្ជិ** នាម វេបុល្លំ ភិយ្យោភាវោ បុនប្បុនំ ឧប្បាទោ ឯវាតិ អាហ “**បុនប្បុនំ ជនេតី**”តិ។ **អភិ**វុទ្ធឹ បាបេន្តោ **និព្ពត្តេតិ។ វិវិត្តតា**តិ វិវិត្តភាវោ។ យោ ហិ វិវេចនីយតោ វិវិច្ចតិ, យំ វិវិច្ចិត្វា ឋិតំ, តទុភយំ ឥធ វិវិត្តភាវសាមញ្ញេន “វិវិត្តតា”តិ វុត្តំ។ តេសុ បុរិមោ វិវេចនីយតោ វិវិច្ចមានតាយ វិវេកសង្ខាតាយ វិវិច្ចនកិរិយាយ សមង្គី ធម្មសមូហោ តាយ ឯវ វិវិច្ចនកិរិយាយ វសេន វិវេកោតិ គហិតោ។ ឥតរោ សព្ពសោ តតោ តតោ វិវិត្តសភាវតាយ។ តត្ថ យស្មឹ ធម្មបុញ្ជេ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ វិវិច្ចនកិរិយាយ បវត្តតិ, តំ យថាវុត្តាយ វិវិច្ចមានតាយ វិវេកសង្ខាតំ និស្សាយេវ បវត្តតិ, ឥតរំ បន តន្និន្នតាតទារម្មណតាហីតិ វុត្តំ “**វិវេកេ និស្សិត**”ន្តិ។ យថា វា វិវេកវសេន បវត្តំ ឈានំ “វិវេកជ”ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ វិវេកវសេន បវត្តោ ពោជ្ឈង្គោ “វិវេកនិស្សិតោ”តិ ទដ្ឋព្ពោ។ និស្សយដ្ឋោ ច វិបស្សនាមគ្គានំ វសេន មគ្គផលានំ វេទិតព្ពោ។ អសតិបិ បុព្ពាបរភាវេ “បដិច្ចសមុប្បាទា”តិ ឯត្ថ បច្ចយានំ សមុប្បាទនំ វិយ អភិន្នធម្មាធារា និស្សយនភាវនា សម្ភវន្តីតិ។ **អយមេវា**តិ វិវេកោ ឯវ។ វិវេកោ ហិ បហានវិនយវិរាគនិរោធា ច សមានត្ថា។

តទង្គសមុច្ឆេទនិស្សរណវិវេកនិស្សិតតំ វត្វា បដិបស្សទ្ធិវិវេកនិស្សិតតាយ អវចនំ “សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតី”តិអាទិនា ភាវេតព្ពានំ ពោជ្ឈង្គានំ ឥធ វុត្តត្តា។ ភាវិតពោជ្ឈង្គស្ស ហិ យេ សច្ឆិកាតព្ពា ផលពោជ្ឈង្គា, តេសំ កិច្ចំ បដិបស្សទ្ធិវិវេកោ។ **អជ្ឈាសយតោ**តិ “និព្ពានំ សច្ឆិករិស្សាមី”តិ មហន្តអជ្ឈាសយតោ។ យទិបិ វិបស្សនាក្ខណេ សង្ខារារម្មណំ ចិត្តំ, សង្ខារេសុ បន អាទីនវំ សុដ្ឋុ ទិស្វា តប្បដិបក្ខេ និព្ពានេ អធិមុត្តតាយ អជ្ឈាសយតោ និស្សរណវិវេកនិស្សិតតា ទាហាភិភូតស្ស បុគ្គលស្ស សីតនិន្នចិត្តតា វិយ។ **ន បដិសិទ្ធា** វិបស្សនាបាទកេសុ កសិណារម្មណាទិឈានេសុ សតិអាទីនំ និព្ពេធភាគិយត្តា។ អនុទ្ធរន្តា បន វិបស្សនា វិយ ពោធិយា មគ្គស្ស អាសន្នការណំ ឈានំ ន ហោតិ, នាបិ តថា ឯកន្តិកំ ការណំ, ន ច វិបស្សនាកិច្ចស្ស វិយ ឈានកិច្ចស្ស និដ្ឋានំ មគ្គោតិ កត្វា ន ឧទ្ធរន្តិ។ ឯត្ថ ច កសិណគ្គហណេន តទាយត្តានិ អារុប្បានិបិ គហិតានីតិ ទដ្ឋព្ពានិ។ តានិបិ ហិ វិបស្សនាបាទកានិ និព្ពេធភាគិយានិ ច ហោន្តីតិ វត្តុំ វដ្ដតិ តន្និន្នភាវសព្ភាវតោ។ យទគ្គេន ហិ និព្ពាននិន្នតា, តទគ្គេន ផលនិន្នតាបិ សិយា។ “កុទាស្សុ នាមាហំ តទាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរេយ្យ”ន្តិ (ម. និ. ១.៤៦៥) អាទិវចនម្បេតស្ស អត្ថស្ស សាធកំ។

វោស្សគ្គ-សទ្ទោ បរិច្ចាគត្ថោ បក្ខន្ទនត្ថោ ចាតិ វោស្សគ្គស្ស ទុវិធតា វុត្តា។ វោស្សជ្ជនញ្ហិ បហានំ, វិស្សជ្ជភាវេន និរាសង្គបវត្តិ ច, តស្មា វិបស្សនាក្ខណេ តទង្គវសេន, មគ្គក្ខណេ សមុច្ឆេទវសេន បដិបក្ខស្ស បហានំ វោស្សគ្គោ, តថា វិបស្សនាក្ខណេ តន្និន្នភាវេន, មគ្គក្ខណេ អារម្មណករណេន វិស្សជ្ជសភាវតោ វោស្សគ្គោតិ វេទិតព្ពំ។ **យថាវុត្តេន បការេនា**តិ តទង្គសមុច្ឆេទបការេន តន្និន្នតទារម្មណករណបការេន ច។ បុព្ពេ វោស្សគ្គ-បទស្សេវ អត្ថស្ស វុត្តត្តា អាហ “**សកលេន វចនេនា**”តិ។ **បរិណមន្តំ** វិបស្សនាក្ខណេ, **បរិណតំ** មគ្គក្ខណេ។ បរិណាមោ នាម បរិបាកោតិ អាហ “**បរិបច្ចន្តំ បរិបក្កញ្ច**”តិ។ បរិបាកោ ច អាសេវនលាភេន អាហិតសាមត្ថិយស្ស កិលេសស្ស បរិច្ចជិតុំ និព្ពានញ្ច បក្ខន្ទិតុំ តិក្ខវិសទសភាវោ។ តេនាហ “**អយញ្ហិ**”តិអាទិ។ **ឯស នយោ**តិ យ្វាយំ “តទង្គវិវេកនិស្សិត”ន្តិអាទិនា សតិសម្ពោជ្ឈង្គេ វុត្តោ, សេសេសុ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទីសុបិ ឯស នយោតិ ឯវំ តត្ថ នេតព្ពន្តិ អត្ថោ។

ឯវំ អាទិកម្មិកានំ ពោជ្ឈង្គេសុ អសម្មោហត្ថំ មិស្សកនយំ វត្វា ឥទានិ និព្ពត្តិតលោកុត្តរពោជ្ឈង្គវសេន អត្ថំ វិភាវេតុំ “**ឥធ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥធ បនា**តិ ឥមស្មឹ សព្ពាសវសុត្តន្តេ។ **មគ្គោ ឯវ វោស្សគ្គវិបរិណាមី** ភាវនាមគ្គស្ស ឥធ អធិប្បេតត្តា។ **តញ្ច ខោ**តិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ។ **សមុច្ឆេទតោ**តិ សមុច្ឆិន្ទនតោ។

ទិដ្ឋាសវស្ស បឋមមគ្គវជ្ឈត្តា “**តយោ អាសវា**”តិ វុត្តំ។ តេបិ អនបាយគមនីយា ឯវ វេទិតព្ពា អបាយគមនីយានំ ទស្សនេនេវ បហីនត្តា។ សតិបិ សម្ពោជ្ឈង្គានំ យេភុយ្យេន មគ្គភាវេ តត្ថ តត្ថ

សម្ពោជ្ឈង្គសភាវានំ មគ្គធម្មានំ វសេន វុត្តមគ្គត្តយសម្បយុត្តា ពោជ្ឈង្គាតិ បច្ចេកពោជ្ឈង្គេ “ពោជ្ឈង្គភាវនាយា”តិ ឥមិនា គណ្ហន្តោ “**មគ្គត្តយសម្បយុត្តាយា**”តិ អាហ។

ភាវនាបហាតព្ពអាសវវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២៨. ថេរាមេន្តោតិ អាសវប្បហានស្ស សុទុក្ករត្តា តាយ ឯវ ទុក្ករកិរិយាយ តំ អភិត្ថវន្តោ។ **អស្សា**តិ បហីនាសវភិក្ខុនោ។ **អានិសំស**ន្តិ តណ្ហាច្ឆេទាទិទុក្ខក្ខយបរិយោសានំ ឧទ្រយំ។ **ឯតេហិ** បហានាទិសំកិត្តនេហិ។ **ឧស្សុក្កំ ជនេន្តោ**តិ ឯវំ ធម្មស្សាមិនាបិ អភិត្ថវនីយំ មហានិសំសញ្ច អាសវប្បហានន្តិ តត្ថ អាទរសហិតំ ឧស្សាហំ ឧប្បាទេន្តោ។ **ទស្សនេនេវ បហីនា**តិ ទស្សនេន បហីនា ឯវ។ តេន វុត្តំ “**ន អប្បហីនេសុយេវ បហីនសញ្ញី**”តិ។

សព្ព-សទ្ទេន អាសវានំ, អាសវសំវរានញ្ច សម្ពន្ធវសេន ទុតិយបឋមវិកប្បានំ ភេទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ទស្សនាភិសមយា**តិ បរិញ្ញាភិសមយា បរិញ្ញាកិច្ចសិទ្ធិយា។ តេនាហ “**កិច្ចវសេនា**”តិ, អសម្មោហបដិវេធេនាតិ អត្ថោ។ **សមុស្សយោ** កាយោ, អត្តភាវោ វា។

អនវជ្ជបីតិសោមនស្សសហិតំ ចិត្តំ “អត្តនោ”តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ អត្តាវហត្តា, ន តព្ពិបរីតំ អនត្តាវហត្តាតិ បីតិសម្បយុត្តចិត្តតំ សន្ធាយាហ “**អត្តមនាតិ សកមនា**”តិ។ តេនាហ “**តុដ្ឋមនា**”តិ។ **អត្តមនា**តិ វា បីតិសោមនស្សេហិ គហិតមនា។ យស្មា បន តេហិ គហិតតា សម្បយុត្តតាវ, តស្មា វុត្តំ “**បីតិសោមនស្សេហិ វា សម្បយុត្តមនា**”តិ។ យទេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យត្តា ចាតិ វេទិតព្ពំ។

សព្ពាសវសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. ធម្មទាយាទសុត្តវណ្ណនា

២៩. តស្មា តំ ទស្សេត្វាតិ យស្មា សុត្តន្តវណ្ណនា សុត្តនិក្ខេបំ ទស្សេត្វា វុច្ចមានា បាកដា ហោតិ, យស្មា ចស្ស ធម្មទាយាទសុត្តស្ស អដ្ឋុប្បត្តិកោ និក្ខេបោ, តស្មា តំ និក្ខេបំ ទស្សេត្វា, កថេត្វាតិ អត្ថោ។ **លាភសក្ការេ**តិ (សំ. និ. ដី. ២.២.៦៣) លាភសក្ការសង្ខាតាយ អដ្ឋុប្បត្តិយាតិ កេចិ, លាភសក្ការេ វា អដ្ឋុប្បត្តិយាតិ អបរេ។ យា ហិ លាភសក្ការនិមិត្តំ តទា ភិក្ខូសុ បច្ចយពាហុល្លិកតា ជាតា, តំ អដ្ឋុប្បត្តិំ កត្វា ភគវា ឥមំ ទេសេសីតិ។ **យមកមហាមេឃោ**តិ ហេដ្ឋាឧិលម្ពនឧបរិឧក្កមនវសេន សតបដលោ សហស្សបដលោ យុគឡមហាមេឃោ។ **តិដ្ឋន្តិ ចេវ** ភគវតិ កត្ថចិ និពទ្ធវាសំ វសន្តេ, ចារិកំ បន គច្ឆន្តេ **អនុពន្ធន្តិ ច**។ ភិក្ខូនម្បិ យេភុយ្យេន កប្បសតសហស្សំ តតោ ភិយ្យោបិ បូរិតទានបារមិសញ្ចយត្តា តទា មហាលាភសក្ការោ ឧប្បជ្ជីតិ វុត្តំ “**ឯវំ ភិក្ខុសង្ឃស្សបី**”តិ។

សក្កតោតិ សក្ការប្បត្តោ។ **គរុកតោ**តិ គរុការប្បត្តោ។ **មានិតោ**តិ ពហុមតោ មនសា បិយាយិតោ ច។ **បូជិតោ**តិ មាលាទិបូជាយ ចេវ ចតុបច្ចយាភិបូជាយ ច បូជិតោ។ **អបចិតោ**តិ អបចាយនប្បត្តោ។ យស្ស ហិ ចត្តារោ បច្ចយេ សក្កត្វាបិ អភិសង្ខតេ បណីតបណីតេ ឧបនេន្តិ, សោ សក្កតោ។ យស្មឹ គរុភាវំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា តេ ទេន្តិ, សោ គរុកតោ។ យំ មនសា បិយាយន្តិ ពហុមញ្ញន្តិ ច, សោ ពហុមតោ។ យស្ស សព្ពមេតំ បូជាវសេន ករោន្តិ, សោ បូជិតោ។ យស្ស អភិវាទនបច្ចុដ្ឋានញ្ជលិកម្មាទិវសេន បរមនិបច្ចការំ ករោន្តិ, សោ អបចិតោ។ ភគវតិ ភិក្ខុសង្ឃេ ច លោកោ ឯវំ បដិបន្នោ។ តេន វុត្តំ “តេន ខោ បន...បេ.... បរិក្ខារាន”ន្តិ។ **លាភគ្គយសគ្គបត្ត**ន្តិ លាភស្ស ច យសស្ស ច អគ្គំ ឧក្កំសំ បត្តំ។

បច្ចយា ចីវរាទយោ គរុកាតព្ពា ឯតេសន្តិ **បច្ចយគរុកា,** អាមិសចក្ខុកាតិ អត្ថោ។ បច្ចយេសុ គិទ្ធា គធិតា បច្ចយានំ ពហុលភាវាយ បដិបន្នាតិ **បច្ចយពាហុលិកា**។ **ភគវតោបិ បាកដា អហោសិ** បកតិចារិត្តវសេនាតិ អធិប្បាយោ អញ្ញថា អបាកដស្សេវ អភាវតោ។ ធម្មសភាវចិន្តាវសេន បវត្តំ សហោត្តប្បញាណំ **ធម្មសំវេគោ,** ឥធ បន សោ ភិក្ខូនំ លាភគរុតាធម្មវសេន វេទិតព្ពោ។ **សមណធម្មវុត្តី**តិ សមណធម្មករណំ។ **សា**តិ ធម្មទាយាទទេសនា។ បដិពិម្ពទស្សនវសេន សព្ពកាយស្ស ទស្សនយោគ្គោ អាទាសោតិ **សព្ពកាយិកអាទាសោ**។

បិតុ-ទាយំ, តេន ទាតព្ពំ, តតោ លទ្ធព្ពំ អរហភាវេន អាទិយន្តីតិ **ទាយាទា,** បុត្តា។ តញ្ច លោកេ អាមិសមេវ, សាសនេ បន ធម្មោបីតិ តត្ថ យំ សាវជ្ជំ អនិយ្យានិកញ្ច, តំ បដិក្ខិបិត្វា, យំ និយ្យានិកំ អនវជ្ជញ្ច, តត្ថ ភិក្ខូ និយោជេន្តោ ភគវា អវោច “**ធម្មទាយាទា មេ, ភិក្ខវេ, ភវថ, មា អាមិសទាយាទា**”តិ។ **ធម្មស្ស មេ ទាយាទា**តិ មម ធម្មស្ស ឱគាហិនោ, ធម្មភាគភាគិនោតិ អត្ថោ។ តថា ហិ វក្ខតិ “ធម្មកោដ្ឋាសស្សេវ សា

មិនោ”តិ (ម. និ. អដ្ឋ.១.២៩)។ **និព្ពត្តិតធម្មោ**តិ អសំកិលេសិកានុត្តរាទិភាវេន ធម្មសាមញ្ញតោ និទ្ទារិតធម្មោ។ បរិយាយេតិ សភាវតោ បរិវត្តេត្វា ញាបេតិ ឯតេនាតិ **បរិយាយោ**, លេសោ, លេសការណំ វា។ តទភាវតោ **និប្បរិយាយធម្មោ** មគ្គប្បត្តិយា អបាយបតនាទិតោ អច្ចន្តមេវ វារណតោ។ តតោ វុត្តវិបរិយាយតោ **បរិយាយធម្មោ** អច្ចន្តំ អបាយទុក្ខវដ្ដទុក្ខបាតនតោ បរម្បរាយ វារណតោ។ យថា ហិ លោកិយំ កុសលំ ទានសីលាទិ វិវដ្ដំ ឧទ្ទិស្ស និព្ពត្តិតំ, អយំ តំ អសម្បាទេន្តម្បិ តំ សម្បាបកស្ស ធម្មស្ស និព្ពត្តការណភាវបរិយាយេន បរិយាយធម្មោ នាម ហោតិ, ឯវំ តំ វដ្ដំ ឧទ្ទិស្ស និព្ពត្តិតំ, យំ តណ្ហាទីហិ សវិសេសំ អាមសិតព្ពតោ អាមិសន្តិ លោកេ បាកដំ អច្ឆាទនភោជនាទិ, តស្ស, តំសទិសស្ស ច ផលវិសេសស្ស និមិត្តភាវបរិយាយេន បរិយាយាមិសន្តិ វុច្ចតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“យំ បនិទំ…បេ… ឥទំ បរិយាយាមិសំ នាមា”**តិ។

“សកលមេវ ហិទំ, អានន្ទ, ព្រហ្មចរិយស្ស យទិទំ កល្យាណមិត្តតា”តិ (សំ. និ. ៥.២, ៣) អាទិវចនតោ សាវកេហិ អធិកតោបិ លោកុត្តរធម្មោ សត្ថុយេវាតិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ វុត្តំ **“និប្បរិយាយធម្មោបិ *ភគវតោយេវ* សន្តកោ”**តិ។ សាវកានញ្ហិ ធម្មទិដ្ឋិបច្ចយស្សបិ យោនិសោមនសិការស្ស វិសេសបច្ចយោ បរតោឃោសោ ច តថាគតាធីនោតិ តេហិ បដិវិទ្ធោបិ ធម្មោ ធម្មស្សាមិនោយេវាតិ វត្តុំ យុត្តំ។ តេនាហ **“*ភគវតា ហី*”**តិអាទិ។ តត្ថ **អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្សា**តិ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនន្តរធានតោ បភុតិ យាវ ឥមស្មា ពុទ្ធុប្បាទា អសម្មោធវសេន ន ឧប្បន្នស្ស អរិយមគ្គស្ស។ **ឧប្បាទេតា**តិ និព្ពត្តេតា។ តំ បនេតំ មគ្គស្ស ភគវតោ និព្ពត្តនំ, ន បច្ចេកពុទ្ធានំ វិយ សសន្តានេយេវ, អថ ខោ បរសន្តានេបីតិ ទស្សេតុំ **“អសញ្ជាតស្ស មគ្គស្ស សញ្ជនេតា, អនក្ខាតស្ស មគ្គស្ស អក្ខាតា”**តិ វុត្តំ។ តយិទំ មគ្គស្ស ឧប្បាទនំ សញ្ជនេនញ្ច អត្ថតោ ជាននញ្ចេវ អសម្មោហបដិវេធភាវតោតិ វុត្តំ **“មគ្គញ្ញូ មគ្គវិទូ”**តិ។ អក្ខានំ បនស្ស សុកុសលភាវេនាតិ វុត្តំ **“មគ្គកោវិទោ”**តិ។ សត្ថារា យថាគតំ មគ្គំ អនុគច្ឆន្តីតិ **មគ្គានុគា** ភគវតោ ឯវ តំ មគ្គំ សុដ្ឋុ អធិគមនតោ។ បច្ឆា បរតោ សម្មា អនុ អនុ អាគតា បដិបន្នាតិ **បច្ឆា សមន្នាគតា**។

ជានំ ជានាតីតិ ជានិតព្ពមេវ អភិញ្ញេយ្យាទិភេទំ ជានាតិ ឯកន្តហិតបដិបត្តិតោ។ **បស្សំ បស្សតី**តិ តថា បស្សិតព្ពមេវ បស្សតិ។ អថ វា **ជានំ ជានាតី**តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ជានិតព្ពំ ជានាតិយេវ។ ន ហិ បទេសញ្ញាណេន ជានិតព្ពំ សព្ពំ ឯកន្តតោ ជានាតិ។ **បស្សំ បស្សតី**តិ ទិព្ពចក្ខុ បញ្ញាចក្ខុ ធម្មចក្ខុ ពុទ្ធចក្ខុ សមន្តចក្ខុសង្ខាតេហិ បញ្ចហិ ចក្ខូហិ បស្សិតព្ពំ បស្សតិយេវ។ អថ វា **ជានំ ជានាតី**តិ យថា អញ្ញេ សវិបល្លាសា កាមរូបបរិញ្ញាវាទិនោ ជានន្តាបិ វិបល្លាសវសេន ជានន្តិ, ន ឯវំ ភគវា។ ភគវា បន បហីនវិបល្លាសត្តា ជានន្តោ ជានាតិយេវ, ទិដ្ឋិទស្សនស្ស ច អភាវា បស្សន្តោ បស្សតិយេវាតិ អត្ថោ។ **ចក្ខុភូតោ**តិ បញ្ញាចក្ខុមយត្តា តស្ស ច បត្តត្តា សត្តេសុ ច តទុប្បាទនតោ ទស្សនបរិណាយកដ្ឋេន លោកស្ស ចក្ខុ វិយ ភូតោ។ **ញាណភូតោ**តិ ឯតស្ស ច ឯវមេវ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ធម្មា ពោធិបក្ខិយា, ព្រហ្មា មគ្គោ, តេហិ ឧប្បន្នត្តា, តេសំវា បត្តត្តា អធិគតត្តា, លោកស្ស ច តទុប្បាទនតោ **“ធម្មភូតោ, ព្រហ្មភូតោ”**តិ ច វេទិតព្ពោ។ **វត្តា**តិ ចតុសច្ចធម្មំ វទតីតិ វត្តា។ ចិរំ សច្ចប្បដិវេធំ បវត្តេន្តោ វទតីតិ **បវត្តា**។ **អត្ថស្ស និន្នេតា**តិ ធម្មតាសង្ខាតំ បរមត្ថំ និព្ពានញ្ច និទ្ធារេត្វា ទស្សេតា, បាបយិតា វា។ **អមតស្ស ទាតា**តិ អមតំ សច្ឆិកិរិយំ សត្តេសុ ឧប្បាទេន្តោ អមតំ ទទាតីតិ អមតស្ស ទាតា។ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ តទាយត្តភាវតោ **ធម្មស្សាមី**។

> “យា ច និព្ពានសម្បត្តិ, សព្ពមេតេន លព្ភតិ;
> សុខោ វិបាកោ បុញ្ញានំ, អធិប្បាយោ សមិជ្ឈតិ។ (បេដកោ. ២៣);

និព្ពានបដិសំយុត្តោ, សព្ពសម្បត្តិទាយកោ”តិ –

ឯវមាទី ភគវតោ វចនំ សុត្វា ឯវ ភិក្ខូ ទានាទិបុញ្ញានំ វិវដ្ដសន្និស្សយតំ ជានន្តិ, ន អញ្ញថាតិ វុត្តំ **“បរិយាយធម្មោបិ…បេ… បដិលភតី”**តិ។ “ឯទិសំ បរិភុញ្ជិតព្ព”ន្តិ កប្បិយស្ស ច ចីវរាទិបច្ចយស្ស ភគវតោ វចនេន វិនា បដិគ្គហោបិ ភិក្ខូនំ ន សម្ភវតិ, កុតោ បរិភោគោតិ អាហ **“និប្បរិយាយាមិសម្បី”**តិអាទិ។

បរិយាយាមិសស្ស ភគវតោ សន្តកភាវោ បរិយាយធម្មស្ស តព្ភាវេនេវ ទីបិតោ។ តទេវ សាមិភាវំ ទស្សេន្តោតិ សម្ពន្ធោ។ **តស្មា**តិ អត្តាធីនបដិលាភបដិគ្គហតាយ អត្តនោ សន្តកត្តា ច។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ ធម្មាមិសេ។

បច្ចយា ចីវរាទយោ បរមា បាបុណិតព្ពភាវេន ឧត្តមមរិយាទា ឯតស្ស ន ឧត្តរិមនុស្សធម្មា អប្បិច្ឆតាទយោ ចាតិ **បច្ចយបរមោ**, លាភគរុកោតិ អត្ថោ។ **តណ្ហុប្បាទេសូ**តិ “ចីវរហេតុ វា, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតិ, បិណ្ឌបាតសេនាសនឥតិភវាភវហេតុ វា, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា

ឧប្បជ្ជតី’’តិ (ទី. និ. ៣.៣១១; អ. និ. ៤.៩; ឥតិវុ. ១០៥) ឯវំ វុត្តេសុ ចតូសុ តណ្ហុប្បត្តិកោដ្ឋាសេសុ។ អប្បិច្ឆតាសន្តុដ្ឋិសល្លេខបវិវេកាទយោ **អប្បិច្ឆតាទយោ**។

តត្ថាតិ តស្មិំ ឱវាទេ, តេសុ វា ធម្មបដិគ្គាហកេសុ ភិក្ខូសុ។ ភវិស្សតិ វា យេសំ តត្ថាតិ យោជនា។ ឥមស្មិំ បក្ខេ **តត្ថា**តិ តស្មិំ ឱវាទេ ឥច្ចេវ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អធិប្បាយោ** អាមិសទាយាទតាយ ឧប្បជ្ជនក អនត្ថានុប្បាទស្ស ធម្មទាយាទតាយ ឧប្បជ្ជនកអដ្ឋុប្បត្តិយា ច អាកង្ខា។ តេនាហ “**បស្សតី**’’តិអាទិ។ តត្ថ **អាមិសេ ឧបក្ខលិតាន**ន្តិ អាមិសហេតុ វិប្បដិបន្នានំ។ **អតីតកាលេ**តិ កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធកាលេ។ **កបិលស្ស ភិក្ខុនោ** វត្ថុ កបិលសុត្តេន, “**សង្ឃាដិបិអាទិត្តា ហោតី**’’តិអាទិនា លក្ខណសុត្តេន (សំ. និ. ២.២១៨) ច វិភាវេតព្ពំ។ អាមិសគរុកោ អប្បគ្ឃភាវេន កូដកហាបណោ វិយ និត្តេជោ សមណតេជេន អនុជ្ជលតោ និព្ពុតង្គារោ វិយ និប្បភោ ច ហោតីតិ យោជនា។ **តតោ**តិ បច្ចយគរុកភាវតោ។ **វិវដ្ដិតចិត្តោ**តិ វិនិវដ្ដិតមានសោ, សល្លេខវុត្តីតិ អត្ថោ។

ធម្មទាយាទាតិ ឯត្តាវតា អន្តោគធាវធារណំ វចនន្តិ តេន អវធារណេន និវត្តិតមត្ថំ វិភាវេតុំ “**មា អាមិសទាយាទា**’’តិ បដិក្ខេបោ ទស្សិតោ។ តថេវ ច វិភាវេតុំ អធិប្បាយានិសំសវិភាវនេសុបិ ទស្សិតោ, តថា អាទីនវវិភាវនេន ធម្មទាយាទតាបដិក្ខេបោ។ **អបទិសិតព្ពា**តិ ហេដ្ឋា កត្វា វត្តព្ពាតិ។ **អាទិយា**តិ ឯត្ថ យស្មា **អា**-ការោ មរិយាទត្ថោ, តស្មា ធម្មទាយាទតាវិធុរេន អាមិសទាយាទភាវេន ហេតុភូតេន, ករណភូតេន វា អាទិយំ វិវេចនំ វិញ្ញូហិ វិសុំ ករណំ វវត្ថានស្ស ហោតីតិ អាហ “**វិសុំ កាតព្ពា**’’តិ។ តេនាហ “**វិញ្ញូហិ គារយ្ហា ភវេយ្យាថាតិ វុត្តំ ហោតី**’’តិ។

“អត្ថិ មេ តុម្ហេសុ អនុកម្បា…បេ…. នោ អាមិសទាយាទា’’តិ ភិក្ខូសុ អត្តនោ ករុណាយនាកិត្តនំ តេសំ មុទុករណំ, “អហម្បិ តេនា’’តិអាទិ បន តតោបិ សវិសេសំ មុទុករណន្តិ អាហ “**អតីវ មុទុករណត្ថ**’’ន្តិ។

នាឡកបដិបទាទយោ នាឡកសុត្តាទីសុ (សុ. និ. ៦៨៤-៧២៨) អាគតបដិបត្តិយោ។ តា បន យស្មា នាឡកត្ថេរាទីហិ បដិបន្នា បរមសល្លេខវុត្តិភូតា អតិឧក្កដ្ឋបដិបត្តិយោ, តស្មា ឥធ ធម្មទាយាទបដិបទាយ ឧទាហរណភាវេន ឧទ្ធដា។ **សក្ខិភូតា**តិ តាយ បដិបត្តិយា វុច្ចមានាយ “កី មេ វិនា បដិបជ្ជនកោ អត្ថី’’តិ អសទ្ទហន្តានំ បច្ចក្ខករណេន សក្ខិភូតា។ **ឥមស្មិ**ន្តិ “តុម្ហេ ច មេ ភិក្ខវេ ធម្មទាយាទា’’តិអាទិកេ វាក្យេ។ **សេស**ន្តិ “តុម្ហេ ច មេ’’តិអាទិកំ សុក្កបក្ខេ អាគតំ បាឡិបទំ។ **វុត្តនយបច្ចនីកេនា**តិ “តេន ធម្មទាយាទភាវេន នោ អាមិសទាយាទភាវេនា’’តិ ឯវំ កណ្ហបក្ខេ វុត្តនយស្ស បដិបក្ខេន។

៣០. ថោមនំ សុត្វាតិ បដិបជ្ជនកស្ស បុគ្គលស្ស បសំសនំ សុត្វា យថា តំ សបរិសស្ស អាយស្មតោ ឧបសេនស្ស បដិបត្តិយា សីលថោមនំ សុត្វា។ **និបាតបទ**ន្តិ ឥមិនា ឥធ-សទ្ទស្ស អនត្ថកតមាហ។ **បវារិតោ**តិ បដិក្ខេបិតោ។ យោ ហិ ភុញ្ជន្តោ ភោជនេន តិត្តោ បរិវេសកេន ឧបនីតភោជនំ បដិក្ខិបតិ, សោ តេន បវារិតេន បដិក្ខេបិតោ នាម ហោតិ។ តេនាហ “**បវារិតោតិ…បេ…. វុត្តំ ហោតី**’’តិ។ បការេហិ ទិដ្ឋាទីហិ វារេតិ សង្ឃាទិកេ យាចាបេតិ ភត្តេ ករោតិ ឯតាយាតិ **បវារណា**, អាបត្តិវិសោធនាយ អត្តវោស្សគ្គោ ឱកាសទានំ។ សា បន យស្មា យេភុយ្យេន វស្សំវុត្ថេហិ កាតព្ពា វុត្តា, តស្មា “**វស្សំវុត្ថបវារណា**’’តិ វុត្តំ។ បវារេតិ បច្ចយេ ឥច្ឆាបេតិ ឯតាយាតិ **បវារណា**, ចីវរាទីហិ ឧបនិមន្តនា។ បការយុត្តា វារណាតិ **បវារណា**, វិប្បកតភោជនតាទិចតុរង្គសហិតោ ភោជនបដិក្ខេបោ។ សា បន យស្មា អនតិរិត្តភោជននិមិត្តាយ អាបត្តិយា ការណំ ហោតិ, តស្មា “**អនតិរិត្តបវារណា**’’តិ វុត្តា។ យាវទត្ថភោជនស្ស បវារណា **យាវទត្ថបវារណា**, បរិយោសិតភោជនស្ស ឧបនីតាហារបដិក្ខេបោតិ អត្ថោ។

“ភុត្តាវី’’តិ វចនតោ ភោជនបារិបូរិតា ឥធាធិប្បេតាតិ អាហ “**បរិបុណ្ណោតិ ភោជនេន បរិបុណ្ណោ**’’តិ។ **បរិយោសិតោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ “ភោជនេន ភោជនកិរិយាយ បរិយោសិតោ’’តិ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន អធិប្បេតត្ថំ បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ ភោជន-សទ្ទស្ស លោបោ វុត្តោ។ **ធាតោ**តិ តិត្តោ។ **សាធកានី**តិ ញាបកានិ។ បរិយោសិតភោជនំ សុហិតយាវទត្ថតាគហណេហិ ភុត្តាវិតាទយោ, ភុត្តាវិតាទិគ្គហណេហិ វា ឥតរេ ពោធិតា ហោន្តីតិ អញ្ញមញ្ញំ នេសំ ញាបកញាបេតព្ពតំ ទស្សេតុំ “**យោ ហី**’’តិអាទិ វុត្តំ។ ឯវំ ឆហិបិ បទេហិ ឧទរាវទេហកំ ភោជនំ ទស្សិតំ , តញ្ច ខោ បរិកប្បនាវសេន។ ន ហិ ភគវា ឯវំ ភុញ្ជតិ។ តេនាហ “**សព្ពញ្ចេតំ បរិកប្បេត្វា វុត្ត**’’ន្តិ។

“សិយា ឯវំ, នាបិ សិយា’’តិ ច ឥទំ អត្ថទ្វយម្បិ ឥធ សម្ភវតីតិ វុត្តំ “**ឥធ ឧភយម្បិ វដ្ដតី**’’តិ។ **អថា**តិ អនន្តរំ, មម ភោជនសមនន្តរមេវាតិ អត្ថោ។ តំ បន យស្មា យថាវុត្តកាលបច្ចាមសនំ ហោតិ, តស្មា “**តម្ហិ**

កាលេ”តិ វុត្តំ។ **អប្បរុឡ្ហហរិតេ**តិ រុហមានតិណាទិហរិតរហិតេ។ អភាវត្ថោ ច អយំ **អប្ប**-សទ្ទោ “អប្បិច្ឆោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៥២, ៣៣៦; សំ. និ. ២.១៤៨) វិយ។

កថិតេបីតិ **បិ**-សទ្ទោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ។ តេន វាចសមីករណាទី សង្គណ្ហាតិ។ តថា ហេស **វុត្ត**-សទ្ទោ “នោ ច ខោ បដិវុត្ត”ន្តិអាទីសុ (បារា. ២៨៩) វាបសមីករណេ ទិស្សតិ, “បន្នលោមោ បរទត្តវុត្តោ”តិអាទីសុ (ចូឡវ. ៣៣២) ជីវិតវុត្តិយំ, “បណ្ឌុបលាសោ ពន្ធនា បវុត្តោ”តិអាទីសុ (បារា. ៩២; បាចិ. ៦៦៦; មហាវ. ១២៩; ម. និ. ៣.៥៩) អបគមេ, “គីតំ បវុត្តំ សមិហិត”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៨៥) បាវចនភាវេន បវត្តិតេ, លោកេ បន “វុត្តំ បរាយណ”ន្តិអាទីសុ (មហាភាស ៧.២.២៦) អជ្ឈេនេ ទិស្សតីតិ។

ន ឯត្ថ បិណ្ឌបាតភោជនេន ធម្មទាយាទតា និវារិតា, បិណ្ឌបាតភោជនំ បន អនាទរិត្វា ធម្មានុធម្មបដិបត្តីតិ ឯត្ថ ការណំ ទស្សេន្តោ អាហ “**បិណ្ឌបាតំ…បេ…. វីតិនាមេយ្យា**”តិ។ តត្ថ **វីតិនាមេយ្យា**តិ កម្មដ្ឋានានុយោគេន ខេបេយ្យ។ តេនាហ “**អាទិត្តសីសូបមំ បច្ចវេក្ខិត្វា**”តិ។ **អាទិត្តសីសូបម**ន្តិអាទិត្តសីសូបមសុត្តំ។

កិញ្ចាបីតិ អយំ “យទិបី”តិ ឥមិនា សមានត្ថោ និបាតោ។ និបាតោ ច នាម យត្ថ យត្ថ វាក្យេ បយុជ្ជតិ, តេន តេន វត្តព្ពត្ថជោតកោ ហោតីតិ ឥធ “បិណ្ឌបាត”ន្តិអាទិនា អនុញ្ញាបសំសាវសេន វុច្ចមានស្ស អត្ថស្ស ជោតកោតិ អធិប្បាយេន “**អនុជាននបសំសនត្ថេ និបាតោ**”តិ វុត្តំ, អនុញ្ញាបសំសារម្ភេ បន “អសម្ភាវនត្ថេ”តិ វុត្តំ សិយា បុរិមេយេវ សម្ភាវនាវិភាវនតោ អធិកត្ថានុលោមតោ ច។

ឯកវារំ បវត្តំ បិណ្ឌបាតបដិក្ខិបនំ កថំ ទីឃរត្តំ អប្បិច្ឆតាទីនំ ការណំ ហោតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**តស្ស ហី**”តិអាទិ។ តត្ថ **អត្រិច្ឆតា**តិ អត្រ ឥច្ឆតីតិ អត្រិច្ឆោ, តស្ស ភាវោ អត្រិច្ឆតា, អត្ថតោ បរលាភបត្ថនា។ តថា ហិ វុត្តំ “បុរិមេយេវ សកលាភេន អសន្តុដ្ឋិ, បរលាភេ ច បត្ថនា, ឯតំ អត្រិច្ឆតាលក្ខណ”ន្តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៨៤៩)។ **បាបិច្ឆតា**តិ អសន្តគុណសម្ភាវនាធិប្បាយតា។ បាបា ឥច្ឆា ឯតស្សាតិ បាបិច្ឆោ, តស្ស ភាវោ បាបិច្ឆតា។ យថាហ “អសន្តគុណសម្ភាវនតា បដិគ្គហណេ ច អមត្តញ្ញុតា, ឯតំ បាបិច្ឆលក្ខណ”ន្តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៨៥១)។ មហន្តានិ វត្ថូនិ ឥច្ឆតិ, មហតី វា តស្ស ឥច្ឆាតិ មហិច្ឆោ, តស្ស ភាវោ **មហិច្ឆតា**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “សន្តគុណសម្ភាវនតា បដិគ្គហណេ ច អមត្តញ្ញុតា, ឯតំ មហិច្ឆលក្ខណ”ន្តិ។ បច្ចវេក្ខមានោ និវារេស្សតីតិ យោជនា។ **អស្ស** ភិក្ខុនោ **សំវត្តិស្សតិ** បិណ្ឌបាតបដិក្ខេបោ។

មហិច្ឆោ បុគ្គលោ យថា បច្ចយទានវសេន បច្ចយទាយកេហិ ភរិតុំ អសក្កុណេយ្យោ, ឯវំ បច្ចយបរិយេសនវសេន អត្តនាបីតិ វុត្តំ “**អត្តនោបិ ឧបដ្ឋាកានម្បិ ទុព្ភរោ ហោតី**”តិ។ សទ្ទាទេយ្យស្ស វិនិបាតវសេន បវត្តិយា **អញ្ញស្ស យមេ ឆឌ្ឌេន្តោ**។ **វិត្តបត្តោ វា**តិ យេសុ កុលេសុ បដិបិណ្ឌវសេន បវត្តតិ, តេសំ សព្ពបច្ឆិមំ អត្តនោ យថាលទ្ធំ ទត្វា តត្ថ កិញ្ចិ អលទ្ធា វិត្តបត្តោ **វិហារំ បវិសិត្វា និបជ្ជតិ** ជិឃច្ឆាទុព្ពល្យេនាតិ អធិប្បាយោ។ យថាលទ្ធបច្ចយបរិភោគេន, បុន បរិយេសនានាបជ្ជនេន អត្តនោ សុភរតា, យថាលទ្ធបច្ចយេន អវញ្ញំ អកត្វា សន្តោសាបត្តិយា ឧបដ្ឋាកានំ សុភរតា វេទិតព្ពា។

កថាវត្ថូនីតិ អប្បិច្ឆតាទិបដិសំយុត្តានំ កថានំ វត្ថូនីតិ កថាវត្ថូនិ, អប្បិច្ឆតាទយោ ឯវ។ **តីណី**តិ តីណិ កថាវត្ថូនិ។ **អភិសល្លេខិកា**តិ អតិវិយ កិលេសេ សល្លិខតីតិ អភិសល្លេខោ, អប្បិច្ឆ តាទិគុណសមុទាយោ, សោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ អភិសល្លេខិកា, មហិច្ឆតាទីនំ តនុភាវាយ យុត្តរូបា អប្បិច្ឆតាទិបដិសំយុត្តតា។ **ចេតោវិនីវរណសប្បាយា**តិ កុសលចិត្តុប្បត្តិយា និវារកានំ នីវរណានំ ទូរីភាវករណេន ចេតោវិនីវរណសង្ខាតានំ សមថវិបស្សនានំ សប្បាយា។ សមថវិបស្សនាចិត្តស្សេវ វា វិភូតិភាវករណាយ សប្បាយា ឧបការិកាតិ **ចេតោវិនីវរណសប្បាយា**។ **ឯកន្តនិព្ពិទាយា**តិអាទិ យេន និព្ពិទាទិអានិសំសេន អយំ កថា អភិសល្លេខិកា ចេតោវិនីវរណសប្បាយា ច នាម ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯកន្តនិព្ពិទាយា**តិ ឯកំសេន វដ្ដទុក្ខតោ និព្ពិន្ទនត្ថាយ។ **វិរាគាយ និរោធាយា**តិ តស្សេវ វិរជ្ជនត្ថញ្ច និរុជ្ឈនត្ថញ្ច។ **ឧបសមាយា**តិ សព្ពកិលេសវូបសមាយ។ **អភិញ្ញាយា**តិ សព្ពស្សបិ អភិញ្ញេយ្យស្ស អភិជាននាយ។ **សម្ពោធាយា**តិ ចតុមគ្គសម្ពោធាយ។ **និព្ពានាយា**តិ អនុបាទិសេសនិព្ពានាយ។ ឯតេសុ ហិ អាទិតោ តីហិ វិបស្សនា វុត្តា, បុន តីហិ មគ្គោ, ឥតរេន និព្ពានំ។ តេន សមថវិបស្សនា អាទឹ កត្វា និព្ពានបរិយោសានោ អយំ សព្ពោ ឧត្តរិមនុស្សធម្មោ ទសកថាវត្ថុលាភិនោ សម្ភវតីតិ ទស្សេតិ។ **បរិបូរេស្សន្តី**តិ តំសភាវតោ ឧបការតោ ច សំវត្តិស្សន្តិ។ អប្បិច្ឆតាទយោ ហិ ឯកវារឧប្បន្នា ឧបរិ តទត្ថាយ សំវត្តិស្សន្តិ។ កថាវត្ថុបរិបូរណំ សិក្ខាបរិបូរណញ្ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អមតំ និព្ពានន្តិ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ។ ឥតរា បន សេក្ខាសេក្ខធម្មបារិបូរិយា បរិបុណ្ណា។ និព្ពានបារិបូរិ ចេត្ថ តទាវហធម្មបារិបូរិវសេន បរិយាយតោ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ ឥទានិ យាយំ អប្បិច្ឆតាទីនំ អនុក្កមបរិវុទ្ធិយា គុណបារិបូរិតា, តំ ឧបមាយ សាធេន្តោ “**សេយ្យថាបី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ជាវុស្សកោ**តិ វស្សានមាសេ ឧដ្ឋិតោ។ សោ ហិ ចិរានុប្បវត្តិ ហោតិ។ **បព្ពតកន្ទរា** បព្ពតេសុ ឧបច្ចកាផិច្ចកាបភវនិជ្ឈរាទិនទិយោ។ **សរសាខា**តិ យត្ថ ឧបរិខន្ធតបទេសតោ ឧទកំ អាគន្ធា តិដ្ឋតិ ចេវ សន្ទតិ ច, តេ។ **កុសោព្ភា** ខុទ្ទកតឡាកា។ **កុន្នទិយោ**តិ បព្ពតបាទតោ និក្ខន្តា ខុទ្ទកនទិយោ។ តា ហិ មហានទិយោ ឱតរន្តិយោ បរិបូរេន្តិ។ **បរមធម្មទាយាទ**ន្តិ បរមំ ឧត្តមំ ធម្មទាយាទភាវំ, បរមំ ធម្មទាយជ្ជំ វា។ **តេ ភិក្ខូ**តិ តេ ធម្មបដិគ្គាហកេ ភិក្ខូ។ **សន្និយោជេន្តោ**តិ មូលគុណេហិ អប្បិច្ឆតាទីហិ យោជេន្តោ។

ឧគ្គហេត្វាតិ អត្ថតោ ព្យញ្ជនតោ ច ឧបធារណវសេន គហេត្វា អវិបរីតំ គហេត្វា។ **សំសន្ទេត្វា**តិ មម ទេសនានុសារេន មមជ្ឈាសយំ អវិរជ្ឈិត្វា។ យថា ឥធេវ **ចិន្តេសី**តិ យថា ឥមិស្សា ធម្មទាយាទទេសនាយ ចិន្តេសិ, ឯវំ អញ្ញត្ថាបិ ធម្មថោមនត្ថំ គន្ធកុដឹ បវិសន្តោ ចិន្តេសិ។ **ឯកជ្ឈាសយាយា**តិ សមានាធិប្បាយាយ។ **មតិយា**តិ បញ្ញាយ។ **អយំ ទេសនា អគ្គា**តិអាទិ ភគវា ធម្មសេនាបតី គុណតោ ឯវំ បគ្គណ្ហាតីតិ កត្វា វុត្តំ។

ចិត្តគតិយាតិ ចិត្តវសេន កាយស្ស បរិណាមនេន “អយំ កាយោ ឥទំ ចិត្តំ វិយ ហោតូ”តិ កាយស្ស ចិត្តេន សមានគតិកតាធិដ្ឋានេន។ កថំ បន កាយោ ទន្ធប្បវត្តិកោ លហុបរិវត្តេនចិត្តេន សមានគតិកោ ហោតីតិ? ន សព្ពថា សមានគតិកោ។ យថេវ ហិ កាយវសេន ចិត្តបរិណាមនេ ចិត្តំ សព្ពថា កាយេន សមានគតិកំ ន ហោតិ។ ន ហិ តទា ចិត្តំ សភាវសិទ្ធេន អត្តនោ ខណេន អវត្តិត្វា ទន្ធវុត្តិកស្ស រូបធម្មស្ស ខណេន វត្តិតុំ សក្កោតិ, “ឥទំ ចិត្តំ អយំ កាយោ វិយ ហោតូ”តិ បន អធិដ្ឋានេន ទន្ធគតិកស្ស កាយស្ស អនុវត្តនតោ យាវ ឥច្ឆិតដ្ឋានប្បត្តិ, តាវ កាយគតី អនុលោមេន្តមេវ ហុត្វា សន្តានវសេន បវត្តមានំ ចិត្តំ កាយគតិកំ កត្វា បរិណាមិតំ នាម ហោតិ, ឯវំ “អយំ កាយោ ឥទំ ចិត្តំ វិយ ហោតូ”តិ អធិដ្ឋានេន បគេវ លហុសញ្ញាយ សុខុម សញ្ញាយ ច សម្បាទិតត្តា អភាវិតិទ្ធិបាទានំ វិយ ទន្ធំ អវត្តិត្វា យថា លហុំ កតិបយចិត្តវារេហេវ ឥច្ឆិតដ្ឋានប្បត្តិ ហោតិ , ឯវំ បវត្តមានោ កាយោ ចិត្តគតិកភាវេនេវ បរិណាមិតោ នាម ហោតិ, ន ឯកចិត្តក្ខណេនេវ បវត្តិយា។ ឯវញ្ច កត្វា ពាហុសមិញ្ជនប្បសារណូបមាបិ ឧបចារេន វិនា សុដ្ឋុតរំ យុត្តា ហោតិ, អញ្ញថា ធម្មតាវិលោមិតា សិយា។ ន ហិ ធម្មានំ លក្ខណញ្ញថត្តំ ឥទ្ធិពលេន កាតុំ សក្កា, ភាវញ្ញថត្តមេវ បន សក្កាតិ។

៣១. ភគវតោ អធិប្បាយានុរូបំ ភិក្ខូនញ្ច អជ្ឈាសយំ ញត្វាតិ វចនសេសោ។ ទេសកាលេ វិយ ភាជនម្បិ ឱលោកេត្វា ឯវំ មហាថេរោ ធម្មំ កថេតិ។ **បក្កន្តស្សា**តិ ឥទំ អនាទរេ សាមិវចនន្តិ ទស្សេន្តោ “**បក្កន្តស្ស សតោ**”តិអាទិមាហ។ **កិត្តកេនា**តិ កេន បរិមាណេន។ តំ បន បរិមាណំ យស្មា បរិមេយ្យស្ស អត្ថស្ស បរិច្ឆិន្ទនំ ហោតិ, តស្មា “**កិត្តាវតាតិ បរិច្ឆេទវចន**”ន្តិ អាហ។ **នុកាវោ បុច្ឆាយ**ន្តិ អយំ នុ-សទ្ទោ ឥធេវ បុច្ឆាយំ អាគតោតិ កត្វា វុត្តំ។ នុ-សទ្ទេន ហេត្ថ ជោតិយមានោ អត្ថោ កឹ-សទ្ទេន បរិមាណោ អត្ថោ បរិមេយ្យត្ថោ ច។ ឯត្ថ សំកិលេសបក្ខោ វិវេកស្ស អននុសិក្ខនំ អាមិសទាយាទតា, វោទានបក្ខោ តស្ស អនុសិក្ខនំ ធម្មទាយាទតាតិ។ **តីហិ វិវេកេហី**តិ វិវេកត្តយគ្គហណំ តទន្តោគធត្តា វិវេកបញ្ចកស្ស។ វិវេកបញ្ចកគ្គហណេ បនស្ស សរូបេន កាយវិវេកោ គហិតោ ន សិយា, តទាយត្តត្តា វា សត្ថារា តទា បយុជ្ជមានវិវេកទស្សនវសេន “**តីហិ វិវេកេហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អញ្ញតរម្បី**តិ កស្មា វុត្តំ។ ន ហិ កាយវិវេកមត្តេន ធម្មទាយាទភាវោ សិជ្ឈតីតិ? ន, វិវេកទ្វយសន្និស្សយស្សេវ កាយវិវេកស្ស ឥធាធិប្បេតត្តា។ ឯវញ្ច កត្វា ចិត្តវិវេកគ្គហណម្បិ សមត្ថិតំ ហោតិ។ ន ហិ លោកិយជ្ឈានាធិគមមត្តេន និប្បរិយាយតោ សត្ថុធម្មទាយាទភាវោ ឥច្ឆិតោ, និព្ពានាធិគមេន បន សោ ឥច្ឆិតោ, តស្មា សព្ពាបិ សាសនេ វិវេកានុសិក្ខនា និព្ពានបោណា និព្ពានបព្ភារា និព្ពានោគធា ចាតិ វុត្តំ “**តិណ្ណំ វិវេកានំ អញ្ញតរម្បិ**”តិ។ អសតិ អាលោកេ អន្ធការោ វិយ អសតិ ធម្មទាយាទតាយ ឯកំសិយា អាមិសទាយាទតាតិ អាហ “**អាមិសទាយាទាវ ហោន្តី**”តិ។ **ឯស នយោ សុក្កបក្ខេបី**តិ កណ្ហបក្ខតោ សាធារណវសេន លព្ភមានំ អត្ថសាមញ្ញំ អតិទិសតិ, ន អត្ថវិសេសំ តស្ស វិសទិសត្តា, អត្ថវិសេសមេវ វា អតិទិសតិ វិសទិសូទាហរណូបាយញាយេន។ “តិណ្ណំ វិវេកានំ អញ្ញតរ”ន្តិ ឥទំ ឥធ ន លព្ភតិ។ តយោបិ ហិ វិវេកា, តេសុ ឯកោ វា ឥតរទ្វយសន្និស្សយោ ឥធ លព្ភតិ។

ទូរតោបីតិ ទូរដ្ឋានតោបិ។ តេនាហ “**តិរោរដ្ឋតោបី**”តិអាទិ។ កាមំ “បដិភាតូ”តិ ឯត្ថ បដិ-សទ្ទាបេក្ខាយ “សារិបុត្ត”ន្តិ ឧបយោគវចនំ, អត្ថោ បន សាមិវចនវសេនេវ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អាយស្មតោយេវ សារិបុត្តស្សា**”តិ។ **ភាគោ ហោតូ**តិ ឥមិនាភាគត្ថោ បដិ-សទ្ទោតិ ទស្សេតិ លក្ខណាទិអត្ថានំ ឥធ អយុជ្ជនតោ។ តេនាហ “**ឯវំ សទ្ទលក្ខណេន សមេតី**”តិ។ **ទិស្សតូ**តិ ញាណេន ទិស្សតុ, បស្សតូតិ វា អត្ថោ។ **ឧបដ្ឋាតូ**តិ ញាណស្ស បច្ចុបតិដ្ឋតុ។ **ឧគ្គហេស្សន្តី**តិ វាចុគ្គតំ ករិស្សន្តិ។ វាចុគ្គតករណញ្ហិ ឧគ្គហោ។ **បរិយាបុណិស្សន្តី**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ បុរិបុច្ឆនាទិនា វា អត្ថស្ស ចិត្តេ អាបាទនំ បជ្ជបនំ បរិយាបុណនំ។ **ការណវចន**ន្តិ យថាវុត្តស្ស

ការណភាវេន វចនំ “ហេតុម្ហិ ករណវចន”ន្តិ កត្វា។ វុត្តត្ថបច្ចាមសនំ តំ-សទ្ទេន ករិយតីតិ។ តេនាហ “**យស្មា**”តិអាទិ។

ឯកេនេវាការេនាតិ អាមិសទាយាទតាសិទ្ធេន អាទិយតាសង្ខាតេន ឯកេនេវ បការេន។ តមេវ ហិ អាការំ សន្ធាយាហ “***ភគវតា វុត្តមត្ថ***”ន្តិ។ អញ្ញថា “សត្ថុ បវិវិត្តស្ស វិហរតោ សាវកា វិវេកំ នានុសិក្ខន្តី’តិ ឯកេនេវ អាការេន សោ អត្ថោ ថេរេនបិ វុត្តោ។ **តីហិ អាការេហីតិ** អាមិសទាយាទបដិបទាភូតេហិ តិណ្ណំ វិវេកានំ អននុសិក្ខនាការេហិ។ **ឯត្តាវតាតិ** “**តថាវុសោ...បេ.... នានុសិក្ខន្តិ**”តិ ឯត្តកេន កណ្ហបក្ខេ ឧទ្ទេសបាឋេន។

វិត្ថារតោ សុវិភត្តោ ហោតិ អនវសេសតោ សម្មទេវ និទ្ទិដ្ឋត្តា។ ននុ ច ឧទ្ទេសេ សត្ថុនោបិ អាទិយតា ភគវតា គហិតា, សា ន និទ្ទិដ្ឋាតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ “**សោ ច ខោ**”តិអាទិ។ ***សាវកេ អនុគ្គណ្ហន្តស្សាតិ*** “អាមិសទាយាទា សត្ថុ សាវកា”តិ សត្ថុ បរប្បវាទបរិហរណត្ថម្បិ “តុម្ហេហិ ធម្មទាយាទេហិ ភវិតព្ព”ន្តិ ឯវំ សាវកេ អនុកម្បមានស្ស។ សាវកានំ តំ ន យុត្តំ សាមីចិអភាវតោតិ យោជនា។ **ឯស នយោតិ** យទិទំ “ឯត្តាវតាយំ ភគវា”តិអាទិនា កណ្ហបក្ខេ ឧទ្ទេសស្ស អត្ថវិភាគទស្សនមុខេន សម្ពន្ធទស្សនំ, ឯស នយោ សុក្កបក្ខេបិ សម្ពន្ធទស្សនេតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “***អយំ តាវេត្ថ អនុសន្ធិក្កមយោជនា***”តិ, សត្ថារា ទេសិតាយ ឧទ្ទេសទេសនាយ មហាថេរេន ទេសិតាយ ច អនុសន្ធិក្កមេន សម្ពន្ធោតិ អត្ថោ។ យថានុសន្ធិ ឯវ ចេត្ថ អនុសន្ធិ វេទិតព្ពោ។

អច្ចន្តបវិវិត្តស្សាតិ ឯកន្តឧបធិវិវេកោ វិយ ឥតរេបិ វិវេកោ សត្ថុ ឯកន្តិកាវាតិ។ អនុសិក្ខនំ នាម អនុ អនុ បូរណន្តិ តប្បដិក្ខេបេន អាហ “**ន បរិបូរេន្តី**”តិ, ន បរិព្រូហេន្តីតិ អត្ថោ, **ន បរិបូរេន្តីតិ** វា ន បរិបាលេន្តីតិ អត្ថោ។ យទគ្គេន ហិ វិវេកំ នានុសិក្ខន្តិ, តទគ្គេន ន បរិព្រូហេន្តិ, ន បរិបាលេន្តីតិ វា វត្តព្ពតំ លភន្តីតិ។ កស្មា បនេត្ថ “វិវេកំ នានុសិក្ខន្តី”តិ ឧទ្ទេសេ វិយ អវិសេសវចនេ កាយវិវេកស្សេវ គហណំ កតន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**យទិ បនា**”តិអាទិ។ **បុច្ឆាយាតិ** បុច្ឆាតោ អវិសេសោ សិយា វិភាគស្ស អលព្ភមានត្តា វិស្សជ្ជនស្ស។ ននុ ច “វិវេកំ នានុសិក្ខន្តី”តិ អវិសេសវចនតោ បាឡិយំ វិភាគោ ន លព្ភតេវាតិ? ន, បទន្តរេន វិភាវិតត្តា។ តេនាហ “**យេសញ្ច ធម្មាន**”ន្តិអាទិ។ **ព្យាករណបក្ខោតិ** វិស្សជ្ជនបក្ខោ។ វិស្សជ្ជនញ្ច ន បុច្ឆា វិយ អវិសេសជោតនា , អថ ខោ យថាធិប្បេតត្ថវិភជនន្តិ អធិប្បាយោ។ **ឥមិនា បទេនាតិ** “វិវេកំ នានុសិក្ខន្តី”តិ ឥមិនា បទេន កាយវិវេកំ អបរិបូរិយមានំ ទស្សេតីតិ អធិប្បាយោ។ **ចិត្តវិវេកំ ឧបធិវិវេកន្តិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

ឯត្ថ ច នប្បជហន្តីតិ បហាតព្ពធម្មានំ បហានាភាវវចនំ បហានលក្ខណវិវេកាភាវទីបនំ, តំ វត្វា បុន “វិវេកេ និក្ខិត្តធុរា”តិ វចនំ តតោ សាតិសយវិវេកាភាវទីបនន្តិ តទុភយវិវេកាភាវទស្សនេន “យេសញ្ច ធម្មាន”ន្តិអាទិនាវ បារិសេសញាយេន “វិវេកំ នានុសិក្ខន្តី”តិ ឥមិនា វិវេកទ្វយមូលភូតកាយវិវេកាភាវទស្សនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អវិគតតណ្ហតាយ តំ តំ បរិក្ខារជាតំ ពហុំ លន្តិ អាទិយន្តីតិ ពាហុលា, ពាហុលា ឯវ **ពាហុលិកា** យថា “វេនយិកោ”តិ (ម. និ. ១.២៤៦; អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨)។ តេ បន យស្មា បច្ចយពាហុលភាវាយ យុត្តប្បយុត្តា នាម ហោន្តិ, តស្មា អាហ “**ចីវរាទិពាហុល្លាយ បដិបន្នា**”តិ។ សិក្ខាយ អាទរភាវាភាវតោ សិថិលំ អទន្ធំ គណ្ហន្តីតិ “**សាថលិកា**”តិ វុត្តំ។ **សិថិលន្តិ** ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ, សិថិល-សទ្ទេន វា សមានត្ថស្ស សាថល-សទ្ទស្ស វសេន “**សាថលិកា**”តិ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ **អវគមនដ្ឋេនាតិ** អធោគមនដ្ឋេន , ឱរម្ភាគិយភាវេនាតិ អត្ថោ។ **ឧបធិវិវេកេតិ** សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គតាយ ឧបធីហិ វិវិត្តេ។ **ឱរោបិតធុរាតិ** ឧជ្ឈិតុស្សាហា។

អនិយមេនេវាតិ កិញ្ចិ វិសេសំ អនាមសិត្វា “សាវកា”តិ អវិសេសេនេវ។ **និយមេន្តោ**“ថេរា”តិអាទិនា។ **ទសវស្សេ ឧបាទាយាតិ** ទសវស្សតោ បដ្ឋាយ។ **ឥស្សរិយេតិ** “សេដ្ឋិដ្ឋានំ សេនាបតិដ្ឋាន”ន្តិអាទីសុ វិយ។ អចិរក្ខណោភាសេន លក្ខវេធកោ **អក្ខណវេធិ។ បិតិយន្តិ** អវឌ្ឍនេ។ **ឋានសោតិ** តង្ខណេយេវ។ **តិដ្ឋតីតិ** អាធារាធេយ្យភាវេនាតិ អាហ “**តទាយត្តវុត្តិភាវេនា**”តិ។ ឧបេក្ខានុព្រូហនា សត្តសង្ខារេសុ ឧទាសីនតាបិ អសង្គតាធិគមស្ស ឧបាយោតិ តព្ពិបរិយាយតោ ចីវរាទិមណ្ឌនា ន ឧបធិវិវេកបារិបូរិយា សំវត្តតីតិ អាហ “**ចីវរបត្ត...បេ.... អបូរយមានា**”តិ។ **តត្ថាតិ** ថេរវារេ។ **ឥធាតិ** មជ្ឈិមនវកវារេសុ។ តថា ហិ “**មជ្ឈិមថេរកាលេ**”តិអាទិ វុត្តំ។

៣២. ឥមស្មិញ្ច កណ្ហបក្ខេតិ ឥមស្មិញ្ច និទ្ទេសវារេ កណ្ហបក្ខេ, ន ឧទ្ទេសវារេ កណ្ហបក្ខេ។ ឧទ្ទេសវារេ បន កណ្ហបក្ខេ វុត្តវិបរិយាយេន គហេតព្ពត្ថោ “ឯស នយោ សុក្កបក្ខេបី”តិ អតិទេសេន ទស្សិតោ។ **វុត្តបច្ចនីកនយេនាតិ** “កាយវិវេកំ នានុសិក្ខន្តិ ន បរិបូរេន្តី”តិអាទិនា វុត្តស្ស អត្ថស្ស បច្ចនីកនយេន, “កាយវិវេកំ អនុសិក្ខន្តិ បរិបូរេន្តី”តិអាទិនា នយេន។ **ឯត្ថាតិ** ឯតស្មឹ សុក្កបក្ខេ។ **សង្ខេបោតិ** អត្ថសង្ខេបោ។ **យោជនបរម្បរាយាតិ** គាមន្តតោ ទូរភាវេន ឯកំ ទ្វេ តីណីតិ ឯវំ យោជនានំ បដិបាដិយា។ **អរញ្ញវនបត្ថានីតិ** អរញ្ញេសុ

វនសណ្ឌភូតានិ។ **បន្តានី**តិ បរិយន្តានិ។ **ឧបគន្តុំ យុត្តកាលោ** ជរាជិណ្ណកាលោ គោចរគាមេ ទូរេ គមនាគមនសមត្ថតាភាវតោ។ “ឯវំ គុណវន្តេសុ ទិន្នំ អហោ សុទិន្ន”ន្តិ **បច្ចយទាយកានំ បសាទំ ជនេន្តិ**។ **បាសំសា**តិ បសំសិតព្ពា។ **អយម្បិ មហាថេរោ**តិអាទិ ឯកំ អប្បមាទវិហារិនំ វុទ្ធតរំ និទ្ទិសិត្វា វទន្តានំ វសេន វុត្តំ។ **បវិវេ្ធា** វិវេកដ្ឋានំ។ **សាយំ និក្ខមតិ** យោនិសោមនសិការំ ឧបព្រូហេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **កសិណបរិកម្មំ ករោតិ**, ន យំ កិញ្ចិ កិច្ចន្តរំ។ **សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេតិ**, ន មោឃមនសិការំ។ **សព្ពថា**តិអាទិតោ តាវ តទង្គវសេន កិលេសេហិ ចិត្តំ វិវេចេន្តោ តតោ វិក្ខម្ភនវសេន សមុច្ឆេទវសេន បដិបស្សទ្ធិវសេនាតិ សព្ពប្បការេន ចិត្តវិវេកំ បូរេតិ។ **បំសុកូលានិ ធារេតី**តិ ឥមិនា ពាហុលិកតាភាវំ ទស្សេតិ, **អសិថិលំ សាសនំ គហេត្វា**តិ ឥមិនា សាថលិកតាភាវំ, **វិគតនីវរណោ**តិ ឥមិនា ឱក្កមនេ និក្ខិត្តធុរតំ, **ផលសមាបត្តិន្តិ**អាទិនា បវិវេកបុព្ពង្គមតំ ទស្សេតិ។

៣៣. **តត្រាវុសោ**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន “លោភោ ច បាបកោ”តិអាទិនយប្បវត្តំ ឧបរិទេសនំ អនវសេសតោ បរិយាទិយតិ។ **កោ អនុសន្ធី**តិ យា សា ភគវតា សំកិលេសបក្ខេន សហ ធម្មទាយាទបដិបត្តិភាវិនី “ធម្មទាយាទា មេ, ភិក្ខវេ, ភវថ, មា អាមិសទាយាទា”តិអាទិនា ទេសនា ឧទ្ទិដ្ឋា, តំ “សត្ថុ បវិវិត្តស្ស វិហរតោ”តិអាទិនា អារភិត្វា អដ្ឋារសវារបដិមណ្ឌិតាយ និទ្ទេសទេសនាយ វិភជិត្វា តតោ បរំ “តត្រាវុសោ លោភោ ច បាបកោ”តិអាទិនយាយ ឧបរិទេសនាយ សម្ពន្ធំ បុច្ឆតិ។ **ឯវន្តិ** សំកិលេសបក្ខេ “នប្បជហន្តី”តិ បហានាភាវទស្សនវសេន, វោទានបក្ខេ “បជហន្តី”តិ បហានសព្ភាវទស្សនវសេនាតិ ឯវំ។ អនិទ្ធារិតសរូបា យំ-តំ-សទ្ទេហិ ធម្ម-សទ្ទេន សាមញ្ញតោ យេ បហាតព្ពធម្មា វុត្តា, តេ សរូបតោ ទស្សេតុន្តិ យោជនា។ **ឥមេ តេតិ** ឯត្ថ កស្មា លោភាទយោ ឯវ បហាតព្ពធម្មា វុត្តា, ននុ ឥតោ អញ្ញេបិ មោហទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាទយោ បហាតព្ពធម្មា សន្តីតិ? សច្ចំ សន្តិ, តេ បន លោភាទីហិ តទេកដ្ឋតា គហិតា ឯវ ហោន្តីតិ វុត្តា។ អថ វា ឥមេសំយេវេត្ថ គហណេ ការណំ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។

ឥទានិ ឧបចយេន អនុសន្ធី ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សាវកានំ យស្ស ធម្មស្ស ទាយាទភាវោ សត្ថុ អភិរុចិតោ, សោ “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ភាវេតី”តិអាទិនា អកត្ថេត្វា “វិវេកំ អនុសិក្ខន្តិ, តេ ច ធម្មេ បជហន្តិ, ន ច ពាហុលិកា”តិអាទិនា កថិតត្តា **ហេដ្ឋា បរិយាយេនេវ ធម្មោ កថិតោ**តិ វុត្តំ។ “តេ ច ធម្មេ នប្បជហន្តិ, ឱក្កមនេ បុព្ពង្គមា”តិអាទិនា **អាមិសំ បរិយាយេនបិ កថិតំ**។ “សិយា ច មេ បិណ្ឌបាតោ”តិអាទិនា, “ពាហុលិកា ច ហោន្តី”តិអាទិនា ច **អាមិសំ និប្បរិយាយេនបិ កថិតំ**។ អថ វា យាយំ ភគវតា អាមិសទាយាទបដិក្ខេបនា ធម្មទាយាទតា វុត្តា, យញ្ច តទត្ថំ វិភជន្តេន មហាថេរេន អត្តនា វិវេកានុសិក្ខនាទិ វុត្តំ, តទុភយំ ហេតុវសេន វិភាវេតុំ **“តត្រាវុសោ, លោភោ ចា”**តិអាទិ វុត្តំ ។ ហេតុនិរោធេន ហិ សំកិលេសបក្ខស្ស, និរោធហេតុសម្បាទនេន ច វោទានបក្ខស្ស តប្បាបកតា។

អតីតទេសនានិទស្សនន្តិ អតីតាយ ថេរេន យថាទេសិតាយ ទេសនាយ ច បច្ចាមសនំ។ តេនេវាហ **“សត្ថុ បវិវិត្តស្ស…បេ…. ទេសនាយន្តិ វុត្តំ ហោតី”**តិ។ **តត្ថា**តិ យំ វុត្តំ វិសេសតោ “យេសំ ធម្មានំ សត្ថា បហានមាហា”តិ, ឯតស្មឹ បទេ។ តត្ថ ហិ បហាតព្ពធម្មា លោភាទយោ សាមញ្ញតោ វុត្តា។ **លាមកា**តិ និហីនា។ លោភទោសា ហិ ហេតុតោ បច្ចយតោ សភាវតោ ផលតោ និស្សន្ទតោ សំកិលិដ្ឋបកតិកា, អាយតឹ ទុក្ខស្ស បាបនដ្ឋេន វា បាបកា។ **លុព្ភនលក្ខណោ**តិ អារម្មណស្ស អភិគិជ្ឈនលក្ខណោ។ តថា ហិ សោ លុព្ភន្តិ តេន, សយំ វា លុព្ភតិ, លុព្ភនមត្តមេវ វា តន្តិ “លោភោ”តិ វុច្ចតិ។ រសាទីសុ អភិសង្គរសោ, អបរិច្ចាគបច្ចុបដ្ឋានោ, សំយោជនិយេសុ ធម្មេសុ អស្សាទទស្សនបទដ្ឋានោ។ **ទុស្សនលក្ខណោ**តិ អារម្មណេ ព្យាបជ្ជនលក្ខណោ។ តថា ហិ សោ ទុស្សន្តិ តេន, សយំ វា ទុស្សតិ, ទុស្សនមត្តមេវ វា តន្តិ “ទោសោ”តិ វុច្ចតិ។ រសាទីសុ វិសប្បនរសោ, សនិស្សយទហនរសោ វា, ទុស្សនបច្ចុបដ្ឋានោ, អាឃាតវត្ថុបទដ្ឋានោ។

តេសូតិអាទិនា ទស្សនេន លោភទោសានំ ឯកន្តតោ បហាតព្ពតាទស្សនំ។ **អាមិសទាយាទស្ស បច្ចយានំ លាភេ ហោតី**តិ ឥទំ លោភស្ស អារម្មណគ្គហណសភាវតំ សន្ធាយ វុត្តំ, តណ្ហាយ វសេន បន អនុគិជ្ឈនំ សន្ធាយ **“អលទ្ធំ បត្ថេតី”**តិ អាហ។ អលាភេ បច្ចយានំ អាមិសទាយាទស្ស ហោតីតិ អានេត្វា យោជនា។ **អលភន្តោ**តិ ឯត្ថ “បច្ចយេ”តិ វិភត្តិ បរិណាមេត្វា យោជេតព្ពំ។ **វិឃាតវា**តិ “យម្បិច្ឆំ ន លភតិ, តម្បិ ទុក្ខ”ន្តិ (ម. និ. ១.១២០; វិភ. ១៩០) វចនតោ ឥច្ឆាវិឃាតវា។ លោភោ ច ទេយ្យធម្មេ ហោតិ អាមិសទាយាទស្សាតិ សម្ពន្ធោ។ ឯស នយោ អនន្តរបទេបិ។ **ទេយ្យធម្មេ**តិ ច ឥទំ និទស្សនមត្តំ សត្តកេលាយនាទិវសេនបិ តស្ស លោភុប្បត្តិសព្ភាវតោ។ “តណ្ហំ បដិច្ច បរិយេសនា, បរិយេសនំ បដិច្ច លាភោ”តិ ឯវមាទយោ **នវ តណ្ហាមូលកា។ បរិបូរេតិ** អាមិសទាយាទោតិ វិភត្តិវិបរិណាមោ វេទិតព្ពោ។ អាវាសមច្ឆរិយាទីនិ **បញ្ច មច្ឆរិយានិ**។

មគ្គន្តិ អរិយមគ្គំ។ សោ ហិ កិលេសេ មារេន្តោ គច្ឆតិ, និព្ពានត្ថិកេហិ ច មគ្គីយតិ, សយំ វា សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន និព្ពានំ មគ្គតីតិ និប្បរិយាយេន “មគ្គោ”តិ វុច្ចតិ។ **ឯកោ អន្តោ**តិ ឥតរេន អសម្មិស្សោ ឯកោ

កោដ្ឋាសោ, ហីនកាយ វា លាមកដ្ឋេន **ឯកោ អន្តោ**។ កាមំ អញ្ញេបិ កុសលធម្មា ឯតេ អន្តេ អសម្បយោគតោ ន ឧបេន្តិ, តេហិ វិមុត្តា ឯវ, អយំ បន អច្ចន្តវិមុត្តិយា ន ឧបេតីតិ អាហ “**វិមុត្តោ ឯតេហិ អន្តេហី**”តិ។ **តស្មា**តិ អន្តទ្វយវិមុត្តត្តា។ **ឯតេសំ មជ្ឈេ ភវត្តា**តិ ឥទំ មគ្គស្ស ឧភយន្តវិមុត្តតាយ ឯវ វុត្តំ, ន តប្បរិយាបន្នតាយ, វដ្ដទុក្ខនិស្សរណត្ថិកេហិ បដិបជ្ជិតព្ពតោ ច។ **តថា**តិ យថា ឥតរេន អសម្មិស្សដ្ឋេន លាមកដ្ឋេន ច លោភោ ឯកោ អន្តោ, តថា **កាមសុខល្លិកានុយោគោ**តិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ មគ្គស្ស អនុបគមនញ្ច នេសំ អន្តានំ សព្ពសោ អប្បវត្តិករណេនេវ ទដ្ឋព្ពំ។ **បុរិមនយេនា**តិ “ឯតេ ទ្វេ អន្តេ ន ឧបេតី”តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តនយេន។

សច្ចានន្តិ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ។ **ទស្សនបរិណាយកដ្ឋេនា**តិ ទស្សនស្ស បរិញ្ញាភិសមយាទិភេទស្ស បរិតោ សព្ពថា នយនដ្ឋេន បវត្តនដ្ឋេន។ **ចក្ខុករណី**តិ ធម្មចក្ខុស្ស ករណី និប្ផាទិកា។ តយិទំ សតិបិ បដិបទាយ ធម្មចក្ខុតោ អនញ្ញត្តេ អវយវវសេន សិជ្ឈមានោ អត្ថោ សមុទាយេន កតោ នាម ហោតីតិ ឧបចារវសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ វក្ខតិ “**មគ្គោយេវ ហិ មគ្គត្ថាយ សំវត្តតិ មគ្គេន កាតព្ពកិច្ចករណតោ**”តិ។ **ញាណាយាតិ** យាថាវតោ ជាននាយ។ តេនាហ “**វិទិតករណដ្ឋេនា**”តិ។ វិសេសញ្ញតភាវាបាទនញ្ហិ វិទិតករណំ។ **វូបសមនតោ**តិ សមុច្ឆិន្ទនវសេន វូបសមនតោ។ ទុក្ខាទីនំ បរិញ្ញេយ្យាទិភាវោ វិយ អភិញ្ញេយ្យភាវោបិ មគ្គវសេនេវ បាកដោ ហោតីតិ អាហ “**ចតុន្នម្បិ សច្ចានំ អភិញ្ញេយ្យភាវទស្សនតោ**”តិ, វិភាវនតោតិ អត្ថោ។ **សម្ពោធោតិ មគ្គោ** “សម្ពុជ្ឈតិ ឯតេនា”តិ កត្វា។ **តស្សត្ថាយា**តិ មគ្គកិច្ចត្ថាយ។ ន ហិ មគ្គតោ អញ្ញោ មគ្គកិច្ចករោ អត្ថិ។ តេនាហ “**មគ្គោយេវ ហី**”តិអាទិ។ អថ វា សម្មាទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជមានា សហជាតាទិបច្ចយភាវេន ឥតរេ ឧប្បាទេតិ, ឯវំ សេសមគ្គធម្មាបីតិ ឯវម្បិ មគ្គត្ថាយ សំវត្តនំ វេទិតព្ពំ។ **សច្ឆិកិរិយាយ បច្ចក្ខកម្មាយា**តិ សច្ឆិករណសង្ខាតបច្ចក្ខកម្មាយ។ **និព្ពានាយា**តិ វា អនុបាទិសេសនិព្ពានាយ។ **ឧបសមាយាតិ** ឥមិនា សឧបាទិសេសនិព្ពានំ គហិតន្តិ។ **អយ**ន្តិ “សា ហិ សច្ចាន”ន្តិអាទិនា យថាវុត្តោ អត្ថនយោ។ **ឯត្ថា**តិ “ចក្ខុករណី”តិអាទីសុ បទេសុ។ **សារោ** សុន្ទរោ អនបនីតោ។ **ឥតោ អញ្ញថា**តិ “ទុក្ខស្ស បរិញ្ញាយ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិំ ករោតីតិ ចក្ខុករណី”តិអាទិនា អត្ថវណ្ណនាបបញ្ចោ កេវលំ វិត្ថារត្ថាយ។

អយមេវាតិ ឯត្ថ **អយ**ន្តិ ឥមិនា អត្តនោ អញ្ញេសញ្ច តស្សំ បរិសាយំ អរិយានំ មគ្គស្ស បច្ចក្ខភាវំ ទស្សេតិ។ អាសន្នបច្ចក្ខវាចី ហិ អយំ-សទ្ទោ។ **អញ្ញមគ្គបដិសេធនត្ថ**ន្តិ អញ្ញស្ស និព្ពានគាមិមគ្គស្ស អត្ថិភាវបដិសេធនត្ថំ។ សត្ថាបដិក្ខេបោ ហិ ឥធ បដិសេធនំ អលព្ភមានត្តា អញ្ញស្ស មគ្គស្ស។ ពុទ្ធាទីនំ សាធារណភាវោ អនញ្ញតា។ តេនាហ ព្រហ្មា សហម្បតិ –

“ឯកាយនំ ជាតិខយន្តទស្សី,
មគ្គំ បជានាតិ ហិតានុកម្បី;
ឯតេន មគ្គេន តរិំសុ បុព្ពេ,
តរិស្សន្តិ យេ ច តរន្តិ ឱឃ”ន្តិ។ (សំ. និ. ៥.៣៨៤, ៤០៩; មហានិ. ១៩១; ចូឡនិ. ១០៧, ១២១; នេត្តិ. ១៧០);

អារកត្តាតិ ឥមិនា និរុត្តិនយេន អរិយ-សទ្ទសិទ្ធិមាហ។ **អរិបហានាយា**តិ អត្ថវចនមត្តំ។ អរយោ បាបធម្មា យន្តិ អបគមន្តិ ឯតេនាតិ **អរិយោ**។ **អរិយេន ទេសិតោ**តិ ឯត្ថ អរិយស្ស ភគវតោ អយន្តិ **អរិយោ**។ **អរិយភាវប្បដិលាភាយា**តិ ឯត្ថ អរិយករោ **អរិយោ**តិ ឧត្តរបទលោបេន អរិយ-សទ្ទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ យស្មា មគ្គង្គសមុទាយេ មគ្គវោហារោ ហោតិ, សមុទាយោ ច សមុទាយីហិ សមន្នាគតោ នាម ហោតីតិ អាហ “**អដ្ឋហិ អង្គេហិ ឧបេតត្តា**”តិ, តស្មា អត្តនោ អវយវភូតានិ អដ្ឋ អង្គានិ ឯតស្ស សន្តីតិ **អដ្ឋង្គិកោ**។ យស្មា បន បរមត្ថតោ អង្គានិយេវ មគ្គោ, តស្មា វុត្តំ “**ន ច អង្គវិនិមុត្តោ**”តិ យថា “ឆឡង្គោ វេទោ”តិ។ សទិសូទាហរណំ បន ទស្សេន្តោ “**បញ្ចង្គិកតូរិយាទីនិ វិយា**”តិ អាហ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ចតុរង្គិនី សេនាតិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ។ **មារេន្តោ គច្ឆតី**តិ និរុត្តិនយេន សទ្ទសិទ្ធិមាហ។ **មគ្គតី**តិ គវេសតិ។ អរិយមគ្គោ ហិ និព្ពានំ អារម្មណំ ករោន្តោ តំ គវេសន្តោ វិយ ហោតីតិ។ **មគ្គីយតិ និព្ពានត្ថិកេហិ** វិវដ្ដូបនិស្សយបុញ្ញករណតោ បដ្ឋាយ តទត្ថំ បដិបត្តិតោ។ **គម្មតី**តិ ឯតេន អាទិអន្តវិបរិយាយេន សទ្ទសិទ្ធិមាហ យថា “កក្ខូ”តិ។ “**សេយ្យថិទន្តិ និបាតោ**”តិ វត្វា តស្ស សព្ពលិង្គវិភត្តិវចនសាធារណតាយ “**កតមានិ តានិ អដ្ឋង្គានី**”តិ វុត្តំ។ ននុ ច អង្គានិ សមុទិតានិ មគ្គោ អន្តមសោ សត្តង្គវិកលស្ស អរិយមគ្គស្ស អភាវតោតិ? សច្ចមេតំ សច្ចបដិវេធេន, មគ្គបច្ចយតាយ បន យថាសកំ កិច្ចករណេន បច្ចេកម្បិ តានិ មគ្គោយេវាតិ អាហ “**ឯកមេកញ្ហិ អង្គំ មគ្គោយេវា**”តិ, អញ្ញថា សមុទិតានម្បិ នេសំ មគ្គកិច្ចំ ន សម្ភវេយ្យាតិ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ បាឡិយា សមត្ថេតុំ “**សម្មាទិដ្ឋិមគ្គោ ចេវ ហេតុ ចា**”តិ វុត្តំ។

សម្មា អវិបរីតំ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន ចតុន្នំ សច្ចានំ ទស្សនំ បដិវិជ្ឈនំ លក្ខណំ ឯតិស្សាតិ **សម្មាទស្សនលក្ខណា**។ សម្មា អវិបរីតំ សម្បយុត្តធម្មេ និព្ពានារម្មណេ អភិនិរោបនំ អប្បនាលក្ខណំ ឯតស្សាតិ **សម្មាអភិនិរោបនលក្ខណោ** មុសាវាទាទីនំ វិសំវាទនាទិកិច្ចតាយ លូខានំ អបរិគ្គាហកានំ បដិបក្ខភាវតោ សិនិទ្ធសភាវត្តា សម្បយុត្តធម្មេ, សម្មាវាចប្បច្ចយសុភាសិតសោតារញ្ច ជនំ សម្មទេវ បរិគ្គណ្ហាតីតិ សម្មាវាចា សម្មាបរិគ្គហោ លក្ខណំ ឯតិស្សាតិ **សម្មាបរិគ្គហលក្ខណា**។ យថា កាយិកា កិរិយា កិញ្ចិ កត្តព្ពំ សមុដ្ឋាបេតិ, សយញ្ច សមុដ្ឋហនំ ឃដនំ ហោតិ, តថា សម្មាកម្មន្តសង្ខាតា វិរតិបីតិ **សម្មាសមុដ្ឋានលក្ខណោ សម្មាកម្មន្តោ**។ សម្បយុត្តធម្មានំ វា ឧក្ខិបនំ **សមុដ្ឋានំ** កាយិកកិរិយាយ ភារុក្ខិបនំ វិយ។ ជីវមានស្ស សត្តស្ស, សម្បយុត្តធម្មានំ វា សុទ្ធិ វោទានំ, អាជីវស្សេវ វា ជីវិតប្បវត្តិយា សុទ្ធិ វោទានំ ឯតេនាតិ **សម្មាវោទានលក្ខណោ សម្មាអាជីវោ**។ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា សម្បយុត្តធម្មានំ បគ្គណ្ហនំ អនុពលប្បទានំ **បគ្គហោ**។ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ, តស្ស វា អនិស្សជ្ជនំ **ឧបដ្ឋានំ**។ អារម្មណេ សម្បយុត្តធម្មានំ សម្មា, សមំ វា អាធានំ **សមាធានំ**។ សម្មា សង្កប្បេតិ សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណេ អភិនិរោបេតីតិ **សម្មាសង្កប្បោ**។ សម្មា វទតិ ឯតាយាតិ **សម្មាវាចា**។ សម្មា ករោតិ ឯតេនាតិ សម្មា កម្មំ, តទេវ **សម្មាកម្មន្តោ**។ សម្មា អាជីវតិ ឯតេនាតិ **សម្មាអាជីវោ**។ សម្មា វាយមតិ ឧស្សហតិ ឯតេនាតិ **សម្មាវាយាមោ**។ សម្មា សរតិ អនុស្សរតីតិ **សម្មាសតិ** ។ សម្មា សមាធិយតិ ចិត្តំ ឯតេនាតិ **សម្មាសមាធី**តិ ឯវំ សម្មាសង្កប្បាទីនំ និព្ពចនំ វេទិតព្ពំ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិន្តិ សព្ពម្បិ មិច្ឆាទស្សនំ។ **តប្បច្ចនីយកិលេសេ**តិ ឯត្ថ **តំ**-សទ្ទេន សម្មាទិដ្ឋិ។ ន ហិ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា កិលេសា បច្ចនីយា, អថ ខោ សម្មាទិដ្ឋិយា។ **អវិជ្ជញ្ចា**តិ អវិជ្ជាគ្គហណំ តស្សា សំកិលេសធម្មានំ បមុខភាវតោ។ តេនាហ “អវិជ្ជា, ភិក្ខវេ, បុព្ពង្គមា អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា”តិ (សំ. និ. ៥.១)។ ទស្សននិវារកស្ស សម្មោហស្ស សមុគ្ឃាតេន **អសម្មោហតោ**។ ឯត្ថ ច **មិច្ឆាទិដ្ឋិ…បេ…. បជហតី**តិ ឯតេន បហានាភិសមយំ, **និព្ពានំ អារម្មណំ ករោតី**តិ ឯតេន សច្ឆិកិរិយាភិសមយំ, **សម្បយុត្តធម្មេ**តិអាទិនា ភាវនាភិសមយំ សម្មាទិដ្ឋិកិច្ចំ ទស្សេតិ។ បរិញ្ញាភិសមយោ បន នានន្តរិយតាយ អត្ថតោ វុត្តោ ឯវ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។

កថំ បន ឯកមេវ ញាណំ ឯកស្មិំ ខណេ ចត្តារិ កិច្ចានិ សាធេន្តំ បវត្តតិ។ ន ហិ តាទិសំ លោកេ ទិដ្ឋំ, ន អាគមោ វា តាទិសោ អត្ថីតិ ន វត្តព្ពំ។ យថា ហិ បទីបោ ឯកស្មិំយេវ ខណេ វដ្ដិំ ទហតិ, ស្នេហំ បរិយាទិយតិ, អន្ធការំ វិធមតិ, អាលោកញ្ច វិទំសេតិ, ឯវមេតំ ញាណន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ មគ្គសមង្គិស្ស ញាណំ ទុក្ខេបេតំ ញាណំ, ទុក្ខសមុទយេបេតំ ញាណំ , ទុក្ខនិរោធេបេតំ ញាណំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយបេតំ ញាណន្តិ **សុត្តបទំ** (វិភ. ៧៩៤) ឯត្ថ ឧទាហរិតព្ពំ។ យថា ច សម្មាទិដ្ឋិ បុព្ពភាគេ ទុក្ខាទីសុ វិសុំ វិសុំ បវត្តិត្វា មគ្គក្ខណេ ឯកាវ ចតុន្នំ ញាណានំ កិច្ចំ សាធេន្តី បវត្តតិ, ឯវំ សម្មាសង្កប្បាទយោ បុព្ពភាគេ នេក្ខម្មសង្កប្បាទិនាមកា ហុត្វា កាមសង្កប្បាទីនំ បជហនវសេន វិសុំ វិសុំ បវត្តិត្វា មគ្គក្ខណេ តិណ្ណំ ចតុន្នញ្ច កិច្ចំ សាធេន្តា បវត្តន្តិ។ សម្មាសមាធិ បន បុព្ពភាគេបិ មគ្គក្ខណេបិ នានាយេវ ហុត្វា បវត្តតីតិ កាមញ្ចេត្ថ សម្មាទិដ្ឋិយា សព្ពេបិ បាបធម្មា បដិបក្ខា, ឧជុវិបច្ចនីកតាទស្សនវសេន បន សម្មាទិដ្ឋិយា កិច្ចនិទ្ទេសេ មិច្ឆាទិដ្ឋិគ្គហណំ កតំ។ តេនេវ ច “**តប្បច្ចនីយកិលេសេ ចា**”តិ វុត្តំ។

យេសំ កិលេសានំ អនុបច្ឆិន្នទេ សម្មាទិដ្ឋិ ន ឧប្បជ្ជេយ្យ, តេ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សហជេកដ្ឋតាយ តទេកដ្ឋាវ តប្បច្ចនីយកិលេសា ទដ្ឋព្ពា។ សម្មាសង្កប្បាទីនំ កិច្ចនិទ្ទេសេបិ ឯសេវ នយោ។ សោតាបត្តិមគ្គាទិវសេន ចត្តារោ លោកុត្តរមគ្គភាវសាមញ្ញេន ឯកតោ កត្វា។ លោភទោសា សមុទយសច្ចំ, យស្ស បន សោ សមុទយោ តំ ទុក្ខសច្ចំ, បហានភាវោ មគ្គសច្ចំ, យត្ថ តំ បហានំ, តំ និរោធសច្ចន្តិ ឥមានិ ចត្តារិ សច្ចានិ។ កស្មា បនេត្ថ លោភទោសានំ វិសុំ អាទិតោ ច គហណំ? វិសុំ គហណំ តាវ តថាពុជ្ឈនកានំ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយវសេន, ឥមេហិ លោភទោសេហិ អាមិសទាយាទតា, តប្បហានេន ច ធម្មទាយាទតាតិ ទស្សនត្ថំ, តទនុសារេន ចតុសច្ចយោជនាយ ឯវំ ឯកេកស្ស និយ្យានមុខំ ហោតីតិ ទស្សនត្ថញ្ច។ សេសវារេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អាទិតោ គហណំ បន អតិវិយ ឱឡារិកតាយ សុបាកដភាវតោ វគ្គមានានំ អញ្ញេសញ្ច បាបធម្មានំ មូលភាវតោ តទេកដ្ឋតាយ ច វេទិតព្ពំ។

កុជ្ឈនលក្ខណោតិ កុប្បនសភាវោ, ចិត្តស្ស ព្យាបជ្ជនាតិ អត្ថោ។ **ចណ្ឌិក្កំ** លុទ្ទតា, កុរុរភាវោតិ អត្ថោ។ **អាឃាតករណរសោ**តិ “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទិនា ចិត្តេ អាឃាតស្ស ករណរសោ។ **ទុស្សនបច្ចុបដ្ឋានោ**តិ សបរសន្តានស្ស វិនាសនបច្ចុបដ្ឋានោ លទ្ធោកាសោ វិយ សបត្តោ។ **ឧបនន្ធនំ** នានប្បការស្ស ឧបរូបរិ នន្ធនំ វិយ ហោតីតិ កត្វា។ តថា ហេស “**វេរអប្បដិនិស្សជ្ជនរសោ, កោធានុបពន្ធភាវបច្ចុបដ្ឋានោ**”តិ ច វុត្តោ។ **អបរកាលេ ឧបនាហោតិអាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន “ឧបនយ្ហនា ឧបនយ្ហិតត្តំ អាឋបនា ឋបនា សណ្ឋបនា អនុសំសន្ទនា អនុប្បពន្ធនា ទឡ្ហីកម្ម”ន្តិអាទីនំ (វិភ. ៨៩១) និទ្ទេសបទានំ អត្ថវណ្ណនំ សង្គណ្ហាតិ។

ឧបនាហសមង្គី ហិ បុគ្គលោ វេរស្ស អនិស្សជ្ជនតោ អាទិត្តបូតិអលាតំ វិយ ជលតិ ឯវ, ចិត្តញ្ចស្ស ធោវិយមានំ អច្ឆចម្មំ វិយ, មសិមក្ខិតបិលោតិកា វិយ ច ន សុជ្ឈតេវ។

បរគុណមក្ខនលក្ខណោតិ ឧទកបុញ្ឆនិយា ឧទកំ វិយ បរេសំ គុណានំ មក្ខនសភាវោ។ តថាភូតោ ចាយំ អត្តនោ ការកំ គូថេន បហរន្តំ គូថោ វិយ បឋមតរំ មក្ខេតិ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហេស្ស សបរសន្តានេសុ គុណំ មក្ខេតីតិ **មក្ខោ**តិ វុច្ចតិ។ **យុគគ្គាហោ** សមធុរគ្គហណំ អសមានស្សាបិ អភូតស្ស សមារោបនំ។ សមភាវករណំ **សមីករណំ**។ បរេសំ គុណប្បមាណេន អត្តនោ គុណានំ ឧបដ្ឋានំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ អាហ **“បរេសំ គុណប្បមាណេន ឧបដ្ឋានបច្ចុបដ្ឋានោ”**តិ។ តថា ហេស បរេសំ គុណេ ឌំសិត្វា វិយ អត្តនោ គុណេហិ សមេ ករោតីតិ **បឡាសោ**តិ វុច្ចតិ។

បរសម្បត្តិខីយនំ បរសម្បត្តិយា ឧសូយនំ។ ឥស្សតិ បរសម្បត្តិំ ន សហតីតិ **ឥស្សា**។ តថា ហេសា **“បរសម្បត្តិយា អក្ខមនលក្ខណា”**តិ វុច្ចតិ។ **តត្ថា**តិ បរសម្បត្តិយំ។ **អនភិរតិរសា** អភិរតិបដិបក្ខកិច្ចា។ **វិមុខភាវបច្ចុបដ្ឋានា** បរសម្បត្តិំ បស្សិតុម្បិ អប្បទានតោ។ **និគូហនលក្ខណំ** អត្តនោ សម្បត្តិយា បរេហិ សាធារណភាវាសហនតោ។ **អសុខាយនំ** ន សុខនំ ទុក្ខនំ, អរោចនន្តិ អធិប្បាយោ។

កតស្ស កាយទុច្ចរិតាទិបាបស្ស បដិច្ឆាទនំ **កតបាបបដិច្ឆាទនំ**។ តស្ស បាបស្ស អាវរណភាវេន បច្ចុបតិដ្ឋតីតិ **តទាវរណបច្ចុបដ្ឋានា**, មាយា, យាយ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ភស្មឆន្នោ វិយ អង្គារោ, ឧទកឆន្នោ វិយ ខាណុ, បិលោតិកបដិច្ឆាទិតំ វិយ ច សត្ថំ ហោតិ។ **អវិជ្ជមានគុណប្បកាសនំ** អត្តនិ អវិជ្ជមានសីលាទិគុណវិភាវនំ, យេន សាឋេយ្យេន សមន្នាគតស្ស បុគ្គលស្ស អសន្តគុណសម្ភាវនេន ចិត្តានុរូបកិរិយាវិហារតោ “ឯវំចិត្តោ, ឯវំកិរិយោ”តិ ទុព្ពិញ្ញេយ្យត្តា កុច្ឆិំ វា បិដ្ឋិំ វា ជានិតុំ ន សក្កា។ យតោ –

> “វាមេន សូករោ ហោតិ, ទក្ខិណេន អជាមិគោ;
> សរេន នេលកោ ហោតិ, វិសាណេន ជរគ្គវោ”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.២៩៦; វិភ. អដ្ឋ. ៨៩៤; មហានិ. អដ្ឋ. ១៦៦) –

ឯវំ វុត្តយក្ខសូករសទិសោ ហោតិ។

ចិត្តស្ស ឧទ្ធុមាតភាវោ ថទ្ធលូខភាវោ។ **អប្បតិស្សយវុត្តី**តិ អនិវាតវុត្តិ។ អមទ្ទវាការេន បច្ចុបតិដ្ឋតិ, អមទ្ទវតំ វា បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ **អមទ្ទវតាបច្ចុបដ្ឋានោ**, ថម្ភោ, យេន សមន្នាគតោ បុគ្គលោ គិលិតនង្គលសីសោ វិយ អជគរោ, វាតភរិតភស្តា វិយ ច ថទ្ធោ ហុត្វា គរុដ្ឋានិយេ ច ទិស្វា ឱនមិតុម្បិ ន ឥច្ឆតិ, បរិយន្តេនេវ ចរតិ។ ករណស្ស ឧត្តរកិរិយា **ករណុត្តរិយំ**។ វិសេសតោ បច្ចនីកភាវោ **វិបច្ចនីកតា**។ បរេន ហិ កិស្មិញ្ចិ កតេ តទ្ទិគុណំ ករណវសេន **សារម្ភោ** បវត្តតិ។

សេយ្យាទិអាការេហិ ឧន្នមនំ **ឧន្នតិ**។ ឱមានោបិ ហិ ឯវំ ករណមុខេន សម្បគ្គហវសេនេវ បវត្តតិ។ “អហមស្មិ សេយ្យោ”តិអាទិនា អហំករណំ សម្បគ្គហោ **អហង្ការោ**។ បរេ អភិភវិត្វា អធិកំ ឧន្នមនំ **អព្ភុន្នតិ** ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “បុព្ពកាលេ អត្តានំ ហីនតោ ទហតិ អបរកាលេ សេយ្យតោ”តិ (វិភ. ៨៧៧)។

មត្តភាវោ ជាតិអាទីនិ បដិច្ច ចិត្តស្ស មជ្ជនាការោ, យស្ស វា ធម្មស្ស វសេន បុគ្គលោ មត្តោ នាម ហោតិ, សោ ធម្មោ **មត្តភាវោ**។ **មទគ្គាហណរសោ** មទស្ស គាហណកិច្ចោ។ មទោ ហិ អត្តនោ មជ្ជនាការំ សម្បយុត្តធម្មេ គាហេន្តោ វិយ បវត្តមានោ តំសមង្គិំ បុគ្គលម្បិ តថា ករោន្តោ វិយ ហោតិ។ អហង្ការវសេន បុគ្គលំ អនិដ្ឋំ ករោន្តោ ចិត្តស្ស ឧម្មាទភាវោ វិយ ហោតីតិ **ឧម្មាទបច្ចុបដ្ឋានោ**។ សតិយា អនិគ្គណ្ហិត្វា ចិត្តស្ស វោស្សជ្ជនំ **ចិត្តវោស្សគ្គោ**, សតិវិរហិតោតិ អត្ថោ។ យថាវុត្តស្ស វោស្សគ្គស្ស អនុប្បទានំ បុនប្បុនំ វិស្សជ្ជនំ **វោស្សគ្គានុប្បទានំ**។ **ឥមេសំ** កោធាទីនំ លោភាទីនម្បិ វា។ **លក្ខណាទីនី**តិ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានានិ។ បទដ្ឋានំ បន ធម្មន្តរតាយ ន គហិតំ។ និព្ពចនំ “កុជ្ឈតីតិ **កោធោ**, ឧបនយ្ហតីតិ **ឧបនាហោ**”តិអាទិនា សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ ន វុត្តំ, អត្ថតោ បន កោធោ ទោសោ ឯវ, តថា ឧបនាហោ។ បវត្តិអាការមត្តតោ ហិ កតោ នេសំ ភេទោ, មក្ខបឡាសសារម្ភា តទាការប្បវត្តា បដិឃសហគតចិត្តុប្បាទធម្មា, មាយាសាឋេយ្យថម្ភមទប្បមាទា តទាការប្បវត្តា លោភសហគតចិត្តុប្បាទធម្មា។ **ថម្ភោ** វា មានវិសេសោ ចិត្តស្ស ថទ្ធភាវេន គហេតព្ពតោ, តថា **មទោ**។ តថា ហិ សោ “មានោ មញ្ញនា”តិអាទិនា **វិភង្គេ** (វិភ. ៨៧៨) និទ្ទិដ្ឋោ។ ឥជ បន មានាតិមានានំ វិសុំ គហិតត្តា មជ្ជនាការេន បវត្តធម្មា ឯវ **“មទោ”**តិ គហេតព្ពា។ សេសានំ ធម្មន្តរភាវោ បាកដោ ឯវ។

កស្មា បនេត្ថ ឯតេ ឯវ អដ្ឋ ទុកា គហិតា, កិមិតោ អញ្ញេបិ កិលេសធម្មា នត្ថីតិ? នោ នត្ថិ, តមេ បន អាមិសទាយាទស្ស សវិសេសំ កិលេសាយ សំវត្តន្តីតិ តំ វិសេសំ វិភាវេន្តេន អាមិសទាយាទស្ស លោភាទីនំ បវត្តនាការំ ទស្សេតុំ **“វិសេសតោ”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ លោភាទីសុ។ **អលភន្តោ** អាមិសន្តិ អធិប្បាយោ។ តតុត្តរិ ឧប្បន្នោ កោធោតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **សន្តេបីតិ** វិជ្ជមានេបិ។ **ឥស្សតីតិ** ឥស្សំ ជនេតិ។ **បទុស្សតីតិ** តស្សេវ វេវចនំ។ តថា ហិ សា “ឥស្សតិ ទុស្សតិ បទុស្សតី”តិអាទិនា និទ្ទិដ្ឋា។ យស្មា វា ឥស្សំ ជនេន្តោ ឯកំសតោ បទុដ្ឋចិត្តោ ឯវ ហោតិ, តស្មា **“បទុស្សតី”**តិ វុត្តំ។ **អស្សា**តិ អាមិសទាយាទស្ស។ **ឯវំ បដិបន្នោ**តិ ឯវំ អសន្តគុណប្បកាសនំ បដិបទំ បដិបន្នោ។ **ឱវទិតុំ អសក្កុណេយ្យោ**តិ ឯតេន ថម្ភោ នាម ទោវចស្សករណោ ធម្មោតិ ទស្សេតិ។ **កិញ្ចិ វទតិ** ឱវាទទានវសេន។ **ថម្ភេន…បេ…. មញ្ញន្តោ**តិ ឥមិនា ច ថម្ភស្ស មានវិសេសភាវំ ទស្សេតិ, ថម្ភេន វា ហេតុនាតិ អត្ថោ។ **មត្តោ សមានោ**តិ មត្តោ ហោន្តោ។ **កាម…បេ. … បមជ្ជតីតិ** ឯតេន មទវសេន ឯកំសតោ បមាទមាបជ្ជតីតិ ទស្សេតិ។

ឯវន្តិ ឥមិនា អាមិសទាយាទស្ស លោភាទីនំ ឧប្បត្តិក្កមទស្សនេនេវ ឥធ បាឡិយំ នេសំ ទេសនាក្កមោបិ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ន កេវលំ ឥមេហេវ, អថ ខោ អញ្ញេហិ ច ឯវរូបេហិ បាបកេហិ ធម្មេហិ អបរិមុត្តោ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ កេ បន តេតិ? អត្រិច្ឆតាមហិច្ឆតាទយោតិ។ ឯវំ មហាទីនវា អាមិសទាយាទតាតិ តតោ ពលវតរោ សំវេគោ ជនេតព្ពោតិ អយមេត្ថ ឱវាទោ វេទិតព្ពោ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ សុត្តេ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ វារេសុ។ **និព្ពិសេសោយេវា**តិ ឯតេនេវ បឋមតរំ ឥធ ទស្សិតសច្ចយោជនានយេន សព្ពវារេសុ យោជេតព្ពោតិ វេទិតព្ពោ។

ញាណបរិចយបាដវត្ថន្តិ មគ្គស្ស អដ្ឋង្គសត្តង្គតាទិវិសេសវិភាវនាយ ញាណស្ស អាសេវនវសេន បរិចយោ ញាណបរិចយោ, តស្ស បដុភាវត្ថំ កោសល្លត្ថំ។ **ឯត្ថា**តិ អរិយមគ្គេ។ **ភេទោ**តិ វិសេសោ។ **កមោ**តិ អង្គានំ ទេសនានុបុព្ពី។ **ភាវនានយោ**តិ ភាវនាវិធិ។ **“កទាចិ អដ្ឋង្គិកោ, កទាចិ សត្តង្គិកោ”**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ បុន **“អយំ ហី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **លោកុត្តរបឋមជ្ឈានវសេនា**តិ លោកុត្តរស្ស បឋមជ្ឈានស្ស វសេន។ ឯត្ថ ច កេចិ ឈានធម្មា មគ្គសភាវាតិ ឯកន្តតោ ឈានំ មគ្គតោ វិសុំ កត្វា វត្តុំ ន សក្កាតិ “លោកុត្តរបឋមជ្ឈានសហិតោ”តិ អវត្វា “លោកុត្តរបឋមជ្ឈានវសេន”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ អថ វា **លោកុត្តរបឋមជ្ឈានវសេនា**តិ លោកុត្តរា ហុត្វា បឋមជ្ឈានស្ស វសេនាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អរិយមគ្គោ ហិ វិបស្សនាយ បាទកភូតស្ស, សម្មសិតស្ស វា បឋមជ្ឈានស្ស វសេន អដ្ឋង្គិកោ ហោតិ។ អថ វា អឈានលាភិនោ សុក្ខវិបស្សកស្ស, ឈានលាភិនោ វា បាទកមកត្វា បឋមជ្ឈានស្ស, បកិណ្ណកសង្ខារានំ វា សម្មសនេ ឧប្បន្នោ អរិយមគ្គោ អដ្ឋង្គិកោ ហោតិ, ស្វាស្ស អដ្ឋង្គិកភាវោ បឋមជ្ឈានិកភាវេនាតិ ទស្សេន្តោ **“បឋមជ្ឈានវសេនា”**តិ អាហ។ ឯវំ **“អវសេសជ្ឈានវសេនា”**តិ ឯត្ថាបិ យថារហំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

យទិ អរិយមគ្គោ សត្តង្គិកោបិ ហោតិ, អថ កស្មា បាឡិយំ “អដ្ឋង្គិកោ”ឥច្ចេវ វុត្តន្តិ អាហ **“ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសតោ”**តិអាទិ។ យថា ចេត្ថ បដិបទាយ មគ្គវសេន អដ្ឋង្គិកសត្តង្គិកភេទោ , ឯវំ ពោជ្ឈង្គវសេន សត្តង្គិកឆឡង្គិកភេទោ វេទិតព្ពោ អប្បិតិកជ្ឈានវសេន ឆឡង្គិកត្តា, មគ្គវសេន បន ទេសនា អាគតាតិ ស្វាយំ ភេទោ អដ្ឋកថាយំ ន ឧទ្ធដោ។ **ឥតោ បរ**ន្តិ ឥតោ អដ្ឋង្គតោ បរំ ឧក្កំសតោ, អវកំសតោ បន សត្តង្គតោ បរំ មគ្គង្គំ នាម នត្ថីតិ។ **ននុ មគ្គវិភង្គេ** (វិភ. ៤៩៣-៥០២) បញ្ចង្គិកវារេ បញ្ចេវ មគ្គង្គានិ ឧទ្ធដានិ, **មហាសឡាយតនេ** (ម. និ. ៣.៤៣១) ច “យា តថាភូតស្ស ទិដ្ឋិ, យោ តថាភូតស្ស សង្កប្បោ, យោ តថាភូតស្ស វាយាមោ, យា តថាភូតស្ស សតិ, យោ តថាភូតស្ស សមាធិ, ស្វាស្ស ហោតិ សម្មាសមាធី”តិ វត្វា បុព្ពភាគវសេន បន “បុព្ពេវ ខោ បនស្ស កាយកម្មំ វចីកម្មំ អាជីវោ សុបរិសុទ្ធោ ហោតី”តិ សម្មាវាចាទយោ អាគតាតិ? សច្ចមេតំ, តំ បន សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ បញ្ចន្នំ ការាបកង្គានំ អតិរេកកិច្ចទស្សនវសេន វុត្តំ, តស្មា ន អរិយមគ្គោ សម្មាវាចាទិវិរហិតោ អត្ថីតិ **“ឥតោ បរញ្ហិ មគ្គង្គំ នត្ថី”**តិ សុវុត្តមេតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

សព្ពកុសលានន្តិ សព្ពេសំ កុសលធម្មានំ។ និទ្ទារណេ ចេតំ សាមិវចនំ។ កាមាវចរាទិវសេន តំតំកុសលធម្មេសុ សា សម្មាទិដ្ឋិ សេដ្ឋា។ តស្សា សេដ្ឋភាវេន ហិ “បញ្ញាជីវិំ ជីវិតមាហុ សេដ្ឋ”ន្តិ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៨៤) វុត្តំ, មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា បន សព្ពសេដ្ឋភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **កុសលវារេ**តិ កុសលុប្បត្តិសមយេ។ **បុព្ពង្គមា** កុសលាទិធម្មានំ យាថាវសភាវពោធេន សម្បយុត្តធម្មានំ បរិណាយកភាវតោ។ តេនេវាហ **“សម្មាទិដ្ឋី សម្មាទិដ្ឋីតិ បជានាតី”**តិអាទិ។ សា សម្មាទិដ្ឋិ បភវោ ឯតស្សាតិ តប្បភវោ, សម្មាសង្កប្បោ។ សម្មាទស្សនវសេន ហិ សម្មាសង្កប្បោ ហោតិ។ តតោ អភិនិព្ពត្តានីតិ **តប្បភវាភិនិព្ពត្តានិ**។ តប្បភវាភិនិព្ពត្តានិបិ “តទភិនិព្ពត្តានី”តិ វុច្ចន្តិ ការណការណេបិ ការណូបចារតោតិ អាហ **“តប្បភវាភិនិព្ពត្តានិ សេសង្គានី”**តិ។ តេនាហ **“សម្មាទិដ្ឋិស្សា”**តិអាទិ។ យថា ហិ សម្មាទស្សនំ សម្មាវិតក្កនស្ស វិសេសបច្ចយោ, ឯវំ សម្មាវិតក្កនំ សម្មាបរិគ្គហស្ស សម្មាបរិគ្គហោ សម្មាសមុដ្ឋានស្ស, សម្មាសមុដ្ឋានំ សម្មាវោទានស្ស, សម្មាវោទានំ សម្មា

វាយាមស្ស, សម្មាវាយាមោ សម្មាឧបដ្ឋានស្ស, សម្មាឧបដ្ឋានំ សម្មាធានស្ស វិសេសបច្ចយោ, **តស្មា** “បុរិមំ បុរិមំ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស វិសេសបច្ចយោ ហោតី”តិ **ឥមិនា** វិសេសបច្ចយភាវទស្សនត្ថេន **កមេន ឯតានិ** សម្មាទិដ្ឋិអាទីនិ **អង្គានិ វុត្តានី**តិ ទស្សិតានិ។

ភាវនានយោតិ សមថវិបស្សនានំ យុគនទ្ធភាវេន បវត្តោ ភាវនាវិធិ។ អយញ្ហិ អរិយមគ្គក្ខណេ ភាវនាវិធិ។ តស្ស បន បុព្ពភាគេ ភាវនានយោ កស្សចិ សមថបុព្ពង្គមោ ហោតិ , កស្សចិ វិបស្សនាបុព្ពង្គមោតិ។ តំ វិធិ ទស្សេតុំ **“កោចី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ បឋមោ សមថយានិកស្ស វសេន វុត្តោ, ទុតិយោ វិបស្សនាយានិកស្ស។ តេនាហ **“ឥធេកច្ចោ”**តិអាទិ។ **តន្តិ** សមថំ សមាធឹ, ឈានធម្មេតិ វា អត្ថោ។ **តំសម្បយុត្តេ**តិ សមាធិសម្បយុត្តេ, ឈានសម្បយុត្តេ វា ធម្មេ។ អយញ្ច នយោ យេភុយ្យេន សមថយានិកា អរូបមុខេន, តត្ថាបិ ឈានមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសំ ករោន្តីតិ កត្វា វុត្តោ។ **វិបស្សនំ ភាវយតោ**តិ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធឹ អារភិត្វា យថាធិគតំ តរុណវិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តស្ស។ **មគ្គោ សញ្ជាយតី**តិ បុព្ពភាគិយោ លោកិយមគ្គោ ឧប្បជ្ជតិ។ **អាសេវតិ** និព្ពិទានុបស្សនាវសេន។ **ភាវេតិ** មុញ្ចិតុកម្យតាវសេន។ **ពហុលីករោតិ** បដិសង្ខានុបស្សនាវសេន។ **អាសេវតិ** វា ភយតូបដ្ឋានញាណវសេន។ **ពហុលីករោតិ** វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាវសេន។ **សំយោជនានិ បហីយន្តិ, អនុសយា ព្យន្តី ហោន្តិ** មគ្គបដិបាដិយា។

សមថំ អនុប្បាទេត្វាតិ អវធារណេន ឧបចារសមាធឹ និវត្តេតិ, ន ខណិកសមាធឹ។ ន ហិ ខណិកសមាធឹ វិនា វិបស្សនា សម្ភវតិ។ **វិបស្សនាបាទិបូរិយា**តិ វិបស្សនាយ បរិបុណ្ណតាយ វុដ្ឋានគាមិនិភាវប្បត្តិយា។ **តត្ថ ជាតាន**ន្តិ តស្មឹ អរិយមគ្គក្ខណេ ឧប្បន្នានំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ ធម្មានំ។ និទ្ធារណេ ចេតំ សាមិវចនំ។ **វវស្សគ្គារម្មណតោ**តិ វវស្សគ្គស្ស អារម្មណតាយ។ វវស្សគ្គោ វោស្សគ្គោ បដិនិស្សគ្គោតិ ច អបវគ្គោតិ ច អត្ថតោ ឯកំ, និព្ពានន្តិ វុត្តំ ហោតិ, តស្មា និព្ពានស្ស អារម្មណករណេនាតិ អត្ថោ។ **ចិត្តស្ស ឯកគ្គតា**តិ មគ្គសម្មាសមាធិមាហ។ អរិយមគ្គោ ហិ ឯកន្ត សមាហិតោ អសមាធានហេតូនំ កិលេសានំ សមុច្ឆេទនតោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

យុគនទ្ធំ ហោន្តិ តទា សមាធិបញ្ញានំ សមរសតាយ ឥច្ឆិតព្ពតោ។ មគ្គក្ខណេ ហិ ន សមថភាវនាយំ វិយ សមាធិ, វិបស្សនាភាវនាយំ វិយ ច បញ្ញា កិច្ចតោ អធិកា ឥច្ឆិតព្ពា, សមរសតាយ បន អញ្ញមញ្ញស្ស អនតិវត្តនដ្ឋេន ទ្វេបិ យុគនទ្ធា វិយ បវត្តន្តិ។ តេន វុត្តំ **“សមថវិបស្សនា យុគនទ្ធំ ហោន្តី”**តិ។

ធម្មទាយាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៤. ភយភេរវសុត្តវណ្ណនា

៣៤. ឯវំ មេ សុតន្តិ ភយភេរវសុត្តំ។ កោ និក្ខេបោ? កេចិ តាវ ឯវមាហុ “បុច្ឆាវសិកោ និក្ខេបោ”តិ។ ទុវិធា ហិ បុច្ឆា បាកដាបាកដភេទតោ។ តត្ថ យស្សា ទេសនាយ និមិត្តភូតោ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ អត្ថោ កឹ-សទ្ទបុព្ពកេន បកាសីយតិ, សា **បាកដា បុច្ឆា** យថា “កឹសូធ វិត្តំ បុរិសស្ស សេដ្ឋ”ន្តិ ឯវមាទិ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៨៣)។ យស្សា បន ទេសនាយ និមិត្តភូតោ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ អត្ថោ កឹ-សទ្ទរហិតេន កេវលេនេវ សទ្ទបយោគេន បកាសីយតិ, សា **អបាកដា បុច្ឆា**។ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ ហិ អត្ថោ “បញ្ហោ, បុច្ឆា”តិ វុច្ចតិ, តស្មាយេវ ឥធ “យេ មេ ភោ គោតមា”តិអាទិកា អបាកដាតិ “បុច្ឆាវសិកោ និក្ខេបោ”តិ។ តយិទំ អការណំ, យស្មា សោ ព្រាហ្មណោ “យេ មេ ភោ គោតមា”តិអាទីនិ វទន្តោ ន តត្ថ កង្ខី វិចិកិច្ឆី សំសយមាបន្នោ អវោច, អថ ខោ អត្តនា យថានិច្ឆិតមត្ថំ ភគវតិ បសាទភាវពហុមានំ បវេទេន្តោ កថេសិ។ តេនាហ **“ភគវតិ បសាទំ អលត្ថា”**តិអាទិ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៣៤)។ **វិហារេ**តិ វិហារកេ និវាសេ។ **អវិច្ឆិន្នេយេវា**តិ បវត្តមានេយេវ។ បទទ្វយស្សបិ វសន្តេ ឯវាតិ អត្ថោ។ **ឯតំ បុរោហិតដ្ឋានំ** ឧណ្ហីសាទិកកុធភណ្ឌេហិ សទ្ធឹ លទ្ធំ, តថា ច “អស្ស រញ្ញា ទិន្ន”ន្តិ វទន្តិ។ តេនាហ **“តំ តស្ស រញ្ញា ទិន្ន”**ន្តិ។ ព្រហ្មន្តិ វេទំ។ សោ បន មន្តព្រហ្មកប្បវសេន តិវិធោ។ តត្ថ មន្តា បធានំ មូលភាវតោ, យេ អដ្ឋកាទីហិ បវុត្តា, ឥតរេ តន្និស្សយេន ជាតា, តេន តេសំយេវ គហណំ **“មន្តេ សជ្ឈាយតី”**តិ ។ តេ ហិ គុត្តភាសិតព្ពតាយ **“មន្តា”**តិ វុច្ចន្តិ។ **ឥទមេវ ហី**តិ អវធារណេន “ព្រហ្មតោ ជាតា”តិអាទិកំ និរុត្តឹ បដិក្ខិបតិ។

យេន វា ការណេនាតិ (សារត្ថ. ដី. វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនាយំ ២; សំ. និ. ដី. ១.១.១; អ. និ. ដី. ២.២.១៦) ហេតុម្ហិ ឥទំ ករណវចនំ។ ហេតុអត្ថោ ហិ កិរិយាការណំ, ន ករណំ វិយ កិរិយត្ថោ, តស្មា នានប្បការគុណវិសេសាធិគមត្ថា ឥធ ឧបសង្កមនកិរិយាតិ “អន្នេន វសតី”តិអាទីសុ វិយ ហេតុអត្ថមេវេតំ ករណវចនំ យុត្តំ, ន ករណត្ថំ តស្ស អយុជ្ជមានត្តាតិ វុត្តំ “យេន វា ការណេនា”តិអាទិ។ ភគវតោ សតតប្បវត្តនិរតិសយសាទុ

វិបុលាមតរសសទ្ទម្ពផលតាយ សាទុផលនិច្ចផលិតមហារុក្ខេន ភគវា ឧបមិតោ, សាទុផលូបភោគាធិប្បាយគ្គហណេនេវ ហិ មហារុក្ខស្ស សាទុផលតា គហិតាតិ។

ឧបសង្កមីតិ ឧបសង្កន្តោ។ សម្បត្តកាមតាយ ហិ កិញ្ចិ ឋានំ គច្ឆន្តោ តំតំបទេសាតិក្កមនេន ឧបសង្កមិ, ឧបសង្កន្តោតិ វា វត្តព្ពតំ លភតិ។ តេនាហ “**គតោតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ, ឧបគតោតិ អត្ថោ។ **ឧបសង្កមិត្វាតិ** បុព្ពកាលកិរិយានិទ្ទេសោតិ អាហ “**ឧបសង្កមនបរិយោសានទីបន**”ន្តិ។ **តតោតិ** យំ ឋានំ បត្តោ “ឧបសង្កមី”តិ វុត្តោ, តតោ ឧបគតដ្ឋានតោ។ **យថា ខមនីយាទីនិ បុច្ឆន្តោតិ** (សំ. និ. ដី. ១.១.១១២) យថា ភគវា “កច្ចិ តេ ព្រាហ្មណ ខមនីយំ, កច្ចិ យាបនីយ”ន្តិអាទិនា ខមនីយាទីនិ បុច្ឆន្តោ តេន ព្រាហ្មណេន សទ្ធឹ សមប្បវត្តមោទោ អហោសិ បុព្ពភាសិតាយ, តទនុករណេន ឯវំ សោបិ ព្រាហ្មណោ ភគវតា សទ្ធឹ សមប្បវត្តមោទោ អហោសីតិ យោជនា។ តំ បន សមប្បវត្តមោទតំ ឧបមាយ ទស្សេតុំ “**សីតោទកំ វិយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សម្មោទិតន្តិ** សំសន្ទិតំ។ **ឯកីភាវន្តិ** សម្មោទនកិរិយាយ សមានតំ ឯករូបតំ។ **ខមនីយន្តិ** “ឥទំ ចតុចក្កំ នវទ្វារំ សរីរយន្តំ ខណភង្គុរតាយ សភាវតោ ទុស្សហំ, កច្ចិ ខមិតុំ សក្កុណេយ្យ”ន្តិ បុច្ឆតិ។ **យាបនីយន្តិ** បច្ចយាយត្តវុត្តិកំ ចិរប្បពន្ធសង្ខាតាយ យាបនាយ កច្ចិ យាបេតុំ សក្កុណេយ្យំ។ សីសរោគាទិអាពាធាភាវេន **កច្ចិ អប្បាពាធំ។ ទុក្ខជីវិកាភាវេន កច្ចិ អប្បាតង្កំ។** តំតំកិច្ចករណេ ឧដ្ឋានសុខតាយ **កច្ចិ លហុដ្ឋានំ។** តទនុរូបពលយោគតោ **កច្ចិ ពលំ។** សុខវិហារសព្ភាវេន **កច្ចិ ផាសុវិហារោ** អត្ថីតិ តត្ថ តត្ថ កច្ចិ-សទ្ទំ យោជេត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ពលវប្បត្តា បីតិ **បីតិ**យេវ។ តរុណបីតិ **បាមោជ្ជំ**។ សម្មោទនំ ជនេតិ ករោតីតិ សម្មោទនិកំ, តទេវ **សម្មោទនីយន្តិ** អាហ “**សម្មោទជននតោ**”តិ។ សម្មោទិតព្ពតោ **សម្មោទនីយន្តិ** ឥមំ បន អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**សម្មោទិតុំ យុត្តភាវតោ**”តិ អាហ។ **សរិតព្ពភាវតោតិ** អនុស្សរិតព្ពភាវតោ។ “សរណីយ”ន្តិ វត្តព្ពេ ទីឃំ កត្វា “**សារណីយ**”ន្តិ វុត្តំ។ **សុយ្យមានសុខតោតិ** អាបាថមធុរតំ អាហ, **អនុស្សរិយមានសុខតោតិ** វិមទ្ទរមណីយតំ។ **ព្យញ្ជនបរិសុទ្ធតាយាតិ** សភាវនិរុត្តិភាវេន តស្សា កថាយ វចនចាតុរិយមាហ, **អត្ថបរិសុទ្ធតាយាតិ** អត្ថស្ស និរុបក្កិលេសតំ។ **អនេកេហិ បរិយាយេហីតិ** អនេកេហិ ការណេហិ។

អភិទូរអច្ចាសន្នបដិក្ខេបេន នាតិទូរនាច្ចាសន្នំ នាម គហិតំ, តំ បន អវកំសតោ ឧភិន្នំ បសារិតហត្ថសង្ឃដ្ដនេន ទដ្ឋព្ពំ។ **គីវំ បសារេត្វាតិ** គីវំ បរិវត្តនវសេន បសារេត្វា។

យេមេតិ ឯត្ថ សន្ធិវសេន ឥការលោបោតិ ទស្សេន្តោ “**យេ ឥមេ**”តិអាទិមាហ។ ឧច្ចាកុលីនតាយ ជាតិវសេន អភិជាតា **ជាតិកុលបុត្តា**។ តេនាហ “**ឧច្ចាកុលប្បសុតា**”តិ។ អាចារសម្បត្តិយា អភិជាតា **អាចារកុលបុត្តា**។ តេនាហ “**អាចារសម្បន្នា**”តិ។ **យត្ថ កត្ថចិ** អបាកដេបិ **កុលេ**។ តេន ព្រាហ្មណេន អធិប្បេតា ភិក្ខូសុ ទុវិធាបិ សំវិជ្ជន្តីតិ អាហ “**ឥធ បន ទ្វីហិបិ ការណេហិ កុលបុត្តាយេវា**”តិ។

សទ្ធាតិ ឥទំ ករណត្ថេ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ “**សទ្ធាយា**”តិ, **សទ្ធាតិ** វា សទ្ទហិត្វាតិ អត្ថោ។ ឥមស្មឹ បក្ខេ បាឡិយំ យ-ការលោបេន និទ្ទេសោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អគារតោតិ** អគារវាសតោ, ឧត្តរបទលោបេន, និស្សយ្យូបចារេន វា អយំ និទ្ទេសោតិ។ ភិក្ខូនសីលតាទិលក្ខណោ ភិក្ខុភាវោ បព្ពជ្ជាសហចរិតាយ សទ្ធឹ ភិក្ខុភាវំ អន្វាចិនន្តោតិ អាហ “**បព្ពជ្ជំ ភិក្ខុភាវញ្ច**”តិ។ កម្មវាចាលក្ខណេ បន ភិក្ខុភាវេ អធិប្បេតេ សមុច្ចយត្ថោ **ច**-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អនគារស្ស ភាវោតិ** ឯតេន បព្ពជ្ជានិស្សិតោ សុវិសុទ្ធោ សីលាចារគុណវិសេសោ គហិតោ, កសិគោរក្ខាទិកម្មបដិក្ខេបោ ឥធ អនុប្បាទាទីហិ វេទិតព្ពោ។ សេសគ្គហណេ បន សរណគមនាទិវសេន បព្ពជ្ជាយ, សរណគមនាទិវសេន ឧបសម្បទាយ ច អនេកភេទត្តា អាហ “**សព្ពថាបី**”តិ, តេន តេន បការេនាតិ អត្ថោ។ បុរតោគាមិតា បដិបត្តិគមនេន, ន កាយគមនេនាតិ អាហ “**នាយកោ**”តិ , សម្មាបដិបត្តិយា និព្ពានសម្បាបកោតិ អត្ថោ។ **ហិតកិរិយាយាតិ** ទិដ្ឋធម្មិកាទិហិតចរិយាយ។ **គាហណំ** អធិសីលាទីសុ អច្ចន្តាយ និយោជនំ, ន កថនមត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**គាហេតា**”តិ វត្វា “**សិក្ខាបេតា**”តិ អាហ។ **ទិដ្ឋានុគតិន្តិ** ទិដ្ឋិយា អនុគមនន្តិ ទស្សេន្តោ “**ទស្សនានុគតិ**”ន្តិ វត្វា សិក្ខាត្តយសង្គហំ ភគវតោ សាសនំ តេន ទិដ្ឋត្តា ទិដ្ឋិ, តស្ស តស្សេវ ខមនវសេន ខន្តិ, រុច្ចនវសេន រុចិ, តំទិដ្ឋិខន្តិរុចិកា ភគវតោ សាវកាតិ អាហ “**យំទិដ្ឋិកោ**”តិអាទិ។

ឯស កិរ អលត្ថាតិ សម្ពន្ធោ។ **ទេវបុត្តោ វិយាតិ**អាទិ កស្សចិ បារិជុញ្ញស្ស អភាវទីបនតោ “សទ្ធាយា”តិអាទិនា វុត្តស្ស បព្ពជិតភាវស្ស បាកដីករណំ។ **សទ្ធាយ ឃរា និក្ខម្ម បព្ពជិត្វាតិ** ឥទំ ហដ្ឋបហដ្ឋាទិភាវស្ស ការណវចនំ។ **ឃាសច្ឆាទនបរមតាយ សន្តុដ្ឋេតិ** ឥទំ អនុស្សង្កិតាបរិសង្កិតតាយ ការណវចនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវមេតន្តិអាទិនា អាមេឌិតវចនំ សម្បហំសនវសេន, បសាទវសេន វា កតន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ តថា ហិ ឯវំ-សទ្ទោ សម្បដិច្ឆនត្ថោ អព្ភនុមោទនត្ថោ ច វុត្តោ។ **មមន្តិ** ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ, និបាតបទំ វា ឯតំ "ម"ន្តិ ឥមិនា សមានត្ថន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ **អាទីនីតិ អាទិ**-សទ្ទេន នជីវិកាបកតាទី សង្គណ្ហាតិ **ឡទិសានំយេវាតិ** សទ្ទាបព្ពង្ហាយ វិភាវិតអនភិជ្ឈាលុអាទិសភាវានំយេវ, ន ឥតរេសំ អភិជ្ឈាលុសភាវានំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "សង្ឃាដិកណ្ណេ ចេបិ មេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ គហេត្វា បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោ អនុពន្ធោ អស្ស បាទេ បទំ និក្ខិបន្តោ, សោ ច ហោតិ អភិជ្ឈាលុ កាមេសុ តិព្ពសារាគោ ព្យាបន្នចិត្តោ បទុដ្ឋមនសង្កប្បោ មុដ្ឋស្សតិ អសម្បជានោ អសមាហិតោ វិព្ភន្តចិត្តោ បាកដិន្ទ្រិយោ, អថ ខោ អារកាវ មម អហញ្ច តស្សា"តិ (ឥតិវុ. ៩២)។

អជ្ឈោគាហេត្វា អធិប្បេតត្ថំ សម្ភវិតុំ សាធេតុំ ទុក្ខានីតិ **ទុរភិសម្ភវានិ**។ អដ្ឋកថាយំ បន តត្ថ និវាសោយេវ ទុក្ខោតិ ទស្សេតុំ "**សម្ភវិតុំ ទុក្ខានិ ទុស្សហានី**"តិ វុត្តំ។ **អរញ្ញវនបត្ថានី**តិ អរញ្ញលក្ខណប្បត្តានិ វនសណ្ឋានិ។ វនបត្ថ-សទ្ទោ ហិ សណ្ឌភូតេ រុក្ខសមូហេបិ វត្តតីតិ អរញ្ញគ្គហណំ។ **កិញ្ចាបី**តិ អនុជាននសម្ភាវនត្ថេ និបាតោ។ កី អនុជានាតិ? និប្បរិយាយតោ អរញ្ញភាវំ "គាមតោ ពហិ អរញ្ញ"ន្តិ។ តេនាហ "**និប្បរិយាយេនា**"តិអាទិ។ កី សម្ភាវេតិ? អារញ្ញកង្គនិប្ផាទកត្តំ។ យញ្ហិ អារញ្ញកង្គនិប្ផាទកំ, តំ វិសេសតោ "អរញ្ញ"ន្តិ វុត្តន្តិ។ តេនេវាហ "**យំ តំ បញ្ចធនុសតិក**"ន្តិអាទិ។ **និក្ខមិត្វា ពហិ ឥន្ទខីលា**តិ ឥន្ទខីលតោ ពហិ និក្ខមិត្វា, តតោ ពហិ បដ្ឋាយាតិ អត្ថោ។ **ពហិ ឥន្ទខីលា**តិ យត្ថ ទ្វេ តីណិ ឥន្ទខីលានិ, តត្ថ ពហិទ្ធា ឥន្ទខីលតោ បដ្ឋាយ, យត្ថ តំ នត្ថិ, តត្ថ គទរហដ្ឋានតោ បដ្ឋាយាតិ វទន្តិ។ យស្មា ពហិ ឥន្ទខីលតោ បដ្ឋាយ មនុស្សូបចារេ ភយភេរវំ នត្ថិ, តស្មា ឥធ នាធិប្បេតន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

គាមន្តន្តិ គាមសមីបំ។ **អនុបចារដ្ឋាន**ន្តិ និច្ចកិច្ចវសេន នុបចរិតព្ពដ្ឋានំ។ តេនាហ "**យត្ថ ន កសីយតិ ន វបីយតី**"តិ។ **បន្តានី**តិ ឥមិនា "បរិយន្តាន"ន្តិ ឥមស្ស បរិយាយស្ស ឥធ បាឡិយំ គហិតត្តា វុត្តំ "**បរិយន្តានន្តិ ឥមមេកំ បរិយាយំ ឋបេត្វា**"តិ។ **ទូរាន**ន្តិ បន អយំ បរិយាយោ ឋបេតព្ពោ សិយា តស្សាបិ "បន្តានី"តិ ឥមិនាវ អត្ថតោ គហិតត្តា, តថា សតិ "ន មនុស្សូបចារាន"ន្តិ ឯទិសានម្បិ ឋបេតព្ពតា អាបជ្ជតិ, តស្មា សទ្ទតោ ឯវ ឋបនំ ទដ្ឋព្វំ។ **បវិវេក**ន្តិ បការតោ, បការេហិ វា វិវេចនំ, រូបាទិបុថុត្តារម្មណេ បការតោ គមនាទិឥរិយាបថប្បការេហិ អត្តនោ កាយស្ស វិវេចនំ គច្ឆតោបិ តិដ្ឋតោបិ និសជ្ជតោបិ ឯកស្សេវ បវត្តតិ។ តេនេវ ហិ វិវេចេតព្ពានំ វិវេចនាការស្ស ច ភេទតោ ពហុវិធត្តា តេ ឯកត្តេន គហេត្វា "បវិវេក"ន្តិ ឯកវចនេន វុត្តំ។ **ទុក្ករំ បវិវេក**ន្តិ វា បវិវេកំ កត្តុំ ន សុខន្តិ អត្ថោ។ **ឯកីភាវេ**តិ ឯកិកភាវេ។ **ទ្វយំទ្វយារាមោ**តិ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ ភាវាភិរតោ។ **ហរន្តិ វិយា**តិ សំហរន្តិ វិយ វិយាតុប្បាទនេន។ តេនាហ "**ឃសន្តិ វិយា**"តិ, ភយសន្តាសុប្បាទនេន ខាទិតុំ អាគតា យក្ខរក្ខសបិសាចាទយោ វិយាតិ អធិប្បាយោ។ **ឡទិសស្សា**តិ អលទ្ធសមាធិនោ។ **តិណបណ្ណមិគាទិសទ្ទេហី**តិ វាតេរិតានំ តិណបណ្ណាទីនំ មិគបក្ខិអាទីនញ្ច ភីសនកេហិ ភេរវេហិ សទ្ទេហិ **វិវិធេហិ ច** អញ្ញេហិ ខាណុអាទីហិ យក្ខាទិអាការេហិ ឧបដ្ឋិតេហិ **ភីសនកេហិ**។ ឯវំ ទុក្ករំ ទុរភិសម្ភវំ នាម ករោន្តោ អហោ អច្ឆរិយា ឯតេតិ **វិម្ហិតោ**។

កាយកម្មន្តវារកថាវណ្ណនា

៣៥. សោឡសសុ ឋានេសូតិ "យេ ខោ កេចី"តិអាទិនា បាឡិយំ វក្ខមានេសុ សោឡសសុ ការណេសុ។ អបរិសុទ្ធកាយកម្មន្តតាទយោ អរញ្ញេ វិហរន្តានំ ចិត្តុត្រាសនិមិត្តតាយ វិសេសតោ វិក្ខេបាវហា, បរិសុទ្ធកាយកម្មន្តតាទយោ បន តទភាវតោ តេសំ អវិក្ខេបាវហា។ តេនាហ "**អបរិសុទ្ធកាយកម្មន្តសន្ទោសហេតូ**"តិអាទិ។ **សោឡសសូ**តិ ច វោទានបក្ខំយេវ គហេត្វា វុត្តំ។ សំកិលេសគ្គហណម្បិ យាវទេវ វោទានទស្សនត្ថន្តិ។ **អារម្មណបរិគ្គហរហិតាន**ន្តិ អបរិសុទ្ធកាយកម្មន្តាទិកស្ស អរញ្ញេ ទិដ្ឋស្ស តស្ស អារម្មណស្ស "**យេ ខោ កេចី**"តិអាទិនា បាឡិយំ អាគតនយេន បរិគ្គណ្ហនញាណរហិតានំ។ **អារម្មណបរិគ្គហយុត្តាន**ន្តិ ឯត្ថ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អត្តនា**តិ ភគវន្តំ សន្ធាយ វទតិ, សយន្តិ អត្ថោ។ **តាទិសោ**តិ អារម្មណបរិគ្គហយុត្តោ។

សម្ពុជ្ឈតិ ឯតេនាតិ **សម្ពោធោ**, អរិយមគ្គោតិ អាហ "**អរិយមគ្គប្បត្តិតោ**"តិ។ អគ្គមគ្គាធិគមាធីនោ ពុទ្ធានំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាធិគមោតិ អាហ "**អនភិសម្ពុទ្ធស្សាតិ អប្បដិវិទ្ធចតុសច្ចស្សា**"តិ។ អនវសេសតោ ញេយ្យំ, ពុជ្ឈិតុំ អរហតីតិ **ពោធិ**, មហាវីរិយតាទិនា តត្ថ វិសេសយោគតោ សត្តោតិ អាហ "**ពុជ្ឈនកសត្តស្សា**"តិ។ តេនាហ "**សម្មាសម្ពោធិ**"ន្តិអាទិ។ និយតភាវប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ មហាសត្តា យថា មហាពោធិយានបដិបទា ហានភាគិយា, ឋិតិភាគិយា វា ន ហោតិ, អថ ខោ វិសេសភាគិយា និព្ពេធភាគិយា ច ហោតិ, តថា

បដិបជ្ជនកោ ពោធិយំ និន្នកោណបព្ភារ ឯវាតិ អាហ “**ពោធិយា វា សត្តស្សេវ លគ្គស្សេវា**”តិ។ តេនាហ “**ទីបង្ករស្ស ហិ**”តិអាទិ។ **អដ្ឋធម្មសមោធានេនា**តិ –

“មនុស្សត្តំ លិង្គសម្បត្តិ, ហេតុ សត្ថារទស្សនំ;
បព្ពជ្ជា គុណសម្បត្តិ, អធិការោ ច ឆន្ទតា”តិ។ (ពុ. វំ. ២.៥៩) –

ឥមេសំ អភិនីហារស្ស អង្គភូតានំ អដ្ឋន្នំ ធម្មានំ សមោធានេន សមវធានេន។

បព្ពជ្ជូបគតាតិ បព្ពជ្ជំ ឧបគតា។ តេន បព្ពជ្ជាមត្តេន សមណា, ន សមិតបាបតាយាតិ ទស្សេតិ។ ជាតិមត្តេន ឥធ **ព្រាហ្មណា**តិ អធិប្បេតាតិ អាហ “**ភោវាទិនោ វា**”តិ។ តេ ហិ “ភោ ភោ”តិ វទនសីលា, តេនាហ “ភោវាទី នាម សោ ហោតិ, សចេ ហោតិ សកិញ្ចនោ”តិ (ធ. ប. ៣៩៦; សុ. និ. ៦២៥)។ **បាណាតិបាតាទិនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អទិន្នាទានំ អព្រហ្មចរិយញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **អបរិសុទ្ធេនា**តិ ច វិសេសនំ កាយកម្មន្តាបេក្ខាយ, ន បាណាតិបាតាទិអបេក្ខាយ។ ន ហិ បាណាតិបាតាទិកោ តស្ស បុព្ពភាគបយោគោ ច កោចិ បរិសុទ្ធោ នាម អត្ថិ។ ភាយនដ្ឋេន **ភយំ,** ភីរុតាវហដ្ឋេន **ភេរវំ**។ **សន្ទោសហេតូ**តិ សទោសហេតុ។ ស-សទ្ទោ ហិ ឥធ សានុសារោ វុត្តោ។ តេនាហ “**អត្តនោ ទោសស្ស ហេតូ**”តិ។ ឯកន្តេន ចិត្តុត្រាសលក្ខណស្ស ភយស្ស វសេន “**សាវជ្ជ**”ន្តិ វុត្តំ។ ចិត្តុត្រាសោ ហិ ឯកន្តសាវជ្ជោ ភាយនដ្ឋេន ភយញ្ចាតិ។ **អក្ខេមន្តិ** ឥទំ ឧភយវសេន។ ចិត្តុត្រាសោបិ ហិ សរីរចិត្តានំ អនត្ថាវហតោ អក្ខេមំ, តថា **ភយានការម្មណម្បី**តិ។ អដ្ឋកថាយំ បន អត្ថទ្វយំ យថាសង្ខ្យំ យោជិតំ។ សយំ បរិកប្បិតភយានការម្មណនិមិត្តំ ចិត្តុត្រាសសមុប្បាទនវសេន អានេន្តា ភយភេរវំ អវ្ហាយន្តិ វិយ ហោន្តីតិ វុត្តំ “**អវ្ហាយន្តីតិ បក្កោសន្តី**”តិ។ **តេ**តិ មារិតមនុស្សានំ ញាតិមិត្តាទយោ។ **គច្ឆំ** គហនភូតំ មហន្តំ កណ្ដកសណ្ឌំ, **គុម្ពំ** នាតិមហន្តន្តិ វទន្តិ។ **គច្ឆ**ន្តិ បន តិណវនំ វេទិតព្ពំ, “គច្ឆេ វុឡ្ហតិណេ”តិ វុត្តំ, **គុម្ពំ** កណ្ដកលតាទិភរិតាវិរុឡ្ហំ។ **ពទ្ធា វធិតា វិយា**តិ ពទ្ធា ហុត្វា តាឡិយមានា វិយ។

“**ន ខោ បនា**តិ ឯត្ថ **ខោ**តិ អវធារណត្ថេ និបាតោ, **បនា**”តិ វិសេសត្ថោ។ តេនេតំ ទស្សេតិ “អញ្ញេ សមណព្រាហ្មណា វិយ អហំ អបរិសុទ្ធកាយកម្មន្តោ ហុត្វា អរញ្ញវនបត្ថានិ បន្តានិ សេនាសនានិ ន ខោ បន បដិសេវាមិ, បរិសុទ្ធកាយកម្មន្តោយេវ បន ហុត្វា តានិ បដិសេវាមី”តិ។ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។ “បរិសុទ្ធកាយកម្មន្តោហមស្មី”តិ ហិ តេន អវធារណេន វិភាវិតត្ថទស្សនំ។ **តេសមហំ អញ្ញតរោ**តិ តាយ បរិសុទ្ធកាយកម្មតាយ តេសំ អរិយានំ អហំ អញ្ញតរោតិ កាយកម្មបារិសុទ្ធិយា មហាសត្តោ អត្តានំ អរិយេសុ បក្ខិបតិ។ បរមសល្លេខភាវប្បត្តា ហិ តទា ពោធិសត្តស្ស កាយកម្មបារិសុទ្ធិ , តថា វចីកម្មាទិបារិសុទ្ធិ, យតោ មារោ វន្ទគវេសី ហុត្វា ឆព្ពស្សានិ និរន្តរំ អនុពន្ធោ អន្តរំ ន លភតិ។ តេនាហ –

“សត្ត វស្សានិ ភគវន្តំ, អនុពន្ធី បទាបទំ;
ឱតារំ នាធិគច្ឆិស្សំ, សម្ពុទ្ធស្ស សតីមតោ”តិ។ (សុ. និ. ៤៤៨);

ភិយ្យោតិ អធិកំ សវិសេសំ, ឧបរូបរិ វា។ ភីតតសិតា ភយូបទ្ទវេន ឆម្ភិតសរីរា ហដ្ឋលោមា ហោន្តិ, អភីតាតសិតា បន ភយូបទ្ទវាភាវតោ អហដ្ឋលោមា ខេមេន សោត្ថិនា តិដ្ឋន្តីតិ តេសំ ខេមប្បត្តិ សោត្ថិភាវោ វា បន្នលោមតាយ បាកដោ ហោតីតិ បាឡិយំ “បល្លោម”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**បន្នលោមត**”ន្តិអាទិ។ ឯត្ថ ច **ភិយ្យោ បល្លោមមាបាទី អរញ្ញេ វិហារាយា**តិ បដិញ្ញានិទ្ទេសោ។ **បរិសុទ្ធកាយកម្មន្តោហមស្មី**តិ ហេតុទស្សនំ។ “**យេ ហិ វោ អរិយា**”តិ សទិសូទាហរណទស្សនំ។ **យេ ខោ កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា**តិ វិសទិសូទាហរណទស្សនំ។ សេសានិ អន្វយព្យតិរេកវិភាវនានីតិ ទដ្ឋព្ពន្តិ អយមេត្ថ យុត្តិវិភាវនា។ ឥមិនា នយេន សេសវារេសុបិ យុត្តិវិភាវនា វេទិតព្ពា។

កាយកម្មន្តវារកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វចីកម្មន្តវារាទិកថាវណ្ណនា

៣៦. អបរិសុទ្ធេន មុសាវាទាទិនាតិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បន សង្គហិតំ តេសញ្ច មុសាវាទាទីនំ បវត្តិភេទំ ភយភេរវាវ្ហានមុខេន ទស្សេតុំ “**កថ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

ភណ្ឌេសូតិ សវិញ្ញាណកាវិញ្ញាណកេសុ ភណ្ឌេសុ។ **ឧប្បាទេត្វា**តិ អត្តនោ បរិណាមវសេន អភិជ្ឈាសង្ខាតំ វិសមលោភំ ឧប្បាទេត្វា។ **កុជ្ឈិត្វា**តិ វិនាសចិន្តាវសេន បរស្ស កុជ្ឈិត្វា។ ឯវញ្ហិ នេសំ “យេសំ អបរជ្ឈិម្ហា, តេ ឥទានិ អនុពន្ធិត្វា”តិអាទិនា បច្ឆា អាសង្កុប្បត្តិ សិយា។ “ឯតេ អម្ហាកំ បរិគ្គហវត្ថុំ គហេតុកាមា មញ្ញេ, វិនាសំ កាតុកាមា មញ្ញេ”តិ យថា បរេ បរតោ តេសំ អភិជ្ឈាព្យាបាទប្បវត្តិំ បរិគ្គណ្ហន្តិ, តាទិសំ មនោកម្មន្តិ សន្ធាយ **“តេ បរេស”**ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កាមំ អកុសលកាយកម្មវចីកម្មបវត្តិកាលេបិ អភិជ្ឈាទយោ បវត្តន្តិយេវ, តទា បន តេ ចេតនាបក្ខិកា វា អព្ពោហារិកា វាតិ មនោកម្មទ្វារេ ឯវ អភិជ្ឈាទិវសេន យោជនា កតា។ អថ វា ទ្វារន្តរេ បវត្តានម្បិ បាណាតិបាតាទីនំ វចីកម្មាទិភាវាភាវោ វិយ ទ្វារន្តរេ បវត្តានម្បិ អភិជ្ឈាទីនំ កាយកម្មាទិភាវាភាវោ, មនោកម្មភាវោ ឯវ បន សិទ្ធោតិ កត្វា មនោកម្មទ្វារេ ឯវ អភិជ្ឈាទយោ ឧទ្ធដា។ តថា ហិ វុត្តំ –

> “ទ្វារេ ចរន្តិ កម្មានិ, ន ទ្វារា ទ្វារចារិនោ;
> តស្មា ទ្វារេហិ កម្មានិ, អញ្ញមញ្ញំ វវត្ថិតា”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១.កាយកម្មទ្វារ);

កិញ្ចាបិ អដ្ឋកថាយំ សាសនេ បព្ពជិតវសេន អាជីវវារេ ភយភេរវាភាវទស្សនំ យោជិតំ, “យេ ខោ កេចិ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា”តិ បន វចនតោ ពាហិរកវសេន គហដ្ឋវសេន ច យោជនា វេទិតព្ពា។ គហដ្ឋានម្បិ ហិ ជាតិធម្មកុលធម្មទេសធម្មវិលោមនវសេន អញ្ញថាបិ មិច្ឆាជីវោ លព្ភតេវ, តាយ ឯវ ច អាជីវវិបត្តិយា អញ្ញថា វា នេសំ អរញ្ញវាសោ សម្ភវេយ្យាតិ។

៣៧. ឯវំ អាជីវដ្ឋមកសីលវសេន ភយភេរវំ ទស្សេត្វា តតោ បរំ នីវរណប្បហានាទិវសេន តំ ទស្សេតុំ ទេសនា វឌ្ឍិតាតិ តទត្ថំ វិវរន្តោ **“តតោ បរ”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **នីវរណវសេន បុន វុត្តា**តិ អយមធិប្បាយោ – ឯវំ សីលវិសុទ្ធិមត្តម្បិ អរញ្ញេ វិហរតោ ភយភេរវាភាវំ អាវហតិ, កិមង្គំ បន នីវរណានិ បហាយ អប្បនាសមាធិំ, ឧបចារសមាធិមេវ វា សម្បាទយតោតិ សមាធិសម្បទាយ ភយភេរវាភាវហេតុកំ ទស្សេតុំ ឧបរិ ទេសនា វឌ្ឍិតាតិ អកុសលមនោកម្មន្តភាវេន គហិតាបិ អភិជ្ឈាព្យាបាទា នីវរណវសេន បុន វុត្តាតិ អធិប្បាយោ។ អភិ-បុព្ពោ ឈា-សទ្ទោ អភិជ្ឈាយនត្ថោតិ អាហ **“បរភណ្ឌាទិអភិជ្ឈាយនសីលា”**តិ។ **វត្ថុកាមេសូ**តិ រូបាទីសុ កិលេសកាមស្ស វត្ថុភូតេសុ កាមេសុ។ **ពាហលកិលេសរាគា**តិ ថិរមូលទុម្មោចនីយតាហិ អជ្ឈោសានេ បភូត កិលេសកាមា។ អភិជ្ឈា ចេត្ថ អប្បត្តវិសយបត្ថនា, តិព្ពសារាគោ សម្បត្តិវិសយាភិនិវេសោ។ តេ ហិ លោភាភិភូតា បុគ្គលា អត្តនិ តិព្ពសាបេក្ខតាយ ឯវំ លោភាភិភូតតាយ អវវត្ថិតារម្មណា អវិនិច្ឆិតវិសយា អរញ្ញេ តំ តំ វិសយំ អនុបធាវិត្វា វិហរន្តិ, រជ្ជអាទីនិ យាថាវតោ ន សល្លក្ខេន្តិ។ តេនាហ **“តេស”**ន្តិអាទិ។ **ឧបដ្ឋាតិ** សន្តចិត្តតាយ។ តថា ហិ វុត្តំ **“អាកុលចិត្តា”**តិ។ “ឥទានិម្ហ នដ្ឋា”តិ តសន្តិ វិតសន្តិ, អាគន្ធា ពាធិយមានា វិយ ហោន្តិ, ឯវំ តំ ភយភេរវំ អត្តនិ សមារោបនវេន អវ្ហយន្តិ បក្កោសន្តីតិ យោជនំ សន្ធាយាហ **“សេសំ តាទិសមេវា”**តិ។ **“អនភិជ្ឈាលុហមស្មី”**តិ បាឡិបទេ ចិរបរិចិតអលោភជ្ឈាសយតាយ កមលទលេ ជលពិន្ទុ វិយ អលគ្គមានសត្តា សព្ពត្ថ អនបេក្ខោហមស្មីតិ អត្ថោ។

៣៨. **បកតិភាវវិជហនេនា**តិ បរិសុទ្ធភាវសង្ខាតស្ស ច បកតិភាវស្ស វិជហនេន។ សាវជ្ជធម្មសមុប្បត្តិយា ហិ ចិត្តស្ស អនវជ្ជភាវោ ជហិតោ ហោតីតិ។ **វិបន្នចិត្តា**តិ កិលេសាសុចិទូសិតតាយ កុថិតចិត្តា។ តេនាហ **“កិលេសានុគតំ…បេ…. បូតិកំ ហោតី”**តិ។ **បទុដ្ឋមនសង្កប្បា**តិ វិសសំសដ្ឋមុត្តំ វិយ ទោសេន បទូសិតចិត្តសង្កប្បា។ **វុត្តនយេនេវា**តិ “តេ អវវត្ថិតារម្មណា ហោន្តី”តិអាទិនា អភិជ្ឈាលុវារេ វុត្តនយេនេវ។ យថា ហិ លោភវសេន, ឯវំ ទោសាទិវសេនបិ អវវត្ថិតារម្មណា ហោន្តីតិ។ **សព្ពត្ថា**តិ ហេដ្ឋា ឧបរិ ចាតិ សព្ពត្ថ ឋានេសុ វណ្ណេតព្ពា។

៣៩. “យា ចិត្តស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា”តិ វចនតោ ថិនំ ចិត្តស្ស គេលញ្ញភាវេន គហណំ គច្ឆតីតិ អាហ **“ចិត្តគេលញ្ញភូតេន ថិនេនា”**តិ។ តថា “យា កាយស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា”តិ (ធ. ស. ១១៦៣) វចនតោ មិទ្ធំ វិសេសតោ នាមកាយស្ស គេលញ្ញភាវេន គហណំ គច្ឆតីតិ អាហ **“សេសនាមកាយគេលញ្ញភូតេន មិទ្ធេនា”**តិ។ សេសគ្គហណញ្ចេត្ថ ចិត្តនិវត្តនត្ថំ។ ឥទញ្ច មិទ្ធំ រូបកាយស្សបិ គេលញ្ញាវហន្តិ ទដ្ឋព្ពំ និទ្ទាយ ហេតុភាវតោ។ តថា ហិ តំ “និទ្ទា ចបលាយិកា”តិ និទ្ទិដ្ឋំ។ តេនាហ **“តេ និទ្ទាពហុលា ហោន្តី”**តិ។

៤០. **ឧទ្ធច្ចបកតិកា**តិ ឧទ្ធច្ចសីលា អនវដ្ឋិតសភាវា។ អនវដ្ឋានរសញ្ហិ ឧទ្ធច្ចំ។ តេនាហ **“វិប្ផន្ទមានចិត្តា”**តិអាទិ។ **ឥធា**តិ “អវូបសន្តចិត្តា”តិ ឥមស្មិំ បទេ។ **កុក្កុច្ចំ គហេតុំ វដ្ដតិ** សំវណ្ណនាវសេន បច្ឆានុតាបស្សបិ ចិត្តស្ស អវូបសមករត្តា។ ឧទ្ធច្ចំ បន សរូបេនេវ គហិតន្តិ អធិប្បាយោ។

៤១. **ឯកមេវិទំ បញ្ចមំ នីវរណំ** យទិទំ កង្ខា វិចិកិច្ឆាតិ ច។ យទិ ឯវំ កស្មា ទ្វិធា កត្វា វុត្តន្តិ អាហ “**កឹ នុ ខោ**”តិអាទិ។ **កង្ខនតោ**តិ សំសយនតោ។ **វិចិកិច្ឆាតិ វុច្ចតិ** “ធម្មសភាវំ វិចិនន្តោ ឯតាយ កិច្ឆតិ, វិគតា តិកិច្ឆា វា”តិ កត្វា។

៤២. ឯវំ នីវរណាភាវកិត្តនមុខេន សមាធិសម្បទាយ ភយភេរវាភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អត្តុក្កំសនាទិអភាវកិត្តនមុខេន បញ្ញាសម្បទាយ ភយភេរវាភាវំ ទស្សេតុំ “យេ ខោ កេចី”តិអាទិនា ឧបរិទេសនា វឌ្ឍិតា, តទត្ថំ វិវរិតុំ “**អត្តុក្កំសនកា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧក្កំសេន្តិ** មានវសេន បគ្គណ្ហនេន។ តេនាហ “**ឧច្ចេ ឋានេ ឋបេន្តី**”តិ។ ថិនមិទ្ធឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចវិចិកិច្ឆាវារេសុ គយ្ហមានំ អភិជ្ឈាលុវារសទិសន្តិ តត្ថ តំ អនាមសិត្វា អត្តុក្កំសកវារេ កិញ្ចិ វិសទិសំ អត្ថីតិ តំ ទស្សេតុំ “**តេ កថ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

៤៣. ឆម្ភនំ ឆម្ភោ, កាយស្ស ឆម្ភិតត្តហេតុភូតោ ពលវចិត្តុត្រាសោ។ សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **ឆម្ភី**។ តេនាហ “**កាយថម្ភនា**”តិអាទិ។ **ភីរុកជាតិកា**តិ ភាយនកសីលា។ ឯកមេវ ចេតំ សាវជ្ជភយំ កាយេ ឆម្ភិតត្តស្ស, ចិត្តេ ច កាយេ ច ថទ្ធភាវស្ស ឧប្បាទនវសេន “ឆម្ភោ ភីរុតា”តិ ច វុច្ចតីតិ តំសមង្គិនោ សមណព្រាហ្មណា “ឆម្ភី ភីរុកជាតិកា”តិ វុត្តា, ឥធ ភយភេរវំ សរូបេនេវ គហិតំ។

៤៤. **លព្ភតិ បាបុណីយតី**តិ លាភសទ្ទស្ស កម្មសាធនត្ថមាហ។ សក្កច្ចំ កាតព្ពោ ទាតព្ពោតិ **សក្ការោ**។ **តទត្ថទីបក**ន្តិ លាភាទី បហាយ អរញ្ញេ វសតោ ភយភេរវាវ្ហាយនំ នត្ថីតិ ទីបកំ។ សោ កិរ លាភគរុតាយេវ បិយោ គាមោ ឯតស្សាតិ “**បិយគាមិកោ**”តិ នាមំ លភតិ។ **កម្មមុត្តោ**តិ ជរាជិណ្ណត្តា កម្មំ កាតុំ ន សក្កោតីតិ សាមិកេហិ វិស្សដ្ឋោ។

៤៥. អលសភាវេន សម្មាវាយាមស្ស អករណតោ កុច្ឆិតំ សីទន្តីតិ **កុសីតា**។ វីរស្ស ភាវោ, កម្មំ វា វីរិយំ, វិធិនា វា ឦរេតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ វីរិយំ, សម្មាវាយាមោ។ តេន ហីនា **ហីនវីរិយា**។ កាយវិញ្ញត្តិយា សមុដ្ឋានវសេន បវត្តវីរិយំ **កាយិកវីរិយំ**, វត្តករណចង្កមនាទីសុ ទដ្ឋព្ពំ។ និសជ្ជ សយិត្វា ច កម្មដ្ឋានមនសិការវសេន បវត្តវីរិយំ **ចេតសិកវីរិយំ**។ តត្ថ បុរិមំ វិសេសតោ កោសជ្ជបដិបក្ខតាវសេន, ទុតិយំ វីរិយារម្ភតាវសេន បាកដំ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “**កុសីតា**”តិអាទិមាហ។ តេ ហិ ហីនវីរិយា អលសតាយេវ អារម្មណវវត្ថានមត្តម្បិ កាតុំ ន សក្កោន្តិ។

៤៦. **នដ្ឋស្សតី**តិ អលព្ភមានស្សតិ, បច្ចយវេកល្លេន វិជ្ជមានាយបិ សតិយា សតិកិច្ចំ កាតុំ អសមត្ថតាយ ឯវំ វុត្តំ។ ន សម្បជានាតិ អសម្បជានា។ តំយោគនិវត្តិយញ្ហាយំ **អ**-ការោ “អហេតុកា ធម្មា (ធ. ស. ២.ទុកមាតិកា), អភិក្ខុកោ អាវាសោ”តិអាទីសុ (ចូឡវ. ៧៦) វិយាតិ អាហ “**បញ្ញារហិតា**”តិ។ ននុ សោឡសមោ បញ្ញាវារោ, អយំ សតិវារោ, តត្ថ កស្មា សំកិលេសបក្ខេ បញ្ញា គហិតាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ឥមស្ស ចា**”តិអាទិ។ **សតិភាជនីយមេវេតំ**, យទិទំ ចុទ្ទសមោ វារោ, បញ្ញា បនេត្ថ ចុទ្ទសមេ វារេ កេវលា សតិ ទុព្ពលាតិ **សតិទុព្ពល្យទីបនត្ថំ** “អសម្បជានា”តិ បដិក្ខេបមុខេន **វុត្តា**។ ឥទានិ វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**ទុវិធា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

៤៧. អប្បនាសមាធិនា, ឧបចារសមាធិនា វា ចិត្តំ អារម្មណេ សមំ, សម្មា វា អាហិតំ នាម ហោតិ, នាញ្ញថាតិ ទស្សេន្តោ “**អសមាហិតាតិ ឧបចារប្បនាសមាធិវិរហិតា**”តិ អាហ ។ **វិព្ភន្តចិត្តា**តិ អនវដ្ឋិតចិត្តា។ បុព្ពេ នីវរណភាវសាមញ្ញេន ឧទ្ធច្ចំ គហិតំ “**ឧទ្ធតា អវូបសន្តចិត្តា**”តិ, ឥធ សមាធានាភាវេន ឧទ្ធច្ចហេតុកោ ចិត្តវិព្ភមោ វុត្តោ “**អសមាហិតា វិព្ភន្តចិត្តា**”តិ, អយមេតេសំ វិសេសោ។ **បុព្ពេ វុត្តនយេនា**តិ បុព្ពេ “ឧទ្ធច្ចេន ហិ ឯការម្មណេ ចិត្តំ វិប្ផន្ទតិ ធជយដ្ឋិយំ វាតេន បដាកា វិយា”តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៤០) វុត្តនយេន។ **សព្ពំ បុព្ពសទិសមេវា**តិ ភយភេរវាវ្ហាយនស្ស អភិជ្ឈាលុវារេ វុត្តសទិសតំ សន្ធាយ វទតិ។

៤៨. **ទុប្បញ្ញា**តិ ឯត្ថ **ទុ**-សទ្ទោ “ទុស្សីលោ”តិអាទីសុ វិយ អភាវត្ថោ, ន “ទុគ្គតិ, ទុប្បដិបន្នោ”តិអាទីសុ វិយ គរហត្ថោតិ ទស្សេតុំ “**និប្បញ្ញានមេតំ អធិវចន**”ន្តិ វត្វា “**បញ្ញា បន ទុដ្ឋា នាម នត្ថី**”តិ វុត្តំ។ **តេតិ** ទុប្បញ្ញា។ **សព្ពត្ថា**តិ ចតូសុបិ បាបវិតក្កេសុ។ **ឯល**ន្តិ វា ទោសោ វុច្ចតិ។ តេនាហ “យា សា វាចា នេលា កណ្ណសុខា”តិ។ តថា ហិ សីលំ “នេលង្គ”ន្តិ វុត្តំ។ ទុប្បញ្ញា ច កថេន្តា សទោសមេវ កថំ កថេន្តិ អបណ្ឌិតភាវតោ។ តេនេវាហ “ទុព្ភាសិតភាសី”តិ។ តស្មា ឯលសព្ភាវតោ ឯលំ មុខំ ឯតេសន្តិ ឯលមូគាតិ វុត្តាតិ ឯវម្បិ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យាយ បញ្ញាយ វសេន “បញ្ញាសម្បន្នោ”តិ វុត្តំ, តំ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ “**នោ ច ខោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ ននុ ច ពោធិសត្តា ពហុលវិបស្សនាបញ្ញាយ សមន្នាគតា ហោន្តីតិ? ហោន្តិ, តទា បន ពោធិសត្តេន ន វិបស្សនារម្ភោ កតោ, នោ ច វិបស្សនាបញ្ញា អធិប្បេតាតិ វុត្តំ “**នោ ច ខោ វិបស្សនាបញ្ញាយា**”តិ។

កេចិ បនេត្ថ “សទ្ធាវិរហិតា អបរិសុទ្ធកាយកម្មន្តាទយោ វិយ ភយភេរវាវ្ហយនស្ស វិសេសការណំ, នាបិ សទ្ធាលុតា បល្លោមតាយាតិ សទ្ធាវារោ អនុទ្ធដោ”តិ វទន្តិ, តំ អការណំ។ កម្មផលេ ហិ សទ្ទហន្តោ កម្មបដិសរណតំយេវ និស្សាយ ភយភេរវំ តិណាយបិ អមញ្ញមានោ បល្លោមតមាបជ្ជេយ្យ។ យស្មា បន វីរិយាទយោ សទ្ធាយ វិនា នប្បវត្តន្តីតិ តេសំ ឧបនិស្សយភូតា សហជាតា ច សា តគ្គហណេនេវ គហិតា ហោតីតិ វិសុំ ន ឧទ្ធដា។ តថា ហិ សា ឈានស្ស បុព្ពភាគបដិបទាយម្បិ ន ឧទ្ធដា, កឹ វា ឯតាយ សទ្ធាយ, អទ្ធា សា ឥមស្មឹ អារម្មណបរិគ្គហដ្ឋានេ ន គហេតព្ពាវ, តតោ ធម្មស្សាមិនា ឥធ ន ឧទ្ធដា, ឯវំ អញ្ញេសុបិ ឯទិសេសុ ឋានេសុ និច្ឆយោ កាតព្ពោ។ យថានុលោមទេសនា ហិ សុត្តន្តកថាតិ។

វចីកម្មន្តវារាទិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សោឡសដ្ឋានារម្មណបរិគ្គហោ និដ្ឋិតោ។

ភយភេរវសេនាសនាទិវណ្ណនា

៤៩. សោឡសារម្មណានីតិ សោឡសដ្ឋានានិ អារម្មណានិ។ **ឯវរូបាសុ រត្តីសូ**តិ ចាតុទ្ទសីអាទិកា ឧបរិ វក្ខមានា រត្តិយោ សន្ធាយ វទតិ ។ **ឯវរូបេ សេនាសនេ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **យា**តិ អនិយមតោ ឧទ្ទិដ្ឋានំ បុន “តា”តិ វចនំ និទ្ទេសោ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ **“យា តាតិ ឧភយមេតំ រត្តីនំយេវ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសវចន”**ន្តិ។ **អភីតិ លក្ខណត្ថេ** “អញ្ញេ ច អភិញ្ញាតា ព្រាហ្មណមហាសាលា”តិអាទីសុ វិយ។ កថំ បនេត្ថ លក្ខណត្ថតា វេទិតព្ពា? លក្ខីយតិ ឯតេនាតិ លក្ខណន្តិ អាហ **“ចន្ទបារិបូរិយា”**តិអាទិ។ បុណ្ណមាសិយំ **ចន្ទបារិបូរិយា** អមាវាសិយំ **ចន្ទបរិក្ខយេន**។ **អាទិ**-សទ្ទេន ចន្ទស្ស ឧបឌ្ឍមណ្ឌលតារាហុគ្គហតាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឧបសគ្គមត្តមេវ** អភិ-សទ្ទោ លក្ខិតសទ្ទេនេវ លក្ខណត្ថស្ស វិញ្ញាយមានត្តាតិ អធិប្បាយោ។

បឋមទិវសតោ បភុតីតិ បឋមបាដិបទទិវសតោ បដ្ឋាយ។ យស្មា ចោទកោ ភគវតោ កាលេ អនភិលក្ខិតាបិ អបរភាគេ អភិលក្ខិតា ជាតា, តស្មា តំ អភិលក្ខណីយតំ ឧបាទាយ **“សព្ពទស្សិនា ភគវតា បញ្ចមី កស្មា ន គហិតា”**តិ ចោទេតិ, ឥតរោ សព្ពកាលិកាសុ ចាតុទ្ទសីអាទីសុ គយ្ហមានាសុ អសព្ពកាលិកាយ កថំ គហណន្តិ អធិប្បាយេន **“អសព្ពកាលិកត្តា”**តិ បរិហរតិ។

តថារូបាសូតិ “អភិញ្ញាតា”តិអាទិនា យថា វុត្តា, តថារូបាសុ។ ទេវតាធិដ្ឋិតភាវេន អារាមាទីនំ លោកស្ស ចេតិយភាវោតិ អាហ **“បូជនីយដ្ឋេនា”**តិ។ មនុស្សា យេភុយ្យេន គាមាទីនំ ទ្វារេសុ តថារូបេ រុក្ខេ ចេតិយដ្ឋានិយេ កត្វា វោហរន្តីតិ អាហ **“គាមនិគមាទិទ្វារេសូ”**តិអាទិ។ ទស្សនមត្តេនបិ សវនមត្តេនបិ ភយុប្បាទនេន បាកតិកសត្តេ ភីសេន្តីតិ **ភីសនកានិ**។ តេនាហ **“ភយជនកានី”**តិអាទិ។ ភាយតិ ឯតស្មាតិ **ភយំ**, អតិវិយ សប្បដិភយំ **ភេរវំ**។

អាយាចនឧបហារករណារហន្តិ តំតំពលិកម្មបណិធិកម្មករណយោគ្គំ។ **បុប្ផធូប...បេ.... ធរណិតល**ន្តិ ឥទំ យថាបដិស្សុតេន សុប្បាទិនា ឧបហារករណទស្សនំ។ **កោដ្ដេន្តោ**តិ បហរន្តោ, សិង្គប្បហារខុរប្បហារេហិ សទ្ទំ ករោន្តោតិ អធិប្បាយោ។ **សព្ពចតុប្បទានំ ឥធ មគោតិ នាមំ,** ន “អច្ឆចម្មំ មិគចម្មំ ឯឡកចម្ម”ន្តិអាទីសុ (មហាវ. ២៥៩) វិយ, រោហិតោតិអាទិ មិគវិសេសានន្តិ អធិប្បាយោ។ **ចាលេត្វា**តិ អត្តមទ្ទនេន ចាលេត្វា។ មោរគ្គហណញ្ចេត្ថ ឧបលក្ខណន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ឥធ សព្ពបក្ខិគហណំ អធិប្បេត”**ន្តិ។ **ឯស នយោ**តិ ឥទំ យថា “មោរោ វា”តិ ឯត្ថ វា-សទ្ទោ អវុត្តវិកប្បនត្ថោ, ឯវំ “មិគោ វា”តិ ឯត្ថាបីតិ មិគសទ្ទស្ស វិសេសត្ថវុត្តិតំ សន្ធាយាហ។ **ឥតោ បភុតី**តិ “យំនូនាហំ យា តា រត្តិយោ”តិអាទិនា ភយភេរវស្ស គវេសនចិន្តនតោ បភុតិ, ន គវេសនារម្ភតោ បភុតិ។ “អប្បេវ នាមាហំ ភយភេរវំ បស្សេយ្យ”ន្តិ ឯត្ថាបិ ហិ **អារម្មណមេវ ភយភេរវំ**។ **សុខារម្មណំ រូបំ សុខមិវ** “រូបំ សុខំ សុខានុបតិតំ សុខាវក្កន្ត”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៦០)។ កថំ ភយគ្គហណេន ច រូបារម្មណគ្គហណន្តិ អាហ **“បរិត្តស្ស ចា”**តិអាទិ។ “អាគច្ឆតី”តិ វចនតោ គវេសនារម្ភតោ បភុតិ “ឯតំ ភយ”ន្តិ អារម្មណំ អធិប្បេតន្តិ កេចិ “តំ ន បស្សេយ្យ”ន្តិ ចក្ខុនា ទស្សនស្ស អធិប្បេតត្តា, តស្មា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ **ភយំ អាកង្ខមានោ**តិ ឧបបរិក្ខនវសេន អហំ ភយវត្ថុំ អាកង្ខន្តោ វិហរាមិ, តំ កិមត្ថិយំ, ឯត្តកោបិ ភយសមន្នាហារោ មយ្ហំ អយុត្តោតិ អធិប្បាយោ។

យំ បការំ ភូតោ យថាភូតោ, សោ បនេត្ថ បការោ ឥរិយាបថវសេន យុត្តោ បាឡិយំ តថា អាគតត្តាតិ អាហ **“យេន យេន ឥរិយាបថេន ភូតស្សា”**តិ។ **ភវិតស្សា**តិ ឥទំ “ភូតស្សា”តិ ឥមិនា សមានត្ថំ បទន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “សមង្គីភូតស្សា”តិ បទំ បុរិមបទលោបេន **ភូតស្សា**តិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ **“សមង្គីភូតស្ស វា”**តិ អាហ។

ភយភេរវារម្មណេតិ ភយភេរវាភិមតេ អារម្មណេ។ **នេវ មហាសត្តោ តិដ្ឋតី**តិអាទិ “តថាភូតោ ច តំ បដិវិនេយ្យ”ន្តិ យថា ចិន្តិតំ, តថា បដិបន្នភាវទស្សនំ។ **ឥរិយាបថបដិបាដិ** នាម ឋានគមននិសជ្ជានិបជ្ជាតិ វទន្តិ, ឧប្បដិបាដិ បន បឋមំ និបជ្ជា, បុន និសជ្ជា, បុន ឋានំ, បច្ឆា គមនន្តិ ឯវំ វេទិតព្ពា។ **អាសន្នបដិបាដិយា**តិ គមនស្ស តាវ ឋានំ អាសន្នំ, ឋានស្ស និសជ្ជា គមនញ្ច, និសជ្ជាយ និបជ្ជា ឋានញ្ច, និបជ្ជាយ និសជ្ជា អាសន្នា។ ឥធ បន គមនស្ស ឋានំ, ឋានស្ស ច គមនំ, និសជ្ជាយ ច និបជ្ជា, និបជ្ជាយ ច និសជ្ជា អាសន្នភាវេន គហិតា, ឥតរេ បរម្បរាវសេនាតិ វេទិតព្ពា។ ភិក្ខុស្ស បន ឥរិយាបថា សម្បត្តបដិបាដិយា វិយ អបរាបរុប្បត្តិវសេន វុច្ចន្តិ។

ភយភេរវសេនាសនាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អសម្មោហវិហារវណ្ណនា

៥០. អយញ្ច មេ សព្ពសោ ភយភេរវាភាវោ វិសេសតោ អសម្មោហធម្មត្តាតិ ទស្សេតុំ “**សន្តិ ខោ បនា**”តិអាទិនា ឧបរិ ទេសនា វឌ្ឍិតាតិ អយំ វា ឯត្ថ អនុសន្ធិ។ **ឈាយិនំ សម្មោហដ្ឋានេសូ**តិ ឥមិនា អជ្ឈាយិនំ សម្មោហដ្ឋានេសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ **អត្ថី**តិ ឥទំ និបាតបទំ បុថុវចនម្បិ ហោតិ “អត្ថិ ឥមស្មិំ កាយេ កេសា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៧៣-៣៧៤; ម. និ. ១.១១០; ៣.១៥៤; សំ. និ. ៤.១២៧; ខុ. បា. ៣.ទ្វត្តឹសាការ) វិយាតិ “សន្តី”តិ បទស្ស អត្ថទស្សនវសេន វុត្តំ។ កី ខណត្តយសមង្គិតាយ តេ អត្ថិ, នោតិ អាហ “**សំវិជ្ជន្តិ ឧបលព្ភន្តី**”តិ, មហតិ លោកសន្និវាសេ ឯទិសាបិ **សំវិជ្ជន្តិ** ញាណេន គហេតព្ពតាយ **ឧបលព្ភន្តី**តិ។ **ឱទាតកសិណលាភី**តិ អប្បមាណឱទាតកសិណលាភី។ ឯវំ ហិស្ស សមន្តតោ អាលោកោ វិយ ឧបដ្ឋាតិ។ **បរិកម្ម**ន្តិ សមាបត្តិបុព្ពភាគមាហ។ ឯត្តកំ សូរិយេ គតេ **វុដ្ឋហាមីតិ, នោ ច ខោ អទ្ធានបរិច្ឆេទេ កុសលោ ហោតិ**, កេវលំ “ទិវា ឯវ វុដ្ឋហាមី”តិ មនសិការំ ឧប្បាទេសិ។ **វិសទំ ហោតិ** សព្ពំ អារម្មណជាតំ, ទិព្ពចក្ខុនា បស្សន្តស្ស វិយ **វិភូតំ។ អវិសទ**ន្តិ ឯត្ថ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឯវំសញ្ញិនោ**តិ រត្តឹ “ទិវា”តិ, ទិវា ច “រត្តី”តិ ឯវំសញ្ញិនោ។

អន្ធោ សេនាសនេ រត្តឹ និសិន្នោ ហោតីតិ រត្តិ-សទ្ទោ អជ្ឈាហរិតព្ពោ។ បរិត្តាសនាទីហិ, អញ្ញេហិ វា **ការណេហិ**។ **គម្ភីរាយ** ភូមិគព្ភសទិសាយ **ឃនវនបដិច្ឆន្នាយ** ពហលតរជាលវនបដលបដិច្ឆន្នាយ។ **អន្តរហិត សូរិយាលោកេ កាលេ**តិ ឯតេនេវ ទិវាតិ អវុត្តសិទ្ធោ។ សម្មោហវិហារោ នាម ពហុវិធោតិ អាហ “**សម្មោហវិហារានំ អញ្ញតរ**”ន្តិ។

បាកដោ ពោធិសត្តស្ស រត្តិន្ទិវបរិច្ឆេទោ អន្តមសោ លវតុដិខណស្សបិ ឧបាទាយ សុវវត្ថិតត្តា, តថា រត្តិទិវសកោដ្ឋាសបរិច្ឆេទោ អត្តនា កាតព្ពកិច្ចវសេន កាលញាណវសេន ច។

កាលថម្ភេ លទ្ធព្ពឆាយាវសេន **ទ្វង្គុលកាលេ**។ **យាមយណ្ឌិកំ បហរតិ** សង្ឃស្ស តំតំវត្តករណត្ថំ។ **មុគ្គរ**ន្តិ យណ្ឌិកប្បហរណមុគ្គរំ។ **យាមយន្តំ បតតិ** អញ្ញេហិ ភិក្ខូហិ យោជិតន្តិ អធិប្បាយោ។ យាវ អញ្ញេ ភិក្ខូ ភោជនសាលំ ឧបគច្ឆន្តិ, តាវ ទិវាវិហារដ្ឋានំ គន្ត្វា សមណធម្មំ ករោតិ។

យំ ខោ តន្តិ ឯត្ថ **យ**ន្តិ អនិយមុទ្ទេសោ, **ខោ**តិ អវធារណេ, យមេវ បុគ្គលន្តិ អត្ថោ។ **ត**ន្តិ វុច្ចមានាការវចនំ។ **មមេវា**តិ មំ ឯវ។ **អសម្មោហសភាវោ**តិ សភាវភូតអសម្មោហោ។ “ឧប្បន្នោ”តិ វុត្តត្តា “**មនុស្សលោកេ**”តិ វុត្តំ។ **បញ្ញាសម្បត្តិយា**តិ យាថាវតោ ហិតស្ស ជាននសមត្ថេន អត្តនោ បញ្ញាគុណេន, ន កេវលំ អជ្ឈាសយេនេវ ហិតេសិតា, អថ ខោ បយោគេនាតិ ទស្សេន្តោ “**ហិតូបទេសកោ**”តិ អាហ។ អជ្ឈាសយេន បន ហិតេសិតា “**លោកានុកម្បាយា**”តិ ឥមិនា ទស្សិតា។ ឧបករណេហិ វិនា ន កទាចិ ភោគសុខំ ឧបករណទានញ្ច ចាគសម្បត្តិហេតុកន្តិ អាហ “**ចាគសម្បត្តិយា...បេ.... ទាយកោ**”តិ។ **មេត្តាសម្បត្តិយា** ហិតូបសំហារេន **រក្ខិតា។ ករុណាសម្បត្តិយា** ទុក្ខាបនយនេន **គោបាយិតា**។ ននុ ច បុព្ពេបិ វុត្តំ “ហិតាយ សុខាយា”តិ, អថ កស្មា បុន តំ គហិតន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ឥធ ទេវមនុស្សគ្គហណេនា**”តិអាទិ។ តេន បុព្ពេ អវិសេសតោ ហិតាទីនិ ទស្សិតានិ, ឥទានិ វិសេសតោ សហ បយោជនេន តានិ ទស្សិតានីតិ ទីបេតិ។ និព្ពានតោ បរោ បរមោ អត្ថោ នាម នត្ថីតិ អាហ “**បរមត្ថត្តាយា**”តិ។ ហិនោតិ និព្ពានំ គច្ឆតីតិ **ហិតំ**, មគ្គោ។ ឧក្កំសតោ សុខត្ថំ អរិយផលន្តិ អាហ “**តតោ ឧត្តរិ សុខាភាវតោ**”តិ។

អសម្មោហវិហារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុព្ពភាគបដិបទាទិវណ្ណនា

៥១. អសម្មោហវិហារន្តិ អសម្មោហវុត្តី, អសម្មោហសម្ពោធិន្តិ វា អត្ថោ។ **តន្តិ** សមថវិបស្សនាភាវនាសង្ខាតំ បដិបទំ។ **បុព្ពភាគតោ បភុតី**តិ ភាវនាយ បុព្ពភាគវីរិយារម្ភាទិតោ បដ្ឋាយ។ **កេចី**តិ ឧត្តរវិហារវាសិនោ។

ពោធិមណ្ឌេតិ (សារត្ថ. ដី. ១.១១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា; អ. និ. ដី. ៣.៨.១១) ពោធិសង្ខាតស្ស ញាណស្ស មណ្ឌភាវប្បត្តេ ឋានេ។ **ចតុរង្គ**ន្តិ "កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ច, អដ្ឋិ ច អវសិស្សតូ"តិអាទិនា (ម. និ. ២.១៨៤; សំ. និ. ២.២៣៧; អ. និ. ២.៥; ៨.១៣; មហានិ. ១៧, ១៩៦) វុត្តចតុរង្គសមន្នាគតំ។ **បគ្គហិត**ន្តិ អារទ្ធំ សិថិលំ អកត្វា ទឡ្ហបរក្កមសង្ខាតុស្សាហនភាវេន គហិតំ។ តេនាហ **"អសិថិលប្បវត្តិតន្តិ វុត្តំ ហោតី"**តិ។ **អសល្លីន**ន្តិ អសង្កុចិតំ កោសជ្ជវសេន សង្កោចំ អនាបន្នំ។

ឧបដ្ឋិតាតិ ឱគាហនសង្ខាតេន អបិលាបនភាវេន អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋិតា។ តេនាហ **"អារម្មណាភិមុខីភាវេនា"**តិ។ សម្មោសស្ស វិទ្ធំសនវសេន បវត្តិយា ន សម្មុដ្ឋាតិ **អសម្មុដ្ឋា**។ កិញ្ចាបិ ចិត្តមិវ ចិត្តបស្សទ្ធិវសេន កាយបស្សទ្ធិវសេនេវ កាយោ បស្សទ្ធោ ហោតិ, តថាបិ យស្មា កាយបស្សទ្ធិ ឧប្បជ្ជមានា ចិត្តបស្សទ្ធិយា សហេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន វិនា, តស្មា វុត្តំ **"កាយចិត្តបស្សទ្ធិសម្ភវេនា"**តិ ។ **រូបកាយោបិ បស្សទ្ធោយេវ ហោតិ** កាយបស្សទ្ធិយា ឧភយេសម្បិ កាយានំ បស្សម្ភនាវហត្តា។ **សោ ច ខោ** កាយោ។ **វិគតទរថោ**តិ វិគតកិលេសទរថោ។ នាមកាយេ ហិ វិគតទរថេ រូបកាយោបិ វូបសន្តទរថបរិឡាហោ ហោតិ។ **សម្មា អាហិត**ន្តិ នានារម្មណេសុ វិធាវនសង្ខាតវិក្ខេបំ វិច្ឆិន្ទិត្វា ឯកស្មិំយេវ អារម្មណេ អវិក្ខិត្តភាវាបាទានេន សម្មទេវ អាហិតំ។ តេនាហ **"សុដ្ឋុ ឋបិត"**ន្តិអាទិ។ ចិត្តស្ស អនេកគ្គភាវោ វិក្ខេបវសេន ចញ្ចលតា, សា សតិ ឯកគ្គតាយ ន ហោតីតិ អាហ **"ឯកគ្គំ អចលំ និប្ផន្ទន"**ន្តិ។ **ឯត្តាវតា**តិ "អារទ្ធំ ខោ បនា"តិអាទិនា វីរិយសតិបស្សទ្ធិសមាធីនំ កិច្ចសិទ្ធិទស្សនេន។ ននុ ច សទ្ធាបញ្ញានម្បិ កិច្ចសិទ្ធិ ឈានស្ស បុព្ពបដិបទាយ ឥច្ឆិតព្ពាតិ? សច្ចំ ឥច្ឆិតព្ពា, សា បន នានន្តរិយភាវេន អវុត្តសិទ្ធាតិ ន គហិតា។ អសតិ ហិ សទ្ធាយ វីរិយារម្ភាទីនំ អសម្ភវោយេវ, បញ្ញាបរិគ្គហេ ច នេសំ អសតិ បញ្ញាយារម្ភាទិភាវោ ន សិយា។ តថា អសល្លីនាសម្មោសតាទយោ វីរិយាទីនន្តិ អសល្លីនតាទិគ្គហណេនេវេត្ថ បញ្ញាកិច្ចសិទ្ធិ គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឈានភាវនាយំ វា សមាធិកិច្ចំ អធិកំ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ សមាធិបរិយោសានាវ **ឈានស្ស បុព្ពបដិបទា កថិតា**តិ ទដ្ឋព្ពំ។

វុត្តំ, តស្មា ឥធ ន វត្តព្ពំ។ **វិសុទ្ធិមគ្គោ** ហិ ឥមិស្សា សំវណ្ណនាយ ឯកទេសភូតោតិ វុត្តោវាយមត្ថោតិ។ **វិហរតីតិ អាគតំ** បរុទ្ទេសិកត្តា វិហារស្ស។ **ឥធ វិហាសិន្តិ អាគតំ** អត្តុទ្ទេសិកត្តា។ ឥទំ កិរ សព្ពពុទ្ធានំ អវិជហិតន្តិ អាហ **"អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋាន"**ន្តិ។ រូបវិរាគភាវនាវសេន (សារត្ថ. ដី. ១.១២.នេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា) បវត្តោ ចតុព្ពិធោបិ អរូបជ្ឈានវិសេសោ ចតុត្ថជ្ឈានសង្គហោ ឯវាតិ អាហ **"ចត្តារិ ឈានានី"**តិ។ យុត្តំ តាវ ចិត្តេកគ្គតា ភវោក្កមនត្ថតា វិយ វិបស្សនាបាទកតាបិ ចតុន្នំ ឈានានំ សាធារណាតិ តេសំ វសេន "ចត្តារិ ឈានានី"តិ វចនំ, អភិញ្ញាបាទកតា បន និរោធបាទកតា ច ចតុត្ថស្សេវ ឈានស្ស អាវេណិកា, សា កថំ ចតុន្នំ ឈានានំ សាធារណា វុត្តាតិ? បរម្បរាធិដ្ឋានភាវតោ។ បទដ្ឋានបទដ្ឋានម្បិ ហិ បទដ្ឋានន្តេវ វុច្ចតិ, ការណការណម្បិ ការណន្តិ យថា "តិណេហិ សត្តំ សិទ្ធ"ន្តិ, ឯវញ្ច កត្វា បយោជននិទ្ទេសេ អដ្ឋសមាបត្តិគ្គហណំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ **ចិត្តេកគ្គតត្ថានី**តិ ចិត្តសមាធានត្ថានិ, ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថានីតិ អត្ថោ។ ចិត្តេកគ្គតាសីសេន ហិ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ វុត្តោ, សុក្ខវិបស្សកខីណាសវវសេន ចេតំ វុត្តំ។ តេនាហ **"ឯកគ្គចិត្តា សុខំ ទិវសំ វិហរិស្សាមា"**តិ។ **ភវោក្កមនត្ថានី**តិ ភវេសុ និព្ពត្តិអត្ថានិ។

យស្មា (សារត្ថ. ដី. ១.១២.នេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា) ពោធិសត្តេន ពោធិមណ្ឌុបសង្កមនតោ បុព្ពេបិ ចរិមភវេ ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តិតបុព្ពំ, តទា បន តំ និព្ពត្តិតមត្តមេវ អហោសិ, ន វិបស្សនាទិបាទកំ , តស្មា **"ពោធិរុក្ខមូលេ និព្ពត្តិត"**ន្តិ តតោ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **វិបស្សនាបាទក**ន្តិ វិបស្សនារម្ភេ វិបស្សនាយ បាទកំ។ **អភិញ្ញាបាទក**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ពុទ្ធានញ្ហិ បឋមារម្ភេ ឯវ បាទកជ្ឈានេន បយោជនំ អហោសិ, ន តតោ បរំ ឧបរិមគ្គាធិគមផលសមាបត្តិអភិញ្ញាវឡញ្ជនាទិអត្ថំ។ អភិសម្ពោធិសមធិគមតោ បដ្ឋាយ ហិ សព្ពំ ញាណសមាធិកិច្ចំ អាគមនមគ្គបដិពទ្ធមេវាតិ។ **សព្ពកិច្ចសាធក**ន្តិ អនុបុព្ពវិហារាទិសព្ពកិច្ចសាធកំ។ **សព្ពលោកិយលោកុត្តរគុណទាយក**ន្តិ ឯត្ថ វិបស្សនាភិញ្ញាបាទកត្តា ឯវ ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស ភគវតោ សព្ពលោកិយលោកុត្តរគុណទាយកតា វេទិតព្ពា។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានញ្ហិ មគ្គញាណំ, មគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អភិសម្ពោធិ, តទធិគមសមកាលមេវ ភគវតោ សព្ពេ ពុទ្ធគុណា ហត្ថគតា អហេសុំ, ចតុត្ថជ្ឈានសន្និស្សយោ ច មគ្គាធិគមោតិ។

បុព្ពភាគបដិបទាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុព្ពេនិវាសកថាវណ្ណនា

៥២. ទិន្នំ វិជ្ជានន្តិ បុព្ពេនិវាសញាណទិព្ពចក្ខុញាណសង្ខាតានំ ទ្វិន្នំ វិជ្ជានំ។ **អនុបទវណ្ណនា**តិ តាសំ វិជ្ជានំ និទ្ទេសបាឡិយា អនុបទវណ្ណនា។ **ភាវនានយោ**តិ ឧប្បាទនវិធិ។ **“សោ”**តិ បច្ចត្តវចនស្ស អហំ-សទ្ទេន សម្ពន្ធនេ ការណំ ទស្សេតុំ **“អភិនិន្នាមេសិ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ បាឡិយំ វា “អភិនិន្នាមេសិ”ន្តិ ឧត្តមបុរិសស្ស យោគោតិ អហំ-សទ្ទេន អានេត្វា វុច្ចមានេ តទត្ថោ បាកដោ ហោតីតិ **“សោ អហ”**ន្តិ វុត្តំ។ **អភិនីហរិ**ន្តិ ចិត្តំ ឈានារម្មណតោ អបនេត្វា បុព្ពេនិវាសាភិមុខំ បេសេសិ, បុព្ពេនិវាសនិន្នំ បុព្ពេនិវាសបោណំ បុព្ពេនិវាសបព្ភារំ អកាសិន្តិ អត្ថោ។

បុព្ពេអតីតជាតីសុ និវុត្ថក្ខន្ធា បុព្ពេនិវាសោ។ **និវុត្ថា**តិ ច អជ្ឈាវុត្ថា អនុភូតា អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា, គោចរនិវាសេន និវុត្ថធម្មា វា អត្តនោ វិញ្ញាណេនវិញ្ញាតា, បរវិញ្ញាណវិញ្ញាតាបិ វា ឆិន្នវដុមកានុស្សរណាទីសុ, តំ បុព្ពេនិវាសំ យាយ សតិយា អនុស្សរតិ, តាយ សម្បយុត្តំ ញាណំ **បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញ្ញាណំ**។ **បដិនិវត្តន្តស្សា**តិ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរណវសេន យាវទិច្ឆកំ គន្ត្វា បច្ចាគច្ឆន្តស្ស។ **តស្មា**តិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស ការណភាវេន បច្ចាមសនំ, បដិនិវត្តន្តស្ស បច្ចវេក្ខណភាវតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឥធូបបត្តិយា**តិ ឥធ ចរិមភវេ ឧបបត្តិយា។ **អនន្តរ**ន្តិ អតីតានន្តរមាហ។ **អមុត្រា**តិ អមុកស្មឹ ភវេតិ អត្ថោ។ **ឧទបាទិ**ន្តិ ឧប្បជ្ជឹ។ **តាហិ ទេវតាហី**តិ តុសិតាទេវតាហិ។ **ឯកគោត្តោ**តិ តុសិតគោត្តេន ឯកគោត្តោ។ មហាពោធិសត្តានំ សន្តានស្ស បរិយោសានាវត្ថាយ ទេវលោកូបបត្តិជនកំ នាម អកុសលេន កម្មុនា អនុបទ្ទុតមេវ ហោតីតិ អធិប្បាយេន **“ទុក្ខំ បន សង្ខារទុក្ខមេវា”**តិ វុត្តំ។ មហាបុញ្ញានម្បិ បន ទេវបុត្តានំ បុព្ពនិមិត្តុប្បត្តិកាលាទីសុ អនិដ្ឋារម្មណសមាយោគោ ហោតិយេវាតិ “កទាចិ ទុក្ខទុក្ខស្សបិ សម្ភវោ នត្ថី”តិ ន សក្កា វត្តុំ។ **សត្តបញ្ញាស…បេ…. បរិយន្តោ**តិ ឥទំ មនុស្សានំ វស្សគណនាវសេន វុត្តំ។ តត្ថ ទេវានំ វស្សគណនាយ បន ចតុសហស្សមេវ។

អតីតភវេ (សារត្ថ. ដី. ១.១២.បុព្ពេនិវាសកថាយំ) ខន្ធា តប្បដិពទ្ធនាមគោត្តានិ ច សព្ពំ បុព្ពេនិវាសន្តេវ សង្គហិតន្តិ អាហ **“កឹ វិទិតំ ករោតិ? បុព្ពេនិវាស”**ន្តិ។ **មោហោ បដិច្ឆាទកដ្ឋេន “តមោ”តិ វុច្ចតិ** “តមោ វិយា”តិ កត្វា។ **ឱភាសករណដ្ឋេនា**តិ កាតព្ពតោ ករណំ, ឱភាសោវ ករណំ, អត្តនោ បច្ចយេន ឱភាសភាវេន និព្ពត្តេតព្ពដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **សេសំ បសំសាវចន**ន្តិ បដិបក្ខវិធមនបវត្តិវិសេសានំ ពោធនតោ វុត្តំ។ **អវិជ្ជា វិហតា**តិ ឯតេន វិជ្ជនដ្ឋេន វិជ្ជាតិ អយម្បិ អត្ថោ ទីបិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **យស្មា វិជ្ជា ឧប្បន្នា**តិ ឯតេន វិជ្ជាបដិបក្ខា អវិជ្ជា, បដិបក្ខតា ចស្សា បហាតព្ពភាវេន វិជ្ជាយ ច បហាយកភាវេនាតិ ទស្សេតិ។ **ឯស នយោ ឥតរស្មិម្បិ បទទ្វយេតិ** តមិនា តមោ វិហតោ វិនដ្ឋោ។ កស្មា? យស្មា អាលោកោ ឧប្បន្នោតិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។ **បេសិតត្តស្សា**តិ យថាធិប្បេតត្ថសិទ្ធឹ បតិ វិស្សដ្ឋចិត្តស្ស។ **យថា អប្បមត្តស្សា**តិ អញ្ញស្សបិ កស្សចិ មាទិសស្សាតិ អធិប្បាយោ។

បុព្ពេនិវាសកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទិព្ពចក្ខុញាណកថាវណ្ណនា

៥៣. ឥធាតិ ភយភេរវសុត្តេ វុត្តំ។ ឥធ អយំ វិសេសោតិ យោជនា។ **វុត្តសទិសមេវ** “មេតិ មយា”តិអាទិនា។ **បរិកម្មកិច្ច**ន្តិ “អភិញ្ញាបាទកចតុត្ថជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ សព្ពបច្ឆិមា និសជ្ជា អាវជ្ជិតព្ពា”តិអាទិនា, កសិណារម្មណំ អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ សព្ពាការេន អភិនីហារក្ខមំ កត្វា”តិអាទិនា ច វុត្តេន បរិកម្មេន កិច្ចំ បយោជនំ នត្ថិ។ **ន តេន ឥធ អត្ថោ**តិ តេន ភាវនានយេន ឥធ បាឡិយា អត្ថវណ្ណនាយំ អត្ថោ នត្ថិ តថាភាវនាយ ឥធ អនធិប្បេតត្តាតិ អធិប្បាយោ។

ទិព្ពចក្ខុញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាសវក្ខយញាណកថាវណ្ណនា

៥៤. វិបស្សនាបាទកន្តិ (សារត្ថ. ដី. ១.១៤.អាសវក្ខយញាណកថាយំ; ទី. និ. ដី. ១.២៤៨; អ. និ. ដី. ២.៣.៥៩) វិបស្សនាយ បទដ្ឋានភូតំ។ វិបស្សនា ច តិវិធា វិបស្សកបុគ្គលភេទេន។ មហាពោធិសត្តានញ្ហិ បច្ចេកពោធិសត្តានញ្ច វិបស្សនា ចិន្តាមយញាណសំវទ្ធិតត្តា សយម្ភុញាណភូតា, ឥតរេសំ សុតមយញាណសំវទ្ធិតត្តា បរោបទេសសម្ភូតា, សា “ឋបេត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ អវសេសរូបារូបជ្ឈានានំ

អញ្ញតរតោ វុដ្ឋាយា’’តិអាទិនា អនេកធា អរូបមុខវសេន ចតុធាតុវវត្ថានេ វុត្តានំ តេសំ តេសំ ធាតុបរិគ្គហមុខានំ អញ្ញតរមុខវសេន អនេកធាវ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៣០៦) នានានយតោ វិភាវិតា។ មហាពោធិសត្តានំ បន ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សមុខេន បភេទគមនតោ នានានយំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសន្និស្សយស្ស អរិយមគ្គញាណស្ស អធិដ្ឋានភូតំ បុព្ពភាគញាណគព្ភំ គណ្ហាបេន្តំ បរិបាកំ **គច្ឆន្តំ** បរមគម្ភីរសណ្ហសុខុមតរំ អនញ្ញសាធារណំ វិបស្សនាញាណំ ហោតិ, យំ **អដ្ឋកថាសុ** មហាវជិរញាណន្តិ វុច្ចតិ។ យស្ស ច បវត្តិវិភាគេន ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សប្បភេទស្ស បាទកភាវេន សមាបជ្ជីយមានា ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខា ទេវសិកំ សត្ថុ វឡញ្ជនកសមាបត្តិយោ វុច្ចន្តិ, ស្វាយំ ពុទ្ធានំ វិបស្សនាចារោ បរមត្ថមញ្ជូសាយ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៤៤) ឧទ្ទេសតោ ទស្សិតោ, អត្ថិកេហិ តតោ គហេតព្ពោតិ។

អាសវានំ ខេបនតោ សមុច្ឆិន្ទនតោ អាសវក្ខយោ, អរិយមគ្គោ, ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសវសេន អរហត្តមគ្គគ្គហណំ។ អាសវានំ ខយេ ញាណំ **អាសវក្ខយញាណ**ន្តិ ទស្សេន្តោ **‘‘តត្រ ចេតំ ញាណ’’**ន្តិ វត្វា ខយេតិ ច អាធារេ ភុម្មំ, ន វិសយេតិ ទស្សេន្តោ ‘‘តប្បរិយា បន្នត្តា’’តិ អាហ។ **ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិ ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស តទា បច្ចក្ខតោ គហិតភាវទស្សនំ។ **ឯត្តកំ ទុក្ខ**ន្តិ ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស តទា បច្ចក្ខតោ គហិតភាវទស្សនំ។ **ឯត្តកំ ទុក្ខ**ន្តិ តស្ស បរិច្ឆិជ្ជ គហិតភាវទស្សនំ។ **ន ឥតោ ភិយ្យោ**តិ អនវសេសេត្វា គហិតភាវទស្សនំ។ តេនាហ **‘‘សព្ពម្បិ ទុក្ខសច្ច’’**ន្តិអាទិ។ **សរសលក្ខណបដិវេធេនា**តិ សភាវសង្ខាតស្ស លក្ខណស្ស អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈនេន។ **អសម្មោហបដិវេធោ**តិ ច យថា តស្មិំ ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា ទុក្ខស្ស សរូបាទិបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិ។ តេនាហ **‘‘យថាភូតំ អព្ភញ្ញាសិ’’**ន្តិ។ **យំ ឋានំ បត្វា**តិ យំ និព្ពានំ មគ្គស្ស អារម្មណបច្ចយដ្ឋេន ការណភូតំ អាគម្ម។ តទុភយវតោ ហិ បុគ្គលស្ស បត្តិ តទុភយស្ស បត្តីតិ វុត្តំ។ **បត្វាតិ** វា បាបុណនហេតុ។ **អប្បវត្ត**ន្តិ អប្បវត្តិនិមិត្តំ។ តេ វា នប្បវត្តន្តិ ឯត្ថាតិ **អប្បវត្តិ**, និព្ពានំ។ **តស្សា**តិ ទុក្ខនិរោធស្ស។ **សម្បាបក**ន្តិ សច្ឆិកិរិយាវសេន សម្មទេវ បាបកំ។

កិលេសវសេនាតិ អាសវសង្ខាតកិលេសវសេន។ យស្មា អាសវានំ ទុក្ខសច្ចបរិយាយោ តប្បរិយាបន្នត្តា, សេសសច្ចានញ្ច តំសមុទយាទិបរិយាយោ អត្ថិ, តស្មា វុត្តំ។ **‘‘បរិយាយតោ’’**តិ។ ទស្សេន្តោ សច្ចានីតិ យោជនា។ អាសវានំយេវ ចេត្ថ គហណំ ‘‘អាសវានំ ខយញាណាយា’’តិ អារទ្ធត្តា។ តថា ហិ អាសវវិមុត្តិ សីសេនេវ សព្ពសំកិលេសវិមុត្តិ វុត្តា។ **‘‘ឥទំ ទុក្ខន្តិ យថាភូតំ អព្ភញ្ញាសិ’’**ន្តិអាទិនា មិស្សកមគ្គោ ឥធ កថិតោតិ **‘‘សហ វិបស្សនាយ កោដិប្បត្តំ មគ្គំ កថេតី’’**តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច សច្ចបដិវេធស្ស តទា អតីតកាលិកត្តា ‘‘យថាភូតំ អព្ភញ្ញាសិ’’ន្តិ វត្វាបិ អភិសមយកាលេ តស្ស បច្ចុប្បន្នតំ ឧបាទាយ ‘‘ឯវំ ជានតោ ឯវំ បស្សតោ’’តិ វត្តមានកាលេន និទ្ទេសោ កតោ។ សោ ច កាមំ មគ្គក្ខណតោ បរំ យាវជ្ជតនា អតីតកាលិកោ ឯវ, សព្ពបឋមំ បនស្ស អតីតកាលិកត្តំ ផលក្ខណេន វេទិតព្ពន្តិ អាហ **‘‘វិមុច្ចិត្ថាតិ ឥមិនា ផលក្ខណំ ទស្សេតី’’**តិ។ **ជានតោ បស្សតោ**តិ វា ហេតុនិទ្ទេសោយំ។ ជាននហេតុ ទស្សនហេតុ កាមាសវា ចិត្តំ វិមុច្ចិត្ថាតិ យោជនា។ ភវាសវគ្គហណេនេវ ចេត្ថ ភវរាគស្ស វិយ ភវទិដ្ឋិយាបិ សមវរោធោតិ ទិដ្ឋាសវស្សបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

ខីណាជាតីតិអាទីហិ បទេហិ។ **តស្សា**តិ បច្ចវេក្ខណញាណស្ស។ **ភូមី**ន្តិ បវត្តិដ្ឋានំ។ **ន តាវស្ស អតីតា ជាតិ ខីណា** មគ្គភាវនាយាតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ ការណមាហ **‘‘បុព្ពេវ ខីណត្តា’’**តិ។ ន អនាគតា អស្សជាតិ ខីណាតិ យោជនា។ **ន អនាគតា**តិ ច អនាគតត្តសាមញ្ញំ គហេត្វា លេសេន ចោទេតិ។ តេនាហ **‘‘អនាគតេ វាយាមាភាវតោ’’**តិ, អនាគតវិសេសោ បនេត្ថ អធិប្បេតោ, តស្ស ច ខេបនេ វាយាមោបិ លព្ភតេវ។ តេនាហ **‘‘យា បន មគ្គស្សា’’**តិអាទិ។ **ឯកចតុបញ្ចវោការភវេសូ**តិ ភវត្តយគ្គហណំ វុត្តនយេន អនវសេសតោ ជាតិយា ខីណភាវទស្សនត្ថំ។ **ត**ន្តិ យថាវុត្តំ ជាតឹ។ **សោ**តិ ភគវា។

ព្រហ្មចរិយវាសោ នាម ឥធ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស និព្ពត្តនមេវាតិ អាហ **‘‘និដ្ឋិត’’**ន្តិ។ សម្មាទិដ្ឋិយា ចតូសុ សច្ចេសុ បរិញ្ញាទិកិច្ចសាធនវសេន បវត្តមានាយ សម្មា សង្កប្បាទីនម្បិ ទុក្ខសច្ចេ បរិញ្ញាភិសមយានុគុណា បវត្តិ, ឥតរសច្ចេសុ ច នេសំ បហានាភិសមយាទិវសេន បវត្តិ បាកដា ឯវ។ តេន វុត្តំ **‘‘ចតូហិ មគ្គេហិ បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនាវសេនា’’**តិ។ **ឥត្ថត្តាយា**តិ ឥមេ បការា ឥត្ថំ, តព្ភាវោ ឥត្ថត្តំ, តទត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេ បន បការា អរិយមគ្គព្យាបារភូតា បរិញ្ញាទយោ ឥធាធិប្បេតាតិ អាហ **‘‘ឯវំសោឡសកិច្ចភាវាយា’’**តិ។ តេ ហិ មគ្គំ បច្ចវេក្ខតោ មគ្គានុភាវេន បាកដា ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ, បរិញ្ញាទីសុ ច បហានមេវ បធានំ តទត្ថត្តា ឥតរេសន្តិ អាហ **‘‘កិលេសក្ខយាយវា’’**តិ។ បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណវសេន វា ឯតំ វុត្តំ។ **ឥត្ថត្តាយា**តិ និស្សក្កេ សម្បទានវចនន្តិ អាហ **‘‘ឥត្ថភាវតោ’’**តិ។ **អបរំ** អនាគតំ។ **ឥមេ បន** ចរិមត្តភាវសង្ខាតា **បញ្ចក្ខន្ធា**។ **បរិញ្ញាតា តិដ្ឋន្តី**តិ ឯតេន តេសំ អប្បតិដ្ឋតំ ទស្សេតិ។ អបរិញ្ញាមូលកា ហិ បតិដ្ឋា។ យថាហ ‘‘កពឡីការេ ចេ, ភិក្ខវេ, អាហារេ អត្ថិ រាគោ អត្ថិ នន្ទី អត្ថិ តណ្ហា, បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ វិរូឡ្ហ’’ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.៦៤; មហានិ. ៧; កថា. ២៩៦)។ តេនេវាហ **‘‘ឆិន្នមូលកា រុក្ខា វិយា’’**តិអាទិ។

បច្ចវេក្ខណញាណបរិគ្គហិតំ, ន បឋមទុតិយញាណទ្វយាធិគមំ វិយ កេវលន្តិ អធិប្បាយោ។ **ទស្សេន្តោ** និគមនវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ សរូបតោ ហិ តំ បុព្ពេ ទស្សិតមេវាតិ។ បុព្ពេនិវាសញាណេន អតីតារម្មណ សភាគតាយ តព្ភាវិភាវតោ ច អតីតំសញាណំ សង្គហេត្វាតិ យោជនា។ តត្ថ **អតីតំសញាណ**ន្តិ អតីត ខន្ធាយតនធាតុសង្ខាតេ អតីតកោដ្ឋាសេ អប្បដិហតំ ញាណំ។ **ទិព្ពចក្ខុនា**តិ សបរិភណ្ឌេន ទិព្ពចក្ខុញាណេន។ បច្ចុប្បន្នំសោ ច អនាគតំសោ ច បច្ចុប្បន្នានាគតំសំ, តត្ថ ញាណំ **បច្ចុប្បន្នានាគតំសញាណំ។ សកលលោកិយលោកុត្តរគុណ**ន្តិ ឯតេន សព្ពំ លោកំ ឧត្តរិត្វា អភិភុយ្យ ឋិតត្តា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស វិយ សេសា សាធារណញាណស្ស ពលញាណអាវេណិកពុទ្ធធម្មាទីនម្បិ អនញ្ញសាធារណានំ ពុទ្ធគុណានំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ **“សព្ពេបិ សព្ពញ្ញុគុណេ សង្គហេត្វា”**តិ។

អាសវក្ខយញាណកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អរញ្ញវាសការណវណ្ណនា

៥៥. **សិយា ខោ បន តេ ព្រាហ្មណា**តិ ឯត្ថ **សិយា**តិ “អប្បេវា”តិ ឥមិនា សមានត្ថោ និបាតោ , តស្មា ‘ព្រាហ្មណ, អប្បេវ ខោ បន តេ ឯវមស្សា’តិ អត្ថោ។ យំ បន **អដ្ឋកថាយំ “កទាចី”**តិ វុត្តំ, តម្បិ ឥមមេវត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ អការណំ ព្រាហ្មណេន បរិកប្បិតមត្ថំ បដិបក្ខិបិត្វា អត្តនោ អធិប្បេតំ ការណំ ទស្សេន្តោ។ អត្ថោវ ផលំ តទធីនវុត្តិតាយ វសោ ឯតស្សាតិ **អត្ថវសោ**, ហេតូតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អត្តនោ ច ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារ**ន្តិ ឯតេន សត្ថា អត្តនោ វិវេកាភិរតី បកាសេតីតិ ទស្សេន្តោ **“ទិដ្ឋធម្មោ នាមា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឥរិយាបថវិហារេន**ន្តិ ឥរិយាបថបវត្តនំ។ តប្បវត្តិយោ ហិ ឯកស្មិំ ឥរិយាបថេ ឧប្បន្នទុក្ខំ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន វិច្ឆិន្ទិត្វា ហរណតោ វិហារាតិ វុច្ចន្តិ។ **បច្ឆិមញ្ច ជនតំ អនុកម្បមានោ**តិ ឯតេន យោ អាទិតោ ព្រាហ្មណេន “ភវំ តេសំ គោតមោ បុព្ពង្គមោ...បេ.... ទិដ្ឋានុគតី អាបជ្ជតី”តិ វុត្តោ, យោ ច តថា “ឯវមេតំ ព្រាហ្មណា”តិអាទិនា អត្តនា សម្បដិច្ឆិតោ, តមេវ អត្ថំ និគមនវសេន ទស្សេន្តោ យថានុសន្ធិនាវ សត្ថា ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

អរញ្ញវាសការណវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទេសនានុមោទនាវណ្ណនា

៥៦. ឯវំ និដ្ឋាបិតាយ ទេសនាយ ព្រាហ្មណោ តត្ថ ភគវតិ បសាទំ បវេទេន្តោ **“អភិក្កន្ត”**ន្តិអាទិមាហ។ **អភិក្កន្តា**តិ (សារត្ថ. ដី. ១.១៥.ទេសនានុមោទនកថា; ទី. និ. ដី. ១.២៥០; សំ. និ. ដី. ១.១.១; អ. និ. ដី. ២.២.១៦) អតិក្កន្តា, វិគតាតិ អត្ថោតិ អាហ **“ខយេ ទិស្សតី”**តិ។ តេនេវ ហិ **“និក្ខន្តោ បឋមោ យាមោ”**តិ វុត្តំ។ **អភិក្កន្តតរោ**តិ អតិវិយ កន្តតរោ មនោរមោ។ តាទិសោ ច សុន្ទរោ ភទ្ទកោ នាម ហោតីតិ អាហ **“សុន្ទរេ ទិស្សតី”**តិ។

កោតិ ទេវនាគយក្ខគន្ធព្ពាទីសុ កោ កតមោ។ **មេ**តិ មម។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **ឥទ្ធិយា**តិ ឥមាយ ឯវរូបាយ ទេវិទ្ធិយា។ **យសសា**តិ ឥមិនា ឯទិសេន បរិវារេន បរិជនេន។ **ជល**ន្តិ វិជ្ជោតមានោ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ អតិវិយ កន្តេន កមនីយេន អភិរូបេន។ **វណ្ណេនា**តិ ឆវិវណ្ណេន សរីរវណ្ណនិភាយ។ **សព្ពា ឱភាសយំ ទិសា**តិ ទសបិ ទិសា ឱភាសេន្តោ បភាសេន្តោ, ចន្ទោ វិយ សូរិយោ វិយ ច ឯកោភាសំ ឯកាលោកំ ករោន្តោតិ គាថាយ អត្ថោ។ **អភិរូបេ**តិ ឧឡាររូបេ សម្បន្នរូបេ។

“ចោរោ ចោរោ, សប្បោ សប្បោ”តិអាទីសុ **ភយេ អាមេឌិតំ**។ “វិជ្ឈ វិជ្ឈ, បហរ បហរា”តិអាទីសុ **កោធេ,** “សាធុ សាធូតិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣២៧; សំ. និ. ២.១២៧; ៣.៣៥; ៥.១០៨៥) **បសំសាយំ,** “គច្ឆ គច្ឆ, លុនាហិ លុនាហី”តិអាទីសុ **តុរិតេ,** “អាគច្ឆ អាគច្ឆា”តិអាទីសុ **កោតូហលេ,** “ពុទ្ធោ ពុទ្ធោតិ ចិន្តេន្តោ”តិអាទីសុ (ពុ. វំ. ២.៤៤) **អច្ឆរេ,** “អភិក្កមថាយស្មន្តោ, អភិក្កមថាយស្មន្តោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.២០; អ. និ. ៩.១១) **ហាសេ,** “កហំ ឯកបុត្តក, កហំ ឯកបុត្តកា”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.៣៥៣; សំ. និ. ២.៦៣) **សោកេ,** “អហោ សុខំ អហោ សុខ”ន្តិអាទីសុ (ឧទា. ២០; ទី. និ. ៣.៣០៥; ចូឡវ. ៣៣២) **បសាទេ។ ច**-សទ្ទោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ។ តេន គរហាអសម្មានាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ “បាបោ បាបោ”តិអាទីសុ **គរហាយំ**។ “អភិរូបក អភិរូបកា”តិអាទីសុ **អសម្មានេ** ទដ្ឋព្ពំ។

នយិទំ អាមេឌិតវសេន ទ្វិក្ខត្តុំ វុត្តំ, អថ ខោ អត្ថទ្វយវសេនាតិ ទស្សេន្តោ “**អថ វា**”តិអាទិមាហ។ **អភិក្កន្ត**ន្តិ វចនំ អបេក្ខិត្វា នបុំសកលិង្គវសេន វុត្តំ, តំ បន ភគវតោ វចនំ ធម្មស្ស ទេសនាតិ កត្វា តថា វុត្តំ។ អត្ថមត្តទស្សនំ វា ឯតំ, តស្មា អត្ថវសេន លិង្គវិភត្តិវិបរិណាមោ វេទិតព្ពោ។ ទុតិយបទេបិ ឯសេវ នយោ។ **ទោសនាសនតោ**តិ រាគាទិកិលេសទោសវិធមនតោ, **គុណាធិគមនតោ**តិ សីលាទិគុណានំ សម្បាបនតោ។ យេ គុណេ ទេសនា អធិគមេតិ, តេសុ បធានភូតា ទស្សេតព្ពាតិ តេ បធានភូតេ តាវ ទស្សេតុំ “**សទ្ធាជននតោ បញ្ញាជននតោ**”តិ វុត្តំ។ សទ្ធាបមុខា ហិ លោកិយា គុណា, បញ្ញាបមុខា លោកុត្តរា។ សីលាទិអត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថតោ**, សភាវនិរុត្តិសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនតោ**។ សុវិញ្ញេយ្យសទ្ទបយោគតាយ **ឧត្តានបទតោ**, សណ្ហសុខុមភាវេន ទុព្ពិញ្ញេយ្យត្ថតាយ **គម្ភីរត្ថតោ**។ សិនិទ្ធមុទុមធុរសទ្ទបយោគតាយ **កណ្ណសុខតោ**, វិបុលវិសុទ្ធបេមនីយត្ថតាយ **ហទយង្គមតោ**។ មានាតិមានវិធមនេន **អនត្តុក្កំសនតោ**, ថម្ភសារម្ភមទ្ទនេន **អបរវម្ភនតោ**។ ហិតាធិប្បាយបវត្តិយា បរេសំ រាគបរិឡាហាទិវូបសមនេន ច **ករុណាសីតលតោ**, កិលេសន្ធការវិធមនេន **បញ្ញាវទាតតោ**។ ករវីករុតមញ្ជុតាយ **អាបាថរមណីយតោ**, បុព្ពាបរាវិរុទ្ធសុវិសុទ្ធត្ថតាយ **វិមទ្ទក្ខមតោ**។ អាបាថរមណីយតាយ ឯវ **សុយ្យមានសុខតោ**, វិមទ្ទក្ខមតាយ ហិតជ្ឈាសយប្បវត្តិតតាយ ច **វីមំសិយមានហិតតោ**។ **ឯវមាទីហី**តិ **អាទិ**សទ្ទេន សំសារចក្កនិវត្តនតោ, សទ្ធម្មចក្កប្បវត្តនតោ, មិច្ឆាវាទវិធមនតោ, សម្មាវាទបតិដ្ឋាបនតោ, អកុសលមូលសមុទ្ធរណតោ, កុសលមូលសំរោបនតោ, អបាយទ្វារបិធានតោ, សគ្គមគ្គទ្វារវិវរណតោ, បរិយុដ្ឋានវូបសមនតោ, អនុសយសមុគ្ឃាតនតោតិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អធោមុខដ្ឋបិតន្តិ កេនចិ អធោមុខំ ឋបិតំ។ **ហេដ្ឋាមុខជាត**ន្តិ សភាវេនេវ ហេដ្ឋាមុខជាតំ។ **ឧគ្ឃាដេយ្យា**តិ វិវដំ ករេយ្យ។ **ហត្ថេ គហេត្វា**តិ “បុរត្ថាភិមុខោ, ឧត្តរាភិមុខោ វា គច្ឆា”តិអាទីនិ អវត្វា ហត្ថេ គហេត្វា “និស្សន្ទេហំ ឯស មគ្គោ, ឯវំ គច្ឆា”តិ វទេយ្យ។ **កាឡបក្ខចាតុទ្ទសី**តិ កាឡបក្ខេ ចាតុទ្ទសី។

និកុជ្ជិតំ អាធេយ្យស្ស អនាធារភូតំ ភាជនំ អាធារភាវាបាទនវសេន **ឧក្កុជ្ជេយ្យ**។ ហេដ្ឋាមុខជាតតាយ **សទ្ធម្មវិមុខំ**, អធោមុខដ្ឋបិតតាយ **អសទ្ធម្មេ បតិត**ន្តិ ឯវំ បទទ្វយំ យថារហំ យោជេតព្ពំ, ន យថាសង្ខ្យំ។ កាមំ កាមច្ឆន្ទាទយោបិ បដិច្ឆាទកា, មិច្ឆាទិដ្ឋិ បន សវិសេសំ បដិច្ឆាទិកាតិ អាហ “**មិច្ឆាទិដ្ឋិគហនបដិច្ឆន្ន**”ន្តិ។ តេនាហ ភគវា “មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមាហំ, ភិក្ខវេ, វជ្ជំ វទាមី”តិ (អ. និ. ១.៣១០)។ សព្ពោ អបាយគាមិមគ្គោ **កុម្មគ្គោ** “កុច្ឆិតោ មគ្គោ”តិ កត្វា។ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ ឧជុបដិបក្ខតាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទយោ អដ្ឋ មិច្ឆត្តធម្មា **មិច្ឆាមគ្គោ**។ តេនេវ ហិ តទុភយបដិបក្ខតំ សន្ធាយ “**សគ្គមោក្ខមគ្គំ អាចិក្ខន្តេនា**”តិ វុត្តំ។ សប្បិអាទិសន្និស្សយោ បទីបោ ន តថា ឧជ្ជលោ, យថា តេលសន្និស្សយោតិ **តេលបជ្ជោតគ្គហណំ**។ **ឯតេហិ បរិយាយេហី**តិ ឯតេហិ និកុជ្ជិតុក្កុជ្ជនបដិច្ឆន្នវិវរណាទិឧបមោបមិតព្ពបការេហិ, **ឯតេហិ** វា យថារុត្តេហិ សោឡសារម្មណបរិគ្គហអសម្មោហវិហារទិព្ពវិហារវិភាវនបរិយាយេហិ វិជ្ជាត្តយវិភាវនាបទេសេន អត្តនោ សព្ពញ្ញុគុណវិភាវនបរិយាយេហិ ច។ តេនាហ “**អនេកបរិយាយេន ធម្មោ បកាសិតោ**”តិ។

ទេសនានុមោទនាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បសន្នការវណ្ណនា

បសន្នការន្តិ បសន្នេហិ កាតព្ពំ សក្ការំ។ **សរណ**ន្តិ បដិសរណំ។ តេនាហ “**បរាយណ**”ន្តិ។ បរាយណភាវោ ច អនត្ថនិសេធនេន អត្ថសម្បដិបាទនេន ច ហោតីតិ អាហ “**អឃស្ស តាតា ហិតស្ស ច វិធាតា**”តិ។ **អឃស្សា**តិ ទុក្ខតោតិ វទន្តិ, បាបតោតិ បន យុត្តំ។ និស្សក្កេ ចេតំ សាមិវចនំ។ ឯត្ថ ច នាយំ គមិ-សទ្ទោ នី-សទ្ទាទយោ វិយ ទ្វិកម្មកោ, តស្មា យថា “អជំ គាមំ នេតី”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ “គោតមំ សរណំ គច្ឆាមី”តិ វត្តុំ ន សក្កា, “សរណន្តិ គច្ឆាមី”តិ បន វត្តព្ពំ។ ឥតិ-សទ្ទោ ចេត្ថ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ, តស្ស ចាយមត្ថោ – គមនញ្ច តទធិប្បាយេន ភជនំ, តថា ជាននំ វាតិ ទស្សេន្តោ “**ឥតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនា**”តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **ភជាមី**តិអាទីសុ បុរិមស្ស បុរិមស្ស បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ អត្ថវចនំ។ **ភជនំ** វា សរណាធិប្បាយេន ឧបសង្កមនំ, **សេវនំ** សន្តិកាវចរតា, **បយិរុបាសនំ** វត្តបដិវត្តករណេន ឧបដ្ឋានន្តិ ឯវំ សព្ពថាបិ អនញ្ញសរណតំយេវ ទីបេតិ។ “**គច្ឆាមី**”តិ បទស្ស កថំ “ពុជ្ឈាមី”តិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ “**យេសញ្ហី**”តិអាទិ។

អធិគតមគ្គេ, សច្ឆិកតនិរោធេតិ បទទ្វយេនបិ ផលដ្ឋា ឯវ ទស្សិតា, ន មគ្គដ្ឋាតិ តេ ទស្សេន្តោ “**យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ ចា**”តិ អាហ។ ននុ ច កល្យាណបុថុជ្ជនោបិ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជតីតិ វុច្ចតីតិ? កិញ្ចាបិ វុច្ចតិ, និប្បរិយាយេន បន មគ្គដ្ឋា ឯវ តថា វត្តព្ពា, ន ឥតរេ និយាមោក្កមនាភាវតោ។ តថា ហិ តេ ឯវ “**អបាយេសុ អបតមានេ ធារេតី**”តិ វុត្តា។ សម្មត្តនិយាមោក្កមនេន ហិ អបាយវិនិមុត្តិសម្ភវោ។ **អក្ខាយតី**តិ

ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា។ តេន “យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ **សុត្តបទំ** (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) សង្គណ្ហាតិ, **វិត្ថារោ**តិ វា ឥមិនា។ ឯត្ថ ច **អរិយមគ្គោ** និយ្យានិកតាយ, **និព្ពានំ** តស្ស តទត្ថសិទ្ធិហេតុតាយាតិ ឧភយមេវេត្ថ និប្បរិយាយេន ធម្មោតិ វុត្តោ។ និព្ពានញ្ហិ អារម្មណបច្ចយភូតំ លភិត្វា អរិយមគ្គស្ស តទត្ថសិទ្ធិ, អរិយផលានំ “យស្មា តាយ សទ្ធាយ អវូបសន្តាយា”តិអាទិវចនតោ មគ្គេន សមុច្ឆិន្នានំ កិលេសានំ បដិប្បស្សទ្ធិបហានកិច្ចតាយ និយ្យានានុគុណតាយ និយ្យានបរិយោសានតាយ ច។ បរិយត្តិធម្មស្ស បន និយ្យានធម្មសមធិគមហេតុតាយាតិ ឥមិនា បរិយាយេន ធម្មភាវោ លព្ភតិ ឯវ, ស្វាយមត្ថោ បាឋារុឡ្ហោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ “ន កេវល”ន្តិអាទិមាហ។

កាមរាគោ ភវរាគោតិ ឯវមាទិភេទោ សព្ពោបិ រាគោ វិរជ្ជតិ បហីយតិ ឯតេនាតិ **រាគវិរាគោតិ មគ្គោ កថិតោ**។ ឯជាសង្ខាតាយ តណ្ហាយ អន្តោនិជ្ឈានលក្ខណស្ស សោកស្ស ច តទុប្បត្តិយំ សព្ពសោ បរិក្ខីណត្តា **អនេជមសោកន្តិ ផលំ កថិតំ**។ **អប្បដិកូល**ន្តិ អវិរោធទីបនតោ កេនចិ អវិរុទ្ធំ, ឥដ្ឋំ បណីតន្តិ វា អត្ថោ។ បគុណរូបេន បវត្តិតត្តា, បកដ្ឋគុណវិភាវនតោ វា **បគុណំ**។ យថាហ “វិហឹសសញ្ញី បគុណំ ន ភាសឹ, ធម្មំ បណីតំ មនុជេសុ ព្រហ្មេ”តិ។ សព្ពធម្មក្ខន្ធា កថិតាតិ យោជនា។

ទិដ្ឋិសីលសង្ឃាតេនាតិ “យាយំ ទិដ្ឋិ អរិយា និយ្យានិកា និយ្យាតិ តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយ, តថារូបាយ ទិដ្ឋិយា ទិដ្ឋិសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤, ៣៥៦; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤) ឯវំ វុត្តាយ ទិដ្ឋិយា, “យានិ តានិ សីលានិ អខណ្ឌានិ អច្ឆិទ្ទានិ អសពលានិ អកម្មាសានិ ភុជិស្សានិ វិញ្ញុប្បសត្ថានិ អបរាមដ្ឋានិ សមាធិសំវត្តនិកានិ , តថារូបេហិ សីលេហិ សីលសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤; អ. និ. ៦.១២; បរិ. ២៧៤) ឯវំ វុត្តានំ សីលានញ្ច សំហតភាវេន, ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ **សំហតោ**តិ ឃដិតោ។ អរិយបុគ្គលា ហិ យត្ថ កត្ថចិ ទូរេ ឋិតាបិ អត្តនោ គុណសាមគ្គិយា សំហតា ឯវ។ **អដ្ឋ ច បុគ្គល ធម្មទសា តេ**តិ តេ បុរិសយុគវសេន ចត្តារោបិ បុគ្គលវសេន អដ្ឋេវ អរិយធម្មស្ស បច្ចក្ខទស្សាវិតាយ ធម្មទសា។ តីណិ វត្ថូនិ សរណន្តិ គមនេន តិក្ខត្តុំ គមនេន ច **តីណិ សរណគមនានិ**។ **បដិវេទេសី**តិ អត្តនោ ហទយគតំ វាចាយ បវេទេសិ។

បសន្នាការវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សរណគមនកថាវណ្ណនា

សរណគមនស្ស វិសយបភេទផលសំកិលេសភេទានំ វិយ កត្តុ ច វិភាវនា តត្ថ កោសល្លាយ ហោតីតិ “**សរណគមនេសុ កោសល្លត្ថំ សរណំ...បេ.... វេទិតព្ពោ**”តិ វុត្តំ តេន វិនា សរណគមនស្សេវ អសម្ភវតោ។ កស្មា បនេត្ថ វោទានំ ន គហិតំ, ននុ វោទានវិភាវនាបិ តត្ថ កោសល្លាវហាតិ? សច្ចមេតំ, តំ បន សំកិលេសគ្គហណេនេវ អត្ថតោ ទីបិតំ ហោតីតិ ន គហិតំ។ យានិ ហិ តេសំ សំកិលេសការណានិ អញ្ញាណាទីនិ, តេសំ សព្ពេន សព្ពំ អនុប្បន្នានំ អនុប្បាទនេន, ឧប្បន្នានញ្ច បហានេន វោទានំ ហោតីតិ។ ហឹសត្ថស្ស សរ-សទ្ទស្ស វសេនេតំ បទំ ទដ្ឋព្ពន្តិ “**ហឹសតីតិ សរណ**”ន្តិ វត្វា តំ បន ហឹសនំ កេសំ, កថំ, កស្ស វាតិ ចោទនំ សោធេន្តោ “**សរណគតាន**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភយ**ន្តិ វដ្ដភយំ។ **សន្តាស**ន្តិ ចិត្តុត្រាសំ។ តេនេវ ចេតសិកទុក្ខស្ស គហិតត្តា **ទុក្ខ**ន្តិ ឥធ កាយិកំ ទុក្ខំ។ **ទុគ្គតិបរិកិលេស**ន្តិ ទុគ្គតិបរិយាបន្នំ សព្ពំ ទុក្ខំ។ តយិទំ សព្ពំ បរតោ ផលកថាយំ អាវិ ភវិស្សតិ។ **ឯត**ន្តិ “សរណ”ន្តិ បទំ។

ឯវំ អវិសេសតោ សរណសទ្ទស្ស អត្ថំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិសេសតោ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ហិតេ បវត្តមានេនា**តិ “សម្បន្នសីលា, ភិក្ខវេ, វិហរថា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៦៤, ៦៩) អត្ថេ និយោជនេន។ **អហិតា ច និវត្តនេនា**តិ “**បាណាតិបាតស្ស ខោ បាបកោ វិបាកោ បាបកំ អភិសម្បរាយ**”ន្តិអាទិនា អាទីនវទស្សនាទិមុខេន អនត្ថតោ វិនិវត្តនេន។ **ភយំ ហឹសតី**តិ ហិតាហិតេសុ អប្បវត្តិបវត្តិហេតុកំ ព្យសនំ អប្បវត្តិករណេន វិនាសេតិ ។ **ភវកន្តារា ឧត្តារណេន** មគ្គសង្ខាតោ ធម្មោ, ឥតរោ **អស្សាសទានេន** សត្តានំ ភយំ ហឹសតីតិ យោជនា។ **ការាន**ន្តិ ទានវសេន បូជាវសេន ច ឧបនីតានំ សក្ការានំ។ **វិបុលផលបដិលាភករណេន** សត្តានំ ភយំ ហឹសតិ អនុត្តរទក្ខិណេយ្យភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **ឥមិនាបិ បរិយាយេនា**តិ ឥមិនាបិ វិភជិត្វា វុត្តេន ការណេន។

“សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា, ស្វាក្ខាតោ ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ”តិ ឯវំ បវត្តោ តត្ថ រតនត្តយេ បសាទោ តប្បសាទោ, តទេវ រតនត្តយំ គរុ ឯតស្សាតិ តគ្គរុ, តស្ស ភាវោ តគ្គរុតា, តប្បសាទោ ច តគ្គរុតា ច **តប្បសាទតគ្គរុតា**, តាហិ។ វិធុតទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសម្មោហអស្សទ្ធិយាទិតាយ **វិហតកិលេសោ**។ “តទេវ រតនត្តយំ ប

រាយណំ គតិ តាណំ លេណ”ន្តិ ឯវំ អាការេន បវត្តិយា **តប្បរាយណតាការបវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ សរណគមនំ** “សរណន្តិ គច្ឆតិ ឯតេនា”តិ។ **តំសមង្គី**តិ តេន យថាវុត្តចិត្តុប្បាទេន សមន្នាគតោ។ **ឯវំ ឧបេតី**តិ ឯវំ ភជតិ សេវតិ បយិរុបាសតិ, ឯវំ វា ជានាតិ ពុជ្ឈតីតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច បសាទគ្គហណេន លោកិយសរណគមនមាហ។ តញ្ហិ បសាទប្បធានំ, ន ញាណប្បធានំ។ គរុតាគហណេន លោកុត្តរំ។ អរិយា ហិ រតនត្តយំ គុណាភិញ្ញាតាយ បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុំ កត្វា បស្សន្តិ, តស្មា តប្បសាទេន វិក្ខម្ភនវសេន វិហតកិលេសោ តគ្គរុតាយ សមុច្ឆេទវសេនាតិ យោជេតព្ពំ។ តប្បរាយណតា បនេត្ថ តគ្គតិកតាតិ តាយ ចតុព្ពិធម្បិ វក្ខមានំ សរណគមនំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អវិសេសេន វា បសាទគរុតា ជោតិតាតិ បសាទគ្គហណេន អវេច្ចប្បសាទស្ស ឥតរស្ស ច គហណំ, តថា គរុតាគហណេនាតិ ឧភយេនបិ ឧភយំ សរណគមនំ យោជេតព្ពំ។

មគ្គក្ខណេ ឥជ្ឈតីតិ យោជនា។ **និព្ពានារម្មណំ ហុត្វា**តិ ឯតេន អត្ថតោ ចតុសច្ចាធិគមោយេវ លោកុត្តរំ សរណគមនន្តិ ទស្សេតិ។ តត្ថ ហិ និព្ពានធម្មោ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន, មគ្គធម្មោ ភាវនាភិសមយវសេន បដិវិជ្ឈិយមានោយេវ សរណគមនត្តំ សាធេតិ, ពុទ្ធគុណា បន សាវកគោចរភូតា បរិញ្ញាភិសមយវសេន, តថា អរិយសង្ឃគុណា។ តេនាហ **“កិច្ចតោ សកលេបិ រតនត្តយេ ឥជ្ឈតី”**តិ, ឥជ្ឈន្តញ្ច សហេវ ឥជ្ឈតិ, ន លោកិយំ វិយ បដិបាដិយា អសម្មោហបដិវេធេន បដិវិទ្ធត្តាតិ អធិប្បាយោ។ យេ បន វទន្តិ “ន សរណគមនំ និព្ពានារម្មណំ ហុត្វា បវត្តតិ, មគ្គស្ស អធិគតត្តា បន អធិគតមេវ ហោតិ ឯកច្ចានំ តេវិជ្ជាទីនំ លោកិយវិជ្ជាទយោ វិយា”តិ, តេសំ លោកិយមេវ សរណគមនំ សិយា, ន លោកុត្តរំ, តញ្ច អយុត្តំ ទុវិធស្សបិ ឥច្ឆិតព្ពត្តា។ **ត**ន្តិ លោកិយសរណគមនំ។ **សទ្ធាបដិលាភោ** “សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា”តិអាទិនា។ **សទ្ធាមូលិកា**តិ យថាវុត្តសទ្ធាបុព្ពង្គមា **សម្មាទិដ្ឋិ** ពុទ្ធសុពុទ្ធតំ ធម្មសុធម្មតំ សង្ឃសុប្បដិបត្តិញ្ច លោកិយាវពោធវសេនេវ សម្មា ញាយេន ទស្សនតោ។ “សទ្ធាមូលិកា សម្មាទិដ្ឋី”តិ ឯតេន សទ្ធូបនិស្សយា យថាវុត្តលក្ខណា បញ្ញា លោកិយសរណគមនន្តិ ទស្សេតិ។ តេនាហ **“ទិដ្ឋិជុកម្មន្តិ វុច្ចតី”**តិ “ទិដ្ឋិ ឯវ អត្តនោ បច្ចយេហិ ឧជុំ ករីយតី”តិ កត្វា។ ទិដ្ឋិ វា ឧជុំ ករីយតិ ឯតេនាតិ **ទិដ្ឋិជុកម្មំ**, តថា បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ ។ ឯវញ្ច កត្វា “តប្បរាយណតាការបវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ”តិ ឥទញ្ច វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ សទ្ធាបុព្ពង្គមសម្មាទិដ្ឋិគ្គហណំ បន ចិត្តុប្បាទស្ស តប្បធានតាយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “សទ្ធាបដិលាភោ”តិ ឥមិនា មាតាទីហិ ឧស្សាហិតទារកាទីនំ វិយ ញាណវិប្បយុត្តសរណគមនំ ទស្សេតិ, “សម្មាទិដ្ឋី”តិ ឥមិនា ញាណសម្បយុត្តសរណគមនំ។

តយិទំ លោកិយំ សរណគមនំ។ **អត្តា** សន្និយ្យាតីយតិ អប្បីយតិ បរិច្ចជីយតិ ឯតេនាតិ **អត្តសន្និយ្យាតនំ**, យថាវុត្តំ ទិដ្ឋិជុកម្មំ។ តំ រតនត្តយំ បរាយណំ បដិសរណំ ឯតស្សាតិ តប្បរាយណោ, បុគ្គលោ, ចិត្តុប្បាទោ វា, តស្ស ភាវោ **តប្បរាយណតា**, យថាវុត្តទិដ្ឋិជុកម្មមេវ។ សរណន្តិ អធិប្បាយេន សិស្សភាវំ អន្តេវាសិកភាវំ ឧបគច្ឆតិ ឯតេនាតិ **សិស្សភាវូបគមនំ**។ សរណគមនាធិប្បាយេនេវ បណិបតតិ ឯតេនាតិ **បណិបាតោ**។ សព្ពត្ថ យថាវុត្តទិដ្ឋិជុកម្មវសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អត្តបរិច្ចជន**ន្តិ សំសារទុក្ខនិត្ថរណត្ថំ អត្តនោ អត្តភាវស្ស បរិច្ចជនំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ពុទ្ធាទីនំយេវា**តិ អវធារណំ ឥតរេសុបិ សរណគមនវិសេសេសុ យថារហំ វត្តព្ពំ។ ឯវញ្ហិ តទញ្ញនិវត្តនំ កតំ ហោតិ។

ឯវំ អត្តសន្និយាតនាទីនិ ឯកេន បការេន ទស្សេត្វា ឥទានិ អបរេហិបិ បការេហិ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តេន បរិយាយន្តរេហិបិ អត្តសន្និយ្យាតនាទិ កតមេវ ហោតិ អត្ថស្ស អភិន្នត្តាតិ ទស្សេតិ។ **អាឡវកាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សាតាគិរិហេមវតាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ននុ ចេតេ អាឡវកាទយោ មគ្គេនេវ អាគតសរណគមនា, កថំ តេសំ តប្បរាយណតាសរណគមនំ វុត្តន្តិ? មគ្គេនាគតសរណគមនេហិបិ “សោ អហំ វិចរិស្សាមិ គាមា គាម”ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ១.២៤៦) តេហិ តប្បរាយណតាការស្ស បវេទិតត្តា តថា វុត្តំ។

ញាតិ...បេ.... វសេនាតិ ឯត្ថ ញាតិវសេន ភយវសេន អាចរិយវសេន ទក្ខិណេយ្យវសេនាតិ បច្ចេកំ “វសេនា”តិ បទំ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **ញាតិវសេនា**តិ ញាតិភាវវសេន។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **ទក្ខិណេយ្យបណិបាតេនា**តិ ទក្ខិណេយ្យតាហេតុកេន បណិបាតេន។ **ឥតរេហី**តិ ញាតិភាវាទិវសប្បវត្តេហិ តីហិ បណិបាតេហិ។ **ឥតរេហី**តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **“តស្មា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វន្ទតី**តិ បណិបាតស្ស លក្ខណវចនំ។ **ឯវរូប**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកំ សន្ធាយ វទតិ។ សម្បរាយិកញ្ហិ និយ្យានិកំ វា អនុសាសនំ បច្ចាសីសន្តោ ទក្ខិណេយ្យបណិបាតមេវ ករោតីតិ អធិប្បាយោ។ **សរណគមនប្បភេទោ**តិ សរណគមនវិភាគោ។

អរិយមគ្គោយេវ លោកុត្តរសរណគមនន្តិ អាហ **“ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ វិបាកផល”**ន្តិ។ **សព្ពទុក្ខក្ខយោ**តិ សកលស្ស វដ្ដទុក្ខស្ស អនុប្បាទនិរោធោ។ **ឯត**ន្តិ “ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតី”តិ (ធ. ប. ១៩០) ឯវំ វុត្តំ អរិយសច្ចទស្សនំ។

និច្ចតោ អនុបគមនាទិវសេនាតិ និច្ចន្តិ អគ្គហណាទិវសេន។ **អដ្ឋាន**ន្តិ ហេតុបដិក្ខេបោ។ **អនវកាសោ**តិ បច្ចយបដិក្ខេបោ។ ឧភយេនបិ ការណមេវ បដិក្ខិបតិ។ **យ**ន្តិ យេន ការណេន។ **ទិដ្ឋិសម្បន្នោ**តិ មគ្គទិដ្ឋិយា សម្បន្នោ សោតាបន្នោ។ **កញ្ចិ សង្ខារ**ន្តិ ចតុភូមកេសុ សង្ខតសង្ខារេសុ ឯកសង្ខារម្បិ។ **និច្ចតោ ឧបគច្ឆេយ្យា**តិ “និច្ចោ”តិ គណ្ហេយ្យ។ **សុខតោ ឧបគច្ឆេយ្យា**តិ “ឯកន្តសុខី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា”តិ (ទី. និ. ១.៧៦) ឯវំ អត្តទិដ្ឋិវសេន សុខតោ គាហំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តចិត្តេន បន អរិយសាវកោ បរិឡាហវូបសមនត្ថំ មត្តហត្ថិបរិត្តាសិតោ វិយ ចោក្ខព្រាហ្មណោ ឧក្ការភូមឹ កញ្ចិ សង្ខារំ សុខតោ ឧបគច្ឆតិ។ អត្តវារេ កសិណាទិបណ្ណត្តិសង្គហណត្ថំ “សង្ខារ”ន្តិ អវត្វា **“កញ្ចិ ធម្ម”**ន្តិ វុត្តំ។ ឥមេសុបិ វារេសុ ចតុភូមកវសេនេវ បរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ តេភូមកវសេនេវ វា។ យំ យញ្ហិ បុថុជ្ជនោ គាហវសេន គណ្ហាតិ, តតោ តតោ អរិយសាវកោ គាហំ វិនិវេឋេតិ។ **មាតរ**ន្តិអាទីសុ ជនិកា មាតា, ជនកោ បិតា, មនុស្សភូតោ ខីណាសវោ **អរហា**តិ អធិប្បេតោ។ កឹ បន អរិយសាវកោ អញ្ញំ ជីវិតា វោរោបេយ្យាតិ? ឯតម្បិ អដ្ឋានំ, បុថុជ្ជនភាវស្ស បន មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថំ អរិយសាវកស្ស ផលទីបនត្ថញ្ចេវំ វុត្តំ។ **ទុដ្ឋចិត្តោ** វធកចិត្តេន បទុដ្ឋចិត្តោ។ **លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យា**តិ ជីវមានកសរីរេ ខុទ្ទកមក្ខិកាយ បិវនមត្តម្បិ លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យ។ **សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យា**តិ សមានសំវាសកំ សមានសីមាយំ ឋិតំ សង្ឃំ ‘កម្មេន ឧទ្ទេសេន វោហរន្តោ អនុស្សាវនេន សលាកគ្គាហេនា”តិ (បរិ. ៤៥៨) ឯវំ វុត្តេហិ បញ្ចហិ ការណេហិ ភិន្ទេយ្យ ។ **អញ្ញំ សត្ថារ**ន្តិ អញ្ញំ តិត្ថករំ “អយំ មេ សត្ថា”តិ ឯវំ គណ្ហេយ្យាតិ **នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី**តិ អត្ថោ។

ន តេ គមិស្សន្តិ អបាយភូមិន្តិ តេ ពុទ្ធំ សរណំ គតា តន្និមិត្តំ អបាយភូមឹ ន គមិស្សន្តិ, **ទេវកាយំ** បន **បរិបូរេស្សន្តី**តិ អត្ថោ។

ទសហិ ឋានេហីតិ ទសហិ ការណេហិ។ **អធិគ្គណ្ហន្តី**តិ អធិភវន្តិ។ **វេលាមសុត្តាទិវសេនាបី**តិ ឯត្ថ “ចតុរាសីតិសហស្សសង្ខានំ សុវណ្ណបាតិរូបិយបាតិកំសបាតីនំ យថាក្កមំ រូបិយសុវណ្ណហិរញ្ញបូរានំ ករិសស្ស ចតុត្ថភាវប្បមាណានំ សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតានំ ចតុរាសីតិយា ហត្ថិសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា អស្សសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា រថសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា ធេនុសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា កញ្ញាសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា បល្លង្កសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា វត្ថកោដិសហស្សានំ អបរិមាណស្ស ច ខជ្ជភោជ្ជាទិភេទស្ស អាហារស្ស បរិច្ចជនវសេន សត្តមាសាធិកានិ សត្ត សំវច្ឆរានិ និរន្តរំ បវត្តវេលាមមហាទានតោ ឯកស្ស សោតាបន្នស្ស ទិន្នទានំ មហប្ផលតរំ, តតោ សតំ សោតាបន្នានំ ទិន្នទានតោ ឯកស្ស សកទាគាមិស្ស, តតោ ឯកស្ស អនាគាមិស្ស, តតោ ឯកស្ស អរហតោ, តតោ ឯកស្ស បច្ចេកពុទ្ធស្ស, តតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស, តតោ ពុទ្ធប្បមុខស្ស សង្ឃស្ស ទិន្នទានំ មហប្ផលតរំ, តតោ ចាតុទ្ទិសំ សង្ឃំ ឧទ្ទិស្ស វិហារករណំ, តតោ សរណគមនំ មហប្ផលតរ”ន្តិ ឥមមត្ថំ ទីបេន្តស្ស វេលាមសុត្តស្ស (អ. និ. ៩.២០) វសេន។ វុត្តញ្ហេតំ “យំ គហបតិ, វេលាមោ ព្រាហ្មណោ ទានំ អទាសិ មហាទានំ, យោ ឯកំ ទិដ្ឋិសម្បន្នំ ភោជេយ្យ, ឥទំ តតោ មហប្ផលតរ”ន្តិអាទិ (អ. និ. ៩.២០)។ **វេលាមសុត្តាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អគ្គប្បសាទសុត្តាទីនំ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អញ្ញាណំ វត្ថុត្តយស្ស គុណានំ អជាននំ តត្ថ សម្មោហោ, “ពុទ្ធោ នុ ខោ, ន នុ ខោ ពុទ្ធោ”តិអាទិនា វិចិកិច្ឆា **សំសយោ, មិច្ឆាញាណំ** តស្ស គុណានំ អគុណភាវបរិកប្បនេន វិបរីតគ្គាហោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន អនាទរាគារវាទីនំ សង្គហោ។ **ន មហាជុតិក**ន្តិ ន ឧជ្ជលំ, អបរិសុទ្ធំ អបរិយោទាតន្តិ អត្ថោ។ **ន មហាវិប្ផារ**ន្តិ អនុឡារំ។ **សាវជ្ជោ**តិ ទិដ្ឋិតណ្ហាទិវសេន សទោសោ។ លោកិយំ សរណគមនំ សិក្ខាសមាទានំ វិយ អគ្គហិតកាលបរិច្ឆេទំ ជីវិតបរិយន្តមេវ ហោតិ, តស្មា តស្ស ខន្ធភេទេន ភេទោតិ អាហ **“អនវជ្ជោ កាលកិរិយាយា”**តិ។ **សោ**តិ អនវជ្ជោ សរណគមនភេទោ។ សតិបិ អនវជ្ជត្តេ ឥដ្ឋផលោបិ ន ហោតីតិ អាហ **“អផលោ”**តិ។

សរណគមនកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧបាសកវិធិកថាវណ្ណនា

កោ ឧបាសកោតិ សរូបបុច្ឆា, តស្មា កីលក្ខណោ ឧបាសកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កស្មា**តិ ហេតុបុច្ឆា។ តេន កេន បវត្តិនិមិត្តេន ឧបាសកសទ្ទោ តស្មឹ បុគ្គលេ និរុឡ្ហោតិ ទស្សេតិ។ **កិមស្ស សីល**ន្តិ កីទិសំ អស្ស ឧបាសកស្ស សីលំ, កិត្តកេន សីលេនាយំ សីលសម្បន្នោ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ **កោ អាជីវោ**តិ កោ អស្ស សម្មាអាជីវោ, សោ បន មិច្ឆាជីវស្ស បរិវជ្ជនេន ហោតីតិ សោបិ វិភជីយតីតិ។ **កា វិបត្តី**តិ កា អស្ស សីលស្ស, អាជីវស្ស វា វិបត្តិ។ អនន្តរស្ស ហិ វិធិ វា បដិសេធោ វា។ **កា សម្បត្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

យោ កោចីតិ ខត្តិយាទីសុ យោ កោចិ។ តេន សរណគមនមេវេត្ថ ការណំ, ន ជាតិអាទិវិសេសោតិ ទស្សេតិ។ **ឧបាសនតោ**តិ តេនេវ សរណគមនេន តត្ថ ច សក្កច្ចការិតាយ អាទរគារវពហុមានាទិយោគេន បយិរុបាសនតោ។ **វេរមណិយោ**តិ វេរំ វុច្ចតិ បាណាតិបាតាទិទុស្សីល្យំ, តស្ស មណនតោ ហននតោ វិនាសនតោ វេរមណិយោ, បញ្ច វិរតិយោ វិរតិប្បធានត្តា តស្ស សីលស្ស។ តេនេវាហ តត្ថ តត្ថ "**បដិវិរតោ ហោតី**"តិ។

មិច្ឆាវណិជ្ជាតិ ន សម្មាវណិជ្ជា អយុត្តវណិជ្ជា អសារុប្បវណិជ្ជា។ **បហាយា**តិ អករណេនេវ បជហិត្វា។ **ធម្មេនា**តិ ធម្មតោ អនបេតេន។ តេន អញ្ញម្បិ អធម្មិកំ ជីវិកំ បដិក្ខិបតិ។ **សមេនា**តិ អវិសមេន។ តេន កាយវិសមាទិទុច្ចរិតំ វជ្ជេត្វា កាយសមាទិនា សុចរិតេន ជីវនំ ទស្សេតិ។ **សត្ថវណិជ្ជា**តិ អាវុធភណ្ឌំ កត្វា វា ការេត្វា វា យថាកតំ វា បដិលភិត្វា តស្ស វិក្កយោ។ **សត្តវណិជ្ជា**តិ មនុស្សវិក្កយោ ។ **មំសវណិជ្ជា**តិ សូនការាទយោ វិយ មិគសូករាទិកេ បោសេត្វា មំសំ សម្បាទេត្វា វិក្កយោ។ **មជ្ជវណិជ្ជា**តិ យំ កិញ្ចិ មជ្ជំ យោជេត្វា តស្ស វិក្កយោ។ **វិសវណិជ្ជា**តិ វិសំ យោជេត្វា, វិសំ គហេត្វា វា តស្ស វិក្កយោ។ តត្ថ សត្ថវណិជ្ជា បរោបរោធនិមិត្តតាយ អករណីយា វុត្តា, សត្តវណិជ្ជា អភុជិស្សភាវករណតោ, មំសវិសវណិជ្ជា វធហេតុតោ, មជ្ជវណិជ្ជា បមាទដ្ឋានតោ។

តស្សេវាតិ បញ្ចវេរមណិលក្ខណស្ស សីលស្ស ចេវ បញ្ចមិច្ឆាវណិជ្ជាលក្ខណស្ស អាជីវស្ស ច។ **វិបត្តី**តិ ភេទោ បកោបោ ច។ **យាយា**តិ យាយ បដិបត្តិយា។ **ចណ្ឌាលោ**តិ ឧបាសកចណ្ឌាលោ។ **មលន្តិ** ឧបាសកមលំ។ **បតិកិដ្ឋោ**តិ ឧបាសកនិហីនោ។ ពុទ្ធាទីសុ កម្មកម្មផលេសុ ច សទ្ធាវិបរិយាយោ អស្សទ្ធិយំ មិច្ឆាធិមោក្ខោ។ យថាវុត្តេន អស្សទ្ធិយេន សមន្នាគតោ **អស្សទ្ធោ**។ យថាវុត្ត សីលវិបត្តិ អាជីវវិបត្តិវសេន **ទុស្សីលោ**។ "ឥមិនា ទិដ្ឋាទិនា ឥទំ នាម មង្គលំ ភវិស្សតី"តិ ឯវំ ពាលជនបរិកប្បិតកោតូហលសង្ខាតេន ទិដ្ឋសុតមុតមង្គលេន សមន្នាគតោ **កោតូហលមង្គលិកោ**។ **មង្គលំ បច្ចេតី**តិ ទិដ្ឋមង្គលាទិភេទំ មង្គលមេវ បត្តិយាយតិ។ **នោ កម្មន្តិ** កម្មស្សកតំ នោ បត្តិយាយតិ។ **ឥតោ ពហិទ្ធា**តិ ឥតោ សព្ពញ្ញុពុទ្ធសាសនតោ ពហិទ្ធា ពាហិរកសមយេ។ **ទក្ខិណេយ្យំ បរិយេសតី**តិ ទុប្បដិបន្នំ ទក្ខិណារហសញ្ញី គវេសតិ។ **បុព្ពការំ ករោតី**តិ ទានមាននាទិកំ កុសលកិរិយំ បឋមំ ករោតិ។ ឯត្ថ ច ទក្ខិណេយ្យបរិយេសនបុព្ពការេ ឯកំ កត្វា បញ្ច ធម្មា វេទិតព្ពា។

វិបត្តិយំ វុត្តវិបរិយាយេន **សម្បត្តិ** ញាតព្ពា។ អយំ បន វិសេសោ – ចតុន្នម្បិ បរិសានំ រតិជននដ្ឋេន ឧបាសកោវ រតនំ **ឧបាសករតនំ**។ គុណសោភាកិត្តិសទ្ទសុគន្ធតាហិ ឧបាសកោវ បទុមំ **ឧបាសកបទុមំ**។ តថា **ឧបាសកបុណ្ឌរីកោ**។

អាទិម្ហីតិ អាទិអត្ថេ។ **កោដិយន្តិ** បរិយន្តកោដិយំ។ **វិហារគ្គេនា**តិ ឱវរកកោដ្ឋាសេន, "ឥមស្មិំ គព្ភេ វសន្តានំ ឥទំ នាម បនសផលំ បាបុណាតី"តិអាទិនា តំតំវសនដ្ឋានកោដ្ឋាសេនាតិ អត្ថោ។ **អជ្ជតន្តិ** អជ្ជតច្ចេវ អត្ថោ។

បាណេហិ ឧបេតន្តិ ឥមិនា តស្ស សរណគមនស្ស អាបាណកោដិកតំ ទស្សេន្តោ "**យាវ មេ ជីវិតំ បវត្តតី**"តិអាទិនា វត្វា បុន ជីវិតេន តំ វត្ថុត្តយំ បដិបូជេន្តោ "សរណគមនំ រក្ខាមី"តិ ឧប្បន្នំ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស អធិប្បាយំ វិភាវេន្តោ "**អហញ្ហី**"តិអាទិមាហ។ **បាណេហិ ឧបេតន្តិ** ហិ យាវ មេ បាណា ធរន្តិ, តាវ សរណំ ឧបេតំ, ឧបេន្តោ ច ន វាចាមត្តេន, ន ឯកវារំ ចិត្តុប្បាទនមត្តេន, អថ ខោ បាណេ បរិច្ចជិត្វាបិ យាវជីវំ ឧបេតន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

ឧបាសកវិធិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ភយភេរវសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៥. អនង្គណសុត្តវណ្ណនា

៥៧. អាយស្មា សារិបុត្តោតិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, ឯវមាទិកន្តិ អត្ថោ។ តេន "ភិក្ខវេ អាមន្តេសី"តិអាទិកំ សព្ពំ សុត្តំ សង្គណ្ហាតិ។ តេនាហ "**អនង្គណសុត្ត**"ន្តិ។ តស្ស កោ និក្ខេបោ? អត្តជ្ឈាសយោ។ បរេហិ អនជ្ឈិដ្ឋោយេវ ហិ មហាថេរោ ឥមំ ទេសនំ អារភិ។ កេចិ បនាហុ "ឯកច្ចេ ភិក្ខូ សំកិលិដ្ឋចិត្តេ ទិស្វា តេសំ ចិត្តសំកិលេសប្បហានាយ ចេវ ឯកច្ចានំ អាយតឹ អនុប្បាទនាយ ច អយំ ទេសនា អារទ្ធា"តិ។ **ឯវំ សព្ពសុត្តេសូ**តិ យថា ឯត្ថ អនង្គណសុត្តេ, ឯវំ ឥតោ បរេសូតិ សព្ពេសុបិ សុត្តេសុ អនុត្តានអបុព្ពបទវណ្ណនា ឯវ ករិយតិ។ តេនាហ "**តស្មា**"តិអាទិ។ **គណនបរិច្ឆេទោ**តិ គណនេន បរិច្ឆិន្ទនំ។ ឥទញ្ហិ អប្បរជក្ខមហារជក្ខតាវសេន ទុវិធេ សត្តេ បច្ចេកំ អត្ថញ្ញុតានត្ថញ្ញុតាវសេន ទ្វិធា កត្វា "ចត្តារោ"តិ

អនវសេសបរិយាទានំ។ វដ្ដីបុគ្គកាទយោ វិយ បុគ្គលវាទីតិ ន គហេតព្ពំ លោកសមញ្ញានុសារេន អត្ថំ បដិវិជ្ឈិតុំ សមត្ថានំ វសេន ទេសនាយ អារទ្ធត្តា, អយញ្ច ទេសនានយោ សត្ថុ និស្សាយ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ **“អយញ្ហិ”**តិអាទិមាហ។

សម្មុតិបរមត្ថទេសនាកថាវណ្ណនា

គត្ថ (អ. និ. ដី. ១.១.១៧០) សម្មុតិយា ទេសនា **សម្មុតិទេសនា**, បរមត្ថស្ស ទេសនា **បរមត្ថទេសនា**។ **តត្ថាតិ** សម្មុតិបរមត្ថទេសនាសុ, ន សម្មុតិបរមត្ថេសុ។ តេនាហ **“ឯវរូបា សម្មុតិទេសនា, ឯវរូបា បរមត្ថទេសនា”**តិ។ តត្រិទំ សម្មុតិបរមត្ថានំ លក្ខណំ – យស្មិំ ភិន្នេ, ពុទ្ធិយា អវយវវិនិព្ភោគេ វា កតេ ន តំសមញ្ញា, សាយដបដាទិប្បភេទា សម្មុតិ, តព្ពិបរិយាយតោ បរមត្ថោ។ ន ហិ កក្ខឡផុសនាទិសភាវេ អយំ នយោ លព្ភតិ, តត្ថ រូបាទិធម្មេ សមូហសន្តានវសេន បវត្តមានំ ឧបាទាយ បុគ្គលវោហារោតិ អាហ **“បុគ្គលោតិ សម្មុតិទេសនា”**តិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឧប្បាទវយវន្តោ សភាវធម្មា ន និច្ចាតិ អាហ **“អនិច្ចន្តិ បរមត្ថទេសនា”**តិ។ ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។ ននុ ខន្ធទេសនាបិ សម្មុតិទេសនាវ។ ខន្ធដ្ឋោ ហិ រាសដ្ឋោ, កោដ្ឋាសដ្ឋោ វាតិ? សច្ចមេតំ, អយំ បន ខន្ធសមញ្ញា ផស្សាទីសុ តជ្ជាបញ្ញត្តិ វិយ បរមត្ថសន្និស្សយា តស្ស អាសន្នតរា, បុគ្គលសមញ្ញាទយោ វិយ ន ទូរេតិ បរមត្ថសង្គហតា វុត្តា, ខន្ធសីសេន វា តទុបាទានា សភាវធម្មា ឯវ គហិតា។ ននុ ច សភាវធម្មា សព្ពេបិ សម្មុតិមុខេនេវ ទេសនំ អារោហន្តិ, ន សមុខេនាតិ សព្ពាបិ ទេសនា សម្មុតិទេសនាវ សិយាតិ? នយិទមេវំ ទេសេតព្ពធម្មវិភាគេន ទេសនាវិភាគស្ស អធិប្បេតត្តា, ន ច សទ្ទោ កេនចិ បវត្តិនិមិត្តេន វិនា អត្ថំ បកាសេតីតិ។

សម្មុតិវសេន ទេសនំ សុត្វាតិ “ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ អត្តន្តបោ ហោតិ អត្តបរិតាបានុយោគមនុយុត្តោ”តិអាទិនា (ម. និ. ២.៤១៣; បុ. ប. ១០.២៥ មាតិកា) សម្មុតិមុខេន បវត្តិតំ ទេសនំ សុតមយញាណុប្បាទនវសេន សុត្វា។ **អត្ថំ បដិវិជ្ឈិត្វា**តិ តទនុសារេន ចតុសច្ចសង្ខាតំ អត្ថំ សហ វិបស្សនាយ មគ្គេន បដិវិជ្ឈិត្វា។ **មោហំ បហាយា**តិ តាទេកដ្ឋេហិ កិលេសេហិ សទ្ធិំ អនវសេសំ មោហំ បជហិត្វា។ **វិសេសន្តិ** និព្ពានសង្ខាតំ អរហត្តសង្ខាតញ្ច វិសេសំ។ **តេសន្តិ** តាទិសានំ វិនេយ្យានំ។ **បរមត្ថវសេនា**តិ “បញ្ចិមានិ, ភិក្ខវេ, ឥន្ទ្រិយានី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៥.៤៧២-៤៧៤) បរមត្ថធម្មវសេន។ សេសំ អនន្តរនយេ វុត្តសទិសមេវ។ **តត្ថា**តិ តស្សំ សម្មុតិវសេន បរមត្ថវសេន ច ទេសនាយំ។ **ទេសភាសាកុសលោ**តិ នានាទេសភាសាសុ កុសលោ។ **តិណ្ណំ វេទានន្តិ** និទស្សនមត្តំ, តិណ្ណំ វេទានំ សិប្បគន្ថានម្បីតិ អធិប្បាយោ សិប្បុគ្គហណញ្ហិ បរតោ វក្ខតិ។ សិប្បានិ វា វេទន្តោគធេ កត្វា **“តិណ្ណំ វេទាន”**ន្តិ វុត្តំ។ **កថេតព្ពភាវេន ឋិតានិ**, ន កត្ថចិ សន្និហិតភាវេនាតិ វេទានម្បិ កថេតព្ពភាវេនេវ អវដ្ឋានំ ទីបេន្តោ “គុយ្ហា តយី និហិតា គយ្ហតី”តិ មិច្ឆាវាទំ បដិក្ខិបតិ។ នានាវិធា ទេសភាសា ឯតេសន្តិ **នានាទេសភាសា**។

បរមោ ឧត្តមោ អត្ថោ **បរមត្ថោ**, ធម្មានំ យថាភូតសភាវោ។ លោកសង្កេតមត្តសិទ្ធា **សម្មុតិ**។ យទិ ឯវំ កថំ សម្មុតិកថាយ សច្ចតាតិអាហ **“លោកសម្មុតិការណា”**តិ, លោកសមញ្ញំ និស្សាយ បវត្តនតោ។ លោកសមញ្ញាយ ហិ អភិនិវេសេន វិនា ញាបនា ឯកច្ចស្ស សុតស្ស សារេនា វិយ ន មុសា អនតិធាវិតព្ពតោ តស្សា។ តេនាហ ភគវា “ជនបទនិរុត្តិំ នាភិនិវេសេយ្យ, សមញ្ញំ នាតិធាវេយ្យា”តិ (ម. និ. ៣.៣៣២)។ **ធម្មានន្តិ** សភាវធម្មានំ។ **ភូតការណា**តិ យថាភូតសភាវំ និស្សាយ បវត្តនតោ។ **សម្មុតិំ វោហរន្តស្សា**តិ “បុគ្គលោ សត្តោ”តិអាទិនា លោកសមញ្ញំ កថេន្តស្ស។

ហិរោត្តប្បទីបនត្ថន្តិ លោកបាលនកិច្ចេ ហិរោត្តប្បធម្មេ កិច្ចតោ បកាសេតុំ។ តេសញ្ហិ កិច្ចំ សត្តសន្តានេយេវ បាកដំ ហោតីតិ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ កថាយ តំ វត្តព្ពំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ យស្មិញ្ហិ ចិត្តុប្បាទេ កម្មំ ឧប្បន្នំ, តំសន្តានេ ឯវ តស្ស ផលស្ស ឧប្បត្តិ **កម្មស្សកតា**។ ឯវញ្ហិ កតវិញ្ញាណនាសោ អកតាគមោ វា នត្ថីតិ សា បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ឯវ កថាយ ទីបេតព្ពា។ តេហិ សត្តេហិ កាតព្ពា បុញ្ញាទិកិរិយា **បច្ចត្តបុរិសការោ**បិ សន្តានវសេន និប្ផាទេតព្ពតោ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ឯវ កថាយ ទីបេតព្ពោ។

អានន្តរិយទីបនត្ថន្តិ ចុតិអនន្តរំ ផលំ អនន្តរំ នាម, តស្មិំ អនន្តរេ និយុត្តានិ, តន្និព្ពត្តនេន អនន្តរករណសីលានិ, អនន្តរបយោជនានិ វាតិ **អានន្តរិយានិ**, មាតុឃាតាទីនិ, តេសំ ទីបនត្ថំ។ តានិបិ ហិ សន្តានវសេន និប្ផាទេតព្ពតោ “មាតរំ ជីវិតា វោរោបេតី”តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣) បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ឯវ កថាយ ទីបេតព្ពានិ, តថា “សោ មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៥៥៦; ៣.៣០៨; ម. និ. ១.៧៧; ២.៣០៩; ៣.២៣០; វិភ. ៦៤២, ៦៤៣) “សោ អនេកវិហិតំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ ឯកម្បិ ជាតិ”ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២៤៤, ២៤៥; ម. និ. ១.១៤៨, ៣៨៤, ៤៣១; បារា. ១២) “អត្ថិ ទក្ខិណា

ទាយកតោ វិសុជ្ឈតិ, នោ បដិគ្គាហកតោ”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៣៨១) ច បវត្តា **ព្រហ្មវិហារបុព្ពេនិវាសទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថា** បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ឯវ កថាយ ទីបេតព្ពា សត្តសន្តានវិសយត្តា។ “អដ្ឋ បុរិសបុគ្គលា (សំ. និ. ១.២៤៩), ន សមយវិមុត្តោ បុគ្គលោ”តិអាទិនា (បុ. ប. ១) ច បរមត្ថំ កថេន្តោបិ លោកសម្មុតិយា អប្បហានត្ថំ បុគ្គលកថំ កថេសិ។ ឯតេន វុត្តាវសេសាយ កថាយ បុគ្គលាធិដ្ឋានភាវេ បយោជនំ សាមញ្ញវសេន សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កាមញ្ចេតំ សព្ពំ អបរិញ្ញាតវត្ថុកានំ វសេន វុត្តំ, បរិញ្ញាតវត្ថុកានម្បិ បន ឯវំ ទេសនា សុខាវហា ហោតិ។

មហាជនោតិ លោកិយមហាជនោ។ **ន ជានាតិ** យនវិនិច្ឆោគាភាវេន ធម្មកិច្ចស្ស អសល្លក្ខណេន។ តត្ថ “កឹ នាមេតំ, កថំ នាមេត”ន្តិ សំសយបក្ខន្ទតាយ **សម្មោហំ អាបជ្ជតិ**។ វិរុទ្ធាភិនិវេសិតាយ **បដិសត្តុ ហោតិ**។ **ជានាតិ** ចិរបរិចិតត្តា វោហារកថាយ។ តតោ ឯវ ន **សម្មោហមាបជ្ជតិ,** ន បដិសត្តុ ហោតិ។

នប្បជហន្តិ វោហារមុខេន បរមត្ថស្ស ទីបនតោ។ សមញ្ញាគហណវសេន លោកេន ញាយតិ សមញ្ញាយតិ វោហរិយតីតិ លោកសមញ្ញា, តាយ **លោកសមញ្ញាយ**។ តស្ស តស្ស អត្ថស្ស វិភាវនេ លោកេន និច្ឆិតំ, និយតំ វា វុច្ចតិ វោហរិយតីតិ លោកនិរុត្តិ, តស្សំ **លោកនិរុត្តិយំ**។ តថា លោកេន អភិលបិយតីតិ លោកសមញ្ញាតាយ លោកាភិលាបោ, តស្មឹ **លោកាភិលាបេ ឋិតាយេវ** អប្បហានតោ។ បុគ្គលវាទិនោ វិយ **បរមត្ថវសេន អគ្គហេត្វា**។

សន្តោតិ ឯត្ថ **សន្ត**សទ្ទោ “ទីឃំ សន្តស្ស យោជន”ន្តិអាទីសុ (ធ. ប. ៦០) កិលន្តភាវេ អាគតោ, “អយញ្ច វិតក្កោ អយញ្ច វិចារោ សន្តា ហោន្តិ សមិតា”តិអាទីសុ (វិភ. ៥៧៦) និរុទ្ធភាវេ អាគតោ, “អធិគតោ ខោ ម្យាយំ ធម្មោ គម្ភីរោ ទុទ្ទសោ ទុរនុពោធោ សន្តោ បណីតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៦៧; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ២.១៧២; មហាវ. ៧) សន្តញាណគោចរតាយ, “ឧបសន្តស្ស សទា សតិមតោ”តិអាទីសុ (ឧទា. ២៧) កិលេសវូបសមេ, “សន្តោ ហវេ សព្ភិ បវេទយន្តី”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៥១) សាធូសុ, “បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, មហាចោរា សន្តោ សំវិជ្ជមានា”តិអាទីសុ (បារា. ១៩៥) អត្ថិភាវេ, ឥធាបិ អត្ថិភាវេយេវ។ សោ ច បុគ្គលសម្ពន្ធេន វុត្តត្តា លោកសមញ្ញាវសេនាតិ ទស្សេន្តោ **“លោកសង្កេតវសេន អត្ថី”**តិ អាហ។ **អត្ថី**តិ ចេតំ និបាតបទំ ទដ្ឋព្ពំ “អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ កេសា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៧៣-៣៧៤; ម. និ. ១.១១០; ៣.១៥៤; អ. និ. ៦.២៩; ១០.៦០) វិយ។ **សំវិជ្ជមានា**តិ បទស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ **“ឧបលព្ភមានា”**តិ អាហ។ យញ្ហិ សំវិជ្ជតិ, តំ ឧបលព្ភតីតិ។ អង្គន្តិ ឯតេហិ តំសមង្គិបុគ្គលា និហីនភាវំ គច្ឆន្តីតិ **អង្គណានិ,** រាគាទយោ។ អញ្ជតិ មក្ខេតីតិ **អង្គណំ,** មលាទិ។ អញ្ចេតិ តត្ថ ឋិតំ អហុន្ទរតាយ អភិព្យញ្ជេតីតិ **អង្គណំ,** វិវដោ ភូមិបទេសោ។ ទោសាទីនំ បវត្តិអាការវិសេសតាយ នានប្បការា ពហុលប្បវត្តិយា **តិព្ពកិលេសា។ បាបកាន**ន្តិ លាមកានំ។ **អកុសលាន**ន្តិ អកោសល្លសម្ភូតានំ។ **ឥច្ឆាវចរាន**ន្តិ ឥច្ឆាវសេន បវត្តានំ។ **សហ អង្គណេនា**តិ អង្គណន្តិ លទ្ធនាមេន យថាវុត្តកិលេសេន សហ វត្តតិ។

អត្ថីតិបិ ន ជានាតិ គាទិសស្ស យោនិសោមនសិការស្ស អភាវា។ យេសំ កិលេសានំ អត្ថិតា, តេសំ សប្បដិភយតា វិសេសតោ ជានិតព្ពាតិ ទស្សេតុំ **“ឥមេ កិលេសា នាមា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កក្ខឡា**តិ ផរុសា។ **វាឡា**តិ កុរូរា។ **ន គហិតព្ពា**តិ ន ឧប្បាទេតព្ពា។ **យាថាវសរសតោ**តិ យថាភូតសភាវតោ។ **ឯវញ្ហា**តិ “ឥមេ កិលេសា នាមា”តិអាទិនា វុត្តប្បការេន។ **យេន វា តេន វា**តិ នវកម្មេសុ វា បរិយត្តិធុតង្គាទីសុ វា យេន វា តេន វា។ **តត្រា**តិ និទ្ទារណេ ភុម្មំ។ តំ បន និទ្ទារណំ សង្គណានង្គណសមុទាយតោតិ ទស្សេន្តោ **“ចតូសុ បុគ្គលេសូ”**តិ វត្វា បុន តទេកទេសតោ ទស្សេន្តោ **“តេសុ វា ទ្វីសុ សាង្គណេសូ”**តិ អាហ។ តញ្ហិ ទ្វយំ បឋមំ ហីនសេដ្ឋភាវេន និទ្ទារិយតិ បឋមំ ឧទ្ទិដ្ឋត្តា។ និទ្ទារណញ្ហិ ក្វចិ កុតោចិ កេនចិ ហោតីតិ។

៥៨. កិញ្ចាបិ អញ្ញត្ថ “ជនកោ ហេតុ, បរិគ្គាហកោ បច្ចយោ, អសាធារណោ ហេតុ, សាធារណោ បច្ចយោ, សភាគោ ហេតុ, អសភាគោ បច្ចយោ, បុព្ពកាលិកោ ហេតុ, សហប្បវត្តោ បច្ចយោ”តិអាទិនា ហេតុបច្ចយា វិភជ្ជ វុច្ចន្តិ, ឥធ បន “ចត្តារោ ខោ, ភិក្ខវេ, មហាភូតា ហេតូ, ចត្តារោ មហាភូតា បច្ចយា រូបក្ខន្ធស្ស បញ្ញាបនាយា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៨៥) វិយ ហេតុបច្ចយសទ្ទា សមានត្ថាតិ ទស្សេតុំ **“ឧភយេនបិ ការណមេវ បុច្ឆតី”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧភយេនា**តិ ហេតុបច្ចយវចនទ្វយេន។ **បុច្ឆតិ** អាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ ទេសនំ វឌ្ឍេតុកាមោ។ **កិញ្ចាបី**តិ អនុជាននសម្ភាវនត្ថេ និបាតោ។ កឹ អនុជានាតិ? សមានេបិ ទ្វិន្នំ សាង្គណភាវេ តស្សា បជាននាប្បជាននហេតុកតំ តេសំ សេដ្ឋហីនតំ។ កឹ សម្ភាវេតិ? ថេរស្ស វិចិត្តបដិភានតាយ នានាហេតូបមាហិ អលង្កត្វា យថាបុច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស បាកដករណំ។ តេនាហ **“នប្បជានាតី”**តិអាទិ។ **ហេតុ ចេវ បច្ចយោ ច** សេដ្ឋហីនភាវេ។ តថាអក្ខាតព្ពតាបិ ហិ តេសំ តន្និមិត្តា ឯវាតិ។

៥៩. **តន្តិ** តេសំ ទ្វិន្នំ បុគ្គលានំ ហីនសេដ្ឋតាយ ការណំ។ ឱបម្មេហិ **បាកដតរំ កត្វា ទស្សេតុំ។ ឯត**ន្តិ សុត្តេ អនន្តរំ វុច្ចមានំ វីរិយារម្ភាភាវេន អង្គណស្ស អប្បហានំ។ តេនាហ **“ន ឆន្ទំ…បេ…. សន្ទាយាហា”**តិ។ **កត្តុកម្យតាឆន្ទ**ន្តិ កត្តុកម្យតាសង្ខាតំ អង្គណស្ស បហាតុកម្យតាវសេន ឧប្បជ្ជនកកុសលធម្មច្ឆន្ទំ។ **ន**

ជនេស្សតីតិ ន ឧប្បាទេស្សតិ។ កុសលោ វាយាមោ នាម ឆន្ទតោ ពលវាតិ អាហ “**តតោ ពលវតរំ វាយាមំ ន ករិស្សតី**”តិ, ឆន្ទម្បិ អនុប្បាទេន្តោ កថំ តជ្ជំ វាយាមំ ករិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ **ថាមគតវីរិយំ** ឧស្សោឡ្ហីភាវប្បត្តំ ទឡ្ហំ វីរិយំ។ សាង្គណគ្គហណេនេវ អង្គណានំ កិលេសវត្ថុតាយ ចិត្តស្ស សំកិលិដ្ឋតាយ សន្ទាយ បុន សំកិលិដ្ឋគ្គហណំ សវិសេសំ កិលិដ្ឋភាវវិភាវនន្តិ អាហ “**សុដ្ឋុតរំ កិលិដ្ឋចិត្តោ**”តិ។ **មលិនចិត្តោ**តិអាទីសុបិ “តេហិយេវា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ឧក្ខលិបុច្ឆនចោឡកស្ស វិយ វសាបីតបិលោតិកា វិយ ច ទុម្មោចនីយភាវេន មលគ្គហណំ **មលីនតា**, បីឡនំ ហីសនំ អវិជ្ជាវិកតាករណំ **វិពាធនំ** ទរថបរិឡាហុប្បាទនេន បរិទហនំ ឧបតាបនំ, **កាល**ន្តិ កាលនំ, យថាគហិតស្ស អត្តភាវស្ស ខេបនំ អាយុក្ខយន្តិ អត្ថោ។ **ករិស្សតី**តិ បវត្តេស្សតិ, បាបុណិស្សតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តថាភូតោ ច បាណំ ចជិស្សតិ នាមាតិ អាហ “**មរិស្សតី**”តិ។

សេយ្យថាបីតិ ឧបមានិទស្សនេ និបាតោ។ តទត្ថំ ទស្សេន្តោ “**យថា នាមា**”តិ អាហ។ **បំសុអាទិនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ជល្លាទីនំ សង្គហោ, **យំសនាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឆារិកាបរិមជ្ជនាទីនំ សង្គហោតិ។ “អភិរូបាយ កញ្ញា ទាតព្ពា”តិអាទីសុ វិយ អន្តរេនបិ អតិសយត្ថពោធកសទ្ទេន អតិសយត្ថោ ញាយតីតិ អាហ “**មលគ្គហិតតរាតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ **បដិបុច្ឆាវចន**ន្តិ អនុមតិបុច្ឆាវិសេសោ។ **ឯវំ ករិយមានា**តិ អបរិភោគ-អបរិយោទបនរជោបថនិក្ខិបនេហិ កិលិដ្ឋភាវំ អាបាទិយមានា។ **ឱបម្មំ សម្បដិបាទេន្តោ**តិ យថូបនីតំ ឧបមំ ឧបមេយ្យេន សមំ កត្វា បដិបាទេន្តោ, សំសន្ទេន្តោតិ អត្ថោ។ **សាង្គណោ បុគ្គលោ**តិ សាង្គណោ តស្មឹ អត្តភាវេ អសុជ្ឈនកបុគ្គលោ។ អាបណាទិតោ កុលឃរំ អានីតស្ស មលគ្គហិតកំសភាជនស្ស តត្ថ លទ្ធព្ពាយ វិសុទ្ធិយា អលាភតោ យថា អនុក្កមេន សំកិលិដ្ឋតរភាវោ, ឯវំ ឃរតោ និក្ខន្តស្ស បុគ្គលស្ស បព្ពជ្ជាយ លទ្ធព្ពាយ វិសុទ្ធិយា អលាភតោ អនុក្កមេន សំកិលិដ្ឋតរភាវោតិ ទស្សេន្តោ “**សំកិលិដ្ឋកំសបាតិយា**”តិអាទិមាហ។ សំកិលិដ្ឋតរភាវោ ច នាម បព្ពជិតស្ស អាជីវវិបត្តិវសេន វា សិយា អាចារទិដ្ឋិសីលវិបត្តីសុ អញ្ញតរវសេន វាតិ តំ សព្ពំ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ “**តស្ស បុគ្គលស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ បាចិត្តិយវីតិក្កមនគ្គហណេន ហិ ឯកច្ចទិដ្ឋិវិបត្តិយាបិ សង្គហោ ហោតីតិ។ **ឯត្ថ ឋិតស្សា**តិ ឯតិស្សំ អាជីវវិបត្តិយំ ឋិតស្ស។ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ យថារហំ វត្តព្ពំ។ សព្ពបរិសសាធារណា មហាថេរស្ស ទេសនា, តស្មា គហបតិវសេនបិ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ ឧក្កំសគតសំកិលិដ្ឋតរភាវំ ទស្សេន្តោ “**មាតុឃាតាទិអានន្តរិយករណ**”ន្តិ អាហ។ **អវិសោធេត្វា**តិ យថា អត្តនោ សីលេ វា ទិដ្ឋិយា វា វិសុទ្ធិ ហោតិ, ឯវំ កិលេសមលិនចិត្តសន្តានំ អវិសោធេត្វា។

ភព្វបុគ្គលោតិ ឧបនិស្សយាទិសម្បត្តិយា តស្មឹ អត្តភាវេ វិសុទ្ធបុគ្គលោ។ **អាទី កត្វា**តិ ឥមិនា ចោរវនយំសនាទីហិ បរិយោទបនំ អាទិមន្តំ កត្វា វទតិ។ **សុទ្ធដ្ឋានំ** យត្ថ វា ន រជេន ឱកិរិយតិ។ **ទណ្ឌកម្មំ កត្វា**តិ “ឯត្តកា ឧទកា, វាលុកា វា អានេតព្ពា”តិ ទណ្ឌកម្មំ កត្វា។ **ឯត្ថ ឋិតស្សា**តិ បរិសុទ្ធេ សីលេ ឋិតស្ស។ សម្មាវត្តបដិបត្តិសីលេហិ សីលវិសុទ្ធិ ទស្សិតា។ វត្តបដិបត្តិយាបិ ហិ អង្គណានំ វិក្ខម្ភនំ សិយា។ តថា ហិស្សា សំកិលិដ្ឋកំសបាតិយា បរិសុទ្ធបរិយោទាតភាវោ ឧបមាភាវេន វុត្តោ។ **បន្តសេនាសនវាសោ** កិលេសវិក្ខម្ភនំ កិលេសានំ តទង្គនិវារណំ។ **សោតាបត្តិផលាធិគមោ...បេ.... អរហត្តសច្ឆិកិរិយា**តិ សព្ពាសុបិ ឋានេសុ “បរិសុទ្ធបរិយោទាតភាវោ វិយា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ បព្ពជិតស្ស ហិ វិសុទ្ធិ នាម ហេដ្ឋិមន្តេន សីលវិសុទ្ធិយា វា សិយា កម្មដ្ឋានានុយោគវសេន វិវេកវាសេន ឈានស្សាធិគមេន វា វិបស្សនាភាវនាយ វា សាមញ្ញផលាធិគមេន វាតិ។

រាគដ្ឋានិយន្តិ រាគុប្បត្តិហេតុភូតំ។ វិសភាគារម្មណំ សន្ធាយ វទតិ “**ឥដ្ឋារម្មណ**”ន្តិ។ **តស្មិ**ន្តិ ឥដ្ឋារម្មណេ។ **វិបន្ទុស្សតី**តិ មុដ្ឋស្សតិ។ **តំ និមិត្ត**ន្តិ សុភនិមិត្តំ។ **អាវជ្ជិស្សតី**តិ អយោនិសោ អាវជ្ជិស្សតិ។ **សយមេវ** អញ្ញេន អវោមិស្សោ។ កុសលវារបច្ចិន្ទនមេវ ចេត្ថ **អនុទ្ធំសនំ** ទដ្ឋព្ពំ។ **សេស**ន្តិ “សាង្គណោ សំកិលិដ្ឋចិត្តោ”តិអាទិ។ **វុត្តនយានុសារេនា**តិ បឋមវារេ វុត្តនយានុសារេន។ **សព្ព**ន្តិ មាតុឃាតាទិអានន្តរិយករណបរិយោសានំ សព្ពំ ឧបមាសំសន្ទនវចនំ។

អតិវិរហាភាវតោតិ សតិសម្មោសាភាវតោ, ឧបដ្ឋិតស្សតិ ភាវតោតិ អត្ថោ។ **សេស**ន្តិ “សោ អរាគោ”តិអាទិ។ “ចោរវនយំសនសណ្ហឆារិកាបរិមជ្ជនាទីហី”តិអាទិនា **ទុតិយវារានុសារេន**។ “កោ នុ ខោ”តិអាទិ បុច្ឆាវសេន អាគតំ, ឥទំ និគមនវសេនាតិ អយមេវ វិសេសោ។

៦០. អង្គណន្តិ តត្ថ តត្ថ នាមតោ ឯវ វិភាវិតំ, ន បន សភាវតោ, បភេទតោ វាតិ សភាវាទិតោ វិភាវនំ សន្ធាយាហ “**នានប្បការតោ បាកដំ ការាបេតុកាមេនា**”តិ។ **ឥច្ឆាយ អវចរាន**ន្តិ ឥច្ឆាវសេន អវចរណានំ។ **ឱតិណ្ណាន**ន្តិ ចិត្តសន្តានំ អនុបវិដ្ឋានំ។ តេ បន តត្ថ បច្ចយវសេន និព្ពត្តត្តា បវត្តា នាម ហោន្តីតិ អាហ “**បវត្តាន**”ន្តិ។ **នានប្បការាន**ន្តិ វិសយភេទេន បវត្តិអាការភេទេន ច នានាវិធានំ។ **យេន**ការណេន។ ន កេវលំ លាភត្ថិកតា ឯវ, អថ ខោ បុញ្ញវន្តតា សក្កតគរុកតា ច ឯត្ថ ការណភាវេន គហេតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ

“**បកតិយាបិ ចា**”តិអាទិមាហ។ តេន លាភគ្គិកោបិ ន យោ កោចិ ឯវំ ចិត្តំ ឧប្បាទេតិ បុញ្ញវា សម្ភាវនីយោតិ ទស្សេតិ។ **ថេរា** អវជ្ជបដិច្ឆាទនភយេន **មជ្ឈិមានំ អារោចេន្តិ**, តថា មជ្ឈិមា **នវកានំ**, នវកា បន អត្តនោ នវកភាវេន **វិឃាសាទាទីនំ អារោចេន្តិ** “បស្សថ តុម្ហាកំ ថេរស្ស កម្ម”ន្តិ។ វិឃាសាទាទយោ នាម “ឦទិសស្ស សន្តិកេ ឱវាទត្ថំ តុម្ហេ អាគតា”តិ **ភិក្ខុនីនំ អារោចេន្តិ។ ន ច មំ ភិក្ខូ ជានេយ្យុន្តិ** ន ច វត មំ ភិក្ខូ ជានេយ្យុំ, អហោ វត មំ ភិក្ខូ ន ជានេយ្យុន្តិ យោជនា។ **ឋានំ ខោ បនេតន្តិ** ឯត្ថ **ខោ**-សទ្ទោ អវធារណត្ថោ, **បន**-សទ្ទោ វចនាលង្ការោតិ អាហ “**អត្ថិយេវា**”តិ។ **បុព្ពេ** ឥច្ឆុប្បាទវារវណ្ណនាយ **វុត្តនយេន។ ឥតិ**-សទ្ទោ ឥធ អាសន្នការណត្ថោតិ តំ ទស្សេន្តោ “**ឥមិនា ការណេនា**”តិ អាហ ។ **ឥទញ្ច** កោបអប្បច្ចយានមេវ គហណំ។ **តាទិសាន**ន្តិ កោបអប្បច្ចយាធិភូតានន្តិ អធិប្បាយោ។

អនុរហោតិ អនុរូបេ រហសិ។ ឯវមេវ ហិ អត្ថំ ទស្សេតុំ “**វិហារបច្ចន្តេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បុរិមសទិសមេវា**តិ “លាភគ្គិកោ ហី”តិអាទិនា វុត្តេន បុរិមេន យោជនានយេន សទិសមេវ។

ចោទនាយ បដិបុគ្គលភាវោ, ចោទនា ច អាបត្តិយាតិ ចុទិតកេន ចោទកស្ស សមានភាវោ អាបត្តិអាបន្នតាយាតិ អាហ “**សមានោតិ សាបត្តិកោ**”តិ។ សប្បដិបុគ្គលេនេវស្ស ចោទនិច្ឆាយ ការណំ វិភាវេតុំ “**អយ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ន ចាយំ សាបត្តិកតាយ ឯវ សមានតំ ឥច្ឆតិ, អថ ខោ អញ្ញថាបីតិ ទស្សេន្តោ “**អបិចា**”តិអាទិមាហ។ អញ្ញេន វា បដិបុគ្គលេន **សប្បដិបុគ្គលោ**។ អយញ្ហិ “សប្បដិបុគ្គលោវ មំ ចោទេយ្យា”តិ ឥច្ឆតិ “ឯវាហំ តស្ស បដិបុគ្គលេហិ សទ្ធឹ ឯកជ្ឈាសយោ ហុត្វា តស្ស ឧបរិ កិញ្ចិ វត្តុំ កាតុំ វា លភិស្សាមី”តិ **មញ្ញមានោ** ។ ឥមស្មឹ បន បក្ខេ **នោ អប្បដិបុគ្គលោ**តិ នត្ថិ ឯតស្ស បដិបុគ្គលោតិ **អប្បដិបុគ្គលោ**តិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

“អហោ វតា”តិ ឥទំ បទំ ទិស្សតីតិ សម្ពន្ធោ, ឥមស្ស បុគ្គលស្ស ឥច្ឆាចារេ ឋិតត្តា ភិក្ខូនំ ធម្មំ ទេសេយ្យាតិ វចនតោ “**តញ្ច ខោ អនុមតិបុច្ឆាយា**”តិ វុត្តំ។ ន ហេស “សច្ចំ កិរ ត្វំ ភិក្ខូ”តិអាទិនា កិញ្ចិ វីតិក្កមំ ឧទ្ទិស្ស ភគវតា បុច្ឆិតព្ពតំ ឥច្ឆតិ។ **នោ មគ្គំ វា ផលំ វា វិបស្សនំ វា អន្តរំ កត្វា**តិ មគ្គភាវនំ វា ផលសច្ឆិកិរិយំ វា សិខាប្បត្តវិបស្សនានុយោគំ វា និរោធសមាបជ្ជនំ វា ឈានសមាបជ្ជនមេវ វា អន្តរំ ការណំ កត្វា ភគវតា អត្តានំ បដិបុច្ឆិតព្ពំ នោ ឥច្ឆតិ។ **និច្ចំ អនិច្ច**ន្តិអាទិនា អនុមតិគ្គហណវសេន បុច្ឆិតព្ពំ ឥច្ឆតិ, ឧត្តានមេវ កត្វា បុច្ឆិតព្ពំ ឥច្ឆតីតិ អត្ថោ។ ឧបហរន្តេ បស្សតីតិ សម្ពន្ធោ។ អភព្ពដ្ឋានភិក្ខុតាយ **និហរិស្សន្តិ** សាសនតោ។

តំ សម្បត្តិន្តិ បរិវារសម្បត្តិញ្ចេវ ភិក្ខូហិ ករិយមានំ សក្ការគរុការសម្បត្តិញ្ច។ **គហេត្វា បរិភុញ្ជន្តិ** មយា សំវិភាគេ ករិយមានេ។ **សយមេវ បញ្ញាយតី**តិ សយមេវ គន្ត្វា ភិក្ខូនំ បុរតោ អត្តានំ ទស្សេតិ, បុរតោ វសន្តំ បន ភិក្ខុ បុរក្ខត្វា គច្ឆន្តិយេវាតិ អធិប្បាយោ។

ទក្ខិណោទកន្តិ អគ្គតោ ឧបនីយមានំ ទក្ខិណោទកំ។ យតោ ឯវ-ការោ, តតោ អញ្ញត្ថ និយមោ ឥច្ឆិតោ។ អវធារណត្ថំ វា ឯវ-ការគ្គហណន្តិ កត្វា **អហមេវ លភេយ្យ**ន្តិ អហំ លភេយ្យមេវាតិ ឯវមេតំ អវធារណំ ទដ្ឋព្ពន្តិ អធិប្បាយេនាហ “**អហមេវ លភេយ្យន្តិ ឥច្ឆា នាតិមហាសាវជ្ជា**”តិ, អញ្ញថា យថារុតវសេន អវធារណេ គយ្ហមានេ “ន អញ្ញោ លភេយ្យ”ន្តិ អយមេវត្ថ អត្ថោ សិយាតិ។ **បាសាទិកោ ហោតី**តិ ឥទំ តស្ស អគ្គាសនាទិបច្ចាសីសនាយ ការណទស្សនំ។

អនុមោទនន្តិ មង្គលាមង្គលេសុ អនុមោទនាវសេន បវត្តេតព្ពធម្មកថំ។ **ខណ្ឌានុមោទន**ន្តិ អនុមោទនេកទេសំ។ “បុព្ពេ អនុមោទិតបុព្ពោ អនុមោទតូ”តិ អវត្វា **ថេរេន វុត្តមត្តេយេវ**។

តាទិសេសុ ឋានេសូតិ តាទិសេសុ បេសលានំ ពហុស្សុតានំ វសនដ្ឋានេសុ។ សព្ពម្បិ រតី បវត្តនតោ **សព្ពរត្តិកានិ។ វិនិច្ឆយកុសលាន**ន្តិ អនេកវិហិតេសុ កង្ខដ្ឋានិយេសុ កង្ខាវិនយនាយ តំ តំ បញ្ហានំ វិនិច្ឆយេ កុសលានំ ឆេកានំ។ តេសុ តេសុ ធម្មកថិកេសុ អជ្ឈិដ្ឋេសុ វារេន ធម្មំ កថេន្តេសុ “អយំ ព្យត្តោ”តិ ធម្មជ្ឈេសកេន អជ្ឈិដ្ឋត្តា **ឱកាសំ អលភមានោ**។

សក្កច្ចញ្ច ករេយ្យុន្តិ ភិក្ខូ យំ មម អភិវាទនបច្ចុដ្ឋានញ្ជលិកម្មសាមីចិកម្មាទី ករោន្តិ។ តំ អាទរេនេវ ករេយ្យុំ, យញ្ច មេ បរិក្ខារជាតំ បដិយាទេន្តិ, តម្បិ សុន្ទរំ សម្មទេវ អភិសង្ខតំ ករេយ្យុន្តិ អត្ថោ។ **ភាវិយ**ន្តិ បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុកាតព្ពំ។ **ឯតំ វិធិ**ន្តិ ឯតំ “សក្ករេយ្យុ”ន្តិអាទិនា វុត្តសក្ការាទិវិធឹ។ **តេនា**តិ តេន ការណេន, ពាហុសច្ចាទិគុណវិសេសវតោ ឯវ សក្ការាទីនំ អរហត្តាតិ អត្ថោ។ **ឯវរូប**ន្តិ ឦទិសំ “បិយោ គរូ”តិអាទិនា (អ. និ.

៧.៣៧) វុត្តប្បការំ។ **ឯវំ ករេយ្យុន្តិ** ឯវំ "សក្ករេយ្យុ"ន្តិអាទិនា វុត្តប្បការំ សក្ការាទី ករេយ្យុំ។ **ឯស នយោ**តិ យោយំ ភិក្ខុវារេ វុត្តវិធិ, ឯសេវ នយោ។ **ឥតោ បរេសុ** ភិក្ខុនីវារាទីសុ **វារេសុ**។

អហមេវ លាភី អស្សន្តិ ឯត្ថាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អវធារណំ គហេតព្វំ។ បិណ្ឌបាតស្ស បណីតតា ឧបសេចនាទិវសេនាតិ អាហ "**សប្បិតេលមធុសក្ខរាទិបូរិតាន**"ន្តិ ។ **មញ្ចបីឋាទីន**ន្តិ និទស្សនមត្តំ ឧតុសប្បាយានំ និវាតានំ ផស្សិតគលានំ បិហិតទ្វារកវាឡវាតបានាទីនម្បិ បណីតសេនាសនភាវតោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន វា តេសម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្វំ។ **សព្ពត្ថាបី**តិ សព្ពេសុ តេសុ ចតូសុបិ បច្ចយវារេសុ។

៦១. **កាយកម្មំ ទិស្វា**តិ ឥទំ ន កាយកម្មំ ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ, កាយកម្មុនា បន សហ បវត្តំ ឱដ្ឋបរិប្ផន្ទនំ ភាកុដិករណំ កាយង្គាទិទស្សនំ កាយកម្មទស្សនំ វិយ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ **វចីកម្មំ សុត្វា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ, តស្មា កាយវិការជនកា ធម្មា "ទិស្សន្តី"តិ វុត្តា, វចីវិការជនកា "សូយន្តី"តិ។ តតោ ឯវំ ច តេ **បច្ចក្ខកាលេ** សម្មុខកាលេ **ទិស្សន្តិ** នាម។ **តិរោក្ខកាលេ** អសម្មុខកាលេ **សូយន្តិ** នាម។ អនុរូបតោ គហណំ **អនុគ្គហោ**។ **អារញ្ញិកត្ត**ន្តិ តស្ស ភិក្ខុនោ ធុតគុណត្តានុរូបតោ គណ្ហាតិ។ តេនាហ "**អារញ្ញិកត្តំ អនុគ្គណ្ហាតី**"តិ។ អរញ្ញេ និវាសោ អស្សាតិ **អារញ្ញិកោ**។ បន្តំ បរិយន្តំ ទូរតរំ សេនាសនំ អស្សាតិ **បន្តសេនាសនោ**។ តំ បន អត្ថមត្តេន ទស្សេន្តេន "**បន្តសេនាសនេ វសតី**"តិ វុត្តំ។ ភិក្ខាសង្ខាតានំ បិណ្ឌានំ បាតោ បិណ្ឌបាតោ, តំ បិណ្ឌបាតំ ឧញ្ឆតិ គវេសតីតិ **បិណ្ឌបាតិកោ**។ បិណ្ឌាយ បតិតុំ ចរិតុំ វតមេតស្សាតិ វា បិណ្ឌបាតិ, សោ ឯវ **បិណ្ឌបាតិកោ**។ ទានតោ អវខណ្ឌនតោ អបេតំ អបទានំ, សហ អបទានេន សបទានំ, អនវខណ្ឌនំ។ អនុឃរំ ចរណសីលោ **សបទានចារី**។ ឧន្នតភាវេន បំសុកូលំ វិយ បំសុកូលំ, បំសុ វិយ វា កុច្ឆិតភាវំ ឧលតិ គច្ឆតីតិ បំសុកូលំ, តស្ស ធារណំ តទេវ បំសុកូលំ, តំ សីលមស្សាតិ **បំសុកូលិកោ**។

តីហិ ការណេហិ លូខំ វេទិតព្វំ អគ្ឃផស្សវណ្ណបរិហានិតោ អបំសុកូលម្បិ, កោ បន វាទោ បំសុកូលន្តិ អធិប្បាយោ។ **ថូលទីឃសុត្តកេនា**តិ ថូលេន ឱលម្ពមានេន ទីឃសុត្តកេន។ **វណ្ណេនា**តិ ឯត្ថ ផស្សេនបិ បរិហាយតីតិ វត្តព្វំ។ តញ្ហិ តត្ថ ខរផស្សម្បិ ហោតិយេវាតិ។ កស្មា បន បាឡិយំ អារញ្ញិកាទិគ្គហណេន ចត្តារោវ ធុតគុណា វុត្តាតិ? បធានត្តា, តគ្គហណេនេវ ច ឥតោ បរេសម្បិ សុខបរិភោគតាយ គហណសម្ភវតោ។ យោ ហិ អារញ្ញិកោ បន្តសេនាសនោ, តស្ស អព្ភោកាសិក-រុក្ខមូលិក-នេសជ្ជិក-យថាសន្ថតិក-សោសានិកង្គានិ សុបរិបូរានិ។ យោ ច បិណ្ឌបាតិកោ សបទានចារី ច, តស្ស បត្តបិណ្ឌិកខលុបច្ឆាភត្តិកឯកាសនិកង្គានិ។ យោ បន បំសុកូលិកោ, តស្ស តេចីវរិកង្គំ សុបរិហរមេវាតិ។ បធានត្តា ហិ ភគវតាបិ "កទាហំ នន្ទំ បស្សេយ្យំ, អារញ្ញំ បំសុកូលិក"ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ២.២៤២; នេត្តិ. ១០០) តត្ថ តត្ថ អារញ្ញិកាទយោ ឯវ គយ្ហន្តិ។ **ឯត្តកា**តិ បាឡិយំ អាគតានំ បរិច្ឆិជ្ជ គហណមេតំ, ន ឯត្តកា សព្ពេបិ ឯកស្ស ឯកំសតោ សម្ភវន្តិ, នាបិ ឯត្តកាយេវ បាបធម្មា បហាតព្ពា។ ន ហិ មក្ខបឡាសាទីនំ អប្បហីនភាវេបិ **សព្រហ្មចារី នេវ សក្ករោន្តិ...បេ.... ន បូជេន្តី**តិ។

តមត្ថន្តិ "យស្ស កស្សចី"តិអាទិនា វុត្តមត្ថំ។ **ឧបមាយ បាកដំ ករោន្តោ**តិ អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច ឧទាហរណេន វិភាវេន្តោ។ **អហិកុណបាទីនំ អតិបដិកូលជិគុច្ឆនីយតា** អតិវិយ ទុគ្គន្ធតាយ។ សា ច អហីនំ តិខិណកោបតាយ, កុក្កុរមនុស្សានំ ឱទនកុម្មាសូបចយតាយ សរីរស្ស ហោតីតិ វទន្តិ។ **ឥមេស**ន្តិ អហិអាទីនំ។ **វឌ្ឍេត្វា**តិ ឧបរូបរិ ខិបនេន រចិតំ កត្វា។ តំ បន វឌ្ឍិតំ តេន ច ភាជនំ បូរិតំ ហោតីតិ អាហ "**វឌ្ឍេត្វា បរិបូរេត្វា**"តិ។ ជនស្ស ទស្សនយោគ្យំ ទស្សនីយំ **ជញ្ញំ**, តំ បរមបរិសុទ្ធំ មនោហរញ្ច ហោតីតិ អាហ "**ចោក្ខចោក្ខ**"ន្តិ។ អភិនវនិវិដ្ឋា មហាមាតា **វធុកា**។ សា បន បុត្តលាភយោគ្យតំ ឧបាទាយ មង្គលវចនេន "ជនី"តិ វុច្ចតិ, តស្សា និយ្យមានំ បណ្ណាការំ ជនិយា ហរតីតិ **ជញ្ញំ**។ **ឧភយត្ថា**តិ អត្ថទ្វយេ។ **បុនវុត្ត**ន្តិ អាមេឌិតវចនមាហ។ ន មនាបំ ឯតស្សាតិ អមនាបោ, តស្ស ភាវោ **អមនាបតា**, តថាបវត្តោ ចិត្តប្បាទោតិ អាហ "**អមនាបំ ឥទន្តិ...បេ.... អធិវចន**"ន្តិ។ ពុទ្ធវេសត្តា លិង្គស្ស **បរិសុទ្ធកំសបាតិសទិសតា**។ **កុណបវចនំ វិយ** ឥច្ឆាវចរេហិ សន្តានស្ស ភាវិតភាវោ។ សោ បន តេសំ អប្បហីនតាយាតិ អាហ "**ឥច្ឆាវចរានំ អប្បហាន**"ន្តិ។

៦២. "តេន គាមន្តវិហារំ អនុគ្គណ្ហាតី"តិ វត្តព្វេ "**អារញ្ញិកត្ត**"ន្តិ បន បោត្ថកេ លិខិតំ។ ន ហិ សុត្តបទេ បាឡិយំ អារញ្ញិកគ្គហណំ អត្ថិ, សតិ ច ឥច្ឆាវចរប្បហានេ គាមន្តវិហារោ ឯកន្តេន ន បដិក្ខិបិតព្វោ, ឥច្ឆិតព្វោវ តាទិសានំ ឧត្តរិមនុស្សធម្មបដិច្ឆាទនតោ ។ តថា ហិ វក្ខតិ "**អប្បិច្ឆតាសមុដ្ឋានេហី**"តិអាទិ។ **សាលិវរភត្តវចនំ វិយ ឥច្ឆាវចរប្បហានំ** មនុញ្ញភាវតោ តិត្តិហេតុតោ ច។

៦៣. **មំ តន្តិ** ច ឧបយោគវចនំ បដិ-សទ្ទយោគេន, អត្ថោ បន សម្បទានមេវាតិ អាហ "**មយ្ហំ តុយ្ហ**"ន្តិ ច។ "**សមយេ**"តិ ភុម្មត្ថេ "សមយ"ន្តិ **ឧបយោគវចនំ**។ គិជ្ឈកូដបណ្ឌវគសិគិលិវេភារវេបុល្លបព្ពតានំ វសេន **សមន្តតោ គិរិបរិក្ខេបេន**។ **រាជគហេ**តិ សមីបត្ថេ ភុម្មវចនន្តិ អាហ "**តំ និស្សាយ វិហរាមី**"តិ។

បុរាណយានការបុត្តោតិ បុរាណេ បព្ពជិតតោ បុព្ពេ យានការបុត្តោ គថាបញ្ញាតោ។ **ជិម្ហន្តិ** គោមុត្តកុដិលំ។ តេនាហ “**សប្បគតមគ្គសទិស**”ន្តិ។ **សោ**តិ បណ្ឌុបុត្តោ។ **ឥតរោ**តិ សមិតិ។ **ចិន្តិតដ្ឋានមេវា**តិ ចិន្តិតចិន្តិតដ្ឋានមេវ គច្ឆតិ, តញ្ច ខោ ន តស្ស ចិត្តានុសារេន, អថ ខោ អត្តនោ សុត្តានុសារេន គច្ឆន្តោ យានការបុត្តោ។ **ចិត្ត**ន្តិ អត្តនោ ចិត្តេន មម ចិត្តំ ជានិត្វា វិយ។

“ន សទ្ធាយ បព្ពជិតោ”តិ ឥមិនាវ កម្មផលសទ្ធាយ អភាវោ នេសំ បកាសិតោតិ អាហ “**អស្សទ្ធាតិ ពុទ្ធធម្មសង្ឃេសុ សទ្ធាវិរហិតា**”តិ។ បព្ពជិតានំ ជីវិកា អត្ថោ ឯតេសន្តិ **ជីវិកត្ថា**។ តេនាហ “**ឥណភយាទីហី**”តិអាទិ។ **កេរាដិកា** វុច្ចតិ សាឋេយ្យំ។ សឋានំ គុណវាណិជកានំ កម្មំ សាឋេយ្យន្តិ អាហ “**សាឋេយ្យេនា**”តិអាទិ។ តុច្ឆសភាវេន មានោ នឡោ វិយាតិ នឡោ, មានសង្ខាតោ ឧគ្គតោ នឡោ ឯតេសន្តិ **ឧន្នឡា**។ តេនាហ “**ឧដ្ឋិតតុច្ឆមានា**”តិ។ លហុកកាយ វា **ចបលា**។ ផរុសវចនតាយ **ខរវចនា**។ តិរច្ឆានកថាពហុលតាយ **និរត្ថកវចនបលាបិនោ**។ **អសំវុតកម្មទ្វារា**តិ ឥទំ កម្មទ្វារាទីនំ អសំវុតភាវោ ឧប្បត្តិទ្វារានំ អសំវុតតាយ ឯវ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ អថ វា **ឆសុ ឥន្ទ្រិយេសូ**តិ និមិត្តេ ភុម្មំ, ឆសុ ឥន្ទ្រិយេសុ និមិត្តភូតេសុ អសំវុតកម្មទ្វារាតិ អត្ថោ។ **យា មត្តា**តិ ភោជនេ អយុត្តបរិយេសន-អយុត្តបដិគ្គហណ-អយុត្តបរិភោគេ វជ្ជេត្វា យុត្តបរិយេសន-យុត្តបដិគ្គហណ-យុត្តបរិភោគសង្ខាតា យា មត្តា អប្បមត្តេហិ **ជានិតព្ពា**។ តេនាហ “**យុត្តតា**”តិ។ **ជាគរេ**តិ រត្តិន្ទិវំ អាវរណិយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តបរិសោធនសង្ខាតេ ជាគរេ។ តេសំ ជាគរិកាយ អធិសីលសិក្ខាយ គារវរហិតានំ ឥតរសិក្ខាសុ បតិដ្ឋា ឯវ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ “**សិក្ខាបទេសុ ពហុលគារវា ន ហោន្តី**”តិ វត្វា តមេវ គារវាភាវំ សរូបេន វិភាវេន្តោ “**អាបត្តិវីតិក្កមពហុលា**”តិ អាហ។

បកតិយាបិ សិទ្ធាយ រតនត្តយសទ្ធាយ កម្មផលសទ្ធាយ ច **សទ្ធា**។ **បិវន្តិ មញ្ញេ** យថា តំ ទុវរភូតំ អមតំ លទ្ធា។ **ឃសន្តិ មញ្ញេ** យថា តំ ពហលបិណ្ឌិកសុធាភោជនំ លទ្ធា។ **អត្តមនវាចំ និច្ឆារេន្តា** “សាធុ សាធូ”តិ។ តមេវ បន សាធុការំ ហទយេ បបេត្វា **អព្ភនុមោទន្តា**។ ឯត្ថ ច អត្តមនវាចានិច្ឆារណំ បិវនសទិសំ កត្វា វុត្តំ ពហិទ្ធាភាវតោ, មនសា អព្ភនុមោទនំ បន អព្ភន្តរភាវតោ ឃសនសទិសំ វុត្តំ។ សង្ខាទនជ្ឈោហរណញ្ហិ ឃសនន្តិ។ រស្សេញ្ច ឯកវចនំ ហោតីតិ អាហ “**រស្សេ សតិ សារិបុត្តស្ស ឧបរិ ហោតី**”តិ។ ទីឃញ្ច ពហុវចនំ ហោតីតិ អាហ “**ទីឃេ សតិ សព្រហ្មចារីន**”ន្តិ។ “ឧបរិ ហោតី”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **អាលសិយព្យសនាទីហី**តិ អាលសិយេន វា ញាតិព្យសនាទីហិ វា។ “**មហានាគាតិ វុច្ចន្តី**”តិ វត្វា តត្ថ ការណំ វិភាវេន្តោ “**តត្រា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ “ន គច្ឆន្តីតិ នាគា, ន អាគច្ឆន្តីតិ នាគា, ន អាគុំ ករោន្តីតិ នាគា”តិ យោ វិវិធោ វចនត្ថោ ឥច្ឆិតោ, តំ វិចារេត្វា ទស្សេតុំ “**ឆន្ទាទីហី**”តិអាទិ វុត្តំ, តំ បន ញេយ្យាវពោធាយ វចនតោ អប្បមត្តការណំ។

សយមេវ **អាគុំ ន ករោតិ** សព្ពថា មគ្គេន បហីនអាគុត្តា។ សោ កាមយោគាទិកេ **សព្ពសំយោគេ** ទសវិធសំយោជនប្បភេទានិ ច សព្ពពន្ធនានិ **វិសជ្ជ** ជហិត្វា **សព្ពត្ថ** យក្ខាទីសុ, សព្ពេសុ វា ភវេសុ កេនចិ សង្គេន **ន សជ្ជតិ** តីហិ ច វិមុត្តីហិ **វិមុត្តោ**, តតោ ឯវ ឥដ្ឋាទីសុ តាទិភាវប្បត្តិយា **តាទិ**, សោ វុត្តលក្ខណេន **តថត្តា** តំសភាវត្តា **នាគោ បវុច្ចតេ**តិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ “**ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ**”តិ។ **អញ្ញេហិ ខីណាសវនាគេហិ** អគ្គសាវកត្តា គុណវិសេសយោគតោ **បុជ្ជតរា ច បាសំសតរា ច។ សមំ អនុមោទិសុ**ន្តិ អញ្ញមញ្ញស្ស សុភាសិតតោ សម្បដិច្ឆនេន សមប្បវត្តមោទតាយ សមំ សទិសំ អព្ភនុមោទីសុ។ តំ បន សមនុមោទនំ “**តត្ថា**”តិអាទិនា បាឡិវសេនេវ ទស្សេតិ។

សម្មាតិបរមត្ថទេសនាកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អនង្គណសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. អាកង្ខេយ្យសុត្តវណ្ណនា

៦៤. សម្បន្នន្តិ បរិបុណ្ណំ, សមន្តតោ បន្នំ បត្តន្តិ សម្បន្នំ។ តេនាហ “**ឥទំ បរិបុណ្ណសម្បន្នំ នាមា**”តិ។ **ន**ន្តិ “សុវា”តិ វុត្តំ សុវគណំ។ **សម្បន្នោ**តិ សម្មទេវ បន្នោ គតោ ឧបគតោ។ តេនាហ “**សមន្នាគតោ**”តិ។ **សម្បន្ន**ន្តិ សម្បត្តិយុត្តំ។ សា បនេត្ថ រសសម្បត្តិ អធិប្បេតា សាមញ្ញជោតនាយ វិសេសេ អវដ្ឋានតោ។ តេនាហ “**សេយ្យថាបិ ខុទ្ទមធុំ អនេឡក**”ន្តិ, និទ្ទោសន្តិ អត្ថោ។ តេន វុត្តំ “**ឥទំ មធុរសម្បន្នំ នាមា**”តិ។ សីលស្ស អនវសេសសមាទានេន អខណ្ឌាទិភាវាបត្តិយា ច **បរិបុណ្ណសីលា**។ សមាទានតោ បដ្ឋាយ អច្ឆិន្ទនតោ **សីលសមង្គិនោ**។ សមាទានតោ ហិ អច្ចន្តវិរោធិធម្មានុប្បត្តិយា សីលសមង្គិតា វេទិតព្ពា, ចេតនាទីនំ បន សីលនលក្ខណានំ ធម្មានំ បវត្តិក្ខណេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៩) **វុត្តា**, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វិត្ថារកថា វេទិតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។

ខេត្តបារិបូរីតិ និស្សិតបារិបូរិយា និស្សយបារិបូរិមាហ និស្សិតកម្មវិបត្តិសម្បត្តិវិសយត្តា យថា “មញ្ជា ឧក្កុដ្ឋី ករោន្តី”តិ។ តថា ហិ ខេត្តេន ខណ្ឌបូតិអាទិទោសោ វុត្តោ។ **ខេត្តំ ខណ្ឌំ ហោតី**តិ អបរិបូរំ ហោតិ សស្ស បារិបូរិយា អភាវតោ។ តេនេវាហ **“សស្សំ ន ឧដ្ឋេតី”**តិ។ បាទមត្តស្សបិ អនេកម្ពណផលនតោ **មហប្ផលំ ហោតិ**។ កិសលយបលាលាទិពហុតាយ **មហានិសំសំ**។ **ឯវមេវ**ន្តិ យថា ខិត្តំ ពីជំ ខណ្ឌាទិចតុទោសវសេន អបរិបុណ្ណំ ហោតិ, តទភាវេន ច បរិបុណ្ណំ, ឯវំ សីលំ ខណ្ឌាទិចតុទោសវសេន អបរិបុណ្ណំ ហោតិ, តទភាវេន ច បរិបុណ្ណន្តិ, ចតុទោសតទភាវសាមញ្ញមេវ និទស្សននិទស្សិតព្ពវិបត្តិសម្បត្តីសុ ទស្សេតិ។ **មហប្ផលំ ហោតិ** វិបាកផលេន។ **មហានិសំស**ន្តិ វិបុលានិសំសំ។ ស្វាយំ អានិសំសោ ឥធ បាឡិយំ នានប្បការេន វិត្ថារិយតិ។

ឯត្តាវតា កិរាតិ (អ. និ. ដី. ២.២.៣៧; អ. និ. ដី. ៣.១០.៧១-៧៤) **កិរ**-សទ្ទោ អរុចិសូចនត្ថោ។ តេនេត្ថ អាចរិយវាទស្ស អត្តនោ អរុច្ចនភាវំ ទីបេតិ។ **សម្បន្នសីលា**តិ អនាមដ្ឋវិសេសំ សាមញ្ញតោ សីលសង្ខេបេន គហិតំ។ តញ្ច ចតុព្ពិធន្តិ អាចរិយត្ថេរោ **“ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ ឧទ្ទិសិត្វា”**តិ អាហ។ **តត្ថា**តិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលេ។ **ជេដ្ឋកសីល**ន្តិ (សំ. និ. ដី. ៣.៥.៤១២) បធានសីលំ។ **ឧភយត្ថា**តិ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេ។ ឥធ និទ្ទេសេ វិយ ឧទ្ទេសេបិ **បាតិមោក្ខសំវរោ ភគវតា វុត្តោ** “សម្បន្នសីលា”តិ វុត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ ។ សីលគ្គហណញ្ហិ បាឡិយំ បាតិមោក្ខសំវរវសេន អាគតំ។ តេនាហ **“បាតិមោក្ខសំវរោយេវា”**តិអាទិ។ តត្ថ អវធារណេន ឥតរេសំ តិណ្ណំ ឯកទេសេន បាតិមោក្ខន្តោគធភាវំ ទីបេតិ។ តថា ហិ អនោលោកិយោលោកនេ អាជីវហេតុ ឆសិក្ខាបទវីតិក្កមេ គិលានបច្ចយស្ស អបច្ចវេក្ខិតបរិភោគេ ច អាបត្តិ វិហិតាតិ។ **តីណី**តិ ឥន្ទ្រិយសំវរសីលាទីនិ។ **សីលន្តិ វុត្តដ្ឋានំ នាម អត្ថី**តិ សីលបរិយាយេន តេសំ កត្ថចិ សុត្តេ គហិតដ្ឋានំ នាម កឹ អត្ថិ យថា បាតិមោក្ខសំវរោតិ អាចរិយស្ស សម្មុខត្តា អបដិក្ខិបន្តោវ ឧបចារេន បុច្ឆន្តោ វិយ វទតិ។ តេនាហ **“អននុជានន្តោ”**តិ។ **ឆទ្វាររក្ខាមត្តកមេវា**តិ តស្ស សល្លហុកភាវមាហ ចិត្តាធិដ្ឋានមត្តេន បដិបាកតិកភាវាបត្តិតោ។ ឥតរទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **បច្ចយុប្បត្តិមត្តក**ន្តិ ផលេន ហេតុំ ទស្សេតិ។ ឧប្បាទនហេតុកា ហិ បច្ចយានំ ឧប្បត្តិ។ **ឥទមត្ថ**ន្តិ ឥទំ បយោជនំ ឥមស្ស បច្ចយស្ស បរិភុញ្ជនេតិ អធិប្បាយោ។ **និប្បរិយាយេនា**តិ ឥមិនា ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនិ តីណិ បធានស្ស សីលស្ស បរិវារវសេន បវត្តិយា បរិយាយសីលានិ នាមាតិ ទស្សេតិ។

ឥទានិ បាតិមោក្ខសំវរស្សេវ បធានភាវំ ព្យតិរេកតោ អន្វយតោ ច ឧបមាយ វិភាវេតុំ **“យស្សា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សោ**តិ បាតិមោក្ខសំវរោ។ **សេសានី**តិ ឥន្ទ្រិយសំវរាទីនិ។ **តស្សេវា**តិ “សម្បន្នសីលា”តិ ឯត្ថ យំ សីលំ វុត្តំ, តស្សេវ។ **សម្បន្នបាតិមោក្ខា**តិ ឯត្ថ បាតិមោក្ខគ្គហណេន **វេវចនំ វត្វា តំ វិត្ថារេត្វា...បេ.... អាទិមាហ**។ យថា អញ្ញថាបិ “ឥធ ភិក្ខុ សីលវា ហោតី”តិ (មហានិ. ១៩៩) បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ ឧទ្ទិដ្ឋំ សីលំ “បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ វិហរតី”តិ (វិភ. ៥០៨; មហានិ. ១៩៩) និទ្ទិដ្ឋំ។

បាតិមោក្ខសំវរសំវុតាតិ យោ នំ បាតិ រក្ខតិ, តំ មោក្ខេតិ មោចេតិ អាបាយិកាទីហិ ទុក្ខេហីតិ “បាតិមោក្ខ”ន្តិ លទ្ធនាមេន សិក្ខាបទសីលេន បិហិតកាយវចីទ្វារា។ តេ បន យស្មា ឯវំភូតា តេន សមន្នាគតា នាម ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ **“បាតិមោក្ខសំវរេន សមន្នាគតា”**តិ។

អបរោ នយោ (ឧទា. អដ្ឋ. ៣១; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៩៧) – កិលេសានំ ពលវភាវតោ, បាបកិរិយាយ សុករភាវតោ, បុញ្ញកិរិយាយ ច ទុក្ករភាវតោ ពហុក្ខត្តុំ អបាយេសុ បតនសីលោតិ បាតី, បុថុជ្ជនោ។ អនិច្ចតាយ វា ភវាទីសុ កម្មវេគក្ខិត្តោ ឃដីយន្តំ វិយ អនវដ្ឋានេន បរិព្ភមនតោ គមនសីលោតិ បាតី, មរណវសេន វា តម្ហិ តម្ហិ សត្តនិកាយេ អត្តភាវស្ស បាតនសីលោតិ បាតី, សត្តសន្តានោ, ចិត្តមេវ វា, តំ បាតឹ សំសារទុក្ខតោ មោក្ខេតីតិ **បាតិមោក្ខំ**។ ចិត្តស្ស ហិ វិមោក្ខេន សត្តោ វិមុត្តោតិ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ហិ “ចិត្តវោទានា វិសុជ្ឈន្តី”តិ, “អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុត្ត”ន្តិ (មហាវ. ២៨) ច។

អថ វា អវិជ្ជាទិនា ហេតុនា សំសារេ បតតិ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ បាតី។ “អវិជ្ជានីវរណានំ សត្តានំ តណ្ហាសំយោជនានំ សន្ធាវតំ សំសរត”ន្តិ (សំ. និ. ២.១២៥) ហិ វុត្តំ។ តស្ស បាតិនោ សត្តស្ស តណ្ហាទិសំកិលេសត្តយតោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ **បាតិមោក្ខោ**។ “កណ្ឋេកាលោ”តិអាទីនំ វិយ សមាសសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

អថ វា បាតេតិ វិនិបាតេតិ ទុក្ខេតិ បាតិ, ចិត្តំ។ វុត្តញ្ហិ “ចិត្តេន នីយតិ លោកោ, ចិត្តេន បរិកស្សតី”តិ (សំ. និ. ១.៦២)។ តស្ស បាតិនោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ **បាតិមោក្ខោ**។ បតតិ វា ឯតេន អបាយទុក្ខេ សំសារទុក្ខេ ចាតិ បាតី, តណ្ហាទិសំកិលេសោ។ វុត្តញ្ហិ “តណ្ហា ជនេតិ បុរិសំ (សំ. និ. ១.៥៧), តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ”តិ (ឥតិវុ. ១៥, ១០៥; អ. និ. ៤.៩) ច អាទិ។ តតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ **បាតិមោក្ខោ**។

អថ វា បគតិ ឯត្ថាតិ បាតី, ឆ អជ្ឈត្តិកពាហិរានិ អាយតនានិ។ វុត្តញ្ហិ “ឆសុ លោកោ សមុប្បន្នោ, ឆសុ កុព្ពតិ សន្ថវ”ន្តិ (សំ. និ. ១.៧០; សុ. និ. ១៧១)។ តតោ អជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនសង្ខាតតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ **បាតិមោក្ខោ**។ អថ វា បាតោ វិនិបាតោ អស្ស អត្ថីតិ បាតី, សំសារោ។ តតោ មោក្ខោតិ **បាតិមោក្ខោ**។ អថ វា សព្ពលោកាធិបតិភាវតោ ធម្មិស្សរោ ភគវា “បតី”តិ វុច្ចតិ, មុច្ចតិ ឯតេនាតិ មោក្ខោ, បតិនោ មោក្ខោ តេន បញ្ញត្តត្តាតិ បាតិមោក្ខោ ។ បាតិមោក្ខោ ឯវ **បាតិមោក្ខោ**។ សព្ពគុណានំ វា មូលភាវតោ ឧត្តមដ្ឋេន បតិ ច សោ យថាវុត្តត្ថេន មោក្ខោ ចាតិ បាតិមោក្ខោ។ បាតិមោក្ខោ ឯវ **បាតិមោក្ខោ**។ តថា ហិ វុត្តំ “បាតិមោក្ខន្តិអាទិមេតំ មុខមេតំ បមុខមេត”ន្តិ (មហាវ. ១៣៥) វិត្ថារោ។

អថ វា **ប**-ឥតិ បការេ, **អតី**តិ អច្ចន្តត្ថេ និបាតោ, តស្មា បការេហិ អច្ចន្តំ មោក្ខេតីតិ **បាតិមោក្ខោ**។ ឥទញ្ហិ សីលំ សយំ តទង្គវសេន, សមាធិសហិតំ បញ្ញាសហិតញ្ច វិក្ខម្ភនវសេន, សមុច្ឆេទវសេន ច អច្ចន្តំ មោក្ខេតិ មោចេតីតិ **បាតិមោក្ខោ**។ បតិ បតិ មោក្ខោតិ វា បាតិមោក្ខោ, តម្ហា តម្ហា វីតិក្កមទោសតោ បច្ចេកំ មោក្ខោតិ អត្ថោ។ បាតិមោក្ខោ ឯវ **បាតិមោក្ខោ**។ មោក្ខោ វា និព្ពានំ, តស្ស មោក្ខស្ស បតិពិម្ពភូតោតិ បាតិមោក្ខោ ។ សីលសំវរោ ហិ និព្ពេធភាគិយោ សូរិយស្ស អរុណុគ្គមនំ វិយ និព្ពានស្ស ឧទយភូតោ តប្បដិភាគោ វិយ ហោតិ យថារហំ កិលេសនិព្ពាបនតោតិ បាតិមោក្ខោ។ បាតិមោក្ខោយេវ **បាតិមោក្ខោ**។ អថ វា មោក្ខំ បតិ វត្តតិ មោក្ខាភិមុខន្តិ វា បាតិមោក្ខំ។ បាតិមោក្ខមេវ **បាតិមោក្ខ**ន្តិ ឯវមេត្ថ បាតិមោក្ខសទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អាចារគោចរសម្បន្នាតិ កាយិកវាចសិកអវីតិក្កមសង្ខាតេន អាចារេន ចេវ នវេសិយគោចរតាទិសង្ខាតេន គោចរេន ច សម្បន្នា, សម្បន្នអាចារគោចរាតិ អត្ថោ។ **អប្បមត្តេសូ**តិ អតិបរិត្តកេសុ អនាបត្តិគមនីយេសុ, ទុក្កដទុព្ភាសិតមត្តេសូតិ អបរេ។ **វជ្ជេសូ**តិ គារយ្ហេសុ។ តេ បន ឯកន្តតោ អកុសលសភាវា ហោន្តីតិ អាហ “**អកុសលធម្មេសូ**”តិ។ **ភយទស្សិនោ**តិ ភយតោ ទស្សនសីលា, បរមាណុមត្តម្បិ វជ្ជំ សិនេរុប្បមាណំ វិយ កត្វា ភាយនសីលា។ **សម្មា អាទិយិត្វា**តិ សម្មទេវ សក្កច្ចំ សព្ពសោ ច អាទិយិត្វា។ **សិក្ខាបទេសូ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មន្តិ សមុទាយតោ អវយវនិទ្ធារណំ ទស្សេន្តោ “**សិក្ខាបទេសុ តំ តំ សិក្ខាបទំ សមាទិយិត្វា សិក្ខថា**”តិ អត្ថមាហ។ សិក្ខាបទមេវ ហិ សមាទាតព្ពំ សិក្ខិតព្ពញ្ចាតិ អធិប្បាយោ។ **យំ កិញ្ចិ សិក្ខាកោដ្ឋាសេសូ**តិ សិក្ខាកោដ្ឋាសេសុ មូលបញ្ញត្តិអនុបញ្ញត្តិសព្ពត្ថបញ្ញត្តិបទេសបញ្ញត្តិអាទិភេទំ យំ កិញ្ចិ សិក្ខិតព្ពំ បដិបជ្ជិតព្ពំ បូរេតព្ពំ សីលំ។ តំ បន ទ្វារវសេន ទុវិធមេវាតិ អាហ “**កាយិកំ វាចសិកញ្ច**”តិ។ ឥមស្មិំ អត្ថវិកប្បេ **សិក្ខាបទេសូ**តិ អាធារេ ភុម្មំ សិក្ខាភាគេសុ កស្សចិ វិសុំ អគ្គហណតោ។ តេនាហ “**តំ សព្ព**”ន្តិ។

៦៥. កស្មា អារទ្ធន្តិ (អ. និ. ដី. ៣.១០.៧១-៧៤) ទេសនាយ ការណបុច្ឆា។ **សីលានិសំសទស្សនត្ថ**ន្តិ បយោជននិទ្ទេសោ។ កោ អត្ថោ ក្វ អត្ថោ ក្វ និបាតិតាតិ? នយិទមេវ ទដ្ឋព្ពំ។ **សីលានិសំសទស្សនត្ថ**ន្តិ ហិ ឯត្ថ ព្យតិរេកតោ យំ សីលានិសំសស្ស អទស្សនំ, តំ ឥមិស្សា ទេសនាយ ការណន្តិ កស្មា អារទ្ធន្តិ វិនេយ្យានំ សីលានិសំសស្ស អទស្សនតោតិ អត្ថតោ អាបន្នោ ឯវ ហោតីតិ។ តេនាហ “**សចេបិ**”តិអាទិ។ **សីលានិសំសទស្សនត្ថ**ន្តិ បន ឥមស្ស អត្ថំ វិវរិតុំ “**តេស**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អានិសំសោ**តិ ឧទយោ។ “សីលវា សីលសម្បន្នោ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតិំ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជតី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៥០; ៣.៣១៦; អ. និ. ៥.២១៣; មហាវ. ២៨៥) បន វិបាកផលម្បិ “អានិសំសោ”តិ វុត្តំ។ **កោ វិសេសោ**តិ កោ ផលវិសេសោ។ **កា វឌ្ឍី**តិ កោ អព្ភុទយោ។ វិជ្ជមានោបិ គុណោ យាថាវតោ វិភាវិតោ ឯវ អភិរុចិំ ឧប្បាទេតិ, ន អវិភាវិតោ, តស្មា ឯកន្តតោ អានិសំសកិត្តនំ ឥច្ឆិតព្ពមេវាតិ ទស្សេតុំ **វិសកណ្ដកវាណិជោ** ឧទាហដោ។

តត្ថ **គុឡោ** នាម ឧច្ឆុរសំ បចិត្វា ចុណ្ណាទីហិ មិស្សិត្វា សម្បិណ្ឌនេ បិណ្ឌីភូតំ។ **ផាណិតំ** អបិណ្ឌិតំ ទ្រវីភូតំ។ **ខណ្ឌំ** ភិជ្ជនក្ខមំ។ **សក្ខរា** នាម ផលិកសទិសា។ **សក្ខរាទីនិ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មច្ឆណ្ឌិកានំ សង្គហោ។ តស្មិំ កាលេ គុឡាទីសុ វិសកណ្ដកវោហារោ អបច្ចន្តទេសេ បចុរោតិ “**បច្ចន្តគាមំ គន្ត្វា**”តិ វុត្តំ។ **ទារកេ ច បលាបេសុំ** “វិសកណ្ដកំ មា គណ្ហន្តូ”តិ។

បិយោតិ បិយាយិតព្ពោ។ បិយស្ស នាម ទស្សនំ ឯកន្តតោ អភិនន្ទិតព្ពំ ហោតីតិ អាហ “**វិយចក្ខូហិ សម្បស្សិតព្ពោ**”តិ។ បីតិសមុដ្ឋានបសន្នសោម្មរូបបរិគ្គហញ្ហិ ចក្ខុ “បិយចក្ខូ”តិ វុច្ចតិ។ **តេស**ន្តិ សព្រហ្មចារីនំ។ **មនវឌ្ឍនកោ**តិ បីតិមនស្ស បរិព្រូហនតោ ឧបរូបរិ បីតិចិត្តស្ស ឧប្បាទកោ។ **គរុដ្ឋានិយោ**តិ គរុករណស្ស ឋានភូតោ។ **ជានំ ជានាតី**តិ ញាណេន ជានិតព្ពំ ជានាតិ។ យថា វា អញ្ញេ អជានន្តាបិ ជានន្តា វិយ បវត្តន្តិ, ន ឯវមយំ, អយំ បន ជានន្តោ ឯវ ជានាតិ ។ **បស្សំ បស្សតី**តិ ទស្សនភូតេន បញ្ញាចក្ខុនា បស្សិតព្ពំ បស្សតិ, បស្សន្តោ ឯវ វា បស្សតិ។ **ឯវំ សម្ភាវនីយោ**តិ ឯវំ វិញ្ញុតាយ បណ្ឌិតភាវេន សម្ភាវេតព្ពោ។

សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការីតិ សីលេសុ បរិបូរការី ឯវ ភវេយ្យាតិ ឯវំ ឧត្តរបទាវធារណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវញ្ហិ ឥមិនា បទេន ឧបរិសិក្ខាទ្វយំ អនិវត្តិតមេវ ហោតិ។ យថា បន សីលេសុ បរិបូរការី នាម ហោតិ, តំ ផលេន ទស្សេតុំ **"អជ្ឈត្ត"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ វិបស្សនាធិដ្ឋានសមាធិសំវត្តនិកតាយ ហិ ឥធ សីលស្ស បារិបូរី, ន កេវលំ អខណ្ឌាទិភាវមត្តំ។ តេនាហ "យានិ ខោ បន តានិ អខណ្ឌានិ…បេ… សមាធិសំវត្តនិកានី"តិ។ ឯវញ្ច កត្វា ឧបរិសិក្ខាទ្វយំ សីលស្ស សម្ភារភាវេន គហិតន្តិ សីលស្សេវេត្ថ បធានគ្គហណំ សិទ្ធំ ហោតិ។ តថា ហិ ចិត្តេកគ្គតា សង្ខារបរិគ្គហានំ សីលស្សានុរក្ខណភាវំ វក្ខតិ។ យំ បន វក្ខតិ "សិក្ខត្តយទេសនា ជាតា"តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៦៥), តំ ឥតរាសម្បិ សិក្ខានំ ឥធ គហិតតាមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន បធានភាវេន គហិតត្តំ។ យទិ ឯវំ កថំ សីលស្ស អប្បមត្តកតាវចនំ។ វុត្តញ្ហេតំ "អប្បមត្តកំ ខោ បនេតំ, ភិក្ខវេ, ឱរមត្តក"ន្តិ (ទី. និ. ១.៧)។ តំ បុថុជ្ជនគោចរំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តថា ហិ តត្ថ ន និប្បទេសតោ សីលំ វិភត្តំ, ឯវំ កត្វា តត្ថ សីលមត្តកន្តិ មត្តគ្គហណំ សមត្ថិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អនូនេនា**តិ អខណ្ឌាទិភាវេន, កស្សចិ វា អហាបនេន ឧបបន្នេន។ **អាកាវេនា**តិ ករណេន សម្បាទនេន។ **ចិត្តសមថេ**តិ ចិត្តសមាធានេ។ **យុត្តោ**តិ អវិយុត្តោ បសុតោ។ យោ សព្ពេន សព្ពំ ឈានភាវនំ អននុយុត្តោ, សោ តំ ពាហិ នីហរតិ នាម។ យោ អារភិត្វា អន្តរា សង្កោចំ អាបជ្ជតិ , សោ តំ វិនាសេតិ នាម។ យោ បន ព្លទិសោ អហុត្វា ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, សោ **អនិរាកតជ្ឈានោ**តិ ទស្សេន្តោ **"ពាហិ អនីហដជ្ឈានោ"**តិអាទិមាហ។

អនិច្ចស្ស តេភូមកធម្មស្ស, អនិច្ចន្តិ វា អនុបស្សនា **អនិច្ចានុបស្សនា**។ តថា **ទុក្ខានុបស្សនា អនត្តានុបស្សនា** ច។ តស្សេវ និព្ពិទ្ទនាការេន បវត្តា អនុបស្សនា **និព្ពិទានុបស្សនា**។ វិរជ្ជនាការេន បវត្តា អនុបស្សនា **វិរាគានុបស្សនា**។ និរោធស្ស អនុបស្សនា **និរោធានុបស្សនា**។ បដិនិស្សជ្ជនវសេន បវត្តា អនុបស្សនា **បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា**។ សុញ្ញាគារគតោ ភិក្ខុ តត្ថ លទ្ធកាយវិវេកតាយ សមថវិបស្សនាវសេន ចិត្តវិវេកំ បរិព្រូហេន្តោ យថានុសិដ្ឋំ បដិបត្តិយា លោកំ សាសនញ្ច អត្តនោ វិសេសាធិគមដ្ឋានភូតំ សុញ្ញាគារញ្ច ឧបសោភយមានោ គុណវិសេសាធិដ្ឋានភាវាបាទនេន វិញ្ញូនំ អត្ថតោ តំ ព្រូហេន្តោ នាម ហោតីតិ វុត្តំ **"ព្រូហេតា សុញ្ញាគារាន"**ន្តិ។ តេនាហ **"ឯត្ថ ចា"**តិអាទិ។ អយមេវ សុញ្ញាគារានុព្រូហនវិញ្ញុប្បសត្ថានំ ភាជនំ, ន សេនាសនបតិដ្ឋាបនន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ **"ឯកភូមកាទិ…បេ… ទដ្ឋព្ពោ"**តិ។ **សុញ្ញាគារ**គ្គហណេន ចេត្ថ អរញ្ញរុក្ខមូលាទិ សព្ពំ បធានានុយោគក្ខមំ សេនាសនំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

តណ្ហាវិចរិតទេសនាតិ "អជ្ឈត្តិកស្ស ឧបាទាយា"តិ (វិភ. ៩៣៧) អាទិនយប្បវត្តំ តណ្ហាវិចរិតសុត្តំ។ **តណ្ហាបទដ្ឋានត្តា**តិ តណ្ហាសន្និស្សយត្តា។ ន ហិ តណ្ហាវិរហិតា មានទិដ្ឋិបវត្តិ អត្ថិ។ **មានទិដ្ឋិយោ ឱសរិត្វា**តិ ទស្សេតព្ពតាយ មានទិដ្ឋិយោ ឱគាហេត្វាតិ អត្ថោ។ តហណត្ថមេវ ហិ ទេសេតព្ពធម្មស្ស ទេសនាយ ឱសរណំ។ **តណ្ហាមានទិដ្ឋិយោ បបញ្ចត្តយំ** សត្តសន្តានស្ស សំសារេ បបញ្ចនតោ អនុប្បពន្ធនវសេន វិត្ថារណតោ។ **សីលបទដ្ឋានត្តា**តិ សីលាធិដ្ឋានត្តា។

អធិចិត្តសិក្ខា វុត្តាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ វិបស្សនាវសេន សុញ្ញាគារវឌ្ឍនេតិ យោជនា។ **ទ្វេបិ សិក្ខា**តិ អធិចិត្តាធិបញ្ញាសិក្ខា។ **សង្គហេត្វា**តិ អធិសីលសិក្ខាយ សទ្ធឹ សង្គហេត្វា វុត្តា។ យទិ ឯវមយំ សិក្ខត្តយទេសនា ជាតាតិ សិក្ខត្តយានិសំសប្បកាសនី សិយាតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ **"ឯត្ថ ចា"**តិអាទិ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ ឥន្ទ្រិយសំវរោ វិយ បាតិមោក្ខសំវរស្ស ចតុបារិសុទ្ធិសីលស្ស អារក្ខភូតា ចិត្តេកគ្គតា វិបស្សនា ច ឥធ គហិតាតិ តទុភយំ អប្បធានំ, សីលមេវ បន បធានភាវេន គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ តេនាហ **"សីលានុរក្ខិកា ឯវា"**តិអាទិ។

ពលវតរសុខន្តិ សមុប្បន្នព្យាធិទុក្ខតោ ពលវតរំ, តំ អភិភវិតុំ សមត្ថំ ឈានសុខំ ឧប្បជ្ជតិ។ **ពលវមមត្តំ ហោតិ**, តេន ទឡ្ហអត្តសិនេហេន វិលុត្តហទយោ កុសលធម្មេ ឆន្ទេន្តោ **សោ តថារូបេសុ…បេ… បោសេតា ហោតិ។ ពលវមមត្តំ វា សិនេហោ ន ហោតិ** "សុទ្ធោ សង្ខារបុញ្ជោ"តិ យាថាវទស្សនេន អហំការមមំការាភាវតោ។ ទុព្ភិក្ខភយេ ឧទាភិភវំ សន្ធាយាហ **"សចេបិស្ស អន្តានិ ពាហិ និក្ខមន្តី"**តិ។ ព្យាធិភយំ សន្ធាយាហ "ឧស្សុស្សតិ វិសុស្សតី"តិ។ អាទិ-សទ្ទេន គហិតំ ចោរភយំ សន្ធាយាហ **"ខណ្ឌាខណ្ឌិកោ វា"**តិ។ **ឧភយស្សា**តិ សមថវិបស្សនាទ្វយស្ស។ ឯត្ថ ច "អជ្ឈត្តំ ចេតោ…បេ… សុញ្ញាគារាន"ន្តិ ឥមេហិ វិសេសនិព្ពេធភាគិយភាវាបាទនេន សីលំ រក្ខិតុំ សមត្ថា ឯវ ចិត្តេកគ្គតាវិបស្សនា គហិតា។ យស្មា បរតោ ឈានវិមោក្ខផលាភិញ្ញាណអធិដ្ឋានភាវោ សីលស្ស ឧទ្ទដោ, តស្មា តស្ស ភិយ្យោបិ សម្ភារភូតា ឯវ ចិត្តេកគ្គតា វិបស្សនា តត្ថ តត្ថ គហិតាតិ វេទិតព្ពា។

សីលាទីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន យថាវុត្តចិត្តេកគ្គតាវិបស្សនា សង្គណ្ហាតិ, សីលស្ស វា មូលការណភូតំ សព្ពំ កម្មស្សកតញ្ញាណញ្ច សង្គណ្ហាតិ កម្មបថសម្មាទិដ្ឋិ វា។ សីលញ្ហិ តទញ្ញម្បិ បុញ្ញកិរិយាវត្ថុ តេនេវ បរិសោធិតំ

មហប្ផលំ ហោតិ មហានិសំសន្តិ។ **លាភី អស្សន្តិ** លាភា សាយ សំវរណសីលបរិបូរណំ បាឡិយំ អាគតំ កិមិទិសំ ភគវា អនុជានាតីតិ? ន ភគវា សភាវេន ឦទិសំ អនុជានាតិ, មហាការុណិកតាយ បន បុគ្គលជ្ឈាសយេន ឯវំ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**ន ចេត្ថា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យាសេសនំ ឆិន្នកថោ ន** វាចំ **បយុត្តំ ភណេ**តិ ឆិន្នកថោ មូគោ វិយ ហុត្វា ឱភាសបរិកថានិមិត្តវិញ្ញត្តិបយុត្តំ យាសេសនំ វាចំ ន ភណេ ន កថេយ្យាតិ អត្ថោ។ **បុគ្គលជ្ឈាសយវសេនា**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ “**យេសញ្ហី**”តិអាទិមាហ។ រសោ សភាវភូតោ អានិសំសោ **រសានិសំសោ**។

បច្ចយទានការាតិ ចីវរាទិបច្ចយវសេន ទានការា។ “**ទេវានំ វា**”តិ វុត្តវចនំ បាកដីកាតុមាហ “**ទេវាបី**”តិអាទិ។ “បញ្ចិមេ គហបតយោ អានិសំសា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៥០) អនិសំសសទ្ទោ ផលបរិយាយោបិ ហោតីតិ អាហ “**ឧភយមេតំ អត្ថតោ ឯក**”ន្តិ។

សស្សុសសុរា ច តប្បក្ខិកា ច **សស្សុសសុរបក្ខិកា**។ តេ ញាតិយោនិសម្ពន្ធេន អាវាហវិវាហសម្ពន្ធវសេន សម្ពន្ធា **ញាតី**។ **សាលោហិតា**តិ យោនិសម្ពន្ធវសេន។ **ឯកលោហិតសម្ពទ្ធា**តិ ឯកេន សមានេន លោហិតសម្ពន្ធេន សម្ពទ្ធា។ **បេច្ចភាវំ គតា**តិ បេត្តូបបត្តិវសេន និព្ពត្តឹ ឧបគតា។ តេ បន យស្មា ឥធ កតកាលកិរិយា កាលេន កតជីវិតុបច្ឆេទា ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ “**កាលកតា**”តិ។ **បសន្នចិត្តោ**តិ បសន្នចិត្តកោ។ កាលកតោ បិតា វា មាតា វា បេតយោនី ឧបបន្នោតិ អធិការតោ វិញ្ញាយតីតិ វុត្តំ “**មហានិសំសមេវ ហោតី**”តិ, តស្ស តថា សីលសម្បន្នត្តាតិ អធិប្បាយោ។ អរិយភាវេ បន សតិ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ តេនាហ “**អនេកានិ កប្បសតសហស្សានី**”តិអាទិ។ **ពហុការ**ន្តិ ពហុបការំ។ **ឧបសង្កមន**ន្តិ អភិវាទនាទិវសេន ឧបគមនំ។ **បយិរុបាសន**ន្តិ ឧបដ្ឋានន្តិ។

៦៦. អជ្ឈោត្ថរិតាតិ មទ្ទិតា។ **ឧក្កណ្ឋា**តិ វិញ្ហនា អនភិរតិ អននុយោគោ។ សីលវា ភិក្ខុ អត្តនោ សីលខណ្ឌភយេន សមាហិតោ វិបស្សកោ ច បច្ចយឃាតេន អរតិយា រតិយា ច សហិតា អភិភវិតាវ ហោតីតិ អាហ “**សីលាទិគុណយុត្តេនេវា**”តិអាទិ។

ចិត្តុត្រាសោ ភាយតីតិ **ភយំ**។ **អារម្មណំ** ភាយតិ ឯតស្មាតិ **ភយំ**។ បុរិមវារសទិសត្តា **វុត្តនយមេវា**តិ អតិទិសិត្វាបិ បុន តំ ទស្សេតុំ “**សីលាទិគុណយុត្តោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ថេរស្ស ហេដ្ឋា និសិន្នត្តា ទេវតាយ **ទារកា សកភាវេន សណ្ឋាតុំ** សុខេន វត្តិតុំ **អសក្កោន្តា** អសមត្ថា។

អធិកំ ចេតោតិ **អភិចេតោ**, ឧបចារជ្ឈានចិត្តំ។ តស្ស បន អធិកតា បាកតិកកាមាវចរចិត្តេហិ សុន្ទរតាយ សបដិបក្ខតោ វិសុទ្ធិយា ចាតិ អាហ “**អភិក្កន្តំ វិសុទ្ធិចិត្ត**”ន្តិ។ **អធិចិត្ត**ន្តិ សមាធិមាហ, សោ ច ឧបចារសមាធិ ទដ្ឋព្ពោ។ វិវេកជំ បីតិសុខំ, សមាធិជំ បីតិសុខំ, អបីតិជំ ឈានសុខំ, សតិបារិសុទ្ធិជំ ឈានសុខន្តិ ចតុព្ពិធម្បិ ឈានសុខំ បដិបក្ខតោ និក្ខន្តតំ ឧបាទាយ “នេក្ខម្មសុខ”ន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ “**នេក្ខម្មសុខំ វិន្ទន្តី**”តិ។ **ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ សមាបជ្ជិតុំ សមត្ថោតិ** ឥមិនា តេសុ ឈានេសុ សមាបជ្ជនវសីភាវមាហ, “និកាមលាភី”តិ បន វចនតោ អាវជ្ជនាធិដ្ឋានបច្ចវេក្ខណវសិយោបិ វុត្តា ឯវាតិ វេទិតព្ពា។ **សុខេនេវ បច្ចនីកធម្មេ វិក្ខម្ភេត្វា**តិ ឯតេន តេសំ ឈានសុខខិប្បាភិញ្ញតញ្ច ទស្សេតិ។ **វិបុលាន**ន្តិ វេបុល្លំ បាបិតានំ។ ឈានានំ វិបុលតា នាម សុភាវិតភាវេន ចិរតរប្បវត្តិ, សា ច បរិច្ឆេទានុរូបាវ ឥច្ឆិតព្ពាតិ “វិបុលាន”ន្តិ វត្វា “**យថាបរិច្ឆេទេយេវ វុដ្ឋាតុំ សមត្ថោតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ អាហ។ បរិច្ឆេទកាលញ្ហិ អប្បត្វាវ វុដ្ឋហន្តោ អកសិរលាភី ន ហោតិ យាវទិច្ឆកំ បវត្តេតុំ អសមត្ថត្តា។ ឥទានិ តេយេវ យថាវុត្តេ សមាបជ្ជនាទិវសីភាវេ ព្យតិរេកវសេន វិភាវេតុំ “**ឯកច្ចោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **លាភីយេវ ហោតី**តិ ឥទំ បដិលទ្ធមត្តស្ស ឈានស្ស វសេន វុត្តំ។ **តថា**តិ ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ។ **បារិពន្ធិកេ**តិ វសីភាវស្ស បច្ចនីកធម្មេ។ ឈានាធិគមស្ស បន បច្ចនីកធម្មា បគេវ វិក្ខម្ភិតា, អញ្ញថា ឈានាធិគមោ ឯវ ន សិយា។ **កិច្ឆេន វិក្ខម្ភេតី**តិ កិច្ឆេន វិសោធេតិ។ កាមាទីនវបច្ចវេក្ខណាទីហិ កាមច្ឆន្ទាទីនំ វិយ អញ្ញេសម្បិ សមាធិបារិពន្ធិកានំ ទូរសមុស្សារណំ ឥធ វិក្ខម្ភនំ វិសោធនញ្ចាតិ វេទិតព្ពំ។ **នាឡិកាយន្ត**ន្តិ កាលមាននាឡិកាយន្តំ អាហ។

វិសេសេន រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ សព្ពសោ វសីភាវាបាទិតំ អភិញ្ញាបាទកន្តិ អធិប្បាយេនាហ “**អភិញ្ញាបាទកេ ឈានេ វុត្តេ**”តិ។ អរូបជ្ឈានម្បិ បន អធិដ្ឋានតាយ បាទកមេវ ចុទ្ទសធា ចិត្តបរិទមនេន វិនា តទភាវតោ។ “ឯវមភិញ្ញាបាទកេ រូបាវចរជ្ឈានេ វុត្តេ រូបាវចរតាយ កិញ្ចាបិ អភិញ្ញានំ លោកិយវារោ អាគតោ”តិ អយញ្ចេត្ថ អធិប្បាយោ។ **ន**ន្តិ អភិញ្ញាវារំ។ **ចត្តារិ...បេ.... អរិយមគ្គា សីលានំ អានិសំសោ** សម្បន្នសីលស្សេវ លាភតោ។ **បរិយាទិយិត្វា**តិ គហេត្វា។

អង្គសន្តតាយាតិ នីវរណាទីនំ បច្ចនីកធម្មានំ សុទូរតរភាវេន ឈានង្គានំ វូបសន្តតាយ, និព្ពុតសព្ពទរថបរិឡាហតាយាតិ អត្ថោ, យតោ តេសំ ឈានានំ បណីតតរាទិភាវោ។ **អារម្មណសន្តតាយា**តិ រូបបដិឃាទិវិគមនេន សណ្ហសុខុមាទិភាវប្បត្តសន្តភាវេន។ យទគ្គេន ហិ នេសំ ភាវនាភិសមយសញ្ញាវិតសណ្ហសុខុមាការានិ អារម្មណានិ សន្តានិ, តទគ្គេន ឈានង្គានំ សន្តតា វេទិតព្ពា។ អារម្មណសន្តតាយ សន្តតា លោកុត្តរធម្មារម្មណាហិ បច្ចវេក្ខណាហិ ទីបេតព្ពា។ វិមុត្តា វិសេសេន មុត្តា។ យេ ហិ ឈានធម្មា តថាបវត្តបុព្ពភាគភាវនាហិ តព្ពិសេសតាយ សាតិសយំ បដិបក្ខធម្មេហិ វិមុត្តិវសេន បវត្តន្តិ, តតោ ឯវ តថាវិមុត្តតាយ បិតុ អង្កេ វិស្សដ្ឋអង្គបច្ចង្គោ វិយ កុមារោ និរាសង្កភាវេន អារម្មណេ អធិមុត្តា ច បវត្តន្តិ, តេ វិមោក្ខាតិ វុច្ចន្តិ។ តេនាហ “**វិមោក្ខាតិ បច្ចនីកធម្មេហិ វិមុត្តត្តា អារម្មណេ ច អធិមុត្តត្តា**”តិ ។ យទិបិ អារម្មណសមតិក្កមវសេន បត្តព្ពានិ អារុប្បានិ, ន អង្គាតិក្កមវសេន, តថាបិ យស្មា អារម្មណេ អវិរត្តស្ស ឈានសមតិក្កមោ ន ហោតិ, សមតិក្កន្តេសុ ច ឈានេសុ អារម្មណំ សមតិក្កន្តមេវ ហោតិ, តស្មា អារម្មណសមតិក្កមំ អវត្វា “**រូបាវចរជ្ឈានេ អតិក្កមិត្វា**”តិ តច្ចេវ វុត្តំ។ **អតិក្កម្ម រូបេ**តិ បាឡិយំ “សម្បាទេតព្ពា, បស្សិតព្ពា”តិ វា កិញ្ចិ បទំ តច្ចិតព្ពំ, អសុតបរិកប្បនេន បន បយោជនំ នត្ថីតិ “**សន្តាតិ បទសម្ពន្ធោ**”តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា តេន វិរាគភាវេន តេសំ សន្តតាតិ អយម្បិ អត្ថោ វិភាវិតោ ហោតិ។ រូបជ្ឈានាទីនំ វិយ នត្ថិ ឯតេសំ អារម្មណភូតំ វា ផលភូតំ វា រូបន្តិ អរូបា។ អរូបា ឯវ **អារុប្បា**។ តេនាហ “**អារម្មណតោ ច វិបាកតោ ច រូបវិរហិតា**”តិ។ **នាមកាយេនា**តិ សហជាតនាមសមូហេន។

៦៧. **សំយោជេន្តី**តិ ពន្ធន្តិ។ កេហីតិ អាហ “**ខន្ធគតី**”តិអាទិ។ អសមុច្ឆិន្នរាគាទិកស្ស ហិ ខន្ធាទីនំ អាយតី ខន្ធាទីហិ សម្ពន្ធោ, សមុច្ឆិន្នរាគាទិកស្ស បន តំ នត្ថិ កតានម្បិ កម្មានំ អសមត្ថភាវាបត្តិតោតិ។ រាគាទីនំ អន្វយតោ ច សំយោជនដ្ឋោ សិទ្ធោតិ អាហ “**ខន្ធគតិ...បេ.... វុច្ចន្តី**”តិ។ **បរិក្ខយេនា**តិ សមុច្ឆេទេន សព្ពសោ អាយតី អនុប្បជ្ជនេន។ បដិបក្ខធម្មានំ អនវសេសតោ សវនតោ បិឡនតោ **សោតោ**, អរិយមគ្គោតិ អាហ “**សោតោតិ ច មគ្គស្សេតំ អធិវចន**”ន្តិ។ តំ សោតំ អាទិតោ បន្នោ អធិគច្ឆីតិ **សោតាបន្នោ**, អដ្ឋមកោ។ តេនាហ “**តំសមង្គីបុគ្គលស្សា**”តិ, បឋមមគ្គក្ខណេ បុគ្គលស្សាតិ អធិប្បាយោ។ ឥធ បន **បន្ន**-សទ្ទោ “ផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៨.៥៩) វិយ វត្តមានកាលិកោតិ អាហ “**មគ្គេន ផលស្ស នាមំ ទិន្ន**”ន្តិ។ អតីតកាលិកត្តេ បន សរសតោវ នាមលាភោ សិយា។ វិរូបំ សទុក្ខំ សឧបាយាសំ និបាតេតីតិ **វិនិបាតោ**, អបាយទុក្ខេ ខិបនកោ។ **ធម្មោ**តិ សភាវោ។ តេនាហ “**អត្តាន**”ន្តិអាទិ។ **កស្មា**តិ អវិនិបាតធម្មតាយ ការណំ បុច្ឆតិ។ អបាយំ គមេន្តីតិ អបាយគមនីយា។ សម្ពុជ្ឈតីតិ **សម្ពោធិ**, អរិយមគ្គោ។ សោ បន បឋមមគ្គស្ស អធិគតត្តា អវសិដ្ឋោ ឯវ អធិគន្តព្ពភាវេន ឥច្ឆិតព្ពោតិ អាហ “**ឧបរិមគ្គត្តយ**”ន្តិ។

វណ្ណភណនត្ថំ វុត្តានិ,ន បហាតព្ពានីតិ អធិប្បាយោ។ ឱឡារិកានំ រាគាទីនំ សមុច្ឆិន្នវសេន បវត្តមានោ ទុតិយមគ្គោ អវសិដ្ឋានំ តេសំ តនុភាវាបត្តិយា ឧប្បន្នោ នាម ហោតីតិ វុត្តំ “**រាគទោសមោហានំ តនុត្តា**”តិ។ **អធិច្ចុប្បត្តិយា**តិ កទាចិ ករហចិ ឧប្បជ្ជនេន។ **បរិយុដ្ឋានមន្ទតាយា**តិ សមុទាចារមុទុតាយ។ **អភិណ្ហំ ន ឧប្បជ្ជន្តិ** តជ្ជស្ស អយោនិសោមនសិការស្ស អនិពទ្ធភាវតោ។ **មន្ទមន្ទា ឧប្បជ្ជន្តិ** វិបល្លាសានំ តប្បច្ចយានញ្ច មោហមានាទីនំ មុទុតរភាវតោ។ **ពហលាវ ឧប្បជ្ជន្តិ** វត្ថុបដិសេវនតោតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**តថា ហី**”តិអាទិ។

សកឹ អាគមនធម្មោតិ បដិសន្ធិវសេន សកឹយេវ អាគមនសភាវោ។ **ឯកវារំយេវ...បេ.... អាគន្ត្វា**តិ ឥមិនា បញ្ចសុ សកទាគាមីសុ ចត្តារោ វជ្ជេត្វា ឯកោយេវ គហិតោតិ ទស្សេន្តោ “**យោបិ ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ យ្វាយំ បញ្ចមកោ សកទាគាមី “ឥធ មគ្គំ ភាវេត្វា ទេវលោកេ និព្ពត្តោ, តត្ថ យាវតាយុកំ ឋត្វា បុន ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតី”តិ វុត្តោ, តស្ស ឯកពីជិនា សទ្ធឹ កឹ នានាករណន្តិ? ឯកពីជិស្ស ឯកា បដិសន្ធិ, សកទាគាមិស្ស ទ្វេ បដិសន្ធិយោតិ ឥទំ តេសំ នានាករណំ។ យស្ស ហិ សោតាបន្នស្ស ឯកំយេវ ខន្ធពីជំ, ន ឯកំ អត្តភាវគ្គហណំ, សោ ឯកពីជីតិ។

ហេដ្ឋាតិ “អមហគ្គតភូមិយ”ន្តិ ហេដ្ឋា សម្ពន្ធនេន។ ហេដ្ឋាភាគស្ស ហិតាតិ **ហេដ្ឋាភាគិយា**, តេសំ។ **តានីតិ** ឱរម្ភាគិយសំយោជនានិ។ **កាមាវចរេ និព្ពត្តតិយេវ** អជ្ឈត្តំ សំយោជនត្តា។ តថា ហេស ទូរតោបិ អាវត្តិធម្មោ ឯវាតិ ទស្សេតុំ គិលពឡិសមច្ឆាទយោ ឧបមាភាវេន វុត្តា។ **ឱបបាតិកោ**តិ ឥមិនា គព្ភាវាសទុក្ខាភាវមាហ។ **តត្ថ បរិនិព្ពាយី**តិ ឥមិនា សេសទុក្ខាភាវំ។ តត្ថ បរិនិព្ពានតា ចស្ស កាមលោកេ ខន្ធពីជស្ស អបុនារោហវសេនេវាតិ ទស្សេតុំ “**អនាវត្តិធម្មោ**”តិ វុត្តំ។

៦៨. **កេវលា**តិ លោកិយាភិញ្ញាហិ អសម្មិស្សា។ **លោកិយបញ្ចាភិញ្ញាយោបិ សីលានំ អានិសំសោ** តទវិនាភាវតោ។ តាបិ ទស្សេតុំ អាកង្ខេយ្យ ចេ...បេ.... ឯវមាទិមាហាតិ យោជនា។ អាសវានំ អនវសេ

សប្បហានតោ អរហត្តមគ្គោយេវ វិសេសតោ “អាសវក្ខយោ”តិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ វុត្តំ “**អាសវក្ខយេ កថិតេ**”តិ, អញ្ញថា សព្ពាបិ ឆឡភិញ្ញា អាសវក្ខយោ ឯវាតិ។ **ឥមេសំ គុណាន**ន្តិ លោកិយាភិញ្ញានំ ។ យថា បុរិសស្ស មុណ្ឌិតំ សីសំ សិខាវិរហិតត្តា ន សោភតិ, ឯវំ ទេសនាយ សីសភូតាបិ អគ្គមគ្គកថា លោកិយាភិញ្ញារហិតា ន សោភតីតិ អាហ “**អយំ កថា មុណ្ឌាភិញ្ញាកថា នាម ភវេយ្យា**”តិ។ **ឥទ្ធិវិកុព្ពនា**តិ ឥទ្ធិ ច វិកុព្ពនា ច។ វិកុព្ពនគ្គហណេន ចេត្ថ វិកុព្ពនិទ្ធិមាហ, ឥទ្ធិគ្គហណេន តទញ្ញំ សព្ពញ្ច អភិញ្ញាកិច្ចំ។ **យុគនទ្ធានេយេវា**តិ លោកិយាភិញ្ញានំ និព្ពត្តនស្ស វិយ ទេសនាយ យុគនទ្ធានេយេវ។ ឯតេន ន កេវលំ ទេសនក្កមេនេវាយំ ទេសនា, អថ ខោ បដិបត្តិក្កមេនបីតិ ទស្សេតិ។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៣៦៩) **វុត្តា**, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។

៦៩. អាសវានំ ខយាតិ ហេដ្ឋិមមគ្គេន ខេបិតាវសិដ្ឋានំ អាសវានំ អរហត្តមគ្គេន សមុច្ឆិន្នតោ។ យស្មា អរហត្តមគ្គោ ន កេវលំ អាសវេយេវ ខេបេតិ, អថ ខោ អវសិដ្ឋេ សព្ពកិលេសេបិ, តស្មា អាហ “**សព្ពកិលេសានំ ខយា**”តិ។ លក្ខណមត្តញ្ចេត្ថ អាសវគ្គហណំ, អាសវានំ អារម្មណភាវស្សបិ អនុបគមនតោ អនាសវំ។ យស្មា បន តត្ថ អាសវានំ លេសោបិ នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ “**អាសវវិរហិត**”ន្តិ។ **សមាធិ វុត្តោ** ចេតោសីសេន យថា “ចិត្តំ បញ្ញញ្ច ភាវយ”ន្តិ (សំ. និ. ១.២៣, ១៩២; បេដកោ. ២២; មិ. ប. ២.១.៩) អធិប្បាយោ។ **រាគតោ វិមុត្តត្តា អវិជ្ជាយ វិមុត្តត្តា**តិ ឥទំ ឧជុវិបច្ចនីកបដិប្បស្សទ្ធិទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ, ន តទញ្ញេសំ បាបធម្មានំ អប្បដិប្បស្សទ្ធត្តា។ ឥទានិ តមេវ សមាធិបញ្ញានំ រាគាវិជ្ជាបដិបក្ខតំ អាគមេន ទស្សេតុំ “**វុត្តំ ចេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សមថផល**ន្តិ សមថស្ស ផលំ លោកិយសមថភាវនាយ ហិ វិបស្សនាគតាយ អាហិតផលស្ស លោកុត្តរសមថស្ស សរិក្ខកផលោ **ចេតោវិមុត្តិ**។ **វិបស្សនាផល**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **អត្តនោយេវា**តិ សុតមយញាណាទិនា វិយ បរបច្ចយតំ នយគ្គាហញ្ច មុញ្ចិត្វា បរតោឃោសានុគតភាវនាធិគមភូតតាយ អត្តនោយេវ **បញ្ញាយ បច្ចក្ខំ កត្វា** សយម្ភុញាណភូតាយាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**អបរប្បច្ចយេន ញត្វា**”តិ។

សព្ពម្បិ តន្តិ សព្ពម្បិ សត្តរសវិធំ តំ យថាវុត្តំ សីលានិសំសំ។ យថា អានិសំសវន្តេ សម្មទេវ សម្បាទិតេ តទានិសំសា ទស្សិតា ឯវ ហោន្តិ តទាយត្តភាវតោ, ឯវំ អានិសំសបធានយោគ្យភាវេន ទស្សិតេ តទានិសំសា ទស្សិតា ឯវ ហោន្តីតិ អាហ “**សម្បិណ្ឌេត្វា ទស្សេន្តោ**”តិ។ វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស បុនវចនំ និគមនន្តិ វុត្តំ “**និគមនំ អាហា**”តិ។ **បុព្ពេ**តិ ទេសនារម្ភេ។ **ឯវំ វុត្ត**ន្តិ “សម្បន្នសីលា”តិ ឯវមាទិនា អាការេន វុត្តំ។ **ឥទំ សព្ពម្បី**តិ ឥទំ “សម្បន្នសីលា”តិអាទិកំ សព្ពម្បិ វចនំ។ **ឯតំ បដិច្ចា**តិ ឯតំ សម្បន្នសីលស្ស ភិក្ខុនោ យថាវុត្តសត្តរសវិធានិសំសភាគិតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឥទមេវ ហិ “ឥតិ យំ តំ វុត្តំ, ឥទមេតំ បដិច្ច វុត្ត”ន្តិ វចនំ សន្ធាយ “**សព្ពម្បិ តំ សីលានិសំសំ សម្បិណ្ឌេត្វា ទស្សេន្តោ**”តិ វុត្តំ។ ឯត្ថអាទិតោ ឆហិ អានិសំសេហិ បរិត្តភូមិកា សម្បត្តិ គហិតា, តទនន្តរំ បញ្ចហិ លោកិយាភិញ្ញាហិ ច មហគ្គតភូមិកា, ឥតរេហិ លោកុត្តរភូមិកាតិ ឯវំ ចតុភូមិកសម្បទានិសំសសីលំ នាមេតំ មហន្តំ មហានុភាវំ, តស្មា តំសម្បាទនេ សក្កច្ចការិតា អប្បមត្តេន ភវិតព្ពំ។

អាកង្ខេយ្យសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. វត្ថសុត្តវណ្ណនា

៧០. ឆាទេតព្ពំ ឋានំ វសតិ បដិច្ឆាទេតីតិ **វត្ថំ**។ យំ សមានំ វិយ ន សព្ពសោ មិនោតិ, មានស្ស បន សមីបេ, តំ ឧបមានំ។ ឧបមីយតិ ឯតាយាតិ ឧបមា, ឧបមាយ ពោធកវចនំ **ឧបមាវចនំ**។ **កត្ថចិ** សុត្តេ។ **អត្ថ**ន្តិ ឧបមិយត្ថំ។ បឋមំ ឧបមំ វត្វា តទនន្តរំ អត្ថំ វត្វា បុន ឧបមំ វទន្តោ “**ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេតី**”តិ វុត្តោ។ **អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឥទានិ តេ ចត្តារោបិ បការេ សុត្តេ អាគតនយេនេវ ទស្សេន្តោ “**សេយ្យថាបិស្សុ, ភិក្ខវេ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ទ្វេ អគារា**តិ ទ្វេ បដិវិស្សកឃរា។ **សទ្វារា**តិ សម្មុខទ្វារា។

ស្វាយន្តិ សោ អយំ ឯវំ ឧបមាទស្សនវសេនបិ នានានយេនបិ ធម្មទេសកោ ភគវា។ ឯកច្ចានំ វេនេយ្យានំ អត្ថស្ស សុខាវពោធោ បឋមំ ឧបមាទស្សនេ ហេតុ, ឯវំ បឋមំ អត្ថទស្សនេ, ឧបមាយ អត្ថបរិវារណេ, អត្ថេន ឧបមាបរិវារណេ ចា”តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**ឯស នយោ សព្ពត្ថ**”តិ ឥមិនា។ **ធម្មធាតុយា**តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស។ តញ្ហិ ធម្មធាតុបរិយាបន្នត្តា យថាវុត្តធម្មេ ច សព្ពេបិ ញេយ្យធម្មេ ច បទហតិ យថាសភាវតោ ពុជ្ឈតិ ពោធេតិ ចាតិ ធាតុ, ធីយន្តិ វា ធម្មា ឯតាយ សព្ពាការតោ ញាយន្តិ ញាបិយន្តិ ចាតិ ធម្មធាតុ។ តស្សា បន សុដ្ឋុ សច្ឆ សម្បដិវេធវសេន លទ្ធត្តា **សុប្បដិវិទ្ធត្តា**តិ, យទគ្គេន វា ញេយ្យំ តាយ សុប្បដិវិទ្ធំ, តទគ្គេន សាបិស្ស សុប្បដិវិទ្ធា ឯវាតិ អាហ “**សុប្បដិវិទ្ធត្តា**”តិ។

បកតិបរិយោទាតស្ស ចិត្តស្ស អាគន្តុកេហិ ឧបក្កិលេសេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋភាវទស្សនត្ថំ សំកិលិដ្ឋវត្ថទស្សនន្តិ កត្វា វុត្តំ “**បកតិបរិសុទ្ធំ វត្ថ**”ន្តិ។ **រជាទិនា**តិ ឯត្ថរជោ នាម រេណុ។ **អាទិ**-សទ្ទេន អណុតជ្ជារិជ្ជមាទិកំ វត្ថស្ស អបរិសុទ្ធិការណំ សង្គណ្ហាតិ។ សព្ពសោ កិលិស្សតិ វិនស្សតិ វិសុទ្ធិ ឯតេនាតិ សំកិលេសោ, តេន **សំកិលេសេន បំសុរជាទិនា សំកិលិដ្ឋំ** វណ្ណវិនាសនេន វិទូសិតំ។ **មលំ** មសិ។ **ជល្លិកា** វុច្ចតិ លោណបដលាទិ ឆវិយា ឧបរិ ឋិតំ សរីរមលំ។ **អាទិ**សទ្ទេន សរីរជល្លមេវ អស្សុខេឡសិង្ឃាណិកាទិកំ តទញ្ញមលំ សង្គណ្ហាតិ។ **គហិតត្តា**តិ បរិយោនទ្ធនវសេន គហិតត្តា។ រជន្តិ សត្តា តេនាតិ រង្គំ, រង្គមេវ **រង្គជាតំ** យថា កោបមេវ កោបជាតំ។ **ឧបនាមេយ្យា**តិ បក្ខិបេយ្យ។ **នីលកត្ថាយា**តិ នីលវណ្ណត្ថាយ។ **បលាសនីលាទិកេតិ អាទិ**-សទ្ទេន កាឡសាមាទី សង្គណ្ហាតិ។ ហលិទ្ទិកកុជសេលាទិកេ **បីតករង្គេ**។ លាខាបត្តង្គរសាទិកេ **លោហិតករង្គេ**។ មហារជនលោទ្ទកន្ទលាទិកេ **មន្ទុរត្តរង្គេ**។ ទុដ្ឋ រជិតវណ្ណំ អបភស្សរំ។ តេនាហ “**អបរិសុទ្ធវណ្ណមេវស្សា**”តិ។ **ឲ្លទិស**ន្តិ ទុរត្តវណ្ណំ។ តស្មិំ វត្ថេ រង្គជាតំ សយំ សុបរិសុទ្ធំ សមានំ កិស្ស ហេតុ កេន រត្តវណ្ណំ អបរិសុទ្ធំ ហោតីតិ រង្គជាតស្ស និទ្ទោសតំ វទតិ។ តេនាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។

សំកិលេសបក្ខំ ទស្សេន្តេន អសំកិលិដ្ឋមេវ វត្ថំ ឧទាហរិតព្ពន្តិ បាកដោយមត្ថោ, សំកិលិដ្ឋវត្ថនិទស្សនេន បន “សិយា នុ ខោ អញ្ញោបិ កោចិ វិសេសោ”តិ អធិប្បាយេន បុច្ឆតិ “**កស្មា បនា**”តិអាទិនា។ ឥតរោ អត្ថវិសេសោតិ ទស្សេន្តោ “**វាយាមមហប្ផលទស្សនត្ថ**”ន្តិអាទិមាហ។ ឯត្ថ ច សំកិលិដ្ឋចិត្តវិសោធនវិធានេ សំកិលិដ្ឋវត្ថំ និទស្សិតព្ពន្តិ បដិញ្ញា, វាយាមមហប្ផលទស្សនត្ថន្តិ ហេតុអត្ថោ។ **យថា ហី**តិអាទិ អន្វយត្ថោ។ **ន តត្ថ ជាតិកាឡកេ វិយា**តិអាទិ ព្យតិរេកត្ថោ។ សទិសូទាហរណំ បន មលគ្គហិតកំសបាតិអាទិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯវំ ចិត្តម្បី**តិអាទិ ឱបម្មត្ថស្ស ឧបមេយ្យឧបនយនំ។ តត្ថ **បកតិយា**តិ អកិត្តិមេន សភាវេន។ តន្តិ ចិត្តំ។ សាមញ្ញគ្គហណញ្ចេតំ ចិត្តភាវាវិសេសតោ។ តេនាហ “**សកលេបី**”តិ។ **បណ្ឌរមេវ** ន សំកិលិដ្ឋំ សំកិលេសេហិ អសមន្នាគតភាវតោ។ ននុ កិរិយាមយចិត្តេហិ វិបាកសន្តានេ វិសេសាធានំ លព្ភតិ, អញ្ញថា កតវិនាសា កតព្ភាគមា អាបជ្ជេយ្យុំ? កិញ្ចាបិ លព្ភតិ, តស្ស សំកិលេសោ វដ្ដុបនិស្សយោ, អសុទ្ធិ វា ន ហោតិ, អសំកិលេសោ វិវដ្ដុបនិស្សយោ, វិសុទ្ធិ វា ន ហោតិ ឯវ។ **ឧបក្កិលិដ្ឋ**ន្តិ បនេតំ ឧបក្កិលេសនារហស្ស ចិត្តស្ស វសេន វុត្តំ, ន វិបាកបពន្ធស្ស។ តេនាហ “**បភស្សរមិទំ ភិក្ខវេ ចិត្ត**”ន្តិ, “**បណ្ឌរមេវា**”តិ ច។ **តញ្ច ខោ**តិ បន សកសន្តតិបរិយាបន្នតាយ នេសំ កេវលំ ឯកត្តនយវសេន វុត្តំ, ន វិបាកធម្មានំ កិលេសាសមង្គិភាវតោ។ អថ វា **ឧបក្កិលិដ្ឋ**ន្តិ ឥមិនា ឧបក្កិលេសហេតុតត្ថ វិជ្ជមានំ វិសេសាធានមាហ, ន “សំកិលិដ្ឋា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ៧៧.ទុកមាតិកា) វិយ តំសមង្គិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិសោធិយមាន**ន្តិ វិបស្សនាបញ្ញាយ អនុក្កមេន សព្ពុបក្កិលេសេហិ វិមោចិយមានំ។ **សក្កា** អគ្គមគ្គក្ខណេ **បភស្សរតរំ កាតុំ**, យតោ ន បុន ឧបក្កិលិស្សតិ។ **ឯវ**ន្តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស និគមនំ។

ទុដ្ឋគតិបរិបូរណវសេន បដិបជ្ជនំ **បដិបត្តិ**។ សា ឯវ កិលេសទរថបរិឡាហាទិវសេន ឧបាយាសទុក្ខា, កុច្ឆិតា វា គតិ បវត្តិ, ទុគ្គតិហេតូតិ វា **ទុគ្គតិ**, ទុគ្គតិយា បន បដិបត្តិយា គន្តព្ពតោ, តស្សា វា និប្ផន្នភាវតោ កុច្ឆិតោ, ទុក្ខា ច គតីតិ **ទុគ្គតិ**។ **សំកិលិដ្ឋចិត្តោ**តិ ឥទំ តស្សា បដិបត្តិយា ទុគ្គតិភាវទស្សនត្ថំ, ន វិសេសនត្ថំ។ ន ហិ អសំកិលិដ្ឋចិត្តស្ស បាណឃាតាទិវសេន បវត្តិ។ **សំកិលិដ្ឋចិត្តោ**តិ លាភាសាយ សព្ពសោ កិលិដ្ឋចិត្តោ ។ **ទូតេយ្យបហិណគមន**ន្តិ ទូតេយ្យំ វុច្ចតិ ទុតកម្មំ, គិហីនំ បណ្ណំ វា សាសនំ វា គហេត្វា តត្ថ តត្ថ គមនំ, បហិណគមនំ ឃរាឃរំ បេសិតស្ស ខុទ្ទកគមនំ, ទូតេយ្យគមនំ បហិណគមនញ្ច គច្ឆតិ។ **វេជ្ជកម្ម**ន្តិ អននុញ្ញាតេ ឋានេ លាភាសាយ គហដ្ឋានំ ភេសជ្ជំ ករោតិ។ **សង្ឃភេទ**កថា បរតោ អាគមិស្សតិ។ **វេឡុទានាទីហី**តិ វេឡុទានបត្តទានបុប្ផទានាទីហិ មិច្ឆាជីវេន **ជីវិកំ កប្បេតិ**។ **សកលម្បី**តិ “អត្ថិ អនាចារោ, អត្ថិ អគោចរោ”តិអាទិនា **វិភង្គេ** (វិភ. ៥១៣, ៥១៤) អាគតំ សព្ពម្បិ អនាចារំ អគោចរញ្ច ចរណវសេន បរិបូរេតិ។

“**និរយម្បិ ...បេ.... បេត្តិវិសយម្បិ គច្ឆតី**”តិ វត្វា តត្ថ បេត្តិវិសយគមនំ ទស្សេន្តោ “**សមណយក្ខោ នាម ហោតី**”តិអាទិមាហ។

សុក្កបក្ខេ **បរិសុទ្ធ**ន្តិ សព្ពសោ វិសុទ្ធំ អសំកិលិដ្ឋំ។ បរិសុទ្ធត្តា ឯវ **បរិយោទាតំ**, បភស្សរន្តិ អត្ថោ។ **សុរត្តវណ្ណមេវស្សា**តិ សុដ្ឋុ រត្តវណ្ណមេវ អស្ស។ **បរិសុទ្ធវណ្ណមេវស្សា**តិ នីលវណ្ណោបិស្ស បរិសុទ្ធោ ច ភវេយ្យាតិ ឯវមាទិ សន្ធាយាហ “**កណ្ហបក្ខេ វុត្តបច្ចនីកេនេវ វេទិតព្ពា**”តិ។ **រង្គជាត**ន្តិអាទិ បន តត្ថ វុត្តវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ **បដិបត្តិ សុគតិ**អាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ បដិបត្តិទុគ្គតិអាទីសុ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពំ។ **បរិសុទ្ធចិត្តោ**តិ សុទ្ធាសយោ។ **ទស កុសលកម្មបថេ បរិបូរេតី**តិ ឥទំ កណ្ហបក្ខេ “ទស អកុសលកម្មបថេ បរិបូរេតី”តិ វុត្តស្ស បដិបក្ខទស្សនវសេន វុត្តំ។ យថា ហិ តត្ថ អភិជ្ឈាព្យាបាទមិច្ឆាទិដ្ឋិគ្គហណេន កម្មបថសំសន្ទននយេន កម្មបថំ អប្បត្តាយ ច អការិយស្ស តថារូបាយ មិច្ឆាបដិបត្តិយា សង្គហោ ឥច្ឆិតោ, ឯវំ ឥធាបិ អនភិជ្ឈាអព្យាបាទសម្មាទិដ្ឋិគ្គហណេន អលោភាទោសាមោហវសេន បវត្តា អការិយស្ស សម្មាបដិបត្តិ សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ, ន កម្មបថប្បត្តាវាតិ។ **មនុស្សមហន្តត**ន្តិ ជាតិរូបភោគាធិបតេយ្យាទិវសេន មនុស្សេសុ មហន្តភាវំ។ ទសហិ ឋានេហិ អញ្ញេសំ ទេវានំ

អភិភវោ **ទេវមហន្តតា**។ បដិបត្តិ សុគតិយា ភាជិយមានត្តា “**អនាគាមិមគ្គំ ភាវេតី**”តិ តថា អនាគាមិភាវនំ បាបេត្វា ឋបិតា។ គហិតគ្គហណេន សុខានុភវដ្ឋានស្ស អធិប្បេតត្តា តទភាវតោ អសញ្ញិភវំ អនាទិយន្តោ “**ទសសុ វា ព្រហ្មភវនេសូ**”តិអាទិមាហ។

៧១. សកភណ្ឌេ ឆន្ទរាគោ អភិជ្ឈាយនដ្ឋេន **អភិជ្ឈា**, អភិជ្ឈាយនាតិ អត្ថោ។ **បរភណ្ឌេ ឆន្ទរាគោ** វិសមំ លុព្ភតីតិ **វិសមលោភោ**។ ឯវម្បិ អភិជ្ឈាវិសមលោភានំ វិសេសោ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “**អថ វា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ អត្តនោ សន្តកំ តំសទិសញ្ច **យុត្តដ្ឋានំ**។ យំ យាចិតំ, អប្បកសិរេន វា សក្កា លទ្ធុំ, តំ **បត្តដ្ឋានំ**។ បរទារគរុទារាតិ **អយុត្តដ្ឋានំ**។ យំ អបត្ថនិយំ, យស្ស វា បត្ថនាយ ព្យសនំ អាបជ្ជតិ, តំ **អប្បត្តដ្ឋានំ**។ **ថេរោ**តិ **មហាសង្ឃរក្ខិតត្ថេរោ**, យេន **អដ្ឋកថា** បោត្ថកំ អារោបិតា។ សោ ហិ អន្តេវាសិកេសុ សាកច្ឆន្តេសុ ឯវមាហ។ សោបិ ឥមស្មឹយេវ សុត្តេ វិនិច្ឆយោ ន លព្ភតិ ចិត្តសំកិលេសស្ស អធិប្បេតត្តា។ តេនាហ “**យុត្តេ វា**”តិអាទិ។ អយោនិសោមនសិការវសេន ឧប្បជ្ជនតោ សម្បត្តិ អាយតិញ្ច ទុក្ខស្សេវ ឧប្បាទនតោ **ន កោចិ លោភោ អវិសមោ នាម**។ **អភិជ្ឈាយនដ្ឋេនា**តិ យស្ស កស្សចិ អារម្មណស្ស យុត្តស្ស អយុត្តស្ស អប្បត្តស្ស ច អភិជ្ឈាយនវសេន អភិបត្ថនាវសេន ច បវត្តា តណ្ហា **អភិជ្ឈា**តិ លោភតោ និព្ពិសេសន្តិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**ឯកត្ថមេតំ ព្យញ្ជនមេវ នាន**”ន្តិ។ **ទូសេតី**តិ សភាវសន្តំ អសំកិលេសំ វិនាសេតិ អវិសុទ្ធំ ករោតិ។ តេនាហ “**ឱភាសិតុំ ន ទេតី**”តិ។ “ឥមេ សត្តា ឧច្ឆិជ្ជន្តុ វិនស្សន្តូ”តិ សត្តេសុ ព្យាបជ្ជនាការប្បវត្តិយា **ព្យាបាទោ នវវិធអាឃាតវត្ថុសម្ភវោ** វុត្តោ។ កោធោ បន សង្ខារេសុបិ បវត្តនតោ ទសវិធអាឃាតវត្ថុសម្ភវោ វុត្តោ។ ឧភយម្បិ បដិឃមេវ, បវត្តិនានត្តតោ ភិន្ទិត្វា វុត្តោ។ កុជ្ឈនវសេនេវ **ចិត្តបរិយោនន្ធនោ** “អក្កោច្ឆិ មំ អវធិ ម”ន្តិអាទិនា។

សុដ្ឋុ កតំ ករណំ **សុកតំ**, តស្ស បុព្ពការិតាលក្ខណស្ស គុណស្ស **វិនាសនោ** ឧទកបុញ្ឆនិយា វិយ សរីរានុគតំ ឧទកំ បុញ្ឆន្តោ **មក្ខោ**។ តថា ហិ សោ បរេសំ គុណានំ មក្ខនដ្ឋេន “មក្ខោ”តិ វុច្ចតិ។ ឥទានិ **អនគារិយស្ស វា**តិអាទិនា សង្ខេបេន វុត្តត្ថំ វិត្ថារេន ទស្សេតុំ “**អនគារិយោបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ និសិន្នកថាបរិកថាទិវសេន ធម្មស្ស កថា ធម្មកថានយោ, ឯកត្តាទិធម្មនីតិ ឯវ វា។ បករណំ សត្ត បករណានិ, តត្ថ កោសល្លំ **ធម្មកថានយបករណកោសល្លំ**។ **អាទិ**-សទ្ទេន វិនយក្កមេ ចតូសុ មហានិកាយេសុ ច កោសល្លំ សង្គណ្ហាតិ។ **អចិត្តីកតោ**តិ ចិត្តីការរហិតោ។ **យថា ចាយ**ន្តិ ឥមិនា យថាយំ មក្ខោ ចិត្តំ ទូសេតិ, ឯវំ បឡាសោបិ ចិត្តំ ទូសេតិ, តស្មា ឧបក្កិលេសោតិ ទស្សេតិ។ **អនិយតា គតិ និយាមោក្កមនាភាវតោ**។ **អាទិ**-សទ្ទេន “រត្តញ្ញូ ចិរបព្ពជិតេ បុគ្គលេ អជ្ឈោត្ថរិត្វា ‘ត្វម្បិ ឥមស្មឹ សាសនេ បព្ពជិតោ, អហម្បិ បព្ពជិតោ, ត្វម្បិ សីលមត្តេ ឋិតោ អហម្បី’តិ” ឯវមាទីនំ សង្គហោ។ **យុគគ្គាហគាហី**តិ “តវ វា មម វា កោ វិសេសោ”តិ អសមម្បិ សមំ កត្វា សមធុរគ្គាហគណ្ហនកោ។ **ឱយនា** ឧសូយនា។ អត្តនោ សម្បត្តិយា និគូហនំ តស្ស បរេហិ សាធារណភាវាសហនេន ហោតីតិ “**បរេហិ សាធារណភាវំ អសហមានំ**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ ការណេ ហិ គហិតេ ផលម្បិ គហិតមេវ ហោតីតិ។ អញ្ញថា អត្តនោ បវេទនកបុគ្គលោ **កេរាដិកោ**, “នេកតិកវាណិជោ”តិបិ វទន្តិ។ សប្បមុខា មច្ឆវាលា ឯកាមច្ឆជាតិ អាយតនមច្ឆោ។ តេនាហ “**អាយតនមច្ឆោ នាមា**”តិអាទិ។ **ពទ្ធចរោ**តិ អន្តេវាសី។

សព្ពសោ អមទ្ទិតសភាវេន វា តភរិតភត្តសទិសស្ស ថទ្ធភាវស្ស អនោនមិតទណ្ឌសទិសតាយ បគ្គហិតសិរអនិវាតវុត្តិការស្ស ច ករណតោ **វា តភរិត…បេ…. ករណោ**។ **តទុត្តរិករណោ**តិ យំ យេន កតំ ទុច្ចរិតំ វា សុចរិតំ វា, តទុត្តរិ, តស្ស ទ្វិគុណំ វា ករណោ។ អត្តនោ មណ្ឌនាទិអត្ថំ **បរេន កតំ អលង្ការាទី**។ **បរិយាបុណាតិ វា កថេតិ វា** អត្តនោ ពលានុរូបំ។ កាមំ និកាយទ្វយគ្គហណាទិវសេន បវត្តោ សេរិតព្ពមានោ ឯវ, តថាបិស្ស សំកិលេសបក្ខត្តា វុត្តំ “**មានំ អនិស្សាយា**”តិ។

ឧណ្ណតិវសេនាតិ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា ចិត្តស្ស បគ្គហណវសេន។ បុព្ពេ កេនចិ អត្តានំ សទិសំ កត្វា បច្ឆា តតោ អធិកតោ ទហនតោ ឧប្បជ្ជនកោ **អតិមានោ**។ **មទគ្គហណាការោ** ជាតិអាទី បដិច្ច មជ្ជនាការោ, សោបិ អត្ថតោ មានោ ឯវ។ **បមាទោ** តថាបវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ។

តស្មា លោភមាទី កត្វា ទស្សេតីតិ លោភស្ស អាទិតោ គហណេ ការណំ វិភាវេតុកាមោ បុច្ឆតិ។ **បឋមុប្បត្តិតោ**តិ តត្ថ តត្ថ ភវេ សព្ពបឋមំ ឧប្បជ្ជនតោ។ សត្តានញ្ហិ យថាធិគតំ ឈានាទិវិសេសំ អារព្ភ បច្ចវេក្ខណា វិយ យថាលទ្ធំ ឧបបត្តិភវំ អារព្ភ និកន្តិ ឯវ។ តេនាហ “**សព្ពសត្តាន**”ន្តិអាទិ។ **យថាសម្ភវំ ឥតរេ**តិ ឥតរេ ព្យាបាទាទយោ យថាបច្ចយំ ឧប្បជ្ជន្តិ, លោភស្ស វិយ អាទិតោ អសុកស្ស អនន្តរំ អសុកោតិ វា ន នេសំ និយមោ អត្ថីតិ អត្ថោ។ កឹ បន ឯតេ សោឡសេវ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសា, ឧទាហុ អញ្ញេបិ សន្តីតិ អនុយោគំ សន្ធាយ អញ្ញេបិ សន្តីតិ ទស្សេន្តោ “**ន ច ឯតេ**”តិអាទិមាហ។ យទិ ឯវំ កស្មា ឯត្តកា ឯវ ឥធ វុត្តាតិ។ នយទស្សនវសេនាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឯតេន បន…បេ…. វេទិតព្ពា**”តិ។ តេន ថិនមិទ្ធឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ច-វិចិកិច្ឆា-

អត្តុក្កំសន-បរវម្ភនឆម្ភិតត្តា- ភីរុកតា-អហិរិកានោត្តប្ប-អត្រិច្ឆតា-បាបិច្ឆតា-មហិច្ឆតាទយោ សង្គហិតាតិ វេទិតព្វំ។

៧២. សំកិលេសំ ទស្សេត្វាតិ សំកិលិដ្ឋវត្ថុនិទស្សនេន សង្ខេបេន វុត្តំ សំកិលេសំ វិភាគេន ទស្សេត្វា។ **វោទានំ ទស្សេន្តោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯវំ ជានិត្វា**តិ "អភិជ្ឈា វិសមលោភោ ឯកន្តេនេវ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសោ"តិ សភាវតោ សមុទយតោ និរោធតោ និរោធូបាយតោ ច បុព្ពភាគបញ្ញាយ ចេវ ហេដ្ឋិមមគ្គទ្វយបញ្ញាយ ច ជានិត្វា។ **បជហតី**តិ ឯត្ថ អច្ចន្តប្បហានមេវ អធិប្បេតន្តិ ទស្សេន្តោ **"សមុច្ឆេទប្បហានវសេន អរិយមគ្គេន បជហតី"**តិ អាហ។ **អរិយមគ្គេនា**តិ អនាគាមិមគ្គេន។ តេន ហិ បហានំ ឥធ សព្ពវារេសុ អធិប្បេតំ។ **កិលេសបដិបាដិ** ឥធ កិលេសានំ ទេសនាក្កមោ។ **មគ្គបដិបាដិ**បន ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ ទេសនាក្កមោបិ តាយ ទេសនាយ បដិបជ្ជនក្កមោបិ តាយ បដិបត្តិយា ឧប្បត្តិក្កមោបិ។ តត្ថ យេ យេ កិលេសា យេន យេន មគ្គេន បហីយន្តិ, មគ្គបដិបាដី អនោលោកេត្វា តេសំ តេសំ កិលេសានំ តេន តេន មគ្គេន បហានទស្សនំ កិលេសបដិបាដិ ន កិលេសានំ ឧប្បត្តិក្កមោ ឥធ ទេសនាក្កមោ ចាតិ ទស្សេន្តោ **"អភិជ្ឈាវិសមលោភោ"**តិអាទិមាហ។ យេន យេន បន មគ្គេន យេ យេ កិលេសា បហីយន្តិ មគ្គានុបុព្ពិយា, តេន តេន មគ្គេន តេសំ តេសំ កិលេសានំ បហានទស្សនំ មគ្គបដិបាដិយា បហានទស្សនន្តិ ទស្សេន្តោ **"សោតាបត្តិមគ្គេនា"**តិអាទិមាហ។

ឥមស្មឹ បន ឋានេតិ "ស ខោ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ"តិអាទិនា អាគតោ ឥមស្មឹ បហានវារេ។ **ឥមេ កិលេសា**តិ ឥមេ យថាវុត្តា កិលេសា។ **សោតាបត្តិមគ្គវជ្ឈា វា ហោន្តុ សេសមគ្គវជ្ឈា វា**ហេដ្ឋា ទស្សិតមគ្គបដិបាដិវសេន។ តត្ថ បន យេ តតិយមគ្គវជ្ឈា, តេសំ អនាគាមិមគ្គេនេវ បហានេ វត្តព្វំ នត្ថិ, យេសំ បនេត្ថ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈានំ ឥធ សង្គហេ ការណំ បច្ឆា វត្តុកាមេន អគ្គមគ្គវជ្ឈានំ អនាទិយិត្វា កស្មា តតិយមគ្គវជ្ឈានមេវ គហណំ កតន្តិ អាហ **"អយមេត្ថ បវេណិមគ្គាគតោ សម្ពរោ"**តិ, អយំ ឥមស្ស សុត្តស្ស ឯតស្មឹ ឋានេ អាចរិយបវេណិយា កថាមគ្គោ តតោ អាគតោ អត្ថសម្ពរោ អត្ថតត្វន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈានំ ឥធ សង្គហេ ការណំ បច្ឆា វត្តុកាមោ អគ្គមគ្គវជ្ឈានំ អគ្គហណេ យុត្តឹ ទស្សេន្តោ **"សោ ចា"**តិអាទិមាហ។ **តេនា**តិ ចតុត្ថមគ្គេន។ **សេសាន**ន្តិ ព្យាបាទាទីនំ ។ **យេបី**តិ មក្ខាទិកេ សន្ធាយាហ។ **តំសមុដ្ឋាបកចិត្តាន**ន្តិ តេសំ មក្ខាទីនំ សមុដ្ឋាបកចិត្តុប្បាទានំ។ តត្ថ មក្ខ-បឡាស-ឥស្សា-មច្ឆរិយ-សមុដ្ឋាបកំ បដិឃទ្វយចិត្តំ, វិសេសតោ បញ្ចកាមគុណលោភេន សហេ មាយាវី ច ហោតិ, បញ្ចកាមគុណិករាគោ ច អនាគាមិមគ្គេនេវ និរវសេសតោ បហីយតិ, តស្មា វុត្តំ **"តំសមុដ្ឋាបកចិត្តានំ អប្បហីនត្តា"**តិ។ តេបិ សុប្បហីនា ហោន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **ត**ន្តិ បឋមមគ្គេនេវ បហានំ **បុព្ពាបរេន ន សន្ធិយតិ** "យថោធិ ខោ"តិ ឯត្ថ ឱធិវចនស្ស មគ្គត្តយវាចកត្តា។ រតនត្តយេ អវេច្ចប្បសាទោ នាម អរិយកន្តសីលំ វិយ សោតាបន្នស្ស អង្គានិ, តេ ច បហានតោ បច្ឆា និទ្ទិដ្ឋា, តស្មា ឥធ វុត្តប្បហានំ វិក្ខម្ភនបហានមេវាតិ កេចិ វទន្តិ។ **តេសំ ឥច្ឆាមត្តមេវ** យថាវុត្តបហានស្សេវ វសេន អវេច្ចប្បសាទានំ ឱធិសោ បហានស្ស វិភាវិតត្តា, ស្វាយមត្ថោ ហេដ្ឋា យុត្តិតោបិ បកាសិតោយេវ។

៧៤. ឯកមេកេន បទេន យោជេតព្វំ, យតោ ឯកមេកស្សបិ ឧបក្កិលេសស្ស សភាវាទិតោ ទស្សនំ និយ្យានមុខំ ហោតិ, តថា ចេវ ហេដ្ឋា សំវណ្ណិតំ។ អនាគាមិមគ្គវសេន បហានំ វត្វា បសាទស្ស ឧទ្ទដត្តា វុត្តំ **"អនាគាមិមគ្គេន លោកុត្តរប្បសាទោ អាគតោ"**តិ។ យទិ ឯវំ កស្មា "លោកិយោ ឧប្បជ្ជតី"តិ វុត្តន្តិ? "ឥតិបិ សោ ភគវា"តិអាទិនយប្បវត្តស្ស លោកិយត្តា។ និព្ពានារម្មណោ ឯវ ហិ លោកុត្តរោ បសាទោ។ "ឥតិបិ សោ ភគវា"តិអាទិវចនេន លោកិយំ, អវេច្ចប្បសាទវចនេន លោកុត្តរន្តិ **លោកិយលោកុត្តរមិស្សកំ បសាទំ ទស្សេន្តោ**។ អវេច្ច រតនត្តយគុណេ យាថាវតោ ញត្វា បសាទោ **អវេច្ចប្បសាទោ**។ សោ បន យស្មា មគ្គេនាគតត្តា កេនចិ អកម្បនិយោ អប្បធំសិយោ ច ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **"អចលេន អច្ចុតេនា"**តិ។ តត្ថ លោកុត្តរោ សព្ពសោ ពុទ្ធគុណាទីសុ សម្មោហំ វិទ្ធំសេន្តោ តត្ថ កិច្ចតោ បវត្តតិ, ឥតរោ អារម្មណវសេន តេ អារព្ភ។ **តំ វិធិ**ន្តិ តំ តស្ស ឧប្បន្នប្បការំ។ **អនុស្សតិដ្ឋានានី**តិ អនុស្សតិកម្មដ្ឋានានិ។

៧៥. សោមនស្សាទីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន ញាណាទីនិ សង្គណ្ហាតិ។ ចោរានំ អភិណ្ហំ សញ្ចរណដ្ឋានតាយ **បច្ចន្ត**គ្គហណំ។ **បច្ចវេក្ខតោ**តិ "អសុកស្មិញ្ច ឋានេ ឥមេ ចិមេ ចោរា ឯវញ្ច ឯវញ្ច វិនាសិតា"តិ បច្ចវេក្ខតោ **វណ្ណោ វិយ**។

យោ យោ ឱធិ **យថោធិ**។ យថា-សទ្ទោ ព្យាបនិច្ឆាយំ, ខោ សទ្ទោ អវធារណេតិ ទស្សេន្តោ **"សកសកឱធិវសេន ចត្តមេវ ហោតី"**តិអាទិមាហ។ តេន "វន្ត"ន្តិអាទីសុបិ អវធារេតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ **សកសកឱធិវសេនា**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ **"ទ្វេ ឱធី"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **យំមគ្គវជ្ឈា**តិ យេន មគ្គេន អនវសេសតោ បហាតព្ពា។ អនវសេសប្បហានវសេន ហិ តំតំមគ្គវជ្ឈានំ កិលេសានំ តទញ្ញមគ្គវជ្ឈេហិ

អសម្មិស្សតា, អញ្ញថា យេ សកសកឱធិវសេន ឧបរិមគ្គវជ្ឈា, តេ ហេដ្ឋិមមគ្គេហិ បហីនា បាយគមនីយាទិសភាវា ឯវ តេហិ បហីយន្តីតិ បហានវសេន សម្មិស្សា សិយុំ។ **តេន តេយេវ បហីនា ហោន្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **តតុត្តរិបី**តិ តតោ បហាននិមិត្តសោមនស្សុប្បត្តិតោ ឧទ្ធម្បិ។ បដិបក្ខេសុ ឱធិសោ បវត្តិកិច្ចត្តា **ឱធីតិ ហេដ្ឋា តយោ មគ្គា វុច្ចន្តិ**។ **តេ ហី**តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស វិវរណំ។ **ឥមស្ស ភិក្ខុនោ**តិ អនាគាមី សន្ធាយាហ។ តេន វុត្តំ “**ហេដ្ឋាមគ្គត្តយេន ចត្ត**”ន្តិ។

កេចិ ចត្តម្បិ គណ្ហន្តិ, នយិទមេវន្តិ ទស្សនត្ថំ “**វន្ត**”ន្តិ វុត្តំ។ ន ហិ យំ យេន វន្តំ, សោ បុន តំ អាទិយតិ។ តេនាហ “**អនាទិយនភាវទស្សនវសេនា**”តិ។ វន្តម្បិ កិញ្ចិ សសន្តតិលគ្គំ សិយា, នយិទមេវន្តិ ទស្សនត្ថំ “**មុត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**សន្តតិតោ វិនិមោចនវសេនា**”តិ។ មុត្តម្បិ កិញ្ចិ មុត្តពន្ធនា វិយ ផលំ កុហិញ្ចិ តិដ្ឋតិ, ន ឯវមិទន្តិ ទស្សនត្ថំ “**បហីន**”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**ក្វចិ អនវដ្ឋានទស្សនវសេនា**”តិ។ យថា កិញ្ចិ ទុន្និស្សដ្ឋំ បុន អាទាយ សម្មទេវ និស្សដ្ឋំ បដិនិស្សដ្ឋន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ វិបស្សនាយ និស្សដ្ឋំ អាទិន្នសទិសំ មគ្គេន បហីនំ បដិនិស្សដ្ឋំ នាម ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ “**បដិនិស្សដ្ឋ**”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**អាទិន្នបុព្ពស្ស បដិនិស្សគ្គទស្សនវសេនា**”តិ។ ន កាបុរិសេន វិយ បរម្មុខេន និស្សដ្ឋំ , អថ ខោ អភិមុខេនេវ និស្សដ្ឋន្តិ ទស្សនត្ថំ “**បដិនិស្សដ្ឋ**”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**បដិមុខំ វា**”តិអាទិ។ **ឧបគន្តព្ពតោ**តិ អត្តនោ ហិតសុខំ បច្ចាសីសន្តេន ឯកន្តេន អធិគន្តព្ពតោ។ **ធារណតោ**តិ តំសមង្គីនំ អបាយបាតតោ សន្ធារណេន។ **គន្ថោ “វេទោ”តិ វុច្ចតិ** “វិទន្តិ ឯតេនា”តិ, វេទេហិ ញាណេហិ គតោ បដិបន្នោតិ **វេទគូ**។ **អភិជញ្ញា**តិ ជានេយ្យ។ **វេទជាតា**តិ ឧប្បន្នសោមនស្សា។ **ញាណំ “វេទោ”តិ វុច្ចតិ** “វេទិតព្ពំ វេទេតី”តិ។ **សោមនស្សំ “វេទោ”តិ វុច្ចតិ** អារម្មណរសំ វិន្ទតិ អនុភវតីតិ។

ឧប្បន្នន្តិ អវេច្ចប្បសាទំ និស្សាយ ឧប្បន្នំ។ **វុត្តប្បការមេវ វេទ**ន្តិ “សោមនស្សំ សោមនស្សមយញាណញ្ចា”តិ ឯវំ វុត្តប្បការមេវ។ **អត្ថវេទ**ន្តិ អត្ថេ ហេតុផលេ វេទំ។ **ធម្មវេទ**ន្តិ ធម្មេ ហេតុម្ហិ វេទំ។ តេនាហ “**អវេច្ចប្បសាទស្ស ហេតុ**”ន្តិអាទិ។ ឥធ ធម្មត្ថសទ្ទា ហេតុផលបរិយាយាតិ ឥមមត្ថំ បាឡិយា ឯវ ទស្សេតុំ “**វុត្តញ្ហេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **តមេវ អត្ថញ្ច ធម្មញ្ចា**តិ អត្ថោ ធម្មោតិ ច វុត្តំ អវេច្ចប្បសាទនិមិត្តំ យថាវុត្តំ កិលេសប្បហានញ្ច។ **អត្ថធម្មានិសំសភូតំ វេទ**ន្តិ យថាវុត្តអត្ថធម្មានិសំសភូតំ សោមនស្សមយញាណសង្ខាតំ វេទញ្ច។ **បាមោជ្ជ**ន្តិ តរុណបីតិំ អាហ។ **បច្ចវេក្ខណាការប្បវត្តេនា**តិ ឯតេន បច្ចវេក្ខណា ឯវេត្ថ អនវជ្ជសភាវតាយ ធម្មោតិ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បីតិ ជាយតី**តិ បរប្បច្ចយំ ពលវបីតិមាហ។ **បីណិតមនស្សា**តិ បស្សទ្ធិអាវហេហិ ឧឡារេហិ បីតិវេគេហិ តិត្តចិត្តស្ស។ **កាយោ**តិ នាមកាយោ។ **វូបសន្តទរថោ**តិ កិលេសបរិឡាហានំ ទូរីភាវេន សុដ្ឋុ ឧបសន្តទរថោ។ បច្ចវេក្ខណហេតុកំ ចិត្តស្ស សមាធានំ ឥធ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**អប្បិតំ វិយ អចលំ តិដ្ឋតី**”តិ។

៧៦. កាមំ “ពុទ្ធេ អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតោម្ហិ, ធម្មេ សង្ឃេ អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតោម្ហី”តិ ឥទម្បិ តស្សា បច្ចវេក្ខណាយ បវត្តិអាការបកាសនមេវ, ឥទំ បន វិសេសតោ រតនត្តយេ ឧប្បន្នសោមនស្សាទិប្បកាសនបទំ។ “យថោធិ ខោ បនា”តិ ឥទម្បិ សវិសេសំ បច្ចវេក្ខណាការប្បកាសនបទន្តិ អធិប្បាយេន “**ឥទានិ យថោធិ...បេ.... បកាសេត្វា**”តិ វុត្តំ។ ចត្តារោបិ បន វារា បច្ចវេក្ខណាការប្បកាសនវសេន ចេវ សោមនស្សាទិអានិសំសទស្សនវសេន ច វុត្តាតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ ឧភយត្ថាបិ ឧភយស្ស វុត្តត្តា។ យទិបិ អរិយមគ្គោ ឯកចិត្តក្ខណិកោ ន បុន ឧប្បជ្ជតិ, បដិបក្ខស្ស បន តេន សុប្បហីនត្តា តំសមង្គី អបរិហានធម្មោ តំសីលាទិភាវេនេវ វុច្ចតីតិ អាហ “**តស្ស អនាគាមិមគ្គសម្បយុត្តំ សីលក្ខន្ធំ ទស្សេតី**”តិអាទិ។ “ឯវំធម្មា តេ ភគវន្តោ អហេសុ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៣; ម. និ. ៣.១៩៧-១៩៨; សំ. និ. ៥.៣៧៨) វិយ ឥធ ធម្ម-សទ្ទោ សមាធិបរិយាយោតិ អាហ “**សមាធិក្ខន្ធំ បញ្ញាក្ខន្ធញ្ច ទស្សេតី**”តិ។ តថា ហិ សោ សម្បយុត្តធម្មេ ឯការម្មណេ អវិក្ខិបមានេ អវិប្បកិណ្ណេ អវិសដេ កត្វា សមំ, សម្មា ច អាទហន្តោ តថា តេ ធារេតីតិ ច វត្តព្ពតំ អរហតីតិ ធម្មោតិ ច វុច្ចតិ។ **អនេករូបាន**ន្តិ អនេកប្បការានំ។ អន្តរាយោ នាម អប្បដិលទ្ធស្ស វា អលព្ភនវសេន, បដិលទ្ធស្ស វា បរិហានវសេន, តទុភយម្បិ ឥធ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ “**មគ្គស្ស វា**”តិអាទិមាហ។ **នេវស្ស តំ ហោតិ អន្តរាយាយា**តិ តស្ស អនាគាមិនោ បិណ្ឌបាតភោជនំ នេវ ហោតិ អន្តរាយាយ ឧក្កំសគតាយ បច្ចវេក្ខណាយ បច្ចវេក្ខិត្វា បរិភុញ្ជនតោ។ តញ្ចស្សា ឧក្កំសគមនំ ហតបដិបក្ខត្តាតិ ទស្សេន្តោ “**មគ្គេន វិសុទ្ធចិត្តត្តា**”តិ អាហ។

ឯត្ថាតិ ឯតស្មិំ អន្តរាយាភាវេ។ **ឯតទេវ** វិសុទ្ធចិត្តត្តមេវ **ការណំ**។ ឯត្ថ ច “នេវស្ស តំ ហោតិ អន្តរាយាយា”តិ ឥមិនា ហេដ្ឋា វុត្តប្បហានំ អនាគាមិមគ្គេនេវាតិ សិទ្ធំ ហោតិ។ អនាគាមិនោ ហិ សព្ពសោ កាមរាគោ បហីនោ ហោតិ, រសតណ្ហាយ អភាវតោ តាទិសបិណ្ឌបាតបរិភោគោ អគ្គមគ្គាធិគមេ កថញ្ចិបិ អន្តរាយាយ ន ហោតីតិ។ “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, វត្ថ”ន្តិ វទន្តោ ភគវាអាទិម្ហិ អត្តនា ឧបនីតវត្ថូបមំ អនុសន្ធេតិ។ ឧទកស្ស អច្ឆភាវោ បង្កសេវាលបណកាទិមលាភាវេន បសន្នតាយ, តព្ពិបរិយាយតោ ពហលតាតិ អាហ “**អច្ឆន្តិ វិប្បសន្ន**”ន្តិ។ វណ្ណនិភាយ វិគតសំកិលេសតាយ សមុជ្ជលនំ បភស្សរតាយ វត្ថស្ស, តំ បរិយោទាតន្តិ

វត្តព្ពតំ លភតីតិ អាហ “**បរិយោទាតំ បភស្សរតាយា**”តិ។ **ឧក្កំ ពន្ធេយ្យា**តិ អង្គារកបល្លំ យថា ទារុឃដិកង្គារាទិកេន ន ភិជ្ជតិ, ឯវំ តន្នុមត្តិកាលេបាទិនា ពន្ធេយ្យ។ មេឃបដលតោ វេរម្ភវាតធារា សង្ឃដ្ដនតោ វិជ្ជុតា វិយ កេវលំ វាតធារាសង្ឃដ្ដនជនិតា បភា ឧក្កាបភា, សា បន យស្មា ទិន្នំ វាតធារានំ វេគសម្ភូតសង្ឃដ្ដនហេតុកា, តស្មា ការណវសេន “**វាតវេគោ ឧក្កា**”តិ វុត្តំ។

៧៧. **យថានុសន្ធិវសេនា**តិអាទិម្ហិ ឧទ្ទិដ្ឋទេសនាយ អនុរូបា អនុសន្ធិ យថានុសន្ធិ, តស្សា វសេន។ ព្យតិរេកទស្សនំ វិយ ហិ សាធេតព្ពស្ស អាទិម្ហិ ឧទ្ទិដ្ឋទេសនាយ បដិបក្ខទស្សនម្បិ អនុរូបទេសនាវ សម្ភវេ បតិដ្ឋាបនភាវតោ, យថា តំ អាវត្តហារយោជនាយំ វិសភាគធម្មាវត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “**យថានុសន្ធិវសេន ទេសនា អាគតា**”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារេន្តោ តប្បសង្គេន ឥតរេបិ អនុសន្ធី ទស្សេតុំ “**តយោ ហី**”តិអាទិមាហ។ **ពាហិទ្ធា**តិ ពាហិរេសុ វត្ថូសុ។ **អសតិ បរិតស្សនា**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិបរិតស្សនាភាវេ។ **វិស្សដ្ឋិតសុត្តវសេនា**តិ “ឥធ ភិក្ខុ ឯកច្ចស្សា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៤២) វិស្សដ្ឋិតសុត្តវសេន។ **យេន ធម្មេនា**តិ សីលាទិវោទានធម្មេសុ អក្ខន្តិយាទិសំកិលេសធម្មេសុ ច យេន យេន ធម្មេន។ **ឆ អភិញ្ញា អាគតា**តិ ឥមិនា “អនុរូបធម្មវសេន វា”តិ វុត្តវិកប្បំ ទស្សេតិ, សេសេហិ “បដិបក្ខវសេន វា”តិ វុត្តវិកប្បំ។ អក្ខន្តិយា ហិ កកចូបមោវាទោ (ម. និ. ១.២២២) បដិបក្ខោ, តថា ទិដ្ឋិយា “នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា”តិ ឯវំ បដិភាគា សុញ្ញតាការេន។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ “ចិត្តេ សំកិលិដ្ឋេ ទុគ្គតិ បាដិកង្ខា”តិ (ម. និ. ១.៧០) ហេដ្ឋា កិលេសទេសនា អាគតា។ **សព្ពោ**តិ អនវសេសោ។ **សព្ពាការេនា**តិ អាទីនវានិសំសបច្ចវេក្ខណបុគ្គលទោសជាននាទិនា សព្ពប្បការេន។

៧៨. “មេត្តា ភាវេតព្ពា ព្យាបាទស្ស បហានាយា”តិអាទិវចនតោ (អ. និ. ៩.១) មេត្តាទយោ ព្យាបាទវិហេសារតិរាគានំ បដិបក្ខា។ យស្មា “សោ អត្ថី”តិអាទិនា ភគវតា អនាគាមិនោ អគ្គមគ្គាធិគមនំ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ មត្ថកំ បាបេត្វា កថិតំ, តស្មា តំ ទស្សេន្តោ “**ឥទានិស្សា**”តិអាទិមាហ។

ព្រហ្មវិហារធម្មេតិ ព្រហ្មវិហារេ ចេវ ព្រហ្មវិហារសហគតធម្មេ ច។ តេនាហ “**នាមវសេនា**”តិ។ វវត្ថបេត្វាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ នាមន្តិបិ ហិ ឲ្លទិសេសុ ឋានេសុ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា វុច្ចន្តិ។ **ឥមិនា នយេនា**តិ ឯតេន ភូតនិស្សិតានំ សេសុបាទាយធម្មានំ សព្ពេសម្បិ បហាតព្ពតណ្ហាវជ្ជានំ តេភូមកធម្មានំ បរិគ្គហវិធិ ឧល្លិង្គេតិ។ សភាវតោ វិជ្ជមានំ តំ អត្តបច្ចក្ខំ កត្វា ញាណេន យាថាវតោ បដិវិជ្ឈិយមានតំ ឧបាទាយ “អត្ថិ ឥទ”ន្តិ យថាវវត្ថាបិតំ នាមរូបំ។ តេនេវាហ “**ឯត្តាវតានេន ទុក្ខសច្ចវវត្ថានំ កតំ ហោតី**”តិ។ សាវជារណញ្ចេតំ វចនំ, លោកសមញ្ញាសិទ្ធំ សត្តឥត្ថិបុរិសាទិ វិយ, ឥតោ ពាហិរកបរិកប្បិតំ បកតិអាទិ ទ្រព្យាទិ ជីវាទិ កាយាទិ វិយ ច ន បរមត្ថតោ នត្ថិ, អត្ថេវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បជានាតី**តិ បុព្ពភាគេ តាវ លក្ខណរសាទិវសេន ចេវ បដិគ្គហវិភាគវសេន ច បការតោ ជានាតិ, អបរភាគេ បន បរិញ្ញាភិសមយវសេន បដិវិជ្ឈន្តោ ជានាតិ។ ឯកន្តហីនា នាម អកុសលធម្មា សម្បតិ អាយតិញ្ច ទុក្ខមូលត្តា, តត្ថាបិ វិសេសតោ តណ្ហាតិ អាហ “**ទុក្ខស្ស សមុទយំ បដិវិជ្ឈន្តោ អត្ថិ ហីនន្តិ បជានាតី**”តិ។ អត្តនោ បច្ចយេហិ បធានភាវំ នីតត្តា បណីតន្តិ ឥមិនា អត្ថេន អរិយមគ្គោវ “បណីត”ន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ “**បហានុបាយំ វិចិនន្តោ អត្ថិ បណីតន្តិ បជានាតី**”តិ។ “ឧត្តមដ្ឋេន ច បណីត”ន្តិ វុច្ចមានេ និរោធសច្ចស្សាបិ សង្គហោ សិយា, តស្ស បន បទន្តរេន សង្គហិតត្តា វុត្តនយេនេវេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អប្បមញ្ញាមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសស្សេវ កតត្តា “**ព្រហ្មវិហារសញ្ញាគតស្សា**”តិ វុត្តំ។ “សព្ពស្សាបិ តេភូមកស្ស សញ្ញាគតស្សា”តិ វត្តំ វដ្ដតិយេវ។ ន ចេត្ថ អសង្គហោ តស្សាបិ សញ្ញាយ អាគតភាវតោ។ លោកំ ឧត្តរិត្វា សមតិក្កមិត្វា និស្សរិត្វា វិសំយុត្តំ ហុត្វា ឋិតត្តា វុត្តំ “**ឧត្តរិ និស្សរណំ និព្ពាន**”ន្តិ។

ចតូហិ អាការេហីតិ “អត្ថិ ហីន”ន្តិអាទីហិ ចតូហិ បការេហិ។ អន្វយញាណតាយ អនុពោធភូតាយ វិបស្សនាបញ្ញាយ ជាននន្តោ ធម្មញាណតាយ បដិវេធភូតាយ មគ្គបញ្ញាយ ទស្សនន្តោ សភាវសិទ្ធោតិ ទស្សេន្តោ “**វិបស្សនាបញ្ញាយ ចត្តារិ សច្ចានិ ជាននតោ មគ្គបញ្ញាយ បស្សតោ**”តិ វុត្តំ។ **ភយភេរវេ វុត្តនយេនេវា**តិ ភយភេរវសុត្តវណ្ណនាយំ អត្តនា វុត្តអត្ថវចនត្ថបាឋេន ឥធ បាបស្ស សទិសត្តា អតិទិសន្តោ “**កាមាសវាបិ… បេ… បជានាតី**”តិ អាហ។ ឯត្ថ ច យស្មា “កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ…បេ… អវិជ្ជាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចតី”តិ “ខីណា ជាតី”តិអាទីនិ វទតា ភគវតា ចតុត្ថមគ្គោ និទ្ទិដ្ឋោ, តស្មា យំ ហេដ្ឋា **អដ្ឋកថាយំ** វុត្តំ “សោ ច ឧបរិ ចតុត្ថមគ្គស្សេវ និទ្ទិដ្ឋត្តា យុជ្ជតី”តិ, តំ សុវុត្តមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

តស្ស ចោទនត្ថាយាតិ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស ភគវា អត្តនោ ចោទនត្ថាយ “បុច្ឆ មំ ត្វំ ព្រាហ្មណ យទេត្ថ តយា មនសាភិសមីហិត”ន្តិ ចោទនាយ, ឱកាសទានត្ថាយាតិ អធិប្បាយោ។ ទេសនាសន្និស្សយោ ព្រាហ្មណស្ស តថារូបោ ឯត្ថ អជ្ឈាសយោបិ នត្ថីតិ យថាវុត្តអនុសន្ធិត្តយវិនិមុត្តត្តា “**បាដិយេក្កំ អនុសន្ធី អាហា**”តិ វុត្តំ។

ចិត្តគតត្តា **អព្ភន្តរេន**។ **កិលេសវុដ្ឋានសិនានេនា**តិ កិលេសមលបវាហនេន រាគបរិឡាហាទិវូបសមករេន ច អដ្ឋង្គិកអរិយមគ្គសលិលសិនានេន។

៧៩. ធម្មសភាមណ្ឌបំ តាវទេវ ឧបគតត្តា ពាហុកា នទិតោ **អាគតំ វិយ មញ្ញមានោ**។ អរិយផលមទ្ទនចុណ្ណាទយោ តេលសិនេហស្ស វិវេចនេន ។ លូខភាវោ លោកំ, តំ ឯតិស្សា អត្ថីតិ លោកាតិ សម្មតា។ **លោក្ខសម្មត**គ្គហណេន “តថា សា នទី លោកេ បាកដា”តិ ឯវំ បវត្តំ អត្តនោ មិច្ឆាគាហំ ទីបេតិ។ តេនាហ **“វិសុទ្ធភាវំ ទេតីតិ ឯវំ សម្មតា”**តិ។ បាបបវាហនេន សម្បរាយិកាទិសម្បត្តិអាវហតោ លោកស្ស ហិតា **លោក្យា**។ លោក្យាតិ សម្មតាតិ សព្ពំ បុរិមសទិសំ។ តេនាហ **“សេដ្ឋំ លោកំ គមយតីតិ ឯវំ សម្មតា”**តិ។ **បុញ្ញសម្មតា**តិ បុជ្ជភវផលនិព្ពត្តនេន សត្តានំ បុននេន វិសោធនេន បុញ្ញាតិ សម្មតា។ **តទត្ថទីបនត្ថមេវា**តិ តស្សា បុព្ពេ អាគតទេសនាយ អត្ថទីបនត្ថមេវ។ វុត្តស្សេវត្ថស្ស បុន ទីបនំ កិមត្ថិយន្តិ អាហ **“គាថាវុចិកាន”**ន្តិ។ ចុណ្ណិកវចនំ អសម្ភាវេន្តា តថា ច វុត្តេ អត្ថមពុជ្ឈនកា បជ្ជវចនំ សម្ភាវេន្តា តថា ច វុត្តេ ពុជ្ឈនកា គាថារុចិកា។ **វិសេសត្ថទីបនត្ថ**ន្តិ វិសិដ្ឋទីបនត្ថំ, បុរិមទេសនាយ អញ្ញទីបនត្ថន្តិ អត្ថោ។

“គច្ឆតិ បន ភវំ គោតមោ ពាហុកំ នទី សិនាយិតុ”ន្តិ (ម. និ. ១.៧៨) ហេដ្ឋា វុត្តត្តា **ពាហុកន្តិ ឥទមេវ ឯត្ថ តទត្ថទីបកំ**។ **សេសានិ** អធិកក្កាទិវចនានិ តតោ វិសិដ្ឋស្ស អត្ថស្ស ពោធនតោ **វិសេសត្ថទីបកានិ**។ កស្មា បនេត្ថ ភគវតា ព្រាហ្មណេន អវុត្តានិ អធិកក្កាទីនិ គហិតានីតិ អាហ **“យថេវ ហី”**តិអាទិ។ កក្កន្តិ ន្ហានបិណ្ឌំ អធិប្បេតំ, ន្ហាយិត្វា អធិកំ កក្កំ ឯត្ថ គណ្ហន្តីតិ **អធិកក្កំ**។ តេនាហ **“ន្ហានសម្ភារវសេនា”**តិអាទិ។ **មណ្ឌលវាបិសណ្ឋាន**ន្តិ វដ្ដបោក្ខរណិសណ្ឋានំ។ **នទិយោ**តិ វិសុំ នទិយោ, ន អធិកក្កាទីនិ វិយ តិត្ថមត្តំ។

តីហិ បទេហីតិ សុន្ទរិកាបយាគពាហុកាបទេហិ។ **ចត្តារី**តិ អធិកក្កាទីនិ ចត្តារិ។ **វុត្តានេវ ហោន្តី**តិ លោកសម្មតាលក្ខណេន ឯកលក្ខណតា ព្រាហ្មណស្ស អធិប្បាយេន, បរមត្ថតោ បន បាបបវាហលក្ខណេន ឯកលក្ខណត្តា។ តេនាហ **“តស្មា”**តិអាទិ។ **កិញ្ចិ** បាបសុទ្ធឹ **ន ករោន្តិ**យេវ។ **ន ហិ នំ សោធយេ**តិ នំ បុគ្គលំ ន សោធយេ។ **វេរកិព្ពិសភាវំ អប្បត្តា** នាម កម្មបថភាវំ អប្បត្តា។ តេនាហ **“ខុទ្ទកេហី”**តិ។

បដិហនន្តោតិ អយុត្តភាវទស្សនេន តំ ទិដ្ឋឹ បដិពាហន្តោ។ តត្ថាយំ បដិពាហនវិធិ យថា យំ កិញ្ចិ ឧទកោរោហនំ ន បាបបវាហនំ, ឯវំ យោ កោចិ នក្ខត្តយោគោ បាបហេតូនំ បដិបក្ខាភាវតោ។ យញ្ហិ វិនាសេតិ, សោ តស្ស បដិបក្ខោ។ យថា អាលោកោ អន្ធការស្ស វិជ្ជា ច អវិជ្ជាយ, ន ឯវំ ឧទកោរោហនំ នក្ខត្តយោគោ វា បាបហេតូនំ លោភាទីនំ បដិបក្ខោ, តស្មា និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ “ន ឧទកោរោហនាទិ បាបបវាហន”ន្តិ។ **និច្ចំ ផគ្គុនីនក្ខត្ត**ន្តិ សុទ្ធសីលាទិកស្ស សព្ពកាលំ មង្គលទិវសោ ឯវាតិ អធិប្បាយោ។ **ឥតរោ**តិ សីលាទិវសេន អសុទ្ធោ។ **និច្ចមេវ ឧបោសថោ** អរិយុបោសថេន ឧបវុត្ថភាវតោ។ **សុទ្ធស្សា**តិ បរិសុទ្ធមនោសមាចារស្ស។ **សុចិកម្មស្សា**តិ បរិសុទ្ធកាយវចីសមាចារស្ស។ តេនាហ **“និក្កិលេសតាយា”**តិអាទិ។ **កុសលូបសញ្ហិត**ន្តិ អនវជ្ជភាវូបគតំ។ **វតសមាទាន**ន្តិ ធុតធម្មសមាទានាទិ **សម្បន្នមេវ ហោតិ,** នាស្ស វិបត្តិ អត្ថីតិ អត្ថោ។ **មម សាសនេយេវ សិនាហិ,** យទិ អច្ចន្តមេវ សុទ្ធឹ ឥច្ឆសីតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“សចេ”**តិអាទិ។ **ខេមត**ន្តិ ខេមភាវំ។ យថា សព្ពភូតានិ តបវសេន ខេមប្បត្តានិ អភយប្បត្តានិ ហោន្តិ, ឯវំ ករោហីតិ តំ ហេដ្ឋា ទស្សិតំ មេត្តាទិភាវនំ ព្រាហ្មណស្ស សង្ខេបេន ឧបទិសន្តេនស្ស ឯកច្ចសមាធិសម្បទា តទវិនាភាវិនី បញ្ញាសម្បទា ច ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ **“មនោទ្វារសុទ្ធិ ទស្សិតា”**តិ។

តស្ស បន សម្បទាទ្វយស្ស និស្សយភូតំ សីលសម្បទំ ទស្សេតុំ **“សចេ មុសា ន ភណសី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច យថា “សចេ មុសា ន ភណសី”តិអាទិនា មុសាវាទ-បាណាតិបាត-អទិន្នាទាន-បដិវិរតិវចនេន អវសេសកាយវចីទុច្ចរិតវិរតីបិ វុត្តា ឯវ ហោតិ លក្ខណហារនយេន, ឯវំ “សទ្ទហានោ អមច្ឆរី”តិ សទ្ធាទិធនសម្បទានិយោជនេនេវ អវសេសអរិយធនសម្បទានិយោជនម្បិ សិទ្ធមេវ ហោតីតិ សទ្ធាទយោ វិមុត្តិបរិបាចនីយធម្មា ព្រាហ្មណស្ស បកាសិតា ឯវាតិ វេទិតព្ពា។ តេនេវាហ **“ឥមាយ ឯវ បដិបត្តិយា កិលេសសុទ្ធី”**តិ។ **គយា សម្មតតរា** ពាហុកាទីហិបីតិ អធិប្បាយោ។

៨០. **ឯកោ**តិ អសហាយោ, ឯសា បនស្ស អសហាយតា ឯកីភាវេនាតិ។ ន ហិស្ស តាវ តណ្ហាទុតិយតា វិគតា។ តេនេវាហ **“ន ចិរស្សេវា”**តិអាទិ។ ឯកគ្គហណេនេវ កាយេន វូបកដ្ឋតា វុត្តាតិ អាហ **“វូបកដ្ឋោ ចិត្តវិវេកេនា”**តិ។ តេន “ទិវា ចង្កមេន និសជ្ជាយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៤២៣; ៣.៧៥; វិភ. ៥១៩; មហានិ. ១៦១) អាគតំ ជាគរិយានុយោគមាហ។ តថាភូតស្ស ចស្ស ឯកាទសហិ អគ្គីហិ អាទិត្តេ តយោ ភវេ បស្សតោ យថា បមាទស្ស លេសោបិ នាហោសិ, ឯវំ កម្មដ្ឋានំ ព្រូហេន្តោ សម្មទេវ បទហតិ។ កត្ថចិ សង្ខារគតេ អនបេក្ខចិត្តោ

និប្ពានាធិមុត្តោ ឯវ វិហាសីតិ ទស្សេតុំ “**អប្បមត្តោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ខីណា ជាតី**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

វត្ថសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. សល្លេខសុត្តវណ្ណនា

៨១. “ចុន្ទោ”តិ តស្ស មហាថេរស្ស នាមំ, បូជាវសេន បន **មហាចុន្ទោ**តិ វុច្ចតិ យថា “**មហាមោគ្គល្លានោ**”តិ។ អត្តនោ វា ចុន្ទំ នាម ភាគិនេយ្យត្ថេរំ ឧបាទាយ អាយស្មតោ សារិបុត្តត្ថេរស្ស ភាតា អយំ មហាថេរោ “**មហាចុន្ទោ**”តិ បញ្ញាយិត្ថ យថា “មហាបន្ថកោ”តិ។ **សាយន្ហសមយ**ន្តិ ភុម្មត្ថេ ឯកំ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**សាយន្ហកាលេ**”តិ។ ន ហេត្ថ អច្ចន្ត សំយោគោ សម្ភវតីតិ។ **សត្តសង្ខារេហី**តិ សទ្ធិវិហារិកអន្តេវាសិកឧបាសកាទិសត្តេហិ ចេវ រូបារម្មណាទិសង្ខារេហិ ច។ **បដិនិវត្តិត្វា**តិ អបសក្កិត្វា។ **និលីយន**ន្តិ វិវេចនំ កាយចិត្តេហិ តតោ វិវិត្តតា។ **ឯកីភាវោ**តិ ហិ កាយវិវេកមាហ, **បវិវេកោ**តិ ចិត្តវិវេកំ។ **តតោ វុដ្ឋិតោ**តិ តតោ ទុវិធវិវេកតោ ភវង្គុប្បត្តិយា, សព្រហ្មចារីហិ សមាគមេន ច អបេតោ។ **អភិវាទាបេត្វា**តិ អភិវាទំ ការេត្វា។ **ឯវ**ន្តិ យថាវុត្តអភិវាទវសេន។ បត្តុយ្យាតិ ឧន្នាមេត្វា។ អនុបច្ឆិន្នភវមូលានំ តាវ ឯវំ អភិវាទោ ហោតុ, ឧច្ឆិន្នភវមូលានំ កិមត្ថិយោតិ អាហ “**ឯតំ អាចិណ្ណំ តថាគតាន**”ន្តិ។ តេន ន តថាគតា សម្បរាយិកំយេវ សត្តានំ សុខំ អាសីសន្តិ, អថ ខោ ទិដ្ឋធម្មិកម្បីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កស្មា ឯវំ តថាគតា អភិវទន្តីតិ តត្ថ ការណមាហ “**សុខកាមា ហី**”តិអាទិ។ **បុថុកាយា**តិ ពហូ សត្តកាយា។ **យក្ខា**តិ ទេវា។ តេ ហិ បូជនីយភាវេ “យក្ខា”តិ **វុច្ចន្តិ**។ **អភិវទន្តី**តិ អាសីសិតមេវត្ថំ ញាណករុណាហិ អភិមុខំ កត្វា វទន្តិ។

យាតិ អនិយមតោ គហិតា និយមតោ ទស្សេន្តោ “**ឥមា**”តិ អាហ។ **ឥមា**តិ ច អាសន្នបច្ចក្ខវចនន្តិ អាហ “**អភិមុខំ ករោន្តោ វិយា**”តិ , តំ តំ ទិដ្ឋិគតិកំ ចិត្តគតំ សម្មុខា វិយ ករោន្តោតិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋិយោ**តិ បុរិមបទលោបេន បាឡិយំ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**មិច្ឆាទិដ្ឋិយោ**”តិ អាហ។ សត្តេសុ ទិដ្ឋិគតចិត្តប្បាទេសុ ឧប្បជ្ជមានា, សត្តេសុ វា វិសយភូតេសុ អារព្ភ ឧប្បជ្ជមានា “**សត្តេសុ បាតុភវន្តី**”តិ វុត្តា។ **អត្តវាទេនា**តិ អត្តានំ អារព្ភ បវត្តេន វចនេន។ **បដិសំយុត្តា**តិ “អត្ថិ អត្តា”តិ គាហេ គាហណេ ច វិសយភាវេន បដិសំយុត្តា។ ទិដ្ឋិគតិកេន ទិដ្ឋី គាហន្តេហិ គហណេ គាហាបណេ ច ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិវាទស្ស វិសយោតិ តេន បដិសំយុត្តា នាម ហោតិ។ “អត្ថិ អត្តា”តិ ឯវំ បវត្តា ទិដ្ឋិ ឥធ អត្តវាទបដិសំយុត្តា, ន តស្សា វិសយភូតោ អត្តា។ សា ច វិសយភាវតោ តថាបវត្តេន វាទេន បដិសំយុត្តា។ **លោកវាទប្បដិសំយុត្តា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **វីសតិ ភវន្តិ** តតោ បរំ អត្តវាទវត្ថុនោ អភាវា ។ បញ្ចបិ ហិ ឧបាទានក្ខន្ធេ បច្ចេកំ “អត្តា”តិ តេ ច អត្តនោ និស្សយភាវេន គណ្ហតោ ឯតាសំ ទិដ្ឋីនំ សម្ភវោ, តព្ពិនិមុត្តោ បនាយំ វិសយោ អត្តគ្គហណាការោ ច នត្ថីតិ។ **សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា**តិ រូបាទីសុ អញ្ញតរំ “អត្តា”តិ, “លោកោ”តិ វា គហេត្វា តំ សស្សតោ សព្ពកាលភាវី និច្ចោ ធុវោតិ។ យថាហ “រូបី អត្តា ចេវ លោកោ ច សស្សតោ ចាតិ អត្តានញ្ច លោកញ្ច បញ្ញបេតី”តិអាទិ។ **សស្សតោ**តិអាទីសុ បឋមោ សស្សតវាទវសេន អត្តគ្គាហោ, ទុតិយោ ឧច្ឆេទវាទវសេន, តតិយោ ឯកច្ចសស្សតវាទវសេន, ចតុត្ថោ តក្កីវាទវសេន បវត្តោ, អមរាវិក្ខេបវសេន វា បវត្តោ អត្តគ្គាហោ។ **អន្តវា**តិ អត្តនោ បរិច្ឆេទតាវសេន។ **អនន្តវា**តិ អបរិច្ឆេទតាវសេន។ **អន្តវា ច អនន្តវា ចា**តិ តទុភយវសេន, ឥតរោ តក្កីវាទវសេន បវត្តោ អត្តគ្គាហោ។ ឯវំ បវត្តត្តា អដ្ឋ ហោន្តីតិ យោជនា។

អាទិមេវាតិ អាទិមនសិការមេវ។ តំ បន សរូបតោ ទស្សេន្តោ “**វិបស្សនាមិស្សកបឋមមនសិការមេវា**”តិ អាហ។ **អប្បត្វាបិ សោតាបត្តិមគ្គ**ន្តិ ឥមិនា អវធារណេន និវត្តិតំ ទស្សេតិ។ នាមរូបបរិច្ឆេទតោ បភុតិ យាវ ឧទយព្ពយទស្សនំ, អយំ ឥធ អាទិមនសិការោតិ អធិប្បេតោ បញ្ញាភាវនាយ អារម្ភភាវតោ។ ឧទយព្ពយានុបស្សនាសហិតតាយ ចស្ស **វិបស្សនាមិស្សកតា** វចនំ។ **ឯវ**ន្តិ ឥមស្ស អត្ថវចនំ “**ឯត្តកេនេវ ឧបាយេនា**”តិ , យថាវុត្តអាទិមនសិការេនាតិ អត្ថោ។ **ឯតាស**ន្តិ យថាវុត្តានំ អត្តវាទលោកវាទបដិសំយុត្តានំ ទិដ្ឋីនំ។ កាមញ្ច តាសំ តេន តទង្គវសេន បហានំ ហោតិយេវ, តំ បន នាធិប្បេតំ, តស្មា សមុច្ឆេទវសេន បហានំ បដិនិស្សគ្គោ ច ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នសំយោជនតាយ **អនធិមានិកោបិ សមានោ**។ “អរិយធម្មោ អធិគតោ”តិ មានោ អធិមានោ, សោ យេសំ អត្ថិ តេ **អធិមានិកា,** តេសំ ឧទយព្ពយញាណាធិគមេន អធិមានុប្បត្តិ តទវសានោ ច មនសិការោតិ អធិប្បេតោ។ តេន ទិដ្ឋីនំ បហានំ ន ហោតីតិ កថាបនត្ថំ អយំ បុច្ឆាតិ អាហ “**អធិមានប្បហានត្ថំ បុច្ឆតី**”តិ។ “អាទិមេវ នុ ខោ…បេ… បដិនិស្សគ្គោ ហោតី”តិ អនភិសមេតាវី វិយ វទន្តោ អធិមានេ ឋិតោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**អធិមានិកោ វិយ ហុត្វា**”តិ។ **សោ**តិ ថេរោ។ **តេសំ អត្ថាយាតិ** តេសំ អត្តនោ អន្តេវាសិកានំ ភគវតា ឯតស្ស មិច្ឆាគាហស្ស វិវេចនត្ថាយ។ ថេរោ កិរ ធម្មសេនាបតិ វិយ សទ្ធឹ អត្តនោ អន្តេវាសិកេហិ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិ។

៨២. **យត្ថា**តិ វិសយេ ភុម្មំ។ ទិដ្ឋីនញ្ហិ អារម្មណនិទស្សនមេតន្តិ។ យស្មា ទិដ្ឋីនំ អនុសយនភូមិបិ សមុទាចរណដ្ឋានម្បិ ខន្ធា ឯវ, តស្មា អាហ “**យត្ថ ចេតា ទិដ្ឋិយោ ឧប្បជ្ជន្តី តិអាទិ បញ្ចក្ខន្ធេ សន្ធាយ វុត្ត**”ន្តិ។ **រូបំ អភិនិវិស្សា**តិ “ឥទំ រូបំ មម អត្តា”តិ ទិដ្ឋាភិនិវេសវសេន អភិនិវិសិត្វា អារព្ភ។ អភិនិវិសមានា ឯវ ហិ ទិដ្ឋិនំ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ “**សោ អត្តា**”តិអាទីសុ យទិទំ ចក្ខាទិសង្គហំ រូបំ, សហពុទ្ធិនិពន្ធនតាយ **សោ មេ អត្តា**, សុខាសុខំ ឯត្ថ លោកិយតីតិ **សោ លោកោ**។ “**សោ**ឯវាហំ **បេច្ច** បរលោកេ **ភវិស្សាមី**តិ តថាភាវេន **និច្ចោ**, ថិរភាវេន **ធុវោ**, សព្ពទាភាវិតាយ **សស្សតោ**, និព្ពិការតាយ **អវិបរិណាមធម្មោ**តិ អត្ថោ។ យទិ បញ្ចក្ខន្ធេ សន្ធាយ វុត្តំ, កថមេកវចនន្តិ អាហ “**អារម្មណវសេនា**”តិអាទិ។ នានា ករីយតិ ឯតេនាតិ **នានាករណំ**, វិសេសោ។ **ជាតិវសេនា**តិ ឧប្បត្តិវសេន។ យេ ហិ អនិព្ពត្តបុព្ពា សមានាវត្ថា, តេ ឧប្បាទសង្ខាតវិការសមង្គិតាយ ឧប្បជ្ជន្តីតិ សមញ្ញំ លភន្តិ។ តេនាហ “**ជាតិវសេនា**”តិអាទិ។ **បុនប្បុនំ អាសេវិតា**តិ អនាទិមតិ សំសារេ អបរាបរុប្បត្តិយា លទ្ធាសេវនា។ ឯតេន កិលេសានំ ភាវនទ្ធេន អនុសយត្តំ វិសេសេតិ ។ **ថាមគតា**តិ ថាមភាវំ ឧបគតា។ ឯតេន អនុសយេ សភាវតោ ទស្សេតិ។ **ថាមគមន**ន្តិ ច កាមរាគាទីនំ អនញ្ញសាធារណោ សភាវោ។ តថា ហិ វុត្តំ “ថាមគតោ អនុសយេ បជហតី”តិ (បដិ. ម. ៣.២១)។ **អប្បដិវិនីតា**តិ សមុច្ឆេទវិនយវសេន ន បដិវិនីតា។ អប្បហីនា ហិ ថាមគតា កិលេសា អនុសេន្តីតិ វុច្ចន្តិ។ ឯតេន តេសំ ការណលាភេ សតិ ឧប្បជ្ជនារហតំ ទស្សេតិ។ **សមុទាចរន្តី**តិ អភិភវន្តិ។ ឯតេន តេសំ វីតិក្កមប្បត្តតំ ទស្សេតិ។ **ឧប្បជ្ជន្តី**តិ បន ឥមិនាវ បរិយុដ្ឋានាវត្ថា ទស្សិតា។

តំ បញ្ចក្ខន្ធប្បភេទំ អារម្មណន្តិ យំ តំ “យត្ថ ចេតា ទិដ្ឋិយោ ឧប្បជ្ជន្តី”តិអាទិនា វុត្តំ រូបុបាទានក្ខន្ធាទិ បញ្ចក្ខន្ធប្បភេទំ ទិដ្ឋីនំ អារម្មណំ។ **ឯតំ មយ្ហំ ន ហោតី**តិ ឯតំ ខន្ធបញ្ចកំ មយ្ហំ សន្តកំ ន ហោតិ មម កិញ្ចន បលិពោធភាវេន គហេតព្ពតាយ អភាវតោ។ តេនស្ស បរមត្ថតោ តណ្ហាវត្ថុភាវំ បដិក្ខិបតិ តាវកាលិកាទិភាវតោ។ **អហម្បិ ឯសោ ន អស្មី**តិ ឯសោ បញ្ចក្ខន្ធបភេទោ អហម្បិ ន អស្មិ, អហន្តិ សោ គហេតព្ពោ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯតេនស្ស មានវត្ថុភាវំ បដិក្ខិបតិ អនិច្ចទុក្ខជេគុច្ឆាទិភាវតោ។ **ឯសោ មេ អត្តាបិ ន ហោតិ** អត្តសភាវស្ស តត្ថ អភាវតោ មមញ្ចស្ស កិញ្ចនបលិពោធភាវេន គហេតព្ពតាយ អភាវតោ។

តណ្ហាវ មមន្តិ គណ្ហាតិ ឯតេនាតិ **តណ្ហាគាហោ។ តំ គណ្ហន្តោ**តិ តំ ឧប្បាទេន្តោ។ តេនាហ “**តណ្ហាបបញ្ចំ គណ្ហាតី**”តិ។ បបញ្ចេតិ សន្តានំ វិត្ថារេន្តោ សត្តេ សំសារេ ចិរាយតីតិ **បបញ្ចោ**។ **យថា វុត្តបភេទ**ន្តិ អដ្ឋសត តណ្ហាវិចរិតបភេទំ។ **តណ្ហាបបញ្ចំ បដិក្ខិបតិ** ខន្ធបញ្ចកស្ស តណ្ហាវត្ថុកាភាវវិភាវនេនាតិ អធិប្បាយោ។ បរតោ បទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **ទិដ្ឋេកដ្ឋា**តិ ទិដ្ឋិយា បហានេកដ្ឋា។ តេន តេសំ បឋមមគ្គវជ្ឈតំ ទស្សេតិ។ សហជេកដ្ឋា បន ទិដ្ឋិយា តណ្ហា ឯវ, ន មានោ, សា ច ខោ អបាយគមនីយា។ **យថា អត្ថី**តិ យេន អនិច្ចទុក្ខា សុភានត្តាការេន អត្ថិ, តថា បស្សន្តោ យថាភូតំ បស្សតិ នាម។ តេនាហ “**ខន្ធបញ្ចកញ្ហី**”តិអាទិ។ **ឯតេនេវ អាការេនា**តិ រុប្បនាទិអនិច្ចាទិអាការេនេវ។ **គយ្ហមានម្បិ** អប្បហីនវិបល្លាសេហិ។ **តេនាការេនា**តិ “ឯតំ មម”ន្តិអាទិអាការេន។ **នេវត្ថិ** យថាភូតទស្សនវិបល្លាសានំ តទភាវតោ។ **សុដ្ឋុ បស្សន្តស្សា**តិ យថា បុន តថា ន បស្សិតព្ពំ, ឯវំ សុដ្ឋុ សាតិសយំ បស្សន្តស្ស។

ន អាទិមនសិការេនេវ ទិដ្ឋិប្បហានំ ហោតិ, អធិមានិកានំ បន អធិមានមត្តមេតំ ទស្សនំ។ មគ្គេនេវ តំ ហោតីតិ តមមត្ថំ វិភាវេន្តោ “**សោតាបត្តិមគ្គេន ទិដ្ឋិប្បហានំ ទស្សេត្វា**”តិ អាហ។ **វិភជន្តោ**តិ អធិមានិកានំ ឈានានិ អសល្លេខភាវេន វិភជន្តោ។ **ពាលបុថុជ្ជនានំ នេវ ឧប្បជ្ជតិ** អការកភាវតោ។ **ន អរិយសាវកានំ** បហីនាធិមានបច្ចយត្តា។ **ន អដ្ឋាននិយោជកោ** សប្បាយកម្មដ្ឋានេយេវ និយោជនតោ។

ថេរោ “យទត្ថំ សង្ឃោ បក្កោសតិ, សោ អត្ថោ តត្ថ វាសីនំ អាគតាគតានំ ឥធ ឥជ្ឈតី”តិ តំ ឧទិក្ខន្តោ សង្ឃេន យាវតតិយំ បហិតោបិ ន គតោ ន អគារវេន។ តេនាហ “**កិមេត**”ន្តិអាទិ។ បណ្ឌិតោ ហិ តត្ថ អត្តនោ កិច្ចមេវ ករោតីតិ **អញ្ញតរំ វុឌ្ឍបព្ពជិតំ បាហេសិ**។ **កិមេត**ន្តិ សង្ឃស្ស អាណាយ អករណំ នាម កិមេតន្តិ ករណេ អាទរំ ទីបេន្តោ ឯវមាហ។ **សង្ឃិវស្សាតីតោ**តិ អប្បត្តេ បត្តសញ្ញី ឯវ សង្ឃិវស្សាតីតោ។ យស្មា បេសលា បេសលេហិ សទ្ធឹ សំសន្ទន្តិ សមានាធិមុត្តិតាយ, តស្មា ថេរោ “**សាធាវុសោ**”តិ វត្វា ហត្ថិមាបនាទី សព្ពំ អកាសិ។

តាទិសោវាតិ អនន្តរំ វុត្តត្ថេរសទិសោវ អប្បត្តេ បត្តសញ្ញី ឯវ សង្ឃិវស្សាតីតោតិ អត្ថោ។ **បទុមគុម្ព**ន្តិ កមលសណ្ឌំ។ **បាសាទំ បាវិសិ** វិស្សដ្ឋំ ឱលោកនេនស្ស បុថុជ្ជនភាវោ អត្តនាវ បញ្ញាយិស្សតីតិ។ តិស្សមហាវិហារេ កិរ ថេរា ភិក្ខូ តទា “សកចិត្តំ បសីទតី”តិ វចនំ បូជេន្តា កាលស្សេវ ចេតិយង្គណំ សម្មជ្ជិត្វា ឯត្តការម្មណមេវ ពុទ្ធារម្មណបីតី ឧប្បាទេត្វា ទិវសេ ទិវសេ តថា ករោន្តិ។ តេន វុត្តំ “**តស្មិញ្ច សមយេ**”តិអាទិ។ “ធម្មទិន្ន, ឥធ បត្តចីវរំ បបេតី”តិ **វត្តាបិ** បដិសន្ថារវសេន កិញ្ចិ **បុច្ឆិតាបិ នាហោសិ។ គុណំ ជានាតី**តិ និមុជ្ជនាទីសុ វិវរទានាទិនា គុណំ ជានាតិ វិយ។ **តុម្ហេ បន ន ជានិត្ថ** អាគន្តុកវត្តស្សបិ អករណតោ។ សត្ថុអាណាវិលង្ឃិនី

កីទិសី សា សង្ឃស្ស កតិកា? កតិកា ច នាម សិក្ខាបទាវិរោធេន អនុវត្តេតព្ពា, ឯត្តកម្បិ អជានន្តេហិ មេ សំវាសោ នត្ថីតិ អាកាសេ អព្ភុក្កមិ។

យំ តស្ស ឯវមស្ស សល្លេខេន វិហរាមីតិ យោ “បឋមជ្ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរេយ្យា”តិ វុត្តោ, តស្ស ភិក្ខុនោ យំ “បឋមជ្ឈានសង្ខាតំ បដិបត្តិវិធានំ កិលេសេ សល្លេខតិ, តេន សល្លេខេន អហំ វិហរាមី”តិ អធិមានវសេន ឯវមស្ស ឯវំ ភវេយ្យ ឋានមេតំ វិជ្ជតីតិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ **តំ ន យុជ្ជតី**តិ តំ អធិមានិកស្ស “យថា វិភង្គំ បឋមជ្ឈានំ សល្លេខោ”តិ បរិវិតក្កិតំ ន យុជ្ជតិ យុត្តំ ន ហោតិ។ តេនាហ **“ន ហី”**តិអាទិ។ តត្ថ សម្មា សព្ពសោ ច កិលេសេ លិខតីតិ **សល្លេខោ**, អរិយមគ្គោ។ តទុបាយវិបស្សនា **សល្លេខបដិបទា**។ យំ បន ឈានំ វិបស្សនាបាទកំ, តម្បិ ឈានំ បរិយាយេន មគ្គបាទកំ ហោតិយេវ។ តេនាហ **“អវិបស្សនាបាទកត្តា”**តិអាទិ។

ឈានធម្មវសេនាតិ វិតក្កាទិបញ្ចកជ្ឈានធម្មវសេន។ ចិត្តុប្បាទវសេន អនេកវារំ បវត្តមានម្បិ ឈានំ ឯកាវជ្ជនតាយ ឯកវីថិបរិយាបន្នត្តា ឯកា សមាបត្តិ ឯវាតិ **“បុនប្បុនំ សមាបត្តិវសេនា”**តិ វុត្តំ។ ចត្តារិ អរូបជ្ឈានានិ យថាសកំ ឯកេកស្មឹយេវ អារម្មណេ បវត្តន្តីតិ អាហ **“អារម្មណភេទាភាវតោ”**តិ។ **បុរិមការណទ្វយវសេនេវា**តិ “ឈានធម្មវសេន, បុនប្បុនំ សមាបត្តិវសេនា”តិ បុព្ពេ វុត្តប្បការការណទ្វយវសេនេវ។

តេសំ អរូបជ្ឈានានំ កិលេសបរិឡាហាភាវេន **និព្ពុតានិ** អង្គានិ, ភាវនាវិសេសវសេន **សុខុមានិ** អារម្មណានិ។ **តស្មា តានី**តិ តេសំ វសេន តានិ ឈានានិ សន្តានិ, តស្មា **“សន្តា ឯតេ វិហារា”**តិ វុត្តំ។ **តេសំ ចតុន្នម្បី**តិ ចតុន្នម្បិ តេសំ អរូបជ្ឈានានំ។

៨៣. **សោ**តិ អធិមានិកោ ភិក្ខុ, អញ្ញោ វា ឥតោ ពាហិរកោ តាបសបរិព្ពាជកាទិកោ ន ហិ សម្មសតិ។ តត្ថ អធិមានិកោ អប្បត្តេ បត្តសញ្ញិតាយ ន សម្មសតិ, ឥតរោ អវិសយតាយ។ **យត្ថា**តិ យស្មឹ សល្លេខវត្ថុស្មឹ, អវិហឹសកតាទីហិ **ចតុចត្តាលីសាយ អាការេហិ**។

អដ្ឋ សមាបត្តិយោ នាម កិលេសានំ វិក្ខម្ភនវសេន បវត្តា ឧត្តរុត្តរិ សន្តបណីតា ធម្មា, ន តថា លោកិយា អវិហឹសាទយោ។ តត្ថ កថំ អវិហឹសាទយោ ឯវ សល្លេខភាវេន វុត្តា, ន ឥតរាតិ ឥមមត្ថំ វិភាវេន្តោ ចោទកោ **“កស្មា បនា”**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ កាមំ សមាបត្តិយោ សន្តបណីតសភាវា, វដ្ដបាទកតាយ បន កិលេសានំ សល្លេខបដិបទា ន ហោន្តិ, អវិហឹសាទយោ បន វិវដ្ដបាទកា សល្លេខបដិបទាតិ ឥមមត្ថំ វិភាវេន្តោ **“លោកុត្តរបាទកត្តា”**តិអាទិមាហ។ ឥមិនាយេវ អដ្ឋសមាបត្តីហិ អវិហឹសាទីនំ វិសេសទីបកេន សុត្តេន យថា មហប្ផលតរំ ហោតិ, តំ បការជាតំ វេទិតព្ពំ។ ឥទញ្ហិ ទក្ខិណេយ្យតរតាយ ទក្ខិណាយ មហប្ផលតរតំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ ននុ តត្ថ “សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ”តិ អាគតំ, ន “សរណគតោ”តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“សរណគមនតោ បដ្ឋាយា”**តិអាទិ។ វុត្តញ្ហេតំ **អដ្ឋកថាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ៣.៣៧៩) “ហេដ្ឋិមកោដិយា តិសរណំ គតោ ឧបាសកោបិ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ នាមា”តិ។ យោ ហិ វដ្ដទុក្ខំ សមតិក្កមិតុកាមោ បសន្នចិត្តោ រតនត្តយំ សរណំ គច្ឆតិ, តស្ស តំ អធិសីលាទីនំ ឧបនិស្សយោ ហុត្វា អនុក្កមេន ទស្សនមគ្គាធិគមាយ សំវត្តេយ្យាតិ។

វិហឹសាទិវត្ថុន្តិ យទេតំ វិហឹសាទីនំ វត្ថុំ វទាម, ឥមស្មឹ វិហឹសាទិវត្ថុស្មឹ។ **អន្តមិច្ឆាទិដ្ឋិញ្ច មិច្ឆត្តានំ អាទិមិច្ឆាទិដ្ឋិញ្ចា**តិ ឥទំ ទេសនាក្កមំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **មិស្សេត្វា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ កត្វា។ **តថា**តិ ឥមិនា យថា កម្មបថមិច្ឆត្តានំ អន្តេ អាទិម្ហិ ច វុត្តមិច្ឆាទិដ្ឋី មិស្សេត្វា ឯកជ្ឈំ វុត្តំ, តថា តេសំ អន្តេ វុត្តសម្មាទិដ្ឋីតិ ឥមមត្ថំ ឧបសំហរតិ។

បាណន្តិ វោហារតោ សត្តំ, បរមត្ថតោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ **អតិបាតេន្តិ** សរសេនេវ បតនសភាវំ អតិច្ច អន្តរា ឯវ បាតេន្តិ, អតិក្កម្ម វា សត្ថាទីហិ អភិភវិត្វា បាតេន្តិ។ **អទិន្ន**ន្តិ បរសន្តកំ។ **អាទិយន្តី**តិ គណ្ហន្តិ។ **សល្លេខតី**តិ សមំ លេខតិ, បជហតីតិ អត្ថោ។ កម្មបថកថា ឯសាតិ **“អត្ថភញ្ជនក”**ន្តិ វុត្តំ។ បិយសុញ្ញករណតោ **បិសុណា**, បិសតិ បរេ សត្តេ ហឹសតីតិ វា **បិសុណា**។ **ផរុសា**តិ លូខា, និដ្ឋុរាតិ អត្ថោ។ **និរត្ថក**ន្តិ អត្ថរហិតំ អត្តនោ បរេសញ្ច ហិតវិនិមុត្តំ។ **មិច្ឆា**តិ វិបរីតា និច្ចាទិវសេន បវត្តិយា។ **បាបិកា**តិ លាមិកា។ ឯកន្តាកុសលតាយ **វិញ្ញូហិ** ពុទ្ធាទីហិ **គរហិតា**។ **នត្ថិ ទិន្នន្តិ អាទិវត្ថុកាយា**តិ ទសវត្ថុកមិច្ឆាទិដ្ឋិមាហ។ នត្ថិកភាវាភិនិវេសនវសេន កម្មបថប្បត្តិយេវស្សា **កម្មបថបរិយាបន្នតា**។ “រូបំ អត្តា”’តិអាទិនយប្បវត្តា អត្តទិដ្ឋិ មគ្គន្តរាយករត្តា **អនិយ្យានិកទិដ្ឋិ**។ អនិយ្យានិកត្តា ឯវ ហិស្សា មិច្ឆត្តបរិយាបន្នតា។ **សម្មា**តិ អវិបរីតា, តតោ **ឯវ សោភនា** សុន្ទរា, ពុទ្ធាទីហិ បសត្ថត្តា **វិញ្ញុប្បសត្ថា**។ សេសមេត្ថ មិច្ឆាទិដ្ឋិយំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

អសុភាទីសុ សុភាទិអាការគ្គហណតោ **អយាថាវអនិយ្យានិកា** អយោនិសោ ឧប្បត្តិយា។ **អកុសលា**តិ អយាថាវអនិយ្យានិកា អកុសលា សង្កប្បា។ **ឯស នយោ**តិ ឥមិនា "អយាថាវា អនិយ្យានិកា អកុសលា វាចា"តិអាទិនា តត្ថ តត្ថ អយាថាវាទិអត្ថំ អតិទិសតិ។ **វាចា**តិ ចេតនា អធិប្បេតា, តថា **កម្មន្តាជីវាសតិ** ច។ យេភុយ្យេន អតីតានុស្សរណវសេន បវត្តិតោ **"អតីតំ ចិន្តយតោ"**តិ វុត្តំ។ តថា ហិ លោកេ ឯវំ វទន្តិ "យំ មេ បហូតំ ធនំ អហោសិ, តំ បមាទវសេន បន ពហុំ ខីណ"ន្តិ។ **សតិបតិរូបកេនា**តិ "ចិរកតម្បិ ចិរភាសិតម្បិ សរិតា"តិ ឯវំ វុត្តសតុប្បត្តិបតិរូបកេន។ **ឧប្បត្តិ**ន្តិ ចិត្តុប្បត្តិ។ តថាបវត្តចិត្តុប្បាទោ ហិ មិច្ឆាសតិ។ សា បន កោធវសេន វា "អក្កោច្ឆិ មំ អវធិ ម"ន្តិអាទិនា (ធ. ប. ៣) ឧបនយ្ហន្តស្ស, រាគវសេន វា "យានិស្ស តានិ បុព្ពេ មាតុគាមេន សទ្ធឹ ហសិតលបិតកីឡិតានិ អនុស្សរតី"តិ (អ. និ. ៧.៥០) វុត្តនយេន សុភតោ អនុស្សរន្តស្ស, ទិដ្ឋិវសេន វា "សោ ខោ បន មេ អត្តា និច្ចោ ធុវោ"តិអាទិនា មិច្ឆាអភិនិវិសន្តស្សាតិ ឯវមាទិនា នយេន បវត្តតីតិ វេទិតព្ពា។

ឧបាយចិន្តាវសេនាតិ ខិប្បជាលកុមិនាទុហលាទិឧបករណសំវិធានាទីសុ យុត្តិចិន្តនាទិវសេន **បាបំ កត្វា** វិប្បដិសារនិមិត្តំ, **"សុកតំ មយា"**តិ បាមោជ្ជនិមិត្តំ កត្វា **បច្ចវេក្ខណាការេន មោហោ** អញ្ញាណំ។ តត្ថ បន "អសិវេ សិវា"តិ វោហារោ វិយ ញាណវោហារោ។ មិច្ឆាសភាវត្តា បន **មិច្ឆាញាណំ**ត្វេវ វុច្ចតិ។ ឯកូនវីសតិភេទំ បច្ចវេក្ខណញាណំ សម្មា បេក្ខិតត្តា **សម្មាញាណំ** វុច្ចតិ, ឥតរំ បន ឈានាទិបច្ចវេក្ខណញាណំ សម្មាទិដ្ឋិយាវ សង្គយ្ហតិ។ រូបារូបសមាបត្តិលាភិតាមត្តេន វឌ្ឍតោ **អវិមុត្តាយេវ សមានា "វិមុត្តា មយ"ន្តិ ឯវំសញ្ញិនោ**។ បកតិបុរិសន្តរញាណសង្ខាតាយំ, គុណវិយុត្តស្ស អត្តនោ សកត្តនិ អវដ្ឋានសង្ខាតាយំ, អត្តនោ មហាព្រហ្មុនា សលោកតា តស្ស សមីបតាសំយុជ្ជនសង្ខាតាយំ វា អវិមុត្តិយំ **វិមុត្តិសញ្ញិនោ**។ ឯកន្តាកុសលតាយ ហីនត្តា **បាបិកា**។ អយាថាវតាយ **វិបរីតា។ យថាវុត្តេនា**តិ "អវិមុត្តាយេវ សមានា"តិ វុត្តប្បការេន។ "មយមេត្ថ សម្មាទិដ្ឋិ ភវិស្សាមា"តិអាទីសុ ផលសម្មាទិដ្ឋិអាទីនិបិ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិអាទិបក្ខិកានេវាតិ អធិប្បាយេន **"ផលសម្បយុត្តានិ...បេ.... វេទិតព្ពា"**តិ វុត្តំ។ សព្ពេបិ បន ផលធម្មេ វិមុត្តិក្ខន្ធសង្គហិតោ "វិមុត្តី"តិ វុច្ចមានេ ន កោចិ វិរោធោ។ ឯត្ថ សម្មាវិមុត្តិសង្ខាតេ សល្លេខវត្ថុម្ហិ។

យទិ **នីវរណវសេន វុត្តានិ**, តស្មា តីណេវ វុត្តានីតិ អាហ **"អភិជ្ឈាលូ"**តិអាទិ។ បរិយុដ្ឋានប្បត្តា **ថិនមិទ្ធបរិយុដ្ឋិតា**។ យស្ស ធម្មស្ស អត្ថិតាយ ឧទ្ធតា នាម ហោន្តិ, សោ ធម្មោ ឧទ្ធច្ចន្តិ អាហ **"ឧទ្ធច្ចេន សមន្នាគតាតិ ឧទ្ធតា"**តិ។ **វិចិនន្តា**តិ ធម្មោតិ វា អធម្មោតិ វា អាទិនា យំ កិញ្ចិ សភាវំ វិនិច្ឆិនន្តា។ **ឧបនាហនសីលា**តិ បរស្ស អត្តនោ ចិត្តេ អនុពន្ធនសីលា។ **ឥស្សន្តី**តិ ឧសូយន្តិ។ **សឋយន្តីតិ សឋា** អញ្ញថា អត្តានំ អញ្ញថា បវេទនកា។ តេ បន យស្មា ន យថាភូតវាទិនោ, តស្មា អាហ **"ន សម្មា ភាសន្តីតិ វុត្តំ ហោតី"**តិ។ **វុត្តបច្ចនីកនយេនា**តិ "ន កោធនា អក្កោធនា"តិអាទិនា វុត្តអត្ថបដិបក្ខនយេន។

ទុក្ខំ វចោ ឯតេសុ វិប្បដិកូលគ្គាហិតាយ វិបច្ចនីកកាហេសូតិ **ទុព្ពចា**។ តេ បន វចនក្ខមា ន ហោន្តីតិ អាហ **"វត្តុំ ទុក្ខា"**តិអាទិ។ ហីនាចារតាយ ទុក្ខស្ស វា សម្បាបកតាយ **បាបកា**។ **អសទ្ធម្មវសេនា**តិ អសប្បុរិសធម្មវសេន។ អត្តនា វិសេសិតព្ពវសេន កាយវិញ្ញត្តិអាទីនំ កាយកម្មទ្វារាទិភាវោ វិយ អស្សទ្ធិយាទិអសទ្ធម្មសមន្នាគមេនអសតំ អសប្បុរិសានំ ធម្មានន្តិ តានិយេវ អស្សទ្ធិយាទីនិ អសទ្ធម្មា នាម, តេសំ វសេនាហ **"សទ្ធា ឯតេសំ នត្ថី"**តិ យថា តំ "ទុប្បញ្ញា"តិ។ សុត្តគេយ្យាទិ **អប្បំ សុតំ ឯតេសន្តិ អប្បស្សុតា**, សុតេន អនុបបន្នា។ **នត្ថីតិ គហេតព្ព**ន្តិ ឥមិនា អភាវត្ថោ អយំ អប្ប-សទ្ទោ "អប្បឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្សាន"ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ១០.១១) វិយាតិ ទស្សេតិ។ សម្មាបដិបត្តិយា អនារម្ភនតោ **កុច្ឆិតា** ការយ្ហា **សីទន្តិ** ឱសីទន្តិ សំកិលេសបក្ខេតិ **កុសីតា** ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ អកុសលានំ ធម្មានំ បហានាយ កុសលានំ ធម្មានំ ឧបសម្បទាយ **អារទ្ធំ** បគ្គហិតំ **វីរិយំ ឯតេសន្តិ អារទ្ធវីរិយា**។ អនុប្បាទនេន **មុដ្ឋា** នដ្ឋា សតិ **ឯតេសន្តិ មុដ្ឋស្សតី**។ **ទុដ្ឋា**តិ ទូសិតា។ ទុប្បញ្ញា នាម ទូសិតភាវោ បដិបក្ខេន វិនាសិតភាវោតិ អាហ **"នដ្ឋបញ្ញាតិ វុត្តំ ហោតី"**តិ។ ហេដ្ឋា សម្មាទិដ្ឋិគ្គហណេន កម្មស្សកតាបញ្ញាយ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា ច គហិតត្តា សុព្ពចកល្យាណមិត្តតាបរិវារាហិ ឥធ សទ្ធាទីហិ វិបស្សនាសម្ភារស្ស ឧទ្ទដត្តា ច វុត្តំ **"ឥធ វិបស្សនាបញ្ញា វេទិតព្ពា"**តិ។ តេនាហ **"វិបស្សនាសម្ភារោហី"**តិអាទិ។ យុត្តិ អនបេក្ខិត្វាបិ អយមត្ថោ គហេតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"បោរាណានំ អាណា"**តិ។

លោកុត្តរគុណានំ អន្តរាយករន្តិ លោកុត្តរគុណានំ អធិគមស្ស អន្តរាយករំ។ **សន្ទិដ្ឋិ**ន្តិ សំ អត្តនោ ទិដ្ឋិំ, យំ វា តំ វា អត្តនា យថាគហិតទិដ្ឋិន្តិ អត្ថោ។ សភាវំ អតិក្កមិត្វា បរតោ អាមសនតោ **បរាមាសី។ ទឡ្ហគ្គាហី**តិ "ឥទមេវ សច្ច"ន្តិ ថិរគ្គាហគ្គាហី។ **បដិនិស្សគ្គី**តិ បដិនិស្សជ្ជនកោ។ **កុម្មោវា**តិ យថា កច្ឆបោ អត្តនោ បាទាទិកេ អង្គេ កេនចិ ឃដ្ដិតោ សព្ពានិ អង្គានិ អត្តនោ កបាលេយេវ សមោទហតិ, ន ពហិ នីហរតិ, ឯវមេយម្បិ "ន សុន្ទរោ តវ គាហោ, ឆឌ្ឌេហិ ន"ន្តិ វុត្តោ តំ ន វិស្សជ្ជេតិ។ **អន្តោយេវ** អត្តនោ ហទយេ ឯវ បបេត្វា តំ វទតិ។ **កុម្ភីលគ្គាហ**ន្តិ សំសុមារគ្គាហំ។ **គណ្ហន្តី**តិ យថា សំសុមារា គហិតំ ន វិស្សជ្ជេន្តិ, ឯវំ គណ្ហន្តិ។

៨៤. ឯវំ ចតុចត្តាលីសាយ អាការេហីតិ អវិហឹសនាទីហិ ចតុអធិកចត្តាលីសប្បការេហិ។ កស្មា បនេត្ថ អវិហឹសា អាទិតោ វុត្តា? សព្ពគុណានំ មូលភាវតោ។ អវិហឹសាតិ ហិ ករុណាយេតំ អធិវចនំ, សា ច វិសេសតោ សីលស្ស មូលការណំ បរូបឃាតលក្ខណា ទុស្សីល្យា ឱរមាបនតោ។ យថា ហិ បាណាតិបាតោ បរូបឃាតលក្ខណោ, តថា បរេសំ សាបតេយ្យាវហរណំ, សត្តិប្បហារតោបិ ធនស្សាវហារោ គរុតរោតិ។ តថា អព្រហ្មចរិយំ គព្ភធារណាទិទុក្ខាវហនតោ, បរទារាតិក្កមេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ បរេសំ វិសំវាទនភេទនមម្មឃដ្ដនានំ បរូបឃាតភាវោ បាកដោ ឯវ, សម្ផប្បលាបោ អត្ថក្កាហាបនតោ អនត្ថុប្បាទនតោ, អភិជ្ឈា អទិន្នាទានាទិហេតុតោ, ព្យាបាទោ បាណាតិបាតាទិហេតុតោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ សព្ពានត្ថហេតុតោ បរូបឃាតលក្ខណា, មិច្ឆាទិដ្ឋិធម្មិកបដិញ្ញោបិ បាណាតិបាតាទីនិ ករោតិ, បរេ ច តត្ថ និយោជេតិ, កិមង្គំ បន ឥតរេ។ វិហឹសលក្ខណា ទុស្សីល្យា ឱរមា អវិហឹសលក្ខណា វិសេសតោ សីលស្ស ពលវការណំ។ សីលបទដ្ឋានោ ច សមាធិ, សមាធិបទដ្ឋានា ច បញ្ញាតិ សព្ពគុណានំ មូលភូតា អវិហឹសា។ អបិច ឧឡារជ្ឈាសយានំ និសម្មការីនំ ធីរានំ ឧត្តមបុរិសានំ សីលំ វិយ សមាធិបញ្ញាបិ បរេសំ ហិតសុខាវហាវ សម្បជ្ជន្តីតិ ឯវម្បិ ករុណា សព្ពគុណានំ មូលន្តិ សា អាទិតោ វុត្តា។

តតោ បរំ វិសេសតោ “អវិហឹសាសមុដ្ឋានា ឥមេ ធម្មា”តិ ទស្សេតុំ កុសលកម្មបថធម្មា គហិតា។ តតោ ឥទំ គុណានំ មូលភូតំ សីលំ, ឯត្ថ បតិដ្ឋិតេន ឥមេ ធម្មា ឧប្បាទេតព្ពាតិ ទស្សេតុំ អដ្ឋ សម្មត្តា គហិតា។ តេសំ វិសោធនាយ បដិបន្នស្ស អាទិតោ ឯវំ ហោតីតិ ទស្សេតុំ នីវរណវិវេកោ គហិតោ, អាទិតោ នីវរណទ្វយស្ស អគ្គហណេ គហិតាគហិតការណំ **អដ្ឋកថាយ** វុត្តមេវ។ កោធស្ស បន ព្យាបាទតោ ភេទោ **វត្ថសុត្តវណ្ណនាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៧១) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ កោធាទិប្បហានេន ចេត្ត សល្លេខសិទ្ធីតិ ទស្សេតុំ តតោ ឧបក្កិលេសវិសុទ្ធិ គហិតា។ សា ច សុព្ពចកល្យាណមិត្តអប្បមត្តតាហិ សិជ្ឈតីតិ ទស្សេតុំ បកិណ្ណកា គហិតា។ សម្បន្នសោរចស្សតាទិគុណស្ស ឥមេ ធម្មា បារិបូរិំ គច្ឆន្តិ, វិបស្សនំ បរិព្រូហេត្វា អរិយមគ្គាធិគមាយ សំវត្តន្តីតិ ទស្សេតុំ សទ្ធម្មា គហិតា។ ឯវំភូតស្ស អយំ មិច្ឆាគាហោ លោកុត្តរគុណាធិគមស្ស អន្តរាយករោ, តស្មា សោ ទូរតោ វជ្ជេតព្ពោ, ឯវំ យថាវុត្តាយ សម្មាបដិបត្តិយា អរិយមគ្គំ អធិគច្ឆន្តោ សល្លេខំ មត្ថកំ បាបេតីតិ ទស្សេតុំ “សន្ទិដ្ឋិបរាមាសី”តិអាទិ វុត្តន្តិ ឯវមេតេសំ ចតុចត្តាលីសាយ សល្លេខាការានំ គហណបយោជនំ អនុបុព្ពី ច វេទិតព្ពា។ បយោគតោ សល្លេខបដិបទំ បដិបជ្ជិតុំ អសក្កោន្តានំ ចិត្តុប្បាទោបិ ពហូបការោតិ អាហ “**ចិត្តុប្បាទម្បិ ពហូបការំ ទស្សេតុ**”ន្តិ។

កុសលេសុ ធម្មេសូតិ អវិហឹសាទីសុ យថាវុត្តអនវជ្ជធម្មេសុ។ **អនុវិធិយនា**តិ ចិត្តុប្បាទស្ស កាយវាចាហិ អនុវិធានា។ **តេសំ ធម្មាន**ន្តិ អវិហឹសាទិធម្មានំ, តេសំ វា ចិត្តុប្បាទវសេន បវត្តធម្មានំ។ ឥទានិ យថាវុត្តធម្មំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**កស្មា បនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ សរណគមនំ វាចាយ វិញ្ញាបេតុំ អសក្កោន្តស្ស វសេន វុត្តំ “**កាយេន វា**”តិ។ “សីលំ កាយេន សមាទិយតី”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច តថា តថា បវត្តសល្លហុកកាមាវចរកុសលចិត្តុប្បត្តិំ ឧបាទាយ តថារូបកុសលកាយវចីកម្មានំ ពហូបការតា វុត្តាតិ ន សភាវតោ ចិត្តុប្បាទស្ស ពហូបការតំ ញាយតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៨៥. ហិតាធិគមាយាតិ ទិដ្ឋធម្មិកាទិហិតសម្បត្តិយា, អរិយមគ្គាធិគមាយ ឯវ វា។ អរិយមគ្គោ ហិ ឯកន្តហិតត្តា ហិតោ នាម។ បរិវជ្ជនវសេន គមនំ បវត្តិ បរិក្កមនន្តិ អាហ “**បរិក្កមនាយ បរិវជ្ជនត្ថាយា**”តិ។ សម្មាទស្សនុបាយសំវិធានេន **អវិហឹសា បដិយត្តា** សម្មាសម្ពុទ្ធេន។ **សុខេនេវា**តិ អកិច្ឆេនេវ។ ឯតេនេវ **ឧបាយេនា**តិ ឯតេនេវ អវិហឹសាបទេ វុត្តេន វិធិនា។ **សព្ពបទានី**តិ សេសានិ តេចត្តាលីស បទានិ។

៨៦. អកុសលា បដិសន្ធិអជនកា នាម ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តុប្បាទធម្មា អញ្ញេបិ បវត្តិវិបាកមត្តទាយិនោ, **ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា វិបាកជនកា**, បច្ចយវេកល្លេន វិបច្ចិតុំ អលទ្ធោកាសា អហោសិកម្មាទយោ វា **អជនកា**។ **ជាតិវសេនា**តិ អកុសលជាតិវសេន។ **អធោភាគង្គមនីយា**តិ អបាយគមនីយា។ **ឯវំនាមា**តិ នាមគ្គហណេន សភាវំ ឧបលក្ខេតិ សតិ បច្ចយសមវាយេ តំសភាវានតិវត្តនតោ។ តេនាហ “**វិបាកកាលេ អនិដ្ឋាកន្តវិបាកត្តា**”តិ។ វុត្តនយេនេវ កុសលបក្ខោ វេទិតព្ពោ។ អយំ បន វិសេសោ, ឥធ បដិសន្ធិអជនកា អភិញ្ញាសហគតធម្មា, សេសំ វុត្តសទិសមេវ។ **សព្ពេ អកុសលា**តិ ឯត្ថ វិហឹសមេកំ ឋបេត្វា ឥតរេ សព្ពេ អកុសលា ឧបមាភូតា។ វិហឹសា ហិ ឧបមេយ្យំ។ **សព្ពេ កុសលា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯតេនេវ ឧបាយេនា**តិ យថា វិហឹសានំ ឧបមេយ្យតា, តទវសេសានំ កុសលាកុសលានំ ឧបមាភាវោ វុត្តោ, ឥមិនា នយេន អកុសលំ បាណាតិបាតាទិអកុសលេន ឥតរេន, កុសលញ្ច បាណាតិបាតាបដិវិរតិអាទិកុសលេន ឥតរេន ឧបមេតព្ពំ។

៨៧. បរិនិព្ពាបនេតិ កិលេសបរិឡាហវូបសមនេ។ បរិតោ លិម្បនដ្ឋេន បលិបំ វុច្ចតិ មហាកទ្ទមំ, តំ បន ឯកន្តតោ គម្ភីរម្បិ ហោតីតិ “**គម្ភីរកទ្ទមេ និមុគ្គោ**”តិ វុត្តំ។ បលិបំ វិយ **បលិបន្តិ បញ្ច កាមគុណា វុច្ចន្តិ, តស្មា**

ឯវំ ឥទានិ វុច្ចមានេន ឧបមោបមេយ្យសំសន្ទនេនយេន **ឯត្ថ** ឥមស្មឹ ឋានេ **អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា**។ **ន ហិ តំ ការណ**ន្តិ ឯត្ថ ការណំ នាម ហត្ថស្ស វា បាទស្ស វា អបលិបន្នភាវោ, សោ បន នត្ថិ។ ឯស នយោ ឧបមេយ្យេបិ។

តត្ថ សិយា កស្សចិ បរិវិតក្កោ "ភគវតោ ទេសនានុភាវេន ភិក្ខុអាទយោ កថេន្តី"តិ។ **"ភគវាយេវ ហិ តត្ថ ឧទ្ធរតី"**តិ វត្វា ឧបមាយ តទត្ថំ វិភាវេតុំ **"វណ្ណោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ បុថុជ្ជនា តាវតិដ្ឋន្តុ, សាវកសិខាប្បត្តវិសេសានម្បិ អរិយានំ ទេសនា សត្ថុយេវ ទេសនាតិ ទស្សេតុំ **"កិញ្ចាបី"**តិអាទិមាហ។ តថា ហិ តេហិ ទេសិតសុត្តានិ ពុទ្ធវចនមេវ, តេសំ ទេសនាយ លទ្ធវិសេសាបិ អរិយា ពុទ្ធបុត្តាយេវាតិ។

អនិព្ពិសតាយាតិ អនិព្ពិសេវនតាយ។ **អសិក្ខិតវិនយតាយា**តិ បញ្ចន្នំ វិនយានំ សាទរំ អសិក្ខិតភាវេន។ តេ បន វិនយា តិស្សន្នំ សិក្ខានំ សិក្ខាបនេន ហោតីតិ អាហ **"តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខាបេស្សតី"**តិ។ **កី បន តន្តិ**? "ឋានមេតំ វិជ្ជតី"តិ ឯត្ថ វុត្តំ កី បន ឋានន្តិ អាហ **"អបលិបបលិបន្នត្ត"**ន្តិអាទិ។ យស្មា បាឡិយំ "សោ វត ចុន្ទា"តិអាទិនា សាមញ្ញត្ថំ ឧបមាភាវេន គហេត្វា វិសេសត្ថោ ឧបមេយ្យភាវេន វុត្តោ, តស្មា តមត្ថំ **"ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ"**តិអាទិនា សាធារណតោ វត្វា បុន អសាធារណតោ វិវរន្តោ **"កី វុត្តំ ហោតី"**តិអាទិមាហ។ **បរស្ស វិហឹសាចេតនំ និព្ពាបេស្សតី**តិ ឥទំ យោ អវិហឹសាសង្ខាតំ សម្មាបដិបត្តឹ ទិស្វា ទិដ្ឋានុគតឹ អាបជ្ជន្តោ ធម្មទេសនាយ បរោ អវិហឹសកោ ហោតិ, តាទិសំ សន្ធាយ វុត្តំ។ អាទេសនញ្ហិ តស្ស វចនន្តិ។ តេនាហ **"អយំ យា ឯសា វិហឹសកស្សា"**តិ។ បុព្ពេ **វិហឹសកស្ស** មិច្ឆាបដិបជ្ជន្តស្ស។ **វិហឹសាបហានាយ មគ្គំ ភាវយតោ**តិអាទិនា អត្តនោ ឯវ អវិហឹសាយ វិហឹសាបរិនិព្ពានាយ សំវត្តនមាហ។ តេនាហ **"បរិនិព្ពុតោ វិយា"**តិអាទិ។ **សព្ពបទេសូ**តិ "បាណាតិបាតិស្សា"តិអាទិនា អាគតេសុ តេចត្តាលីសាយ បទេសុ។

៨៨. ឯវន្តិ ទេសិតាការបរាមសនំ។ **តស្សា**តិ សល្លេខស្ស។ "អត្ថិ ខ្វេស ព្រាហ្មណ, បរិយាយោ"តិអាទីសុ (អ. និ. ៨.១១; បារា. ៣-១០) វិយ **បរិយាយ**-សទ្ទោ ការណត្ថោតិ អាហ **"សល្លេខការណ"**ន្តិ។ **តេសំ វសេនា**តិ សល្លេខានំ វសេន។ មេត្តាយ ឧបសំហរណវសេន **ហិតំ ឯសន្តេន**។ ករុណាយ វសេន **អនុកម្បមានេន**។ **បរិគ្គហេត្វា**តិ បរិតោ គហេត្វា, បរិត្វាតិ អត្ថោ។ **បរិច្ចា**តិ បរិតោ ឥត្វា, សមន្តតោ ជវិត្វា ឥច្ចេវ អត្ថោ។ **មា បមជ្ជិត្ថា**តិ "ឈាយថា"តិ វុត្តសមថវិបស្សនានំ អញ្ញាណេន, អញ្ញេន វា កេនចិ បមាទការណេន មា បមាទំ អាបជ្ជិត្ថ។ និយ្យានិកសាសនេ ហិ អកត្តព្ពករណម្បិ បមាទោតិ។ **វិបត្តិកាលេ**តិ សត្តអសប្បាយាទិវិបត្តិយុត្តកាលេ។ យថាវុត្តា បញ្ច បរិយាយា អញ្ញេបិ សព្ពេ សាសនគុណា ឥធេវ សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ អាហ **"ឈាយថ, មា បមាទត្ថាតិ តុម្ហាកំ អនុសាសនី"**តិ។

សល្លេខសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៩. សម្មាទិដ្ឋិសុត្តវណ្ណនា

៨៩. កថេតុកម្យតាបុច្ឆា ឯវាតិ អវធារណេន ឥតរា ចតស្សោ បុច្ឆា និវត្តេតិ ឥតរាសំ អសម្ភវតោ, តត្ថ យថាបុច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស វិស្សជ្ជនតោ ច "អយំ សម្មាទិដ្ឋី"តិ យាថាវតោ អជានន្តាបិ បុថុជ្ជនា ពាហិរកតាបសាទយោ អត្តនោ សមានសីលេ ឋិតំ **សម្មាទិដ្ឋីតិ វទន្តិ**។ **អនុស្សវាទិវសេនាបី**តិ អនុស្សវាការបរិវិតក្កទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិវសេនបិ។ យថាសមង្គិតាការស្ស អត្ថស្ស ឯវមេតន្តិ និជ្ឈានក្ខមាបនតោ ឯកន្តតោ យាថាវគ្គាហោ ហោតីតិ អាហ **"អត្តបច្ចក្ខេនបី"**តិ, យាថាវតោ លក្ខណស្ស បដិវិទ្ធត្តា អត្តនោ បច្ចក្ខភាវេនាតិ អត្ថោ។ **ពហុន្នំ វចនំ ឧបាទាយា**តិ ឥមិនា សាសនេ លោកេ ច និរុឡ្ហតាយ អយំ អាមេឌិតបយោគោតិ សាសនស្ស និរុឡ្ហតាយ ច សម្បសាទំ ឧបាទាយបិ តទុភយិកោ អាមេឌិតបយោគោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អត្ថ**ន្តិ វចនត្ថំ។ **លក្ខណ**ន្តិ សភាវំ។ **ឧបាទាយា**តិ គហេត្វា។ **សោភនាយា**តិ សុន្ទរាយ។ **បសត្ថាយា**តិ បសំសាយ។ តេសុ បុរិមេន ធម្មានំ យថាសភាវាវពោធសង្ខាតំ សម្មាទិដ្ឋិសភាវំ ទស្សេតិ។ តេន ហិ សា សព្ពធម្មេ អភិភវិត្វា សោភតិ។ ទុតិយេន សម្បយុត្តធម្មេសុ បរិណាយិកភាវំ។ តេន ហិ សា សម្បយុត្តធម្មេ ញាណមយេ វិយ តំសមង្គិនញ្ច បុគ្គលំ ញាណបិណ្ឌំ វិយ ករោតិ, តស្ស "បណ្ឌិតោ និបុណោ ឆេកោ វិញ្ញូ វិភាវី"តិអាទិនា ទិសាសុ បសំសា បត្ថរតិ។

កម្មស្សកតាញាណន្តិ កម្មំ សកោ ឯតស្សាតិ កម្មស្សកោ, តស្ស ភាវោ កម្មស្សកតា, តត្ថ ញាណំ "ឥទំ កម្មំ សត្តានំ សកំ, ឥទំ នោ សក"ន្តិ ឯវំ ជាននញាណំ។ **សច្ចានុលោមិកញាណ**ន្តិ អរិយសច្ចានំ បដិវេធស្ស អនុលោមតោ សច្ចានុលោមិកំ ញាណំ, វិបស្សនាញាណំ។ **នោ សច្ចានុលោមិកាយា**តិ ពាហិរកោ សច្ចានុលោមិកាយ សម្មាទិដ្ឋិយា នោ សម្មាទិដ្ឋិ សព្ពេន សព្ពំ តស្ស អភាវតោ។ តត្ថ ការណមាហ **"អត្តទិដ្ឋិបរាមាសកត្តា"**តិ។ កម្មស្ស កតាទិដ្ឋិ បន ពាហិរកស្ស អត្តទិដ្ឋឹ អនុរុជ្ឈន្តី បវត្តតិ "អត្ថិ ទិន្ន"ន្តិអាទិនយប្បវត្តិតោ។ **សាសនិកោ ទ្វីហិបី**តិ សាសនិកោ បុថុជ្ជនោ កម្មស្សកតាញាណាទីហិ ទ្វីហិបិ សម្មាទិដ្ឋិ។ ឱក្កន្តសម្មត្តនិយាមត្តា **"សេក្ខោ**

និយតាយា”តិ វុត្តំ។ អសេក្ខាយ សម្មាទិដ្ឋិយា សម្មាទិដ្ឋីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តីសុបិ បុគ្គលេសុ សេក្ខោ ឥធ សម្មាទិដ្ឋីតិ អធិប្បេតោតិ ទស្សេន្តោ “**និយតាយ និយ្យានិកាយា**”តិអាទិមាហ។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ បាឡិយា វិភាវេតុំ “**តេនេវាហា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អន្តទ្វយ**ន្តិ “សស្សតំ, ឧច្ឆេទំ, កាមសុខំ, អត្តកិលមថ”ន្តិ ឯតំ អន្តទ្វយំ។ លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនន្តទ្វយស្ស អនុបគមនំ អត្ថសិទ្ធមេវ។ **ឧជុភាវេនា**តិ ឧជុសភាវេន មគ្គេន, មជ្ឈិមាយ បដិបត្តិយាតិ អត្ថោ។ ធម្មេ បសាទគ្គហណេន សត្ថរិ សង្ឃេ ច បសាទោបិ គហិតោយេវ ហោតីតិ “**ធម្មេ**”តច្ចេវ វុត្តោ តទវិនាភាវតោ។ យស្មា ឯស និយតាយ សម្មាទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ សម្មាទិដ្ឋីតិ អធិប្បេតោ, តញ្ច វដ្ដតោ និយ្យានំ វិវដ្ដាធិគមេន ហោតីតិ អាហ “**អាគតោ ឥមំ សទ្ធម្ម**”ន្តិ។ និព្ពានញ្ហិ សន្តោ សទា វិជ្ជមានោ ធម្មោតិ កត្វា សទ្ធម្មោតិ ឥមំ ផលេហិ អសាធារណេន បរិយាយេន វត្តព្ពតំ លភតិ។ តយិទមស្ស អាគមំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយោ, សោ ច បហានាភិសមយាទីហិ សហេវ ឥធ ឥជ្ឈតីតិ ទស្សេន្តោ “**សព្ពទិដ្ឋិគហនានី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សព្ពទិដ្ឋិគហនានិ វិនិវេឋេន្តោ សព្ពកិលេសេ បជហន្តោ**តិ បទទ្វយេន បន បហានាភិសមយមាហ, **ជាតិសំសារា និក្ខមន្តោ**តិ ឥមិនា បរិញ្ញាភិសមយំ។ សមតិក្កមន្តោ ហិ បរិញ្ញេត្វា។ **បដិបត្តិំ បរិនិដ្ឋបេន្តោ**តិ ឥមិនា ភាវនាភិសមយន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

កាលបរិច្ឆេទវចនន្តិ បរិច្ឆិជ្ជតីតិ បរិច្ឆេទោ, កាលោ ឯវ បរិច្ឆេទោ កាលបរិច្ឆេទោ, យោ សោ អកុសលប ជាននាទិនា បរិច្ឆិន្នោ មគ្គវុដ្ឋានកាលោ មគ្គក្ខណោ, តស្ស វចនន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**យស្មិំ កាលេ**”តិ។ **អកុសលញ្ចា**តិ **ច**-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ។ តេន វក្ខមានំ អកុសលមូលាទឹ សមុច្ចិនោតិ។ **ទសាកុសលកម្មបថ**ន្តិ កុតោយំ វិសេសោ, យាវតា អនិទ្ធារិតវិសេសំ អកុសលំ គហិតន្តិ? ន សាមញ្ញជោតនាយ វិសេសេ អវដ្ឋានតោ។ កឹ វា ឥមាយ យុត្តិចិន្តាយ, យស្មា បឋមវារេន ឧទ្ទេសវសេន ទេសិតស្ស អត្ថស្ស វិត្ថារទេសនា ទុតិយវារោ។ តេនេវាហ “**កតមំ បនាវុសោ**”តិអាទិ។ យស្មា លោកុត្តរា សម្មាទិដ្ឋិ ឥធ អធិប្បេតា, តស្មា និរោធារម្មណាយ ប ជាននាយ មគ្គបញ្ញាយ កិច្ចវសេន សម្មោហតោ “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិ ទសអកុសលកម្មបថំ បដិវិជ្ឈន្តោ “**អកុសលំ ប ជានាតី**”តិ វុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **តស្សា**តិ អកុសលកម្មបថសង្ខាតស្ស ទុក្ខស្ស។ **តេនេវ បការេនា**តិ “និរោធារម្មណាយ បជាននាយ កិច្ចវសេនា”តិ វុត្តប្បការេន។

កុសលន្តិ ឯត្ថាយំ វចនត្ថោ – កុច្ឆិតេ បាបធម្មេ សលយតិ ចលយតិ កម្បេតីតិ **កុសលំ**, កុច្ឆិតេន វា អាការេន សយន្តីតិ កុសា, បាបកា ធម្មា។ តេ កុសេ លុនាតិ ឆិន្ទតីតិ **កុសលំ**។ កុច្ឆិតានំ វា សានតោ តនុករណតោ ញាណំ កុសំ នាម, តេន លាតព្ពំ គហេតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ **កុសលំ**។ យថា វា កុសោ ឧភយភាគគតំ ហត្ថបទេសំ លុនាតិ, ឯវមិទំ ឧប្បន្នានុប្បន្នវសេន ឧភយភាគគតំ សំកិលេសបក្ខំ លុនាតិ ឆិន្ទតិ, តស្មា កុសោ វិយ លុនាតីតិ **កុសលំ**។ កុច្ឆិតានំ វា សាវជ្ជធម្មានំ សលនតោ សំវរណតោ **កុសលំ**។ កុសលធម្មវសេន ហិ អកុសលា មនច្ឆដ្ឋេសុ ទ្វារេសុ អប្បវត្តិយា សំវុតា ហោន្តិ។ កុច្ឆិតេ វា បាបធម្មេ សលយតិ គមេតិ អបនេតីតិ **កុសលំ**។ កុច្ឆិតានំ វា បាណាតិបាតាទីនំ សានតោ និសានតោ តេជនតោ កុសា, ទោសលោភាទយោ។ សាទីនវសេន ចេតនាយ តិក្ខភាវប្បត្តិយា បាណាតិបាតាទីនំ មហាសាវជ្ជតា។ តេ កុសេ លុនាតិ ឆិន្ទតីតិ **កុសលំ**។ កុច្ឆិតានំ វា សានតោ អន្តករណតោ វិនាសនតោ កុសានិ, បុញ្ញកិរិយវសេន បវត្តានិ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ។ តេហិ លាតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ **កុសលំ**។ “កុ”ឥតិ វា ភូមិ វុច្ចតិ, អធិដ្ឋានភាវេន តំសទិសស្ស អត្តនោ និស្សយភូតស្ស រូបារូបបពន្ធស្ស សម្បតិ អាយតិញ្ច អនុទហេន វិនាសនតោ កុំ សសន្តីតិ កុសា, រាគាទយោ។ តេ វិយ អត្តនោ និស្សយស្ស លវនតោ ឆិន្ទនតោ **កុសលំ**។ បយោគសម្បាទិតា ហិ កុសលធម្មា អច្ចន្តមេវ រូបារូប ធម្មេ អប្បវត្តិករណេន សមុច្ឆិន្ទន្តិ។ កុសលស្ស មូលន្តិ **កុសលមូលំ**, សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនេន កុសលស្ស បតិដ្ឋា និទានន្តិ អត្ថោ។ **អកុសលមូល**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

អកុសលន្តិ បន ន កុសលំ អកុសលំ, កុសលធម្មានំ បដិបក្ខវសេន អកុសលន្តិ បទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯវញ្ហិ អារោគ្យានវជ្ជសុខវិបាកកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន កុសលំ វុច្ចតីតិ។ យថា យំ ធម្មជាតំ ន អរោគំ ន អវជ្ជំ ន សុខវិបាកំ ន ច កោសល្លសម្ភូតំ, តំ អកុសលន្តិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ឯវំ យំ ន កុច្ឆិតានំ សលនសភាវំ, ន កុសេន, កុសេហិ វា បវត្តេតព្ពំ, ន ច កុសោ វិយ លវនកំ, តំ អកុសលំ នាមាតិ អយម្បិ អត្ថោ ទស្សិតោតិ វេទិតព្ពោ។ **វត្ថុបជាននា**តិ ទុក្ខាទិវត្ថុនោ បជាននា បដិវេធោ។ តថា ពុជ្ឈនកបុគ្គលានំ អជ្ឈាសយវសេន ទេសនា បវត្តាតិ អាហ “**អកុសលាទិបជាននេនាបី**”តិ។ តេនេវ ច សំខិត្តេន ទេសនា បវត្តា។ ភាវនា មនសិការោ បន “សព្ពំ ភិក្ខវេ អភិញ្ញេយ្យ”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៤៦; បដិ. ម. ១.៣) វចនតោ អនវសេសតោ រូបារូប ធម្មានំ បរិគ្គហវសេនេវ បវត្តតិ។ តេនាហ “**ទេសនាយេវា**”តិអាទិ។ តត្ថ **មនសិការបដិវេធោ**តិ បុព្ពភាគេ បវត្ត វិបស្សនាមនសិការោ អរិយមគ្គបដិវេធោ ច។ កស្សចិ អកោបនតោ វិត្ថារវសេនេវ វុត្តំ វិបស្សនំ អនុយុញ្ជន្តា មគ្គំ បដិវិជ្ឈន្តាបិ វិត្ថារនយេនេវ បដិវិជ្ឈន្តីតិ អត្ថោ វិសុទ្ធិក្កមស្ស អភាវតោ។

ភិក្ខូតិ មហាវិហារេ ធម្មសង្គីតិវសេន បញ្ចនិកាយមណ្ឌលេ និសិន្នភិក្ខូ។ **ថេរោ**តិ តត្ថ សង្ឃត្ថេរោតិ វទន្តិ។ វត្ថុសុត្តវណ្ណនាយំ វុត្តនយេន បន មហាសង្ឃរក្ខិតត្ថេរស្ស អន្តេវាសិកភិក្ខូ សន្ធាយ “**អាហំសូ**”តិ វុត្តំ។ **ថេរោ**តិ បន មហាសង្ឃរក្ខិតត្ថេរោ។ សោ ហិ ឥមស្មិំ មជ្ឈិមនិកាយេ តំ តំ វិនិច្ឆយំ កថេសិ។ **រាសិតោ**តិ បិណ្ឌតោ, ឯកជ្ឈន្តិ អត្ថោ។

អកុសលកម្មបថវណ្ណនា

អកោសល្លប្បវត្តិយាតិ កោសល្លបដិបក្ខតោ អកោសល្លំ វុច្ចតិ អញ្ញាណំ, តតោ បវត្តនតោ, អកោសល្លសម្ភូតត្តាតិ អត្ថោ។ ញាណបដិបក្ខោ អញ្ញាណំ មិត្តបដិបក្ខោ អមិត្តោ វិយ កុសលបដិបក្ខោ អកុសលំ កុសលេន បហាតព្ពត្តា, ន បន កុសលានំ បហាយកត្តា។ កុសលមេវ ហិ បយោគសម្បាទិតំ អកុសលំ បជហតិ។ សហ អវជ្ជេហិ លោភាទីហិ វត្តតីតិ **សាវជ្ជំ**។ ទុក្ខោ អនិដ្ឋោ ចតុក្ខន្ធ-សង្ខាតោ វិបាកោ ឯតស្សាតិ **ទុក្ខវិបាកំ**។ តត្ថ សាវជ្ជវចនេន អកុសលានំ បវត្តិទុក្ខតំ ទស្សេតិ, ទុក្ខវិបាកវចនេន វិបាកទុក្ខតំ។ បុរិមញ្ហិ បវត្តិសម្ភវវសេន អកុសលស្ស លក្ខណវចនំ, បច្ឆិមំ កាលន្តរេ វិបាកុប្បាទនសមត្ថតាវសេន។ តថា បុរិមេន អកុសលស្ស អវិសុទ្ធសភាវតំ ទស្សេតិ, បច្ឆិមេន អវិសុទ្ធវិបាកតំ។ បុរិមេន អកុសលំ កុសលសភាវតោ និវត្តេតិ, បច្ឆិមេន អព្យាកតសភាវតោ សវិបាកត្តទីបកត្តា បច្ឆិមស្ស។ បុរិមេន វា អវជ្ជវន្តតាទស្សនតោ កិច្ចដ្ឋេន រសេន អនត្ថជននរសតំ ទស្សេតិ, បច្ឆិមេន សម្បត្តិអត្ថេន អនិដ្ឋវិបាករសតំ។ បុរិមេន ច ឧបដ្ឋានាការដ្ឋេន បច្ចុបដ្ឋានេន សំកិលេសបច្ចុបដ្ឋានតំ, បច្ឆិមេន ផលដ្ឋេន ទុក្ខវិបាកបច្ចុបដ្ឋានតំ។ បុរិមេន ច អយោនិសោមនសិការំ អកុសលស្ស បទដ្ឋានំ បកាសេតិ។ តតោ ហិ តំ សាវជ្ជំ ជាតំ, បច្ឆិមេន អកុសលស្ស អញ្ញេសំ បទដ្ឋានភាវំ វិភាវេតិ។ តញ្ហិ ទុក្ខវិបាកស្ស ការណន្តិ។ **សំកិលិដ្ឋ**ន្តិ សំកិលេសេហិ សមន្នាគតំ, ទសហិ កិលេសវត្ថូហិ វិពាធិតំ, ឧបតាបិតំ វា តេហិ វិទូសិតំ មលីនកតញ្ចាតិ អត្ថោ។ ឥទញ្ចស្ស ទុក្ខវិបាកតញ្ចាតិ អត្ថេ ឥទញ្ច ទុក្ខវិបាកតំ អបច្ចក្ខតាយ អសទ្ទហន្តានំ បច្ចក្ខតោ អាទីនវទស្សនេន សំវេជនត្ថំ វុត្តំ។ **សាធារណា** សព្ពស្សបិ អកុសលស្ស។

សរសេនេវ (ធ. ស. មូលដី. ១) បតនសភាវស្ស អន្តរា ឯវ អតីវ បាតនំ **អតិបាតោ,** សណិកំ បតិតុំ អទត្វា សីឃំ បាតនន្តិ អត្ថោ។ អតិក្កម្មវា សត្ថាទីហិ អភិភវិត្វា បាតនំ **អតិបាតោ**។ បយោគវត្ថុមហន្តតាទីហិ **មហាសាវជ្ជតា** តេហិ បច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជមានាយ ចេតនាយ ពលវភាវតោ។ ឯកស្ស ហិ បយោគស្ស សហសា និប្ផាទនវសេន សកិច្ចសាធិកាយ ពហុក្ខត្តុំ បវត្តជវនេហិ លទ្ធាសេវនាយ ច សន្និដ្ឋាបកចេតនាយ វសេន បយោគស្ស មហន្តភាវោ។ សតិបិ កទាចិ ខុទ្ទកេ ចេវ មហន្តេ ច បាណេ បយោគស្ស សមភាវេ មហន្តំ ហនន្តស្ស ចេតនា តិព្ពតរា ឧប្បជ្ជតីតិ វត្ថុស្ស មហន្តភាវោ។ ឥតិ ឧភយម្បេតំ ចេតនាយ ពលវភាវេនេវ ហោតីតិ។ យថាវុត្តបច្ចយបរិយាយេបិ តំតំបច្ចយេហិ ចេតនាយ ពលវតាយ ឯវ មហាសាវជ្ជភាវោ វេទិតព្ពោ។ បយោគវត្ថុអាទិបច្ចយានញ្ហិ អមហត្តេបិ ហន្តព្ពស្ស គុណវន្តតាយ មហាសាវជ្ជតា, តព្ពិបរិយាយេន អប្បសាវជ្ជតា ច វត្ថុស្ស មហត្តាមហត្តេសុ វិយ ទដ្ឋព្ពា។ កិលេសានំ ឧបក្កមានំ ទ្វិន្នញ្ច មុទុតាយ តិព្ពតាយ ច អប្បសាវជ្ជតា មហាសាវជ្ជតាបិ យោជេតព្ពា។ បាណោ បាណសញ្ញិតា វធកចិត្តញ្ច បុព្ពភាគិយាបិ ហោន្តិ, ឧបក្កមោ វធកចេតនាសមុដ្ឋាបិតោ។ បញ្ច សម្ភារា ហិ បាណាតិបាតចេតនាតិ សា បញ្ចសម្ភារវិនិមុត្តា ទដ្ឋព្ពា។ អយញ្ច វិចារោ អទិន្នាទានាទីសុបិ យថារហំ វត្តព្ពោ។ វិជ្ឈនបហរណាទិវសេន សហត្ថេននិព្ពត្តោ **សាហត្ថិកោ,** អាណាបនវសេន បវត្តោ **អាណត្តិកោ,** ឧសុសត្តិយន្តបាសាណាទិនិស្សជ្ជនវសេន បវត្តោ **និស្សគ្គិយោ**, អនុហលសជ្ជនាទិវសេន បវត្តោ **ថាវរោ**, អាថព្ពណិកាទីនំ វិយ មន្តបរិជប្បនវសេន បវត្តោ **វិជ្ជាមយោ**, កម្មវិបាកជិទ្ធិមយោ **ឥទ្ធិមយោ** ទាឋាកោដនាទីនិ វិយ។

យទិ “មម ឥទ”ន្តិ បរេន បរិគ្គហិតំ អទិន្នំ, ឧគ្គានសេយ្យកទារកសន្តកេ កថំ តស្ស បរិគ្គហសញ្ញាយ ឯវ អភាវតោតិ អាហ “**យត្ថ បរោ**”តិអាទិ។ បរោ នាម វិញ្ញូ វា អវិញ្ញូ វា អត្ថិ តស្ស វត្ថុស្ស សាមិកោ។ អវិញ្ញូបិ ហិ វិញ្ញូកាលេ យថាកាមំ ករោន្តោ **អទណ្ឌារហោ**តិ។ មន្តបរិជប្បនេន បរសន្តកហរណំ វិជ្ជាមយោ, វិនា មន្តេន បរសន្តកស្ស កាយវចីបយោគេហិ បរិកឌ្ឍនំ តាទិសេនិទ្ធិវសេន ឥទ្ធិមយោ បយោគោតិ អទិន្នាទានេ **ឆ បយោគា សាហត្ថិកាទយោ** វុត្តា។ **យថានុរូប**ន្តិ ឯត្ថ សាហត្ថិកោ តាវ បញ្ចន្នម្បិ អវហារានំ វសេន បវត្តតិ, តថា អាណត្តិយោ និស្សគ្គិយោ ច។ ថាវរោ ថេយ្យាវហារបសយ្ហាវហារបដិច្ឆន្នាវហារវសេន។ តថា សេសាបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

មេថុនសមាចារេសូតិ សទារសន្តោស-បរទារគមនវសេន ទុវិធេសុ មេថុនសមាចារេសុ។ អយមេវហិ ភេទោ ឥធាធិប្បេតោ។ **គោត្តរក្ខិតា** សគោត្តេហិ រក្ខិតា។ **ធម្មរក្ខិតា** សហធម្មិកេហិ រក្ខិតា។ **សារក្ខា** សសាមិកា។ យស្សា គមនេ រញ្ញា ទណ្ឌោ ឋបិតោ, សា **សបរិទណ្ឌា**។ ភរិយភាវត្ថំ ធនេន កីតា **ធនក្កីតា**។ ឆន្ទេន វសន្តី **ឆន្ទវាសិនី**។ ភោគត្ថំ វសន្តី ភោគវាសិនី។ បដត្ថំ វសន្តី **បដវាសិនី**។ ឧទកបត្តំ អាមសិត្វា គហិតា **ឱទបត្តកិនី**។

ចុម្ពដកំ អបនេត្វា គហិតា **ឱភដចុម្ពដា**។ ករមរានីតា **ធជាហដា**។ តង្ខណិកា **មុហុត្តិកា**។ អភិភវិត្វា វីតិក្កមេ មិច្ឆាចារោ មហាសាវជ្ជោ, ន តថា ទ្វិន្នំ សមានឆន្ទតាយ។ អភិភវិត្វា វីតិក្កមនេ សតិបិ មគ្គេនមគ្គបដិបត្តិ អធិវាសនេ បុរិមុប្បន្នសេវនាភិសន្ធិបយោគាភាវតោ មិច្ឆាចារោ ន ហោតិ អភិភុយ្យមានស្សាតិ វទន្តិ។ សេវនាចិត្តេ សតិ បយោគាភាវោ អប្បមាណំ យេភុយ្យេន ឥត្ថិយា សេវនាបយោគស្ស អភាវតោ។ តថា សតិ បុរេតរំ សេវនាចិត្តស្ស ឧបដ្ឋានេបិ តស្សា មិច្ឆាចារោ ន សិយា, តថា បុរិសស្សបិ សេវនាបយោគាភាវេតិ, តស្មា អត្តនោ រុចិយា បវត្តិតស្ស វសេន តយោ, ពលក្ការេន បវត្តិតស្ស វសេន តយោតិ សព្ពេបិ អគ្គហិតគ្គហណេន **ចត្តារោ សម្ភារា**តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

អត្ថភញ្ជកោតិ កម្មបថវសេន វុត្តំ។ កម្មបថកថា ហេសាតិ។ **អស្សា**តិ វិសំវាទកស្ស។ មុសា វទតិ ឯតេនាតិ **ចេតនា មុសាវាទោ**, ឥមស្មិំ បក្ខេ អតថាការេន វត្ថុនោ វិញ្ញាបនបយោគោ មុសា, តំសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា មុសាវាទោតិ វុត្តត្ថា តតោ អញ្ញថា វត្តំ **“អបរោ នយោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អត្តនោ សន្តកំ អទាតុកាមតាយា**តិអាទិ មុសាវាទសាមញ្ញេន វុត្តំ។ ហសាធិប្បាយេនបិ វិសំវាទនបុរក្ខារស្ស មុសាវាទោ។ **បរស្សា**តិ វិសំវាទនវសេន វិញ្ញាបេតព្ពស្ស។ **សោ**តិ មុសាវាទបយោគោ។

សុញ្ញភាវន្តិ បីតិវិរហិតតាយ រិត្តភាវំ។ ផរុសសទ្ទតាយ **នេវ កណ្ណសុខា**។ អត្ថវិបន្នតាយ **ន ហទយសុខា**។ **សំកិលិដ្ឋចិត្តស្សា**តិ ទោសេន, លោភេន វា ទូសិតចិត្តស្ស។

ឯកន្តផរុសា ចេតនាតិ ឯតេន ទុដ្ឋចិត្តតំយេវ វិភាវេតិ, ទុដ្ឋចិត្តតា ចស្ស អមរណាធិប្បាយវសេន ទដ្ឋព្ពា។ សតិ ហិ មរណាធិប្បាយេ អត្ថសិទ្ធិ, តទភាវេ បាណាតិបាតព្យាបាទា សិយុន្តិ។ យំ បដិច្ច ផរុសវាចា បយុជ្ជតិ, តស្ស សម្មុខាវ សីសំ ឯតិ។ បរម្មុខាបិ សីសំ ឯតិ ឯវាតិ អបរេ។ តត្ថាយំ អធិប្បាយោ យុត្តោ សិយា – សម្មុខា បយោគេ អគារវាទីនំ ពលវភាវតោ សិយា ចេតនា ពលវតី, បរស្ស ច តទត្ថវិញ្ញាបនំ, ន តថា អសម្មុខាតិ។ យថា ច អក្កោសិតេ មតេ អាឡហនេ កតា ខមាបនា ឧបវាទន្តរាយំ និវត្តេតិ, ឯវំ បរម្មុខា បយុត្តា ផរុសវាចា ហោតិយេវាតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ **តស្សា**តិ ឯកន្តផរុសចេតនាយ ឯវំ ផរុសវាចាភាវស្ស អាវិភាវត្ថំ។ **មម្មច្ឆេទកោ** សវនផរុសតាយាតិ អធិប្បាយោ។ **ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសវាចា ន ហោតិ** កម្មបថា’ប្បត្តត្តា, កម្មភាវំ បន ន សក្កា វារេតុំ។ ឯវំ អន្វយវសេន ចេតនាផរុសតាយ ផរុសវាចំ សាធេត្វា ឥទានិ តមេវ ព្យតិរេកវសេន សាធេតុំ **“វចនសណ្ហតាយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯសា**តិ ផរុសវាចា។ កម្មបថភាវំ អប្បត្តា **អប្បសាវជ្ជា**, ឥតរា **មហាសាវជ្ជា**។ តថា កិលេសានំ មុទុតិព្ពតាភេទេហិ សព្ពំ បុរិមសទិសំ។

អាសេវនំ ពហុលីករណំ។ យំ ឧទ្ទិស្ស បវត្តិតោ, តេន អគ្គហិតេ **អប្បសាវជ្ជោ**, គហិតេ **មហាសាវជ្ជោ** កម្មបថប្បត្តិតោ។ យោ កោចិ បន សម្ផប្បលាបោ ទ្វីហិ សម្ភារេហិ សិជ្ឈតិ។ កិលេសានំ មុទុតិព្ពតាវសេនបិ អប្បសាវជ្ជមហាសាវជ្ជតា វេទិតព្ពា។

អត្តនោ បរិណាមនំ ចិត្តេនេវាតិ វេទិតព្ពំ។ **ហិតសុខំ ព្យាបាទយតី**តិ យោ តំ ឧប្បាទេតិ, តស្ស ហិតសុខំ វិនាសេតិ។ **អហោ វតា**តិ ឥមិនា អច្ចន្តវិនាសចិន្តនំ ទីបេតិ។ ឯវំ ហិស្ស ទារុណបវត្តិយា កម្មបថប្បត្តិ។ **យថាភុច្ចគហណាភាវេនា**តិ យាថាវគ្គាហស្ស អភាវេន អនិច្ចាទិសភាវស្ស និច្ចាទិតោ គហណេន។ **មិច្ឆា បស្សតី**តិ វិតថំ បស្សតិ។ **សម្ផប្បលាបោ វិយា**តិ ឥមិនា អាសេវនស្ស មន្ទតាយ អប្បសាវជ្ជតំ, មហន្តតាយ មហាសាវជ្ជតំ ទស្សេតិ។ **គហិតាការវិបរីតតា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា គហិតាការស្ស វិបរីតភាវោ។ **វត្ថុនោ**តិ តស្សា អយថាភូតសភាវមាហ។ **តថាភាវេនា**តិ គហិតាការេនេវ **តស្ស** ទិដ្ឋិគតិកស្ស, **តស្ស** វា វត្ថុនោ **ឧបដ្ឋានំ** ឯវមេតំ, ន ឥតោ អញ្ញថាតិ។

ធម្មតោតិ សភាវតោ។ **កោដ្ឋាសតោ**តិ ផស្សបញ្ចមកាទីសុ ចិត្តង្គកោដ្ឋាសេសុ យំ កោដ្ឋាសា ហោន្តិ, តតោតិ អត្ថោ។ **ចេតនាធម្មា**តិ ចេតនាសភាវា។

បដិបាដិយា សត្តាតិ ឯត្ថ ននុ ចេតនា អភិធម្មេ កម្មបថេសុ ន វុត្តាតិ បដិបាដិយា សត្តន្នំ កម្មបថភាវោ ន យុត្តោតិ? ន, អវចនស្ស អញ្ញហេតុកត្តា។ ន ហិ តត្ថ ចេតនាយ អកម្មបថត្តា កម្មបថរាសិម្ហិ អវចនំ, កទាចិ បន កម្មបថោ ហោតិ, ន សព្ពទាតិ កម្មបថភាវស្ស អនិយតត្តា អវចនំ។ យទា បន កម្មបថោ ហោតិ, តទា កម្មបថរាសិសង្គហោ ន និវារិតោ។ ឯត្ថាហ – យទិ ចេតនាយ សព្ពទា កម្មបថភាវាភាវតោ អនិយតោ កម្មបថភាវោតិ កម្មបថរាសិម្ហិ អវចនំ, ននុ អភិជ្ឈាទីនំ កម្មបថភាវំ អប្បត្តានំ អត្ថិតាយ អនិយតោ កម្មបថភាវោតិ តេសម្បិ កម្មបថរាសិម្ហិ អវចនំ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ កម្មបថតាតំសភាគតាហិ តេសំ តត្ថ វុត្តត្តា។ យទិ ឯវំ ចេតនាបិ តត្ថ វត្តព្ពា សិយា? សច្ចមេតំ, សា បន បាណាតិបាតាទិកាតិ បាកដោ,

តស្សា កម្មបថភាវោតិ ន វុត្តា សិយា។ ចេតនាយ ហិ – “ចេតនាហំ, ភិក្ខវេ, កម្មំ វទាមិ (អ. និ. ៦.៦៣; កថា. ៥៣៩), តិវិធា, ភិក្ខវេ, កាយសញ្ចេតនា អកុសលំ កាយកម្ម”ន្តិអាទិវចនតោ (កថា. ៥៣៩) កម្មភាវោ បាកដោ, កម្មំយេវ ច សុគតិទុគ្គតីនំ តត្ថ ឧប្បជ្ជនកសុខទុក្ខានញ្ច បថភាវេន បវត្តំ កម្មបថោតិ វុច្ចតីតិ បាកដោ តស្សា កម្មបថភាវោ, អភិជ្ឈាទីនំ បន ចេតនាសមីហនភាវេន សុចរិតទុច្ចរិតភាវោ ចេតនាជនិតបិដ្ឋិវដ្ដកភាវេន សុគតិទុគ្គតិតទុប្បជ្ជនកសុខទុក្ខានំ បថភាវោ ចាតិ ន តថា បាកដោ កម្មបថភាវោតិ តេយេវ តេន សភាវេន ទស្សេតុំ **អភិធម្មេ** ចេតនា កម្មបថរាសិភាវេន ន វុត្តា , អតថាជាតិយកត្តា វា ចេតនា តេហិ សទ្ធឹ ន វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **មូលំ បត្វា**តិ មូលទេសនំ បត្វា, មូលសភាវេសុ ធម្មេសុ វុច្ចមានេសូតិ អត្ថោ។

អទិន្នាទានំ សត្តារម្មណន្តិ ឥទំ “បញ្ច សិក្ខាបទា បរិត្តារម្មណា ឯវ វា”តិ ឥមាយ បញ្ហាបុច្ឆកបាឡិយា វិរុជ្ឈតិ។ យញ្ហិ បាណាតិបាតាទិទុស្សីល្យស្ស អារម្មណំ, តទេវ តំ វេរមណិយា អារម្មណំ។ វីតិក្កមិតព្ពវត្ថុតោ ឯវ ហិ វិរតីតិ។ **សត្តារម្មណ**ន្តិ វា សត្តសង្ខាតំ សង្ខារារម្មណមេវ ឧបាទាយ វុត្តន្តិ នាយំ វិរោធោ។ តថា ហិ វុត្តំ **សម្មោហវិនោទនិយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៧១៤) “យានិ សិក្ខាបទានិ ឯត្ថ សត្តារម្មណានីតិ វុត្តានិ, តានិ យស្មា សត្តោតិ សង្ខ្យំ គតំ សង្ខារមេវ អារម្មណំ ករោន្តី”តិ។ វិសភាគវត្ថុនោ “ឥត្ថី, បុរិសោ”តិ គហេតព្ពតោ **សត្តារម្មណោតិ ឯកេ**។ “ឯកោ ទិដ្ឋោ, ទ្វេ សុតា”តិអាទិនា សម្បប្បលបនេ **ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតវសេន**។ **តថា អភិជ្ឈា**តិ ឯត្ថ **តថា**-សទ្ទោ “ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតវសេនា”តិ ឥទម្បិ ឧបសំហរតិ, ន សត្តសង្ខារារម្មណតំ ឯវ ទស្សនាទិវសេន អភិជ្ឈាយនតោ។ “នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា”តិ បវត្តមានាបិ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ** តេភូមកធម្មវិសយាវាតិ អធិប្បាយេនស្សា **សង្ខារារម្មណតា** វុត្តា។ កថំ បន មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សព្ពេ តេភូមកធម្មា អារម្មណំ ហោន្តីតិ? សាធារណតោ។ “នត្ថិ សុកតទុក្កដានំ កម្មានំ ផលំ វិបាកោ”តិ ហិ បវត្តមានាយ អត្ថតោ រូបារូបាវចរធម្មាបិ គហិតា ឯវ ហោន្តីតិ។

សុខពហុលតាយ រាជានោ ហសមានាបិ “ចោរំ ឃាតេថា”តិ វទន្តិ, ហាសោ បន តេសំ អញ្ញវិសយោតិ អាហ **“សន្និដ្ឋាបក…បេ…. ហោតី”**តិ។

កេសញ្ចីតិ សហជាតានំ អទិន្នាទានាទីនំ។ **សម្បយុត្តបភាវកង្គេនា**តិ សម្បយុត្តោ ហុត្វា ឧប្បាទកង្គេន។ **កេសញ្ចី**តិ អសហជាតានំ។ **ឧបនិស្សយបច្ចយង្គេនា**តិ ឯតេន មូលង្គេន លោភស្ស ឧបការតំ និវត្តេតិ។ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនង្គោ ហិ មូលង្គោ, សោ ច ហេតុបច្ចយតាអវិនាភាវី, តេន ចេត្ថ មូលមិវ មូលន្តិ គហេតព្ពំ, និប្បរិយាយតោ បន បុព្ពេ “កេសញ្ចី”តិ វុត្តានំ សហជាតានំ មូលភាវោ វេទិតព្ពោ។ **វត្ថោ ខោ**តិអាទិនា សុត្តបទេនបិ បាណាតិបាតាទីនំ អកុសលានំ លោភស្ស មូលការណតំ វិភាវេតិ, ន មូលង្គេនុបការត្តំ អវិសេសតោ តេសំ ហេតុបច្ចយត្តាភាវតោ។

អកុសលកម្មបថវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កុសលកម្មបថវណ្ណនា

វេរន្តិ បាណាតិបាតាទិបាបធម្មំ។ សោ ហិ វេរហេតុតាយ “វេរ”ន្តិ វុច្ចតិ, តំ **មណតិ** “មយិ ឥធ ឋិតាយ កថមាគច្ឆសី”តិ តជ្ជេន្តី វិយ និវារេតីតិ **វេរមណី**។ តេនាហ **“បជហតី”**តិ។ “វិរមណី”តិ វត្តព្ពេ និរុត្តិនយេន ឯវ-ការំ កត្វា ឯវំ វុត្តំ។ **វិភង្គេ** (វិភ. ៧០៣, ៧០៤) ឯវ និទ្ទិសនវសេន ឯវំ វុត្តា។ អសមាទិន្នសីលស្ស សម្បត្តតោ យថាឧបដ្ឋិតវីតិក្កមិតព្ពវត្ថុតោ វិរតិ **សម្បត្តវិរតិ**, សមាទានវសេន ឧប្បន្នា វិរតិ **សមាទានវិរតិ**, សមាទានវសេន ឧប្បន្នា វិរតិ **សមាទានវិរតិ**, កិលេសានំ សមុច្ឆិន្ទនវសេន បវត្តាវិរតិ **សមុច្ឆេទវិរតិ**។

ជីវមានសសស្ស មំសរុធិរសម្មិស្សតាយ **អល្លសសមំសំ**។ **មុញ្ចិ** សព្ពត្ថ សមករុណតាយ។ **សច្ចំ វត្វា** “ឯតេន សច្ចវជ្ជេន មយ្ហំ មាតុ រោគោ សម្មតូ”តិ **អធិដ្ឋាសិ**។

មហាសប្បោតិ អជគរោ។ **មុញ្ចិត្វា អគមាសិ** សីលតេជេន។

កោសល្លំ វុច្ចតិ ញាណំ, កោសល្លេន, កោសល្លតោ វា **បវត្តិយា** ឧបគមនតោ។ **កុច្ឆិតសយនតោ**តិ កុច្ឆិតេនាការេន សយនតោ អនុសយនតោ, បវត្តនតោ វា។ “វេរមណិកុសលា”តិ វត្តព្ពាបិ បុច្ឆានុរូបំ វិស្សជ្ជនន្តិ “កុសលា”តិ ន វុត្តា, “កុសល”ន្ត្វេវ វុត្តា។

កាមពេ្ចត្ថ បាឡិយំ វិរតិយោវ អាគតា, សិក្ខាបទវិភង្គេ (វិភ. ៧០៤) បន ចេតនាបិ អាហរិត្វា ទីបិតាតិ តទុភយម្បិ គណ្ហន្តោ **"ចេតនាបិ វដ្ដន្តិ វិរតិយោបី"**តិ អាហ។

អនភិជ្ឈា ហិ មូលំ បត្វា កម្មបថកោដ្ឋាសំ បត្វា អនភិជ្ឈាតិ វុត្តធម្មោ មូលតោ អលោភោ កុសលមូលំ ហោតីតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្វោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

ទុស្សីល្យារម្មណា គតារម្មណា ជីវិតិន្ទ្រិយាទិអារម្មណា កថំ ទុស្សីល្យានិ បជហន្តីតិ តំ ទស្សេតុំ **"យថា បនា"**តិអាទិ វុត្តំ។

អនភិជ្ឈា ...បេ.... វិរមន្តស្សាតិ អភិជ្ឈំ បជហន្តស្សាតិ អត្ថោ។ ន ហិ មនោទុច្ចរិតតោ វិរតិ អត្ថិ អនភិជ្ឈាទីហេវ តប្បហានសិទ្ធិតោ។ **តេសុ អលោភោ**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ អកុសលមូលេសុ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អប្បនាវារន្តិ និគមនវារំ។ **ឯកេន នយេនា**តិ វេទនាទិវសេន អរូបមុខេនេវ អនេកវិធេសុ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានេសុ ឯកេន កម្មដ្ឋាននយេន។ **"ឋបេត្វា អភិជ្ឈំ នវ អកុសលកម្មបថា"**តិ វត្តព្ពំ។ **ទសា**តិ វា ឥទំ "កុសលកម្មបថា"តិ ឥមិនា សម្ពន្ធិតព្ពំ "អកុសលកម្មបថា ច ទស កុសលកម្មបថា ចា"តិ។ "ឋបេត្វា អភិជ្ឈ"ន្តិ ហិ ឥមិនាវ អកុសលកម្មបថានំ នវភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ អថ វា **ទសា**តិ ឥទំ ឧភយថាបិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ អភិជ្ឈា ហិ បហាតព្ពាបិ សតិ បរិញ្ញេយ្យតំ នាតិវត្តតីតិ។ តថា ហិ វុត្តំ "រូបតណ្ហា បិយរូបំ សាតរូប"ន្តិអាទិ, តស្មា សា តាយ បរិញ្ញេយ្យតាយ ទុក្ខសច្ចេបិ សង្គហំ លភតេវ, បហាតព្ពំ បន ឧបាទាយ "ឋបេត្វា អភិជ្ឈ"ន្តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ **"បរិយាយេន បន សព្ពេបិ កម្មបថា ទុក្ខសច្ច"**ន្តិ។ អភិជ្ឈាលោភានំ បវត្តិអាការសិទ្ធភេទំ ឧបាទាយ **"ឥមេ ទ្វេ ធម្មា"**តិ វុត្តំ។ សុត្តន្តនយេន តណ្ហា "សមុទយសច្ច"ន្តិ វុត្តាតិ អាហ **"និប្បរិយាយេន សមុទយសច្ច"**ន្តិ។ **អប្បវត្តី**តិ អប្បវត្តិនិមិត្តមាហ យថា "រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ"តិ (សំ. និ. ៤.៣១៤)។ សប្បច្ចយតាយ សង្ខតសភាវេ ទុក្ខសច្ចេ គហិតេ អប្បច្ចយតាយ អសង្ខតំ និរោធសច្ចំ បដិបក្ខតោ អាវត្តតិ, ឯកន្តសាវជ្ជេ អាចយគាមិលក្ខណេ សមុទយសច្ចេ គហិតេ សាវជ្ជា វិគមនំ អបចយគាមិលក្ខណំ មគ្គសច្ចំបដិបក្ខតោ អាវត្តតីតិ ទ្វេ អាវត្តហារវសេន វេទិតព្ពានីតិ វុត្តំ។ តេនេវាហ **នេត្តិយំ** (នេត្តិ. ៤.និទ្ទេសវារ) –

> "ឯកម្ហិ បទដ្ឋានេ, បរិយេសតិ សេសកំ បទដ្ឋានំ;
> អាវត្តតិ បដិបក្ខេ, អាវត្តោ នាម សោ ហារោ"តិ។

សព្ពាការេនាតិ កាមរាគរូបរាគាទិសព្ពប្បការេហិ, សព្ពតោ វា អបាយគមនីយាទិអាការតោ, តត្ថ កិញ្ចិបិ អនវសេសេត្វា វា។ **សព្ពាការេនេវា**តិ សព្ពាការតោ។ **នីហរិត្វា**តិ អបនេត្វា, សមុច្ឆិន្ទិត្វាតច្ចេវ អត្ថោ។ **កញ្ចិ ធម្មំ អនវការីករិត្វា**តិ រូបវេទនាទីសុ កញ្ចិ ឯកធម្មម្បិ អវិនិព្ភោគំ កត្វា, ឯកេកតោ អគ្គហេត្វា សមូហតោវ គហេត្វាតិ អត្ថោ។ **អស្មី**តិ អហមស្មីតិ មានគ្គាហវសេន។ សោ បន យស្មា បញ្ចក្ខន្ធេ និរវសេសតោ គណ្ហាតិ, តស្មា វុត្តំ **"សមូហគ្គហណាការេនា"**តិ។ យស្មា ចេត្ថ អគ្គមគ្គចិត្តំ វុច្ចតិ, តស្មា អាហ **"ទិដ្ឋិសទិសំ មានានុសយ"**ន្តិ។ "យំ រូបំ តំ អហ"ន្តិអាទិនា យថា ទិដ្ឋិ រូបាទី "អហមស្មី"តិ គណ្ហន្តី បវត្តតិ, ឯវំ មានោបិ "សេយ្យោហមស្មី"តិអាទិនាតិ អាហ **"មានានុសយោ អស្មីតិ បវត្តត្តា ទិដ្ឋិសទិសោ"**តិ។ **បរិច្ឆេទករោ**តិ ឱសានបរិច្ឆេទករោ តតោ បរំ ទុក្ខស្សាភាវករណតោ។ **កម្មបថទេសនាយា**តិ កម្មបថមុខេន បវត្តចតុសច្ចទេសនាយ។ **មនសិការប្បដិវេធវសេនា**តិ វិបស្សនាមនសិការមគ្គប្បដិវេធវសេន។

កុសលកម្មបថវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាហារវារវណ្ណនា

៩០. អាហរតីតិ (សំ. និ. ដី. ២.២.១១) អានេតិ, ឧប្បាទេតិ ឧបត្ថម្ភេតិ ចាតិ អត្ថោ។ **និព្ពត្តា**តិ បសុតា។ តតោ បដ្ឋាយ ហិ លោកេ ជាតវោហារោ។ បដិសន្ធិគ្គហណតោ បន បដ្ឋាយ យាវ មាតុកុច្ឆិតោ និក្ខមនំ, តាវ សម្ភវេសិនោ។ ឯស តាវ គព្ភសេយ្យកេសុ ភូតសម្ភវេសិវិភាគោ, ឥតរេសុ បន បឋមចិត្តាទិវសេន វុត្តោ។ **សម្ភវ-**សទ្ទោ ចេត្ថ គព្ភសេយ្យកានំ វសេន បសូតិបរិយាយោ, ឥតរេសំ វសេន ឧប្បត្តិបរិយាយោ។ បឋមចិត្តបឋមឥរិយាបថក្ខណេសុ ហិ តេ សម្ភវំ ឧប្បត្តិំ ឯសន្តិ ឧបគច្ឆន្តិ នាម, ន តាវ ភូតា ឧប្បត្តិយា ន សុប្បតិដ្ឋិតត្តា។ **ភូតាយេវ** សព្ពសោ ភវេសនាយ សមុច្ឆិន្នត្តា។ **ន បុន ភវិស្សន្តីតិ** អវធារណេន និវត្តិតមត្ថំ ទស្សេតិ, "យោ ច

កាលយសោ ភូតោ”តិអាទីសុ (ជា. ១.២.១៩០) ភូត-សទ្ទស្ស ខីណាសវវាចិតា ទដ្ឋព្ពា។ **វា-សទ្ទោ ចេត្ថ សម្បិណ្ឌនត្ថោ** “អគ្គិនា វា ឧទកេន វា”តិអាទីសុ (ឧទា. ៧៦) វិយ។

យថាសកំ បច្ចយភាវេន អត្តភាវស្ស បដ្ឋបនមេវេត្ថ អាហារេហិ កាតព្ពអនុគ្គហោតិ អធិប្បាយេនាហ “**វចនភេទោ...បេ.... ឯកោយេវា**”តិ។ **សត្តស្ស ឧប្បន្នធម្មាន**ន្តិ សត្តស្សសន្តានេ ឧប្បន្នធម្មានំ។ យថា “វស្សសតំ តិដ្ឋតី”តិ វុត្តេ អនុប្បពន្ធវសេន បវត្តតីតិ វុត្តំ ហោតិ, ឯវំ **ឋិតិយា**តិ អនុប្បពន្ធវសេន បវត្តិយាតិ អត្ថោ, សា បន អវិច្ឆេទោតិ អាហ “**អវិច្ឆេទាយា**”តិ។ អនុប្បពន្ធធម្មុប្បត្តិយា សត្តសន្តានោ អនុគ្គហិតោ នាម ហោតីតិ អាហ “**អនុប្បន្នានំ ឧប្បាទាយា**”តិ។ **ឯតានី**តិ ឋិតិអនុគ្គហបទានិ។ **ឧភយត្ថ ទដ្ឋព្ពានិ**, ន យថាសង្ខ្យំ។

វត្ថុគតា ឱជា វត្ថុ វិយ តេន សទ្ធឹ អាហរិតព្ពតំ គច្ឆតីតិ វុត្តំ “**អជ្ឈោហរិតព្ពតោ អាហារោ**”តិ។ និព្ពត្តិតឱជំ បន សន្ធាយ “កពឡីការាហារោ ឱជដ្ឋមករូបានិ អាហរតី”តិ វក្ខតិ។ **ឱឡារិកតា** អប្បោជតាយ, ន វត្ថុនោ ថូលតាយ, កថិនតាយ វា, តស្មា យស្មិំ វត្ថុស្មិំ បរិត្តា ឱជា ហោតិ, តំ ឱឡារិកំ។ សប្បាទយោ ទុក្ខុប្បាទកតាយ ឱឡារិកាវេទិតព្ពា។ វិសាណាទីនំ តិរច្ឆខជ្ជិតានំ បូតិភូតត្តា មុទុកតាតិ វទន្តិ, តរច្ឆខេឡតេមិកតាយ បន តថាភូតានំ តេសំ មុទុកតា។ ធម្មសភាវោ ហេស។ **សសានំ អាហារោ សុខុមោ** តរុណតិណស្សខាទនតោ។ **សកុណានំ អាហារោ សុខុមោ** តិណពីជាទិខាទនតោ។ **បច្ចន្តវាសីនំ សុខុមោ**, តេសញ្ហិ សាកបណ្ណសុក្ខកុរបទុមបត្តម្បិ អាហារោតិ។ **តេសំ** បរនិម្មិតវសវត្តីនំ។ **សុខុមោត្វេវា**តិ ន កិញ្ចិ ឧបាទាយ, អថ ខោ សុខុមោ ឥច្ចេវ **និដ្ឋំ បត្តោ** តតោ បរំ សុខុមស្ស អភាវតោ។

វត្ថុវសេន បនេត្ថ អាហារស្ស ឱឡារិកសុខុមតា វុត្តា, សា ចស្ស អប្បោជមហោជតាហិ វេទិតព្ពាតិ ទស្សេតុំ “**ឯត្ថ ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បរិស្សម**ន្តិ ខុទាវសេន ឧប្បន្នំ សរីរខេទំ។ **វិនោទេតី**តិ វត្ថុ តស្ស វិនោទនមត្តំ ករោតិ។ **ន បន សក្កោតិ បាលេតុ**ន្តិ សរីរំ យាបេតុំ នប្បហោតិ និស្សារត្តា។ **ន សក្កោតិ បរិស្សមំ វិនោទេតុំ** អាមាសយស្ស អបូរណតោ។

ឆព្ពិធោបីតិ ឥមិនា កស្សចិបិ ផស្សស្ស អនវសេសិតព្ពតមាហ។ អាហារស្សទេសនាក្កមេនេវេត្ថ ផស្សាទីនំ ទុតិយាទិតា, ន អញ្ញេន ការណេនាតិ អាហ “**ទេសនានយោ ឯវា**”តិអាទិ។ មនសោ សញ្ចេតនា, ន សត្តស្សាតិ ទស្សនត្ថំ មនោគហណំ យថា “ចិត្តស្ស ឋិតិ (ធ. ស. ១១), ចេតោវិមុត្តិ ចា”តិ (ម. និ. ១.៦៩) អាហ “**មនោសញ្ចេតនាតិ ចេតនា ឯវា**”តិ។ **ចិត្ត**ន្តិ យំ កិញ្ចិ ចិត្តំ, ន វិបាកវិញ្ញាណមេវ។

បុព្ពេ “អាហារន្តិ បច្ចយ”ន្តិ វុត្តត្តា “**យទិ បច្ចយដ្ឋោ អាហារដ្ឋោ**”តិអាទិនា ចោទេតិ។ **អថ កស្មា ឥមេយេវ ចត្តារោ វុត្តា**តិ អថ កស្មា ចត្តារោវ វុត្តា, ឥមេ ឯវ ច វុត្តាតិ យោជនា។ **វិសេសបច្ចយត្តា**តិ ឯតេន យថា អញ្ញេ បច្ចយធម្មា អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នស្ស បច្ចយាវ ហោន្តិ, ឥមេ បន តថា ច ហោន្តិ អញ្ញថា ចាតិ សមានេបិ បច្ចយត្តេ អតិរេកបច្ចយា ហោន្តិ, តស្មា អាហារាតិ វុត្តាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ ឥទានិ តំ អតិរេកបច្ចយតំ ទស្សេតុំ “**វិសេសបច្ចយោ ហី**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **វិសេសបច្ចយោ រូបកាយស្ស កពឡីការោ អាហារោ** ឧបត្ថម្ភកភាវតោ។ តេនាហ **អដ្ឋកថាយំ** (វិសុទ្ធិ. ២.៧០៨; បដ្ឋា. អដ្ឋ. បច្ចយុទ្ទេសវណ្ណនា) “រូបារូបានំ ឧបត្ថម្ភកត្តេន ឧបការកា ចត្តារោ អាហារា អាហារបច្ចយោ”តិ។ ឧបត្ថម្ភកត្តញ្ហិ សតិបិ ជនកត្តេ អរូបីនំ អាហារានំ អាហារជរូបសមុដ្ឋាបករូបាហារស្ស ច ហោតិ, អសតិ បន ឧបត្ថម្ភកត្តេ អាហារានំ ជនកត្តំ នត្ថីតិ ឧបត្ថម្ភកត្តំ បធានំ។ ជនយមានោបិ ហិ អាហារោ អវិច្ឆេទវសេន ឧបត្ថម្ភយមានោ ឯវ ជនេតីតិ ឧបត្ថម្ភកភាវោ ឯវ អាហារភាវោ។ **វេទនាយ ផស្សោ វិសេសបច្ចយោ**។ “ផស្សបច្ចយា វេទនា”តិ ហិ វុត្តំ។ “សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ”ន្តិ (ឧទា. ១; ម. និ. ៣.១២៦) វចនតោ **វិញ្ញាណស្សមនោសញ្ចេតនា**។ “ចេតនា តិវិធំ ភវំ ជនេតី”តិ ហិ វុត្តំ។ “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ បន វចនតោ **នាមរូបស្ស វិញ្ញាណំ វិសេសបច្ចយោ**។ ន ហិ ឱក្កន្តិវិញ្ញាណាភាវេ នាមរូបស្ស អត្តសម្ភវោ។ យថាហ “វិញ្ញាណញ្ច ហិ, អានន្ទ, មាតុកុច្ឆិស្មិំ ន ឱក្កមិស្សថ, អបិ នុ ខោ នាមរូបំ មាតុកុច្ឆិស្មិំ សមុច្ឆិស្សថា”តិអាទិ (ទី. និ. ២.១១៥)។ វុត្តមេវត្ថំ សុត្តេន សាធេតុំ “**យថាហា**”តិអាទិ វុត្តំ។

ឯវំ យទិបិ បច្ចយដ្ឋោ អាហារដ្ឋោ, វិសេសបច្ចយតាយ បន ឥមេ ឯវ អាហារាតិ វុត្តាតិ តំ នេសំ វិសេសបច្ចយតំ អវិភាគតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិភាគតោ ទស្សេតុំ “**កោ បនេត្ថា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **មុខេ ឋបិតមត្តោយេវ** អសង្ខាទិតោ, តត្តកេនបិ អព្ភន្តរស្ស អាហារស្ស បច្ចយោ ហោតិ ឯវ។ តេនាហ “**អដ្ឋ រូបានិ សមុដ្ឋាបេតី**”តិ។ សុខវេទនាយ ហិតោ **សុខវេទនិយោ។ សព្ពថាបី**តិ ចក្ខុសម្ផស្សាទិវសេន។ យត្តកា ផស្សស្ស បការភេទា, តេសំ វសេន សព្ពប្បការោបិ **ផស្សាហារោ**។ យថារហំ **តិស្សោ វេទនា អាហរតិ**, អនាហារកោ នត្ថិ។

សព្ពថាបីតិ ឥធាបិ ផស្សាហារេ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **តិសន្តតិវសេនា**តិ កាយទសកំ ភាវទសកំ វត្ថុទសកន្តិ តិវិធសន្តតិវសេន។ **សហជាតាទិបច្ចយនយេនា**តិ សហជាតាទិបច្ចយវិធិនា។ បដិសន្ធិវិញ្ញាណញ្ហិ អត្តនា សហជាតនាមស្ស សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកិន្ទ្រិយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោន្តោយេវ អាហារបច្ចយតាយ តំ អាហរតីតិ វុត្តំ, សហជាតរូបេសុ បន វត្ថុនោ សម្បយុត្តបច្ចយំ ឋបេត្វា វិប្បយុត្តបច្ចយេន, សេសរូបស្ស អញ្ញមញ្ញបច្ចយញ្ច ឋបេត្វា វុត្តនយេនេវយោជនា កាតព្ពា។ **តានី**តិ នបុំសកនិទ្ទេសោ អនបុំសកានម្បិ នបុំសកេហិ សហ វចនតោ។

សាសវា កុសលាកុសលចេតនាវ វុត្តា។ វិសេសបច្ចយភាវទស្សនំ ហេតន្តិ។ តេនាហ “**អវិសេសេន បនា**”តិអាទិ។ **បដិសន្ធិវិញ្ញាណមេវ វុត្ត**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ យថា តស្ស តស្ស ផលស្ស វិសេសតោ បច្ចយតាយ ឯតេសំ អាហារដ្ឋោ, ឯវំ អវិសេសតោបីតិ ទស្សេន្តេន “**អវិសេសេន បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តំសម្បយុត្តតំសមុដ្ឋានធម្មាន**ន្តិ តេហិ ផស្សាទីហិ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ តំសមុដ្ឋានរូបធម្មានញ្ច។ តត្ថ **សម្បយុត្ត**គ្គហណំ យថារហតោ ទដ្ឋព្ពំ, **សមុដ្ឋាន**គ្គហណំ បន អវិសេសតោ។

ឧបត្ថម្ភេន្តោ អាហារកិច្ចំ សាធេតីតិ ឧបត្ថម្ភេន្តោយេវ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ, ឱជដ្ឋមករូបសមុដ្ឋាបនេនេវ បនស្ស ឧបត្ថម្ភនកិច្ចសិទ្ធិ។ **ផុសន្តោយេវា**តិ ផុសនកិច្ចំ ករោន្តោ ឯវ។ **អាយូហមានាវា**តិ ចេតយមានា ឯវ អភិសន្ទហន្តី ឯវ។ **វិជានន្តមេវា**តិ ឧបបត្តិបរិកប្បនវសេន វិជានន្តមេវ អាហារកិច្ចំ សាធេតីតិ យោជនា។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ អាហារកិច្ចសាធនញ្ច តេសំ វេទនាទិឧប្បត្តិហេតុតាយ អត្តភាវស្ស បវត្តនមេវ។

កាយដ្ឋបនេនាតិ កស្មា វុត្តំ? ននុ កម្មជាទិរូបំ កម្មាទិនាវ បវត្តតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**កម្មជនិតោបី**”តិអាទិ។ ឧបាទិន្នរូបសន្តតិយា ឧបត្ថម្ភនេនេវ ឧតុចិត្តជរូបសន្តតីនម្បិ ឧបត្ថម្ភនសិទ្ធិ ហោតីតិ “**ទ្វិន្នំ រូបសន្តតីន**”ន្តិ វុត្តំ។ ឧបត្ថម្ភនមេវ សន្ធាយ “**អនុបាលកោ ហុត្វា**”តិ ច វុត្តំ។ រូបកាយស្ស ឋិតិហេតុតា ហិ យាបនា អនុបាលនា។

សុខាទិវត្ថុភូតន្តិ សុខាទីនំ បវត្តិដ្ឋានភូតំ។ អារម្មណម្បិ ហិ វសតិ ឯត្ថ អារម្មណករណវសេន តទារម្មណា ធម្មាតិ វត្ថូតិ វុច្ចតិ។ **ផុសន្តោយេវា**តិ ឥទំ ផស្សស្ស ផុសនសភាវត្តា វុត្តំ។ ន ហិ ធម្មានំ សភាវេន វិនា បវត្តិ អត្ថិ។ វេទនាបវត្តិយា វិនា សត្តានំ សន្ធាវនតា នត្ថីតិ អាហ “**សុខាទិ...បេ.... ហោតី**”តិ, ន ចេត្ថ សញ្ញីភវកថាយំ អសញ្ញីភវោ ទស្សេតព្ពោ, តស្សាបិ វា ការណភូតវេទនាបវត្តិវសេនេវ ឋិតិយា ហេតុនោ អព្យាបិតា។ តថា ហិ “**មនោសញ្ចេតនា...បេ.... ភវមូលនិប្ផាទនតោ សត្តានំ ឋិតិយា ហោតី**”តិ វុត្តា, តតោ ឯវ “វិញ្ញាណំ វិជានន្តមេវាតិ ឧបបត្តិបរិកប្បនវសេន វិជានន្តមេវា”តិ វុត្តោវាយមត្ថោតិ។

ចត្តារិ ភយានិ ទដ្ឋព្ពានិ អាទីនវវិភាវនតោ។ **និកន្តី**តិ និកាមនា។ រសតណ្ហំ សន្ធាយ វទតិ។ សា ហិ កពឡីការេ អាហារេ ពលវតី។ តេនេវ តត្ថ អវធារណំ កតំ។ ភាយតិ ឯតស្មាតិ **ភយំ, និកន្តិយេវភយំ** មហានត្ថហេតុតោ។ **ឧបគមនំ** វិសយិន្ទ្រិយវិញ្ញាណេសុ វិសយវិញ្ញាណេសុ ឯវ ច សង្គតិវសេន បវត្តិ, តំ វេទនាទិឧប្បត្តិហេតុតាយ “**ភយ**”ន្តិ វុត្តំ។ អវធារណេ បយោជនំ វុត្តនយមេវ។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវនយោ។ **អាយូហនំ** អភិសន្ទហនំ, សំវិធានន្តិបិ វទន្តិ។ តំ ភវូបបត្តិហេតុតាយ “**ភយ**”ន្តិ វុត្តំ។ **អភិនិបាតោ** តត្ថ តត្ថ ភវេ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន និព្ពត្តិ។ សោ ភវូបបត្តិហេតុកានំ សព្ពេសំ អនត្ថានំ មូលការណត្តា “**ភយ**”ន្តិ វុត្តោ។ ឥទានិ និកន្តិអាទីនំ សប្បដិភយតំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**កឹការណា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **និកន្តី កត្វា**តិ អាលយំ ជនេត្វា, តណ្ហំ ឧប្បាទេត្វាតិ អត្ថោ។

ផស្ស ឧបគច្ឆន្តាតិ ចក្ខុសម្ផស្សាទិភេទំ ផស្សំ បវត្តេន្តា។ **ផស្សស្សាទិនោ**តិ កាយសម្ផស្សវសេន ផោដ្ឋព្ពសង្ខាតស្ស ផស្សស្ស អស្សាទនសីលា។ កាយសម្ផស្សវសេន ហិ សត្តានំ ផោដ្ឋព្ពតណ្ហា បវត្តតីតិ ទស្សេតុំ ផស្សាហារាទីនវទស្សនេ ផោដ្ឋព្ពារម្មណំ ឧទ្ធដំ “**បរេសំ រក្ខិតគោបិតេសូ**”តិអាទិនា។ **ផស្សស្សាទិនោ**តិ វា ផស្សាហារស្សាទិនោតិ អត្ថោ។ សតិ ហិ ផស្សាហារេ សត្តានំ ផស្សារម្មណេ អស្សាទោ, នាសតីតិ។ តេនាហ “**ផស្សស្សាទមូលក**”ន្តិអាទិ។

ជាតិនិមិត្តស្ស ភយស្ស អភិនិបាតសភាវេន គហិតត្តា “**តម្មូលក**”ន្តិ វុត្តំ, កម្មាយូហននិមិត្តន្តិ អត្ថោ។

អភិនិបតតីតិ អភិនិព្ពត្តតិ។ បឋមាភិនិព្ពត្តិ ហិ សត្តានំ តត្ថ តត្ថ អង្គារកាសុសទិសេ ភវេ អភិនិបាតសទិសីតិ។ **តម្មូលកត្តា**តិ នាមរូបនិព្ពត្តិមូលកត្តា។

តត្រាតិ តាសុ ឧបមាសុ។ **ភូតមត្ថំ កត្វា**តិ ន បរិកប្បិតមត្ថំ, អថ ខោ ភូតំ ភូតបុព្ពំ អត្ថំ កត្វា។ បាថេយ្យហត្ថេសុ គច្ឆន្តេសុ បាថេយ្យំ, គច្ឆន្តំ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**គន្ធា បាថេយ្យំ និដ្ឋាសី**”តិ។ **គន្ធា**តិ វាគមនហេតូតិ អត្ថោ។ ខុប្បិបាសាតុរតាយ យនច្ឆាយំ រុក្ខំ ឧបគន្តុំ អសមត្ថា **វិរឡច្ឆាយាយំ និសីទឹសុ។ ន ទានិ សក្កា តំ មយា កាតុំ** អតិទុព្ពលភាវតោ។ បរិក្ខលិតគតិតរុណទារកោ ខុប្បិបាសាភិភូតោ ច, តស្មា **គច្ឆន្តោយេវ មតោ**។

សជាតិមំសតាយាតិ (សំ. និ. ដី. ២.២.៦៣) សមានជាតិមំសតាយ, មនុស្សមំសតាយាតិ អត្ថោ។ យំ មនុស្សមំសំ, តញ្ហិ លោកេ ជិគុច្ឆនីយត្តា បដិកុលំ។ តថា ហិ តំ វិញ្ញូហិ វជ្ជិតំ, មនុស្សមំសេសុបិ ញាតិមំសំ អយុត្ត បរិភោគតាយ បដិកូលំ, តត្ថាបិ បុត្តមំសំ, តត្ថាបិ បិយបុត្តមំសំ, តត្ថាបិ តរុណមំសំ, តត្ថាបិ អាមកមំសំ, តត្ថាបិ អគោរសាភិសង្ខតំ, តត្ថាបិ អលោណំ, តត្ថាបិ អធូបិតន្តិ ឯវំ ហេដ្ឋិមតោ ឧត្តរុត្តរស្ស បដិកូលតរភាវ ការណតា ទដ្ឋព្ពា។ **បុត្តមំសសទិស**ន្តិ បដិកូលតាឧបដ្ឋាបនេន បុត្តមំសសទិសំ កត្វា បស្សតិ។ **តត្ថ និកន្តឹ បរិយាទិយតី**តិ អរិយមគ្គេន អាហារេ សាបេក្ខំ ខេបេតិ។

សា គាវីតិ “សេយ្យថាបិ ភិក្ខវេ គាវី”តិ (សំ. និ. ២.៦៣) ឯវំ សុត្តេ វុត្តគាវី។ **ឧទ្ទាលេត្វា**តិ ឧប្បាដេត្វា។ **និស្សាយ តិដ្ឋតី**តិ បដិច្ចបច្ចយំ កត្វា បវត្តតិ។ ទុក្ខទុក្ខតាទិវសេន តិណ្ណម្បិ វេទយិតានំ ទុក្ខភាវំ សន្ធាយាហ “**វេទយិតទុក្ខស្សា**”តិ។

សាធុសម្មតាបិ គតិ វិបរិណាមសង្ខារទុក្ខតាវសេន កិលេសទុក្ខវសេន ច មហាបរិឡាហាយេវាតិ វុត្តំ “**មហាបរិឡាហដ្ឋេន តយោ ភវា**”តិ។ **យថា ឧបកឌ្ឍកា ទ្វេ បុរិសា**, ឯវំ កុសលាកុសលវសេន ទ្វេ មនោសញ្ចេតនា។ យថា មនោសញ្ចេតនា ន បវត្តតិ, តថា បដិបជ្ជន្តោ តត្ថ និកន្តឹ បរិយាទិយតីតិ វេទិតព្ពោ។

សត្តិសតេន ហតា **ឯវ** ឧបមា សត្តិសតហតូបមា, តស្សំ **សត្តិសតហតូបមាយំ**។ **តំ** សត្តិសតំ។ **អស្ស** បុរិសស្ស។ **បតិតោកាសេ**តិ បុរិមសត្តីហិ បតិតប្បទេសេ។ **ទុក្ខស្ស បមាណំ នត្ថិ** អនេកស្ស អបរាបរំ ឧប្បជ្ជនតោ។ **ខន្ធជននន្តិ** ខន្ធានំ អបរាបរុប្បាទោ, បឋមាភិនិព្ពត្តិ បន បដិសន្ធិ ឯវ។ **អាគុចារី បុរិសោ វិយ បដិសន្ធិ វិញ្ញាណំ** នានប្បការទុក្ខុប្បាទសន្និស្សយតោ, តេហិ ច ទុក្ខេហិ ឧបគន្តព្ពតោ។ សម្បយុត្តធម្មានំ បមុខភាវេន បវត្តិយា “**វិញ្ញាណស្ស ទុក្ខុប្បាទោ**តិ វុត្តា។ តថា ហិ វុត្តំ “មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា”តិ (ធ. ប. ១, ២) យថា វិញ្ញាណំ អាយតឹ បដិសន្ធិវសេន ន បវត្តតិ, ឯវំ ករណំ តត្ថ និកន្តិបរិយាទានំ ទដ្ឋព្ពំ។

បរិញ្ញាតំ វត្ថូតិ ទុក្ខសច្ចមាហ។ **បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ**តិ បញ្ចកាមគុណារម្មណោ រាគោ។ **បរិញ្ញាតោ ហោតី**តិ បរិច្ឆិជ្ជ ជាននេន សមតិក្កន្តោ ហោតិ។ រសតណ្ហាយ ហិ សម្មទេវ វិគតាយ រូបតណ្ហាទយោបិ វិគតាយេវ ហោន្តិ។ តថា ច សតិ កាមរាគសំយោជនំ សមុច្ឆិន្នមេវ ហោតិ, ឯវំ ករណំ តត្ថ និកន្តិបរិយាទានំ ទដ្ឋព្ពំ។ បរិញ្ញាភិសមយេ ហិ សិទ្ធេ បហានាភិសមយោ សិទ្ធោ ឯវាតិ។ បហីនេ ច កាមរាគសំយោជនេ ឱរម្ភាគិយសំយោជនានំ លេសោបិ នាវសិស្សតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**នត្ថិ តំ សំយោជន**”ន្តិអាទិ។ តេន កពឡីការាហារបរិញ្ញា អនាគាមិតំ បាបេតីតិ ទស្សេតិ។ សេសាហារបរិញ្ញា បន អរហត្តនិដ្ឋា ឯវាតិ ទស្សេន្តោ “**ផស្សេ ភិក្ខវេ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តិស្សោ តណ្ហា**តិ កាមតណ្ហា រូបតណ្ហា អរូបតណ្ហាតិ ឥមា តិស្សោ តណ្ហា។

“**បុរិមតណ្ហាសមុទយា**”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**កថ**”ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **តណ្ហាបច្ចយនិព្ពត្តា**តិ តណ្ហាបច្ចយា និព្ពត្តា។ បដិសន្ធិក្ខណេ បុរិមតណ្ហាសមុទយា អាហារានំ សមុទយទស្សនេនេវ បវត្តិក្ខណេបិ ឧបាទិន្នកអាហារសមុទយោ ទស្សិតោ ហោតីតិ តំ អនាមសិត្វា អនុបាទិន្នកានំ តណ្ហាសមុទយំ ទស្សេតុំ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ **មិស្សិត្វា កថិតា** អវិសេសិតត្តា។ **សហជាតតណ្ហាបច្ចយនិព្ពត្តោ**តិ ឯត្ថ **សហជាត**គ្គហណំ អសហជាតតណ្ហាបច្ចយនិព្ពត្តោបិ អនុបាទិន្នកអាហារោ លព្ភតីតិ ទស្សនត្ថំ។ សោ បន អសហជាតតណ្ហាបច្ចយនិព្ពត្តតាសាមញ្ញេនបិ យថាវុត្តឧបាទិន្នកាហារេន សំសយំ ជនេយ្យាតិ ន ឧទ្ធដោ, ន ច ឯតំ ការណំ “រាគំ ឧបនិស្សាយ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតី”តិ វចនតោ, តណ្ហោបនិស្សយបដិឃចិត្តសមុដ្ឋានាយ ច ឱជាយ វសេន អនុបាទិន្នកអាហារស្ស លព្ភនតោ។ កថំ បន តណ្ហា ឱជាយ ឧបនិស្សយបច្ចយោ; ន ហិ **បដ្ឋានេ** កត្ថចិ រូបស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ វុត្តោ អត្ថីតិ។ នាយំ វិរោធោ “យស្មឹ សតិ យំ ហោតិ, សោ តស្ស ឧបនិស្សយោ”តិ សុត្តន្តនយស្ស អធិប្បេតត្តា យថាវុត្តត្ថសម្ភវតោ។ តេនេវាហ “**ឥមិស្សា…បេ…. តណ្ហាយ និរោធេនា**”តិ។

ការណេ សព្ពសោ និរុទ្ធេ ផលម្បិ សព្ពសោ និរុជ្ឈតីតិ អាហ “**អាហារនិរោធោ បញ្ញាយតី**”តិ។ អាហារានំ ទុក្ខសច្ចេកទេសត្តា អាហារគ្គហណំ ទុក្ខសច្ចគ្គហណមេវ ហោតីតិ អាហ “**ឥធ ចត្តារិបិ សច្ចានិ សរូបេនេវ វុត្តានី**”តិ។

សច្ចទេសនា ទុក្ខាទីនំ យាវទេវ បរិញ្ញេយ្យាទិភាវសន្ទស្សនត្ថា, តស្មា ជរាមរណាទីសុ បរិញ្ញេយ្យាទិភាវោ អសម្មោហតោ សល្លក្ខេតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**សព្ពត្ថ អសម្មោហន្តេន សច្ចានិ ឧទ្ធរិតព្ពានី**”តិ អាហ។

អាហារវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សច្ចវារវណ្ណនា

៨១. យេន យេន បរិយាយេន ព្យាករោតីតិ យេន យេន ទុក្ខាទិជរាមរណាទិបរិយាយេន អរិយសច្ចានិ សង្ខេបតោ ច វិត្ថារតោ ច កថេតិ។ **ទុក្ខន្តិ ទុក្ខសច្ចំ** ទុក្ខំ, ន ទុក្ខមត្តំ។

សច្ចវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ជរាមរណវារវណ្ណនា

៨២. តេសំ តេសន្តិ ព្យាបនិច្ឆាវសេនាយំ និទ្ទេសោ កតោ, តស្មា យថា “គាមោ គាមោ រមណីយោ”តិ វុត្តេ រមណីយតាយ គាទិសា សព្ពេបិ គាមា សង្គហំ គច្ឆន្តិ, ឯវំ “តេសំ តេសំ សត្តានំ ជាតី”តិ វុត្តេ ជាតិសង្ខាត វិការវសេន សព្ពេបិ សត្តា សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ តេនាហ “**សង្ខេបតោ អនេកេសំ សត្តានំ សាធារណនិទ្ទេសោ**”តិ។

គតិជាតិវសេនាតិ (សំ. និ. ដី. ២.១.២) បញ្ចគតិវសេន, តត្ថាបិ ឯកេកាយ គតិយា ខត្តិយាទិភុម្មទេវាទិហត្ថិអាទិជាតិវសេន ច។ និកិយ្យន្តិ សត្តា ឯត្ថ, ឯតេន វាតិ **និកាយោ,** គោត្តចរណាទិវិភាគោ។ ជរាយ សភាវោ នាម វយោហានិ, តស្មា **ជរាតិ** វយោហានិសង្ខាតស្ស សភាវស្ស និទ្ទេសោ, បាកដជរាវសេន និទ្ទេសោ ខណ្ឌិច្ចាទិវសេន គហណតោ។ ជីរណមេវ **ជីរណតា,** ជីរន្តស្ស វា អាការោ តា-សទ្ទេន វុត្តោ។ តេនាហ “**អយំ អាការនិទ្ទេសោ**”តិ។ ទន្តាទីនំ វសេន ខណ្ឌំ ជាតំ ឯតស្សាតិ ខណ្ឌិតោ, បុគ្គលោ។ តស្ស ភាវោ **ខណ្ឌិច្ចំ**។ បលិតំ ឯតស្ស អត្ថីតិ បលិតោ, តស្ស ភាវោ **បាលិច្ចំ**។ វលិ តចោ ឯតស្សាតិ វលិត្តចោ, តស្ស ភាវោ **វលិត្តចតា**។ **តមេ** ខណ្ឌិច្ចាទយោ ជរា។ ***វិការានំ ទស្សនវសេនាតិ*** វិបត្តិទស្សនវសេន។ ***វាតស្សាតិ*** មហតោ វាតក្ខន្ធស្ស។ **ខណ្ឌិច្ចាទិវសេន គតមគ្គោ បាកដោ,** តស្មា ខណ្ឌិច្ចាទិគ្គហណំ ជរាយ កិច្ចនិទ្ទេសោតិ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **ន ច ខណ្ឌិច្ចាទីនេវ ជរាតិ** កលលកាលតោ បភុតិ បុរិមរូបានំ ជរាបត្តក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានានិ បច្ឆិមរូបានិ បរិបក្ករូបានុរូបានិ បរិណតបរិណតានិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ អនុក្កមេន សុបរិណតរូបានំ បរិបាកកាលេ ឧប្បជ្ជមានានិ ខណ្ឌិច្ចាទិសភាវានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តានិ ឧទកាទិមគ្គេសុ តិណរុក្ខសំភគ្គតាទយោ វិយ បរិបាកគតមគ្គសង្ខាតេសុ បរិបក្ករូបេសុ ឧប្បន្នានិ “ជរាយ គតោ មគ្គោ”តច្ចេវ វុត្តានិ, ន ជរាតិ។

បកតិយាតិ ផលវិបច្ចនបកតិយា, ជរាយ វា បាបុណិតព្ពំ ផលមេវបកតិ, តាយ ជរា ទីបិតា។ **សុប្បសន្នានីតិ** សុដ្ឋុ បសន្នានិ។ តមេវ សុប្បសន្នតំ កិច្ចតោ ទស្សេតុំ “**សុខុមម្បី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តិក្ខវិសទតា ហិ តេសំ ឥន្ទ្រិយានំ សុប្បសន្នតា។ **អាលុឡិតានីតិ** អាកុលានិ។ **អវិសទានីតិ** អព្យត្តានិ។

កាមំ រូបធម្មេសុបិ ខណិកជរា ទុរុបលក្ខិតា បដិច្ឆន្នាវ, សា បន យស្មា សន្តានវសេន បវត្តិយា បរិព្យត្តាវ ហោតីតិ “**បាកដជរា**”តច្ចេវ វុត្តា។ អវីចិ និរន្តរា ជរា **អវីចិជរា** សតិ សន្តានេ សត្តានំ អនុប្បពន្ធតោ។ **តតោ អញ្ញេសូតិ** មន្ទទសកាទីសុ បុព្ពទសកាទិបរិច្ឆេទតោ អញ្ញេសុ យថាវុត្តេសុ។ **អន្តរន្តរាតិ** តេសុ ឯវ វុត្តប្បការេសុ បុរិមទសកាទិតោ បច្ឆិមទសកាទីនំ អន្តរន្តរា។ **វណ្ណវិសេសាទីនន្តិ** វណ្ណវិសេសសណ្ឋានវិសេសសម្ពស្សវិសេសាទីនំ។

វចនកវសេនាតិ ក-ការេន ហិ បទំ វឌ្ឍេត្វា វុត្តំ, តស្មា ចវនំ ចុតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តំ បន ឯកចតុបញ្ចវោការភវេសុ ចុតិយា អវិសេសតោ គហណន្តិ អាហ “**ឯកចតុបញ្ចក្ខន្ធានំ សាមញ្ញវចន**”ន្តិ។ **ចវនកវសេនាតិ** វា ចវនកស្ស បុគ្គលស្ស វសេនាតិ អត្ថោ។ ចវនមេវ **ចវនតាតិ** អាហ “**ភាវវចនេនា**”តិ។ **លក្ខណនិទស្សនន្តិ** វយសង្ខាតស្ស លក្ខណស្ស និទស្សនំ។ ចវន្តស្ស វា អាការោ តា-សទ្ទេន វុត្តោ “**ចវនតា**”តិ។ ភិជ្ជនំ **ភេទោតិ** វុត្តំ “**ចុតិក្ខន្ធានំ ភង្គុប្បត្តិបរិទីបន**”ន្តិ។ យថា ភិន្នស្ស ឃដស្ស កេនចិ បរិយាយេន ឃនឃដភាវេន ឋានំ នត្ថិ, ឯវំ ភិន្នានំ ខន្ធានន្តិ ចវនំ អន្តរហិតំ នាមាតិ អាហ “**អន្តរធានន្តិ...បេ.... បរិទីបន**”ន្តិ។ យោ មច្ចូតិ វុច្ចតិ ភេទោ, យញ្ច មរណំ បាណចាគោ, តទុភយំ ឯកជ្ឈំ កត្វា វុត្តំ “**មច្ចុ មរណ**”ន្តិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ កាលស្ស អន្តកស្ស កិរិយាតិ យា លោកេ វុច្ចតិ, សា ចុតិ, មរណន្តិ អត្ថោ។ ចវនកាលោ ឯវ វា អនតិក្កមនីយត្តា

វិសេសេន កាលោតិ វុត្តោតិ តស្ស កិរិយា អត្ថតោ ចុតិក្ខន្ធានំ ភេទប្បត្តិយេវ។ “ចុតិ ចវនតា”តិអាទិនា បុព្ពេ វោហារមិស្សកេន និទ្ទិដ្ឋំ។

ឥទានិ និព្ពត្តិតបរមត្ថនយេនេវ និទ្ទេសោតិ ទស្សេតុំ **“បរមត្ថេន ទីបេតុ”**ន្តិ វុត្តំ។ “ចវនករសេនា”តិអាទិនា ហិ បុគ្គលវសេន ច វោហារាធិដ្ឋានា សំវណ្ណនា កតា។ **ន កិញ្ចិ** កឡេវរំ **និក្ខិបតិ** ឱបបាតិកានំ ចុតិក្ខន្ធានំ អន្តរធានមេវហោតិ, តតោ បរំ ឧតុសមុដ្ឋានរូបសន្តតិ ន បវត្តតិ។ “ជាតិសមុទយា”តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ “តណ្ហាសមុទយា”តិអាទីសុ វុត្តនយនេវ សក្កា វិញ្ញាតុន្តិ ន វុត្តំ។

ជរាមរណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ជាតិវារវណ្ណនា

៨៣. ជាយនដ្ឋេនាតិអាទិ អាយតនវសេន យោនិវសេន ច ទ្វីហិ ទ្វីហិ បទេហិ សព្ពសត្តេ បរិយាទិយិត្វា ជាតិំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **សម្មោហវិនោទនិយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ១៩១) បន “ជាយមានកវសេន **ជាតិ,** សញ្ជាយនវសេន សញ្ជាតី”តិ វុត្តត្តា តត្ថ ឯកេកេនេវ បទេន សព្ពសត្តេ បរិយាទិយិត្វា ជាតិំ ទស្សេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សម្បុណ្ណា ជាតិ **សញ្ជាតី**តិ កត្វា **“សា បរិបុណ្ណាយតនវសេន យុត្តា”**តិ វុត្តំ។ ឯតេនេវ កេវលំ ជាតិសទ្ទេន វុត្តាយ ជាតិយា អបរិបុណ្ណាយតនតា ទដ្ឋព្ពា។ អភិព្យត្តា និព្ពត្តិ **អភិនិព្ពត្តិ,** បាកដា និព្ពត្តីតិ អត្ថោ។ “តេសំ តេសំ សត្តានំ... បេ.... អភិនិព្ពត្តី”តិ សត្តវសេន បវត្តត្តា **វោហារទេសនា**។

តត្រ តត្រាតិ ឯត្ថ ចតុវោការភវេ ទ្វិន្នំ, ឯកវោការភវេ ទ្វិន្នំ, សេសរូបធាតុយំ បដិសន្ធិក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានានំ បញ្ចន្នំ, កាមធាតុយំ វិកលាវិកលិន្ទ្រិយវសេន សត្តន្នំ នវន្នំ ទសន្នំ, បុន ទសន្នំ, ឯកាទសន្នញ្ច អាយតនានំ វសេន សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ យទិបិ ចុតិក្ខន្ធា អនន្តរានំ បដិសន្ធិកជម្មានំ អនន្តរាទិនា បច្ចយា ហោន្តិ, យេ បន សមុទយា អជនកា, តេ ឯត្ថ ឧបបត្តិភវោតិ អធិប្បេតា។ ជនកោ ឯវ ភវោតិ អធិប្បេតោតិ ទស្សេន្តោ **“ជាតិយា បច្ចយភូតោ កម្មភវោ វេទិតព្ពោ”**តិ អាហ។

ជាតិវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ភវវារវណ្ណនា

៨៤. ភាវនភវនដ្ឋេន ភវោ ទុវិធោ។ តត្ថ កម្មភវោ “ភវតិ ឯតស្មា ឧបបត្តិភវោ”តិ ភាវនដ្ឋេន **ភវោ។ អដ្ឋកថាយំ** បន ឧបបត្តិភវំ “ភវតីតិ ភវោ”តិ វត្វា តស្ស ការណត្តា កម្មំ ផលូបចារេន ភវោតិ អយមត្ថោ វុត្តោ, ឧភយត្ថាបិ ឧបបត្តិភវហេតុភាវនេត្ថ កម្មស្ស កម្មភវបរិយាយោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ **សព្ពថាបី**តិ ភាវនភវនកុសលាកុសលឧបបត្តិសម្បត្តិភវហីនបណីតាទិនា សព្ពប្បការេនបិ។ **កាមភវោតិ វុត្តំ** កាមតណ្ហាហេតុកតោ កាមតណ្ហាយ អារម្មណភាវតោ ច។ រូបភវូបគកម្មំ រូបភវោ, តថា អរូបភវូបគកម្មំ អរូបភវោ, តំតំនិព្ពត្តក្ខន្ធា រូបារូបុបត្តិភវា, រូបារូបភវភាវោ បន តេសំ “កាមភវោ”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

ភវវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧបាទានវារវណ្ណនា

៨៥. ឧបាទានន្តិ ចតុព្ពិធម្បិ ឧបាទានំ។ យថា ហិ កាមស្សាទវសេន, ភវស្សាទវសេន វា តំតំសុគតិភវូបគំ កម្មំ ករោន្តស្ស កាមុបាទានំ, ឯវំ ឧច្ឆេទាទិមិច្ឆាភិនិវេសវសេនាតិ ចត្តារិបិ ឧបាទានានិ យថារហំ តស្ស តស្ស កុសលកម្មភវស្ស ឧបនិស្សយវសេនេវ បច្ចយា ហោន្តិ, អកុសលកម្មភវស្ស អសហជាតស្ស អនន្តរស្ស ឧបនិស្សយវសេនបិ អារម្មណវសេនបិ ។ សហជាតស្ស កាមុបាទានំ សហជាត-អញ្ញមញ្ញ-និស្សយ-សម្បយុត្ត-អត្ថិ-អវិគត-ហេតុ-វសេន សត្តធា, សេសឧបាទានានិ តត្ថ ហេតុបច្ចយភាវំ បហាយ មគ្គបច្ចយំ បក្ខិបិត្វា សត្តធាវ បច្ចយា ហោន្តិ។ អនន្តរស្ស បន អនន្តរសមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយនត្ថិវិគតាសេវនវសេន បច្ចយា ហោន្តិ។ តស្សិទម្បិ **សហជាតាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វត្ថុកាមំ ឧបាទិយតិ** ចិត្តំ, បុគ្គលោ វា **ឯតេនា**តិ អត្ថោ។ **តន្តិ** វត្ថុកាមំ។ កាមេតីតិ កាមោ ច សោ ឧបាទិយតីតិ ឧបាទានញ្ចាតិ យោជនា។ **វុត្តនយេនា**តិ **អភិធម្មេ** វុត្តនយេន។

សស្សតោ អត្តាតិ តទំ បុរិមទិដ្ឋិ ឧបាទិយមានំ ឧត្តរទិដ្ឋិ និទស្សេតុំ វុត្តំ។ យថា ឯសា ទិដ្ឋិ ទឡ្ហីករណវសេន បុរិមំ បុរិមំ ឧត្តរា ឧត្តរា ឧបាទិយតិ, ឯវំ "នត្ថិ ទិន្ន"ន្តិអាទិកាបីតិ។ **អត្ត**គ្គហណំ បន អត្តវាទុបាទានន្តិ នយិទំ ទិដ្ឋុបាទានទស្សនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **លោកោ ចា**តិ អត្តគ្គហណវិនិមុត្តគហណំ ទិដ្ឋុបាទានភូតំ តថ បុរិមទិដ្ឋិឧត្តរទិដ្ឋិវចនេហិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **សព្ពទិដ្ឋិគតស្ស** "ទិដ្ឋុបាទាន"ន្តិ **ឯតំ អធិវចនំ** "សព្ពាបិ ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋុបាទាន"ន្តិ វចនតោ។

សីលព្ពតំ ឧបាទិយន្តីតិ សីលព្ពតំ "សុទ្ធិមគ្គោ"តិ ឧបាទិយន្តិ។ **ឯតេន** មិច្ឆាភិនិវេសេន។ **សយំ វា តំ** មិច្ឆាភិនិវេសសហគតំ។ សីលព្ពតសហចរណតោ **សីលព្ពតញ្ច តំ** ទឡ្ហគ្គាហភាវតោ **ឧបាទានញ្ចាតិ សីលព្ពតុបាទានំ**។ **ឯវំ សុទ្ធីតិ អភិនិវេសតោ**តិ ឯវំ គោសីលគោវតាទិចរណេន សំសារសុទ្ធីតិ អភិនិវេសភាវតោ។ ឯតេន តំ សហចរណតោ អភិនិវេសស្ស តំសទ្ទារហតំ ទស្សេតិ។

វទន្តីតិ "អត្ថិ មេ អត្តា"តិអាទិនា វោហរន្តិ។ **ឯតេន** ទិដ្ឋិគតេន។ **អត្តវាទមត្តមេវា**តិ អត្តាតិ វាចាមត្តមេវ។ ឯតេន វាចាវត្ថុមត្តមេតំ, យទិទំ ពាហិរកបរិកប្បិតោ អត្តាតិ ទស្សេតិ។

តណ្ហា កាមុបាទានស្សាតិ ឯត្ថ "តត្ថ កតមំ កាមុបាទានំ? យោ កាមេសុ កាមច្ឆន្ទោ កាមរាគោ កាមនន្ទី កាមតណ្ហា កាមស្នេហោ កាមបរិឡាហោ កាមមុច្ឆា កាមជ្ឈោសានំ។ ឥទំ វុច្ចតិ កាមុបាទាន"ន្តិ វចនតោ តណ្ហាទឡ្ហត្តំ កាមុបាទានំ។ **តណ្ហាទឡ្ហត្ត**ន្តិ ច បុរិមតណ្ហាឧបនិស្សយបច្ចយតោ ទឡ្ហភូតា ឧត្តរតណ្ហា ឯវ។ កេចិ បនាហុ –

"អប្បត្តវិសយបត្ថនា តណ្ហា អន្ធការេ ចោរស្សហត្ថប្បសារណំ វិយ, សម្បត្តវិសយគ្គហណំ ឧបាទានំ តស្សេវ ភណ្ឌគ្គហណំ វិយា"តិ។ អប្បិច្ឆសន្តុដ្ឋិបដិបក្ខា ឯតេ ធម្មា បរិយេសនារក្ខទុក្ខមូលានិ, តស្មា វុត្តលក្ខណា តណ្ហា វុត្តលក្ខណស្សេវ ឧបាទានស្ស អនានន្តរស្ស ឧបនិស្សយវសេន បច្ចយោ, អារម្មណាទិវសេនបិ បច្ចយោ ហោតិយេវ, អនន្តរាទីនំ បន អនន្តរាទិវសេន បច្ចយោ។ សព្ពស្សបិ ហិ លោភស្ស តណ្ហាបរិយាយោបិ កាមុបាទានបរិយាយោបិ លព្ភតេវាតិ។ **អវសេសាន**ន្តិ ទិដ្ឋុបាទានាទីនំ។ **សហជាតាទិវសេនា**តិ សហជាតានំ សហជាតាទិវសេន, អសហជាតានំ អនន្តរឧបនិស្សយាទិវសេនាតិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

ឧបាទានវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តណ្ហាវារវណ្ណនា

៩៦. "ចក្ខុសម្ផស្សោ"តិអាទិ ផស្សស្ស មាតិតោ នាមំ វិយ បុត្តស្ស វត្ថុតោ តស្ស និស្សយភាវេន ឧប្បត្តិហេតុត្តា, អារម្មណំ បន កេវលំ ឧប្បត្តិហេតូតិ វុត្តំ **"សេដ្ឋិ...បេ.... នាម"**ន្តិ។ **កាមរាគភាវេនា**តិ វត្ថុកាមស្ស រជ្ជនវសេន។ **រូបំ អស្សាទេន្តី**តិ រូបារម្មណំ តណ្ហាភិនន្ទនាវសេន អភិរមមានា ឯវ អស្សាទេន្តី។ **និច្ច**ន្តិអាទិនា ទិដ្ឋាភិនន្ទនាមុខេន រូបំ អភិរមន្តី។ **បេច្ច ន ភវិស្សតី**តិ ភិជ្ជិត្វា ន ហោតិ បុន អនុប្បជ្ជនតោ។ **តថា សទ្ទតណ្ហាទយោបី**តិ យថា រូបតណ្ហា កាមរាគភាវេន សស្សតរាគវសេន ឧច្ឆេទរាគវសេនាតិ ច បវត្តិយា តិស្សោ តណ្ហា, តថា សទ្ទតណ្ហា គន្ធរសផោដ្ឋព្ពធម្មតណ្ហាបិ។ **តណ្ហាវិចរិតានី**តិ តណ្ហាសមុទាចារា, សមុទាចារវសេន បវត្តតណ្ហាតិ អត្ថោ។

អជ្ឈត្តិកស្សុបាទាយាតិ (វិភ. អដ្ឋ. ៩៧៣; សំ. និ. ដី. ២.២.២) អជ្ឈត្តិកំ ខន្ធបញ្ចកំ ឧបាទាយ។ ឧបយោគត្ថេ ហិ ឥទំ សាមិវចនំ។ **អស្មីតិ ហោតី**តិ យទេតំ អជ្ឈត្តំ ខន្ធបញ្ចកំ ឧបាទាយ តណ្ហាមានទិដ្ឋិវសេន សមូហគាហតោ អស្មីតិ ឯវំ ហោតិ, តស្មិ សតីតិ អត្ថោ។ **ឥត្ថស្មីតិ ហោតី**តិ ខត្តិយាទីសុ "ឥទំបការោ អហ"ន្តិ ឯវំ តណ្ហាមានទិដ្ឋិវសេន ហោតីតិ ឥទមេត្ថ អនុបនិធាយ គហណំ។ **ឯវមាទិនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន "ឯវំស្មីតិ, អញ្ញថាស្មីតិ, ភវិស្សន្តិ, ឥត្ថំ ភវិស្សន្តិ, ឯវំ ភវិស្សន្តិ, អញ្ញថា ភវិស្សន្តិ, អសស្មីតិ, សតស្មីតិ, សិយន្តិ, ឥត្ថំ សិយន្តិ, ឯវំ សិយន្តិ, អញ្ញថា សិយន្តិ, អបាហំ សិយន្តិ, អបាហំ ឥត្ថំ សិយន្តិ, អបាហំ ឯវំ សិយន្តិ, អបាហំ អញ្ញថា សិយ"ន្តិ (វិភ. ៩៧៣) ឥមេសំ តណ្ហាវិចរិតានំ គហណំ។ តត្ថ **ឯវំស្មី**តិ ឥទំ សមតោ ឧបនិធាយ គហណំ, យថា អយំ ខត្តិយោ, យថា អយំ ព្រាហ្មណោ, ឯវំ អហម្បីតិ អត្ថោ។ **អញ្ញថាស្មី**តិ ឥទំ អសមតោ ឧបនិធាយ គហណំ, យថា អយំ ខត្តិយោ, យថា អយំ ព្រាហ្មណោ, តតោ អញ្ញថា អហំ ហីនោ វា អធិកោ វាតិ អត្ថោ។ ឥតិ ឥមានិ បុព្ពេ វុត្តានិ ទ្វេតិ ឯតានិ បច្ចុប្បន្នវសេន ចត្តារិ តណ្ហាវិចរិតានិ។ **ភវិស្ស**ន្តិអាទីនិ បន ចត្តារិ អនាគតវសេន វុត្តានិ។ តេសំ បុរិមចតុក្កេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អសស្មី**តិ អសតីតិ អសំ។ និច្ចស្សេតំ អធិវចនំ, តស្មា សស្សតោ អស្មីតិ អត្ថោ។ **សតស្មី**តិ សីទតីតិ សតំ។ អនិច្ចស្សេតំ អធិវចនំ, តស្មា អសស្សតោ អស្មីតិ អត្ថោ។

ឥតិ ឥមានិ ទ្វេ សស្សតុច្ឆេទវសេន វុត្តានិ។ ឥតោ បរានិ **សិយ**ន្តិអាទីនិ ចត្តារិ សំសយបរិវិតក្កវសេន វុត្តានិ, តានិ បុរិមចតុក្កេ វុត្តនយេន អត្ថតោ វេទិតព្ពានិ។ **អបាហំ សិយ**ន្តិអាទីនិ ចត្តារិ "អបិ នាមាហំ ភវេយ្យ"ន្តិ ឯវំ បត្ថនាកប្បនវសេន វុត្តានិ, តានិ បុរិមចតុក្កេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។

ឯត្ថ ច សស្សតុច្ឆេទវសេន វុត្តា ទ្វេ ទិដ្ឋិសីសា នាម, អស្មិ, ភវិស្សំ, សិយំ, អបាហំ សិយន្តិ ឯតេ បន ចត្តារោ សុទ្ធសីសា ឯវ, "ឥត្ថស្មី"តិអាទយោ តយោ តយោតិ ទ្វាទស សីសមូលកា នាម។ ឯវមេតានិ ទ្វេ ទិដ្ឋិសីសា, ចត្តារោ សុទ្ធសីសា, ទ្វាទស សីសមូលកាតិ អជ្ឈត្តិកស្សុបាទាយ អដ្ឋារស្ស តណ្ហាវិចរិតានិ វេទិតព្ពានិ។

ពាហិរស្សុបាទាយាតិ ពាហិរំ ខន្ធបញ្ចកំ ឧបាទាយ។ ឥទម្បិ ហិ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ។ **ឥមិនា**តិ ឥមិនា រូបេន វា...បេ.... វិញ្ញាណេន វាតិ ឯវំ រូបាទីសុ ឯកមេវ "អហ"ន្តិ, ឥតរំ កិញ្ចនបលិពោធភាវេន គហេត្វា តណ្ហាទិវសេន "អស្មី"តិ អភិនិវិសតិ, "ឥមិនា"តិ អយមេត្ថ វិសេសោ។ **អស្មី**តិ ឥមិនា ខគ្គេន វា ឆត្តេន វា អភិសេកេន វា "ខត្តិយោហមស្មី"តិ អភិនិវិសតិ។ **ពាហិររូបាទិនិស្សិតានី**តិ ពាហិរានិ បរសន្តតិបរិយាបន្នានិ រូបវេទនាទីនិ និស្សិតានិ។ **អដ្ឋារសា**តិ ឥមិនា "អស្មី"តិអាទិនយប្បវត្តានិ អដ្ឋារស, តានិ បុព្វេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ "ឥមិនា"តិ ហិ អយមេវេត្ថ វិសេសោ, តស្មា "ទ្វេ ទិដ្ឋិសីសា"តិអាទិនា វុត្តនយេនេវ និទ្ធារេត្វា វេទិតព្ពា។ ឧភយំ បន ឯកជ្ឈំ កត្វា អាហ "**ឆត្តីសា**"តិ។

និទ្ទេសត្ថេនាតិ "ឆយិមេ អាវុសោ តណ្ហាកាយា"តិអាទិនិទ្ទេសបាឡិយា អត្ថវចនេន។ **និទ្ទេសវិត្ថារា**តិ តស្ស ច និទ្ទេសស្ស អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតវសេន វិត្ថារេន។ **វិត្ថារស្ស ច បុន សង្គហតោ**តិ ទ្វីហិ អាការេហិ វិត្ថារិតស្ស អដ្ឋារសតណ្ហាវិចរិតបភេទស្ស ឆឡេវ តិស្សោយេវាតិ ច បុន សង្គហណតោ ច។

វិបាកវេទនា អធិប្បេតា វិសេសតោ អត្តានំ អស្សាទេតព្ពតោ។ តមេវ ហិស្សា អស្សាទេតព្ពតំ បកាសេតុំ "**កថ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អស្សាទនេនា**តិ អភិរតិយា។ **មមាយន្តា**តិ ធនាយន្តា។ **ចិត្តការាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឥដ្ឋវណ្ណារម្មណទាយកានំ សង្គហោ។ **សិប្បសន្ទស្សនកាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វេជ្ជាទីនំ សង្គហោ។ វេជ្ជោ ហិ រសាយតនោជាវសេន តទុបត្ថម្ភិតវសេន ច ផម្ពារម្មណស្ស ទាយកោ។ ស្វាយំ **អាទិ**-សទ្ទោ "វីណាវាទកាទី"តិអាទិនា បច្ចេកញ្ច យោជេតព្ពោ, **បុត្តំ មមាយន្តា**តិ បុត្តំ សម្បិយាយន្តា។ បុត្តោ វិយ ចេត្ថ វេទនា ទដ្ឋព្ពា, សប្បាយសប្បិខីរាទីនិ វិយ វេទនាយ បច្ចយភូតានិ ឥដ្ឋរូបាទិអារម្មណានិ, ធាតិ វិយ រូបាទិឆឡារម្មណទាយកា ចិត្តការាទយោ ទដ្ឋព្ពា។

តណ្ហាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វេទនាវារវណ្ណនា

៩៧. ចក្ខុសម្ផស្សជា ឯវ វេទនា អតីតាទិភេទភិន្នា រាសិវសេន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា ឯកោ វេទនាកាយោ យថា វេទនាក្ខន្ធោ, ឯវំ សោតសម្ផស្សជាទិកាតិ បាឡិយំ "ឆយិមេ អាវុសោ វេទនាកាយា"តិ វុត្តន្តិ អាហ "**វេទនាកាយាតិ វេទនាសមូហា**"តិ។ ចក្ខុសម្ផស្សតោ ជាតា **ចក្ខុសម្ផស្សជា វេទនា**។ សា បន ឧបាទិន្នាបិ អនុបាទិន្នាបិ, តទុភយស្សបិ សង្គណ្ហនេន អត្ថវណ្ណនាយ កតត្តា អាហ "**អយំ តាវេត្ថ សព្ពសង្គាហិកកថា**"តិ។ ឥទានិ "វិបាកវិធិ អយ"ន្តិ ឧបាទិន្នយេវ គណ្ហន្តោ "**វិបាកវសេនា**"តិអាទិមាហ។ **មនោទ្វារេ មនោវិញ្ញាណធាតុសម្បយុត្តា**តិ តទារម្មណមនោវិញ្ញាណធាតុសម្បយុត្តា។

អវសេសានន្តិ សម្បដិច្ឆនាទិវេទនានំ។ **ឧបនិស្សយាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អនន្តរាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ អនន្តរានញ្ហិ អនន្តរាទិវសេន, ឥតរេសំ ឧបនិស្សយវសេន ផស្សោ បច្ចយោ ហោតិ, មនោទ្វារេ បន តទារម្មណវេទនានំ មនោសម្ផស្សោ ឧបនិស្សយវសេន បច្ចយោ។ **អទ្វារិកាន**ន្តិ ទ្វាររហិតានំ។ ន ហិ បដិសន្ធិអាទិវេទនានំ កិញ្ចិ ទ្វារំ អត្ថិ។ **សហជាតមនោសម្ផស្សសមុទយា**តិ ឯតេនស្ស តាសំ សហជាតកោដិយា បច្ចយភាវមាហ។

វេទនាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ផស្សវារវណ្ណនា

៩៨. ចក្ខុំ និស្សាយ ឧប្បន្នោ សម្ផស្សោ **ចក្ខុសម្ផស្សោ**។ **បញ្ចវត្ថុកា**តិ ចក្ខាទិបញ្ចវត្ថុកា ចក្ខាទិបញ្ចវត្ថុសន្និស្សយា។ "ឧបាទិន្នកកថា ឯសា"តិ **ពាវីសតិ**គ្គហណំ, បវត្តិកថាភាវតោ **លោកិយ**គ្គហណំ។ **វិបាកមន**

សម្បយុត្តផស្សាតិ វិបាកមនោវិញ្ញាណសម្បយុត្តា ផស្សា។ បច្ចយុប្បន្នេន វិយ បច្ចយេនបិ ឧបាទិន្នកេនេវ ភវិតព្ពន្តិ **“ឆន្នំ ចក្ខាទីនំ អាយតនានំ”**ន្តិ វុត្តំ។

ផស្សវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សឡាយតនវារវណ្ណនា

៩៩. និទស្សនមត្តញ្ចេតំ, តស្មា យថា ឯត្ថ អរូបលោកាបេក្ខាយ ឆដ្ឋាយតនញ្ច សឡាយតនញ្ច សឡាយតនន្តិ ឯកសេសោ ឥច្ឆិតព្ពោ, ឯវំ យេសំ បច្ចយុប្បន្នោ ឧបាទិន្នោ, បច្ចយោ បន អនុបាទិន្នោតិបិ ឥច្ឆិតព្ពោ។ តេសំ មតេន ពាហិរាយតនវសេនបិ ឯកសេសោ វេទិតព្ពោ “ឆដ្ឋាយតនញ្ច សឡាយតនញ្ច សឡាយតនញ្ច សឡាយតន”ន្តិ។ វិសុទ្ធិមគ្គោបិ ឥមស្ស អាគមស្ស អត្ថសំវណ្ណនាតិ អាហ **“វិសុទ្ធិមគ្គេ…បេ… វុត្តនយមេវា”**តិ។ ឯស នយោ អញ្ញត្ថាបិ វិសុទ្ធិមគ្គគ្គហណេ។

សឡាយតនវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នាមរូបវារវណ្ណនា

១០០. **នមនលក្ខណ**ន្តិ អារម្មណាភិមុខំ នមនសភាវំ តេន វិនា អបវត្តនតោ។ **រុប្បនំ** សីតាទិវិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិសទិសុប្បត្តិ។ ឥមេ បន **តយោ**តិអាទិនា សព្ពចិត្តុប្បាទសាធារណវសេនេវ តំ សង្ខារក្ខន្ធគ្គហណំ, តស្មា យេ យត្ថ អសាធារណា, តេបិ អត្ថតោ គហិតាយេវាតិ ទស្សេតិ។

ឧបាទិយិត្វាតិ បច្ចយេ កត្វា។ បច្ចយករណមេវ ហិ បច្ចយុប្បន្នស្ស បច្ចយភូតធម្មានំ ឧបាទិយនំ។ សម្ពហុលសម្ពន្ធេ សាមិវចនំ ឯតន្តិ **“សម្ពហុលត្ថេ ឯតំ សាមិវចន”**ន្តិ វុត្តំ តេន វិនា សម្ពន្ធស្ស អភាវតោ។ **តេនា**តិ តស្មា។ **តំ សព្ពម្បី**តិ តំ ភូតុបាទាយបភេទំ សព្ពម្បិ សត្តវីសតិវិធំ។ **យស្ស នាមស្សា**តិ ចតុរោការភវេ នាមស្ស។ **វិញ្ញាណ**ម្បិ តប្បរិយាបន្នមេវ វេទិតព្ពំ។ **រូបស្សា**តិ ឯកវោការភវេ រូបស្ស។ **វិញ្ញាណំ** បន បញ្ចវោការភវេ សង្ខារវិញ្ញាណមេវ។ **យស្ស** បញ្ចវោការភវេ នាមរូបស្ស។ **តស្ស វសេនា**តិ សហជាតស្ស សហជាតាទិវសេន, អនន្តរស្ស អនន្តរាទិវសេន, ឥតរស្ស ឧបនិស្សយាទិវសេន តស្ស នាមស្ស យថារហំ តស្ស តស្ស វិញ្ញាណស្ស បច្ចយភាវោ វេទិតព្ពោ។

នាមរូបវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វិញ្ញាណវារវណ្ណនា

១០១. **តេភូមកវិបាក**គ្គហណេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **សង្ខារោ យស្ស វិញ្ញាណស្សា**តិ ឯត្ថ អដ្ឋវិធោបិ កាមាវចរបុញ្ញាភិសង្ខារោ សោឡសវិធស្ស កាមាវចរវិបាកវិញ្ញាណស្ស, បញ្ចវិធោបិ រូបាវចរបុញ្ញាភិសង្ខារោ បញ្ចវិធស្ស រូបាវចរវិបាកវិញ្ញាណស្ស, ទ្វាទសវិធោបិ អបុញ្ញាភិសង្ខារោ សត្តវិធស្ស អកុសលវិបាកវិញ្ញាណស្ស, ចតុព្ពិធោបិ អានេញ្ជាភិសង្ខារោ ចតុព្ពិធស្ស អរូបាវចរវិបាកវិញ្ញាណស្ស យថារហំ បដិសន្ធិបវត្តីសុ កម្មបច្ចយេន ចេវ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ច បច្ចយោ ហោតិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៦២០) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

វិញ្ញាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សង្ខារវារវណ្ណនា

១០២. **អភិសង្ខរណលក្ខណោ**តិ អភិសញ្ចេតយិតសភាវោ, អាយូហនលក្ខណោតិ អត្ថោ។ **ចោបនវសេនា**តិ កាយវិញ្ញត្តិសង្ខាតចោបនវសេន។ តេន បញ្ចទ្វារិកចេតនា បដិក្ខិបតិ។ **វចនភេទវសេនា**តិ វាចានិច្ឆារណវសេន។ វចីវិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបនវសេនាតិ អត្ថោ។ យថាវុត្តា វីសតិ, នវ មហគ្គតកុសលចេតនា ចាតិ **ឯកូនតឹស មនោសញ្ចេតនា**។ **“កុសលានំ ឧបនិស្សយវសេនា”**តិ វុត្តំ, ឯកច្ចានំ អារម្មណវសេនបីតិ វត្តព្ពំ។ **សហជាតាទិវសេនា**តិ សហជាត-អញ្ញមញ្ញ-និស្សយ-សម្បយុត្ត-អត្ថិ-អវិគតហេតុវសេន, អនន្តរានំ អនន្តរសមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយនត្ថិវិគតាសេវនវសេន បច្ចយោ។ **អបិ**-សទ្ទេន ឧបនិស្សយំ សង្គណ្ហាតិ។

សង្ខារវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អវិជ្ជាវារវណ្ណនា

១០៣. **“ទុក្ខសច្ចេអញ្ញាណ”**ន្តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ **“តត្ថា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **តន្តិ** អញ្ញាណំ។ សតិបិ បហាតព្ពត្តេ បរិញ្ញេយ្យត្តវសេន **អន្តោគធំ**។ **ទុក្ខសច្ចញ្ចស្សា**តិ វត្តសង្ខាតំ សម្បយុត្តខន្ធសង្ខាតញ្ច ទុក្ខសច្ចំ អស្ស អញ្ញាណស្ស។ តំ ហិស្ស និស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ **តស្សា**តិ ទុក្ខសច្ចស្ស។ **យាថាវលក្ខណ បដិវេធនិវារណេនា**តិ សង្ខតអវិបរីតសភាវបដិវិជ្ឈនស្ស និវារណេន។ ឯតេនស្ស បរិញ្ញាភិសមយសង្ខាតស្ស អរិយមគ្គបដិវេធស្ស វិពន្ធកភាវមាហ។ **ញាណប្បវត្តិយា**តិ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខ”ន្តិ អនុពុជ្ឈនាការាយ បុព្ពភាគញាណប្បវត្តិយា។ **ឯត្ថា**តិ ទុក្ខសច្ចេ។ **អប្បទានេនា**តិ អវិស្សជ្ជនេន។ ឯតេនស្សា អនុពោធញាណស្សបិ វិពន្ធកតមាហ។

តីហិ ការណេហិ វេទិតព្វំ អន្តោគធាភាវតោ។ ឥធ សម្បយុត្តខន្ធវសេនេវ វត្ថុតោ សមុទយេ អញ្ញាណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯកេនេវា**តិ ឥតរំ ការណត្តយំ បដិក្ខិបតិ។ យទិបិ អញ្ញាណំ និរោធមគ្គេ អារម្មណំ ន ករោតិ, កុតោ ត ទន្តោគធតព្ពត្តតា, តេ បន ជានិតុកាមស្ស តប្បដិច្ឆាទនវសេន អនិរោធមគ្គេសុ និរោធមគ្គគ្គាហ ហេតុតាវសេន ច បវត្តមានំ **“និរោធេ បដិបទាយញ្ច អញ្ញាណ”**ន្តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ **“បដិច្ឆាទនតោ”**តិអាទិ។ តស្សត្ថោ វុត្តោយេវ។ **គម្ភីរត្តា**តិ សភាវេនេវ គម្ភីរត្តា។ អគាធអបតិដ្ឋាភាវេន តំវិសយស្ស ញាណស្ស ឧប្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា **ទុទ្ទសំ។ បុរិមំ បន** សច្ចទ្វយំ។ **វញ្ចនីយដ្ឋេនា**តិ វញ្ចកភាវេន អយាថាវភាវេន ឧបដ្ឋានតោ **ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរំ**, ន សភាវតោ, តស្មា តំវិសយំ អញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ បុរិមសច្ចទ្វយេ អនិច្ចាទិសភាវ លក្ខណស្ស ទុទ្ទសត្តា ឯវ និច្ចាទិវិបល្លាសវសេន បវត្តតិ អញ្ញាណន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្វំ។

ឥទានិ និទ្ទេសវិភាគេនបិ អវិជ្ជាយ សច្ចេសុ បវត្តិវិភាគំ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ទុក្ខេ**តិ ឯត្តកេន កុម្មនិទ្ទេសេន។ **សង្គហតោ**តិ បរិញ្ញេយ្យតាយ ទុក្ខេន សង្គហេតព្ពតោ។ តេន និទ្ធារណត្ថំ ទស្សេតិ។ ទុក្ខស្មិញ្ហិ អវិជ្ជា និទ្ធារិយតិ, ន អញ្ញស្មឹ។ **វត្ថុតោ**តិ អាធារត្ថំ។ ទុក្ខសន្និស្សយា ហិ អវិជ្ជា។ **អារម្មណតោ**តិ វិសយត្ថំ តំ អារព្ភ បវត្តនតោ។ **កិច្ចតោ**តិ ព្យាបនត្ថំ ឆាទនវសេន តំ ព្យាបេត្វា បវត្តនតោ។ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ **អវិសេសតោ**តិ វិសេសាភាវតោ, វុត្តនយេន ទុក្ខាទីសុ បវត្តិអាការវិសេសំ អគ្គហេត្វាតិ អត្ថោ។ **សភាវតោ**តិ សរសលក្ខណតោ។ ចតុន្នម្បិ សច្ចានំ អជាននសភាវា ហិ អវិជ្ជា។ កាមរាគភវរាគា កាមាសវភវាសវាតិ អាហ **“សហជាតាទិវសេនា”**តិ។ ននុ អវិជ្ជា ឯវ អវិជ្ជាសវោ, សោ កថំ អវិជ្ជាយ បច្ចយោតិ អាហ **“បុព្ពុប្បន្នា”**តិអាទិ។

អវិជ្ជាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាសវវារវណ្ណនា

១០៤. **អាសវវារេ** អាសវ-សទ្ទត្ថោ អាសវវិចារោ ច ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ កស្មា បនាយំ វារោ វុត្តោ, ននុ អវិជ្ជាទិការ បដិច្ចសមុប្បាទទេសនាតិ ចោទនំ សន្ធាយ **“អយំ វារោ”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **បដិច្ចសមុប្បាទបទេសូ**តិ បដិច្ចសមុប្បាទកោដ្ឋាសេសុ។ ទ្វាទសកោដ្ឋាសា ហិ សត្ថុ បដិច្ចសមុប្បាទទេសនា។ **តស្សាបិ បច្ចយទស្សនវសេនា**តិ នាយំ កាបិលានំ មូលបកតិ វិយ អប្បច្ចយា, អថ ខោ សប្បច្ចយាតិ អវិជ្ជាយបិ បច្ចយទស្សនវសេន។ **អាសវសមុទយេនា**តិ អតីតភវេ អាសវានំ សមុទយេន ឯតរហិ អវិជ្ជាយ សមុទយោ, ឯតរហិ អវិជ្ជាយ សមុទយេន អនាគតេ អាសវសមុទយោតិ ឯវំ អាសវាវិជ្ជានំ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នកភាវេន អបរាបរំ បវត្តមានំ អាទិកោដិអភាវេនេវ តន្និមិត្តស្ស សំសារស្ស អាទិកោដិអភាវតោ អនមតគ្គតាសិទ្ធិ វេទិតព្វា។

ទ្វត្តឹស ឋានានីតិ ទ្វត្តឹស សច្ចប្បដិវេធការណានិ, ទ្វត្តឹស វា ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានានិ។ **ឥមម្ហា សម្មាទិដ្ឋិសុត្តា**តិ យាយ អរិយសាវកោ សម្មាទិដ្ឋិ នាម ហោតិ, សា អរិយា សម្មាទិដ្ឋិ ឯត្ថ វុត្តាតិ សម្មាទិដ្ឋិសុត្តំ, ឥតោ សម្មាទិដ្ឋិសុត្តតោ។

ចតុសច្ចបរិយាយេហីតិ ចតុសច្ចាធិគមការណេហិ។ **អរហត្តបរិយាយេហី**តិ “សោ សព្ពសោ រាគានុសយំ បហាយា”តិអាទិនា អរហត្តាធិគមការណេហិ។ តេនាហ **“ចតុសដ្ឋិយា ការណេហី”**តិ។

អាសវវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សម្មាទិដ្ឋិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. សតិបដ្ឋានសុត្តវណ្ណនា

១០៥. ជានបទិនោតិ (ទី. និ. ដី. ២.៩៥) ជនបទវន្តោ, ជនបទស្ស វា ឥស្សរា **រាជកុមារា**។ គោត្តវសេន **កុរូ** នាម។ តេសំ និវាសោ យទិ ឯកោ ជនបទោ, កថំ ពហុវចនន្តិ អាហ **“រុឡ្ហីសទ្ទេនា”**តិ។ អក្ខរចិន្តកា ហិ ឦទិសេសុ ឋានេសុ យុត្តេ វិយ សលិង្គវចនានិ (បាណិនិ ១.២៥១) ឥច្ឆន្តិ, អយមេត្ថ រុឡ្ហី យថា អញ្ញត្ថាបិ “អង្គេសុ វិហរតិ, មល្លេសុ វិហរតី”តិ ច។ តព្ពិសេសនេ បន ជនបទ-សទ្ទេ ជាតិ-សទ្ទេ ឯកវចនមេវ។ **អដ្ឋកថាចរិយា បនា**តិ **បន**-សទ្ទោ វិសេសត្ថជោតនោ។ តេន បុថុអត្ថវិសយតាយ ឯវំ តំ ពហុវចនន្តិ “ពហុកេ បនា”តិអាទិនា វក្ខមានំ វិសេសំ ទីបេតិ។ **សុត្វា**តិ មន្ធាតុមហារាជស្ស អានុភាវទស្សនានុសារេន បរម្បរាគតំ កថំ សុត្វា។ **អនុសំយាយន្តេនា**តិ អនុវិចរន្តេន។ **ឯតេសំ ឋានន្តិ** ចន្ទិមសូរិយមុខេន ចាតុមហារាជិកភវនមាហ។ តេនាហ **“តត្ថ អគមាសី”**តិអាទិ។ **សោតិ** មន្ធាតុមហារាជា។ **តន្តិ** ចាតុមហារាជិករជ្ជំ។ **គហេត្វា**តិ សម្បដិច្ឆិត្វា។ **បុនបុច្ឆិ** បរិណាយករតនំ។ **ទោវារិកភូមិយំ តិដ្ឋន្តិ** សុធម្មាយ ទេវសភាយ ទេវបុរស្ស ច ចតូសុ ទ្វារេសុ អារក្ខាយ អធិកតត្តា។ **ទិព្ពរុក្ខសហស្សបដិមណ្ឌិត**ន្តិ ឥទំ “ចិត្តលតាវន”ន្តិអាទីសុបិ យោជេតព្ពំ។

បថវិយំ បតិដ្ឋាសីតិ ភស្សិត្វា បថវិយា អាសន្នេ ឋានេ អដ្ឋាសិ, បត្វា ច នចិរស្សេវ អន្តរធាយិ តេនត្តភាវេន រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្សរិយស្ស អភាវតោ។ “ចិរតរំ កាលំ បត្វា”តិ អបរេ។ **ទេវភាវោ បាតុរហោសិ** ទេវលោកេ បវត្តិវិបាកទាយិនោ អបរាបរិយាយវេទនីយស្ស កម្មស្ស កតោកាសត្តា។ អវយវេ សិទ្ធោ វិសេសោ សមុទាយស្ស វិសេសកោ ហោតីតិ **ឯកម្បិ រដ្ឋំ ពហុវចនេន វោហរីយតិ**។

ទ-ការេន អត្ថំ វណ្ណយន្តិ និរុត្តិនយេន។ **កម្មាសោ**តិ កម្មាសបាទោ វុច្ចតិ ឧត្តរបទលោបេន យថា “រូបភវោ រូប”ន្តិ។ កថំ បន សោ កម្មាសបាទោតិ អាហ **“តស្ស កិរា”**តិអាទិ។ **ទមិតោ**តិ ឯត្ថ កីទិសំ ទមនំ អធិប្បេតន្តិ អាហ **“បោរិសាទភាវតោ បដិសេធិតោ”**តិ។ **ឥមេ បន ថេរា**តិ មជ្ឈិមភាណកេ វទតិ, តេ បន ចូឡកម្មាសទម្មំ សន្ធាយ តថា វទន្តិ។ យក្ខិនិបុត្តោ ហិ កម្មាសបាទោ អលីនសត្តុកុមារកាលេ ពោធិសត្តេន តត្ថ ទមិតោ, សុតសោមកាលេ បន ពារាណសិរាជា បោរិសាទភាវបដិសេធនេន យត្ថ ទមិតោ, តំ មហាកម្មាសទម្មំ នាម។ **បុត្តោ**តិ វត្វា **អត្រជោ**តិ វចនំ ឱរសបុត្តភាវទស្សនត្ថំ។

យេហិ អាវសិតបទេសោ កុរុរដ្ឋន្តិ នាមំ លភិ, តេ ឧត្តរកុរុតោ អាគតា មនុស្សា តត្ថ វក្ខិតនិយាមេនេវ បញ្ច សីលានិ រក្ខឹសុ, តេសំ ទិដ្ឋានុគតិយា បច្ឆិមា ជនតាតិ, សោ ទេសធម្មវសេន អវិច្ឆេទតោ វត្តមានោ **កុរុវត្តធម្មោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ, អយញ្ច អត្ថោ **កុរុធម្មជាតកេន** (ជា. ១.៣.៧៦-៧៨) ទីបេតព្ពោ។ សោ អបរភាគេ យត្ថ បឋមំ សំកិលិដ្ឋោ ជាតោ, តំ ទស្សេតុំ **“កុរុរដ្ឋវាសីន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ យត្ថ ភគវតោ វសនោកាសោ កោចិ វិហារោ ន ហោតិ, តត្ថ កេវលំ គោចរគាមកិត្តនំ និទានកថាយ បកតិ, យថា តំសក្កេសុ វិហរតិ ទេវទហំ នាម សក្យានំ និគមោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“អវសនោកាសតោ”**តិអាទិមាហ។

ឧទ្ទេសវារកថាវណ្ណនា

១០៦. កស្មា ភគវា ឥមំ សុត្តមភាសីតិ អសាធារណសមុដ្ឋានំ បុច្ឆតិ, សាធារណំ បន បាកដន្តិ អនាមដ្ឋំ, តេន សុត្តនិក្ខេបោ បុច្ឆិតោតិ កត្វា ឥតរោ **“កុរុរដ្ឋវាសីន”**ន្តិអាទិនា អបរជ្ឈាសយោយំ សុត្តនិក្ខេបោតិ ទស្សេតិ។ ឯតេន ពាហិរសមុដ្ឋានំ វិភាវិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អជ្ឈត្តិកំ បន អសាធារណញ្ច **មូលបរិយាយសុត្តាទិដីកាយំ** វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ កុរុរដ្ឋំ កិរ (ទី. និ. ដី. ២.៣៧៣) តទា តន្និវាសីនំ សត្តានំ យេភុយ្យេន យោនិសោមនសិការវន្តតាយ បុព្ពេ ច កតបុញ្ញតាពលេន ឧតុអាទិសម្បន្នមេវ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **“ឧតុបច្ចយាទិសម្បន្នត្តា”**តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ភោជនាទិសម្បត្តិំ សង្គណ្ហាតិ។ កេចិ បន “បុព្ពេ កុរុវត្តធម្មានុដ្ឋានវាសនាយ ឧត្តរកុរុ វិយ យេភុយ្យេន ឧតុអាទិសម្បន្នមេវ ហោន្តំ ភគវតោ កាលេ សាតិសយំ ឧតុសប្បាយាទិយុត្តំ តំ រដ្ឋំ អហោសី”តិ វទន្តិ។ **ចិត្តសរីរកល្លតាយា**តិ ចិត្តស្ស សរីរស្ស ច អរោគតាយ។ **អនុគ្គហិតបញ្ញាពលា**តិ លទ្ធុបការញាណានុភាវា, អនុ អនុ វា អាចិណ្ណបញ្ញាតេជា។ **ឯកវីសតិយា ឋានេសូ**តិ កាយានុបស្សនាវសេន ចុទ្ទសសុឋានេសុ, វេទនានុបស្សនាវសេន ឯកស្មឹ ឋានេ, តថា ចិត្តានុបស្សនាវសេន, ធម្មានុបស្សនាវសេន បញ្ចសុ ឋានេសូតិ ឯវំ ឯកវីសតិយា ឋានេសុ។ **កម្មដ្ឋានំ អរហត្តេ បក្ខិបិត្វា**តិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ យថា អរហត្តំ បាបេតិ, ឯវំ ទេសនាវសេន អរហត្តេ បក្ខិបិត្វា។ សុវណ្ណចង្កោដកសុវណ្ណមញ្ជូសាសុ បក្ខិត្តានិ សុមនចម្បកាទិនានាបុប្ផានិ មណិបុត្តាទិសត្តរតនានិ ច យថា ភាជនសម្បត្តិយា សវិសេសំ សោភន្តិ, កិច្ចករានិ ច ហោន្តិ មនុញ្ញាភាវតោ, ឯវំ សីលទស្សនាទិសម្បត្តិយា ភាជនវិសេសភូតាយ កុរុរដ្ឋវាសិបរិសាយ ទេសិតា ច ភគវតោ

អយំ ទេសនា ភិយ្យោសោមត្តាយ សោភតិ, កិច្ចការី ច ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **“យថា ហិ បុរិសោ”**តិអាទិនា។ **ឯត្ថា**តិ កុរុរដ្ឋេ។

បកតិយាតិ សរសតោ, ឥមិស្សា សតិបដ្ឋានសុត្តទេសនាយ បុព្ពេបីតិ អធិប្បាយោ។ **អនុយុត្តា វិហរន្តិ** សត្ថុ ទេសនានុសារតោតិ អធិប្បាយោ។ **វិស្សដ្ឋអត្តភាវនា**តិ អនិច្ចាទិវសេន កិស្មិញ្ចិ យោនិសោមនសិការេ ចិត្តំ អនិយោជេត្វា រូបាទិអារម្មណេ អភិរតិវសេន វិស្សដ្ឋចិត្តេន **ភវិតុំ ន វដ្ដតិ,** បមាទវិហារំ បហាយ អប្បមត្តេន ភវិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

ឯកាយនោតិ ឯត្ថ **អយន**-សទ្ទោ មគ្គបរិយាយោ។ ន កេវលមយនមេវ, អថ ខោ អញ្ញេបិ ពហូ មគ្គបរិយាយាតិ បទុទ្ធារំ ករោន្តោ **“មគ្គស្ស ហិ”**តិអាទិ វត្វា យទិ មគ្គបរិយាយោ អយន-សទ្ទោ, កស្មា បុន មគ្គោតិ វុត្តន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“តស្មា”**តិអាទិ។ តត្ថ ឯកមគ្គោតិ ឯកោ ឯវ មគ្គោ។ ន ហិ និព្ពានគាមី មគ្គោ អញ្ញោ អត្ថីតិ។ ននុ សតិបដ្ឋានំ ឥធ “មគ្គោ”តិ អធិប្បេតំ, តទញ្ញេ ច ពហូ មគ្គធម្មា អត្ថីតិ? សច្ចំ អត្ថិ, តេ បន សតិបដ្ឋានគ្គហណេនេវ គហិតា តទវិនាភាវតោ។ តថា ហិ ញាណវីរិយាទយោ និទ្ទេសេ គហិតា។ ឧទ្ទេសេ បន សតិយា ឯវ គហណំ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ន ទ្វេធាបថភូតោ**តិ ឥមិនា ឥមស្ស មគ្គស្ស អនេកមគ្គតាភាវំ វិយ អនិព្ពានគាមិភាវាភាវញ្ច ទស្សេតិ។ **ឯកេនា**តិ អសហាយេន។ អសហាយតា ច ទុវិធា អត្តទុតិយតាភាវេន វា, យា “វូបកដ្ឋកាយតា”តិ វុច្ចតិ, តណ្ហាទុតិយតាភាវេន វា, យា “បវិវិត្តចិត្តតា”តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ **“វូបកដ្ឋេន បវិវិត្តចិត្តេនា”**តិ។ សេដ្ឋោបិ លោកេ “ឯកោ”តិ វុច្ចតិ “យាវ បរេ ឯកតោ ករោសី”តិអាទីសូតិ អាហ **“ឯកស្សាតិ សេដ្ឋស្សា”**តិ។ យទិ សំសារតោ និស្សរណដ្ឋោ អយនដ្ឋោ អញ្ញេសម្បិ ឧបនិស្សយសម្បន្នានំ សាធារណោ កថំ ភគវតោតិ អាហ **“កិញ្ចាបី”**តិអាទិ។ **ឥមស្មឹ ខោ**តិ ឯត្ថ **ខោ**-សទ្ទោ អវធារណេ, តស្មា ឥមស្មឹ យេវាតិ អត្ថោ។ **ទេសនាភេទោយេវ ហេសោ,** យទិទំ មគ្គោតិ វា អយនោតិ វា។ តេនាហ **“អត្ថោ បនេកោ”**តិ។

នានាមុខភាវនានយប្បវត្តោតិ កាយានុបស្សនាទិមុខេន តត្ថាបិ អានាបានាទិមុខេន ភាវនានយេន បវត្តោ។ **ឯកាយន**ន្តិ ឯកគាមិនំ, និព្ពានគាមិនន្តិ អត្ថោ។ និព្ពានញ្ហិ អទុតិយត្តា សេដ្ឋត្តា ច “ឯក”ន្តិ វុច្ចតិ។ យថាហ “ឯកញ្ហិ សច្ចំ ន ទុតីយមត្ថី”តិ (សុ. និ. ៨៩០) “យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) ច។ ខយោ ឯវ អន្តោតិ ខយន្តោ , ជាតិយា ខយន្តំ ទិដ្ឋវាតិ **ជាតិខយន្តទស្សី**។ អវិភាគេន សព្ពេបិ សត្តេ ហិតេន អនុកម្បតីតិ **ហិតានុកម្បី**។ **អតរិំសូ**តិ តរិំសុ។ **បុព្ពេ**តិ បុរិមកា ពុទ្ធា, **បុព្ពេ** វា អតីតកាលេ។

តន្តិ តំ តេសំ វចនំ, **តំ** វា កិរិយាវុត្តិវាចកត្តំ ន យុជ្ជតិ។ ន ហិ សង្ខ្យាប្បធានតាយ សត្តវាចិនោ ឯក-សទ្ទស្ស កិរិយាវុត្តិវាចកតា អត្ថិ។ “សកិម្បិ ឧទ្ធំ គច្ឆេយ្យា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៧.៧២) វិយ **“សកឹ អយនោ”តិ ឥមិនា ព្យញ្ជនេន ភវិតព្ពំ។ ឯវំ អត្ថំ យោជេត្វា**តិ ឯវំ បទត្ថំ យោជេត្វា។ **ឧភយថាបី**តិ បុរិមនយេន បច្ឆិមនយេន ច។ **ន យុជ្ជតិ** ឥធាធិប្បេតមគ្គស្ស អនេកវារំ បវត្តិសព្ភាវតោ។ តេនាហ **“កស្មា”**តិអាទិ។ **អនេកវារម្បិ អយតី**តិ បុរិមនយស្ស, អនេកញ្ចស្ស អយនំ **ហោតី**តិ បច្ឆិមនយស្ស ច បដិក្ខេបោ។

ឥមស្មឹ បទេតិ “ឯកាយនោ អយំ ភិក្ខវេ មគ្គោ”តិ ឥមស្មឹ វាក្យេ, ឥមស្មឹ វា “បុព្ពភាគមគ្គោ លោកុត្តរមគ្គោ”តិ សំសយដ្ឋានេ។ **មិស្សកមគ្គោ**តិ លោកិយេន មិស្សកោ លោកុត្តរមគ្គោ។ វិសុទ្ធិអាទីនំ និប្បរិយាយហេតុំ សង្គណ្ហន្តោ អាចរិយត្ថេរោ “មិស្សកមគ្គោ”តិ អាហ, ឥតរោ បរិយាយហេតុ ឥធាធិប្បេតោតិ **“បុព្ពភាគមគ្គោ”**តិ។

សទ្ទំ សុត្វាវាតិ “កាលោ, ភន្តេ, ធម្មស្សវនាយា”តិ កាលារោចនសទ្ទំ សុត្វា។ **ឯវំ ឧក្ខិបិត្វា**តិ។ ឯវំ “មធុរំ ឥមំ កុហឹ ឆឌ្ឌេមា”តិ អឆឌ្ឌេន្តា ឧច្ចភាវំ វិយ បត្តហេត្វា ន វិចរន្តិ។ **អាលុឡេតី**តិ វិលុឡិតោ អាកុលោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **ឯកាយនមគ្គោ វុច្ចតិ បុព្ពភាគសតិបដ្ឋានមគ្គោ**តិ។ ឯវត្ថាវេតា ឥធាធិប្បេតត្ថេ សិទ្ធេ តស្សេវ អលង្ការត្ថំ សោ បន យស្ស បុព្ពភាគមគ្គោ, តំ ទស្សេតុំ **“មគ្គានដ្ឋង្គិកោ”**តិអាទិកា គាថាបិ បដិសម្ភិទាមគ្គតោវ អានេត្វា ឋបិតា។

និព្ពានគមនដ្ឋេនាតិ និព្ពានំ គច្ឆតិ អធិគច្ឆតិ ឯតេនាតិ និព្ពានគមនំ, សោ ឯវ អវិបរីតសភាវតាយ អត្ថោ, តេន និព្ពានគមនដ្ឋេន, និព្ពានាធិគមុបាយតាយាតិ អត្ថោ។ **មគ្គនីយដ្ឋេនា**តិ គវេសិតព្ពតាយ, **“គមនីយដ្ឋេនា”**តិ វា បាឋោ, ឧបគន្តព្ពត្តាតិ អត្ថោ។ **រាគាទីហីតិ**។ ឥមិនា រាគទោសមោហានំយេវ គហណំ “រាគោ មលំ, ទោសោ មលំ, មោហោ មល”ន្តិ (វិភ. ៩២៤) វចនតោ។ “អភិជ្ឈាវិសមលោភាទីហី”តិ បន ឥមិនា

សព្ពេសម្បិ ឧបក្កិលេសានំ សង្កណ្ហនត្ថំ តេ វិសុំ ឧទ្ធដា។ **សត្តានំ វិសុទ្ធិយា**តិ វុត្តស្ស អត្ថស្ស ឯកន្តិកតំ ទស្សេន្តោ “**តថា ហិ**”តិអាទិមាហ។ កាមំ “វិសុទ្ធិយា”តិ សាមញ្ញជោតនា, ចិត្តវិសុទ្ធិ ឯវ បនេត្ថ អធិប្បេតាតិ ទស្សេតុំ “**រូបមលវសេន បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ន កេវលំ **អដ្ឋកថា**វចនមេវ, អថ ខោ ឥទមេត្ថ អាហច្ចភាសិតន្តិ ទស្សេន្តោ “**តថា ហិ**”តិអាទិមាហ។

សា បនាយំ ចិត្តវិសុទ្ធិ សិជ្ឈមានា យស្មា សោកាទីនំ អនុប្បាទាយ សំវត្តតិ, តស្មា វុត្តំ “**សោកបរិទេវានំ សមតិក្កមាយា**”តិអាទិ។ តត្ថ សោចនំ ញាតិព្យសនាទិនិមិត្តំ ចេតសោ សន្តាបោ អន្តោនិជ្ឈានំ **សោកោ**។ ញាតិព្យសនាទិនិមិត្តមេវ សោកាធិកតាយ “កហំ, ឯកបុត្តក, កហំ, ឯកបុត្តកា”តិ បរិទេវវសេន លបនំ **បរិទេវោ,** អាយតឹ អនុប្បជ្ជនំ ឥធ **សមតិក្កមោ**តិ អាហ “**បហានាយា**”តិ។ តំ បនស្ស សមតិក្កមាវហតំ និទស្សនវសេន ទស្សេន្តោ “**អយំ ហិ**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **យំ បុព្ពេ តំ វិសោធេហី**តិ អតីតេសុ ខន្ធេសុ តណ្ហាសំកិលេសវិសោធនំ វុត្តំ។ **បច្ឆា**តិ បរតោ។ **តេ**តិ តុយ្ហំ។ **មាហូ**តិ មា អហុ។ **កិញ្ចន**ន្តិ រាគាទិកិញ្ចនំ។ ឯតេន អនាគតេសុ ខន្ធេសុ សំកិលេសវិសោធនំ វុត្តំ។ **មជ្ឈេ**តិ ឥទុភយវេមជ្ឈេ។ **នោ ចេ គហេស្សសី**តិ ន ឧបាទិយិស្សសិ ចេ។ ឯតេន បច្ចុប្បន្នេ ខន្ធបពន្ធេ ឧបាទានប្បវត្តិ វុត្តា។ **ឧបសន្តោ ចរិស្សសី**តិ ឯវំ អទ្ធត្តយគតសំកិលេសវិសោធនេ សតិ និព្ពុតសព្ពបរិឡាហតាយ ឧបសន្តោ ហុត្វា វិហរិស្សសីតិ អរហត្តនិកូដេន គាថំ និដ្ឋបេសិ។ តេនាហ “**ឥមំ គាថ**”ន្តិអាទិ។

បុត្តាតិ ឱរសា, អញ្ញេបិ វា យេ កេចិ។ **បិតា**តិ ជនកោ។ **ពន្ធវា**តិ ញាតកា។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – បុត្តា វា បិតា វា ពន្ធវា វា **អន្តកេន** មច្ចុនា **អធិបន្នស្ស** អភិភូតស្ស មរណតោ តាណាយ ន ហោន្តិ, តស្មា **នត្ថិ ញាតីសុ តាណតា**តិ។ ន ហិ ញាតីនំ វសេន មរណតោ អារក្ខា អត្ថិ, តស្មា បដាចារេ “ឧភោ បុត្តា កាលកតា”តិអាទិនា (អប. ថេរី ២.២.៤៩៨) មា និរត្ថកំ បរិទេវិ, ធម្មំយេវ បន យាថាវតោ បស្សាតិ អធិប្បាយោ។

សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋិតាតិ យថានុលោមំ បវត្តិតាយ សាមុក្កំសិកាយ ធម្មទេសនាយ បរិយោសានេ សហស្សនយបដិមណ្ឌិតេ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋហិ។ កថំ បនាយំ សតិបដ្ឋានមគ្គវសេន សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាសីតិ អាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។ ន ហិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានកថាយ វិនា សាវកានំ អរិយមគ្គាធិគមោ អត្ថិ។ “**ឥមំ គាថំ សុត្វា**”តិ បន ឥទំ សោកវិនោទនវសេន បវត្តិតាយ គាថាយ បឋមំ សុតត្តា វុត្តំ។ ឯស នយោ ឥតរគាថាយបិ។ **ភាវនា**តិ បញ្ញាភាវនា។ សា ហិ ឥធាធិប្បេតា។ **តស្មា**តិ យស្មា រូបាទីនំ អនិច្ចាទិតោ អនុបស្សនាបិ សតិបដ្ឋានភាវនា, តស្មា។ **តេបី**តិ សន្តតិមហាមត្តបដាចារា។

បញ្ចសតេ ចោរេតិ សតសតចោរបរិវារេ បញ្ច ចោរេ បដិបាដិយា បេសេសិ។ តេ អរញ្ញំ បវិសិត្វា ថេរំ បរិយេសន្តា អនុក្កមេន ថេរស្ស សមីបេ សមាគច្ឆឹសុ។ តេនាហ “**តេ គន្ត្វា ថេរំ បរិវារេត្វា និសីទឹសូ**”តិ។ វេទនំ វិក្ខម្ភេត្វា បីតិបាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជីតិ សម្ពន្ធោ។ ថេរស្ស ហិ សីលំ បច្ចវេក្ខតោ សុបរិសុទ្ធំ សីលំ និស្សាយ ឧឡារំ បីតិបាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជមានំ ឱរុម្ភិភេទជនិតំ ទុក្ខវេទនំ វិក្ខម្ភេសិ។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **សញ្ញបេស្សាមី**តិ សញ្ញត្តឹ ករិស្សាមិ។ **អដ្ដិយាមី**តិ ជិគុច្ឆាមិ។ **ហរាយាមី**តិ លជ្ជាមិ។ **វិបស្សិស**ន្តិ សម្មសឹ។

បចលាយន្តានន្តិ បចលាយនំ និទ្ទំ ឧបគតានំ។ **វតសម្បន្នោ**តិ ធុតចរណសម្បន្នោ។ **បមាទ**ន្តិ បចលាយនំ សន្ធាយាហ។ **ឱរុទ្ធមានសោ**តិ ឧបរុទ្ធអធិចិត្តោ។ **បញ្ជរស្មិ**ន្តិ សរីរេ។ សរីរញ្ហិ ន្ហារុសម្ពន្ធអដ្ឋិសង្ឃាតតាយ ឥធ “បញ្ជរ”ន្តិ វុត្តំ។

បីតវណ្ណាយ បដាកាយ បរិហរណតោ មល្លយុទ្ធចិត្តកតាយ ច **បីតមល្លោ**។ **តីសុ រជ្ជេសូ**តិ បណ្ឌុចោឡគោឡរជ្ជេសុ។ មល្លា សីហឡទីបេ សក្ការសម្មានំ លភន្តីតិ **តម្ពបណ្ណិទីបំ អាគម្ម**។ **តំយេវ អង្កុសំ កត្វា**តិ “រូបាទយោ ‘មមា’តិ ន គហេតព្ពា”តិ ន តុម្ហាកវគ្គេន (សំ. និ. ៣.៣៣-៣៤) បកាសិតមត្ថំ អត្តនោ ចិត្តមត្តហត្ថិនោ អង្កុសំ កត្វា។ **ជណ្ណុកេហិ ចង្កមតិ** “និសិន្នេ និទ្ទាយ អវសរោ ហោតី”តិ។ **ព្យាករិត្វា**តិ អត្តនោ វីរិយារម្ភស្ស សផលតាបវេទនមុខេន សព្រហ្មចារីនំ ឧស្សាហំ ជនេន្តោ អញ្ញំ ព្យាករិត្វា។ **ភាសិត**ន្តិ វចនំ។ កស្ស បន តន្តិ អាហ “**ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស, សព្ពលោកគ្គវាទិនោ**”តិ។ **ន តុម្ហាក**ន្តិអាទិ តស្ស បវត្តិអាការទស្សនំ។ តយិទំ មេ សង្ខារានំ អច្ចន្តវូបសមការណន្តិ ទស្សេន្តោ “**អនិច្ចា វតា**”តិ គាថំ អាហរិ។ តេន ឥទានាហំ សង្ខារានំ ខណេ ខណេ ភគ្គសង្ខាតស្ស រោគស្ស អភាវេន អរោគោ បរិនិព្ពុតោតិ ទស្សេតិ។

អស្សាតិ សក្កស្ស។ **ឧបបត្តី**តិ ទេវូបបត្តិ។ **បុនបាកតិកាវ អហោសិ** សក្កភាវេនេវ ឧបបន្នត្តា។ **សុព្រហ្មា**តិ ឯវំ នាមោ។ អច្ឆរានំ និរយូបបត្តឹ ទិស្វា តតោ បភុតិ សតតំ បវត្តមានំ អត្តនោ ចិត្តុត្រាសំ សន្ធាយាហ “**និច្ចំ ឧត្រស្តមិទំ ចិត្ត**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **ឧត្រស្ត**ន្តិ សន្តស្តំ ភីតំ។ **ឧព្ពិគ្គ**ន្តិ សំវិគ្គំ។ **ឧត្រស្ត**ន្តិ វា សំវិគ្គំ។ **ឧព្ពិគ្គ**ន្តិ ភយវសេន សហ កាយេន សញ្ចលិតំ។ **អនុប្បន្នេសូ**តិ អនាគតេសុ។ **កិច្ចេសូ**តិ ទុក្ខេសុ។ និមិត្តត្ថេ ភុម្មវចនំ, ភាវីទុក្ខុបវត្តិនិមិត្តន្តិ អត្ថោ។ **ឧប្បតិតេសូ**តិ ឧប្បន្នេសុ កិច្ចេសូតិ យោជនា, តទា អត្តនោ បរិវារស្ស ឧប្បន្នទុក្ខនិមិត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

ពោជ្ឈាតិ ពោធិតោ, អរិយមគ្គតោតិ អត្ថោ។ **អញ្ញត្រា**តិ ច បទំ អបេក្ខិត្វា និស្សក្កវចនំ, តស្មា ពោធឹ ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **តបសា**តិ តបោកម្មតោ។ តេន មគ្គាធិគមស្ស ឧបាយភូតំ ធុតង្គសេវនាទិសល្លេខបដិបទំ ទស្សេតិ។ **ឥន្ទ្រិយសំវរា**តិ មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ សំវរណតោ។ ឯតេន សតិសំវរសីសេន សព្ពម្បិ សំវរសីលំ, លក្ខណហារនយេន វា សព្ពម្បិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ ទស្សេតិ។ **សព្ពនិស្សគ្គា**តិ សព្ពុបធិនិស្សជ្ជនតោ សព្ពកិលេសប្បហានតោ។ កិលេសេសុ ហិ និស្សដ្ឋេសុ កម្មវដ្ដំ វិបាកវដ្ដញ្ច និស្សដ្ឋមេវ ហោតីតិ។ **សោត្ថិ**ន្តិ ខេមំ អនុបទ្ទវតំ។

ញាយតិ និច្ឆយេន កមតិ និព្ពានំ, តំ វា ញាយតិ បដិវិជ្ឈីយតិ ឯតេនាតិ **ញាយោ,** អរិយមគ្គោតិ អាហ “**ញាយោ វុច្ចតិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ**”តិ ។ **តណ្ហាវានវិរហិតត្តា**តិ តណ្ហាសង្ខាតវានវិរិត្តត្តា។ តណ្ហា ហិ ខន្ធេហិ ខន្ធំ, កម្មុនា វា ផលំ, សត្តេហិ វា ទុក្ខំ វិនតិ សំសិព្ពតីតិ វានន្តិ វុច្ចតិ។ តយិទំ នត្ថិ ឯត្ថ វានំ, ន វា ឯតស្មឹ អធិគតេ បុគ្គលស្ស វានន្តិ **និព្ពានំ,** អសង្ខតា ធាតុ។ បរបច្ចយេន វិនា បច្ចក្ខករណំ សច្ឆិកិរិយាតិ អាហ “**អត្ត បច្ចក្ខតាយា**”តិ។

ននុ “វិសុទ្ធិយា”តិ ចិត្តវិសុទ្ធិយា អធិប្បេតត្តា វិសុទ្ធិគ្គហណេនេវេត្ថ សោកសមតិក្កមាទយោបិ គហិតា ឯវ ហោន្តិ, តេ បុន កស្មា គហិតាតិ អនុយោគំ សន្ធាយ “**តត្ថ កិញ្ចាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សាសនយុត្តិកោវិទេ**តិ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិលក្ខណាយំ ធម្មនីតិយំ ឆេកេ។ **តំ តំ អត្ថំ ញាបេតី**តិ យេ យេ ពោធនេយ្យបុគ្គលា សង្ខេបវិត្ថារាទិវសេន យថា យថា ពោធេតព្ពា, អត្តនោ ទេសនាវិលាសេន ភគវា តេ តេ តថា តថា ពោធេន្តោ តំ តមត្ថំ ញាបេតិ។ **តំ តំ បាកដំ កត្វា ទស្សេន្តោ**តិ អត្ថាបត្តឹ អគណេន្តោ តំ តំ អត្ថំ បាកដំ កត្វា ទស្សេន្តោ។ ន ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធា អត្ថាបត្តិញាបកាទិសាធនីយវចនាតិ។ **សំវត្តតី**តិ ជាយតិ, ហោតីតិ អត្ថោ។ យស្មា អនតិក្កន្តសោកបរិទេវស្ស ន កទាចិ ចិត្តវិសុទ្ធិ អត្ថិ សោកបរិទេវសមតិក្កមមុខេនេវ ចិត្តវិសុទ្ធិយា ឥជ្ឈនតោ, តស្មា អាហ “**សោកបរិទេវានំ សមតិក្កមេន ហោតី**”តិ។ យស្មា បន ទោមនស្សបច្ចយេហិ ទុក្ខធម្មេហិ បុដ្ឋំ បុថុជ្ជនំ សោកាទយោ អភិភវន្តិ, បរិញ្ញាតេសុ ច តេសុ តេ ន ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ “**សោកបរិទេវានំ សមតិក្កមោ ទុក្ខទោមនស្សានំ អត្ថង្គមេនា**”តិ។ **ញាយស្សា**តិ អគ្គមគ្គស្ស តតិយមគ្គស្ស ច។ តទធិគមេន ហិ យថាក្កមំ ទុក្ខទោមនស្សានំ អត្ថង្គមោ។ សច្ឆិកិរិយាភិសមយសហភាវីបិ ឥតរាភិសមយោ តទវិនាភាវតោ សច្ឆិកិរិយាភិសមយហេតុកោ វិយ វុត្តោ “**ញាយស្សាធិគមោ និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយា**”តិ។ ផលញាណេន វា បច្ចក្ខករណំ សន្ធាយ វុត្តំ “**និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយា**”តិ។ សម្បទានវចនញ្ចេតំ ទដ្ឋព្ពំ។

វណ្ណភណនន្តិ បសំសាវចនំ។ តយិទំ ន ឥធេវ, អថ ខោ អញ្ញត្ថាបិ សត្ថា អកាសិយេវាតិ ទស្សេន្តោ “**យថេវ ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថអាទិម្ហិ កល្យាណំ, អាទិ វា កល្យាណំ ឯតស្សាតិ **អាទិកល្យាណំ**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ អត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថំ**។ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនំ**។ សីលាទិបញ្ចធម្មក្ខន្ធបារិបូរិតោ ឧបនេតព្ពស្ស អភាវា ច **កេវលបរិបុណ្ណំ**។ និរុបក្កិលេសតោ អបនេតព្ពស្ស អភាវា ច **បរិសុទ្ធំ**។ សេដ្ឋចរិយភាវតោ សាសន **ព្រហ្មចរិយំ មគ្គព្រហ្មចរិយញ្ច** វា **បកាសេស្សាមី**តិ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៤៧) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ **អរិយវំសា**តិ អរិយានំ ពុទ្ធាទីនំ វំសា បវេណិយោ។ **អគ្គញ្ញា**តិ “អគ្គា”តិ ជានិតព្ពា សព្ពវំសេហិ សេដ្ឋភាវតោ។ **រត្តញ្ញា**តិ “ចិររត្តា”តិ ជានិតព្ពា។ **វំសញ្ញា**តិ “ពុទ្ធាទីនំ វំសា”តិ ជានិតព្ពា។ **បោរាណា**តិ បុរាតនា អនធុនាតនត្តា។ **អសំកិណ្ណា**តិ អវិកិណ្ណា អនបនីតា។ **អសំកិណ្ណបុព្ពា**តិ “កឹ ឥមេហី”តិ អរិយេហិ ន អបនីតបុព្ពា។ **ន សំកីយន្តី**តិ ឥទានិបិ តេហិ ន អបនីយន្តិ។ **ន សំកីយិស្សន្តី**តិ អនាគតេបិ តេហិ ន អបនីយិស្សន្តិ។ **អប្បដិកុដ្ឋា...បេ.... វិញ្ញូហី**តិ យេ លោកេ វិញ្ញូ សមណព្រាហ្មណា, តេហិ អបច្ចក្ខតា អនិន្ទិតា, អគរហិតាតិ អត្ថោ។ **វិសុទ្ធិយាតិអាទីហី**តិ វិសុទ្ធិអាទិទីបនេហិ។ **បទេហី**តិ វាក្យេហិ, វិសុទ្ធិអត្ថតាទិភេទភិន្នេហិ វា ធម្មកោដ្ឋាសេហិ។

ឧបទ្ទវេតិ អនត្ថេ។ **វិសុទ្ធិ**ន្តិ វិសុជ្ឈនំ សំកិលេសប្បហានំ។ វាចុគ្គតករណំ **ឧគ្គហោ**។ **បរិយាបុណនំ** បរិចយោ។ អត្ថស្ស ហទយេ ឋបនំ **ធារណំ**។ បរិវត្តនំ **វាចនំ**។ **គន្ធារកោ**តិ គន្ធារទេសេ ឧប្បន្នោ។ **បហោន្តី**តិ

សក្កោន្តិ អនិយ្យានមគ្គាតិ មិច្ឆាមគ្គា, មិច្ឆត្តនិយតានិយតមគ្គាបិ វា។ សុវណ្ណន្តិ កូដសុវណ្ណម្បិ វុច្ចតិ។ **បណី**តិ កាចមណិបិ។ **មុត្តា**តិ វេឡុជាបិ។ **បវាឡ**ន្តិ បល្លវោបិ វុច្ចតីតិ **វត្តជម្ពូនទា**ទិបទេហិ តេ វិសេសិតា។

ន តតោ ហេដ្ឋាតិ (សំ. និ. ដី. ២.៥.៣៦៧; ទី. និ. ដី. ២.៣៧៣) តជាធិប្បេតកាយាទីនំ វេទនាទិសភាវត្តាភាវា, កាយវេទនាចិត្តវិមុត្តស្ស តេភូមកធម្មស្ស វិសុំ វិបល្លាសវត្ថុន្តរភាវេន គហិតត្តា ច ហេដ្ឋាគហណេសុ វិបល្លាសវត្ថូនំ អនិដ្ឋានំ សន្ធាយ វុត្តំ, បញ្ចមស្ស បន វិបល្លាសវត្ថុនោ អភាវា **“ន ឧទ្ធ”**ន្តិ អាហ។ អារម្មណវិភាគេន ហេត្ថ សតិបដ្ឋានវិភាគោតិ។ **តយោ សតិបដ្ឋានា**តិ សតិបដ្ឋានសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារទស្សនំ, ន តេជ បាឡិយំ វុត្តស្ស សតិបដ្ឋានសទ្ទស្ស អត្ថទស្សនន្តិ។ **អាទីសុ ហិ សតិគោចរោ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន “ផស្សសមុទយា វេទនានំ សមុទយោ, នាមរូបសមុទយា ចិត្តស្ស សមុទយោ, មនសិការសមុទយា ធម្មានំ សមុទយោ”តិ សតិបដ្ឋានាតិ វុត្តានំ សតិគោចរានំ បកាសកេ សុត្តបទេសេ សង្គណ្ហាតិ។ ឯវំ បដិសម្ភិទាបាឡិយម្បិ (បដិ. ម. ៣.៣៤) អវសេសបាឡិប្បទេសទស្សនត្ថោ **អាទិ**-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សតិយា បដ្ឋាន**ន្តិ សតិយា បតិដ្ឋាតព្ពដ្ឋានំ។ ទានាទីនិ សតិយា ករោន្តស្ស រូបាទីនិ កសិណាទីនិ ច សតិយា ឋានំ ហោន្តីតិ តំនិវារណត្ថមាហ **“បធានំ ឋាន”**ន្តិ។ ប-សទ្ទោ ហិ តេជ “បណីតា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១៤ តិកមាតិកា) វិយ បធានត្ថទីបកោតិ អធិប្បាយោ។

អរិយោតិ អរិយំ សព្ពសត្តសេដ្ឋំ សម្មាសម្ពុទ្ធមាហ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ សឡាយតនវិភង្គសុត្តេ (ម. និ. ៣.៣១១)។ សុត្តេកទេសេន ហិ សុត្តំ ទស្សេតិ។ តត្ថ ហិ –

> “តយោ សតិបដ្ឋានា យទរិយោ…បេ… មរហតីតិ ឥតិ ខោ បនេតំ វុត្តំ, កិញ្ចេតំ បដិច្ច វុត្តំ។ ឥធ, ភិក្ខវេ, សត្ថា សាវកានំ ធម្មំ ទេសេតិ អនុកម្បកោ ហិតេសី អនុកម្បំ ឧបាទាយ ‘ឥទំ វោ ហិតាយ ឥទំ វោ សុខាយា’តិ។ តស្ស សាវកា ន សុស្សូសន្តិ, ន សោតំ ឱទហន្តិ, ន អញ្ញា ចិត្តំ ឧបដ្ឋបេន្តិ, វោក្កម្ម ច សត្ថុសាសនា វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ ន ចេវ អនត្តមនោ ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ, អនវស្សុតោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ, ភិក្ខវេ, បឋមំ សតិបដ្ឋានំ, យទរិយោ…បេ… អរហតិ។
>
> បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, សត្ថា…បេ… ឥទំ វោ សុខាយាតិ។ តស្ស ឯកច្ចេ សាវកា ន សុស្សូសន្តិ…បេ… វត្តន្តិ។ ឯកច្ចេ សាវកា សុស្សូសន្តិ…បេ… ន ច វោក្កម្ម សត្ថុសាសនា វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ ន ចេវ អនត្តមនោ ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ, ន ចេវ អត្តមនោ ហោតិ, ន ច អត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ។ អនត្តមនតញ្ច អត្តមនតញ្ច តទុភយំ អភិនិវជ្ជេត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, ទុតិយំ សតិបដ្ឋានំ…បេ… អរហតិ។
>
> បុន ចបរំ…បេ… សុខាយាតិ។ តស្ស សាវកា សុស្សូសន្តិ…បេ… វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ អត្តមនោ ចេវ ហោតិ, អត្តមនតញ្ច បដិសំវេទេតិ, អនវស្សុតោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, តតិយំ សតិបដ្ឋានំ…បេ… អរហតី”តិ (ម. និ. ៣.៣១១) –

ឯវំ បដិឃានុនយេហិ អនវស្សុតតា, និច្ចំ ឧបដ្ឋិតស្សតិតាយ តទុភយវីតិវត្តតា “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តា។ ពុទ្ធានំយេវ ហិ និច្ចំ ឧបដ្ឋិតស្សតិតា ហោតិ អាវេណិកធម្មភាវតោ, ន បច្ចេកពុទ្ធាទីនំ។ **ប**-សទ្ទោ អារម្ភំ ជោតេតិ, អារម្ភោ ច បវត្តីតិ កត្វា អាហ **“បវត្តយិតព្ពតោតិ អត្ថោ”**តិ។ **សតិយា** ករណភូតាយ **បដ្ឋានំ** បដ្ឋបេតព្ពំ **សតិបដ្ឋានំ**។ អន-សទ្ទោ ហិ ពហុលវចនេន កម្មត្ថោបិ ហោតីតិ។

តថាស្ស កត្តុអត្ថោបិ លព្ភតីតិ **“បតិដ្ឋាតីតិ បដ្ឋាន”**ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ **ប**-សទ្ទោ ភុសត្ថវិសិដ្ឋំ បក្ខន្ទនំ ទីបេតីតិ **“ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា បវត្តតីតិ អត្ថោ”**តិ អាហ។ បុន ភាវត្ថំ សតិ-សទ្ទំ បដ្ឋាន-សទ្ទញ្ច វណ្ណេន្តោ **“អថ វា”**តិអាទិមាហ។ តេន បុរិមវិកប្បេ សតិ-សទ្ទោ បដ្ឋាន-សទ្ទោ ច កត្តុអត្ថោតិ វិញ្ញាយតិ។ **សរណដ្ឋេនា**តិ ចិរកតស្ស ចិរភាសិតស្ស ច អនុស្សរណដ្ឋេន។ **ឥទ**ន្តិ យំ “សតិយេវ សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ, ឥទំ **ឥធ** ឥមស្មិំ សុត្តបទេសេ អធិប្បេតំ។

យទិ ឯវន្តិ យទិ សតិ ឯវ សតិបដ្ឋានំ, សតិ នាម ឯកោ ធម្មោ, ឯវំ សន្តេ កស្មា **“សតិបដ្ឋានា”**តិ ពហុវចនន្តិ អាហ **“សតិពហុត្តា”**តិអាទិ។ យទិ ពហុកា ឯតា សតិយោ, អថ កស្មា “មគ្គោ”តិ ឯកវចនន្តិ យោជនា។ **មគ្គដ្ឋេនា**តិ និយ្យានដ្ឋេន។ និយ្យានិកោ ហិ មគ្គធម្មោ, តេនេវ និយ្យានិកភាវេន ឯកត្តុបគតោ ឯកន្តតោ និព្ពានំ គច្ឆតិ, អត្ថិកេហិ ច តទត្ថំ មគ្គីយតីតិ អត្ថនាវ បុព្ពេ វុត្តំ បច្ចាហរតិ **“វុត្តញ្ចេត”**ន្តិ។ តត្ថ **ចតស្សោបិ ចេតា**តិ កាយានុបស្សនាទិវសេន ចតុព្ពិធាបិ ច ឯតា សតិយោ។ **អបរភាគេ**តិ អរិយមគ្គក្ខណេ។

កិច្ចំ សាធយមានាតិ បុព្ពភាគេ កាយាទីសុ អារម្មណេសុ សុភសញ្ញាទិវិធមនេន វិសុំ វិសុំ បវត្តិត្វា មគ្គក្ខណេ សកិំយេវ តត្ថ ចតុព្ពិធស្សបិ វិបល្លាសស្ស សមុច្ឆេទវសេន បហានកិច្ចំ សាធយមានា អារម្មណករណវសេន និព្ពានំ គច្ឆន្តិ។ ចតុព្ពិធកិច្ចសាធនេនេវ ហេត្ថ ពហុវចននិទ្ទេសោ។ **ឯវញ្ច សតី**តិ មគ្គង្គេន ឯកត្តំ ឧបាទាយ “មគ្គោ”តិ ឯកវចនេន អារម្មណភេទេន ចតុព្ពិធត្តំ ឧបាទាយ “ចត្តារោ”តិ ច វត្តព្ពតាយ សតិវិជ្ជមានត្តា។ **វចនានុសន្ធិនា** “ឯកាយនោ អយ”ន្តិអាទិកា ទេសនា **សានុសន្ធិកាវ,** ន អននុសន្ធិកាតិ អធិប្បាយោ។ វុត្តមេវត្ថំ និទស្សនេន បដិបាទេតុំ **“មារសេនប្បមទ្ទន”**ន្តិ សុត្តបទំ (សំ. និ. ៥.២២៤) អានេត្វា **“យថា”**តិអាទិនា និទស្សនំ សំសន្ទេតិ។ **តស្មា**តិអាទិ និគមនំ។

វិសេសតោ កាយោ ច វេទនា ច អស្សាទស្សការណន្តិ តប្បហានត្ថំ តេសុ តណ្ហាវត្ថូសុ ឱឡារិកសុខុមេសុ អសុភទុក្ខភាវទស្សនានិ មន្ទតិក្ខបញ្ញេហិ តណ្ហាចរិតេហិ សុករានីតិ តានិ តេសំ “វិសុទ្ធិមគ្គោ”តិ វុត្តានិ តថា “និច្ចំ អត្តា”តិ អភិនិវេសវត្ថុតាយ ទិដ្ឋិយា វិសេសការណេសុ ចិត្តធម្មេសុ អនិច្ចានត្តតាទស្សនានិ សរាគាទិវសេន សញ្ញាផស្សាទិវសេន នីវរណាទិវសេន ច នាតិប្បភេទអតិប្បភេទគតេសុ តេសុ តប្បហានត្ថំ មន្ទតិក្ខបញ្ញានំ ទិដ្ឋិចរិតានំ សុករានីតិ តេសំ តានិ “វិសុទ្ធិមគ្គោ”តិ វុត្តានិ។ ឯត្ថ ច យថា ចិត្តធម្មានម្បិ តណ្ហាយ វត្ថុភាវោ សម្ភវតិ, តថា កាយវេទនានម្បិ ទិដ្ឋិយាតិ សតិបិ នេសំ ចតុន្នម្បិ តណ្ហាទិដ្ឋិយា វត្ថុភាវេ យោ យស្ស សាតិសយបច្ចយោ, តំទស្សនត្ថំ វិសេសគ្គហណំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តិក្ខបញ្ញសមថយានិកោ ឱឡារិការម្មណំ បរិគ្គណ្ហន្តោ តត្ថ អដ្ឋត្វា ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ វេទនំ បរិគ្គណ្ហាតីតិ វុត្តំ។ **“ឱឡារិការម្មណេ អសណ្ឋហនតោ”**តិ។ វិបស្សនាយានិកស្ស បន សុខុមេ ចិត្តេ ធម្មេសុ ច ចិត្តំ បក្ខន្ទតីតិ ចិត្តធម្មានុបស្សនានំ មន្ទតិក្ខបញ្ញាវិបស្សនាយានិកានំ វិសុទ្ធិមគ្គតា វុត្តា។

តេសំ តត្ថាតិ ឯត្ថ តត្ថ-សទ្ទស្ស “បហានត្ថ”ន្តិ ឯតេន យោជនា។ បរតោ **តេសំ តត្ថា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវនយោ។ បញ្ច កាមគុណា សវិសេសា កាយេ លព្ភន្តីតិ វិសេសេន កាយោ កាមោឃស្ស វត្ថុ, ភវេសុ សុខគ្គហណវសេន ភវស្សាទោ ហោតិ ភវោឃស្ស វេទនា វត្ថុ, សន្តតិឃនគហណវសេន វិសេសតោ ចិត្តេ អត្តាភិនិវេសោ ហោតីតិ ទិដ្ឋោឃស្ស ចិត្តំ វត្ថុ, ធម្មេសុ វិនិព្ភោគស្ស ទុក្ករត្តា ធម្មានំ ធម្មមត្តតាយ ទុប្បដិវិជ្ឈត្តា សម្មោហោ ហោតីតិ អវិជ្ជោឃស្ស ធម្មា វត្ថុ, តស្មា តេសំ បហានត្ថំ **ចត្តារោវ វុត្តា។**

យទគ្គេន ច កាយោ កាមោឃស្ស វត្ថុ, តទគ្គេន អភិជ្ឈាកាយគន្ថស្ស វត្ថុ, ទុក្ខាយ វេទនាយ បដិឃានុសយោ អនុសេតីតិ ទុក្ខទុក្ខវិបរិណាមទុក្ខសង្ខារទុក្ខភូតា វេទនា វិសេសេន ព្យាបាទកាយគន្ថស្ស វត្ថុ, ចិត្តេ និច្ចគ្គហណវសេន សស្សតស្ស អត្តនោ សីលេន សុទ្ធីតិអាទិ បរាមសនំ ហោតីតិ សីលព្ពតបរាមាសស្ស ចិត្តំ វត្ថុ, នាមរូបបរិច្ឆេទេន ភូតំ ភូតតោ អបស្សន្តស្ស ភវវិភវទិដ្ឋិសង្ខាតោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ ហោតីតិ តស្ស ធម្មា វត្ថុ, សុខវេទនាស្សាទវសេន បរលោកនិរបេក្ខោ “នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិកំ បរាមាសំ ឧប្បាទេតីតិ ទិដ្ឋុបាទានស្ស វេទនា វត្ថុ សន្តតិឃនគហណវសេន សរាគាទិចិត្តេ សម្មោហោ ហោតីតិ មោហាគតិយា ចិត្តំ វត្ថុ, ធម្មសភាវានវពោធេន ភយំ ហោតីតិ ភយាគតិយា ធម្មា វត្ថុ។ យេ បនេត្ថ អវុត្តា, តេសំ វុត្តនយេន វត្ថុភាវោ យោជេតព្ពោ។ តថា ហិ ឱឃេសុ វុត្តនយា ឯវ យោគាសវេសុបិ យោជនា អត្ថតោ អភិន្នត្តា។ តថា បឋមោឃតតិយចតុត្ថគន្ថយោជនាយ វុត្តនយា ឯវ កាយចិត្តធម្មានំ ឥតរុបាទានវត្ថុតា យោជនា, តថា កាមោឃព្យាបាទកាយគន្ថយោជនាយ វុត្តនយា ឯវ កាយវេទនានំ ឆន្ទទោសាគតិ វត្ថុតា យោជនា វា។

“អាហារសមុទយា កាយសមុទយោ, ផស្សសមុទយា វេទនាសមុទយោ, (សំ. និ. ៥.៤០៨) សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ (ម. និ. ៣.១២៦; ឧទា. ១; វិភ. ២២៥) វចនតោ កាយាទីនំ សមុទយភូតា កពឡីការាហារផស្សមនោសញ្ចេតនាវិញ្ញាណាហារា កាយាទិបរិជាននេន បរិញ្ញាតា ហោន្តីតិ អាហ **“ចតុព្ពិធាហារបរិញ្ញត្ថ”**ន្តិ **បករណនយោ**តិ **នេត្តិបករណវសេន** សុត្តន្តសំវណ្ណនានយោ។

សរណវសេនាតិ កាយាទីនំ កុសលាទិធម្មានញ្ច ឧបធារណវសេន។ សរន្តិ គច្ឆន្តិ និព្ពានំ ឯតាយាតិ សតីតិ ឥមស្មឹ អត្ថេ ឯកត្តេ ឯកសភាវេ និព្ពានេ សមោសរណំ សមាគមោ **ឯកត្តសមោសរណំ**។ ឯតទេវ ហិ ទស្សេតុំ **“យថា ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ឯកនិព្ពានបវេសហេតុភូតា វា សមានតា ឯកោ សតិបដ្ឋានស្ស ភាវោ ឯកត្តំ, តត្ថ សមោសរណំ តំសភាគតា **ឯកត្តសមោសរណំ**។ ឯកនិព្ពានបវេសហេតុភាវំ បន ទស្សេតុំ **“យថា ហី”**តិអាទិមាហ។ ឯតស្មឹ អត្ថេ សរណេកត្តសមោសរណានិ សហេវ សតិបដ្ឋានេកភាវស្ស ការណត្តេន វុត្តានីតិ ទដ្ឋព្ពានិ, បុរិមស្មឹ វិសុំ។ **សរណវសេនា**តិ វា “គមនវសេនា”តិ អត្ថេ សតិ តទេវ គមនំ សមោសរណន្តិ, សមោសរណេ វា សតិសទ្ទត្ថវសេន អវុច្ចមានេ ធារណតាវ សតីតិ សតិសទ្ទត្ថន្តរាភាវា បុរិមំ សតិភាវស្ស ការណំ, បច្ឆិមំ ឯកភាវស្សាតិ និព្ពានសមោសរណេបិ សហិតានេវ តានិ សតិបដ្ឋានេកភាវស្ស ការណានិ វុត្តានិ ហោន្តិ។ **ចុទ្ទសវិធេន, នវវិធេន, សោឡសវិធេន, បញ្ចវិធេនា**តិ ឥទំ ឧបរិ បាឡិយំ (ម. និ. ១.១០៧) អាគតានំ

អានាបានបញ្ចាទីនំ វសេន វុត្តំ, តេសំ បន អន្តរភេទវសេន គទនុគតភេទវសេន ច ភាវនាយ អនេកវិធតា លព្ភតិយេវ។ ចតូសុ ទិសាសុ ឧដ្ឋានកភណ្ឌសទិសតា កាយានុបស្សនាទិតំតំសតិបដ្ឋានភាវនានុភាវស្ស ទដ្ឋព្ពា។

“គោចរេ, ភិក្ខវេ, ចរថ សកេ បេត្តិកេ វិសយេ”តិអាទិវចនតោ (ទី. និ. ៣.៨០; សំ. និ. ៥.៣៧២) ភិក្ខុគោចរា ឯតេ ធម្មា, យទិទំ កាយានុបស្សនាទយោ។ តត្ថ យស្មា កាយានុបស្សនាទិបដិបត្តិយា ភិក្ខុ ហោតិ, តស្មា “កាយានុបស្សី វិហរតី”តិអាទិនា ភិក្ខុំ ទស្សេតិ, ភិក្ខុម្ហិ តំ និយមតោតិ អាហ “**បដិបត្តិយា ភិក្ខុភាវទស្សនតោ**”តិ។ សត្ថុ ចរិយានុវិធាយកត្តា សកលសាសនសម្បដិគ្គាហកត្តា ច **សព្ពប្បការាយ អនុសាសនិយា ភាជនភាវោ**។

សមំ ចរេយ្យាតិ កាយាទិវិសមចរិយំ បហាយ កាយាទីហិ សមំ ចរេយ្យ។ រាគាទិវូបសមេន **សន្តោ**។ ឥន្ទ្រិយទមេន **ទន្តោ**។ ចតុមគ្គនិយាមេន **និយតោ**។ សេដ្ឋចរិតាយ **ព្រហ្មចារី**។ កាយទណ្ឌាទិឱរោបនេន **និធាយ ទណ្ឌំ**។ អរិយភាវេ ឋិតោ **សោ** ឯវរូបោ ពាហិតបាបសមិតបាបភិន្នកិលេសតាហិ **ព្រាហ្មណោ សមណោ ភិក្ខូ**តិ វេទិតព្ពោ។

“អយញ្ចេវ កាយោ ពហិទ្ធា ច នាមរូប”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ដី. ២.៣៧៣) ខន្ធបញ្ចកំ, “សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៧១, ២៨៧; បារា. ១១) នាមកាយោ កាយោតិ វុច្ចតីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ “**កាយេតិ រូបកាយេ**”តិ អាហ។

អសម្មិស្សតោតិ “វេទនាទយោបិ ឯត្ថ សិតា ឯត្ថ បដិពទ្ធា”តិ កាយេ វេទនាទិអនុបស្សនាបសង្គេបិ អាបន្នេ តតោ អសម្មិស្សតោតិ អត្ថោ។ សមូហវិសយតាយ ចស្ស កាយ-សទ្ទស្ស សមុទាយុបាទានតាយ ច អសុភាការស្ស “កាយេ”តិ ឯកវចនំ, តថា អារម្មណាទិវិភាគេន អនេកភេទភិន្នម្បិ ចិត្តំ ចិត្តភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា “ចិត្តេ”តិ ឯកវចនំ, វេទនា បន សុខាទិភេទភិន្នា វិសុំ វិសុំ អនុបស្សិតព្ពាតិ ទស្សេន្តេន “វេទនាសូ”តិ ពហុវចនេន វុត្តា, តថេវ ច និទ្ទេសោ បវត្តិតោ, ធម្មា ច បរោបណ្ណាសភេទា អនុបស្សិតព្ពាការេន ច អនេកភេទា ឯវាតិ តេបិ ពហុវចនវសេនេវ វុត្តា។ អវយវីគាហ-សមញ្ញាតិធាវន-សារាទានាភិនិវេសនិសេធនត្ថំ កាយំ អង្គបច្ចង្គេហិ, តានិ ច កេសាទីហិ, កេសាទិកេ ច ភូតុបាទាយរូបេហិ វិនិព្ភុជន្តោ “**តថា ន កាយេ**”តិអាទិមាហ។ បាសាទាទិនគរាវយវសមូហេ អវយវីវាទិនោបិ អវយវីគាហំ ន ករោន្តិ, នគរំ នាម កោចិ អត្ថោ អត្ថីតិ បន កេសញ្ចិ សមញ្ញាតិធាវនំ សិយាតិ ឥត្ថិបុរិសាទិសមញ្ញាតិធាវនេ នគរនិទស្សនំ វុត្តំ។ អង្គបច្ចង្គសមូហោ, កេសលោមាទិសមូហោ ភូតុបាទាយសមូហោ ច យថាវុត្តសមូហេ តព្ពិនិមុត្តោ កាយោបិ នាម កោចិ នត្ថិ, បគេវ ឥត្ថិអាទយោតិ អាហ “**កាយោ វា…បេ…. ទិស្សតី**”តិ។ **កោចិ ធម្មោ**តិ ឥមិនា សត្តជីវាទី បដិក្ខិបតិ, អវយវី បន កាយបដិក្ខេបេនេវ បដិក្ខិត្តោតិ។ យទិ ឯវំ កថំ កាយាទិសញ្ញាភិធានានីតិអាហ “**យថាវុត្ត…បេ…. ករោន្តី**”តិ។

យំ បស្សតិ ឥត្ថឹ បុរិសំ វា។ ននុ ចក្ខុនា ឥត្ថិបុរិសទស្សនំ នត្ថីតិ? សច្ចមេតំ, “ឥត្ថឹ បស្សាមិ, បុរិសំ បស្សាមី”តិ បន បវត្តសញ្ញាយ វសេន “យំ បស្សតី”តិ វុត្តំ។ មិច្ឆាទស្សនេន វា ទិដ្ឋិយា **យំ បស្សតិ, ន តំ ទិដ្ឋំ, តំ** រូបាយតនំ ន ហោតីតិ អត្ថោ វិបរីតគ្គាហវសេន មិច្ឆាបរិកប្បិតរូបត្តា។ អថ វា តំ កេសាទិភូតុបាទាយសមូហសង្ខាតំ ទិដ្ឋំ ន ហោតិ អចក្ខុវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យត្តា, ទិដ្ឋំ វា តំ ន ហោតិ។ **យំ ទិដ្ឋំ តំ ន បស្សតី**តិ យំ រូបាយតនំ កេសាទិភូតុបាទាយសមូហសង្ខាតំ ទិដ្ឋំ, តំ បញ្ញាចក្ខុនា ភូតតោ ន បស្សតីតិ អត្ថោ។ **អបស្សំ ពជ្ឈតេ**តិ ឥមំ អត្តភាវំ យថាភូតំ បញ្ញាចក្ខុនា អបស្សន្តោ “ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ កិលេសពន្ធនេន ពជ្ឈតិ។

ន អញ្ញធម្មានុបស្សីតិ ន អញ្ញសភាវានុបស្សី, អសុភាទិតោ អញ្ញាការានុបស្សី ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **កឹ វុត្តំ ហោតី**តិអាទិនា តមេវត្ថំ បាកដំ ករោតិ។ **បថវីកាយ**ន្តិ កេសាទិកោដ្ឋាសបថវឹ ធម្មសមូហត្តា “កាយោ”តិ វទតិ, លក្ខណបថវិមេវ វា អនេកប្បភេទំ សកលសរីរគតំ បុព្ពាបរិយភាវេន ច បវត្តមានំ សមូហវសេន គហេត្វា “កាយោ”តិ វទតិ។ **អាបោកាយ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឯវំ គហេតព្ពស្សាតិ “អហំ មម”ន្តិ ឯវំ អត្តត្តនិយភាវេន អន្ធពាលេហិ គហេតព្ពស្ស។ ឥទានិ សត្តន្នំ អនុបស្សនាការានម្បិ វសេន កាយានុបស្សនំ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **អនិច្ចតោ អនុបស្សតី**តិ ចតុសមុដ្ឋានិកកាយំ “អនិច្ច”ន្តិ អនុបស្សតិ, ឯវំ បស្សន្តោ ឯវំ ចស្ស អនិច្ចាការម្បិ អនុបស្សតីតិ វុច្ចតិ។ តថាភូតស្ស ចស្ស និច្ចគ្គាហស្ស លេសោបិ ន ហោតីតិ វុត្តំ “**នោ និច្ចតោ**”តិ តថាហេស “និច្ចសញ្ញំ បជហតី”តិ (បដិ. ម. ៣.៣៥) វុត្តោ។ ឯត្ថ ច “អនិច្ចតោ ឯវ អនុបស្សតី”តិ ឯវ-ការោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ តេន និវត្តិតមត្ថំ

ទស្សេតុំ “**នោ និច្ចតោ**”តិ វុត្តំ។ ន ចេត្ថ ទុក្ខតោ អនុបស្សនាទិនិវត្តនមាសង្កិតព្ពំ បដិយោគីនិវត្តនបរត្តា ឯវ-
ការស្ស, ឧបរិទេសនាវុឌ្ឍត្តា ច តាសំ។

ទុក្ខតោ អនុបស្សតីតិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – អនិច្ចស្ស ទុក្ខត្តា តមេវ កាយំ
ទុក្ខតោ អនុបស្សតិ, ទុក្ខស្ស អនត្តត្តា **អនត្តតោ អនុបស្សតិ**។ យស្មា បន យំ អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា, តំ
អនភិនន្ទិតព្ពំ, ន តត្ថ រជ្ជិតព្ពំ, តស្មា វុត្តំ “**និព្ពិន្ទតិ នោ នន្ទតិ, វិរជ្ជតិ នោ រជ្ជតី**”តិ។ សោ ឯវំ អរជ្ជន្តោ រាគំ
និរោធេតិ នោ សមុទេតិ, សមុទយំ ន ករោតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ បដិបន្នោ ច **បដិនិស្សជ្ជតិ នោ អាទិយតិ**។ អយញ្ហិ
អនិច្ចាទិអនុបស្សនា តទង្គវសេន សទ្ធិំ កាយតន្និស្សយខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសានំ បរិច្ចជនតោ, សង្ខត
ទោសទស្សនេន តព្ពិបរីតេ និព្ពានេ តន្និន្នតាយ បក្ខន្ទនតោ “បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ ចេវ
បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ ចា”តិ វុច្ចតិ, តស្មា តាយ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ វុត្តនយេន កិលេសេ ច បរិច្ចជតិ, និព្ពានេ
ច បក្ខន្ទតិ , តថាភូតោ ច និព្ពត្តនវសេន កិលេសេ ន អាទិយតិ, នាបិ អទោសទស្សិតាវសេន សង្ខតារម្មណំ។
តេន វុត្តំ “**បដិនិស្សជ្ជតិ នោ អាទិយតី**”តិ។ ឥទានិស្ស តាហិ អនុបស្សនាហិ យេសំ ធម្មានំ បហានំ ហោតិ, តំ
ទស្សេតុំ “**សោ តំ អនិច្ចតោ អនុបស្សន្តោ និច្ចសញ្ញំ បជហតី**”តិ។ តត្ថ **និច្ចសញ្ញ**ន្តិ “សង្ខារា និច្ចា”តិ ឯវំ បវត្ត
វិបរីតសញ្ញំ។ ទិដ្ឋិចិត្តវិបល្លាសបហានមុខេនេវ សញ្ញាវិបល្លាសប្បហានន្តិ សញ្ញាគហណំ, សញ្ញាសីសេន វា តេសម្បិ
គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **នន្ទិ**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

វិហរតីតិ ឥមិនា កាយានុបស្សនាសមង្គិនោ ឥរិយាបថវិហារោ វុត្តោតិ អាហ “**ឥរិយតី**”តិ ឥរិយាបថំ ប
វត្តេតីតិ អត្ថោ។ អារម្មណករណវសេន អភិព្យាបនតោ “**តីសុ ភវេសូ**”តិ វុត្តំ, ឧប្បជ្ជនវសេន បន កិលេសា
បរិត្តភូមកា ឯវាតិ។ យទិបិ កិលេសានំ បហានំ អាតាបនន្តិ តំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនម្បិ អត្ថេវ, អាតាប-សទ្ទោ បន
វីរិយេយេវ និរុឡ្ហោតិ វុត្តំ “**វីរិយស្សេតំ នាម**”ន្តិ។ អថ វា បដិបក្ខបហានេ សម្បយុត្តធម្មានំ អព្ភុស្សហនវសេន ប
វត្តមានស្ស វីរិយស្ស សាតិសយំ តទាតាបនន្តិ វីរិយមេវ តថា វុច្ចតិ, ន អញ្ញេ ធម្មា។ **អាតាបី**តិ ចាយមីការោ
បសំសាយ, អតិសយស្ស វា ទីបកោតិ អាតាបីគហណេន សម្មប្បធានសមង្គិតំ ទស្សេតិ។ សម្មា, សមន្តតោ,
សាមញ្ច បជានន្តោ **សម្បជានោ**, អសម្មិស្សតោ វវត្ថានេ អញ្ញធម្មានុបស្សិតាភាវេន សម្មា អវិបរីតំ, សព្ពាការប
ជាននេន សមន្តតោ, ឧបរូបរិ វិសេសាវហភាវេន បវត្តិយា សយំ បជានន្តោតិ អត្ថោ។ យទិ បញ្ញាយ
អនុបស្សតិ, កថំ សតិបដ្ឋានតាតិ អាហ “**ន ហី**”តិអាទិ។ **សព្ពត្ថិក**ន្តិ សព្ពត្ថ ភវំ សព្ពត្ថ លីនេ ឧទ្ធតេ ច ចិត្តេ
ឥច្ឆិតព្ពត្តា, សព្ពេ វា លីនេ ឧទ្ធតេ ច ភាវេតព្ពា ពោជ្ឈង្គា អត្ថិកា ឯតាយាតិ **សព្ពត្ថិកា**។ សតិយា លទ្ធុបការាយ
ឯវ បញ្ញាយ ឯត្ថ យថាវុត្តេ **កាយេ** កម្មដ្ឋានិកោ ភិក្ខុ **កាយានុបស្សី វិហរតិ។ អន្តោសង្ខេបោ** អន្តោ ឱលីយនោ,
កោសជ្ជន្តិ អត្ថោ។ **ឧបាយបរិគ្គហេតិ** ឯត្ថ សីលវិសោធនាទិ គណនាទិ ឧគ្គហកោសល្លាទិ ច **ឧបាយោ**, តព្ពិ
បរិយាយតោ **អនុបាយោ** វេទិតព្ពោ។ យស្មា ច ឧបដ្ឋិតស្សតិ យថាវុត្តឧបាយំ ន បរិច្ចជតិ, អនុបាយញ្ច ន ឧ
បាទិយតិ, តស្មា វុត្តំ “**មុដ្ឋស្សតិ…បេ…. អសមត្ថោ ហោតី**”តិ។ **តេនា**តិ ឧបាយានុបាយានំ បរិគ្គហបរិវជ្ជនេសុ
អបរិច្ចាគាបរិគ្គហេសុ ច អសមត្ថភាវេន **អស្ស** យោគិនោ។

យស្មា សតិយេវេត្ថ សតិបដ្ឋានំ វុត្តា, តស្មាស្ស សម្បយុត្តា ធម្មា វីរិយាទយោ អង្គន្តិ អាហ
“**សម្បយោគង្គញ្ចស្ស ទស្សេត្វា**”តិ។ អង្គ-សទ្ទោ ចេត្ថ ការណបរិយាយោ ទដ្ឋព្ពោ, សតិគ្គហណេនេវ ចេត្ថ
សមាធិស្សបិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ តស្សា សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហិតត្តា។ យស្មា វា សតិសីសេនាយំ ទេសនា។ ន ហិ កេវ
លាយ សតិយា កិលេសប្បហានំ ហោតិ, និព្ពានាធិគមោ វា, ន ច កេវលា សតិ បវត្តតិ, តស្មាស្ស ឈាន
ទេសនាយំ សវិតក្កាទិវចនស្ស វិយ សម្បយោគង្គទស្សនតាតិ អង្គ-សទ្ទស្ស អវយវបរិយាយតា ទដ្ឋព្ពា។
បហានង្គន្តិ “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២២៦; ម. និ. ១.២៧១, ២៨៧; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ.
៤.១២៣; បារា. ១១) វិយ បហាតព្ពង្គំ ទស្សេតុំ។ យស្មា ឯត្ថ លោកិយមគ្គោ អធិប្បេតោ, ន លោកុត្តរមគ្គោ, ត
ស្មា បុព្ពភាគិយមេវ វិនយំ ទស្សេន្តោ “**តទង្គវិនយេន វា វិក្ខម្ភនវិនយេន វា**”តិ អាហ។ **តេសំ ធម្មាន**ន្តិ
វេទនាទិធម្មានំ។ តេសញ្ហិ តត្ថ អនធិប្បេតត្តា “**អត្ថុទ្ធារនយេនេតំ វុត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។

អវិសេសេន ទ្វីហិបិ នីវរណប្បហានំ វុត្តន្តិ កត្វា បុន ឯកេកេន វុត្តំ បហានវិសេសំ ទស្សេតុំ “**វិសេសេនា**”តិ
អាហ។ អថ វា “វិនេយ្យ នីវរណានី”តិ អវត្វា អភិជ្ឈាទោមនស្សវចនស្ស បយោជនំ ទស្សេន្តោ
“**វិសេសេនា**”តិអាទិមាហ។ កាយានុបស្សនាភាវនាយ ហិ ឧជុវិបច្ចនីកានំ អនុរោធាទីនំ បហានំ ទស្សនំ
ឯតស្ស បយោជនន្តិ។ **កាយសម្បត្តិមូលកស្សា**តិ រូប-ពល-យោព្ពនារោគ្យាទិ-សរីរសម្បទា-និមិត្តស្ស។ វុត្ត
វិបរិយាយតោ **កាយវិបត្តិមូលកោ វិរោធោ** វេទិតព្ពោ។ **កាយភាវនាយា**តិ កាយានុបស្សនាភាវនាយ។ សា ហិ
ឥធ “កាយភាវនា”តិ អធិប្បេតា។ **តេនា**តិ អនុរោធាទិប្បហានវចនេន។ **យោគានុភាវោ ហី**តិអាទិ វុត្តស្សេ
វត្ថស្ស បាកដករណំ។

សតិសម្បជញ្ញេនាតិ អតិសម្បជញ្ញគ្គហណេន។ **សព្ពត្ថិកកម្មដ្ឋាន**ន្តិ ពុទ្ធានុស្សតិ មេត្តា មរណស្សតិ អសុភភាវនា ច។ ឥទញ្ហិ ចតុក្កំ យោគិនា បរិហរិយមានំ “សព្ពត្ថិកកម្មដ្ឋាន”ន្តិ វុច្ចតិ អតិសម្បជញ្ញពលេន អវិច្ឆិន្នស្ស តស្ស បរិហរិតព្ពត្តា, **សតិយា វា សមថោ វុត្តោ** តស្សា សមាទិក្ខន្ធេន សង្គហិតត្តា។

តេនាតិ សទ្ធត្ថំ អនាទិយិត្វា ភាវត្ថស្សេវ វិភជនវសេន បវត្តេន វិភង្គបាឋេន សហ។ **អដ្ឋកថានយោ**តិ សទ្ទត្ថស្សបិ វិវរណវសេន យថារហំ វុត្តោ អត្ថសំវណ្ណនានយោ។ **យថា សំសន្ទតី**តិ យថា អត្ថតោ អធិប្បាយតោ ច អវិលោមេន្តោ អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ សមេតិ, ឯវំ វេទិតព្ពោ។

វេទនាទីនំ បុន វចនេតិ ឯត្ថ និស្សយបច្ចយភាវវសេន ចិត្តធម្មានំ វេទនាសន្និស្សិតត្តា បញ្ចវោការភវេ អរូបធម្មានំ រូបបដិពទ្ធវុត្តិតោ ច វេទនាយ កាយាទិអនុបស្សនាបសង្គេបិ អាបន្នេ តទសម្មិស្សតោ វវត្ថានទស្សនត្ថំ ឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថញ្ច ទុតិយវេទនាគហណំ។ តេន ន វេទនាយំ កាយានុបស្សី, ចិត្តធម្មានុបស្សី វា, អថ ខោ វេទនានុបស្សីយេវាតិ វេទនាសង្ខាតេ វត្ថុស្មឹ វេទនានុបស្សនាការស្សេវ ទស្សនេន អសម្មិស្សតោ វវត្ថានំ ទស្សិតំ ហោតិ។ តថា “យស្មឹ សមយេ សុខា វេទនា, ន តស្មឹ សមយេ ទុក្ខា អទុក្ខមសុខា វា វេទនា។ យស្មឹ វា បន សមយេ ទុក្ខា អទុក្ខមសុខា វា វេទនា, ន តស្មឹ សមយេ ឥតរា វេទនា”តិ វេទនាភាវសាមញ្ញេ អដ្ឋត្វា តំ តំ វេទនំ វិនិព្ភុជិត្វា ទស្សនេន ឃនវិនិព្ភោគោ ធុវភាវវិវេកោ ទស្សិតោ ហោតិ។ តេន តាសំ ខណមត្តាវដ្ឋានទស្សនេន អនិច្ចតាយ តតោ ឯវ ទុក្ខតាយ អនត្តតាយ ច ទស្សនំ វិភាវិតំ ហោតិ។ **ឃនវិនិព្ភោគាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អយម្បិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយញ្ហិ វេទនាយំ វេទនានុបស្សីយេវ, ន អញ្ញធម្មានុបស្សី។ កឹ វុត្តំ ហោតិ – យថា នាម ពាលោ អមណិសភាវេបិ ឧទកពុព្ពុឡកេ មណិអាការានុបស្សី ហោតិ, ន ឯវមយំ ឋិតិរមណីយេបិ វេទយិតេ, បគេវ ឥតរស្មឹ មនុញ្ញាការានុបស្សី, អថ ខោ ខណភង្គុរតាយ អវសវត្តិតាយ កិលេសាសុចិបគ្ឃរណតាយ ច អនិច្ចអនត្តអសុភាការានុបស្សី, វិបរិណាមទុក្ខតាយ សង្ខារទុក្ខតាយ ច វិសេសតោ ទុក្ខានុបស្សីយេវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ ចិត្តធម្មេសុបិ យថារហំ បុន វចនេ បយោជនំ វត្តព្ពំ។ **“កេវលំ បនិធា**”តិអាទិនា ឥធ ‘ឯត្តកំ វេទិតព្ព”ន្តិ វេទិតព្ពបរិច្ឆេទំ ទស្សេតិ។ **ឯស នយោ**តិ ឥមិនា យថា ចិត្តំ ធម្មា ច អនុបស្សិតព្ពា, តថា តានិ អនុបស្សន្តោ “ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សី, ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សី”តិ វេទិតព្ពោតិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។

យោ សុខំ ទុក្ខតោ អទ្ទាតិ យោ ភិក្ខុ សុខវេទនំ វិបរិណាមទុក្ខតាយ “ទុក្ខ”ន្តិ បញ្ញាចក្ខុនា អទ្ទក្ខិ។ **ទុក្ខមទ្ទក្ខិ សល្លតោ**តិ ទុក្ខវេទនំ បីឡាជននតោ អន្តោតុទនតោ ទុន្នីហរណតោ ច សល្លន្តិ អទ្ទក្ខិ បស្សិ។ **អទុក្ខមសុខ**ន្តិ ឧបេក្ខាវេទនំ។ **សន្ត**ន្តិ សុខទុក្ខានិ វិយ អនោឡារិកតាយ បច្ចយវសេន វូបសន្តសភាវតាយ ច សន្តំ។ **អនិច្ចតោ**តិ ហុត្វា អភាវតោ ឧទយព្ពយវន្តតោ តាវកាលិកតោនិច្ចបដិក្ខេបតោ ច “អនិច្ច”ន្តិ យោ អទ្ទក្ខិ។ **ស វេ សម្មទ្ទសោ ភិក្ខុ** ឯកំសេន បរិញ្ញត្តំ វា វេទនាយ សម្មា បស្សនកោតិ អត្ថោ។

ទុក្ខាតិបីតិ សង្ខារទុក្ខតាយ ទុក្ខា ឥតិបិ។ **សព្ពំ តំ ទុក្ខស្មិ**ន្តិ សព្ពំ តំ វេទយិតំ ទុក្ខស្មឹ អន្តោគធំ បរិយាបន្នំ វទាមិ សង្ខារទុក្ខតានតិវត្តនតោ។ **សុខទុក្ខតោបិ ចា**តិ សុខាទីនំ ឋិតិវិបរិណាមញាណសុខតាយ វិបរិណាមឋិតិអញ្ញាណទុក្ខតាយ ច វុត្តត្តា តិស្សោបិ សុខតោ, តិស្សោបិ ច ទុក្ខតោ អនុបស្សិតព្ពាតិ អត្ថោ។ រូបាទិ-**អារម្មណ** ឆន្ទាទិ-**អធិបតិ**-ញាណាទិ-**សហជាត**- កាមាវចរាទិ-**ភូមិ**នានត្តភេទានំ កុសលាកុសល-តំវិបាកកិរិយា-នានត្តាទិភេទានញ្ច, អាទិ-សទ្ទេន សង្ខារិកាសង្ខារិកស-វត្ថុកាវត្ថុកាទិ-នានត្តភេទានញ្ច វសេនាតិ យោជេតព្ពំ។ **សុញ្ញតធម្មស្សា**តិ “ធម្មា ហោន្តី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១២១) សុញ្ញតវារេ អាគតសុញ្ញតសភាវស្ស វសេន។ “**កាមញ្ចេត្ថ**”តិអាទិនា បុព្ពេ បហីនត្តា បុន បហានំ ន វត្តព្ពន្តិ ចោទនំ ទស្សេតិ, មគ្គចិត្តក្ខណេ វា ឯកត្ថ បហីនំ សព្ពត្ថ បហីនមេវ ហោតីតិ វិសុំ វិសុំ ន វត្តព្ពន្តិ។ តត្ថ បុរិមាយ ចោទនាយ នានាបុគ្គលបរិហារោ, បច្ឆិមាយ នានាចិត្តក្ខណិកបរិហារោ។ លោកិយភាវនាយ ហិ កាយេ បហីនំ ន វេទនាទីសុ បហីនំ ហោតិ យទិបិ ន បវត្តេយ្យ, ន បដិបក្ខភាវនាយ តត្ថ សា អភិជ្ឈាទោមនស្សស្ស អប្បវត្តិ ហោតីតិ បុន តប្បហានំ វត្តព្ពមេវាតិ។ **ឯកត្ថ បហីនំ សេសេសុបិ បហីនំ ហោតី**តិ មគ្គសតិបដ្ឋានភាវនំ, លោកិយភាវនាយ វា សព្ពត្ថ អប្បវត្តិមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ “បញ្ចបិ ខន្ធា លោកោ”តិ ហិ វិភង្គេ (វិភ. ៣៦២, ៣៦៤, ៣៦៦, ៣៧៣) ចតូសុបិ ឋានេសុ វុត្តន្តិ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

កាយានុបស្សនាវណ្ណនា

អានាបានបព្ពវណ្ណនា

១០៧. ពាហិរកេសុបិ ឥតោ ឯកទេសស្ស សម្ភវតោ សព្ពប្បការគ្គហណំ កតំ “**សព្ពប្បការកាយានុបស្សនានិព្ពត្តកស្ស**”តិ។ តេន យេ ឥមេ អានាបានបព្ពាទិវសេន អាគតា ចុទ្ទសប្បការា, តទន្តោគធា ច អជ្ឈត្តាទិអនុបស្សនា បការា, តថា **កាយគតាសតិសុត្តេ** (ម. និ. ៣.១៥៤) វុត្តា កេសាទិវណ្ណសណ្ឋានកសិណារម្មណចតុក្កជ្ឈានប្បការា, លោកិយាទិប្បការា ច, តេ សព្ពេបិ អនវសេសតោ សង្គណ្ហាតិ។ ឥមេ ច បការា ឥមស្មិំយេវ សាសនេ, ន ឥតោ ពហិទ្ធាតិ វុត្តំ “**សព្ពប្បការ...បេ.... បដិសេធនោ ចា**”តិ។ តត្ថ **តថាភាវបដិសេធនោ**តិ សព្ពប្បការកាយានុបស្សនានិព្ពត្តកស្ស បុគ្គលស្ស អញ្ញសាសនស្ស និស្សយភាវបដិសេធនោ។ ឯតេន “ឥធ, ភិក្ខវេ”តិ ឯត្ថ ឥធ-សទ្ទោ អន្តោគធឯវសទ្ទត្ថោតិ ទស្សេតិ ។ សន្តិ ហិ ឯកបទានិបិ សាវធារណានិ យថា “វាយុភក្ខោ”តិ (ទី. និ. ដី. ២.៣៧៤)។ តេនាហ “**ឥធេវ សមណោ**”តិអាទិ។ បរិបុណ្ណសមណករណធម្មោ ហិ សោ, យោ សព្ពប្បការកាយានុបស្សនានិព្ពត្តកោ។ **បរប្បវាទា**តិ បរេសំ អញ្ញតិត្ថិយានំ នានប្បការា វាទា តិត្ថាយតនានិ។

អរញ្ញាទិកស្សេវ ភាវនានុរូបសេនាសនតំ ទស្សេតុំ “**ឥមស្ស ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ទុទ្ទមោ ទមថំ អនុបគតោ គោណោ **កូដគោណោ**។ ទោហនកាលេ យថា ថនេហិ អនវសេសតោ ខីរំ ន បគ្ឃរតិ, ឯវំ ទោហបដិពន្ធិនី **កូដធេនុ**។ រូបសទ្ទាទិកេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកអស្សាទោ **រូបារម្មណាទិរសោ។ បុព្ពេ អាចិណ្ណារម្មណ**ន្តិ បព្ពជ្ជាតោ បុព្ពេ, អនាទិមតិ វា សំសារេ បរិចិតារម្មណំ។

និពន្ធេយ្យាតិ ពន្ធេយ្យ។ **សតិយា**តិ សម្មទេវ កម្មដ្ឋានស្ស សល្លក្ខណវសេន បវត្តាយ សតិយា។ **អារម្មណេ**តិ កម្មដ្ឋានារម្មណេ។ ទឡ្ហន្តិ ថិរំ, យថា សតោការិស្ស ឧបចារប្បនាភេទោ សមាធិ ឥជ្ឈតិ, តថា ថាមគតំ កត្វាតិ អត្ថោ។

វិសេសាធិគមទិដ្ឋធម្មសុខវិហារបទដ្ឋានន្តិ សព្ពេសំ ពុទ្ធានំ, ឯកច្ចានំ បច្ចេកពុទ្ធានំ, ពុទ្ធសាវកានញ្ច វិសេសាធិគមស្ស, អញ្ញេន កម្មដ្ឋានេន អធិគតវិសេសានំ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារស្ស ច បទដ្ឋានភូតំ។ **វត្ថុវិជ្ជាចរិយោ វិយ ភគវា** យោគីនំ អនុរូបនិវាសដ្ឋានុបទិសនតោ។ **ភិក្ខុ ទីបិសទិសោ** អរញ្ញេ ឯកាកី វិហរិត្វា បដិបក្ខនិម្មថនេន ឥច្ឆិតត្ថសាធនតោ។ **ផលមុត្តម**ន្តិ សាមញ្ញផលំ សន្ធាយាហ។ **បរក្កមជវយោគ្គភូមិ**ន្តិ ភាវនុស្សាហជវស្ស យោគ្គករណភូមិភូតំ។

អស្សាសបស្សាសានំ វសេន សិក្ខតោតិ អស្សាសបស្សាសានំ ទីឃរស្សតាបជាននៈ-សព្ពកាយបដិសំវេទន-ឱឡារិកោឡារិកបដិប្បស្សម្ភនវសេន ភាវនានុយោគំ សិក្ខតោ, តថាភូតោ វា ហុត្វា តិស្សោ សិក្ខា បវត្តយតោ។ **អស្សាសបស្សាសនិមិត្តេ**តិ អស្សាសបស្សាសសន្និស្សយេន ឧបដ្ឋិតបដិភាគនិមិត្តេ។ **អស្សាសបស្សាសេ បរិគ្គណ្ហាតិ** រូបមុខេន វិបស្សនំ អភិនិវិសន្តោ, យោ “អស្សាសបស្សាសកម្មិកោ”តិ វុត្តោ។ **ឈានង្គានិ បរិគ្គណ្ហាតិ** អរូបមុខេន វិបស្សនំ អភិនិវិសន្តោ។ **វត្ថុ នាម ករជកាយោ** ចិត្តចេតសិកានំ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ។ **អញ្ញោ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា នត្ថី**តិ វិសុទ្ធទិដ្ឋិ “តយិទំ ធម្មមត្តំ ន អហេតុកំ, នាបិ ឥស្សរាទិវិសមហេតុកំ, អថ ខោ អវិជ្ជាទីហិ ឯវ សហេតុក”ន្តិ អទ្ធត្តយេបិ កង្ខាវិតរណេន **វិតិណ្ណកង្ខោ** “យំ កិញ្ចិ រូប”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣៦១; ម. និ. ២.១១៣; ម. និ. ៣.៨៦; អ. និ. ៤.១៨១; បដិ. ម. ១.៤៨) កលាបសម្មសនវសេន **តិលក្ខណំ អារោបេត្វា** ឧទយព្ពយានុបស្សនាទិវសេន **វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តោ អនុក្កមេន** មគ្គបដិបាដិយា។

បរស្ស វា អស្សាសបស្សាសកាយេតិ ឥទំ សម្មសនចារវសេនាយំ បាឡិ បវត្តាតិ កត្វា វុត្តំ, សមថវសេន បន បរស្ស អស្សាសបស្សាសកាយេ អប្បនានិមិត្តុប្បត្តិ ឯវ នត្ថីតិ។ **ឥទំ ឧភយំ ន លព្ភតី**តិ “អជ្ឈត្តំ, ពហិទ្ធា”តិ ច វុត្តំ ឥទំ ធម្មទ្វយឃដិតំ ឯកតោ អារម្មណភាវេន ន លព្ភតិ។

សមុទេតិ ឯតស្មាតិ សមុទយោ, សោ ឯវ ការណដ្ឋេន ធម្មោតិ សមុទយធម្មោ, អស្សាសបស្សាសានំ បវត្តិហេតុករជកាយាទិ។ តស្ស អនុបស្សនសីលោ **សមុទយធម្មានុបស្សី**។ តំ បន សមុទយធម្មំ ឧបមាមុខេន ទស្សេន្តោ “**យថា នាមា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភស្ត**ន្តិ វុត្តិ។ **គគ្គរនាឡិ**ន្តិ ឧក្កាបនាឡឹ។ **តេ**តិ ករជកាយាទិកេ។ យថា អស្សាសបស្សាសកាយោ ករជកាយាទិសម្ពន្ធី ផលភាវេន, ឯវំ តេបិ អស្សាសបស្សាសកាយសម្ពន្ធិនោ ហេតុភាវេនាតិ “សមុទយធម្មា កាយស្មិ”ន្តិ វត្តព្ពតំ លភន្តីតិ វុត្តំ “**សមុទយ...បេ.... វុច្ចតី**”តិ។ បកតិវាចី វា **ធម្ម**-សទ្ទោ “ជាតិធម្មាន”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៣១; ម. និ. ៣.៣៧៣; បដិ. ម. ១.៣៣) វិយាតិ កាយស្ស បច្ចយសមវាយេ ឧប្បជ្ជនបកតិកានុបស្សី “**សមុទយធម្មានុបស្សី**”តិ វុត្តោ។ តេនាហ –
“ករជកាយញ្ចា”តិអាទិ។ ឯវញ្ច កត្វា **កាយស្មិ**ន្តិ ភុម្មវចនញ្ច សមត្ថិតំ ហោតិ។ **វយធម្មានុបស្សី**តិ ឯត្ថ អហេតុកត្តេបិ វិនាសស្ស យេសំ ហេតុធម្មានំ អភាវេ យំ ន ហោតិ, តទភាវោ តស្ស អភាវស្ស ហេតុ វិយ វោហរីយតីតិ ឧបចារតោ ករជកាយាទិអភាវោ អស្សាសបស្សាសកាយស្ស វយការណំ វុត្តោ។ តេនាហ “**យថា ភ**

ស្ថាយា”តិអាទិ។ អយំ តាវេត្ថ បឋមវិកប្បវសេន អត្ថវិភាវនា។ ទុតិយវិកប្បវសេន បន ឧបចារេន វិនាយេវ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ អជ្ឈត្តពហិទ្ធានុបស្សនា វិយ ភិន្នវត្ថុវិសយតាយ សមុទយវយធម្មានុបស្សនាបិ ឯកកាលេ ន លព្ភតីតិ អាហ “**កាលេន សមុទយំ កាលេន វយំ អនុបស្សន្តោ**”តិ។

អត្ថិ កាយោតិ ឯវ-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ “**កាយោវ អត្ថី**”តិ វត្វា អវធារណេន និវត្តិតំ ទស្សេន្តោ “**ន សត្តោ**”តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – យោ រូបាទីសុ សត្តវិសត្តតាយ បរេសញ្ច សជ្ជាបនដ្ឋេន, សត្វគុណយោគតោ វា “**សត្តោ**”តិ បរេហិ បរិកប្បិតោ។ តស្ស សត្តនិកាយស្ស បូរណតោ ច ចវនុបបជ្ជនធម្មតាយ គលនតោ ច “**បុគ្គលោ**”តិ។ ថីយតិ សំហញ្ញតិ ឯត្ថ គព្ភោតិ “**ឥត្ថី**”តិ។ បុរិ បុរេ ភាគេ សេតិ បវត្តតីតិ “**បុរិសោ**”តិ។ អាហិតោ អហំមានោ ឯត្ថាតិ “**អត្តា**”តិ, អត្តនោ សន្តកភាវេន “**អត្តនិយ**”ន្តិ។ បរោ ន ហោតីតិ កត្វា “**អហ**”ន្តិ, មម សន្តកន្តិ កត្វា “**មម**”ន្តិ។ វុត្តប្បការវិនិមុត្តោ អញ្ញោតិ កត្វា “**កោចី**”តិ, តស្ស សន្តកភាវេន “**កស្សចី**”តិ បរិកប្បេតព្ពោ កោចិ នត្ថិ, កេវលំ កាយោ ឯវ អត្ថីតិ អត្តត្តនិយសុញ្ញតមេវ កាយស្ស វិភាវេតិ។ **ឯវ**ន្តិ “កាយោវ អត្ថី”តិអាទិនា វុត្តប្បការេន។ **ញាណបមាណត្ថាយា**តិ កាយានុបស្សនាញាណបរំ បមាណំ បាបនត្ថាយ។ **សតិបមាណត្ថាយា**តិ កាយបរិគ្គាហិកសតិបវត្តំ សតិបរំ បមាណំ បាបនត្ថាយ។ ឥមស្ស ហិ វុត្តនយេន “អត្ថិ កាយោ”តិ អបរាបរុប្បត្តិវសេន បច្ចុបដ្ឋិតា សតិ ភិយ្យោសោ មត្តាយ តត្ថ ញាណស្ស សតិយា ច បរិព្រូហនាយ ហោតិ។ តេនាហ “**សតិសម្បជញ្ញានំ វឌ្ឍត្ថាយា**”តិ។

ឥមិស្សា ភាវនាយ តណ្ហាទិដ្ឋិគាហានំ ឧជុបដិបក្ខត្តា វុត្តំ “**តណ្ហា…បេ… វិហរតី**”តិ។ តថាភូតោ ច លោកេ កិញ្ចិ “អហ”ន្តិ វា “មម”ន្តិ វា គហេតព្ពំ ន បស្សតិ, កុតោ គណ្ហេយ្យ។ តេនាហ “**ន ច កិញ្ចី**”តិអាទិ។ **ឯវម្បី**តិ ឯត្ថ **បិ**-សទ្ទោ ហេដ្ឋា និទ្ទិដ្ឋស្ស តាទិសស្ស អត្ថស្ស អភាវតោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោតិ ទស្សេន្តោ “**ឧបរិ អត្ថំ ឧបាទាយា**”តិ អាហ។ “**ឯវ**”ន្តិ បន និទ្ទិដ្ឋាការស្ស បច្ចាមសនំ និគមនវសេន កតន្តិ អាហ “**ឥមិនា បន…បេ… ទស្សេតី**”តិ។ បុព្ពភាគសតិបដ្ឋានស្ស ឥធាធិប្បេតត្តា វុត្តំ “**សតិ ទុក្ខសច្ច**”ន្តិ។ សា បន សតិ យស្មិំ អត្តភាវេ, តស្ស សមុដ្ឋាបិកា តណ្ហា តស្សាបិ សមុដ្ឋាបិកា ឯវ នាម ហោតិ តទភាវេ អភាវតោតិ អាហ “**តស្សា សមុដ្ឋាបិកា បុរិមតណ្ហា**”តិ។ **អប្បវត្តី**តិ អប្បវត្តិនិមិត្តំ, ន បវត្តតិ ឯត្ថាតិ វា **អប្បវត្តិ**។ **ចតុសច្ចវសេនា**តិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានវសេន។ **ឧស្សក្កិត្វា**តិ វិសុទ្ធិបរម្បរាយ អារុហិត្វា, ភាវនំ ឧបរិ នេត្វាតិ អត្ថោ។ **និយ្យានមុខ**ន្តិ វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរណូបាយោ។

អានាបានបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥរិយាបថបព្ពវណ្ណនា

១០៨. ឥរិយាបថវសេនាតិ ឥរិយនំ ឥរិយា, កិរិយា, ឥធ បន កាយិកបយោគោ វេទិតព្វោ។ ឥរិយានំ បថោ បវត្តិមគ្គោតិ ឥរិយាបថោ, គមនាទិសរីរាវត្ថា។ គច្ឆន្តោ វា ហិ សត្តោ កាយេន កត្តព្ពកិរិយំ ករេយ្យ ឋិតោ វា និសិន្នោ វា និបន្នោ វាតិ។ តេសំ វសេន, ឥរិយាបថវិភាគេនាតិ អត្ថោ។ **បុន ចបរ**ន្តិ បុន ច អបរំ, យថាវុត្តអានាបានកម្មដ្ឋានតោ ភិយ្យោបិ អញ្ញំ កាយានុបស្សនាកម្មដ្ឋានំ កថេមិ, សុណាថាតិ វា អធិប្បាយោ។ **គច្ឆន្តោ វា**តិអាទិ គមនាទិមត្តជាននស្ស គមនាទិគតវិសេសជាននស្ស ច សាធារណវចនំ។ តត្ថ គមនាទិមត្តជាននំ ឥធ នាធិប្បេតំ, គមនាទិគតវិសេសជាននំ បន អធិប្បេតន្តិ តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**តត្ថ កាម**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សត្តូបលទ្ធិ**ន្តិ សត្តោ អត្ថីតិ ឧបលទ្ធី សត្តគ្គាហំ **ន ជហតិ** ន បរិច្ចជតិ “អហំ គច្ឆាមិ, មម គមន”ន្តិ គាហសព្ភាវតោ។ តតោ ឯវ **អត្តសញ្ញំ** “អត្ថិ អត្តា ការកោ វេទកោ”តិ ឯវំ បវត្តំ វិបរីតសញ្ញំ ន **ឧគ្ឃាដេតិ** នាបនេតិ អបដិបក្ខភាវតោ, អននុព្រូហនតោ វា។ ឯវំ ភូតស្ស ចស្ស កុតោ កម្មដ្ឋានាទិភាវោតិ អាហ “**កម្មដ្ឋានំ វា សតិបដ្ឋានភាវនា វា ន ហោតី**”តិ។ **ឥមស្ស បនា**តិអាទិសុក្កបក្ខស្ស វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្វោ។ តមេវ ហិ អត្ថំ វិវរិតុំ “**ឥទំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កោ គច្ឆតី**តិ គមនកិរិយាយ កត្តុបុច្ឆា, សា កត្តុភាវវិសិដ្ឋអត្តបដិក្ខេបត្ថា ធម្មមត្តស្សេវ គមនសិទ្ធិទស្សនតោ។ **កស្ស គមន**ន្តិ អកត្តុតាវិសិដ្ឋអត្តគ្គាហបដិក្ខេបត្ថា។ **កិំ ការណា**តិ បន បដិក្ខិត្តកត្តុកាយ គមនកិរិយាយ អវិបរីតការណបុច្ឆា “គមនន្តិ អត្តា មនសា សំយុជ្ជតិ, មនោ ឥន្ទ្រិយេហិ, ឥន្ទ្រិយានិ អត្ថេហី”តិ ឯវមាទិគមនការណបដិក្ខេបនតោ។ តេនាហ “**តត្ថា**”តិអាទិ។

ន កោចិ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា គច្ឆតិ ធម្មមត្តស្សេវ គមនសិទ្ធិតោ តព្ពិនិមុត្តស្ស ច កស្សចិ អភាវតោ។ ឥទានិ ធម្មមត្តស្សេវ គមនសិទ្ធឹ ទស្សេតុំ “**ចិត្តកិរិយវាយោធាតុវិប្ផារេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ចិត្តកិរិយា ច សា វាយោធាតុយា វិប្ផារោ វិប្ផន្ទនញ្ចាតិ **ចិត្តកិរិយវាយោធាតុវិប្ផារោ,** តេន។ ឯត្ថ ច ចិត្តកិរិយគ្គហណេន អនិន្ទ្រិយពទ្ធវាយោធាតុវិប្ផារំ និវត្តេតិ, វាយោធាតុវិប្ផារគ្គហណេន ចេតនាវចីវិញ្ញត្តិភេទំ ចិត្តកិរិយំ និវត្តេតិ, ឧភយេន បន កាយវិញ្ញត្តិំ វិភាវេតិ។ “**គច្ឆតី**”តិ វត្វា យថា បវត្តមានេ កាយេ “គច្ឆតី”តិ វោហារោ ហោតិ, តំ

ទស្សេតុំ “**តស្មា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តន្តិ** តន្តុកាមតាវសេន បវត្តចិត្តំ។ **វាយំ ជនេតី**តិ វាយោធាតុអធិកំ រូបកលាបំ ជនេតិ, អធិកតា ចេត្ថ សាមត្ថិយតោ, ន បមាណតោ។ គមនចិត្តសមុដ្ឋិតំ សហជាតរូបកាយស្ស ថម្ភនសន្ធារណចលនានំ បច្ចយភូតេន អាការវិសេសេន បវត្តមានំ វាយោធាតុំ សន្ធាយាហ “**វាយោ វិញ្ញត្តិំ ជនេតី**”តិ។ អធិប្បាយសហភាវី ហិ វិការោ វិញ្ញត្តិ, យថាវុត្តអធិកភាវេនេវ ច វាយោគហណំ, ន វាយោធាតុយា ឯវ ជនកភាវតោ, អញ្ញថា វិញ្ញត្តិយា ឧបាទាយរូបភាវោ ទុរុបបាទោ សិយា។ **បុរតោ អភិនីហារោ** បុរតោភាគេន កាយស្ស បវត្តនំ, យោ “អភិក្កមោ”តិ វុច្ចតិ។

“**ឯសេវ នយោ**”តិ អតិទេសវសេន សង្ខេបតោ វត្វា តមេវត្ថំ វិវរិតុំ “**តត្រាបិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **កោដិតោ បដ្ឋាយា**តិ ហេដ្ឋិមកោដិតោ បដ្ឋាយ។ **ឧស្សិតភាវោ**តិ ឧព្ពិទ្ធភាវោ។

ឯវំ បជានតោតិ ឯវំ ចិត្តកិរិយវាយោធាតុវិប្ផារេនេវ គមនាទិភាវោ ហោតីតិ បជានតោ តស្ស ឯវំ បជាននាយ និច្ឆយគមនត្ថំ “**ឯវំ ហោតី**”តិ វិចារណា **វុច្ចតិ** លោកេ យថាភូតំ អជានន្តេហិ មិច្ឆាភិនិវេសវសេន, លោកវោហារវសេន វា។ **អត្ថិ បនា**តិ អត្ថនោ ឯវ វីមំសនវសេន បុច្ឆាវចនំ។ **នត្ថី**តិ និច្ឆយវសេន សត្តស្ស បដិក្ខេបវចនំ។ **យថា បនា**តិអាទិ តស្សេវត្ថស្ស ឧបមាយ វិភាវនំ។

នាវា មាលុតវេគេនាតិ **យថា** អចេតនា នាវា វាតវេគេន ទេសន្តរំ **យាតិ, យថា** ច អចេតនោ **តេជនំ** កណ្ឌោ **ជិយាវេគេន** ទេសន្តរំ **យាតិ**, តថា អចេតនោ **កាយោ វាតាហតោ** យថាវុត្តវាយុនា នីតោ ទេសន្តរំ **យាតី**តិ ឯវំ ឧបមាសំសន្ទនំ វេទិតព្ពំ។ សចេ បន កោចិ វទេយ្យ “យថា នាវាយ តេជនស្ស ច បេល្លកស្ស បុរិសស្ស វសេន ទេសន្តរគមនំ, ឯវំ កាយស្សាបី”តិ, ហោតុ, ឯវំ ឥច្ឆិតោវាយមត្ថោ។ យថា ហិ នាវា តេជនានំ សំហតលក្ខណស្សេវ បុរិសស្ស វសេន គមនំ, ន អសំហតលក្ខណស្ស, ឯវំ កាយស្សាបីតិ កា នោ ហានិ, ភិយ្យោបិ ធម្មមត្តតាវ បតិដ្ឋំ លភតិ, ន បុរិសវាទោ។ តេនាហ “**យន្តំ សុត្តវសេនា**”តិអាទិ។

តត្ថ **បយុត្តន្តិ** ហេដ្ឋា វុត្តនយេន គមនាទិកិរិយាវសេន បយោជិតំ។ **ឋាតី**តិ តិដ្ឋតិ។ **ឯត្ថា**តិ ឥមស្មិំ លោកេ។ **វិនា ហេតុបច្ចយេ**តិ គន្តុកាមតាចិត្ត-តំសមុដ្ឋាន-វាយោធាតុ-អាទិហេតុបច្ចយេហិ វិនា។ **តិដ្ឋេ**តិ តិដ្ឋេយ្យ។ **វជេ**តិ វជេយ្យ គច្ឆេយ្យ កោ នាមាតិ សម្ពន្ធោ។ បដិក្ខេបត្ថោ ចេត្ថ **កោ**-សទ្ទោតិ ហេតុបច្ចយវិរហេន ឋានគមនបដិក្ខេបមុខេន សព្ពាយបិ ធម្មប្បវត្តិយា បច្ចយាធីនវុត្តិតាវិភាវនេន អត្តសុញ្ញតា វិយ អនិច្ចទុក្ខតាបិ វិភាវិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។

បណិហិតោតិ យថា យថា បច្ចយេហិ បការតោ និហិតោ ឋបិតោ។ **សព្ពសង្គាហិកវចនន្តិ** សព្ពេសំ ចតុន្នម្បិ ឥរិយាបថានំ សង្គណ្ហនវចនំ, បុព្ពេ វិសុំ វិសុំ ឥរិយាបថានំ វុត្តត្តា ឥទំ តេសំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា វចនន្តិ អត្ថោ។ បុរិមនយោ វា ឥរិយាបថប្បធានោ វុត្តោតិ តត្ថ កាយោ អប្បធានោ អនុនិប្ផាទីតិ ឥធ កាយំ បធានំ អប្បធានញ្ច ឥរិយាបថំ អនុនិប្ផាទំ កត្វា ទស្សេតុំ ទុតិយនយោ វុត្តោតិ ឯវម្បេត្ថ ទ្វិន្នំ នយានំ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។ **ឋិតោ**តិ បវត្តោ។

ឥរិយាបថបរិគ្គណ្ហនម្បិ ឥរិយាបថវតោ កាយស្សេវ បរិគ្គណ្ហនំ តស្ស អវត្ថាវិសេសភាវតោតិ វុត្តំ “**ឥរិយាបថបរិគ្គហណេន កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតី**”តិ។ តេនេវេត្ថ រូបក្ខន្ធវសេនេវ សមុទយាទយោ ឧទ្ធដា។ ឯស នយោ សេសវារេសុបិ។ **អាទិនា**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន យថា “តណ្ហាសមុទយា កម្មសមុទយា អាហារសមុទយា”តិ និព្ពត្តិលក្ខណំ បស្សន្តោបិ រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតីតិ ឥមេ ចត្តារោ អាហារា សង្គយ្ហន្តិ, ឯវំ “អវិជ្ជានិរោធា រូបនិរោធា”តិអាទយោបិ បញ្ច អាការា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឥរិយាបថបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុសម្បជញ្ញបព្ពវណ្ណនា

១០៩. ចតុសម្បជញ្ញវសេនាតិ (ទី. និ. ដី. ១.២៨៤; សំ. និ. ៥.៣៦៨; ទី. និ. អភិ. ដី. ២.២១៤) សមន្តតោ បការេហិ, បកដ្ឋំ វា សវិសេសំ ជានាតីតិ សម្បជានោ, សម្បជានស្ស ភាវោ **សម្បជញ្ញំ**, តថាបវត្តំ ញាណំ។ ចត្តារិ សម្បជញ្ញានិ សមាហដានិ **ចតុសម្បជញ្ញំ**, តស្ស វសេន។ អភិក្កមនំ **អភិក្កន្តន្តិ** អាហ “**អភិក្កន្តំ វុច្ចតិ គមន**”ន្តិ។ តថា បដិក្កមនំ **បដិក្កន្តន្តិ** អាហ “**បដិក្កន្តំ វុច្ចតិ និវត្តន**”ន្តិ។ **និវត្តនន្តិ** ច និវត្តិមត្តំ, និវត្តិត្វា បន គមនំ គមនមេវ។ **អភិហរន្តោ**តិ គមនវសេន កាយំ ឧបនេន្តោ។

សម្មា បជាននំ សម្បជានំ, តេន អត្តនា កាតព្ពស្ស ករណសីលោ **សម្បជានការីតិ** អាហ “**សម្បជញ្ញេន សព្ពកិច្ចការី**”តិ។ សម្បជានសទ្ទស្ស សម្បជញ្ញបរិយាយតា បុព្ពេ វុត្តាយេវ។ **សម្បជញ្ញំ ករោតេវាតិ** អភិក្កន្តាទីសុ អសម្មោហំ ឧប្បាទេតិ ឯវ។ សម្បជានស្ស វា ការោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សម្បជានការី**។ ធម្មតោ វឌ្ឍិសង្ខាតេន សហ អត្ថេន បវត្តតីតិ សាត្ថកំ, អភិក្កន្តាទិ។ សាត្ថកស្ស សម្បជាននំ **សាត្ថកសម្បជញ្ញំ**។ សប្បាយស្ស អត្តនោ ឧបការាវហស្ស ហិតស្ស សម្បជាននំ **សប្បាយសម្បជញ្ញំ** អភិក្កមាទីសុ ភិក្ខាចារគោចរេ, អញ្ញត្ថាបិ ច បវត្តេសុ អវិជហិតេ កម្មដ្ឋានសង្ខាតេ គោចរេ សម្បជញ្ញំ **គោចរសម្បជញ្ញំ**។ អភិក្កមាទីសុ អសម្មុយ្ហនមេវ សម្បជញ្ញំ **អសម្មោហសម្បជញ្ញំ**។ **បរិគ្គណ្ហិត្វាតិ** បដិសង្ខាយ។

តស្មិន្តិ សាត្ថកសម្បជញ្ញវសេន បរិគ្គហិតអត្ថេ។ អត្ថោ នាម ធម្មតោ វឌ្ឍីតិ យំ សាត្ថកន្តិ អធិប្បេតំ គមនំ, តំ សប្បាយមេវាតិ សិយា កស្សចិ អាសង្កាតិ តន្និវត្តនត្ថំ “**ចេតិយទស្សនំ តាវា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ចិត្តកម្មរូបកានិ វិយាតិ** ចិត្តកម្មកតបដិមាយោ វិយ, យន្តបយោគេន វា វិចិត្តកម្មបដិមាយោ វិយ។ **អសមបេក្ខនំ** គេហសិតអញ្ញាណុបេក្ខាវសេន អារម្មណស្ស អយោនិសោ គហណំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា ឧប្បជ្ជតិ ឧបេក្ខា ពាលស្ស មូឡ្ហស្ស បុថុជ្ជនស្សា”តិអាទិ (ម. និ. ៣.៣០៨)។ ហត្ថិអាទិសម្មទ្ទេន **ជីវិតន្តរាយោ**, វិសភាគរូបទស្សនាទិនា **ព្រហ្មចរិយន្តរាយោ**។

បព្ពជិតទិវសតោ បដ្ឋាយ ភិក្ខូនំ អនុវត្តនកថា អាចិណ្ណា, អននុវត្តនកថា បន តស្សា ទុតិយា នាម ហោតីតិ អាហ “**ទ្វេ កថា នាម ន កថិតបុព្ពា**”តិ។

ឯវន្តិ “សចេ បនា”តិអាទិកំ សព្ពម្បិ វុត្តាការំ បច្ចាមសតិ, ន “បុរិសស្ស មាតុគាមាសុភ”ន្តិអាទិកំ វុច្ចមានំ។ យោគកម្មស្ស បវត្តិដ្ឋានតាយ ភាវនាយ អារម្មណំ កម្មដ្ឋានន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ “**កម្មដ្ឋានសង្ខាតំ គោចរ**”ន្តិ។ **ឧគ្គហេត្វាតិ** យថា ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ឧគ្គហកោសល្លស្ស សម្បាទនវសេន ឧគ្គហេត្វា។ **ហរតីតិ** កម្មដ្ឋានំ បវត្តេតិ, យាវ បិណ្ឌបាតបដិក្កមា អនុយុញ្ជតីតិ អត្ថោ។ **ន បច្ចាហរតីតិ** អាហារូបភោគតោ យាវ ទិវាដ្ឋានុបសង្កមនា កម្មដ្ឋានំ ន បដិនេតិ។

សរីរបរិកម្មន្តិ មុខធោវនាទិសរីរបដិជគ្គនំ។ **ទ្វេ តយោ បល្លង្កេតិ** ទ្វេ តយោ និសជ្ជាវារេ, ទ្វេ តីណិ ឧណ្ហាសនានិ។ តេនាហ “**ឧសុមំ គាហាបេន្តោ**”តិ។ **កម្មដ្ឋានសីសេនេវាតិ** កម្មដ្ឋានគ្គេនេវ, កម្មដ្ឋានំ បធានំ កត្វា ឯវាតិ អត្ថោ។ តេន “បត្តោបិ អចេតនោ”តិអាទិនា (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៩) វក្ខមានំ កម្មដ្ឋានំ, យថាបរិហរិយមានំ វា អវិជហិត្វាតិ ទស្សេតិ។ “បរិភោគចេតិយតោ សរីរចេតិយំ គរុតរ”ន្តិ កត្វា “**ចេតិយំ វន្ទិត្វា**”តិ បុព្ពកាលកិរិយាវសេន វុត្តំ។ តថា ហិ **អដ្ឋកថាយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៨០៩; ម. និ. អដ្ឋ. ៣.១២៨; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៧៥) “ចេតិយំ ពាធយមានា ពោធិសាខា ហរិតព្ពា”តិ វុត្តា។

ជនសង្គហត្ថន្តិ “មយិ អកថេន្តេ ឯតេសំ កោ កថេស្សតី”តិ ធម្មានុគ្គហេន ជនសង្គហត្ថំ។ **តស្មាតិ**។ យស្មា “ធម្មកថា នាម កថេតព្ពាយេវា”តិ **អដ្ឋកថាចរិយា** វទន្តិ, យស្មា ច ធម្មកថា កម្មដ្ឋានវិនិមុត្តា នាម នត្ថិ, តស្មា។ **អនុមោទនំ កត្វាតិ** ឯត្ថាបិ “កម្មដ្ឋានសីសេនេវា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **សម្បត្តបរិច្ឆេទេនេវាតិ** “បរិចិតោ អបរិចិតោ”តិអាទិវិភាគំ អកត្វា សម្បត្តកោដិយាវ។ **ភយេតិ** បរចក្កាទិភយេ។

កម្មជតេជោតិ គហណី សន្ធាយាហ។ **កម្មដ្ឋានវីថឹ នារោហតិ** ខុទាបរិស្សមេន កិលន្តកាយត្តា សមាធានាភាវតោ។ **អវសេសដ្ឋានេតិ** យាគុយា អគ្គហិតដ្ឋានេ។ **បោង្ខានុបោង្ខន្តិ** កម្មដ្ឋានុបដ្ឋានស្ស អវិច្ឆេទទស្សនវចនមេតំ, យថា បោង្ខានុបោង្ខបវត្តាយ សរបដិបាដិយា អវិច្ឆេទោ, ឯវមេតស្សាបីតិ។

និក្ខិត្តធុរោ ភាវនានុយោគេ។ វត្តបដិបត្តិយា អបូរណេន **សព្ពវត្តានិ ភិន្ទិត្វា**។ “កាមេ អវីតរាគោ ហោតិ, កាយេ អវីតរាគោ, រូបេ អវីតរាគោ, យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហកំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខំ បស្សសុខំ មិទ្ធសុខំ អនុយុត្តោ វិហរតិ, អញ្ញតរំ ទេវនិកាយំ បណិធាយ ព្រហ្មចរិយំ ចរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២០; ម. និ. ១.១៨៦) ឯវំ វុត្តបញ្ចវិធចេតោខិលវិនិពន្ធចិត្តោ។ **ចរិត្វាតិ** បវត្តិត្វា។

អត្តកាមាតិ អត្តនោ ហិតសុខំ ឥច្ឆន្តា, ធម្មច្ឆន្ទវន្តោតិ អត្ថោ។ ធម្មោតិ ហិ ហិតំ, តន្និមិត្តកញ្ច សុខន្តិ។ អថ វា វិញ្ញូនំ និព្ពិសេសត្តា អត្តភាវបរិយាបន្នត្តា ច អត្តា នាម ធម្មោ, តំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ អត្តកាមា។ **ឧសភំ** នាម វីសតិ យដ្ឋិយោ។ **តាយ សញ្ញាយាតិ** តាយ បាសាណសញ្ញាយ, ឯត្តកំ ឋានំ អាគតាតិ ជានន្តាតិ អធិប្បាយោ។ **សោយេវ នយោតិ** “អយំ ភិក្ខូ”តិអាទិកោ យោ ឋានេ វុត្តោ, សោ ឯវ និសជ្ជាយបិ នយោ។ បច្ចតោ អាគច្ឆន្តានំ ឆិន្នភត្តភាវភយេនបិ យោនិសោមនសិការំ បរិព្រូហេតិ។

ពហាបធានំ បូជេស្សាមីតិ អម្ហាកំ អត្ថាយ លោកនាថេន ឆ វស្សានិ កតំ ទុក្ករចរិយំ ឯវាហំ យថាសត្តិ បូជេស្សាមីតិ។ បដិបត្តិបូជា ហិ សត្ថុបូជា, ន អាមិសបូជា។ **ឋានចង្កមនមេវា**តិ អធិដ្ឋាតព្ពឥរិយាបថវសេន វុត្តំ, ន ភោជនាទិកាលេសុ អវស្សំ កត្តព្ពនិសជ្ជាយ បដិក្ខេបវសេន។

វីថិំ ឱតរិត្វា ឥតោ ចិតោ ច អនោលោកេត្វា បឋមមេវ វីថិយោ សល្លក្ខេតព្ពាតិ អាហ “**វីថិយោ សល្លក្ខេត្វា**”តិ។ យំ សន្ធាយ វុច្ចតិ “បាសាទិកេន អភិក្កន្តេនា”តិ, តំ ទស្សេតុំ “**តត្ថ ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។

បច្ចេកពោធឹ សច្ឆិករោតិ, យទិ ឧបនិស្សយសម្បន្នោ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ សព្ពត្ថ ឥតោ បរេសុបិ។ តត្ថ បច្ចេកពោធិយា ឧបនិស្សយសម្បទា កប្បានំ ទ្វេ អសង្ខេយ្យានិ សតសហស្សញ្ច តជ្ជំ បុញ្ញញាណសម្ភរណំ, សាវកពោធិយំ អគ្គសាវកានំ ឯកំ អសង្ខេយ្យំ កប្បសតសហស្សញ្ច, មហាសាវកានំ កប្បសតសហស្សមេវ, ឥតរេសំ អតីតាសុ ជាតីសុ វិវដ្តសន្និស្សយវសេន និព្ពត្តិតំ និព្ពេធភាគិយំ កុសលំ។ **ពាហិយោ ទារុចីរិយោ**តិ ពាហិ វិសយេ សញ្ជាតសំវឌ្ឍតាយ ពាហិយោ, ទារុចីរបរិហរណេន ទារុចីរិយោតិ ច សមញ្ញាតោ។ សោ ហិ អាយស្មា –

> “តស្មា តិហ តេ, ពាហិយ, ឯវំ សិក្ខិតព្ពំ ‘ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតិ, សុតេ... មុតេ... វិញ្ញាតេ វិញ្ញាតមត្តំ ភវិស្សតី’តិ។ យតោ ខោ តេ, ពាហិយ, ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតិ, សុតេ... មុតេ... វិញ្ញាតេ វិញ្ញាតមត្តំ ភវិស្សតិ, តតោ ត្វំ, ពាហិយ, ន តេន។ យតោ ត្វំ, ពាហិយ, ន តេន, តតោ ត្វំ, ពាហិយ, ន តត្ថ។ យតោ ត្វំ, ពាហិយ, ន តត្ថ, តតោ ត្វំ, ពាហិយ, នេវិធ ន ហុរំ ន ឧភយមន្តរេន, ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សា”តិ (ឧទា. ១០) – ឯត្តកាយ ទេសនាយ អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ។

តន្តិ អសម្មុយ្ហនំ។ **ឯវន្តិ** ឥទានិ វុច្ចមានាការេន វេទិតព្ពំ។ **អត្តា អភិក្កមតី**តិ ឥមិនា អន្ធបុថុជ្ជនស្ស ទិដ្ឋិគ្គាហវសេន អភិក្កមេ សម្មុយ្ហនំ ទស្សេតិ, អហំ **អភិក្កមាមី**តិ បន ឥមិនា មានគ្គាហវសេន, តទុភយំ បន តណ្ហាយ វិនា ន ហោតីតិ តណ្ហាគ្គាហវសេនបិ សម្មុយ្ហនំ ទស្សិតមេវ ហោតិ។ “**តថា អសម្មុយ្ហន្តោ**”តិ វត្វា តំ អសម្មុយ្ហនំ យេន យនវិនិញ្ចោគេន ហោតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**អភិក្កមាមី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ យស្មា វាយោធាតុយា អនុគតា តេជោធាតុ ឧទ្ធរណស្ស បច្ចយោ។ ឧទ្ធរណគតិកា ហិ តេជោធាតូតិ ឧទ្ធរណេ វាយោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តស្មា ឥមាសំ ទ្វិន្នមេត្ថ សាមត្ថិយតោ អធិមត្តតា, ឥតរាសញ្ច ឱមត្តតាតិ ទស្សេន្តោ “**ឯកេក...បេ.... ពលវតិយោ**”តិ អាហ។ យស្មា បន តេជោធាតុយា អនុគតា វាយោធាតុ អតិហរណវីតិហរណានំ បច្ចយោ។ តិរិយគតិកាយ ហិ វាយោធាតុយា អតិហរណវីតិហរណេសុ សាតិសយោ ព្យាបារោតិ តេជោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តស្មា ឥមាសំ ទ្វិន្នមេត្ថ សាមត្ថិយតោ អធិមត្តតា, ឥតរាសញ្ច ឱមត្តតាតិ ទស្សេន្តោ “**តថា អតិហរណវីតិហរណេសូ**”តិ អាហ។ សតិបិ អនុគមនានុគន្តព្ពតាវិសេសេ តេជោធាតុ-វាយោធាតុ-ភាវមត្តំ សន្ធាយ **តថា**-សទ្ទគ្គហណំ។ តត្ថ អក្កន្តដ្ឋានតោ បាទស្ស ឧក្ខិបនំ **ឧទ្ធរណំ**, ឋិតដ្ឋានំ អតិក្កមិត្វា បុរតោ ហរណំ **អតិហរណំ** ខាណុអាទិបរិហរណត្ថំ, បតិដ្ឋិតបាទឃដ្ដនបរិហរណត្ថំ វា បស្សេន ហរណំ **វីតិហរណំ**, យាវ បតិដ្ឋិតបាទោ, តាវ អាហរណំ **អតិហរណំ**, តតោ បរំ ហរណំ **វីតិហរណ**ន្តិ អយំ វា ឯតេសំ វិសេសោ។

យស្មា បថវីធាតុយា អនុគតា អាបោធាតុ វោស្សជ្ជនស្ស បច្ចយោ។ គរុតរសភាវា ហិ អាបោធាតូតិ វោស្សជ្ជនេ បថវីធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តស្មា តាសំ ទ្វិន្នមេត្ថ សាមត្ថិយតោ អធិមត្តតា, ឥតរាសញ្ច ឱមត្តតាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**វោស្សជ្ជនេ...បេ.... ពលវតិយោ**”តិ។ យស្មា បន អាបោធាតុយា អនុគតា បថវីធាតុ សន្និក្ខេបនស្ស បច្ចយោ, បតិដ្ឋាភាវេ វិយ បតិដ្ឋាបនេបិ តស្សា សាតិសយកិច្ចត្តា អាបោធាតុយា តស្សា អនុគតភាវោ, តថា ឃដ្ដនកិរិយាយ បថវីធាតុយា វសេន សន្និរុម្ភនស្ស សិជ្ឈនតោ តត្ថាបិ បថវីធាតុយា អាបោធាតុអនុគតភាវោ, តស្មា វុត្តំ “**តថា សន្និក្ខេបនសន្និរុម្ភនេសូ**”តិ។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ អភិក្កមនេ, តេសុ វា វុត្តេសុ ឧទ្ធរណាទីសុ ឆសុ កោដ្ឋាសេសុ។ **ឧទ្ធរណេ**តិ ឧទ្ធរណក្ខណេ។ **រូបារូបធម្មា**តិ ឧទ្ធរណាការេន បវត្តា រូបធម្មា, តំសមុដ្ឋាបកា អរូបធម្មា ច **អតិហរណំ ន បាបុណន្តិ** ខណមត្តាវដ្ឋានតោ។ **តត្ថ តត្ថេវា**តិ យត្ថ យត្ថ ឧប្បន្នា, តត្ថ តត្ថេវ។ ន ហិ ធម្មានំ ទេសន្តរសង្កមនំ អត្ថិ។ **បព្ពំ បព្ព**ន្តិអាទិ ឧទ្ធរណាទិកោដ្ឋាសេ សន្ធាយ វុត្តំ, តំ សភាគសន្តតិវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អតិឥត្តរោ ហិ រូបធម្មានម្បិ បវត្តិក្ខណោ គមនស្សាទានំ ទេវបុត្តានំ ហេដ្ឋុបរិយេន បដិមុខំ ធាវន្តានំ សិរសិ បាទេ ច ពទ្ធធុរធារាសមាគមតោបិ សីឃតរោ។ យថា តិលានំ ភជ្ជិយមានានំ បដបដាយនេន ភេទោ លក្ខីយតិ, ឯវំ សង្ខតធម្មានំ ឧប្បាទេនាតិ ទស្សនត្ថំ “**បដបដាយន្តា**”តិ វុត្តំ។ ឧប្បន្នា ហិ ឯកន្តតោ ភិជ្ជន្តីតិ។

សទ្ធឹ រូបេនាតិ ឥទំ តស្ស តស្ស ចិត្តស្ស និរោធេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈនករូបធម្មានំ វសេន វុត្តំ, យំ តតោ សត្តរសមចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បន្នំ។ អញ្ញថា យទិ រូបារូបធម្មា សមានក្ខណា សិយុំ, “រូបំ គរុបរិណាមំ ទន្ធ

និរោធ”ន្តិអាទិវចនេហិ (វិភ. អដ្ឋ. ២៦) វិរោធោ សិយា, តថា “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ លហុបរិវត្តំ, យថយិទំ ចិត្ត”ន្តិ ឯវមាទិបាឡិយា (អ. និ. ១.៤៨)។ ចិត្តចេតសិកា ហិ សារម្មណសភាវា យថាពលំ អត្តនោ អារម្មណបច្ចយភូតមត្ថំ វិភាវេន្តោ ឯវ ឧប្បជ្ជន្តីតិ តេសំ តំសភាវនិប្ផត្តិអនន្តរំ និរោធោ, រូបធម្មា បន អនារម្មណា បកាសេតព្ពា, ឯវំ តេសំ បកាសេតព្ពភាវនិវត្តិ សោឡសហិ ចិត្តេហិ ហោតីតិ តង្ខណាយុកតា តេសំ តច្ឆិតា, លហុវិញ្ញាណវិសយសង្គតិមត្តបច្ចយតាយ តិណ្ណំ ខន្ធានំ, វិសយសង្គតិមត្តតាយ ច វិញ្ញាណស្ស លហុបរិវត្តិតា, ទន្ធមហាភូតបច្ចយតាយ រូបធម្មានំ ទន្ធបរិវត្តិតា, នានាធាតុយា យថាភូតញាណំ ខោ បន តថាគតស្សេវ, តេន ច បុរេជាតបច្ចយោ រូបធម្មោវ វុត្តោ, បច្ឆាជាតបច្ចយោ ច តស្សេវាតិ រូបារូបធម្មានំ សមានក្ខណតា ន យុជ្ជតេវ, តស្មា វុត្តនយេនេវេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អញ្ញំ ឧប្បជ្ជតេ ចិត្តំ, អញ្ញំ ចិត្តំ និរុជ្ឈតីតិ យំ បុរិមុប្បន្នំ ចិត្តំ, តំ អញ្ញំ, តំ បន និរុជ្ឈន្តំ អបរស្ស អនន្តរាទិបច្ចយភាវេនេវ និរុជ្ឈតីតិ តតោ លទ្ធបច្ចយំ អញ្ញំ ឧប្បជ្ជតេ ចិត្តំ។ យទិ ឯវំ តេសំ អន្តរេ លព្ភេយ្យាតិ នោតិ អាហ “**អវីចិមនុសម្ពន្ធោ**”តិ, យថា វីចិ អន្តរេ ន លព្ភតិ, តទេវេតន្តិ អវិសេសវិទូ មញ្ញន្តិ, ឯវំ អនុ អនុ សម្ពន្ធោ ចិត្តសន្តានោ រូបសន្តានោ ច **នទីសោតោវ** នទិយំ ឧទកប្បវាហោ វិយ វត្តតិ។

អភិមុខំ លោកិតំ អាលោកិតន្តិ អាហ “**បុរតោបេក្ខន**”ន្តិ។ យស្មា យំទិសាភិមុខោ គច្ឆតិ តិដ្ឋតិ និសីទតិ វា, តទភិមុខំ បេក្ខនំ អាលោកិតំ, តស្មា តទនុគតំ វិទិសាលោកនំ វិលោកិតន្តិ អាហ “**វិលោកិតំ នាម អនុទិសាបេក្ខន**”ន្តិ។ សម្មជ្ជនបរិភណ្ឌាទិករណេ ឱលោកិតស្ស, ឧល្លោកហរណាទីសុ ឧល្លោកិតស្ស, បច្ឆតោ អាគច្ឆន្តបរិស្សយស្ស បរិវជ្ជនាទីសុ អបលោកិតស្ស សិយា សម្ភវោតិ អាហ “**ឥមិនា វា មុខេន សព្ពានិបិ តានិ គហិតានេវា**”តិ។

កាយសក្ខិន្តិ កាយេន សច្ឆិកតវន្តំ, បច្ចក្ខការិនន្តិ អត្ថោ។ សោ ហិ អាយស្មា វិបស្សនាកាលេ ឯវំ “យមេវាហំ ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតំ និស្សាយ សាសនេ អនភិរតិអាទិវិប្បការំ បត្តោ, តមេវ សុដ្ឋុ និគ្គណ្ហិស្សាមី”តិ ឧស្សាហជាតោ ពលវហិរោត្តប្បោ, តត្ថ ច កតាធិការត្តា ឥន្ទ្រិយសំវរេ ឧក្កំសបារមិប្បត្តោ, តេនេវ នំ សត្ថា “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារានំ យទិទំ នន្ទោ”តិ (អ. និ. ១.២៣៥) ឯតទគ្គេ ឋបេសិ។

សាត្ថកតា ច សប្បាយតា ច អាលោកិតវិលោកិតស្ស **វេទិតព្ពា។ តស្មា**តិ “កម្មដ្ឋានាវិជហនស្សេវ គោចរសម្បជញ្ញភាវតោ”តិ វុត្តមេវត្ថំ ហេតុភាវេន បច្ចាមសតិ។ **អត្តនោ កម្មដ្ឋានវសេនេវ អាលោកនវិលោកនំ កាតព្ពំ**, ខន្ធាទិកម្មដ្ឋានា អញ្ញោ ឧបាយោ ន គវេសិតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។ អាលោកិតាទិសមញ្ញាបិ យស្មា ធម្មមត្តស្សេវ បវត្តិវិសេសោ, តស្មា តស្ស យាថាវតោ ជាននំ អសម្មោហសម្បជញ្ញន្តិ ទស្សេតុំ “**អព្ភន្តរេ**”តិអាទិ វុត្តំ។

“**បឋមជវនេបិ ...បេ.... ន ហោតី**”តិ ឥទំ បញ្ចទ្វារវិញ្ញាណវីថិយំ “ឥត្ថី បុរិសោ”តិ រជ្ជនាទីនំ អភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ អាវជ្ជនវោដ្ឋព្ពនានំ អយោនិសោ អាវជ្ជនវោដ្ឋព្ពនវសេន ឥដ្ឋេ ឥត្ថិរូបាទិម្ហិ លោភោ, អនិដ្ឋេ ច បដិឃោ ឧប្បជ្ជតិ, មនោទ្វារេ បន “ឥត្ថី បុរិសោ”តិ រជ្ជនាទិ ហោតិ, តស្ស បញ្ចទ្វារជវនំ មូលំ, យថាវុត្តំ វា សព្ពំ ភវង្គាទិ, ឯវំ មនោទ្វារជវនស្ស មូលវសេន មូលបរិញ្ញា វុត្តា។ អាគន្តុកតាវកាលិកតា បន បញ្ចទ្វារជវនស្សេវ អបុព្ពភាវវសេន ឥត្តរភាវវសេន ច វុត្តា។ **ហេដ្ឋុបរិយវសេន ភិជ្ជិត្វា បតិតេស្វូ**តិ ហេដ្ឋិមស្ស ឧបរិមស្ស ច អបរាបរំ ភង្គប្បត្តិមាហ។ **តន្តិ** ជវនំ។ តស្ស ន យុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ **អាគន្តុកោ** អព្ភាគតោ។ ឧទយព្ពយបរិច្ឆិន្នោ តាវតកោ កាលោ ឯតេសន្តិ **តាវកាលិកានិ**។

ឯតំ អសម្មោហសម្បជញ្ញំ។ **តត្ថា**តិ បញ្ចក្ខន្ធវសេន អាលោកនវិលោកនេ បញ្ញាយមានេ តព្ពិនិមុត្តោ **កោ ឯកោ អាលោកេតិ, កោ វិលោកេតិ។ ឧបនិស្សយបច្ចយោ**តិ ឥទំ សុត្តន្តនយេន បរិយាយតោ វុត្តំ។ **សហជាតបច្ចយោ**តិ និទស្សនមត្តមេតំ អញ្ញមញ្ញ-សម្បយុត្ត-អត្ថិអវិគតាទិបច្ចយានម្បិ លព្ភនតោ។

មណិសប្បោ នាម ឯកា សប្បជាតីតិ វទន្តិ។ **លឡន**ន្តិ កម្បនន្តិ វទន្តិ, លីឡាករណំ វា លឡនំ។

ឧណ្ហបកតិកោ បរិឡាហពហុលោ។ សីលស្ស វិទូសនេន អហិតាវហត្តា **មិច្ឆាជីវវសេន ឧប្បន្នំ អសប្បាយំ។ ចីវរម្បិ អចេតន**ន្តិអាទិនា ចីវរស្ស វិយ “**កាយោបិ អចេតនោ**”តិ កាយស្ស អត្តសុញ្ញតាវិភាវនេន “**អព្ភន្តរេ**”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ វិភាវេន្តោ ឥតរីតរសន្តោសស្ស ការណំ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។ **ចតុបញ្ចគណ្ឋិកាហតោ**តិ អាហតចតុបញ្ចគណ្ឋិកោ, ចតុបញ្ចគណ្ឋិកាហិ វា ហតសោភោ។

អដ្ឋវិធោបិ អត្ថោតិ អដ្ឋវិធោបិ បយោជនវិសេសោ។ បឋវីសន្ធារកជលស្ស តំសន្ធារកវាយុនា វិយ
បរិភុត្តស្ស អាហារស្ស វាយោធាតុនាវ អាសយេ អវដ្ឋានន្តិ អាហ “**វាយោធាតុវសេនេវ តិដ្ឋតី**”តិ។ **អតិហរតី**តិ
យាវ មុខា អភិហរតិ។ **វីតិហរតី**តិ តតោ យាវ កុច្ឆិ, តាវ ហរតិ។ **អតិហរតី**តិ វា មុខទ្វារំ អតិក្កាមេន្តោ ហរតិ។
វីតិហរតីតិ កុច្ឆិគតំ បស្សតោ ហរតិ។ **បរិវត្តេតី**តិ អបរាបរំ ចារេតិ។ ឯត្ថ ច អាហារស្ស ធារណបរិ
វត្តនសំចុណ្ណនវិសោសនានិ បឋវីធាតុសហិតា ឯវ វាយោធាតុ ករោតិ, ន កេវលាតិ តានិ បឋវីធាតុយាបិ
កិច្ចភាវេន វុត្តានិ។ **អល្លត្តញ្ច អនុបាលេតី**តិ វាយុអាទីហិ អតិសោសនំ យថា ន ហោតិ, តថា អនុបាលេតិ
អល្លអាទីហិ អតិសោសនំ យថា ន ហោតិ, តថា អនុបាលេតិ អល្លភាវំ។ **តេជោធាតូ**តិ គហណីសង្ខាតា
តេជោធាតុ។ សា ហិ អន្តោ បវិដ្ឋំ អាហារំ បរិបាចេតិ។ **អញ្ជសោ ហោតី**តិ អាហារស្ស បវេសនាទីនំ មគ្គោ
ហោតិ។ **អាភុជតី**តិ បរិយេសនជ្ឈោហរណជិណ្ណាជិណ្ណតាទី អាវជ្ជេតិ, វិជានាតីតិ អត្ថោ។ តំតំវិ
ជានននិប្ផាទកោយេវ ហិ បយោគោ “សម្មាបយោគោ”តិ វុត្តោ។ យេន ហិ បយោគេន បរិយេសនាទិ និប្ផជ្ជតិ,
សោ តព្ពិសយវិជាននម្បិ និប្ផាទេតិ នាម តទវិនាភាវតោ។ អថ វា **សម្មាបយោគំ** សម្មាបដិបត្តិំ **អន្វាយ** អាគម្ម
អាភុជតិ សមន្នាហរតិ។ អាភោគបុព្ពកោ ហិ សព្ពោបិ វិញ្ញាណព្យាបារោតិ តថា វុត្តំ។

គមនតោតិ ភិក្ខាចារវសេន គោចរគាមំ ឧទ្ទិស្ស គមនតោ។ **បរិយេសនតោ**តិ គោចរគាមេ ភិក្ខត្ថំ
អាហិណ្ឌនតោ។ **បរិភោគតោ**តិ អាហារស្ស បរិភុញ្ជនតោ។ **អាសយតោ**តិ បិត្តាទិអាសយតោ។ អាសយតិ ឯត្ថ
ឯកជ្ឈំ បវត្តមានោបិ កម្មពលវត្ថិតោ ហុត្វា មរិយាទវសេន អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ សយតិ តិដ្ឋតិ បវត្តតីតិ
អាសយោ, អាមាសយស្ស ឧបរិ តិដ្ឋនកោ បិត្តាទិកោ។ មរិយាទត្ថោ ហិ អយមាការោ។ និធេតិ យថាភុត្តោ
អាហារោ និចិតោ ហុត្វា តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ និធានំ, អាមាសយោ។ តតោ **និធានតោ**។ **អបរិបក្កតោ**តិ
គហណីសង្ខាតេន កម្មជតេជេន អវិបក្កតោ។ **បរិបក្កតោ**តិ យថាភុត្តស្ស អាហារស្ស វិបក្កភាវតោ។ **ផលតោ**តិ
និប្ផត្តិតោ។ **និស្សន្ទតោ**តិ ឥតោ ចិតោ ច វិស្សន្ទនតោ។ **សម្មក្ខនតោ**តិ សព្ពសោ មក្ខនតោ។ អយមេត្ថ
សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.២៩៤) គហេតព្ពោ។

អញ្ញេ ច រោគា កណ្ណសូលភគន្ទរាទយោ។ **អដ្ឋានេ**តិ មនុស្សាមនុស្សបរិគ្គហិតេ អយុត្តេ ឋានេ ខេត្តទេ
វាយតនាទិកេ។ និស្សជ្ជន្តា **នេវ អត្តនោ** កស្សចិ អនិស្សជ្ជិតត្តា ជិគុច្ឆនីយត្តា ច **ន បរស្ស**។ **ឧទកតុម្ពតោ**តិ
វេឡុនាឡិអាទិឧទកភាជនតោ។ **តន្តិ** ឆឌ្ឌិតឧទកំ។

អទ្ធានឥរិយាបថា ចិរប្បវត្តិកា ទីឃកាលិកា ឥរិយាបថា។ **មជ្ឈិមា** ភិក្ខាចរណាទិវសេន បវត្តា។ **ចុណ្ណិក
ឥរិយាបថា** វិហារេ អញ្ញត្ថាបិ ឥតោ ចិតោ ច បរិវត្តនាទិវសេន បវត្តាតិ វទន្តិ។ “គតេតិ គមនេ”តិ បុព្ពេ
អភិក្កមបដិក្កមគ្គហណេន គមនេនបិ បុរតោ បច្ឆតោ ច កាយស្ស អតិហរណំ វុត្តន្តិ ឥធ គមនមេវ គហិតន្តិ
កេចិ។

យស្មា មហាសិវត្ថេរវាទេ អនន្តរេ អនន្តរេ ឥរិយាបថេ បវត្តរូបារូបធម្មានំ តត្ថ តត្ថេវ និរោធទស្សនវសេន
សម្បជានការិតា គហិតា, ឥទញ្ចេត្ថ សម្បជញ្ញវិបស្សនាចារវសេន អាគតំ, តស្មា វុត្តំ “**តយិទំ មហាសិវត្ថេរេន
វុត្តំ អសម្មោហធុរំ ឥមស្មិំ សតិបដ្ឋានភុត្តេ អធិប្បេត**”ន្តិ។ **សាមញ្ញផលេ** (ទី. និ. ១.២១៤; ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២១៤;
ទី. និ. ដី. ១.២១៤) **បន សព្ពម្បិ ចតុព្ពិធំ សម្បជញ្ញំ លព្ភតិ** យាវទេវ សាមញ្ញផលវិសេសទស្សនបរត្តា តស្សា
ទេសនាយ។ **សតិសម្បយុត្តស្សេវា**តិ ឥទំ យថា សម្បជញ្ញកិច្ចស្ស បធានតា, ឯវំ សតិកិច្ចស្សាបីតិ ទស្សនត្ថំ, ន
សតិយា សព្ភាវមត្តទស្សនត្ថំ។ ន ហិ កទាចិ សតិរហិតា ញាណប្បវត្តិ អត្ថិ។ **ឯតានិ បទានី**តិ សម្បជញ្ញបទានិ។ **វិ
ភត្តានេវា**តិ វិសុំ វិភត្តានេវ។ ឥមិនាបិ សម្បជញ្ញស្ស វិយ សតិយាបិ បធានតំយេវ វិភាវេតិ។

អបរោ នយោ – ឯកោ ភិក្ខុ គច្ឆន្តោ អញ្ញំ ចិន្តេន្តោ អញ្ញំ វិតក្កេន្តោ គច្ឆតិ, ឯកោ កម្មដ្ឋានំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ
គច្ឆតិ, តថា ឯកោ តិដ្ឋន្តោ និសីទន្តោ សយន្តោ អញ្ញំ ចិន្តេន្តោ អញ្ញំ វិតក្កេន្តោ សយតិ, ឯកោ កម្មដ្ឋានំ
អវិស្សជ្ជេត្វាវ សយតិ, ឯត្តកេន បន ន បាកដំ ហោតីតិ ចង្កមនេន ទីបេន្តិ។ យោ ហិ ភិក្ខុ ចង្កមនំ ឱតរិត្វា
ចង្កមនកោដិយំ ឋិតោ បរិគ្គណ្ហាតិ “បាចីនចង្កមនកោដិយំ បវត្តា រូបារូបធម្មា បច្ឆិមចង្កមនកោដឹ អប្បត្វា
ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, បច្ឆិមចង្កមនកោដិយំ បវត្តាបិ បាចីនចង្កមនកោដឹ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ចង្កមនមជ្ឈេ ប
វត្តា ឧភោ កោដិយោ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ចង្កមេ បវត្តា រូបារូបធម្មា ឋានំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ឋានេ ប
វត្តា និសជ្ជំ, និសជ្ជាយ បវត្តា សយនំ អប្បត្វា ឯត្ថេវនិរុទ្ធា”តិ, ឯវំ បរិគ្គណ្ហន្តោ បរិគ្គណ្ហន្តោយេវ ចិត្តំ ភវង្គំ
ឱតារេតិ, ឧដ្ឋហន្តោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វាវ ឧដ្ឋហតិ, អយំ ភិក្ខុ **គតាទីសុ សម្បជានការី** នាម ហោតិ, ឯវម្បិ
សុត្តេ កម្មដ្ឋានំ អវិភូតំ ហោតិ, តស្មា យោ ភិក្ខុ យាវ សក្កោតិ, តាវ ចង្កមិត្វា ឋត្វា និសីទិត្វា សយមានោ ឯវំ
បរិគ្គហេត្វា សយតិ “កាយោ អចេតនោ, មញ្ចោ អចេតនោ, កាយោ ន ជានាតិ “អហំ មញ្ចេ សយិតោ’តិ,
មញ្ចោ ន ជានាតិ “មយិ កាយោ សយិតោ”តិ, អចេតនោ កាយោ អចេតនេ មញ្ចេ សយិតោ”តិ, ឯវំ

បរិគ្គណ្ហន្តោយេវ ចិត្តំ ភវង្គំ ឱតារេតិ, បពុជ្ឈន្តោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វាវ បពុជ្ឈតិ, អយំ **សុត្តេ សម្បជានការី** នាម ហោតីតិ។

កាយាទិកិរិយានិព្ពត្តនេន តម្មយត្តា អាវជ្ជនកិរិយាសមុដ្ឋិតត្តា ច ជវនំ, សព្ពម្បិ វា ឆទ្វារប្បវត្តំ កិរិយាមយបវត្តំ នាម, តស្មិំ សតិ ជាគរិតំ នាម ហោតីតិ បរិគ្គណ្ហន្តោ **ជាគរិតេ សម្បជានការី** នាម។ អបិច រត្តិន្ទិវំ ឆ កោដ្ឋាសេ កត្វា បញ្ច កោដ្ឋាសេ ជគ្គន្តោបិ **ជាគរិតេ សម្បជានការី** នាម ហោតិ។ វិមុត្តាយតនសីសេន ធម្មំ ទេសេន្តោបិ ពាត្តិំសតិរច្ឆានកថំ បហាយ ទសកថាវត្ថុនិស្សិតំ សប្បាយកថំ កថេន្តោបិ **ភាសិតេ សម្បជានការី** នាម។ អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ ចិត្តរុចិយំ មនសិការំ បវត្តេន្តោបិ ទុតិយំ ឈានំ សមាបន្នោបិ **តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការី** នាម។ ទុតិយញ្ហិ ឈានំ វចីសង្ខាររហិតោ វិសេសតោ តុណ្ហីភាវោ នាម។ រូបធម្មស្សេវ បវត្តិអាការវិសេសា អភិក្កមាទយោតិ វុត្តំ **“រូបក្ខន្ធស្សេវ សមុទយោ ច វយោ ច នីហរិតព្ពោ”**តិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ចតុសម្បជញ្ញបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដិកូលមនសិការបព្ពវណ្ណនា

១១០. បដិកូលមនសិការវសេនាតិ (ទី. និ. ដី. ២.៣៧៧) ជិគុច្ឆនីយតាយ។ បដិកូលមេវ បដិកូលំ យោ បដិកូលសភាវោ បដិកូលាការោ, តស្ស មនសិករណវសេន។ អន្តរេនបិ ហិ ភាវវាចិនំ សទ្ទំ ភាវត្ថោ វិញ្ញាយតិ យថា “បដស្ស សុក្ក”ន្តិ។ យស្មា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៨២-១៨៣) វុត្តំ, តស្មា តត្ថ តំសំវណ្ណនាយញ្ច វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ វត្ថាទីហិ បសិព្ពកាការេន ពន្ធិត្វា កតំ អាវេជនំ **បុតោឡិ។ វិភូតាការោ**តិ បណ្ណត្តិំ សមតិក្កមិត្វា អសុភភាវស្ស ឧបដ្ឋិតាការោ។ ឥតិ-សទ្ទស្ស អាការត្ថតំ ទស្សេន្តោ **“ឯវ”**ន្តិ វត្វា តំ ការណំ សរូបតោ ទស្សេន្តោ **“កេសាទិបរិគ្គហណេនា”**តិ អាហ។

បដិកូលមនសិការបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធាតុមនសិការបព្ពវណ្ណនា

១១១. ធាតុមនសិការវសេនាតិ បថវីធាតុអាទិកា ចតស្សោ ធាតុយោ អារព្ភ បវត្តភាវនា មនសិការវសេន, ចតុធាតុវវត្ថានវសេនាតិ អត្ថោ។ ធាតុមនសិការោ ធាតុកម្មដ្ឋានំ ចតុធាតុវវត្ថានន្តិ ហិ អត្ថតោ ឯកំ។ **គោឃាតកោ**តិ ជីវិកត្ថាយ គុន្នំ ឃាតកោ។ **អន្តេវាសិកោ**តិ កម្មករណវសេន តស្ស សមីបវាសី។ **ឋិត**-សទ្ទោ “ឋិតោ វា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៦៣; អ. និ. ៥.២៨) ឋានសង្ខាតឥរិយាបថសមង្គិតាយ, **ឋា**-សទ្ទស្ស វា គតិនិវត្តិអត្ថតាយ អញ្ញត្ថ បបេត្វា គមនំ សេសឥរិយាបថសមង្គិតាយ ពោធកោ, ឥធ បន យថា តថា រូបកាយស្ស បវត្តិអាការពោធកោ អធិប្បេតោតិ អាហ **“ចតុន្នំ ឥរិយាបថានំ យេន កេនចិ អាការេន ឋិតត្តា យថាឋិត”**ន្តិ។ តត្ថ **អាការេនា**តិ ឋានាទិនា រូបកាយស្ស បវត្តិអាការេន។ ឋានាទយោ ហិ ឥរិយាបថសង្ខាតាយ កាយិកកិរិយាយ បថោ បវត្តិមគ្គោតិ “ឥរិយាបថោ”តិ វុច្ចន្តិ។ **យថាឋិត**ន្តិ យថាបវត្តំ។ យថាវុត្តដ្ឋានមេវេត្ថ “បណិធាន”ន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ **“យថាឋិតត្តា ច យថាបណិហិត”**ន្តិ។ **ឋិត**ន្តិ វា កាយស្ស ឋានសង្ខាតឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនំ។ **បណិហិត**ន្តិ តទញ្ញឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនំ។ **ឋិត**ន្តិ វា កាយសង្ខាតានំ រូបធម្មានំ តស្មិំ តស្មិំ ខណេ សកិច្ចវសេន អវដ្ឋានបរិទីបនំ។ **បណិហិត**ន្តិ បច្ចយកិច្ចវសេន តេហិ តេហិ បច្ចយេហិ បការតោ និហិតំ បណិហិតន្តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បច្ចវេក្ខតី**តិ បតិ បតិ អវេក្ខតិ, ញាណចក្ខុនា វិនិព្ភុជិត្វា វិសុំ វិសុំ បស្សតិ។

ឥទានិ វុត្តមេវត្ថំ ភាវត្ថវិភាវនវសេន ទស្សេតុំ **“យថា គោឃាតកស្សា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បោសេន្តស្សា**តិ មំសូបចយបរិព្រូហនាយ កុណ្ឌកភត្តកប្បាសដ្ឋិអាទីហិ សំវឌ្ឍេន្តស្ស។ **វធិតំ មត**ន្តិ ហឹសិតំ ហុត្វា មតំ។ **មត**ន្តិ ច មតមត្តំ។ តេនេវាហ **“តាវទេវា”**តិ។ **គាវីតិ សញ្ញា ន អន្តរធាយតិ** យានិ អង្គបច្ចង្គានិ យថាសន្និវិដ្ឋានិ ឧបាទាយ គាវីសមញ្ញា មតមត្តាយបិ គាវិយា, តេសំ តំសន្និវេសស្ស អវិនដ្ឋត្តា។ វិលីយន្តិ ភិជ្ជន្តិ វិភុជ្ជន្តីតិ **ពីលា** ភាគា វ-ការស្ស ព-ការំ, ឥ-ការស្ស ឦ-ការំ កត្វា។ **ពីលសោ**តិ ពីលំ ពីលំ កត្វា។ **វិភជិត្វា**តិ អដ្ឋិសង្ឃាដតោ មំសំ វិវេចេត្វា, តតោ វា វិវេចិតមំសំ ភាគសោ កត្វា។ តេនេវាហ **“មំសសញ្ញា បវត្តតី”**តិ។ **បព្ពជិតស្សា**បិ អបរិគ្គហិតកម្មដ្ឋានស្ស។ **ឃនវិនិព្ភោគ**ន្តិ សន្តតិសមូហកិច្ចឃនានំ វិនិព្ភុជនំ វិវេចនំ។ **ធាតុសោ បច្ចវេក្ខតោ**តិ ឃនវិនិព្ភោគករណេន ធាតុំ ធាតុំ បថវីអាទិធាតុំ វិសុំ វិសុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស។ **សត្តសញ្ញា**តិ អត្តានុទិដ្ឋិវសេន បវត្តា សញ្ញាតិ វទន្តិ, វោហារវសេន បវត្តសត្តសញ្ញាយបិ តទា អន្តរធានំ យុត្តមេវ យាថាវតោ ឃនវិនិព្ភោគស្ស

សម្បាទនតោ។ ឯវញ្ហិ សតិ យថាវុត្តឱបម្មត្ថេន ឧបមេយ្យត្ថោ អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ សមេតិ។ តេនេវាហ “**ធាតុវសេនេវ ចិត្តំ សន្តិដ្ឋតី**”តិ។ **ទក្ខោ**តិ ឆេកោ តំតំសមញ្ញាយ កុសលោ, យថាជាតេ សូនស្មិំ នង្គុដ្ឋខុរវិសាណាទិវន្តេ អដ្ឋិមំសាទិអវយវសមុទាយេ អវិភត្តេ គាវីសមញ្ញា, ន វិភត្តេ, វិភត្តេ បន អដ្ឋិមំសាទិអវយវសមញ្ញាតិ ជាននកោ។ **ចតុមហាបថេ វិយ ចតុឥរិយាបថេ**តិ គាវិយា ឋិតចតុមហាបថេ វិយ កាយស្ស បវត្តិមគ្គភូតោ ចតុព្ពិធោ ឥរិយាបថោ។ យស្មា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៣០៦) **វិត្ថារិតា**, តស្មា តត្ថ **តំសំវណ្ណនាយ**ញ្ច (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.៣០៦) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។

ធាតុមនសិការបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នវសិវថិកបព្ពវណ្ណនា

១១២. សិវថិកាយ អបវិទ្ធឧទ្ធុមាតកាទិបដិសំយុត្តានំ ឱធិសោ បវត្តានំ កថានំ តទភិធេយ្យានញ្ច ឧទ្ធុមាតកាទិអសុភភាគានំ សិវថិកបព្ពានីតិ សង្គីតិការេហិ គហិតសមញ្ញា។ តេនាហ “**សិវថិកបព្ពេហិ វិភជិតុ**”ន្តិ។ **ឧទ្ធំ ជីវិតបរិយាទានា**តិ ជីវិតក្ខយតោ ឧបរិ មរណតោ បរំ។ **សមុគ្គតេនា**តិ ឧដ្ឋិតេន។ **ឧទ្ធុមាតត្តា**តិ ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ ធុមាតត្តា សូនត្តា។ សេតរត្តេហិ វិបរិភិន្នំ វិមិស្សិតំ នីលំ វិនីលំ, បុរិមវណ្ណវិបរិណាមភូតំ វា នីលំវិនីលំ, វិនីលមេវ **វិនីលក**ន្តិ ក-ការេន បទវឌ្ឍនមាហ អនត្ថន្តរតោ យថា “បីតកំ លោហិតក”ន្តិ (ធ. ស. ៦១៦)។ **បដិកូលកត្តា**តិ ជិគុច្ឆនីយត្តា។ **កុច្ឆិតំ វិនីលំ វិនីលក**ន្តិ កុច្ឆនត្ថោ វា អយំ ក-ការោតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ យថា “បាបកោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣១៦; អ. និ. ៥.២១៣; មហាវ. ២៨៥)។ **បរិភិន្នដ្ឋានេហិ** កាកកង្កាទីហិ។ **វិស្សន្ទមានំ បុព្ព**ន្តិ វិស្សវន្តំ បុព្ពំ, តហំ តហំ បគ្ឃរន្តបុព្ពន្តិ អត្ថោ។ **តថាភាវ**ន្តិ វិស្សន្ទមានបុព្ពភាវំ។

សោ ភិក្ខូតិ យោ “បស្សេយ្យ សរីរំ សិវថិកាយ ឆឌ្ឌិត”ន្តិ វុត្តោ, សោ ភិក្ខុ។ **ឧបសំហរតិ** សទិសតំ។ **អយម្បិ ខោ**តិអាទិ ឧបសំហរណាការទស្សនំ ។ **អាយូ**តិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ, អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ បនេត្ថ វិញ្ញាណគតិកមេវ។ **ឧស្មា**តិ កម្មជតេជោ។ **ឯវំបូតិកសភាវោ**តិ ឯវំ អតិវិយ បូតិកសភាវោ, ន អាយុអាទីនំ អវិគមេ វិយ មត្តសោតិ អធិប្បាយោ។ ឯទិសោ ភវិស្សតីតិ **ឯវំភាវី**តិ អាហ “**ឯវំឧទ្ធុមាតាទិភេទោ ភវិស្សតី**”តិ។

លុញ្ចិត្វា លុញ្ចិត្វាតិ ឧប្បាដេត្វា ឧប្បាដេត្វា។ **សេសាវសេសមំសលោហិតយុត្ត**ន្តិ សព្ពសោ អខាទិតត្តា តហំ តហំ សេសេន អប្បាវសេសេន មំសលោហិតេន យុត្តំ។ **អញ្ញេន ហត្ថដ្ឋិក**ន្តិ អវិសេសេន ហត្ថដ្ឋិកានំ វិប្បកិណ្ណតា ជោតិតាតិ អនវសេសតោ តេសំ វិប្បកិណ្ណតំ ទស្សេន្តោ “**ចតុសដ្ឋិភេទម្បិ**”តិអាទិមាហ។ **តេរោវស្សិកានី**តិ តិរោវស្សំ គតានិ។ តានិ បន សំវច្ឆរំ វីតិវត្តានិ ហោន្តីតិ អាហ “**អតិក្កន្តសំវច្ឆរានី**”តិ។ បុរាណតាយ ឃនភាវវិគមេន វិចុណ្ណតា ឥធ បូតិភាវោតិ សោ យថា ហោតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**អព្ភោកាសេ**”តិអាទិមាហ។ ខជ្ជមានតាទិវសេន ទុតិយសិវថិកបព្ពាទីនំ វវត្ថិតត្តា វុត្តំ “**ខជ្ជមានាទីនំ វសេន យោជនា កាតព្ពា**”តិ។

នវសិវថិកបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥមានេវ ទ្វេតិ អវធារណេន អប្បនាកម្មដ្ឋានំ តត្ថ និយមេតិ អញ្ញបព្ពេសុ តទភាវតោ។ យតោ ហិ ឯវ-ការោ, តតោ អញ្ញត្ថ និយមេតិ, តេន បព្ពទ្វយស្ស វិបស្សនាកម្មដ្ឋានតាបិ អប្បដិសិទ្ធាតិ ទដ្ឋព្ពា អនិច្ចាទិទស្សនតោ។ សង្ខារេសុ អាទីនវវិភាវនានិ សិវថិកបព្ពានីតិ អាហ “**សិវថិកានំ អាទីនវានុបស្សនាវសេន វុត្តត្តា**”តិ។ ឥរិយាបថបព្ពាទីនំ អនប្បនាវហតា បាកដា ឯវាតិ “**សេសានិ ទ្វាទសាបី**”តិ វុត្តំ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

កាយានុបស្សនាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វេទនានុបស្សនាវណ្ណនា

១១៣. **សុខំ វេទន**ន្តិ ឯត្ថ សុខយតីតិ **សុខា**, សម្បយុត្តធម្មេ កាយញ្ច លទ្ធស្សាទេ ករោតីតិ អត្ថោ។ សុដ្ឋុ វា ខាទតិ, ខនតិ វា កាយិកំ ចេតសិកញ្ច អាពាធន្តិ **សុខា**។ សុករំ ឱកាសទានំ ឯតិស្សាតិ **សុខា**តិ អបរេ។ វេទយតិ អារម្មណរសំ អនុភវតីតិ **វេទនា**។ **វេទយមានោ**តិ អនុភវមានោ។ **កាម**ន្តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ឥរិយាបថបព្ពេ វុត្តមេវ។ សម្បជានស្ស វេទិយនំ **សម្បជានវេទិយនំ**។

“**វោហារមត្តំ ហោតី**”តិ ឯតេន “សុខំ វេទនំ វេទយមានោ សុខំ វេទនំ វេទយាមី”តិ ឥទំ វោហារមត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **វត្ថុអារម្មណា**តិ រូបាទិអារម្មណា។ រូបាទិអារម្មណញ្ហិ វេទនាយ បវត្តិដ្ឋានតាយ “វត្ថូ”តិ អធិប្បេតំ។ **អស្សា**តិ ភវេយ្យ។ ធម្មវិនិមុត្តស្ស អញ្ញស្ស កត្តុ អភាវតោ ធម្មស្សេវ កត្តុភាវំ ទស្សេន្តោ “**វេទនាវ វេទយតី**”តិ អាហ។ **និត្ថុនន្តោ**តិ។ ពលវតោ វេទនាវេគស្ស និរោធនេ អាទីនវំ ទិស្វា តស្ស អវសវត្តនវសេន និត្ថុនន្តោ។ **វីរិយសមតំ យោជេត្វា**តិ អធិវាសនវីរិយស្ស អធិមត្តត្តា តស្ស ហាបនវសេន សមាធិនា សមរសតាបាទនេន វីរិយសមតំ យោជេត្វា។ **សហ បដិសម្ភិទាហី**តិ លោកុត្តរបដិសម្ភិទាហិ សហ។ លោកិយានម្បិ វា សតិ ឧប្បត្តិកាលេ តត្ថ សមត្ថតំ សន្ធាយាហ “**សហ បដិសម្ភិទាហី**”**តិ**។ **សមសីសី**តិ វារសមសីសី ហុត្វា, បច្ចវេក្ខណវារស្ស អនន្តរវារេ បរិនិព្ពាយីតិ អត្ថោ។

យថា ច សុខំ, ឯវំ ទុក្ខន្តិ យថា “សុខំ វេទយតី”តិអាទិនា សម្បជានវេទិយនំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឯវំ ទុក្ខម្បិ។ តត្ថ ទុក្ខយតីតិ **ទុក្ខា**, សម្បយុត្តធម្មេ កាយញ្ច បីឡេតិ វិពាធតីតិ អត្ថោ។ ទុដ្ឋុ វា ខាទតិ, ខនតិ វា កាយិកំ ចេតសិកញ្ច សាតន្តិ **ទុក្ខា**។ ទុក្ករំ ឱកាសទានំ ឯតិស្សាតិ **ទុក្ខា**តិ អបរេ។ **អរូបកម្មដ្ឋាន**ន្តិ អរូបបរិគ្គហំ, អរូបធម្មមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសន្តិ អត្ថោ។ រូបកម្មដ្ឋានេន បន សមថាភិនិវេសោបិ សង្គយ្ហតិ, វិបស្សនាភិនិវេសោ បន ឥធាធិប្បេតោតិ ទស្សេន្តោ អាហ។ “**រូបបរិគ្គហោ អរូបបរិគ្គហោតិបិ ឯតទេវ វុច្ចតី**”តិ។ **ចតុធាតុវវត្ថានំ កថេសី**តិ ឯត្ថាបិ “យេភុយ្យេនា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **តទុភយ**ន្តិ ចតុធាតុវវត្ថានស្ស សង្ខេបវិត្ថារទ្វយមាហ។ **សង្ខេបមនសិការវសេន** មហាសតិបដ្ឋានេ, **វិត្ថារមនសិការវសេន** រាហុលោវាទ- (ម. និ. ២.១១៥-១១៧) ធាតុវិភង្គាទីសុ (វិភ. ១៧៤-១៧៥)។

យេភុយ្យគ្គហណេន តទញ្ញធម្មវសេនបិ អរូបកម្មដ្ឋានកថាយ អត្ថិតា ទីបិតាតិ តំ វិភាគេន ទស្សេតុំ “**តិវិធោ ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អភិនិវេសោ**តិ អនុប្បវេសោ, អារម្ភោតិ អត្ថោ។ អារម្ភោ ឯវ ហិ អយំ វិភាគោ, សម្មសនំ បន អនវសេសតោវ ធម្មេ បរិគ្គហេត្វា វត្តតិ។ **បរិគ្គហិតេ រូបកម្មដ្ឋានេ**តិ ឥទំ រូបមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសំ សន្ធាយ វុត្តំ, អរូបមុខេន បន វិបស្សនាភិនិវេសោ យេភុយ្យេន សមថយានិកស្ស ឥច្ឆិតព្ពោ, សោ ច បឋមំ ឈានង្គានិ បរិគ្គហេត្វា តតោ បរំ សេសធម្មេ បរិគ្គណ្ហាតិ។ **បឋមាភិនិបាតោ**តិ សព្ពេ ចេតសិកា ចិត្តាយត្តា ចិត្តកិរិយភាវេន វុច្ចន្តីតិ ផស្សោ ចិត្តស្ស បឋមាភិនិបាតោ វុត្តោ, ឧប្បន្នផស្សោ បុគ្គលោ, ចិត្តចេតសិករាសិ វា អារម្មណេន ផុដ្ឋោ ផស្សសហជាតាយ វេទនាយ តំសមកាលមេវ វេទេតិ, ផស្សោ បន ឱភាសស្ស វិយ បទីបោ វេទនាទីនំ បច្ចយវិសេសោ ហោតីតិ បុរិមកាលោ វិយ វុច្ចតិ, យា តស្ស អារម្មណាភិនិរោបនលក្ខណតា វុច្ចតិ។ **ផុសន្តោ**តិ អារម្មណស្ស ផុសនាការេន។ អយញ្ហិ អរូបធម្មតា ឯកទេសេន អនល្លីយមានោបិ រូបំ វិយ ចក្ខុ, សទ្ទោ វិយ ច សោតំ ចិត្តំ អារម្មណញ្ច ផុសន្តោ វិយ សង្ឃដ្ដេន្តោ វិយ ច បវត្តតិ។ តថាហេស “សង្ឃដ្ដនរសោ”តិ វុច្ចតិ។

អារម្មណំ អនុភវន្តីតិ ឥស្សរវតាយ វិសវិតាយ សាមិភាវេន អារម្មណរសំ អនុភវន្តី។ ផស្សាទីនញ្ហិ សម្បយុត្តធម្មានំ អារម្មណេ ឯកទេសេនេវ បវត្តិ ផុសនាទិមត្តភាវតោ, វេទនាយ បន ឥដ្ឋាការសម្ភោគាទិវសេន បវត្តនតោ អារម្មណេ និប្បទេសតោ បវត្តិ។ ផុសនាទិភាវេន ហិ អារម្មណគ្គហណំ ឯកទេសានុភវនំ, វេទយិតាភាវេន គហណំ យថាកាមំ សព្ពានុភវនំ ឯវសភាវានេវ តានិ គហណានីតិ ន វេទនាយ វិយ ផស្សាទីនម្បិ យថាសកំ កិច្ចករណេន សាមិភាវានុភវនំ ចោទេតព្ពំ។ **វិជានន្ត**ន្តិ បរិច្ឆិន្ទនវសេន វិសេសតោ ជានន្តំ។ វិញ្ញាណញ្ហិ មិនិតព្ពវត្ថុំ នាឡិយា មិនន្តោ បុរិសោ វិយ អារម្មណំ បរិច្ឆិជ្ជ វិភាវេន្តំ បវត្តតិ, ន សញ្ញា វិយ សញ្ជាននមត្តំ ហុត្វា។ តថា ហិ អនេន កទាចិ លក្ខណត្តយវិភាវនាបិ ហោតិ។ ឥមេសំ បន ផស្សាទីនំ តស្ស តស្ស បាកដភាវោ បច្ចយវិសេសសិទ្ធស្ស បុព្ពាភោគស្ស វសេន វេទិតព្ពោ។

ឯវំ តស្ស តស្សេវ បាកដភាវេបិ “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អភិញ្ញេយ្យ”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៤៦; បដិ. ម. ១.៣) “សព្ពញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, អភិជាន”ន្តិ (សំ. និ. ៤.២៦) ច ឯវមាទិវចនតោ សព្ពេ សម្មសនុបគា ធម្មា បរិគ្គហេតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ “**តត្ថ យស្សា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ផស្សបញ្ចមកេយេវា**តិ អវធារណំ តទន្តោគធត្តា តគ្គហណេនេវ គហិតត្តា ចតុន្នំ អរូបក្ខន្ធានំ។ ផស្សបញ្ចមកគ្គហណញ្ហិ តស្ស សព្ពចិត្តុប្បាទសាធារណភាវតោ, តត្ថ ច ផស្សចេតនាគ្គហណេន សព្ពសង្ខារក្ខន្ធធម្មសង្គហោ ចេតនាបធានត្តា តេសំ។ តថា ហិ សុត្តន្តភាជនីយេ **សង្ខារក្ខន្ធវិភង្គេ** (វិភ. ១២) “ចក្ខុសម្ផស្សជា ចេតនា”តិអាទិនា ចេតនាវ វិភត្តា, ឥតរេ បន ខន្ធា សរូបេនេវ គហិតា។

វត្ថុំ និស្សិតាតិ ឯត្ថ វត្ថុ-សទ្ទោ ករជកាយវិសយោតិ កថមិទំ វិញ្ញាយតីតិ អាហ “**យំ សន្ធាយ វុត្ត**”ន្តិអាទិ។ កត្ថ បន វុត្តំ? **សាមញ្ញផលេ**។ **សោ**តិ ករជកាយោ។ **បញ្ចក្ខន្ធវិនិមុត្តំ នាមរូបំ នត្ថី**តិ ឥទំ អធិការវសេន វុត្តំ។ អញ្ញថា ហិ ខន្ធវិនិមុត្តម្បិ នាមំ អត្ថេវាតិ។ **អវិជ្ជាទិហេតុកា**តិ អវិជ្ជាតណ្ហុបាទានាទិហេតុកា។

វិបស្សនាបដិបាដិយា...បេ.... វិចរតីតិ ឥមិនា ពលវវិបស្សនំ វត្វា បុន តស្ស ឧស្សុក្កាបនំ វិសេសាធិគមនញ្ច ទស្សេន្តោ “**សោ**”តិអាទិមាហ។

ឥធាតិ ឥមិស្សំ ទុតិយសតិបដ្ឋានទេសនាយំ, តស្សា បន វេទនានុបស្សនាវសេន កថេតព្ពត្តា **ភគវា វេទនាវសេន កថេសិ**។ យថាវុត្តេសុ ច តីសុ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសេសុ វេទនាវសេន កម្មដ្ឋានាភិនិវេសោ សុករោ វេទនានំ វិភូតភាវតោតិ ទស្សេតុំ “**ផស្សវសេន ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន បាកដំ ហោតី**តិ ឥទំ តាទិសេ បុគ្គលេ សន្ធាយ វុត្តំ, យេសំ អាទិតោ វេទនាវ វិភូតតរា ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ ឯវញ្ហិ យំ វុត្តំ “ផស្សោ បាកដោ ហោតិ, វិញ្ញាណំ បាកដំ ហោតី”តិ, តំ អវិរោធិតំ ហោតិ។ **វេទនានំ ឧប្បត្តិបាកដតាយា**តិ ច ឥទំ សុខទុក្ខវេទនានំ វសេន វុត្តំ។ តាសញ្ហិ បវត្តិ ឱឡារិកា, ន ឥតរាយ។ តទុភយគ្គហណមុខេន វា គហេតព្ពត្តា ឥតរាយបិ បវត្តិ វិញ្ញូនំ បាកដា ឯវាតិ “**វេទនាន**”ន្តិ អវិសេសគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **យទា សុខំ ឧប្បជ្ជតី**តិអាទិ សុខវេទនាយ បាកដភាវវិភាវនំ។ **នេវ តស្មិំ សមយេ ទុក្ខំ វេទនំ វេទេតី**តិ តស្មិំ សុខវេទនាសមង្គិសមយេ នេវ ទុក្ខំ វេទនំ វេទេតិ និរុទ្ធត្តា, អនុប្បន្នត្តា ច យថាក្កមំ អតីតានាគតានំ , បច្ចុប្បន្នាយ បន អសម្ភវោ វុត្តោយេវ។ សកិច្ចក្ខណមត្តាវដ្ឋានតោ **អនិច្ចា**។ សមេច្ចសម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតត្តា **សង្ខតា**។ វត្ថារម្មណាទិបច្ចយំ បដិច្ច ឧប្បន្នត្តា **បដិច្ចសមុប្បន្នា**។ ខយវយបលុជ្ជននិរុជ្ឈនបកតិតាយ **ខយធម្មា...បេ.... និរោធធម្មា**តិ ទដ្ឋព្ពា។

កិលេសេហិ អាមសិតព្ពតោ អាមិសំ នាម បញ្ច កាមគុណា, អារម្មណករណវសេន សហ អាមិសេហីតិ **អាមិសា**។ តេនាហ “**បញ្ចកាមគុណាមិសនិស្សិតា**”តិ។ **ឥតោ បរ**ន្តិ “អត្ថិ វេទនា”តិ ឯវមាទិបាឡី សន្ធាយាហ “**កាយានុបស្សនាយំ វុត្តនយមេវា**”តិ។

វេទនានុបស្សនាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចិត្តានុបស្សនាវណ្ណនា

១១៤. សម្បយោគវសេន (ទី. និ. ដី. ២.៣៨១) បវត្តមានេន សហ រាគេនាតិ **សរាគំ**។ តេនាហ “**លោភសហគត**”ន្តិ។ **វីតរាគ**ន្តិ។ ឯត្ថ កាមំ សរាគបទបដិយោគិនា វីតរាគវសេន ភវិតព្ពំ, សម្មសនចារស្ស បន ឥធាធិប្បេតត្តា តេភូមកស្សេវ គហណន្តិ “**លោកិយកុសលាព្យាកត**”ន្តិ វត្វា “ឥទំ បនា”តិអាទិនា តមេវ អធិប្បាយំ វិវរតិ។ សេសានិ ទ្វេ ទោសមូលានិ, ទ្វេ មោហមូលានីតិ **ចត្តារិ អកុសលចិត្តានិ**។ តេសញ្ហិ រាគេន សម្បយោគាភាវតោ នត្ថេវ សរាគតា, តន្និមិត្តកតាយ បន សិយា តំសហិតតាលេសោតិ នត្ថេវ វីតរាគតាបីតិ ទុកវិនិមុត្តតា ឯវេត្ថ លព្ភតីតិ អាហ “**នេវ បុរិមបទំ, ន បច្ឆិមបទំ ភជន្តី**”តិ។ យទិ ឯវំ បទេសិកំ បជាននំ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ ទុកន្តរបរិយាបន្នត្តា តេសំ។ អកុសលមូលេសុ សហ មោហេនេវ វត្តតីតិ **សមោហ**ន្តិ អាហ “**វិចិកិច្ឆាសហគតញ្ចេវ ឧទ្ធច្ចសហគតញ្ចា**”តិ។ យស្មា ចេត្ថ សហេវ មោហេនាតិ សមោហន្តិ បុរិមបទាវធារណម្បិ លព្ភតិយេវ, តស្មា វុត្តំ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។ យថា បន អតិមូឡ្ហតាយ បាដិបុគ្គលិកនយេន សវិសេសំ មោហវន្តតាយ មោមូហចិត្តន្តិ វត្តព្ពតោ វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសហគតទ្វយំ វិសេសតោ “សមោហ”ន្តិ វុច្ចតិ, ន តថា សេសាកុសលចិត្តានីតិ “**វដ្ដន្តិយេវា**”តិ វុត្តំ។ សម្បយោគវសេន ថិនមិទ្ធេន អនុបតិតំ អនុគតន្តិ ថិនមិទ្ធានុបតិតំ បញ្ចវិធំ សសង្ខារិកាកុសលចិត្តំ **សង្កុដិតចិត្តំ**។ **សង្កុដិតចិត្តំ នាម** អារម្មណេ សង្កោចនវសេន បវត្តនតោ។ បច្ចយវិសេសវសេន ថាមជាតេន ឧទ្ធច្ចេន សហគតំ បវត្តំ សំសដ្ឋន្តិ **ឧទ្ធច្ចសហគតំ**, អញ្ញថា សព្ពម្បិ អកុសលចិត្តំ ឧទ្ធច្ចសហគតមេវាតិ។ **បសដចិត្តំ នាម** សាតិសយំ វិក្ខេបវសេន បវត្តនតោ។

កិលេសវិក្ខម្ភនសមត្ថតាយ វិបុលផលតាយ ទីឃសន្តានតាយ ច មហន្តភាវំ គតំ, មហន្តេហិ វា ឧឡារច្ឆន្ទាទីហិ គតំ បដិបន្នន្តិ **មហគ្គតំ**។ តំ បន រូបារូបភូមិកំ តតោ មហន្តស្ស លោកេ អភាវតោ។ តេនាហ “**រូបារូបាវចរ**”ន្តិ។ តស្ស ចេត្ថ បដិយោគី បរិត្តមេវាតិ អាហ “**អមហគ្គតន្តិ កាមាវចរ**”ន្តិ។ អត្តានំ ឧត្តរិតុំ សមត្ថេហិ សហ ឧត្តរេហីតិ **សឧត្តរំ**, តប្បដិបក្ខេន **អនុត្តរំ**, តទុភយំ ឧបាទាយ វេទិតព្ពន្តិ អាហ “**សឧត្តរន្តិ កាមាវចរ**”ន្តិអាទិ។ បដិបក្ខវិក្ខម្ភនសមត្ថេន សមាធិនា សម្មទេវ អាហិតំ **សមាហិតំ**។ តេនាហ “**យស្សា**”តិអាទិ។ **យស្សា**តិ យស្ស ចិត្តស្ស។ យថាវុត្តេន សមាធិនា ន សមាហិតន្តិ **អសមាហិតំ**។ តេនាហ “**ឧភយសមាធិរហិត**”ន្តិ។ តទង្គវិមុត្តិយា **វិមុត្តំ**, កាមាវចរំ កុសលំ។ វិក្ខម្ភនវិមុត្តិយា **វិមុត្តំ**, មហគ្គតន្តិ តទុភយំ សន្ធាយាហ “**តទង្គវិក្ខម្ភនវិមុត្តីហិ វិមុត្ត**”ន្តិ។ យត្ថ តទុភយវិមុត្តិ នត្ថិ, តំ ឧភយវិមុត្តិរហិតន្តិ គយ្ហមានេ លោកុត្តរចិត្តេបិ សិយា អាសង្កាតិ តន្និវត្តនត្ថំ “**សមុច្ឆេទ...បេ.... ឱកាសោវ នត្ថី**”តិ អាហ។ ឱកាសាភាវោ ច សម្មសនចារស្ស អធិប្បេតត្តា វេទិតព្ពោ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវាតិ។

ចិត្តានុបស្សនាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធម្មានុបស្សនាវណ្ណនា

នីវរណបព្វវណ្ណនា

១១៥. បហាតព្ពាទិធម្មវិភាគទស្សនវសេន បញ្ចធា ធម្មានុបស្សនា និទ្ទិដ្ឋាតិ អយមត្ថោ បាឡិតោ ឯវ វិញ្ញាយតីតិ តមត្ថំ ឧល្លិង្គេន្តោ “**បញ្ចវិធេន ធម្មានុបស្សនំ កថេតុ**”ន្តិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ កស្មា នីវរណាទិវសេនេវ និទ្ទិដ្ឋន្តិ? វេនេយ្យជ្ឈាសយតោ។ យេសញ្ហិ វេនេយ្យានំ បហាតព្ពធម្មេសុ បឋមំ នីវរណានិ វិភាគេន វត្តព្ពានិ, តេសំ វសេនេត្ថ ភគវតា បឋមំ នីវរណេសុ ធម្មានុបស្សនា កថិតា។ តថា ហិ កាយានុបស្សនាបិ សមថបុព្ពង្គមា ទេសិតា, តតោ បរិញ្ញេយ្យេសុ ខន្ធេសុ អាយតនេសុ, ភាវេតព្ពេសុ ពោជ្ឈង្គេសុ បរិញ្ញេយ្យាទិវិភាគេសុ សច្ចេសុ ច ឧត្តរា ទេសនា ទេសិតា, តស្មា ចេត្ថ សមថភាវនាបិ យាវទេវ វិបស្សនត្ថំ ឥច្ឆិតា, វិបស្សនាបធានា វិបស្សនាពហុលា ច សតិបដ្ឋានទេសនាតិ តស្សា វិបស្សនាភិនិវេសវិភាគេន ទេសិតភាវំ វិភាវេន្តោ “**អបិចា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ខន្ធាយតនទុក្ខសច្ចវសេន មិស្សកបរិគ្គហកថនំ ទដ្ឋព្ពំ។ **សញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធបរិគ្គហម្បីតិ បិ**-សទ្ទេន សកលបញ្ចុបាទានក្ខន្ធបរិគ្គហំ សម្បិណ្ឌេតិ ឥតរេសំ តទន្តោគធត្តា។ “កណ្ហសុក្កានំ យុគនទ្ធតា នត្ថី”តិ បធាននកាលេ អភាវា “**អភិណ្ហសមុទាចារវសេនា**”តិ វុត្តំ។ **យថា**តិ យេនាការេន។ សោ បន “កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទោ ហោតី”តិ វុត្តត្តា កាមច្ឆន្ទស្ស ការណាការោវ, អត្ថតោ ការណមេវាតិ អាហ “**យេន ការណេនា**”តិ។ **ច**-សទ្ទោ វក្ខមានត្ថសមុច្ចយត្ថោ។

តត្ថាតិ “យថា ចា”តិអាទិនា វុត្តបទេ។ **សុភម្បី**តិ កាមច្ឆន្ទោបិ។ សោ ហិ អត្តនោ គហណាការេន “**សុភ**”ន្តិ វុច្ចតិ, តេនាការេន បវត្តនកស្ស អញ្ញស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស និមិត្តត្តា “**សុភនិមិត្ត**”ន្តិ ច។ ឥដ្ឋំ, ឥដ្ឋាការេន វា គយ្ហមានំ រូបាទិ **សុភារម្មណំ**។ អាកង្ខិតស្ស ហិតសុខស្ស អនុបាយភូតោ មនសិការោ **អនុបាយមនសិការោ**។ **តន្តិ** អយោនិសោមនសិការំ។ **តត្ថា**តិ និប្ផាទេតព្ពេ អារម្មណភូតេ ច ទុវិធេបិ សុភនិមិត្តេ។ **អាហារោ**តិ បច្ចយោ។

អសុភម្បីតិ អសុភជ្ឈានម្បិ ឧត្តរបទលោបេន។ តំ បន ទសសុ អវិញ្ញាណកាសុភេសុ, កេសាទីសុ ច បវត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ កេសាទីសុ ហិ សញ្ញា អសុភសញ្ញាតិ **គិរិមានន្ទសុត្តេ** (អ. និ. ១០.៦០) វុត្តាតិ។ ឯត្ថ ច ចតុព្ពិធស្ស អយោនិសោមនសិការស្ស យោនិសោមនសិការស្ស ច គហណំ និរវសេសទស្សនត្ថំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេសុ បន អសុភេ “សុភ”ន្តិ, “អសុភ”ន្តិ ច មនសិការោ ឥធាធិប្បេតោ, តទនុកូលត្តា វា ឥតរេបីតិ។

ឯកាទសសុ (អ. និ. ដី. ១.១.១៦) អសុភេសុ បដិកូលាការស្ស ឧគ្គណ្ហនំ, យថា វា តត្ថ ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តថា បដិបត្តិ **អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ**។ ឧបចារប្បនាវហាយ អសុភភាវនាយ អនុយុញ្ជនំ **អសុភភាវនានុយោគោ**។ ភោជនេ មត្តញ្ញុនោ ថិនមិទ្ធាភិភវាភាវា ឱតារំ អលភមានោ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតីតិ វទន្តិ។ ភោជននិស្សិតំ បន អាហារេ បដិកូលសញ្ញំ, តព្ពិបរិណាមស្ស, តទាធារស្ស, តស្ស ច ឧទរិយភូតស្ស អសុភតាទស្សនំ, កាយស្ស អាហារដ្ឋិតិកតាទស្សនញ្ច យោ សម្មទេវ ជានាតិ, សោ វិសេសតោ **ភោជនេ មត្តញ្ញូ** នាម, តស្ស ច កាមច្ឆន្ទោ បហីយតេវ។ **អសុភកម្មិកតិស្សត្ថេរោ** ទន្តដ្ឋិទស្សាវី។ **អភិធម្មបរិយាយេន** (ធ. ស. ១១៥៩, ១៥០៣) សព្ពោបិ លោភោ កាមច្ឆន្ទនីវរណន្តិ អាហ “**អរហត្តមគ្គេនា**”តិ។

បដិឃម្បិ បុរិមុប្បន្នំ **បដិឃនិមិត្តំ** បរតោ ឧប្បជ្ជនកបដិឃស្ស ការណន្តិ កត្វា។ មេជ្ជតិ ហិតផរណវសេន សិនិយ្ហតីតិ មិត្តោ, តស្មិំ មិត្តេ ភវា, មិត្តស្ស វា ឯសាតិ មេត្តា, តស្សា **មេត្តាយ**។

មេត្តាយនស្ស សត្តេសុ ហិតផរណស្ស ឧប្បាទនំ បវត្តនំ **មេត្តានិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ**។ **ឱធិសកអនោធិសកទិសាផរណាន**ន្តិ អត្តអតិបិយសហាយមជ្ឈត្តវេរីវសេន ឱធិសកតា, សីមាសម្ភេទេ កតេ អនោធិសកតា, ឯកាទិទិសាផរណវសេន ទិសាផរណតា មេត្តាយ ឧគ្គហណេ វេទិតព្ពា។ វិហាររច្ឆាគាមាទិវសេន វា ឱធិសកទិសាផរណំ, វិហារាទិឧទ្ទេសរហិតំ បុរត្ថិមាទិទិសាវសេន អនោធិសកទិសាផរណន្តិ ឯវំ វា ទ្វិធា ឧគ្គហណំ សន្ធាយ “**ឱធិសកអនោធិសកទិសាផរណាន**”ន្តិ វុត្តំ។ ឧគ្គហោ ច យាវ ឧបចារា ទដ្ឋព្ពោ, ឧគ្គហិតាយ អាសេវនា ភាវនា។ តត្ថ “សព្ពេ សត្តា, បាណា, ភូតា, បុគ្គលា, អត្តភាវបរិយាបន្នា”តិ ឯតេសំ វសេន បញ្ចវិធា, ឯកេកស្មិំ “អវេរា ហោន្តុ, អព្យាបជ្ជា, អនីឃា, សុខី អត្តានំ បរិហរន្តូ”តិ ចតុធា បវត្តិតោ វីសតិវិធា អនោធិសកផរណា មេត្តា, “សព្ពា ឥត្ថិយោ, បុរិសា, អរិយា, អនរិយា, ទេវា, មនុស្សា, វិនិបាតិកា”តិ សត្តោធិករណវសេន បវត្តា

សត្តវិធា អដ្ឋវីសតិវិធា វា, ទសហិ ទិសាហិ ទិសោធិករណវសេន បវត្តា ទសវិធា ច, ឯកេកាយ វា ទិសាយ សត្តាទិឥត្ថាទិអវេរាទិភេទេន អសីតាធិកចតុសតប្បភេទា ច ឱធិសោផរណា វេទិតព្ពា។

យេន អយោនិសោមនសិការេន អរតិអាទិកានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, សោ អរតិអាទីសុ **អយោនិសោមនសិការោ,** តេន។ និប្ផាទេតព្ពេ ហិ ឥទំ ភុម្មំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ **ឧក្កណ្ឋិតា** បន្តសេនាសនេសុ អធិកុសលេសុ ធម្មេសុ ច ឧប្បជ្ជនកាវិញ្ញនា។ **កាយវិនាមនា**តិ កាយស្ស វិរូបេនាការេន នាមនា។

កុសលធម្មសម្បដិបត្តិយា បដ្ឋបនសភាវតាយ, តប្បដិបក្ខានំ វិសោសនសភាវតាយ ច អារម្ភធាតុអាទិតោ បវត្តវីរិយន្តិ អាហ **"បឋមារម្ភវីរិយ"**ន្តិ។ យស្មា បឋមារម្ភមត្តស្ស កោសជ្ជវិធមនំ ថាមគមនញ្ច នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ **"កោសជ្ជតោ និក្ខន្តតាយ តតោ ពលវតរ"**ន្តិ។ យស្មា បន អបរាបរុប្បត្តិយា លទ្ធាសេវនំ ឧបរូបរិវិសេសំ អាវហន្តំ អតិវិយ ថាមគតមេវ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **"បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនតោ តតោបិ ពលវតរ"**ន្តិ។

អតិភោជនេ និមិត្តគ្គាហោតិ អតិភោជនេ ថិនមិទ្ធស្ស និមិត្តគ្គាហោ, "ឯត្តកេ ភុត្តេ ថិនមិទ្ធស្ស ការណំ ហោតិ, ឯត្តកេ ន ហោតី"តិ ថិនមិទ្ធស្ស ការណាការណគ្គាហោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **ទិវា សូរិយាលោក**ន្តិ ទិវា គហិតនិមិត្តំ សូរិយាលោកំ រត្តិយំ មនសិករោន្តស្សបីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ធុតង្គានំ វីរិយនិស្សិតត្តា វុត្តំ **"ធុតង្គនិស្សិតសប្បាយកថាយបី"**តិ។

កុក្កុច្ចម្បិ កតាកតានុសោចនវសេន បវត្តមានំ ចេតសោ អវូបសមាវហតាយ ឧទ្ធច្ចេន សមានលក្ខណមេវាតិ **"អវូបសមោ នាម អវូបសន្តាការោ, ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចមេវេតំ អត្ថតោ"**តិ វុត្តំ។

ពាហុស្សុតស្ស គន្ថតោ អត្ថតោ ច សុត្តាទីនិ វិចារេន្តស្ស អត្ថវេទាទិបដិលាភសព្ភាវតោ វិក្ខេបោ ន ហោតិ, យថាវិធិបដិបត្តិយា យថានុរូបបដិការប្បវត្តិយា ច កតាកតានុសោចនញ្ច ន ហោតីតិ **"ពាហុសច្ចេនបិ...បេ... ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតី"**តិ អាហ។ យទគ្គេន ពាហុសច្ចេន ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតិ, តទគ្គេន បរិបុច្ឆកតាវិនយបកតញ្ញុតាហិបិ តំ បហីយតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ពុទ្ធសេវិតា ច ពុទ្ធសីលិតំ អាវហតីតិ ចេតសោ វូបសមករត្តាឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចបហានការី វុត្តា។ ពុទ្ធត្តំ បន អនបេក្ខិត្វា វិនយធរា កុក្កុច្ចវិនោទកា កល្យាណមិត្តា វុត្តាតិទដ្ឋព្ពា។ វិក្ខេបោ ច ភិក្ខុនោ យេភុយ្យេន កុក្កុច្ចហេតុកោ ហោតីតិ **"កប្បិយាកប្បិយបរិបុច្ឆាមហុលស្សា"**តិអាទិនា វិនយនយេនេវ បរិបុច្ឆកតាទយោ និទ្ទិដ្ឋា។ **បហីនេ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចេ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ។ **កុក្កុច្ចស្ស** ទោមនស្សសហគតត្តា **អនាគាមិមគ្គេន អាយតឹ អនុប្បាទោ** វុត្តោ។

តិដ្ឋតិ បវត្តតិ ឯត្ថាតិ ឋានីយា, វិចិកិច្ឆាយ ឋានីយា **វិចិកិច្ឆាដ្ឋានីយា,** វិចិកិច្ឆាយ ការណភូតា ធម្មា។ តិដ្ឋតីតិ វា ឋានីយា, វិចិកិច្ឆា ឋានីយា ឯតិស្សាតិ **វិចិកិច្ឆាដ្ឋានីយា,** អត្ថតោ វិចិកិច្ឆា ឯវ។ សា ហិ បុរិមុប្បន្នា បរតោ ឧប្បជ្ជនកវិចិកិច្ឆាយ សភាគហេតុតាយ អសាធារណំ។

កុសលាកុសលាតិ កោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន កុសលា, តប្បដិបក្ខតោ អកុសលា។ យេ អកុសលា, តេ **សាវជ្ជា អសេវិតព្ពា ហីនា ច**។ យេ កុសលា, តេ **អនវជ្ជា សេវិតព្ពា បណីតា ច**។ កុសលាបិ វា ហីនេហិ ឆន្ទាទីហិ អារទ្ធា **ហីនា,** បណីតេហិ **បណីតា។ កណ្ហា**តិ កាឡកា, ចិត្តស្ស អបភស្សរភាវករណា។ **សុក្កា**តិ ឱទាតា, ចិត្តស្ស បភស្សរភាវករណា។ កណ្ហាភិជាតិហេតុតោ វា **កណ្ហា,** សុក្កាភិជាតិហេតុតោ **សុក្កា**។ តេ ឯវ **សប្បដិភាគា**។ កណ្ហា ហិ ឧជុវិបច្ចនីកតាយ សុក្កេហិ សប្បដិភាគា, តថា សុក្កាបិ ឥតរេហិ។ អថ វា កណ្ហសុក្កា ច សប្បដិភាគា ច **កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគា**។ សុខា ហិ វេទនា ទុក្ខាយវេទនាយ សប្បដិភាគា, ទុក្ខា ច វេទនា សុខាយ វេទនាយ សប្បដិភាគាតិ។

កាមំ ពាហុសច្ចបរិបុច្ឆកតាហិ អដ្ឋវត្ថុកាបិ វិចិកិច្ឆា បហីយតិ, តថាបិ រតនត្តយវិចិកិច្ឆាមូលិកា សេសវិចិកិច្ឆាតិ កត្វា អាហ **"តីណិ រតនានិ អារព្ភា"**តិ។ រតនត្តយគុណាវពោធេ ហិ "សត្ថរិ កង្ខតី"តិ (ធ. ស. ១០០៨, ១១២៣, ១១៦៧, ១២៤១, ១២៦៣, ១២៧០; វិភ. ៩១៥) អាទិវិចិកិច្ឆាយ អសម្ភវោតិ។ វិនយេ បកតញ្ញុតា "សិក្ខាយ កង្ខតី"តិ (ធ. ស. ១០០៨, ១១២៣, ១១៦៧, ១២៤១, ១២៦៣, ១២៧០; វិភ. ៩១៥) វុត្តាយ វិចិកិច្ឆាយបហានំ ករោតីតិ អាហ **"វិនយេ ចិណ្ណវសីភាវស្សបី"**តិ។ **ឱកប្បនីយសទ្ធាសង្ខាតអធិមោក្ខពហុលស្សា**តិ សទ្ធេយ្យវត្ថុនោ អនុបវិសនសទ្ធាសង្ខាតអធិមោក្ខេន អធិមុច្ចនពហុលស្ស ។ អធិមុច្ចនញ្ច អធិមោក្ខុប្បាទនមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សទ្ធាយ វា និន្នបោណតា អធិមុត្តិ អធិមោក្ខោ។

សុភនិមិត្តអសុភនិមិត្តាទីសូតិ “សុភនិមិត្តាទីសុ អសុភនិមិត្តាទីសូ”តិ អាទិ-សទ្ទោ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ។ តត្ថ បឋមេន **អាទិ**-សទ្ទេន បដិឃនិមិត្តាទីនំ សង្គហោ, ទុតិយេន មេត្តាចេតោវិមុត្តិអាទីនំ។ សេសមេត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ វុត្តនយមេវាតិ។

នីវរណបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ខន្ធបព្ពវណ្ណនា

១១៦. ឧបាទានេហិ អារម្មណករណាទិវសេន ឧបាទាតព្ពា វា ខន្ធា **ឧបាទានក្ខន្ធា**។ **ឥតិ រូបន្តិ** ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ ឥទំ-សទ្ទេន សមានត្ថោតិ អធិប្បាយេនាហ **“ឥទំ រូប”**ន្តិ។ តយិទំ សរូបតោ អនវសេសបរិយាទានំ ហោតីតិ អាហ – **“ឯត្តកំ រូបំ, ន ឥតោ បរំ រូបំ អត្ថី”**តិ។ **ឥតី**តិ វា បការត្ថេ និបាតោ, តស្មា **“ឥតិ រូប”**ន្តិ ឥមិនា ភូតុបាទាទិវសេន យត្តកោ រូបស្ស ភេទោ, តេន សទ្ធិំ រូបំ អនវសេសតោ បរិយាទិយិត្វា ទស្សេតិ។ **សភាវតោ**តិ រុប្បនសភាវតោ ចក្ខាទិវណ្ណាទិសភាវតោ ច។ **វេទនាទីសុបី**តិ ឯត្ថ “អយំ វេទនា, ឯត្តកា វេទនា, ន ឥតោ បរំ វេទនា អត្ថីតិ សភាវតោ វេទនំ បជានាតី”តិអាទិនា, **សភាវតោ**តិ ច អនុភវនសភាវតោ សាតាទិសភាវតោ ចាតិ ឯវមាទិនា យោជេតព្ពំ។

ខន្ធបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាយតនបព្ពវណ្ណនា

១១៧. **ឆសុ អជ្ឈត្តិកពាហិរេសូ**តិ (ទី. និ. ដី. ២.៣៨៤) “ឆសុ អជ្ឈត្តិកេសុ ឆសុ ពាហិរេសុ”តិ **“ឆសូ”**តិ បទំ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ។ កស្មា បនេតានិ ឧភយានិ ឆឡេវ វុត្តានិ? ឆវិញ្ញាណកាយុប្បត្តិទ្វារារម្មណវវត្ថានតោ។ ចក្ខុវិញ្ញាណវីថិយា បរិយាបន្នស្ស ហិ វិញ្ញាណកាយស្ស ចក្ខាយតនមេវ ឧប្បត្តិទ្វារំ, រូបាយតនមេវ ច អារម្មណំ, តថា ឥតរានិ ឥតរេសំ, ឆដ្ឋស្ស បន ភវង្គមនសង្ខាតោ មនាយតនេកទេសោ ឧប្បត្តិទ្វារំ, អសាធារណញ្ច ធម្មាយតនំ អារម្មណំ។ ចក្ខតីតិ **ចក្ខុ**, រូបំ អស្សាទេតិ វិភាវេតិ ចាតិ អត្ថោ។ សុណាតីតិ **សោតំ**។ ឃាយតីតិ **ឃានំ**។ ជីវិតនិមិត្តតាយ រសោ ជីវិតំ, តំ ជីវិតមវ្ហាយតីតិ **ជិវ្ហា**។ កុច្ឆិតានំ សាសវធម្មានំ អាយោ ឧប្បត្តិទេសោតិ **កាយោ**។ មុនាតិ អារម្មណំ វិជានាតីតិ **មនោ**។ រូបយតិ វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានំ ហទយង្គតភាវំ បកាសេតីតិ **រូបំ**។ សប្បតិ អត្តនោ បច្ចយេហិ ហរីយតិ សោតវិញ្ញេយ្យភាវំ គមីយតីតិ **សទ្ទោ**។ គន្ធយតិ អត្តនោ វត្ថុំ សូចេតីតិ **គន្ធោ**។ រសន្តិ តំ សត្តា អស្សាទេន្តីតិ **រសោ**។ ផុសីយតីតិ **ផោដ្ឋព្ពំ**។ អត្តនោ លក្ខណំ ធារេន្តីតិ **ធម្មា**។ សព្ពានិ បន អាយានំ តននាទិអត្ថេន **អាយតនានិ**។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៥១០-៥១២) **តំសំវណ្ណនាយ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៥១០) ច វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

ចក្ខុញ្ច បជានាតីតិ ឯត្ថ **ចក្ខុ** នាម បសាទចក្ខុ, ន សសម្ភារចក្ខុ, នាបិ ទិព្ពចក្ខុអាទិកន្តិ អាហ **“ចក្ខុបសាទ”**ន្តិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “យំ ចក្ខុ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ បសាទោ”តិ (ធ. ស. ៥៩៦-៥៩៩)។ **ច**-សទ្ទោ វក្ខមានត្ថសមុច្ចយត្ថោ។ **យាថាវសរសលក្ខណវសេនា**តិ អវិបរីតស្ស អត្តនោ រសស្ស ចេវ លក្ខណស្ស ច វសេន, រូបេសុ អាវិញ្ឆនកិច្ចស្ស ចេវ រូបាភិឃាតារហភូតបសាទលក្ខណស្ស ច វសេនាតិ អត្ថោ។ “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ចា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២០៤, ៤០០; ៣.៤២១, ៤២៥-៤២៦; សំ. និ. ២.៤៣-៤៥; ៤.៥៤-៥៥; កថា. ៤៦៥, ៤៦៧) សមុទិតានិយេវ រូបាយតនានិ ចក្ខុវិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុ, ន វិសុំ វិសុន្តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ទស្សនត្ថំ **“រូបេ ចា”**តិ បុថុវចនគ្គហណំ, តាយ ឯវ ច ទេសនាគតិយា កាមំ ឥធាបិ “រូបេ ច បជានាតី”តិ វុត្តំ, រូបភាវសាមញ្ញេន បន សព្ពំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា **“ពាហិរំ ចតុសមុដ្ឋានិករូប”**ន្តិ ឯកវចនវសេន អត្ថោ វុត្តោ។ **សរសលក្ខណវសេនា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វិសយភាវកិច្ចស្ស ចេវ ចក្ខុបដិហននលក្ខណស្ស ច វសេនាតិ យោជេតព្ពំ។

ឧភយំ បដិច្ចាតិ ចក្ខុំ ឧបនិស្សយបច្ចយវសេន បច្ចយភូតំ, រូបេ អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយវសេន បច្ចយភូតេ ច បដិច្ច។ កាមញ្ចាយំ សុត្តន្តសំវណ្ណនា , និប្បរិយាយកថា នាម អភិធម្មសន្និស្សិតា ឯវាតិ អភិធម្មនយេនេវ សំយោជនានិ ទស្សេន្តោ **“កាមរាគ...បេ.... អវិជ្ជាសំយោជន”**ន្តិ អាហ។ តត្ថ កាមេសុ រាគោ, កាមោ ច សោ រាគោ ចាតិ **កាមរាគោ**, សោ ឯវ ពន្ធនដ្ឋេន **សំយោជនំ**។ អយញ្ហិ យស្ស សំវិជ្ជតិ, តំ បុគ្គលំ វដ្ដស្មិំ សំយោជេតិ ពន្ធតិ, ឥតិ ទុក្ខេន សត្តំ, ភវាទិកេ វា ភវន្តរាទីហិ, កម្មុនា វា វិបាកំ សំយោជេតិ ពន្ធតីតិ **សំយោជនំ**។ ឯវំ បដិឃសំយោជនាទីនម្បិ យថារហំ អត្ថោ វត្តព្ពោ។ **សរសលក្ខណវសេនា**តិ ឯត្ថ បន

សត្តស្ស វុត្តោ អនិស្សជ្ជនសង្ខាតស្ស អត្ថនោ កិច្ចស្ស ចេវ យថាវុត្តពន្ធនសង្ខាតស្ស លក្ខណស្ស ច វសេនាតិ យោជេតព្ពំ។

ភវស្សាទ-ទិដ្ឋិស្សាទ-និវត្តនត្ថំ **កាមស្សាទ**គ្គហណំ។ **អស្សាទយតោ**តិ អភិរមន្តស្ស។ **អភិនន្ទតោ**តិ សប្បីតិកតណ្ហាវសេន នន្ទន្តស្ស។ បទទ្វយេនបិ ពលវតោ កាមរាគស្ស បច្ចយភូតា កាមរាគុប្បត្តិ វុត្តា។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ឯតំ អារម្មណ**ន្តិ ឯតំ ឯវំសុខុមំ ឯវំទុព្ពិភាគំ អារម្មណំ។ **និច្ចំ ធុវ**ន្តិ ឯតំ និទស្សនមត្តំ, “ឧច្ឆិជ្ជិស្សតិ វិនស្សិស្សតីតិ គណ្ហតោ”តិ ឯវមាទីនម្បិ សង្គហោ ឥច្ឆិតព្ពោ។ **ភវំ បត្ថេន្តស្សា**តិ “ព្លទិសេ សម្បត្តិភវេ យស្មា អម្ហាកំ ឥទំ ឥដ្ឋារម្មណំ សុលភំ ជាតំ, តស្មា អាយតិម្បិ សម្បត្តិភវោ ភវេយ្យា”តិ ភវំ និកាមេន្តស្ស។ ឯវរូបំ សក្កា លទ្ធន្តិ យោជនា។ **ឧសូយតោ**តិ ឧសូយំ ឥស្សំ ឧប្បាទយតោ។ **អញ្ញស្ស មច្ឆរាយតោ**តិ អញ្ញេន អសាធារណភាវករណេន មច្ឆរិយំ ករោតោ។ **សព្ពេហេវ** យថាវុត្តេហិ នវហិ សំយោជនេហិ។

តញ្ច ការណន្តិ សុភនិមិត្តបដិឃនិមិត្តាទិវិភាវំ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិរូបារម្មណញ្ចេវ តជ្ជាយោនិសោមនសិការញ្ចាតិ តស្ស តស្ស សំយោជនស្ស ការណំ។ អវិក្ខម្ភិតអសមូហតភូមិលទ្ធុប្បន្នតំ សន្ធាយ **“អប្បហីនត្តេន ឧប្បន្នស្សា”**តិ វុត្តំ។ វត្តមានុប្បន្នតា **សមុទាចារ**គ្គហណេនេវ គហិតា។ **យេន ការណេនា**តិ យេន វិបស្សនាសមថភាវនា សង្ខាតេន ការណេន។ **តញ្ហិ** តស្ស តទង្គវសេន ចេវ វិក្ខម្ភនវសេន ច បហានការណំ។ ឥស្សាមច្ឆរិយានំ អបាយគមនីយភាវេ បឋមមគ្គវជ្ឈតា វុត្តា។ យទិ ឯវំ “តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា សោតាបន្នោ ហោតី”តិ (អ. និ. ៤.២៤១) សុត្តបទំ កថន្តិ? តំ សុត្តន្តបរិយាយេន វុត្តំ។ យថានុលោមសាសនញ្ហិ សុត្តន្តទេសនា, អយំ បន អភិធម្មនយេន សំវណ្ណនាតិ នាយំ ទោសោ។ **ឱឡារិកស្សា**តិ ថូលស្ស, យតោ អភិណ្ហសមុប្បត្តិបរិយុដ្ឋានតិព្ពតាវ ហោតិ។ **អណុសហគតស្សា**តិ វុត្តប្បការឱឡារិកាភាវេន អណុភាវំ សុខុមភាវំ គតស្ស។ ឧទ្ធច្ចសំយោជនស្សេត្ថ អនុប្បាទោ វុត្តោយេវ យថាវុត្តសំយោជនេហិ អវិនាភាវតោ។ សោតាទីនំ សភាវសរសលក្ខណវសេន បជាននា, តប្បច្ចយានំ សំយោជនានំ ឧប្បាទាទិបជាននា ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ **“ឯសេវ នយោ”**តិ អតិទិសតិ។

អត្តនោ វា ធម្មេសូតិ អត្តនោ អជ្ឈត្តិកាយតនធម្មេសុ, អត្តនោ ឧភយធម្មេសុ វា។ ឥមស្មិំ បក្ខេ **អជ្ឈត្តិកាយតនបរិគ្គហណេនា**តិ អជ្ឈត្តិកាយតនបរិគ្គណ្ហនមុខេនាតិ អត្ថោ, ឯវញ្ច អនវសេសតោ សបរសន្តានេសុ អាយតនានំ បរិគ្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។ **បរស្ស វា ធម្មេសូ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **រូបាយតនស្សា**តិ អឌ្ឍេកាទសបភេទរូបសភាវស្ស អាយតនស្ស។ រូបក្ខន្ធេ វុត្តនយេន នីហរិតព្ពាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **សេសខន្ធេសូ**តិ វេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធេសុ។ **វុត្តនយេនា**តិ ឥមិនា អតិទេសេន រូបក្ខន្ធេ អាហារសមុទយាតិ, វិញ្ញាណក្ខន្ធេ នាមរូបសមុទយាតិ, សេសក្ខន្ធេសុ ផស្សសមុទយាតិ ឥមំ វិសេសំ វិភាវេតិ, ឥតរំ បន សព្ពត្ថ សមានន្តិ។ ខន្ធបព្ពេ វិយ អាយតនបព្ពេបិ លោកុត្តរនិវត្តនំ បាឡិយំ គហិតំ នត្ថីតិ អាហ **“លោកុត្តរធម្មា ន គហេតព្ពា”**តិ។

អាយតនបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ពោជ្ឈង្គបព្ពវណ្ណនា

១១៨. ពុជ្ឈនកសត្តស្សាតិ កិលេសនិទ្ទាយ បដិពុជ្ឈនកសត្តស្ស, អរិយសច្ចានំ វា បដិវិជ្ឈនកសត្តស្ស។ **អង្គេសូ**តិ ការណេសុ, អវយវេសុ វា។ ឧទយព្ពយញាណុប្បាទតោ បដ្ឋាយ សម្ពោធិបដិបទាយំ ឋិតោ នាម ហោតីតិ អាហ **“អារទ្ធវិបស្សកតោ បដ្ឋាយ យោគាវចរោតិ សម្ពោធី”**តិ។

“សតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា”តិ បទស្ស អត្ថោ “វិចិកិច្ឆដ្ឋានីយា”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ **តន្តិ** យោនិសោមនសិការំ។ **តត្ថា**តិ សតិយំ។ និប្ផាទេតព្ពេ ចេតំ ភុម្មំ។

សតិ ច សម្បជញ្ញញ្ច **សតិសម្បជញ្ញំ** (ទី. និ. ដី. ២.៣៨៥; សំ. និ. ដី. ២.៥.២៣២; អ. និ. ដី. ១.១.៤១៨)។ អថ វា សតិបធានំ អភិក្កន្តាទិសាត្ថកភាវបរិគ្គណ្ហនញាណំ **សតិសម្បជញ្ញំ**។ តំ សព្ពត្ថ សតោការិភាវាវហត្តា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតិ។ យថា បច្ចនីកធម្មានំ បហានំ អនុរូបធម្មសេវនា ច អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មានំ ឧប្បាទាយ ហោតិ, ឯវំ សតិរហិតបុគ្គលវិវជ្ជនា, សតោការិបុគ្គលសេវនា, តត្ថ ច យុត្តបយុត្តតា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **“សតិសម្បជញ្ញ”**ន្តិអាទិនា។

ធម្មានំ, ធម្មេសុ វា វិចយោ ធម្មវិចយោ, សោ ឯវ សម្ពោជ្ឈង្គោ, តស្ស **ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស**។ “**កុសលាកុសលា ធម្មា**”តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ តត្ថ **យោនិសោមនសិការពហុលីការោ**តិ កុសលាទីសុ តំតំសភាវរសលក្ខណាទិកស្ស យាថាវតោ អវពុជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ ញាណសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទោ។ សោ ហិ អវិបរីតមនសិការតាយ “យោនិសោមនសិការោ”តិ វុត្តោ, តទាភោគតាយ អាវជ្ជនាបិ តគ្គតិការ, តស្ស អភិណ្ហបវត្តនំ ពហុលីការោ។ **ភិយ្យោភាវាយា**តិ បុនប្បុនភាវាយ។ **វេបុល្លាយា**តិ វិបុលភាវាយ។ **បារិបូរិយា**តិ បរិព្រូហនាយ។

បរិបុច្ឆកតាតិ បរិយោគាហេត្វា បុច្ឆកភាវោ។ អាចរិយេ បយិរុបាសិត្វា បញ្ចបិ និកាយេ សហ អដ្ឋកថាយ បរិយោគាហេត្វា យំ យំ តត្ថ គណ្ឋិដ្ឋានភូតំ, តំ តំ “ឥទំ ភន្តេ កថំ, ឥមស្ស កោ អត្ថោ”តិ ខន្ធាយតនាទិអត្ថំ បុច្ឆន្តស្ស ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ “**ខន្ធធាតុ...បេ.... ពហុលតា**”តិ។

វត្ថុវិសទកិរិយាតិ ឯត្ថ ចិត្តចេតសិកានំ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ សរីរំ, តប្បដិពទ្ធានិ ចីវរាទីនិ ច ឥធ “វត្ថូនី”តិ អធិប្បេតានិ។ តានិ យថា ចិត្តស្ស សុខាវហានិ ហោន្តិ, តថា ករណំ តេសំ វិសទភាវករណំ។ តេន វុត្តំ “**អជ្ឈត្តិកពាហិរាន**”ន្តិអាទិ។ **ឧស្សន្នទោស**ន្តិ វាតាទិឧស្សន្នទោសំ។ **សេទមលមក្ខិត**ន្តិ សេទេន ចេវ ជល្លិកាសង្ខាតេន សរីរមលេន ច មក្ខិតំ។ **ច**-សទ្ទេន អញ្ញម្បិ សរីរស្ស បីឡាវហំ សង្គណ្ហាតិ។ **សេនាសនំ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន បត្តាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អវិសទេ** សតិ, វិសយភូតេ វា។ កថំ ភាវនមនុយុត្តស្ស តានិ វិសយោ? អន្តរន្តរា បវត្តនកចិត្តុប្បាទវសេនេវ វុត្តំ។ តេ ហិ ចិត្តុប្បាទា ចិត្តេកគ្គតាយ អបរិសុទ្ធភាវាយ សំវត្តន្តិ។ **ចិត្តចេតសិកេសុ** និស្សយាទិបច្ចយភូតេសុ។ **ញាណម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តេន ន កេវលំ តំ វត្ថុយេវ, អថ ខោ តស្មិំ អបរិសុទ្ធេ ញាណម្បិ អបរិសុទ្ធំ ហោតីតិ និស្សយាបរិសុទ្ធិយា តំនិស្សិតាបរិសុទ្ធិ វិយ វិសយស្ស អបរិសុទ្ធតាយ វិសយីនំ អបរិសុទ្ធី ទស្សេតិ។

សមភាវករណន្តិ កិច្ចតោ អនូនាធិកភាវករណំ។ យថាបច្ចយំ សទ្ធេយ្យវត្ថុស្មិំ អធិមោក្ខកិច្ចស្ស បដុតរភាវេន បញ្ញាយ អវិសទតាយ វីរិយាទីនញ្ច សិថិលតាទិនា **សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ហោតិ**។ តេនាហ “**ឥតរានិ មន្ទានី**”តិ។ **តតោ**តិ តស្មា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវតោ ឥតរេសញ្ច មន្ទត្តា។ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា សម្បយុត្តធម្មានំ បគ្គណ្ហនំ អនុពលប្បទានំ បគ្គហោ, បគ្គហោវ កិច្ចំ **បគ្គហកិច្ចំ**។ “កាតុំ ន សក្កោតី”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ, អនិស្សជ្ជនំ វា **ឧបដ្ឋានំ**។ វិក្ខេបបដិបក្ខោ, យេន វា សម្បយុត្តា អវិក្ខិត្តា ហោន្តិ, សោ **អវិក្ខេបោ**។ រូបគតំ វិយ ចក្ខុនា យេន យាថាវតោ វិសយសភាវំ បស្សតិ, តំ **ទស្សនកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ** ពលវតា សទ្ធិន្ទ្រិយេន អភិភូតត្តា។ សហជាតធម្មេសុ ឥន្ទដ្ឋំ ការេន្តានំ សហបវត្តមានានំ ធម្មានំ ឯករសតាវសេនេវ អត្ថសិទ្ធិ, ន អញ្ញថា។

តស្មាតិ វុត្តមេវត្ថំ ការណភាវេន បច្ចាមសតិ។ **ត**ន្តិ សទ្ធិន្ទ្រិយំ។ **ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេនា**តិ យស្ស សទ្ធេយ្យវត្ថុនោ ឧឡារតាទិគុណេ អធិមុច្ចនស្ស សាតិសយប្បវត្តិយា សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តស្ស បច្ចយបច្ចយុប្បន្នតាទិវិភាគតោ យាថាវតោ វីមំសនេន។ ឯវញ្ហិ ឯវំធម្មតានយេន សភាវសរសតោ បរិគ្គយ្ហមានេ សវិប្ផារោ អធិមោក្ខោ ន ហោតិ “អយំ ឥមេសំ ធម្មានំ សភាវោ”តិ បរិជាននវសេន បញ្ញាព្យាបារស្ស សាតិសយត្តា។ ធុរិយធម្មេសុ ហិ យថា សទ្ធាយ ពលវភាវេ បញ្ញាយ មន្ទភាវោ ហោតិ, ឯវំ បញ្ញាយ ពលវភាវេ សទ្ធាយ មន្ទភាវោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**តំ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន...បេ.... ហាបេតព្ព**”ន្តិ។ **តថា អមនសិការេនា**តិ យេនាការេន ភាវនមនុយុញ្ជន្តស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តេនាការេន ភាវនាយ អននុយុញ្ជនតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥធ ទុវិធេន សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ អត្តនោ វា បច្ចយវិសេសវសេន កិច្ចុត្តរិយតោ វីរិយាទីនំ វា មន្ទកិច្ចតាយ។ តត្ថ បឋមវិកប្បេ ហាបនវិធិ ទស្សិតោ, ទុតិយវិកប្បេ បន យថា មនសិករោតោ វីរិយាទីនំ មន្ទកិច្ចតាយ សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តថា អមនសិការេន, វីរិយាទីនំ បដុកិច្ចភាវាវហេន មនសិការេន សទ្ធិន្ទ្រិយំ តេហិ សមរសំ ករោន្តេន ហាបេតព្ពំ។ ឥមិនា នយេន សេសិន្ទ្រិយេសុបិ ហាបនវិធិ វេទិតព្ពោ។

វក្កលិត្ថេរវត្ថូតិ សោ ហិ អាយស្មា សទ្ធាធិមុត្តាយ កតាធិការោ សត្ថុ រូបកាយទស្សនបសុតោ ឯវ ហុត្វា វិហរន្តោ សត្ថារា “កិំ តេ, វក្កលិ, ឥមិនា បូតិកាយេន ទិដ្ឋេន, យោ ខោ, វក្កលិ, ធម្មំ បស្សតិ, សោ មំ បស្សតី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៨៧) ឱវទិត្វា កម្មដ្ឋានេ និយោជិតោបិ តំ អននុយុញ្ជន្តោ បណាមិតោ អត្តានំ វិនិបាតេតុំ បបាតដ្ឋានំ អភិរុហិ។ អថ នំ សត្ថា យថានិសិន្នោវ ឱភាសគិស្សជ្ជនេន អត្តានំ ទស្សេត្វា –

> “បាមោជ្ជពហុលោ ភិក្ខុ, បសន្នោ ពុទ្ធសាសនេ;
> អធិគច្ឆេ បទំ សន្តំ, សង្ខារូបសមំ សុខ”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៨១);

គាថំ វត្វា “ឯហិវក្កលី”តិ អាហ។ សោ តេន អមតេនេវ អភិសិត្តោ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ហុត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេសិ,
សទ្ធាយ បន ពលវភាវតោ វិបស្សនាវីថឹ ន ឱតរតិ។ តំ ញត្វា ភគវា តស្ស ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនាយ កម្មដ្ឋានំ
សោធេត្វា អទាសិ។ សោ សត្ថារា ទិន្ននយេន វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន
វុត្តំ “**វក្កលិត្ថេរវត្ថុ ចេត្ថ និទស្សនំ**”ន្តិ។

ឥតរកិច្ចភេទន្តិ ឧបដ្ឋានាទិកិច្ចវិសេសំ។ **បស្សទ្ធាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គានំ
សង្គហោ។ **ហាបេតព្ព**ន្តិ យថា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន ហាយតិ, ឯវំ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស
អធិមត្តតា បស្សទ្ធិអាទិភាវនាយ ហាយតិ សមាធិបក្ខិយត្តា តស្សា។ តថាហិ សា សមាធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ
កោសជ្ជបាតតោ រក្ខន្តី វីរិយាទិភាវនា វិយ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ ឧទ្ធច្ចបាតតោ រក្ខន្តី ឯកំសតោ ហាបេតិ។
តេន វុត្តំ “**បស្សទ្ធាទិភាវនាយ ហាបេតព្ព**”ន្តិ។ **សោណត្ថេរស្ស វត្ថូ**តិ សុខុមាលសោណត្ថេរស្ស វត្ថុ។ សោ ហិ អាយ
ស្មា, សត្ថុ, សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សីតវនេ វិហរន្តោ “មម សរីរំ សុខុមាលំ, ន ច សក្កា សុខេនេវ សុខំ
អធិគន្តុំ, កាយំ កិលមេត្វាបិ សមណធម្មោ កាតព្ពោ”តិ ឋានចង្កមមេវ អធិដ្ឋាយ បធានមនុយុញ្ជន្តោ
បាទតលេសុ ផោដេសុ ឧដ្ឋិតេសុបិ វេទនំ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា ទឡ្ហវីរិយំ ករោន្តោ អច្ចារទ្ធវីរិយតាយ វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ
នាសក្ខិ។ សត្ថា តត្ថ គន្ត្វា វីណូបមោវាទេន ឱវទិត្វា វីរិយសមតាយោជនវិធឹ ទស្សេន្តោ កម្មដ្ឋានំ សោធេត្វា
គិជ្ឈកូដំ គតោ។ ថេរោបិ សត្ថារា ទិន្ននយេន វីរិយសមតំ យោជេត្វា ភាវេន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តេ
បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ “**សោណត្ថេរស្ស វត្ថុ ទស្សេតព្ព**”ន្តិ។ **សេសេសុបី**តិ សតិសមាធិបញ្ញិន្ទ្រិយេសុបិ។

សមតន្តិ សទ្ធាបញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញំ អនូនានធិកភាវំ, តថា សមាធិវីរិយានំ។ យថា ហិ សទ្ធាបញ្ញានំ វិសុំ វិសុំ
ធុរិយធម្មភូតានំ កិច្ចតោ អញ្ញមញ្ញានាតិវត្តនំ វិសេសតោ ឥច្ឆិតព្ពំ, យតោ នេសំ សមធុរតាយ អប្បនា
សម្បជ្ជតិ, ឯវំ សមាធិវីរិយានំ កោសជ្ជុទ្ធច្ចបក្ខិកានំ សមរសតាយ សតិ អញ្ញមញ្ញូបត្ថម្ភនតោ សម្បយុត្តធម្មានំ
អន្តទ្វយបាតាភាវេន សម្មទេវ អប្បនា ឥជ្ឈតីតិ។ **ពលវសទ្ធោ**តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស ព្យតិរេកមុខេន សមត្ថនំ។
តស្សត្ថោ – យោ ពលវតិយា សទ្ធាយ សមន្នាគតោ អវិសទញាណោ, សោ **មុធាបសន្នោ ហោតិ, ន** អ
វេច្ចប្បសន្នោ។ តថា ហិ សោ **អវត្ថុស្មឹ បសីទតិ** សេយ្យថាបិ តិត្ថិយសាវកា។ **កេរាដិកបក្ខ**ន្តិ សាឋេយ្យបក្ខំ ភជតិ។
សទ្ធាហីនាយ បញ្ញាយ អតិធាវន្តោ “ទេយ្យវត្ថុបរិច្ចាគេន វិនា ចិត្តុប្បាទមត្តេនបិ ទានមយំ បុញ្ញំ
ហោតី”តិអាទីនិ បរិកប្បេតិ ហេតុបតិរូបកេហិ វញ្ចិតោ, ឯវំភូតោ ច សុក្ខតក្កវិលុត្តចិត្តោ បណ្ឌិតានំ វចនំ
នាទិយតិ, សញ្ញត្តឹ ន គច្ឆតិ។ តេនាហ “**ភេសជ្ជសមុដ្ឋិតោ វិយ រោគោ អតេកិច្ឆោ ហោតី**”តិ។ យថា ចេត្ថ សទ្ធា
បញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញំ សមភាវោ អត្ថាវហោ, អនត្ថាវហោ វិសមភាវោ, ឯវំ សមាធិវីរិយានំ អញ្ញមញ្ញំ អវិក្ខេបាវហោ
សមភាវោ, ឥតរោ វិក្ខេបាវហោ ចាតិ។ **កោសជ្ជំ អធិភវតិ,** តេន អប្បនំ ន បាបុណាតីតិ អធិប្បាយោ ។ **ឧទ្ធច្ចំ
អធិភវតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **តទុភយ**ន្តិ សទ្ធាបញ្ញាទ្វយំ សមាធិវីរិយទ្វយញ្ច។ **សមំ កាតព្ព**ន្តិ សមរសំ
កាតព្ពំ។

សមាធិកម្មិកស្សាតិ សមថកម្មដ្ឋានិកស្ស។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ សន្តេ, សទ្ធាយ ថោកំ ពលវភាវេ សតីតិ អត្ថោ។
សទ្ទហន្តោតិ “បថវីតិ មនសិការមត្តេន កថំ ឈានុប្បត្តី”តិ អចិន្តេត្វា “អទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធេន វុត្តវិធិ
ឥជ្ឈិស្សតី”តិ សទ្ទហន្តោ សទ្ទំ ជនេន្តោ។ **ឱកប្បេន្តោ**តិ អារម្មណំ អនុបវិសិត្វា វិយ អធិមុច្ចនវសេន អវ
កប្បេន្តោ បក្ខន្ទន្តោ។ **ឯកគ្គតា ពលវតី វដ្ដតិ** សមាធិប្បធានត្តា ឈានស្ស។ **ឧភិន្ន**ន្តិ សមាធិបញ្ញានំ។ សមាធិ
កម្មិកស្ស សមាធិនោ អធិមត្តតាយ បញ្ញាយ អធិមត្តតាបិ ឥច្ឆិតព្ពាតិ អាហ “**សមតាយបិ**”តិ, សមភាវេន
បីតិ អត្ថោ។ **អប្បនា**តិ លោកិយអប្បនា។ តថា ហិ “**ហោតិយេវា**”តិ សាសង្កំ វទតិ។ លោកុត្តរប្បនា បន តេសំ
សមភាវេនេវ ឥច្ឆិតា។ យថាហ “សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ ភាវេតី”តិ (អ. និ. ៤.១៧០; បដិ. ម. ២.៥)។ យទិ
វិសេសតោ សទ្ធាបញ្ញានំ សមាធិវីរិយានញ្ច សមតា ឥច្ឆិតា, កថំ សតីតិ អាហ “**សតិ បន សព្ពត្ថ ពលវតី
វដ្ដតី**”តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ លីនុទ្ធច្ចបក្ខិកេសុ បញ្ចសុ ឥន្ទ្រិយេសុ។ ឧទ្ធច្ចបក្ខិកេកទេសេ គណ្ហន្តោ “**សទ្ធាវីរិយ
បញ្ញាន**”ន្តិ អាហ។ អញ្ញថា បីតិ ច គហេតព្ពា សិយា។ តថា ហិ “**កោសជ្ជបក្ខិកេន សមាធិនា**”ឥច្ចេវ វុត្តំ, ន
“បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាហី”តិ។ **សា**តិ សតិ។ សព្ពេសុ រាជកម្មេសុ និយុត្តោ **សព្ពកម្មិកោ។ តេនា**តិ តេនា សព្ពត្ថ
ឥច្ឆិតព្ពត្តេន ការណេន។ **អាហ** អដ្ឋកថាយំ។ សព្ពត្ថ និយុត្តា **សព្ពត្ថិកា,** សព្ពេន វា លីនុទ្ធច្ចបក្ខិយេន
ពោជ្ឈង្គេន អត្ថេតព្ពា សព្ពត្ថិយា, សព្ពត្ថិយាវ **សព្ពត្ថិកា។ ចិត្ត**ន្តិ កុសលចិត្តំ។ តស្ស ហិ **សតិ បដិសរណំ** ប
រាយណំ អប្បត្តស្ស បត្តិយា អនធិគតស្ស អធិគមាយ។ តេនាហ “**អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា**”តិអាទិ។

ខន្ធាទិភេទេ អនោគាឡ្ហបញ្ញានន្តិ បរិយត្តិពាហុសច្ចវសេនបិ ខន្ធាយតនាទីសុ អប្បតិដ្ឋិតពុទ្ធីនំ។
ពាហុស្សុតសេវនា ហិ សុតមយញាណាវហា។ តរុណវិបស្សនាសមង្គីបិ ភាវនាមយញាណេ ឋិតត្តា ឯកំសតោ បញ្ញាវា
ឯវ នាម ហោតីតិ អាហ “**សមបញ្ញស...បេ.... បុគ្គលសេវនា**”តិ។ ញេយ្យធម្មស្ស គម្ភីរភាវវសេន
តប្បរិច្ឆេទកញាណស្ស គម្ភីរភាវគ្គហណន្តិ អាហ “**គម្ភីរេសុ ខន្ធាទីសុ បវត្តាយ គម្ភីរបញ្ញាយា**”តិ។ តញ្ហិ ញេយ្យំ

តាទិសាយ បញ្ញាយ ចរិតព្ពតោ គម្ភីរញាណចរិយំ, តស្សា វា បញ្ញាយ តត្ថ បភេទតោ បវត្តិ គម្ភីរញាណចរិយា, តស្សា បច្ចវេក្ខណាតិ អាហ **“គម្ភីរបញ្ញាយ បភេទបច្ចវេក្ខណា”**តិ។ យថា សតិវេបុល្លប្បត្តោ នាម អរហា ឯវ, ឯវំ សោ ឯវ បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តោបីតិ អាហ **“អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរី ហោតី”**តិ។ **វីរិយាទីសុ**បិ ឯសេវ នយោ។

“តត្តំ អយោខិលំ ហត្ថេ គមេន្តី”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៥០, ២៦៧; អ. និ. ៣.៣៦) បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណំ និរយេ និព្ពត្តសត្តស្ស យេភុយ្យេន សព្ពបឋមំ ករោន្តីតិ ទេវទូតសុត្តាទីសុ តស្សា អាទិតោ វុត្តត្តា ច អាហ **“បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណតោ បដ្ឋាយា”**តិ។ **សកដវាហនាទិកាលេ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន តទញ្ញំ មនុស្សេហិ តិរច្ឆានេហិ ច វិពាធិយមានកាលំ សង្គណ្ហាតិ។ **ឯកំ ពុទ្ធន្តរ**ន្តិ ឥទំ អបរាបរំ បេតេសុយេវ ឧប្បជ្ជនកសត្តវសេន វុត្តំ, ឯកច្ចានំ វា បេតានំ ឯកច្ចតិរច្ឆានានំ វិយ តថា ទីឃាយុកភាវតោ។ តថា ហិ កាឡោ នាគរាជា ចតុន្នំ ពុទ្ធានំ អធិគតរូបទស្សនោ។

ឯវំ អានិសំសទស្សាវិនោតិ វីរិយាយត្តោ **ឯវំ** សព្ពោ លោកុត្តរោ លោកិយោ ច វិសេសាធិគមោតិ ឯវំ វីរិយេ អានិសំសទស្សនសីលស្ស។ **គមនវីថិ**ន្តិ សបុព្ពភាគំ និព្ពានគាមិនី អរិយមគ្គបដិបទំ។ សា ហិ ភិក្ខុនោ វដ្ដនិស្សរណាយ គន្តព្ពា បដិបជ្ជិតព្ពា បដិបទាតិ កត្វា គមនវីថិ នាម។ **កាយទឡ្ហីពហុលោ**តិ យថា តថា កាយស្ស ទឡ្ហីកម្មបសុតោ។ **បិណ្ឌ**ន្តិ រដ្ឋបិណ្ឌំ។ បច្ចយទាយកានំ អត្តនិ ការស្ស អត្តនោ សម្មាបដិបត្តិយា មហប្ផលភាវស្ស ករណេន បិណ្ឌស្ស ភិក្ខាយ បដិបូជនា **បិណ្ឌាបចាយនំ**។

នីហរន្តោតិ បគ្គន្ថវិកតោ នីហរន្តោ។ **តំ សទ្ទំ សុត្វាតិ តំ** ឧបាសិកាយ វចនំ បណ្ណសាលទ្វារេ ឋិតោវ បញ្ចាភិញ្ញតាយ ទិព្ពសោតេន សុត្វា។ មនុស្សសម្បត្តិ ទិព្ពសម្បត្តិ អន្តេ និព្ពានសម្បត្តីតិ **តិស្សោ សម្បត្តិយោ** ។ **ទាតុំ សក្ខិស្សសី**តិ “តយិ កតេន ទានមយេន វេយ្យាវច្ចមយេន ច បុញ្ញកម្មេន ខេត្តវិសេសភាវូបគមនេន អបរាបរំ ទេវមនុស្សសម្បត្តិយោ អន្តេ និព្ពានសម្បត្តិញ្ច ទាតុំ សក្ខិស្សសី”តិ ថេរោ អត្តានំ បុច្ឆតិ។ **សិតំ ករោន្តោវា**តិ “អកិច្ចេនេវ មយា វដ្ដទុក្ខំ សមតិក្កន្ត”ន្តិ បច្ចវេក្ខណាវសានេ សញ្ជាតបាមោជ្ជវសេន សិតំ ករោន្តោ ឯវ។

វិប្បដិបន្នន្តិ ជាតិធម្មកុលធម្មាទិលង្ឃនេន អសម្មាបដិបន្នំ។ **ឯវំ** យថា អសម្មាបដិបន្នោ បុត្តោ តាយ ឯវ អសម្មាបដិបត្តិយា កុលសន្តានតោ ពាហិរោ ហុត្វា បិតុ សន្តិកា ទាយជ្ជស្ស ន ភាគី, ឯវំ **កុសីតោបិ** តេនេវ កុសីតភាវេន អសម្មាបដិបន្នោ សត្ថុ សន្តិកា លទ្ធព្ពអរិយធនទាយជ្ជស្ស ន ភាគី។ **អារទ្ធវីរិយោវ លភតិ** សម្មាបដិបជ្ជនតោ។ ឧប្បជ្ជតិ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោតិ យោជនា។ ឯវំ សព្ពត្ថ។

មហាតិ សីលាទីហិ គុណេហិ មហន្តោ វិបុលោ អនញ្ញសាធារណោ។ តំ បនស្ស គុណមហត្តំ ទសសហស្សិលោកធាតុកម្បនេន លោកេ បាកដន្តិ ទស្សេន្តោ **“សត្ថុនោ ហី”**តិអាទិមាហ។

យស្មា សត្ថុសាសនេ បព្ពជិតស្ស បព្ពជ្ជូបគមនេន សក្យបុត្តិយភាវោ សម្បជាយតិ, តស្មា ពុទ្ធបុត្តភាវំ ទស្សេន្តោ **“អសម្ភិន្នាយា”**តិអាទិមាហ។

អលសានំ ភាវនាយ នាមមត្តម្បិ អជានន្តានំ កាយទឡ្ហីពហុលានំ យាវទត្ថំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខាទិអនុយុញ្ជនកានំ តិរច្ឆានកថិកានំ បុគ្គលានំ ទូរតោ វជ្ជនា **កុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនា**។ “ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៤២៣; ៣.៧៥; សំ. និ. ៤.១២០; អ. និ. ៣.១៦; វិភ. ៥១៩; មហានិ. ១៦១) ភាវនារម្ភវសេន អារទ្ធវីរិយានំ ទឡ្ហបរក្កមានំ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមនា **អារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនា**។ តេនាហ – **“កុច្ឆឹ បូរេត្វា”**តិអាទិ។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** បន ជាតិមហត្តបច្ចវេក្ខណា សព្រហ្មចារិមហត្តបច្ចវេក្ខណាតិ ឥទំ ទ្វយំ ន គហិតំ, ថិនមិទ្ធវិនោទនតា សម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណតាតិ ឥទំ ទ្វយំ គហិតំ។ តត្ថ អានិសំសទស្សាវិតាយ ឯវ សម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណា គហិតា ហោតិ លោកិយលោកុត្តរវិសេសាធិគមស្ស វីរិយាយត្តតាទស្សនភាវតោ។ ថិនមិទ្ធវិនោទនំ តទធិមុត្តតាយ ឯវ គហិតំ, វីរិយុប្បាទនេ យុត្តប្បយុត្តស្ស ថិនមិទ្ធវិនោទនំ អត្ថសិទ្ធមេវ។ តត្ថ ថិនមិទ្ធវិនោទន-កុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជន-អារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវន-តទធិមុត្តតា បដិបក្ខវិធមនបច្ចយូបសំហារវសេន, អបាយបច្ចវេក្ខណាទយោ សមុត្តេជនវសេន វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទកា ទដ្ឋព្ពា។

បុរិមុប្បន្នា បីតិ បរតោ ឧប្បជ្ជនកបីតិយា ការណភាវតោ **“បីតិយេវ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា ធម្មា”**តិ វុត្តា, តស្សា បន ពហុសោ បវត្តិយា បុថុត្តំ ឧបាទាយ ពហុវចននិទ្ទេសោ, យថា សា ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ បដិបត្តិ, **តស្សា ឧប្បាទកមនសិការោ**។

ពុទ្ធានុស្សតិយា ឧបចារសមាធិនិទ្ធត្តា វុត្តំ “**យាវ ឧបចារា**”តិ។ **សកលសរីរំ ផរមានោ**តិ បីតិសមុដ្ឋានេហិ បណីតរូបេហិ សកលសរីរំ ផរមានោ។ ធម្មគុណេ អនុស្សរន្តស្សបិ យាវ ឧបចារា សកលសរីរំ ផរមានោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតីតិ។ ឯវំ សេសអនុស្សតីសុ បសាទនីយសុត្តន្តបច្ចវេក្ខណាយញ្ច យោជេតព្ពំ តស្សាបិ វិមុត្តាយតនភាវេន តក្កតិកត្តា។ **សមាបត្តិយា...បេ.... សមុទាចរន្តី**តិ ឥទញ្ច ឧបសមានុស្សតិទស្សនំ។ សង្ខារានញ្ហិ សប្បទេសវូបសមេបិ និប្បទេសវូបសមេ វិយ តថា បញ្ញាយ បវត្តិតោ ភាវនាមនសិការោ កិលេសវិក្ខម្ភនសមត្ថោ ហុត្វា ឧបចារសមាធឹ អាវហន្តោ តថារូបបីតិសោមនស្សសមន្នាគតោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតីតិ។ បសាទនីយេសុ ឋានេសុ បសាទសិនេហាភាវេន ថុសសមហទយតា លូខតា, សា តត្ថ អាទរគារវាករណេន វិញ្ញាយតីតិ អាហ “**អសក្កច្ចកិរិយាយ សំសូចិតលូខភាវេ**”តិ។

កាយចិត្តទរថវូបសមលក្ខណា បស្សទ្ធិ ឯវ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ, តស្ស **បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស**។

បណីតភោជនសេវនតាតិ បណីតសប្បាយភោជនសេវនតា។ **ឧតុឥរិយាបថសុខ**គ្គហណេន សប្បាយឧតុឥរិយាបថគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ តញ្ហិ តិវិធំ សប្បាយំ សេវិយមានំ កាយស្ស កល្លតាបាទនវសេន ចិត្តស្ស កល្លតំ អាវហន្តំ ទុវិធាយបិ បស្សទ្ធិយា ការណំ ហោតិ។ អហេតុកំ សត្តេសុ លព្ភមានំ សុខំ ទុក្ខន្តិ អយមេកោ អន្តោ, ឥស្សរាទិវិសមហេតុកន្តិ បន អយំ ទុតិយោ, ឯតេ ឧភោ អន្តេ អនុបគម្ម យថាសកំ កម្មុនា ហោតីតិ អយំ មជ្ឈិមា បដិបត្តិ។ មជ្ឈត្តោ បយោគោ យស្ស ហោតិ មជ្ឈត្តបយោគោ, តស្ស ភាវោ **មជ្ឈត្តបយោគតា**។ អយញ្ហិ បហាយ សារទ្ធកាយតំ បស្សទ្ធកាយតាយ ការណំ ហោន្តី បស្សទ្ធិទ្វយំ អាវហតិ, ឯតេនេវ សារទ្ធកាយបុគ្គលបរិវជ្ជនបស្សទ្ធកាយបុគ្គលសេវនានំ តទាវហនតា សំវណ្ណិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យថាសមាហិតាការសល្លក្ខណវសេន គយ្ហមានោ បុរិមុប្បន្នោ សមថោ ឯវ **សមថនិមិត្តំ**។ នានារម្មណេ បរិព្ភមនេន វិវិធំ អគ្គំ ឯតស្សាតិ ព្យគ្គោ, វិក្ខេបោ។ តថា ហិ សោ អនវដ្ឋានរសោ ភន្តតាបច្ចុបដ្ឋានោ ច វុត្តោ។ ឯកគ្គតាភាវតោ ព្យគ្គបដិបក្ខោតិ **អព្យគ្គោ**, សមាធិ។ សោ ឯវ និមិត្តន្តិ បុព្ពេ វិយ វត្តព្ពំ។ តេនាហ “**អវិក្ខេបដ្ឋេន ច អព្យគ្គនិមិត្ត**”ន្តិ។

វត្ថុវិសទកិរិយា ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា ច បញ្ញាវហា វុត្តា, សមាធានាវហាបិ តា ហោន្តិ សមាធានាវហភាវេនេវ បញ្ញាវហភាវតោតិ វុត្តំ “**វត្ថុវិសទ...បេ.... វេទិតព្ពា**”តិ។

ករណភាវនាកោសល្លានំ អវិនាភាវតោ, រក្ខណកោសល្លស្ស ច តម្មូលកត្តា “**និមិត្តកុសលតា នាម កសិណនិមិត្តស្ស ឧគ្គហណកុសលតា**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **កសិណនិមិត្តស្សា**តិ ច និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ អសុភនិមិត្តស្សាទិកស្សបិ ហិ យស្ស កស្សចិ ឈានុប្បត្តិនិមិត្តស្ស ឧគ្គហណកោសល្លំ និមិត្តកុសលតា ឯវាតិ។

អតិសិថិលវីរិយតាទីហីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន បញ្ញាបយោគមន្ទតំ បមោទវេកល្លញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **តស្ស បគ្គហណ**ន្តិ តស្ស លីនស្ស ចិត្តស្ស ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទិសមុដ្ឋាបនេន លយាបត្តិតោ សមុទ្ធរណំ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “យស្មិញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ លីនំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មឹ សមយេ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ ។ តំ កិស្ស ហេតុ? លីនំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តំ ឯតេហិ ធម្មេហិ សុសមុដ្ឋាបយំ ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ បរិត្តំ អគ្គឹ ឧជ្ជាលេតុកាមោ អស្ស, សោ តត្ថ សុក្ខានិ ចេវ តិណានិ បក្ខិបេយ្យ, សុក្ខានិ ច គោមយានិ បក្ខិបេយ្យ, សុក្ខានិ ច កដ្ឋានិ បក្ខិបេយ្យ, មុខវាតញ្ច ទទេយ្យ, ន ច បំសុកេន ឱកិរេយ្យ, ភព្ពោ នុ ខោ សោ បុរិសោ បរិត្តំ អគ្គឹ ឧជ្ជាលេតុន្តិ? ឯវំ សន្តេ”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។

ឯត្ថ ច យថាសកំ អាហារវសេន ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនា សមុដ្ឋាបនាតិ វេទិតព្ពំ, សា អនន្តរំ វិភាវិតា ឯវ។

អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន បញ្ញាបយោគពលវតំ បមោទុប្បិលាវនញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **តស្ស និគ្គហណ**ន្តិ តស្ស ឧទ្ធតចិត្តស្ស សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គាទិសមុដ្ឋាបនេន ឧទ្ធតាបត្តិតោ និសេធនំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា –

“យស្មិញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ ឧទ្ធតំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មិំ សមយេ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ឧទ្ធតំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តំ ឯតេហិ ធម្មេហិ សុវូបសមយំ ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្វាបេតុកាមោ អស្ស, សោ តត្ថ អល្លានិ ចេវ តិណានិ…បេ…. បំសុកេន ច ឱកិរេយ្យ, ភព្វោ នុ ខោ សោ បុរិសោ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្វាបេតុន្តិ? ឯវំ ភន្តេ”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។

ឯត្ថាបិ យថាសកំ អាហារវសេន បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនា សមុដ្ឋាបនាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនា វុត្តា ឯវ, សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស វុច្ចមានា, ឥតរស្ស អនន្តរំ វក្ខតិ។

បញ្ញាបយោគមន្ទតាយាតិ បញ្ញាព្យាបារស្ស អប្បភាវេន។ យថា ហិ ទានំ អលោភប្បធានំ, សីលំ អទោសប្បធានំ, ឯវំ ភាវនា អមោហប្បធានា។ តត្ថ យទា បញ្ញា ន ពលវតី ហោតិ, តទា ភាវនា បុព្ពេនាបរំ វិសេសាវហា ន ហោតិ, អនភិសង្ខតោ វិយ អាហារោ បុរិសស្ស យោគិនោ ចិត្តស្ស អភិរុចិំ ន ជនេតិ, តេន តំ និរស្សាទំ ហោតិ, តថា ភាវនាយ សម្មទេវ អវីថិបដិបត្តិយា ឧបសមសុខំ ន វិន្ទតិ, តេនាបិ ចិត្តំ និរស្សាទំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**បញ្ញាបយោគ…បេ…. និរស្សាទំ ហោតី**”តិ។ តស្ស សំវេគុប្បាទនំ បសាទុប្បាទនញ្ច តិកិច្ឆនន្តិ តំ ទស្សេន្តោ “**អដ្ឋ សំវេគវត្ថូនី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ជាតិជរាព្យាធិមរណានិ យថារហំ សុគតិយំ ទុគ្គតិយញ្ច ហោន្តីតិ តទញ្ញមេវ បញ្ចវិធពន្ធនាទិ-ខុប្បិបាសាទិ-អញ្ញមញ្ញវិពាធនាទិហេតុកំ អបាយទុក្ខំ ទដ្ឋព្ពំ, តយិទំ សព្ពំ តេសំ តេសំ សត្តានំ បច្ចុប្បន្នភវនិស្សិតំ គហិតន្តិ អតីតេ អនាគតេ ច កាលេ វដ្ដមូលកទុក្ខានិ វិសុំ គហិតានិ។ យេ បន សត្តា អាហារូបជីវិនោ, តត្ថ ច ឧដ្ឋានផលូបជីវិនោ, តេសំ អញ្ញេហិ អសាធារណំ ជីវិកទុក្ខំ អដ្ឋមំ សំវេគវត្ថុ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អយំ វុច្ចតិ សមយេ សម្បហំសនតា**តិ អយំ សម្បហំសិតព្ពសមយេ វុត្តនយេន តេន សំវេជនវសេន ចេវ បសាទុប្បាទនវសេន ច សម្មទេវ បហំសនា, សំវេគជននបុព្ពកបសាទុប្បាទនេន ភាវនាចិត្តស្ស តោសនាតិ អត្ថោ។

សម្មាបដិបត្តិំ អាគម្មាតិ លីនុទ្ធច្ចវិរហេន សមថវីថិបដិបត្តិយា ច សម្មា អវិសមំ សម្មទេវ ភាវនាបដិបត្តិំ អាគម្ម។ **អលីន**ន្តិអាទីសុ កោសជ្ជបក្ខិយានំ ធម្មានំ អនធិមត្តតាយ **អលីនំ**, ឧទ្ធច្ចបក្ខិយានំ អនធិមត្តតាយ **អនុទ្ធតំ**, បញ្ញាបយោគសត្តិយា ឧបសមសុខាធិគមេន ច **អនិរស្សាទំ**, តតោ ឯវ **អារម្មណេ សមប្បវត្តំ សមថវីថិបដិបន្នញ្ច**។ តត្ថ អលីនតាយ **បគ្គហេ**, អនុទ្ធតតាយ **និគ្គហេ**, អនិរស្សាទតាយ **សម្បហំសនេ ន ព្យាបារំ អាបជ្ជតិ**, អលីនានុទ្ធតតាហិ អារម្មណេ សមប្បវត្តំ, អនិរស្សាទតាយ សមថវីថិបដិបន្នំ។ សមប្បវត្តិយា វា **អលីនំ អនុទ្ធតំ**, សមថវីថិបដិបត្តិយា **អនិរស្សាទ**ន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អយំ វុច្ចតិ សមយេ អជ្ឈុបេក្ខនតា**តិ អយំ អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពសមយេ ភាវនាចិត្តស្ស បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ ព្យាវដតាសង្ខាតំ បដិបក្ខំ អភិភុយ្យ បេក្ខនា វុច្ចតិ។

បដិបក្ខវិក្ខម្ភនតោ វិបស្សនាយ អធិដ្ឋានភាវូបគមនតោ ច ឧបចារជ្ឈានម្បិ សមាទានកិច្ចនិប្ផត្តិយា បុគ្គលស្ស សមាហិតភាវសាធនមេវាតិ តត្ថ សមធុរភាវេនាហ “**ឧបចារំ វា អប្បនំ វា**”តិ។

ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានិយា ធម្មាតិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តានុសារេន វេទិតព្ពំ។

អនុរោធវិរោធវិប្បហានវសេន មជ្ឈត្តភាវោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ការណំ តស្មិំ សតិ សិជ្ឈនតោ, អសតិ ច អសិជ្ឈនតោ, សោ ច មជ្ឈត្តភាវោ វិសយវសេន ទុវិធោតិ អាហ “**សត្តមជ្ឈត្តតា សង្ខារមជ្ឈត្តតា**”តិ។ តទុភយេ ច វិរុជ្ឈនំ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គភាវនាយ ឯវ ទូរីកតន្តិ អនុរុជ្ឈនស្សេវ បហានវិធិំ ទស្សេន្តេន “**សត្តមជ្ឈត្តតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេនេវាហ “**សត្តសង្ខារកេលាយនបុគ្គលបរិវជ្ជនតា**”តិ។ ឧបេក្ខាយ ហិ វិសេសតោ រាគោ បដិបក្ខោ។ តថា ចាហ “ឧបេក្ខា រាគពហុលស្ស វិសុទ្ធិមគ្គោ”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.២៦៩)។

ទ្វីហាការេហីតិ កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណំ អត្តសុញ្ញតាបច្ចវេក្ខណន្តិ ឥមេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ។ **ទ្វីហេវា**តិ អវធារណំ សង្ខ្យាសមានតាយ។ **អស្សាមិកភាវោ** អនត្តនិយតា។ សតិ ហិ អត្តនិ តស្ស កិញ្ចនភាវេន ចីវរំ អញ្ញញ្ច កិញ្ចិ អត្តនិយំ នាម សិយា, សោ បន កោចិ នត្ថេវាតិ អធិប្បាយោ។ **អនទ្ធនិយ**ន្តិ ន អទ្ធានក្ខមំ, ន ចិរដ្ឋាយិ ឥត្តរំ អនិច្ចន្តិ អត្ថោ។ **តាវកាលិក**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។

មមាយតីតិ មមត្តំ ករោតិ, “មម”ន្តិ តណ្ហាយ បរិគ្គយ្ហ តិដ្ឋតិ។ **ធនាយន្តា**តិ ធនំ ទ្រព្យំ ករោន្តា។

អយំ សតិបដ្ឋានទេសនា បុព្ពភាគមគ្គវសេន ទេសិតាតិ បុព្ពភាគិយពោជ្ឈង្គេ សន្ធាយាហ **“ពោជ្ឈង្គបរិគ្គាហិកា សតិ ទុក្ខសច្ចំ”**ន្តិ។

ពោជ្ឈង្គបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុសច្ចបព្ពវណ្ណនា

១១៩. យថាសភាវតោតិ អវិបរីតសភាវតោ ពាធនលក្ខណតោ, យោ យោ វា សភាវោ **យថាសភាវោ**, តតោ, រុប្បនាទិកក្ខឡាទិសភាវតោតិ អត្ថោ។ **ជនិកំ សមុដ្ឋាបិក**ន្តិ បវត្តលក្ខណស្ស ទុក្ខស្ស ជនិកំ និមិត្តលក្ខណស្ស សមុដ្ឋាបិកំ។ **បុរិមតណ្ហ**ន្តិ ទុក្ខនិព្ពត្តិតោ បុរេតរសិទ្ធំ តណ្ហំ។

សសន្តតិបរិយាបន្នានំ ទុក្ខសមុទយានំ អប្បវត្តិភាវេន បរិគ្គយ្ហមានោ និរោធោបិ សសន្តតិបរិយាបន្នោ វិយ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ **“អត្តនោ វា ចត្តារិ សច្ចានី”**តិ។ **បរស្ស វា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តេនាហ ភគវា – “ឥមស្មិំយេវ ព្យាមមត្តេ កឡេវរេ សសញ្ញិម្ហិ សមនកេ លោកញ្ច បញ្ញបេមិ, លោកសមុទយញ្ច បញ្ញបេមិ, លោកនិរោធញ្ច បញ្ញបេមិ, លោកនិរោធគាមិនិបដិបទញ្ច បញ្ញបេមី”តិ (សំ. និ. ១.១០៧)។ កថំ បន អាទិកម្មិកោ និរោធសច្ចានិ បរិគ្គណ្ហាតីតិ? អនុស្សវាទិសិទ្ធមាការំ បរិគ្គណ្ហាតិ, ឯវញ្ច កត្វា លោកុត្តរពោជ្ឈង្គេ ឧទ្ទិស្សបិ បរិគ្គហោ ន វិរុជ្ឈតិ។ **យថាសម្ភវតោ**តិ សម្ភវានុរូបំ, បបេត្វា និរោធសច្ចំ សេសសច្ចវសេន សមុទយវយា វេទិតព្ពាតិ អត្ថោ។

ចតុសច្ចបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

“អដ្ឋិកសង្ខលិកំ សមំស”ន្តិអាទិកា សត្ត សិវថិកា អដ្ឋិកកម្មដ្ឋានតាយ ឥតរាសំ ឧទ្ធុមាតកាទីនំ សភាវេនេវាតិ នវន្នំ សិវថិកានំ អប្បនាកម្មដ្ឋានតា វុត្តា។ **ទ្វេយេវា**តិ “អានាបានំ, ទ្វត្តឹសាការោ”តិ ឥមានិ ទ្វេយេវ។ **អភិនិវេសោ**តិ វិបស្សនាភិនិវេសោ, សោ បន សម្មសនីយធម្មេ បរិគ្គហោ។ ឥរិយាបថា អាលោកិតាទយោ ច រូបធម្មានំ អវត្ថាវិសេសមត្តតាយ ន សម្មសនុបគា វិញ្ញត្តិអាទយោ វិយ។ នីវរណពោជ្ឈង្គាអាទិកោ ន បរិគ្គហេតព្ពាតិ វុត្តំ **“ឥរិយាបថ…បេ… ន ជាយតី”**តិ។ កេសាទិអបទេសេន តទុបាទានធម្មា វិយ ឥរិយាបថាទិអបទេសេន តទវត្ថា រូបធម្មា បរិគ្គយ្ហន្តិ, នីវរណាទិមុខេន ច តំ សម្បយុត្តា តំនិស្សយធម្មាតិ អធិប្បាយេន មហាសីវត្ថេរោ **“ឥរិយាបថាទីសុបិ អភិនិវេសោ ជាយតី”**តិ អាហ។ **អត្ថិ នុ ខោ មេ**តិអាទិ បន សភាវតោ ឥរិយាបថាទីនំ អាទិកម្មិកស្ស អនិច្ឆិតភាវទស្សនំ។ អបរិញ្ញាបុព្ពិកា ហិ បរិញ្ញាតិ។

១៣៧. កាមំ “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ”តិអាទិនា ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេសុ តត្ថ តត្ថ ភិក្ខុគ្គហណំ កតំ, តំ បដិបត្តិយា ភិក្ខុភាវទស្សនត្ថំ, ទេសនា បន សព្ពសាធារណាតិ ទស្សេតុំ **“យោ ហិ កោចិ, ភិក្ខវេ”**ឥច្ចេវ វុត្តំ, ន ភិក្ខុយេវាតិ ទស្សេន្តោ **“យោ ហិ កោចិ, ភិក្ខុ វា”**តិអាទិមាហ។ **ទស្សេន**មគ្គេន ញាតមរិយាទំ អនតិក្កមិត្វា ជាននន្តី សិខាប្បត្តា អគ្គមគ្គបញ្ញា អញ្ញា នាម, តស្ស ផលភាវតោ អគ្គផលម្បីតិ អាហ **“អញ្ញាតិ អរហត្ត”**ន្តិ។ អប្បតរេបិ កាលេ សាសនស្ស និយ្យានិកភាវំ ទស្សេន្តោតិ យោជនា។

១៣៨. និយ្យាតេន្តោតិ និគមេន្តោ។

បបញ្ចសូទនិយា មជ្ឈិមនិកាយដ្ឋកថាយ

សតិបដ្ឋានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច មូលបរិយាយវគ្គវណ្ណនា។

បឋមោ ភាគោ និដ្ឋិតោ។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

មជ្ឈិមនិកាយេ

មូលបណ្ណាស-ដីកា

(ទុតិយោ ភាគោ)

២. សីហនាទវគ្គោ

១. ចូឡសីហនាទសុត្តវណ្ណនា

១៣៩. សុត្តទេសនាវត្ថុសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស ឧប្បត្តិ អដ្ឋុប្បត្តិ, សា តស្ស អត្ថីតិ **អដ្ឋុប្បត្តិកោ**តិ វុត្តោ វាយមត្ថោ។ **លាភសក្ការបច្ចយា**តិ លាភសក្ការនិមិត្តំ, ភគវតោ សង្ឃស្ស ច ឧប្បន្នលាភសក្ការហេតុ, អត្តនោ វា លាភសក្ការុប្បាទនហេតុ។ **តិត្ថិយបរិទេវិតេ**តិ តិត្ថិយានំ “កឹ ភោ សមណោយេវ គោតមោ សមណោ”តិអាទិនា វិប្បលបនិមិត្តំ។ “**មហាលាភសក្ការោ ឧប្បជ្ជិ**”តិ វត្វា សមន្តបាសាទិកត្តំ តស្ស ឧប្បត្តិការណំ ទស្សេន្តោ “**ចតុប្បមាណិកោ ហិ**”តិអាទិមាហ។ ចត្តារិ បមាណានិ ចតុប្បមាណានិ, ចតុប្បមាណានិ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ចតុប្បមាណិកោ**។ លោកោយេវ សង្គម្ម សមាគម្ម វសនដ្ឋេន **លោកសន្និវាសោ**, សត្តកាយោតិ អត្ថោ។ បមិនាតិ ឧឡារតាទិវិសេសំ ឯតេនាតិ បមាណំ (អ. និ. ដី. ២.៤.៦៥) រូបំ រូបកាយោ បមាណំ ឯតស្សាតិ **រូបប្បមាណោ**។ តតោ ឯវ រូបេ បសន្នោតិ **រូបប្បសន្នោ**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ ។ **ឃោសោ**តិ បរត្ថថុតិឃោសោ (អ. និ. ដី. ២.៤.៦៥)។ **លូខ**ន្តិ បច្ចយលូខតា។ **ធម្មោ**តិ សីលាទយោ គុណធម្មា អធិប្បេតា។

តេសំ បុគ្គលានំ។ **អារោហ**ន្តិ ឧច្ចតំ។ សា ច ខោ តស្មិំ តស្មិំ កាលេ បមាណយុត្តា ទដ្ឋព្ពា។ **បរិណាហ**ន្តិ នាតិកិសនាតិថូលតាវសេន មិតបរិណាហំ។ **សណ្ឋាន**ន្តិ តេសំ តេសំ អង្គបច្ចង្គានំ សុសណ្ឋិតតំ។ **បារិបូរិ**ន្តិ សព្ពេសំ សរីរាវយវានំ បរិបុណ្ណតំ អវេកល្លតំ។ **តត្ថ បមាណំ គហេត្វា**តិ តស្មិំ រូបេ រូបសម្បត្តិយំ បមាណភាវំ ឧបាទាយ។ **បសាទំ ជនេតី**តិ អធិមោក្ខំ ឧប្បាទេតិ។

បរវណ្ណនាយាតិ “អមុកោ ឯទិសោ ច ឯទិសោ ចា”តិ យសគុណវចនេន។ **បរថោមនាយា**តិ សម្មុខា វា បរស្ស សិលាឃុប្បាទនេន អភិត្ថវនេន។ **បរបសំសនាយា**តិ បរម្មុខា បរស្ស គុណសំកិត្តនេន។ **បរវណ្ណហារិកាយា**តិ បរម្បរវណ្ណហារិកាយ បរម្បរាយ បរស្ស កិត្តិសទ្ទុបសំហារេន។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ ថុតិឃោសេ។

ចីវរលូខន្តិ ថូលជិណ្ណពហុតុន្នកតាទី ចីវរស្ស លូខភាវំ។ **បត្តលូខ**ន្តិ អនេកគណ្ឋិកាហតាទី បត្តស្ស លូខភាវំ។ **វិវិធំ វា ទុក្ករការិក**ន្តិ ធុតង្គសេវនាទិវសេន បវត្តំ នានាវិធំ ទុក្ករចរិយំ។

សីលំ វា បស្សិត្វាតិ សីលបារិបូរិវសេន វិសុទ្ធំ កាយវចីសុចរិតំ ញាណចក្ខុនា បស្សិត្វា។ ឈានាទិអធិគមសិទ្ធំ **សមាធឹ វា**។ វិបស្សនាភិញ្ញាសង្ខាតំ **បញ្ញំ វា**។

ភគវតោ សរីរំ ទិស្វាតិ សម្ពន្ធោ។ **រូបប្បមាណោបិ សម្មាសម្ពុទ្ធេយេវ បសីទតិ** អបរិមិតកាលសមុបចិតបុញ្ញានុភាវនិព្វត្តាយ សព្ពសោ អនវជ្ជាយ សព្ពាការបរិបុណ្ណាវយវាយ រូបកាយសម្បត្តិយា សមន្តបាសាទិកត្តា, យស្សា រុចិរភាវោ វិសុទ្ធេ វិគតវលាហកេ ទេវេ បុណ្ណមាសិយំ បរិបុណ្ណកលាភាគមណ្ឌលំ ចន្ទមណ្ឌលំ អភិភវិត្វា អតិរោចតិ, បភស្សរភាវោ សរទសមយំ សំវទ្ធិតទិគុណតេជកិរណជាលសមុជ្ជលំ សូរិយមណ្ឌលំ អភិភវតិ, សោម្មកិរណរសសមុជ្ជលភាវេហិ តទុភយេហិ អភិភុយ្យ វត្តមានំ ឯកស្មិំ ខណេ ទសសហស្សិលោកធាតុំ វិជ្ជោតនសមត្ថំ មហាព្រហ្មុនោ បភាសមុទយំ អភិវិហច្ច ភាសតេ តបតេ វិរោចតិ ច។

សតិបិ អង្គបរិច្ចាគាទីនំ ទានបារមិភាវេ បរិច្ចាគវិសេសភាវទស្សនត្ថញ្ចេវ សុទុក្ករភាវទស្សនត្ថញ្ច **អង្គបរិច្ចាគា**ទិគ្គហណំ, តត្ថាបិ ច អង្គបរិច្ចាគតោ វិសុំ **នយនបរិច្ចាគ**គ្គហណំ, បរិច្ចាគភាវសាមញ្ញេបិ រជ្ជបរិច្ចាគតោ **បុត្តទារបរិច្ចាគ**គ្គហណញ្ច កតំ។ **អាទិនា នយេនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បុព្ពយោគបុព្ពចរិយាទិហេតុសម្បត្តិយា, “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៥៧, ២៥៥) វុត្តាយ ផលសម្បត្តិយា, “សោ ធម្មំ ទេសេតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២៥៥) វុត្តាយ សត្តុបការកិរិយាយ ច សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សម្មាសម្ពុទ្ធេយេវ បសីទតិ** យថាវុត្តគុណានំ អនញ្ញសាធារណភាវតោ អច្ឆរិយព្ភុតភាវតោ ច។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

“**ចីវរលូខំ ទិស្វា**”តិ វត្វា តំ ទស្សេតុំ “**សចេ ភគវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សាណបំសុកូលចីវរេនា**តិ មតកឡេវរំ បលិវេឋេត្វា ឆឌ្ឌិតេន តុម្ពមត្តេ កិមី បប្ផោដេត្វា គហិតេន សាណបំសុកូលចីវរេន។ **ភារិយ**ន្តិ គរុកំ, ទុក្ករន្តិ អត្ថោ។ វធុយុវតិមជ្ឈិមិត្ថិវសេន, ពាលយោព្ពនបុរាណវសេន វា **តិវិធនាដកតា**។ **ហរេណុយូសំ** មណ្ឌលកលាយរសោ។ “យាបេស្សតិ នាមា”តិ នាម-សទ្ទំ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ នាម-សទ្ទយោគេន ហិ អនាគតកាលស្សវិយ បយោគោ, យាបេតិ ឥច្ចេវ អត្ថោ។ **អប្បាណក**ន្តិ និរស្សាសំ និរោធិតស្សាសបស្សាសំ។

សមាធិគុណាន្តិ សាធារណតោ វុត្តមត្ថំ វិវរតិ ឈានាទិគ្គហណេន។ មានទព្ពនិម្មទនេន និព្ពិសេវនភាវា បាទនម្បិ ទមនមេវាតិ វុត្តំ “**បាចិកបុត្តទមនាទីនី**”តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន សច្ចកាឡុកពកទមនាទីនំ សង្គហោ។ **ពាវេរុ**ន្តិ ឯវំនាមកំ វិសយំ។ **សរសម្បន្នោ**តិ អដ្ឋង្គសមន្នាគតេន សរេន សមន្នាគតោ។ តេន ព្រហ្មស្សរតាក រវិកភាណិតាទស្សនេន លក្ខណហារនយេន អវសេសលក្ខណបារិបូរិំ វិយ តទវិនាភាវតោ ពុទ្ធានំ ទេសនា វិលាសញ្ច វិភាវេតិ។

ហតប្បភាតិ ពុទ្ធានុភាវេន វិគតតេជា។ **កាឡុបក្ខូបមេ**តិ សត្តានំ ព្យាមោហន្ធការាភិភវេន កាឡបក្ខ រត្តូបមេ។ **សូរិយេ**តិ សូរិយេ ឧទយិត្វា ឱភាសេន្តេតិ អធិប្បាយោ។

សិង្ឃាដកេតិ តិកោណរច្ឆាយំ។ **ចតុក្កេ**តិ សន្ធិយំ។ **បរិទេវន្តី**តិ អនុត្ថុននវសេន វិប្បលបន្តិ។ សោកាធិកកតោ ហិ វចីបលាបោ បរិទេវោ។ **លោកេ ឧប្បជ្ជមានេយេវ ឧប្បន្នា**តិ អត្តនោ ទិដ្ឋិវាទស្ស បុរាតនភាវំ ទីបេន្តិ។

សេសបទេសុបីតិ “ឥធ ទុតិយោ សមណោ”តិអាទីសុ សេសវារេសុបិ (អ. និ. ដី. ២.៤.២៤១-២៤២) យថា ហិ “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិ (បារា. ១១; ទី. និ. ១.២២៦; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ. ៤.១២៣) ឯត្ថ កតោ និយមោ “វិវិច្ច អកុសលេហី”តិ (បារា. ១១; ទី. និ. ១.២២៦; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ. ៤.១២៣) ឯត្ថាបិ កតោយេវ ហោតិ សាធារណស្សេវ អត្ថស្ស ឥច្ឆិតព្ពត្តា, ឯវមិធាបីតិ។ តេនាហ “**ទុតិយាទយោបី**”តិអាទិ។ សាមញ្ញផលាធិគមវសេន និប្បរិយាយតោ សមណភាវោតិ តេសំ វសេនេត្ថ ចត្តារោ សមណា ទេសិតាតិ តមត្ថំ សុត្តន្តរេន សមត្ថេតុំ “**តេនេវាហា**”តិអាទិ វុត្តំ។ បដិបត្តិក្កមេន ទេសនាក្កមេន ច សកទាគាមិអាទីនំ ទុតិយាទិតា វុត្តាតិ សោតាបន្នស្ស បឋមតា អវុត្តសិទ្ធាតិ ន ចោទិតា។ **ផលដ្ឋកសមណាវ អធិប្បេតា** សមិតបាបសមណគ្គហណតោ។ កស្មា បនេត្ថ **មហាបរិនិព្ពានេ** វិយ មគ្គដ្ឋា តទត្ថាយ បដិបន្នា ច ន គហិតាតិ? វេនេយ្យជ្ឈាសយតោ។ តត្ថ ហិ មគ្គាធិគមត្ថាយ វិបស្សនាបិ ឥតោ ពហិទ្ធា នត្ថិ, កុតោ មគ្គផលានីតិ ទស្សេន្តេន ភគវតា “ញាយស្ស ធម្មស្ស បទេសវត្តី, ឥតោ ពហិទ្ធា សមណោបិ នត្ថី”តិ វុត្តំ។ ឥធ បន និដ្ឋានប្បត្តមេវ តំតំសមណភាវំ គណ្ហន្តេន ផលដ្ឋកសមណាវ គហិតា “មគ្គដ្ឋតោ ផលដ្ឋោ សវិសេសំ ទក្ខិណេយ្យោ”តិ។ ស្វាយមត្ថោ ទ្វីសុ សុត្តេសុ ទេសនាភេទេនេវ វិញ្ញាយតីតិ។

រិត្តាតិ វិវិត្តា។ **តុច្ឆា**តិ និស្សារា បដិបន្នកសារាភាវតោ។ បវទន្តិ ឯតេហីតិ **បវាទា**, ទិដ្ឋិគតិកានំ នានាទិដ្ឋិទីបកា សមយាតិ អាហ “**ចត្តារោ សស្សតវាទា**”តិអាទិ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ អាគមិស្សតិ។ **តេ**តិ យថាវុត្តសមណា។ **ឯត្ថា**តិ “បរប្បវាទា”តិ វុត្តេ ពាហិរកសមយេ។

យន្តិ យស្មឹ។ ភុម្មត្ថេ ហិ ឥទំ បច្ចត្តវចនំ។ ញាយោ វុច្ចតិ សហ វិបស្សនាយ អរិយមគ្គោ។ តេន ហិ និព្ពានំ ញាយតិ គម្មតិ បដិវិជ្ឈតីតិ។ សោ ឯវ និព្ពានសម្បាបកហេតុតាយ ធម្មោតិ អាហ “**ញាយស្ស ធម្មស្សា**”តិ។

តេសំ បរប្បវាទសាសនានំ **អខេត្តតា ខេត្តតា ច អរិយមគ្គស្ស** អភាវភាវា សុបរិសុទ្ធស្ស សីលស្ស សុបរិសុទ្ធាយ សមថវិបស្សនាយ **អភាវតោ សាវតោ ច**។ តទុភយញ្ច ទុរក្ខាតស្វាក្ខាតភាវហេតុកំ, សោ ច អសម្មាសម្ពុទ្ធសម្មាសម្ពុទ្ធបវេទិតតាយាតិ បរាជិកាយ សត្ថុ វិបត្តិហេតុតាយ សាសនស្ស អនិយ្យានភាវោតិ ទស្សេតិ។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ បរិយាយតោ ច បាឡិយា ច សមត្ថេតុំ “**តេនាហ ភគវា**”តិអាទិនា បាឡឹ ទស្សេត្វា ឧបមាបទេសេន តត្ថ សុត្តំ វិភាវេន្តោ “**យស្មា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ យស្មា ឯកច្ចានំ វិសេសតោ សីហានំ បុរិមំ បាទទ្វយំ ហត្ថកិច្ចម្បិ ករោតិ, តស្មា អាហ “**សុវត្តហត្ថបាទោ**”តិ។ **សីហស្ស កេសា** នាម កេសរាយតនា ខន្ធលោមា។ **គោចរិយហត្ថិកុលំ** នាម បកតិហត្ថិកុលំ, យំ “កាលាវក”ន្តិបិ វុច្ចតិ។ **ឃោដកោ** នាម អស្សខឡុង្កោ។ សិនេរុបរិភណ្ឌេ សិម្ពលិរុក្ខេហិ សញ្ឆាទិតោ បញ្ចាសយោជនោ ទហោ សិម្ពលិទហោ, តំ បរិវារេត្វា មហន្តំ សិម្ពលិវនំ, តំ សន្ធាយាហ “**សិម្ពលិទហវនេ**”តិ។ អញ្ញតិត្ថាវាសភូមិយំ ឥមេសុ សមណេសុ ឯកច្ចោ ន ឧប្បជ្ជតិ, ឦទិសោ បនេត្ថ វិកប្បោ នត្ថិ, សព្ពេន សព្ពំ ន ឧប្បជ្ជន្តេវាតិ ទស្សេន្តោ “**ឯកសមណោបី**”តិ អាហ។ **អរិយមគ្គបរិក្ខតេ**តិ អរិយមគ្គប្បត្តិយា អភិសង្ខតេ, យទា សាសនិកានំ សម្មាបដិបត្តិយា អរិយមគ្គោ ទិព្ពតិ, តទាតិ អត្ថោ។

សម្មាតិ សុដ្ឋុ។ សុដ្ឋុ នទនំ នាម ហេតុយុត្តំ សុដ្ឋុ កត្វា កថនន្តិ អាហ “**ហេតុនា**”តិ។ សោ ច ហេតុ អវិបរីតោ ឯវ ឥច្ឆិតព្ពោតិ អាហ “**នយេនា**”តិ, ញាយេនាតិ អត្ថោ។ ឯវំភូតោ ច សោ យថាធិប្បេតត្ថំ ករោតិ

សាធេតីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ការណេនា**”តិ។ យទិ តិរច្ឆានសីហស្ស នាទោ សព្ពតិរច្ឆានឯកច្ចមនុស្សា មនុស្សនាទតោ សេដ្ឋត្តា សេដ្ឋនាទោ, កិមង្គំ បន តថាគតសីហនាទោតិ អាហ “**សីហនាទន្តិ សេដ្ឋនាទ**”ន្តិ។ យទិ តិរច្ឆានសីហនាទស្ស សេដ្ឋនាទតា និព្ភយតាយ អប្បដិសត្តុតាយ ឥច្ឆិតា, តថាគតសីហនាទស្សេវ អយមត្ថោ សាតិសយោតិ អាហ “**អភីតនាទំ អប្បដិនាទ**”ន្តិ។ ឥទានិស្ស សេដ្ឋនាទភាវំ ការណេន បដិបាទេន្តោ “**ឥមេសញ្ហី**”តិអាទិមាហ។ តេន “សម្មា”តិ វុត្តមត្ថំ សមត្ថេតិ។ តត្ថ **អត្ថិតាយា**តិ ឥមិនា សីហនាទស្ស ឧត្តមត្ថតំ ទស្សេតិ។ ភូតដ្ឋោ ហិ ឧត្តមដ្ឋោ។ តាយ ឯវ ភូតដ្ឋតាយ អភីតនាទតាតិ ទស្សេន្តោ “**ឥមេ សមណា...បេ.... នាម ហោតី**”តិ អាហ។ អភូតញ្ហិ វទតោ កុតោចិ ភយំ វា អាសង្កា វា សិយាតិ “ឥធេវា”តិ និយមស្ស អវិបរីតតំ ទស្សេន្តោ “**អម្ហាកម្បិ...បេ.... អប្បដិនាទោ នាម ហោតី**”តិ អាហ។ យញ្ហិ អញ្ញត្ថាបិ អត្ថិ, តំ ឥធេវាតិ អវធារេតុំ ន យុត្តន្តិ។

១៤០. **ខោ**តិ អវធារណេ។ តេន វិជ្ជតិ ឯវាតិ ទស្សេតិ។ យន្តិ ករណត្ថេ បច្ចត្តន្តិ អាហ “**យេន ការណេនា**”តិ។ **តិត្ថំ នាម ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ** តព្ពិនិមុត្តស្ស កស្សចិ ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតស្ស អភាវតោ។ បារគមនសង្ខាតំ តរណំ ទិដ្ឋិគតិកានំ (អ. និ. ដី. ២.៣.៦២) តត្ថ តត្ថេវ អបរាបរំ ឧម្មុជ្ជននិមុជ្ជនវសេន បិលវនន្តិ អាហ “**តរន្តិ ឧប្បលវន្តី**”តិ។ **ឧប្បាទេតា**តិ បូរណាទិកោ។ តិត្ថេ ជាតាតិ **តិត្ថិយា**, យថាវុត្តំ វា ទិដ្ឋិគតសង្ខាតំ តិត្ថំ ឯតេសំ អត្ថីតិ តិត្ថិកា, តិត្ថិកា ឯវ **តិត្ថិយា**។ អស្សសន្តិ ឯត្ថ, ឯតេនាតិ វា **អស្សាសោ**, អវស្សយោ។

បកតត្ថនិទ្ទេសោ យំ-តំ-សទ្ទោតិ តស្ស “ភគវតា”តិអាទីហិ បទេហិ សមានាធិករណភាវេន វុត្តស្ស យេន អភិសម្ពុទ្ធភាវេន ភគវា បកតោ សត្ថុភាវេន អធិគតោ សុបាកដោ ច, តំ អភិសម្ពុទ្ធភាវំ សទ្ធឹ អាគមនបដិបទាយ អត្ថភាវេន ទស្សេន្តោ “**យោ សោ...បេ.... អភិសម្ពុទ្ធោ**”តិ អាហ។ សតិបិ ញាណទស្សនសទ្ទានំ ឥធ បញ្ញាវេវចនភាវេ តេន តេន វិសេសេន នេសំ សវិសយេ វិសេសប្បវត្តិទស្សនត្ថំ (សារត្ថ. ដី. បរិវារ ៣.១) អសាធារណវិសេសវសេន វិជ្ជាត្តយវសេន វិជ្ជាភិញ្ញានាវរណវសេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមំសចក្ខុវសេន បដិវេធទេសនាញាណវសេន ច តេ យោជេត្វា ទស្សេន្តោ “**តេសំ តេស**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អាសយានុសយំ ជានតា** អាសយានុសយញាណេន, **សព្ពំ ញេយ្យធម្មំ បស្សតា** សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណេហិ។ **បុព្ពេនិវាសាទីហី**តិ បុព្ពេនិវាសអាសវក្ខយញាណេហិ។ អនញ្ញសាធារណបុញ្ញានុភាវនិព្ពត្តោ អនុត្តរញាណាធិគមលទ្ធបុរាវត្តកោ ច ភគវតោ រូបកាយោ អតិក្កម្មេវ ទេវានំ ទេវានុភាវំ វត្តតីតិ អាហ “**សព្ពសត្តានំ...បេ.... បស្សតា**”តិ។ **បដិវេធបញ្ញាយា**តិ មគ្គបញ្ញាយ។ តាយ ហិ សព្ពសោ ញេយ្យធម្មេសុ សម្មោហស្ស វិធមិតត្តា បច្ឆា បវត្តជាននំ តស្ស ជាននំ វិយ វុច្ចតិ។

អរីនន្តិ កិលេសារីនំ, បញ្ចវិធមារានំ វា សាសនបច្ចត្ថិកានំ វា អញ្ញតិត្ថិយានំ, តេសំ ហននំ បាដិហារិយេហិ អភិភវនំ អប្បដិភានតាករណំ អជ្ឈុបេក្ខនំ វា។ **កេសិវិនយសុត្ត**ញ្ចេត្ថ (អ. និ. ៤.១១១) និទស្សនំ។ តថា ច ឋានាដ្ឋានាទីនិ វា **ជានតា**, យថាកម្មុបគេ សត្តេ **បស្សតា**, សវាសនានមាសវានំ ខីណត្តា **អរហតា**, អភិញ្ញេយ្យាទិភេទេ ធម្មេ អភិញ្ញេយ្យាទិតោ អវិបរីតាវពោធេន **សម្មាសម្ពុទ្ធេន**។ អថ វា តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណតាយ **ជានតា**, កាយកម្មាទីនំ ញាណានុបរិវត្តនេន និសម្មការិតាយ **បស្សតា**, រវាទីនម្បិ (សារត្ថ. ដី. បរិវារ ៣.១) អភាវសាធិកាយ បហានសម្បទាយ **អរហតា**, ឆន្ទាទីនំ អហានិហេតុភូតាយ អក្ខយបដិភានសាធិកាយ សព្ពញ្ញុតាយ **សម្មាសម្ពុទ្ធេន**។ ឯវំ ទសពលអដ្ឋារសាវេណិកពុទ្ធធម្មវសេនបិ យោជនា វេទិតព្ពា។ **យេ**តិ ចតុរោ ធម្មេ។ **អត្តនី**តិ អម្ហេសុ។ ន រាជរាជមហាមត្តាទីសុ ឧបត្ថម្ភំ សម្បស្សមានា, ន កាយពលំ សម្បស្សមានាតិ យោជនា។

ឧប្បន្នបសាទោតិ អវេច្ចប្បសាទំ វទតិ។ វុត្តញ្ហិ “ចត្តារិ សោតាបន្នស្ស អង្គានិ កថិតានី”តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៤០)។ កាមំ អសេក្ខាបិ អសេក្ខាយ សមសិក្ខតាយ សហធម្មិកា ឯវ, ចិណ្ណព្រហ្មចរិយតាយ បន សហធម្មំ ចរន្តីតិ ន វត្តព្ពាតិ អសេក្ខវារោ ន គហិតោ។ **សព្ពេបេតេ**តិ ឯតេ យថាវុត្តា ភិក្ខុអាទយោ សោតាបន្នាទយោ ច បុថុជ្ជនា អរិយា ចាតិ សព្ពេបិ ឯតេ តំតំសិក្ខាហិ សមានធម្មត្តា សហធម្មត្តា “**សហធម្មិកា**”តិ វុច្ចន្តិ។ ឥទានិ និព្ពត្តិតអរិយធម្មវសេនេវ សហធម្មិកេ ទស្សេន្តោ “**អបិចា**”តិអាទិមាហ។ **មគ្គទស្សនម្ហី**តិ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន សច្ចបដិវេធេន “នវ មគ្គង្គានិ, អដ្ឋ ពោជ្ឈង្គានី”តិអាទិនា វិវាទោ នត្ថិ។ **ឯកធម្មចារិតាយា**តិ សមានធម្មចារិតាយ។ ន ហិ បដិវិទ្ធសច្ចានំ “មយា ធម្មោ សុទិដ្ឋោ, តយា ទុទ្ទិដ្ឋោ”តិអាទិនា វិវាទោ អត្ថិ។ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សង្ឃាតា ហិ តេ ឧត្តមបុរិសា។ **ឥមិនា**តិ “សហធម្មិកា ខោ បនា”តិអាទិវចនេន។ តត្ថ **បិយមនាប**គ្គហណេន សីលេសុ បរិបូរការិតាបទេសេន ឯកទេសេន គហិតំ សង្ឃសុប្បដិបត្តិំ បរិបុណ្ណំ កត្វា ទស្សេតិ។ យេ ហិ សម្បន្នសីលា សុវិសុទ្ធទស្សនា, តេ វិញ្ញូនំ បិយា មនាបាតិ។ **ឯត្តាវតា**តិ “អត្ថិ ខោ នោ អាវុសោ”តិអាទិនយប្បវត្តេន រតនត្តយបសាទជោតនេន **អក្ខាតា** តេសុ តេសុ សុត្តបទេសេសុ។

១៨១. សត្ថរិ បសាទោតិ **បសាទ**គ្គហណេន "ភគវតា"តិអាទិនា វា បសាទនីយា ធម្មា គហិតា។ តេន ពុទ្ធសុពុទ្ធតំ ទស្សេតិ, តថា "**ធម្មេ បសាទោ**"តិ ឥមិនា ធម្មសុធម្មតំ, ឥតរេន សង្ឃសុប្បដិបន្នតំ។ យេន ចិត្តេន អញ្ញត្ថ អនុបលព្ភមានេន សាសនេយេវ សមណោ ឥតោ ពហិទ្ធា នត្ថីតិ អយមត្ថោ, សម្មទេវ, បតិដ្ឋាបិតោតិ វេទិតព្ពំ។ តត្រាយំ យោជនា – យស្មា សម្មាសម្ពុទ្ធោ អម្ហាកំ សត្ថា, តស្មា អត្ថិ ខោ នោ, អាវុសោ, សត្ថរិ បសាទោ, សម្មាសម្ពុទ្ធត្តា ចស្ស ស្វាខាតោ ធម្មោតិ អត្ថិ ធម្មេ បសាទោ, តតោ ឯវ ច អត្ថិ សីលេសុ បរិបូរការិតាតិ សហធម្មិកា...បេ.... បព្ពជិតា ចាតិ ឯវមេត្ថ សត្ថរិ បសាទេន ធម្មេ បសាទោ, តេន សង្ឃសុប្បដិបត្តីតិ អយញ្ច នយោ លេសេនបិ បរប្បវាទេសុ នត្ថីតិ ឥធេវ សមណោ...បេ.... សមណេហិ អញ្ញេហីតិ។

បដិវិទ្ធសច្ចានំ បហីនានុរោធានំ គេហស្សិតបេមស្ស អសម្ភវោ ឯវាតិ "**ឥទានី**"តិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ "ឧបជ្ឈាយេន, ភិក្ខវេ, សទ្ធិវិហារិកម្ហិ បុត្តបេមំ ឧបដ្ឋបេតព្ពំ"តិអាទិវចនំ (មហាវ. ៦៥) កថន្តិ? នយិទំ គេហស្សិតបេមំ សន្ធាយ វុត្តំ, តំសទិសត្តា បន បេមមុខេន វុត្តោ មេត្តាស្នេហោ។ ន ហិ ភគវា ភិក្ខូ សំកិលេសេ និយោជេតិ។ **ឯវរូបំ បេមំ សន្ធាយា**តិ បសាទាវហគុណាវហតោ បូរណាទីសុ ភត្តិ បសាទោ ន ហោតិ, បសាទបតិរូបកា បន លោភបវត្តីតិ ទដ្ឋព្ពា។ **ថេរោ**តិ មហាសង្ឃរក្ខិតត្ថេរោ។ យេន **អដ្ឋកថា** បោត្ថកំ អារោបិតា។ **ឯកោវ សត្ថា** អនញ្ញសាធារណគុណត្តា, អញ្ញថា អនច្ឆរិយត្តា សត្ថុលក្ខណមេវ ន បរិបូរេយ្យ។ **វិសុំ កត្វា**តិ អញ្ញេហិ វិវេចេត្វា អត្តនោ អាវេណិកំ កត្វា។ "អម្ហាកំ សត្ថា"តិ ព្យាវទន្តានំ អញ្ញេសំ សត្ថា ន ហោតីតិ អត្ថតោ អាបន្នមេវ ហោតិ, តថា ច បទេសវត្តិនី តស្ស សត្ថុតំ បដិជានន្តា បរិបុណ្ណលក្ខណសត្ថុតំ ឥច្ឆន្តានម្បិ តតោ វិរុទ្ធា សត្ថុភាវបរិយេសនេន បរាជិតា ហោន្តិ។ **បរិយត្តិធម្មេ**តិ អធិកព្រហ្មគុណសុត្តគេយ្យាទិប្បភេទសមយេ។ តត្ថ **អជសីល...បេ.... កុក្កុរសីលាទីសូ**តិ ឥទំ យេភុយ្យេន អញ្ញតិត្ថិយានំ គាទិសំ វតសមាទានសព្ភាវតោ វុត្តំ, **អាទិ**-សទ្ទេន យមនិយមចាតុយាមសំវរាទីនំ សង្គហោតិ។ **អធិប្បយាសោ**តិ អធិកំ បយសតិ បយុជ្ជតិ ឯតេនាតិ អធិប្បយាសោ, សវិសេសំ អធិកត្តព្ពកិរិយា (អ. និ. ដី. ២.៣.១១៧)។ តេនាហ "**អធិកប្បយោគោ**"តិ។

តស្ស បសាទស្ស បរិយោសានភូតាតិ តស្ស សត្ថរិ ធម្មេ ច បសាទស្ស និដ្ឋានភូតា។ **និដ្ឋា**តិ មោក្ខោ។ សមយវាទីនញ្ហិ តស្មិំ តស្មិំ សមយេ តទុបទេសកេ ច បសាទោ យាវទេវ មោក្ខាធិគមនត្ថោ។ ទិដ្ឋិគតិកា តថា តថា អត្តនោ លទ្ធិវសេន និដ្ឋំ បរិកប្បេន្តិ យេវាតិ អាហ "**និដ្ឋំ អបញ្ញបេន្តោ នាម នត្ថី**"តិ។ **ព្រាហ្មណាន**ន្តិ ព្រាហ្មណវាទីនំ។ តេសំ ឯកច្ចេ ព្រហ្មុនា សលោកតា និដ្ឋាតិ វទន្តិ, ឯកច្ចេ តស្ស សមីបតា, ឯកច្ចេ តេន សំយោគោ និដ្ឋាតិ វទន្តិ។ តត្ថ យេ សលោកតាវាទិនោ សមីបតាវាទិនោ ច, តេ ទ្វេធាវាទិនោ, ឥតរេ អទ្វេធាវាទិនោ។ សព្ពេបិ តេ អត្ថតោ ព្រហ្មលោកុប្បត្តិយំយេវ និដ្ឋាសញ្ញិនោ។ តត្ថ ហិ នេសំ និច្ចាភិនិវេសោ យថា តំ ពកស្ស ព្រហ្មុនោ។ តេន វុត្តំ "**ព្រាហ្មលោកោ និដ្ឋា**"តិ។ **ព្រហ្មលោកោ**តិ បឋមជ្ឈានភូមិ។ **មហាតាបសាន**ន្តិ វេខនសាទិតាបសានំ។ មហាព្រហ្មា វិយ បឋមជ្ឈានភូមិយំ អាភស្សរេសុ ឯកោ សព្ពសេដ្ឋោ នត្ថីតិ "**អាភស្សរា**"តិ បុថុវចនំ។ **បរិព្ពាជកាន**ន្តិ សញ្ចយាទិបរិព្ពាជកានំ។ អន្តោ ច មនោ ច ឯតស្ស នត្ថីតិ **អនន្តមានសោ**។ អាជីវកានញ្ហិ សព្ពទាភាវតោ អនន្តោ, សុខទុក្ខាទិសមតិក្កមនតោ អមានសោ។ ឥមិនា អដ្ឋហិ លោកធម្មេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋចិត្តតំ ទស្សេតិ។

បបញ្ចោ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **តណ្ហាទិដ្ឋិយោវ អធិប្បេតា** មមង្ការអហង្ការវិគមស្ស អធិប្បេតត្តា។ យថា បញ្ចសុ ឋានេសុ ឯកោវ កិលេសោ លោភោ អាគតោ, ឯវំ ទ្វីសុ ឋានេសុ តយោ កិលេសា អាគតា "ទោសោ មោហោ ទិដ្ឋី"តិ។ "សទោសស្សា"តិ ហិ វុត្តដ្ឋានេ បដិឃំ អកុសលមូលំ គហិតំ, "បដិវិរុទ្ធស្សា"តិ វិរោធោ, "សមោហស្សា"តិ មោហោ អកុសលមូលំ, "អវិទ្ទសុនោ"តិ មល្យំ, អសម្បជញ្ញំ វា, "សឧបាទានស្សា"តិ "នត្ថិ ទិន្ន"ន្តិអាទិនា នយេន គហណំ, "បបញ្ចារាមស្សា"តិ បបញ្ចុប្បត្តិវសេន។

អាការតោតិ បវត្តិអាការតោ។ បទន្តរេន រាគវិសេសស្ស វុច្ចមានត្តាអាទិតោ វុត្តំ សរាគវចនំ ឱឡារិកំ រាគវិសយន្តិ អាហ "**បញ្ចកាមគុណិករាគវសេនា**"តិ។ **គហណវសេនា**តិ ទឡ្ហគ្គហណវសេន។ "អនុរុទ្ធបដិវិរុទ្ធស្សា"តិ ឯកបទវសេន បាឡិយំ អាគតត្តា ឯកជ្ឈំ បទុទ្ធារោ កតោ។ តត្ថ បន "អនុរុទ្ធស្សា"តិ សុភវសេនាតិ ឯវមត្ថោ វត្តព្ពោ។ ន ហិ បដិវិរុជ្ឈនំ សុភវសេន ហោតិ។ **បបញ្ចុប្បត្តិទស្សនវសេនា**តិ កិលេសកម្មវិបាកានំ អបរាបរុប្បត្តិបច្ចយតាយ សំសារស្ស បបញ្ចនំ បបញ្ចោ, តស្ស ឧប្បត្តិហេតុភាវទស្សនវសេន។ តណ្ហា ហិ ភវុប្បត្តិយា វិសេសបច្ចយោ។ **តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានទស្សនវសេនា**តិ តណ្ហាបច្ចយស្ស ឧបាទានស្ស ទស្សនវសេន, យទវត្ថា តណ្ហា ឧបាទានស្ស បច្ចយោ, តទវត្ថាទស្សនវសេន។ ផលេន ហិ ហេតុវិសេសកិត្តនមេតន្តិ។ **ឯវំ វិទ្ធំសេថា**តិ កាមរាគភវតណ្ហាទិវសេន លោភំ កស្មា ឯវំ វិប្បកិរេថ។ **តណ្ហាករណវសេនា**តិ តណ្ហាយនករណវសេន សុភាការគ្គហណវសេន។ សុភន្តិ ហិ អារម្មណេ បវត្តោ រាគោ "សុភ"ន្តិ វុត្តោ។

១៤២. វទន្តិ ឯតេនាតិ **វាទោ**, ទិដ្ឋិវាទោ។ ទិដ្ឋិវសេន ហិ “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ច, អសស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ ច ទិដ្ឋិគតិកា បញ្ញបេន្តិ។ តេនាហ **“ទ្វេមា, ភិក្ខវេ, ទិដ្ឋិយោ”**តិ (ម. និ. ១.១៤២)។ តណ្ហារហិតាយ ទិដ្ឋិយា អភាវតោ តណ្ហាវសេនេវ ច អត្តនោ សស្សតភាវាភិនិវេសោតិ កត្វា វុត្តំ **“តណ្ហាទិដ្ឋិវសេនា”**តិ។ **អល្លីនា**តិ និស្សិតា។ **ឧបគតា**តិ អវិស្សជ្ជនវសេន ឯកិភាវមិវ គតា។ **អជ្ឈោសិតា**តិ តាយ ទិដ្ឋិយា គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបិតា វិយ តទន្តោគធា។ តេនាហ **“អនុបវិដ្ឋា”**តិ។ យថា គហដ្ឋានំ កាមជ្ឈោសានំ វិវាទមូលំ, ឯវំ បព្ពជិតានំ ទិដ្ឋជ្ឈោសានន្តិ អាហ **“វិភវទិដ្ឋិយា តេ បដិវិរុទ្ធា”**តិ។ ទិដ្ឋិវិរោធេន ហិ ទិដ្ឋិគតិកវិរោធោ។

ខណិកសមុទយោ ឧប្បាទក្ខណោតិ អាហ **“ទិដ្ឋីនំ និព្ពត្តី”**តិ។ ទិដ្ឋិនិព្ពត្តិគ្គហណេនេវ ចេត្ថ យថា ទិដ្ឋីនំ បដិច្ចសមុប្បន្នតា វិភាវិតា, ឯវំ ទិដ្ឋិវត្ថូនោបីតិ ឧភយេសម្បិ អនិច្ចតា ទុក្ខតា អនត្តតា ច វិភាវិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យានិ **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** (បដិ. ម. ១.១២២) “បច្ចយសមុទយោ អដ្ឋ ឋានានី”តិ វុត្តានិ, តានិ ទស្សេន្តោ **“ខន្ធាបី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ខន្ធាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ អារម្មណដ្ឋេន “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិវចនតោ (សំ. និ. ៣.៨១; ៤.៣៤៥)។ **អវិជ្ជាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ** ឧបនិស្សយាទិវសេន បច្ចយភាវតោ។ យថាហ – “អស្សុតវា, ភិក្ខវេ, បុថុជ្ជនោ អរិយានំ អទស្សាវី អរិយធម្មស្ស អកោវិទោ”តិអាទិ (ម. និ. ១.២, ៤៦១; សំ. និ. ៣.១, ៧)។ **ផស្សោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ យថា ចាហ “តទបិ ផស្សបច្ចយា (ទី. និ. ១.១១៨-១៣០), ផុស្ស ផុស្ស បដិសំវេទិយន្តី”តិ (ទី. និ. ១.១៤៤) ច ។ **សញ្ញាបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ វុត្តញ្ហេតំ “សញ្ញានិទានា ហិ បបញ្ចសង្ខាតិ (សុ. និ. ៨៨០), បថវិំ បថវិតោ សញ្ញត្វា”តិ (ម. និ. ១.២) ច អាទិ។ **វិតក្កោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ វុត្តម្បិ ចេតំ “តក្កញ្ច ទិដ្ឋីសុ បកប្បយិត្វា, សច្ចំ មុសាតិ ទ្វយធម្មមាហូ”តិ (សុ. និ. ៨៩២; មហានិ. ១២១) “តក្កី ហោតិ វីមំសី”តិ (ទី. និ. ១.៣៤) ច អាទិ។ **អយោនិសោមនសិការោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ**។ យថាហ ភគវា “តស្សេវំ អយោនិសោ មនសិករោតោ ឆន្នំ ទិដ្ឋីនំ អញ្ញតរា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, អត្ថិ មេ អត្តាតិ អស្ស សច្ចតោ ថេតតោ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិ (ម. និ. ១.១៩)។ សមុដ្ឋាតិ ឯតេនាតិ សមុដ្ឋានំ, តស្ស ភាវោ **សមុដ្ឋានដ្ឋោ**, តេន។ **ខណិកត្ថង្គមោ** ខណិកនិរោធោ។ **បច្ចយត្ថង្គមោ** អវិជ្ជាទីនំ អច្ចន្តនិរោធោ។ សោ បន យេន ហោតិ, តំ ទស្សេន្តោ **“សោតាបត្តិមគ្គោ”**តិ អាហ។ ចត្តារោ ហិ អរិយមគ្គា យថារហំ តស្ស តស្ស សង្ខារគតស្ស អច្ចន្តនិរោធហេតុ, ខណិកនិរោធោ បន អហេតុកោ។

អានិសំសន្តិ ឧទយំ។ សោ បន ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកវសេន ទុវិធោ។ តត្ថ សម្បរាយិកោ ទុគ្គតិបរិកិលេសតាយអាទីនវបក្ខិកោ ឯវាតិ ឥតរំ ទស្សេន្តោ **“យំ សន្ធាយា”**តិអាទិមាហ។ **អាទីនវម្បិ** ទិដ្ឋធម្មិកមេវ ទស្សេន្តោ **“ទិដ្ឋិគ្គហណមូលកំ ឧបទ្ទវ”**ន្តិអាទិមាហ។ **សោ**តិអាទីនវោ។ **អាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន នគ្គិយានសនសង្កដិវតាទីនំ សង្គហោ។ និស្សរតិ ឯតេនាតិ និស្សរណន្តិ វុច្ចមានេ ទស្សនមគ្គោ ឯវ ទិដ្ឋីនំ និស្សរណំ សិយា, តស្ស បន អត្ថង្គមបរិយាយេន គហិតត្តា សព្ពសង្ខតនិស្សដំ និព្ពានំ ទិដ្ឋីហិបិ និស្សដន្តិ កត្វា វុត្តំ **“ទិដ្ឋីនំ និស្សរណំ នាម និព្ពាន”**ន្តិ។ **ឥមិនា**តិអាទីសុ វត្តព្ពំ អនុយោគវត្តេ វុត្តនយមេវ។

១៤៣. **ទិដ្ឋិច្ឆេទនំ ទស្សេន្តោ**តិ សព្ពុបាទានបរិញ្ញាទស្សនេន សព្ពសោ ទិដ្ឋីនំ សមុច្ឆេទវិធិំ ទស្សេន្តោ។ **វុត្តាយេវា**តិ –

> “ឧបាទានានិ ចត្តារិ, តានិ អត្ថវិភាគតោ;
> ធម្មសង្ខេបវិត្ថារា, កមតោ ច វិភាវយេ”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ២.៦៤៥) –

គាថំ ឧទ្ទិសិត្វា អត្ថវិភាគាទិវសេន វុត្តាយេវ។ កាមំ ឥតោ ពាហិរកានំ “ឥមានិ ឧបាទានានិ ឯត្តកានិ ចត្តារិ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ ឰទិសំ ញាណំ នត្ថិ, កេវលំ បន កេចិ “កាមា បហាតព្ពា”តិ វទន្តិ, កេចិ “នត្ថិ បរោ លោកោតិ ច, មិច្ឆា”តិ វទន្តិ, អបរេ “សីលព្ពតេន សុទ្ធីតិ ច, មិច្ឆា”តិ វទន្តិ, អត្តទិដ្ឋិយា បន មិច្ឆាភាវំ សព្ពសោ ន ជានន្តិ ឯវ។ យត្តកំ បន ជានន្តិ, តស្សបិ អច្ចន្តប្បហានំ ន ជានន្តិ, តថាបិ សព្ពស្ស បរិញ្ញេយ្យស្ស បរិញ្ញេយ្យំ បញ្ញបេមឥច្ចេវ តិដ្ឋន្តិ។ ឯវំភូតានំ បន នេសំ តត្ថ យាទិសី បដិបត្តិ, តំ ទស្សេន្តោ សត្ថា **“សន្តិ, ភិក្ខវេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សន្តី**តិ សំវិជ្ជន្តិ។ តេន តេសំ ទិដ្ឋិគតិកានំ វិជ្ជមានតាយ អវិច្ឆេទតំ ទស្សេតិ។ **ឯកេ**តិ ឯកច្ចេ។ **សមណព្រាហ្មណា**តិ បព្ពជ្ជុបគមនេន សមណា, ជាតិមត្តេន ច ព្រាហ្មណា។ **សព្ពេស**ន្តិ អនវសេសានំ ឧបាទានានំ **សមតិក្កមំ** បហានំ។ **សម្មា ន បញ្ញបេន្តី**តិ យេសំ បញ្ញបេន្តិ, តេសម្បិ សម្មា បរិញ្ញំ ន បញ្ញបេន្តិ។ ឥទានិ តំ អត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **“កេចី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ហោតិក-កុដីចក-ពហូទក-ហំស-បរមហំស-កាជក-តិទណ្ឌ-មោនវត-សេវ-បារុបក-បញ្ចមរត្តិក- សោមការក-មុគព្ពត-ចរពាក-តាបស-និគន្ឋា-ជីវក-ឥសិ-បារាយនិក-បញ្ចាតបិក-កាបិល- កាណាទ-សំសារមោចក-អគ្គិភត្តិក-មគវតិក-គោវតិក-កុក្កុរវតិក-កាមណ្ឌលុក- វគ្គុលិវតិក-ឯកសាដក-ឱទកសុទ្ធិក-សរីរសន្តាបក-សីលសុទ្ធិក-ឈានសុទ្ធិក-ចតុព្ពិធ-សស្សតវាទាទយោ ឆន្នវុតិ តណ្ហាបាសេន ឌំសនតោ, អរិយធម្មស្ស វា វិពាធនតោ **បាសណ្ឌា។ វត្ថុបដិសេវនំ**

កាមន្តិ ព្យាបារស្ស វត្ថុនោ បដិសេវនសង្ខាតំ កាមំ។ **ថេយ្យេន សេវន្តី**តិ បដិហត្ថអាទិសមញ្ញាយ លោកស្ស វចនវសេន សេវន្តិ។ **តីណិ ការណានី**តិ “នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនយប្បវត្តានិ ទិដ្ឋិវិសេសភូតានិ វដ្ដការណានិ។

អត្ថសល្លាបិកាតិ អត្ថស្ស សល្លាបិកា, ទ្វិន្នំ អធិប្បេតត្ថសល្លាបវិភាវិនីតិ អធិប្បាយោ។ ទ្វិន្នញ្ហិ វចនំ សល្លាបោ។ តេនាហ **“បថវី កិរា”**តិអាទិ។

យោ តិត្ថិយានំ អត្តនោ សត្ថរិ ធម្មេ សហធម្មិកេសុ ច បសាទោ វុត្តោ, តស្ស អនាយតនគតត្តា អប្បសាទកភាវទស្សនំ បសាទបច្ឆេទោ។ តថាបវត្តោ វាទោ **បសាទបច្ឆេទវាទោ** វុត្តោ។ **ឯវរូបេ**តិ ឦទិសេ វុត្តនយេន កិលេសានំ អនុបសមសំវត្តនិកេ។ **ធម្មេ**តិ ធម្មបតិរូបកេ។ **វិនយេ**តិ វិនយបតិរូបកេ។ តិត្ថិយា ហិ កោហញ្ញេ ឋត្វា លោកំ វញ្ចេន្តា ធម្មំ កថេមាតិ “សត្តិមេ កាយា អកដា អកដវិធា”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៧៤) យំ កិញ្ចិ កថេត្វា តថា “វិនយំ បញ្ញបេមា”តិ គោសីលវត្តលិវតាទីនិ បញ្ញបេត្វា តាទិសំ សាវកេ សិក្ខាបេត្វា “ធម្មវិនយោ”តិ កថេន្តិ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ “ធម្មវិនយេ”តិ។ តេនាហ **“ឧភយេនបិ អនិយ្យានិកំ សាសនំ ទស្សេតី”**តិ។ បរិត្តម្បិ នាម បុញ្ញំ កាតុកាមំ មច្ឆេរមលាភិភូតតាយ និវារេន្តស្ស អន្តរាយំ តស្ស ករោតោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ វិញ្ញូហិ គរហិតព្ពតា សម្បរាយេ ច ទុគ្គតិ បាដិកង្ខា, កិមង្គំ បន សកលវដ្ដទុក្ខនិស្សរណាវហេ ជិនចក្កេ បហារទាយិនោ តិត្ថករស្ស តទោវាទករស្ស ចាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“អនិយ្យានិកសាសនម្ហិ ហី”**តិអាទិមាហ។ យថា សោ បសាទោ សម្បរាយេ ន សម្មគ្គតោ អត្តនោ បវត្តិវសេនាតិ ទស្សេន្តោ **“កញ្ចិ កាលំ គន្ត្វាបិ បច្ឆា វិនស្សតិ យេវា”**តិ អាហ, អវេច្ចប្បសាទោ វិយ អច្ចន្តិកោ ន ហោតីតិ អត្ថោ។

សម្បជ្ជមានា យថាវិធិបដិបត្តិយា **តិរច្ឆានយោនី អាវហតិ**។ កម្មសរិក្ខកេន ហិ វិបាកេនេវ ភវិតព្ពំ។ **សព្ពម្បិ ការណភេទ**ន្តិ សព្ពម្បិ យថាវុត្តំ តិត្ថករានំ សាវកានំ អបាយទុក្ខាវហំ មិច្ឆាបដិបត្តិសង្ខាតំ ការណវិសេសំ។ **សោ បនេស** បសាទោ **ន និយ្យាតិ** មិច្ឆត្តបក្ខិកត្តា សុរាបីតសិង្គាលេ បសាទោ វិយ។ សុរំ បរិស្សាវេត្វា ឆឌ្ឌិតកសដំ **សុរាជល្លិកំ**។ ព្រាហ្មណា នាម ធនលុទ្ធាតិ អធិប្បាយេនាហ **“ឥមំ វញ្ចេស្សាមី”**តិ។ **កំសសតា**តិ កហាបណសតា។

១៤៤. តស្សាតិ បសាទស្ស។ សព្ពោបិ លោភោ កាមុបាទានន្តេវ វុច្ចតីតិ អាហ **“អរហត្តមគ្គេន កាមុបាទានស្ស បហានបរិញ្ញ”**ន្តិ។ **ឯវរូបេ**តិ ឦទិសេ សព្ពសោ កិលេសានំ ឧបសមសំវត្តនិកេ។ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានានំ អបាយេសុ អបតនវសេន ធារណដ្ឋេន **ធម្មេ**។ សព្ពសោ វិនយនដ្ឋេន **វិនយេ**។ តត្ថ ភវទុក្ខនិស្សរណាយ សំវត្តនេ។

នមស្សមានោ អដ្ឋាសិ ទ្វេ អសង្ខ្យេយ្យានិ បច្ចេកពោធិបារមីនំ បូរណេន តត្ថ ពុទ្ធសាសនេ បរិចយេន ច ភគវតិ បសន្នចិត្តតាយ ច។ **“ឧលូកា”**ត្យាទិគាថា រុក្ខទេវតាយ ភាសិតា។ **កាលុដ្ឋិត**ន្តិ សាយន្ហកាលេ ទិវាវិហារតោ ឧដ្ឋិតំ។ **ទុគ្គតេសោ ន គច្ឆតី**តិ ទុគ្គតី ឯសោ ន គមិស្សតិ។ **មោរជិកោ** មុរជវាទកោ។ **មហាភេរិវាទកវត្ថុ**អាទីនិបិ សិតបាតុករណំ អាទី កត្វា វិត្ថារេតព្ពានិ។

បរមត្ថេតិ លោកុត្តរធម្មេ។ **កឹ បន វត្តព្ព**ន្តិ ធម្មេបិ បរមត្ថេ និមិត្តំ គហេត្វា សុណន្តានំ។ **សាមណេរវត្ថូ**តិ បព្ពជិតទិវសេយេវ សប្បេន ទដ្ឋោ ហុត្វា កាលំ កត្វា ទេវលោកំ ឧបបន្នសាមណេរវត្ថុ។

ខីរោទនន្តិ ខីរេន សទ្ធី សម្មិស្សំ ឱទនំ។ **តិម្ពរុសក**ន្តិ តិន្ទុកផលំ។ តិបុសសទិសា ឯកា វល្លិជាតិ តិម្ពរុសំ, តស្ស ផលំ តិម្ពរុសកន្តិ ច វទន្តិ។ **កក្ការិក**ន្តិ ខុទ្ទកឯលាឡុកំ។ មហាតិបុសន្តិ ច វទន្តិ។ **វល្លិបក្ក**ន្តិ ខុទ្ទកតិបុសវល្លិយា ផលំ។ **ហត្ថបតាបក**ន្តិ មន្ទាមុខិ។ **អម្ពកញ្ជិក**ន្តិ អម្ពិលកញ្ជិកំ។ ខឡយាគុន្តិបិ វទន្តិ។ **ទោណិនិម្មជ្ជនិ**ន្តិ សតេលំ តិលបិញ្ញាកំ។ **វិធុបន**ន្តិ ចតុរស្សពីជនី ។ **តាលវណ្ដ**ន្តិ តាលបត្តេហិ កតមណ្ឌលពីជនី។ **មោរហត្ថ**ន្តិ មោរបិញ្ឆេហិ កតំ មកសពីជនី។

វុត្តនយានុសារេនេវាតិ យស្មា ឥធាបិ យថាវុត្តំ សព្ពម្បិ ការណភេទំ ឯកតោ កត្វា ទស្សេន្តោ សត្ថា “តំ កិស្ស ហេតូ”ន្តិអាទិមាហ, តស្មា តត្ថ អនិយ្យានិកសាសនេ វុត្តនយស្ស អនុស្សរណវសេន យោជេត្វា វេទិតព្ពំ។

១៤៥. បរិញ្ញន្តិ បហានបរិញ្ញំ។ **តេសំ បច្ចយំ ទស្សេតុ**ន្តិ ឧបាទានានំ បរិញ្ញា នាម បហានបរិញ្ញា។ តេសំ អច្ចន្តនិរោធោ អធិប្បេតោ, សោ ច បច្ចយនិរោធេន ហោតីតិ តេសំ បច្ចយំ មូលការណតោ បភុតិ ទស្សេតុំ។ **អយ**ន្តិ ឥទានិ វុច្ចមានោ **ឯត្ថ** “ឥមេ ចា”តិអាទិបាឋេ “កឹ និទានា”តិអាទិសមាសបទានំ អត្ថោ។ **សព្ពបទេសូ**តិ “តណ្ហាសមុទយា”តិអាទីសុ សព្ពេសុ បទេសុ។ ឥមិនា ឯវ ច សព្ពគ្គហណេន “ផស្ស

និទានា”តិអាទីនម្បិ បទានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឥមេ អញ្ញតិត្ថិយា ឧបាទានានម្បិ សមុទយំ ន ជានន្តិ, កុតោ និរោធំ, តថាគតោ បន តេសំ តប្បច្ចយបច្ចយានម្បិ សមុទយញ្ច អត្ថង្គមញ្ច យាថាវតោ ជានាតិ, តស្មា – “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ...បេ.... សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេភិ អញ្ញេហី”តិ (ម. និ. ១.១៣៩) យថារទ្ធសីហនាទំ មត្ថកំ បាបេត្វា ទស្សេន្តោ “ឥមេ ច, ភិក្ខវេ, ចត្តារោ ឧបាទានា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៤៥) នយេន ទេសនំ បដិច្ចសមុប្បាទមុខេន ឱតារេន្តោ វដ្ដំ ទស្សេត្វា “យតោ ច ខោ”តិអាទិនា វិវដ្ដំ ទស្សេន្តោ អរហត្តេន ទេសនាយ កូដំ គណ្ហិ, តមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“យស្មា បន ភគវា”**តិអាទិមាហ។ តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ចូឡសីហនាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. មហាសីហនាទសុត្តវណ្ណនា

វេសាលិនគរវណ្ណនា

១៤៦. អបរាបរន្តិ បុនប្បុនំ។ **វិសាលីភូតតាយា**តិ គាវុតន្តរំ គាវុតន្តរំ បុថុភូតតាយ។ **តត្រា**តិ តស្សំ វិសាលីភូតតាយំ។ **ឆឌ្ឌិតមត្តេ**តិ វិស្សដ្ឋមត្តេ។ **ឧមិភយាទីហី**តិ ឧមិកុម្ភិលអាវដ្ដសុសុកាភយេហិ។ ឧទកប្បវាហេនាគតស្សបិ ច ឧស្មា ន វិគច្ឆតិ, ឧស្មា ច នាម ព្លទិសស្ស សវិញ្ញាណកតាយ ភវេយ្យាតិ **“សិយា គព្ភោ”**តិ ចិន្តេសិ។ **តថា** ហីតិអាទិ តត្ថ ការណចិន្តា។ បុញ្ញវន្តតាយ **ទុគ្គន្ធំ** នាហោសិ, សឧសុមតាយ **បូតិកភាវោ**។ ទារកានំ បុញ្ញូបនិស្សយតោ **អង្គុដ្ឋកតោ ចស្ស ខីរំ និព្ពត្តិ,** ខីរភត្តញ្ច លភិ។ ចរិមកភវេ ពោធិសត្តេ កុច្ឆិគតេ ពោធិសត្តមាតុ វិយ ឧទរច្ឆវិយា អច្ឆវិប្បសន្នតាយ និច្ឆវិ វិយាតិ កត្វា អាហ **“និច្ឆវី អហេសុ”**ន្តិ។ **តេសន្តិ** ទ្វិន្នំ ទារកានំ។ **មាតាបិតរោ**តិ បោសកមាតាបិតរោ។ **អភិសិញ្ចិត្វា រាជានំ អកំសុ** រជ្ជសម្បត្តិយា ទាយកស្ស កម្មស្ស កតត្តា, អសម្ភិន្នេ ឯវ រាជកុលេ ឧប្បន្នត្តា ច។ កុមារស្ស បុញ្ញានុភាវសញ្ចោទិតា ទេវតាធិគ្គហិតាតិ កេចិ។

បុរស្ស អបរេតិ បុរស្ស អបរទិសាយ គាវុតមត្តេ ឋានេ ជីវកម្ពវនំ វិយ សបាការមន្ទិរកេ។ **អចិរបក្កន្តោ**តិ ឯត្ថ ន ទេសន្តរបក្កមនំ អធិប្បេតំ, អថ ខោ សាសនតោ អបក្កមនន្តិ ទស្សេន្តោ **“វិព្ភមិត្វា”**តិអាទិមាហ។ តេនេវាហ “ឥមស្មា ធម្មវិនយា”តិ។ **បរិសតី**តិ បរិសាយំ, ជនសមូហេតិ អត្ថោ។ ជនសមូហគតោ បន **“បរិសមជ្ឈេ”**តិ វុត្តោ។ ភាវនាមនសិការេន វិនា បកតិយាវ មនុស្សេហិ និព្ពត្តេតព្ពោ ធម្មោតិ **មនុស្សធម្មោ,** មនុស្សត្តភាវាវហោ វា ធម្មោ **មនុស្សធម្មោ,** អនុឡារំ បរិត្តកុសលំ។ យំ អសតិបិ ពុទ្ធុប្បាទេ វត្តតិ, យញ្ច សន្ធាយាហ “ហីនេន ព្រហ្មចរិយេន, ខត្តិយេ ឧបបជ្ជតី”តិ។ “អម្ហាកំ ពុទ្ធោ”តិ ពុទ្ធេ មមត្តការិនោ **ពុទ្ធមាមកា**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

ឧត្តរិមនុស្សធម្មាទិវណ្ណនា

អលំ អរិយាយ អរិយភាវាយាតិ **អលមរិយោ,** រូបាយតនំ ជានាតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ វិយ បស្សតិ ចាតិ **ញាណទស្សនំ,** ទិព្ពចក្ខុ។ សម្មសនុបគេ ច បន ធម្មេ លក្ខណត្តយញ្ច តថា ជានាតិ បស្សតិ ចាតិ **ញាណទស្សនំ,** វិបស្សនា។ និព្ពានំ, ចត្តារិ វា សច្ចានិ អសម្មោហបដិវេធតោ ជានាតិ បស្សតិ ចាតិ **ញាណទស្សនំ,** មគ្គោ។ ផលំ បន និព្ពានវសេនេវ យោជេតព្ពំ។ បច្ចវេក្ខណា មគ្គាធិគតស្ស អត្ថស្ស បច្ចក្ខតោ ជាននដ្ឋេន **ញាណទស្សនំ,** សព្ពញ្ញុតា អនាវរណតាយ សមន្តចក្ខុតាយ ច **ញាណទស្សនំ។ លោកុត្តរមគ្គោ អធិប្បេតោ,** តស្មិំ្ហ បដិសិទ្ធេ សព្ពេសម្បិ ពុទ្ធគុណានំ អសម្ភវោតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“តញ្ហិ សោ ភគវតោ បដិសេធេតី”**តិ។

សុខុមំ ធម្មន្តរំ នាម ឈានវិបស្សនាទិកំ អាចរិយានុគ្គហេន **គហិតំ នាម នត្ថិ។ តក្កបរិយាហត**ន្តិ “ឥតិ ភវិស្សតិ, ឯវំ ភវិស្សតី”តិ តំតំទស្សេតព្ពមត្ថតក្កនេន វិតក្កនមត្តេន បរិតោ អាហតំ បរិវត្តិតំ កត្វា។ តេនាហ **“តក្កេត្វា”**តិអាទិ។ **លោកិយបញ្ញំ អនុជានាតិ** ឧបនិសិន្នបរិសាយ អនុកូលធម្មកថនតោតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“សមណោ គោតមោ”**តិអាទិ។ បដិភាតីតិ បដិភានំ, “ឥតិ វក្ខាមី”តិ ឯវំបវត្តំ កថនចិត្តំ, តតោ បដិភានតោ ជាននំ បដិភានំ, អាគមាភាវតោ សយមេវ ឧបដ្ឋិតត្តា **សយំបដិភានំ**។ តេនាហ **“ឥមិនាស្ស ធម្មេសុ បច្ចក្ខភាវំ បដិពាហតី”**តិ។ **សុផុសិត**ន្តិ និព្ពិវរំ។ អផុសិតគ្គេ ហិ សុខេន វចីឃោសោ ន និច្ឆរតិ។ **ទន្តាវរណ**ន្តិ ឱដ្ឋទ្វយំ។ ជិវ្ហាបិ ថទ្ធតាយ សុខេន វចីឃោសោ ន និច្ឆរតីតិ អាហ **“មុទុកា ជិវ្ហា”**តិ។ ករវីករុតមញ្ជុតាយ **មធុរោ សរោ**។ ឯលំ វុច្ចតិ ទោសោ, ឯលំ គឡតីតិ ឯលគឡា, ន ឯលគឡា **អនេលគឡា,** និទ្ទោសា, ន រុជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ សព្ពមេតំ វញ្ជនស្សេវ ការណំ ទស្សេន្តោ វទតិ។

បញ្ច ធម្មាតិ គម្ភីរញាណចរិយភូតានំ ខន្ធាទីនំ ឧគ្គហណ-សវន-ធារណ-បរិចយ-យោនិសោមនសិការេ សន្ធាយាហ។ **តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយា**តិ ឯត្ថ **សម្មា**-សទ្ទោ ឧភយត្ថាបិ យោជេតព្ពោ “សម្មា តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយា”តិ។ យោ ហិ សម្មា ធម្មំ បដិបជ្ជតិ, តស្សេវ សម្មា ទុក្ខក្ខយោ ហោតិ។ យោ បន វុត្តនយេន តក្ករោ, តស្ស និយ្យានំ អត្ថតោ ធម្មស្សេវ និយ្យានន្តិ អាហ “**សោ ធម្មោ...បេ.... និយ្យាតិ គច្ឆតី**”តិ។

១៤៧. **កោធនោ**តិ កុជ្ឈនសីលោ។ យស្មា បន សុនក្ខត្តោ កោធវសេន ក្យូរោ ផរុសវចនោ ច, តស្មា អាហ “**កោធនោតិ ចណ្ឌោ ផរុសោ ចា**”តិ។ **តស្មិំ អត្តភាវេ មគ្គផលានំ ឧបនិស្សយោ នត្ថី**តិ តស្មិំ អត្តភាវេ ឧប្បជ្ជនារហានំ មគ្គផលានំ ឧបនិស្សយោ នត្ថិ។ **តំ ពុទ្ធា “មោឃបុរិសោ”តិ វទន្តិ** យថា តំ សុទិន្នលាឡុទាយិអាទិកេ។ **ឧបនិស្សយេ សតិបិ តស្មិំ ខណេ មគ្គេ វា ផលេ វា អសតិ “មោឃបុរិសោ”តិ វទន្តិ** យថា តំ ធនិយូបសេនត្ថេរាទិកេ។ សមុច្ឆិន្នោបនិស្សយេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ យថា “មក្ខលិ មោឃបុរិសោ មនុស្សខិប្បំ មញ្ញេ”តិ (អ. និ. ១.៣១១) តថា សុនក្ខត្តោបីតិ អាហ “**ឥមស្ស បនា**”តិអាទិ។ **អស្សា**តិ ឯតេន។ កត្តរិ ហិទំ សាមិវចនំ។ **កោធេនា**តិ កោធហេតុនា។

ភគវតោតិ សម្បទានវចនំ កុទ្ធបទាបេក្ខាយ។ **បុព្ពេ**តិ ភិក្ខុកាលេ។ **សទ្ទំ សោតុកាមោ**តិ សោ កិរ ទិព្ព ចក្ខុនា តាវតឹសភវនេ ទេវតានំ រូបំ បស្សន្តោ ឱដ្ឋចលនំ បស្សតិ, ន បន សទ្ទំ សុណាតិ, តស្មា តាសំ សទ្ទំ សោតុកាមោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ “**សទ្ទំ សោតុកាមោ...បេ.... បុច្ឆី**”តិ។ សោ ច អតីតេ ឯកំ សីលវន្តំ ភិក្ខុំ កណ្ណសក្ខលិយំ បហរិត្វា ពធិរមកាសិ, តស្មា បរិកម្មំ ករោន្តោបិ អភព្ពោវ ទិព្ពសោតាធិគមាយ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**ឧបនិស្សយោ នត្ថីតិ ញត្វា បរិកម្មំ ន កថេសី**”តិ។ **ចិន្តេសី**តិ អត្តនោ មិច្ឆាបរិវិតក្កិតេន អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជន្តោ ចិន្តេសិ។

និយ្យានិកត្ថាវពោធនតោ អភេទោបចារេន “**ទេសនាធម្មោ និយ្យានិកោ**”តិ វុត្តោ។ និយ្យានោ វា អរិយមគ្គោ ពោធេតព្ពោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **និយ្យានិកោ ទេសនាធម្មោ។ អត្ថនិ អត្ថិតំ ទស្សេតិ** កិច្ចសិទ្ធិទស្សនេន តត្ថ តត្ថ បាកដីកតត្តា, ន បដិញ្ញាមត្តេន។ តថា ហិ យថាបរាធំ តំតំសិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា យថាធម្មំ វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបញ្ច អវិបរីតធម្មទេសនាយ ទេវមនុស្សេហិ យថាភិសង្ខតបញ្ហានំ តទជ្ឈាសយានុកូលំ ឋានសោ វិស្សជ្ជនេន ច ភគវតោ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារភាវេន **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ** វិញ្ញូនំ បាកដំ, តថា តត្ថ តត្ថ យមកបាដិហារិយករណាទីសុ **ឥទ្ធិវិធញាណាទីនី**តិ។ តេនាហ “**មយ្ហញ្ហិ**”តិអាទិ។ អន្វេតិ យថាគហិតសង្កេតស្ស អនុគមនវសេន ឯតិ ជានាតីតិ **អន្វយោ**។ តេនាហ “**អនុពុជ្ឈតីតិ អត្ថោ**”តិ។ សង្កេតានុគមនញ្ចេត្ថ “យថាបរាធំ តំតំសិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា”តិអាទិនា វុត្តនយមេវ។ **ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា**តិ យថា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន យោជនា កតា, ឯវំ “ឯវរូបម្បិ នាម មយ្ហំ ឥទ្ធិវិធញាណសង្ខាតំ ឧត្តរិមនុស្សធម្ម”ន្តិអាទិនា តត្ថ តត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។

ឧត្តរិមនុស្សធម្មាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទសពលញាណវណ្ណនា

១៤៨. យទិបិ អាទិតោ អភិញ្ញាត្តយវសេន ទេសនាយ អាគតត្តា ចេតោបរិយញាណានន្តរំ ឧបរិ តិស្សោ អភិញ្ញា វត្តព្ពា សិយុន្តិ វត្តព្ពំ សិយា, អត្ថតោ បន វិជ្ជាត្តយំ យថាវុត្តអភិញ្ញាត្តយមេវាតិ កត្វា “**តិស្សោ វិជ្ជា វត្តព្ពា សិយុ**”ន្តិ វុត្តំ។ កស្មា បនេត្ថ “**តាសុ វុត្តាសុ ឧបរិ ទសពលញាណំ ន បរិបូរតី**”តិ វុត្តំ, ននុ ឥមានិ ញាណានិ សេសាភិញ្ញា វិយ អត្តនោ វិសយស្ស អភិជាននដ្ឋំ ឧបាទាយ អភិញ្ញាសុ វត្តព្ពានិ, អកម្បិយដ្ឋំ បន ឧបត្ថម្ភនដ្ឋញ្ច ឧបាទាយ ពលញាណេសុ យថា សម្មាសតិអាទយោ ឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គេសូតិ? នយិទមេវំ។ តត្ថ ហិ ធម្មានំ ធម្មកិច្ចវិសេសវិភាវនបរាយ ទេសនាយ វុត្តំ, ឥធ បន សត្ថុ គុណវិសេសវិភាវនបរាយ ទេសនាយ តថា វត្តុំ ន សក្កា អត្ថតោ អនញ្ញត្តា, ឯកច្ចានំ បុថុជ្ជនានំ ឯវំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជេយ្យ “កិមិទំ ភគវា ហេដ្ឋា វុត្តគុណេ បុនបិ គណ្ហន្តោ គុណាធិកទស្សនំ ករោតី”តិ។ តស្មា សុវុត្តមេតំ “ឧបរិ ទសពលញាណំ ន បរិបូរតី”តិ។

អញ្ញេហិ អសាធារណានីតិ កស្មា វុត្តំ (អ. និ. ដី. ៣.១០.២១), ននុ ចេតានិ សាវកានម្បិ ឯកច្ចានំ ឧប្បជ្ជន្តីតិ? កាមំ ឧប្បជ្ជន្តិ, យាទិសានិ បន ពុទ្ធានំ ឋានាដ្ឋានញាណាទីនិ, ន តាទិសានិ តទញ្ញេសំ កទាចិបិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ អញ្ញេហិ អសាធារណានីតិ។ តេនាហ “**តថាគតស្សេវ ពលានី**”តិ។ ឥមមេវ ហិ យថាវុត្តលេសំ អបេក្ខិត្វា តទភាវតោ អាសយានុសយញាណាទីសុ ឯវ អសាធារណគុណសមញ្ញា និរូឡ្ហា។ កាមំ ញាណពលានំ

ញាណសម្ភារោ វិសេសបច្ចយោ, បុញ្ញសម្ភារោបិ បន នេសំ បច្ចយោ ឯវ , ញាណសម្ភារស្សបិ វា បុញ្ញសម្ភារភាវតោ “**បុញ្ញុស្សយសម្បត្តិយា អាគតានី**”តិ វុត្តំ។

បកតិហត្ថិកុលន្តិ (សំ. និ. ២.២២) គិរិចរនទីចរវនចរាទិប្បភេទា គោចរិយកាលាវកនាមា សព្ពាបិ ពលេន បាកតិកា ហត្ថិជាតិ។ **ទសន្នំ បុរិសាន**ន្តិ ថាមមជ្ឈិមានំ ទសន្នំ បុរិសានំ។ ឯកស្ស តថាគតស្ស កាយពលន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **ឯកស្សា**តិ ច តថា ហេដ្ឋាកថាយំ អាគតត្តា ទេសនាសោតេន វុត្តំ។ **នារាយនសង្ខាតពល**ន្តិ ឯត្ថ នារា វុច្ចន្តិ រស្មិយោ, តា ពហូ នានាវិធា ឥតោ ឧប្បជ្ជន្តីតិ **នារាយនំ,** វជិរំ, តស្មា នារាយនសង្ខាតពលន្តិ វជិរសង្ខាតពលន្តិ អត្ថោ។ **ញាណពលំ បន បាឡិយំ អាគតមេវ,** ន កាយពលំ វិយ អដ្ឋកថារុឡ្ហមេវាតិ អធិប្បាយោ។ “**សំយុត្តកេ អាគតានិ តេសត្តតិ ញាណានិ សត្តសត្តតិ ញាណានី**”តិ វុត្តំ (វិភ. មូលដី. ៧៦០), តត្ថ បន និទានវគ្គេ សត្តសត្តតិ អាគតានិ ចតុចត្តារីសញ្ច, តេសត្តតិ បន បដិសម្ភិទាមគ្គេ (បដិ. ម. ១.៧៣ មាតិកា) សុតមយាទីនិ អាគតានិ ទិស្សន្តិ, ន សំយុត្តកេ។ **អញ្ញានិបី**តិ ឯតេន ញាណវត្ថុវិភង្គេ ឯកកាទិវសេន វុត្តានិ, អញ្ញត្ថ ច “បុព្ពន្តេ ញាណ”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ១០៧៦) ព្រហ្មជាលាទីសុ (ទី. និ. ១.៣៦) ច “តយិទំ តថាគតោ បជានាតិ, ឥមានិ ទិដ្ឋិដ្ឋានានិ ឯវំ គហិតានី”តិអាទិនា វុត្តានិ អនេកានិ ញាណប្បភេទានិ សង្គណ្ហាតិ។ យាថាវបដិវេធតោ សយញ្ច អកម្បិយំ បុគ្គលញ្ច តំសមង្គឹ នេយ្យេសុ អធិពលំ ករោតីតិ អាហ “**អកម្បិយដ្ឋេន ឧបត្ថម្ភនដ្ឋេន ចា**”តិ។

ឧសភស្ស ឥទន្តិ **អាសភំ,** (អ. និ. ដី. ២.៤.៨) សេដ្ឋំ ឋានំ។ សព្ពញ្ញុតបដិជាននវសេន អភិមុខំ គច្ឆន្តិ, អដ្ឋ វា បរិសា ឧបសង្កមន្តីតិ **អាសភា,** បុព្ពពុទ្ធា។ **ឥទំ បនា**តិ ពុទ្ធានំ ឋានំ សព្ពញ្ញុតមេវ វទតិ។ **តិដ្ឋមានោវា**តិ អវទន្តោបិ (សំ. និ. ដី. ២.២.២២) តិដ្ឋមានោវ បដិជានាតិ នាមាតិ អត្ថោ។ **ឧបគច្ឆតី**តិ អនុជានាតិ។

អដ្ឋសុ បរិសាសូតិ “អភិជានាមិ ខោ បនាហំ, សារិបុត្ត, អនេកសតំ ខត្តិយបរិសំ...បេ.... តត្រ វត មំ ភយំ វា សារជ្ជំ វា ឱក្កមិស្សតីតិ និមិត្តមេតំ, សារិបុត្ត, ន សមនុបស្សាមី”តិ (ម. និ. ១.១៥១) វុត្តាសុ អដ្ឋសុ បរិសាសុ។ **អភីតនាទំ នទតី**តិ បរតោ ទស្សិតញាណយោគេន ទសពលោហន្តិ អភីតនាទំ នទតិ។ **សីហនាទសុត្តេន ខន្ធវគ្គេ** (សំ. និ. ៣.៧៨) អាគតេន។

“ទេវមនុស្សានំ ចតុចក្កំ វត្តតី”តិ (អ. និ. ៤.៣១) សុត្តសេសេន សប្បុរិសូបស្សយាទីនំ ផលសម្បត្តិបវត្តិ, បុរិមសប្បុរិសូបស្សយាទី ឧបនិស្សាយ បច្ឆិមសប្បុរិសូបស្សយាទីនំ សម្បត្តិបវត្តិ វា វុត្តាតិ អាទិ-សទ្ទេន តត្ថ ច ចក្ក-សទ្ទស្ស គហណំ វេទិតព្ពំ។ វិចក្កសណ្ឋានា អសនិ ឯវ **អសនិវិចក្កំ។ ឧរចក្កាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អាណាសមូហាទីសុបិ ចក្ក-សទ្ទស្ស បវត្តិ វេទិតព្ពា។ “សង្ឃភេទំ ករិស្សាម ចក្កភេទ”ន្តិអាទីសុ (បារា. ៤០៩; ចូឡវ. ៣៤៣) ហិ អាណា “ចក្ក”ន្តិ វុត្តា, “ទេវចក្កំ អសុរចក្ក”ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ដី. ២.៤.៨) សមូហោតិ។ បដិវេធនិដ្ឋត្តា អរហត្តមគ្គញាណំ បដិវេធោតិ “**ផលក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាមា**”តិ វុត្តំ។ តេន បដិលទ្ធស្សបិ ទេសនាញាណស្ស កិច្ចនិប្ផត្តិ បរស្ស ពុជ្ឈនមត្តេន ហោតីតិ “**អញ្ញាតកោណ្ឌញ្ញស្ស សោតាបត្តិ...បេ.... ផលក្ខណេ បវត្តំ នាមា**”តិ វុត្តំ។ តតោ បរំ បន យាវ បរិនិព្ពានា ទេសនាញាណប្បវត្តិ តស្សេវ បវត្តិតស្ស ធម្មចក្កស្ស ឋានន្តិ វេទិតព្ពំ បវត្តិតចក្កស្ស ចក្កវត្តិនោ ចក្ករតនស្ស ឋានំ វិយ។

“**តិដ្ឋតី**”តិ វុត្តំ, កឹ ភូមិយំ បុរិសោ វិយ? នោតិ អាហ “**តទាយត្តវុត្តិតាយា**”តិ។ **ឋាន**ន្តិ ចេត្ថ អត្តលាភោ ធរមានតា ច, ន គតិនិវត្តីតិ អាហ “**ឧប្បជ្ជតិ ចេវ បវត្តតិ ចា**”តិ ។ យត្ថ បនេតំ ទសពលញាណំ វិត្ថារិតំ, តំ ទស្សេន្តោ “**អភិធម្មេ បនា**”តិអាទិមាហ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

សមាទិយន្តីតិ **សមាទានានិ,** តានិ បន សមាទិយិត្វា កតានិ ហោន្តីតិ អាហ “**សមាទិយិត្វា កតាន**”ន្តិ។ **កម្មមេវ វា កម្មសមាទាន**ន្តិ ឯតេន សមាទានសទ្ទស្ស អបុព្ពត្ថាភាវំ ទស្សេតិ មុត្តគតសទ្ទេ គតសទ្ទស្ស វិយ។ **គតី**តិ និរយាទិគតិយោ។ **ឧបធី**តិ អត្តភាវោ។ **កាលោ**តិ កម្មស្ស វិបច្ចនារហកាលោ។ **បយោគោ**តិ វិបាកុប្បត្តិយា បច្ចយភូតា កិរិយា។

អគតិគាមិនិន្តិ និព្ពានគាមិនឹ។ វក្ខតិ ហិ “និព្ពានញ្ចាហំ, សារិបុត្ត, បជានាមិ និព្ពានគាមិញ្ច មគ្គំ និព្ពានគាមិនិញ្ច បដិបទ”ន្តិ (ម. និ. ១.១៥៣)។ ពហូសុបិ មនុស្សេសុ ឯកមេវ បាណំ ឃាតេន្តេសុ កាមំ សព្ពេសំ ចេតនា តស្សេវេកស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយារម្មណា, តំ បន កម្មំ តេសំ នានាការំ។ តេសុ (វិភ. អដ្ឋ. ៨១១) ហិ ឯកោ អាទរេន ឆន្ទជាតោ ករោតិ, ឯកោ “ឯហិ ត្វម្បិ ករោហី”តិ បរេហិ និប្បីឡិតោ ករោតិ, ឯកោ សមានច្ឆន្ទោ វិយ ហុត្វា អប្បដិពាហមានោ វិចរតិ។ តេសុ ឯកោ តេនេវ កម្មេន និរយេ និព្ពត្តតិ, ឯកោ តិរច្ឆានយោនិយំ, ឯកោ បេត្តិវិសយេ។ តំ តថាគតោ អាយូហនក្ខណេ ឯវ – “ឥមិនា នីហារេន អាយូហិតត្តា ឯស និរយេ និព្ពត្តិស្សតិ,

ឯស តិរច្ឆានយោនិយំ, ឯស បេត្តិវិសយេ”តិ ជានាតិ។ និរយេ និព្ពត្តមានម្បិ – “ឯស មហានិរយេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ឧស្សទនិរយេ”តិ ជានាតិ។ តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តមានម្បិ – “ឯស អបាទកោ ភវិស្សតិ, ឯស ទ្វិបាទកោ, ឯស ចតុប្បទោ, ឯស ពហុប្បទោ”តិ ជានាតិ។ បេត្តិវិសយេ និព្ពត្តមានម្បិ – “ឯស និជ្ឈាមតណ្ហិកោ ភវិស្សតិ, ឯស ខុប្បិបាសិកោ, ឯស បរទត្តូបជីវី”តិ ជានាតិ។ តេសុ ច កម្មេសុ – “ឥទំ កម្មំ បដិសន្ធិមាកឌ្ឍិស្សតិ, ឥទំ អញ្ញេន ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឧបធិវេបក្កំ ភវិស្សតី”តិ ជានាតិ។

តថា សកលគាមវាសិកេសុ ឯកតោ បិណ្ឌបាតំ ទទមានេសុ កាមំ សព្ពេសម្បិ ចេតនា បិណ្ឌបាតារម្មណាវ, តំ បន កម្មំ តេសំ នានាការំ។ តេសុ ហិ ឯកោ អាទរេន ករោតីតិ សេសំ បុរិមសទិសំ, តស្មា តេសុ កេចិ ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តិ, កេចិ មនុស្សលោកេ, តំ តថាគតោ អាយូហនក្ខណេយេវ ជានាតិ – “ឥមិនា នីហារេន អាយូហិតត្តា ឯស មនុស្សលោកេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ទេវលោកេ, តត្ថាបិ ឯស ខត្តិយកុលេ, ឯស ព្រាហ្មណកុលេ, ឯស វេស្សកុលេ, ឯស សុទ្ទកុលេ, ឯស បរនិម្មិតវសវត្តីសុ, ឯស និម្មានរតីសុ, ឯស តុសិតេសុ, ឯស យាមេសុ, ឯស តាវតឹសេសុ, ឯស ចាតុមហារាជិកេសុ, ឯស ភុម្មទេវេសូ”តិអាទិនា តត្ថ តត្ថ ហីនបណីតសុវណ្ណទុព្ពណ្ណ អប្បបរិវារមហាបរិវារតាទិភេទំ តំ តំ វិសេសំ អាយូហនក្ខណេយេវ ជានាតិ។

តថា វិបស្សនំ បដ្ឋបេន្តេសុយេវ – “ឥមិនា នីហារេន ឯស កិញ្ចិ សល្លក្ខេតុំ ន សក្ខិស្សតិ, ឯស មហាភូតមត្តមេវ វវត្ថបេស្សតិ, ឯស រូបបរិគ្គហេយេវ ឋស្សតិ, ឯស អរូបបរិគ្គហេយេវ, ឯស នាមរូបបរិគ្គហេយេវ , ឯស បច្ចយបរិគ្គហេ ឯវ, ឯស លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាយ ឯវ, ឯស បឋមផលេយេវ, ឯស ទុតិយផលេ ឯវ, ឯស តតិយផលេ ឯវ, ឯស អរហត្តំ បាបុណិស្សតី”តិ ជានាតិ។ កសិណបរិកម្មំ ករោន្តេសុបិ – “ឥមស្ស បរិកម្មមត្តមេវ ភវិស្សតិ, ឯស និមិត្តំ ឧប្បាទេស្សតិ, ឯស អប្បនំ ឯវ បាបុណិស្សតិ, ឯស ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិស្សតី”តិ ជានាតិ។ តេនាហ “**ឥមស្ស ចេតនា**”តិអាទិ។

កាមនតោ, កាមេតព្ពតោ, កាមបដិសំយុត្តតោ ច កាមោ ធាតុ **កាមធាតុ។ អាទិ**-សទ្ទេន ព្យាបាទធាតុ-រូបធាតុ-អាទីនំ សង្គហោ។ **វិលក្ខណតាយា**តិ វិសទិសសភាវតាយ។ **ខន្ធាយតនធាតុលោក**ន្តិ អនេកធាតុំ នានាធាតុំ ខន្ធលោកំ អាយតនលោកំ ធាតុលោកំ យថាភូតំ បជានាតីតិ យោជនា។ “អយំ រូបក្ខន្ធោ នាម…បេ…. អយំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ នាម។ តេសុបិ ឯកវិធេន រូបក្ខន្ធោ, ឯកាទសវិធេន រូបក្ខន្ធោ (វិភ. ៣៣)។ ឯកវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ (វិភ. ៣៤-៦១)។ ឯកវិធេន សញ្ញាក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន សញ្ញាក្ខន្ធោ (វិភ. ៦២-៩១)។ ឯកវិធេន សង្ខារក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន សង្ខារក្ខន្ធោ (វិភ. ៩២-១២០)។ ឯកវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ពហុវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ (វិភ. ១២១-១៤៩) ឯវំ តាវ ខន្ធលោកស្ស, “ឥទំ ចក្ខាយតនំ នាម…បេ…. ឥទំ ធម្មាយតនំ នាម។ តត្ថ ទសាយតនា កាមាវចរា, ទ្វេ ចាតុភូមកា”តិអាទិនា (វិភ. ១៥៦-១៧១) អាយតនលោកស្ស, “អយំ ចក្ខុធាតុ នាម…បេ…. អយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ នាម, តត្ថ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ ចាតុភូមកា”តិអាទិនា (វិភ. ១៧២-១៨៨) ធាតុលោកស្ស អនេកសភាវំ នានាសភាវញ្ច បជានាតិ។ ន កេវលំ ឧបាទិន្នកសង្ខារលោកស្សេវ, អថ ខោ អនុបាទិន្នកសង្ខារលោកស្សបិ – “ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នត្តា ឥមស្ស រុក្ខស្ស ខន្ធោ សេតោ, ឥមស្ស កាឡោ, ឥមស្ស មដ្ឋោ, ឥមស្ស សកណ្ដកោ, ឥមស្ស ពហលត្តចោ, ឥមស្ស តនុត្តចោ, ឥមស្ស បត្តំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ឯវរូបំ, ឥមស្ស បុប្ផំ នីលំ បីតំ លោហិតំ ឱទាតំ សុគន្ធំ ទុគ្គន្ធំ, ឥមស្ស ផលំ ខុទ្ទកំ មហន្តំ ទីឃំ រស្សំ វដ្ដំ សុសណ្ឋានំ ទុស្សណ្ឋានំ មុទុកំ ផរុសំ សុគន្ធំ ទុគ្គន្ធំ មធុរំ តិត្តកំ កដុកំ អម្ពិលំ កសាវំ, ឥមស្ស កណ្ដកោ តិខិណោ កុណ្ឋោ ឧជុកោ កុដិលោ តម្ពោ កាឡោ ឱទាតោ ហោតី”តិអាទិនា បជានាតិ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធាទីនំ ឯវ ហិ ឯតំ ពលំ, ន អញ្ញេសំ។

នានាធិមុត្តិកតន្តិ នានាអជ្ឈាសយតំ។ អធិមុត្តិ នាម អជ្ឈាសយធាតុ អជ្ឈាសយសភាវោ។ សោ បន ហីនបណីតតាសាមញ្ញេន បាឡិយំ ទ្វិធាវ វុត្តោបិ ហីនបណីតាទិភេទេន អនេកវិធោតិ អាហ “**ហីនាទីហិ អធិមុត្តីហិ នានាធិមុត្តិកភាវ**”ន្តិ។ តត្ថ តត្ថ យេ យេ សត្តា យំយំអធិមុត្តិកា, តេ តេ តំតទធិមុត្តិកេ ឯវ សេវន្តិ ភជន្តិ បយិរុបាសន្តិ ធាតុសភាគតោ។ យថា គូថាទីនំ ធាតុសភាវោ ឯសោ, យំ គូថាទីហិ ឯវ សំសន្ទន្តិ សមេន្តិ, ឯវំ (បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយស្សេវេស សភាវោ, យំ) (វិភ. មូលដី. ៨១៣) ហីនជ្ឈាសយា ទុស្សីលាទីហិ ឯវ សំសន្ទន្តិ សមេន្តិ, សម្បន្នសីលាទយោ ច សម្បន្នសីលាទីហេវ។ តំ នេសំ នានាធិមុត្តិកតំ ភគវា យថាភូតំ បជានាតីតិ។

វុទ្ធិញ្ច ហានិញ្ចាតិ បច្ចយវិសេសេន សាមត្ថិយតោ អធិកតំ អនធិកតញ្ច។ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណនិទ្ទេសេ (វិភ. ៨១៤; បដិ. ម. ១.១១៣) “អាសយំ ជានាតិ អនុសយំ ជានាតី”តិ អាសយាទិជាននំ កស្មា និទ្ទិដ្ឋន្តិ? អាសយជាននាទិនា យេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ បរោបរេហិ សត្តា កល្យាណបាបាសយាទិកា ហោន្តិ, តេសំ ជាននស្ស វិភាវនតោ។ ឯវញ្ច កត្វា ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តអាសយានុសយញាណានំ វិសុំ អសាធារណតា, ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្ត

នានាធិមុត្តិកតាញាណានំ វិសុំ ពលតា ច សិទ្ធា ហោតិ។ តត្ថ អាសយន្តិ យត្ថ សត្តា និវសន្តិ, តំ តេសំ និវាសដ្ឋានំ ទិដ្ឋិគតំ វា យថាភូតញាណំ វា **អាសយោ។ អនុសយោ** អប្បហីនភាវេន ថាមគតោ កិលេសោ។ តំ បន ភគវា សត្តានំ អាសយំ ជានន្តោ តេសំ តេសំ ទិដ្ឋិគតានំ, វិបស្សនាមគ្គញាណានញ្ច អប្បវត្តិក្ខណេបិ ជានាតិ។ វុត្តំ ហេតំ –

“កាមំ សេវន្តំយេវ ភគវា ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ កាមគរុកោ កាមាសយោ កាមាធិមុត្តោ’តិ។ កាមំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ នេក្ខម្មគរុកោ នេក្ខម្មាសយោ នេក្ខម្មាធិមុត្តោ’តិ។ នេក្ខម្មំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ។ ព្យាបាទំ, អព្យាបាទំ, ថិនមិទ្ធំ, អាលោកសញ្ញំ សេវន្តំយេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ ថិនមិទ្ធគរុកោ ថិនមិទ្ធាសយោ ថិនមិទ្ធាធិមុត្តោ’តិ” (បដិ. ម. ១.១១៣)។

បឋមាទីនំ ចតុន្នំ ឈានានន្តិ រូបាវចរានំ បឋមាទីនំ បច្ចនីកឈាបនដ្ឋេន អារម្មណូបនិជ្ឈានដ្ឋេន ច ឈានានំ។ ចតុក្កនយេន ហេតំ វុត្តំ។ **អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខាន**ន្តិ ឯត្ថ បដិបាដិយា សត្ត អប្បិតប្បិតក្ខណេ បច្ចនីកធម្មេហិ វិមុច្ចនតោ អារម្មណេ ច អធិមុច្ចនតោ វិមោក្ខា នាម, អដ្ឋមោ បន សព្ពសោ សញ្ញាវេទយិតេហិ វិមុត្តត្តា អបគមវិមោក្ខោ នាម។ ចតុក្កនយបញ្ចកនយេសុ បឋមឈានសមាធិ សវិតក្កសវិចារោ នាម, បញ្ចកនយេ ទុតិយជ្ឈានសមាធិ អវិតក្កវិចារមត្តោ, នយទ្វយេបិ ឧបរិ តីសុ ឈានេសុ សមាធិ អវិតក្កអវិចារោ, សមាបត្តីសុ បដិបាដិយា អដ្ឋន្នំ សមាធីតិបិ នាមំ, សមាបត្តីតិបិ ចិត្តេកគ្គតាសព្ភាវតោ, និរោធសមាបត្តិយា តទភាវតោ ន សមាធីតិ នាមំ។ **ហានភាគិយធម្ម**ន្តិ អប្បគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ កាមាទិអនុបក្ខន្ទនំ។ **វិសេសភាគិយធម្ម**ន្តិ បគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ ទុតិយជ្ឈានាទិបក្ខន្ទនំ។ ឥតិ សញ្ញាមនសិការានំ កាមាទិទុតិយជ្ឈានាទិបក្ខន្ទនានិ ហានភាគិយវិសេសភាគិយធម្មាតិ ទស្សិតានិ, តេហិ បន ឈានានំ តំសភាវតា ធម្ម-សទ្ទេន វុត្តា។ **តស្មា**តិ វុត្តមេវត្ថំ ហេតុភាវេន បច្ចាមសតិ។ **វោទាន**ន្តិ បគុណតាសង្ខាតំ វោទានំ។ តញ្ហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋហិត្វា ទុតិយជ្ឈានាទិអធិគមស្ស បច្ចយត្តា **“វុដ្ឋាន”**ន្តិ វុត្តំ។ យេ (អ. និ. ដី. ៣.១០.២១) បន “និរោធតោ ផលសមាបត្តិយា វុដ្ឋានន្តិ បាឡិ នត្ថី”តិ វទន្តិ, តេ “និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ផលសមាបត្តិយា អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឥមាយ **បាឡិយា** (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧) បដិសេធេតព្ពា។ យោ សមាបត្តិលាភី សមានោ ឯវ **“ន** លភាមហ”ន្តិ, កម្មដ្ឋានំ សមានំ ឯវ “ន កម្មដ្ឋាន”ន្តិ សញ្ញី ហោតិ, សោ សម្បត្តិំយេវ សមានំ “វិបត្តី”តិ បច្ចេតីតិ វេទិតព្ពោ។

១៤៩. អប្បួនន្តិ និគមនំ។ **ន តថា ទដ្ឋព្ព**ន្តិ យថា បរវាទិនា វុត្តំ, តថា ន ទដ្ឋព្ពំ។ **សកសកកិច្ចមេវ ជានាតី**តិ ឋានាដ្ឋានជាននាទី សកំ សកំយេវ កិច្ចំ កាតុំ ជានាតិ, យថាសកមេវ វិសយំ បដិវិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ **តម្បី**តិ តេហិ ទសពលញាណេហិ ជានិតព្ពម្បិ។ **កម្មន្តរវិបាកន្តរមេវា**តិ កម្មន្តរស្សវិបាកន្តរមេវ ជានាតិ, ចេតនាចេតនាសម្បយុត្តធម្មេ និរយាទិនិព្ពានគាមិនិបដិបទាភូតេ កម្មន្តិ គហេត្វា អាហ **“កម្មបរិច្ឆេទមេវា”**តិ។ ធាតុនានត្តញ្ច ធាតុនានត្តការណញ្ច **ធាតុនានត្តការណ**ន្តិ ឯកទេសសរូបេកសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ តញ្ហិ ញាណំ តទុភយម្បិ ជានាតិ, “ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នត្តា”តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ៨១២) តថា ចេវ សំវណ្ណិតំ។ **សច្ចបរិច្ឆេទមេវា**តិ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន សច្ចានំ បរិច្ឆិន្ទនមេវ។ **អប្បេតុំ ន សក្កោតិ** អដ្ឋមនវមពលានិ វិយ តំសទិសំ ឥទ្ធិវិធញាណំ វិយ **វិកុព្ពិតុំ**។ ឯតេនស្ស ពលសទិសតញ្ច និវារេតិ។ ឈានាទិញាណំ វិយ វា **អប្បេតុំ វិកុព្ពិតុ**ញ្ច។ យទិបិ ហិ “ឈានាទិបច្ចវេក្ខណាញាណំ សត្តមពល”ន្តិ តស្ស សវិតក្កសវិចារតា វុត្តា, តថាបិ “ឈានាទីហិ វិនា បច្ចវេក្ខណា នត្ថី”តិ ឈានាទិសហគតំ ញាណំ តទន្តោគធំ កត្វា ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ឈានាទិកិច្ចំ វិយ ន សព្ពំ ពលកិច្ចំ កាតុំ សក្កោតីតិ ទស្សេតុំ **“ឈានំ ហុត្វា អប្បេតុំ ន សក្កោតិ ឥទ្ធិ ហុត្វា វិកុព្ពិតុំ ន សក្កោតី”**តិ វុត្តំ, ន បន កស្សចិ ពលស្ស ឈានឥទ្ធិភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវំ កិច្ចវិសេសវសេនបិ ទសពលញាណសព្ពញ្ញុតញ្ញាណានំ វិសេសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិតក្កត្តិកភូមន្តរវសេនបិ តំ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **បដិបាដិយា**តិអាទិតោ បដ្ឋាយ បដិបាដិយា។

អនុបទវណ្ណនំ កត្វា វេទិតព្ពានីតិ សម្ពន្ធោ។ កិលេសាវរណំ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ, កិលេសាវរណស្ស អភាវោ អាសវក្ខយាធិគមស្ស ឋានំ, តព្ភាវោ អដ្ឋានំ, អនធិគមស្ស បន តទុភយំ យថាក្កមំ អដ្ឋានញ្ច ឋានញ្ចាតិ តត្ថ ការណំ ទស្សេន្តោ **“លោកិយ...បេ.... ទស្សនតោ ចា”**តិ អាហ។ តត្ថ លោកិយសម្មាទិដ្ឋិយា ឋិតិ អាសវក្ខយាធិគមស្ស ឋានំ កិលេសាវរណាភាវស្ស ការណត្តា។ សា ហិ តស្មិំ សតិ ន ហោតិ, អសតិ ច ហោតិ។ ឯតេន តស្សា អដ្ឋិតិយា តស្ស អដ្ឋានតា វុត្តា ឯវ។ **នេសំ** វេនេយ្យសត្តានំ។ **ធាតុវេមត្តទស្សនតោ**តិ កាមធាតុអាទីនំ បវត្តិភេទទស្សនតោ។ យទគ្គេន ធាតុវេមត្តំ ជានាតិ, តទគ្គេន ចរិយាវិសេសម្បិ ជានាតិ។ **ធាតុវេមត្តទស្សនតោ**តិ វា ធម្មធាតុវេមត្តទស្សនតោ។ សព្ពាបិ ហិ ចរិយា ធម្មធាតុបរិយាបន្នា ឯវាតិ។ **បយោគំ អនាទិយិត្វាបិ** សន្តតិមហាមត្តាទីនំ (ធ. ប. ១៤២) វិយ។ **ទិព្ពចក្ខុញាណានុភាវតោ បត្តព្ពេនា**តិ ឯត្ថ ទិព្ពចក្ខុនា បរស្ស

ហទយវត្ថុសន្និស្សយលោហិតវណ្ណទស្សនមុខេន តទា បវត្តមានចិត្តជានន្តំ បរិកម្មករណំ នាម សាវកានំ, តញ្ច ខោ អាទិកម្មិកានំ, យតោ ទិព្ពចក្ខុអានុភាវតោ ចេតោបរិយញាណស្ស បត្តព្ពតា សិយា, ពុទ្ធានំ បន យទិបិ អាសវក្ខយញាណាធិគមតោ បគេវ ទិព្ពចក្ខុញាណាធិគមោ, តថាបិ តថា បរិកម្មករណំ នត្ថិ វិជ្ជាត្តយសិទ្ធិយា សិជ្ឈនតោ។ សេសាភិញ្ញាត្តយេ ចេតោបរិយញាណំ ទិព្ពចក្ខុញាណាធិគមេន បត្តន្តិ ច វត្តព្ពតំ លភតីតិ តថា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

បុន ឯវរូបឹ វាចំ ន វក្ខាមីតិ ចិត្តំ ឧប្បាទេន្តោ តំ វាចំ បជហតិ នាម។ វាចាយ បន សោ អត្ថោ បាកដោ ហោតីតិ “**វទន្តោ**”តិ វុត្តំ។ **ទិដ្ឋឹ ន គណ្ហិស្សាមី**តិ ទិដ្ឋិគ្គាហបដិក្ខេបោ។ ទិដ្ឋិយា អនុប្បាទនំ បជហនមេវាតិ អាហ “**បជហន្តោ**”តិ។ **សោ** អរិយូបវាទី **និរយេ ឋបិតោយេវ**, នាស្ស និរយូបបត្តិយា កោចិ វិពន្ធោ ឯកំសិកោ អយមត្ថោតិ អធិប្បាយោ។

អស្សាតិ ឯកំសិកភាវស្ស។ សិក្ខាហិ សីលសមាធិបញ្ញាហិ, តទត្ថាយ វិបស្សនាយ ច វិនា អញ្ញារាធនស្ស អសម្ភវតោ “**លោកិយលោកុត្តរា សីលសមាធិបញ្ញា វេទិតព្ពា**”តិ វត្វា បុន អាសន្នតរេ សីលាទិកេ ទស្សេន្តោ “**លោកុត្តរវសេនេវ វិនិវត្តេតុម្បិ វដ្ដតី**”តិ អាហ, តស្មា អគ្គមគ្គបរិយាបន្នា សីលាទយោ វេទិតព្ពា។ អគ្គមគ្គដ្ឋស្ស ហិ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ ឯកំសិកា អញ្ញារាធនា, ឥតរេសំ អនេកំសិកាតិ។ សម្បជ្ជនំ **សម្បទា**, និប្ផត្តីតិ អត្ថោ, តស្មា **ឯវំសម្បទ**ន្តិ ឯវំអវិរជ្ឈនកនិប្ផត្តិកន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ “**ឥមម្បិ ការណ**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **ការណ**ន្តិ យុត្តិ។ តត្រាយំ យុត្តិនិទ្ធារណា “និរយូបគោ អរិយូបវាទី តទាទាយស្ស អវិជ្ជមានតោ សេយ្យថាបិ មិច្ឆាទិដ្ឋី”តិ។ ឯត្ថ ច “តំ វាចំ អប្បហាយា”តិអាទិវចនេន តទាទាយស្ស អប្បហានេន ច អរិយូបវាទោ អន្តរាយិកោ អនត្ថាវហោ ច, បហានេន បន អច្ចយំ ទេសេត្វា ខមាបនេន អនន្តរាយិកោ អត្ថាវហោ ច យថា តំ វុឌ្ឋិតា ទេសិតា ច អាបត្តីតិ ទស្សេតិ។

ទសពលញាណវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុវេសារជ្ជញាណវណ្ណនា

១៥០. ព្យាមោហភយវសេន (អ. និ. ដី. ២.៤.៨) សរណបរិយេសនំ សារជ្ជនំ សារទោ, ព្យាមោហភយំ, វិគតោ សារទោ ឯតស្សាតិ វិសារទោ, តស្ស ភាវោ **វេសារជ្ជំ**។ តំ បន ញាណសម្បទំ បហានសម្បទំ ទេសនាវិសេសសម្បទំ ខេមំ និស្សាយ បវត្តំ ចតុព្ពិធំ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ តេនាហ “**ចតូសុ ឋានេសូ**”តិអាទិ។ **ទស្សិតធម្មេសូ**តិ វុត្តធម្មេសុ។ វចនមត្តមេវ ហិ តេសំ, ន បន ទស្សនំ តាទិសស្សេវ ធម្មស្ស អភាវតោ។ ភគវតា ឯវំ វា “ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធា”តិ បរស្ស វចនវសេន **ទស្សិតធម្មេសុ**។ “ធម្មបដិសម្ភិទា”តិអាទីសុ (វិភ. ៧១៨) វិយ **ធម្ម**-សទ្ទោ ហេតុបរិយាយោតិ អាហ “**សហធម្មេនាតិ សហេតុនា**”តិ។ **ហេតូ**តិ ច ឧបបត្តិសាធនហេតុ វេទិតព្ពោ, ន ការកោ សម្បាបកោ ច។ **អប្បមាណ**ន្តិ អនិទស្សនំ។ និទស្សនញ្ហិ អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ បមាណង្គតាយ “បមាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **និមិត្ត**ន្តិ ចោទនាយ ការណំ។ តត្ថ ចោទកោ ចោទនំ ករោតីតិ **ការណំ**, ធម្មោ ចោទនំ ករោតិ ឯតេនាតិ **ការណំ**។ តេនាហ “**បុគ្គលោបី**”តិអាទិ។ **ខេម**ន្តិ កេនចិ អប្បដិពន្ធិយភាវេន អនុបទ្ទុតតំ។

អន្តរាយោ ឯតេសំ អត្ថិ, អន្តរាយេវា យុត្តាតិ **អន្តរាយិកា**។ ឯវំភូតា បន តេ យស្មា អន្តរាយករា នាម ហោន្តិ, តស្មា អាហ “**អន្តរាយំ ករោន្តីតិ អន្តរាយិកា**”តិ។ អសញ្ចិច្ច វីតិក្កមោ ន តថា សាវជ្ជោតិ កត្វា វុត្តំ “**សញ្ចិច្ច វីតិក្កន្តា**”តិ។ **សត្ត អាបត្តិក្ខន្ធា**តិអាទិ និទស្សនមត្តំ ឥតរេសម្បិ ចតុន្នំ “អន្តរាយិកា”តិ វុត្តធម្មានំ តព្ភាវេ ព្យភិចារាភាវតោ។ **ឥធ បន មេថុនធម្មោ អធិប្បេតោ**តិ ឥទំ អដ្ឋុប្បត្តិវសេន វុត្តំ **អរិដ្ឋសិក្ខាបទំ** (បាចិ. ៤១៧-៤២២) វិយ។ យស្មា តង្គណម្បិ កាមេសុ (អ. និ. ដី. ២.៤.៨) អាទីនវំ ទិស្វា វិរត្តោ (អ. និ. ដី. ២.៤.៨) ហោតិ ចេ, វិសេសំ អធិគច្ឆតិ, ន កាមេសុ អាសត្តោ, តស្មា វុត្តំ “**មេថុនំ…បេ…. អន្តរាយោ ហោតី**”តិ។ តត្ថ **យស្ស កស្សចី**តិ ន កេវលំ បព្ពជិតស្សេវ, អថ ខោ យស្ស កស្សចិ។ តថា ហិ វុត្តំ “មេថុនមនុយុត្តស្ស, មុស្សតេវាបិ សាសន”ន្តិ។ **តស្មឹ អនិយ្យានិកធម្មេ**តិ តស្មឹ បរេន បរិកប្បិតអនិយ្យានិកធម្មនិមិត្តំ។ និមិត្តត្ថេ ហិ ឥទំ ភុម្មវចនំ។

ចតុវេសារជ្ជញាណវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អដ្ឋបរិសវណ្ណនា

១៥១. បុរិសស្ស សូរតរភាវោ នាម សង្គាមេ បាកដោ ហោតិ, ន គេហេ និសិន្នកាលេ, ឯវំ វេសារជ្ជញាណស្ស អានុភាវោ បណ្ឌិតបរិសាសុ យត្ថ កត្ថចីតិ ទស្សេន្តោ “**វេសារជ្ជញាណស្ស ពលទស្សនត្ថ**”ន្តិ អាហ។ **សន្និបតិត្វា និសិន្នដ្ឋាន**ន្តិ ឋានសីសេន សន្និបតិតខត្តិយបរិសមេវ ទស្សេតិ។ **ឯសេវ នយោ សព្ពត្ថា**តិ អតិទេសេន អាវិភាវិតមត្ថំ ទស្សេតុំ “**មារកាយិកាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ សទិសត្ថវិសយត្តា អតិទេសស្ស។ យថា ហិ ខត្តិយានំ សមូហោ ខត្តិយបរិសាតិ អយមត្ថោ លព្ភតិ, ន ឯវំ “មារបរិសា”តិ ឯត្ថ, មារស្ស បរិសាតិ បន មារបរិសាតិ អយមត្ថោ អធិប្បេតោ។ តេនាហ “**មារកាយិកានំ...បេ.... ន មារាន**”ន្តិ។ **មារកាយិកាន**ន្តិ មារបក្ខិយានំ។ **ឧគ្គដ្ឋាន ទស្សនវសេនា**តិ សារជ្ជិតព្ពដ្ឋានទស្សនវសេន, ឯវំ ឧគ្គា ខត្តិយា អត្តនោ បុញ្ញតេជេនាតិ អធិប្បាយោ។ **ព្រាហ្មណា តីសុ វេទេសូ**តិ ឥទំ ឥតរេសំ អវិសយទស្សនវសេន វុត្តំ។ វេទេ សជ្ឈាយន្តាបិ ហិ ខត្តិយា វេស្សា ច តទត្ថវិចារណាយ យេភុយ្យេន អសមត្ថា ឯវាតិ។ កស្មា បនេត្ថ យាមាទិបរិសា ន គហិតាតិ? ភុសំ កាមាភិគិទ្ធតាយ យោនិសោមនសិការវិរហតោ។ យាមាទយោ ហិ ឧឡារុឡារេ កាមេ បដិសេវន្តា តត្ថាភិគិទ្ធតាយ ធម្មស្សវនាយ សភាវេន ចិត្តម្បិ ន ឧប្បាទេន្តិ, មហាពោធិសត្តានំ បន ពុទ្ធានញ្ច អានុភាវេន អាកឌ្ឍិយមានា កទាចិ តេសំ បយិរុបាសនាទីនិ ករោន្តិ តាទិសេ មហាសមយេ។ តេនេវ ហិ វិមានវត្ថុទេសនាបិ តន្និមិត្តា ពហុលា នាហោសិ។ មនុស្សានំ វសេនាយំ កតា។

បរចក្កវាឡេសុ ច មនុស្សានំ វិសេសាធិគមោ នត្ថីតិ បុច្ឆតិ “**កឹ បន ភគវា អញ្ញានិ ចក្កវាឡានិបិ គច្ឆតី**”តិ។ ឥតរោ យទិបិ តេសំ អរិយធម្មាធិគមោ នត្ថិ, វាសនាយ បន តត្ថ គន្ត្វា ធម្មំ ទេសេតីតិ ទស្សេន្តោ “**អាមគច្ឆតី**”តិ អាហ។ **កេយូរំ** នានាវិធរតនបរិសិព្ពិតសុវណ្ណជាលវិនទ្ធំ ភុជាភរណំ។ **អង្គទំ** នានាគន្ធគន្ធិតំ, កេវលំ វា សុវណ្ណមយំ ពាហុវលយំ។ **ឆិន្នស្សរា**តិ ទ្វិធាភូតស្សរា (ទី. និ. ដី. ២.១៧២) **គគ្គរស្សរា**តិ គគ្គរិកាយ វិយ គគ្គរាយមានខរស្សរា (ទី. និ. ដី. ២.១៧២; អ. និ. ដី. ៣.៨.៦៩)។ **ភាសន្តរ**ន្តិ តេសំ ភាសំ (ទី. និ. ដី. ២.១៧២; អ. និ. ដី. ៣.៨.៦៩) សន្ធាយាហ។ “**វីមំសា ឧប្បជ្ជតី**”តិ សង្ខេបតោ វុត្តំ វិវរិតុំ “**ឥទំ វុត្តំ ហោតី**”តិអាទិ វុត្តំ។

សង្គម្មាតិ សមាគន្ត្វា។ អាទិតោ លាបោ **អាលាបោ**, វចនបដិវចនវសេន សមំ លាបោ **សល្លាបោ**។ សម្មា, សមញ្ញា វា កថា សំកថា, សំកថាវ **សាកច្ឆា**។

អដ្ឋបរិសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុយោនិវណ្ណនា

១៥២. យវន្តិ តាយ សត្តា អមិស្សិតាបិ សមានជាតិតាយ មិស្សិតា វិយ ហោន្តីតិ **យោនិ**។ សា បន អត្ថតោ អណ្ឌាទិឧប្បត្តិដ្ឋានវិសិដ្ឋោ ខន្ធានំ ភាគសោ បវត្តិវិសេសោតិ អាហ “**ខន្ធកោដ្ឋាសោ យោនិ នាមា**”តិ។ **អណ្ឌេ ជាតា**តិ បឋមាយ ជាតិយា វសេន វុត្តំ, ទុតិយាយ បន អណ្ឌតោ, អណ្ឌេ វា ភិជ្ជមានេ ជាតាតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ “**អភិនិព្ភិជ្ជ ជាយន្តី**”តិ។ **វិនា**តិ ឯតេហិ អណ្ឌាទីហិ ពាហិរបច្ចយេហិ វិនា។ **ឧប្បតិត្វា វិយា**តិ ឧប្បជ្ជនវសេន បតិត្វា វិយ។ ពាហិរបច្ចយនិរបេក្ខត្តាយេវ វា ឧបបតនេ សាធុការិនោ ឧបបាតិកា, តេ ឯវ ឥធ **ឱបបាតិកា**តិ វុត្តា។ **អាទិ**-សទ្ទេន គព្ភមលេ និព្ពត្តមហាបទុមកុមារាទីនំ សង្គហោ។ និជ្ឈាមតណ្ហិក បេតានំ និច្ចំ ទុក្ខាតុរតាយ កាមសេវនា នត្ថិ , តស្មា តេ គព្ភសេយ្យកា ន ហោន្តិ, ជាលវន្តតាយ ន តាសំ កុច្ឆិយំ គព្ភោ សណ្ឋាតិ, តស្មា តេ ឱបបាតិកាយេវ សំសេទជត្តាយបិ អសម្ភវតោ។ **នេរយិកា វិយា**តិ និទស្សនាបទេសេន តេសម្បិ ឱបបាតិកត្តំ ទីបេតិ។ **អវសេសា**តិ និជ្ឈាមតណ្ហិកនេរយិកេ ឋបេត្វា អវសេសា វិនិបាតិកា។ យក្ខានំ ចាតុមហារាជិកតាយ ឱបបាតិកភាវេ ឯវ អាបន្នេ តំ និវត្តេតុំ “**ឯវំ យក្ខាបី**”តិ វុត្តំ។ តថា ហិ តេ ន ភុម្មទេវា ន ច វិនិបាតិកាតិ។

ចតុយោនិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចគតិវណ្ណនា

១៥៣. **គន្តព្ពា**តិ ឧបបជ្ជិតព្ពា។ យថា ហិ កម្មភវោ បរមត្ថតោ អសតិបិ ការកេ បច្ចយសាមគ្គិយា សិទ្ធោ តំសមង្គិនា សន្តានលក្ខណេន សត្តេន កតោតិ វោហរីយតិ, តថា ឧបបត្តិភវលក្ខណា គតិយោ បរមត្ថតោ អសតិបិ គមកេ តំតំកម្មវសេន យេសំ តានិ កម្មានិ, តេហិ គន្តព្ពាតិ វោហរីយន្តីតិ។ ឯវំ សទ្ទត្ថតោ គតឹ ទស្សេត្វា អត្ថុទ្ធារនយេនបិ តំ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ យេសុ និរយាទិភេទេសុ ឧបបត្តិភវេសុ គតិ-សទ្ទោ និរូឡ្ហោ, តតោ អញ្ញត្ថាបិ គតិសទ្ទប្បវត្តិ អត្ថិ, តំ ឯកេន គតិ-សទ្ទេន វិសេសេត្វា អាហ “**គតិគតី**”តិ យថា “ទុក្ខទុក្ខំ, (សំ. និ. ៤.៣២៧) រូបរូប”ន្តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៤៤៩) ច។ ឧប្បាទាវត្ថាយ គមនំ ឧបគមនន្តិ “**និព្ពត្តិគតី**”តិ

វុត្តោ។ **គតិ**ន្តិ ចិត្តគតី។ តេនាហ “**អជ្ឈាសយគតិ នាមា**”តិ, អជ្ឈាសយប្បវត្តីតិ អត្ថោ។ **តទដ្ឋកថាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ២.៥០៣) បន “គតិន្តិ និប្ផត្តិ”ន្តិ អត្ថោ វុត្តោ។ ព្រហ្មនិមន្តនសុត្តេ (ម. និ. ១.៥០៣) ហិ អយំ បាឡីតិ។ **ជុតិ**ន្តិ អានុភាវំ។ **វិភវោ**តិ វិនាសោ។ សោ ហិ វិគមោតិ អត្ថេន គតិ។ តេនេវ **និព្ពានំ អរហតោ គតី**តិ (បរិ. ៣៣៩) អនុបាទិសេសនិព្ពានំ អរហតោ គតិ វិគមោ វិភវោតិ អនេកត្ថត្តា ជាតូនំ។ **ទ្វេយេវ គតិយោ**តិ ទ្វេវ និប្ផត្តិយោតិ អត្ថោតិ អាហ “**អយំ និប្ផត្តិគតិ នាមា**”តិ។

យស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តំ ព្រូហេន្តោ ឯវ ឧប្បជ្ជតីតិ អយោ, សុខំ។ នត្ថិ ឯត្ថ អយោតិ **និរយោ**។ តតោ ឯវ រមិតព្ពំ អស្សាទេតព្ពំ តត្ថ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**និរតិអត្ថេន និរស្សាទដ្ឋេន និរយោ**”តិ។ **តិរិយំ អញ្ចិតា**តិ ទេវមនុស្សាទយោ វិយ ឧទ្ធំ ទីឃា អហុត្វា តិរិយំ ទីឃាតិ អត្ថោ។ បកដ្ឋតោ សុខតោ អយនំ អបគមោ **បេច្ចភាវោ,** តំ បេច្ចភាវំ **បត្តានំ វិសយោ**តិ បេតយោនិមេវ វទតិ។ **មនសោ ឧស្សន្នត្តា**តិ សតិសូរភាវព្រហ្មចរិយយោគ្យតាទិគុណវសេន ឧបចិតមានសតាយ ឧក្កដ្ឋគុណចិត្តតាយាតិ អត្ថោ។ អយំ បនត្ថោ និប្បរិយាយតោ ជម្ពុទីបវាសីវសេន វេទិតព្ពោ។ យថាហ – “តីហិ, ភិក្ខវេ, ឋានេហិ ជម្ពុទីបិកា មនុស្សា ឧត្តរកុរុកេ មនុស្សេ អធិគ្គណ្ហន្តិ ទេវេ ច តាវតីសេ។ កតមេហិ តីហិ? សូរា សតិមន្តោ ឥធ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិ (អ. និ. ៩.២១)។ តេហិ បន សមានរូបាទិតាយ សទ្ធិំ បរិត្តទីបវាសីហិ ឥតរមហាទីបវាសិនោបិ មនុស្សាតេវ បញ្ញាយីសុ។ លោកិយា បន “មនុនោ អបច្ចភាវេន មនុស្សា”តិ វទន្តិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន បរមត្ថទីបនិយំ **វិមានវត្ថុសំវណ្ណនាយំ** (វិ. វ. អដ្ឋ. ៣) វុត្តនយេន គហេតព្ពោ។ **អានុភាវេហី**តិ ទេវានុភាវសង្ខាតេហិ ឥទ្ធិវិសេសេហិ។ តត្ថ កាមា ទេវា កាមគុណេហិ ចេវ ឥទ្ធិវិសេសេហិ ច ឥតរេ ឥទ្ធិវិសេសេហេវ **ទិព្ពន្តិ** កីឡន្តិ ជោតន្តិ, សរណន្តិ វា គម្មន្តិ, អភិត្ថវិយន្តីតិ វា **ទេវា**តិ។

តិរច្ឆានយោនិញ្ចាតិអាទីសូតិ ឯត្ថ តិរច្ឆានយោនិបេត្តិវិសយគ្គហណេន ខន្ធានំ ឯវ គហណំ តេសំ គាទិសស្ស បរិច្ឆិន្នស្ស ឱកាសស្ស អភាវតោ។ យត្ថ វា តេ អរញ្ញសមុទ្ទបព្ពតាទិកេ និពទ្ធវាសំ វសន្តិ, តាទិសស្ស ឋានស្ស វសេន ឱកាសោបិ គហេតព្ពោ។ និរយូបគាទីហិ សត្តេហិ មគ្គិតព្ពតោ **មគ្គោ** បដិបជ្ជិតព្ពា **បដិបទា**ចាតិ តំ តំ កម្មមេវ វុត្តន្តិ អាហ “**ឧភយេនបី**”តិអាទិ។ **យថា ច បដិបន្នោ**តិ ឥមិនា តស្ស កម្មស្ស កតូបចិតាការមាហ។ ឯត្ថ ច **និរយគាមិញ្ច មគ្គំ និរយគាមិនិញ្ច បដិបទ**ន្តិ ឥមិនា សាធារណតោ និរយសំវត្តនិយំ កម្មំ វត្វា បុន តំ តំ សន្តានបតិតតាយ អសាធារណតំ ទស្សេតុំ “**យថាបដិបន្នោ**”តិអាទិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិនិបតន្តី**តិ វិវសា, វិរូបំ វា និបតន្តិ។ កស្មា បនេត្ថ បញ្ចគតិបរិច្ឆេទកញ្ញាណំ ទស្សេន្តោ ភគវា “និព្ពានញ្ចាហ”ន្តិអាទិមាហាតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ “**ឥទំ បនា**”តិអាទិ។ ន ហិ ភគវា អត្តនោ ពុទ្ធសុពុទ្ធតំ វិភាវេន្តោ សាវសេសំ កត្វា ទេសនំ ទេសេតិ។

បញ្ចគតិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ញាណបវត្តាការវណ្ណនា

១៥៤. **ញាណប្បវត្តាការ**ន្តិ ញាណស្ស បវត្តិអាការំ, ញាណស្ស វា បវត្តិបការំ។ **ឯកន្តទុក្ខា**តិ ឯកន្តេន ទុក្ខា អច្ចន្តទុក្ខា។ តា បន សព្ពកាលំ ទុក្ខា សុខាលយេនបិ អសម្មិស្សាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**និច្ចទុក្ខា និរន្តរទុក្ខា**”តិ។ **ពាហលា**តិ អតនុកា, មហន្តាតិ អត្ថោ ។ **តិព្ពា**តិ វា តិខិណា។ **ខរា**តិ កក្ខឡា។ **កដុកា**តិ វា អនិដ្ឋា។ កស្សតិ ខណីយតីតិ **កាសុ,** អាវាដោ។ កសីយតិ ចីយតីតិ **កាសុ,** រាសិ។ **ផុនន្តី**តិ ទ្វីហិ ហត្ថេហិ អង្គារានិ ឧក្ខិបិត្វា បដិវាតំ ឱផុនន្តិ, តេន តេសំ សកលសរីរំ ឌយ្ហតិ។ តេនាហ “**បរិទឌ្ឍគត្តា**”តិ។ បុរិសប្បមាណំ **បោរិសំ។ ឯកបថេនេវា**តិ ឯកមគ្គភូតេនេវ។ **អនុក្កមនីយេនា**តិ ឧក្កមិតុំ អបក្កមិតុំ អសក្កុណេយ្យេន។

ននុ ច ទិព្ពចក្ខុញាណំ បច្ចុប្បន្នវណ្ណារម្មណំ, តេន កថំ រូបន្តរសមង្គី និរយេ និព្ពត្តសត្តំ “អយំ សោ”តិ ជានាតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**តត្ថ កិញ្ចាបី**”តិអាទិ។ យថាកម្មូបគញ្ញាណេន “អយំ សោ”តិ សល្លក្ខេតិ, តស្ស បន ទិព្ពចក្ខុអានុភាវេន បត្តព្ពត្តា “**ទិព្ពចក្ខុពលំ នាម ឯត**ន្តិ វុត្តំ។

បុរិមនយេនេវាតិ “គូថកូបោ វិយ តិរច្ឆានយោនិ ទដ្ឋព្ពា”តិអាទិនា អង្គារកាសុបមាយំ វុត្តនយេនេវ។ ទុក្ខា វេទនា ពហុលា ឯតាសូតិ **ទុក្ខពហុលា។ ពាហលបត្តបលាសោ**តិ អវិរឡគនវិបុលបណ្ណោ។ សុខបរិភោគំ មហាបាសាទំ ទស្សេតុំ “**ទីឃបាសាទោ**”តិ វុត្តំ ចតុរស្សបាសាទាទីនំ ឧទុក្ខកត្តា។ **ឧណ្ណាមយអត្ថរណេនា**តិ ឧណ្ណាមយលោហិតអត្ថរណេន។ ឧត្តរំ ឧបរិភាគំ ឆាទេតីតិ **ឧត្តរច្ឆទោ,** វិតានំ។ តំ បន លោហិតវិតានំ ឥធាធិប្បេតន្តិ “**រត្តវិតានេនា**”តិ វុត្តំ។

អបរភាគយោជនាតិ បាឡិយំ “អបរេន សមយេនា”តិ វុត្តស្ស អបរភាគស្ស យោជនា។ សា បន ឯកទេសេន បុរិមភាគេ វុត្តេ ឯវ សុវិញ្ញេយ្យា ហោតីតិ “**យថា សោ**”តិអាទិមាហ។ **មគ្គាវុឡ្ហមេវា**តិ មគ្គំ ឧបគតមគ្គមេវ។

និយមាភាវាតិ “ទិព្ពចក្ខុនាវ បស្សតី”តិ និយមស្ស អភាវា។ “**ទិព្ពចក្ខុនាបិ បស្សិស្សតី**”តិ ឥទំ ន អនុត្តរសុខានុភវនស្ស ទិព្ពចក្ខុគោចរត្តា វុត្តំ, អនាគតស្ស បន តស្ស ទិព្ពចក្ខុបរិភណ្ឌភូតេន អនាគតំសញាណេន ទស្សនមេវាតិ ការណូបចារេន វុត្តំ។ បាឡិយំ បន “ចេតសា ចេតោ បរិច្ច បជានាមិ”ច្ចេវ វុត្តំ។ “**អត្ថតោ បន នានា ហោតី**”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**ទេវលោកសុខំ ហី**”តិអាទី វត្វា យថាទស្សិតឧបមាហិបិ អយមត្ថោ បាកដោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ “**ឧបមាយម្បី**”តិអាទិមាហ។ គោត្រភុញាណប្បាទតោ បដ្ឋាយ និរោធំ បស្សិត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលបច្ចវេក្ខណវសេន ចេវ បរតោ ផលសមាបត្តិសមាបជ្ជនវសេន ច អរិយសាវកោ និរោធេ សយិតោ វិយ ហោតិ តទបស្សយេនេវ បវត្តនតោតិ អាហ “**និរោធសយនវរគត**”ន្តិ។ តេនាហ “**និព្ពានា...បេ. ... បស្សតី**”តិ។

ញាណបវត្តាការវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុក្ករការិកាទិសុទ្ធិវណ្ណនា

១៥៥. បុព្វានុសន្ធិអាទិអនុសន្ធិត្តយតោ អញ្ញត្ថា “**បាដិយេក្កំ អនុសន្ធិវសេនា**”តិ វុត្តំ។ ន កេវលំ “ទុក្ករការិកាយ សុទ្ធិ ហោតី”តិ ឯវំលទ្ធិកោ ឯវ, អថ ខោ ទុក្ករចារីសុ អភិប្បសន្នោតិ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ចតុកុណ្ឌិកោ**តិ ទ្វីហិ បាទេហិ ហត្ថេហីតិ ចតូហិ អង្គេហិ កុណ្ឌនកោ អាហិណ្ឌនកោ។ **ឆមានិកិណ្ណ**ន្តិ ភូមិយំ ខិត្តំ។ **ភក្ខស**ន្តិ អាហារំ។

មច្ឆរិយមលាទិបាបធម្មវិគមនតោ មេត្តាទិគុណានុព្រូហនតោ ច ព្រហ្មំ សេដ្ឋំ ចរិយន្តិ **ព្រហ្មចរិយំ**, ទានំ។ តថា ហិ តំ ភគវតា បណ្ឌិតបញ្ញត្តំ វុត្តំ។ ឯវំ សេសេសុបិ យថារហំ ព្រហ្មចរិយបរិយាយោ និទ្ធារេត្វា វត្តព្ពោ។ **កិ**ន្តិ កីទិសំ។ **វត**ន្តិ សមាទិន្នវតំ។ **សុចិណ្ណស្សា**តិ សុដ្ឋុ ចិណ្ណស្ស បុញ្ញស្ស។ **ឥទ្ធី**តិ អានុភាវោ។ **ជុតី**តិ វត្ថាភរណោភាសសមុជ្ជលា សរីរប្បភា។ **ពលវីរិយូបបត្តី**តិ កាយពលេន ចេវ ឧស្សាហេន ច សមន្នាគមោ។

តេន បាណិ កាមទទោតិ តេន អទ្ធិកានំ ឧបគច្ឆន្តានំ ហត្ថំ បសារេត្វា អសយ្ហសេដ្ឋិនោ ទានដ្ឋានទស្សនមយេន បុញ្ញេន ឥទានិ មយ្ហំ ហត្ថោ កប្បរុក្ខោ វិយ កាមទទោ ឥច្ឆិតិច្ឆិតទាយី, កាមទទោ ហោន្តោ ច មធុស្សវោ ឥដ្ឋវត្ថុវិស្សជ្ជនកោ ជាតោ។ **តេន មេ ព្រហ្មចរិយេនា**តិ តេន មម យថាវុត្តកាយវេយ្យាវដិយកម្មសង្ខាតេន សេដ្ឋចរិយេន។ **បុញ្ញ**ន្តិ បុញ្ញផលំ។ តម្បិ ហិ បុជ្ជសភាវតោ, ឧត្តរបទលោបេន វា “ឯវមិទំ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៨០) “បុញ្ញ”ន្តិ វុច្ចតិ។

បញ្ច សិក្ខាបទានិ សមាហដានិ **បញ្ចសិក្ខាបទំ** យថា “តិភវំ, តិសកដ”ន្តិ ច។ **ព្រហ្មចរិយស្មិ**ន្តិ ធម្មទេសនាយ។ សា ហិ វិនេយ្យានំ ព្រហ្មភាវាវហនតោ ព្រហ្មំ សេដ្ឋំ ចរិយំ, ព្រហ្មុនោ វា ភគវតោ វាចសិកំ ចរិយន្តិ “ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ វុច្ចតិ។

សហស្សំ មច្ចុហាយិនន្តិ សហស្សមត្តា អរហត្តសមធិគមេន មច្ចុវិសយាតិក្កមេន មច្ចុបហាយិនោ ជាតា។ **ព្រហ្មចារី ភវិស្សាមា**តិ ឯត្ថ យេន ព្រហ្មចរិយេន តេ ព្រហ្មចារិនោតិ វុច្ចន្តិ, តំ ព្រហ្មចរិយំ និទ្ធារេត្វា អាហ “**មេថុនវិរតិ ព្រហ្មចរិយន្តិ វុត្តា**”តិ។

នាតិក្កមាមាតិ ន អតិចរាម អគមនីយដ្ឋានេបិ ឥតរត្ថាបិ ន វីតិក្កមាម។ តេនាហ “**អញ្ញត្រ តាហិ ព្រហ្មចរិយំ ចរាមា**”តិ។ **អម្ហ**ន្តិ អម្ហាកំ។

អត្តទមនវសេនាតិ យថាបដិញ្ញំ អរហន្តានំ អនុករណាការេន បវត្តចិត្តទមនវសេន, មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ ទមនេនាតិ អត្ថោ។ សិខាប្បត្តសេដ្ឋចរិយតាយ **អរិយមគ្គោ ព្រហ្មចរិយំ**។ ព្រហ្មំ សេដ្ឋំ ចរតិ ឯតេនាតិ **ព្រហ្មចរិយំ**, សត្ថុសាសនំ។

អតរមានានន្តិ ន តរមានានំ ទេសកាលំ ឧទិក្ខន្តានំ។ **ផលាសាវ សមិជ្ឈតី**តិ សុទុល្លភផលេបិ អាសា សម្មាបយោគមន្វាយ សមិជ្ឈតិ ឯវ។ **វិបក្កព្រហ្មចរិយោស្មី**តិ វិសេសេន និប្ផន្នបណីតជ្ឈាសយោ បរិបុណ្ណឧឡារ

មនោរថោ។ សោ ហិ សេដ្ឋមនោសមាចារតាយ ព្រហ្មចរិយបរិយាយេន វុត្តោ។

ឥទមេវ សុត្តំ អាគតដ្ឋានន្តិ អធិប្បាយោ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ ឥទមេវ សុត្តបទំ “វីរិយំ ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ អាគតដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ វីរិយញ្ហិ តស្មឹ វិសយេ ឧត្តមំ បរមុក្កំសគតំ តាទិសចរិយាហេតុ ចាតិ ព្រហ្មចរិយន្តិ ឥធ វុត្តំ។ **ចតុរង្គសមន្នាគត**ន្តិ ចតុព្ពិធទុក្ករកិរិយាយ សាធកស្ស ចតុព្ពិធស្ស អត្តនោ បវត្តិអាការស្ស វសេន ចតុរង្គសមន្នាគតំ។

កោចិ ឆិន្នភិន្នបដបិលោតិកធរោ ទសន្តយុត្តស្ស វត្ថស្ស អភាវតោ និច្ចេលោតិ វត្តព្ពតំ លភេយ្យាតិ តំ និវត្តេន្តោ អាហ **“នគ្គោ”**តិ។ **ឯវំ អកាសី,** ឯវម្បិ សត្តបីឡា មា អហោសីតិ អធិប្បាយោ។ យថា “អភិហដំ ន សាទិយាមី”តិអាទិ (ម. និ. ១.១៥៥) ភិក្ខាបរិយេសនេ ឧក្កដ្ឋចារិតាទស្សនំ, ឯវំ “នឯហិ ភទ្ទន្តិកាទិភាវោបី”តិ គហេតព្ពំ។ **បុរិសន្តរគតាយា**តិ បុរិសសមីបគតាយ។ សំកិត្តីយន្តិ ឯតាយាតិ **សំកិត្តិ,** គាមវាសិអាទីហិ សមុទាយវសេន ករិយមានកិរិយា។ ឥធ បន ភត្តសំកិត្តិ អធិប្បេតាតិ អាហ **“សំកិត្តេត្វា កតភត្តេសូ”**តិ។ ទទន្តិ តាយាតិ **ទត្តិ**។ ឯកាហំ អន្តរភូតំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ឯកាហិកំ**។ ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។ **ឯកាហវារេនា**តិ ឯកាហិកវារេន។ “ឯកាហិក”ន្តិអាទិនា វុត្តវិធិមេវ បដិបាដិយា បវត្តភាវំ ទស្សេតុំ បុន វុត្តំ។ តេនាហ **“ឥតិ ឯវរូប”**ន្តិអាទិ។

ឯរកតិណាទីនិ វាតិ ឯរកតិណាទីនិ គន្ថិត្វា កតនិវាសនានិ ឆវទុស្សានិ, និហីនទុស្សានីតិ អត្ថោ។ **តន្តាវុតាន**ន្តិ តន្តំ បសារេត្វា វីតានំ។ **បកតិកណ្ដកេ**តិ សលាកកណ្ដកេ។

១៥៦. នេកវស្សគណសញ្ជាតន្តិ អនេកវស្សសមូហសញ្ជាតំ។ ននុ ច ឥទានេវ “សាយតតិយកម្បិ ឧទកោរោហនានុយោគមនុយុត្តោ”តិ វុត្តំ, “នេកវស្សគណិកំ រជោជល្លំ កាយេ សន្និចិត”ន្តិ ច, តទុភយំ ឯកស្មឹ កថំ សម្ភវតីតិ អាហ **“ឥទំ អត្តនោ រជោជល្លកវតសមាទានកាលំ សន្ធាយ វទតី”**តិ។ ឯតេនេវ “អចេលកោ ហោមី”តិ វុត្តអចេលកបដិញ្ញា, “សាណានិបិ ធារេមី”តិអាទិនា វុត្តឆន្នកបដិញ្ញា, តត្ថាបិ សាណ-មសាណ-ឆវទុស្សាទិ-និវត្ថ-បដិញ្ញា ច អវិរុទ្ធាតិ ទដ្ឋព្ពា តស្មឹ តស្មឹ កាលេ តថា តថា បដិបន្នត្តា។ **តេ**តិ អចេលកា។ **សង្ខ្យាត**ន្តិ សព្ពសោ ឃាតំ។ តេនាហ **“វធ”**ន្តិ។ **សីលវា នាម នត្ថិ** “អនភិសន្ធិកម្បិ បាបំ ហោតី”តិ ឯវំ លទ្ធិកត្តា។ **សីលំ អធិដ្ឋាយា**តិ ឥទំ បដិក្កមនកិរិយំ សន្ធាយ វុត្តំ។

បាសណ្ឌបរិគ្គហណត្ថាយាតិ បាសណ្ឌេសុ អសារសារភាវវីមំសនត្ថាយ។ **តំ បព្ពជ្ជ**ន្តិ អាជីវកបព្ពជ្ជំ។ **វិកដភោជនេ**តិ វិកតភោជនេ វិរូបភោជនេ។ តេនាហ **“អបកតិភោជនេ”**តិ។

១៥៧. ភីសនកតស្មិន្តិ ភាវសាធនភាវី ឥទំ បទន្តិ អាហ **“ភីសនកតស្មឹ ភីសនកកិរិយាយា”**តិ។ “ភីសនកត្តស្មិ”ន្តិ វត្តព្ពេ ឯកស្ស ត-ការស្ស លោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ យេភុយ្យគ្គហណំ លោមវន្តវសេនបិ យោជេតព្ពំ, ន លោមវសេនាតិ អាហ **“ពហុតរានំ វា”**តិអាទិ។

សុ-សទ្ទេ ឧ-ការស្ស ឱ-ការំ កត្វា បាឡិយំ “សោតត្តោ”តិ វុត្តន្តិ តទត្ថំ វិវរន្តោ **“សុតត្តោ”**តិ អាហ។ សុដ្ឋុ អវតត្តោតិ វា **សោតត្តោ។ សោសិន្នោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សុទ្ធិវសនត្ថាយា**តិ សំសារសុទ្ធិគវេសនត្ថាយ។

វិហារស្មិន្តិ បច្ចត្តេ ភុម្មវចនន្តិ អាហ **“វិហារោ ឯវ ហិ ‘វិហារស្មិ’ន្តិ វុត្តោ”**តិ។ **តេនេវ ចា**តិ តេនេវ វិភត្តិវិបល្លាសវសេន។ **ឯវំ អត្ថោ**តិ អយំ ឯវំ លិង្គវិបល្លាសវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ទុក្ខប្បត្តោតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **សព្ពត្ថា**តិ សុខទុក្ខេ លាភាលាភាទិកេ ច។ **តុលិតោ**តិ តុលាសទិសោ។

ទុក្ករការិកាទិសុទ្ធិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាហារសុទ្ធិវណ្ណនា

១៥៨. សុជ្ឈិតុន្តិ សំសារតោ សុជ្ឈិតុំ។

១៥៩. អាសីតិកបព្ពានីតិ អាសីតិកបិដ្ឋិបព្ពានិ, “កាឡបព្ពានី”តិ វទន្តិ។ បព្ពានំ **មជ្ឈេ។ ឧន្នតុន្នតានី**តិ មំសេ មិលាតេ ទ្វិន្នំ សន្ធីនំ អន្តរេ វាតេនុទ្ធុមាតផមនីជាលតាយ ឧន្នតានិ ឧន្នតានីតិ។ **អានិសទ**ន្តិ អានិសទដ្ឋានំ។ **និសិន្នដ្ឋាន**ន្តិ បំសូហិ, វាលិកាហិ វា និចិតំ និសិន្នដ្ឋានំ។ **សរបោង្ខេនា**តិ សរស្ស បោង្ខប្បទេសេន, សរបោង្ខសញ្ញិតេន វា មគ្គេន។ **អក្កន្ត**ន្តិ អក្កន្តដ្ឋានំ។ តក្កគោឡិកសទិសានំ, សរីរយំសនត្ថំ កត កុរុ

វិទ្ធគោឡកានំ វា **អាវទ្ធិ** វឌ្ឍនាហារោ។ **វសតោ**តិ បិណ្ឌិវសតោ។ **មណ្ឌលេ**តិ ភិត្តិបាទានំ មត្ថកេ ឋបិតមណ្ឌលកេ សីសគ្គេន **បតិដ្ឋហន្តិ។ ន ឯវំ ផាសុឡិយោ**តិ យថា យថា វុត្តគោបានសិយោ បបតា តិដ្ឋន្តិ, ន ឯវំ ពោធិសត្តស្ស ផាសុកាបិ បបតា ឋិតា។

ឱក្ខាយិកាតិ អវក្ខាយិកា, ហេដ្ឋា ហុត្វា និន្នភាវេន បញ្ញាយមានា។ **ឯវរូបា**តិ យថាវុត្តរូបា, និន្នគតាតិ អត្ថោ។ **យាវ បិដ្ឋិកណ្ដកំ អល្លីនា ហោតី**តិ មយ្ហំ ឧទរច្ឆវិ យាវ បិដ្ឋិកណ្ដកំ, តាវ តំ អាហច្ច ឋិតត្តា អល្លីនា ហោតិ ឧទរិយស្ស បរិក្ខយេន អន្តានញ្ច សុដ្ឋុមិលាតតាយ។ **ភាវិយភាវិយា**តិ គរុគរុ។ សហឧទរច្ឆវី បិដ្ឋិកណ្ដកំ, សហបិដ្ឋិកណ្ដកំ ឧទរច្ឆវិន្តិ យោជនា។ **នេវ និក្ខមតិ** អាហារសន្និស្សយអាបោធាតុយា សព្ពសោ វិសុក្ខត្តា។ **បូតិមូលានី**តិ លោមមូលានំ បរិព្រូហនកេ មំសេ លោហិតេ ច បរិក្ខីណេ តានិ សុក្ខានិ ឋានតោ ភដ្ឋានិ អភាវេនេវ “បូតិមូលានី”តិ វុត្តានិ។ តេនាហ **“តស្ស បនា”**តិអាទិ។

អធិគតាតិ ឥទានិ អធិគតា។ **យថា ឯតរហិ វិបស្សនាបញ្ញាយ អធិគតត្តា**តិ ឥមិនា កិញ្ចាបិ មហាពោធិសត្តា បរិបាកគតញាណា វសីភូតជ្ឈានាភិញ្ញា វិបស្សនាយ បរិកម្មំ ករោន្តិ, យថា ច នេសំ ចរិមភវេ វិបស្សនាចារោ, ន តថា តទាតិ ទស្សេតិ។ **ឯតទេវា**តិ យំ យេន វុត្តំ អត្ថជាតំ, ឯតទេវ **ឯត្ថ** ឯតស្មិំ បាឋបទេសេ **យុត្តំ** បុព្ពេនាបរំ អវិរុជ្ឈនតោ។ **ឥតរថា**តិ ភិក្ខុហិ វុត្តប្បការេន **អននុរូបោ សិយា** “ឥមិស្សា”តិ វុត្តាយ អញ្ញត្ថេ។

អាហារសុទ្ធិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សំសារសុទ្ធិអាទិវណ្ណនា

១៦០. **សំសារេនា**តិ អបរាបរំ ចវនុបបជ្ជនវសេន ភវេសុ សំសរណេន។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

> “ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
> អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, សំសារោតិ បវុច្ចតី”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ២.៦១៩; ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៩៥; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.៦០; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.១៩៩; ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; វិភ. អដ្ឋ. ២២៦; សុ. និ. អដ្ឋ. ២.៥២៣; ឧទា. អដ្ឋ. ៣៩; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ១៤, ៥៨; ថេរគា. អដ្ឋ. ១.៦៧, ៩៩; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ៥៨; ចូឡនិ. អដ្ឋ. ៦; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១១៧; វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១២៧; អ. និ. ដី. ២.៤.៩; សារត្ថ. ដី. ១.១);

ពហុកន្តិ ពហុកាលំ ពហុក្ខត្តុំ។ **ឧបបជ្ជិត្វា**តិ តត្ថ តត្ថ ភវេ និព្ពត្តិត្វា។ **អាវាសេនា**តិ តស្មិំ តស្មិំ សត្តាវាសេ អាវសនេន និព្ពត្តិត្វា ជីវនេន។ **ខន្ធាយេវ វុត្តា** តេសំយេវ បវត្តិវិសេសស្ស តេន តេន បរិយាយេន វុត្តត្តា។ **ពហុយាគេ**តិ អជសូករគោមាយ្ហាទិកេ ពហុវិធេ មហាយញ្ញេ។ **ពហុអគ្គិ**តិ វាចាបេយ្យាទិវសេន អន្តមសោ បាកយញ្ញាទិវសេន ច ពហុកេបិ អគ្គី បរិចរណេន។

១៦១. ពាលទារកោបិ “ទហរោ”តិ វុច្ចតីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ **“យុវា”**តិ វុត្តំ។ អតិក្កន្តបឋមវយា សត្តា សភាវេន បលិតសិរា ហោន្តីតិ បឋមវយេ ឋិតភាវំ ទស្សេតុំ **“សុសុកាឡកេសោ”**តិ វុត្តំ។ **ជរាជិណ្ណោ**តិ ជរាយ ជិណ្ណោ, ន អកាលិកេន ជរាយ អភិភូតោ។ ឧក្កំសគតពុទ្ធតាយ **វុទ្ធោ**។ តេនាហ **“វឡិត្វា ឋិតអង្គបច្ចង្គោ”**តិ, អារោហបរិណាហវសេន វុទ្ធិំ ហិតោតិ អត្ថោ។ **ជាតិមហល្លកោ**តិ ជាតិយា មហល្លកោ, ន ភោគបរិវារាទីហីតិ អត្ថោ។ **អទ្ធគតោ**តិ ឯត្ថ **អទ្ធ**-សទ្ទោ ទីឃកាលវាចីតិ អាហ **“ពហុអទ្ធានំ គតោ”**តិ។ **វយោ**តិអាទិបទលោបេនាយំ និទ្ទេសោតិ អាហ **“បច្ឆិមវយ”**ន្តិ។ **បទសតម្បិ...បេ.... សមត្ថតា**តិ បទសតម្បិ បទសហស្សម្បិ សោតបថមាគច្ឆន្តមេវ ឧគ្គហណសមត្ថតា បរិគ្គហេតុំ សមត្ថតា។ អយញ្ច គតិយា ព្យាបារោតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ គហណមត្តភាវតោ។ **តទេវា**តិ បទសតម្បិ បទសហស្សម្បិ។ **អាធារណំ** អបិលាបនវសេន ហទយេ ធារណំ។ **ឧបនិពន្ធនំ** យថា ន បមុដ្ឋំ ហោតិ, តថា ឧបេច្ច អបរាបរំ និពន្ធនំ។ អយំ បន សតិយា ព្យាបារោតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ បាឡិយញ្ច “បរមាយ គតិយា ច សតិយា ច ធិតិយា ចា”តិ វុត្តំ, បរតោ ច “ឯវំ អធិមត្តគតិមន្តោ”តិ វុត្តំ។ **សមត្ថវីរិយំ ធិតិ នាមា**តិ វិសិដ្ឋវិសយំ ទស្សេន្តោ យថាវុត្តសតិសមាយោគំ តស្ស ទីបេតិ។ **តស្សា**តិ យថាវុត្តគតិសតិធិតីហិ សុភធាតវចីបរិចិតស្ស បរិយត្តិធម្មស្ស អាគមវសេន អត្ថទស្សនសមត្ថតា យុត្តិវសេន ការណទស្សនសមត្ថតា។

ទឡ្ហំ (អ. និ. ដី. ៣.៩.៣៨) ថិរំ ធនុ ឯតស្សាតិ ទឡ្ហធន្វា, សោ ឯវ ឥធ **“ទឡ្ហធម្មា”**តិ វុត្តោ។ បដិសត្តុវិធមនត្ថំ ធនុំ គណ្ហាតីតិ **ធនុគ្គហោ**, សោ ឯវ ឧសុំ សរំ អសតិ ខិបតីតិ **ឥស្សាសោ**តិ អាហ **“ធនុំ គហេត្វា**

បិតោ ឥស្សាសោ”តិ។ ទ្វិសហស្សបលំ លោហាទិភារំ វហិតុំ សមត្ថំ **ទ្វិសហស្សថាមំ**។ តេនាហ “**ទ្វិសហស្សថាមំ នាមា**”តិអាទិ។ **ទណ្ឌេ**តិ ធនុទណ្ឌេ។ **យាវ កណ្ឌប្បមាណា**តិ ទីឃតោ យត្តកំ កណ្ឌស្ស បមាណំ, តត្តកេ ធនុទណ្ឌេ ឧក្ខិត្តមត្តេ អារោបិតោ ចេវ ហោតិ ជិយាទណ្ឌោ, សោ ច ភារោ បថវិតោ មុច្ចតិ, ឯវំ ឥទំ “ទ្វិសហស្សថាមំ នាម ធនូ”តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧគ្គហិតសិប្បោ**តិ ឧគ្គហិតធនុសិប្បោ។ **កតហត្ថោ**តិ ថិរតរំ លក្ខេសុ អវិរជ្ឈនសរក្ខេបោ។ ឰទិសោ បន តត្ថ វសីភូតោ កតហត្ថោ នាម ហោតីតិ អាហ “**ចិណ្ណវសីភាវោ**”តិ។ កតំ រាជកុលាទីសុ ឧបេច្ច អសនំ ឯតេន សោ **កតូបាសនោ**តិ អាហ “**រាជកុលាទីសុ ទស្សិតសិប្បោ**”តិ។ **ឯវំ កត**ន្តិ ឯវំ អន្តោ សុសិរករណាទិនា សល្លហុកំ កតំ។

ឱលោកេតីតិ ឧទិក្ខតិ។ **ឯវំ សន្តេបិ តេសំ វារោ បញ្ញាយតី**តិ តេសំ ភិក្ខូនំ “អយំ បឋមំ បុច្ឆតិ, អយំ ទុតិយ”ន្តិអាទិនា បុច្ឆនវារោ តាទិសស្ស បញ្ញវតោ បញ្ញាយតិ សុខុមស្ស អន្តរស្ស លព្ភនតោ។ **ពុទ្ធានំ បន វារោ**តិ ឰទិសេ ឋានេ ពុទ្ធានំ ទេសនាវារោ អញ្ញេសំ នបញ្ញាយនតោ ពុទ្ធានំយេវ បញ្ញាយតិ។ ឥទានិ តមេវ បញ្ញាយនតំ យុត្តិតោ ទស្សេន្តោ “**វិទត្ថិចតុរង្គុលឆាយ**”ន្តិអាទិមាហ។ អច្ឆរាសង្ឃាដមត្តេ ខណេ អនេក-កោដិសហស្ស-ចិត្តបវត្តិសម្ភវតោ “**វិទត្ថិចតុរង្គុលឆាយំ អតិក្កមនតោ បុរេតរំយេវ ភគវា...បេ.... កថេតី**”តិ វត្វា តតោ លហុតរាបិ សត្ថុ ទេសនាបវត្តិ អត្ថេវាតិ ទស្សេន្តោ “**តិដ្ឋន្តុ វា តាវ ឯតេ**”តិអាទិមាហ។ ឥទានិ តត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ “**កស្មា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សោឡស បទានិ កថេតី**តិ ឯតេន លោកិយជនស្ស ឯកបទុច្ចារណក្ខណេ ភគវា អដ្ឋវីសសតបទានិ កថេតីតិ ទស្សេតិ។ ឥទានិ តស្សបិ ការណំ ទស្សេតុំ “**កស្មា**”តិអាទិ វុត្តំ។

ធម្មោតិ បាឡិ។ បជ្ជតិ អត្ថោ ឯតេនាតិ **បទំ**, តទត្ថោ។ អត្ថំ ព្យញ្ជេតីតិ **ព្យញ្ជនំ**, អក្ខរំ។ តញ្ហិ បទវាក្យក្ខរភាវេហិ បរិច្ឆិជ្ជមានំ តំ តំ អត្ថំ ព្យញ្ជេតិ បកាសេតិ។ តេនាហ “**ធម្មបទព្យញ្ជនន្តិ បាឡិយា បទព្យញ្ជនំ, តស្ស តស្ស អត្ថស្ស ព្យញ្ជនកំ អក្ខរ**”ន្តិ។ ឯតេន អបរាបរេហិ បទព្យញ្ជនេហិ សុចិរម្បិ កាលំ កថេន្តស្ស តថាគតស្ស ន កទាចិ តេសំ បរិយាទានំ អត្ថីតិ ទស្សេតិ។ បញ្ហំ ព្យាករោន្តិ ឯតេនាតិ **បញ្ហព្យាករណំ**, តថាបវត្តបដិភានំ។ អបរិក្ខយបដិភានា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ, យតោ វុត្តំ “នត្ថិ ធម្មទេសនាយ ហានី”តិ (ទី. និ. ដី. ៣.១៤១, ៣០៥; វិភ. មូលដី. ១.សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា)។ តេនាហ “**ឥមិនា កឹ ទស្សេតី**”តិអាទិ។ តថា អាសន្នបរិនិព្ពានស្សបិ ភគវតោ ទេសនាយ ឥតរាយ ច វិសេសាភាវោតិ បឋមពុទ្ធវចនម្បិ មជ្ឈិមពុទ្ធវចនម្បិ បច្ឆិមពុទ្ធវចនម្បិ សទិសមេវ។ អាសីតិកវស្សតោ បរំ **បច្ឆិមោ អាយុកោដ្ឋាសោ**។

១៦២. កាមញ្ចេត្ថ ភគវតា នាគសមាលត្ថេរស្ស អច្ឆរិយអព្ភុតបវេទនមុខេន អត្តនោ លោមានំ ហដ្ឋភាវស្ស បវេទិតត្តា “**លោមហំសនបរិយាយោ**”តិ នាមំ គហិតំ, តថាបិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិ-អនញ្ញសាធារណញាណានុភាវ-វិភាវនាទិវសេន សោឡសសម្ភូហតោ សីហនាទស្ស នទនេន ទេសនាយ បវត្តិតត្តា “មហាសីហនាទោ”ត្វេវ សង្គីតិការមហាថេរេហិ នាមំ ឋបិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

មហាសីហនាទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. មហាទុក្ខក្ខន្ធសុត្តវណ្ណនា

១៦៣. **តតោ បរ**ន្តិ តិណ្ណំ ជនានំ ឧបរិ សង្ខ្យា ចតុវគ្គករណីយាទិកម្មេហិ បដិកម្មប្បត្តត្តា។ **គាមំ គតោតិ វុច្ចតិ** គាមំ ឧទ្ទិស្ស គតត្តា, ឯវំ សាវត្ថឹ បវិសិតុំ វិហារតោ និក្ខន្តា “បវិសឹសូ”តិ វុត្តា។ **បរិញ្ញ**ន្តិ បហានបរិញ្ញំ។ សា ហិ សមតិក្កមោ, ន ឥតរា។ **រូបវេទនាសុបី**តិ “រូបានំ បរិញ្ញំ, វេទនានំ បរិញ្ញ”ន្តិ ឯត្ថាបិ។ កាមំ សព្ពេសំ តិត្ថិយានំ កាមាទិបរិញ្ញាបញ្ញាបនហេតុភូតោ សមយោ នត្ថិ, យេសំ បន អត្ថិ, តេ ឧបាទាយ “**សកសមយំ ជានន្តា**”តិ វុត្តំ។ “យតោ យតោ ខោ ភោ អយំ ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហិ...បេ.... បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, ឯត្តាវតា ខោ ភោ កាមានំ បរិញ្ញា ហោតី”តិ ឯវំ សរូបតោ បឋមជ្ឈានំ វិភាវេតុំ អសក្កោន្តាបិ កេវលំ អច្ចន្តប្បហានសញ្ញាយ **កាមានំ បរិញ្ញំ បញ្ញបេយ្យុំ បឋមជ្ឈានំ វទមានា**។ តំ កិស្ស ហេតុ? តាទិសស្ស អាគមាធិគមស្សាភាវតោ។ **រូបវេទនាបរិញ្ញាសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **វុច្ចេថា**តិ វុច្ចេយ្យ។ **ទុតិយបទេបី**តិ “អនុសាសនិយា វា អនុសាសនិ”ន្តិ ឯវំ វុត្តវាក្យេបិ។ **តេ** កិរ ភិក្ខូ។

១៦៥. **ន ចេវ សម្បាយិស្សន្តី**តិ ន ចេវ សម្មទេវ បការេហិ គមេស្សន្តិ ញាបេស្សន្តិ។ តេនាហ “**សម្បាទេត្វា កថេតុំ ន សក្ខិស្សន្តី**”តិ។ យស្មា អវិសយេ បញ្ហោ បុច្ឆិតោ ហោតិ, តស្មា អាបជ្ជិស្សន្តីតិ យោជនា។ **សទេវកេ**តិ អរូបទេវគ្គហណំ។ តេ ហិ លោកិយទេវេហិ ទីឃាយុកតាទិនា ឧក្កដ្ឋា។ **សមារកេ**តិ កាមាវចរទេវគ្គហណំ។ **សព្រហ្មកេតិ** រូបាវចរព្រហ្មគ្គហណំ។ **សស្សមណព្រាហ្មណិយា**តិ ឯត្ថ **សមណ**គ្គហណេន បព្ពជិតេ, **ព្រាហ្មណ**គ្គហណេន ជាតិព្រាហ្មណេ, បុន **ទេវ**គ្គហណេន សម្មុតិទេវេ, មនុស្សគ្គហណេន អវសិដ្ឋមនុស្សកាយំ បរិយាទិយតិ។ **លោកប**

ជាគ្គហណេន បន បយោជនំ អដ្ឋកថាយំ ទស្សិតមេវ។ **អញ្ញថា អារាធនំ នាម នត្ថី**តិ ឥមិនា កាមរូបវេទនាសុ អស្សាទាទីនំ យាថាវតោ អវពោធោ ឯវ ឥតោ ពាហិរកានំ នត្ថិ, កុតោ បវេទនាតិ ទស្សេតិ។

១៦៦. **ចិត្តារាធន**ន្តិ យាថាវបវេទនេន បរេសំ ចិត្តស្ស បរិតោសនំ។ **ពន្ធនដ្ឋេន គុណាតិ** កាមរាគសំយោជនស្ស បច្ចយភាវេន វត្ថុកាមេសុបិ ពន្ធនដ្ឋោ វុត្តោ, កោដ្ឋាសដ្ឋោ វា គុណដ្ឋោ ទដ្ឋព្វោ។ **តរយន្តី**តិ តរមានា យន្តិ គច្ឆន្តិ។ អតីតាទិភិន្នបឋមាទិវយា ឯវ ចិត្តតា រាសិភាវេន វយោគុណាតិ គហិតាតិ អាហ “**រាសដ្ឋោ គុណដ្ឋោ**”តិ។ **ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា**តិ វា ចក្ខុវិញ្ញាណតំទ្វារិកវិញ្ញាណេហិ វិជានិតព្វា។ **សោតវិញ្ញេយ្យា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥដ្ឋារម្មណភូតា**តិ សភាវេនេវ ឥដ្ឋារម្មណជាតិកា, ឥដ្ឋារម្មណភាវំ វា បត្តា។ **កមនីយា**តិ កាមេតព្វា។ **មនវឌ្ឍនកា**តិ មនោហរា។ ឯតេន បរិកប្បនតោបិ ឥដ្ឋភាវំ គណ្ហាតិ។ **បិយជាតិកា**តិ បិយាយិតព្វសភាវា។ **កាមូបសំហិតា**តិ កាមរាគេន ឧបេច្ច សន្ធានិយា សម្ពន្ធា (អ. និ. ដី. ៣.៦.៦៣) កាតព្វាតិ អាហ “**អារម្មណំ កត្វា**”តិ។

១៦៧. **សញ្ញំ ឋបេត្វា**តិ “ឥមស្មឹ អង្គុលិកាទិបព្វេ គហិតេ សតំ ហោតិ, ឥមស្មឹ សហស្ស”ន្តិអាទិនា សញ្ញាណំ កត្វា គណនា។ **អច្ឆិទ្ទគណនា**តិ “ឯកំ ទ្វេ”តិអាទិនា នវន្តវិធិនា និរន្តរគណនា។ **បិណ្ឌគណនា**តិ សង្កលនបដុប្បាទនាទិនា បិណ្ឌិត្វា គណនា។ តេនាហ “**ខេត្តំ ឱលោកេត្វា**”តិអាទិ។ កសនំ **កសី**តិ កសិគ្គហណេន សព្ពោ កសិបដិពទ្ធោ ជីវិកូបាយោ គហិតោតិ អាហ “**កសីតិ កសិកម្ម**”ន្តិ។ **ជង្ឃវណិជ្ជា**តិ ជង្ឃសត្ថវសេន វណិជ្ជំ អាហ, **ថលវណិជ្ជា**តិ សកដសត្ថវសេន។ **អាទិ**-សទ្ទេន នាវាបណាទិវសេន វោហារំ។ **វណិប្បថោ**តិ វណិជមគ្គោ, ទានគ្គហណវសេន សំវោហារោតិ អត្ថោ។ ឧសូនំ អសនកម្មំ **ឥស្សត្ថំ**, ធនុសិប្បេន ជីវិកា, ឥធ បន ឥស្សត្ថំ វិយាតិ **ឥស្សត្ថំ**, សព្ពអាវុធជីវិកាតិ អាហ “**អាវុធំ គហេត្វា ឧបដ្ឋានកម្ម**”ន្តិ។ បោរោហិច្ចាមច្ចកម្មាទិ **រាជកម្មំ**។ **អាទិ**-សទ្ទេន រថសិប្បខត្តវិជ្ជាសិប្បាទិ-វុត្តាវសេសំ មហាសិប្បំ ខុទ្ទកសិប្បញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **សីតស្ស បុរក្ខតោ**តិ សីតស្ស បុរតោ កតោ។ យោ ហិ សីតកាលេ ជីវិកាហេតុ សីតលបទេសំ បក្ខន្ទតិ, សោ វាឡមិគាទីហិ វិយ សីតេន បរិបាតិយមានោ តេន បុរតោ កតោ វិយ ហោតិ។ តេនាហ “**សីតេន ពាធិយមានោ**”តិ។ **ឧណ្ហស្ស បុរក្ខតោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សរិត្វា**តិ សំសប្បិត្វា។ **យដ្ឋិយមានោ**តិ ហឹសិយមានោ ពាធិយមានោ។ អាពាធនំ **អាពាធោ**, បីឡាតិ អត្ថោ។ **កាមហេតុ**ន្តិ វា ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ យថា “វិសមំ ចន្ទិមសូរិយា បរិវត្តន្តី”តិ (អ. និ. ៤.៧០)។ តថា សេសបទទ្វយេបិ។ តេនេវាហ “**កាមានមេវ ហេតូ**”តិ។ **កាមានំ ហេតូ**តិ ឯត្ថ បុរិមបទាវធារណមយុត្តំ តទញ្ញបច្ចយបដិក្ខេបាបត្តិតោ, តថា ឧត្តរបទាវធារណំ កាមានំ កទាចិ អហេតុភាវស្សបិ សម្ភវតោ, តស្មា “**ឧប្បជ្ជតិយេវា**”តិ វុត្តំ។

ឧដ្ឋហតោតិ ឥមិនា ឧដ្ឋានវីរិយំ វុត្តន្តិ អាហ “**អាជីវសមុដ្ឋាបកវីរិយេនា**”តិ។ **តំ វីរិយន្តិ** អាជីវិកសមុដ្ឋាបកវីរិយំ។ **បុព្វេនាបរំ ឃដេន្តស្សា**តិ អារម្ភតោ បដ្ឋាយ និរន្តរំ បវត្តេន្តស្ស។ **ចិត្តេ ឧប្បន្នពលវសោកេន សោចតី**តិ ចិត្តសន្តាបេន អន្តោ និជ្ឈាយតិ។ **កាយេ ឧប្បន្នទុក្ខេនា**តិ តស្សេវ សោកស្ស វសេន កាយេ ឧប្បន្នទុក្ខេន។ សោកុទ្ទេសេន តំ តំ វិប្បលបន្តោ វា **បរិទេវតិ**។ **ឧរំ តាឡេត្វា**តិ វក្ខប្បទេសំ បហរិត្វា។ “**មោឃ**”ន្តិអាទិ បរិទេវនាការទស្សនញ្ចេវ សម្មោហាបជ្ជនាការទស្សនញ្ច។ **មេ**តិ វត្វា បុន **នោ**តិ បុថុវចនំ អត្តនោ ឧភយថាបិ វោហរិតព្វតោ, ព្យាមូឡ្ហវចនំ វា សោកវសេន។

១៦៨. ឥធ កាមគ្គហណេន វិសេសតោ វត្ថុកាមា គហិតាតិ កាមាទិគ្គហណំ កតំ, នានន្តរិយតាយ បន កិលេសកាមោបិ គហិតោ ឯវ។ **អសិចម្ម**ន្តិ ឯត្ថ **ចម្ម**គ្គហណេន ន កេវលំ ចម្មមយស្ស, ចម្មបរិសិព្ពិតស្សេវ វា គហណំ, អថ ខោ សព្ពស្សបិ អាវុធពាធកស្ស គហណន្តិ ទស្សេន្តោ “**ខេដកផលកាទីនី**”តិ អាហ។ **អាទិ**-សទ្ទេន សរាទិសង្គហោ។ **ធនុកលាបំ សន្នយ្ហិត្វា**តិ ធនុញ្ចេវ ឧសុប្បតូណិញ្ច សន្នយ្ហិត្វា, ធនុទណ្ឌស្ស ជិយាយ តថាភាវករណាទិបិ (អ. និ. ដី. ៣.៥.៧៦) ធនុនោ សន្នយ្ហនន្តិ។ ទ្វិន្នំ សេនានំ ព្យូហសំវិធានេន វា **ឧភតោព្យូឡ្ហំ**។ **វិជ្ជោតលន្តេសូ**តិ និសិតបីតផលតាយ វិជ្ជោតនវសេន បរិវត្តមានេសុ។

បាការសមីបាតិសង្ខារតាយ បាការបាទា **ឧបការិយោ**, យា “ឧទ្ទាបា”តិ វុច្ចន្តិ។ **សតទន្តេនា**តិ អនេកសតទន្តកេន, យស្ស តិខិណទន្តានិ អនេកសតានិ មូលានិ ហោន្តិ។ អតិភារតាយ ទសវីសមត្តាបិ ជនា ឧក្ខិបិតុំ ន សក្កោន្តិ, យន្តវសេន បន ឧក្ខិបិត្វា ពន្ធិត្វា ឋបេន្តិ។ តេនាហ “**អដ្ឋទន្តាការេនា**”តិអាទិ។ **ឱមទ្ទន្តី**តិ ឱដ្ឋបេន្តិ។

១៦៩. **សន្ធិម្បិ ឆិន្ទន្តិ** ចោរិកាយ ជីវិតុកាមា។ **និល្លោប**ន្តិ និស្សេសវិលោបំ, ឯកំ បរិត្តំ គាមំ បរិវារេត្វា តត្ថ កិញ្ចិបិ គយ្ហូបគំ អសេសេត្វា ករមរគ្គហណំ។ តេនាហ “**មហាវិលោប**”ន្តិ។ **បន្ថទុហនកម្មំ** អដវិមគ្គេ ឋត្វា អទ្ធិកានំ វិលុម្បនំ។ **បហារសាធនត្ថំ** (អ. និ. ដី. ២.២.១) ទណ្ឌប្បហារស្ស សុខសិទ្ធិអត្ថំ។ កញ្ជិតោ និព្ពត្តំ កញ្ជិយំ,

អារនាលំ។ យំ “ពិលង្ក”ន្តិបិ វុច្ចតិ, តំ យត្ថ សិព្ពតិ, សា **កញ្ចិយខគ្គលិកា**។ ពិលង្កថាលិកសទិសករណំ **ពិលង្កថាលិយំ។ សីសកបាលំ ឧប្បាដេត្វា**តិ អយោគុឡបវេសនប្បមាណំ ឆិទ្ទំ កត្វា។ **សង្ខមុណ្ឌកម្មការណ**ន្តិ សង្ខំ វិយ មុណ្ឌកម្មការណំ។

រាហុមុខកម្មការណន្តិ រាហុមុខគត-សូរិយសទិស-កម្មការណំ។ **ជោតិមាលិក**ន្តិ ជោតិមាលវន្តំ កម្មការណំ។ **ហត្ថបជ្ជោតិក**ន្តិ ហត្ថបជ្ជោតនកម្មការណំ។ **ឯរកវត្តកម្មការណ**ន្តិ ឯរកវត្តសទិសេ សរីរតោ ពទ្ធេ ឧប្បាដនកម្មការណំ។ **ចីរកវាសិកកម្មការណ**ន្តិ សរីរតោ ឧប្បាដិតពទ្ធចីរកាហិ និវាសាបនកម្មការណំ។ តំ ករោន្តា យថា គីវតោ បដ្ឋាយ ពទ្ធេ កន្តិត្វា កដិយមេវ ឋបេន្តិ, ឯវំ គោប្ផកតោ បដ្ឋាយ កន្តិត្វា កដិយមេវ ឋបេន្តិ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន “**កដិតោ បដ្ឋាយ កន្តិត្វា គោប្ផកេសុ ឋបេន្តី**”តិ វុត្តំ។ **ឯណេយ្យកកម្មការណ**ន្តិ ឯណីមិគសទិសកម្មការណំ ។ **អយវលយានិ ទត្វា**តិ អយវលយានិ បដិមុញ្ចិត្វា។ **អយសូលានិ កោដ្ដេន្តី**តិ កប្បរជណ្ណុកកោដីសុ អយសូលានិ បវេសេន្តិ។ ន្តិ តំ តថាកតកម្មការណំ សត្តំ។

ពឡិសមំសិកន្តិ ពឡិសេហិ មំសុប្បាដនកម្មការណំ។ **កហាបណិក**ន្តិ កហាបណមត្តសោ ឆិន្ទនកម្មការណំ។ **កោដ្ដេន្តី**តិ ឆិន្ទន្តិ។ **ខារាបតច្ឆិក**ន្តិ តច្ឆេត្វា ខារាវសិញ្ចនកម្មការណំ។ **បលិឃបរិវត្តិក**ន្តិ បលិឃស្ស វិយ បរិវត្តនកម្មការណំ។ **ឯកាពទ្ធំ ករោន្តិ** អយសូលស្ស កោដ្ដនេន។ **បលាលបីឋក**ន្តិ បលាលបីឋស្ស វិយ សរីរស្ស សំវេល្លនកម្មការណំ។ **ការណិកា**តិ ឃាតនការកា។ **បលាលវដ្ដិំ វិយ កត្វា**តិ យថា បលាលបីឋំ ករោន្តា បលាលវដ្ដិំ កត្វា សំវេល្លនវសេន នំ (អ. និ. ដី. ២.២.១) វេឋេន្តិ, ឯវំ ករោន្តីតិ អត្ថោ។ **ឆាតកេហី**តិ ពុភុក្ខិតេហិ កោលេយ្យកសុនខេហិ។ ពលវន្តោ ហិ តេ ជវយោគ្គា សូរា ច ហោន្តិ។ កម្មវសេន សម្បរេតិ ឯត្ថាតិ សម្បរាយោ, បរលោកោ។ តត្ថ ភវោតិ **សម្បរាយិកោ**។

១៧០. ឆន្ទរាគោ វិនីយតិ ចេវ បហីយតិ ច ឯត្ថាតិ និព្ពានំ **ឆន្ទរាគវិនយោ ឆន្ទរាគប្បហានញ្ចា**តិ។ តេនាហ “**និព្ពានញ្ហី**”តិ។ តត្ថ **អាគម្មា**តិ ឥទំ យោ ឆន្ទរាគំ វិនេតិ បជហតិ, តស្ស អារម្មណំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **តីហិ បរិញ្ញាហី**តិ ឥមិនា ញាតតីរណបរិញ្ញាហិ បរិជានិស្សន្តីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ កោ បន វាទោ បហានបរិញ្ញាយាតិ ទស្សេតិ? **តថភាវាយា**តិ បរិជាននកភាវាយ។

១៧១. **អបរិក្ខេនា**តិ អហីនេន។ **វិបុលេនា**តិ មហតា។ យទិ វណ្ណសម្បត្តិទស្សនត្ថំ, វណ្ណទសកំ កស្មា ន គហិតន្តិ អាហ “**មាតុគាមស្ស ហី**”តិអាទិ។ ភោជនសម្បទាទីនំ អលាភេបីតិ ទស្សនត្ថំ “**ទុគ្គតកុលេ និព្ពត្តស្សាបី**”តិ វុត្តំ។ **ថោកំ ថោកំ វណ្ណាយតនំ បសីទតិ** មំសស្ស បរិព្រូហនតោ ថនមំសានិ វឌ្ឍន្តិ ជាយន្តិ។ វណ្ណេតិ ហទយង្គតភាវំ បកាសេន្តោ វិយ ហោតីតិ **វណ្ណោ**។ សោ ឯវ សាមត្ថោបភោគាទិនា និភាតីតិ **និភា**។ តេនាហ “**វណ្ណនិភាតិ វណ្ណោយេវា**”តិ។

ភោគ្គន្តិ អតិវិយ វង្កតាយ ភោគ្គំ។ គាទិសំ បន សរីរំ ភគ្គំ វិយ ហោតីតិ អាហ “**ភគ្គ**”ន្តិ។ តេនាហ “**ឥមិនាបិស្ស វង្កភាវមេវ ទីបេតី**”តិ។ ទន្តានំ ឆិន្នភិន្នតាយ ឯកច្ចានំ បតនេន ច **ខណ្ឌិតទន្តំ**។ កេសានំ សេតវណ្ណតាយ បលិតន្តិ អាហ “**បណ្ឌរកេស**”ន្តិ។ កេសានំ មត្តសោ សិយនេ ខល្លាដវោហារោតិ ពហុសោ សិយនំ សន្ធាយាហ “**មហាខល្លាដសីស**”ន្តិ។ វស្សេសតិកកាលេ ឧប្បជ្ជនតិលកានិ សន្ធាយាហ “**តិលកាហតគត្ត**”ន្តិ។ តានិ បន កានិចិ សេតានិ ហោន្តិ កានិចិ កាឡានីតិ អាហ “**សេតកាឡតិលកេហី**”តិ។ **ព្យាធិក**ន្តិ សញ្ជាតព្យាធិំ។ **ពាឡ្ហគិលាន**ន្តិ មារណន្តិកគេលញ្ញេន គិលានំ។

១៧៣. **តស្មិំ សមយេ**តិ តស្មិំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរណសមយេ។ **ន ចេតេតី**តិ ន អភិសន្ធហតិ។ ព្យាពាធនដ្ឋេន ព្យាពាធោ, ព្យាពាធោវ ព្យាពជ្ឈំ, នត្ថិ ឯត្ថ ព្យាពជ្ឈន្តិ **អព្យាពជ្ឈំ,** ទុក្ខរហិតំ។ តេនាហ “**និទ្ទុក្ខមេវា**”តិ។

១៧៤. **អនិច្ចាទិអាការោ**តិ អនិច្ចាការោ ទុក្ខាការោ វិបរិណាមាការោ ចលាទិអាការោ ច។

មហាទុក្ខក្ខន្ធសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៤. ចូឡទុក្ខក្ខន្ធសុត្តវណ្ណនា

១៧៥. **សក្កេសូ**តិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ សតិបដ្ឋានសុត្តវណ្ណនាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ តំ ឯកទេសេន ទស្សេន្តោ “**សោ ហី**”តិ អាហ។ តត្ថ យេន រាជកុមារា សក្យា នាម ជាតា, យតោ តេសំ និវាសដ្ឋានតាយ

ជនបទោ គថា វុច្ចតិ, តំ វត្តព្ពន្តិ អាហ “**សក្យានំ បន ឧប្បត្តិ អម្ពដ្ឋសុត្តេ អាគតាវា**”តិ។ **កបិលវត្ថូតិ វុត្តំ** បុរិមសញ្ញាវសេន។

នានប្បការកន្តិ “លោភធម្មា”តិ ពហុវចនស្ស និមិត្តំ វទតិ។ លោភោ ហិ តេន តេន អវត្ថាវិសេសេន បវត្តិអាការភេទេន “ឆន្ទោ រាគោតណ្ហា អាសត្តិ អបេក្ខា”តិអាទិនា អនេកប្បភេទោ, លុព្ភនលក្ខណេន បន “លោភោ”ត្វេវ វុច្ចតិ។ តេនាហ “**នានប្បការកំ លោភំយេវា**”តិ។ តថា “ទោសោ បដិឃោ កោធោ ឧបនាហោ វិរោធោ”តិអាទិនា, “មុយ្ហនំ អសមបេក្ខនំ អបច្ចវេក្ខណា ទុម្មេជ្ឈំ ពាល្យ”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ៣៩០) ច ទោសមោហានំ នានប្បការតំ សន្ធាយាហ “**ឥតរេសុបិ ទ្វីសុ ឯសេវ នយោ**”តិ។ **បរិយាទិយិត្វា**តិ បរិតោ សព្ពសោ អាទាយ។ គហេត្វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**គហណេ អាគត**”ន្តិ។ **បរិយាទិយតី**តិ បរិក្ខីណោតិ។ ទី-សទ្ទញ្ហិ សទ្ទវិទូ ខយត្ថំ វទន្តិ។

ឯកទាតិ អាមេឌិតលោបេន និទ្ទេសោតិ អាហ “**ឯកេកស្មិំ កាលេ**”តិ។ **លោភទោសមោហា**តិ បឋមមគ្គេន បហីនាវសេសា លោភទោសមោហា។ **និរវសេសា បហីយន្តិ**, អញ្ញថា ទុតិយមគ្គេន កិំ កតំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។ សមុទាចារប្បត្តំ បន ទិស្វា “**អប្បហីនំ មេ អត្ថី”តិបិ ជានាតិ**។ ឯវំ កថំ និរវសេសប្បហានសញ្ញាតិ អាហ “**អប្បហីនកំ…បេ…. សញ្ញី ហោតី**”តិ។ ឯវំ បឋមមគ្គេនេវ សមុច្ឆិន្នសំសយស្ស “កោ សុ នាម មេ ធម្មោ អជ្ឈត្តំ អប្បហីនោតិ **ឯវំ សន្ទេហោ កថំ ឧប្បជ្ជតី**”តិ វត្វា “**បណ្ណត្តិយា អកោវិទត្តា**”តិ ការណមាហ។ វិនយកុក្កុច្ចំ វិយ ហិ បណ្ណត្តិយំ អកុសលតាយ អរិយានម្បិ កត្ថចិ វិមតិមត្តំ ឧប្បជ្ជតិ យថា តំ សព្ពសោ អប្បហីនសម្មោហានន្តិ។ អត្តនោ អវិសយេ អនភិជាននំ បណ្ណត្តិកោសល្លេន កិមេត្ថ បយោជនំ, បច្ចវេក្ខណមត្តេន អយមត្ថោ សិជ្ឈតីតិ ទស្សេន្តោ “**កិំ តស្ស បច្ចវេក្ខណា នត្ថី**”តិ អាហ។ ឥតរោ “នត្ថី”តិ ន សក្កា វត្តុន្តិ កត្វា “អត្ថី”តិ វត្វា តត្ថ លព្ភមានវិភាគំ ទស្សេន្តោ “**សា បនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សា**តិ បច្ចវេក្ខណា។ **សព្ពេស**ន្តិ សព្ពេសំ អរិយានំ។ យថា បរិបុណ្ណា ន ហោតិ, ន ឯវំ សព្ពសោ ន ហោតីតិ អាហ “**ឥមាសុ បនា**”តិអាទិ។

១៧៦. **អជ្ឈត្ត**ន្តិ និយកជ្ឈត្តំ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**តវ សន្តានេ**”តិ។ **អប្បហីនោ**តិ អនវសេសតោ អប្បហីនោ។ **ទុវិធេ**តិ វត្ថុកាមកិលេសកាមេ។ កិលេសកាមោបិ ហិ យទគ្គេន អស្សាទីយតិ, តទគ្គេន បរិភុញ្ជីយតិ។

១៧៧. អស្សាទីយតីតិ អស្សាទោ, សុខំ។ អប្បោ អប្បមត្តកោ អស្សាទោ ឯតេសូតិ **អប្បស្សាទា**។ តេនាហ “**បរិត្តសុខា**”តិ។ បរិយេសនទុក្ខាទិហេតុកំ ទិដ្ឋធម្មិកំ តត្ថ ទុច្ចរិតចរណេន សម្បរាយិកញ្ច ទុក្ខមេត្ថ កាមេសុ ពហុកន្តិ **ពហុទុក្ខា**។ **ពហុបាយាសា**តិ ពហុបរិក្កិលេសា។ តេ បន បរិក្កិលេសា វុត្តមាននយេន ពហូយេវេត្ថ ទិដ្ឋធម្មិកាបីតិ អាហ “**ទិដ្ឋធម្មិក…បេ…. ពហូ**”តិ។ តេ ច បរិក្កិលេសា យស្មា តំសមង្គិនោ ហិតបដិបត្តិយា អន្តរាយករា ឥធ ចេវ បរលោកេ ច អាទីនវការណញ្ច បវត្តន្តិ, តស្មា វុត្តំ “**ទិដ្ឋធម្មិក…បេ…. ពហូ**”តិ។ **ឯវំ ចេបី**តិ ឯវំ “អប្បស្សាទា កាមា”តិអាទិនា អាការេន។ **នយេនា**តិ ធម្មេន។ **ការណេនា**តិ យុត្តិយា។ សុដ្ឋុ ទិដ្ឋំ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **វិបស្សនាបញ្ញាយា**តិ អរិយមគ្គបញ្ញាយ។ សា ចត្តារិបិ សច្ចានិ វិសេសតោ បស្សតីតិ **វិបស្សនា**តិ អធិប្បេតា។ តេនាហ “**ហេដ្ឋាមគ្គទ្វយញាណេនាតិ អត្ថោ**”តិ។ **បីតិសុខ**ន្តិ បីតិសុខវន្តំ ឈានទ្វយំ។ **ទ្វេ មគ្គេ**តិ ហេដ្ឋាមគ្គេ។ អាវដ្ដនសីលោ អាភុជនសីលោ ន ហោតីតិ **អនាវដ្ដី នេវ ហោតិ** សព្ពសោ អប្បហីនកាមរាគឆន្ទោ។ តេនាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។ **ឱរោធនាដកា បជហនបញ្ញា**តិ អាទីនវានុបស្សនាញាណមាហ។

១៧៨. **អស្សាទោបិ កថិតោ,** “អប្បស្សាទា”តិ ហិ ឥមិនា យាវតកោ កាមេសុ អស្សាទោ, តំ សព្ពំ អនវសេសតោ បរិត្តហេត្វា ចស្ស បរិត្តភាវោ ទស្សិតោតិ **អាទីនវោបិ កថិតោ** សង្ខេបេនេវ សេសស្សអាទីនវស្ស ទស្សិតត្តា។ **តំ កថេតុ**ន្តិ តំ និស្សរណំ “ឯកន្តសុខបដិសំវេទី”តិ ឥមិនា កថេតុំ។ **ឥមេហិ អន្តេហី**តិ “បញ្ចិមេ, មហានាម, កាមគុណា”តិអាទិនា កាមគុណទស្សនមុខេន កាមសុខល្លិកានុយោគំ “ឧព្ភដ្ឋកា ហោន្តិ អាសនបដិក្ខិត្តា”តិអាទិនា អត្តកិលមថានុយោគញ្ច ទស្សេត្វា ឥមេហិ ទ្វីហិ អន្តេហិ មុត្តំ មម សាសនន្តិ, ផលសមាបត្តិបរិយោសានត្តា សាសនសម្បត្តិយា “**ឧបរិផលសមាបត្តិសីសេន សកលសាសនំ ទស្សេតុ**”ន្តិ អាហ។ គិជ្ឈសទិសោ កូដោតិ មជ្ឈេបទលោបីសមាសោ យថា “សាកបត្ថិវោ”តិ (បាណិនិ. ២.១.៦០)។ ទុតិយេ បនេត្ថ គិជ្ឈវន្តតាយ គិជ្ឈា កូដេ ឯតស្សាតិ **គិជ្ឈកូដោ**។ ឧទ្ធំយេវ តិដ្ឋនកា និសជ្ជាយ វុឌ្ឍិតកាលតោ បដ្ឋាយ ឯកដ្ឋានេនេវ តិដ្ឋនកា។ តេនាហ “**អនិសិន្នា**”តិ។ **និគណ្ឋស្សា**តិ នាដបុត្តស្ស។ នត្ថិ ឯតស្ស បរិសេសន្តិ **អបរិសេសំ**។ ឯវំ សង្ខាភាវចនមត្ថមស្សាតិ អាហ “**អបរិសេសសង្ខាត**”ន្តិ។ និច្ចដ្ឋេន សតត-សទ្ទេន អភិណ្ហប្បវត្តិជោតិតា សិយាតិ “**សមិត**”ន្តិ វុត្តំ។ តេន និរន្តរប្បវត្តិ ទស្សេតីតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

១៨០. យំ ករោតិ, តំ ជានាតីតិ ទុក្ខស្ស និជ្ជរណខេបនំ នាម វិញ្ញូនំ កិច្ចំ, វិញ្ញុនា ច បុរិសេន កតាកតំ ជានិតព្ពំ, តស្មា តុម្ហេហិ បុរាណានំ កម្មានំ ព្យន្តិភាវំ ករោន្តេហិ បឋមំ តាវ ឯត្តកានិ បុរាណានិ កម្មានីតិ ជានិតព្ពានិ, តតោ “ឯត្តកំ កាលំ កតេន តបសា ឯត្តកានិ តានិ ព្យន្តិកតានិ, ឥទានិ ឯត្តកានិ កាតព្ពានី”តិអាទិនា អយំ វិធិ បុរិសេន វិយ អត្តនា កាតព្ពកិច្ចំ បរិច្ឆិន្ទិតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ តេនាហ **“តុម្ហេហិបិ តថា ញាតព្ពំ សិយា”**តិ។ **សុទ្ធន្ត**ន្តិ សុទ្ធកោដ្ឋាសំ, អាយតឹ អនវស្សវសិទ្ធំ កម្មក្ខយំ, តតោ វា ទុក្ខក្ខយន្តិ អត្ថោ។ **សុទ្ធន្តំ បត្តោ អត្ថីតិ បុច្ឆតីតិ** ឥមិនា អកុសលានំ បហានំ, កុសលានំ ភាវនា ច សព្ពេន សព្ពំ និគណ្ឋសមយេ នត្ថិ សព្ពសោ វិសុទ្ធិភាវនាយ អភាវតោ, តស្មា កុតោ ទុក្ខក្ខយស្ស សម្ភវោតិ ទស្សេតិ។

ឯវំ អជាននភាវេ សតីតិ “អហុវម្ហេវ មយ”ន្តិអាទិនា វុត្តប្បការស្ស អជាននេ សតិ, តស្មឹ តុម្ហេហិ អញ្ញាយមានេតិ អត្ថោ។ **លុទ្ទា**តិ ឃោរា។ តេ បន យស្មា កាយវាចាហិ និហីនមេវ ករោន្តិ, តស្មា វុត្តំ **“លុទ្ទាចារា”**តិ។ **លោហិតបាណិត្តេវ វុច្ចតិ** តជ្ជាកិរិយាចរណតោ។ មាគវិកកេវដ្ដចោរឃាតកាទយោ **មាគវិកាទយោ។ កក្ខឡកម្មា**តិ ផរុសកម្មា។ **តេ និគណ្ឋេសុ បព្ពជន្តី**តិ បុព្ពេ មហាទុក្ខសំវត្តនិយកម្មស្ស កតត្តា ហិ តុម្ហេ ឯតរហិ ឦទិសំ មហាទុក្ខំ បច្ចនុភវថាតិ ទស្សេតិ។

វាទេតិ ទិដ្ឋិយំ, សមយេតិ អត្ថោ។ **សុខេន សុខ**ន្តិ ឯត្ថ **សុខេនា**តិ បដិបត្តិសុខេន, សុខាយ បដិបត្តិយាតិ អត្ថោ។ **សុខ**ន្តិ វិមោក្ខសុខំ, ឥធ លោកេ សុខំ អធិគច្ឆន្តា កសិវណិជ្ជាទិទុក្ខបដិបត្តិយាវ អធិគច្ឆន្តិ, ឯវំ មោក្ខសុខម្បីតិ អធិប្បាយោ។ សរីរាវយវសម្បត្តិយាបិ ពិម្ពិនោ សារោតិ **ពិម្ពិសារោ។ តេ និគណ្ឋា...បេ.... សន្ធាយ វទន្តិ**, ន បន ភគវតោ អច្ចន្តសន្តបណីតំ និព្ពានសុខបដិវេទនំ ជានន្តិ។ **សហសា**តិ រវា។ **អប្បដិសង្ខា**តិ ន បដិសង្ខាយ អវិចារេត្វា។ តេនាហ **“សាហសំ កត្វា”**តិអាទិ។

អញ្ញាហិ វេទនាហិ អវោមិស្សំ ឯកន្តំ សុខំ **ឯកន្តសុខំ,** តស្ស បដិសំវេទី។ តេនាហ **“និរន្តរសុខបដិសំវេទី”**តិ។ **កថាបតិដ្ឋាបនត្ថ**ន្តិ “ឯកន្តសុខបដិសំវេទី”តិ ឯវំ អារទ្ធកថាយ បតិដ្ឋាបនត្ថំ។ **រាជវារេ**តិ រាជានំ ឧទ្ទិស្ស អាគតទេសនាវារេ។ **សុខំ បុច្ឆិតុំ ហោតីតិ** “យទិ សត្ត រត្តិន្ទិវានិ នប្បហោតិ, កឹ ឆ រត្តិន្ទិវានិ បហោតី”តិអាទិនា បុច្ឆនសុខំ ហោតិ។ “អហំ ខោ”តិអាទិនា បវត្តោ **សុទ្ធវារោ** សុទ្ធនិស្សន្ទស្ស ផលសមាបត្តិសុខស្ស វសេន អាគតត្តា។ **អនច្ឆរិយំ ហោតិ,** សត្ត រត្តិន្ទិវានិ បហោន្តស្ស ឯកស្មឹ រត្តិន្ទិវេ កឹ វត្តព្ពន្តិ។ **ឧត្តានត្ថមេវ** វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យត្តា។

ចូឡទុក្ខក្ខន្ធសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៥. អនុមានសុត្តវណ្ណនា

១៨១. វុត្តានុសារេនាតិ “ក្វសុ, សក្កេស្វ”តិ ច ឯត្ថ វុត្តនយានុសារេន, “ភគ្គា នាម ជានបទិនោ រាជកុមារា”តិអាទិនា នយេន វចនត្ថោ វេទិតព្ពោតិ អត្ថោ។ **វត្ថុបរិគ្គហទិវសេ**តិ នគរមាបនត្ថំ វត្ថុវិជ្ជាចរិយេន នគរដ្ឋានស្ស បរិគ្គណ្ហនទិវសេ។ **អថា**តិ បច្ឆា។ **នគរេ និដ្ឋិតេ**តិ តត្ថ អនន្តរាយេន នគរេ មាបិតេ។ តមេវ សុសុមារគិរណំ សុភនិមិត្តំ កត្វា **“សុសុមារគិរិ”ត្វេវស្ស នាមំ អកំសុ**។ សុសុមារសណ្ឋានត្តា សុសុមារោ នាម ឯកោ គិរិ, សោ តស្ស នគរស្ស សមីបេ, តស្មា តំ សុសុមារគិរិ ឯតស្ស អត្ថីតិ **“សុសុមារគិរី”**តិ វុច្ចតីតិ កេចិ។ **ភេសកឡា**តិ វុច្ចតិ យម្មណ្ឌគច្ឆំ, កេចិ “សេតរុក្ខា”ន្តិ វទន្តិ, តេសំ ពហុលតាយ បន តំ វនំ ភេសកឡាវនន្តេវ បញ្ញាយិត្ថ។ **ភេសោ** នាម ឯកោ យក្ខោ អយុត្តការី, តស្ស តតោ គឡិតដ្ឋានតាយ តំ វនំ **ភេសគឡាវនំ** នាម ជាតន្តិ កេចិ។ **អភយទិន្នដ្ឋានេ ជាតំ** វិរូឡ្ហំ, សំវទ្ធន្តិ អត្ថោ។

ឥច្ឆាបេតីតិ យំ កិញ្ចិ អត្ថនិ គរហិតព្ពំ វត្តំ សព្រហ្មចារីនំ ឥច្ឆំ ឧប្បាទេតិ, តទត្ថាយ តេសំ អត្តានំ វិស្សជ្ជេតីតិ អត្ថោ។ បឋមំ ទិន្នោ ហិតូបទេសោ **ឱវាទោ,** អបរាបរំ ទិន្នោ **អនុសាសនី**។ បច្ចុប្បន្នាតីតវិសយោ វា **ឱវាទោ,** អនាគតវិសយោ **អនុសាសនី**។ ឱតិណ្ណវត្ថុកោ **ឱវាទោ,** ឥតរោ **អនុសាសនី។ សោ ចា**តិ ឯវំ បវារេតា សោ ភិក្ខុ។ ទុក្ខំ វចោ ឯតស្មឹ វិប្បដិកូលគ្គាហេ វិបច្ចនីកសាតេ អនាទរេ បុគ្គលេតិ **ទុព្ពចោ**។ តេនាហ **“ទុក្ខេន វត្តព្ពោ”**តិ។ **ឧបរិ អាគតេហី**តិ “បាបិច្ឆោ ហោតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៨១) អាគតេហិ សោឡសហិ បាបធម្មេហិ។ បការេហិ អាវហំ បទក្ខិណំ, តតោ បទក្ខិណតោ គហណសីលោ បទក្ខិណគ្គាហី, ន បទក្ខិណគ្គាហី **អប្បទក្ខិណគ្គាហី។ វាមតោ**តិ អបសព្យតោ, វុត្តវិបរិយាយតោតិ អធិប្បាយោ។

អសន្តសម្ភាវនបត្ថនានន្តិ អសន្តេហិ អវិជ្ជមានេហិ គុណេហិ សម្ភាវនស្ស បត្ថនាភូតានំ។ បដិ-សទ្ទោ បច្ចត្ថិកបរិយាយោ, ផរណំ វាយមនំ ឥធ តថាវដ្ឋានន្តិ អាហ **“បដិប្ផរតីតិ បដិវិរុទ្ធោ បច្ចនីកោ ហុត្វា**

តិដ្ឋតី”តិ។ **អបសាទេតី**តិ ខិបេតិ តជ្ជេតិ។ តថាភូតោ ច បរំ ឃដ្ដេន្តោ នាម ហោតីតិ អាហ “**ឃដ្ដេតី**”តិ។ **បដិអារោបេតី**តិ ឃាទិសេន វុត្តោ, តស្ស បដិភាគភូតំ ទោសំ ចោទកស្ស ឧបរិ អារោបេតិ។

បដិចរតីតិ (អ. និ. ដី. ២.៣.៦៨) បដិច្ឆាទនវសេន ចរតិ បវត្តតិ, បដិច្ឆាទនត្ថោ ឯវ វា ចរតិ-សទ្ទោ អនេកត្ថត្តា ធាតូនន្តិ អាហ “**បដិច្ឆាទេតី**”តិ។ **អញ្ញេនញ្ញ**ន្តិ បដិច្ឆាទនាការទស្សនន្តិ អាហ “**អញ្ញេន ការណេនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **អញ្ញំ ការណំ វចនំ វា**តិ យំ ចោទកេន ចុទិតកស្ស ទោសវិភាវនំ ការណំ, វចនំ វា វុត្តំ, តតោ អញ្ញេនេវ ការណេន, វចនេន វា បដិច្ឆាទេតិ។ **ការណេនា**តិ ចោទនាយ អមូលិកភាវទីបនិយា យុត្តិយា។ **វចនេនា**តិ តទត្ថពោធនេន។ **កោ អាបន្នោ**តិអាទិនា ចោទនំ អវិស្សជ្ជេត្វា វិក្ខេបាបជ្ជនំ អញ្ញេនញ្ញំ បដិចរណន្តិ ទស្សេតិ, ពហិទ្ធា កថាអបនាមនំ វិស្សជ្ជេត្វាតិ អយមេវ តេសំ វិសេសោ។ តេនាហ “**ឥត្ថន្នាម**”ន្តិអាទិ។

អបទីយន្តិ ទោសា ឯតេន រក្ខីយន្តិ, លូយន្តិ, ឆិជ្ជន្តីតិ វា **អបទានំ**, (អ. និ. ដី. ២.៣.២) សត្តានំ សម្មា, មិច្ឆា វា បវត្តបយោគោ។ តេនាហ “**អត្តនោ ចរិយាយា**”តិ។

១៨៣. **អនុមិនិតព្ព**ន្តិ អនុ អនុ មិនិតព្ពោ ជានិតព្ពោ។ **អត្តានំ អនុមិនិតព្ព**ន្តិ ច ឥទំ បច្ចត្តេ ឧបយោគវចនំ។ តេនាហ “**អនុមិនិតព្ពោ តុលេតព្ពោ តីរេតព្ពោ**”តិ។ **អត្តានំ អនុមិនិតព្ព**ន្តិ វា អត្តនិ អនុមានញាណំ បវត្តេតព្ពំ។ តត្រាយំ នយោ – អប្បិយភាវាវហា មយិ បវត្តា បាបិច្ឆតា បាបិច្ឆាភាវតោ បរស្មឹ បវត្តបាបិច្ឆតា វិយ។ ឯស នយោ សេសធម្មេសុបិ។ អបរោ នយោ – សព្រហ្មចារីនំ បិយភាវំ ឥច្ឆន្តេន បាបិច្ឆតា បហាតព្ពា សីលវិសុទ្ធិហេតុភាវតោ អត្តុក្កំសនាទិប្បហានំ វិយ។ សេសធម្មេសុបិ ឯសេវ នយោ។

១៨៤. **បច្ចវេក្ខិតព្ពោ**តិ “ន បាបិច្ឆោ ភវិស្សាមិ, ន បាបិកានំ ឥច្ឆានំ វសំ គតោ”តិអាទិនា បតិ បតិ ទិវសស្ស តិក្ខត្តុំ វា ញាណចក្ខុនា អវេក្ខិតព្ពំ, ញាណំ បវត្តេតព្ពន្តិ អត្ថោ។ បាបិច្ឆតាទីនំ បហានំ បតិ អវេក្ខិតព្ពំ, អយញ្ច អត្ថោ តព្ព-សទ្ទស្ស ភាវត្ថតាវសេន វេទិតព្ពោ, កម្មត្ថតាវសេន បន **អដ្ឋកថាយំ “អត្តាន**”ន្តិ បច្ចត្តេ ឧបយោគវចនំ កត្វា វុត្តំ។ **សិក្ខន្តេនា**តិ តិស្សោបិ សិក្ខា សិក្ខន្តេន។ តេនាហ “**កុសលេសុ ធម្មេសូ**”តិ។

តិលកន្តិ កាឡតិលសេតតិលាទិតិលកំ។ **សព្ពប្បហាន**ន្តិ សព្ពប្បការប្បហានំ។ **ផលេ អាគតេ**តិ ផលេ ឧប្បន្នេ។ **និព្ពានេ អាគតេ**តិ និព្ពានស្ស អធិគតត្តា។ **ភិក្ខុបាតិមោក្ខ**ន្តិ “សោ សមណោ, ស ភិក្ខូ”តិ ឯវំ វុត្តភិក្ខូនំ បាតិមោក្ខំ, ន ឧបសម្បន្នានំ ឯវ ន បព្ពជិតានំ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យស្មា ចិទំ ភិក្ខុបាតិមោក្ខំ, តស្មា វុត្តំ “**ឥទំ ទិវសស្ស តិក្ខត្តុ**”ន្តិអាទិ។ **អបច្ចវេក្ខិតុំ ន វដ្ដតិ** អត្តវិសុទ្ធិយា ឯកន្តហេតុភាវតោ។

អនុមានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. ចេតោខិលសុត្តវណ្ណនា

១៨៥. ចេតោ តេហិ ខិលយតិ ថទ្ធភាវំ អាបជ្ជតីតិ **ចេតោខិលា**។ តេនាហ “**ចិត្តស្ស ថទ្ធភាវា**”តិ។ យស្មា តេហិ ឧប្បន្នេហិ ចិត្តំ ឧក្លាបីជាតំ ឋានំ វិយ អមនុញ្ញំ ខេត្តំ វិយ ច ខាណុកនិចិតំ អមហប្ផលំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**កចវរភាវា ខាណុកភាវា**”តិ។ “ចិត្តស្សា”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ចិត្តំ ពន្ធិត្វា**តិ តណ្ហាបវត្តិភាវតោ កុសលចារស្ស អវសរចជនវសេន ចិត្តំ ពទ្ធំ វិយ សមោរោធេត្វា។ តេនាហ “**មុដ្ឋិយំ កត្វា វិយ គណ្ហន្តី**”តិ។ សទ្ទត្ថតោ បន ចេតោ វិរូបំ និពន្ធីយតិ សំយមីយតិ ឯតេហីតិ **ចេតសោ វិនិពន្ធា** យស្ស ចតុព្ពិធំ សីលំ អខណ្ឌាទិភាវប្បត្តិយា សុបរិសុទ្ធំ វិសេសភាគិយត្តា អប្បកសិរេនេវ មគ្គផលាវហំ មហាសង្ឃរក្ខិតត្ថេរស្ស វិយ, សោ តាទិសេន សីលេន ឥមស្មឹ ធម្មវិនយេ វុទ្ធឹ អាបជ្ជិស្សតីតិ អាហ “**សីលេន វុទ្ធិ**”ន្តិ។ យស្ស បន អរិយមគ្គោ ឧប្បជ្ជន្តោ វិរូឡ្ហមូលោ វិយ បាទបោ សុប្បតិដ្ឋិតោ, សោ សាសនេ វិរូឡ្ហឹ អាបន្នោតិ អាហ “**មគ្គេន វិរូឡ្ហិ**”ន្តិ។ យោ សព្ពសោ កិលេស និព្ពានប្បត្តោ, សោ អរហា សីលាទិធម្មក្ខន្ធបារិបូរិយា សតិវេបុល្លប្បត្តោ ហោតីតិ អាហ “**និព្ពានេន វេបុល្ល**”ន្តិ។ ទុតិយវិកប្បេ អត្ថោ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពោ។

ពុទ្ធានំ ធម្មកាយោ វិយ រូបកាយោបិ អនញ្ញសាធារណតាយ អនុត្តរគុណាធិដ្ឋានតាយ ច អបច្ចក្ខការីនំ សំសយវត្ថុ ហោតិយេវាតិ “**សរីរេ វា គុណេ វា កង្ខតី**”តិ វុត្តំ។ តត្ថ យថា មហាបុរិសលក្ខណេន អនុព្យញ្ជនាទយោ រូបកាយគុណា គហិតា ឯវ ហោន្តិ អវិនាភាវតោតិ “**ទ្វត្តឹសវរលក្ខណប្បដិមណ្ឌិត**”មិច្ចេវ វុត្តំ, ឯវំ អនាវរណញាណេន សព្ពេបិ អនន្តាបរិមេយ្យភេទា ធម្មកាយគុណា គហិតា ឯវ ហោន្តីតិ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណគ្គហណមេវ** កតំ នានន្តរិយភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កង្ខតី**តិ “អហោ វត តេ គុណា ន ភវេយ្យុំ, ភវេយ្យុំ វា”តិ

បត្ថនុប្បាទនវសេន កង្ខតិ។ បុរិមោ ហិ វិបរីតជ្ឈាសយោ, ឥតរោ យថាភូតញាណជ្ឈាសយោ។ **វិចិនន្តោ**តិ វិចយភូតាយ បញ្ញាយ តេ វិវេចេតុកាមោ តទភាវតោ កិច្ឆំ ទុក្ខំ អាបជ្ជតិ, កិច្ឆប្បត្តិ ច តត្ថ និច្ឆេតុំ អសមត្ថតាយេវាតិ អាហ “**វិនិច្ឆេតុំ ន សក្កោតី**”តិ។ វិគតា ចិកិច្ឆាតិ **វិចិកិច្ឆា។ អធិមោក្ខំ ន បដិលភតី**តិ “ឯវមេត”ន្តិ ឱកប្បនវសេន គុណេសុ វិនិច្ឆយំ នាធិគច្ឆតិ។ **ឱតរិត្វា**តិ ញាណេន អនុបវិសិត្វា។ **បសីទិតុ**ន្តិ “បសន្នរូបធម្មកាយគុណេហិ ភគវា”តិ បសីទិតុំ។ **អនាវិលោ** អកាលុស្សោ ហោតុំ **ន សក្កោតិ**។ “កង្ខតី”តិ ឥមិនា ទុព្ពលា វិមតិ វុត្តា, “វិចិកិច្ឆតី”តិ ឥមិនា មជ្ឈិមា, “នាធិមុច្ចតី”តិ ឥមិនា ពលវតី, “ន សម្បសីទតី”តិ ឥមិនា តិវិធាយបិ វិមតិយា វសេន ឧប្បន្នចិត្តកាលុស្សិយំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

អាតប្បាយាតិអាទិតោ តបតិ សន្តបតិ កិលេសេតិ **អាតប្បំ**, អារម្ភធាតុ, តទត្ថាយ។ **អនុយោគាយា**តិ យថា សំកិលេសធម្មានំ អវសរោ ន ហោតិ, ឯវំ អនុ អនុ យុញ្ជនំ **អនុយោគោ**, និក្កមធាតុ, តទត្ថាយ។ តេនាហ “**បុនប្បុនំ យោគាយា**”តិ។ **សាតច្ចាយា**តិ យថា ឧបរូបរិ វិសេសាធិគមោ ហោតិ, តថា សតតស្ស និរន្តរបវត្តស្ស អនុយោគស្ស ភាវោ **សាតច្ចំ**, បរក្កមធាតុ, តទត្ថាយ។ **បធានាយា**តិ សន្តមេវំ តិវិធធាតុសំវឌ្ឍិតានុភាវំ សព្ពកិលេសវិទ្ធំសនសមត្ថំ បធានសង្ខាតំ វីរិយំ, តទត្ថាយ។ ឯត្ថ ច អាតប្បាយ ចិត្តំ ន នមតិ យថាវុត្តកង្ខាវសេន, បគេវ អនុយោគាទិអត្ថន្តិ ទស្សេតុំ ចត្តារិបិ បទានិ គហិតានិ, អនវសេសវិសេសទស្សនត្ថំ វា។ កេចិ បន “អាតប្បវេវចនានេវ អនុយោគាទិបទានី”តិ វទន្តិ។ ឯត្តាវតា ភគវា សត្ថរិ កង្ខាយ ចិត្តស្ស ថទ្ធកចវរខាណុកភាវេន អកុសលភាវាទិអាបាទនតោ ចេតោខិលភាវំ ទស្សេតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

សិក្ខាគ្គហណេន បដិបត្តិសទ្ធម្មស្ស គហិតត្តា វុត្តំ “**បរិយត្តិធម្មេ ច បដិវេធធម្មេ ចា**”តិ។ បរិយត្តិធម្មេ យត្ថ កង្ខាយ សម្ភវោ, តំ ទស្សេតុំ “**ចតុរាសីតិ ធម្មក្ខន្ធសហស្សានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តយិទំ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ បរម្បរាយ បដិវេធាវហភាវាទិវសេនបិ ឯកច្ចានំ តត្ថ សំសយុប្បត្តិតោ។ យថា ច បដិវេធេ កង្ខា វុត្តា, ឯវំ អធិគមធម្មេបិ បវត្តតីតិ វេទិតព្ពា។ តថា ហិ ឯកច្ចេ “កសិណាទិភាវនាយ ឈានានិ ឥជ្ឈន្តី”តិ វទន្តិ។ “កសិណនិស្សន្ទោ អារុប្បាតិ, មេត្តាទិនិស្សន្ទោ ចតុត្ថព្រហ្មវិហារោ”តិ ឯវមាទិនា កង្ខតិយេវាតិ។ ឯត្ថ ច នវលោកុត្តរេសុ បញ្ញត្តិយំយេវ កង្ខាបវត្តិ វេទិតព្ពា អសំកិលេសិកត្តា លោកុត្តរធម្មានំ។

ឯវរូបន្តិ ឯទិសំ សុប្បដិបត្តិ-ឧជុប្បដិបត្តិ-ញាយប្បដិបត្តិ-សាមីចិប្បដិបត្តិ-សង្ខាតំ សម្មាបដិបទំ។ **អធិសីលសិក្ខា**ទយោ លោកុត្តរធម្មស្ស អនុធម្មភូតា វេទិតព្ពា។ ឯវញ្ហិ មគ្គផលសិក្ខាហិ ឥមាសំ វិសេសោ សិទ្ធោ ហោតិ។ តថា ហិ វុត្តំ “សិក្ខាគ្គហណេន បដិបត្តិសទ្ធម្មស្ស គហិតត្តា”តិ។ ឯត្ថ ច យថា វិចិកិច្ឆា វត្ថុត្តយស្ស សិក្ខាយ ច គុណេសុ អនធិមុច្ចនអសម្បសីទនវសេន អប្បដិបត្តិភាវតោ ចិត្តស្ស ថទ្ធភាវោ អាសប្បនបរិសប្បនវសេន បវត្តិយា កចវរខាណុកភាវោ ច, ឯវំ សព្រហ្មចារីសុ អាឃាតចណ្ឌិក្កាទិវសេន ចិត្តស្ស ថទ្ធភាវោ ច ឧបហននវិរុជ្ឈនាទិវសេន កចវរខាណុកភាវោ ច វេទិតព្ពោ។ អរិយសង្ឃវិសយា វិចិកិច្ឆា, បុគ្គលវិសយា កាចិ នត្ថីតិ សង្ឃវិសយាវ គហិតា, សាសនិកវសេន ចាយំ ចេតោខិលទេសនាតិ សព្រហ្មចារីវិសយោវ កោបោ គហិតោ។

១៨៦. យថា វត្ថុកាមោ, ឯវំ កិលេសកាមោបិ អស្សាទនីយោ ឯវាតិ “**កិលេសកាមេបី**”តិ វុត្តំ។ តេនាហ ភគវា “រូបតណ្ហា លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតិ, ឯត្ថ និវិសមានា និវិសតី”តិអាទិ (ទី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣; វិភ. ២០៣)។ **កាមនិទ្ទេសេ** (មហានិ. ១) សព្ពេបិ តេភូមកា ធម្មា កាមនីយដ្ឋេន “**កាមា**”តិ វុត្តា, ពលវកាមរាគវត្ថុភូតាយេវេត្ថ កាមគ្គហណេន គហិតាតិ។ វិនិពទ្ធវត្ថុភាវេន យថា វិសុំ អត្តនោ កាយោ គហិតោ, តថា បរេសំ តថារូបា រូបធម្មា សមូហដ្ឋេនាតិ អាហ “**រូបេតិ ពហិទ្ធារូបេ**”តិ។ យថា ហិ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ ឈានាទិវិសេសាធិគមស្ស វិនិពន្ធាយ សំវត្តតិ, ឯវំ អត្តនោ កាយេ អបេក្ខា ពហិទ្ធា ច សកបរិក្ខារញាតិមិត្តាទីសុ អបេក្ខាតិ។ កេចិ បនេត្ថ “រូបេតិ រូបជ្ឈានេ”តិអាទិនា បបញ្ចេន្តិ។ តទយុត្តំ ឈានាធិគមវិនិពទ្ធានំ សីលស្ស ច សំកិលេសភូតានំ ចេតោវិនិពទ្ធភាវេន គហិតត្តា។

យាវទត្ថន្តិ យាវ អត្ថេតិ អភិកង្ខតិ, តាវ។ តេនាហ “**យត្តកំ ឥច្ឆតិ, តត្តក**”ន្តិ។ ន្តិ យាវទត្ថំ ឧទរបូរំ ភុត្តំ។ **អវទេហនតោ** បូរណតោ។ **សេយ្យសុខ**ន្តិ សេយ្យំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកសុខំ។ **បស្សសុខ**ន្តិ បស្សានំ សម្បរិវត្តនេន ឧប្បជ្ជនកសុខំ។ **និទ្ទាសុខ**ន្តិ និទ្ទាយនេន ឧប្បជ្ជនកសុខំ។

សីលេនាតិអាទិ បត្ថនាការទស្សនំ។ **វតសមាទាន**ន្តិ ធុតង្គាទិវតានុដ្ឋានំ។ **តបោ**តិ វីរិយារម្ភោ។ សោ ហិ កិលេសានំ តបនដ្ឋេន និគ្គណ្ហនដ្ឋេន **តបចរណ**ន្តិ វុត្តំ។

១៨៩. ឆន្ទំ និស្សាយាតិ ឆន្ទំ ធុរំ, ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ, ឆន្ទំ បុព្ពង្គមំ កត្វា បវត្តិវសេន ឆន្ទំ និស្សាយ។ ជេដ្ឋកង្គេន បធានភូតា, បធានភាវំ វា បត្តាតិ **បធានភូតា។ តេហិ ធម្មេហី**តិ ឆន្ទនិស្សយេន បវត្តសមាធិនា ចេវ "បធានសង្ខារោ"តិ វុត្តវីរិយេន ច។ **ឧបេត**ន្តិ សម្បយុត្តំ។ ឥជ្ឈនដ្ឋេន **ឥទ្ធិ**, និប្ផត្តិអត្ថេន បដិលាភដ្ឋេន ចាតិ អត្ថោ, តស្សា **ឥទ្ធិយា បាទំ** បាទកំ បទដ្ឋានភូតំ។ អថ វា ឥជ្ឈន្តិ តាយ ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ **ឥទ្ធិ,** សាវ ឧបរិវិសេសានំ អធិដ្ឋានភាវតោ **បាទោ**។ តេនាហ **"ឥទ្ធិភូតំ វា បាទន្តិ ឥទ្ធិបាទ"**ន្តិ។ **សេសេសុបី**តិ វីរិយិទ្ធិបាទាទីសុបិ។ **អស្សា**តិ ឥទ្ធិបាទស្ស។ **អត្ថោ ទីបិតោ**តិ ទីបនត្ថំ កតំ, តស្មា **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៣៦៩) តស្ស អត្ថវិចារោ គហេតព្ពោ។ ឥទ្ធិបាទានំ សមាធិបធានត្តា វុត្តំ **"វិក្ខម្ភនប្បហានំ កថិត"**ន្តិ។ តេសំ តេសំ កុសលធម្មានំ អនុប្បន្នានំ ឧប្បាទនកិរិយាយ ឧប្បន្នានំ បរិព្រូហនកិរិយាយ ឧស្សហនតោ **ឧស្សោឡ្ហី,** ថាមប្បត្តា បរក្កមធាតុ។ សា បន ចតុន្នំ ឥទ្ធិបាទានំ វិសេសបច្ចយភូតា តេ ឧបាទាយ **"បញ្ចមី"**តិ វុត្តា, សា ច យស្មា សមថវិបស្សនាភាវនាសុ តត្ថ ចអាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ សាធេតព្ពំ វីរិយំ, តស្មា អាហ **"ឧស្សោឡ្ហីតិ សព្ពត្ថ កត្តព្ពវីរិយំ ទស្សេតី"**តិ។ បុព្ពភាគិយសមថវិបស្សនាសាធនំ បហាតព្ពធម្មវិភាគេន ភិន្ទិត្វា អាហ **"បញ្ច ចេតោខិលប្បហានានិ បញ្ច វិនិពន្ធប្បហានានី"**តិ។ **ភព្ពោ**តិ យុត្តោ អរហតិ និប្ផត្តិយា។ **ញាណេនា**តិ មគ្គញាណេន។ **កិលេសភេទាយា**តិ កិលេសានំ សមុច្ឆិន្ទនាយ។ **ខេមស្សា**តិ អនុបទ្ទវស្ស។

សម្ភាវនត្ថេតិ (សារត្ថ. ដី. ១.១១; អ. និ. ដី. ៣.៧.៧១) "អបិ នាមេវំ សិយា"តិ វិកប្បនត្ថោ សម្ភាវនត្ថោ។ ឯវំ ហីតិ ឯវំ ឯកមេវ សង្ខ្យំ អវត្វា អបរាយ សង្ខ្យាយ សទ្ទីវចនំ លោកេ សិលិដ្ឋវចនំ ហោតិ យថា "ទ្វេ វា តីណិ វា ឧទកផុសិតានី"តិ។ **សម្មា អធិសយិតានី**តិ បាទាទីហិ អត្តនា នេសំ កិញ្ចិ ឧបឃាតំ អករោន្តិយា ពហិ វាតាទិបរិស្សយបរិហរណត្ថំ សម្មទេវ ឧបរិ សយិតានិ។ **ឧតុំ គាហាបេន្តិយា**តិ តេសំ អល្លសិនេហបរិយាទានត្ថំ អត្តនោ កាយុស្មាវសេន ឧតុំ គណ្ហាបេន្តិយា។ តេនាហ **"ឧស្មីកតានី"**តិ។ **សម្មា បរិភាវិតានី**តិ សម្មទេវ សព្ពសោ កុក្កុដវាសនាយ វាសិតានិ។ តេនាហ **"កុក្កុដគន្ធំ គាហាបិតានី"**តិ។ អយញ្ច កុក្កុដគន្ធបរិភាវនា សម្មាអធិសយនសម្មាបរិសេទននិប្ផត្តិយា **"អនុនិប្ផាទី"**តិ (សារត្ថ. ដី. ១.១១) ទដ្ឋព្ពា។ តេហិ បន សទ្ទីយេវ ឥជ្ឈនតោ វុត្តំ **"តិវិធកិរិយាករណេនា"**តិ។ កិញ្ចាបិ ន ឯវំ "អហោ វតិមេ"តិអាទិនា ឥច្ឆា ឧប្បជ្ជេយ្យ, ការណស្ស បន សម្បាទិតត្តា អថ ខោ ភព្ពាវ អភិនិព្ភិជ្ជិតុន្តិ យោជនា ។ កស្មា ភព្ពាតិ អាហ **"តេ ហិ យស្មា តាយា"**តិអាទិ។ ឯត្ថ យថា កបាលស្ស តនុតា អាលោកស្ស អន្តោ បញ្ញាយមានស្ស ការណំ, តថា កបាលស្ស តនុតាយ នខសិខាមុខតុណ្ឌកានំ ខរតាយ ច អល្លសិនេហស្ស បរិយាទានំ ការណវចនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, **តស្មា**តិ អាលោកស្ស អន្តោ បញ្ញាយមានតោ, សយញ្ច បរិបាកគតត្តា។

ឱបម្មសម្បដិបាទនន្តិ ឱបម្មត្ថស្ស ឧបមេយ្យេន សម្មទេវ បដិបាទនំ។ **អត្ថេនា**តិ ឧបមេយ្យត្ថេន។ យថា កុក្កុដិយា អណ្ឌេសុ តិវិធកិរិយាយ ករណំ កុក្កុដច្ឆាបកានំ អណ្ឌកោសតោ និក្ខមនស្ស មូលការណំ, ឯវំ ភិក្ខុនោ ឧស្សោឡ្ហីបន្នរសានិ អង្គានិ អវិជ្ជណ្ឌកោសតោ និក្ខមនស្ស មូលការណន្តិ អាហ **"តស្សា កុក្កុដិយា...បេ.... សមន្នាគតភាវោ"**តិ។ បដិច្ឆាទនសាមញ្ញេន អវិជ្ជាយ អណ្ឌកោសសទិសតាយ ពលវវិបស្សនាវសេន អវិជ្ជណ្ឌកោសស្ស តនុភាវោ, វិបស្សនាញាណស្ស បរិណាមកាលោ វុដ្ឋានគាមិនិភាវាបត្តិ, តទា ច សា មគ្គញាណគព្ភំ ធារេន្តី វិយ ហោតីតិ អាហ **"គព្ភគ្គហណកាលោ"**តិ។ **អភិញ្ញាបក្ខេ**តិ លោកិយាភិញ្ញាបក្ខេ។ លោកុត្តរាភិញ្ញា ហិ អវិជ្ជណ្ឌកោសំ បទាលិកាតិ។ **គាថាយ អវិជ្ជណ្ឌកោសំ បហរតី**តិ ទេសនាវិលាសេន វិនេយ្យសន្តានគតំ អវិជ្ជណ្ឌកោសំ ឃដ្តេតិ, យថាហានេ ហាតុំ ន ទេតិ។

បដិសង្ខានប្បហានន្តិ តទង្គប្បហានបុព្ពកំ វិក្ខម្ភនប្បហានំ។ បុព្ពភាគិយា ឥទ្ធិបាទា បាឡិយំ គហិតាតិ **"ឥទ្ធិបាទេហិ វិក្ខម្ភនប្បហាន"**ន្តិ វុត្តំ។ "ឧស្សោឡ្ហិបន្នរសង្គសមន្នាគតោ ភិក្ខុ ភព្ពោ អភិនិព្ភិទាយា"តិអាទិវចនតោ (ម. និ. ១.១៨៩) លោកុត្តរិទ្ធិបាទា បន សម្ភោជគ្គហណេនេវ គហិតា។ **មគ្គេ អាគតេ**តិ ឧស្សោឡ្ហីបន្នរសង្គសមន្នាគតស្ស ភិក្ខុនោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបយតោ មគ្គេ អាគតេ ឧប្បន្នេ, បាឡិយំ វា អភិនិព្ភិទាសម្ភោជគ្គហណេហិ **មគ្គេ អាគតេ។ ផលេ អាគតេ**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ និព្ពានស្ស បន បាឡិយំ អនាគតត្តា និស្សរណប្បហានំ ន គហិតំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ចេតោខិលសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. វនបត្ថបរិយាយសុត្តវណ្ណនា

១៩០. វនីយតិ វិវេកកាមេហិ ភជីយតិ, វនុតេ វា តេ អត្តសម្បត្តិយា វសនត្ថាយ យាចន្តោ វិយ ហោតីតិ វនំ, បតិដ្ឋន្តិ ឯត្ថ វិវេកកាមា យថាធិប្បេតវិសេសាធិគមេនាតិ បត្ថំ, វនេសុ បត្ថំ គហនដ្ឋានេ សេនាសនំ

វនបត្ថំ។ បរិយាយតិ អត្តនោ ផលំ បរិគ្គហេត្វា វត្តតីតិ **បរិយាយោ,** ការណន្តិ អាហ “**វនបត្ថបរិយាយន្តិ វនបត្ថការណ**”ន្តិ។ វនបត្ថញ្ហិ តំ ឧបនិស្សាយ វិហរតោ ឧបនិស្សយការណំ។ តេនាហ “វនបត្ថំ ឧបនិស្សាយ វិហរតី”តិ។ បរិយាយតិ ទេសេតព្ពមត្ថំ បតិដ្ឋបេតីតិ **បរិយាយោ,** ទេសនា។ វនបត្ថំ អារព្ភ បវត្តា ទេសនា **វនបត្ថទេសនា,** តំ, ឧភយត្ថាបិ វនបត្ថគ្គហណំ លក្ខណមត្តំ គាមាទីនម្បេត្ថ ការណភាវស្ស, ទេសនាយ វិសយភាវស្ស ច លព្ភមានត្តា។

១៩១. និស្សាយាតិ អបស្សាយ, វិវេកវាសស្ស អបស្សយំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **ន ឧបដ្ឋាតី**តិអាទីហិ តស្មិំ វនបត្ថេ សេនាសនសប្បាយាភាវំ, ឧតុបុគ្គលធម្មស្សវនសប្បាយាភាវម្បិ វា ទស្សេតិ។ **ជីវិតសម្ភារា**តិ (អ. និ. ដី. ៣.៩.៦) ជីវិតប្បវត្តិយា សម្ភារា បច្ចយា។ **សមុទានេតព្ពា**តិ សម្មា ញាយេន អនវជ្ជឧញ្ឆាចរិយាទិនា ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ អានេតព្ពា បាបុណិតព្ពា។ តេ បន តថា សមុទានិតា សមាហដា នាម ហោន្តីតិ អាហ “**សមាហរិតព្ពា**”តិ។ **ទុក្ខេន ឧប្បជ្ជន្តី**តិ សុលភុប្បាទា ន ហោន្តិ។ ឯតេន ភោជនសប្បាយាទិអភាវំ ទស្សេតិ។ **រត្តិភាគំ វា ទិវសភាគំ វា**តិ ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**រត្តិកោដ្ឋាសេ វា ទិវសកោដ្ឋាសេ វា**”តិ។ **រត្តិយេវ បក្កមិតព្ពំ** សមណធម្មស្ស តត្ថ អនិប្ផជ្ជនតោ។

១៩២-៣. សង្ខាបីតិ “យទត្ថមហំ បព្ពជិតោ, ន មេតំ ឥធ និប្ផជ្ជតិ, ចីវរាទិ បន សមុទាគច្ឆតិ, នាហំ តទត្ថំ បព្ពជិតោ, កិំ មេ ឥធ វាសេនា”តិ បដិសង្ខាយបិ។ អនន្តរវារេ **សង្ខាបី**តិ “យទត្ថមហំ បព្ពជិតោ, តំ មេ ឥធ និប្ផជ្ជតិ, ចីវរាទិ បន ន សមុទាគច្ឆតិ, នាហំ តទត្ថំ បព្ពជិតោ”តិ បដិសង្ខាយបីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**សមណធម្មស្ស និប្ផជ្ជនភាវំ ជានិត្វា**”តិ។

១៩៥-៧. សោ បុគ្គលោ អនាបុច្ឆា បក្កមិតព្ពំ, នានុពន្ធិតព្ពោតិ “សោ បុគ្គលោ”តិ បទស្ស “នានុពន្ធិតព្ពោ”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ យស្ស យេន ហិ សម្ពន្ធោ, ទូរដ្ឋេនបិ សោ ភវតិ ។ **តំ បុគ្គល**ន្តិ “សោ បុគ្គលោ”តិ បច្ចត្តវចនំ ឧបយោគវសេន បរិណាមេត្វា តំ បុគ្គលំ អនាបុច្ឆា បក្កមិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ អត្ថវសេន ហិ វិភត្តិ វិបរិណាមោតិ។ **តំ អាបុច្ឆា បក្កមិតព្ព**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **អាបុច្ឆា បក្កមិតព្ព**ន្តិ ច កតញ្ញុកតវេទិតាយ និយោជនំ។

១៩៨. ឯវរូបោតិ យំ និស្សាយ ភិក្ខុនោ គុណេហិ វុឌ្ឍិយេវ បាដិកង្ខា, បច្ចយេហិ ច ន បរិស្សមោ, ឯវរូបោ ទណ្ឌកម្មាទីហិ និក្កឌ្ឍិតោតិ ចេបិ, ន បរិច្ចជិតព្ពោតិ ទស្សេតិ “**សចេបី**”តិអាទិនា។

វនបត្ថបរិយាយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. មធុបិណ្ឌិកសុត្តវណ្ណនា

១៩៩. ជាតិវនន្តិ សយំជាតំ វនំ។ តេនាហ “**អរោបិម**”ន្តិ។ **បដិសល្លានត្ថាយា**តិ ឯកីភាវត្ថាយ, បុថុត្តារម្មណតោ វា ចិត្តំ បដិនិវត្តេត្វា អច្ចន្តសន្តេ និព្ពានេ ផលសមាបត្តិវសេន អល្លីយាបនត្ថំ។ ទណ្ឌោ បាណិម្ហិ អស្សាតិ **ទណ្ឌបាណិ**។ យថា សោ “ទណ្ឌបាណី”តិ វុច្ចតិ, តំ ទស្សេតុំ “**អយដ្ឋី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ទណ្ឌវិត្តតាយា**តិ ទណ្ឌេ សោណ្ឌតាយ។ សោ ហិ ទណ្ឌបសុតោ ទណ្ឌសិប្បេ ច សុកុសលោ តត្ថ បាកដោ បញ្ញាតោ, តស្មា ទណ្ឌំ គហេត្វាវ វិចរតិ។ **ជង្ឃាកិលមថវិនោទនត្ថ**ន្តិ រាជសភាយ ចិរនិសជ្ជាយ ឧប្បន្នជង្ឃាបរិស្សមស្ស អបនយនត្ថំ។ **អធិច្ចនិក្ខមនោ**តិ យាទិច្ឆកនិក្ខមនោ, ន អភិណ្ហនិក្ខមនោ។ **ឱលុព្ភា**តិ សន្និរុម្ភិត្វា ឋិតោ។ យថា សោ “ឱលុព្ភា”តិ វុត្តោ, តំ ទស្សេតុំ “**គោបាលកទារកោ វិយា**”តិអាទិ វុត្តំ។

២០០. វទន្តិ ឯតេនាតិ **វាទោ,** ទិដ្ឋីតិ អាហ “**កិំ វាទីតិ, កិំ ទិដ្ឋិកោ**”តិ? **កិមក្ខាយី**តិ កិមាចិក្ខកោ, កីទិសធម្មកថោ? **អចិត្តីការេនា**តិ អនាទរេន។ តថាបុច្ឆនេ ការណំ ទស្សេន្តោ “**តស្មា**”តិអាទិមាហ។ **នស្សតេត**ន្តិ នស្សតុ ឯតំ កុលំ។

អត្ថំ ន ជានាតីតិ អត្ថំ ចេ ឯកទេសេន ជានេយ្យ, តំ មិច្ឆា គហេត្វា បដិប្បវិត្វាបិ តិដ្ឋេយ្យ។ តស្ស ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយាតិ តទស្ស អត្ថាជាននំ ភគវតា ឥច្ឆិតំ។ **វិគ្គាហិកកថ**ន្តិ វិគ្គហកថំ, សារម្ភកថន្តិ អត្ថោ។ ននុ ភគវតា សទ្ធិំ លោកេ បុថុ សមណព្រាហ្មណា នានាវាទា សន្តីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**តថាគតោ ហី**”តិអាទិ។ **ន វិវទតិ** វិវាទហេតុកានំ កាមទិដ្ឋិជ្ឈោសានានំ មគ្គេនេវ សមុគ្ឃាតិតត្តា, តទភាវតោ បន **លោកោ តថាគតេន វិវទតិ**។ ធម្មវាទី យថាភូតវាទី ធម្មវាទីហិ ន វិវទតិ តេសំ វិវទិតុកាមតាយ ឯវ អភាវតោ, អធម្មវាទី បន

តិណាយបិ នមញ្ញមានោ តេហិ កិញ្ចិ វិវទតិ។ តេនាហ "**ន, ភិក្ខវេ, ធម្មវាទី កេនចិ លោកស្មឹ វិវទតី**"តិ (សំ. និ. ៣.៩៤)។ អធម្មវាទី បន អសមុច្ឆិន្នវិវាទហេតុកត្តា វិវទតេវ។ តថា ចាហ "**អធម្មវាទីវ ខោ, ភិក្ខវេ, វិវទតី**"តិ។

យថា ច បនាតិ ឯត្ថ **យថា**-សទ្ទោ "យថា ច អនុប្បន្នស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទោ ហោតិ, តញ្ច បជានាតី"តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១២២) វិយ ការណត្ថោតិ អាហ "**យេន ការណេនា**"តិ។ ការណាការោ វា តេធ យថា-សទ្ទេន វុត្តោ, សោ បន អត្ថតោ ការណមេវាតិ វុត្តំ "**យេន ការណេនា**"តិ។ "តទំ កថំ តទំ កថំ"តិ បវត្តនតោ កថំកថា, វិចិកិច្ឆា។ សា យស្ស នត្ថិ, សោ អកថំកថី, តំ **អកថំកថី**។ វិប្បដិសារកុក្កុច្ចំ ភគវតា អនាគាមិមគ្គេនេវ ឆិន្នំ, ហត្ថបាទកុក្កុច្ចំ អគ្គមគ្គេន អាវេណិកធម្មាធិគមតោ។ អបរាបរំ ឧប្បជ្ជនកភវោ "**ភវាភវោ**"តិ តេជាធិប្បេតោតិ អាហ "**បុនប្បុនព្ភវេ**"តិ។ សំវាសំវរោ ផលាផលំ វិយ ខុទ្ទកមហន្តោ ភវោ "**ភវាភវោ**"តិ វុត្តោតិ អាហ "**ហីនបណីតេ វា ភវេ**"តិ។ ភវោ វុឌ្ឍិប្បត្តោ "**អភវោ**"តិ វុច្ចតិ យថា "អសេក្ខា ធម្មា"តិ (ធ. ស. ១១.តិកមាតិកា)។ **កិលេសសញ្ញា**តិ កាមសញ្ញាទិកេ វទតិ។ កិលេសា ឯវ វា សញ្ញានាមេន វុត្តា "សញ្ញា បហាយ អមតំ ឯវ បាបុណាតី"តិអាទីសុ វិយ។ **អត្តនោ ខីណាសវភាវំ ទីបេតី**តិ តេមិនាវ បរេសញ្ច តថត្តាយ ធម្មំ ទេសេតីតិ អយម្បិ អត្ថោ វិភាវិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **នីហរិត្វា កីឡាបេត្វា**តិ នីហរិត្វា ចេវ កីឡាបេត្វា ច, នីហរណវសេន វា កីឡាបេត្វា។ **តិវិសាខ**ន្តិ តិភង្គភាកុដិ វិយ នលាដេ ជាតត្តា **នលាដិកំ**។

២០១. **កិន្តិ នុ ខោ**តិ កី ការណេនាតិ អត្ថោ។ **អនុសន្ធឹ គហេត្វា**តិ បុច្ឆានុសន្ធឹ ឧដ្ឋបេត្វា។ **យតោនិទាន**ន្តិ យំនិទានំ, យំការណាតិ វុត្តំ ហោតិ។ បុរិមបទេ ហិ វិភត្តិ អលោបំ កត្វា និទ្ទេសោ, ឆអជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនាទិនិទានន្តិ អយមេវ អត្ថោ។ សង្ខាយន្តិ សង្ខាភាវេន ញាយន្តីតិ **សង្ខា**តិ អាហ "**សង្ខាតិ កោដ្ឋាសា**"តិ។ កាមញ្ចេត្ថ មានោបិ បបញ្ចោ, អភិនន្ទនសភាវេ ឯវ បន គណ្ហន្តោ "**តណ្ហាមានទិដ្ឋិបបញ្ចសម្បយុត្តា**"តិ អាហ។ តថា ហិ វក្ខតិ "អភិនន្ទិតព្ព"ន្តិអាទិ។ **សមុទាចរន្តី**តិ សព្ពសោ ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ បរិយាទាយ បវត្តន្តិ។ មរិយាទត្ថោ ហិ អយមាការោ, តេន ច យោគេន **បុរិស**ន្តិ ឧបយោគវចនំ យថា "តថាគតំ, ភិក្ខវេ, អរហន្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ ទ្វេ វិតក្កា សមុទាចរន្តី"តិ (ឥតិវុ. ៣៨)។ តណ្ហាទយោ ច យថាសកំ បវត្តិអាការំ អវិលង្ឃន្តិយោ អាសេវនវសេន ឧបរូបរិ បវត្តន្តិ។ តថា ហិ តា "បបញ្ចសង្ខា"តិ វុត្តា។

ការណេតិ បវត្តិបច្ចយេ។ **ឯកាយតនម្បិ ...បេ.... នត្ថី**តិ ចក្ខាយតនាទិ ឯកម្បិ អាយតនំ អភិនន្ទិតព្ពំ អភិវទិតព្ពំ អជ្ឈោសិតព្ពញ្ច នត្ថិ ចេ, ននុ នត្ថិ ឯវ, កស្មា "នត្ថិ ចេ"តិ វុត្តន្តិ? សច្ចំ នត្ថិ, អប្បហីនាភិនន្ទនាភិវទនអជ្ឈោសានានំ បន បុថុជ្ជនានំ អភិនន្ទិតព្ពាទិប្បការានិ អាយតនានិ ហោន្តីតិ តេសំ ន សក្កា នត្ថីតិ វត្តុំ, បហីនាភិនន្ទនាទីនំ បន សព្ពថា នត្ថីតិ "នត្ថិ ចេ"តិ វុត្តំ។ **អហំ មមន្តិ អភិនន្ទិតព្ព**ន្តិ ទិដ្ឋាភិនន្ទនាយ "អហ"ន្តិ តណ្ហាភិនន្ទនាយ "មម"ន្តិ រោចេតព្ពំ។ **អភិវទិតព្ព**ន្តិ អភិនិវិសនសមុដ្ឋាបនវសេន វត្តព្ពំ។ តេនាហ "**អហំ មមន្តិ វត្តព្ព**"ន្តិ។ **អជ្ឈោសិត្វា**តិ ទិដ្ឋិ តណ្ហា វត្ថុំ អនុបវិសិត្វា គាហទ្វយំ អនញ្ញសាធារណំ វិយ កត្វា។ តេនាហ "**គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា**"តិ។ **ឯតេនា**តិ "ឯត្ថ ចេ នត្ថី"តិអាទិវចនេន។ **ឯត្ថា**តិ អាយតនេសុ។ តណ្ហាទីនំ អវត្ថុភាវទស្សនមុខេន **តណ្ហាទីនំយេវ អប្បវត្តី** កិលេសបរិនិព្ពានំ កថិតន្តិ។ តេនាហ ភគវា "**ឯសេវន្តោ**"តិអាទិ, អយមេវ អភិនន្ទនាទីនំ នត្ថិភាវករោ មគ្គោ, តប្បដិប្បស្សទ្ធិភូតំ ផលំ, តំនិស្សរណំ វា និព្ពានំ រាគានុសយាទីនំ អន្តោ អវសានំ អប្បវត្តីតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**អយំ ...បេ.... អន្តោ**"តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ "ឯសេវន្តោ បដិឃានុសយាន"ន្តិអាទីសុ សព្ពបទេសុ។

អាទិយតីតិ បហារទានាទិវសេន គយ្ហតិ។ **មត្ថកប្បត្តំ កលហ**ន្តិ ភណ្ឌនាទិមគ្គេ អដ្ឋត្វា មុខសត្តីហិ វិតុទនាទិវសេន មត្ថកប្បត្តំ កលហំ។ យាយ ករោតីតិ សម្ពន្ធោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ វិរុទ្ធគ្គាហវសេន **នានាគាហមត្តំ**, តថា វិរុទ្ធវាទវសេន **នានាវាទមត្តំ។ ឯវំ បវត្ត**ន្តិ គរុកាតព្ពេសុបិ គារវំ អកត្វា "តុវំ តុវ"ន្តិ ឯវំ បវត្តំ សារម្ភកថំ, យាយ ចេតនាយ យំ ករោតិ, សា តុវំ តុវំ។ **និស្សាយា**តិ បដិច្ច, និស្សយាទិបច្ចយេ កត្វាតិ អត្ថោ។ កិលេសានំ ឧប្បត្តិនិមិត្តតា តាវ អាយតនានំ ហោតុ តព្ភាវេ ភាវតោ, និរោធនិមិត្តតា បន កថំ។ ន ហេត្ថ លោកុត្តរធម្មានំ សង្គហោ លោកិយានំយេវ អធិប្បេតត្តាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ "**និរុជ្ឈមានាបី**"តិអាទិ។ នាមមត្តេន និមិត្តតំ សន្ធាយ វុត្តោតិ ទស្សេន្តោ "**យត្ថុប្បន្នា, តត្ថេវ និរុទ្ធា ហោន្តី**"តិ វត្វា តមត្ថំ សុត្តន្តរេន សាធេន្តោ "**ស្វាយមត្ថោ**"តិអាទិមាហ។

តត្ថ **សមុទយសច្ចបញ្ហេនា**តិ មហាសតិបដ្ឋានេ សមុទយសច្ចនិទ្ទេសេន។ សោ ហិ "**កត្ថ ឧប្បជ្ជមានា**"តិអាទិនា បុច្ឆាវសេន បវត្តត្តា បញ្ហោតិ វុត្តោ។ ននុ តត្ថ តណ្ហាយ ឧប្បត្តិនិរោធា វុត្តា, ន សព្ពកិលេសានន្តិ ឦទិសី ចោទនា អនវកាសាតិ ទស្សេន្តោ "**យថេវ ចា**"តិអាទិមាហ។ **លទ្ធវោហារេ**តិ តេមិនា រាគាទីនំ អប្បវត្តិនិមិត្តតាយ អន្តោតិ សមញ្ញា និព្ពានស្សាតិ ទស្សេតិ។ ឯតេនេវ អភិនន្ទនាទីនំ អភាវោតិ ច តទំ សំវណ្ណិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កថំ បន សព្ពសង្ខតវិនិស្សដេ និព្ពានេ អកុសលធម្មានំ និរោធសម្ភវោតិ អាហ "**យញ្ហិ**

យត្ថ នត្ថិ, តំ តត្ថ និរុទ្ធំ នាម ហោតី”តិ។ ឃ្វាយំ អប្បវត្តិយំ និរោធវោហារោ វុត្តោ, ស្វាយមត្ថោ និរោធបញ្ហេន ទីបេតព្វោ។ ន ហិ តត្ថ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា វិតក្កវិចារា បដិប្បស្សទ្ធាតិ វុត្តា, អថ ខោ អប្បវត្តា ឯវាតិ។

២០៣. **ឯវំសម្បទ**ន្តិ ឯវំសម្បជ្ជនកំ ឯវំ បស្សិតព្វំ ឥទំ មម អជ្ឈេសនំ។ តេនាហ “**ឦទិសន្តិ អត្ថោ**”តិ។ **ជានំ ជានាតីតិ** (អ. និ. ដី. ៣.១០.១១៣-១១៦) សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ជានិតព្វំ សព្វំ ជានាតិ។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ហិ អវិសេសគ្គហណេន ច “ជាន”ន្តិ ឥមិនា និរវសេសំ ញេយ្យជាតំ បរិគ្គណ្ហាតីតិ តព្វិសយាយ ជាននកិរិយាយ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ ករណំ ភវិតុំ យុត្តំ។ អថ វា បករណវសេន “ភគវា”តិ សទ្ទន្តរសន្និធានេន ចាយមត្ថោ វិភាវេតព្វោ។ **បស្សិតព្ពមេវ បស្សតី**តិ ទិព្ពចក្ខុ-បញ្ញាចក្ខុ-ធម្មចក្ខុ-ពុទ្ធចក្ខុ-សមន្តចក្ខុ-សង្ខាតេហិ ញាណចក្ខូហិ បស្សិតព្វំ បស្សតិ ឯវ។ អថ វា **ជានំ ជានាតី**តិ យថា អញ្ញេ សវិបល្លាសា កាមរូបបរិញ្ញាវាទិនោ ជានន្តាបិ វិបល្លាសវសេន ជានន្តិ, ន ឯវំ ភគវា។ ភគវា បន បហីនវិបល្លាសត្តា ជានន្តោ ជានាតិ ឯវ, ទិដ្ឋិទស្សនស្ស ច អភាវា បស្សន្តោ បស្សតិយេវាតិ អត្ថោ។ **ទស្សនបរិណាយកដ្ឋេនា**តិ យថា ចក្ខុ សត្តានំ ទស្សនត្ថំ បរិណេតិ, ឯវំ លោកស្ស យាថាវទស្សនសាធនតោ ទស្សនកិច្ចបរិណាយកដ្ឋេន **ចក្ខុភូតោ,** បញ្ញាចក្ខុមយត្តា វា សយម្ភុញាណេន បញ្ញាចក្ខុំ ភូតោ បត្តោតិ វា **ចក្ខុភូតោ។ ញាណភូតោ**តិ ឯតស្ស ច ឯវមេវ អត្ថោ ទដ្ឋព្វោ។ **ធម្មា វា** ពោធិបក្ខិយា តេហិ ឧប្បន្នត្តា លោកស្ស ច តទុប្បាទនតោ, អនញ្ញសាធារណំ វា ធម្មំ បត្តោតិ **ធម្មភូតោ។ ព្រហ្មា** វុច្ចតិ មគ្គោ តេន ឧប្បន្នត្តា លោកស្ស ច តទុប្បាទនត្តា, តញ្ច សយម្ភុញាណេន បត្តោតិ **ព្រហ្មភូតោ**។ ចតុសច្ចធម្មំ វទតីតិ **វត្តា**។ ចិរំ សច្ចបដិវេធំ បវត្តេន្តោ វទតីតិ **បវត្តា។ អត្ថំ នីហរិត្វា**តិ ទុក្ខាទិអត្ថំ តត្ថាបិ បីឡនាទិអត្ថំ ឧទ្ធរិត្វា។ បរមត្ថំ វា និព្ពានំ បាបយិតា, អមតសច្ឆិកិរិយំ សត្តេសុ ឧប្បាទេន្តោ អមតំ ទទាតីតិ **អមតស្ស ទាតា។** ពោធិបក្ខិយធម្មានំ តទាយត្តភាវតោ **ធម្មស្សាមី**។

២០៤. សោ វា ឧទ្ទេសោ អត្ថនោបិ ហោតីតិ ថេរោ “**យំ ខោ នោ**”តិ អាហ។ សព្ពលោកសាធារណា ហិ ពុទ្ធានំ ទេសនាតិ។ ឥទានិ យេហិ ទ្វារារម្មណេហិ បុរិសំ បបញ្ចសញ្ញាសង្ខា សមុទាចរន្តិ, តានិ តាវ ទស្សេន្តោ បបញ្ចសញ្ញាសង្ខា ទស្សេតុំ យេន សឡាយតនវិភង្គេន និទ្ទេសោ កតោ, តស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ “**ចក្ខុញ្ចា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **និស្សយភាវេនា**តិ និស្សយបច្ចយភាវេន។ និស្សយបច្ចយោ ច បសាទចក្ខុយេវ ហោតិ, ន ចុទ្ទសសម្ភារំ, ចតុចត្តាលីសសម្ភារំ វា សសម្ភារចក្ខុន្តិ អាហ “**ចក្ខុបសាទញ្ច បដិច្ចា**”តិ។ **អារម្មណភាវេនា**តិ អារម្មណបច្ចយភាវេន។ អារម្មណបច្ចយោ ច ចតុសមុដ្ឋានិករូបេសុ យំ កិញ្ចិ ហោតីតិ អាហ “**ចតុសមុដ្ឋានិករូបេ ច បដិច្ចា**”តិ។

ឯត្ថ ចក្ខុ ឯកម្បិ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតិ, រូបាយតនំ បន អនេកមេវ សំហតន្តិ ឥមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ និស្សយភាវេន “**ចក្ខុបសាទញ្ច អារម្មណភាវេន ចតុសមុដ្ឋានិករូបេ ចា**”តិ វចនភេទោ កតោ។ កិំ បន ការណំ ចក្ខុ ឯកម្បិ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតិ, រូបំ បន អនេកមេវាតិ? បច្ចយភាវវិសេសតោ។ ចក្ខុ ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស និស្សយបុរេជាតឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោន្តំ អត្ថិភាវេនេវ ហោតិ តស្មិំ សតិ តស្ស ភាវតោ, អសតិ អភាវតោ, យតោ តំ អត្ថិអវិគតបច្ចយេហិស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ វុច្ចតិ, តន្និស្សិតតា ចស្ស ន ឯកទេសេន អល្លីយនវសេន ឥច្ឆិតព្វា អរូបភាវតោ។ អថ ខោ គរុរាជាទីសុ សិស្សរាជបុរិសាទីនំ វិយ តប្បដិពទ្ធវុត្តិតាយ, ឥតរេ បន បច្ចយា តេន តេន វិសេសេន វេទិតព្វា។

សចាយំ បច្ចយភាវោ ន ឯកស្មិំ ន សម្ភវតីតិ ឯកម្បិ ចក្ខុ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ ទស្សេតុំ បាឡិយំ “**ចក្ខុញ្ចាវុសោ, បដិច្ចា**”តិ ឯកវចនវសេន វុត្តំ។ រូបំ បន យទិបិ ចក្ខុ វិយ បុរេជាតអត្ថិ-អវិគតបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ បុរេតរំ ឧប្បន្នំ ហុត្វា វិជ្ជមានក្ខណេ ឯវ ឧបការកត្តា តថាបិ អនេកមេវ សំហតំ ហុត្វា បច្ចយោ ហោតិ អារម្មណភាវតោ។ យញ្ហិ បច្ចយធម្មំ សភាវភូតំ, បរិកប្បិតាការមត្តំ វា វិញ្ញាណំ វិភាវេន្តំ បវត្តតិ, តទញ្ញេសញ្ច សតិបិ បច្ចយភាវេ សោ តស្ស សារម្មណសភាវតាយ យំ កិញ្ចិ អនាលម្ពិត្វា បវត្តិតុំ អសមត្ថស្ស ឱលុព្ភបវត្តិការណភាវេន អាលម្ពនីយតោ អារម្មណំ នាម, តស្ស យស្មា យថា តថា សភាវូបលទ្ធិ វិញ្ញាណស្ស អារម្មណបច្ចយលាភោ, តស្មា ចក្ខុវិញ្ញាណំ រូបំ អារព្ភ បវត្តមានំ តស្ស សភាវំ វិភាវេន្តមេវ បវត្តតិ។ សា ចស្ស ឥន្ទ្រិយាធីនវុត្តិកស្ស អារម្មណសភាវូបលទ្ធិ ន ឯកទ្វិកលាបគតវណ្ណវសេន ហោតិ, នាបិ កតិបយកលាបគតវណ្ណវសេន, អថ ខោ អាភោគានុរូបំ អាបាថគតវណ្ណវសេនាតិ អនេកមេវ រូបំ សំហច្ចការិតាយ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “**រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណ**”ន្តិ ពហុវចនវសេនាហ។

យំ បន **បដ្ឋានេ** (បដ្ឋា. ១.១.២ បច្ចយនិទ្ទេស) “រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តំ, តំ យាទិសំ រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អារម្មណបច្ចយោ, តាទិសំ សន្ធាយ វុត្តំ។ កីទិសំ បន តន្តិ ? សមុទិតន្តិ បាកដោយមត្ថោ។ ឯវញ្ច កត្វា យទេកេ វទន្តិ “អាយតនសល្លក្ខណវសេន ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោ សល្លក្ខណវិសយា, ន ទព្ពសល្លក្ខណវសេនា”តិ, តម្បិ សុវុត្តមេវ

ហោតិ។ ន ចេត្ថ សមុទាយារម្មណតា អាសង្កិតព្ពា សមុទាយាភោគស្សេវ អភាវតោ, សមុទិតា បន វណ្ណធម្មា អារម្មណបច្ចយា ហោន្តិ។ កថំ បន បច្ចេកំ អសមត្ថា សមុទិតា អារម្មណបច្ចយា ហោន្តិ។ ន ហិ បច្ចេកំ ទដ្ឋុំ អសក្កោន្តា អន្ធា សមុទិតា បស្សន្តីតិ? នយិទមេកន្តិកំ វិសុំ វិសុំ អសមត្ថានម្បិ សិវិកាវហនាទីសុ សមត្ថតាយ ទស្សនតោ។ កេសាទីនញ្ច យស្មិំ ឋានេ ឋិតានំ បច្ចេកំ វណ្ណំ គហេតុំ ន សក្កា, តស្មិំយេវ ឋានេ សមុទិតានំ តំ គហេតុំ សក្កាតិ ភិយ្យោបិ តេសំ សំហច្ចការិតា បរិព្យត្តា។ ឯតេន កឹ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស បរមាណុរូបំ អារម្មណំ, ឧទាហុ តំសមុទាយោតិអាទិកា ចោទនា បដិក្ខិត្តាតិ វេទិតព្ពា។ **"សោតញ្ច, អាវុសោ, បដិច្ចា"**តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ចក្ខុវិញ្ញាណំ នាមា**តិ ចក្ខុនិស្សិតរូបវិជាននលក្ខណំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ នាម ឧប្បជ្ជតិ។

តិណ្ណំ សង្គតិយាតិ ចក្ខុ, រូបំ, ចក្ខុវិញ្ញាណន្តិ ឥមេសំ តិណ្ណំ សង្គតិយា សមោធានេន។ **ផស្សោ នាមា**តិ អរូបធម្មោបិ សមានោ អារម្មណេ ផុសនាការេនេវ បវត្តនតោ ផុសនលក្ខណោ ផស្សោ នាម ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ។ **សហជាតាទិវសេនា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណសម្បយុត្តាយ សហជាតអញ្ញមញ្ញាទិវសេន, អនន្តរាយ អនន្តរាទិវសេន, ឥតរាយ ឧបនិស្សយវសេន បច្ចយភាវតោ **ផស្សបច្ចយា** ផស្សការណា **វេទនា ឧប្បជ្ជតិ**។ អនុភវនសមកាលមេវ អារម្មណស្ស សញ្ជាននំ ហោតីតិ **"តាយ វេទនាយ យំ អារម្មណំ វេទេតិ, តទេវ សញ្ញា សញ្ជានាតី"**តិ វុត្តំ។ ចក្ខុទ្វារិកា ធម្មា ឥធាធិប្បេតាតិ តទនុសារេន បន អបរាបរុប្បន្នានំ វេទនាទីនំ គហណេ សតិ, យន្តិ វា ការណវចនំ, យស្មា អារម្មណំ វេទេតិ, តស្មា តំ សញ្ជានាតីតិ អត្ថោ។ ន ហិ អសតិ វេទយិតេ កទាចិ សញ្ញាប្បវត្តិ អត្ថិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សញ្ញាយ ហិ យថាសញ្ញាតំ វិជ្ជមានំ, អវិជ្ជមានំ វា អារម្មណំ វិតក្កវសេន បរិកប្បេតិ, យថាបរិកប្បិតញ្ច តំ ទិដ្ឋិតណ្ហាមានមញ្ញនាហិ មញ្ញមានោ បបញ្ចេតីតិ វុត្តោ។ តេនេវាហ "បថវឹ បថវិតោ សញ្ជានា"តិ, "បថវឹ បថវិតោ សញ្ញត្វា បថវឹ មញ្ញតី"តិអាទិ (ម. និ. ១.២), "តក្កញ្ច ទិដ្ឋីសុ បកប្បយិត្វា, សច្ចំ មុសាតិ ទ្វយធម្មមាហូ"តិ (សុ. និ. ៨៩២; មហានិ. ១២១) ច។ ពលប្បត្តបបញ្ចវសេនេវាយមត្ថវណ្ណនាកតា, **អដ្ឋកថាយំ** បន បរិទុព្ពលវសេន។

ចក្ខុរូបាទីហិ ការណេហីតិ ចក្ខុវិញ្ញាណផស្សវេទនាសញ្ញាវិតក្កេហិ ការណភូតេហិ។ អការណភូតានម្បិ តេសំ អត្ថិតាយ ការណគ្គហណំ។ បរិញ្ញាតា ហិ តេ អការណំ។ តេនាហ **"អបរិញ្ញាតការណា"**ន្តិ។ តីហិបិ បរិញ្ញាហិ អបរិញ្ញាតវត្ថុកំ។ **អភិភវន្តី**តិ អជ្ឈោត្ថរន្តិ។ **សហជាតា ហោន្តី**តិ ឯត្ថ "ចក្ខុសម្ផស្សបច្ចយា វេទនាក្ខន្ធោ អត្ថិ កុសលោ'តិអាទិវចនតោ វេទនាសញ្ញា អសហជាតាបិ គហេតព្ពា។ **យទិ ឯវ**ន្តិ "បបញ្ចេតី"តិ ឯត្ថ យទិ បញ្ចទ្វារជវនសហជាតា បបញ្ចសង្ខា អធិប្បេតា តាសំ បច្ចុប្បន្នវិសយត្តា, **កស្មា អតីតានាគតគ្គហណំ កត**ន្តិ ចោទេតិ។ ឥតរោ **"តថា ឧប្បជ្ជនតោ"**តិអាទិនា បរិហរតិ។ តត្ថ **តថា ឧប្បជ្ជនតោ**តិ យថា វត្តមានកាលេ, ឯវំ អតីតកាលេ អនាគតកាលេ ច ចក្ខុទ្វារេ បបញ្ចសង្ខានំ ឧប្បជ្ជនតោ អតីតានាគតគ្គហណំ កតំ, ន អតីតេសុ, អនាគតេសុ វា ចក្ខុរូបេសុ ចក្ខុទ្វារិកានំ តាសំ ឧប្បជ្ជនតោ។

មនញ្ចាវុសោ, បដិច្ចាតិ ឯត្ថ ទុវិធំ មនំ កេវលំ ភវង្គំ, សាវជ្ជនំ វា។ ទុវិធា ហិ កថា។ ឧប្បត្តិទ្វារកថាយំ ទ្វិក្ខត្តុំ ចលិតំ ភវង្គំ មនោទ្វារំ នាម, ចក្ខាទិ វិយ រូបាទិនា យេន តំ ឃដ្ដិតំ តត្ថ ឧបរិ វិញ្ញាណុប្បត្តិយា ទ្វារភាវតោ។ បច្ចយកថាយំ សាវជ្ជនភវង្គំ, "មនោសម្ផស្សបច្ចយា អត្ថិ កុសលោ"តិអាទីសុ ហិ សាវជ្ជនមនោសម្ផស្សោ ឥច្ឆិតោ, ន ភវង្គមនោសម្ផស្សោ អសម្ភវតោ។ តត្ថ បឋមនយំ សន្ធាយាហ **"មនន្តិ ភវង្គចិត្ត"**ន្តិ។ **ធម្មេតិ តេភូមកធម្មារម្មណ**ន្តិ ឥមិនា សភាវធម្មេសុ ឯវ កិលេសុប្បត្តីតិ កេចិ, តទយុត្តំ តទុបាទានាយបិ បញ្ញត្តិយា ធម្មារម្មណភាយ វុត្តត្តា។ ឥធ បន តេភូមកាបិ ធម្មា លព្ភន្តីតិ ទស្សនត្ថំ **"តេភូមកធម្មារម្មណ"**ន្តិ វុត្តំ, ន បញ្ញត្តិយា អនារម្មណត្តា។ ឯវញ្ចេតំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, អញ្ញថា អកុសលចិត្តុប្បាទា អនារម្មណា នាម សិយុំ។ ឧប្បត្តិទ្វារកថាយំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិ វិយ អាវជ្ជនម្បិ ទ្វារបក្ខិកមេវាតិ វុត្តំ **"មនោវិញ្ញាណន្តិ អាវជ្ជនំ វា"**តិ។ បច្ចយកថាយំ បន អាវជ្ជនំ គហិតន្តិ **"ជវនំ វា"**តិ វុត្តំ។ នយទ្វយេ ធម្មានំ សហជាតវិភាគំ ទស្សេតុំ **"អាវជ្ជនេ គហិតេ"**តិអាទិ វុត្តំ។ **យុត្តមេវា**តិ និប្បរិយាយតោ យុត្តមេវ។

សោ យាវ ន បច្ចយបដិវេធោ សម្ភវតិ, តាវ បញ្ញត្តិមុខេនេវ សភាវធម្មា បញ្ញាយន្តិ បច្ចេកំ អបញ្ញាបនេតិ អាហ **"ផស្សោ នាម ឯកោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតី"**តិ។ **ឯវំ ផស្សបញ្ញត្តឹ បញ្ញាបេស្សតី**តិ បញ្ញាបេត្វា តព្ពិសយទស្សនំ ញាណំ ឧប្បាទេស្សតិ។ **ឥមស្មឹ សតិ ឥទំ ហោតី**តិ ឥមស្មឹ ចក្ខុអាទិកេ បច្ចយេ សតិ ឥទំ ផស្សាទិកំ បច្ចយុប្បន្នំ ហោតិ។ **ទ្វាទសាយតនវសេនា**តិ ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ វសេន អាគតេន បដិច្ចសមុប្បាទនយវសេន។ **ទ្វាទសាយតនបដិក្ខេបវសេនា**តិ "ឥមស្មឹ អសតិ ឥទំ ន ហោតី"តិ បច្ចយាភាវបច្ចយុប្បន្នាភាវទស្សនក្កមេ ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ បដិក្ខេបវសេន។

សាវកេន បញ្ហោ កថិតោតិ អយំ បញ្ហោ សាវកេន កថិតោ, ឥតិ ឥមិនា ការណេន មា និក្កង្ខា អហុវត្ថ។ អថ វា សំខិត្តេន វុត្តមត្ថំ វិត្ថារេន វិភជន្តេន ឯតទគ្គេ ឋបិតេន មហាសាវកេន បញ្ហោ កថិតោតិ ឥមិនា

ការណេន ឯតស្មឹ បញ្ចេ មា និក្កង្ខា អហុវត្ថ, ហេរញ្ញិកេ សតិ កហាបណំ សយំ និច្ឆិនន្តា វិយ អហុត្វា ភគវតោ ឯវ សន្តិកេ និក្កង្ខា ហោថ។

២០៥. អាករោន្តិ ផលំ តាយ តាយ មរិយាទាយ និព្ពត្តេន្តីតិ **អាការា**, ការណានិ។ **បាដិយេក្កការណេហី**តិ ឆន្នំ ទ្វារានំ វសេន វិសុំ វិសុំ បបញ្ចការណស្ស និទ្ទិដ្ឋត្តា វុត្តំ។ អថ វា យទិបិ យត្ថកេហិ ធម្មេហិ យំ ផលំ និព្ពត្តតិ, តេសំ សមុទិតានំយេវ ការណភាវោ សាមគ្គិយាវ ផលុប្បត្តិតោ, តថាបិ បច្ចេកំ តស្ស ការណមេវាតិ កត្វា វុត្តំ "**បាដិយេក្កការណេហី**"តិ។ **បទេហី**តិ នាមាទិបទេហិ ចេវ តំសមុទាយភូតេហិ វាក្យេហិ ច។ តេនាហ "**អក្ខរសម្បិណ្ឌនេហី**"តិ។ អក្ខរានិយេវ ហិ អត្ថេសុ យថាវច្ចំ បទវាក្យភាវេន បរិច្ឆិជ្ជន្តិ។ **ព្យញ្ជនេហី**តិ អត្ថស្ស អភិព្យញ្ជនតោ ព្យញ្ជនសញ្ញិតេហិ វណ្ណេហិ។ តានិ បន យស្មា បរិយាយស្ស អក្ខរណតោ "អក្ខរានី"តិ វុច្ចន្តិ, តស្មា អាហ "**អក្ខរេហី**"តិ។ ឯត្ថ ច ឥមេហិ អាការេហិ ឥមេហិ បទព្យញ្ជនេហិ បបញ្ចសមុទាចារស្ស វដ្ដស្ស ច វិវដ្ដស្ស ច ទស្សនអត្ថោ វិភត្តោតិ យោជនា។ **បណ្ឌិច្ចេនា**តិ បញ្ញាយ។ "កិត្តាវតា នុ ខោ, ភន្តេ, បណ្ឌិតោ ហោតិ ? យតោ ខោ ភិក្ខុ ធាតុកុសលោ ច ហោតី"តិ (ម. និ. ៣.១២៤) អាទិសុត្តបទវសេន បណ្ឌិតលក្ខណំ ទស្សេន្តោ "**ចតូហិ វា ការណេហី**"តិអាទិមាហ។ សច្ចបដិវេធវសេន បណ្ឌិច្ចំ ទស្សិតន្តិ បដិសម្ភិទាវសេន មហាបញ្ញតំ ទស្សេតុំ "**មហន្តេ អត្ថេ**"តិអាទិ វុត្តំ។

គុឡបូវន្តិ គុឡេ មិស្សិត្វា កតបូវំ។ **ពទ្ធសត្តុគុឡក**ន្តិ មធុសក្ខរាហិ បិណ្ឌីកតំ សត្តុបិណ្ឌំ។ **អសេចិតពួកំ** មធុអាទិនា បគេវ តេហិ សមយោជិតពួត្តា។ **ចិន្តកជាតិកោ**តិ ធម្មចិន្តាយ ចិន្តកសភាវោ។ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេនេវស្សា**តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេនេវ អស្ស សុត្តស្ស គុណំ បរិច្ឆិន្ទាបេត្វា នាមំ គណ្ហាបេស្សាមិ។

មធុបិណ្ឌិកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៩. ទ្វេធាវិតក្កសុត្តវណ្ណនា

២០៦. **ទ្វេ ទ្វេ ភាគេ**តិ ទ្វេ ទ្វេ កោដ្ឋាសេ កត្វា។ កាមញ្ចេត្ថ "ឥមំ ឯកំ ភាគមកាសឹ, ឥមំ ទុតិយភាគមកាសិ"ន្តិ វចនតោ សព្ពេបិ វិតក្កា សំកិលេសវោទានវិភាគេន ទ្វេវ ភាគា កតា, អបរាបរុប្បត្តិយា បនេតេសំ អភិណ្ហចារំ ឧបាទាយ បាឡិយំ "ទ្វិធា កត្វា"តិ អាមេឌិតវចនន្តិ "**ទ្វេ ទ្វេ ភាគេ កត្វា**"តិ អាមេឌិតវចនវសេនេវ វុត្តោ។ អថ វា ភាគទ្វយស្ស សប្បដិភាគតាយ តត្ថ យំ យំ ទ្វយម្បិ ខោ ឧជុវិបច្ចនីកំ, តំ តំ វិសុំ វិសុំ គហេតុកាមោ ភគវា អាហ "ទ្វិធា កត្វា វិតក្កេ វិហរេយ្យ"ន្តិ។ ឯវំ បន ចិន្តេត្វា តត្ថ មិច្ឆាវិតក្កានំ សម្មាវិតក្កានញ្ច អនវសេសំ អសង្ករតោ ច គហិតភាវំ ទស្សេន្តោ "**ឥមំ ឯកំ ភាគមកាសឹ, ឥមំ ទុតិយភាគមកាសិ**"ន្តិ អវោច។ **កាមបដិសំយុត្តោ**តិ កាមរាគសង្ខាតេន កាមេន សម្បយុត្តោ, កាមេន បដិពទ្ធោ វា។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – ព្យាបជ្ជតិ ចិត្តំ ឯតេនាតិ **ព្យាបាទោ**, ទោសោ។ វិហឹសតិ ឯតាយ សត្តេ, វិហឹសនំ វា តេសំ ឯតន្តិ **វិហឹសា**, បរេសំ វិហេឋនាការេន បវត្តស្ស ករុណាបដិបក្ខស្ស បាបធម្មស្សេតំ អធិវចនំ។ **អជ្ឈត្តន្តិ** អជ្ឈត្តធម្មារម្មណមាហ។ **ពហិទ្ធា**តិ ពាហិរធម្មារម្មណំ។ **ឱឡារិកោ**តិ ពហលកាមរាគាទិបដិសំយុត្តោ។ តព្ពិបរិយាយេន **សុខុមោ**។ **វិតក្កោ អកុសលបក្ខិកោយេវា**តិ ឥមិនា វិតក្កភាវសាមញ្ញេន តត្ថាបិ អកុសលភាវសាមញ្ញេន ឯកភាគករណំ, ន ឯកចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នតាទិវសេនាតិ ទស្សេតិ។

នេក្ខម្មំ វុច្ចតិ លោភាតិក្កន្តត្តា បឋមជ្ឈានំ, សព្ពាកុសលេហិ និក្ខន្តត្តា សព្ពំ កុសលំ។ ឥធ បន កាមវិតក្កបដិបក្ខស្ស អធិប្បេតត្តា អាហ "**កាមេហិ និស្សដោ នេក្ខម្មបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ**"តិ។ **សោ**តិ នេក្ខម្មវិតក្កោ។ **យាវ បឋមជ្ឈានា**តិ បឋមសមន្នាហារតោ បដ្ឋាយ យាវ បឋមជ្ឈានំ ឯត្ថុប្បន្នោ វិតក្កោ នេក្ខម្មវិតក្កោយេវ។ **បឋមជ្ឈានន្តិ** ច ឥទំ តតោ បរំ វិតក្កាភាវតោ វុត្តំ។ ន ព្យាបជ្ជតិ ចិត្តំ ឯតេន, ព្យាបាទស្ស វា បដិបក្ខោតិ **អព្យាបាទោ**, មេត្តាបុព្ពភាគោ មេត្តាភាវនារម្ភោ។ ន វិហឹសន្តិ ឯតាយ, វិហឹសាយ វា បដិបក្ខោតិ **អវិហឹសា**, ករុណាបុព្ពភាគោ ករុណាភាវនារម្ភោ។

មហាពោធិសត្តានំ មហាភិនិក្ខមនំ និក្ខន្តកាលតោ បដ្ឋាយ លទ្ធាវសរា សម្មាសង្កប្បា ឧបរូបរិ សវិសេសំ បវត្តន្តីតិ អាហ "**ឆព្ពស្សានិ…បេ…. បវត្តិស្ស**"តិ។ ញាណស្ស អបរិបក្កត្តា បុព្ពវាសនាវសេន សតិសម្មោសតោ កទាចិ មិច្ឆាវិតក្កលេសោបិ ហោតិយេវាតិ តំ ទស្សេតុំ "**សតិសម្មោសេន…បេ…. តិដ្ឋន្តី**"តិ អាហ។ យថា និច្ចបិហិតេបិ គេហេ កទាចិ វាតបានេ វិវដមត្តេ លទ្ធាវសរោ វាតោ អន្តោ បវិសេយ្យ, ឯវំ គុត្តិន្ទ្រិយេបិ ពោធិសត្តសន្តានេ សតិសម្មោសវសេន លទ្ធាវសរោ អកុសលវិតក្កោ ឧប្បជ្ជិ, ឧប្បន្នោ ច កុសលវារំ បច្ឆិន្ទិត្វា អដ្ឋាសិ, អថ មហាសត្តោ តំមុហុត្តុប្បន្នមេវ បដិវិនោទេត្វា តេសំ អាយតឹ អនុប្បាទាយ "ឥមេ មិច្ឆាវិតក្កា, ឥមេ សម្មា

វិតក្កា”តិ យាថាវតោ តេ បរិច្ឆិន្ទិត្វា មិច្ឆាវិតក្កានំ អវសរំ អទេន្តោ សម្មាវិតក្កេ បរិវឌ្ឍេសិ។ តេន វុត្តំ “**មយ្ហំ ឥមេ**”តិអាទិ។

២០៧. បមាទោ នាម សតិវិប្បវាសោតិ អាហ “**អប្បមត្តស្សាតិ សតិយា អវិប្បវាសេ ឋិតស្សា**”តិ។ **អាតាបវីរិយវន្តស្សា**តិ កិលេសានំ និគ្គណ្ហនវីរិយវតោ។ **បេសិតចិត្តស្សា**តិ ភវវិមោក្ខាយ វិស្សដ្ឋចិត្តស្ស កាយេ ច ជីវិតេ ច និរបេក្ខស្ស។ “**ឯវំ បដិបាកតិកោ ជាតោ**”តិ អត្តនោ អត្តភាវំ និស្សាយ បវត្តំ សោមនស្សាការំ គេហស្សិតសោមនស្សបក្ខិកំ អកាសិ, បញ្ញាមហន្តតាយ សុខុមទស្សិតា។

អបរិញ្ញាយំ ឋិតស្សាតិ ន បរិញ្ញាយំ ឋិតស្ស, អបរិគ្គហិតបរិញ្ញស្សាតិ អត្ថោ។ **វិតក្កោ…បេ…. ឯតានិ តីណិ នាមានិ លភតី**តិ តាទិសស្ស ឧប្បន្នោ មិច្ឆាវិតក្កោ យថារហំ អត្តព្យាពាធកោ ឧភយព្យាពាធកោ ច ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពោ តំ សភាវានតិវត្តនតោតិ អធិប្បាយោ។ អនុប្បន្នានុប្បាទឧប្បន្នបរិហានិនិមិត្តតាយ បញ្ញំ និរោធេតីតិ **បញ្ញានិរោធិកោ**។ តេនាហ “**អនុប្បន្នាយា**”តិអាទិ។ **នត្ថិភាវំ គច្ឆតី**តិ បដិសង្ខានពលេន វិក្ខម្ភនប្បហានមាហ។ **និវុជ្ឈតី**តិអាទីហិបិ តទេវ វទតិ។ **វិគតន្ត**ន្តិអាទីហិ បន សមូលំ ឧទ្ធដំ វិយ តទា អប្បវត្តនកំ អកាសិន្តិ វទតិ។

២០៨. **ចិត្តវិបរិណាមភាវោ** ចិត្តស្ស អញ្ញថត្តំ បកតិចិត្តវិគមោ។ **អនេកគ្គតាការោ** វិក្ខេបោ។ តត្ថ វិតក្កេន ចិត្តំ វិហញ្ញមានំ វិយ ហោតីតិ អាហ “**តំ គហេត្វា វិហឹសាវិតក្កំ អកាសី**”តិ។ **ការុញ្ញ**ន្តិ បរទុក្ខនិមិត្តំ ចិត្តខេទំ វទតិ។ តេនេវាហ – “បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ មនំ កម្បេតីតិ ករុណា”តិ (ម. និ. ដី. ១.១; សំ. និ. ដី. ១.១.១)។ ន្តិ ករុណាយនវសេន បវត្តចិត្តបកម្បនំ សន្ធាយ “**ឧប្បជ្ជតិ វិហឹសាវិតក្កោ**”**តិ អាហ,** ន សត្តេសុ វិហឹសាបវត្តតីតិ អធិប្បាយោ។

តេន តេន ចស្សាការេនាតិ យេន យេន អាការេន ភិក្ខុនា អនុវិតក្កិតំ អនុវិចារិតំ, តេន តេន អាការេនស្ស **ចេតសោ នតិ ហោតិ**។ តេនេវាហ “**កាមវិតក្កាទីសូ**”តិអាទិ។ **បហាសី**តិ កាលវិបល្លាសេន វុត្តន្តិ អាហ “**បជហតី**”តិ។ បហានំ បនស្ស សិទ្ធមេវ បដិបក្ខស្ស សិទ្ធត្តាតិ ទស្សេតុំ “**បហាសី**”តិ វុត្តំ យថា “អសាមិភោគេ គាមិកាអាទីយីសូ”តិ។ **ពាហុលមកាសី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯវមេវំ នមតី**តិ កាមវិតក្កសម្បយោគាការមេវ ហោតិ, កាមវិតក្កសម្បយុត្តាការេន វា បរិណមតិ។ កសនំ **កិដ្ឋំ,** កសីតិ អត្ថោ, តន្និព្ពត្តត្តា បន ការណូបចារេន សស្សំ “កិដ្ឋ”ន្តិ វុត្តន្តិ អាហ “**សស្សសម្ពាធេ**”តិ។ **ចត្តារិ ភយានី**តិ វធពន្ធជានិគរហានិ។ **ឧបទ្ទវ**ន្តិ អនត្ថុប្បាទភាវំ។ **លាមក**ន្តិ និហីនភាវំ។ **ធន្ទេសូ**តិ អត្តនោ ខន្ធេសុ។ **ឱការ**ន្តិ អនុប្បវេសំ កិលេសានំ។ សំកិលេសតោ វិសុជ្ឈនំ **វិសុទ្ធិ,** សា ឯវ **វោទាន**ន្តិ អាហ “**វោទានបក្ខន្តិ ឥទំ តស្សេវ វេវចន**”ន្តិ។

២០៩. **សព្ពកុសលំ នេក្ខម្មំ** សព្ពាកុសលបដិបក្ខតាយ តតោ និស្សដត្តា។ **និព្ពានមេវ នេក្ខម្មំ** សព្ពកិលេសតោ សព្ពសង្ខតតោ ច និស្សដត្តា។ **កិដ្ឋសម្ពាធំ វិយ រូបាទិអារម្មណំ** បមាទេ សតិ អនត្ថុប្បត្តិដ្ឋានភាវតោ។ **កូដគាវោ វិយ កូដចិត្តំ** ទុទ្ទមភាវតោ។ **បណ្ឌិតគោបាលកោ វិយ ពោធិសត្តោ** ឧបាយកោសល្លយោគតោ។ **ចតុព្ពិធភយំ វិយ មិច្ឆាវិតក្កា** សប្បដិភយភាវតោ។ បញ្ញាយ វុទ្ធិ ឯតស្ស អត្ថីតិ **បញ្ញាវុទ្ធិកោ**។ វិហញ្ញតិ ចិត្តំ ឯតេនាតិ វិឃាតោ, ចេតោទុក្ខំ, តប្បក្ខិកោ វិឃាតបក្ខិកោ, ន វិឃាតបក្ខិកោតិ **អវិឃាតបក្ខិកោ**។ **និព្ពានសំវត្តនិកោ** និព្ពានវហោ។ **ឧត្ស្សាតីយេយ្យា**តិ ឧទ្ធតំ សិយា វិក្ខិត្តញ្ច ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **សណ្ឋបេមី**តិ សម្មទេវ បដ្ឋបេមិ។ យថា បន ឋបិតំ សណ្ឋបិតំ នាម ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**សន្និសីទាបេមី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សន្និសីទាបេមី**តិ សមាធិបដិបក្ខេ កិលេសេ សន្និសីទាបេន្តោ ចិត្តំ គោចរជ្ឈត្តេ សន្និសីទាបេមិ។ អព្យគ្គភាវាបាទកេន **ឯកគ្គំ ករោមិ,** យថា អារម្មណេ សុដ្ឋុ អប្បិតំ ហោតិ, **ឯវំ សម្មា** សម្មទេវ **អាទហាមិ** សមាហិតំ ករោមិ, យស្មា តថាសមាហិតំ ចិត្តំ សុដ្ឋុ អារម្មណេ អារោបិតំ នាម ហោតិ, ន តតោ បរិបតតិ, តស្មា វុត្តំ “**សុដ្ឋុ អារោបេមីតិ អត្ថោ**”តិ។ **មា ឧគ្ឃាតីយិត្ថា**តិ មា ហញ្ញិត្ថ, មា ឩហតំ អត្ថាតិ អត្ថោ។

២១០. **សោយេវ…បេ…. វុត្តោ**តិ ឥមិនា កិញ្ចាបិ ឯកំយេវ កុសលវិតក្កំ មគ្គក្ខណេ វិយ តិវិធត្តសម្ភវតោ តិវិធនាមិកំ កត្វា ទស្សិតំ វិយ ហោតិ, ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ។ បពន្ធបវត្តញ្ហិ ឧបាទាយ ឯកត្តនយេន “**សោយេវ ព្យាបាទបច្ចនីកដ្ឋេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឯកជាតិយេសុ ហិ កុសលចិត្តេសុ ឧប្បន្នោ វិតក្កោ សមានាការតាយ សោ ឯវាតិ វត្តព្ពតំ លភតិ យថា “សា ឯវ តិត្តិរី, តានិ ឯវ ឱសធានី”តិ (សំ. និ. ដី. ២.២.១៩)។ ន ហិ តទា មហាបុរិសស្ស អសុភមេត្តាករុណាសន្និស្សយា តេ វិតក្កា ឯវំ វុត្តាតិ។

សមាបត្តី និស្សាយាតិ សមាបត្តី សមាបជ្ជិត្វា, តតោ វុដ្ឋហិត្វាតិ អត្ថោ។ វិបស្សនាបិ តរុណាតិ យោជនា។ **កាយោ កិលមតិ** សមថវិបស្សនានំ តរុណតាយ ភាវនាយ បុព្ពេនាបរំ វិសេសស្ស អលព្ភមានត្តា។ តេនាហ “**ចិត្តំ

ហញ្ញតិ វិហញ្ញតី’’តិ។ **វិបស្សនាយ ពហូបការា សមាបត្តិ**, តថា ហិ វុត្តំ – ‘‘សមាធឹ, ភិក្ខវេ, ភាវេថ, សមាហិតោ យថាភូតំ ជានាតិ បស្សតី’’តិ (សំ. និ. ៣.៥; ៤.៩៩; ៥.១០៧១)។

យថា វិស្សមដ្ឋានំ យោធានំ បរិស្សមំ វិនោទេតិ, តថា បរិស្សមវិនោទនត្ថំ ផលកេហិ កាតព្ពំ វិស្សមដ្ឋានំ ផលកកោដ្ឋកោ, សមាបត្តិយា បន វិបស្សនា ពហុការតរា សមាធិបរិបន្ថកានំ, សព្ពសម្បិ វា កិលេសានំ វិមថនេន ទុព្ពលភាវាបជ្ជនតោ។ តេនាហ ‘‘**វិបស្សនា ថាមជាតា សមាបត្តិម្បិ រក្ខតិ, ថាមជាតំ ករោតី**’’តិ។ ននុ ចេវំ ឥតរីតរសន្និស្សយទោសោ អាបជ្ជតីតិ? នយិទមេកន្តិកំ, ឥតរីតរសន្និស្សយាបិ កិច្ចសិទ្ធិ លោកេ លព្ភតីតិ ទស្សេតុំ ‘‘**យថា ហី**’’តិអាទិ វុត្តំ។

គាមន្តំ អាហរេយ្យុតិ គាមសមីបំ ឧបនីតេសុ។ **ឯតាគារោតិ សតិ ឧប្បាទនមត្តមេវ កាតព្ពំ** យថា គារោ រក្ខិតព្ពា, តទភាវតោ។ **តទា**តិ សមថវិបស្សនានំ ថាមជាតកាលេ។ អនុបស្សនានំ លហុំ លហុំ ឧប្បត្តិ សន្ធាយ ‘‘**ឯកប្បហារេនេវ អារុឡ្ហោវ ហោតី**’’តិ វុត្តំ, កមេនេវ បន អនុបស្សនាបដិបាដី អារោហតិ។

២១៥. ឯវំ ភគវា អត្តនោ អប្បមាទបដិបទំ, តាយ ច លទ្ធំ អនញ្ញសាធារណំ វិសេសំ ទស្សេន្តោ ហេតុសម្បត្តិយា សទ្ធិំ ផលសម្បត្តិំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សត្តូបការសម្បត្តិំ ទស្សេតុំ ‘‘**សេយ្យថាបី**’’តិអាទិមាហាតិ ឯវំ ឯត្ថ អនុសន្ធិ វេទិតព្ពា។ អរញ្ញលក្ខណយោគ្គមត្តេន **អរញ្ញេ**។ មហាវនតាយ **បវនេ**។ បវឌ្ឍិ វនំ បវនំ។ **ចតូហិ យោគេហី**តិ ជិឃច្ឆាបិបាសាភយបដិបត្តិសង្ខាតយោគេហិ។ **ខេមំ** អនុបទ្ទវតំ។ សុវត្ថិ អនុបទ្ទវំ អាវហតីតិ **សោវត្ថិកោ**។ បីតិ កុដ្ឋិ គមេតិ ឧបនេតីតិ **បីតិគមនីយោ**។ បីតំ បានតិត្តំ គច្ឆតីតិ **បីតគមនីយោ**។ **សាខាទីហី**តិ កណ្ដកសាខាកណ្ដកលតាវនេហិ។ អនាសយគាមិតាយ ឧទកសន្និរុទ្ធោបិ **អមគ្គោ** វុត្តោ, ឥតរានិ អបីតិគមនីយតាយបិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន គហនំ បរិគ្គណ្ហាតិ។ ឱកេមិគលុទ្ទកស្ស គោចរេ ចរតីតិ **ឱកចរោ**, ទីបកមិគោ។ អរញ្ញេ មិគេ ទិស្វា តេហិ សទ្ធិំ បលាយេយ្យាតិ **ទីឃរជ្ជុពន្ធនំ**។

ឥធ វសន្តីតិ មិគានំ អាសយំ វទតិ, តតោ អាសយតោ **ឥមិនា មគ្គេន និក្ខមន្តិ**។ **ឯត្ថ ចរន្តី**តិ ឯតស្មឹ ឋានេ គោចរំ គណ្ហន្តិ។ **ឯត្ថ បិវន្តី**តិ ឯតស្មឹ និបានតិត្ថេ ឧទកំ បិវន្តិ។ **ឥមិនា មគ្គេន បវិសន្តី**តិ ឥមិនា មគ្គេន និបានតិត្ថំ បវិសន្តិ។ **មគ្គំ បិធាយា**តិ បកតិមគ្គំ បិទហិត្វា។ **ន តាវ កិញ្ចិ ករោតិ** អនវសេសេ វនមិគេ ឃាតេតុកាមោ។

អវិជ្ជាយ អញ្ញាណា ហុត្វាតិ អវិជ្ជាយ និវុតត្តា ញាណរហិតា ហុត្វា, នន្ទីរាគេន ឧបនីតា រូបារម្មណាទីនិ អាពន្ធិត្វា។ បលោភនតោ **ឱកចរំ នន្ទីរាគោ**តិ។ ព្យាមោហនតោ **ឱកចារិកំ អវិជ្ជាតិ កត្វា ទស្សេតិ។ តេស**ន្តិ ឱកចរោកចារិកានំ។ **សាខាភង្គេនា**តិ តាទិសេន លូខតរគន្ធេន សាខាភង្គេន។ **មនុស្សគន្ធំ អបនេត្វា** តស្ស សាខាភង្គស្ស គន្ធេន។ **សម្មត្តោ**តិ សម្មជ្ជិតោ ព្យាមុញ្ជោ។

ពុទ្ធានំ ខេមមគ្គវិចរណំ កុម្មគ្គបិធានញ្ច **សព្ពលោកសាធារណម្បិ** អត្ថតោ វេនេយ្យបុគ្គលាបេក្ខមេវាតិ ទស្សេន្តោ ‘‘**អញ្ញាតកោណ្ឌញ្ញាទីនំ ភព្ពបុគ្គលាន**’’ន្តិ អាហ។ **ឩហតោ**តិ សមូហតោ នីហតោតិ អាហ ‘‘**ទ្វេធា ឆេត្វា បាតិតោ**’’តិ។ **នាសិតា**តិ អទស្សនំ គមិតាតិ អាហ ‘‘**សព្ពេន សព្ពំ សមុគ្ឃាដិតា**’’តិ។ **ហិតូបចារ**ន្តិ សត្តានំ ហិតចរិយំ។

ទ្វេធាវិតក្កសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. វិតក្កសណ្ឋានសុត្តវណ្ណនា

២១៦. **ទសកុសលកម្មបថវសេនា**តិ ឥទំ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ វដ្ដបាទកសមាបត្តិចិត្តស្សាបិ ឥធ អធិចិត្តភាវេន អនិច្ឆិតត្តា។ តេនាហ ‘‘**វិបស្សនាបាទកអដ្ឋសមាបត្តិចិត្ត**’’ន្តិ។ អថ វា អនុត្តរិមនុស្សធម្មសង្គហិតមេវ កេវលំ ‘‘បកតិចិត្ត’’ន្តិ វត្តព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ ‘‘**ទសកុសលកម្មបថវសេន ឧប្បន្នំ ចិត្តំ ចិត្តមេវា**’’តិ វត្វា យទេត្ថ អធិចិត្តន្តិ អធិប្បេតំ, តំ តទេវ ទស្សេន្តោ ‘‘**វិបស្សនាបាទកអដ្ឋសមាបត្តិចិត្ត**’’ន្តិ អាហ។ ឥតរស្ស បនេត្ថ វិធិ ន បដិសេធេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វិបស្សនាយ សម្បយុត្តំ អធិចិត្តន្តិ កេចិ។ **អនុយុត្តេនា**តិ អនុប្បន្នស្ស ឧប្បាទនវសេន, ឧប្បន្នស្ស បរិព្រូហនវសេន អនុ អនុ យុត្តេន។ **មូលកម្មដ្ឋាន**ន្តិ បារិហារិយកម្មដ្ឋានំ។ **កាលេនា វិហរន្តោ**តិ ភាវនំ អនុយុញ្ជន្តោ។ ភាវនាយ អប្បនំ អប្បត្តោបិ អធិចិត្តមនុយុត្តោយេវ តទត្ថេបិ តំសទ្ទវោហារតោ។

យេហិ ផលំ នាម យថា ឧប្បជ្ជនដ្ឋានេ បកប្បិយមានំ វិយ ហោតិ, **តានិ និមិត្តានិ**។ តេនាហ “**ការណានី**”តិ។ **កាលេន កាល**ន្តិ ឯត្ថ **កាលេនា**តិ ភុម្មត្ថេ ករណវចនន្តិ អាហ “**សមយេ សមយេ**”តិ។ **ននុ ច... បេ.... និរន្តរំ មនសិ កាតព្ព**ន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ច ភាវនាយ វីថិបដិបន្នត្តា អព្ពុទនីហរណវិធី ទស្សេន្តេន ភគវតា “**បញ្ច និមិត្តានិ កាលេន កាលំ មនសិ កាតព្ពានី**”តិ អយំ ទេសនា អារទ្ធាតិ? “អធិចិត្តមនុយុត្តេនា”តិ វុត្តត្តា អវិច្ឆេទវសេន ភាវនាយ យុត្តប្បយុត្តោ អធិចិត្តមនុយុត្តោ នាមាតិ ចោទកស្ស អធិប្បាយោ។ ឥតរោ ភាវនំ អនុយុញ្ជន្តស្សអាទិកម្មិកស្ស កទាចិ ភាវនុបក្កិលេសា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តតោ ចិត្តស្ស វិសោធនត្ថាយ យថាកាលំ ឥមានិ និមិត្តានិ មនសិ កាតព្ពានីតិ “កាលេន កាល”ន្តិ សត្ថា អវោចាតិ ទស្សេន្តោ “**បាឡិយញ្ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឥមានី**តិ ឥមានិ បាឡិយំ អាគតានិ បញ្ច និមិត្តានិ។ **អព្ពុទ**ន្តិ ឧបទ្ទវំ។

ឆន្ទសហគតា រាគសម្បយុត្តាតិ តណ្ហាឆន្ទសហគតា កាមរាគសម្បយុត្តា។ **ឥដ្ឋានិដ្ឋអសមបេក្ខិតេសូ**តិ ឥដ្ឋេសុ បិយេសុ, អនិដ្ឋេសុ អប្បិយេសុ, អសមំ អសម្មា បេក្ខិតេសុ។ **អសមបេក្ខន**ន្តិ គេហស្សិតអញ្ញាណុបេក្ខាវសេន អារម្មណស្ស អយោនិសោ គហណំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ – “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា ឧបេក្ខា ពាលស្ស មូឡ្ហស្ស បុថុជ្ជនស្សា”តិអាទិ (ម. និ. ៣.៣០៨)។ **តេ** បរិវិតក្កា។ **តតោ និមិត្តតោ អញ្ញ**ន្តិ តតោ ឆន្ទូបសំហិតាទិអកុសលវិតក្កុប្បត្តិការណតោ អញ្ញំ នវំ និមិត្តំ។ “មនសិករោតោ”តិ ហិ វុត្តំ, តស្មា អារម្មណំ, តាទិសោ បុរិមុប្បន្នោ ចិត្តប្បវត្តិអាការោ វា និមិត្តំ។ **កុសលនិស្សិតំ និមិត្ត**ន្តិ កុសលចិត្តប្បវត្តិការណំ **មនសិ កាតព្ពំ** ចិត្តេ ឋបេតព្ពំ, ភាវនាវសេន ចិន្តេតព្ពំ, ចិត្តសន្តានេ វា សង្កាមិតព្ពំ។ អសុភញ្ហិ អសុភនិមិត្តន្តិ។ សង្ខារេសុ ឧប្បន្នេ ឆន្ទូបសំហិតេ វិតក្កេតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ឯវំ “**ទោសូបសញ្ហិតេ**”តិអាទីសុ យថារហំ តំ តំ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **យត្ថ កត្ថចី**តិ “សត្តេសុ សង្ខារេសូ”តិ យត្ថ កត្ថចិ។ **បញ្ចធម្មូបនិស្សយោ**តិ បញ្ចវិធោ ធម្មូបសំហិតោ ឧបនិស្សយោ។

ឯវំ “**ឆន្ទូបសញ្ហិតេ**”តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**ឥមស្ស ហត្ថា វា សោភនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ “**អសុភតោ ឧបសំហរិតព្ព**”ន្តិ វត្វា ឧបសំហរណាការស្ស ទស្សនំ “**កិម្ហិ សារត្តោសី**”តិ។ **ឆវិរាគេនា**តិ ឆវិរាគតាយ កាឡសាមាទិវណ្ណនិភាយ។ **កុថឡ្ហបូរិតោ**តិ បក្កេហិ កុណបផលេហិ បុណ្ណោ។ “កលិផលបូរិតោ”តិ វា បាឋោ។

អស្សាមិកតាវកាលិកភាវវសេនាតិ ឥទំ បត្តំ អនុក្កមេន វណ្ណវិការញ្ចេវ ជិណ្ណភាវញ្ច បត្វា ឆិទ្ទាវឆិទ្ទំ ភិន្នំ វា ហុត្វា កបាលនិដ្ឋំ ភវិស្សតិ។ ឥទំ ចីវរំ អនុបុព្ពេន វណ្ណវិការំ ជិណ្ណតញ្ច ឧបគន្ត្វា បាទបុញ្ឆនចោឡកំ ហុត្វា យដ្ឋិកោដិយា ឆឌ្ឌនីយំ ភវិស្សតិ។ សចេ បន នេសំ សាមិកោ ភវេយ្យ, ន នេសំ ឯវំ វិនស្សិតុំ ទទេយ្យាតិ ឯវំ អស្សាមិកភាវវសេន, “អនទ្ធនិយំ ឥទំ តាវកាលិក”ន្តិ ឯវំ តាវកាលិកភាវវសេន ច មនសិករោតោ។

អាឃាតវិនយ...បេ.... ភាវេតព្ពាតិ – “បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, អាឃាតបដិវិនយា។ យត្ថ ហិ ភិក្ខុនោ ឧប្បន្នោ អាឃាតោ សព្ពសោ បដិវិនេតព្ពោ”តិអាទិនា នយេន អាគតស្ស **អាឃាតវិនយសុត្តស្ស** (អ. និ. ៥.១៦១) ចេវ **កកចូបមោវាទ**(ម. និ. ១.២២២-២៣៣) **ឆវាលាតូបមា**ទីនញ្ច (ឥតិវុ. ៩១) វសេន អាឃាតំ បដិវិនោទេត្វា មេត្តា ភាវេតព្ពា។

គរុសំវាសោតិ គរុំ ឧបនិស្សាយ វាសោ។ **ឧទ្ទេសោ**តិ បរិយត្តិធម្មស្ស ឧទ្ទិសាបនញ្ចេវ ឧទ្ទិសនញ្ច។ **ឧទ្ទិដ្ឋបរិបុច្ឆន**ន្តិ យថាឧគ្គហិតស្ស ធម្មស្ស អត្ថបរិបុច្ឆា។ **បញ្ច ធម្មូបនិស្សាយា**តិ គរុសំវាសាទិកេ បញ្ច ធម្មេ បដិច្ច។ **មោហធាតូ**តិ មោហោ។

ឧបនិស្សិតព្ពាតិ ឧបនិស្សយិតព្ពា, អយមេវ វា បាឋោ។ **យត្តប្បដិយត្តោ**តិ យត្តោ ច គាមប្បវេសនាបុច្ឆាករណេសុ ឧស្សុក្កំ អាបន្នោ សង្កិតោ ច ហោតីតិ អត្ថោ។ **អថស្ស មោហោ បហីយតី**តិ អស្ស ភិក្ខុនោ ឯវំ តត្ថ យុត្តប្បយុត្តស្ស បច្ឆា សោ មោហោ វិគច្ឆតិ។ **ឯវម្បី**តិ ឯវំ ឧទ្ទេសេ អប្បមជ្ជនេនបិ។ បុន **ឯវម្បី**តិ អត្ថបរិបុច្ឆាយ កង្ខាវិនោទនេនបិ។ **តេសុ តេសុ ឋានេសុ អត្ថោ បាកដោ ហោតី**តិ សុយ្យមានស្ស ធម្មស្ស តេសុ តេសុ បទេសុ “ឥធ សីលំ កថិតំ, ឥធ សមាធិ, ឥធ បញ្ញា”តិ សោ សោ អត្ថោ វិភូតោ ហោតិ។ ឥទំ ចក្ខុរូបាលោកាទិ **ឥមស្ស** ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស **ការណំ, ឥទំ** សាលិពីជភូមិសលិលាទិ **ឥមស្ស** សាលិអង្កុរស្ស **ការណំ។ ឥទំ ន ការណ**ន្តិ តទេវ ចក្ខុរូបាលោកាទិ សោតវិញ្ញាណស្ស, តទេវ សាលិពីជាទិ កុទ្រូសកង្កុរស្ស ន ការណន្តិ ឋានាដ្ឋានវិនិច្ឆយេ ឆេកោ ហោតិ។

អារម្មណេសូតិ កម្មដ្ឋានេសុ។ **ឥមេ វិតក្កា**តិ កាមវិតក្កាទយោ។ សព្ពេ កុសលា ធម្មា សព្ពាកុសលបដិបក្ខាតិ កត្វា “បហីយន្តី”តិ វត្តព្ពេ ន សព្ពេ សព្ពេសំ ឧជុវិបច្ចនីកភូតាតិ “បហីយន្តិ ឯវា”តិ សាសង្កំ វទតិ។ តេនាហ “**ឥមានី**”តិអាទិ។

កុសលនិស្សិតន្តិ កុសលេន និស្សិតំ និស្សយិតព្ពំ។ **កុសលស្ស បច្ចយភូត**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ, កុសលុប្បត្តិការណំ យថាវុត្តអសុភនិមិត្តាទិមេវ វទតិ។ **សារផលកេ**តិ ចន្ទនមយេ សារផលកេ។ **វិសមាណិ**ន្តិ វិសមាការេន តត្ថ ឋិតំ អាណឹ។ **ហនេយ្យា**តិ បហរេយ្យ និក្ខាមេយ្យ។

២១៧. **អដ្ដោ**តិ អាតុរោ, ទុក្ខន្ទពាធតាយ បីឡិតោ។ **ទុក្ខិតោ**តិ សញ្ជាតទុក្ខោ។ **ឥមិនាបិ ការណេនា**តិ អកោសល្លសម្ភូតតាយ កុសលបដិបក្ខតាយ គេហស្សិតរោគេន សរោគតាយ ច **ឯតេ អកុសលា** វិញ្ញូគរហិតព្ពតាយ ជិគុច្ឆនីយតាយ ច **សាវជ្ជា** អនិដ្ឋផលតាយ និរស្សាទសំវត្តនិយតាយ ច **ទុក្ខវិបាកា**តិ ឯវំ តេន តេន ការណេន អកុសលាទិភាវំ **ឧបបរិក្ខតោ**។

“អាតុរំ អសុចឹ បូតឹ, បស្ស នន្ទេ សមុស្សយំ;
ឧគ្ឃរន្តំ បគ្ឃរន្តំ, ពាលានំ អភិនន្ទិត”ន្តិ។ (អប. ថេរី ២.៤.១៥៧) –

ឯវមាទិ **កាយវិច្ឆន្ទនីយកថាទីហិ** វា។ **អាទិ**-សទ្ទេន –

“តស្សេវ តេន បាបិយោ, យោ កុទ្ធំ បដិកុជ្ឈតិ;
កុទ្ធំ អប្បដិកុជ្ឈន្តោ, សង្គាមំ ជេតិ ទុជ្ជយ”ន្តិ។ (ថេរគា. ៤៤២) –

ឯវមាទិ បដិឃវូបសមនកថាទិកាបិ សង្គណ្ហាតិ។

២១៨. ន សរណំ **អសតិ,** អននុស្សរណំ។ អមនសិករណំ **អមនសិការោ**។ **កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា និសីទិតព្ព**ន្តិ កម្មដ្ឋានមនសិការេនេវ និសីទិតព្ពំ។ **ឧគ្គហិតោ ធម្មកថាបពន្ធោ**តិ កម្មដ្ឋានស្ស ឧបការោ ធម្មកថាបពន្ធោ។ **មុដ្ឋិបោត្ថកោ**តិ មុដ្ឋិប្បមាណោ បារិហារិយបោត្ថកោ។ **សមន្នានេន្តេនា**តិ សមន្នាហរន្តេន។ **ឱកាសោ ន ហោតិ** អារទ្ធស្ស បរិយោសាបេតព្ពតោ។ អារទ្ធស្ស អន្តគមនំ អនារម្ភោវាតិ ថេរវាទោ។ **តស្សា**តិ ឧបជ្ឈាយស្ស។ **បញ្ចារសោធនំ** កាយកម្មំ, អារភន្តោ ឯវ វិតក្កនិគ្គណ្ហនត្ថំ សំយុត្តនិកាយសជ្ឈាយនំ វចីកម្មំ, ទស្សនកិច្ចបុព្ពកម្មករណត្ថំ តេជោកសិណបរិកម្មន្តិ តីណិ កម្មានិ អាចិនោតិ។ ថេរោ តស្ស អាសយំ កសិណញ្ច សវិសេសំ ជានិត្វា “**ឥមស្មឹ វិហារេ**”តិអាទិមវោច។ តេនស្ស យថាធិប្បាយំ សព្ពំ សម្បាទិតំ។ **អសតិបព្ពំ នាម** អសតិយា វិតក្កនិគ្គហណវិភាវនតោ។

២១៩. **វិតក្កមូលភេទំ បព្ព**ន្តិ វិតក្កមូលស្ស តម្មូលស្ស ច ភេទវិភាវនំ វិតក្កមូលភេទំ បព្ពំ។ វិតក្កំ សង្ខរោតីតិ វិតក្កសង្ខារោ, វិតក្កបច្ចយោ សុភនិមិត្តាទីសុបិ សុភាទិនា អយោនិសោមនសិការោ។ សោ បន វិតក្កសង្ខារោ សំតិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ **វិតក្កសង្ខារសណ្ឋានំ,** អសុភេ សុភន្តិអាទិ សញ្ញាវិបល្លាសោ។ តេនាហ “**វិតក្កានំ មូលញ្ច មូលមូលញ្ច មនសិ កាតព្ព**”ន្តិ។ **វិតក្កានំ មូលមូលំ គច្ឆន្តស្សា**តិ ឧបបរិក្ខនវសេន មិច្ឆាវិតក្កានំ មូលំ ឧប្បត្តិការណំ ញាណគតិយា គច្ឆន្តស្ស។ យាថាវតោ ជានន្តស្ស បុព្ពេ វិយ វិតក្កា អភិណ្ហំ នប្បវត្តន្តីតិ អាហ “**វិតក្កចារោ សិថិលោ ហោតី**”តិ។ **តស្មិំ សិថិលីភូតេ មត្ថកំ គច្ឆន្តេ**តិ វុត្តនយេន វិតក្កចារោ សិថិលភូតោ, តស្មឹ វិតក្កានំ មូលគមនេ អនុក្កមេន ចិរភាវប្បត្តិយា មត្ថកំ គច្ឆន្តេ។ **វិតក្កា សព្ពសោ និរុជ្ឈន្តី**តិ មិច្ឆាវិតក្កា សព្ពេបិ គច្ឆន្តិ ន សមុទាចរន្តិ, ភាវនាបារិបូរិយា វា អនវសេសា បហីយន្តិ។

កណ្ណមូលេ បតិតន្តិ សសកស្ស កណ្ណសមីបេ កណ្ណសក្ខលី បហរន្តំ វិយ ឧបបតិតំ។ តស្ស កិរ សសកស្ស ហេដ្ឋា មហាមូសិកាហិ ខតមហាវាដំ ឧមង្គសទិសំ អហោសិ, តេនស្ស បាតេន មហាសទ្ទោ អហោសិ។ **បលាយីសុ** “បថវី ឧទ្រីយតី”តិ។ **មូលមូលំ គន្ត្វា អនុវិជ្ជេយ្យ**ន្តិ “បថវី ភិជ្ជតី”តិ យត្ថាយំ សសោ ឧដ្ឋិតោ, តត្ថ គន្ត្វា តស្ស មូលការណំ យំនូន វីមំសេយ្យំ។ បថវិយា ភិជ្ជនដ្ឋានំ គតេ “កោ ជានាតិ, កឹ ភវិស្សតី”តិ សសោ “ន សក្កោមិ សាមី”តិ អាហ។ អាធិបច្ចវតោ ហិ យាចនំ សណ្ហមុទុកំ។ **ទុទ្ទុភាយតី**តិ ទុទ្ទុភាតិ សទ្ទំ ករោតិ។ អនុរវទស្សនញ្ចេតំ។ **ភទ្ទន្តេ**តិ មិគរាជស្ស បិយសមុទាចារោ, មិគរាជ, ភទ្ទំ តេ អត្ថូតិ អត្ថោ។ **កិមេត**ន្តិ កឹ ឯតំ, កឹ តស្ស មូលការណំ? **ទុទ្ទុភ**ន្តិ ឥទម្បិ តស្ស អនុរវទស្សនមេវ។ ឯវន្តិ យថា សសកស្ស មហាបថវីភេទនំ រវនាយ មិច្ឆាគាហសមុដ្ឋានំ អមូលំ, ឯវំ វិតក្កចារោបិ សញ្ញាវិបល្លាសសមុដ្ឋានោ អមូលោ។ តេនាហ “**វិតក្កាន**”ន្តិអាទិ។

២២០. អភិទន្តន្តិ អភិភវនទន្តំ, ឧបរិទន្តន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ឧបរិទន្ត**”ន្តិ។ សោ ហិ ឥតរំ មុសលំ វិយ ឧទុក្ខលំ វិសេសតោ កស្សចិ ខាទនកាលេ អភិភុយ្យ វត្តតិ។ **កុសលចិត្តេនាតិ** ពលវសម្មាសង្កប្បសម្បយុត្តេន។ **អកុសលចិត្តន្តិ** កាមវិតក្កាទិសហិតំ អកុសលចិត្តំ។ **អភិនិគ្គណ្ហិតព្ពន្តិ** យថា តស្ស អាយតឹ សមុទាចារោ ន ហោតិ, ឯវំ អភិភវិត្វា និគ្គហេតព្ពំ, អនុប្បត្តិធម្មតា អាបាទេតព្ពាតិ អត្ថោ។ **កេ ច តុម្ហេ** សតិបិ ចិរកាលភាវនាយ ឯវំ អទុព្ពលា **កោ ចាហំ** មម សន្តិកេ លទ្ធប្បតិដ្ឋេ វិយ បិតេបិ ឥទានេវ អប្បតិដ្ឋេ ករោន្តោ ឥតិ ឯវំ **អភិភវិត្វា**។ តំ បន អភិភវនាការំ ទស្សេន្តោ “**កាមំ តចោ ចា**”តិអាទិនា ចតុរង្គសមន្នាគតវីរិយបគ្គណ្ហនមាហ។ **អត្ថទីបិកន្តិ** ឯកន្តតោ វិតក្កនិគ្គណ្ហនត្ថជោតកំ។ **ឧបមន្តិ** “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, ពលវា បុរិសោ”តិអាទិកំ ឧបមំ។

២២១. បរិយាទានភាជនីយន្តិ យំ តំ អាទិតោ “អធិចិត្តមនុយុត្តេន ភិក្ខុនា បញ្ច និមិត្តានិ កាលេន កាលំ មនសិ កាតព្ពានី”តិ និទ្ទិដ្ឋំ, តត្ថ តស្ស និមិត្តស្ស មនសិករណកាលបរិយាទានស្ស វសេន វិភជនំ។ និគមនំ វា ឯតំ, យទិទំ “យតោ ខោ, ភិក្ខវេ”តិអាទិ។ យថាវុត្តស្ស ហិ អត្ថស្ស បុន វចនំ និគមនន្តិ។ តថាបដិបន្នស្ស វា វសីភាវវិសុទ្ធិទស្សនត្ថំ “**យតោ ខោ, ភិក្ខវេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សត្ថាចរិយោតិ** ធនុព្ពេទាចរិយោ។ យថា ហិ សសនតោ អសត្ថម្បិ សត្ថគ្គហណេនេវ សង្គយ្ហតិ, ឯវំ ធនុសិប្បម្បិ ធនុព្ពេទបរិយាបន្នមេវាតិ។

បរិយាយតិ បរិវត្តេតីតិ **បរិយាយោ**។ វារោតិ អាហ “**វិតក្កវារបថេសូ**”តិ, វិតក្កានំ វារេន បវត្តនមគ្គេសុ។ **ចិណ្ណវសីតិ** អាសេវិតវសី។ **បគុណវសីតិ** សុភាវិតវសី។ សម្មាវិតក្កំយេវ យថិច្ឆិតំ តថាវិតក្កនតោ, ឥតរស្ស បនស្ស សេតុឃាតោយេវាតិ។

វិតក្កសណ្ឋានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច សីហនាទវគ្គវណ្ណនា។

៣. ឱបម្មវគ្គោ

១. កកចូបមសុត្តវណ្ណនា

២២២. មោឡិន្តិ កេសរចនំ។ **វេហាយសន្តិ** អាកាសេ។ **រតនចង្កោដវរេនាតិ** រតនសិលាមយវរចង្កោដកេន សហស្សនេត្តោ សិរសា បដិគ្គហិ។ “សុវណ្ណចង្កោដកវរេនា”តិបិ (ពុ. វំ. អដ្ឋ. ២៣ ទូរេនិទានកថា; ជា. អដ្ឋ. ១.២ អវិទូរេនិទានកថា) បាឋោ។

សាតិ មោឡិ។ មោឡិ ឯតស្ស អត្ថីតិ មោឡិកោ, មោឡិកោ ឯវ **មោឡិយោ។ ផគ្គុនោតិ** បន នាមំ។ **សង្ខាតិ** សមញ្ញា។ វេលិយតិ ខណមុហុត្តាទិវសេន ឧបទិសិយតីតិ **វេលា,** កាលោតិ អាហ **“តាយំ វេលាយំ…បេ…. អយំ កាលវេលា នាមា”**តិ។ វេលយតិ បរិច្ឆេទវសេន តិដ្ឋតីតិ **វេលា,** សីមា។ វេលយតិ សំកិលេសបក្ខំ ចាលយតីតិ **វេលា,** សីលំ។ អនតិក្កមនដ្ឋេនាបិ ចស្ស សំកិលេសធម្មនិមិត្តំ អចលនមេវ។ វិញ្ញុបុរិសាភាវេ ឆបញ្ចវាចាមត្តំ **ឱវាទេ បមាណំ នាម។ ទវសហគតំ កត្វាតិ** កីឡាសហិតំ កត្វា។

មិស្សីភូតោតិ អននុលោមិកសំសគ្គវសេន មិស្សីភូតោ។ **“អវណ្ណំ ភាសតី”**តិ សង្ខេបតោ វុត្តំ វិវរិតុំ “តាបនបចនកោដ្ដនាទីនី”តិអាទិ វុត្តំ។ **អធិករណម្បិ ករោតីតិ** ឯត្ថ យថា សោ អធិករណាយ បរិសក្កតិ, តំ ទស្សេន្តំ **“ឥមេសំ ភិក្ខូន”**ន្តិអាទិ។ **អធិករណំ អាកឌ្ឍតីតិ** អធិករណំ ឧទ្ទិស្ស តេ ភិក្ខូ អាកឌ្ឍតិ, អធិករណំ វា តេសុ ឧប្បាទេន្តោ អាកឌ្ឍតិ។ **ឧទ្ទេសបទំ វាតិ** បទសោ ឧទ្ទេសមត្តំ វា។ **នេវ បិយកម្យតាយាតិ** នេវ អត្តនិ សត្ថុនោ បិយភាវកាមតាយ។ **ន ភេទាធិប្បាយេនាតិ** ន សត្ថុនោ តេន ភិក្ខុនា ភេទាធិប្បាយេន។ **អត្ថកាមតាយាតិ** មោឡិយផគ្គុនស្ស ហិតកាមតាយ។

២២៤. អវណ្ណភាសនេតិ ភិក្ខុនីនំ អគុណកថនេ។ ឆន្ទាទីនំ វត្ថុភាវតោ កាមគុណា គេហំ វិយ គេហំ, តេ ច តេ សិតា និស្សិតាតិ **គេហស្សិតាតិ** វុត្តា។ តណ្ហាឆន្ទាបិ តាសំ កត្តុកាមតាបីតិ ឧភយេបិ **តណ្ហាឆន្ទា, បដិឃឆន្ទា** បន តេសំ កត្តុកាមតា ឯវ។ ផលិកមណិ វិយ បកតិបភស្សរស្ស ចិត្តសន្តានស្ស ឧបសង្កោ វិយ វិបរិណាមការណំ រាគាទយោតិ អាហ **“វត្តម្បិ ចិត្តំ វិបរិណត”**ន្តិអាទិ។ **ហិតានុកម្បីតិ** ករុណាយ បច្ចុបដ្ឋាបនមាហ។ “យស្សន្តរតោ ន សន្តិ កោបា”តិអាទីសុ (ឧទា. ២០) វិយ **អន្តរ**-សទ្ទោ ចិត្តបរិយាយោតិ អាហ **“ទោសន្តរោតិ ទោសចិត្តោ”**តិ។

២២៥. ទុព្ពចតាយ ឱវាទំ អសម្បដិច្ឆន្តោ ចិត្តេនេវ **បដិវិរុទ្ធោ អង្គាសិ។ គណ្ហីសុ** ចិត្តំ, ហទយគាហិនី បដិបត្តីសូតិ អត្ថោ។ **បូរយិំសុ** អជ្ឈាសយន្តិ អត្ថោ។ **ឯកស្មឹ សមយេ** បឋមពោធិយំ។ ឯកាសនំ ភោជនស្ស **ឯកាសនភោជនំ,** ឯកវេលាយមេវ ភោជនំ។ តញ្ច ខោ បុព្ពណ្ហេ ឯវាតិ អាហ **“ឯកំ បុរេភត្តភោជន”**ន្តិអាទិ។ សត្តក្ខត្តុំ ភុត្តភោជនម្បិ ឥមស្មឹ សុត្តេ ឯកាសនភោជនន្តេវ អធិប្បេតំ, ន ឯកាសនិកតាយ ឯកាយ ឯវ និសជ្ជាយ ភោជនំ។ “អប្បាពាធ…បេ…. សម្ផស្ស”ន្តិអាទីសុ វិយ **អប្ប**-សទ្ទោ អភាវត្ថោតិ អាហ **“និរាពាធតំ, និទ្ទុក្ខត”**ន្តិ។ បធានាទិវសេន សល្លហុកំ អកិច្ចំ ឧដ្ឋានំ **សល្លហុកឧដ្ឋានំ។ ន ឯកប្បហារេនាតិ** ន ឯកវារេន, ន ឯកស្មឹយេវ កាលេតិ អធិប្បាយោ។ **ទ្វេ ភោជនានីតិ** “អបរណ្ហេ រត្តិយ”ន្តិ កាលវសេន ទ្វេ ភោជនានិ។ **បញ្ច គុណេតិ** អប្បាពាធាទិកេ បញ្ច អានិសំសេ។ **សតុប្បាទករណីយមត្តមេវាតិ** សតុប្បាទមត្តករណីយមេវ, និវារេតព្ពស្ស បុនប្បុនំ សមាទបនញ្ច នាហោសិ។

មជ្ឈភូមីតិ ឱជវន្តភូមិ, យត្ថ បរិសិញ្ចនេន វិនា សស្សានិ កិដ្ឋានិ សម្បជ្ជន្តិ។ យុគេ យោជេតព្ពានិ យោគ្គានិ, តេសំ អាចរិយោ **យោគ្គាចរិយោ,** តេសំ សិក្ខាបនកោ។ គាមណិហត្ថិអាទយោបិ “យោគ្គា”តិ វុច្ចន្តីតិ អាហ បាឡិយំ **“អស្សទម្មសារថី”**តិ។ ចតូសុ មគ្គេសុ **យេន យេន មគ្គេន ឥច្ឆតិ។** ជវសមគាទិភេទាសុ គតីសុ **យំ យំ គតឹ។ តំ តំ** មគ្គំ **អារុឡ្ហាវ** ឱតិណ្ណាយេវ។ **នេវ វាឆេតព្ពា** រស្មិវិនិគ្គណ្ហនេន។ **ន វិជ្ឈិតព្ពា** បតោទលដ្ឋិយា។ **គមនមេវាតិ** ឥមេ យុត្តា មម ឥច្ឆានុរូបំ មន្ទំ គច្ឆន្តិ, សមំ គច្ឆន្តិ, សីឃំ គច្ឆន្តីតិ ឧរេសុ និមិត្តគ្គាហណំ បដ្ឋបេត្វា សារថិនា តេសំ គមនមេវ បស្សិតព្ពំ ហោតិ, ន តត្ថ និយោជនំ ។ **តេហិបិ** ភិក្ខូហិ។ **បជហីសុ** បជហិតព្ពំ។ **សាលទូសនាតិ** សាលរុក្ខវិសនាសកា។ **អញ្ញា ច វល្លិយោ** សាលរុក្ខេ វិនន្ធិត្វា ឋិតា។ **ពាហិ នីហរណេនាតិ** សាលវនតោ ពហិ ឆឌ្ឌនេន។ **សុសណ្ឋិតាតិ** សណ្ឋានសម្បន្នា, **មរិយាទំ ពន្ធិត្វាតិ** អាលវាលសម្បាទនវសេន មរិយាទំ ពន្ធិត្វា។ **កិបិល្លបុដកំ** តម្ពកិបិល្លកបុដកំ។ **សុក្ខទណ្ឌកហរណំ** អាលវាលព្ភន្តរា។

២២៦. វិទេហរដ្ឋេ ជាតសំវឌ្ឍតាយ **វេទេហិកា**។ បណ្ឌា វុច្ចតិ បញ្ញា, តាយ ឥតា គតា បវត្តាតិ **បណ្ឌិតា**។ **គហបតានី**តិ គេហសាមិនី។ **សោរច្ចេនា**តិ សំយមេន។ **និវាតវុត្តី**តិ បណិបាតការី។ **និព្ពុតា**តិ និព្ពុតទុច្ចរិតបរិឡាហា។ **ឧដ្ឋាហិកា**តិ ឧដ្ឋានវីរិយវតី។ **កិព្ពិសា**តិ កុរូរា។

២២៧. **ឯវំ អក្ខន្តិយា ទោសំ ទស្សេត្វា**តិ "គុណវន្តោ"តិ លោកេ បត្ថដកិត្តិសទ្ទានម្បិ អក្ខន្តិនិមិត្តំ អយសុប្បត្តិគុណបរិហានិអាទី អក្ខមតាយអាទីនវំ បកាសេត្វា។ **វចនបថេ**តិ វចនមគ្គេ យុត្តកាលាទិកេ។ សណ្ហភាវោបិ ហិ វចនស្ស បវត្តិអាការោតិ កត្វា "វចនបថោ" ត្វេវ វុត្តោ។ **តេសំយេវ** កាលាទីនំ។ មេត្តា ឯតស្ស អត្ថីតិ មេត្តំ, ឧប្បន្នំ មេត្តចិត្តំ ឯតេសន្តិ **ឧប្បន្នមេត្តចិត្តា**។ បុន "កាលេន វា, ភិក្ខវេ"តិអាទិ (បរិ. ៣៦២, ៣៦៣) បាឡិ ធម្មសភាវទស្សនវសេន បវត្តា "បរំ ចោទនាវសេន វទន្តា នាម ឥមេហិ អាការេហិ វទន្តី"តិ។ **អធិមុច្ចិត្វា**តិ អភិរតិវសេន តស្មិំ បុគ្គលេ ភាវនាចិត្តំ មុញ្ចិត្វា វិស្សជ្ជេត្វា។ សោ បុគ្គលោ អារម្មណំ ឯតស្សាតិ **តទារម្មណំ**, មេត្តចិត្តំ។ យទិ ឯវំ បទេសវិសយំ តំ កថំ និប្បទេសវិសយំ វិយ ហោតីតិ ចោទេន្តោ "**កថំ តទារម្មណំ សព្ពាវន្តំ លោកំ ករោតី**"តិ អាហ, ឥតរោ "**បញ្ច វចនបថេ**"តិអាទិនា បរិហរតិ។ ឥធ **តទារម្មណញ្ច**ាតិ តស្សេវ មេត្តចិត្តស្ស អារម្មណំ កត្វាតិ បាឡិយំ វចនសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនាហ "**បុន តស្សេវា**"តិអាទិ។ សព្ពា សត្តកាយសង្ខាតា បជា ឯតស្ស អត្ថីតិ **សព្ពាវន្តោ**តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ "**សព្ពាវន្ត**"ន្តិ អាហ។ **វិបុលេនា**តិ មហាជនារម្មណេន។ មហន្តបរិយាយោ ហិ វិបុល-សទ្ទោ, មហត្តញ្ចេត្ថ ពហុកភាវោ។ តេនាហ "**អនេកសត្តារម្មណេនា**"តិ។ **តញ្ច បុគ្គល**ន្តិ បញ្ច វចនបថេ គហេត្វា អាគតបុគ្គលំ។ **ចិត្តស្សា**តិ មេត្តាសហគតចិត្តស្ស។ ឯត្ថ ច មេត្តាសហគតេន ចេតសា វិហរិស្សាមាតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ កថន្តិ អាហ "**តញ្ច បុគ្គលំ សព្ពញ្ច លោកំ តស្ស ចិត្តស្ស អារម្មណំ កត្វា អធិមុច្ចិត្វា**"តិ។

២២៨. **តទត្ថទីបិក**ន្តិ យា មេត្តំ ចេតោវិមុត្តិ សម្មទេវ ភាវេត្វា ឋិតស្ស និព្ពិការតោ កេនចិ វិការំ ន អាបាទេតព្ពតា, តទត្ថជោតិកំ។ **អបថវី**ន្តិ បថវី ន ហោតីតិ អបថវី។ **និប្បថវី**ន្តិ សព្ពេន សព្ពំ បថវីភាវាភាវំ។ **តិរិយំ បន អបរិច្ឆិន្នា**តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ចក្កវាឡបព្ពតេហិ តំ តំ ចក្កវាឡំ បរិច្ឆិន្នន្តិ? ន, តទញ្ញចក្កវាឡបថវិយា ឯកាពទ្ធភាវតោ។ តិណ្ណញ្ហិ ចក្កានំ អន្តរសទិសេ តិណ្ណំ តិណ្ណំ លោកធាតូនំ អន្តរេយេវ បថវី នត្ថិ លោកន្តរនិរយភាវតោ។ ចក្កវាឡបព្ពតន្តរេហិ សម្ពទ្ធដ្ឋានេ បថវី ឯកាពទ្ធាវ។ វិវដ្ដកាលេ ហិ សណ្ឋហមានាបិ បថវី យថាសណ្ឋិតបថវិយា ឯកាពទ្ធាវ សណ្ឋហតិ។ តេនាហ "**តិរិយំ បន អបរិច្ឆិន្នា**"តិ។ ឥមិនាវ គម្ភីរភាវេន វុត្តបរិមាណតោ បរំ នត្ថីតិ ទីបិតំ ហោតិ។

២២៩. **ហលិទ្ទី**តិ ហលិទ្ទិវណ្ណំ អធិប្បេតន្តិ អាហ "**យំ កិញ្ចិ បីតកវណ្ណ**"ន្តិ។ វណ្ណសង្ខាតំ រូបំ អស្ស អត្ថីតិ រូបី, ន រូបីតិ **អរូបី**តិ អាហ "**អរូបោ**"តិ។ តេនេវាហ "**សនិទស្សនភាវបដិក្ខេបតោ**"តិ។

២៣០. **បញ្ច យោជនសតានី**តិ ហិមវន្តតោ សមុទ្ទំ បវិដ្ឋដ្ឋានវសេន វុត្តំ, ន អនោតត្តទហមុខតោ។ អញ្ញានទិយោ ឧបាទាយ លព្ភមានំ គម្ភីរតំ អប្បមេយ្យឧទកតញ្ច គហេត្វា "**គម្ភីរា អប្បមេយ្យា**"តិ វុត្តំ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន តិណុក្កាយ តាបេតព្ពត្តាភាវទស្សនបរមេតន្តិ វុត្តំ "**ឯតេន បយោគេនា**"តិអាទិ។

២៣១. តូលិនី វិយ **តូលិនី**តិ អាហ "**សិម្ពលិតូលលតាតូលសមានា**"តិ។ សស្សរន្តិ ឯវំបវត្តោ សទ្ទោ **សស្សរសទ្ទោ**។ អនុរវទស្សនញ្ចេតំ។ តថា **ភព្ភរសទ្ទោ**។ សព្ពមេតំ មេត្តាវិហារិនោ ចិត្តស្ស ទូសេតុំ អសក្កុណេយ្យភាវទស្សនបរំ។ អយញ្ចេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យថា មហាបថវី កេនចិ បុរិសេន អបថវី កាតុំ ន សក្កា, យថា អាកាសេ កិញ្ចិ រូបំ បដ្ឋបេតុំ ន សក្កា, យថា គង្គាយ ឧទកំ តិណុក្កាយ តាបេតុំ ន សក្កា, យថា ច ពិឡារភស្តំ ថទ្ធំ ផរុសញ្ច សម្មស្សំ កាតុំ ន សក្កា, ឯវមេវំ មេត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា អាសេវិតាយ ភាវិតាយ ពហុលីកតាយ បញ្ច វចនបថេ គហេត្វា អាគតបុរិសេន កេនចិ បរិយាយេន ចិត្តស្ស អញ្ញថត្តំ កាតុំ ន សក្កាតិ។

២៣២. **ឱចរកា**តិ បរូបឃាតវសេន ហីនកម្មការិនោ។ តេនាហ "**នីចកម្មការកា**"តិ។ **អនធិវាសនេនា**តិ អក្ខមនេន។ **មយ្ហំ ឱវាទករោ ន ហោតី**តិ បរម្មិ អនត្ថការិម្ហិ ចិត្តបទោសនេន អាឃាតុប្បាទនេន មម សាសនេ សម្មាបដិបជ្ជមានោ នាម ន ហោតិ។

២៣៣. **អណុ**ន្តិ អប្បកំ តនុ បរិត្តកំ។ **ថូល**ន្តិ មហន្តំ ឱឡារិកំ។ វចនបថស្ស បន អធិប្បេតត្តា តំ សាវជ្ជវិភាគេន គហេតព្ពន្តិ អាហ "**អប្បសាវជ្ជំ វា មហាសាវជ្ជំ វា**"តិ។ ខន្តិយា ឥទំ ភារិយំ ន ហោតីតិ អវោចុំ "**អនធិ…បេ…. បស្សាមា**"តិ។ **ទីឃរត្ត**ន្តិ ចិរកាលំ, អច្ចន្តមេវាតិ អត្ថោ។ អច្ចន្តញ្ហ ហិតសុខំ នាម អញ្ញាធិគមេនេវាតិ អាហ "**អរហត្តេន កូដំ គណ្ហន្តោ**"តិ។

កកចូបមសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. អលគទ្ទូបមសុត្តវណ្ណនា

២៣៤. ពាធយិំសូតិ (សារត្ថ. ដី. បាចិត្តិយ ៣.៤១៧) ហនឹសុ។ តំតំសម្បត្តិយា វិពន្ធនវសេន សត្តសន្តានស្ស អន្តរេ វេមជ្ឈេ ឯតិ អាគច្ឆតីតិ អន្តរាយោ, ទិដ្ឋធម្មិកាទិអនត្ថោ, អនតិក្កមនដ្ឋេន តស្មឹ អន្តរាយេ និយុត្តា, អន្តរាយំ វា ផលំ អរហន្តិ, អន្តរាយស្ស វា ករណសីលាតិ **អន្តរាយិកា។** តេនាហ “**អន្តរាយំ ករោន្តីតិ អន្តរាយិកា**”តិ។ **អានន្តរិយធម្មា**តិ អានន្តរិយសភាវចេតនាធម្មា។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – ចុតិអនន្តរផលំ អនន្តរំ នាម, តស្មឹ អនន្តរេ និយុត្តា, តន្និព្ពត្តនេន អនន្តរករណសីលា, អនន្តរបយោជនាតិ វា អានន្តរិកា, តេ ឯវ **អានន្តរិយា**តិ វុត្តា។ កម្មានិ ឯវ អន្តរាយិកាតិ **កម្មន្តរាយិកា។ មោក្ខស្សេវ អន្តរាយំ ករោតិ, ន សគ្គស្ស** មិច្ឆាចារលក្ខណាភាវតោ។ ន ហិ ភិក្ខុនិយា ធម្មរក្ខិតភាវោ អត្ថិ។ បាកតិកភិក្ខុនីវសេន ចេតំ វុត្តំ, អរិយាយ បន បវត្តំ អបាយសំវត្តនិយមេវ។ នន្ទមាណវកោ ចេត្ថ និទស្សនំ។ ឧភិន្នំ សមានច្ឆន្ទតាវសេន វា អសគ្គន្តរាយិកតា, មោក្ខន្តរាយិកតា បន មោក្ខត្ថបដិបត្តិយា វិទូសនតោ, អភិភវិត្វា បន បវត្តិយំ សគ្គន្តរាយិកតាបិ ន សក្កា និវារេតុន្តិ។ អហេតុកទិដ្ឋិអកិរិយទិដ្ឋិនត្ថិកទិដ្ឋិយោវ និយតភាវំ បត្តា **និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិធម្មា។ បដិសន្ធិធម្មា**តិ បដិសន្ធិចិត្តុប្បាទមាហ។ បណ្ឌកាទិគ្គហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ សព្ពាយបិ អហេតុកបដិសន្ធិយា វិបាកន្តរាយិកភាវតោ។ យា ហិ អរិយេ ឧបវទតិ, សា ចេតនា **អរិយូបវាទធម្មា។ តតោ បរ**ន្តិ ខមាបនតោ ឧបរិ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ មហាសីហនាទស្ស លីនត្ថបកាសនេ វុត្តមេវ។ **យាវ ភិក្ខុភាវំ បដិជានាតិ** បារាជិកំ អាបន្នោ។ **ន វុដ្ឋាតិ** សេសំ គរុកាបត្តឹ។ **ន ទេសេតិ** លហុកាបត្តឹ។

អយំ ភិក្ខុ អរិដ្ឋោ។ **រសេន រសំ សំសន្ទិត្វា**តិ អនវជ្ជេន បច្ចយបរិភុញ្ជនរសេន សាវជ្ជំ កាមគុណបរិភោគរសំ សមានេត្វា។ **ឧបនេន្តោ វិយា**តិ ពន្ធនំ ឧបនេន្តោ វិយ។ “យដេន្តោ វិយា”តិបិ បាឋោ។ **ឧបសំហរន្តោ វិយា**តិ សទិសតំ ឧបសំហរន្តោ វិយ ឯកន្តសាវជ្ជេ អនវជ្ជភាវបក្ខេបេន។ **បាបក**ន្តិ លាមកដ្ឋេន ទុគ្គតិសម្បាបនដ្ឋេន ច បាបកំ។ សេតុករណវសេន **មហាសមុទ្ទំ ពន្ធន្តេន វិយ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន** “សាវជ្ជ”ន្តិ ទិដ្ឋំ “អនវជ្ជ”ន្តិ គហណេន តេន **បដិវិរុជ្ឈន្តោ**។ ឯកន្តតោ អនន្តរាយិកន្តិ គហណេន **វេសារជ្ជញាណំ បដិពាហន្តោ**។ កាមកណ្ដកេហិ អរិយមគ្គសម្មាបដិបត្តិ ន ឧបក្កិលិស្សតីតិ វទន្តោ “**អរិយមគ្គេ ខាណុកណ្ដកាទីនិ បក្ខិបន្តោ**”តិ វុត្តោ។ បឋមបារាជិកសិក្ខាបទសង្ខាតេ, “អព្រហ្មចរិយំ បហាយា”តិ (ទី. និ. ១.៨, ១៩៤) អាទិទេសនាសង្ខាតេ ច **អាណាចក្កេ**។

បុច្ឆមានា **សមនុយុញ្ជន្តិ នាម**។ បុច្ឆា ហិ អនុយោគោតិ។ តេនាធិគតាយ លទ្ធិយា អនុវជ្ជនត្ថំ បច្ចនុភាសនេន បុន បដិជានាបនំ បតិដ្ឋាបនំ, តំ បនស្ស អាទាយ សមាទាបនំ វិយ ហោតីតិ អាហ “**សមនុគាហន្តិ នាមា**”តិ។ តស្សា បន លទ្ធិយា អនុយុញ្ជិតាយ វុច្ចមានម្បិ ការណំ ការណបតិរូបកមេវាតិ តស្ស បុច្ឆនំ **សមនុភាសនំ។ អនុទហនដ្ឋេន** អនុបាយបដិបត្តិយា សម្បតិ អាយតិញ្ច អនុទហនដ្ឋេន។ **មហាភិតាបនដ្ឋេន** អនវដ្ឋិតសភាវតាយ។ **ឥត្តរបច្ចុបដ្ឋានដ្ឋេន** មុហុត្តរមណីយតាយ។ **តាវកាលិកដ្ឋេន** បរេហិ អភិភវនីយតាយ។ **សព្ពង្គបច្ចង្គបលិភញ្ជនដ្ឋេន** ឆេទនភេទនាទិអធិករណភាវេន។ ឧគ្ឃាដសទិសតាយ **អធិកុដ្ដនដ្ឋេន**។ អវណេ វណំ ឧប្បាទេត្វា អន្តោ អនុបវិសនសភាវតាយ **វិនិវិជ្ឈនដ្ឋេន**។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិក អនត្ថនិមិត្តតាយ **សាសង្កសប្បដិភយដ្ឋេន។ ទិដ្ឋិថាមេនា**តិ តស្សា ទិដ្ឋិយា ថាមគតភាវេន។ **ទិដ្ឋិបរាមាសេនា**តិ ទិដ្ឋិសង្ខាតបរាមសនេន។ ទិដ្ឋិយេវ ហិ ធម្មសភាវំ អតិក្កមិត្វា បរតោ អាមសនេន បរាមាសោ។ **អភិនិវិស្សា**តិ តណ្ហាភិនិវេសបុព្ពង្គមេន ទិដ្ឋាភិនិវេសេន “ឥទមេវេត្ថ តថ”ន្តិ អភិនិវិសិត្វា។ **យស្មា ហិ អភិនិវេសនំ តត្ថ អភិនិវិដ្ឋំ នាម ហោតិ។**តស្មា អាហ “**អធិដ្ឋហិត្វា**”តិ។

២៣៥. នត្ថីតិ វត្តុកាមោបីតិ អត្តនោ លទ្ធឹ និគុហេតុកាមតាយ អវជានិតុកាមោបិ។ **សម្បជិច្ឆតិ** បដិជានាតិ។ **ទ្វេ កថាតិ** វិសំវាទនកថំ សន្ធាយ វទតិ។ អភូតកថា ហិ បុព្ពេ បវត្តា ភូតកថាយ វសេន ទ្វេ កថាតិ វុច្ចតិ។

២៣៦. កស្ស ខោ នាមាតិ ឥមិនា សត្ថា “ន មម តុយ្ហំ តាទិសស្ស អត្ថាយ ធម្មទេសនា នាម ភូតបុព្ពា”តិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**ខត្តិយស្ស វា**”តិអាទិ។

ញាណមយា ឧស្មា ឯតស្ស អត្ថីតិ ឧស្មី, តថារូបេហិ បច្ចយេហិ អនុស្មីកតោ តស្មឹ អត្តភាវេ បដិវេធគព្ភោអបិ **ឧស្មីកតោ**តិ វិកតភាវតោ បញ្ញាពីជមស្ស ឥមស្មឹ ធម្មវិនយេ អបិ នុ អត្ថីតិ ភគវា ភិក្ខូ បុច្ឆតិ។ តេ **បដិក្ខិបន្តា វទន្តិ** ឋានគតេន ទុច្ចរិតេន ញាណុបហតភាវំ សម្បស្សន្តា។ **និត្តេជភូតោ**តិ និត្តេជំ

ភូតោ តេជោហានិប្បត្តោ។ តតោ ឯវ ភិក្ខូនម្បិ សម្មុខា ឱលោកេតុំ អសមត្ថតាយ **បត្តក្ខន្ធោ** អធោមុខោ។ សហជម្មិកំ កិញ្ចិ វត្តុំ អវិសហនតោ **អប្បដិភានោ។ សម្បត្តបគន្តិ** សម្បត្តិអារបំ។ **បដិប្បស្សម្ភេន្តោតិ** បដិសេធេន្តោ។

២៣៧. អន្តរាយករលទ្ធិយា សភាវវិភាវនេន **បរិសំ សោធេតិ។ និស្សារេតិ** នីហរតិ អវិសុទ្ធទិដ្ឋិតាយ។ **កស្សចិ** ពុទ្ធានុភាវំ អជានន្តស្ស។ តស្ស ហិ ឯវំ ភវេយ្យ "សហសា កថិត"ន្តិ។ ន ហិ កទាចិ ពុទ្ធានំ សហសា កិរិយា នាម អត្ថិ។ **អស្សាតិ** "កស្សចី"តិ វុត្តភិក្ខុស្ស។ **សុត្វាបិ តុណ្ហីភាវំ អាបជ្ជេយ្យាតិ** អថាបិ សិយាតិ សម្ពន្ធោ។ **តំ សព្ពន្តិ** "សចេ ហី"តិអាទិនា វុត្តំ សព្ពំ បរិកប្បនំ។ **ន ករិស្សន្តីតិ** បរិសាយ លទ្ធឹ សោធេតីតិ សម្ពន្ធោ។ **លទ្ធឹ បកាសេន្តោតិ** មហាសាវជ្ជតាវសេន បកាសេន្តោ។ **សញ្ញាវិតក្កេហីតិ** សុភនិមិត្តានុព្យញ្ជនគ្គាហាទិវសេន បវត្តេហិ សញ្ញាវិតក្កេហិ។ តេនាហ **"កិលេសកាមសម្បយុត្តេហី"**តិ។ **មេថុនសមាចារន្តិ** ឥទំ អធិការវសេន វុត្តំ។ តទញ្ញម្បិ បន – "អបិច ខោ មាតុគាមស្ស ឧច្ឆាទនំ បរិមទ្ទនំ នហាបនំ សម្ពាហនំ សាទិយតី"តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៥០) អាគតំ វិសភាគវត្ថុវិសយំ អាមិសបរិភោគំ។ "អញ្ញត្រេវ កាមេហិ អញ្ញត្រ កាមសញ្ញាហិ អញ្ញត្រ កាមវិតក្កេហិ សមាចរិស្សតី"តិ **នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ**។

២៣៨. យោនិសោ បច្ចវេក្ខណេន នត្ថិ ឯត្ថ ឆន្ទរាគោតិ និច្ឆន្ទរាគោ, តំ **និច្ឆន្ទរាគំ**។ កទាចិ ឧបោសថិកភាវេន សមាទិន្នសីលាបិ ហោន្តិ កទាចិ នោតិ **អនិពទ្ធសីលានំ គហដ្ឋានំ**។ សីលសមាទានភាវតោ **អន្តរាយករំ**។ វត្ថុកាមានំ **សច្ឆន្ទរាគបរិភោគញ្ច**។ អបច្ចវេក្ខណេន **ភិក្ខូនំ អាវរណករំ**។ បច្ចយានំ **សច្ឆន្ទរាគបរិភោគញ្ច**។ អយំ អរិដ្ឋោ ទុគ្គហិតាយ បរិយត្តិយា វសេន អម្ហេ ចេវ អព្ភាចិក្ខតិ, អត្តានញ្ច ខនតិ, ពហុញ្ច អបុញ្ញំ បសវតីតិ ឯវំ សញ្ញា មា ហោន្តូតិ **ទុគ្គហិតាយ បរិយត្តិយា ទោសំ ទស្សេន្តោ អាហ។ ឧគ្គណ្ហន្តីតិ** សជ្ឈាយន្តិ ចេវ វាចុគ្គតំ ករោន្តា ធារេន្តិ ចាតិ អត្ថោ។

សុត្តន្តិអាទិនា នវប្បភេទម្បិ បរិយត្តិធម្មំ បរិយាទិយតិ។ កថំ សុត្តំ នវប្បភេទំ? សគាថកញ្ហិ សុត្តំ **គេយ្យំ**, និគ្គាថកំ សុត្តំ **វេយ្យាករណំ**, តទុភយវិនិមុត្តញ្ច សុត្តំ ឧទានាទិវិសេសសញ្ញាវិរហិតំ នត្ថិ, យំ សុត្តង្គំ សិយា, មង្គលសុត្តាទីនញ្ច សុត្តង្គសង្គហោ ន សិយា គាថាភាវតោ ធម្មបទាទីនំ វិយ, គេយ្យង្គសង្គហោ វា សិយា សគាថកត្តា សគាថាវគ្គស្ស វិយ, តថា ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានន្តិ? វុច្ចតេ –

> សុត្តន្តិ សាមញ្ញវិធិ, វិសេសវិធយោ បរេ;
> សនិមិត្តា និរុឡ្ហត្តា, សហតាញ្ញេន នញ្ញតោ។ (ទី. និ. ដី. ១.និទានកថាវណ្ណនា; អ. និ. ដី. ២.៤.៦; សារត្ថ. ដី. ១.ពាហិរនិទានកថា);

សព្ពស្សបិ ហិ ពុទ្ធវចនស្ស សុត្តន្តិ អយំ **សាមញ្ញវិធិ**។ តេនេវាហ អាយស្មា មហាកច្ចានោ **នេត្តិយំ** (នេត្តិ. ១.សង្គហវារ) "នវវិធសុត្តន្តបរិយេដ្ឋី"តិ។ "ឯត្តកំ តស្ស ភគវតោ សុត្តាគតំ សុត្តបរិយាបន្នំ (បាចិ. ៦៥៥, ១២៤២), សកវាទេ បញ្ច សុត្តសតានី"តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; កថា. អដ្ឋ. និទានកថា) ឯវមាទិ ច ឯតស្ស អត្ថស្ស សាធកំ។ តទេកទេសេសុ បន គេយ្យាទយោ **វិសេសវិធយោ** តេន តេន និមិត្តេន បតិដ្ឋិតា។ តថា ហិ គេយ្យស្ស សគាថកត្តំ តព្ភាវនិមិត្តំ។ លោកេបិ ហិ សសិលោកំ សគាថកំ វា ចុណ្ណិយគន្ថំ "គេយ្យ"ន្តិ វទន្តិ។ គាថាវិរហេ បន សតិ បុច្ឆំ កត្វា វិស្សជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស តព្ភាវនិមិត្តំ។ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនញ្ហិ "ព្យាករណ"ន្តិ វុច្ចតិ, ព្យាករណមេវ វេយ្យាករណំ។

ឯវំ សន្តេ សគាថកាទីនម្បិ បុច្ឆំ កត្វា វិស្សជ្ជនវសេន បវត្តានំ វេយ្យាករណភាវោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ គេយ្យាទិសញ្ញានំ អនោកាសភាវតោ, "គាថាវិរហេ សតី"តិ វិសេសិតត្តា ច។ តថា ហិ ធម្មបទាទីសុ កេវលំ គាថាពន្ធេសុ, សគាថកត្តេបិ សោមនស្សញាណមយិកគាថាយុត្តេសុ, "វុត្តញ្ហេត"ន្តិ (ឥតិវុ. ១) អាទិវចនសម្ពន្ធេសុ, អព្ភុតធម្មបដិសំយុត្តេសុ ច សុត្តវិសេសេសុ យថាក្កមំ គាថា-ឧទាន-ឥតិវុត្តក-អព្ភុតធម្ម-សញ្ញា បតិដ្ឋិតា, តថា សតិបិ គាថាពន្ធភាវេ ភគវតោ អតីតាសុ ជាតីសុ ចរិយានុភាវប្បកាសកេសុ ជាតកសញ្ញា, សតិបិ បញ្ហវិស្សជ្ជនភាវេ សគាថកត្តេ ច កេសុចិ សុត្តន្តេសុ វេទស្ស លភាបនតោ វេទល្លសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ ឯវំ តេន តេន សគាថកត្តាទិនា និមិត្តេន តេសុ តេសុ សុត្តវិសេសេសុ គេយ្យាទិសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ វិសេសវិធយោ សុត្តង្គតោ បរេ គេយ្យាទយោ។ យំ បនេត្ថ គេយ្យង្គាទិនិមិត្តរហិតំ, តំ សុត្តង្គំ វិសេសសញ្ញាបរិហារេន សាមញ្ញសញ្ញាយ បវត្តនតោតិ។ ននុ ច សគាថកំ សុត្តំ គេយ្យំ, និគ្គាថកំ សុត្តំ វេយ្យាករណន្តិ សុត្តង្គំ ន សម្ភវតីតិ ចោទនា តទវត្ថា ឯវាតិ? ន តទវត្ថា សោធិតត្តា។ សោធិតញ្ហិ បុព្ពេ "គាថាវិរហេ សតិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស តព្ភាវនិមិត្ត"ន្តិ។

យញ្ច វុត្តំ “គាថាភាវតោ មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តង្គសង្គហោ ន សិយា”តិ (ខុ. បា. ៥.១; សុ. និ. ២៦១), តំ ន, **និរុឡ្ហត្តា**។ និរុឡ្ហោ ហិ មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តភាវោ។ ន ហិ តានិ ធម្មបទពុទ្ធវំសាទយោ វិយ គាថាភាវេន បញ្ញាតានិ, កិន្តុ សុត្តភាវេនេវ។ តេនេវ ហិ **អដ្ឋកថាយំ** “សុត្តនាមក”ន្តិ នាមគ្គហណំ កតំ។ យំ បន វុត្តំ “សគាថកត្តា គេយ្យង្គសង្គហោ សិយា”តិ , តទបិ នត្ថិ, យស្មា **សហតាញ្ញេន**។ សហ គាថាហីតិ ហិ សគាថកំ, សហភាវោ ច នាម អត្ថតោ អញ្ញេន ហោតិ, ន ច មង្គលសុត្តាទីសុ គាថាវិនិមុត្តោ កោចិ សុត្តបទេសោ អត្ថិ, យោ “សហ គាថាហី”តិ វុច្ចេយ្យ, ន ច សមុទាយោ នាម កោចិ អត្ថិ។ យទបិ វុត្តំ “ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានំ គេយ្យង្គសង្គហោ សិយា”តិ, តទបិ **ន អញ្ញតោ**។ អញ្ញា ឯវ ហិ តា គាថា ជាតកាទិបរិយាបន្នត្តា, អតោ ន តាហិ ឧភតោវិភង្គាទីនំ គេយ្យង្គភាវោតិ។ ឯវំ សុត្តាទីនំ អង្គានំ អញ្ញមញ្ញសង្ករាភាវោ វេទិតព្ពោ។

អត្ថត្ថន្តិ អត្ថភូតំ យថាភូតំ អត្ថំ។ អនត្ថម្បិ កេចិ វិបល្លាសវសេន “អត្ថោ”តិ គណ្ហន្តីតិ “អត្ថត្ថ”ន្តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **ការណត្ថ**ន្តិ ការណភូតំ អត្ថំ, សីលំ សមាធិស្ស ការណំ, សមាធិ វិបស្សនាយាតិ ឯវំ តស្ស តស្ស ការណភូតំ អត្ថំ។ តេនាហ **“ឥមស្មិំ ឋានេ សីល”**ន្តិអាទិ។ តេនេតំ ទស្សេតិ – ឥមស្មិំ ឋានេ សីលំ កថិតំ, តញ្ច យាវទេវ សមាធត្ថំ, សមាធិ វិបស្សនត្ថោ, វិបស្សនា មគ្គត្ថា, មគ្គោ ផលត្ថោ, វដ្ដំ កថិតំ យាវទេវ វិវដ្ដាធិគមត្ថន្តិ ជានិតុំ ន សក្កោន្តីតិ។ ឯវំ បាឡិយំ “អត្ថ”ន្តិ ឥមិនា ភាសិតត្ថបយោជនត្ថានំ គហិតតា វេទិតព្ពា។ **ន បរិគ្គណ្ហន្តី**តិ ន វិចារេន្តិ, និជ្ឈានបញ្ញាក្ខមា ន ហោន្តិ, និជ្ឈាយិត្វា បញ្ញាយ រោចេត្វា គហេតព្ពា ន ហោន្តីតិ អធិប្បាយោ។ **ឥតិ** ឯវំ ឯតាយ បរិយត្តិយា **វាទប្បមោក្ខានិសំសា** អត្ថនោ ឧបរិ បរេហិ អារោបិតវាទស្ស និគ្គហស្ស មោក្ខប្បយោជនា ហុត្វា ធម្មំ បរិយាបុណន្តិ។ **វាទប្បមោក្ខោ** វា និន្ទាបមោក្ខោ។ **យស្ស ចា**តិ យស្ស ច សីលាទិប្បូរណេន បត្តព្ពស្ស, មគ្គស្ស វា តទធិគមេន បត្តព្ពស្ស, ផលស្ស វា តទធិគមេន បត្តព្ពស្ស, អនុបាទាវិមោក្ខស្ស វា អត្ថាយ។ **ធម្មំ បរិយាបុណន្តិ**, ញាយេន បរិយាបុណន្តីតិ អធិប្បាយោ។ **នានុភោន្តិ** ន វិន្ទន្តិ។ **តេសំ តេ ធម្មា ទុគ្គហិតា** ឧបារម្ភមានទប្បមក្ខបឡាសាទិហេតុភាវេន **ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តិ**។

២៣៩. អលំ បរិយត្តោ គទោ អស្សាតិ **អលគទ្ទោ** អនុនាសិកលោបំ ទ-ការាគមញ្ច កត្វា។ វដ្ដទុក្ខកន្តារតោ និត្ថរណត្ថាយ បរិយត្តិ **និត្ថរណបរិយត្តិ**។ ភណ្ឌាគារេ និយុត្តោ ភណ្ឌាគារិកោ, ភណ្ឌាគារិកោ វិយ ភណ្ឌាគារិកោ, ធម្មរតនានុបាលកោ។ អញ្ញំ អត្ថំ អនបេក្ខិត្វា ភណ្ឌាគារិកស្សេវ សតោ បរិយត្តិ **ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិ**។ “វំសានុរក្ខកោវា”តិ អវធារណំ សីហាវលោកនញាយេន **តន្តិធារកោវ បវេណិបាលកោវា**តិ បុរិមបទទ្វយេបិ យោជេតព្ពំ។

យទិ តន្តិធារណាទិអត្ថំ ពុទ្ធវចនស្ស បរិយាបុណនំ ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិ, កស្មា “ខីណាសវស្សា”តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ, ននុ ឯកច្ចស្ស បុថុជ្ជនស្សបិ អយំ នយោ លព្ភតីតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ **“យោ បនា”**តិអាទិ។ **អត្តនោ ឋានេ**តិ និត្ថរណដ្ឋានេ។ កាមំ បុថុជ្ជនោ “បវេណី បាលេស្សាមី”តិ អជ្ឈាសយេន បរិយាបុណាតិ។ អត្តនោ បន ភវកន្តារតោ អនិត្តិណ្ណត្តា តស្ស សា បរិយត្តិ និត្ថរណបរិយត្តិ ឯវ នាម ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ **“បុថុជ្ជនស្សា”**តិអាទិ។

និជ្ឈានំ ខមន្តីតិ និជ្ឈានបញ្ញំ ខមន្តិ។ តត្ថ តត្ថ អាគតេ សីលាទិធម្មេ និជ្ឈាយិត្វា បញ្ញាយ រោចេត្វា យាថាវតោ គហេតព្ពា ហោន្តិ។ តេនាហ **“ឥធ សីល”**ន្តិអាទិ។ ន កេវលំ សុគ្គហិតំ បរិយត្តិំ និស្សាយ មគ្គភាវនាផលសច្ឆិកិរិយា, បរវាទនិគ្គហសកវាទបតិដ្ឋាបនាទីនិបិ ឥជ្ឈន្តីតិ ទស្សេតុំ **“បរវាទេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តេនាហ “ឧប្បន្នំ បរប្បវាទំ សហធម្មេន សុនិគ្គហំ និគ្គហិត្វា”តិអាទិ (ទី. និ. ២.២៦៨)។ **ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋាន**ន្តិ ទិដ្ឋិវិនិវេឋនាទិវសេន ឥច្ឆិតំ ឥច្ឆិតំ បាឡិបទេសំ។ **មោចេតុ**ន្តិ អបនេតុំ។ អហិតាយ ទុក្ខាយ អសំវត្តនម្បិ តទភាវេ ឧប្បជ្ជនកហិតសុខស្ស ការណមេវ តស្មិំ សតិ ភាវតោតិ។ សុគ្គហិតអលគទ្ទស្សបិ ហិតាយ សុខាយ សំវត្តនតា ទដ្ឋព្ពា។

២៤០. ឧត្តរន្តិ ឯតេនាតិ ឧត្តរោ, សិនន្តិ ពន្ធន្តីតិ សេតុ, ឧត្តរោ ច សោ សេតុ ចាតិ **ឧត្តរសេតុ**។ កូលំ បរតីរំ វហតិ បាបេតីតិ **កុល្លំ**។ **កលាបំ កត្វា ពទ្ធោ**តិ វេឡុនឡាទីហិ កលាបវសេន ពទ្ធោ។ **អណុន្តិ** ឥទំ អដ្ឋសមាបត្តិអារម្មណំ សញ្ញោជនំ សន្ធាយ វទតិ។ **ថូល**ន្តិ ឥតរំ។ **ទិដ្ឋិ**ន្តិ យថាភូតទស្សនំ, វិបស្សនន្តិ អត្ថោ។ **ឯវំ បរិសុទ្ធំ ឯវំ បរិយោទាត**ន្តិ តេភូមកេសុ ធម្មេសុ ញាតំ “នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា”តិ, ឯវំ តណ្ហាទិដ្ឋិសំកិលេសាភាវេន សព្ពសោ វិសុទ្ធំ, បរិសុទ្ធត្តា ឯវ បរិយោទាតំ។ **ន អល្លីយេថា**តិ និកន្តិវសេន ន និស្សយេថ។ **ន កេលាយេថា**តិ ន មមាយេថ។ **ន ធនាយេថា**តិ ធនំ ទ្រព្យំ ន កយិរាថ។ **ឧភយត្ថា**តិ សមថេ វិបស្សនាយ ច។

អសទ្ធម្មេតិអាទីសុ អសតំ ហីនជ្ឈាសយានំ ធម្មោតិ **អសទ្ធម្មោ**។ គាមវាសីនំ ធម្មោតិ **គាមធម្មោ**។ កិលេសានំ វស្សនសភាវតាយ **វសលធម្មោ**។ កិលេសេហិ ទូសិតត្តា ថូលត្តា ច **ទុដ្ឋុល្លោ**។ ឧទកសុទ្ធិបរិយោសានតាយ **ឱទកន្តិកោ**។ “ធម្មាបិ វោ បហាតព្ពា”តិ **ឥមិនាបិ ឱវាទេន** ភិក្ខូ ឧទ្ទិស្ស កថេន្តោបិ **អរិដ្ឋំយេវ និគ្គណ្ហាតិ**។

២៤១. **តិវិធគ្គាហវសេនា**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិគ្គាហវសេន។ យទិ ឯវំ **“អហំ មមាតិ គណ្ហាតី”**តិ គាហទ្វយមេវ កស្មា វុត្តន្តិ? នយិទមេវំ តត្ថាបិ គាហត្តយស្សេវ វុត្តត្តា។ “អហ”ន្តិ ហិ ឥមិនា មានទិដ្ឋិគ្គាហា វុត្តា “អហមស្មី”តិ គាហសាមញ្ញតោ។ **ទិដ្ឋិបិ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ** បុរិមុប្បន្នាយ ទិដ្ឋិយា ឧត្តរទិដ្ឋិយា សក្កាយទិដ្ឋិយា សស្សតទិដ្ឋិយា ច ការណភាវតោ។ **អារម្មណំ** បញ្ច ខន្ធា, រូបារម្មណាទីនិ ច។ **ទិដ្ឋិយា បច្ចយោ** អវិជ្ជា-ផស្ស-សញ្ញា-វិតក្ក-អយោនិសោមនសិការ-បាបមិត្តបរតោឃោសាទិកោ ទិដ្ឋិយា ឧបនិស្សយាទិបច្ចយោ។ វុត្តញ្ហេតំ **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ១.១២៤)“កតមានិ អដ្ឋ ទិដ្ឋិដ្ឋានានិ អវិជ្ជាបិ ផស្សោបិ សញ្ញាបិ វិតក្កោបិ អយោនិសោមនសិការោបិ បាបមិត្តោបិ បរតោឃោសោបិ ទិដ្ឋិដ្ឋាន”ន្តិអាទិ។ **រូបារម្មណា**តិ រុប្បនសភាវធម្មារម្មណា។ **រូបំ បន អត្តាតិ ន វត្តព្ពំ** ឥធ “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិ (សំ. និ. ៣.៨១, ៣៤៥) ឥមស្ស គាហស្ស អនធិប្បេតត្តា។ សោ ហិ “យម្បិ តំ ទិដ្ឋិដ្ឋាន”ន្តិអាទិនា បរតោ វុច្ចតិ។ ឥធ បន “រូបវន្តំ អត្តានំ សមនុបស្សតិ, អត្តនិ រូបំ, រូបស្មឹ អត្តាន”ន្តិ ឥមេ តយោ គាហា អធិប្បេតាតិ កេចិ, តទយុត្តំ។ យស្មា រូបំ អត្តា ន ហោតិ, អត្តគ្គាហស្ស បន អាលម្ពនំ ហោតិ, អត្តសភាវេយេវ វា រូបាទិធម្មេ អារព្ភ អត្តទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, ន អត្តានំ តស្ស បរមត្ថតោ អនុបលព្ភនតោ, តស្មា រូបាទិអារម្មណាវ អត្តទិដ្ឋីតិ កត្វា វុត្តំ, រូបំ បន “អត្តា”តិ ន វត្តព្ពន្តិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ “យម្បិ តំ ទិដ្ឋិដ្ឋាន”ន្តិអាទិនា បន វិបស្សនាបដិវិបស្សនា វិយ ទិដ្ឋិអនុបស្សនា នាម ទស្សិតា។

គន្ធរសផោដ្ឋព្ពាយតនានំ សម្បត្តគាហិន្ទ្រិយវិសយតាយ បត្វា គហេតព្ពតា។ តញ្ហិ តស្ស អត្តនោ វិសយំ បរិភុត្វា សម្ពន្ធំ ហុត្វា គណ្ហាតិ។ **អវសេសានិ សត្តាយតនានិ វិញ្ញាតំ នាម** មនសា វិញ្ញាតព្ពតោ។ អញ្ញថា ឥតរេសម្បិ វិញ្ញាតតា សិយា។ **បត្ត**ន្តិ អធិគតំ។ **បរិយេសិត**ន្តិ គវេសិតំ។ **អនុវិចរិត**ន្តិ ចិន្តិតំ។ តេនាហ **“មនសា”**តិ។ ឯត្ថ ច បត្តបរិយេសនានំ អបដិក្ខេបស្ស, វិសុំ, ឯកជ្ឈំ បដិក្ខេបស្ស ច វសេន ចតុក្កោដិកំ ទស្សេត្វា បត្តបរិយេសិតេហិ អនុវិចរិតស្ស ភេទំ ទស្សេតុំ **“លោកស្មិញ្ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **បរិយេសិត្វា បត្តំ** បឋមំ ចេតសា បច្ឆា កាយេន បត្តត្តា **បត្តំ នាម។ បរិយេសិត្វា នោបត្តំ បរិយេសិតំ នាម** កេវលំ បរិយេសិតភាវតោ។ **អបរិយេសិត្វា បត្តញ្ច នោបត្តញ្ច** មនសា អនុវិចរិតព្ពតោ **មនសានុវិចរិតំ នាម**។

អយញ្ច វិកប្បោ អាកុលោ វិយាតិ **“អថ វា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **បត្តដ្ឋេនា**តិ បត្តភាវេន បត្តតាសាមញ្ញេន។ **អបរិយេសិត្វា នោបត្តំ មនសានុវិចរិតំ នាម** បត្តិយា បរិយេសនាយ ច អភាវតោ។ **សព្ពំ វា ឯត**ន្តិ “បរិយេសិត្វា បត្តម្បី”តិអាទិនា វុត្តំ ចតុព្ពិធម្បិ។ **ឥមិនា**តិ “យម្បិ តំ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ”តិអាទិវចនេន។ **វិញ្ញាណារម្មណា តណ្ហាមានទិដ្ឋិយោ កថិតា** បារិសេសញ្ញាយេន ។ ឯវំ បារិសេសញ្ញាយបរិគ្គហេ កឹ បយោជនន្តិ អាហ **“ទេសនាវិលាសេនា”**តិអាទិ។ យេសំ វិនេយ្យានំ ទេសេតព្ពធម្មស្ស សរូបំ អនាមសិត្វា អារម្មណកិច្ច-សម្បយុត្តធម្ម-ផលវិសេសាទិ-បការន្តរវិភាវនេន បដិវេធោ ហោតិ, តេសំ តប្បការភេទេហិ ធម្មេហិ, យេសំ បន យេន ឯកេនេវ បការេន សរូបេនេវ វា វិភាវនេ កតេ បដិវេធោ ហោតិ, តេសំ តំ វត្វា ធម្មិស្សរត្តា តទញ្ញំ និរវសេសាការវិភាវនញ្ច **ទេសនាវិលាសោ**។ តេនាហ **“ទិដ្ឋាទិអារម្មណវសេន វិញ្ញាណំ ទស្សិត”**ន្តិ។

ទិដ្ឋិដ្ឋានន្តិ ទិដ្ឋិ ឯវ ទិដ្ឋិដ្ឋានំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ យំ រូបំ ឯសា ទិដ្ឋិ “លោកោ ច អត្តា ចា”តិ គណ្ហាតិ។ តំ រូបំ សន្ធាយ “សោ លោកោ សោ អត្តា”តិ វចនំ វុត្តន្តិ យោជនា។ **សោ បេច្ច ភវិស្សាមី**តិ ឧទ្ធមាឃាតនិកវាទវសេនាយំ ទិដ្ឋីតិ អាហ **“សោ អហំ បរលោកំ គន្ត្វា និច្ចោ ភវិស្សាមី”**តិអាទិ។ **ធុវោ**តិ ថិរោ។ **សស្សតោ**តិ សព្ពទាភាវី។ **អវិបរិណាមធម្មោ**តិ ជរាយ មរណេន ច អវិបរិណាមេតព្ពសភាវោ, និព្ពិការោតិ អត្ថោ។ **តម្បិ ទស្សន**ន្តិ តម្បិ តថាវុត្តំ ទិដ្ឋិទស្សនំ អត្តានំ វិយ តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គាហវិសេសេន គណ្ហាតិ។ តេនាហ **“ឯតំ មមា”**តិអាទិ។ **ទិដ្ឋារម្មណា**តិ ទិដ្ឋិវិសយា។ កថំ បន ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិវិសយា ហោតីតិ អាហ **“វិបស្សនាយា”**តិអាទិ។ **បដិវិបស្សនាកាលេ**តិ យមកតោ សម្មសនាទិកាលំ សន្ធាយាហ។ តត្ថ អក្ខរចិន្តកានំ សទ្ទេ វិយ, វេទជ្ឈាយីនំ វេទសត្ថេ វិយ ច ទិដ្ឋិយំ ទិដ្ឋិគតិកានំ ទិដ្ឋិគ្គាហប្បវត្តិ ទដ្ឋព្ពា។

សមនុបស្សតីតិ បទស្ស ច តស្សោ សមនុបស្សនា អត្ថោតិ យោជនា។ តេន សមនុបស្សនា នាម ចតុព្ពិធាតិ ទស្សេតិ។ តត្ថ ញាណំ តាវ សមវិសមំ សម្មា យាថាវតោ អនុបស្សតីតិ **សមនុបស្សនា**។ ឥតរា បន សំកិលេសវសេន អនុ អនុ បស្សន្តីតិ **សមនុបស្សនា**។ យទិ ឯវំ ហោតុ តាវ ទិដ្ឋិសមនុបស្សនា មិច្ឆាទស្សនភាវតោ, កថំ តណ្ហាមានាតិ? តណ្ហាយបិ សត្តានំ បាបករណេ ឧបាយទស្សនវសេន បញ្ញាបតិរូបិកា បវត្តិ លព្ភតេវ, យាយ វញ្ចនិកតិសាចិយោគា សម្ភវន្តិ។ មានោបិ សេយ្យាទិនា ទស្សនវសេនេវ តថា អត្តានំ

ឧហតីតិ តណ្ហាមានានំ សមនុបស្សនាបតិរូបិកា បវត្តិ លព្ភតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អវិជ្ជមានេ**តិ “ឯតំ មមា”តិ ឯវំ គហេតព្ពេ តណ្ហាវត្ថុស្មិំ អជ្ឈត្តខន្ធបញ្ចកេ អនុបលព្ភមានេ វិនដ្ឋេ។ **ន បរិតស្សតិ** ភយបរិត្តាសតណ្ហាបរិត្តាសានំ មគ្គេន សមុគ្ឃាតិតត្តា។

២៤២. ចតូហិ ការណេហីតិ “អសតិ ន បរិតស្សតី”តិ វុត្តម្បិ ឥតរេហិ តីហិ សហ គហេត្វា វុត្តំ។ **ចតូហិ ការណេហី**តិ ចតុក្កោដិកសុញ្ញតាកថនស្ស ការណេហិ។ **ពហិទ្ធា អសតី**តិ ពាហិរេ វត្ថុស្មិំ អវិជ្ជមានេ។ សា បនស្ស អវិជ្ជមានតា លទ្ធវិនាសេន វា អលទ្ធលាភេន វាតិ បាឡិយំ – “អហុ វត មេ, តំ វត មេ នត្ថិ, សិយា វត មេ, តំ វតាហំ ន លភាមី”តិ វុត្តន្តិ តទុភយំ បរិក្ខារវសេន វិភជិត្វា តត្ថ បរិតស្សនំ ទស្សេតុំ **“ពហិទ្ធា បរិក្ខារវិនាសេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យានំ** “រថោ វយ្ហ”ន្តិ ឯវមាទិ។ **វាហនំ** ហត្ថិអស្សាទិ។

យេហិ កិលេសេហីតិ យេហិ អសន្តបត្ថនាទីហិ កិលេសេហិ។ **ឯវំ ភវេយ្យា**តិ ឯវំ “អហុ វត មេ”តិអាទិនា ចោទនាទិ ភវេយ្យ។ **ទិដ្ឋិដ្ឋានាធិដ្ឋានបរិយុដ្ឋានាភិនិវេសានុសយាន**ន្តិ ឯត្ថ អបរាបរំ បវត្តាសុ ទិដ្ឋីសុ យា បរតោ ឧប្បន្នា ទិដ្ឋិយោ, តាសំ បុរិមុប្បន្នា ទិដ្ឋិយោ ការណដ្ឋេន **ទិដ្ឋិដ្ឋានានិ**។ អធិករណដ្ឋេន **ទិដ្ឋាធិដ្ឋានានិ,** បរិយុដ្ឋានប្បត្តិយា សព្ពាបិ **ទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋានានិ**។ “ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ”ន្តិ (ម. និ. ២.២០២, ៤២៧; ៣.២៧-២៩; ឧទា. ៥៥; មហានិ. ២០; នេត្តិ. ៥៩) បវត្តិយា **អភិនិវេសា**។ អប្បហីនភាវេន សន្តានេ សយន្តីតិ **អនុសយា**តិ ឯវំ ទិដ្ឋិដ្ឋានាទីនំ បទានំ វិភាគោ វេទិតព្ពោ។ តណ្ហាទីហិ កម្បនិយតាយ សព្ពសង្ខារា ឥញ្ជិតានីតិ **សព្ពសង្ខារឥញ្ជិតានិ**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ ឧបធីយតិ ឯត្ថ ទុក្ខន្តិ ឧបធិ, ខន្ធាវ ឧបធិ **ខន្ធូបធិ**។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ តទេវ ច អាគម្ម តណ្ហា ខីយតិ វិរជ្ជតិ និរុជ្ឈតីតិ យោជនា។ **ឧច្ឆិជ្ជិស្សាមិ នាមស្សូ**តិអាទីសុ និបាតមត្តំ, សំសយេ វា។ **តាសោ**តិ អត្តនិយាភាវំ បដិច្ច តណ្ហាបរិត្តាសោ ចេវ ភយបរិត្តាសោ ច។ តេនាហ **“តាសោ ហេសោ”**តិអាទិ។ **នោ ចស្សំ, នោ ច មេ សិយា**តិ “អហ”ន្តិ កិរ កោចិ នោ ចស្សំ, “មេ”តិ ច កិញ្ចិ នោ សិយាតិ។ តាសប្បត្តិការទស្សនញ្ហេតំ។

២៤៣. ឯត្តាវតាតិ “ឯវំ វុត្តេ”តិអាទិនា, បុច្ឆានុសន្ធិវសេន បវត្តាយ “ឆយិមានិ, ភិក្ខវេ, ទិដ្ឋិដ្ឋានានី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៤១) វា។ សាបិ ហិ អជ្ឈត្តខន្ធវិនាសេ បរិតស្សនកំ ទស្សេត្វា អបរិតស្សនកំ ទស្សេន្តី បវត្តាតិ តស្សនកស្ស សុញ្ញតាទស្សនំ អកិច្ចសាធកម្បិ សុញ្ញតាទស្សនមេវាតិ ឥមេសំ វសេន **“ចតុក្កោដិកា សុញ្ញតា កថិតា”**តិ វុត្តំ។ **ពហិទ្ធា បរិក្ខារ**ន្តិ ពាហិរំ សវិញ្ញាណកំ អវិញ្ញាណកញ្ច សត្តោបករណំ។ តញ្ហិ ជីវិតវុត្តិយា បរិក្ខារកដ្ឋេន “បរិក្ខារោ”តិ វុត្តំ។ **បរិគ្គហំ នាម កត្វា**តិ **“មម** ឥទ”ន្តិ បរិគ្គហេតព្ពតាយ បរិគ្គហិតំ នាម កត្វា។ សព្ពោបិ ទិដ្ឋិគ្គាហោ “អត្តា និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ, អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតី”តិអាទិនា អត្តទិដ្ឋិសន្និស្សយោយេវាតិ វុត្តំ **“សក្កាយទិដ្ឋិបមុខា ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិយោ”**តិ។ អយាថាវគ្គាហិនា អភិនិវេសេន បញ្ញាបនានំ ឧបត្ថម្ភភាវតោ ទិដ្ឋិ ឯវ និស្សយោតិ **ទិដ្ឋិនិស្សយោ។ បរិគ្គណ្ហេយ្យា**តិ និច្ចាទិវិសេសយុត្តំ កត្វា បរិគ្គណ្ហេយ្យ។ កិមេវំ បរិគ្គហេតុំ សក្កុណេយ្យ ? **សព្ពត្ថា**តិ “តំ, ភិក្ខវេ, អត្តវាទុបាទានំ ឧបាទិយេថ, តំ, ភិក្ខវេ, ទិដ្ឋិនិស្សយំ និស្សយេថា”តិ ឯតេសុបិ។

២៤៤. អត្តនិ វា សតីតិ យស្ស អត្តនោ សន្តកភាវេន កិញ្ចិ អត្តនិយន្តិ វុច្ចេយ្យ, តស្មិំ អត្តនិ សតិ, សោ ឯវ បន អត្តា បរមត្ថតោ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ សក្កា ហិ វត្តុំ ពាហិរកបរិកប្បិតោ អត្តា “បរមត្ថោ”តិ? សិយា ខន្ធបញ្ចកំ ញេយ្យសភាវត្តា យថា តំ ឃដោ, យទិ បន តទញ្ញំ នាម កិញ្ចិ អភវិស្ស, ន តំ និយមតោ វិបរីតំ សិយាតិ? ន ច សោ បរមត្ថតោ អត្ថិ បមាណេហិ អនុបលព្ភមានត្តា តុរង្គមវិសាណំ វិយាតិ។ **អត្តនិយេ វា បរិក្ខារេ សតី**តិ “ឥទំ នាម អត្តនោ សន្តក”ន្តិ តស្ស កិញ្ចនភាវេន និច្ឆិតេ កិស្មិញ្ចិ វត្ថុស្មិំ សតិ។ អត្តនោ ឥទន្តិ ហិ អត្តនិយន្តិ។ **អហន្តិ សតី**តិ “អហំ នាមាយ”ន្តិ អហំការវត្ថុភូតេ បរមត្ថតោ និទ្ធារិតសរូបេ កិស្មិញ្ចិ សតិ តស្ស សន្តកភាវេន មមាតិ កិញ្ចិ គហេតុំ យុត្តំ ភវេយ្យ។ **មមាតិ សតិ “អហ”**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឥតិ បរមត្ថតោ អត្តនោ អនុបលព្ភមានត្តា អត្តនិយំ កិញ្ចិ បរមត្ថតោ នត្ថេវាតិ សព្ពសង្ខារានំ អនត្តតាយ អនត្តនិយតំ, អនត្តនិយតាយ ច អនត្តកតំ ទស្សេតិ។ **ភូតតោ**តិ ភូតត្ថតោ។ **តថតោ**តិ តថសភាវតោ។ **ថិរតោ**តិ ឋិតសភាវតោ និព្ពិការតោ។

យស្មា ហុត្វា ន ហោតីតិ យស្មា បុព្ពេ អសន្តំ បច្ចយសមវាយេន ហុត្វា ឧប្បជ្ជិត្វា បុន ភង្គុបគមេន ន ហោតិ, តស្មា ន និច្ចន្តិ **អនិច្ចំ,** អធុវន្តិ អត្ថោ។ តតោ ឯវ **ឧប្បាទវយវត្តិតោ**តិ ឧប្បជ្ជនវសេន និរុជ្ឈនវសេន ច បវត្តនតោ។ សភាវវិគមោ ឥធ **វិបរិណាមោ,** ខណិកតា **តាវកាលិកតា,** និច្ចសភាវាភាវោ **ឯវ និច្ចបដិក្ខេបោ**។ អនិច្ចធម្មា ហិ តេនេវ អត្តនោ អនិច្ចភាវេន អត្ថតោ និច្ចតំ បដិក្ខិបន្តិ នាម។ តថា ហិ វុត្តំ “ន និច្ចន្តិ អនិច្ច”ន្តិ។ ឧប្បាទជរាភង្គវសេន រូបស្ស និរន្តរពាធតាតិ បដិបីឡនាការេនស្ស **ទុក្ខតា។ សន្តាបោ** ទុក្ខទុក្ខតាទិវសេន សន្តាបនំ បរិទហនំ, តតោ ឯវស្ស ទុស្សហតាយ **ទុក្ខមតា**។ តិស្សន្នំ ទុក្ខតានំ សំសារទុក្ខស្ស ច

អធិដ្ឋានតាយ **ទុក្ខវត្ថុកតា**។ សុខសភាវាភាវោ ឯវ **សុខបដិក្ខេបោ**។ **វិបរិណាមធម្មន្តិ** ជរាយ មរណេន ច វិបរិណាមនសភាវំ។ យស្មា ឥទំ រូបំ បច្ចយសមវាយេន ឧប្បាទំ, ឧប្បាទានន្តរំ ជរំ បត្វា អវស្សមេវ ភិជ្ជតិ, ភិន្នញ្ច ភិន្នមេវ, នាស្ស កស្សចិ សង្កមោតិ ភវន្តរានុបគមនសង្ខាតេន សង្កមាភាវេន វិបរិណាមធម្មតំ បាកដំ កាតុំ **"ភវសង្កន្តិ ឧបគមនសភាវ"**ន្តិ វុត្តំ។ **បកតិភាវវិជហនំ** សភាវវិគមោ និរុជ្ឈនមេវ។ ន្តិ អនិច្ចំ ទុក្ខំ វិបរិណាមធម្មំ រូបំ។ **ឥមិនា**តិ "នោ ហេតំ, ភន្តេ"តិ រូបស្ស តណ្ហាទិគ្គាហានំ វត្ថុភាវបដិក្ខេបេន។ រូបញ្ហិ ឧប្បន្នំ ឋិតី មា បាបុណាតុ, ឋិតិប្បត្តំ មា ជីរតុ, ជរប្បត្តំ មា ភិជ្ជតុ, ឧទយព្ពយេហិ មា កិលមិយតូតិ ន ឯត្ថ កស្សចិ វសីភាវោ អត្ថិ, ស្វាយមស្ស អវសវត្តនដ្ឋោ អនត្តតាសល្លក្ខណស្ស ការណំ ហោតីតិ អាហ **"អវសវត្តនាការេន រូបំ, ភន្តេ, អនត្តាតិ បដិជានន្តី"**តិ។ និវាសិការកវេទកអធិដ្ឋាយកវិរហេន តតោ សុញ្ញតា **សុញ្ញដ្ឋោ,** សាមិភូតស្ស កស្សចិ អភាវោ **អស្សាមិកដ្ឋោ,** យថាវុត្តវសវត្តិភាវាភាវោ **អនិស្សរដ្ឋោ,** បរបរិកប្បិតអត្តសភាវាភាវោ ឯវ **អត្តបដិក្ខេបដ្ឋោ**។

យស្មា អនិច្ចលក្ខណេន វិយ ទុក្ខលក្ខណំ, តទុភយេន អនត្តលក្ខណំ សុវិញ្ញាបយំ, ន កេវលំ, តស្មា តទុភយេនេត្ថ អនត្តលក្ខណវិភាវនំ កតន្តិ ទស្សេន្តោ **"ភគវា ហី"តិ**អាទិមាហ។ តត្ថ **អនិច្ចវសេនា**តិ អនិច្ចតាវសេន។ **ទុក្ខវសេនា**តិ ទុក្ខតាវសេន។ **ន ឧបបជ្ជតី**តិ ន យុជ្ជតិ។ តមេវ អយុជ្ជមានតំ ទស្សេតុំ **"ចក្ខុស្ស ឧប្បាទោបី"**តិអាទិ វុត្តំ។ យស្មា អត្តវាទី អត្តានំ និច្ចំ បញ្ញបេតិ, ចក្ខុំ បន អនិច្ចំ, តស្មា ចក្ខុ វិយ អត្តាបិ អនិច្ចោ អាបន្នោ។ តេនាហ **"យស្ស ខោ បនា"**តិអាទិ។ តត្ថ **វេតី**តិ វិគច្ឆតិ និរុជ្ឈតិ។ **ឥតិ ចក្ខុ អនត្តា**តិ ចក្ខុស្ស ឧទយព្ពយវន្តតាយ អនិច្ចតា, អត្តនោ ច អត្តវាទិនា អនិច្ចតាយ អនិច្ឆិតត្តា ចក្ខុ អនត្តា។

កាមំ **អនត្តលក្ខណសុត្តេ** (សំ. និ. ៣.៥៩; មហាវ. ២០) – "យស្មា ច ខោ, ភិក្ខវេ, រូបំ អនត្តា, តស្មា រូបំ អាពាធាយ សំវត្តតី"តិ រូបស្ស អនត្តតាយ ទុក្ខតា វិភាវិតា វិយ ទិស្សតិ, តថាបិ "យស្មា រូបំ អាពាធាយ សំវត្តតិ, តស្មា អនត្តា"តិ បាកដតាយ សាពាធតាយ រូបស្ស អត្តសារាភាវោ វិភាវិតោ, តតោ ឯវ ច "ន លព្ភតិ រូបេ ឯវំ មេ រូបំ ហោតុ, ឯវំ មេ រូបំ មា អហោសី"តិ រូបេ កស្សចិ អនិស្សរតា, តស្ស ច អវសវត្តនាការោ ទស្សិតោតិ អាហ **"ទុក្ខវសេន អនត្តតំ ទស្សេតី"**តិ។ **យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខន្តិ** យំ វត្ថុ អនិច្ចំ, តំ ទុក្ខំ ឧទយព្ពយបដិបីឡិតត្តា, យំ បន និច្ចំ តទភាវតោ, តំ សុខំ យថា តំ និព្ពានន្តិ អធិប្បាយោ។ **យំ តន្តិ** ការណនិទ្ទេសោវាយំ, យស្មា រូបំ អនិច្ចំ, តំ តស្មាតិ អត្ថោ។ **យំ ទុក្ខំ តទនត្តា**តិ ឯត្ថ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អនិច្ចន្តិ** ឥមិនា យដាទិ វិយ បច្ចយុប្បន្នត្តា រូបំ អនិច្ចន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ ឥមិនាវ នយេន "អនត្តា"តិ វត្តំ លព្ភមានេបិ **"អនត្តា"តិ វត្តា នាម នត្ថិ។ ឯវំ ទុក្ខន្តិ វទន្តី**តិ ឯត្ថាបិ យថារហំ វត្តព្ពំ "អគ្គិសូលាទិវិការប្បត្តកាលេ វិយ បច្ចយុប្បន្នត្តា ទុក្ខំ រូប"ន្តិអាទិនា។ **ទុទ្ទសំ ទុប្បញ្ញាបនំ**។ តថា ហិ សរភង្គាទយោបិ សត្ថារោ នាទ្ទសំសុ, កុតោ បញ្ញាបនា។ **តយិទំ** អនត្តលក្ខណំ។

តស្មាតិហាតិអាទិនា តិយទ្ធគតរូបំ លក្ខណត្តយំ អារោបេត្វា វុត្តន្តិ អាហ **"ឯតរហិ អញ្ញទាបី"**តិ។ តំ បន យាទិសំ តាទិសម្បិ តថា វុត្តន្តិ អជ្ឈត្តាទិវិសេសោបិ វត្តព្ពោ។ **ឋិ**-សទ្ទេន វា តស្សាបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

២៤៥. ឧក្កណ្ឋតីតិ នាភិរមតិ។ អញ្ញត្ថ "និព្ពិទា"តិ ពលវវិបស្សនា វុច្ចតិ, សានុលោមា បន សង្ខារុបេក្ខា "វុដ្ឋានគាមិនី"តិ, សា ឥធ កថំ និព្ពិទា នាម ជាតាតិ អាហ **"វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាយ ហី"**តិអាទិ។ ឥមិនា សិខាបត្តនិព្ពេទតាយ វុដ្ឋានគាមិនី ឥធ និព្ពិទានាមេន វុត្តាតិ ទស្សេតិ។

"សោ អនុបុព្ពេន សញ្ញគ្គំ ផុសតី"តិ (ទី. និ. ១.៤១៤, ៤១៥) វត្វា "សញ្ញា ខោ បោដ្ឋបាទ បឋមំ ឧប្បជ្ជតិ, បច្ឆា ញាណ"ន្តិ (ទី. និ. ១.៤១៦) វុត្តត្តា **សញ្ញគ្គន្តិ វុត្តា** លោកិយាសុ បហានសញ្ញាសុ សិខាបត្តភាវតោ។ **ធម្មដ្ឋិតិញាណន្តិ វុត្តា** ឥទប្បច្ចយតាទស្សនស្ស មត្ថកប្បត្តីតិ កត្វា។ តតោ បរញ្ហិ អសង្ខតារម្មណំ ញាណំ ហោតិ។ តេនាហ – "បុព្ពេ ខោ សុសិម ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, បច្ឆា និព្ពានេ ញាណ"ន្តិ (សំ. និ. ២.៧០)។ **បារិសុទ្ធិបធានិយង្គន្តិ វុត្តា** មគ្គាធិគមស្ស បរិបន្ថភូតសព្ពសំកិលេសវិសុទ្ធិ បធានិកស្ស យោគិនោ, បធានភាវនាយ វា ជាតំ អង្គន្តិ កត្វា។ **បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធីតិ វុត្តា** បរមុក្កំសគតបដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិភាវតោ។ **អតម្មយតន្តិ** ឯត្ថ **តម្មយតា នាម** តណ្ហា, កាមតណ្ហាទីសុ តាយ តាយ និព្ពត្តត្តា តម្មយំ នាម តេភូមិកប្បវត្តំ, តស្ស ភាវោតិ កត្វា។ តស្សា តណ្ហាយ បរិយាទានតោ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា **អតម្មយតា**តិ វុច្ចតិ។ **និស្សាយា**តិ តំ អតម្មយតំ បច្ចយំ កត្វា។ **អាគម្មា**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **នានត្តា**តិ នានាសភាវា ពហូ អនេកប្បការា។ **នានត្តសិតា**តិ នានារម្មណនិស្សិតា រូបាទិវិសយា។ **ឯកត្តា**តិ ឯកសភាវា។ **ឯកត្តសិតា**តិ ឯកំយេវ អារម្មណំ និស្សិតា។ **តំ និស្សាយា**តិ តំ ឯកត្តសិតំ ឧបេក្ខំ បច្ចយំ កត្វា។ **ឯតិស្សា**តិ ឯតិស្សា ឧបេក្ខាយ។ **បហានំ ហោតី**តិ អញ្ញាណុបេក្ខតោ បភុតិ សព្ពំ ឧបេក្ខំ បជហិត្វា ឋិតស្ស "អតម្មយតា"តិ វុត្តាយ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាយ អរូបាវចរសមាបត្តិឧបេក្ខាយ វិបស្សនុបេក្ខាយ ច បហានំ ហោតីតិ **បរិយាទានន្តិ វុត្តា**តិ។ សព្ពសង្ខារគតស្ស

មុញ្ជិតុកម្យតាបដិសង្ខានស្ស សិខាបត្តភាវតោ វុង្ខានគាមិនី មុញ្ជិតុកម្យតា បដិសង្ខានន្តិ ច វុត្តា។ មុទុមជ្ឈាទិវសេន បវត្តិអាការមត្តំ, អត្ថតោ **ឯកត្តា** មុញ្ជិតុកម្យតាទយោ, **ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ ទ្វីហិ នាមេហី**តិ គោត្រភុ, វោទានន្តិ ឥមេហិ ទ្វីហិ នាមេហិ។

វិរាគោតិ មគ្គោ, អច្ចន្តមេវ វិរជ្ជតិ ឯតេនាតិ **វិរាគោ**, តេន។ **មគ្គេន** ហេតុភូតេន។ **វិមុច្ចតី**តិ បដិប្បស្សទ្ធិវិមុត្តិវសេន វិមុច្ចតិ។ តេនាហ **"ផលំ កថិត"**ន្តិ។

មហាខីណាសវោតិ បសំសាវចនំ យថា "មហារាជា"តិ។ តថា ហិ តំ បសំសន្តោ សត្ថា **"អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឧក្ខិត្តបលិឃោ ឥតិបី"**តិអាទិមាហាតិ។ តទត្ថំ វិវរិតុំ **"ឥទានិ តស្សា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **យថាភូតេហី**តិ យាថាវតោ ភូតេហិ។ **ទុរុក្ខិបនដ្ឋេនា**តិ បច្ចុរជនេហិ ឧក្ខិបិតុំ អសក្កុណេយ្យភាវេន។ និព្ពានគរប្បវេសេ វិពន្ធនេន បលិឃោ វិយាតិ **បលិឃោតិ វុច្ចតិ**។ មត្ថកច្ឆិន្នោ តាលោ បត្តផលាទីនំ អនង្គតោ តាលវត្ថុ អសិវេ "សិវា"តិ សមញ្ញា វិយ។ តេនាហ **"សីសច្ឆិន្នតាលោ វិយ កតា"**តិ។ បុនព្ភវស្ស ករណសីលោ, បុនព្ភវំ វា ផលំ អរហតីតិ **បោនោភវិកោ**។ ឯវំភូតោ បន បុនព្ភវំ ទេតិ នាមាតិ អាហ **"បុនព្ភវទាយកោ"**តិ។ **បុនព្ភវខន្ធានំ បច្ចយោ**តិ ឥមិនា ជាតិសំសារោតិ ផលូបចារេន ការណំ វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **បរិក្ខាតិ វុច្ចតិ** សន្តានស្ស បរិក្ខិបនតោ។ **សំកិណ្ណត្តា**តិ សព្ពសោ កិណ្ណត្តា វិនាសិតត្តា។ **គម្ភីរានុគតដ្ឋេនា**តិ គម្ភីរំ អនុបវិដ្ឋដ្ឋេន។ **លុញ្ចិត្វា**តិ ឧទ្ធរិត្វា។ **ឯតានី**តិ កាមរាគសញ្ញោជនាទីនិ។ **អគ្គឡាតិ វុច្ចន្តិ** អវធារណដ្ឋេន។ អគ្គមគ្គេន បតិតោ មានទ្ធជោ ឯតស្សាតិ **បតិតមានទ្ធជោ**។ ឥតរភាវោរោបនស្ស បុរិមបទេហិ បកាសិតត្តា **"មានភារស្សេវ ឱរោបិតត្តា បន្នភារោតិ អធិប្បេតោ"**តិ វុត្តំ។ **មានសំយោគេនេវ វិសំយុត្តត្តា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ បញ្ចបិ ខន្ធេ អវិសេសតោ អស្មីតិ គហេត្វា បវត្តមានោ "អស្មិមានោ"តិ អធិប្បេតោតិ វុត្តំ **"រូបេ អស្មីតិ មានោ"**តិអាទិ។

នគរទ្វារស្ស បរិស្សយបដិពាហនត្ថញ្ចេវ សោភនត្ថញ្ច ឧភោសុ បស្សេសុ ឯសិកត្ថម្ភេ និខណិត្វា ឋបេន្តីតិ អាហ **"នគរទ្វារេ ឧស្សាបិតេ ឯសិកត្ថម្ភេ"**តិ។ បាការវិទ្ធំសនេនេវ បរិក្ខាយ ភូមិសមករណំ ហោតីតិ អាហ **"បាការំ ភិន្ទន្តោ បរិក្ខំ សំកិរិត្វា"**តិ។ **ឯវ**ន្តិអាទិ ឧបមាសំសន្ទនំ។ សន្តោ សំវិជ្ជមានោ កាយោ ធម្មសមូហោតិ **សក្កាយោ**, ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកំ។ **ទ្វត្តិស កម្មការណា** ទុក្ខក្ខន្ធេ អាគតា។ អក្ខិរោគសីសរោគាទយោ **អដ្ឋនវុតិ រោគា**។ រាជភយាទីនិ **បញ្ចវីសតិ មហាភយានិ**។

២៤៦. អនធិគមនីយវិញ្ញាណតន្តិ "ឥទំ នាម និស្សាយ ឥមិនា នាម អាការេន បវត្តតី"តិ ឯវំ ទុវិញ្ញេយ្យចិត្តតំ។ **អន្វេស**ន្តិ បច្ចត្តេ ឯកវចនន្តិ អាហ **"អន្វេសន្តោ"**តិ។ **សត្តោបិ តថាគតោតិ វុច្ចតិ** "តថាគតោ បរំ មរណា"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៦៥) វិយ។ សត្តោ ហិ យថេកោ កម្មកិលេសេហិ ឥត្ថត្តំ អាគតោ, តថា អបរោបិ អាគតោតិ "តថាគតោ"តិ វុច្ចតិ។ **ឧត្តមបុគ្គលោ**តិ ភគវន្តំ សន្ធាយ វទតិ។ **ខីណាសវោបី**តិ យោ កោចិ ខីណាសវោបិ "តថាគតោ"តិ អធិប្បេតោ។ សោបិ ហិ យថេកោ ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សូបដ្ឋិតចិត្តោ សត្តពោជ្ឈង្គេ យថាភូតំ ភាវេត្វា អនុត្តរំ អរហត្តំ អាគតោ អធិគតោ, តថា អបរោបិ អាគតោតិ "តថាគតោ"តិ វុច្ចតិ។ **អសំវិជ្ជមានោ**តិ បរមត្ថតោ អនុបលព្ភនីយោ។ **អវិន្ទេយ្យោ**តិ ន វិន្ទិតព្ពោ, ទុវិញ្ញេយ្យោតិ អត្ថោ។

តថាគតោ សត្តោ បុគ្គលោតិ ន បញ្ញបេមិ បរមត្ថតោ សត្តស្សេវ អភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **កឹ បញ្ញបេស្សាមិ** បញ្ញត្តិឧបាទានស្សបិ ធរមានកស្ស អភាវតោ។ "អនុប្បាទោ ខេមំ, អនុប្បត្តិ ខេម"ន្តិអាទិនា អសង្ខតាយ ធាតុយា បក្ខន្ទនវសេន បវត្តំ អគ្គផលសមាបត្តិអត្ថំ **វិបស្សនាចិត្តំ វា**។

តុច្ឆាតិ ករណេ និស្សក្កវចនន្តិ អាហ **"តុច្ឆកេនា"**តិ។ វិនយតីតិ វិនយោ, សោ ឯវ **វេនយិកោ។ តថា មន្តិ** តថាភូតំ មំ។ បរមត្ថតោ វិជ្ជមានស្ស ហិ សត្តស្ស អភាវំ វទន្តោ សត្តវិនាសបញ្ញាបកោ ច នាម សិយា, អហំ បន បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានំ តំ "នត្ថី"តិ វទាមិ។ យថា ច លោកោ វោហរតិ, តថេវ តំ វោហរាមិ, តថាភូតំ មំ យេ សមណព្រាហ្មណា "វេនយិកោ សមណោ គោតមោ"តិ វទន្តា អសតា តុច្ឆា មុសា អភូតេន អព្ភាចិក្ខន្តីតិ យោជនា។ អប្បដិសន្ធិកស្ស ខីណាសវស្ស ចរិមចិត្តំ និរុបាទានតោ អនុបាទានោ វិយ ជាតវេទោ បរិនិព្ពុតំ ឥទំ នាម និស្សិតន្តិ ន បញ្ញាយតីតិ វទន្តោ កិមេត្តាវតា ឧច្ឆេទវាទី ភវេយ្យំ, នាហំ កទាចិបិ អត្ថិ, នាបិ កោចិ អត្ថីតិ វទាមិ។ ឯវំ សន្តេ កឹ និស្សាយ តេ មោឃបុរិសា សតោ សត្តស្ស នាម ឧច្ឆេទំ វិនាសំ វិភវំ បញ្ញបេតីតិ វទន្តា អសតា...បេ.... អព្ភាចិក្ខន្តីតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។

មហាពោធិមណ្ឌម្ហីតិ **ពោធិមណ្ឌ**គ្គហណេន សត្តសត្តាហមាហ។ តេន ធម្មចក្កប្បវត្តនតោ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៣; បដិ. ម. ២.៣០) បុព្ពេ វុត្តំ តន្តិទេសនំ វទតិ ។ **ចតុសច្ចមេវ បញ្ញបេមី**តិ ឯតេន សច្ច

វិមុត្តា សត្តទេសនា នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ ឯត្ថ ច – “បុព្វេ ចេវ ឯតរហិ ច ទុក្ខញ្ចេវ បញ្ញបេមិ ទុក្ខស្ស ច និរោធ”ន្តិ វទន្តោ ភគវា នាហំ កទាចិបិ “អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតិ, វិនស្សតី”តិ វា, “អត្តា នាម កោចិ អត្ថី”តិ វា វទាមិ។ ឯវំ សន្តេ កឹ និស្សាយ តេ មោឃបុរិសា “សតោ សត្តស្ស ឧច្ឆេទំ វិនាសំ វិភវំ បញ្ញបេតី”តិ អសតា តុច្ឆេន អព្ភាចិក្ខន្តីតិ ទស្សេតិ។ **បរេ**តិ អមាមកា, មម ឱវាទស្ស អភាជនភូតាតិ អត្ថោតិ អាហ “**សច្ចានិ…បេ… អសមត្ថបុគ្គលា**”តិ។ **អធិប្បាយេនា**តិ តមិនា តេសំ អធិប្បាយមត្តំ, រោសនវិហេសនានិ បន តថាគតស្ស អាកាសស្ស វិលិខនំ វិយ ន សម្ភវន្តិយេវាតិ ទស្សេតិ។ អាហនតិ ចិត្តន្តិ **អាឃាតោ**។ អប្បតីតា ហោន្តិ ឯតេនាតិ **អប្បច្ចយោ**។ ចិត្តំ ន អភិរាធយតីតិ **អនភិរទ្ធិ**។ **អតុដ្ឋី**តិ តុដ្ឋិបដិបក្ខោ តថាបវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ, កោធោ ឯវ វា។

បរេតិ អញ្ញេ ឯកច្ចេ។ អានន្ទន្តិ បមោទន្តិ ឯតេនាតិ **អានន្ទោ**, បីតិយា ឯវេតំ អធិវចនំ។ សោភនមនតា **សោមនស្សំ**, ចេតសិកសុខស្សេតំ អធិវចនំ។ ឧប្បិលតិ បុរិមាវត្ថាយ ភិជ្ជតិ វិសេសំ អាបជ្ជតីតិ ឧប្បិលំ, តទេវ ឧប្បិលាវិតំ, តស្ស ភាវោ **ឧប្បិលាវិតត្តំ**។ យាយ ឧប្បន្នាយ កាយចិត្តំ វាតបូរិតភស្តា វិយ ឧទ្ធុមាយនាការប្បត្តំ ហោតិ, តស្សា គេហស្សិតាយ ឱទគ្គិយបីតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ **សច្ចានិ បដិវិជ្ឈិតុំ អសមត្ថា**តិ ទុក្ខមេវ ឧប្បជ្ជតិ និរុជ្ឈតិ ច, ន អញ្ញោ សត្តោ នាម អត្ថីតិ ឯវំ ជានិតុំ អសមត្ថា “អត្តា នាម អត្ថី”តិ ឯវំទិដ្ឋិនោ អប្បហីនវិបល្លាសា។ ឧត្តមំ បសាទនីយដ្ឋានំ **តថាគតម្បិ អក្កោសន្តិ**, កិមង្គំ បន ភិក្ខូតិ អធិប្បាយោ។

២៤៧. អនត្តនិយេបិ ខន្ធបញ្ចកេ មិច្ឆាគាហវសេន អត្តនិយសញ្ញាយ បវត្តស្ស ឆន្ទរាគស្ស បហានំ។ **អម្ហាកំ នេវ អត្តា**តិ យស្មា រូបវេទនាទិយេវ អត្តគ្គាហវត្ថុ តព្ពិនិមុត្តស្ស លោភនេយ្យស្ស អភាវតោ។ ឯតំ តិណកដ្ឋសាខាបលាសំ ន អម្ហាកំ រូបំ, ន វិញ្ញាណំ, តស្មា អម្ហាកំ នេវ អត្តាតិ យោជនា។ អជ្ឈត្តិកស្ស វត្ថុនោ នេវ អត្តាតិ បដិក្ខិត្តត្តា ពាហិរវត្ថុ អត្តនិយភាវេន បដិក្ខិត្តំ ហោតីតិ អាហ “**អម្ហាកំ ចីវរាទិបរិក្ខារោបិ ន ហោតី**”តិ។ **ខន្ធបញ្ចកំយេវា**តិ ពាហិរវត្ថុំ និទស្សនំ កត្វា ខន្ធបញ្ចកំយេវ **ន តុម្ហាកន្តិ បជហាបេតិ**។ **ន ឧប្បាដេត្វា** កន្ទំ វិយ។ **ន លុញ្ចិត្វា វា** កេសេ វិយាតិ។ តមិនា រូបាទីនំ នាមមុខេន បហានំ ឥច្ឆន្តិ។ ឧល្លិង្គិតមត្ថំ **ឆន្ទរាគវិនយេន បជហាបេតី**តិ សរូបតោ ទស្សេតិ។

២៤៨. “តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ, រូបំ និច្ចំ វា”តិអាទិ ទេសនា **តិបរិវដ្ដំ**។ **យាវ ឥមំ ឋាន**ន្តិ “ឯវំ ស្វាក្ខាតោ”តិ យាវាយំ បាឡិបទេសោ។ សុវិញ្ញេយ្យភាវេន អក្ខាតត្តាបិ **ស្វាក្ខាតោ**តិ អាហ “**សុកថិតត្តា ឯវ ឧត្តានោ វិវដោ បកាសិតោ**”តិ។ តិរិយំ វិទារណេន **ឆិន្នំ**, ទីឃសោ ផាលនេន **ភិន្នំ**, តតោ ឯវ តត្ថ តត្ថ សិព្ពិតគណ្ឋិកតជិណ្ណវត្ថំ បិលោតិកា, តទភាវតោ **ឆិន្នបិលោតិកោ**, បិលោតិករហិតោតិ អត្ថោ។ ឥរិយាបថ-សណ្ឋបនអវិជ្ជមានឈាន-វិបស្សនានិ ឆិន្នាយ អវិជ្ជមានាយ បដិបត្តិយា សិព្ពនគណ្ឋិករណសទិសានិ, តាទិសំ ឥធ នត្ថីតិ អាហ “**នហេត្ថ…បេ… អត្ថី**”តិ។ **បតិដ្ឋាតុំ ន លភតី**តិ បេសលេហិ សទ្ធឹ សំវាសវសេនបិ បតិដ្ឋាតុំ ន លភតិ, វិសេសាធិគមវសេន បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។

ការណ្ឌវំ និទ្ធមថាតិ វិបន្នសីលតាយ កចវរភូតំ បុគ្គលំ កចវរមិវ និរបេក្ខា អបនេថ។ **កសម្ពុញ្ចាបកស្សថា**តិ កសដភូតញ្ច នំ ខត្តិយាទីនំ មជ្ឈគតំ សម្ភិន្នំ បត្បវិតកុដ្ឋំ ចណ្ឌាលំ វិយ អបកស្សថ និក្កឌ្ឍថ។ កឹ ការណំ? សង្ឃារាមោ នាម សីលវន្តានំ កតោ, ន ទុស្សីលានំ, យតោ ឯតទេវំ។ **តតោ បលាបេ វាហេថ, អស្សមណេ សមណមានិនេ**តិ យថា បលាបា អន្តោសាររហិតា អតណ្ឌុលា ពហិ ថុសេន វីហិ វិយ ទិស្សន្តិ, ឯវំ បាបភិក្ខូ អន្តោសីលរហិតាបិ ពហិ កាសាវាទិបរិក្ខារេន ភិក្ខូ វិយ ទិស្សន្តិ, តស្មា “បលាបា”តិ វុច្ចន្តិ, តេ បលាបេ វាហេថ ឱធុនាថ វិធមថ។ បរមត្ថតោ អស្សមណេ វេសមត្តេន សមណមានិនេ ឯវំ **និទ្ធមិត្វាន…បេ… បតិស្សតា**តិ។ តត្ថ **កប្បយវ្ហោ**តិ កប្បេថ, ករោថាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បតិស្សតា**តិ បតិ បតិ សតា សម្បជានន្តា សុដ្ឋុ បជានន្តា។ **បតិស្សតា** វា សប្បតិស្សា អញ្ញមញ្ញំ សគារវា។ អថេវំ សុទ្ធា សុទ្ធេហិ សំវាសំ កប្បេន្តា ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន **សមគ្គា**។ អនុក្កមេន បរិបាកគតបញ្ញតាយ **និបកា**។ សព្ពស្សេវិមស្ស ទុក្ខវដ្ដស្ស **អន្តំ ករិស្សថ**, បរិនិព្ពានំ បាបុណិស្សថាតិ អត្ថោ។

វដ្ដំ តេសំ នត្ថិ បញ្ញាបនាយ សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នវដ្ដមូលកត្តា។

ធម្មំ អនុស្សរន្តិ, ធម្មស្ស វា អនុស្សរណសីលាតិ **ធម្មានុសារិនោ**។ ឯវំ **សទ្ធានុសារិនោ**បិ វេទិតព្ពា។ **បដិបន្នស្សា**តិ បដិបជ្ជមានស្ស, សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋោបិ អធិប្បេតោ។ **អធិមត្ត**ន្តិ ពលវំ។ **បញ្ញាវាហី**តិ បញ្ញំ វាហេតិ, បញ្ញា វា ឥមំ បុគ្គលំ វហតីតិ បញ្ញាវាហីតិបិ វទន្តិ។ **បញ្ញាបុព្ពង្គម**ន្តិ បញ្ញំ បុរេចារិកំ កត្វា។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ បញ្ញាសង្ខាតេន ធម្មេន សរតិ អនុស្សរតីតិ **ធម្មានុសារី**។ **សទ្ធាវាហី**តិ សទ្ធំ វាហេតិ, សទ្ធា វា ឥមំ បុគ្គលំ វហតីតិ សទ្ធាវាហីតិបិ វទន្តិ។ **សទ្ធាបុព្ពង្គម**ន្តិ សទ្ធំ បុរេចារិកំ កត្វា។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ សទ្ធាយ សរតិ អនុស្សរតីតិ សទ្ធានុសារី។ **សទ្ធាមត្ត**ន្តិ “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនា ពុទ្ធសុពុទ្ធតាយ

សទ្ទហនមត្តំ។ មគ្គ-សទ្ទេន អវេច្ចប្បសាទំ និវត្តេតិ។ **បេមមត្តន្តិ** យថាវុត្តសទ្ធានុសារេន ឧប្បន្នំ តុដ្ឋិមត្តំ។ សិនេហោតិ កេចិ។ **ឯវំ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា និសិន្នានន្តិ** កលាបសម្មសនាទិវសេន អារទ្ធវិបស្សនានំ។ **ឯកា សទ្ធា**តិ វិបស្សនានុសារេន ស្វាក្ខាតធម្មតា សិទ្ធា, តតោ ឯវ ឯកា សេដ្ឋា ឧឡារា សទ្ធា ឧប្បជ្ជតិ។ **ឯកំ បេមន្តិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សគ្គេ ឋបិតា វិយ ហោន្តី**តិ តេសំ សទ្ធាបេមានំ សគ្គសំវត្តនិយតាយ អព្យភិចារិភាវមាហ។ **ចូឡសោតាបន្នោតិ វទន្តិ** ឯកទេសេន សច្ចានុពោធេ ឋិតត្តា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អលគទ្ទូបមសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. វម្មិកសុត្តវណ្ណនា

២៤៨. បិយវចនន្តិ បិយសមុទាចារោ។ វិញ្ញុជាតិកា ហិ បរំ បិយេន សមុទាចរន្តា “ភវ”ន្តិ វា, “ទេវានំ បិយោ”តិ វា, “អាយស្មា”តិ វា សមុទាចរន្តិ, តស្មា សម្មុខា សម្ពោធនវសេន “អាវុសោ”តិ, តិរោក្ខំ “អាយស្មា”តិ អយម្បិ សមុទាចារោ។ មហាកស្សបឧរុវេលកស្សបាទយោ អញ្ញេបិ កស្សបនាមកា អត្ថីតិ **“កតរស្ស កស្សបស្សា”**តិ បុច្ឆន្តិ។ **វញ្ញា**តិ កោសលវញ្ញា។ **“សញ្ជានីសូ”**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ **“អយំ បនា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **អស្សា**តិ កុមារកស្សបស្ស, “សញ្ជានីសូ”តិ វុត្តសញ្ជាននស្ស វា។ **បុញ្ញានិ ករោន្តោ**តិ កប្បសតសហស្សំ ទេវេសុ ច មនុស្សេសុ ច និព្ពត្តិត្វា ទានាទីនិ បុញ្ញានិ ភាវេន្តោ។ **ឱសក្កន្តេ**តិ បរិហាយមានេ។ **បឋមន្តិ** កុមារិកាកាលេ។ **សត្ថា ឧបាលិត្ថេរំ បដិច្ឆាបេសិ** តំ អធិករណំ វិនយកម្មេនេវស្សា ភិក្ខុនិយា បព្ពជ្ជាយ អរោគភាវំ។

បញ្ញត្តិវិភាវនាតិ “អន្ធវន”ន្តេវ បញ្ញាយមានស្ស វិភាវនា។ **ឱលីយតី**តិ សង្កុចតិ សណិកំ វត្តតិ។ **ភាណកោ**តិ សរភាណកោ។ **យំ អត្ថិ, តំ គហេត្វា**តិ ឥទានិ បរិយេសិតព្ពដ្ឋានំ នត្ថិ, យថាគតំ បន យំ អត្ថិ, តំ គហេត្វា។ **ពលវគុណេ**តិ អធិមត្តគុណេ។ កស្សបភគវតោ កាលេ និរុឡ្ហសមញ្ញាវសេន វចនសន្តតិយា អវិច្ឆេទេន ច ឥមស្មិម្បិ ពុទ្ធុប្បាទេ តំ “អន្ធវន”ន្តេវ បញ្ញាយិត្ថ, ឧបរូបរិវឌ្ឍមានាយ បថវិយា ឧបរិ រុក្ខគច្ឆាទីសុ សញ្ជាយន្តេសុបីតិ។ **សេក្ខបដិបទ**ន្តិ សេក្ខភាវាវហំ វិសុទ្ធិបដិបត្តឹ។

អញ្ញតរ-សទ្ទោ អបាកដេ វិយ បាកដេបិ វត្តតិ ឯក-សទ្ទេន សមានត្ថត្តាតិ ទស្សេតុំ **“អភិជានាតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ភយភេរវទស្សិតម្បិ អភិក្កន្ត-សទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារំ ឥធ ទស្សេន្តោ ឯវំ ហេដ្ឋា តត្ថ តត្ថ កតា អត្ថសំវណ្ណនា បរតោ តស្មឹ តស្មឹ សុត្តបទេសេ យថារហំ វត្តព្ពាតិ នយទស្សនំ ករោតិ។ កញ្ចនសន្និភត្តចតា សុវណ្ណវណ្ណគ្គហណេន គហិតាតិ អធិប្បាយេនាហ **“ឆវិយ”**ន្តិ។ ឆវិគតា បន វណ្ណធាតុ ឯវ “សុវណ្ណវណ្ណោ”តិ ឯត្ថ វណ្ណគ្គហណេន គហិតាតិ អបរេ។ វណ្ណីយតិ កិត្តីយតិ ឧគ្ឃោសនន្តិ **វណ្ណោ**, ថុតិ។ វណ្ណីយតិ អសង្ករតោ វវត្ថបីយតីតិ **វណ្ណោ**, កុលវគ្គោ។ វណ្ណីយតិ ផលំ ឯតេន យថាសភាវតោ វិភាវីយតីតិ **វណ្ណោ**, ការណំ។ វណ្ណនំ ទីឃរស្សាទិវសេន សណ្ឋហនន្តិ **វណ្ណោ**, សណ្ឋានំ។ វណ្ណីយតិ អណុមហន្តាទិវសេន បមីយតីតិ **វណ្ណោ**, បមាណំ។ វណ្ណេតិ វិការមាបជ្ជមានំ ហទយង្គតភាវំ បកាសេតីតិ **វណ្ណោ**, រូបាយតនំ។ ឯវំ តេន តេន បវត្តិនិមិត្តេន វណ្ណ-សទ្ទស្ស តស្មឹ តស្មឹ អត្ថេ បវត្តិ វេទិតព្ពា។

អនវសេសត្តំ សកលតា កេវលតា។ **កេវលកប្បា**តិ ឯត្ថ កេចិ ឦសំ អសមត្តា កេវលា កេវលកប្បាតិ វទន្តិ, ឯវំ សតិ អនវសេសត្ថោ ឯវ កេវល-សទ្ទោ សិយា។ អនត្ថន្តរេន បន កប្ប-សទ្ទេន បទវឌ្ឍនំ កត្វា កេវលា ឯវ កេវលកប្បា។ តថា វា កប្បនីយត្តា បញ្ញបេតព្ពត្តា កេវលកប្បា។ **យេភុយ្យតា** ពហុលភាវោ។ **អព្យាមិស្សតា** វិជាតិយេន អសង្ករោ សុទ្ធតា។ **អនតិរេកតា** តំមត្តតា វិសេសាភាវោ។ **កេវលកប្ប**ន្តិ កេវលំ ទឡ្ហំ កត្វាតិ អត្ថោ។ កេវលំ វុច្ចតិ និព្ពានំ សព្ពសង្ខតវិវិត្តត្តា។ តេនាហ **“វិសំយោគាទិអនេកត្ថោ”**តិ។ កេវលំ ឯតស្ស អធិគតំ អត្ថីតិ **កេវលី**, សច្ឆិកតនិរោធោ ខីណាសវោ។

កប្ប-សទ្ទោ បនាយំ សឧបសគ្គោ អនុបសគ្គោ ចាតិ អធិប្បាយេន ឱកប្បនីយបទេ លព្ភមានំ ឱកប្បសទ្ទមត្តំ និទស្សេតិ, អញ្ញថា កប្ប-សទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ ឱកប្បនីយបទំ អនិទស្សនមេវ សិយា។ **សមណកប្បេហី**តិ វិនយសិទ្ធេហិ សមណវោហារេហិ។ **និច្ចកប្ប**ន្តិ និច្ចកាលំ។ **បញ្ញត្តី**តិ នាមំ។ នាមញ្ហេតំ តស្ស អាយស្មតោ, យទិទំ កប្បោតិ។ **កប្បិតកេសមស្សូ**តិ កត្តរិកាយ ឆេទិតកេសមស្សុ។ **ទ្វង្គុលកប្បោ**តិ មជ្ឈន្ហិកវេលាយ វីតិក្កន្តាយ ទ្វង្គុលតាវិកប្បោ។ **លេសោ**តិ អបទេសោ។ អនវសេសំ ផរិតុំ សមត្ថស្សាបិ ឱភាសស្ស កេនចិ ការណេន ឯកទេសផរណម្បិ សិយា, អយំ បន សព្ពសោវ ផរីតិ ទស្សេតុំ សមន្តត្ថោ កប្ប-សទ្ទោ គហិតោតិ អាហ **“អនវសេសំ សមន្តតោ”**តិ។

សមណសញ្ញាសមុទាចារេនាតិ “អហំ សមណោ”តិ ឯវំ ឧប្បន្នសញ្ញាសមុដ្ឋិតេន សមុទាចារេន, តន្និមិត្តេន វា តព្ពោហារេន។ **បុព្ពយោគេ**តិ បុព្ពយោគកថាយំ។ **បបញ្ចោ ឯសា**តិ ឯសោ តុម្ហេសុ អាគតេសុ យថាបវត្តោ បដិសន្ថារោ កថាសមុទាចារោ ច អម្ហាកំ បបញ្ចោ។ ឯត្តកម្បិ អកត្វា សមណធម្មមេវ ករោមាតិ អធិប្បាយោ។

អរិយភូមឹ បត្តោតិ អនាគាមិផលំ អធិគតោ។ បក្កុសាតិកុលបុត្តំ សន្ធាយ វទតិ។ **វិភជិត្វា**តិ វិភាគំ កត្វា។ **តុវិតាលបនវសេនា**តិ តុវិតំ អាលបនវសេន។ តេន ទុល្លភោ អយំ សមណោ, តស្មា សីឃមស្ស បញ្ហោ កថេតព្ពោ, ឥមិនា ច សីឃំ គន្ត្វា សត្ថា បុច្ឆិតព្ពោតិ តុវិតំ អាលបីតិ ទស្សេតិ។ **“យថា វា”**តិអាទិនា បន វចនាលង្ការវសេន ទ្វិក្ខត្តុំ អាលបតិ។ **ឯវមាហា**តិ “ភិក្ខុ ភិក្ខូ”តិ ឯវំ ទ្វិក្ខត្តុំ អវោច។

វម្មិកបរិយាយេន ករជកាយំ បច្ចក្ខំ កត្វា ទស្សេន្តី ទេវតា **“អយំ វម្មិកោ”**តិ អាហ។ តាយ បន ភាវត្ថស្ស អភាសិតត្តា សទ្ទត្ថមេវ ទស្សេន្តោ **“បុរតោ ឋិតំ…បេ…. អយន្តិ អាហា”**តិ អវោច។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **មណ្ឌូក**ន្តិ ថលមណ្ឌូកំ។ សោ ហិ ឧទ្ធុមាយិកាតិ វុច្ចតិ, ន ឧទកមណ្ឌូកោ។ តស្ស និវាសតោ វាតោ មា ខោ ពាធយិត្ថាតិ **“ឧបរិវាតតោ អបគម្មា”**តិ វុត្តំ។ កថំ បនាយំ ទេវតា ឥមិនា នីហារេន ឥមេ បញ្ហេ ថេរស្ស អាចិក្ខីតិ? កេចិ តាវ អាហុ – យថាសុតមត្ថំ ឧបមាភាវេន គហេត្វា អត្តនោ បដិភានេន ឧបមេយ្យត្ថំ មនសា ចិន្តេត្វា តំ ភគវារ ឥមស្ស អាចិក្ខិស្សតិ។ សា ច ទេសនា អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ហោតីតិ “អយំ វម្មិកោ”តិអាទិនា ឧបមាវសេនេវ បន្នរស បញ្ហេ ថេរស្ស អាចិក្ខិ។ កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធកាលេ កិរ ពារាណសិយំ ឯកោ សេដ្ឋិ អឌ្ឍោ មហទ្ធនោ មហន្តំ និធានំ និទហិត្វា បលិឃាទិអាការានិ កានិចិបិ លង្កានិ តត្ថ ឋបេសិ។ សោ មរណកាលេ អត្តនោ សហាយស្ស ព្រាហ្មណស្ស អារោចេសិ – “ឥមស្មឹ ឋានេ មយា និធានំ និទហិតំ, តំ មម បុត្តស្ស វិញ្ញុតំ បត្តស្ស ទស្សេតី”តិ វត្វា កាលមកាសិ។ ព្រាហ្មណោ សហាយកបុត្តស្ស វិញ្ញុតំ បត្តកាលេ តំ ឋានំ ទស្សេសិ។ សោ និខនិត្វា សព្ពបច្ឆា នាគំ បស្សិ, នាគោ អត្តនោ បុត្តំ ទិស្វា “សុខេនេវ ធនំ គណ្ហតូ”តិ អបគច្ឆិ។ ស្វាយមត្ថោ តទា លោកេ បាកដោ ជាតោ។ អយំ បន ទេវតា តទា ពារាណសិយំ គហបតិកុលេ និព្ពត្តិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ សត្ថរិ បរិនិព្ពុតេ ឧរំ ទត្វា សាសនេ បព្ពជិតោ បញ្ចហិ សហាយកភិក្ខូហិ សទ្ធឹ សមណធម្មមកាសិ។ យេ សន្ធាយ វុត្តំ “បញ្ច ភិក្ខូ និស្សេណឹ ពន្ធិត្វា”តិអាទិ។ តេន វុត្តំ “យថាសុតមត្ថំ ឧបមាភាវេន គហេត្វា”តិអាទិ។ អបរេ បន “ទេវតា អត្តនោ បដិភានេន ឥមេ បញ្ហេ ឯវំ អភិសង្ខរិត្វា ថេរស្ស អាចិក្ខី”តិ វទន្តិ។ **ទេវបុត្តេ និស្សក្កំ** ទេវបុត្តបញ្ហត្តា តស្ស អត្ថស្ស។

២៥១. ចតូហិ មហាភូតេហិ និព្ពត្តោតិ **ចាតុមហាភូតិកោ**។ តេនាហ **“ចតុមហាភូតមយស្សា”**តិ។ **វមតិ** ឧគ្គិរន្តោ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។ **វន្តកោ**តិ ឧច្ចឌ្ឌកោ។ **វន្តុស្សយោ**តិ ឧបចិកាហិ វន្តស្ស មត្តិកាបិណ្ឌស្ស ឧស្សយភូតោ។ **វន្តសិនេហសម្ពទ្ធោ**តិ វន្តេន ខេឡសិនេហេន សម្បិណ្ឌិតោ។ **អសុចិកលិមលំ វមតី**តិ ឯត្ថ មុខាទីហិ បាណកានំ និគ្គមនតោ បាណកេ វមតីតិ អយម្បិ អត្ថោ លព្ភតេវ។ **អរិយេហិ វន្តកោ**តិ កាយភាវសាមញ្ញេន វុត្តំ។ ទុក្ខសច្ចបរិញ្ញាយ វា សព្ពស្សបិ តេភូមកធម្មជាតស្ស បរិញ្ញាតត្តា សព្ពោបិ កាយោ អរិយេហិ ឆន្ទរាគប្បហានេន វន្តោ ឯវ។ **តំ សព្ព**ន្តិ យេហិ តីហិ អដ្ឋិសតេហិ ឧស្សិតោ, យេហិ ន្ហារូហិ សម្ពទ្ធោ, យេហិ មំសេហិ អវលិត្តោ, យេន អល្លចម្មេន បរិយោនទ្ធោ, យាយ ឆវិយា រញ្ជិតោ, តំ អដ្ឋិអាទិសព្ពំ អច្ចន្តមេវ ជិគុច្ឆិត្វា វិវត្តតាយវន្តមេវ។ **“យថា ចា”**តិអាទិនា វត្តព្ពោបមតោបិ វម្មិកោ វិយ វម្មិកោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។

សម្ភវតិ ឯតស្មាតិ សម្ភវោ, មាតាបេត្តិកោ សម្ភវោ ឯតស្សាតិ **មាតាបេត្តិកសម្ភវោ**។ តស្ស។ ឧបចិយតិ ឯតេនាតិ ឧបចយោ’ ឱទនកុម្មាសំ ឧបចយោ ឯតស្សាតិ **ឱទនកុម្មាសូបចយោ**។ តស្ស។ អធុវសភាវតាយ **អនិច្ចធម្មស្ស**, សេទគូថ-បិត្ត-សេម្ហាទិ-ធាតុក្ខោភ-គរុភាវទុគ្គន្ធានំ វិនោទនាយ **ឧច្ឆាទេតព្ពធម្មស្ស**, បរិតោ សម្ពាហនេន **បរិមទ្ទិតព្ពធម្មស្ស**, ខណេ ខណេ ភិជ្ជនសភាវតាយ **ភេទនធម្មស្ស**, តតោ ឯវ វិកិរណសភាវតាយ **វិទ្ធំសនធម្មស្សា**តិ ធម្ម-សទ្ទោ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ។ **តនុវិលេបនេនា**តិ កាយាវលេបនេន ឧច្ឆាទនវិលេបនេន។ **អង្គបច្ចង្គាពាធវិនោទនត្ថាយា**តិ តាទិសសមុដ្ឋាន-សរីរវិការវិគមាយ។ យស្មា សុក្កសោណិតំ អាហារោ, ឧច្ឆាទនំ បរិមទ្ទនញ្ច យថារហំ ឧប្បាទស្ស, វុឌ្ឍិយា ច បច្ចយោ, តស្មា អាហ **“មាតាបេត្តិក…បេ…. កចិតោ”**តិ។ **ឧច្ចាវចភាវោ**តិ យថារហំ យោជេតព្ពោ – ឱទនកុម្មាសូបចយ-ឧច្ឆាទនបរិមទ្ទនគ្គហណេហិ **ឧច្ចភាវោ, វឌ្ឍិ**។ មាតាបេត្តិកសម្ភវគ្គហណេន **សមុទយោ**។ ឥតរេហិ **អវចភាវោ, បរិហានិ, អត្ថង្គមោ** បកាសិតោ។ អង្គបច្ចង្គានំ សណ្ឋបនម្បិ ហិ វឌ្ឍបច្ចយត្តា វឌ្ឍន្តិ។

កោធោ ធូមោតិ ឯត្ថ ធូមបរិយាយេន កោធស្ស វុត្តត្តា ធូម-សទ្ទោ កោធេ វត្តតីតិ វុត្តំ **“ធូមោ វិយ ធូមោ”**តិ។ **ភស្មនី**តិ **ភស្មំ**។ **មោសវជ្ជ**ន្តិ មុសាវាទោ។ ធូមោ ឯវ **ធូមាយិតំ**។ ឥច្ឆា ធូមាយិតំ ឯតិស្សាតិ **ឥច្ឆាធូមាយិតា**, បជា។ ឥច្ឆាធូមាយិតសទ្ទស្ស តណ្ហាយ វុត្តិ វុត្តនយោ ឯវ។ **ធូមាយន្តោ**តិ វិតក្កសន្តាបេន សំតប្បេន្តោ, វិតក្កេន្តោតិ អត្ថោ។ **បលិបោ**តិ ទុក្ករមហាកទ្ទមំ។ **តិមូល**ន្តិ តីហិ មូលេហិ បតិដ្ឋិតំ វិយ អចលំ ប

វត្តន្តិ វុត្តំ។ **រជោ ច ធូមោ ច មយា បកាសិតា**តិ រជសភាវករណដ្ឋេន “រជោ”តិ ច ធូមសភាវករណដ្ឋេន “ធូមោ”តិ ច មយា បកាសិតា។ **បកតិធូមោ** វិយ អគ្គិស្ស កិលេសគ្គិជាលស្ស បញ្ញាណភាវតោ។ **ធម្មទេសនាធូមោ** ញាណគ្គិសន្ទីបនស្ស បុព្ពង្គមភាវតោ។ **អយំ វត្តិ ធូមាយនា**តិ យា ទិវា កត្តព្ពកម្មន្តេ ឧទ្ទិស្ស រត្តិយំ អនុវិតក្កនា, អយំ វត្តិ ធូមាយនា។

សត្តន្នំ ធម្មានន្តិ ឥទំ សុត្តេ (ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២៨) អាគតនយេន វុត្តំ។ សុត្តញ្ច តថា អារាធនវេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន។ តទេកដ្ឋតាយ វា តទញ្ញកិលេសានំ។ **សុន្ទរបញ្ញោ**តិ ញាតតីរណបហានបរិញ្ញាយ បញ្ញាយ សុន្ទរបញ្ញោ។

ឯតន្តិ “សត្ថ”ន្តិ ឯតំ **អធិវចនំ** សំកិលេសធម្មានំ សសនតោ សមុច្ឆិន្ទនតោ។ ន្តិ វីរិយំ។ **បញ្ញាគតិកមេវ** បញ្ញាយ ហិតស្សេវ អធិប្បេតត្តា។ លោកិយាយ បញ្ញាយ អារម្ភកាលេ លោកិយវីរិយំ គហេតព្ពំ, លោកុត្តរាយ បញ្ញាយ បវត្តិក្ខណេ លោកុត្តរវីរិយំ គហេតព្ពន្តិ យោជនា។ **អត្ថទីបនា**តិ ឧបមេយ្យត្ថទីបនី ឧបមា។

គាមតោតិ អត្តនោ វសនគាមតោ។ **មន្តេ**តិ អាថព្ពនមន្តេ។ តេ ហិ ព្រាហ្មណា អរញ្ញេ ឯវ វាចេន្តិ “មា អញ្ញេ អស្សោសុ”ន្តិ។ **តថា អកាសី**តិ ចត្តារោ កោដ្ឋាសេ អកាសិ។ ឯវមេត្ថ វម្មិកបញ្ចស្សេវ វសេន ឧបមា អាគតា, សេសានំ វសេន ហេដ្ឋា វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។

លង្គនដ្ឋេន និវារណដ្ឋេន **លង្គី,** បលិឃោ។ **ញាណមុខេ**តិ វិបស្សនាញាណវីថិយំ។ **បតតី**តិ បវត្តតិ។ **កម្មដ្ឋានឧគ្គហបរិបុច្ឆាវសេនា**តិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានស្ស ឧគ្គណ្ហនេន តស្ស អត្ថបរិបុច្ឆាវសេន ចេវ វិបស្សនាសង្ខាត-អត្ថវិនិច្ឆយ-បរិបុច្ឆាវសេន ច។ សព្ពសោ ញាតុំ ឥច្ឆា ហិ បរិបុច្ឆា។ វិបស្សនា ច អនិច្ចាទិតោ សព្ពតេភូមកធម្មានំ ញាតុំ ឥច្ឆតិ។ ឯវំ វិបស្សនាវសេន អវិជ្ជាបហានមាហ, ឧបរិកត្តព្ពសព្ភាវតោ ន តាវ មគ្គវសេន។

វល្លិអន្តរេ វាតិ **វា**-សទ្ទោ បំសុអន្តរេ វា មត្តិកន្តរេ វាតិ អវុត្តវិកប្បត្ថោ។ **ចិត្តាវិលមត្តកោវា**តិ ចិត្តក្ខោភមត្តកោវ។ **អនិគ្គហិតោ**តិ បដិសង្ខានពលេន អនិវារិតោ។ **មុខវិកុលនំ** មុខសង្កោចោ។ **ហនុសញ្ចោបនំ បាបេតិ** អន្តោជប្បនាវត្ថាយំ។ **ទិសា វិលោកនំ បាបេតិ** យត្ថ ពាធេតព្ពោ ឋិតោ, តំទស្សនត្ថំ និវារកបរិវារណត្ថំ។ **ទណ្ឌសត្ថាភិនិបាត**ន្តិ ទណ្ឌសត្ថានំ បរស្ស ឧបរិ និបាតនាវត្ថំ។ យេន កោធេន អនិគ្គហិតេន មាតាទិកំ អឃាតេតព្ពំ ឧគ្ឃាតេត្វា “អយុត្តំ វត មយា កត”ន្តិ អត្តានម្បិ ហនតិ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ “**បរឃាតនម្បិ អត្តឃាតនម្បិ បាបេតី**”តិ។ យេន វា បរស្ស ហញ្ញមានស្ស វសេន ឃាតកោបិ ឃាតនំ បាបុណាតិ, តាទិសស្ស វសេនាយមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ កោធសាមញ្ញេន ហេតំ វុត្តំ “**បរំ ឃាតេត្វា អត្តានំ ឃាតេតី**”តិ។ **បរមុស្សទគតោ**តិ បរមុក្កំសគតោ។ ទន្ធំ បរិស្សយមាវហតាយ **កោធោវ កោធូបាយាសោ**។ តេនាហ “**ពលវប្បត្តោ**”តិអាទិ។

ទ្វេធាបថសមា ហោតិ អប្បដិបត្តិហេតុភាវតោ។

កុសលធម្មោ ន តិដ្ឋតិ នីវរណេហិ និវារិតបរមត្ថា។ សមថបុព្ពង្គមំ វិបស្សនំ ភាវយតោ បឋមំ សមថេន នីវរណវិក្ខម្ភនំ ហោតិ, វិបស្សនា បន តទង្គវសេនេវ តានិ នីហរតីតិ វុត្តំ “**វិក្ខម្ភនតទង្គវសេនា**”តិ។

“កុម្មោវ អង្គានិ សកេ កបាលេ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១៧) កុម្មស្ស អង្គភាវេន វិសេសតោ បាទសីសានិ ឯវ វុច្ចន្តីតិ អាហ “**បញ្ចេវ អង្គានិ ហោន្តី**”តិ។ វិបស្សនាចារស្ស វុច្ចមានត្តា អធិការតោ សម្មសនីយានមេវ ធម្មានំ ឥធ គហណន្តិ “**សព្ពេបិ សង្ខតា ធម្មា**”តិ វិសេសំ កត្វាវ វុត្តំ។ តេនាហ ភគវា “បញ្ចន្នេតំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ អធិវចន”ន្តិ។

សុនន្តិ កោដ្ដន្តិ ឯត្ថាតិ **សូនា,** អធិកុដ្ដនន្តិ អាហ “**សូនាយ ឧបរី**”តិ។ **អសិនា**តិ មំសកន្តនេន។ **ឃាតិយមានា**តិ ហញ្ញមានា វិពាធិយមានា។ **វត្ថុកាមានំ ឧបរិ កត្វា**តិ វត្ថុកាមេសុ ឋបេត្វា តេ អច្ចាធានំ កត្វា។ **កន្តិតា**តិ ឆិន្ទិតា។ **កោដ្ដិតា**តិ ពិលសោ វិភជិតា។ **ឆន្ទរាគប្បហាន**ន្តិ ឆន្ទរាគស្ស វិក្ខម្ភនប្បហានំ។

សម្មត្តាតិ មុច្ឆិតា សម្មូឡ្ហា។ **នន្ទីរាគំ ឧបគម្ម វដ្តំ វឡ្ឡេន្តី**តិ សម្មូឡ្ហត្តា ឯវអាទីនវំ អបស្សន្តា នន្ទីរាគស្ស អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា តំ បរិព្រូហេន្តិ។ **នន្ទីរាគពទ្ធា**តិ នន្ទីរាគេ លគ្គត្តា តេន ពទ្ធា។ **វដ្តេ លគ្គន្តី**តិ តេភូមកេ វដ្តេ សជ្ជន្តិ។ តត្ថ សជ្ជត្តា ឯវ **ទុក្ខំ បត្វាបិ ន ឧក្កណ្ឋន្តិ** ន និព្ពិន្ទន្តិ។ ឥធ អនវសេសប្បហានំ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**ចតុត្ថមគ្គេន នន្ទីរាគប្បហានំ កថិត**”ន្តិ។

អនង្គណសុត្តេ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៦៣) **បកាសិតោ ឯវ** “ឆន្ទាទីហិ ន គច្ឆន្តី”តិអាទិនា។ “**ពុទ្ធោ សោ ភគវា**”តិអាទិ “នមោ ករោហី”តិ (ម. និ. ១.២៤៩, ២៥១) វុត្តនមក្ការស្ស ករណាការទស្សនំ។ **ពោធាយា**តិ ចតុសច្ចសម្ពោធាយ។ តថា ទមថសមថគរណបរិនិព្ពានានិ អរិយមគ្គវសេន វេទិតព្ពានិ។ សមថបរិនិព្ពានានិ បន អនុបាទិសេសវសេនបិ យោជេតព្ពានិ។ **កម្មដ្ឋានំ អហោសី**តិ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ អហោសិ។ **ឯតស្ស បច្ចស្សា**តិ ឯតស្ស បន្ទរសមស្ស បច្ចស្ស អត្ថោ។ ឯវំ តតវេសុបិ វត្តព្ពំ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ ខីណាសវគុណេហិ មត្ថកំ បាបេន្តោ យថានុសន្ធិនាវ ទេសនំ និដ្ឋបេសិ, ន បុច្ឆិតានុសន្ធិនាតិ អធិប្បាយោ។ ននុ ច បុច្ឆាវសេនាយំ ទេសនា អារទ្ធាតិ? សច្ចំ អារទ្ធា, ឯវំ បន “បុច្ឆាវសិកោ និក្ខេបោ”តិ វត្តព្ពំ, ន “បុច្ឆានុសន្ធិវសេន និដ្ឋបិតា”តិ។ អន្តរបុច្ឆាវសេន ទេសនាយ អបរិវត្តិតត្តា អារម្ភានុរូបមេវ បន ទេសនា និដ្ឋបិតា។

វម្មិកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៤. រថវិនីតសុត្តវណ្ណនា

២៥២. មហាគោវិន្ទេន បរិគ្គហិតតាកិត្តនំ តទា មគធរាជេន បរិគ្គហិតូបលក្ខណំ។ តស្ស ហិ សោ បុរោហិតោ។ **មហាគោវិន្ទោ**តិ បុរាតនោ ឯកោ មគធរាជាតិ កេចិ។ គយ្ហតីតិ គហោ, រាជូនំ គហោ **រាជគហំ**។ នគរ-សទ្ទាបេក្ខាយ នបុំសកនិទ្ទេសោ។ **អញ្ញេបេត្ថ បការេ**តិ រាជូហិ ទិស្វា សម្មា បតិដ្ឋាបិតត្តា តេសំ គហំ គេហភូតន្តិបិ **រាជគហំ**។ អារក្ខសម្បត្តិអាទិនា អនត្ថប្បត្តិហេតុតាយ ឧបគតានំ បដិរាជូនំ គហំ គហភូតន្តិបិ **រាជគហំ**, អារាមរាមណីយកាទីហិ រាជតេ, និវាសសុខតាទិនា សត្តេហិ មមត្តវសេន គយ្ហតិ, បរិគ្គយ្ហតីតិ វា **រាជគហ**ន្តិ ឯវមាទិកេ បការេ។ **ពុទ្ធកាលេ ច ចក្កវត្តិកាលេ ចា**តិ តទំ យេភុយ្យវសេន វុត្តំ។ **សេឡហិ បរិក្ខិត្តំ អហោសិ**, ន បន កេវលំ កដ្ឋកបរនមេវ។ រញ្ញោ ឧយ្យានកាលេ បតិដ្ឋាបិតអដ្ដាលកវសេន **អដ្ដាលកយុត្តំ**។

ជននំ ជាតិ, ជាតិយា ភូមិ ជាតិភូមំ, ជាយិ វា មហាពោធិសត្តោ ឯត្ថាភិ ជាតិ, សា ឯវ ភូមីតិ ជាតិភូមំ, សា តមេសំ និវាសោតិ **ជាតិភូមកា**តិ អាហ “**ជាតិភូមកាតិ ជាតិភូមិវាសិនោ**”តិ។ កស្ស បនាយំ ជាតិភូមីតិ អាហ “**តំ ខោ បនា**”តិអាទិ។ តេន អនញ្ញសាធារណាយ ជាតិយា អធិប្បេតត្តា សទេវកេ លោកេ សុបាកដភាវតោ វិសេសនេន វិនាបិ វិសិដ្ឋវិសយោវ តថ ជាតិ-សទ្ទោ វិញ្ញាយតីតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**សព្ពញ្ញុពោធិសត្តស្ស ជាតដ្ឋានសាកិយជនបទោ**”តិ។ តត្ថាបិ កបិលវត្ថុសន្និស្សយោ បទេសោតិ អាហ “**កបិលវត្ថាហារោ**”តិ។

គរុធម្មភាវវណ្ណនា

សាកិយមណ្ឌលស្សាតិ សាកិយរាជសមូហស្ស។ ទសន្នំ អប្បិច្ឆកថាទីនំ វត្ថុ ទសកថាវត្ថុ, អប្បិច្ឆតាទិ។ តត្ថ សុប្បតិដ្ឋិតតាយ តស្ស លាភី **ទសកថាវត្ថុលាភី។ តត្ថា**តិ ទសកថាវត្ថុស្មឹ។

គរុករណីយតាយ ធម្មោ គរុ ឯតស្សាតិ ធម្មគរុ, តស្ស ភាវោ **ធម្មគរុតា**, តាយ។ “**អជ្ឈាសយេន វេទិតព្ពោ**”តិ វត្វា ន កេវលំ អជ្ឈាសយេនេវ, អថ ខោ កាយវចីបយោគេហិបិ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**ធម្មគរុតាយេវ ហី**”តិអាទិមាហ។ **តិយាមរត្តឹ ធម្មកថំ កត្វា**តិ ឯត្ថ “កុម្ភការស្ស និវេសនេ តិយាមរត្តឹ វសន្តោ ធម្មកថំ កត្វា”តិ ឯវំ វចនសេសវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អញ្ញថា យថាលាភវសេន អត្ថេ គយ្ហមានេ តិយាមរត្តឹ ធម្មកថា កតាតិ អាបជ្ជតិ, ន ច តំ អត្ថិ។ វក្ខតិ ហិ “ពហុទេវ រត្តិន្តិ ទិយឌ្ឍយាមមត្ត”ន្តិ។ ទសពលាទិគុណវិសេសា វិយ ធម្មគារវហេតុកា បរហិតបដិបត្តិបិ សព្ពពុទ្ធានំ មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណំ វិយ សទិសា ឯវាតិ តមស្ស ភគវតោ ធម្មគារវកិត្តនេ “**កស្សបោបិ ភគវា**”តិអាទិនា កស្សបភគវតោ ធម្មគារវំ ទស្សេតិ។

ចារិកំ និក្ខមីតិ ជនបទចារិកំ ចរិតុំ និក្ខមិ។ ជនបទចារិកាយ អកាលេ និក្ខន្តត្តា កោសលរាជាទយោ វារេតុំ អារភឹសុ។ បវារេត្វា ហិ ចរណំ ពុទ្ធាចិណ្ណំ។ បុណ្ណាយ សម្មាបដិបត្តឹ បច្ចាសីសន្តោ ភគវា “**កឹ មេ ករិស្សសី**”តិ អាហ។

អនហាតោវាតិ ធម្មសវនុស្សុក្កេន សាយន្ហេ ពុទ្ធាចិណ្ណំ ន្ហានំ អកត្វាវ។ អត្តហិតបរហិតបដិបត្តីសុ ឯកិស្សា ទ្វិន្នញ្ច អត្ថិតាសិទ្ធា ចតុព្ពិធតា បដិបត្តិកតា ឯវ នាម ហោតីតិ វុត្តំ “**បដិបន្នកោ ច នាម…បេ… ចតុព្ពិធោ ហោតី**”តិ។ បដិក្ខេបបុព្ពកោបិ ហិ បដិបន្នោ អត្ថតោ បដិបន្នត្តោ ឯវាតិ។ កាមំ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ តាយ សម្មាបដិបត្តិយា សាសនំ សោភតិ, ន បន សាសនំ វឌ្ឍេតិ អប្បោស្សុក្កភាវតោ, ន ច ការុណិកស្ស ភគវតោ សព្ពថា មនោរថំ បូរេតិ។ តថា ហិ ភគវា បឋមពោធិយំ ឯកសដ្ឋិយា ច អរហន្តេសុ ជាតេសុ – “ចរថ, ភិក្ខវេ,

ពហុជនហិតាយា’’តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៨៦-៨៨; មហាវ. ៣២) ភិក្ខូ បរហិតបដិបត្តិយំ និយោជេសិ។ តេន វុត្តំ **‘‘ឯវរូបំ ភិក្ខុំ ភគវា ន បុច្ឆតិ, កស្មា? ន មយ្ហំ សាសនស្ស វុឌ្ឍិបក្ខេ ឋិតោ’’**តិ។

សមុទាយោ អប្បកេន ឩនោបិ អនូនោ វិយ ហោតីតិ ពាកុលត្ថេរំ ចតុត្ថរាសិតោ ពហិ កត្វាបិ **‘‘អសីតិមហាថេរា វិយា’’**តិ វុត្តំ។ អសីតិមហាថេរសមញ្ញា វា អវយវេបិ អដ្ឋសមាបត្តិសាមញ្ញា វិយ ទដ្ឋព្ពា។ ឰទិសេ ឋានេ ពហូនំ ឯកតោ កថនំ មហតា កណ្ឋេន ច កថនំ សត្ថុ ចិត្តារាធនមេវាតិ តេហិ ភិក្ខូហិ តថា បដិបន្នត្តំ ទស្សេន្តោ **‘‘តេ ភិក្ខូ មេឃសទ្ទំ សុត្វា’’**តិអាទិមាហ។ **គុណសម្ភាវនាយា**តិ វត្ថមានគុណហេតុកាយ សម្ភាវនាយ សម្ភាវិតោ, ន យេន កេនចិ កិច្ចសមត្ថតាទិនា។

គរុធម្មភាវវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អប្បិច្ឆតាទិវណ្ណនា

អប្ប-សទ្ទស្ស បរិត្តបរិយាយតំ មនសិ កត្វា អាហ **‘‘ព្យញ្ជនំ សាវសេសំ វិយា’’**តិ។ តេនាហ **‘‘ន ហិ តស្សា’’**តិអាទិ។ **អប្ប**-សទ្ទោ បនេត្ថ អភាវត្ថោតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ ‘‘អប្បាពាធតញ្ច សញ្ជានាមី’’តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២២៥; ២.១៣៤) វិយ។

អត្រិច្ឆតា នាម (អ. និ. ដី. ១.១.៦៣) អត្រ អត្រ ឥច្ឆាតិ កត្វា។ **អសន្តគុណសម្ភាវនតា**តិ អត្តនិ អវិជ្ជមានំ គុណានំ វិជ្ជមានានំ វិយ បរេសំ បកាសនា។ **សទ្ធោតិ មំ ជនោ ជានាតូ**តិ វត្តបដិបត្តិការកវិសេស លាភីតិ ជានាតុ ‘‘វត្តបដិបត្តិអាបាថកជ្ឈាយិតា’’តិ ឯវមាទិនា។ **សន្តគុណសម្ភាវនា**តិ ឥច្ឆាចារេ ឋត្វា អត្តនិ វិជ្ជមានសីលធុតធម្មាទិគុណវិភាវនា។ តាទិសស្ស ហិ បដិគ្គហណេ អមត្តញ្ញុតាបិ ហោតិ។

គណ្ឋន្តោយេវ ឧម្មុជ្ជិ អញ្ញេសំ អជានន្តានំយេវាតិ អធិប្បាយោ។

អប្បិច្ឆតាបធានំ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ចតុព្ពិធំ ឥច្ឆាបភេទំ ទស្សេត្វា បុនបិ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ចតុព្ពិធំ ឥច្ឆាបភេទំ ទស្សេន្តោ **‘‘អបរោបិ ចតុព្ពិធោ អប្បិច្ឆោ’’**តិអាទិមាហ។ **ទាយកស្ស វស**ន្តិ ទាយកស្ស ចិត្តវសំ។ **ទេយ្យធម្មស្ស វស**ន្តិ ទេយ្យធម្មស្ស អប្បពហុភាវំ។ **អត្តនោ ថាម**ន្តិ អត្តនោ យាបនមត្តកថាមំ។

ឯកភិក្ខុបិ ន អញ្ញាសិ សោសានិកវត្តេ សម្មទេវ វុត្តិត្តា។ **អព្ភោកិណ្ណ**ន្តិ អវិច្ឆេទំ។ **ទុតិយោ មំ ន ជានេយ្យា**តិ ទុតិយោ សហាយភូតោបិ យថា មំ ជានិតុំ ន សក្កុណេយ្យ, តថា សព្ពំ វស្សានិ និរន្តរំ សុសានេ វសាមិ, តស្មា **អហំ អហោ សោសានិកុត្តមោ**។

ធម្មកថាយ ជនតំ ខោភេត្វាតិ លោមហំសនសាធុការទានចេលុក្ខេបាទិវសេន សន្និបតិតំ ឥតរញ្ច ‘‘កថំ នុ ខោ អយ្យស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សោស្សាមា’’តិ កោលាហលវសេន មហាជនំ ខោភេត្វា។ **គតោ**តិ ‘‘អយំ សោ, តេន រត្តិយំ ធម្មកថា កតា’’តិ ជាននភយេន បរិយត្តិអប្បិច្ឆតាយ បរិវេណំ គតោ។

តយោ កុលបុត្តា វិយាតិ បាចីនវំសទាយេ សមគ្គវាសំ វុត្ថា តយោ កុលបុត្តា វិយ។ **បហាយា**តិ បុព្ពភាគេ តទង្គាទិវសេន បច្ឆា អគ្គមគ្គេនេវ បជហិត្វា។

អប្បិច្ឆតាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទ្វាទសវិធសន្តោសវណ្ណនា

បកតិទុព្ពលាទីនំ គរុចីវរាទីនិ នផាសុភាវាវហានិ សរីរខេទាវហានិ ច ហោន្តីតិ បយោជនវសេន នអត្រិច្ឆតាទិវសេន តានិ បរិវត្តេត្វា លហុកចីវរបរិភោគោ ន សន្តោសវិរោធីតិ អាហ **‘‘លហុកេន យាបេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតី’’**តិ។ មហគ្ឃចីវរំ, ពហូនិ វា ចីវរានិ លភិត្វាបិ តានិ វិស្សជ្ជេត្វា តទញ្ញស្ស គហណំ យថាសារុប្បនយេ ឋិតត្តា ន សន្តោសវិរោធីតិ អាហ **‘‘តេសំ…បេ.… ធារេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតី’’**តិ។ ឯវំ សេសបច្ចយេសុបិ យថាពលយថាសារុប្បសន្តោសនិទ្ទេសេសុ អបិសទ្ទគ្គហណេ អធិប្បាយោ វេទិតព្ពោ។ **យថាសារុប្បសន្តោសោយេវ អគ្គោ** អលោភជ្ឈាសយស្ស ឧក្កំសនតោ។

ទ្វាទសវិធសន្តោសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តិវិធបវិវេកវណ្ណនា

ឯកោតិ ឯកាកី។ **គច្ឆតី**តិ ចុណ្ណិកឥរិយាបថវសេន វុត្តំ។ **ចរតី**តិ វិហារតោ ពហិ សញ្ចារវសេន, **វិហរតី**តិ ទិវាវិហារាទិវសេន។ **កាយវិវេកោ**តិ ច នេក្ខម្មាធិមុត្តស្ស ភាវនានុយោគវសេន វិវេកដ្ឋកាយតា, ន ឈានវិវេកមត្តំ។ តេនាហ “**នេក្ខម្មាភិរតាន**”ន្តិ។ **បរិសុទ្ធចិត្តាន**ន្តិ នីវរណាទិសំកិលេសតោ វិសុទ្ធចិត្តានំ។ **បរមវោទានប្បត្តាន**ន្តិ វិតក្កាទិតំតំឈានបដិបក្ខវិគមេន បរមំ ឧត្តមំ វោទានំ បត្តានំ។ **និរុបធីន**ន្តិ កិលេសុបធិអាទីនំ វិគមេន និរុបធីនំ។

តិវិធបវិវេកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចវិធសំសគ្គវណ្ណនា

សំសីទតិ ឯតេនាតិ សំសគ្គោ, រាគោ។ សវនហេតុកោ, សវនវសេន វា បវត្តោ សំសគ្គោ **សវនសំសគ្គោ**។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **កាយសំសគ្គោ** បន កាយបរាមាសោ។ **ឥត្ថី វា**តិ វធូ, យុវតី វា។ **សទ្ធានេតុ**ន្តិ បុព្ពេនាបរំ ឃដេតុំ។ **សោតវិញ្ញាណវីថិវសេនា**តិ ឥទំ មូលភូតំ សវនំ សន្ធាយ វុត្តំ, តស្ស បិដ្ឋិវត្តកមនោទ្វារិកជវនវីថីសុ ឧប្បន្នោបិ រាគោ សវនសំសគ្គោយេវ។ **ទស្សនសំសគ្គេ**បិ ឯសេវ នយោ។ **អនិត្ថិគន្ធពោធិសត្តោ** បរេហិ កថិយមានវសេន បវត្តសវនសំសគ្គស្ស និទស្សនំ។ **តិស្សទហរោ** អត្តនា សុយ្យមានវសេន។ តត្ថ បឋមំ ជាតកេ វេទិតព្ពន្តិ ឥតរំ ទស្សេន្តោ “**ទហរោ កិរា**”តិអាទិមាហ។ **កាមរាគេន វិទ្ធោ**តិ រាគសល្លេន ហទយេ អប្បិតោ អន្តោ អនុវិទ្ធោ។

សោតិ ទស្សនសំសគ្គោ។ **ឯវំ វេទិតព្ពោ**តិ វត្តុវសេន បាកដំ ករោតិ។ តស្មិំ កិរ គាមេ យេភុយ្យេន ឥត្ថិយោ អភិរូបា ទស្សនីយា បាសាទិកា, តស្មា ថេរោ “**សចេ អន្តោគាមេ ន ចរិស្សសី**”តិ អាហ។ កាលស្សេវ បវិដ្ឋត្តា យាគុំ អទាសិ, តស្មា យាគុមេវ គហេត្វា គច្ឆន្តំ “**និវត្តថ, ភន្តេ, ភិក្ខំ គណ្ហាហី**”**តិ អាហំសុ**។ **យាចិត្វា**តិ “ន មយំ, ភន្តេ, ភិក្ខំ ទាតុកាមា និវត្តេម, អបិច ឥទំ ភន្តេ ការណ”ន្តិ យាចិត្វា។

អាទិតោ លបនំ **អាលាបោ,** វចនបដិវចនវសេន បវត្តោ លាបោ **សល្លាបោ**។ **ភិក្ខុនិយា**តិ ឥទំ និទស្សនមត្តំ។ យាយ កាយចិបិ ឥត្ថិយា សន្តកបរិភោគវសេន ឧប្បន្នរាគោបិ **សម្ភោគសំសគ្គោវ**។

បញ្ចវិធសំសគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

គាហគាហកាទិវណ្ណនា

ភិក្ខុនោ ភិក្ខុហិ កាយបរាមាសោ កាយសម្ពាហនាទិវសេន។ **កាយសំសគ្គ**ន្តិ កាយបរាមាសសំសគ្គំ។ **គាហគាហកោ**តិ គណ្ហនកានំ គណ្ហនកោតិ អត្ថោ។ **គាហមុត្តកោ**តិ អយោនិសោ អាមិសេហិ សង្គណ្ហនកេហិ សយំ មុច្ចនកោ។ **មុត្តគាហកោ**តិ យថាវុត្តសង្គហតោ មុត្តានំ សង្គណ្ហនកោ។ **មុត្តមុត្តកោ**តិ មុច្ចនកេហិ សយម្បិ មុច្ចនកោ។ **គហណវសេន** សង្គណ្ហនវសេន។ **ឧបសង្កមន្តិ** តតោ កិញ្ចិ លោកាមិសំ បច្ចាសីសន្តា, ន ទក្ខិណេយ្យវសេន។ ភិក្ខុបក្ខេ **គហណវសេនា**តិ បច្ចយលាភាយ សង្គណ្ហនវសេនាតិ យោជេតព្ពំ។ **វុត្តនយេនា**តិ “អាមិសេនា”តិអាទិនា វុត្តនយេន។

ឋានន្តិ អត្ថនោ ឋានាវត្ថំ។ **បាបុណិតុំ ន ទេតិ** ឧប្បន្នមេវ តំ បដិសង្ខានពលេន នីហរន្តោ វិក្ខម្ភេតិ។ តេនាហ “**មន្តេនា**”តិអាទិ។ យថា ជីវិតុកាមោ បុរិសោ កណ្ហសប្បេន, អមិត្តេន វា សហ ន សំវសតិ, ឯវំ ខណមត្តម្បិ កិលេសេហិ សហ ន សំវសតីតិ អត្ថោ។

ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ លោកិយំ លោកុត្តរញ្ច។ តថា **សមាធិ**បិ។ វិបស្សនាយ បាទកា **វិបស្សនាបាទកា**តិ អដ្ឋ សមាបត្តិគ្គហណេន យថា លោកិយសមាធិ គហិតោ, ឯវំ វិបស្សនាបាទកា ឯតេសន្តិ **វិបស្សនាបាទកា**តិ អដ្ឋ សមាបត្តិគ្គហណេនេវ លោកុត្តរោ សមាធិ គហិតោ។ យថា ហិ ចត្តារិ រូបជ្ឈានានិ អធិដ្ឋានំ កត្វា បវត្តោ មគ្គសមាធិ វិបស្សនាបាទកោ, ឯវំ ចត្តារិ អរូបជ្ឈានានិ អធិដ្ឋានំ កត្វា បវត្តោបិ។ សមាបត្តិបរិយាយោ បន បុព្ពវោហារេន វេទិតព្ពោ។ បដិបក្ខសមុច្ឆេទនេន សម្មា អាបជ្ជនតោ វា យថា “សោតាបត្តិមគ្គោ”តិ។ ឯវមេត្ថ សីលសមាធីនម្បិ មិស្សកភាវោ វេទិតព្ពោ, ន បញ្ញាយ ឯវ។ **វិមុត្តីតិ អរិយផល**ន្តិ វុត្តំ “វិមុត្តិសម្បន្នោ”តិ វុត្តត្តា។ តញ្ហិ និប្បាទនដ្ឋេន សម្បាទេតព្ពំ, ន និព្ពានន្តិ។

ឯត្ថ ច អប្បិច្ឆតាយ លទ្ធបច្ចយេន បរិតុស្សតិ, សន្តុដ្ឋតាយ លទ្ធា តេ អគធិតោ អមុច្ឆិតោអាទីនវទស្សី និស្សរណបញ្ញោ បរិភុញ្ជតិ, ឯវំភូតោ ច កត្ថចិ អលគ្គមានសតាយ បវិវេកំ បរិព្រូហេន្តោ កេនចិ អសំសដ្ឋោ វិហរតិ គហដ្ឋេន វា បព្ពជិតេន វា។ សោ ឯវំ អជ្ឈាសយសម្បន្នោ វីរិយំ អារភតិ អប្បត្តស្ស បត្តិយា, អនធិគមស្ស អធិគមាយ។ អារភន្តោ ច យថាសមាទិន្នំ អត្តនោ សីលំ បច្ចវេក្ខតិ, តស្ស សីលស្ស សុបរិសុទ្ធតំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជតិ អវិប្បដិសារោ, អយមស្ស **សីលសម្បទា**។ តស្ស អវិប្បដិសារមូលកេហិ បាមោជ្ជបីតិបស្សទ្ធិសុខេហិ សម្មា ព្រូហិតំ ចិត្តំ សម្មទេវ សមាធិយតិ, អយមស្ស **សមាធិសម្បទា**។ តតោ យថាភូតំ ជានំ បស្សំ និព្ពិន្ទតិ, និព្ពិន្ទំ វិរជ្ជតិ, វិរាគា វិមុច្ចតិ, អយមស្ស **បញ្ញាសម្បទា**។ វិមុត្តចិត្តតា បនស្ស **វិមុត្តិសម្បទា**, តតោ វិមុត្តិតោ **ញាណទស្សន**ន្តិ ឯតេសំ ទសន្នំ កថាវត្ថូនំ អនុបុព្ពី វេទិតព្ពា។ តស្ស យោ ទសហិ កថាវត្ថូហិ សមន្នាគមោ, **អយំ អត្តហិតាយ បដិបត្តិ**។ យា នេសំ បរេសំ សំកិត្តនំ, អយំ **បរហិតាយ បដិបត្តិ**។ តាសុ បុរិមា ញាណបុព្ពង្គមា ញាណសម្បយុត្តា ច, ឥតរា ករុណាបុព្ពង្គមា ករុណាសម្បយុត្តា ចាតិ សព្ពំ ញាណករុណាកណ្ឌំ វត្តព្ពំ។

ទសហិ កថាវត្ថូហិ ករណភូតេហិ ភិក្ខូនំ ឱវាទំ ទេតិ, “ភិក្ខុនា នាម អត្រិច្ឆតាទិកេ ទូរតោ វជ្ជេត្វា សម្មទេវ អប្បិច្ឆេន ភវិតព្ព”ន្តិអាទិនា តំ តំ កថាវត្ថុំ ភិក្ខូនំ ឧបទិសតីតិ អត្ថោ។ ឧបទិសន្តោ ហិ តានិ “តេហិ ភិក្ខូ ឱវទតី”តិ វុត្តោ។ **ឱវទតិយេវ** សរូបទស្សនមត្តេន។ **សុខុមំ អត្ថំ បរិវត្តេត្វា**តិ ឯវម្បិ អប្បិច្ឆតា ហោតិ ឯវម្បីតិ អប្បិច្ឆតាទិវសេន អបរាបរំ អប្បិច្ឆតាវុត្តឹ ទស្សេត្វា តត្ថ សុខុមនិបុណំ អប្បិច្ឆតាសង្ខាតំ អត្ថំ ជានាបេតុំ ន សក្កោតិ។ **វិញ្ញាបេតី**តិ យថាវុត្តេហិ វិសេសេហិ វិញ្ញាបេតិ។ **ការណ**ន្តិ យេន ការណេន អប្បិច្ឆតា ឥជ្ឈតិ, តំ បន “មហិច្ឆតាទីសុ ឯតេ ទោសា, អប្បិច្ឆតាយ អយមានិសំសោ”តិអាទីនវានិសំសទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ។ សម្មា ហេតុនា អប្បិច្ឆតំ ទស្សេតីតិ **សន្ទស្សកោ។ គាហេតុ**ន្តិ យថា គណ្ហតិ, តថា កាតុំ, តត្ថ បដ្ឋបេតុន្តិ អត្ថោ។ **ឧស្សាហជននវសេនា**តិ យថា តំ សមាទានំ និច្ចលំ ហោតិ, ឯវំ ឧស្សោឡ្ហិយា ឧប្បាទនវសេន សម្មទេវ ឧត្តេជេតីតិ **សមុត្តេជកោ។ ឧស្សាហជាតេ**តិ អប្បិច្ឆតាយ ជាតុស្សាហេ។ **វណ្ណំ វត្វា** តត្ថ សម្បត្តឹ អាយតិញ្ច លព្ភមានគុណំ កិត្តេត្វា **សម្បហំសេតិ** សម្មទេវ បការេហិ តោសេតីតិ **សម្បហំសកោ។** ឯវំ សន្តុដ្ឋិអាទីសុ យថារហំ យោជនា កាតព្ពា។

គាហគាហកាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចាលភវណ្ណនា

២៥៣. សត្ថុ សម្មុខា ឯវំ វណ្ណោ អព្ភុគ្គតោតិ។ ឥមិនា តស្ស វណ្ណស្ស យថាភូតគុណសមុដ្ឋិតតំ ទស្សេតិ។ **មន្ទមន្ទោ វិយា**តិ អតិ វិយ អឆេកោ វិយ។ **អពលពលោ វិយា**តិ អតិ វិយ អពលោ វិយ។ **ភាកុដិកភាកុដិកោ វិយា**តិ អតិ វិយ ទុម្មុខោ វិយ។ **អនុមស្សា**តិ អនុមសិត្វា, ទស កថាវត្ថូនិ សរូបតោ វិសេសតោ ច អនុបរិគ្គហេត្វាតិ អត្ថោ។ បរិគ្គណ្ហនំ បន នេសំ អនុបវិសនំ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ **“អនុបវិសិត្វា”**តិ។ សព្រហ្មចារីហិ វណ្ណភាសនំ ឯកោ លាភោតិ យោជនា។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **បត្ថយមានោ ឯវមាហ** ធម្មគរុតាយាតិ អធិប្បាយោ។

បញ្ចាលភវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចារិកាទិវណ្ណនា

២៥៤. អភិរមនំ អភិរតំ, តទេវ អនុនាសិកលោបំ អកត្វា វុត្តំ **“អភិរន្ត”**ន្តិ។ ភាវនបុំសកញ្ចេតំ។ **អនភិរតិ នាម នត្ថិ, អភិរមិត្វា ចិរវិហារោបិ នត្ថិ** សម្មទេវ បរិញ្ញាតវត្ថុកត្តា។ សព្ពសហា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ អសយ្ហលាភិនោ។

បុព្ពេ ធម្មគរុតាកិត្តនបសង្គេន គហិតំ អគ្គហិតញ្ច មហាកស្សបបច្ចុគ្គមនាទឹ ឯកទេសេន ទស្សេត្វា វនវាសិតិស្សសាមណេរស្ស វត្ថុំ វិត្ថារេត្វា ជនបទចារិកំ កថេតុំ **“ភគវា ហី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ អាកាសគាមីហិ សទ្ធឹ គន្តុកាមោ **“ឆឡភិញ្ញានំ អារោចេហី”**តិ អាហ។ សង្ឃកម្មេន សិជ្ឈមានាបិ ឧបសម្បទា សត្ថុ អាណាវសេនេវ សិជ្ឈនតោ **“ពុទ្ធទាយជ្ជំ តេ ទស្សាមី”**តិ វុត្តន្តិ វទន្តិ។ អបរេ “អបរិបុណ្ណវីសតិវស្សស្សេវ តស្ស ឧបសម្បទំ អនុជានន្តោ សត្ថា **‘ពុទ្ធទាយជ្ជំ តេ ទស្សាមី’**តិ អវោចា”តិ វទន្តិ។ **ឧបសម្បាទេត្វា**តិ ធម្មសេនាបតិនា ឧបជ្ឈាយេន ឧបសម្បាទេត្វា។

នវយោជនសតិកំ មជ្ឈិមទេសបរិយាបន្នមេវ, តតោ បរំ នាធិប្បេតំ ទន្ធតាវសេន គមនតោ។ **សមន្តា**តិ គតគតដ្ឋានស្ស ចតូសុ បស្សេសុ។ **អញ្ញេនបិ ការណេនា**តិ ភិក្ខូនំ សមថវិបស្សនាតរុណភាវតោ អញ្ញេនបិ មជ្ឈិមមណ្ឌលេ វេនេយ្យានំ ញាណបរិបាកាទិការណេន និក្ខមតិ, អន្តោមណ្ឌលំ ឱតរតិ។ **សត្តហំ វា**តិអាទិ "**ឯកំ មាសំ វា**"តិអាទិនា វុត្តានុក្កមេន យោជេតព្ពំ។

សរីរផាសុកត្ថាយាតិ ឯកស្មិំយេវ ឋានេ និពទ្ធវាសេន ឧស្សន្នធាតុកស្ស សរីរស្ស វិរេចនេន ផាសុភាវត្ថាយ។ **អដ្ឋុប្បត្តិកាលាភិកង្ខនត្ថាយា**តិ អគ្គិក្ខន្ធូបមសុត្ត (អ. និ. ៧.៧២) មឃទេវជាតកាទិទេសនានំ (ជា. ១.១.៩) វិយ ធម្មទេសនាយ អដ្ឋុប្បត្តិកាលស្ស អាកង្ខនេន។ សុរាបានសិក្ខាបទបញ្ញាបនេ (បាចិ. ៣២៦) វិយ **សិក្ខាបទបញ្ញាបនត្ថាយ។ ពោធនេយ្យសត្តេ** អង្គុលិមាលាទិកេ **ពោធនត្ថាយ**។ និពទ្ធវាសញ្ច បុគ្គលំ ឧទ្ទិស្ស ចារិកា **និពទ្ធចារិកា**។

២៥៥. អបរិគ្គហភាវំ កត្ថចិ អលគ្គភាវំ ទស្សេតុំ "**យថា បហាយ...បេ.... មត្តហត្ថី វិយា**"តិ វុត្តំ។ **អសហាយកិច្ចោ**តិ សហាយកិច្ចរហិតោ សីហោ វិយ។ តេនស្ស ឯកវិហារិតំ តេជវន្តតញ្ច ទស្សេតិ។ **តទា បន កាយវិវេកោ ន សក្កា លទ្ធុ**ន្តិ ឥទមេត្ថ ការណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **ពហូហី**តិអាទិ បន សភាវទស្សនវសេន វុត្តំ។ ថេរស្ស បរិសា សុវិនីតា ចិណ្ណគរុវាសា គរុនោ ឥច្ឆានុរូបមេវ វត្តតិ។

វុត្តការណយុត្តេ អទ្ធានគមនេ ចារិកានំ វោហារោ សាសនេ និរុឡ្ហោតិ អាហ "**កិញ្ចាបី**"តិអាទិ។ កេនចិទេវ និមិត្តេន កិស្មិញ្ចិ អត្ថេ បវត្តាយ សញ្ញាយ តន្និមិត្តរហិតេបិ អញ្ញស្មិំ បវត្តិ **រុឡ្ហី** នាម។ វិជិតមារត្តា **សង្គាមវិជយមហាយោធោ វិយ។ អញ្ញំ សេវិត្វា**តិ "មម អាគតភាវំ សត្ថុ អារោចេហី"តិ អារោចនត្ថំ អញ្ញំ ភិក្ខុំ សេវិត្វា។

ភគវា ធម្មំ ទេសេន្តោ តំតំបុគ្គលជ្ឈាសយានុរូបំ តទនុច្ឆវិកមេវ ធម្មិំ កថំ ករោតីតិ ទស្សេន្តោ "**ចូឡគោសិង្គសុត្តេ**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សាមគ្គិរសានិសំស**ន្តិ "កច្ចិ បន វោ, អនុរុទ្ធា, សមគ្គា សម្មោទមានា"តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣២៦) សាមគ្គិរសានិសំសំ កថេសិ។ **អាវសថានិសំស**ន្តិ "សីតំ ឧណ្ហំ បដិហនតី"តិអាទិនា (ចូឡវ. ២៩៥, ៣១៥) អាវសថបដិសំយុត្តំ អានិសំសំ។ **សតិបដិលាភិក**ន្តិ ជោតិបាលត្ថេរេ លាមកំ ឋានំ ឱតិណ្ណមត្តេ មហាពោធិបល្លង្កេ បន សព្ពញ្ញុតំ បដិវិជ្ឈិតុំ បត្ថនំ កត្វា បារមិយោ បូរេន្តោ អាគតោ។ តាទិសស្ស នាម បមាទវិហារោ ន យុត្តោតិ យថា កស្សបោ ភគវា ពោធិសត្តស្ស សតិំ បដិលភិតុំ ធម្មិំ កថំ កថេសិ, តថា អយំ ភគវា តមេវ **បុព្ពេនិវាសបដិសំយុត្តកថំ** ភិក្ខូនំ ឃដិការសុត្តំ (ម. និ. ២.២៨២) កថេសិ។ **ចត្តារោ ធម្មុទ្ទេសេ**តិ – "ឧបនីយតិ លោកោ អទ្ធុវោ, អតាណោ លោកោ អនភិស្សរោ, អស្សកោ លោកោ សព្ពំ បហាយ គមនីយំ, ឩនោ លោកោ អតិត្តោ តណ្ហាទាសោ ចា"តិ (ម. និ. ២.៣០៥) ឥមេ ចត្តារោ ធម្មុទ្ទេសេ កថេសិ។ កាមញ្ចេតេ ធម្មុទ្ទេសា **រដ្ឋបាលសុត្តេ** (ម. និ. ២.៣០៤) អាយស្មតា រដ្ឋបាលត្ថេរេន រញ្ញោ កោរព្យស្ស កថិតា, តេ បន ភគវតោ ឯវ អាហរិត្វា ថេរេន តត្ថ កថិតាតិ វុត្តំ "**រដ្ឋបាលសុត្តេ**"តិអាទិ។ តថា ហិ វុត្តំ សុត្តេ – "អត្ថិ ខោ, មហារាជ, តេន ភគវតា ជានតា បស្សតា អរហតា សម្មាសម្ពុទ្ធេន ចត្តារោ ធម្មុទ្ទេសា ឧទ្ទិដ្ឋា"តិអាទិ (ម. និ. ២.៣០៥) **បានកានិសំសកថ**ន្តិ "អគ្គិហុត្តំ មុខំ យញ្ញា"តិអាទិនា (ម. និ. ២.៤០០; សុ. និ. ៥៧៣) អនុមោទនំ វត្វា បុន បកិណ្ណកកថាវសេន បានកបដិសំយុត្តំ អានិសំសកថំ កថេសិ។ **ឯកីភាវេ អានិសំសំ កថេសិ,** យំ សន្ធាយ វុត្តំ "អថ ខោ ភគវា អាយស្មន្តំ ភគុំ ធម្មិយា កថាយ សន្ទស្សេសី"តិអាទិ (ម. និ. ៣.២៣៨)។ **អនន្តនយ**ន្តិ អបរិមាណទេសនានយំ អប្បិច្ឆតាទិបដិសំយុត្តំ ធម្មិំ កថំ។ តេនាហ "**បុណ្ណ, អយម្បិ អប្បិច្ឆកថាយេវា**"តិអាទិ ពហូហិ បរិយាយេហិ នានានយំ ទេសេតិ។ កថំ តថា ទេសិតំ ថេរោ អញ្ញាសីតិ អាហ "**បដិសម្ភិទាបត្តស្ស...បេ.... អហោសី**"តិ។

ចារិកាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តវិសុទ្ធិបញ្ហវណ្ណនា

២៥៦. **តតោ បដ្ឋាយា**តិ។ យទា ជាតិភូមកា ភិក្ខូ សត្ថុ សម្មុខា ថេរស្ស វណ្ណំ ភាសិសុ, តតោ បដ្ឋាយ។ សីសានុលោកី ហុត្វា បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោ អនុពន្ធនំ ថេរេន សមាគមេ អាទរវសេន កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ វុត្តំ បាឡេ "អប្បេវ នាមា"តិអាទិ, "គរមានរូបោ"តិ ច។ យំ បន វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ "ឯកស្មិំ ឋានេ និលីន**"ន្តិអាទិ, តំ អការណំ។ ន ហិ ធម្មសេនាបតិ តស្ស ថេរស្ស និសិន្នដ្ឋានំ អភិញ្ញាញាណេន ជានិតុំ ន សក្កោតិ។ "កច្ចិ នុ ខោ មំ អទិស្វាវ គមិស្សតី"តិ អយម្បិ ចិន្តា អាទរវសេនេវាតិ យុត្តំ។ ន ហិ សត្ថារំ ទដ្ឋុំ អាគតោ សាវកោ អបិ អាយស្មា អញ្ញាតកោណ្ឌញ្ញោ សត្ថុកប្បំ ធម្មសេនាបតិំ តត្ថ វសន្តំ អទិស្វាវ គច្ឆនកោ នាម អត្ថិ។ **ទិវាវិហារ**ន្តិ សម្បទានេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ "**ទិវាវិហារត្ថាយា**"តិ។

២៥៧. បុរិមកថាយាតិ បឋមាលាបេ។ **អប្បតិដ្ឋិតាយា**តិ នប្បវត្តិតាយ។ **បច្ឆិមកថា ន ជាយតី**តិ បច្ឆាវត្តព្ពកថាយ អវសរោ ន ហោតិ។ **សត្ត វិសុទ្ធិយោ បុច្ឆិ** ទិដ្ឋសំសន្ទនវសេន។ **ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ** នាម អរិយមគ្គោ។ យស្មា តតោ ឧត្តរិម្បិ បត្តព្ពំ អត្ថេវ, តស្មា **"ចតុបារិសុទ្ធិសីលាទីសុ ឋិតស្សបិ ព្រហ្មចរិយវាសោ មត្ថកំ ន បាបុណាតី"**តិ វុត្តំ។ **តស្មា**តិ ព្រហ្មចរិយវាសស្ស មត្ថកំ អប្បត្តត្តា។ **សព្ពំ បដិក្ខិបី**តិ សព្ពម្បិ បញ្ហំ បដិក្ខិបិ, ឥតរេសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។

អប្បច្ចយបរិនិព្ពានន្តិ អនុបាទិសេសនិព្ពានមាហ។ ឥទានិ បការន្តរេនបិ អនុបាទាបរិនិព្ពានំ ទស្សេតុំ **"ទ្វេធា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **គហណូបាទាន**ន្តិ ទឡ្ហគ្គហណភូតំ ឧបាទានំ ។ តេនាហ **"កាមុបាទានាទិក"**ន្តិ។ **បច្ចយូបាទាន**ន្តិ យំ កិញ្ចិ បច្ចយមាហ។ សោ ហិ អត្តនោ ផលំ ឧបាទិយតិ ឧបាទានវសេន គណ្ហាតីតិ **ឧបាទាន**ន្តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ **"បច្ចយូបាទានំ នាម...បេ.... បច្ចយា"**តិ។ "អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុច្ចតី"តិ វចនតោ (មហាវ. ២៨, ៣០) **អរហត្តផលំ អនុបាទាបរិនិព្ពានន្តិ កថេន្តិ។ ន ច ឧបាទានសម្បយុត្ត**ន្តិ ឧបាទានេហិ ឯតំ ន សហិតំ នាបិ ឧបាទានេហិ សហ បវត្តិ ហុត្វា។ **ន ច កញ្ចិ ធម្មំ ឧបាទិយតី**តិ កស្សចិ ធម្មស្ស អារម្មណករណវសេន ន ឧបាទិយតិ ។ **បរិនិព្ពុតន្តេ**តិ អគ្គមគ្គេន កាតព្ពកិលេសបរិនិព្ពានបរិយោសានន្តេ ជាតត្តា។ **អមតធាតុមេវ អនុបាទាបរិនិព្ពានំ កថេន្តិ**, កថេន្តានញ្ច យថា តស្ស កោចិ បច្ចយោ នាម នត្ថិ, ឯវំ អធិគតោបិ យថា កោចិ បច្ចយោ នាម ន ហោតិ, តថា បរិនិព្ពានំ អបច្ចយបរិនិព្ពានន្តិ ទស្សេន្តោ **"អយំ អន្តោ"**តិអាទិមាហ។ **បុន បុច្ឆំ អារភិ** អនុបាទាបរិនិព្ពានំ សរូបតោ បតិដ្ឋាបេតុកាមោ។

២៥៨. សព្ពបរិវត្តេសូតិ សព្ពេសុ បញ្ហបរិវត្តនេសុ, បញ្ហវារេសូតិ អត្ថោ។ **សគហណធម្មមេវា**តិ "ឯតំ មមា"តិអាទិនា គណ្ហាតីតិ គហណំ, សហ គហណេនាតិ សគហណំ, ឧបាទានិយន្តិ អត្ថោ។ វិវដ្ដសន្និស្សិតស្ស អភាវតោ វដ្ដមេវ អនុគតោតិ **វដ្ដានុគតោ**។ តេនាហ **"ចតុបារិសុទ្ធិសីលមត្តស្សបិ អភាវតោ"**តិ។ យោ បន ចតុព្ពិធេ វិវដ្ដូបនិស្សយេ សីលេ ឋិតោ, សោបិ **"អញ្ញត្រ ឥមេហិ ធម្មេហី"**តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ។

សត្តវិសុទ្ធិបញ្ហវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សត្តរថវិនីតវណ្ណនា

២៥៩. និស្សក្កវចនមេតំ "យាវ ហេដ្ឋិមសោបានកឡេវរា"តិអាទីសុ វិយ។ **អត្ថោ**តិ បយោជនំ។ ចិត្តវិសុទ្ធិហេតុ សីលវិសុទ្ធី បយោជេតិ តស្ស តទត្ថត្តា។ **សីលវិសុទ្ធិកិច្ចំ កតំ នាម ហោតិ** សមាធិសំវត្តនតោ។ សមាធិសំវត្តនិកា ហិ សីលវិសុទ្ធិ នាម។ **សព្ពបទេសូ**តិ "ចិត្តវិសុទ្ធិ យាវទេវ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធត្ថា"តិអាទីសុ សព្ពបទេសុ, ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិយំ ឋិតស្ស ចិត្តវិសុទ្ធកិច្ចំ កតំ នាម ហោតីតិអាទិនា យោជេតព្ពំ។

សាវត្ថិនគរំ វិយ សក្កាយនគរំ អតិក្កមិតព្ពត្តា។ **សាកេតនគរំ វិយ និព្ពាននគរំ** បាបុណិតព្ពត្តា ។ **អច្ចាយិកស្ស កិច្ចស្ស ឧប្បាទកាលោ វិយ** នវមេនេវ ខណេន បត្តព្ពស្ស អភិសមយកិច្ចស្ស ឧបាទកាលោ។ យថា រញ្ញោ សត្តមេន រថវិនីតេន សាកេតេ អន្តេបុរទ្វារេ ឱរូឡ្ហស្ស ន តាវ កិច្ចំ និដ្ឋិតំ នាម ហោតិ, សំវិធាតព្ពសំវិធានំ ញាតិមិត្តគណបរិវុតស្ស សុរសភោជនបរិភោគេ និដ្ឋិតំ នាម សិយា, ឯវមេតំ ញាណទស្សនវិសុទ្ធិយា កិលេសេ ខេបេត្វា តេសំយេវ បដិប្បស្សទ្ធិបហានសាធកអរិយផលសមង្គិកាលេ អភិសមយកិច្ចំ និដ្ឋិតំ នាម ហោតិ។ តេនាហ **"យោគិនោ...បេ.... កាលោ ទដ្ឋព្ពោ"**តិ។ តត្ថ **បរោបណ្ណាស កុសលធម្មា នាម** ចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នា ផស្សាទយោ បរោបណ្ណាស អនវជ្ជធម្មា។ **និរោធសយនេ**តិ និព្ពានសយនេ។

"វិសុទ្ធិយោ"តិ វា "កថាវត្ថូនី"តិ វា អត្ថតោ ឯកំ, ព្យញ្ជនមេវ នានន្តិ តេសំ អត្ថតោ អនញ្ញភាវំ ទស្សេតុំ **"ឥតី"**តិ អារទ្ធំ។ **អាយស្មា បុណ្ណោ ទស កថាវត្ថូនិ វិស្សជ្ជេសី**តិ សត្ត វិសុទ្ធិយោ នាម វិស្សជ្ជន្តោបិ ទស កថាវត្ថូនិ វិស្សជ្ជេសិ តេសំ អត្ថតោ អនញ្ញត្តា។ ឯតេនេវ ធម្មសេនាបតិ សារិបុត្តត្ថេរោ សត្ត វិសុទ្ធិយោ បុច្ឆន្តោ ទស កថាវត្ថូនិ បុច្ឆីតិ អយម្បិ អត្ថោ វុត្តោវាតិ វេទិតព្ពោ។ ន្តិ បញ្ហំ។ **កី ជានិត្វា បុច្ឆី**តិ វិសុទ្ធិបរិយាយេន កថាវត្ថូនិ បុច្ឆាមីតិ កី ជានិត្វា បុច្ឆិ។ ទសកថាវត្ថុលាភិនំ ថេរំ វិសុទ្ធិយោ បុច្ឆន្តោ បុច្ឆិតដ្ឋានេយេវ បុច្ឆនេន កី តិត្ថកុសលោ វា បន ហុត្វា វិសយស្មឹ បុច្ឆិ, ឧទាហុ បានីយត្ថិកមតិត្ថេហិ ឆិន្នតដេហិ បាតេន្តោ វិយ អតិត្ថកុសលោ ហុត្វា អបុច្ឆិតព្ពដ្ឋានេ អវិសយស្មឹ បុច្ឆីតិ យោជនា។ ឥមិនា នយេន វិស្សជ្ជនបក្ខេបិ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។ យទត្ថមស្ស វិចារណា អារទ្ធា, តំ ទស្សេន្តេន **"តិត្ថកុសលោ ហុត្វា"**តិអាទី វត្វា វិសុទ្ធិកថាវត្ថូនំ អត្ថតោ អនញ្ញត្តេបិ អយំ វិសេសោ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេតុំ **"យំ ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **តទមិនា**តិ យំ "សំខិត្តំ, វិត្ថិណ្ណ"ន្តិ ច វុត្តំ, **តំ** ឥមិនា ឥទានិ វុច្ចមានេន នយេន វិធិនា វេទិតព្ពំ។

ឯកា សីលវិសុទ្ធីតិ វិសុទ្ធីសុ វិសុំ ឯកា សីលវិសុទ្ធិ។ ទសសុ កថាវត្ថូសុ **ចត្តារិ កថាវត្ថូនិ ហុត្វា អាគតា** អប្បិច្ឆតាទីហិ វិនា សីលវិសុទ្ធិយា អសម្ភវតោ។ **អប្បិច្ឆកថា**តិអាទីសុ កថាសីសេន ទសកថាវត្ថុ គហិតំ។ កថេតព្ពត្ថា វា វត្ថុ **កថាវត្ថូ**តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ច ឧបការតោ, សភាវតោ វា ចតុន្នំ កថាវត្ថូនំ សីលវិសុទ្ធិសង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តិណ្ណំ កថាវត្ថូនំ ចិត្តវិសុទ្ធិសង្គហេបិ ឯសេវ នយោ។ **បញ្ច វិសុទ្ធិយោ**តិ នាមរូបបរិច្ឆេទោ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ, សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនំ កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិ, វិបស្សនុបក្កិលេសេ បហាយ ឧប្បន្នំ វិបស្សនាញាណំ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិ, ឧទយព្ពយញាណាទិ នវវិធញាណំ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិ, អរិយមគ្គញាណំ ញាណទស្សនវិសុទ្ធីតិ ឥមា បញ្ច វិសុទ្ធិយោ។

សត្តរថវិនីតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២៦០. **សម្មោទិតុ**ន្តិ អនន្តរំ វុច្ចមានេន សម្មោទិតុំ។ **អដ្ឋានបរិកប្បេនា**តិ អការណស្ស វត្ថុនោ បរិកប្បនេន តទា អសម្ភវន្តំ អត្ថំ បរិកប្បេត្វា វចនេន។ **អភិណ្ហទស្សនស្សា**តិ និច្ចទស្សនស្ស, និយតទស្សនស្សាតិ អត្ថោ។

ឧក្ខិបីតិ គុណតោ កថិតភាវេន ឧក្កំសេតិ។ **ថេរស្សា**តិ អាយស្មតោ បុណ្ណត្ថេរស្ស។ **ឥមស្មិំ ឋានេ** ឥមស្មិំ ការណេ ឯកបទេនេវ សាវកវិសយេ អនញ្ញសាធារណគុណាវិករណនិមិត្តំ។ ឥទានិ តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ **“អមច្ចញ្ហិ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អបចាយមានោ**តិ បូជយន្តោ។

“អនុមស្ស អនុមស្ស បុច្ឆិតា”តិ វុត្តត្ថា វិចារណវសេនាហ **“កឹ បន បញ្ហស្ស បុច្ឆនំ ភារិយំ ឧទាហុ វិស្សជ្ជន”**ន្តិ។ **សហេតុកំ កត្វា**តិ យុត្តាយុត្តំ កត្វា។ **សការណ**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **បុច្ឆនម្បី**តិ ឯវំ សហជម្មេន បុច្ឆិតព្ពមត្ថំ សយំ សម្បាទេត្វា បុច្ឆនម្បិ ភារិយំ ទុក្ករំ។ **វិស្សជ្ជនម្បីតិ** សហជម្មេន វិស្សជ្ជនម្បិ ទុក្ករំ។ ឯវញ្ហិ វិស្សជ្ជេន្តោ វិញ្ញូនំ ចិត្តំ អារាធេតីតិ។ **យថានុសន្ធិនាវ ទេសនា និដ្ឋិតា**អាទិតោ សបរិក្ខារំ សីលំ, មជ្ឈេ សមាធឹ, អន្តេ វសីភាវប្បត្តំ បញ្ញំ ទស្សេត្វា ទេសនាយ និដ្ឋាបិតត្តាតិ។

រថវិនីតសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៥. និវាបសុត្តវណ្ណនា

២៦១. និវប្បតីតិ និវាបោ, និវាបំ វត្តេតិ, និវាបភោជនំ វា ឯតស្សាតិ **នេវាបិកោ,** និវាបេន មិគេ បលោភេត្វា គណ្ហនកមាគវិកោ។ **តិណពីជានី**តិ និវាបតិណពីជានិ។ **វប្ប**ន្តិ សស្សំ វិយ វបិតព្ពដ្ឋេន វប្បំ។ “មយំ វិយ អញ្ញេ កេ ព្លទិសំ លភិស្សន្តី”តិ **មានមទំ អាបជ្ជិស្សន្តិ។ វិស្សដ្ឋសតិភាវ**ន្តិ អនុស្សង្កិតបរិសង្កិតភាវំ។ តិរច្ឆានា ហិ វិជាតិយពលវតិរច្ឆានវសេនដ្ឋានេសុ សាសង្កា ឧព្ពិគ្គហទយា អប្បមត្តា ហោន្តិ វិសេសតោ មាគវិកាទិមនុស្សូបចារេ, រសតណ្ហាយ បន ពទ្ធា បមាទំ អាបជ្ជស្សន្តិ។ និវបតិ ឯត្ថាតិ **និវាបោ,** និវាបភូមិ និវាបដ្ឋានំ។ តេនាហ **“និវាបដ្ឋានេ”**តិ។ “យថាកាមករណីយា”តិ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ **“ឯកំ កិរ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **នីវាររវនំ វិយា**តិ នីវារស្ស សមូហោ វិយ។ **នីវារោ** នាម អរញ្ញេ សយំជាតវីហិជាតិ។ **មេឃមាលា វិយា**តិ មេឃឃដា វិយ។ **ឯកគ្ឃនន្តិ** ឯកជ្ឈំ វិយ អវិរឡំ។ **បក្កមន្តី**តិ អាសង្កបរិសង្កា ហុត្វា បក្កមន្តិ។ **កណ្ណេ ចាលយមានា**តិ អនាសង្កន្តានំ បហដ្ឋាការទស្សនំ។ **មណ្ឌលគុម្ព**ន្តិ មណ្ឌលកាការេន ឋិតំ គុម្ពំ។

២៦២. **កប្បេត្វា**តិ ឧបមាភាវេន បរិកប្បេត្វា។ មិគេ អត្តនោ វសេ វត្តាបនំ **វសីភាវោ**។ សោ ឯវ ឥជ្ឈនដ្ឋេន **ឥទ្ធិ**, បភាវនដ្ឋេន **អានុភាវោ**។

២៦៣. **ភយេន ភោគតោ**តិ ភយេន សហ សភយំ និវាបបរិភោគតោ។ **ពលវីរិយ**ន្តិ កាយពលញ្ច ឧដ្ឋានវីរិយញ្ច។ អដ្ឋកថាយំ បន ពលមេវ វីរិយំ។ **ពល**ន្តិ ច សរីរពលំ, តញ្ច អត្ថតោ មនសិការមត្តេហិ អបរាបរំ សញ្ចរណកវាតោតិ វុត្តំ **“អបរាបរំ សញ្ចរណវាយោធាតូ”**តិ។

២៦៤. **សិក្ខិតកេរាដិកា**តិ បរិចិតសាឋេយ្យា, វញ្ចកាតិ អត្ថោ។ **ឥទ្ធិមន្តោ វិយ** អានុភាវវន្តោ វិយ។ បច្ចុរជនេហិ បរភូតា ជាតាតិ **បរជនា,** មហាភូតា។ តេនាហ **“យក្ខា”**តិ។ **សមន្តា សប្បទេស**ន្តិ សមន្តតោ បទេសវន្តំ វិបុលោកាសសន្និវាសដ្ឋានំ។ តស្ស បន សប្បទេសតា មហាឱកាសតាយាតិ វុត្តំ **“មហន្តំ ឱកាស”**ន្តិ។

២៦៥. **យង្គេស្សន្តីតិ** “សភយសមុដ្ឋាន”ន្តិ សញ្ញាទានវសេន ចិត្តំ ចេតេស្សន្តិ, តាសេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **បរិច្ចជិស្សន្តីតិ** និព្ពិសិស្សន្តិ។ **មហល្លកោ**តិ ជាតិយា មហល្លកោ ជិណ្ណោ។ **ទុព្ពលោ**តិ ព្យាធិវសេន, បកតិយា វា ពលវិរហិតោ។

២៦៧. និវាបសទិសតាយ **និវាបោតិ វា**។ លោកបរិយាបន្នំ ហុត្វា កិលេសេហិ អាមសិតព្ពតាយ **លោកាមិសានីតិ វា**។ វដ្ដេ អាមិសភូតត្តា **វដ្ដាមិសភូតានំ។ វសំ វត្តេតី**តិ កាមគុណេហិ កាមគុណេ គិទ្ធេ សត្តេ តស្សេវ គេធស្ស វសេន អត្តនោ វសេ វត្តេតីតិ។ តេនាហ –

“អន្តលិក្ខចរោ បាសោ, យ្វាយំ ចរតិ មានសោ;
តេន តំ ពាធយិស្សាមិ, ន មេ សមណ មោក្ខសី”តិ។ (សំ. និ. ១.១៥១; មហាវ. ៣៣);

អយន្តិ បឋមមិគជាតូបមា។ វានបត្ថស្ស សតោរ បបញ្ចបវត្តិកាទិសបុត្តទារនិក្ខមនំ សន្ធាយាហ “**សបុត្តភរិយបព្ពជ្ជាយា**”តិ។

២៦៨. កាមតោ ចិត្តស្ស វិមុត្តិ ឥធ ចេតោវិមុត្តីតិ អធិប្បេតាតិ អាហ “**ចេតោវិមុត្តិ នាម…បេ.… ឧប្បន្នអជ្ឈាសយោ**”តិ។ កាមេ វិស្សជ្ជេត្វា បុន តត្ថ និមុគ្គតាយ ទុតិយសមណព្រាហ្មណា ទុតិយមិគជាតូបមា វុត្តា។

២៦៩. តតិយសមណព្រាហ្មណា យថាបរិច្ចត្តេ កាមេ បរិច្ចជិត្វា ឯវ ឋិតា, ន ទុតិយា វិយ តត្ថ និមុគ្គាតិ អធិប្បាយេន “**កឹ បន តេ អកំសូ**”តិ បុច្ឆតិ។ ឥតរេ កាមំ ឧជុកំ កាមគុណេសុ ន និមុគ្គា, បរិយាយេន បន និមុគ្គា ទិដ្ឋិជាលេន ច អជ្ឈោត្ថដាតិ ទស្សេន្តោ “**គាមនិគមជនបទរាជធានិយោ**”តិអាទិមាហ។ ទិដ្ឋិជាលម្បិ តណ្ហាជាលានុគតមេវាតិ អាហ “**មារស្ស បាបិមតោ ទិដ្ឋិជាលេន បរិក្ខិបិត្វា**”តិ។

២៧១. ខន្ធកិលេសាភិសង្ខារមារា វា ឥធ **មារ**គ្គហណេន គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អក្ខីនិ ភិន្ទិ** ទដ្ឋុំ អសមត្ថភាវាបាទនេន។ តេនាហ “**វិបស្សនាបាទកជ្ឈាន**”ន្តិអាទិ។ កិញ្ចាបិ មារោ យំ កិញ្ចិ ឈានំ សមាបន្នស្សបិ ភិក្ខុនោ ចិត្តំ ឥមំ នាម អារម្មណំ និស្សាយ វត្តតីតិ ន ជានាតិ, ឥធាធិប្បេតស្ស បន ភិក្ខុនោ វសេន “**វិបស្សនាបាទកជ្ឈាន**”ន្តិ វុត្តំ។ **តេនេវ បរិយាយេនា**តិ “ន មារស្ស អក្ខីនិ ភិន្ទី”តិ ឯវមាទិនា យថាវុត្តបរិយាយេន។ **អទស្សនំ គតោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ចក្ខុស្ស បទំ បតិដ្ឋាតិ ច ឥធ អារម្មណំ អធិប្បេតំ តំ បរិគ្គយ្ហ បវត្តនតោតិ អាហ “**អប្បតិដ្ឋំ និរារម្មណ**”ន្តិ។ **សោ**តិ មារោ។ **ទិស្វា**តិ ទស្សនហេតុ។ យស្មា មគ្គេន ចតុសច្ចទស្សនហេតុ អាសវា ន បរិក្ខីណា។ ផលក្ខណេ ហិ តេ ខីណាតិ វុច្ចន្តីតិ។

លោកេតិ សត្តលោកេ សង្ខារលោកេ ច។ **សត្តវិសត្តភាវេនា**តិ លគ្គភាវេន ចេវ សវិសេសំ អាសត្តភាវេន ច។ **អថ វា**តិអាទិនា **និទ្ទេសនយវសេន** (មហានិ. ៣, ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២២, ២៣; ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១២៤) វិសត្តិកាបទំ និទ្ទិសតិ។ **វិសតា**តិ វិត្ថដា រូបាទីសុ តេភូមកធម្មេសុ ព្យាបនវសេន **វិសដា**តិ បុរិមវចនមេវ តការស្ស ដការំ កត្វា វុត្តំ។ **វិសាលា**តិ វិបុលា។ **វិសក្កតី**តិ បរិសក្កតិ សហតិ។ រត្តោ ហិ រាគវត្ថុនា បាទេន តាលិយមានោបិ សហតិ។ ឱសក្កនំ, វិប្ផន្ទនំ វា **វិសក្កន**ន្តិបិ វទន្តិ។ **វិសំហរតី**តិ យថា តថា កាមេសុ អានិសំសំ ទស្សេន្តី វិវិធេហិ អាការេហិ នេក្ខម្មាភិមុខប្បវត្តិតោ ចិត្តំ សំហរតិ សង្ខិបតិ, វិសំ វា ទុក្ខំ, តំ ហរតិ ឧបនេតីតិ អត្ថោ។ **វិសំវាទិកា**តិ អនិច្ចាទី និច្ចាទិតោ គណ្ហាបេន្តី វិសំវាទិកា ហោតិ។ ទុក្ខនិព្ពត្តកស្ស កម្មស្ស ហេតុភាវតោ **វិសមូលា**, វិសំ វា ទុក្ខទុក្ខាទិភូតា វេទនា មូលំ ឯតិស្សាតិ **វិសមូលា**។ ទុក្ខសមុទយត្តា វិសំ ផលំ ឯតិស្សាតិ **វិសផលា**។ តណ្ហាយ រូបាទិកស្ស ទុក្ខស្សេវ បរិភោគោ ហោតិ, ន អមតស្សាតិ សា “**វិសបរិភោគា**”តិ វុត្តា។ សព្ពត្ថ និរុត្តិវសេន សទ្ទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ យោ បនេត្ថ បធានោ អត្ថោ, តំ ទស្សេតុំ បុន “**វិសាលា វា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **និត្តិណ្ណោ ឧត្តិណ្ណោ**តិ ឧបសគ្គវសេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ និរវសេសតោ វា តិណ្ណោ **និត្តិណ្ណោ**។ តេន តេន មគ្គេន ឧទ្ធមុទ្ធំ តិណ្ណោ **ឧត្តិណ្ណោ**។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

និវាបសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. បាសរាសិសុត្តវណ្ណនា

២៧២. **សាធុមយ**ន្តិ ឯត្ថ **សាធុ**-សទ្ទោ អាយាចនត្ថោ, ន “សាធាវុសោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៨២) វិយ អភិនន្ទនាទិអត្ថោតិ អាហ “**អាយាចន្តា**”តិ។ តេនាហ បាឡិយំ “លភេយ្យាមា”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន**

សក្កោន្តិ, កស្មា? **ពុទ្ធា ហិ គរូ ហោន្តិ**, បរមគរូ ឧត្តមំ គារវដ្ឋានំ, ន យថា តថា ឧបសង្កមនីយា។ តេនាហ “**ឯកចារិកោ សីហោ**”តិអាទិ។

“**បាកដកិរិយាយា**”តិ សង្ខេបេន វុត្តំ វិវរិតុំ “**យំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ភគវា សព្ពកាលំ កិមេវមកាសីតិ? ន សព្ពកាលមេវមកាសិ។ យទា បន អកាសិ, តំ ទស្សេតុំ “**ភគវា បឋមពោធិយ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **មនុស្សត្តភាវេ**តិ តមិនា បុរិសត្តភាវំ ឧល្លិង្គេតិ។ **ធនបរិច្ចាគោ កតោ នាម នត្ថិ** ភគវតោ ធរមានកាលេតិ អធិប្បាយោ។

មាលាកចវរន្តិ មិលាតមាលាកចវរំ។ **រជោជល្លំ ន ឧបលិម្បតិ** អច្ចន្តរជវិភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ “សុខុមត្តា ឆវិយា កាយេ រជោជល្លំ ន លិម្បតី”តិ។ យទិ ឯវំ កស្មា ភគវា នហាយតីតិ អាហ “**ឧតុគ្គហណត្ថ**”ន្តិ។

វិហារោតិ ជេតវនវិហារោ។ **វីសតិឧសភំ** គាវុតស្ស ចតុត្ថោ ភាគោតិ វទន្តិ។ **កទាចី**តិ កស្មិញ្ចិ ពុទ្ធុប្បាទេ។ **អចលមេវា**តិ អបរិវត្តមេវ អនញ្ញភាវតោ, មញ្ចានំ បន អប្បមហន្តតាហិ បាទានំ បតិដ្ឋិតដ្ឋានស្ស ហានិវឌ្ឍិយោ ហោន្តិយេវ។

យន្តនាឡិកាហិ បរិបុណ្ណសុវណ្ណរសធារាហិ។ **ន្ហានវត្ត**ន្តិ “បព្ពជិតេន នាម ឯវំ ន្ហាយិតព្ព”ន្តិ នហានចារិត្តំ ទស្សេត្វា។ យស្មា ភគវតោ សរីរំ សុធន្តចាមីករសមានវណ្ណំ សុបរិសោធិតបវាឡរុចិរករចរណាវរំ សុវិសុទ្ធនីលរតនាវឡិសទិសកេសតនុរុហំ, តស្មា តហំ តហំ វិនិស្សតជាតិហិង្គុលករសូបសោភិតំ ឧបរិ មហគ្ឃរតនាវឡិសញ្ឆាទិតំ ជង្គមមិវ កនកគិរិសិខរំ វិរោចិត្ថ។ តស្មិញ្ច សមយេ ទសពលស្ស សរីរតោ និក្ខមិត្វា ឆព្ពណ្ណរស្មិយោ សមន្តតោ អសីតិហត្ថប្បមាណេ បទេសេ អាធាវន្តិ វិធាវន្តិ រតនាវឡិរតនទាម-រតនចុណ្ណ-វិប្បកិណ្ណំ វិយ, បសារិតរតនចិត្តកញ្ចនបដ្ដមិវ, អាសិញ្ចមានលាខារសធារា-ចិតមិវ , ឧក្កាសតនិបាតសមាកុលមិវ, និរន្តរំ វិប្បកិណ្ណ-កណិការ-កិង្កិណិក-បុប្ផមិវ, វាយុវេគសមុទ្ធត-ចិនបិដ្ឋចុណ្ណ-រញ្ជិតមិវ, ឥន្ទធនុ-វិជ្ជុលតា-វិតានសន្ថតមិវ, គគនតលំ តំ ឋានំ បវនញ្ច សម្មា ផរន្តិ។ តេន វុត្តំ “**វណ្ណភូមិ នាមេសា**”តិអាទិ។ **អត្ថ**ន្តិ ឧបមេយ្យត្ថំ។ **ឧបមាយោ**តិ “ឦទិសោ ច ហោតី”តិ យថារហំ តទនុច្ឆវិកា ឧបមា។ **ការណានី**តិ ឧបមុបមេយ្យសម្ពន្ធវិភាវនានិ ការណានិ។ **បូរេត្វា**តិ វណ្ណនំ បរិបុណ្ណំ កត្វា។ **ថាមោ វេទិតព្ពោ** “អតិត្ថេ បក្ខន្ទោ”តិ អវត្តព្ពត្តា។

២៧៣. **កណ្ណិកា**តិ សរីរគតពិន្ទុកតានិ មណ្ឌលានិ។ **បរិក្ខារភណ្ឌ**ន្តិ ឧត្តរាសង្គំ សង្ឃាដិញ្ច សន្ធាយ វទតិ។ កឹ បនាយំ នយោ ពុទ្ធានម្បិ សរីរេ ហោតីតិ? ន ហោតិ, វត្តទស្សនត្ថំ បនេតំ កតន្តិ ទស្សេតុំ “**ពុទ្ធានំ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ គមនវសេន កាយស្សាភិនីហរណំ **គមនាភិហារោ**។ យថាធិប្បាយាវត្តនំ **អធិប្បាយកោបនំ**។

អញ្ញតរាយ បារមិយាតិ នេក្ខម្មបារមិយា។ វីរិយបារមិយាតិ អបរេ។ **មហាភិនិក្ខមនស្សា**តិ មហន្តស្ស ចរិមភវេ អភិនិក្ខមនស្ស។ តញ្ហិ មហន្តំ ភោគក្ខន្ធំ មហន្តញ្ច ញាតិបរិវដ្ដំ មហន្តញ្ច ចក្កវត្តិសិរឹ បជហិត្វា សទេវកស្ស លោកស្ស សមារកស្ស ច អចិន្តេយ្យាបរិមេយ្យភេទស្ស មហតោ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ បវត្តត្តា មហនីយតាយ ច មហន្តំ អភិនិក្ខមនន្តិ វុច្ចតិ។

បុរិមោតិ “កតមាយ នុ កថាយ សន្និសិន្នា ភវថា”តិ ឯវំ វុត្តអត្ថោ។ **កា ច បន វោ**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកេ។ តេន យថាបុច្ឆិតាយ កថាយ វក្ខមានំ វិប្បកតភាវំ ជោតេតិ។ **បន**-សទ្ទោ វចនាលង្ការេ។ យាយ ហិ កថាយ តេ ភិក្ខូ សន្និសិន្នា, សា ឯវ អន្តរាកថាភូតា វិប្បកតា វិសេសេន បុន បុច្ឆីយតិ។ **អញ្ញា**តិ អន្តរា-សទ្ទស្ស អត្ថមាហ។ អញ្ញត្ថោ ហិ អយំ អន្តរា-សទ្ទោ “ភូមន្តរំ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា) សមយន្តរ”ន្តិអាទីសុ វិយ, **អន្តរា**តិ វា វេមជ្ឈេតិ អត្ថោ។ **ទសកថាវត្ថុនិស្សិតា**តិ “កឹ សីលំ នាម, កថញ្ច បូរេតព្ពំ, កានិ ចស្ស សំកិលេសវោទានានី”តិអាទិនា អប្បិច្ឆាទិនិស្សិតា សីលាទិនិស្សិតា ច កថា។ **អរិយោ**តិ និទ្ទោសោ។ អថ វា អត្ថកាមេហិ អរណីយោតិ **អរិយោ**, អរិយានំ អយន្តិ វា **អរិយោ**តិ។ ភាវនាមនសិការវសេន **តុណ្ហី** ភវន្តិ, ន ឯកច្ចពាហិរកបព្ពជិតា វិយ មូគព្ពតសមាទានេន។ **ទុតិយជ្ឈានម្បិ អរិយោ តុណ្ហីភាវោ** វចីសង្ខារបហានតោ។ **មូលកម្មដ្ឋាន**ន្តិ បារិហារិយ កម្មដ្ឋានម្បិ។ **ឈាន**ន្តិ ទុតិយជ្ឈានំ។

២៧៤. “សន្និបតិតានំ វោ, ភិក្ខវេ, ទ្វយ”ន្តិ (ម. និ. ១.២៧៣; ឧទា. ១២, ២៨, ២៩) អដ្ឋុប្បត្តិវសេន ទេសនា បវត្តាតិ តស្សា ឧបរិទេសនាយ សម្ពន្ធំ ទស្សេតុំ “**ទ្វេមា, ភិក្ខវេ, បរិយេសនាតិ កោ អនុសន្ធី**”តិ អនុសន្ធឹ បុច្ឆតិ។ **អយំ តុម្ហាកំ បរិយេសនា**តិ យា មហាភិនិក្ខមនបដិពទ្ធា ធម្មី កថា, សា តុម្ហាកំ ធម្មបរិយេសនា ធម្មវិចារណា អរិយបរិយេសនា នាម។ **អបាយមគ្គ**ន្តិ អនត្ថាវហំ មគ្គំ។ **ឧទ្ទេសានុក្កមំ ភិន្ទិត្វា**តិ ឧទ្ទេសានុបុព្ពឹ

លង្ឃិត្វា។ **ធម្ម**-សទ្ទោ “អមោសធម្មំ និព្ពាន”ន្តិអាទីសុ វិយ បកតិបរិយាយោ។ **ជាយនសភាវោ**តិ ជាយនបកតិកោតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។

សព្ពត្ថាតិ យថា “បុត្តភរិយ”ន្តិ ទ្វន្ទសមាសវសេន ឯកត្តំ, ឯស នយោ សព្ពត្ថ “ទាសិទាស”ន្តិអាទីសុ សព្ពបទេសុ។ បរតោ វិការំ អនាបជ្ជិត្វា សព្ពទា ជាតរូបមេវ ហោតីតិ **ជាតរូបំ**, សុវណ្ណំ។ ធវលសភាវតាយ រញ្ជីយតីតិ **រជតំ**, រូបិយំ។ ឥធ បន សុវណ្ណំ ឋបេត្វា យំ កិញ្ចិ ឧបភោគបរិភោគារហំ រជតំតេវ គហិតំ។ ឧបធីយតិ ឯត្ថ ទុក្ខន្តិ **ឧបធយោ។ ចុតិសង្ខាតំ មរណ**ន្តិ ឯកភវបរិយាបន្នំ ខន្ធនិរោធសង្ខាតំ មរណមាហ។ ខណិកនិរោធោ បន ខណេ ខណេ។ តេនាហ **“សត្តានំ វិយា”**តិ។ **សំកិលិស្សតី**តិ ទូសវសេន វិយ អត្តានំ ទូសិស្សតិ។ តេនាហ ភគវា – “បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, ជាតរូបស្ស ឧបក្កិលេសា អយោ លោហ”ន្តិអាទិ (អ. និ. ៥.២៣)។ **មលំ គហេត្វា**តិ យេហិ សហយោគតោ មលិនំ ហោតិ, តេសំ មលិនភាវបច្ចយានំ វសេន មលំ គហេត្វា។ ជីរណតោ ជរាធម្មវារេ ជាតរូបំ គហិតន្តិ យោជនា។ យេ បន ជាតិធម្មវារេបិ ជាតរូបំ ន បឋន្តិ, តេសំ ឥតរេសំ វិយ ជីរណធម្មវារេ សរូបតោ អនាគតម្បិ ឧបធិគ្គហណេន គហិតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បរិគ្គហេ ឋិតានំ បន វសេន វុច្ចមានេ អបាកដានម្បិ ជាតិជរាមរណានំ វសេន យោជនា លព្ភតេវ។ ជាតរូបសីសេន ចេត្ថ សព្ពស្សបិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធស្ស គហណំ ទដ្ឋព្ពំ, បុត្តភរិយាទិគ្គហណេន វិយ មិត្តាមច្ចាទិគ្គហណំ។

២៧៥. អរិយេហិ បរិយេសនា, អរិយានំ បរិយេសនាតិ វា **អរិយបរិយេសនា**តិ សមាសទ្វយំ ទស្សេតិ **“អយំ, ភិក្ខវេ”**តិអាទិនា។

២៧៦. **មូលតោ បដ្ឋាយា**តិ យំ មហាភិនិក្ខមនស្ស មូលភាវេសុអាទីនវទស្សនំ, តតោ បដ្ឋាយ។ យស្មា តេ ភិក្ខូ តត្ថ មហាភិនិក្ខមនកថាយ សន្និសិន្នា, សា ច នេសំ អន្តរាកថា វិប្បកតា, តស្មា ភគវា តេសំ មូលតោ បដ្ឋាយ មហាភិនិក្ខមនកថំ កថេតុំ អារភិ។ **អហម្បិ បុព្ពេ**តិ វិសេសវចនំ អបរិបក្កញាណេន សយំ ចរិមភវេ តីសុ បាសាទេសុ តិវិធនាដកបរិវារស្ស ទិព្ពសម្បត្តិសទិសាយ មហាសម្បត្តិយា អនុភវនំ, អភិនិក្ខមិត្វា បធានបទហនវសេន អត្តកិលមថានុយោគញ្ច សន្ធាយាហ។ **អនរិយបរិយេសនំ បរិយេសិ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បញ្ចវគ្គិយាបី**តិ យថាសកំ គិហិភោគំ អនុយុត្តា តំ បហាយ បព្ពជិត្វា អត្តកិលមថានុយោគេ ឋិតា សត្ថុ ធម្មចក្កបវត្តនទេសនាយ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៣; បដិ. ម. ២.៣០) តម្បិ បហាយ អរិយបរិយេសនំ បរិយេសីសូតិ។

២៧៧. កាមំ **ទហរ**-សទ្ទោ “ទហរំ កុមារំ មន្ទំ ឧត្តានសេយ្យក”ន្តិ (ម. និ. ១.៤៩៦) ឯត្ថ ពាលទារកេ អាគតោ, “ភទ្រេន យោព្ពនេន សមន្នាគតោ”តិ បន វក្ខមានត្តា យុវាវត្ថា ឥធ ទហរ-សទ្ទេន វុត្តាតិ អាហ **“តរុណោវ សមានោ”**តិ។ **បឋមវយេន** ឯកូនតឹសវយត្តា។ ជាតិយា ហិ យាវ តេត្តឹសវយា បឋមវយោ។ **អនាទរត្ថេ សាមិវចនំ** យថា “ទេវទត្តស្ស រុទន្តស្ស បព្ពជី”តិ។ កាមំ អស្សុមុខុនំ រោទនំ, តំ **អស្សុមុខាន**ន្តិ ឥមិនា បកាសិតំ, តំ បន វត្វា **“រុទន្តាន”**ន្តិ វចនំ ពលវសោកសមុដ្ឋានំ អារោទនវត្ថុំ បកាសេតីតិ អាហ **“កន្ទិត្វា រោទមានាន”**ន្តិ។ **កឹ កុសលន្តិ គវេសមានោ**តិ កិន្តិ សព្ពសោ អវជ្ជរហិតំ ឯកន្ត និយ្យានិកំ បរិយេសមានោ។ **វរបទ**ន្តិ វដ្ដទុក្ខនិស្សរណត្ថិកេហិ ឯកន្តេន វរណីយដ្ឋេន វរំ, បដិ្ឋតព្ពដ្ឋេន បទំ។ តុង្គសរីរតាយ ទីឃោ, បិង្គលចក្ខុតាយ បិង្គលោតិ **ទីឃបិង្គលោ។ ធម្មោ**តិ វិនយោ, សមយោតិ អត្ថោ។ **សុត្វាវ ឧគ្គណ្ហិ**ន្តិ តេន វុច្ចមានស្ស សវនមត្តេនេវ ឧគ្គណ្ហឹ វាចុគ្គតំ អកាសឹ។

បដិលបនមត្តកេនាតិ បុន លបនមត្តកេន។ ជានាមីតិ ញាណោ, ញាណោតិ វាទោ ញាណវាទោ, តំ **ញាណវាទំ**។ “វទាមី”តិ អាគតត្តា **អដ្ឋកថាយំ “ជានាមី”**តិ ឧត្តមបុរិសវសេន អត្ថោ វុត្តោ។ **អញ្ញេបិ ពហូ**តិ អញ្ញេបិ ពហូ មម តថាភាវំ ជានន្តា “អយំ ឥមំ ធម្មំ ជានាតី”តិ, “អកម្បនីយតាយ ថិរោ”តិ វា ឯវំ វទន្តិ។ **លាភីតិ អញ្ញាសី**តិ ធម្មស្ស ឧទ្ទិសនេន មហាបញ្ញតាយ “អយំ អត្តនា គតមគ្គំ បវេទេតិ, ន អនុស្សុតិកោ”តិ អញ្ញាសិ។ **អស្សា**តិ ពោធិសត្តស្ស។ **ឯតទហោសី**តិ ឯតំ “ន ខោ អាឡារោ កាលាមោ”តិអាទិ មនសិ អហោសិ, ចិន្តេសីតិ អត្ថោ។

ហេដ្ឋិមសមាបត្តីហិ វិនា ឧបរិមសមាបត្តីនំ សម្បាទនស្ស អសម្ភវតោ **“សត្ត សមាបត្តិយោ មំ ជានាបេសី”**តិ អាហ។ **បយោគំ ករេយ្យ**ន្តិ ភាវនំ អនុយុញ្ជេយ្យន្តិ អត្ថោ។ **ឯវមាហា**តិ ឯវំ “អហំ, អាវុសោ”តិអាទិមាហ, សត្តន្នំ សមាបត្តីនំ អធិគមំ បច្ចញ្ញាសីតិ អត្ថោ។

អនុសូយកោតិ អនិស្សុកី។ តេន មហាបុរិសេ បសាទំ បវេទេសិ។ ពោធិសត្តស្ស តា សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា ឋិតស្ស បុរិមជាតិបរិចយេន ញាណស្ស ច មហន្តតាយ តាសំ គតិ ច អភិសម្បរាយោ ច ឧបដ្ឋាសិ ។ តេន

“វដ្ដបរិយាបន្នា ឯវេតា”តិ និច្ឆយោ ឧទបាទិ។ តេនាហ “**នាយំ ធម្មោ និព្ពិទាយា**”តិអាទិ។ ឯកច្ចានំ វិរាគភាវនាសមតិក្កមាវហោបិ នេវ តេសម្បិ អច្ចន្តាយ សមតិក្កមាវហោ, សយញ្ច វដ្ដបរិយាបន្នោយេវ, តស្មា នេវ វដ្ដេ និព្ពិទ្ទនត្ថាយ, យទគ្គេន ន និព្ពិទាយ, តទគ្គេន ន វិរជ្ជនត្ថាយ, រាគាទីនំ បាបធម្មានំ ន និរុជ្ឈនត្ថាយ, ន ឧបសមត្ថាយ, តស្មា តំ អភិញ្ញេយ្យធម្មំ ន អភិជាននត្ថាយ...បេ.... សំវត្តតីតិ យោជនា។

យាវទេវ អាកិញ្ចញ្ញាយតនុបបត្តិយាតិ សត្តសុ សមាបត្តីសុ ឧក្កដ្ឋំ គហេត្វា វទតិ។ ឧដ្ឋាយ សមុដ្ឋាយ អចុតិធម្មំ បរិយេសិតុំ យុត្តត្តា តញ្ច អនតិក្កន្តជាតិធម្មមេវាតិ មហាសត្តោ បជហតីតិ អាហ “**យញ្ច ឋានំ បាបេតី**”តិអាទិ។ **តតោ បដ្ឋាយា**តិ យទា សមាបត្តិធម្មស្ស គតិញ្ច អភិសម្បរាយញ្ច អព្ភញ្ញាសិ, តតោ បដ្ឋាយ។ **មគ្គិកាវសេនា**តិ ភោជនស្ស មគ្គិកាមិស្សតាវសេន។ **មនំ ន ឧប្បាទេតិ** ភុញ្ជិតុន្តិ អធិប្បាយោ។ **មហន្តេន ឧស្សាហេនា**តិ ឥទំ កតិបាហំ តត្ថ ភាវនានុយោគមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន អញ្ញេសំ វិយ កសិណបរិកម្មាទិករណំ។ ន ហិ អន្តិមភវិកពោធិសត្តានំ សមាបត្តិនិព្ពត្តនេ ភារិយំ នាម។ **អនលង្ករិត្វា**តិ អនុ អនុ អលំកត្វា បុនប្បុនំ “ឥមិនា ន កិញ្ចិ បយោជន”ន្តិ កត្វា។

២៧៨. វាចាយ ឧគ្គហិតមត្តោវាតិ ឯត្ថ បុព្ពេ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

២៧៩. មហាវេលា វិយ **មហាវេលា,** វិបុលវាលិកបុញ្ជតាយ មហន្តោ វេលាតដោ វិយាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**មហាវាលិករាសីតិ អត្ថោ**”តិ។ ឧរុ មរុ សិកតា វាលុកា វណ្ណុ វាលិកាតិ ឥមេ សទ្ទា សមានត្ថា, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។

សេនា និគច្ឆិ និវិសិ ឯត្ថាតិ **សេនានិគមោ,** សេនាយ និវិដ្ឋដ្ឋានំ។ **សេនានិគាមោ**តិ បន អយំ សមញ្ញា អបរកាលិកា។ គោចរគាមនិទស្សនញ្ចេតំ។ **ឧបរិសុត្តស្មិន្តិ** មហាសច្ចកសុត្តេ។ **ឥធ បន ពោធិបល្លង្កោ អធិប្បេតោ** អរិយបរិយេសនាយ វុច្ចមានត្តា។

២៨០. “ញាណទស្សន”ន្តិ ច ឯកជ្ឈំ គហិតបទទ្វយវិសយវិសេសស្ស អនាមដ្ឋត្តា “មេ”តិ ច គហិតត្តា អនវសេសញេយ្យាវពោធនសមត្ថមេវ ញាណវិសេសំ ពោធេតិ, ន ញាណមត្តំ, ន ទស្សនមត្តន្តិ អាហ “**សព្ពធម្មទស្សនសមត្ថញ្ច មេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ឧទបាទី**”តិ។ **អកុប្បតាយា**តិ វិមោក្ខន្តតាយ សព្ពសោ បដិបក្ខធម្មេហិ អសង្ខោភនីយតាយ។ តេនាហ “**រាគាទីហិ ន កុប្បតី**”តិ។ អារម្មណសន្តតាយបិ ឥតរារម្មណានំ អត្ថិ វិសេសោ យថា តំ “អានេញ្ជវិហារេ”តិ អាហ “**អកុប្បារម្មណតាយ ចា**”តិ។ **បច្ចវេក្ខណញាណម្បី**តិ ន កេវលំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ, អថ ខោ យថាធិគតេ បដិវេធសទ្ធម្មេ ឯកូនវីសតិវិធបច្ចវេក្ខណញាណម្បិ។

២៨១. **បដិវិទ្ធោតិ** (ទី. និ. ដី. ២.៦៤; សំ. និ. ដី. ១.១.១៧២; សារត្ថ. ដី. មហាវគ្គ ៣.៧) សយម្ភុញាណេន “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា បដិមុខំ និព្ពិជ្ឈនវសេន បត្តោ, យថាភូតំ អវពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **គម្ភីរោ**តិ មហាសមុទ្ទោ វិយ មកសតុណ្ឌសូចិយា អញ្ញត្រ សមុបចិតបរិបក្កញាណសម្ភារេហិ អញ្ញេសំ ញាណេន អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋោ។ តេនាហ “**ឧត្តានភាវបដិក្ខេបវចនមេត**”ន្តិ។ យោ អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋោ, សោ ឱគាហិតុមសក្កុណេយ្យតាយ សរូបតោ ច បស្សិតុំ ន សក្កាតិ អាហ “**គម្ភីរត្តាវ ទុទ្ទសោ**”តិ។ **ទុក្ខេន ទដ្ឋព្ពោ**តិ កិច្ឆេន កេនចិទេវ ទដ្ឋព្ពោ។ យំ បន ទដ្ឋមេវ ន សក្កា, តស្ស ឱគាហេត្វា អនុ អនុ ពុជ្ឈនេ កថា ឯវ នត្ថីតិ អាហ “**ទុទ្ទសត្តាវ ទុរនុពោធោ**”តិ។ **ទុក្ខេន អវពុជ្ឈិតព្ពោ** អវពោធស្ស ទុក្ករភាវតោ។ ឥមស្មិំ ឋានេ – “តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ, កតមំ នុ ខោ ទុក្ករតរំ វា ទុរភិសម្ភវតរំ វា”តិ **សុត្តបទំ** (សំ. និ. ៥.១១១៥) វត្តព្ពំ។ សន្តារម្មណតាយ វា **សន្តោ។** និព្ពុតសព្ពបរិឡាហតាយ **និព្ពុតោ**។ បធានភាវំ នីតោតិ វា **បណីតោ**។ អតិត្តិករដ្ឋេន **អតប្បកោ** សាទុរសភោជនំ វិយ។ ឯត្ថ ច និរោធសច្ចំ សន្តំ អារម្មណន្តិ **សន្តារម្មណំ,** មគ្គសច្ចំ សន្តំ សន្តារម្មណញ្ចាតិ **សន្តារម្មណំ**។ អនុបសន្តសភាវានំ កិលេសានំ សង្ខារានញ្ច អភាវតោ និព្ពុតសព្ពបរិឡាហតាយ សន្តបណីតភាវេនេវ ច អសេចនកតាយ អតប្បកតា ទដ្ឋព្ពា។ តេនាហ “**ឥទំ ទ្វយំ លោកុត្តរមេវ សន្ធាយ វុត្ត**”ន្តិ។ ឧត្តមញាណវិសយត្តា **ន តក្កេន អវចរិតព្ពោ,** តតោ ឯវ និបុណញាណគោចរតាយ ច **សណ្ហោ**។ សុខុមសភាវត្តា ច **និបុណោ,** ពាលានំ អវិសយត្តា បណ្ឌិតេហិ ឯវ វេទិតព្ពោតិ **បណ្ឌិតវេទនីយោ**។ អាលីយន្តិ អភិរមិតព្ពដ្ឋេន សេវីយន្តីតិ **អាលយា,** បញ្ច កាមគុណា។ អាលយន្តិ អល្លីយន្តី អភិរមណវសេន សេវន្តីតិ **អាលយា,** តណ្ហាវិចរិតានិ។ **រមន្តី**តិ រតី វិន្ទន្តិ កីឡន្តិ លឡន្តិ។ **អាលយរតា**តិ អាលយនិរតា។

ឋានំ សន្ធាយាតិ ឋាន-សទ្ទំ សន្ធាយ។ អត្ថតោ បន **ឋាន**ន្តិ ច បដិច្ចសមុប្បាទោ ឯវ អធិប្បេតោ។ តិដ្ឋតិ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ **ឋានំ,** សង្ខារាទីនំ បច្ចយភូតា អវិជ្ជាទយោ។ ឥមេសំ សង្ខារាទីនំ បច្ចយាតិ ឥទប្បច្ចយា, អវិជ្ជាទយោវ។ ឥទប្បច្ចយា ឯវ **ឥទប្បច្ចយតា** យថា “ទេវោ ឯវ ទេវតា”តិ, ឥទប្បច្ចយានំ វា អវិជ្ជាទីនំ អត្តនោ ផលំ បតិ បច្ចយភាវោ ឧប្បាទនសមត្ថតា **ឥទប្បច្ចយតា**។ តេន សមត្ថបច្ចយលក្ខណោ

បដិច្ចសមុប្បាទោ ទស្សិតោ ហោតិ។ បដិច្ច សមុប្បជ្ជតិ ផលំ ឯតស្មាតិ **បដិច្ចសមុប្បាទោ**។ បទទ្វយេនបិ
ធម្មានំ បច្ចយដ្ឋោ ឯវ វិភាវិតោ។ តេនាហ **“សង្ខារាទិបច្ចយានំ ឯតំ អធិវចន”**ន្តិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ
បន **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៥៧២-៥៧៣) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

សព្ពសង្ខារសមថោតិអាទិ សព្ពន្តិ សព្ពសង្ខារសមថាទិសទ្ទាភិធេយ្យំ សព្ពំ អត្ថតោ **និព្ពានមេវ**។ ឥទានិ
តស្ស និព្ពានភាវំ ទស្សេតុំ **“យស្មា ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ន្តិ និព្ពានំ។ **អាគម្មា**តិ បដិច្ច អរិយមគ្គស្ស អារម្មណ
បច្ចយភាវហេតុ។ **សម្មន្តី**តិ អប្បដិសន្ធិកូបសមវសេន សម្មន្តិ។ តថា សន្តា សវិសេសំ ឧបសន្តា នាម ហោន្តីតិ
អាហ **“វូបសម្មន្តី”**តិ។ ឯតេន “សព្ពេ សង្ខារា សម្មន្តិ ឯត្ថាតិ **សព្ពសង្ខារសមថោ**, និព្ពាន”ន្តិ ទស្សេតិ។
សព្ពសង្ខតវិសំយុត្តេ ច និព្ពានេ សព្ពសង្ខារវូបសមបរិយាយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ សេសបទេសុបិ
ឯសេវ នយោ។ **បដិនិស្សដ្ឋា**តិ សមុច្ឆេទវសេន បរិច្ចត្តា ហោន្តិ។ **សព្ពា តណ្ហា**តិ អដ្ឋសតប្បភេទា សព្ពាបិ
តណ្ហា។ **សព្ពេ កិលេសរាគា**តិ កាមរាគរូបរាគាទិភេទា សព្ពេបិ កិលេសភូតា រាគា, សព្ពេបិ វា កិលេសា ឥធ
“កិលេសរាគា”តិ វេទិតព្ពា, ន លោភវិសេសា ឯវ ចិត្តស្ស វិបរិណតភាវាបាទនតោ ។ យថាហ “រត្តម្បិ ចិត្តំ
វិបរិណតំ, ទុដ្ឋម្បិ ចិត្តំ វិបរិណតំ, មូឡ្ហម្បិ ចិត្តំ វិបរិណត”ន្តិ (បារា. ២៧១)។ **វិរជ្ជន្តី**តិ បលុជ្ជន្តិ។

ចិរនិសជ្ជាចិរភាសនេហិ បិដ្ឋិអាគិលាយនតាលុគលសោសាទិវសេន **កាយកិលមថោ** ចេវ **កាយវិហេសា** ច
វេទិតព្ពា។ សា ច ខោ ទេសនាយ អត្ថំ អជានន្តានំ វសេន វុត្តា, ជានន្តានំ បន ទេសនាយ កាយបរិស្សមោបិ
សត្ថុ អបរិស្សមោវ។ តេនាហ ភគវា – “ន ច មំ ធម្មាធិករណំ វិហេសេសី”តិ (ឧទា. ១០)។ តេនេវាហ **“យា អ
ជានន្តានំ ទេសនា នាម, សោ មម កិលមថោ អស្សា”**តិ។ **ឧភយ**ន្តិ ចិត្តកិលមថោ ចេវ ចិត្តវិហេសា ចាតិ
ឧភយម្បេតំ **ពុទ្ធានំ នត្ថិ** ពោធិមូលេយេវ សមុច្ឆិន្នត្តា។

អនុព្រូហនំ សម្បិណ្ឌនំ។ **សោ**តិ “អបិស្សុ”តិ និបាតោ។ **ម**ន្តិ បដិ-សទ្ទយោគេន សាមិអត្ថេ
ឧបយោគវចនន្តិ អាហ **“មមា”**តិ។ វុទ្ធិប្បត្តា វា អច្ឆរិយា **អនច្ឆរិយា**។ វុទ្ធិអត្ថោបិ ហិ អ-ការោ ហោតិ យថា “អ
សេក្ខា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ១១.តិកមាតិកា)។ កប្បានំ សតសហស្សំ ចត្តារិ ច អសង្ខេយ្យានិ សទេវកស្ស លោកស្ស
ធម្មសំវិភាគករណត្ថមេវ បារមិយោ បូរេត្វា ឥទានិ អធិគតធម្មរជ្ជស្ស តត្ថ អប្បោស្សុក្កតាបត្តិទីបនតា,
គាថាត្ថស្ស អច្ឆរិយតា, តស្ស វុទ្ធិប្បត្តិ ចាតិ វេទិតព្ពំ។ អត្ថទ្វារេន ហិ គាថានំ អនច្ឆរិយតា។ **គោចរា អហេសុ**ន្តិ
ឧបដ្ឋហេសុំ។ ឧបដ្ឋានញ្ច វិតក្កេតព្ពតាតិ អាហ **“បរិវិតក្កយិតព្ពតំ បាបុណីសូ”**តិ។

យទិ សុខាបដិបទាវ, កថំ កិច្ឆតាតិ អាហ **“បារមីបូរណកាលេ បនា”**តិអាទិ។ **ឯវមាទីនិ** ទុប្បរិច្ចជានិ
ទេន្តស្ស។ ហ-ឥតិ វា “ព្យត្ត”ន្តិ ឯតស្មឹ អត្ថេ និបាតោ។ ឯកំសត្ថេតិ កេចិ។ ហ ព្យត្តំ, ឯកំសេន វា អលំ
និប្បយោជនំ ឯវំ កិច្ឆេន អធិគតស្ស ធម្មស្ស ទេសិតន្តិ យោជនា។ **ហល**ន្តិ វា “អល”ន្តិ ឥមិនា សមានត្ថំ បទំ
“ហលន្តិ វទាមី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ដី. ២.៦៥; សំ. និ. ដី. ១.១.១៧២) វិយ។ **រាគទោសបរិផុដ្ឋេហី**តិ ផុដ្ឋវិសេន វិយ
សប្បេន រាគេន ទោសេន ច សម្ផុដ្ឋេហិ អភិភូតេហិ។ **រាគទោសានុគតេហី**តិ រាគេន ច ទោសេន ច អនុ
ពន្ធេហិ។

កាមរាគរត្តា ភវរាគរត្តា ច នីវរណេហិ និវុតតាយ, ទិដ្ឋិរាគរត្តា វិបរីតាភិនិវេសេន។ **ន ទក្ខន្តី**តិ យាថាវតោ
ធម្មំ ន បដិវិជ្ឈិស្សន្តិ។ **ឯវំ គាហាបេតុ**ន្តិ “អនិច្ច”ន្តិអាទិនា សភាវេន យាថាវតោ ធម្មំ ជានាបេតុំ។ រាគ
ទោសបរេតតាបិ នេសំ សម្មូឡ្ហភាវេនេវាតិ អាហ **“តមោខន្ធេន អាវុដា”**តិ។

២៨២. ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កតាបត្តិយា ការណំ វិភាវេតុំ **“កស្មា បនា”**តិអាទិនា សយមេវ ចោទនំ
សមុដ្ឋាបេតិ។ តត្ថ **អញ្ញាតវេសេនា**តិ ឥមស្ស ភគវតោ សាវកភាវូបគមនេន អញ្ញាតរូបេន។ តាបសវេសេនាតិ
កេចិ។ សោ បន អរហត្តាធិគមេនេវ វិគច្ឆេយ្យ។ តិវិធំ ការណំ អប្បោស្សុក្កតាបត្តិយា បដិបក្ខស្ស ពលវភាវោ,
ធម្មស្ស គម្ភីរតា, តត្ថ ច សាតិសយំ គារវន្តិ, តំ ទស្សេតុំ **“តស្ស ហី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ (តត្ថ **បដិបក្ខា** នាម
រាគាទយោ កិលេសា សម្មាបដិបត្តិយា អន្តរាយករត្តា។ តេសំ ពលវភាវតោ ចិរបរិភាវនាយ សត្តសន្តានតោ
ទុព្ពិសោធិយតាយ តេ សត្តេ មត្តហត្ថិនោ វិយ ទុព្ពលបុរិសំ អធិភវិត្វា អជ្ឈោត្ថរិត្វា អនយព្យសនំ អាបាទេន្តា
អនេកសតយោជនាយាមវិត្ថារំ សុនិចិតំ ឃនសន្និវេសំ កណ្ដកទុគ្គម្បិ អធិសេន្តិ។ ទូរប្បភេទទុច្ឆេជ្ជតាហិ
ទុព្ពិសោធិយតំ បន ទស្សេតុំ **“អថស្សា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ច អន្តោ អមដ្ឋតាយ **កញ្ជិយបុណ្ណា លាពុ**។ ចិ
របារិវាសិកតាយ **តក្កភរិតា ចាដិ**។ ស្នេហតិន្តទុព្ពលភាវេន **វសាបីតបិលោតិកា**។ តេលមិស្សិតតាយ
អញ្ជនមក្ខិតហត្ថោ ទុព្ពិសោធនីយា វុត្តា, ហីនូបមា ចេតា រូបបពន្ធភាវតោ អចិរកាលិកត្តា ច មលីនតាយ,
កិលេសសំកិលេសោ ឯវ បន ទុព្ពិសោធនីយតរោ អនាទិកាលិកត្តា អនុសយិតត្តា ច។ តេនាហ
“អតិសំកិលិដ្ឋា”តិ។ យថា ច ទុព្ពិសោធនីយតរតាយ, ឯវំ គម្ភីរទុទ្ទសទុរនុពោធានម្បិ វុត្តឧបមា ហីនូបមាវ)។

បដិបក្ខវិគមនេន គម្ភីរោបិ ធម្មោ សុបាកដោ ភវេយ្យ។ បដិបក្ខវិគមនំ បន សម្មាបដិបត្តិបដិពទ្ធំ, សា សទ្ធម្មស្សវនាធីនា។ តំ សត្ថរិ ធម្មេ ច បសាទាយត្តំ, សោ គរុដ្ឋានិយានំ អជ្ឈេសនហេតុកោតិ បនាឡិកាយ សត្តានំ ធម្មសម្បដិបត្តិយា ព្រហ្មយាចនានិមិត្តន្តិ តំ ទស្សេន្តោ **“អបិចា”**តិអាទិមាហ។

ឧបក្កិលេសភូតំ អប្បំ រាគាទិរជំ ឯតស្សាតិ អប្បរជំ, អប្បរជំ អក្ខិ បញ្ញាចក្ខុ យេសំ តេ តំសភាវាតិ កត្វា **អប្បរជក្ខជាតិកា**តិ អយមត្ថោ វិភាវិតោ **“បញ្ញាមយេ”**តិអាទិនា។ អប្បំ រាគាទិរជំ យេសំ តំសភាវា **អប្បរជក្ខជាតិកា**តិ ឯវម្បិ សទ្ទត្ថោ សម្ភវតិ។ ទានាទិទសបុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ សរណគមនបរហិតបរិណាមនេហិ សទ្ធិំ (ទ្វាទស ហោន្តីតិ) **“ទ្វាទសបុញ្ញកិរិយវសេនា”**តិ វុត្តំ។

រាគាទិមលេន **សមលេហិ** បូរណាទីហិ **ឆហិ សត្ថារេហិ** សត្ថុបដិញ្ញេហិ កព្ពរចនាវសេន ចិន្តាកវិអាទិភាវេ ឋត្វា តក្កបរិយាហតំ វីមំសានុចរិតំ សយំបដិភានំ **ចិន្តិតោ**។ តេ កិរ ពុទ្ធកោលាហលានុស្សវេន សញ្ជាតកុតូហលំ លោកំ វញ្ចេត្វា កោហញ្ញេ ឋត្វា សព្ពញ្ញុតំ បដិជានន្តា យំ កិញ្ចិ អធម្មំយេវ ធម្មោតិ ទីបេសុំ។ តេនាហ **“តេ ហិ បុរេតរំ ឧប្បជ្ជិត្វា”**តិអាទិ។ **អបាបុរេត**ន្តិ ឯតំ កស្សបស្ស ភគវតោ សាសនន្តរធានតោ បភុតិ បិហិតំ និព្ពាននគរស្ស មហាទ្វារំ អរិយមគ្គំ សទ្ធម្មទេសនាហត្ថេន អបាបុរ វិវរ។

សេលបព្ពតោ ឧច្ចោ ហោតិ ថិរោ ច, ន បំសុបព្ពតោ មិស្សកបព្ពតោ ចាតិ អាហ **“សេលេ យថា បព្ពតមុទ្ធនី”**តិ។ **ធម្មមយំ បាសាទ**ន្តិ លោកុត្តរធម្មមាហ។ សោ ហិ សព្ពសោ បសាទាវហោ, សព្ពធម្មេ អតិក្កម្ម អព្ភុគ្គតដ្ឋេន បាសាទសទិសោ ច។ បញ្ញាបរិយាយោ វា ឥធ **ធម្ម**-សទ្ទោ។ សា ហិ អព្ភុគ្គតដ្ឋេន “បាសាទោ”តិ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៦) និទ្ទិដ្ឋា។ តថា ចាហ –

> “បញ្ញាបាសាទមារុយ្ហ, អសោកោ សោកិនី បជំ;
> បព្ពតដ្ឋោវ ភូមដ្ឋេ, ធីរោ ពាលេ អវេក្ខតី”តិ។ (ធ. ប. ២៨);

ឧដ្ឋេហីតិ វា ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កតាសង្ខាតសង្កោចាបត្តិតោ កិលាសុភាវតោ ឧដ្ឋហ។

២៨៣. គរុដ្ឋានិយំ បយិរុបាសិត្វា គរុតរំ បយោជនំ ឧទ្ទិស្ស អភិបត្ថនា អជ្ឈេសនា, សាបិ អត្ថតោ យាចនាវ ហោតីតិ អាហ **“អជ្ឈេសនន្តិ យាចន”**ន្តិ។ បទេសវិសយំ ញាណទស្សនំ អហុត្វា ពុទ្ធានំយេវ អាវេណិកភាវតោ ឥទំ ញាណទ្វយំ “ពុទ្ធចក្ខូ”តិ វុច្ចតីតិ អាហ **“ឥមេសញ្ហិ ទ្វិន្នំ ញាណានំ ពុទ្ធចក្ខូតិ នាម”**ន្តិ។ **តិណ្ណំ មគ្គញាណាន**ន្តិ ហេដ្ឋិមានំ តិណ្ណំ មគ្គញាណានំ **“ធម្មចក្ខូ”**តិ នាមំ ចតុសច្ចធម្មទស្សនមត្តភាវតោ។ យតោ តានិ ញាណានិ វិជ្ជូបមភាវេន វុត្តានិ, អគ្គមគ្គញាណំ បន ញាណកិច្ចស្ស សិខាប្បត្តិយា ន ទស្សនមត្តំ ហោតីតិ “ធម្មចក្ខូ”តិ ន វុច្ចតិ, តតោ តំ វជិរូបមភាវេន វុត្តំ។ **វុត្តនយេនា**តិ “អប្បរជក្ខា”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេន។ យស្មា មន្ទកិលេសា **“អប្បរជក្ខា”**តិ វុត្តា, តស្មា ពហលកិលេសា **“មហារជក្ខា”**តិ វេទិតព្ពា។ បដិបក្ខវិធមនសមត្ថតាយ **តិក្ខានិ** សូរានិ វិសទានិ, វុត្តវិបរិយាយេន **មុទូនិ។ សទ្ធាទយោ អាការា**តិ សទ្ទហនាទិប្បការេ វទតិ។ **សុន្ទរា**តិ កល្យាណា។ **សម្មោហវិនោទនិយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៨១៤) បន “យេសំ អាសយាទយោ កោដ្ឋាសា សុន្ទរា, តេ ស្វាការា, វិបរីតា ទ្វាការា”តិ វុត្តំ, តំ ឥមាយ អត្ថវណ្ណនាយ អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ សមេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ការណំ** នាម បច្ចយាការោ, សច្ចានិ វា។

អយំ បនេត្ថ បាឡីតិ ឯត្ថ អប្បរជក្ខាទិបទានំ អត្ថវិភាវនេ អយំ តស្សត្ថស្ស វិភាវនី បាឡិ។ សទ្ធាទីនំ វិមុត្តិបរិបាចកធម្មានំ ពលវភាវោ តប្បដិបក្ខានំ បាបធម្មានំ ទុព្ពលភាវេនេវ ហោតិ, តេសញ្ច ពលវភាវោ សទ្ធាទីនំ ទុព្ពលភាវេនាតិ វិមុត្តិបរិបាចកធម្មានំ អត្ថិតានត្ថិតាវសេន អប្បរជក្ខមហារជក្ខតាទយោ បាឡិយំ វិភជិត្វា ទស្សិតា។ ខន្ធាទយោ ឯវ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន **លោកោ**។ សម្បត្តិភវភូតោ លោកោ **សម្បត្តិភវលោកោ**, សុគតិសង្ខាតោ ឧបបត្តិភវោ។ សម្បត្តិ សម្ភវតិ ឯតេនាតិ **សម្បត្តិសម្ភវលោកោ**។ សុគតិសំវត្តនិយោ កម្មភវោ។ ទុគ្គតិសង្ខាតឧបបត្តិភវទុគ្គតិ សំវត្តនិយកម្មភវា **វិបត្តិភវលោកវិបត្តិសម្ភវលោកា**។

បុន ឯកកទុកាទិវសេន លោកំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **“ឯកោ លោកោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ អាហារាទយោ វិយ ហិ អាហារដ្ឋិតិកា សង្ខារា លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោតិ។ ឯត្ថ **ឯកោ លោកោ សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា**តិ យាយំ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ កថាយ សព្ពសង្ខារានំ បច្ចយាយត្តវុត្តិ, តាយ សព្ពេ សង្ខារា ឯកោវ លោកោ ឯកវិធោ បការន្តរស្ស អភាវតោ។ **ទ្វេ លោកា**តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ នាមគ្គហណេន ចេត្ថ និព្ពានស្ស អគ្គហណំ តស្ស អលោកសភាវត្តា។ ននុ ច **អាហារដ្ឋិតិកា**តិ ឯត្ថ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ មគ្គផលានម្បិ លោកតា អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ បរិញ្ញេយ្យានំ ទុក្ខសច្ចធម្មានំ ឥធ “លោកោ”តិ អធិប្បេតត្តា។

អថ វា ន លុជ្ជតិ ន បលុជ្ជតីតិ យោ គហិតោ តថា ន ហោតិ, សោ លោកោតិ តំ-គហណរហិតានំ លោកុត្តរានំ នត្ថិ លោកតា។ ឧបាទានានំ អារម្មណភូតា ខន្ធា **ឧបាទានក្ខន្ធា។ ទសាយតនានី**តិ ទស រូបាយតនានិ។ សេស មេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

វិវដ្ដជ្ឈាសយស្ស អធិប្បេតត្តា តស្ស ច សព្ពំ តេភូមកកម្មំ គរហិតព្ពំ វជ្ជិតព្ពញ្ច ហុត្វា ឧបដ្ឋាតីតិ វុត្តំ "**សព្ពេ អភិសង្ខារា វជ្ជំ, សព្ពេ ភវគាមិកម្មា វជ្ជ**"ន្តិ។ អប្បរជក្ខមហារជក្ខាទីសុ បញ្ចសុ ទុកេសុ ឯកេកស្មិំ ទស ទស កត្វា "**បញ្ញាសាយ អាការេហិ ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ជានាតី**"តិ វុត្តំ។ អថ វា អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ បរោបរិយត្តំ ជានាតីតិ កត្វា តថា វុត្តំ។ ឯត្ថ ច អប្បរជក្ខាទិភព្វាទិវសេន អាវជ្ជេន្តស្ស ភគវតោ តេ សត្តា បុញ្ជបុញ្ជាវ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ, ន ឯកេកា។

ឧប្បលានិ ឯត្ថ សន្តីតិ **ឧប្បលិនី**, គច្ឆោបិ ជលាសយោបិ, ឥធ បន ជលាសយោ អធិប្បេតោតិ អាហ "**ឧប្បលវនេ**"តិ។ យានិ ឧទកស្ស អន្តោ និមុគ្គានេវ ហុត្វា បុសន្តិ វឌ្ឍន្តិ, តានិ **អន្តោនិមុគ្គបោសីនិ។ ទីបិតានី**តិ **អដ្ឋកថាយំ** បកាសិតានិ, ឥធេវ វា "អញ្ញានិបី"តិអាទិនា ភាសិតានិ។

ឧគ្ឃដិតញ្ញូតិ ឧគ្ឃដិតំ នាម ញាណុគ្ឃដនំ, ញាណេ ឧគ្ឃដិតមត្តេ ឯវ ជានាតីតិ អត្ថោ។ វិបញ្ចិតំ វិត្ថារិត មេវ អត្ថំ ជានាតីតិ **វិបញ្ចិតញ្ញូ**។ ឧទ្ទេសាទីហិ នេតព្ពោតិ **នេយ្យោ។ សហ ឧទាហដវេលាយា**តិ ឧទាហារេ ឧទាហដមត្តេយេវ។ **ធម្មាភិសមយោ**តិ ចតុសច្ចធម្មស្ស ញាណេន សទ្ធឹ អភិសមយោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ "ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា"តិអាទិនា នយេន សំខិត្តេន មាតិកាយ ឋបិយមានាយ ទេសនានុសារេន ញាណំ បេសេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិតុំ សមត្ថោ បុគ្គលោ "**ឧគ្ឃដិតញ្ញូ**"តិ វុច្ចតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ សំខិត្តេន មាតិកំ ឋបេត្វា វិត្ថារេន អត្ថេ វិភជិយមានេ អរហត្តំ បាបុណិតុំ សមត្ថោ បុគ្គលោ "**វិបញ្ចិតញ្ញូ**"តិ វុច្ចតិ។ **ឧទ្ទេសតោ**តិ ឧទ្ទេស ហេតុ, ឧទ្ទិសន្តស្ស, ឧទ្ទិសាបេន្តស្ស វាតិ អត្ថោ។ **បរិបុច្ឆតោ**តិ អត្ថំ បរិបុច្ឆន្តស្ស។ **អនុបុព្ពេន ធម្មាភិសមយោ ហោតី**តិ អនុក្កមេន អរហត្តប្បត្តិ ហោតិ។ **ន តាយ ជាតិយា ធម្មាភិសមយោ ហោតី**តិ តេន អត្តភាវេន មគ្គំ វា ផលំ វា អន្តមសោ ឈានំ វា វិបស្សនំ វា និព្ពត្តេតុំ ន សក្កោតិ។ **អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ បទបរមោ**តិ អយំ បុគ្គលោ ព្យញ្ជនបទមេវ បរមំ អស្សាតិ បទបរមោតិ វុច្ចតិ។

កម្មាវរណេនាតិ (វិភ. អដ្ឋ. ៨២៦) បញ្ចវិធេន អានន្តរិយកម្មេន។ **វិបាកាវរណេនា**តិ អហេតុក បដិសន្ធិយា។ យស្មា បន ទុហេតុកានម្បិ អរិយមគ្គបដិវេធោ នត្ថិ, តស្មា ទុហេតុកា បដិសន្ធិបិ "វិបាកាវរណ មេវា"តិ វេទិតព្ពា។ **កិលេសាវរណេនា**តិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិយា។ **អស្សទ្ធា**តិ ពុទ្ធាទីសុ សទ្ធារហិតា។ **អច្ឆន្ទិកា**តិ កត្តុកម្យតាកុសលច្ឆន្ទរហិតា។ ឧត្តរកុរុកា មនុស្សា អច្ឆន្ទិកដ្ឋានំ បវិដ្ឋា។ **ទុប្បញ្ញា**តិ ភវង្គបញ្ញាយ បរិហីនា។ ភវង្គបញ្ញាយ បន បរិបុណ្ណាយបិ យស្ស ភវង្គំ លោកុត្តរស្ស បច្ចយោ ន ហោតិ, សោបិ ទុប្បញ្ញោ ឯវ នាម។ **អភព្ពា និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តន្តិ** កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តនិយាមសង្ខាតំ មគ្គំ ឱក្កមិតុំ អធិគន្តុំ អភព្ពា។ **ន កម្មាវរណេនា**តិអាទីនិ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពានិ។

និព្ពានស្ស ទ្វារំ បរិសុទ្ធមគ្គោ។ **វិវរិត្វា ឋបិតោ** មហាករុណូបនិស្សយេន សយម្ភុញាណេន អធិគតត្តា។ **សទ្ធំ បមុញ្ចន្តូ**តិ អត្តនោ សទ្ធំ បវេសេន្តុ, សទ្ទហនាការំ ឧបដ្ឋបេន្តូតិ អត្ថោ។ សុខេន អកិច្ឆេន បវត្តនីយតាយ **សុប្បវត្តិតំ។ ន ភាសី** ន ភាសិស្សាមីតិ ចិន្តេសិ។

២៨៤. ធម្មំ ទេសេស្សាមីតិ ឯវំ បវត្តិតធម្មទេសនាបដិសំយុត្តស្ស វិតក្កស្ស សត្តមសត្តាហតោ បរំ អដ្ឋម សត្តាហេយេវ ឧប្បន្នត្តា វុត្តំ "**អដ្ឋមេ សត្តាហេ**"តិ។ ន ឥតរសត្តាហានិ វិយ បដិនិយតកិច្ចលក្ខិតស្ស អដ្ឋម សត្តាហស្ស នាម បវត្តិតស្ស សព្ភាវា។

វិវដន្តិ ទេវតាវិគ្គហេន វិវដអង្គបច្ចង្គនិទ្ទាយ ជនានំ បាកដំ វិប្បការន្តិ អត្ថោ។ "ពុទ្ធត្តំ អនធិគន្ត្វា ន បច្ចាគមិស្សាមី"តិ ឧប្បន្នវិតក្កាតិសយហេតុកេន **បឋវីបរិវត្តនចេតិយំ នាម ទស្សេត្វា**។ សាកិយកោលិយមល្ល រជ្ជវសេន **តីណិ រជ្ជានិ។ រុក្ខមូលេ**តិ និគ្រោធមូលេ។ **វត្វា បក្កាមិ**, បក្កមន្តិយា ចស្សា មហាសត្តោ អាការំ ទស្សេសិ សុវណ្ណថាលគ្គហណាយ, សា "តុម្ហាកំ តំ បរិច្ចត្តមេវា"តិ បក្កាមិ។

ទិវាវិហារំ កត្វាតិ នានាសមាបត្តីហិ សមាបជ្ជនេន ទិវាវិហារំ វិហរិត្វា។ "កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ច, អដ្ឋិ ច អវសិស្សតុ, ឧបសុស្សតុ សរីរេ មំសលោហិត"ន្តិអាទិនា **សុត្តេ** (ម. និ. ២.១៨៤; សំ. និ. ២.២៣៧; អ. និ. ២.៥; ៨.១៣; មហានិ. ១៧, ១៩៦) អាគតនយេន **ចតុរង្គវីរិយំ អធិដ្ឋហិត្វា**។

នវយោជនន្តិ ឧព្ពេធតោ វុត្តំ, បុថុលតោ ទ្វាទសយោជនា, ទីឃតោ យាវ ចក្កវាឡា អាយតាតិ វទន្តិ។ អជ្ឈោត្ថរន្តោ ឧបសង្កមិត្វា – “ឧដ្ឋេហិ សោ, សិទ្ធត្ថ, អហំ ឥមស្ស បល្លង្កស្ស អនុច្ឆវិកោ”តិ វត្វា តត្ថ សក្ខឹ ឱតារេន្តោ អត្តនោ បរិសំ និទ្ទិសិ។ ឯកប្បហារេនេវ – “អយមេវ អនុច្ឆវិកោ, អយមេវ អនុច្ឆវិកោ”តិ កោលាហលមកាសិ, តំ សុត្វា **មហាសត្តោ…បេ…. ហត្ថំ បសារេតិ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

> “អចេតនាយំ បថវី, អវិញ្ញាយ សុខំ ទុខំ;
> សាបិ ទានពលា មយ្ហំ, សត្តក្ខត្តុំ បកម្បថា”តិ។ (ចរិយា. ១.១២៤);

បុព្ពេនិវាសញាណំ វិសោធេត្វាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ សីហាវលោកនញាយេន។ **វដ្ដវិវដ្ដំ សម្មសិត្វា**តិ ចតុសច្ចមនសិការំ សន្ធាយាហ។ **ឥមស្ស បល្លង្កស្ស អត្ថាយា**តិ បល្លង្កសីសេន អធិគតវិសេសំ ទស្សេតិ។ តត្ថ ហិ សិខាប្បត្តវិមុត្តិសុខំ អវិជហន្តោ អន្តរន្តរា ច បដិច្ចសមុប្បាទង្គំ មនសិករោន្តោ ឯកបល្លង្កេន និសីទិ។ **ឯកច្ចានន្តិ** យា អធិគតមគ្គា សច្ឆិកតនិរោធា ឯកទេសេន ច ពុទ្ធគុណេ ជានន្តិ, តា ឋបេត្វា តទញ្ញេសំ ទេវតានំ។ **អញ្ញេបិ ពុទ្ធត្តករា**តិ វិសាខាបុណ្ណមតោ បដ្ឋាយ រត្តិន្ទិវំ ឯវំ និច្ចសមាហិតភាវហេតុកានំ ពុទ្ធគុណានំ ឧបរិ អញ្ញេបិ ពុទ្ធត្តសាធកា, “អយំ ពុទ្ធោ”តិ ពុទ្ធភាវស្ស បរេសំ វិភាវនា ធម្មា កឹ នុ ខោ អត្ថីតិ យោជនា។

អនិមិសេហីតិ ធម្មបីតិវិប្ផារវសេន បសាទវិកសិតនិច្ចលតាយ និមេសរហិតេហិ។ **រតនចង្កមេ**តិ ទេវតាហិ មាបិតេ រតនមយចង្កមេ។ រតនភូតានំ សត្តន្នំ បករណានំ តត្ថ ច អនន្តនយស្ស ធម្មរតនស្ស សម្មសនេន **តំ ឋានំ រតនឃរចេតិយំ នាម ជាត**ន្តិបិ វទន្តិ។ **ឯវន្តិ** វក្ខមានាការេន។ ឆព្ពណ្ណានំ រស្មីនំ ទន្តេហិ និក្ខមនតោ **ឆទ្ទន្តនាគកុលំ វិយា**តិ និទស្សនំ វុត្តំ។

ហេដ្ឋា លោហបាសាទប្បមាណោតិ នវភូមកស្ស សព្ពបឋមស្ស លោហបាសាទស្ស ហេដ្ឋា លោហបាសាទប្បមាណោ។ **ខន្ធកដ្ឋកថាយំ** (មហាវ. អដ្ឋ. ៥) បន តត្ថ “ភណ្ឌាគារគព្ភប្បមាណ”ន្តិ វុត្តំ។

បច្ចគ្ឃេតិ អភិនវេ។ បច្ចេកំ មហគ្ឃតាយ **បច្ចគ្ឃេ**តិ កេចិ, តំ ន សុន្ទរំ។ ន ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ មហគ្ឃំ បដិគ្គណ្ហន្តិ បរិភុញ្ជន្តិ វា។ **បិណ្ឌបាត**ន្តិ ឯត្ថ មន្ថញ្ច មធុបិណ្ឌិកញ្ច សន្ធាយ វទតិ។ **អយំ វិតក្កោ**តិ – “កស្ស នុ ខោ អហំ បឋមំ ធម្មំ ទេសេយ្យ”ន្តិ អយំ បរិវិតក្កោ។

បណ្ឌិច្ចេនាតិ សមាបត្តិបដិលាភសំសិទ្ធេន អធិគមពាហុសច្ចសង្ខាតេន បណ្ឌិតភាវេន។ **វេយ្យត្តិយេនា**តិ សមាបត្តិបដិលាភបច្ចយេន បារិហារិយបញ្ញាសង្ខាតេន ព្យត្តភាវេន។ **មេធាវី**តិ តិហេតុកបដិសន្ធិបញ្ញាសង្ខាតាយ តំតំឥតិកត្តព្ពតាបញ្ញាសង្ខាតាយ ច មេធាយ សមន្នាគតោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **មហាជានិយោ**តិ មហាបរិហានិកោ។ **អាគមនបាទាបិ នត្ថី**តិ ឥទំ បឋមំ វត្តព្ពំ, អថាហំ តត្ថ គច្ឆេយ្យំ, គន្ត្វា ទេសិយមានំ ធម្មម្បិស្ស សោតុំ សោតបសាទោបិ នត្ថីតិ យោជនា។ កឹ បន ភគវតា អត្តនោ ពុទ្ធានុភាវេន តេ ធម្មំ ញាបេតុំ ន សក្កាតិ? អាម, ន សក្កា។ ន ហិ បរតោ ឃោសំ អន្តរេន សាវកានំ ធម្មាភិសមយោ សម្ភវតិ, អញ្ញថា ឥតរបច្ចយរហិតស្សបិ ធម្មាភិសមយេន ភវិតព្ពំ, ន ច តំ អត្ថិ។ វុត្តញ្ហេតំ – “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, បច្ចយា សម្មាទិដ្ឋិយា ឧប្បាទាយ បរតោ ច ឃោសោ អជ្ឈត្តញ្ច យោនិសោមនសិការោ”តិ (អ. និ. ២.១២៧)។ បាឡិយំ រាមស្សេវ សមាបត្តិលាភិតា អាគតា, ន ឧទកស្ស, តំ តស្ស ពោធិសត្តេន សមាគតកាលវសេន វុត្តំ ។ សោ ហិ បុព្ពេបិ តត្ថ យុត្តប្បយុត្តោ វិហរន្តោ មហាបុរិសេន ខិប្បញ្ញេវ សមាបត្តីនំ និព្ពត្តិតភាវំ សុត្វា សំវេគជាតោ មហាសត្តេ គតេ និព្ពិជ្ជ បក្កន្តេ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ នចិរស្សេវ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេសិ។ តេន វុត្តំ **“នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេ និព្ពត្តោតិ អទ្ទសា”**តិ។ ឯតេ អដ្ឋ ព្រាហ្មណាតិ សម្ពន្ធោ។ **ឆឡង្គវា**តិ ឆឡង្គវិទុនោ។ **មន្តន្តិ** មន្តបទំ។ “និជ្ឈាយិត្វា”តិ វចនសេសោ, មន្តេត្វាតិ អត្ថោ។ **វិយាករិំសូ**តិ កថេសុំ។

យថាមន្តបទន្តិ លក្ខណមន្តសង្ខាតវេទវចនានុរូបំ។ **គតា**តិ បដិបន្នា។ “ទ្វេវ គតិយោ ភវន្តិ អនញ្ញា”តិ (ទី. និ. ២.៣៣; ៣.១៩៩-២០០; ម. និ. ២.៣៨៤, ៣៩៨) វុត្តនិយាមេន និច្ឆិនិតុំ អសក្កោន្តា ព្រាហ្មណា វុត្តមេវ បដិបជ្ជឹសុ, ន មហាបុរិសស្ស ពុទ្ធភាវប្បត្តឹ បច្ចាសីសឹសុ។ **ឥមេ បន** កោណ្ឌញ្ញាទយោ **បញ្ច** “ឯកំសតោ ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ ជាតនិច្ឆយត្តា **មន្តបទំ អតិក្កន្តា។ បុណ្ណបត្ត**ន្តិ តុដ្ឋិទានំ។ **និព្ពិតក្កា**តិ និព្ពិកប្បា, ន ទ្វេជា តក្កា។

វប្បកាលេតិ វបនកាលេ។ វបនត្ថំ ពីជានិ នីហរណទិនេ តត្ថ អគ្គំ គហេត្វា ទានំ **ពីជគ្គទានំ** នាម។ **លាយនគ្គា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ធញ្ញផលស្ស នាតិបរិណតកាលេ **បុថុកកាលេ។ លាយនេ**តិ សស្សលាយនេ។ យថាលូនំ ហត្ថកំ កត្វា វេណិវសេន ពន្ធនំ **វេណិករណំ**។ វេណិយោ បន បុរិសភារវសេន ពន្ធនំ **កលាបោ**។ ខលេ កលាបានំ ឋបនទិវសេ អគ្គំ គហេត្វា ទានំ **ខលគ្គំ**។ មទ្ទិត្វា វីហីនំ រាសិករណទិវសេ អគ្គំ គហេត្វា ទានំ **ភណ្ឌគ្គំ**។

កោដ្ឋាគារេ ធញ្ញស្ស បក្ខិបនទិវសេ ទានំ **កោដ្ឋគ្គំ។ ឧទ្ធរិត្វា**តិ ខលតោ ធញ្ញស្ស ឧទ្ធរិត្វា។ **នវន្នំ អគ្គទានានំ ទិន្នត្តា**តិ ឥទំ តស្ស វត្តព្វូនំ អគ្គភាវត្ថាយ កតាភិនីហារានុរូបំ បវត្តិតសាវកបារមិយា ចិណ្ណន្តេ បវត្តិតត្តា វុត្តំ។ តិណ្ណម្បិ ហិ ពោធិសត្តានំ តំតំបារមិយា សិខាប្បត្តកាលេ បវត្តិតំ បុញ្ញំ អបុញ្ញំ វា គរុតរវិបាកមេវ ហោតិ, ធម្មស្ស ច សព្ពបឋមំ សច្ឆិកិរិយាយ វិនា កថំ វត្តព្វូនំ អគ្គភាវសិទ្ធីតិ។ **ពហុការា ខោ ឥមេ បញ្ចវគ្គិយា**តិ ឥទំ បន ឧបការានុស្សរណមត្តកមេវ បរិចយវសេន អាឡារុទកានុស្សរណំ វិយ។

២៨៥. វិវរេតិ មជ្ឈេ។ តេនាហ “**តិគាវុតន្តរេ ឋានេ**”តិ។ **អយោជិយមានេ ឧបយោគវចនំ ន បាបុណាតិ** សាមិវចនស្ស បសង្គេ អន្តរា-សទ្ទយោគេន ឧបយោគវចនស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តេនាហ “**អន្តរាសទ្ទេន បន យុត្តត្តា ឧបយោគវចនំ កត**”ន្តិ។

សព្ពំ តេភូមកធម្មំ អភិភវិត្វា បរិញ្ញាភិសមយវសេន អតិក្កមិត្វា។ **ចតុភូមកធម្មំ** អនវសេសំ ញេយ្យំ សព្ពសោ ញេយ្យាវរណស្ស បហីនត្តា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន **អវេទិ**។ រជ្ជនទុស្សនមុយ្ហនាទិនា **កិលេសេន**។ អប្បហាតព្ពម្បិ កុសលាព្យាកតំ តប្បដិពទ្ធកិលេសមថនេន បហីនត្តា ន ហោតីតិ អាហ “**សព្ពំ តេភូមកធម្មំ ជហិត្វា ឋិតោ**”តិ។ **អារម្មណតោ**តិ អារម្មណករណវសេន។

កិញ្ចាបិ លោកិយធម្មានម្បិ យាទិសោ លោកនាថស្ស អធិគមោ, ន តាទិសោ អធិគមោ បរូបទេសោ អត្ថិ, លោកុត្តរធម្មេ បនស្ស លេសោបិ នត្ថីតិ អាហ “**លោកុត្តរធម្មេ មយ្ហំ អាចរិយោ នាម នត្ថី**”តិ។ **បដិភាគបុគ្គលោ**តិ សីលាទីហិ គុណេហិ បដិនិធិភូតោ បុគ្គលោ។ **សហេតុនា**តិ សហធម្មេន សប្បាដិហីរកតាយ។ **នយេនា**តិ អភិជាននតាទិវិធិនា។ **ចត្តារិ សច្ចានី**តិ ឥទំ តព្ពិនិមុត្តស្ស ញេយ្យស្ស អភាវតោ វុត្តំ។ **សយំ ពុទ្ធោ**តិ សយមេវ សយម្ភុញាណេន ពុទ្ធោ។ វិគតបរិឡាហតាយ **សីតិភូតោ**។ តតោ ឯវ **និព្ពុតោ។ អាហញ្ឆន្តិ** អាហនិស្សាមិ។ វេនេយ្យានំ អមតាធិគមាយ ឧគ្ឃោសនាទិំ កត្វា សត្ថុ ធម្មទេសនា **អមតទុន្ទុភី**តិ វុត្តា។

អនន្តញាណោ ជិតកិលេសោតិ **អនន្តជិនោ។ ឯវម្បិ នាម ភវេយ្យា**តិ ឯវំវិធេ នាម រូបរតនេ ឦទិសេន ញាណេន ភវិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ អយំ ហិស្ស បព្ពជ្ជាយ បច្ចយោ ជាតោ, កតាធិការោ ចេស។ តថា ហិ ភគវា តេន សមាគមត្ថំ បទសាវ តំ មគ្គំ បដិបជ្ជិ។

កោដ្ឋាសសម្បន្នាតិ អង្គបច្ចង្គសង្ខាតអវយវសម្បន្នា។ **អដ្ដីយតី**តិ អដ្ដោ ហោតិ, ទោមនស្សំ អាបជ្ជតីតិ អត្ថោ។

អវិហំ ឧបបន្នាសេតិ អវិហេសុ និព្ពត្តា។ **វិមុត្តា**តិ អគ្គផលវិមុត្តិយា វិមុត្តា។ **តេ ហិត្វា មានុសំ ទេហំ, ទិព្ពយោគំ ឧបច្ចគុ**ន្តិ តេ ឧបកា ទយោ មានុសំ អត្តភាវំ ជហិត្វា ឱរម្ភាគិយសំយោជនប្បហានេន អវិហេសុ និព្ពត្តមត្តាវ អគ្គមគ្គាធិគមេន ទិព្ពយោគំ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនំ សមតិក្កមឹសុ។

២៨៦. សណ្ឋបេសុន្តិ “នេវ អភិវាទេតព្ពោ”តិអាទិនា (មហាវ. ១២) សណ្ឋំ កិរិយាការំ អកំសុ។ តេនាហ “**កតិកំ អកំសុ**”តិ។ **បធានតោ**តិ បុព្ពេ អនុដ្ឋិតទុក្ករចរណតោ។ **បភាវិត**ន្តិ វាចាសមុដ្ឋានំ, វចីនិច្ឆារណន្តិ អត្ថោ។ “អយំ ន កិញ្ចិ វិសេសំ អធិគមិស្សតី”តិ **អនុក្កណ្ឋនត្ថំ**។ “មយំ យត្ថ កត្ថចិ គមិស្សាមា”តិ **មា វិតក្កយិត្ថ។ ឱភាសោ**តិ វិបស្សនោភាសោ។ **និមិត្ត**ន្តិ កម្មដ្ឋាននិមិត្តំ។ **ឯកបទេនេវា**តិ ឯកវចនេនេវ។ “អនេន បុព្ពេបិ ន កិញ្ចិ មិច្ឆា វុត្តបុព្ព”ន្តិ **សតឹ លភិត្វា**។ យថាភូតវាទីតិ **ឧប្បន្នគារវា**។

អន្តោវិហារេយេវ អហោសិ ទហរកុមារោ វិយ តេហិ ភិក្ខូហិ បរិហរិតោ។ **មលេ**តិ សំកិលេសេ។ គាមតោ ភិក្ខូហិ នីហដំ ឧបនីតំ ភត្តំ ឯតស្សាតិ នីហដភត្តោ, តេន **នីហដភត្តេន** ភគវតា។ **ឯត្តកំ កថាមគ្គ**ន្តិ – “ទ្វេមា, ភិក្ខវេ, បរិយេសនា”តិ អារភិត្វា យាវ – “នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ បទំ, ឯត្តកំ ទេសនាមគ្គំ។ កាមញ្ចេត្ថ – “តុម្ហេបិ មមញ្ចេវ បញ្ចវគ្គិយានញ្ច មគ្គំ អារូឡ្ហា, អរិយបរិយេសនា តុម្ហាកំ បរិយេសនា”តិ អដ្ឋកថាវចនំ។ តេន បន – “សោ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, អត្តនា ជាតិធម្មោ សមានោ…បេ…. អសំកិលិដ្ឋំ អនុត្តរំ យោគក្ខេមំ និព្ពានំ អជ្ឈគមន្តិ, អថ ខោ, ភិក្ខវេ, បញ្ចវគ្គិយា ភិក្ខូ មយា ឯវំ ឱវទិយមានា…បេ…. អនុត្តរំ យោគក្ខេមំ និព្ពានំ អជ្ឈគមំសុ…បេ…. នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ”តិ ឥមស្សេវ សុត្តបទស្ស អត្ថោ វិភាវិតោតិ កត្វា វុត្តំ “**ភគវា យំ បុព្ពេ អវច តុម្ហេបិ មមញ្ចេវ បញ្ចវគ្គិយានញ្ច មគ្គំ អារូឡ្ហា, អរិយបរិយេសនា តុម្ហាកំ បរិយេសនាតិ។ ឥមំ ឯកមេវ អនុសន្ធឹ ទស្សេន្តោ អាហរី**”តិ។

២៨៧. អនគារិយានម្បីតិ បព្ពជិតានម្បិ។ **បញ្ចកាមគុណវសេន អនរិយបរិយេសនា ហោតិ** គធិតាទិភាវេន បរិភុញ្ជនតោ។ មិច្ឆាជីវវសេនបិ អនរិយបរិយេសនា ហោតីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ **“បញ្ចកាមគុណវសេនា”**តិ វុត្តំ សច្ឆន្ទរាគបរិភោគស្ស អធិប្បេតត្តា។ ឥទានិ ចតូសុ បច្ចយេសុ កាមគុណេ និទ្ធារេតុំ **“តត្ថា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **បរិភោគរសោ**តិ បរិភោគបច្ចយបីតិសោមនស្សំ។ អយំ បន រសសមានតាវសេន គហណំ ឧបាទាយ “រសោ”តិ វុត្តោ, ន សភាវតោ។ សភាវេន គហណំ ឧបាទាយ បីតិសោមនស្សំ ធម្មារម្មណំ សិយា, ន រសារម្មណំ។ **អប្បច្ចវេក្ខណបរិភោគោ**តិ បច្ចវេក្ខណរហិតោ បរិភោគោ, ឥទមត្ថិតំ អនិស្សាយ គធិតាទិភាវេន បរិភោគោតិ អត្ថោ។ **គធិតា**តិ តណ្ហាយ ពទ្ធា។ **មុច្ឆិតា**តិ មុច្ឆំ មោហំ បមាទំ អាបន្នា។ **អជ្ឈោគាឡ្ហា**តិ អធិឱគាឡ្ហា, តំ តំ អារម្មណំ អនុបវិសិត្វា ឋិតា។ **អាទីនវំ អបស្សន្តា**តិ សច្ឆន្ទរាគបរិភោគេ ទោសំ អជានន្តា។ អបច្ចវេក្ខិតបរិភោគហេតុអាទីនវំ និស្សរតិ អតិក្កមតិ ឯតេនាតិ **និស្សរណំ**, បច្ចវេក្ខណញាណំ។

បាសរាសិន្តិ បាសសមុទាយំ។ លុទ្ទកោ ហិ បាសំ ឱឌ្ឌេន្តោ ន ឯកំយេវ, ន ច ឯកស្មឹយេវ ឋានេ ឱឌ្ឌេតិ, អថ ខោ តំតំមិគានំ អាគមនមគ្គំ សល្លក្ខេត្វា តត្ថ តត្ថ ឱឌ្ឌេន្តោ ពហូយេវ ឱឌ្ឌេតិ, តស្មា តេ ចិត្តេន ឯកតោ គហេត្វា **“បាសរាសី”**តិ វុត្តំ។ វាគុរស្ស វា បាសបទេសានំ ពហុភាវតោ **“បាសរាសី”**តិ វុត្តំ។

បាសរាសិសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. ចូឡហត្ថិបទោបមសុត្តវណ្ណនា

២៨៨. សេតបរិវារោតិ សេតបដិច្ឆទោ, សេតវណ្ណាលង្ការោតិ អត្ថោ។ បុព្ពេ បន “សេតាលង្ការា”តិ អស្សាលង្ការោ គហិតោ, ឥធ ចក្កបញ្ជរកុព្ពរាទិរថាវយវេសុ កាតព្ពាលង្ការោ។ **ឯវំ វុត្តេនា**តិ ឯវំ “សេតាយ សុទ”ន្តិអាទិនា បការេន សំយុត្តមហាវគ្គេ (សំ. និ. ៥.៤) វុត្តេន។ **នាតិមហា** យុទ្ធមណ្ឌលេ សញ្ចារសុខត្ថំ។ យោធោ សារថីតិ **ទ្វិន្នំ**, បហរណទាយកេន សទ្ធឹ **តិណ្ណំ វា**។

នគរំ បទក្ខិណំ ករោតិ នគរសោភនត្ថំ។ ឥទំ កិរ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស ជាណុស្សោណិដ្ឋានន្តរំ ជាតិសិទ្ធំ បរម្បរាគតំ ចារិត្តំ។ តេនាហ **“ឥតោ ឯត្តកេហិ ទិវសេហី”**តិអាទិ។ ចារិត្តវសេន នគរវាសិនោបិ តថា តថា បដិបជ្ជន្តិ។ បុញ្ញាហទិមង្គលកថនេ និយុត្តា **មាង្គលិកា**។ សុវត្ថិបត្តនាយ **សោវត្ថិកា។ អាទិ**-សទ្ទេន វន្ទីអាទីនំ សង្គហោ។ **យសសិរិសម្បត្តិយា**តិ យសសម្បត្តិយា សិរិសម្បត្តិយា ច, បរិវារសម្បត្តិយា ចេវ វិភវសោភាសម្បត្តិយា ចាតិ អត្ថោ។

នគរាភិមុខោ បាយាសិ អត្តនោ ភិក្ខាចារវេលាយ។ **បណ្ឌិតោ មញ្ញេ**តិ ឯត្ថ **មញ្ញេ**តិ ឥទំ “មញ្ញតី”តិ ឥមិនា សមានត្ថំ និបាតបទំ។ តស្ស ឥតិ-សទ្ទំ អានេត្វា អត្ថំ ទស្សេន្តោ **“បណ្ឌិតោតិ មញ្ញតី”**តិ អាហ។ អនុមតិបុច្ឆាវសេន ចេតំ វុត្តំ។ តេនេវាហ **“ឧទាហុ នោ”**តិ។ “តំ កឹ មញ្ញតិ ភវំ វច្ឆាយនោ សមណស្ស គោតមស្ស បញ្ញាវេយ្យត្តិយ”ន្តិ ហិ វុត្តមេវត្ថំ បុន គណ្ហន្តោ **“បណ្ឌិតោ មញ្ញេ”**តិ អាហ។ តស្មា វុត្តំ **“ភវំ វច្ឆាយនោ, សមណំ គោតមំ បណ្ឌិតោតិ មញ្ញតិ, ឧទាហុ នោ”**តិ, យថា តេ ខមេយ្យ, តថា នំ កថេហីតិ អធិប្បាយោ។

អហំ កោ នាម, មម អវិសយោ ឯសោតិ ទស្សេតិ។ **កោ ចា**តិ ហេតុនិស្សក្កេ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ **“កុតោ ចា”**តិ។ តថា ចាហ **“កេន ការណេន ជានិស្សាមី”**តិ, យេន ការណេន សមណស្ស គោតមស្ស បញ្ញាវេយ្យត្តិយំ ជានេយ្យំ, តំ ការណំ មយិ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **ពុទ្ធោយេវ ភវេយ្យ**, អពុទ្ធស្ស សព្ពថា ពុទ្ធញាណានុភាវំ ជានិតុំ ន សក្កាតិ។ វុត្តញ្ហេតំ – “អប្បមត្តកំ ខោ បនេតំ, ភិក្ខវេ, ឱរមត្តកំ សីលមត្តកំ, យេន បុថុជ្ជនោ តថាគតស្ស វណ្ណំ វទមានោ វទេយ្យ (ទី. និ. ១.៧), អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អញ្ញេវ ធម្មា គម្ភីរា ទុទ្ទសា ទុរនុពោធា ...បេ.... យេហិ តថាគតស្ស យថាភុច្ចំ វណ្ណំ សម្មា វទមានោ វទេយ្យា”តិ (ទី. និ. ១.២៨) ច។ **ឯត្តា**តិ “សោបិ នូនស្ស តាទិសោវា”តិ ឯតស្មឹ បទេ។ **បសត្ថ បសត្ថោ**តិ បសត្ថេហិ អត្តនោ គុណេហេវ សោ បសត្ថោ, ន តស្ស កិត្តិនា, បសំសាសភាវេនេវ បាសំសោតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“សព្ពគុណាន”**ន្តិអាទិ។ **មណិរតន**ន្តិ ចក្កវត្តិនោ មណិរតនំ។ សទេវកេ លោកេ បាសំសានម្បិ បាសំសោតិ ទស្សេតុំ **“បសត្ថេហិ វា”**តិ ទុតិយវិកប្បោ គហិតោ។

អរណីយតោ អត្ថោ, សោ ឯវ វសតីតិ វសោតិ **អត្ថវសោ**, តស្ស តស្ស បយោគស្ស អានិសំសភូតំ ផលន្តិ អាហ **“អត្ថវសន្តិ អត្ថានិសំស”**ន្តិ។ អត្ថោ វា វុត្តលក្ខណោ វសោ ឯតស្សាតិ **អត្ថវសោ**, ការណំ។ **នាគវនវាសិកោ**តិ ហត្ថិនាគានំ វិចរណវនេ តេសំ គហណត្ថំ វសនកោ។ **អនុគ្គហិតសិប្បោ**តិ អសិក្ខិតហត្ថិសិប្បោ អាយតវិត្ថតស្ស បទមត្តស្ស ទស្សនេន “មហា វត, ភោ នាគោ”តិ និដ្ឋាគមនតោ។ **បរតោ បន** ភគវតា វុត្តដ្ឋានេ។ **ឧគ្គហិត**

សិប្បោ បុរិសោ នាគវនិកោតិ អាគតោ អាយតវិត្ថតស្ស បទស្ស ឧច្ចស្ស ច និសេវិតស្ស ព្យភិចារភាវំ ញត្វា តត្ថកេន និដ្ឋំ អគន្ត្វា មហាហត្ថី ទិស្វាវ និដ្ឋាគមនតោ។ ញាណំ បជ្ជតិ ឯត្ថាតិ **ញាណបទានិ,** ខត្តិយបណ្ឌិតាទីនំ ធម្មវិនយេ វិនីតត្តា វិនយេហិ អធិគតជ្ឈានាទីនិ។ តានិ ហិ តថាគតគន្ធហត្ថិនោ ទេសនាញាណេន អក្កន្តដ្ឋានានិ។ **ចត្តារី**តិ បន វិនេយ្យានំ ឥធ ខត្តិយបណ្ឌិតាទិវសេន ចតុព្ពិធានំយេវ គហិតត្តា។

២៨៩. បុគ្គលេសុ បញ្ញាយ ច និបុណតា បណ្ឌិតសមញ្ញា និបុណត្ថស្ស ទស្សនសមត្ថតាវសេនេវាតិ អាហ “**សុខុមអត្ថន្តរបដិវិជ្ឈនសមត្ថេ**”តិ។ **កត**-សទ្ទោ ឥធ និប្ផន្នបរិយាយោ។ បរេ បវទន្តិ ឯត្ថ, ឯតេនាតិ **បរប្បវាទោ,** បរសមយោ។ បរេហិ បវទនំ **បរប្បវាទោ,** វិគ្គាហិកកថាយ បរវាទមទ្ទនំ។ តទុភយម្បិ ឯកតោ កត្វា បាឡិយំ វុត្តន្តិ អាហ “**វិញ្ញាតបរប្បវាទេ ចេវ បរេហិ សទ្ធឹ កតវាទបរិចយេ ច**”តិ, បរសមយេសុ បរវាទមទ្ទនេសុ ច និប្ផន្នេតិ អត្ថោ។ **វាលវេធិរូបេ**តិ វាលវេធិបតិរូបេ។ តេនាហ “**វាលវេធិធនុគ្គហសទិសេ**”តិ។ **វាល**ន្តិ អនេកធា ភិន្នស្ស វាលស្ស អំសុសង្ខាតំ វាលំ។ **ភិន្ទន្តា វិយា**តិ យថាទី សវិគ្គហំ មុគ្គរាទិនា ភិន្ទន្តា វិយ, ទិដ្ឋិគតានិ ឯកំសតោ ភិន្ទន្តាតិ អធិប្បាយោ។ “អត្ថំ គុយ្ហំ បដិច្ឆន្នំ កត្វា បុច្ឆិស្សាមា”តិ សង្ខតំ បទបញ្ហំ បុច្ឆន្តីតិ ទស្សេតុំ “**ទុបទម្បី**”តិអាទិ វុត្តំ។ វទន្តិ ឯតេនាតិ **វាទោ,** ទោសោ។ បុច្ឆីយតីតិ **បញ្ហោ,** អត្ថោ។ បុច្ឆតិ ឯតេនាតិ **បញ្ហោ,** សទ្ទោ។ តទុភយំ ឯកតោ គហេត្វា អាហ “**ឯវរូបេ បញ្ហេ**”តិអាទិ។ “**ឯវំ បុច្ឆេយ្យ, ឯវំ វិស្សជ្ជេយ្យា**”តិ ច បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានំ សិខាវគមនំ ទស្សេតិ។ **សេយ្យោ**តិ ឧត្តមោ, បរមោ លាភោតិ អធិប្បាយោ។

ឯវំ អត្តនោ វាទវិធមនភយេនបិ បរេ ភគវន្តំ បញ្ហំ បុច្ឆិតុំ ន វិសហន្តីតិ វត្វា ឥទានិ វាទវិធមនេន វិនាបិ ន វិសហន្តិ ឯវាតិ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ចិត្តំ បសីទតិ** បរេ អត្តនោ អត្តភាវម្បិ វិស្សជ្ជំ និយ្យាទេតុកាមា ហោន្តិ ឱធិសកមេត្តាផរណសទិសត្តា តស្ស មេត្តាយនស្ស។ **ទស្សនសម្បន្នា**តិ ទដ្ឋព្ពតាយ សម្បន្នា ទស្សនានុត្តរិយភាវតោ, អតិវិយ ទស្សនីយាតិ អត្ថោ។

សរណគមនវសេន សាវកាតិ លោកិយសរណគមនេន សាវកា, លោកុត្តរសរណគមនេន បន សាវកត្តំ បរតោ អាគមិស្សតិ, តញ្ច បព្ពជិតវសេន វុច្ចតិ, ឥធ គហដ្ឋវសេន, ឧភយត្ថាបិ សរណគមនេន សាវកត្តំ វេទិតព្ពំ។ តេ ហិ បរលោកវជ្ជភយទស្សាវិនោ កុលបុត្តា, អាចារកុលបុត្តាបិ តាទិសា ភវន្តិ។ **ថោកេនា**តិ ឥមិនា “មនំ អនស្សាមា”តិ បទស្សត្ថំ វទតិ។

២៩០. ឧទាហរិយតិ ឧព្ពេគបីតិវសេនាតិ, តថា វា ឧទាហរណំ **ឧទានំ**។ តេនាហ “**ឧទាហារំ ឧទាហរី**”តិ។ **អស្ស ធម្មស្សា**តិ អស្ស បដិបត្តិសទ្ធម្មបុព្ពកស្ស បដិវេធសទ្ធម្មស្ស។ **សោ**តិ ហត្ថិបទោបមោ ហត្ថិបទោបមភាវេន វុច្ចមានោ ធម្មោ។ **ឯត្តាវតា**តិ ឯត្តកេន បរិព្ពាជកេន វុត្តកថាមត្តមត្តេន។ កាមំ តេន វុត្តកថាមត្តេនបិ ហត្ថិបទោបមភាវេន វុច្ចមានោ ធម្មោ បរិបុណ្ណោវ អរហត្តំ បាបេត្វា បវេទិតត្តា, សោ ច ខោ សង្ខេបតោ, ន វិត្ថារតោតិ អាហ “**ន ឯត្តាវតា វិត្ថារេន បរិបូរោ ហោតី**”តិ។ យទិ យថា វិត្ថារេន ហត្ថិបទោបមោ បរិបូរោ ហោតិ, តថា ទេសនា អារទ្ធា, **អថ កស្មា កុសលោតិ ន វុត្តោ**តិ ចោទនា។

២៩១. **អាយាមតោបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន ឧព្ពេធេនបិ វស្សាតិ ទស្សេតិ។ នីចកាយា ហិ តា ហោន្តិ។ **ឧច្ចា**តិ ឧច្ចកា។ និសេវនំ, និសេវតិ ឯត្ថាតិ វា **និសេវិតំ**។ និសេវនញ្ចេត្ថ កណ្ឌុយិតវិនោទនត្ថំ ឃំសនំ។ តេនាហ “**ខន្ធប្បទេសេ ឃំសិតដ្ឋាន**”ន្តិ។ **ឧច្ចា**តិ អនីចា, ឧព្ពេធវន្តិយោតិ អត្ថោ។ **កាឡារិកា**តិ វិរឡទន្តា, វិសង្កតទន្តាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ទន្តាន**”ន្តិអាទិ។ **កឡារតាយា**តិ វិរឡតាយ។ **អារញ្ជិតានី**តិ រញ្ជិតានិ, វិលិខិតានីតិ អត្ថោ។ **កណេរុតាយា**តិ កុដុមលសណ្ឋានតាយ។ **អយំ វា**តិ ឯត្ថ **វា**-សទ្ទោ សំសយិតនិច្ឆយត្ថោ យថា អញ្ញត្ថាបិ “អយំ វា ឥមេសំ សមណព្រាហ្មណានំ សព្ពពាលោ សព្ពមូឡ្ហោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៨១)។

នាគវនំ វិយាតិ មហាហត្ថិនោ វាមនិកាទីនញ្ច បទទស្សនដ្ឋានភូតំ នាគវនំ វិយ។ **អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ នីវរណប្បហានា ធម្មទេសនា** តថាគតស្ស ពាហិរបរិព្ពាជកាទីនញ្ច បទទស្សនភាវតោ។ **អាទិតោ បដ្ឋាយា**តិ ច “តំ សុណាហី”តិ បទតោ បដ្ឋាយ។ **កុសលោ នាគវនិកោ វិយ យោគាវចរោ** បរិយេសនវសេន បមាណគ្គហណតោ។ **មត្ថកេ បត្វា**តិ ឥមស្ស សុត្តស្ស បរិយោសានេ បត្វា។ **ឥមស្មិម្បិ ឋានេ**តិ “ឯវមេវ ខោ ព្រាហ្មណា”តិអាទិនា ឧបមេយ្យស្ស អត្ថស្ស ឧបញ្ញាសនដ្ឋានេបិ។

ស្វាយន្តិ (ទី. និ. ដី. ១.១៩០) ឥធ-សទ្ទមត្តំ គណ្ហាតិ, ន យថាវិសេសិតព្ពំ ឥធ-សទ្ទំ។ តថា ហិ វក្ខតិ “កត្ថចិ បទបូរណមត្តមេវា”តិ។ **លោកំ ឧបាទាយ វុច្ចតិ** លោក-សទ្ទេន សមានាធិករណភាវេន វុត្តត្តា។ សេសបទទ្វយេ

បន សទ្ទន្តរសន្និធានមត្តេន តំ តំ ឧបាទាយ វុត្តតា ទដ្ឋព្ពា។ **ឱកាស**ន្តិ កញ្ចិ បទេសំ ឥន្ទសាលគុហាយ អធិប្បេតត្តា។ **បទបូរណមត្តមេវ** ឱកាសាបទិសនស្សបិ អសម្ភវតោ។

តថាគត-សទ្ទាទីនំ អត្ថវិសេសោ **មូលបរិយាយដ្ឋកថា**(ម. និ. អដ្ឋ. ១.១២) ***វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាសុ*** វុត្តោ ឯវ។ តថាគតស្ស សត្តនិកាយន្តោគធតាយ **"ឥធ បន សត្តលោកោ អធិប្បេតោ"**តិ វត្វា តត្ថាយំ យស្មិំ សត្តនិកាយេ, យស្មិញ្ច ឱកាសេ ឧប្បជ្ជតិ, តំ ទស្សេតុំ **"សត្តលោកេ ឧប្បជ្ជមានោបិ ចា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥមស្មិំយេវ ចក្កវាឡេ**តិ ឥមិស្សា ឯវ លោកធាតុយា។ "អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ, យំ ឯកិស្សា លោកធាតុយា ទ្វេ អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា អបុព្ពំ អចរិមំ ឧប្បជ្ជេយ្យុ"ន្តិ (ទី. និ. ៣.១៦១; ម. និ. ៣.១២៩; អ. និ. ១.២៧៨; នេត្តិ. ៥៧; មិ. ប. ៥.១.១) ឯត្ថ ជាតិខេត្តភូតា ទសសហស្សិលោកធាតុ "ឯកិស្សា លោកធាតុយា"តិ វុត្តា។ ឥធ បន ឥមំយេវ លោកធាតុំ សន្ធាយ "ឥមស្មិំយេវ ចក្កវាឡេ"តិ វុត្តំ។ តិស្សោ ហិ សង្គីតិយោ អារុឡ្ហេ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ វិសយខេត្តំ អាណាខេត្តំ ជាតិខេត្តន្តិ តិវិធេ ខេត្តេ ឋបេត្វា ឥមំ ចក្កវាឡំ អញ្ញស្មិំ ចក្កវាឡេ ពុទ្ធា ឧប្បជ្ជន្តីតិ សុត្តំ នត្ថិ, ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ បន អត្ថិ។ កថំ? "ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សទិសោ មេ ន វិជ្ជតិ (ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១; មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥; មិ. ប. ៤.៥.១១), ឯកោម្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ"តិ (ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១; កថា. ៤០៥; មហាវ. ១១) ឯវមាទីនិ ឥមិស្សា លោកធាតុយា ឋត្វា វទន្តេន ភគវតា – "កិំ បនាវុសោ, សារិបុត្ត, អត្ថេតរហិ អញ្ញោ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ភគវតា សមសមោ សម្ពោធិយន្តិ ឯវំ បុដ្ឋាហំ, ភន្តេ, នោតិ វទេយ្យ"ន្តិ វត្វា តស្ស ការណំ ទស្សេតុំ – "អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ ឯកិស្សា លោកធាតុយា ទ្វេ អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា"តិ ឥមំ សុត្តំ ទស្សេន្តេន ធម្មសេនាបតិនា ច ពុទ្ធានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតំ ឥមំ លោកធាតុំ ឋបេត្វា អញ្ញត្ថ អនុប្បត្តិ វុត្តា ហោតីតិ។

សុជាតាយាតិអាទិនា វុត្តេសុ ចតូសុ វិកប្បេសុ បឋមោ វិកប្បោ ពុទ្ធភាវាយ អាសន្នតរបដិបត្តិទស្សនវសេន វុត្តោ។ អាសន្នតរាយ ហិ បដិបត្តិយំ ឋិតោ **"ឧប្បជ្ជតី"**តិ វុច្ចតិ ឧប្បាទស្ស ឯកន្តិកត្តា, បគេវ បដិបត្តិយា មត្ថកេ ឋិតោ។ ទុតិយោ ពុទ្ធភាវាវហបព្ពជ្ជតោ បដ្ឋាយ អាសន្នបដិបត្តិទស្សនវសេន, តតិយោ ពុទ្ធករធម្មបារិបូរិតោ បដ្ឋាយ ពុទ្ធភាវាយ បដិបត្តិទស្សនវសេន។ ន ហិ មហាសត្តានំ តុសិតភវូបបត្តិតោ បដ្ឋាយ ពោធិសម្ភារសម្ភរណំ នាម អត្ថិ។ ចតុត្ថោ ពុទ្ធករធម្មសមារម្ភតោ បដ្ឋាយ។ ពោធិយា និយតភាវាបត្តិតោ បភុតិ ហិ វិញ្ញូហិ **"ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជតី"**តិ វត្តុំ សក្កា ឧប្បាទស្ស ឯកន្តិកត្តា, យថា បន "តិដ្ឋន្តិ បព្ពតា, សន្ទន្តិ នទិយោ"តិ តិដ្ឋនសន្ទនកិរិយានំ អវិច្ឆេទមុបាទាយ វត្តមានបយោគោ, ឯវំ ឧប្បាទត្ថាយ បដិបជ្ជនកិរិយាយ អវិច្ឆេទមុបាទាយ ចតូសុ វិកប្បេសុ **"ឧប្បជ្ជតិ នាមា"**តិ វុត្តំ។ **សព្ពបឋមំ ឧប្បន្នភាវ**ន្តិ សព្ពេហិ ឧបរិ វុច្ចមានេហិ វិសេសេហិ បឋមំ តថាគតស្ស ឧប្បន្នតាសង្ខាតំ អត្ថិតាវិសេសំ។

សោ ភគវាតិ (អ. និ. ដី. ២.៣.៦៤) យោ "តថាគតោ អរហ"ន្តិអាទិនា កិត្តិតគុណោ, សោ ភគវា។ **ឥមំ លោក**ន្តិ នយិទំ មហាជនស្ស សម្មុខាមត្តំ លោកំ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ អនវសេសំ បរិយាទាយាតិ ទស្សេតុំ **"សទេវក"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តេនាហ **"*ឥទានិ វត្តព្ពំ និទស្សេតី*"**តិ។ **បជាតត្តា**តិ យថាសកំ កម្មកិលេសេហិ និព្ពត្តត្តា។ **បញ្ចកាមាវចរទេវគ្គហណំ** បារិសេសញាយេន ឥតរេសំ បទន្តរេហិ សង្គហិតត្តា។ **សទេវក**ន្តិ ច អវយវេន វិគ្គហោ សមុទាយោ សមាសត្ថោ។ **ឆដ្ឋកាមាវចរទេវគ្គហណំ** បច្ចាសត្តិញាយេន។ តត្ថ ហិ សោ ជាតោ តន្និវាសី ច។ **ព្រហ្មកាយិកាទិព្រហ្មគ្គហណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បច្ចត្ថិកបច្ចាមិត្តសមណព្រាហ្មណគ្គហណ**ន្តិ និទស្សនមត្តមេតំ អបច្ចត្ថិកានំ អសមិតាពាហិតបាបានញ្ច សមណព្រាហ្មណានំ សស្សមណព្រាហ្មណិវចនេន គហិតត្តា។ កាមំ "សទេវក"ន្តិអាទិវិសេសនានំ វសេន សត្តវិសយោ លោក-សទ្ទោតិ វិញ្ញាយតិ តុល្យយោគវិសយត្តា តេសំ, "សលោមកោ សបក្ខកោ"តិអាទីសុ បន អតុល្យយោគេបិ អយំ សមាសោ លព្ភតីតិ ព្យភិចារទស្សនតោ បជាគហណន្តិ អាហ **"បជាវចនេន សត្តលោកគ្គហណ"**ន្តិ។

អរូបិនោ សត្តា អត្តនោ អានេញ្ជវិហារេន វិហរន្តា "ទិព្ពន្តីតិ **ទេវា**"តិ ឥមំ និព្ពចនំ លភន្តីតិ អាហ **"សទេវកគ្គហណេន អរូបាវចរទេវលោកោ គហិតោ"**តិ។ តេនេវាហ "អាកាសានញ្ចាយតនូបគានំ ទេវានំ សហព្យត"ន្តិ (អ. និ. ៣.១១៧)។ ***សមារកគ្គហណេន ឆកាមាវចរទេវលោកោ គហិតោ*** តស្ស សវិសេសំ មារស្ស វសេ វត្តនតោ។ ***រូបី ព្រហ្មលោកោ គហិតោ*** អរូបីព្រហ្មលោកស្ស វិសុំ គហិតត្តា។ **ចតុបរិសវសេនា**តិ ខត្តិយាទិចតុបរិសវសេន។ ឥតរា បន ចតស្សោ បរិសា សមារកាទិគ្គហណេន គហិតា ឯវាតិ។ **អវសេសសព្ពសត្តលោកោ** នាគគរុឡាទិភេទោ។

ឯត្តាវតា ភាគសោ លោកំ គហេត្វា យោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តេន តេន វិសេសេន អភាគសោវ លោកំ គហេត្វា យោជនំ ទស្សេតុំ **"អបិចេត្ថា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទតោ**តិ ឧក្កំសគតិវិជាននេន។ បញ្ចសុ ហិ គតីសុ ទេវលោកោវ សេដ្ឋោ។ តត្ថាបិ អរូបិនោ "ទូរសមុស្សារិតកិលេសទុក្ខតាយ, សន្តបណីតអានេញ្ជ

វិហារសមង្គិតាយ, អតិវិយ ទីឃាយុកតាយា”តិ ឯវមាទីហិ វិសេសេហិ អតិវិយ ឥតរេហិ ឧក្កដ្ឋា។ **ព្រហ្មា មហានុភាវោ**តិអាទី ទសសហស្សិយំ មហាព្រហ្មុនោ វសេន វុត្តំ។ “ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទតោ”តិ ហិ វុត្តំ។ **អនុត្តរន្តិ** សេដ្ឋំ នវលោកុត្តរំ។ **ភាវានុក្កមោ** ភាវវសេន បវេសំ អជ្ឈាសយវសេន “សទេវក”ន្តិអាទីនំ បទានំ អនុក្កមោ។ **តីហាការេហី**តិ ទេវមារព្រហ្មសហិតតាសង្ខាតេហិ តីហិ បការេហិ។ **តីសុ បទេសូ**តិ “សទេវក”ន្តិអាទីសុ តីសុ បទេសុ។ **តេន តេនាការេនា**តិ សទេវកត្តាទិនា តេន តេន បការេន។ តេជាតុកមេវ បរិយាទិន្នន្តិ បោរាណា បនាហូតិ យោជនា។

អភិញ្ញាតិ យ-ការលោបេនាយំ និទ្ទេសោ, អភិជានិត្វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**អភិញ្ញាយ, អធិកេន ញាណេន ញត្វា**”តិ។ **អនុមានាទិបដិក្ខេបោ**តិ អនុមានឧបមានអត្ថាបត្តិអាទិបដិក្ខេបោ ឯកប្បមាណត្តា។ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារតាយ ហិ សព្ពបច្ចក្ខា ពុទ្ធា ភគវន្តោ។ **អនុត្តរំ វិវេកសុខ**ន្តិ ផលសមាបត្តិសុខំ។ តេន វីតិមិស្សាបិ កទាចិ ភគវតោ ធម្មទេសនា ហោតីតិ អាហ “**ហិត្វាបី**”តិ។ ភគវា ហិ ធម្មំ ទេសេន្តោ យស្មឹ ខណេ បរិសា សាធុការំ វា ទេតិ, យថាសុតំ វា ធម្មំ បច្ចវេក្ខតិ, តំ ខណំ បុព្ពភាគេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជតិ, យថាបរិច្ឆេទញ្ច សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ ឋិតដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ ធម្មំ ទេសេតិ។

ទេសកាយត្តេន អាណាទិវិធិនា អតិសជ្ជនំ បពោធនំ **ទេសនា**តិ សា បរិយត្តិធម្មវសេន វេទិតព្ពាតិ អាហ “**ទេសនាយ តាវ ចតុប្បទិកាយបិ គាថាយា**”តិអាទិ។ សាសិតព្ពបុគ្គលគតេន យថាបរាធាទិសាសិតព្ពភាវេន អនុសាសនំ តទង្គវិនយាទិវសេន វិនយនំ **សាសន**ន្តិ តំ បដិបត្តិធម្មវសេន វេទិតព្ពន្តិ អាហ “**សីលសមាធិវិបស្សនា**”តិអាទិ។ **កុសលាន**ន្តិ មគ្គកុសលានំ, **កុសលាន**ន្តិ វា អនវជ្ជានំ។ តេន ផលធម្មានម្បិ សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។ **អាទិ**ភាវោ សីលទិដ្ឋីនំ តម្មូលកត្តា ឧត្តរិមនុស្សធម្មានំ។ តស្មឹ តស្មឹ អត្ថេ កថាវធិសទ្ទប្បពន្ធោ គាថាវសេន សុត្តវសេន ច វវត្ថិតោ បរិយត្តិធម្មោ, យោ ឥធ “ទេសនា”តិ វុត្តោ។ តស្ស បន អត្ថោ វិសេសេន សីលាទិ ឯវាតិ អាហ “**ភគវា ហិ ធម្មំ ទេសេន្តោ…បេ… និព្ពានំ ទស្សេតី**”តិ។ តត្ថ **សីលំ ទស្សេត្វា**តិ សីលគ្គហណេន សសម្ភារំ សីលំ គហិតំ។ តថា មគ្គគ្គហណេន សសម្ភារោ មគ្គោតិ តទុភយេន អនវសេសតោ បរិយត្តិអត្ថំ បរិយាទិយតិ។ **តេនា**តិ សីលាទិទស្សនេន។ អត្ថវសេន ហិ ឥធ ទេសនាយ អាទិកល្យាណាទិភាវោ អធិប្បេតោ។ **កថិកសណ្ឋិតី**តិ កថិកស្ស សណ្ឋានំ កថនវសេន សមវដ្ឋានំ។

ន សោ សាត្ថំ ទេសេតិ និយ្យានត្ថវិរហតោ តស្សា ទេសនាយ។ **ឯកព្យញ្ជនាទិយុត្តា វា**តិ សិថិលាទិភេទេសុ ព្យញ្ជនេសុ ឯកប្បការេនេវ, ទ្វិប្បការេនេវ វា ព្យញ្ជនេន យុត្តា វា ទមិឡភាសា វិយ។ សព្ពត្ថ និរោដ្ឋំ កត្វា វត្តព្ពតាយ **សព្ពនិរោដ្ឋព្យញ្ជនា វា** កិរាតភាសា វិយ។ សព្ពត្ថេវ វិស្សជ្ជនីយយុត្តតាយ **សព្ពវិស្សដ្ឋព្យញ្ជនា វា** យវនភាសា វិយ។ សព្ពត្ថេវ សានុសារតាយ **សព្ពនិគ្គហិតព្យញ្ជនា វា** បារសិកាទិមិលក្ខភាសា វិយ។ សព្ពាបេសា ឯកទេសព្យញ្ជនវសេនេវ បវត្តិយា អបរិបុណ្ណព្យញ្ជនាតិ កត្វា “**អព្យញ្ជនា**”តិ វុត្តា។ **អមក្ខេត្វា**តិ អបលិច្ឆេត្វា អវិនាសេត្វា, អហាបេត្វាតិ វា អត្ថោ។

ភគវា យមត្ថំ ញាបេតុំ ឯកគាថម្បិ ឯកវាក្យម្បិ ទេសេតិ, តមត្ថំ តាយ ទេសនាយ សព្ពសោ បរិបុណ្ណមេវ កត្វា ទេសេតិ, ឯវំ សព្ពត្ថាតិ អាហ “**ឯកទេសនាបិ អបរិបុណ្ណា នត្ថី**”តិ។ **ឧល្លុម្បនសភាវសណ្ឋិតេនា**តិ សំកិលេសបក្ខតោ វដ្តទុក្ខតោ ច ឧទ្ធរណសភាវាវដ្ឋិតេន ចិត្តេន។ **តស្មា**តិ យស្មា សិក្ខាត្តយសង្គហំ សកលំ សាសនំ ឥធ “ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ អធិប្បេតំ, តស្មា។ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ ឥមិនា សមានាធិករណានិ សព្ពបទានិ យោជេត្វា អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**សោ ធម្មំ ទេសេតិ…បេ… បកាសេតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ**”តិ អាហ។

ទូរសមុស្សារិតមានស្សេវ សាសនេ សម្មាបដិបត្តិ សម្ភវតិ, ន មាន ជាតិកស្សាតិ អាហ “**និហតមានត្តា**”តិ។ **ឧស្សន្នត្តា**តិ ពហុលភាវតោ។ ភោគារោគ្យាទិវត្ថុកា មទា សុប្បហេយ្យា ហោន្តិ និមិត្តស្ស អនវដ្ឋានតោ’ ន តថា កុលវិជ្ជាមទាតិ ខត្តិយព្រាហ្មណកុលីនានំ បព្ពជិតានម្បិ ជាតិវិជ្ជា និស្សាយ មានជប្បនំ ទុប្បជហន្តិ អាហ “**យេភុយ្យេន ហិ…បេ… មានំករោន្តី**”តិ ។ **វិជាតិតាយា**តិ និហីនជាតិតាយ។ **បតិដ្ឋាតុំ ន សក្កោន្តី**តិ សុវិសុទ្ធឹ កត្វា សីលំ រក្ខិតុំ ន សក្កោន្តិ។ សីលវសេន ហិ សាសនេ បតិដ្ឋាតិ។ **បតិដ្ឋាតុ**ន្តិ វា សច្ចបដិវេធេន លោកុត្តរាយ បតិដ្ឋាយ បតិដ្ឋាតុំ។ យេភុយ្យេន ហិ ឧបនិស្សយសម្បន្នា សុជាតា ឯវ ហោន្តិ, ន ទុជ្ជាតា។

បរិសុទ្ធន្តិ រាគាទីនំ អច្ចន្តមេវ បហានទីបនតោ និរុបក្កិលេសតាយ សព្ពសោ វិសុទ្ធំ។ **សទ្ធំ បដិលភតី**តិ បោថុជ្ជនិកសទ្ធាវសេន សទ្ទហតិ។ វិញ្ញុជាតិកានញ្ហិ ធម្មសម្បត្តិគហណបុព្ពិកា សទ្ធាសិទ្ធិ ធម្មបមាណធម្មប្បសន្នភាវតោ។ **ជាយម្បតិកា វសន្តី**តិ កាមំ “ជាយម្បតិកា”តិ វុត្តេ ឃរសាមិកឃរសាមិនិវសេន ទ្វិន្នំយេវ គហណំ វិញ្ញាយតិ។ យស្ស បន បុរិសស្ស អនេកា បជាបតិយោ ហោន្តិ, តត្ថ កឹ វត្តព្ពំ? ឯកាយបិ តាយ វាសោ សម្ពាធោតិ ទស្សនត្ថំ “**ទ្វេ**”តិ វុត្តំ។ រាគាទិនា **សកិញ្ចនដ្ឋេន**, ខេត្តវត្ថុអាទិនា **ស**

បលិពោធេន្តេន។ រាគរជាទីនំ អាគមនបថតាបិ ឧប្បជ្ជនដ្ឋានតា ឯវាតិ ទ្វេបិ វណ្ណនា ឯកត្ថា, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ **អលគ្គនេន្តេនា**តិ អសជ្ជនេន្តេន អប្បដិពទ្ធភាវេន។ ឯវំ អកុសលកុសលប្បវត្តីនំ ឋានភាវេន យាវាសបព្ពជ្ជានំ សម្ពាធព្ភោកាសតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ កុសលប្បវត្តិយា ឯវ អដ្ឋានឋានភាវេន តេសំ តំ ទស្សេតុំ **"អបិចា"**តិអាទិ វុត្តំ។

សង្ខេបកថាតិ វិសុំ វិសុំ បទុទ្ធារំ អកត្វា សង្ខេបតោ អត្ថវណ្ណនា។ **ឯកម្បិ ទិវសន្តិ** ឯកទិវសមត្តម្បិ។ **អខណ្ឌំ កត្វា**តិ ទុក្កដមត្តស្សបិ អនាបជ្ជនេន អខណ្ឌិតំ កត្វា។ **កិលេសមលេន អមលីនន្តិ** តណ្ហាសំកិលេសាទិវសេន អសំកិលិដ្ឋំ កត្វា។ **បរិទហិត្វា**តិ និវាសេត្វា ចេវ បារុបិត្វា ច។ អគារវាសោ អគារំ ឧត្តរបទលោបេន, តស្ស វឌ្ឍិអាវហំ **អគារស្ស ហិតំ។ ភោគក្ខន្ធោ**តិ ភោគរាសិ ភោគសមុទាយោ។ **អាពន្ធនេដ្ឋេនា**តិ "បុត្តោ នត្តា"តិអាទិនា បេមវសេន សបរិច្ឆេទំ សម្ពន្ធនេដ្ឋេន។ "អម្ហាកមេតេ"តិ ញាយន្តីតិ **ញាតី**។ បិតាមហបិតុបុត្តាទិវសេន បរិវត្តនេដ្ឋេន **បរិវដ្ដោ**។

២៩២. សាមញ្ញាវាចីបិ **សិក្ខា**-សទ្ទោ សាជីវ-សទ្ទសន្និធានតោ ឧបរិ វុច្ចមានវិសេសាបេក្ខាយ ច វិសេសនិវិដ្ឋោវ ហោតីតិ វុត្តំ **"យា ភិក្ខូនំ អធិសីលសង្ខាតា សិក្ខា"**តិ។ សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន **សិក្ខា**។ សហ អាជីវន្តិ ឯត្ថាតិ **សាជីវោ។ សិក្ខនភាវេនា**តិ សិក្ខាយ សាជីវេ ច សិក្ខនភាវេន។ **សិក្ខំ បរិបូរេន្តោ**តិ សីលសំវរំ បរិបូរេន្តោ។ **សាជីវញ្ច អវីតិក្កមន្តោ**តិ – "នាមកាយោ បទកាយោ និរុត្តិកាយោ ព្យញ្ជនកាយោ"តិ (បារា. អដ្ឋ. ៣៩) វុត្តសិក្ខាបទំ ភគវតោ វចនំ អវីតិក្កមន្តោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ ឥទមេវ ច ទ្វយំ "សិក្ខន"ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ សាជីវានតិក្កមោ សិក្ខាបារិបូរិយា បច្ចយោ។ តតោ ហិ យាវ មគ្គា សិក្ខាបារិបូរី ហោតីតិ។

បជហិត្វាតិ សមាទានវសេន បរិច្ចជិត្វា។ **បហីនកាលតោ បដ្ឋាយ...បេ.... វិរតោវា**តិ ឯតេន បហានស្ស វិរតិយា ច សមានកាលតំ ទស្សេតិ ។ យទិ ឯវំ "បហាយា"តិ កថំ បុរិមកាលនិទ្ទេសោតិ? តថា គហេតព្ពតំ ឧបាទាយ។ ធម្មានញ្ហិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេ អបេក្ខិតេ សហជាតានម្បិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នភាវេន គហណំ បុរិមបច្ឆិមភាវេនេវ ហោតីតិ គហណបវត្តិអាការវសេន បច្ចយភូតេសុ ហិរោត្តប្បញាណាទីសុ បហានកិរិយាយ បុរិមកាលវោហារោ, បច្ចយុប្បន្នាសុ ច វិរតីសុ វិរមណកិរិយាយ អបរកាលវោហារោ ច ហោតីតិ "បហាយ បដិវិរតោ ហោតី"តិ វុត្តំ។ **បហាយា**តិ វា សមាទានកាលវសេន វុត្តំ, បច្ឆា វីតិក្កមិតព្ពវត្ថុសមាយោគវសេន **បដិវិរតោ**តិ។ **បហាយា**តិ វា –

> "និហន្ត្វាន តមោខន្ធំ, ឧទិតោយំ ទិវាករោ;
> វណ្ណបភាយ ភាសេតិ, ឱភាសេត្វា សមុគ្គតោ"តិ ច។ (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៥៧៨) –

ឯវមាទីសុ វិយ សមានកាលវសេន វេទិតព្ពោ។ អថ វា បាណោ អតិបាតីយតិ ឯតេនាតិ **បាណាតិបាតោ,** បាណឃាតហេតុភូតោ អហិរិកានោត្តប្បទោសមោហវិហឹសាទិកោ ចេតនាបធានោ សំកិលេសធម្មោ, តំ សមាទានវសេន បហាយ។ **តតោ...បេ.... វិរតោវ ហោតី**តិ អវធារណេន តស្សា វិរតិយា កាលាទិវសេន អបរិយន្តតំ ទស្សេតិ។ យថា ហិ អញ្ញេ សមាទិន្នវិរតិកាបិ អនវដ្ឋិតចិត្តតាយ លាភជីវិកាទិហេតុ សមាទានំ ភិន្ទន្តេវ, ន ឯវមយំ។ អយំ បន បហីនកាលតោ បដ្ឋាយ ឱរតោ វិរតោតិ។ **អទិន្នាទានំ បហាយា**តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទណ្ឌនំ ទណ្ឌនិបាតនំ **ទណ្ឌោ**។ មុគ្គរាទិបហរណវិសេសោបិ ឥធ បហរណវិសេសោតិ អធិប្បេតោ។ តេនាហ **"ឋបេត្វា ទណ្ឌំ សព្ពម្បិ អវសេសំ ឧបករណ"**ន្តិ។ ទណ្ឌនសង្ខាតស្ស បរវិហេឋនស្ស បរិវជ្ជិតភាវទីបនត្ថំ ទណ្ឌសត្ថានំ និក្ខេបវចនន្តិ អាហ **"បរូបឃាតត្ថាយា"**តិអាទិ។ **វិហឹសនភាវតោ**តិ វិពាធនភាវតោ។ **លជ្ជី**តិ ឯត្ថ វុត្តលជ្ជាយ ឱត្តប្បម្បិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ បាបជិគុច្ឆនបាបុត្តាសរហិតំ, បាបភយំ វា អលជ្ជនំ អត្ថិ។ យស្ស វា ធម្មគរុតាយ ធម្មស្ស ច អត្តាធីនត្តា អត្តាធិបតិភូតា លជ្ជាកិច្ចការី, តស្ស លោកាធិបតិភូតំ ឱត្តប្បំ កិច្ចករន្តិ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ "លជ្ជី"ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **ទយំ មេត្តចិត្តតំ អាបន្នោ**តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ **ទយា**-សទ្ទោ "អទយាបន្នោ"តិអាទីសុ ករុណាយ វត្តតីតិ? សច្ចមេតំ, អយំ បន ទយា-សទ្ទោ អនុរក្ខណត្ថំ អន្តោនីតំ កត្វា បវត្តមានោ មេត្តាយ ច ករុណាយ ច បវត្តតីតិ ឥធ មេត្តាយ បវត្តមានោ វុត្តោ។ មិជ្ជតិ សិនិយ្ហតីតិ មេត្តា, សា ឯតស្ស អត្ថីតិ មេត្តំ, មេត្តំ ចិត្តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ មេត្តចិត្តោ, តស្ស ភាវោ **មេត្តចិត្តតា,** មេត្តាឥច្ចេវ អត្ថោ។

សព្ពបាណភូតហិតានុកម្បីតិ ឯតេន តស្សា វិរតិយា សត្តវសេន អបរិយន្តតំ ទស្សេតិ។ **បាណភូតេ**តិ បាណជាតេ។ **អនុកម្បកោ**តិ ករុណាយនកោ។ យស្មា បន មេត្តា ករុណាយ វិសេសបច្ចយោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **"តាយ ឯវ ទយាបន្នតាយា"**តិ។ ឯវំ យេហិ ធម្មេហិ បាណាតិបាតា វិរតិ សម្បជ្ជតិ, តេហិ លជ្ជាមេត្តាករុណា

ធម្មេហិ សមង្គិភាវោ ទស្សិតោ, សទ្ទី បិដ្ឋិវដ្ដកធម្មេហីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថាហ – កស្មា “បាណាតិបាតំ បហាយា”តិ ឯកវចននិទ្ទេសោ កតោ, នន្ទ និរវសេសានំ បាណានំ អតិបាតតោ វិរតិ ឥធាធិប្បេតា? តថា ហិ វុត្តំ “សព្ពបាណភូតហិតានុកម្បី វិហរតី”តិ។ តេនេវ ហិ **អដ្ឋកថាយំ** “សព្ពេ បាណភូតេ ហិតេន អនុកម្បកោ”តិ បុថុវចននិទ្ទេសោតិ? សច្ចមេតំ, បាណភាវសាមញ្ញវសេន បនេត្ថ បាឡិយំ អាទិតោ ឯកវចននិទ្ទេសោ កតោ, សព្ពសទ្ទសន្និធានេន បុថុត្តំ វិញ្ញាយមានមេវាតិ សាមញ្ញនិទ្ទេសំ អកត្វា ភេទវចនិច្ឆាវសេន ទស្សេតុំ **អដ្ឋកថាយំ** ពហុវចនវសេន អត្ថោ វុត្តោ។ កិញ្ច ភិយ្យោ – សាមញ្ញតោ សំវរសមាទានំ, តព្ពិសេសតោ សំវរភេទោតិ ឥមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ អយំ វចនភេទោ កតោតិ វេទិតព្ពំ។ **វិហរតី**តិ វុត្តប្បការោ ហុត្វា ឯកស្មឹ ឥរិយាបថេ ឧប្បន្នំ ទុក្ខំ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន វិច្ឆិន្ទិត្វា អត្តភាវំ ហរតិ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ឥរិយតិ បាលេតី**”តិ។

ន កេវលំ កាយវចីបយោគវសេន អាទានមេវ, អថ ខោ អាកង្ខបិស្ស បរិច្ចត្តវត្ថុវិសយាវាតិ ទស្សេតុំ “**ចិត្តេនបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ថេនេតិ ថេយ្យំ ករោតីតិ **ថេនោ,** ចោរោ។ **សុចិភូតេនា**តិ ឯត្ថ សុចិភាវោ អធិការតោ សទ្ទន្តរសន្និធានតោ ច ថេយ្យសំកិលេសវិរមណន្តិ អាហ “**អថេនត្តាយេវ សុចិភូតេនា**”តិ។ កាមញ្ចេត្ថ “លជ្ជី ទយាបន្នោ”តិអាទិ ន វុត្តំ, អធិការវសេន បន អត្ថតោ វា វុត្តមេវាតិ វេទិតព្ពំ។ យថា ហិ លជ្ជាទយោ បាណាតិបាតបហានស្ស វិសេសបច្ចយោ, ឯវំ អទិន្នាទានបហានស្សាបីតិ, តស្មា សាបិ បាឡិ អានេត្វា វត្តព្ពា។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ អថ វា **សុចិភូតេនា**តិ ឯតេន ហិរោត្តប្បាទីហិ សមន្នាគមោ, អហិរិកាទីនញ្ច បហានំ វុត្តមេវាតិ “លជ្ជី”តិអាទិ ន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

អសេដ្ឋចរិយន្តិ អសេដ្ឋានំ ចរិយំ, អសេដ្ឋំ វា ចរិយំ។ មិថុនានំ វុត្តាការេន សទិសភូតានំ អយន្តិ **មិថុនោ,** យថាវុត្តោ ទុរាចារោ។ **អារាចារី មេថុនា**តិ ឯតេន – “ឥធ ព្រាហ្មណ, ឯកច្ចោ…បេ…. ន ហេវ ខោ មាតុគាមេន សទ្ធឹ ទ្វយំទ្វយសមាបត្តឹ សមាបជ្ជតិ, អបិច ខោ មាតុគាមស្ស ឧច្ឆាទនបរិមទ្ទនន្ហាបនសម្ពាហនំ សាទិយតិ, សោ តទស្សាទេតិ, តំ និកាមេតិ, តេន ច វិត្តឹ អាបជ្ជតី”តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៥០) វុត្តា សត្តវិធមេថុនសំយោគាបិ បដិវិរតិ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សច្ចេន សច្ចន្តិ បុរិមេន វចីសច្ចេន បច្ឆិមំ វចីសច្ចំ **សន្ទហតិ** អសច្ចេន អនន្តរិកត្តា។ តេនាហ “**យោ ហី**”តិអាទិ។ **ហលិទ្ទិរាគោ វិយ ន ថិរកតោ ហោតី**តិ ឯត្ថ កថាយ អនវដ្ឋិតភាវេន ហលិទ្ទិរាគសទិសតា វេទិតព្ពា, ន បុគ្គលស្ស។ **បាសាណលេខា វិយា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សទ្ធា អយតិ បវត្តតិ ឯត្ថាតិ សទ្ធាយោ, សទ្ធាយោ ឯវ **សទ្ធាយិកោ** យថា “វេនយិកោ”តិ (ម. និ. ១.២៤៦; អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨), សទ្ធាយ វា អយិតព្ពោ **សទ្ធាយិកោ,** សទ្ធេយ្យោតិ អត្ថោ។ **វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ**វិសំវាទនតោតិ អធិប្បាយោ។

អនុប្បទាតាតិ (ទី. និ. ដី. ១.៩; អ. និ. ដី. ២.៤.១៩៨) អនុពលប្បទាតា, អនុវត្តនវសេន វា បទាតា។ កស្ស បន អនុវត្តនំ បទានញ្ចាតិ? “សហិតាន”ន្តិ វុត្តត្តា សន្ធានស្សាតិ វិញ្ញាយតិ។ តេនាហ “**សន្ធានានុប្បទាតា**”តិ។ យស្មា បន អនុវត្តនវសេន សន្ធានស្ស បទានំ អាធានំ, រក្ខណំ វា ទឡ្ហីករណំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**ទ្វេ ជនេ សមគ្គេ ទិស្វា**”តិអាទិ។ អារមន្តិ ឯត្ថាតិ **អារាមោ,** រមិតព្ពដ្ឋានំ។ យស្មា បន អា-ការេន វិនាបិ អយមត្ថោ លព្ភតិ, តស្មា វុត្តំ “**សមគ្គរាមោតិបិ បាឡិ, អយមេវេត្ថ អត្ថោ**”តិ។

ឯត្ថាតិ –

> “នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ, ឯការោ វត្តតី រថោ;
> អនីឃំ បស្ស អាយន្តំ, ឆិន្នសោតំ អពន្ធន”ន្តិ។ (សំ. និ. ៤.៣៤៧; ឧទា. ៦៥; បេដកោ. ២៥;ទី. និ. ដី. ១.៩) –

ឥមិស្សា គាថាយ។ សីលញ្ចេត្ថ “នេលង្គ”ន្តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ – ចិត្តោ គហបតិ, “នេលង្គន្តិ ខោ, ភន្តេ, សីលានមេតំ អធិវចន”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៣៤៧; ទី. និ. ដី. ១.៩)។ **សុកុមារា**តិ អផរុសតាយ មុទុកា។ **បុរស្ស ឯសា**តិ ឯត្ថ **បុរ**-សទ្ទោ តន្និវាសីវាចកោ ទដ្ឋព្ពោ “គាមោ អាគតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ដី. ១.៩) វិយ។ តេនេវាហ “**នគរវាសីន**”ន្តិ។ មនំ អប្បាយតិ វឌ្ឍេតីតិ **មនាបា**។ តេន វុត្តំ “**ចិត្តវុទ្ធិករា**”តិ។

កាលវាទីតិអាទិ សម្ផប្បលាបាបដិវិរតស្ស បដិបត្តិទស្សនំ។ អត្ថសំហិតាបិ ហិ វាចា អយុត្តកាលបយោគេន អត្ថាវហា ន សិយាតិ អនត្ថវិញ្ញាបនវាចំ អនុលោមេតិ, តស្មា សម្ផប្បលាបំ បជហន្តេន អកាលវាទិតា បរិហរិតព្ពាតិ វុត្តំ “កាលវាទី”តិ។ កាលេ វទន្តេនបិ ឧភយានត្ថសាធនតោ អភូតំ បរិវជ្ជេតព្ពន្តិ អាហ “**ភូត

វាទី”តិ។ ភូតញ្ច វទន្តេន យំ ឥធលោក-បរលោក-ហិតសម្បាទកំ, តទេវ វត្តព្ពន្តិ ទស្សេតុំ “**អត្ថវាទី**”តិ វុត្តំ។ អត្ថំ វទន្តេនបិ លោកិយធម្មសន្និស្សិតមេវ អវត្វា លោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតំ កត្វា វត្តព្ពន្តិ ទស្សនត្ថំ “**ធម្មវាទី**”តិ វុត្តំ។ យថា ច អត្ថោ លោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតោ ហោតិ, តំទស្សនត្ថំ “**វិនយវាទី**”តិ វុត្តំ។ បញ្ចន្នញ្ហិ សំវរវិនយានំ, បញ្ចន្នញ្ច បហានវិនយានំ វសេន វុច្ចមានោ អត្ថោ និព្ពានាធិគមហេតុភាវតោ លោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតោ ហោតីតិ។ ឯវំ គុណវិសេសយុត្តោវ អត្ថោ វុច្ចមានោ ទេសនាកោសល្លេ សតិ សោភតិ, កិច្ចករោ ច ហោតិ, ន អញ្ញថាតិ ទស្សេតុំ “**និធានវតី វាចំ ភាសិតា**”តិ វុត្តំ។ ឥទានិ តំ ទេសនាកោសល្លំ វិភាវេតុំ “**កាលេនា**”តិអាទិមាហ។ បុច្ឆាទិវសេន ហិ ឱតិណ្ណវាចាវត្ថុស្មឹ ឯកំសាទិព្យាករណវិភាគំ សល្លក្ខេត្វា ឋបនាហេតុ ឧទាហរណំ សំសន្ទនាទី តំតំកាលានុរូបំ វិភាវេន្តិយា បរិមិតបរិច្ឆិន្នរូបាយ វិបុលតរ-គម្ភីរោទារ-បរមត្ថ-វិត្ថារសង្គាហិកាយ កថាយ ញាណពលានុរូបំ បរេ យាថាវតោ ធម្មេ បតិដ្ឋាបេន្តោ “ទេសនាកុសលោ”តិ វុច្ចតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។

២៩៣. ឯវំ បដិបាដិយា សត្ត មូលសិក្ខាបទានិ វិភាវេត្វា សតិបិ អភិជ្ឈាទិបហានឥន្ទ្រិយសំវរសតិសម្បជញ្ញជាគរិយានុយោគាទិកេ ឧត្តរទេសនាយំ វិភាវេតុំ តំ បរិហរិត្វា អាចារសីលស្សេវ វិភជនវសេន បាឡិ បវត្តាតិ តទត្ថំ វិវរិតុំ “**ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ពីជានំ គាមោ សមូហោ **ពីជគាមោ។** ភូតានំ ជាតានំ និព្ពត្តានំ រុក្ខគច្ឆលតាទីនំ សមូហោ **ភូតគាមោ**។ ននុ ច រុក្ខាទយោ ចិត្តរហិតតាយ ន ជីវា, ចិត្តរហិតតា ច បរិប្ផន្ទាភាវតោ ឆិន្នេ វិរុហនតោ វិសទិសជាតិកភាវតោ ចតុយោនិអបរិយាបន្នតោ ច វេទិតព្ពា, វុឌ្ឍិ បន បវាឡសិលាលវណានម្បិ វិជ្ជតីតិ ន តេសំ ជីវភាវេ ការណំ, វិសយគ្គហណញ្ច នេសំ បរិកប្បនាមត្តំ សុបនំ វិយ ចិញ្ចាទេនំ, តថា ទោហឡាទយោ, តត្ថ កស្មា ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា បដិវិរតិ ឥច្ឆិតាតិ? សមណសារុប្បតោ តន្និវាសិសត្តានុរក្ខណតោ ច។ តេនេវាហ – “ជីវសញ្ញិនោ ហិ មោឃបុរិស មនុស្សា រុក្ខស្មិ”ន្តិអាទិ (បាចិ. ៨៩)។

មូលមេវ ពីជំ **មូលពីជំ**, មូលពីជំ ឯតស្សាតិបិ **មូលពីជំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ផឡុពីជ**ន្តិ បព្ពពីជំ។ បច្ចយន្តរសមវាយេ សទិសផលុប្បត្តិយា វិសេសការណភាវតោ វិរុហណសមត្ថេ សារផលេ និរុឡ្ហោ ពីជសទ្ទោ តទត្ថសំសិទ្ធិយា មូលាទីសុបិ កេសុចិ បវត្តតីតិ មូលាទិតោ និវត្តនត្ថំ ឯកេន ពីជ-សទ្ទេន វិសេសេត្វា វុត្តំ “**ពីជពីជ**”ន្តិ “រូបរូបំ (វិសុទ្ធិ. ២.៤៤៩), ទុក្ខទុក្ខ”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៣២៧; ៥.១៦៥; នេត្តិ. ១១) ច យថា។ កស្មា បនេត្ថ ពីជគាមភូតគាមំ ឧទ្ធរិត្វា ពីជគាមោ ឯវ និទ្ទិដ្ឋោតិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ, ននុ អវោចុម្ហ – “មូលមេវ ពីជំ មូលពីជំ, មូលពីជំ ឯតស្សាតិបិ មូលពីជ”ន្តិ។ តត្ថ បុរិមេន ពីជគាមោ និទ្ទិដ្ឋោ, ទុតិយេន ភូតគាមោ, ទុវិធោបេស មូលពីជញ្ច មូលពីជញ្ច **មូលពីជ**ន្តិ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសនយេន វា ឧទ្ទិដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោ។ តេនេវាហ “**បញ្ចវិធស្សា**”តិអាទិ។ **នីលតិណរុក្ខាទិកស្សា**តិ អល្លតិណស្ស ចេវ អល្លរុក្ខាទិកស្ស ច។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឱសធិគច្ឆលតាទីនំ សង្គហោ។

ឯកំ ភត្តំ ឯកភត្តំ, តំ អស្ស អត្ថីតិ **ឯកភត្តិកោ**។ សោ បន រត្តិភោជនេនបិ សិយាតិ តន្និវត្តនត្ថំ អាហ “**រត្តូបរតោ**”តិ។ ឯវម្បិ អបរណ្ហភោជីបិ សិយា ឯកភត្តិកោតិ តន្និវត្តនត្ថំ “**វិរតោ វិកាលភោជនា**”តិ វុត្តំ។ អរុណុគ្គមនកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ មជ្ឈន្ហិកា អយំ ពុទ្ធាទីនំ អរិយានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណោ ភោជនស្ស កាលោ នាម, តទញ្ញោ **វិកាលោ**។ **អដ្ឋកថាយំ** បន ទុតិយបទេន រត្តិភោជនស្ស បដិក្ខិត្តត្តា “**អតិក្កន្តេ មជ្ឈន្ហិកេ យាវ សូរិយត្ថង្គមនា ភោជនំ វិកាលភោជនំ នាមា**”តិ វុត្តំ។

“សព្ពបាបស្ស អករណ”ន្តិអាទិនយប្បវត្តំ (ទី. និ. ២.៩០; ធ. ប. ១៨៣; នេត្តិ. ៣០, ៥០, ១១៦, ១២៤) ភគវតោ សាសនំ អច្ចន្តរាគុប្បត្តិយា នច្ចាទិទស្សនំ ន អនុលោមេតីតិ អាហ “**សាសនស្ស អននុលោមត្តា**”តិ។ អត្តនា បយោជិយមានំ, បរេហិ បយោជាបិយមានញ្ច នច្ចំ នច្ចភាវសាមញ្ញេន បាឡិយំ ឯកេនេវ **នច្ច**-សទ្ទេន គហិតំ, តថា គីតវាទិត-សទ្ទេន ចាតិ អាហ “**នច្ចននច្ចាបនាទិវសេនា**”តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន គាយនគាយាបនវាទនវាទាបនានិ សង្គយ្ហន្តិ។ ទស្សនេន ចេត្ថ សវនម្បិ សង្គហិតំ វិរូបេកសេសនយេន ។ យថាសកំ វិសយស្ស អាលោចនសភាវតាយ វា បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ សវនកិរិយាយបិ ទស្សនសង្ខេបសព្ភាវតោ “**ទស្សនា**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ តេនាហ “បញ្ចហិ វិញ្ញាណេហិ ន កញ្ចិ ធម្មំ បដិវិជានាតិ អញ្ញត្រ អភិនិបាតមត្តា”តិ។ អវិសូកភូតស្ស គីតស្ស សវនំ កទាចិ វដ្ដតីតិ អាហ “**វិសូកភូតា ទស្សនា**”តិ។ តថា ហិ វុត្តំ បរមត្ថជោតិកាយំ **ខុទ្ទកដ្ឋកថាយំ** (ខុ. បា. អដ្ឋ. ២.បច្ឆិមបញ្ចសិក្ខាបទវណ្ណនា) “ធម្មូបសំហិតំ គីតំ វដ្ដតិ, គីតូបសំហិតោ ធម្មោ ន វដ្ដតី”តិ។ **យំ កិញ្ចី**តិ គន្ធិតំ វា អគន្ធិតំ វា យំ កិញ្ចិ បុប្ផំ។ **គន្ធជាត**ន្តិ គន្ធជាតិកំ។ តស្សាបិ “យំ កិញ្ចី”តិ វចនតោ បិសិតស្ស អបិសិតស្សាបិ យស្ស កស្សចិ វិលេបនាទិ ន វដ្ដតីតិ ទស្សេតិ។

ឧច្ចាតិ ឧច្ច-សទ្ទេន សមានត្ថំ ឯកំ សទ្ទន្តរំ។ សេតិ ឯត្ថាតិ **សយនំ**។ ឧច្ចាសយនំ មហាសយនញ្ច សមណសារុប្បរហិតំ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**បមាណាតិក្កន្តំ អកប្បិយត្ថរណ**”ន្តិ។ អាសនញ្ចេត្ថ សយនេនេវ សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យស្មា បន អាធារេ បដិក្ខិត្តេ តទាធារា កិរិយា បដិក្ខិត្តាវ ហោតិ, តស្មា “ឧច្ចាសយនមហាសយនា”តច្ចេវ វុត្តំ, អត្ថតោ បន តទុបភោគភូតនិសជ្ជានិបជ្ជនេហិ វិរតិ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា ឧច្ចាសយនមហាសយនញ្ច ឧច្ចាសយនមហាសយនញ្ច **ឧច្ចាសយនមហាសយន**ន្តិ ឯកសេសេន អយំ និទ្ទេសោ កតោ យថា “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិ (ម. និ. ៣.១២៦; សំ. និ. ២.១; ឧទា. ១), អាសនកិរិយាបុព្ពកត្តា វា សយនកិរិយាយ សយនគ្គហណេន អាសនម្បិ គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ទារុមាសកោតិ យេ វោហារំ គច្ឆន្តីតិ **ឥតិ**-សទ្ទេន ឯវំបការេ ទស្សេតិ។ អញ្ញេហិ គាហាបនេ ឧបនិក្ខិត្តសាទិយនេ ច បដិគ្គហណត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ “**នេវ នំ ឧគ្គណ្ហាតិ, ន ឧគ្គណ្ហាបេតិ, ន ឧបនិក្ខិត្តំ សាទិយតី**”តិ។ អថ វា តិវិធំ បដិគ្គហណំ កាយេន វាចាយ មនសាតិ។ តត្ថ កាយេន បដិគ្គហណំ **ឧគ្គណ្ហនំ**, វាចាយ បដិគ្គហណំ **ឧគ្គហាបនំ**, មនសា បដិគ្គហណំ **សាទិយន**ន្តិ តិវិធម្បិ បដិគ្គហណំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា “បដិគ្គហណា”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**នេវ នំ ឧគ្គណ្ហាតី**”តិអាទិ។ ឯស នយោ **អាមកធញ្ញបដិគ្គហណា**តិអាទីសុបិ។ នីវារាទិឧបធញ្ញស្ស សាលិអាទិមូលធញ្ញន្តោគធត្តា វុត្តំ “**សត្តវិធស្សា**”តិ។ “អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, បញ្ច វសានិ ភេសជ្ជានិ អច្ឆវសំ មច្ឆវសំ សុសុការវសំ សុករវសំ គទ្រភវស”ន្តិ (មហាវ. ២៦២) វុត្តត្តា តទំ ឱទិស្ស អនុញ្ញាតំ នាម, តស្ស បន “កាលេ បដិគ្គហិត”ន្តិ (មហាវ. ២៦២) វុត្តត្តា បដិគ្គហណំ វដ្ដតិ។ សតិ បច្ចយេតិ អាហ “**អញ្ញត្រ ឱទិស្ស អនុញ្ញាតា**”តិ។

សរូបេន វញ្ចនំ **រូបកូដំ**, បតិរូបេន វញ្ចនាតិ អត្ថោ។ អង្គេន អត្តនោ សរីរាវយវេន វញ្ចនំ **អង្គកូដំ**។ គហណវសេន វញ្ចនំ **គហណកូដំ**។ បដិច្ឆន្នំ កត្វា វញ្ចនំ **បដិច្ឆន្នកូដំ។ អក្កមតី**តិ និប្បីឡេតិ, បុព្ពភាគេ អក្កមតីតិ សម្ពន្ធោ។

ហទយន្តិ នាឡិអាទីនំ មានភាជនានំ អព្ភន្តរំ។ តិលាទីនំ នាឡិអាទីហិ មិននកាលេ ឧស្សាបិតសិខាយេវ សិខា។ **សិខាភេទោ** តស្សា ហាបនំ។

កេចីតិ សារសមាសាចរិយា, ឧត្តរវិហារវាសិនោ ច។ **វធោ**តិ មុដ្ឋិបហារកសាតាឡនាទីហិ វិហេសនំ, វិពាធនន្តិ អត្ថោ។ វិហេឋនត្ថោបិ ហិ វធ-សទ្ទោ ទិស្សតិ “អត្តានំ វធិត្វា វធិត្វា រោទតី”តិអាទីសុ (បាចិ. ៨៧៩, ៨៨១)។ យថា ហិ អបរិគ្គហភាវសាមញ្ញេ សតិបិ បព្ពជិតេហិ អប្បដិគ្គហិតព្ពវត្ថុវិភាគសន្ទស្សនត្ថំ ឥត្ថិកុមារិទាសិទាសាទយោ វិភាគេន វុត្តា។ ឯវំ បរស្ស ហរណភាវតោ អទិន្នាទានភាវសាមញ្ញេ សតិបិ តុលាកូដាទយោ អទិន្នាទានវិសេសភាវទស្សនត្ថំ វិភាគេន វុត្តា, ន ឯវំ បាណាតិបាតបរិយាយស្ស វធស្ស បុន គហណេ បយោជនំ អត្ថិ, តត្ថ សយំការោ, ឥធ បរំការោតិ ច ន សក្កា វត្តុំ “កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា ឆប្បយោគា”តិ វចនតោ។ តស្មា យថាវុត្តោ ឯវេត្ថ អត្ថោ យុត្តោ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន “**វធោតិ មារណ**”ន្តិ វុត្តំ, តម្បិ បោថនមេវ សន្ធាយាតិ ច សក្កា វិញ្ញាតុំ មារណ-សទ្ទស្សបិ វិហឹសនេ ទិស្សនតោ។

២៩៤. ចីវរបិណ្ឌបាតានំ យថាក្កមំ កាយកុច្ឆិបរិហរណមត្តជោតនាយំ អវិសេសតោ អដ្ឋន្នំ បរិក្ខារានំ អន្តរេ តប្បយោជនតា សម្ភវតីតិ ទស្សេន្តោ “**តេ សព្ពេបី**”តិអាទិមាហ។ **ឯតេបី**តិ នវបរិក្ខារិកាទយោបិ អប្បិច្ឆាវ សន្តុដ្ឋាវ។ ន ហិ តត្តកេន មហិច្ឆតា, អសន្តុដ្ឋិតា វា ហោតីតិ។

ចតូសុ ទិសាសុ សុខំ វិហរតិ, តតោ ឯវ សុខវិហារដ្ឋានភូតា ចតស្សោ ទិសា អស្ស សន្តីតិ វា **ចាតុទ្ទិសោ**។ តត្ថ ចាយំ សត្តេ វា សង្ខារេ វា ភយេន ន បដិហញ្ញតីតិ **អប្បដិឃោ**។ ទ្វាទសវិធស្ស សន្តោសស្ស វសេន សន្តុស្សនកោ **សន្តុស្សមានោ។ ឥតរីតរេនា**តិ ឧច្ចាវចេន។ **បរិស្សយានំ** ពាហិរានំ សីហព្យគ្ឃាទីនំ, អព្ភន្តរានញ្ច កាមច្ឆន្ទាទីនំ កាយចិត្តុបទ្ទវានំ អភិភវនតោ បរិស្សយានំ **សហិតា**។ ថទ្ធភាវករភយាភាវេន **អច្ឆម្ភី។ ឯកោ** អសហាយោ។ តតោ ឯវ ខគ្គមិគសិង្គសទិសតាយ **ខគ្គវិសាណកប្បោ** ចរេយ្យាតិ អត្ថោ។

ឆិន្នបក្ខោ , អសញ្ជាតបក្ខោ វា សកុណោ គន្តុំ ន សក្កោតីតិ “**បក្ខី សកុណោ**”តិ បក្ខិ-សទ្ទេន វិសេសេត្វា សកុណោ បាឡិយំ វុត្តោតិ អាហ “**បក្ខយុត្តោ សកុណោ**”តិ។ យស្ស សន្និធិការបរិភោគោ កិញ្ចិ បបេតព្ពំ សាបេក្ខាយ បបនញ្ច នត្ថិ, តាទិសោ អយំ ភិក្ខូតិ ទស្សេន្តោ “**អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ**”តិអាទិមាហ។ អរិយន្តិ អបេន្តិ តតោ ទោសា, តេហិ វា អារកាតិ **អរិយោ**តិ អាហ “**អរិយេនាតិ និទ្ទោសេនា**”តិ។ **អជ្ឈត្ត**ន្តិ អត្តនិ។ **និទ្ទោសសុខ**ន្តិ និរាមិសសុខំ កិលេសវជ្ជរហិតត្តា។

២៩៥. យថាវុត្តេ សីលសំវរេ បតិដ្ឋិតស្សេវ ឥន្ទ្រិយសំវរោ ឥច្ឆិតព្ពោ តទធិដ្ឋានតោ, តស្ស ច បរិបាលកភាវតោតិ វុត្តំ “**សោ ឥមិនា អរិយេន សីលក្ខន្ធេន សមន្នាគតោ ភិក្ខូ**”តិ។ **សេសបទេសូ**តិ “ន និមិត្តគ្គាហី ហោតី”តិអាទីសុ បទេសុ។ យស្មា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៥) វុត្តំ, តស្មា តស្ស **លីនត្ថប្បកាសិនិយំ សំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៥) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ រូបាទីសុ និមិត្តាទិគ្គាហបរិវជ្ជនលក្ខណត្តា ឥន្ទ្រិយសំវរស្ស កិលេសេហិ អនវសិត្តសុខតា អវិកិណ្ណសុខតា ចស្ស វុត្តា។

២៩៦. **បច្ចយសម្បត្តិ**ន្តិ បច្ចយបារិបូរឹ។ **ឥមេ ចត្តារោ**តិ សីលសំវរោ សន្តោសោ ឥន្ទ្រិយសំវរោ សតិសម្បជញ្ញន្តិ ឥមេ ចត្តារោ អរញ្ញវាសស្ស សម្ភារា។ **តិរច្ឆានគតេហិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ** ឥសិសិង្គស្ស បិតុអាទយោ វិយ។ **វនចរកេហី**តិ វនចរកមាតុគាមេហិ។ **ភេរវសទ្ទំ សាវេន្តិ**, តាវតា អបលាយន្តានំ **ហត្ថេហិ សីសំ...បេ.... ករោន្តិ**។ បណ្ណត្តិវីតិក្កមសង្ខាតំ **កាឡកំ វា**។ មិច្ឆាវិតក្កសង្ខាតំ **តិលកំ វា**។ **ត**ន្តិ បីតឹ វិភូតភាវេន ឧបដ្ឋានតោ **ខយតោ សម្មសន្តោ**។

***វិវិត្ត**ន្តិ* ជនវិវិត្តំ។ តេនាហ “**សុញ្ញ**”ន្តិ។ សា ច វិវិត្តតា និស្សទ្ទភាវេន លក្ខិតព្ពាតិ អាហ “**អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោស**”ន្តិ។ អាវសថភូតំ សេនាសនំ វិហរិតព្ពដ្ឋេន **វិហារសេនាសនំ**។ មសារកាទិ មញ្ចបីឋំ តត្ថ អត្ថរិតព្ពំ ភិសិឧបធានញ្ច មញ្ចបីឋសម្ពន្ធិតោ **មញ្ចបីឋសេនាសនំ**។ ចិមិលិកាទិ ភូមិយំ សន្ថរិតព្ពតាយ **សន្ថតសេនាសនំ**។ រុក្ខមូលាទិ បដិក្កមិតព្ពដ្ឋានំ ចង្កមនាទីនំ ឱកាសភាវតោ **ឱកាសសេនាសនំ**។

“**អនុច្ឆវិកំ ទស្សេន្តោ**”តិ វត្វា តមេវ អនុច្ឆវិកភាវំ វិភាវេតុំ “**តត្ថ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អច្ឆន្ន**ន្តិ ឥដ្ឋកឆទនាទិនា អន្តមសោ រុក្ខសាខាហិបិ ន ឆន្នំ។

ភត្តស្ស បច្ឆតោតិ ភត្តភុញ្ជនស្ស បច្ឆតោ។ **ឩរុពទ្ធាសន**ន្តិ ឩរូនំ អធោពន្ធនវសេន និសជ្ជំ។ ហេដ្ឋិមកាយស្ស អនុជុកដ្ឋបនំ និសជ្ជាវចនេនេវ ពោធិតន្តិ។ **ឧជុំ កាយ**ន្តិ ឯត្ថ **កាយ**-សទ្ទោ ឧបរិមកាយវិសយោតិ អាហ “**ឧបរិមំ សរីរំ ឧជុកំ ឋបេត្វា**”តិ។ តំ បន ឧជុកដ្ឋបនំ សរូបតោ បយោជនតោ ច ទស្សេតុំ “**អដ្ឋារសា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន បណមន្តី**តិ ន ឱណមន្តិ។ **ន បរិបតតី**តិ ន វិគច្ឆតិ, វីថិំ ន វិលង្ឃេតិ។ តតោ ឯវ បុព្ពេនាបរំ វិសេសប្បត្តិយា កម្មដ្ឋានំ **វុឌ្ឍឹ ផាតឹ ឧបគច្ឆតិ។ មុខសមីបេ**តិ មុខស្ស សមីបេ នាសិកគ្គេ វា ឧត្តរោដ្ឋេ វា។ ឥធ **បរិ**-សទ្ទោ អភិ-សទ្ទេន សមានត្ថោតិ អាហ “**កម្មដ្ឋានាភិមុខ**”ន្តិ, ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណតោ និវារេត្វា កម្មដ្ឋានំយេវ បុរក្ខត្វាតិ អត្ថោ។ **បរីតិ បរិគ្គហដ្ឋោ** “បរិណាយិកា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១៦) វិយ។ **និយ្យានដ្ឋោ** បដិបក្ខតោ និគ្គមនដ្ឋោ, តស្មា **បរិគ្គហិតនិយ្យានសតិ**ន្តិ សព្ពថា គហិតាសម្មោសំ បរិច្ចត្តសម្មោសំ សតឹ កត្វា, បរមំ សតិនេបក្កំ ឧបដ្ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។

***វិក្ខម្ភនវសេនា**តិ* ឯត្ថ វិក្ខម្ភនំ អនុប្បាទនំ អប្បវត្តនំ ន បដិបក្ខេន សុប្បហីនតា។ **បហីនត្តា**តិ ច បហីនសទិសតំ សន្ធាយ វុត្តំ ឈានស្ស អនធិគតតា។ តថាបិ នយិទំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ វិយ សភាវតោ វិគតាភិជ្ឈំ, អថ ខោ ភាវនាវសេន។ តេនាហ “**ន ចក្ខុវិញ្ញាណសទិសេនា**”តិ។ **ឯវសេវ នយោ**តិ យថា ចក្ខុវិញ្ញាណំ សភាវេន វិគតាភិជ្ឈំ អព្យាបន្នញ្ច, ន ភាវនាយ វិក្ខម្ភិតត្តា, ន ឯវមិទំ។ ឥទំ បន ចិត្តំ ភាវនាយ បរិសោធិតត្តា អព្យាបន្នំ វិគតថិនមិទ្ធំ អនុទ្ធតំ និព្ពិចិកិច្ឆញ្ចាតិ អត្ថោ។ **ឥទំ ឧភយ**ន្តិ សតិសម្បជញ្ញមាហ។

២៩៧. **ឧច្ឆិន្ទិត្វា បាតេន្តី**តិ ឯត្ថ ឧច្ឆិន្ទនំ បាតនញ្ច តាសំ បញ្ញានំ អនុប្បន្នានំ ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានមេវ។ ឥតិ មហគ្គតានុត្តរបញ្ញានំ ឯកច្ចាយ ច បរិត្តបញ្ញាយ អនុប្បត្តិហេតុភូតា នីវរណា ធម្មា ឥតរាយ ច សមត្ថតំ វិហនន្តិយេវាតិ **បញ្ញាយ ទុព្ពលីករណា** វុត្តា។ ឥទម្បិ បឋមជ្ឈានំ វេនេយ្យសន្តានេ បតិដ្ឋាបិយមានំ ញាណំ បជ្ជតិ ឯត្ថាតិ **ញាណបទំ**។ ញាណំ វឡញ្ជេតិ ឯត្ថាតិ **ញាណវឡញ្ជំ**។

២៩៨. **ន តាវ និដ្ឋំ គតោ** ពាហិរកានំ ញាណេន អក្កន្តដ្ឋានានិបិ សិយុន្តិ។ យទិ ឯវំ អនញ្ញសាធារណេ មគ្គញាណបទេ កថំ ន និដ្ឋង្គតោតិ អាហ “**មគ្គក្ខណេបី**”តិអាទិ។ **តីសុ រតនេសុ និដ្ឋំ គតោ ហោតី**តិ ពុទ្ធសុពុទ្ធតំ ធម្មសុធម្មតំ សង្ឃសុប្បដិបត្តិតញ្ច អារព្ភ ញាណេន និដ្ឋំ និច្ឆយំ ឧបគតោ ហោតិ។ កាមញ្ចេត្ថ បឋមមគ្គេនេវ សព្ពសោ វិចិកិច្ឆាយ បហីនត្តា សព្ពស្សបិ អរិយសាវកស្ស កង្ខា វា វិមតិ វា នត្ថិ, តត្ថ បន យថាបញ្ញាវេបុល្លប្បត្តស្ស អរហតោ សវិសយេ ញាណំ សវិសេសំ ឱគាហតិ, ន តថា អនាគាមិអាទីនន្តិ រតនត្តយេ សាតិសយំ ញាណនិច្ឆយគមនំ សន្ធាយ “អគ្គមគ្គវសេន តត្ថនិដ្ឋាគមនំ វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ យំ បនេត្ថ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

ចូឡហត្ថិបទោបមសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. មហាហត្ថិបទោបមសុត្តវណ្ណនា

៣០០. ជង្គលានន្តិ ឯត្ថ យោ និបិច្ឆលេន អមុទុកោ និរុទកតាយ ថទ្ធលូខភូមិប្បទេសោ, សោ “ជង្គលោ”តិ វុច្ចតិ។ តព្ពហុលតាយ បន ឥធ សព្ពោ ភូមិប្បទេសោ ជង្គលោ, តស្មឹ ជង្គលេ ជាតា, ភវាតិ វា ជង្គលា, តេសំ ជង្គលានំ។ ឯវញ្ហិ នទីចរានម្បិ ហត្ថីនំ សង្គហោ កតោ ហោតិ។ សមោធាតព្ពានំ វិយ ហិ សមោធាយកានម្បិ ជង្គលគ្គហណេន គហេតព្ពតោ។ **បថវីតលចារីនន្តិ** ឥមិនា ជលចារិនោ ន និវត្តេតិ អទិស្សមានបាទត្តា។ **បាណានន្តិ** សាធារណវចនម្បិ “បទជាតានី”តិ សទ្ទន្តរសន្និធានេន វិសេសនិវិដ្ឋមេវ ហោតីតិ អាហ “**សបាទកបាណាន**”ន្តិ។ “មុត្តគត”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ២.១១៩; អ. និ. ៩.១១) គត-សទ្ទោ អនត្ថន្តរោ វិយ, **ជាត**-សទ្ទោ អនត្ថន្តរោតិ អាហ “**បទជាតានីតិ បទានី**”តិ។ **សមោធានន្តិ** សមវរោធំ, អន្តោគមំ វា។ **មហន្តត្តេនាតិ** វិបុលភាវេន។

កុសលា ធម្មាតិ អនវជ្ជសុខវិបាកា ធម្មា, ន អនវជ្ជមត្តធម្មា។ កុសលត្តិកេ អាគតនយេន ហិ ឥធ កុសលា ធម្មា គហេតព្ពា, ន ពាហិតិកសុត្តេ អាគតនយេន។ **ចតុព្ពិធោ សង្គហោតិ** កស្មា វុត្តំ, ននុ ឯកវិធោវេត្ថ សង្គហោ អធិប្បេតោតិ? ន, អត្ថំ អគ្គហេត្វា អនិទ្ធារិតត្ថស្ស សទ្ទស្សេវ គហិតត្តា។ សង្គហ-សទ្ទោ តាវ អត្ថនោ អត្ថវសេន ចតុព្ពិធោតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។ អត្ថោបិ វា អនិទ្ធារិតវិសេសោ សាមញ្ញេន គហេតព្ពតំ បត្តោ “សង្គហំ គច្ឆតី”តិ ឯត្ថ សង្គហ-សទ្ទេន វចនីយតំ គតោតិ ន កោចិ ទោសោ, និទ្ធារិតេ វិសេសេ តស្ស ឯកវិធតា សិយា, ន តតោ បុព្ពេតិ។ **សជាតិសង្គហោតិ** សមានជាតិយា, សមានជាតិកានំ វា សង្គហោ។ ធាតុកថាវណ្ណនាយំ បន “**ជាតិសង្គហោ**”ឥច្ចេវ វុត្តំ, តំ ជាតិ-សទ្ទស្ស សាបេក្ខសទ្ទត្តា ជាតិយា សង្គហោតិ វុត្តេ អត្តនោ ជាតិយាតិ វិញ្ញាយតិ សម្ពន្ធារហស្ស អញ្ញស្ស អវុត្តត្តាតិ កត្វា វុត្តំ។ ឥធ បន **រូបកណ្ឌវណ្ណនាយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ៥៩៤) វិយ បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ “**សជាតិសង្គហោ**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ សញ្ជាយន្តិ ឯត្ថាតិ សញ្ជាតិ, សញ្ជាតិយា សង្គហោ **សញ្ជាតិសង្គហោ**, សញ្ជាតិទេសវសេន សង្គហោតិ អត្ថោ។ “សព្ពេ រថិកា”តិ វុត្តេ សព្ពេ រថយោធា រថេន យុជ្ឈនកិរិយាយ ឯកសង្គហោតិ។ “សព្ពេ ធនុគ្គហា”តិ វុត្តេ សព្ពេ ឥស្សាសា ធនុនា វិជ្ឈនកិរិយាយ ឯកសង្គហោតិ អាហ “**ឯវំ កិរិយវសេន សង្គហោ**”តិ។ **រូបក្ខន្ធេន សង្គហិតន្តិ** រូបក្ខន្ធេន ឯកសង្គហំ រូបក្ខន្ធោតេវ គណិតំ, គហណំ គតន្តិ អត្ថោ។

ទិយឌ្ឍមេវ សច្ចំ ភជតិ មគ្គសច្ចទុក្ខសច្ចេកទេសភាវតោ។ សច្ចេកទេសន្តោគធម្បិ សច្ចន្តោគធមេវ ហោតីតិ អាហ “**សច្ចានំ អន្តោគធត្តា**”តិ។ ឥទានិ តមត្ថំ សាសនតោ ច លោកតោ ច ឧបមំ អាហរិត្វា ទីបេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សាធិកមិទំ, ភិក្ខវេ, ទិយឌ្ឍសិក្ខាបទសតន្តិ** ឥទំ យស្មឹ កាលេ តំ សុត្តំ ទេសិតំ, តទា បញ្ញត្តសិក្ខាបទវសេន វុត្តំ, តតោ បរំ បន សាធិកានិ ទ្វេសតានិ សិក្ខាបទានីតិ។ **សិក្ខានំ អន្តោគធត្តា** អធិសីលសិក្ខាយ។ ឯត្ថ ច “សីលំ សិក្ខន្តោបិ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខតី”តិ វិសមោយំ ឧបញ្ញាសោ។ តត្ថ ហិ យោ បហាតព្ពំ បជហតិ, សំវរិតព្ពតោ សំវរំ អាបជ្ជតិ, អយមស្ស **អធិសីលសិក្ខា**។ យោ តត្ថ ចេតសោ អវិក្ខេបោ, អយមស្ស **អធិចិត្តសិក្ខា**។ យា តត្ថ វីមំសា, អយមស្ស **អធិបញ្ញាសិក្ខា**។ ឥតិ សោ កុលបុត្តោ សរូបតោ លព្ភមានា ឯវ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខតីតិ ទីបិតោ, ន សិក្ខានំ អន្តោគធតាមត្តេន។ តេនាហ **អដ្ឋកថាយំ** “យោ តថាភូតស្ស សំវរោ, អយមេត្ថ អធិសីលសិក្ខា, យោ តថាភូតស្ស សមាធិ, អយមេត្ថ អធិចិត្តសិក្ខា, យា តថាភូតស្ស បញ្ញា, អយំ អធិបញ្ញាសិក្ខា។ ឥមា តិស្សោ សិក្ខា តស្មឹ អារម្មណេ តាយ សតិយា តេន មនសិការេន សិក្ខតិ អាសេវតិ ភាវេតិ ពហុលីករោតី”តិ។ ឥធ បន សច្ចានំ អន្តោគធត្តា សច្ច-សទ្ទាភិធេយ្យតាមត្តេន ចតូសុ សច្ចេសុ គណនន្តោគធា ហោន្តីតិ? ន, តត្ថាបិ ហិ និប្បរិយាយតោ អធិសីលសិក្ខាវ លព្ភតិ, ឥតរា បរិយាយតោតិ កត្វា “**សិក្ខានំ អន្តោគធត្តា**”តិ វុត្តំ។

ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ ច តតោ អមុច្ចិត្វា តស្សេវ អន្តោគធតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា “យថា ច ឯកស្ស ហត្ថិបទស្សា”តិអាទិនា ទស្សិតា ហត្ថិបទោបមា សមត្ថិតា ទដ្ឋព្ពា។ **ឯកស្មិម្បិ ទ្វីសុបិ តីសុបិ សច្ចេសុ គណនំ គតា ធម្មាតិ** ឥទំ ន កុសលត្តិកវសេនេវ វេទិតព្ពំ, អថ ខោ តិកទុកេសុ យថារហំ លព្ភមានបទវសេន វេទិតព្ពំ។ តត្ថ ឯកស្មឹ សច្ចេ គណនំ គតោ ធម្មោ អសង្ខតធម្មោ ទដ្ឋព្ពោ, ទ្វីសុ សច្ចេសុ គណនំ គតា កុសលា ធម្មា, តថា អកុសលា ធម្មា, អព្យាកតា ច ធម្មា, តីសុ សច្ចេសុ គណនំ គតា សង្ខតា ធម្មា, ឯវំ អញ្ញេសម្បិ តិកទុកបទានំ វសេន អយមត្ថោ យថារហំ វិភជិត្វា វត្តព្ពោ។ តេនាហ “**ឯកស្មិម្បិ…បេ…. គតាវ ហោន្តី**”តិ។ ឯកទេសោ ហិ សមុទាយន្តោគធត្តា វិសេសោ វិយ សាមញ្ញេន សមូហេន សង្គហំ លភតិ។ តេនាហ “**សច្ចានំ អន្តោគធត្តា**”តិ។ **ទេសនានុក្កមោតិ** អរិយសច្ចានិ ឧទ្ទិសិត្វា ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសវសេន បញ្ចន្នំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ វិភជនំ។ តត្ថ ច រូបក្ខន្ធនិទ្ទេសវសេនអាទិតោ អជ្ឈត្តិកាយ បថវីធាតុយា វិភជនន្តិ។ អយំ ឥមិស្សា ទេសនាយ អនុក្កមោ។

៣០១. តំ បនេតំ ឧបមាហិ វិភាវេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សុជាត**ន្តិ សុន្ទរំ, សុសណ្ឋិតំ សុបរិណតញ្ចាតិ អធិប្បាយោ។ **បេសិយោ**តិ វិលីវេ។ មុទុភាវតោ **កុច្ឆិភាគំ អាទាយ។ ឥតរេ ច ចត្តារោ កោដ្ឋាសេ**តិ បញ្ចធា ភិន្នកោដ្ឋាសេសុ ឥតរេ ច ចត្តារោ កោដ្ឋាសេ។ **ឥតរេ ច តយោ កោដ្ឋាសេ**តិអាទិតោ ចតុធា ភិន្នកោដ្ឋាសេសុ ឥតរេ ច តយោ កោដ្ឋាសេ។

រាជបុត្តូបមាយាតិ រញ្ញោ ជេដ្ឋបុត្តឧបមាយ។ ន្តិ បិឡន្ធនំ។ ឧរេ វាយាមជនិតអរិយជាតិយា **ឱរសោ។ មុខតោ ជាតោ**តិ មុខតោ និគ្គតធម្មទេសនាយ ជាតោ, ពុទ្ធានំ វា ធម្មកាយស្ស មុខភូតអរិយធម្មតោ ជាតោ។ តតោ ឯវ **ធម្មជោ ធម្មនិម្មិតោ**។ សត្ថុ ធម្មទាយាទស្សេវ គហិតត្តា **ធម្មទាយាទោ**។ តេនាហ “**នោ អាមិសទាយាទោ**”តិ។ ន្តិ “ភគវតោ បុត្តោ”តិអាទិវចនំ។ មហាបញ្ញតាទិគុណេហិ សាតិសយំ អនុបុព្ពភាវេ បិតត្តា **សម្មា** យថាភូតំ **វទមានោ** វត្តុំ សក្កោន្តោ **វទេយ្យ**។

អកុតោភយំ និព្ពានំ និព្ពានគាមិនិញ្ច។ រាគរជាទីនំ វិគមេន វិគតរជំ ធម្មំ ទេសេន្តំ សុគតំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ ភិក្ខូនំ បរោសហស្សំ បយិរុបាសតីតិ យោជនា។

“**សេវេថ ភជថា**”តិ វត្វា តត្ថ ការណមាហ “**បណ្ឌិតា ភិក្ខូ អនុគ្គាហកា**”តិ។ បណ្ឌិតាបិ សមានា ន អប្បស្សុតា, អថ ខោ ឱវាទានុសាសនីហិ អនុគ្គាហកាតិ បុរិមា ឧបមា ថេរស្សេវ វសេន ឧទាហដា, ទុតិយា បន ភគវតោ ភិក្ខុសង្ឃស្សបិ វសេន ឧទាហដា។

៣០២. **អជ្ឈត្តិកា**តិ សត្តសន្តានបរិយាបន្នា។ **អជ្ឈត្តំ បច្ចត្ត**ន្តិ បទទ្វយេនបិ តំតំបាដិបុគ្គលិកធម្មា វុច្ចន្តីតិ អាហ “**ឧភយម្បេតំ និយកាធិវចនមេវា**”តិ។ សសន្តតិបរិយាបន្នតាយ បន អត្តាតិ គហេតព្ពភាវូបគមនវសេន អត្តានំ អធិកិច្ច ឧទ្ទិស្ស បវត្តំ **អជ្ឈត្តំ,** តំតំសត្តសន្តានបរិយាបន្នតាយ **បច្ចត្តំ**។ តេនាហ **អដ្ឋកថាយំ** (វិសុទ្ធិ. ១.៣០៧) “អត្តនិ បវត្តត្តា អជ្ឈត្តំ, អត្តានំ បដិច្ច បដិច្ច បវត្តត្តា បច្ចត្ត”ន្តិ។ **កក្ខឡ**ន្តិ កថិនំ។ យស្មា តំ ថទ្ធភាវេន សហជាតានំ បតិដ្ឋា ហោតិ, តស្មា “**ថទ្ធ**”ន្តិ វុត្តំ។ **ខរិគត**ន្តិ ខរសភាវេសុ គតំ តប្បរិយាបន្នំ, ខរសភាវមេវាតិ អត្ថោ។ យស្មា បន ខរសភាវំ ផរុសាការេន ឧបដ្ឋានតោ ផរុសាការំ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**ផរុស**”ន្តិ។ **ឧបាទិន្នំ** នាម សរីរដ្ឋកំ។ តត្ថ យំ កម្មសមុដ្ឋានំ, តំ និប្បរិយាយតោ “**ឧបាទិន្ន**”ន្តិ វុច្ចតិ, ឥតរំ **អនុបាទិន្នំ**។ តទុភយម្បិ ឥធ តណ្ហាទីហិ អាទិន្នគហិតបរាមដ្ឋវសេន ឧបាទិន្នមេវាតិ ទស្សេតុំ “**សរីរដ្ឋកញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អាទិន្ន**ន្តិ អភិនិវិដ្ឋំ។ មមន្តិ **គហិតំ**។ អហន្តិ **បរាមដ្ឋំ** ។ **ធាតុកម្មដ្ឋានិកស្សា**តិ ចតុធាតុវវត្ថានវសេន ធាតុកម្មដ្ឋានំ បរិហរន្តស្ស។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ ធាតុកម្មដ្ឋានេ។ **តីសុ កោដ្ឋាសេសូ**តិ តិប្បការេសុ កោដ្ឋាសេសុ។ ន ហិ តេ តយោ ចត្តារោ កោដ្ឋាសា។

វុត្តប្បការាតិ “កេសា លោមា”តិអាទិនា វុត្តប្បការា។ **នានាសភាវតោ**តិ សតិបិ កក្ខឡភាវសាមញ្ញេ សសម្ភារវិភត្តិតោ បន កេសាទិសង្ខាតគតនានាសភាវតោ។ **អាលយោ**តិ អបេក្ខា។ **និកន្តី**តិ និកាមនា។ **បត្ថនា**តិ តណ្ហាបត្ថនា។ **បរិយុដ្ឋាន**ន្តិ តណ្ហាបរិយុដ្ឋានំ។ **គហណ**ន្តិ កាមុបាទានំ។ **បរាមាសោ**តិ បរតោ អាមសនា មិច្ឆាភិនិវេសោ។ **ន ពលវា** អាលយាទិ។ យទិ ឯវំ កស្មា វិភង្គេ ពាហិរាបិ បថវីធាតុ វិត្ថារេនេវ វិភត្តាតិ? យថាធម្មទេសនត្តា តត្ថ វិត្ថារេនេវ ទេសនា បវត្តា, យថានុលោមទេសនត្តា បនេត្ថ វុត្តនយេន ទេសនា សំខិត្តា។

យោជេត្វា ទស្សេតីតិ ឯកជ្ឈំ កត្វា ទស្សេតិ។ **សា**តិ អជ្ឈត្តិកា បថវីធាតុ។ **សុខបរិគ្គហោ ហោតិ** “ន មេ សោ អត្តា”តិ។ សិទ្ធេ ហិ អនត្តលក្ខណេ ទុក្ខលក្ខណំ អនិច្ចលក្ខណញ្ច សិទ្ធមេវ ហោតិ សង្ខតធម្មេសុ តទវិនាភាវតោតិ។ **វិសូកាយតី**តិ វិសូកំ វិរូបកិរិយំ បវត្តេតិ។ សា បន អត្ថតោ វិប្ផន្ទនមេវាតិ អាហ “**វិប្ផន្ទតី**”តិ។ **អស្សា**តិ អជ្ឈត្តិកាយ បថវីធាតុយា។ **អចេតនាភាវោ បាកដោ ហោតិ** ធាតុមត្តតាយ ទស្សនតោ។ **តំ ឧភយម្បី**តិ តំ បថវីធាតុទ្វយម្បិ។

តតោ វិសេសតរេនាតិ តតោ ពាហិរមហាបថវិតោ វិសេសវន្តតរេន, លហុតរេនាតិ អត្ថោ។ **កុប្បតី**តិ លុប្បតិ។ **វិលីយមានា**តិ បកតិឧទកេ លោណំ វិយ វិលយំ គច្ឆន្តី។ **ឧទកានុគតា**តិ ឧទកំ អនុគតា ឧទកគតិកា។ តេនាហ “**ឧទកមេវ ហោតី**”តិ។ អភាវោ **ឯវ អភាវតា,** ន ភវតីតិ វា អភាវោ, តថាសភាវោ ធម្មោ។ តស្ស ភាវោ **អភាវតា**។ វយោ វិនាសោ ធម្មោ សភាវោ ឯតស្សាតិ វយធម្មោ, តស្ស ភាវោ **វយធម្មតា,** អត្ថតោ ខយោ ឯវ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តេនាហ “**សព្ពេហិបិ ឥមេហិ បទេហិ អនិច្ចលក្ខណមេវ វុត្ត**”ន្តិ។ វិទ្ធំសនភាវស្ស បន បវេទិតព្ពត្តា កាមំ អនិច្ចលក្ខណមេវ វុត្តំ សរូបតោ, ឥតរានិបិ អត្ថតោ វុត្តានេវាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**យំ បនា**”តិអាទិ។

មគ្គំ ខណមគ្គំ តិដ្ឋតីតិ មគ្គង្គោ, អប្បមគ្គង្គោ **មគ្គង្គកោ,** អតិឥត្តរខណិកោតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បរិត្តដ្ឋិតិកស្សា**”តិ។ **ឋិតិបរិត្តតាយា**តិ ឯកចិត្តបវត្តិមត្តតាឋានលក្ខណស្ស ឥតរភាវេន ។ ឯកស្ស ចិត្តស្ស បវត្តិក្ខណមត្តេនេវ ហិ សត្តានំ បរមត្ថតោ ជីវនក្ខណោ បរិច្ឆិន្នោ។ តេនាហ “**អយំ ហី**”តិអាទិ។

ជីវិតន្តិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ **សុខទុក្ខា**តិ សុខទុក្ខា វេទនា។ ឧបេក្ខាបិ ហិ សុខទុក្ខាស្វេវ អន្តោគធា ឥដ្ឋានិដ្ឋភាវតោ។ **អត្តភាវោ**តិ ជីវិតវេទនាវិញ្ញាណានិ ឋបេត្វា អវសិដ្ឋធម្មា វុត្តា។ **កេវលា**តិ អត្តនិច្ចភាវេន អវោមិស្សា។ **ឯកចិត្តសមាយុត្តា**តិ ឯកេន ចិត្តេន សហិតា ឯកចិត្តក្ខណិកា។ **លហុសោ វត្តតេ ខណោ**តិ តាយ ឯវ ឯកក្ខណិកតាយ លហុកោ អតិឥត្តរោ ជីវិតាទីនំ ខណោ វត្តតិ វីតិវត្តតីតិ អត្ថោ។ **ឥទ**ន្តិ គាថាវចនំ។

យស្មា សត្តានំ ជីវិតំ អស្សាសបស្សាសានំ អបរាបរសញ្ចរណំ លភមានមេវ បវត្តតិ, ន អលភមានំ, តស្មា **អស្សាសបស្សាសូបនិពទ្ធំ**។ តថា មហាភូតានំ សមវុត្តិតំ លភមានមេវ បវត្តតិ។ បថវីធាតុយា ហិ អាបោធាតុអាទីនំ វា អញ្ញតរបកោបេន ពលសម្បន្នោបិ បុរិសោ បត្ថទ្ធកាយោ វា, អតិសារាទិវសេន កិលិន្នបូតិកាយោ វា, មហាឌាហបរេតោ វា, សញ្ឆិជ្ជមានសន្ធិពន្ធនោ វា ហុត្វា ជីវិតក្ខយំ បាបុណាតិ។ កពឡីការាហារានំ យុត្តកាលេ លភន្តស្សេវ ជីវិតំ បវត្តតិ, អលភន្តស្ស បរិក្ខយំ គច្ឆតិ, វិញ្ញាណេ បវត្តមានេយេវ ច ជីវិតំ បវត្តតិ, ន តស្មិំ អប្បវត្តមានេ។ **ជីវិត**ន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទេន ឥរិយាបថូបនិពទ្ធតាសីតុណ្ហូបនិពទ្ធតាទីនំ សង្គហោ។ ចតុន្នញ្ហិ ឥរិយាបថានំ សមវុត្តិតំ លភមានមេវ ជីវិតំ បវត្តតិ, អញ្ញតរស្ស បន អធិមត្តតាយ អាយុសង្ខារា ឧបច្ឆិជ្ជន្តិ, សីតុណ្ហានម្បិ សមវុត្តិតំ លភមានមេវ បវត្តតិ, អតិសីតេន បន អតិឧណ្ហេន វា អភិភូតស្ស វិបជ្ជតីតិ។

តណ្ហាបាទិន្នស្សាតិ ឥមិនា ហិ បច្ចុប្បន្នតាកិត្តនេន សរសបភង្គុតំយេវ វិភាវេតិ។ ទុក្ខានុបស្សនាយ តណ្ហាគ្គាហស្ស អនិច្ចានុបស្សនាយ មានគ្គាហស្ស អនត្តានុបស្សនាយ ទិដ្ឋិគ្គាហស្ស ឧជុវិបច្ចនីកភាវតោ ឯកំ សេនេវ តីហិ អនុបស្សនាហិ គាហាបិ វិគច្ឆន្តីតិ អាហ “**នោតេវ ហោតី**”តិ។ **ឯកំយេវ អាគតំ** ពាហិរាយ បថវីធាតុយា អន្តរធានទស្សនបវត្តជោតនាយ។

បរិគ្គហន្តិ ធាតុបរិគ្គហណំ។ **បដ្ឋបេន្តោ**តិ អារភន្តោ ទេសេន្តោ។ សោតទ្វារេ ពលំ ទស្សេតីតិ យោជនា។ កម្មដ្ឋានិកស្ស ពលទស្សនាបទេសេន កម្មដ្ឋានស្ស អានុភាវំ ទស្សេតិ។ **វាចាយ យដ្ឋនមេវ វុត្តំ** សោតទ្វារេ ពលទស្សនភាវតោ។ **ពល**ន្តិ ច ពាហិរាយ វិយ អជ្ឈត្តិកាយបិ បថវីធាតុយា អចេតនាភាវទស្សនេន រុក្ខស្ស វិយ អក្កោសន្តេបិ បហរន្តេបិ និព្ពិការតា។ **សម្បតិវត្តមានុប្បន្នភាវេនា**តិ តទា បច្ចុប្បន្នភាវេន។ **សមុទាចារុប្បន្នភាវេនា**តិ អាបាថគតេ តស្មិំ អនិដ្ឋេ សទ្ទារម្មណេ អារម្មណករណសង្ខាតឧប្បត្តិវសេន សោតទ្វារេ ជវនវេទនា ទុក្ខាតិ វចនតោ។ តថា ហិ “**ឧបនិស្សយវសេនា**”តិ វុត្តំ។ **វេទនាទយោបី**តិ “វេទនា អនិច្ចា”តិ ឯត្ថ វុត្តវេទនា ចេវ សញ្ញាទយោ ច។ តេ ហិ ផស្សេន សមានភូមិកា ន បុព្ពេ វុត្តវេទនា។ **ធាតុសង្ខាតមេវ អារម្មណ**ន្តិ យថាបរិគ្គហិតំ បថវីធាតុសង្ខាតមេវ វិសយំ។ **បក្ខន្ទតី**តិ វិបស្សនាចិត្តំ អនិច្ចន្តិបិ ទុក្ខន្តិបិ អនត្តាតិបិ សម្មសនវសេន អនុបវិសតិ។ ឯតេន ពហិទ្ធាវិក្ខេបាភាវមាហ, **បសីទតី**តិ បន ឥមិនា កម្មដ្ឋានស្ស វីថិបដិបន្នតំ។ **សន្តិដ្ឋតី**តិ ឥមិនា ឧបរូបរិ វិសេសាវហភាវេន អវត្ថានំ បដិបក្ខាភិភវេន និច្ចលភាវតោ។ **វិមុច្ចតី**តិ ឥមិនា តណ្ហាមានទិដ្ឋិគ្គាហតោ វិសេសេន មុច្ចនំ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន សមុដ្ឋានវសេន អត្ថោ វុត្តោ “**អធិមោក្ខំ លភតី**”តិ។ **សោតទ្វារម្ហិ អារម្មណេ អាបាថគតេ**តិ ឥទំ មូលបរិញ្ញាយ មូលទស្សនំ។ សោតទ្វារេហិ អាវជ្ជនវោដ្ឋព្ពនានំ អយោនិសោ អាវជ្ជយតោ វោដ្ឋព្ពនវសេន ឥដ្ឋេ អារម្មណេ លោភោ, អនិដ្ឋេ ច បដិឃោ ឧប្បជ្ជតិ, មនោទ្វារេ បន “ឥត្ថី, បុរិសោ”តិ រជ្ជនាទិ ហោតិ, តស្ស បញ្ចទ្វារជវនំ **មូលំ,** សព្ពំ វា ភវង្គាទិ។ ឯវំ មនោទ្វារជវនស្ស មូលវសេន **បរិញ្ញា**។ **អាគន្តុកតាវកាលិកបរិញ្ញា** បន បញ្ចទ្វារជវនស្សេវ អបុព្ពភាវវសេន ឥតរភាវវសេន ច វេទិតព្ពា។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន សតិបដ្ឋានសំវណ្ណនាយំ វុត្តោ ឯវ។

យាថាវតោ ធាតូនំ បរិគ្គណ្ហនវសេន កតបរិគ្គហស្សបិ អនាទិកាលភាវនាវសេន **អយោនិសោ អាវជ្ជនំ សចេបិ ឧប្បជ្ជតិ។ វោដ្ឋព្ពនំ បត្វា**តិ វោដ្ឋព្ពនកិច្ចតំ បត្វា។ **ឯកំ ទ្វេ វារេ អាសេវនំ លភិត្វា, ន** អាសេវនបច្ចយំ។ ន ហិ ឧបេក្ខាសហគតាហេតុកចិត្តំ អាសេវនបច្ចយភូតំ អត្ថិ។ យទិ សិយា, បដ្ឋានេ កុសលត្តិកេ បដិច្ចវារាទីសុ “ន មគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ទ្វេ, អាសេវនបច្ចយា ន មគ្គេ ទ្វេ”តិ ច វត្តព្ពំ សិយា, “ន មគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ឯកំ (បដ្ឋា. ១.១.២២១), អាសេវនបច្ចយា ន មគ្គេ ឯក”ន្តិ (បដ្ឋា. ១.១.១៥២) ច បន វុត្តំ។ **ឯកំ ទ្វេ វារេ**តិ ឯត្ថ ច ឯកគ្គហណំ វចនសិលិដ្ឋតាយ វសេន វុត្តំ។ ន ហិ ទុតិយេ មោឃវារេ ឯកវារមេវ វោដ្ឋព្ពនំ បវត្តតិ។ ទ្វិក្ខត្តុំ វា តស្ស បវត្តិំ សន្ធាយ ឯកវារគ្គហណំ, តិក្ខត្តុំ បវត្តិំ សន្ធាយ ទ្វេវារគ្គហណំ។ តត្ថ ទុតិយំ តតិយញ្ច បវត្តមានំ លទ្ធាសេវនំ វិយ ហោតិ។ យស្មា បន “វោដ្ឋព្ពនំ បត្វា ឯកំ ទ្វេ វារេអាសេវនំ លភិត្វា ចិត្តំ ភវង្គមេវ ឱតរតី”តិ ឥទំ ទុតិយមោឃវារវសេន វុត្តំ ភវេយ្យ។ សោ ច អារម្មណទុព្ពលតាយ ឯវ ហោតីតិ **អភិធម្មដ្ឋកថាយំ** និយមិតោ។ ឥធ បន តិក្ខានុបស្សនានុភាវេន អកុសលុប្បត្តិយា អសម្ភវវសេន

អយោនិសោវ អាវជ្ជតោ អយោនិសោ វវត្ថានំ សិយា, ន យោនិសោ, តស្មិញ្ច បវត្តេ មហតិ អតិមហតិ វា អារម្មណេ ជវនំ ន ឧប្បជ្ជេយ្យាតិ អយមត្ថោ វិចារេត្វា គហេតព្ពោ។

ឯតស្សេវ វា សតិបិ ទុវិធតាបរិកប្បនេ សោ ច យទិ អនុលោមេ វេទនាត្តិកេ បដិច្ចវារាទីសុ “អាសេវនបច្ចយា ន មគ្គេ ទ្វេ, ន មគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ទ្វេ”តិ ច វុត្តំ សិយា, (លព្ភេយ្យ), ន ច វុត្តំ។ យទិ បន វោដ្ឋព្ពនម្បិ អាសេវនបច្ចយោ សិយា, កុសលាកុសលានម្បិ សិយា។ ន ហិ អាសេវនបច្ចយំ លទ្ធុំ យុត្តស្ស អាសេវនបច្ចយតាបិ ធម្មោ អាសេវនបច្ចយោ ហោតីតិ អវុត្តោ អត្ថិ, វោដ្ឋព្ពនស្ស បន កុសលាកុសលានំ អាសេវនបច្ចយភាវោ អវុត្តោ – “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នាសេវនបច្ចយា។ អកុសលំ... បេ.... នាសេវនបច្ចយា”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៩៣-៩៤) វចនតោ បដិក្ខិត្តោ ច។ អថាបិ សិយា អសមានវេទនានំ វសេនេវ វុត្តន្តិ ច, ឯវមបិ យថា – “អាវជ្ជនា កុសលានំ ខន្ធានំ អកុសលានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧) វុត្តំ, ឯវំ “អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ”តិបិ វត្តព្ពំ សិយា។ តំ ជាតិភេទា ន វុត្តន្តិ ចេ? ភូមិភិន្នស្ស កាមាវចរស្ស រូបាវចរាទីនំ អាសេវនបច្ចយភាវោ វិយ ជាតិភិន្នស្សបិ ភវេយ្យាតិ វត្តព្ពោ ឯវ សិយា, អភិន្នជាតិកស្ស ច វសេន យថា – “អាវជ្ជនា សហេតុកានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ “អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ”តិបិ វត្តព្ពំ សិយា, ន ច វុត្តំ។ តស្មា វេទនាត្តិកេបិ “អាសេវនបច្ចយា ន មគ្គេ ឯកំ, ន មគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ឯក”ន្តិ ឯវំ គណនាយ និទ្ធារិយមានាយ វោដ្ឋព្ពនស្ស អាសេវនបច្ចយត្តស្ស អភាវា អយំ មោឃវារោ ឧបបរិក្ខិត្វា គហេតព្ពោ។

វោដ្ឋព្ពនំ បន វីថិវិបាកសន្តតិយា អាវដ្ដនតោ អាវជ្ជនា, តតោ វិសទិសស្ស ជវនស្ស ករណតោ មនសិការោតិ ច វត្តព្ពតំ លភេយ្យ, ឯវញ្ច កត្វា **បដ្ឋានេ** “វោដ្ឋព្ពនំ កុសលានំ ខន្ធានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ ន វុត្តំ, “អាវជ្ជនា”តេ្វវ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧) វុត្តំ, តម្បិ វោដ្ឋព្ពនតោ បរំ ចតុន្នំ បញ្ចន្នំ វា ជវនានំ អារម្មណបុរេជាតំ ភវិតុំ អសក្កោន្តំ រូបាទី អារព្ភ បវត្តមានំ វោដ្ឋព្ពនំ ជវនដ្ឋានេ ឋត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ។ **ជវនដ្ឋានេ ឋត្វា**តិ ច ជវនស្ស ឧប្បជ្ជនដ្ឋានេ ទ្វិក្ខត្តុំ បវត្តិត្វាតិ អត្ថោ, ន ជវនភាវេនាតិ។ **អាសេវនំ លភិត្វា**តិ ចេត្ថ អាសេវនំ វិយ អាសេវនន្តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ វិប្ផារិកត្តា ចស្ស ទ្វិក្ខត្តុំ វា តិក្ខត្តុំ វា បវត្តិយេវ ចេត្ថ អាសេវនសទិសតា។ វិប្ផារិកតាយ ហិ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកតា ចស្ស វុច្ចតិ។ វិប្ផារិកម្បិ ជវនំ វិយ អនេកក្ខត្តុំ អប្បវត្តិយា អសុប្បតិដ្ឋិតតាយ ច ន និប្បរិយាយតោ អាសេវនភាវេន វត្តតីតិ ន តមស្ស អាសេវនត្តំ វុត្តំ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន ផលចិត្តេសុ មគ្គបរិយាយោ វិយ បរិយាយវសេន វុត្តំ។

អយន្តិ “សចេបី”តិអាទិនា វុត្តោ ឯកវារម្បិ រាគាទីនំ អនុប្បាទនវសេន វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តោ យោគាវចរោ។ **កោដិប្បត្តោ**តិ មត្ថកំ បត្តោ។ បដិបក្ខេហិ អនភិភូតត្តា វិសទវិបស្សនាញាណតាយ **តិក្ខវិបស្សកោ។ អារម្មណំ បរិគ្គហិតមេវ ហោតិ** “ឯវំ មេ ជវនំ ជវិត”ន្តិ សារម្មណស្ស ជវនស្ស ហុត្វា អភាវវត្ថាបនស្ស កម្មដ្ឋានភាវតោ, តថា អាវជ្ជនវសេន វា តំ អារម្មណំ វិស្សជ្ជេត្វា តាវទេវ មូលកម្មដ្ឋានភូតំ អារម្មណំ បរិគ្គហិតមេវ ហោតិ។ **ទុតិយស្ស បន វសេនា**តិ “អបរស្ស រាគាទិវសេន ឯកវារំ ជវនំ ជវតី”តិអាទិនា វុត្តស្ស នាតិតិក្ខវិបស្សកស្ស វសេន “តស្ស ធាតារម្មណមេវ ចិត្តំ បក្ខន្ទតី”តិអាទិនា ឥមស្មឹ សុត្តេ អាគតត្តា។ “តមេនំ ឧបធិបហានាយ បដិបន្នំ ឧបធិបដិនិស្សគ្គាយ កទាចិ ករហចិ សតិសម្មោសា ឧបធិបដិសំយុត្តា សរសង្កប្បា សមុទាចរន្តិ។ ទន្ធោ ឧទាយិ សតុប្បាទោ, អថ ខោ នំ ខិប្បមេវ បជហតិ វិនោទេតិ ព្យន្តីករោតិ អនភាវំ គមេតី”តិ **លដុកិកោបមេ**។ តស្ស ហិ **អដ្ឋកថាយំ** “សោតាបន្នាទយោ តាវ បជហន្តុ, បុថុជ្ជនោ កថំ បជហតី”តិ ចោទនំ បដ្ឋបេត្វា “អារទ្ធវិបស្សកោ ហិ សតិសម្មោសេន សហសា កិលេសេ ឧប្បន្នេ ‘មាទិសស្ស នាម ភិក្ខុនោ កិលេសោ ឧប្បន្នោ’តិ សំវេគំ កត្វា វីរិយំ បគ្គយ្ហ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា មគ្គេន កិលេសេ សមុគ្ឃាតេតិ, ឥតិ សោ បជហតិ នាមា”តិ អត្ថោ វុត្តោ។ តេន វុត្តំ – “តស្ស ធាតារម្មណមេវ ចិត្តំ បក្ខន្ទតីតិអាទិនា ឥមស្មឹ សុត្តេ អាគតត្តា”តិអាទិ។ **ឥន្ទ្រិយភាវនេ ច** មជ្ឈិមស្ស វសេន **អយមត្ថោ វេទិតព្ពោ**។

បរិគ្គហវសេនាតិ ធាតុបរិគ្គហវសេន។ មម្មច្ឆេទនាទិវសេន បវត្តអក្កោសនាទី អនិដ្ឋំ អារម្មណំ បត្វា **សោតទ្វារេ កិលមតិ** បុគ្គលោ, តថា បោថនបហរណាទិកំ អនិដ្ឋំ អារម្មណំ បត្វា **កាយទ្វារេ កិលមតិ**។

សមុទាចរន្តីតិ សព្ពសោ ឧទ្ធំ អាចរន្តិ។ តយិទំ អមនាបេហិ សមុទាចរណំ នាម បោថនបហរណាទិវសេន ឧបក្កមនមេវាតិ អាហ **“ឧបក្កមន្តី”**តិ, ពាធន្តីតិ អត្ថោ។ **តថាសភាវោ**តិ យថា បាណិប្បហារាទីហិ យដ្ឋិតមត្ថោ វិការំ អាបជ្ជតិ, តថាសភាវោ។ “ឧភតោទណ្ឌកេន ចេបិ, ភិក្ខវេ, កកចេនា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣២) ឱវាទទានំ នាម អនញ្ញសាធារណំ ពុទ្ធានំយេវ អាវេណិកន្តិ អាហ **“វុត្តំ ខោ បនេតំ ភគវតាតិ អនុស្សរន្តោបិ...បេ.... កកចូបមោវាទំ អនុស្សរន្តោបី”**តិ វុត្តំ។ តស្សបិ បរិយត្តិធម្មភាវតោតិ កេចិ ។ យំ បន កកចោកន្តកេសុបិ មនុស្សេសុ អប្បទុស្សនំ និព្ពិការំ, តំ សត្ថុសាសនំ អនុស្សរន្តោបិ សម្មាបដិបត្តិលក្ខណំ ធម្មំ

អនុស្សរតិយេវាតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ភិក្ខុនោ គុណា**ន្តិ អរិយធម្មាធិគមនសិទ្ធំ គុណមាហ។ សោ ច សព្ពេសម្បិ អរិយានំ គុណោតិ តំ អនុស្សរន្តោបិ សង្ឃំ អនុស្សរតិ ឯវាតិ វុត្តំ។

វិបស្សនុបេក្ខា អធិប្បេតា, តស្មា ឧបេក្ខា កុសលនិស្សិតា ន សណ្ឋាតីតិ វិបស្សនាវសេន សព្ពស្មិម្បិ សង្ខារគតេ អជ្ឈុបេក្ខនំ ន លភតីតិ អត្ថោ។ **ឆឡង្គុបេក្ខា**តិ ឆឡង្គុបេក្ខា វិយ ឆឡង្គុបេក្ខា ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ និព្ពិការតាសាមញ្ញេន ។ តេនាហ "**សា បនេសា**"តិអាទិ។ **ឆឡង្គុបេក្ខាឋានេ ឋបេតិ** "លាភា វត មេ, សុលទ្ធំ វត មេ"តិអាទិនា អត្តមនតំ អាបជ្ជន្តោ។

៣០៣. **អាបោគត**ន្តិ អាពន្ធនវសេន អាបោ, តទេវ អាបោសភាវំ គតត្តា អាបោគតំ, សភាវេនេវ អាបោភាវំ វា បត្តន្តិ អត្ថោ។ យស្មា បន សោ អាបោភាវសង្ខាតោ អល្លយូសភាវោ សសម្ភារបថវីសសម្ភារឧទកាទិគតេ សព្ពស្មិម្បិ អាបស្មឹ វិជ្ជតិ, តស្មា វុត្តំ "**សព្ពអាបេសុ គតំ អល្លយូសភាវលក្ខណ**"ន្តិ, ទ្រវភាវលក្ខណន្តិ អត្ថោ។ "បកុប្បតី"តិ បាកតិកបកោបំ សន្ធាយាហ "**ឱយវសេន វឌ្ឍតី**"តិ។ តេនាហ "**អយមស្ស បាកតិកោ បកោបោ**"តិ។ ឥតរំ បន ទស្សេតុំ "**អាបោសំវដ្ដកាលេ បនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ឱគច្ឆន្តី**តិ ឯត្ថ ឱគមនន្តិ បរិយាទានំ អធិប្បេតំ, ន អធោគមនមត្តន្តិ អាហ "**ឧទ្ធនេ...បេ.... បាបុណន្តី**"តិ។

៣០៤. **សព្ពតេជេសុ គត**ន្តិ ឥន្ធនាទិវសេន អនេកភេទេសុ សព្ពេសុ តេជោកោដ្ឋាសេសុ គតំ បវត្តំ។ យថា បីតិ ឯវ បីតិគតំ, ឯវំ **តេជោ ឯវ តេជោគតំ**, តេជនវសេន បវត្តិមត្តន្តិ អត្ថោ។ ឯវំ អាបោគតំ, វាយោគតញ្ច វេទិតព្ពន្តិ អាហ "**ឧម្ហា**"តិអាទិ។ **ឯកាហិកជរាទិភាវេនា**តិ ឯកាហិកាទិជរាភេទេន។ **ឧសុមជាតោ**តិ ឧស្មាភិភូតោ។ **ជីរតី**តិ ជិណ្ណោ ហោតិ។ តេជោធាតុវសេន លព្ភមានា ឥមស្មឹ កាយេ ជរាបវត្តិ បាកដជរាវសេន វេទិតព្ពាតិ ទស្សេតុំ "**ឥន្ទ្រិយវេកល្លត្ត**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **វលិបលិតាទិភាវ**ន្តិ វលិតបលិតភាវំ, អង្គបច្ចង្គានំ សិថិលភាវញ្ច។ **កុប្បិតេនា**តិ ខុភិតេន។ សតក្ខត្តុំ តាបេត្វា តាបេត្វា សីតូទកេ បក្ខិបិត្វា ឧទ្ធដសប្បិ **សតធោតសប្បី**តិ វទន្តិ។ សរីរំ បកតិឧសុមំ អតិក្កមិត្វា ឧណ្ហភាវោ **សន្តាបោ**, សរីរស្ស ទហនវសេន បវត្តោ មហាទាហោ **បរិទាហោ**តិ អយមេវ តេសំ វិសេសោ។ **អសិត**ន្តិ ភុត្តំ។ **ខាយិត**ន្តិ ខាទិតំ។ **សាយិត**ន្តិ អស្សាទិតំ។ **សម្មា បរិបាកំ គច្ឆតី**តិ សមវេបាកិនិយា គហណិយា វសេន វុត្តំ។ អសម្មាបរិបាកោបិ វិសមបាកិនិយា គហណិយា វសេន វេទិតព្ពោ។ **រសាទិភាវេនា**តិ រសរុធិរមំសមេទន្ហារុអដ្ឋិអដ្ឋិមិញ្ជសុក្កភាវេន។ **វិវេក**ន្តិ បុថុភាវំ អញ្ញមញ្ញំ វិសទិសភាវំ។ អសិតាទិភេទស្ស អាហារស្ស បរិណាមេ រសោ ហោតិ, តំ បដិច្ច រសធាតុ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ រសស្ស បរិណាមេ "រុធិរ"ន្តិអាទិនា សព្ពំ នេតព្ពំ។

ហរិតន្តន្តិ ហរិតមេវ, អន្ត-សទ្ទេន បទវឌ្ឍនំ កតំ យថា "វនន្តំ សុត្តន្ត"ន្តិ។ **ចម្មនិល្លេខនំ** ចម្មំ លិខិត្វា ឆឌ្ឌិតកសដំ។

៣០៥. **ឧគ្គារហិក្ការាទី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧទ្ទេកខីបនាទិបវត្តកវាតានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឧច្ចារបស្សាវាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បិត្តសេម្ហលសិកាទិនីហរណវាតស្ស ចេវ ឧសុមវាតស្ស ច សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ យទិបិ **កុច្ឆិ**-សទ្ទោ ឧទរបរិយាយោ, កោដ្ឋ-សទ្ទេន បន អព្ភន្តរស្ស វុច្ចមានត្តា តទវសិដ្ឋោ ឧទរបទេសោ ឥធ កុច្ឆិ-សទ្ទេន វុច្ចតីតិ អាហ "**កុច្ឆិសយា វាតាតិ អន្តានំ ពាហិវាតា**"តិ។ **សមិញ្ជនបសារណាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អាលោកនវិលោកនឧទ្ធរណាទិកា សព្ពា កាយិកកិរិយា សង្គហិតា។ អវសេសតិ ឧទកំ ឯតស្មាតិ **ឱស្សវនំ**, ឆទនន្តោ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ ឋានេ។

៣០៦. **និស្សត្តភាវ**ន្តិ អនត្តកតំ។ យថាទស្សិតា ហិ ចតស្សោ ធាតុយោ អនត្តនិយំ កេវលំ ធាតុមត្តា និស្សត្តនិជ្ជីវាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ **បរិវារិតោ**តិ បរិវារិតភាវេន បិតោ បរិវុតោ។ តេនាហ "**ឯតានី**"តិអាទិ, កដ្ឋាទីនិ សន្និវេសវិសេសវសេន ឋបិតានីតិ អធិប្បាយោ។ អញ្ញថា អគារសមញ្ញាយ ភាវតោ។ តេនាហ "**កដ្ឋាទីសុ បនា**"តិអាទិ។ យទត្ថំ បាឡិយំ "សេយ្យថាបិ, អាវុសោ"តិអាទិ អារទ្ធំ, តមត្ថំ បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ "**យថា កដ្ឋាទីនី**"តិអាទិ វុត្តំ។

កាមំ ហេដ្ឋា "មត្តដ្ឋកស្ស កាយស្សា"តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣០២) អវិភាគេន ឯកទេសេន ច ឧបាទារូបម្បិ កថិតំ, តថា វេទនាទយោ ខន្ធភាវេន បរិគ្គហេត្វា ន កថិតា, តថា តណ្ហាបិ សមុទយសច្ចភាវេន។ ឥតរានិ បន សច្ចានិ សព្ពេន សព្ពំ ន កថិតានិ។ តេនេវាហ "**ហេដ្ឋា...បេ.... ន កថិតានី**"តិ។ **ចក្ខុបសាទេ និរុទ្ធេ**តិ ចក្ខុបសាទេ វិនដ្ឋេ។ **ឧបហតេ**តិ បុព្ពកិមិអាទីហិ ឧបទ្ទុតេ។ **បលិពុទ្ធេ**តិ បុព្ពាទិឧប្បត្តិយា វិនា បដិច្ឆាទិតេ។ **តជ្ជោ**តិ តស្សានុរូបោ, ចក្ខុវិញ្ញាណុប្បត្តិយា អនុរូបោតិ អត្ថោ។ ចក្ខុស្ស រូបារម្មណេ អាបាថគតេ ឧប្បជ្ជន

មនសិការោ ហទយសន្និស្សយោបិ ចក្ខុម្ហិ សតិ ហោតិ, អសតិ ន ហោតីតិ កត្វា “**ចក្ខុំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជន មនសិការោ**”តិ វុត្តោ។ ភវង្គាវដ្ដនំ តស្ស យថា អារម្មណបច្ចយេ, ឯវំ បសាទបច្ចយេបិ ហោតីតិ វុត្តំ “**ចក្ខុញ្ច រូបេ ច បដិច្ចា**”តិ។ ន្តិ ចក្ខុទ្វារេ កិរិយមនោធាតុចិត្តំ។ **អញ្ញវិហិតស្សា**តិ អញ្ញារម្មណបសុតស្ស។ **តទនុរូបស្សា**តិ តេសំ ចក្ខុរូបតទាភោគានំ អនុរូបស្ស។

ចត្តារិ សច្ចានិ ទស្សេតិ សរូបតោ អត្ថាបត្តិតោ ចាតិ អធិប្បាយោ។ តប្បការោ ភូតោ, តប្បការំ វា បត្តោ **តថាភូតោ**, តស្ស, យថា ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តាទិសស្ស បច្ចយាការសមវេតស្សាតិ អត្ថោ។ **តិសមុដ្ឋានរូប**ន្តិ ឧតុកម្មាហារសមុដ្ឋានរូបំ។ តទញ្ច សតិបិ តទា ភវង្គាវដ្ដនចិត្តសមុដ្ឋានរូបេ កេវលំ ចក្ខុវិញ្ញាណសមុដ្ឋិតរូបស្ស អភាវមត្តំ គហេត្វា វុត្តំ។ **សង្គហំ គច្ឆតី**តិ នគរំ វិយ រជ្ជេ រូបក្ខន្ធេ សង្គហេតព្ពតំ គហេតព្ពតំ គច្ឆតិ។ “តថាភូតស្សា”តិ វុត្តត្តា **វេទនាទយោ ចក្ខុវិញ្ញាណសម្បយុត្តាវ, វិញ្ញាណម្បិ ចក្ខុវិញ្ញាណមេវ។ សង្ខារាតិ ចេតនាវ វុត្តា** ចេតនាបធានត្តា សង្ខារក្ខន្ធស្សាតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ បន ផស្សជីវិតិន្ទ្រិយមនសិការចិត្តដ្ឋិតិយោបិ សង្ខារក្ខន្ធធម្មាវ។ **ឯកតោ សង្គហោ** “បញ្ចក្ខន្ធា”តិ ឯកតោ គណនា។ **សមាគមោតិ** យថាសកំ បច្ចយវសេន សមោធានំ។ **សមវាយោ**តិ អញ្ញមញ្ញស្ស បច្ចយភាវេន សមវេតតាយ សមុទិតភាវោ។

បច្ចយុប្បន្នធម្មោ បដិច្ច សមុប្បជ្ជតិ ឯតស្មាតិ **បដិច្ចសមុប្បាទោ**, បច្ចយាការោ។ បច្ចយធម្មេ បស្សន្តោបិ បច្ចយុប្បន្នធម្មេ បស្សតិ, តេ បស្សន្តោបិ បច្ចយធម្មេ បស្សតីតិ វុត្តំ “**យោ បដិច្ចសមុប្បាទ**”ន្តិអាទិ។ **ឆន្ទករណវសេនា**តិ តណ្ហាយនវសេន។ **អាលយករណវសេនា**តិ អបេក្ខាករណវសេន។ **អនុនយករណវសេនា**តិ អនុរជ្ជនវសេន។ **អជ្ឈោគាហិត្វា**តិ អារម្មណំ អនុបវិសិត្វា វិយ គិលិត្វា វិយ និដ្ឋបេត្វា វិយ ទឡ្ហគ្គហណវសេន។ ឆន្ទរាគោ វិនយតិ បហីយតិ ឯត្ថាតិ **ឆន្ទរាគវិនយោ ឆន្ទរាគបហានញ្ច**តិ វុច្ចតិ និព្ពានំ។ **អាហរិត្វា**តិ បាឡិយំ សរូបតោ អនាគតម្បិ អត្ថតោ អានេត្វា សង្គណ្ហនវសេន គហេតព្ពំ។ អាហរណវិធិ បន ទស្សេន្តោ “**យា តមេសូ**”តិអាទិមាហ។ **តមេសុ តីសុ ឋានេសូ**តិ យថាវុត្តេសុ សុខទុក្ខាទីសុ តីសុ អភិសមយដ្ឋានេសុ។ **ទិដ្ឋី**តិ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន បវត្តា សម្មាទិដ្ឋិ យាថាវទស្សនំ។ ឯវំ សង្កប្បាទយោបិ យថារហំ វេទិតព្ពា។ **ភាវនាបដិវេធោ**តិ ភាវនាវសេន បដិវេធោ, ន អារម្មណករណមត្តេន។ **អយំ មគ្គោ**តិ អយំ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ បដិវិជ្ឈនវសេន បវត្តោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ។ **ឯត្តាវតាបី**តិ ឯវំ ឯកស្មិំ ចក្ខុទ្វារេ វត្ថុ បរិគ្គហមុខេនបិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានស្ស មត្ថកំ បាបនេន **ពហុំ** វិបុលំ បរិបុណ្ណមេវ **ភគវតោ សាសនំ កតំ** អនុដ្ឋិតំ **ហោតិ**។

ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធមេវ ភវង្គចិត្តំ អាវជ្ជនចិត្តស្ស បច្ចយោ ភវតីតិ វុត្តំ “**តំ និរុទ្ធម្បិ**”តិ។ **មន្ទថាមគតមេវា**តិ មហតិយា និទ្ទាយ អភិភូតស្ស វសេន វុត្តំ, កបិមិទ្ធបរេតស្ស បន ភវង្គចិត្តំ កទាចិ អាវជ្ជនស្ស បច្ចយោ ភវេយ្យាតិ។ **ភវង្គសមយេនេវា**តិ ភវង្គស្សេវ បវត្តនសមយេន បគុណជ្ឈានបគុណកម្មដ្ឋានបគុណគន្ថេសុ តេសំ បគុណភាវេនេវ អាភោគេន វិនាបិ មនសិការោ បវត្តតិ។ តថា ហិ បគុណំ គន្ថំ បគុណភាវេនេវ និរន្តរំ វិយ អជ្ឈយមានេ អញ្ញវិហិតតាយ “ឯត្តកោ គន្ថោ គតោ, ឯត្តកោ អវសិដ្ឋោ”តិ សល្លក្ខណា ន ហោតិ។ **ចតុសមុដ្ឋានម្បី**តិ សព្ពំ ចតុសមុដ្ឋានរូបំ, ន បុព្ពេ វិយ តិសមុដ្ឋានមេវាតិ អធិប្បាយោ។ បុព្ពង្គមត្តា ឱឡារិកត្តា ច ផស្សចេតនាវ សង្ខារក្ខន្ធោតិ គហិតា, ន អញ្ញេសំ អភាវា។ **ឯកទេសមេវ សម្មសន្តោ**តិ យថាឧទ្ទិដ្ឋំ អត្ថំ ហេដ្ឋា អនវសេសតោ អនិទ្ទិសិត្វា ឯកទេសមេវ និទ្ទិសនវសេន ទេសនាយ អាមសន្តោ។ **តមស្មិំ ឋានេ**តិ យថាឧទ្ទិដ្ឋស្ស អត្ថស្ស “អជ្ឈត្តិកញ្ចេវ, អាវុសោ, ចក្ខុ”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣០៦) ឆទ្វារវសេន និទ្ទិសនដ្ឋានេ។ **ហេដ្ឋា បរិហីនទេសន**ន្តិ – “យំ ឧបាទារូបំ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា ឧបរិ តីណិ អរិយសច្ចានី”តិ និទ្ទេសវសេន បរិហីនំ អត្ថជាតំ សព្ពំ។ **តំតំទ្វារវសេនា**តិ ចក្ខុទ្វារាទិកំ តំតំទ្វារវសេន។ ចតុសច្ចវសេន អារទ្ធា ទេសនា ចតុសច្ចេនេវ បរិយោសាបិតាតិ អាហ “**យថានុសន្ធិនាវ សុត្តន្តំ និដ្ឋបេសី**”តិ។

មហាហត្ថិបទោបមសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៩. មហាសារោបមសុត្តវណ្ណនា

៣០៧. នចិរបក្កន្តេតិ ន ចិរំ បក្កន្តេ, បក្កន្តស្ស សតោ ន ចិរស្សេវ។ **សលិង្គេនេវា**តិ មុណ្ឌិយកាសាយគ្គហណាទិនា អត្តនោ បុរិមលិង្គេនេវ។ **បាដិយេក្កេ ជាតេ**តិ វិបន្នាចារទិដ្ឋិតាយ បកាសនីយកម្មករណតោ បរំ អញ្ញតិត្ថិយសទិសេ វិសុំ ភូតេ។ **កុលបុត្តោ**តិ ជាតិមត្តេន កុលបុត្តោ។ **អសម្ភិន្នាយា**តិ សម្ភេទរហិតាយ, ជាតិសង្ករវិរហិតាយាតិ អត្ថោ។ ជាតិសីសេន ឥធ ជាតិវត្ថុកំ ទុក្ខំ វុត្តន្តិ អាហ “**ឱតិណ្ណោតិ យស្ស ជាតិ អន្តោ អនុបវិដ្ឋា**”តិ។ ជាតោ ហិ សត្តោ ជាតកាលតោ បដ្ឋាយ ជាតិនិមិត្តេន ទុក្ខេន អន្តោ អនុបវិដ្ឋោ វិយ វិពាធីយតិ។ **ជរាយា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ចត្តារោ បច្ចយា លព្ភន្តីតិ លាភា, ចតុន្នំ បច្ចយានំ លព្ភ

មានានំ សុកតភាវោ សុដ្ឋុ អភិសង្ខតភាវោ។ **វណ្ណភណាន**ន្តិ គុណកិត្តនំ។ **អបញ្ញាតា**តិ សម្ភាវនាវសេន ន បញ្ញាតា។ លាភាទិនិព្ពត្តិយាភាវទស្សនញ្ចេតំ។ តេនាហ "**ឃាសច្ឆាទនមត្តម្បិ ន លភន្តី**"តិ។ **អប្បេសក្ខា**តិ អប្បានុភាវា។ សា បន អប្បេសក្ខតា អធិបតេយ្យសម្បត្តិយា ច បរិវារសម្បត្តិយា ច អភាវេន បាកដា ហោតិ។ តត្ថ បរិវារសម្បត្តិយា អភាវំ ទស្សេន្តោ "**អប្បបរិវារា**"តិ អាហ។

សារេនបិ កេចិ អជាននេន អញ្ញាលាភេន វា អសារភូតម្បិ កត្តព្ពំ ករោន្តីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ "សារេន សារករណីយ"ន្តិ វុត្តន្តិ តំ ទស្សេន្តោ "**អក្ខចក្កយុគនង្គលាទិក**"ន្តិ អាហ។ **ព្រហ្មចរិយស្សា**តិ សិក្ខាត្តយសង្គហស្ស សាសនព្រហ្មចរិយស្ស។ មហារុក្ខស្ស មគ្គផលសារស្ស ញាណទស្សនផេគ្គុកស្ស សមាធិតចស្ស សីលបបដិកស្ស ចញ្ចលសភាវា សំសប្បចារីតិ ច **ចត្តារោ បច្ចយា សាខាបលាសំ នាម។ តេនេវា**តិ លាភសក្ការសិលោកនិព្ពត្តនេនេវ។ **សារោ មេ បត្តោ**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ អធិគន្តព្ពសារោ នាម ឥមិនា លាភាទិនិព្ពត្តនេន អនុប្បត្តោតិ វោសានំ និដ្ឋិតកិច្ចំ អាបន្នោ។

៣១០. ញាណទស្សនន្តិ ញាណភូតំ ទស្សនំ វិសយស្ស សច្ឆិករណវសេន បវត្តំ អភិញ្ញាញាណំ។ **សុខុមំ រូប**ន្តិ ទេវាទីនំ, អញ្ញម្បិ វា សុខុមសភាវំ រូបំ។ តេនាហ "**អន្តមសោ...បេ.... វិហរន្តី**"តិ, ទិព្ពចក្ខុ ហិ ឥធ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន "ញាណទស្សន"ន្តិ គហិតំ។

៣១១. អសមយវិមោក្ខំ អារាធេតីតិ ឯត្ថ អធិប្បេតំ អសមយវិមោក្ខំ បាឡិយា ឯវ ទស្សេតុំ "**កតមោ អសមយវិមោក្ខោ**"តិអាទិ វុត្តំ។ អដ្ឋន្នញ្ហិ សមាបត្តីនំ សមយោបិ អត្ថិ អសមយោបិ, មគ្គវិមោក្ខេន បន វិមុច្ចនស្ស សមយោ វា អសមយោ វា នត្ថិ។ យស្ស សទ្ធា ពលវតី, វិបស្សនា ច អារទ្ធា, តស្ស គច្ឆន្តស្ស តិដ្ឋន្តស្ស និសីទន្តស្ស ភុញ្ជន្តស្ស ច មគ្គផលបដិវេធោ នាម ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពំ, ឥតិ មគ្គវិមោក្ខេន វិមុច្ចន្តស្ស សមយោ វា អសមយោ វា នត្ថីតិ សោ **អសមយវិមោក្ខោ**។ តេនាហ "**លោកិយសមាបត្តិយោ ហី**"តិអាទិ។

ន កុប្បតិ, ន នស្សតីតិ **អកុប្បា**, កទាចិបិ អបរិហានសភាវា។ សព្ពសំកិលេសេហិ បដិប្បស្សទ្ធិវសេន ចេតសោ វិមុត្តីតិ **ចេតោវិមុត្តិ**។ តេនាហ "**អរហត្តផលវិមុត្តី**"តិ។ អយមត្ថោ បយោជនំ ឯតស្សាតិ **ឯតទត្ថំ,** សាសនព្រហ្មចរិយំ, តស្ស **ឯសា** បរមកោដិ។ យថារទ្ធស្ស សារោបមេន ផលេន ទេសនា និដ្ឋាបិតាតិ អាហ "**យថានុសន្ធិនាវ ទេសនំ និដ្ឋបេសី**"តិ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាសារោបមសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. ចូឡសារោបមសុត្តវណ្ណនា

៣១២. បិង្គលធាតុកោតិ បិង្គលសភាវោ បិង្គលច្ឆវិកោ, បិង្គលក្ខោតិ វា អត្ថោ។ **បព្ពជិតសមូហសង្ខាតោ សង្ឃោ,** ន សីលាទិគុណេហិ សង្គហិតព្ពភាវេន។ សង្ឃោ ឯតេសំ អត្ថិ បរិវារភូតោតិ **សង្ឃិនោ។ ស្វេវា**តិ សោ ឯវ បព្ពជិតសមូហសង្ខាតោ។ **អាចារសិក្ខាបនវសេនា**តិ អត្តនា បរិកប្បិតអចេលវតាទិអាចារសិក្ខាបនវសេន។ **បញ្ញាតា**តិ យថាសកំ សមាទិន្នវតវសេន ចេវ វិញ្ញាតលទ្ធិវសេន ច បញ្ញាតា។ **លទ្ធិករា**តិ តស្សា មិច្ឆាទិដ្ឋិយា ឧប្បាទកា។ **ពហុជនស្សា**តិ បុថុជនស្ស។ តស្ស បន អាគមសម្បទាបិ នាម នត្ថិ, កុតោ អធិគមោតិ ឯកំសតោ អន្ធបុថុជ្ជនោ ឯវាតិ អាហ "**អស្សុតវតោ អន្ធពាលបុថុជ្ជនស្សា**"តិ។ ន ហិ វិញ្ញូ អប្បសាទនីយេ បសីទន្តិ។ មង្គលេសុ កាតព្ពទាសកិច្ចករោ ទាសោ **មង្គលទាសោ**។

តន្តាវុតានន្តិ តន្តេ បសារេត្វា វីតានំ។ **គណ្ឋនកិលេសោ**តិ សំសារេ ពន្ធនកិលេសោ។ **ឯវំ វាទិតាយា**តិ ឯវំ បដិញ្ញាតាយ, ឯវំ ទិដ្ឋិតាយ វា។ **និយ្យានិកា**តិ និយ្យានគតិសប្បាដិហីរកា អនុបារម្ភភូតត្ថាតិ អធិប្បាយោ។ នោ ចេ និយ្យានិកាតិ អានេត្វា យោជនា។ តេសំ សព្ពញ្ញុបដិញ្ញាយ អភូតត្ថា តស្សា អភូតភាវកថនេន តស្ស ព្រាហ្មណស្ស ន កាចិ អត្ថសិទ្ធីតិ អាហ "**នេសំ អនិយ្យានិកភាវកថនេន អត្ថាភាវតោ**"តិ។

៣១៨. និហីនលោកាមិសេ លីនោ អជ្ឈាសយោ ឯតស្ស, ន បន និព្ពានេតិ។ **លីនជ្ឈាសយោ។ សាសនំ សិថិលំ កត្វា គណ្ហាតិ** សិក្ខាយ ន តិព្ពគារវត្តា។

៣២៣. ហេដ្ឋាតិ អនន្តរាតីតសុត្តេ មហាសារោបមេ។ **បឋមជ្ឈានាទិធម្មា វិបស្សនាបាទកា**តិ វិបស្សនាយ បទដ្ឋានភូតា។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ ចូឡសារោបមេ អាគតា។ **និរោធបាទកា**តិ អនាគាមិនោ, អរហន្តោ វា និរោធ

សមាបត្តី សមាបជ្ជិតុំ សមត្ថា។ **តស្មា**តិ និរោធបាទកត្តា។ បឋមជ្ឈានាទិធម្មា ញាណទស្សនតោ **ឧត្តរិតរា**តិ វេទិតព្វា។

ចូឡសារោបមសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច ឱបម្មវគ្គវណ្ណនា។

៤. មហាយមកវគ្គោ

១. ចូឡគោសិង្គសុត្តវណ្ណនា

៣២៥. ញាតីនំ (អ. និ. ដី. ៣.៦.១៩) និវាសដ្ឋានភូតោ គាមោ ញាតិកោ, សោ ឯវ **នាតិកោ**។ សោ កិរ គាមោ យេសំ សន្តកោ, តេសំ បុព្ពបុរិសេន អត្តនោ ញាតីនំ សាធារណភាវេន និវេសិតោ, តេន “នាតិកោ”តិ បញ្ញាយិត្ថ។ អថ បច្ឆា តត្ថ ទ្វីហិ ទាយាទេហិ ទ្វិធា វិភជិត្វា បរិភុត្តោ។ តេនាហ “**ទ្វិន្នំ ចូឡបិតិមហាបិតិបុត្តានំ ទ្វេ គាមា**”តិ។ គិញ្ជកា វុច្ចន្តិ ឥដ្ឋកា, គិញ្ជកាហិយេវ កតោ អាវសថោ **គិញ្ជកាវសថោ**។ តស្មិំ កិរ បទេសេ មត្តិកា សក្ខរមរុម្ពវាលិកាទីហិ អសម្មិស្សា អកឋិនា សណ្ហា សុខុមា, តាយ កតានិ កុលាលភាជនានិបិ សិលាមយានិ វិយ ទឡ្ហានិ, តស្មា តេ ឧបាសកា តាយ មត្តិកាយ ទីឃបុថុលឥដ្ឋកា ការេត្វា តាហិ ឋបេត្វា ទ្វារពាហវាតបានកវាដតុលាយោ សេសំ សព្ពំ ទព្ពសម្ភារេន វិនា ឥដ្ឋកាហិ ឯវ បាសាទំ ការេសុំ។ តេនាហ “**ឥដ្ឋកាហេវា**”តិអាទិ។

គោសិង្គសាលវនទាយន្តិ គោសិង្គសាលវនន្តិ លទ្ធនាមំ រក្ខិតំ អរញ្ញំ។ **ជេដ្ឋករុក្ខស្សា**តិ វនប្បតិភូតស្ស សាលរុក្ខស្ស។ **សាមគ្គិរស**ន្តិ សមគ្គភាវាទិគុណំ វិវេកសុខំ។ **ឧបរិបណ្ណាសកេ** ឧបក្កិលេសសុត្តេ (ម. និ. ៣.២៣៧-២៣៨) បុថុជ្ជនកាលោ កថិតោ, **ឥធ** ចូឡគោសិង្គសុត្តេ **ខីណាសវកាលោ កថិតោ**។ កតកិច្ចាបិ ហិ តេ មហាថេរា អត្តនោ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារំ បរេសំ ទិដ្ឋានុគតឹ អាបជ្ជនញ្ច សម្បស្សន្តា បរមញ្ច វិវេកំ អនុព្រូហន្តា សាមគ្គិរសំ អនុភវមានា តត្ថ វិហរន្តិ។ **តទា**តិ តស្មិំ ឧបក្កិលេសសុត្តទេសនាកាលេ។ **តេ**តិ អនុរុទ្ធប្បមុខា កុលបុត្តា។ **លទ្ធស្សាទា**តិ វិបស្សនាយ វីថិបដិបត្តិយា អធិគតស្សាទា។ វិបស្សនា ហិ បុព្ពេនាបរំ វិសេសំ អាវហន្តី បវត្តមានា សាតិសយំ បីតិសោមនស្សំ អាវហតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
> លភតិ បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានត”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៧៤);

លទ្ធបតិដ្ឋា មគ្គផលាធិគមនេន។ សតិ ហិ មគ្គផលាធិគមេ សាសនេ បតិដ្ឋា លទ្ធា នាម ហោតិ, នោ អញ្ញថា។

កាមំ សារិបុត្តមោគ្គល្លានាបិ មហាសាវកបរិយាបន្នាវ, អគ្គសាវកភាវេន បន នេសំ វិសេសទស្សនត្ថំ “**ធម្មសេនាបតិមហាមោគ្គល្លានត្ថេរេសុ វា**”តិ វិសុំ គហណំ។ សតិបិ ហិ សាមញ្ញយោគេ វិសេសវន្តោ វិសុំ គយ្ហន្តិ យថា “ព្រាហ្មណា អាគតា, វាសិដ្ឋោបិ អាគតោ”តិ។ តេសុ បន វិសុំ គហិតេសុបិ “**អសីតិមហាសាវកេសូ**”តិ **អសីតិ**គ្គហណំ អប្បកំ ឩនមធិកំ វា គណនុបគំ ន ហោតីតិ។ **អន្តមសោ**តិ ឥទំ ធម្មភណ្ឌាគារិកស្ស ឧបដ្ឋាកភាវេន អាសន្នចារិតាយ វុត្តំ។ **អនីកា**តិ ហត្ថានីកា, ហត្ថានីកតោ ហត្ថិសមូហតោតិ អត្ថោ។ កាឡសីហោ យេភុយ្យេន យូថចរោតិ កត្វា វុត្តំ “**យូថា និស្សដោ កាឡសីហោ វិយា**”តិ។ កេសរី បន ឯកចរោវ។ **វាតច្ឆិន្នោ វលាហកោ វិយា**តិ វាតច្ឆិន្នោ បព្ពតកូដប្បមាណោ វលាហកច្ឆេទោ វិយ។ **តេសំ បគ្គណ្ហនតោ**តិ យថា នាម ជិឃច្ឆិតស្ស ភោជនេ, បិបាសិតស្ស បានីយេ, សីតេន ផុដ្ឋស្ស ឧណ្ហេ, ឧណ្ហេន ផុដ្ឋស្ស សីតេ, ទុក្ខិតស្ស សុខេ អភិរុចិ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវមេវំ ភគវតោ កោសម្ពកេ ភិក្ខូ អញ្ញមញ្ញំ វិវាទាបន្នេ ទិស្វា អបរេ សមគ្គាវាសំ វសន្តេ អាវជ្ជិតស្ស ឥមេ តយោ កុលបុត្តា អាបាថំ អាគមឹសុ, អថ នេ បគ្គណ្ហិតុកាមោ ឧបសង្កមិ, ឯវាយំ បដិបត្តិ អនុក្កមេន កោសម្ពកានំ ភិក្ខូនំ វិនយនុបាយោ ហោតីតិ។ តេនាហ “តេសំ បគ្គណ្ហនតោ”តិ។ ឯតេនេវ **បច្ឆិមជនតំ អនុកម្បនតោ**តិ ឥទម្បិ ការណំ ឯកទេសេន សំវណ្ណិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧក្កំសិត្វា**តិ យថាភូតេហិ គុណេហិ សម្បហំសនេន វិសេសេត្វា វិសិដ្ឋេ កត្វា បសំសាវសេន ចេតំ អាមេឌិតវចនំ។

តំ អរញ្ញំ រក្ខតិ វនសាមិនា អាណត្តោ។ រក្ខិតគោបិតំ វនសណ្ឌំ, ន មហាវនាទិ វិយ អបរិគ្គហិតំ។ សីលាទិប្បភេទាយ អត្តត្ថាយ បដិបន្នា **អត្តកាមា,** ន អបរិច្ចត្តសិនេហាតិ អាហ “**អត្តនោ ហិតំ កាមយមានា**”តិ។ តេនាហ “**យោ ហី**”តិអាទិ។ **ភិន្ទេយ្យា**តិ វិនាសេយ្យ។

ទុព្ពលមនុស្សាតិ បញ្ញាយ ទុព្ពលា អវិទ្ទសុនោ មនុស្សា។ **តានី**តិ អភិជាតិអាទីសុ ឧប្បន្នបាដិហារិយានិ។ **ចីវរគព្ភេន បដិច្ឆាទេត្វា**តិ ចីវរសង្ខាតេ ឱវរកេ និគូហិត្វា វិយ។ ន ហិ ចីវរបារុបនមត្តេន ពុទ្ធានុភាវោ បដិច្ឆន្នោ ហោតិ។ “មា សុធ កោចិមំ ពុទ្ធានុភាវំ អញ្ញាសី”តិ បន តថារូបេន ឥទ្ធាភិសង្ខារេន តំ ឆាទេត្វា គតោ ភគវា តថា វុត្តោ។ តេនាហ “**អញ្ញាតកវេសេន អគមាសី**”តិ។

អភិក្កមថាតិ បទំ អភិមុខភាវេន វិធិមុខេន វទតីតិ អាហ “**ឥតោ អាគច្ឆថា**”តិ។ ពុទ្ធានំ កាយោ នាម សុវិសុទ្ធជាតិមណិ វិយ សោភនោ, កិញ្ចិ មលំ អបនេតព្ពំ នត្ថិ, កិមត្ថំ ភគវា បាទេ បក្ខាលេសីតិ អាហ “**ពុទ្ធាន**”ន្តិអាទិ។

៣២៦. **អនុរុទ្ធា**តិ វា ឯកសេសនយេន វុត្តំ វិរូបេកសេសស្សបិ ឥច្ឆិតព្ពត្តា, ឯវញ្ច កត្វា ពហុវចននិទ្ទេសោបិ សមត្ថិតោ ហោតិ។ **ឥរិយាបថោ ខមតី**តិ សរីរស្ស លហុដ្ឋានតាយ ចតុព្ពិធោបិ ឥរិយាបថោ សុខប្បវត្តិកោ។ **ជីវិតំ យាបេតី**តិ យាបនាលក្ខណំ ជីវិតំ ឥមំ សរីរយន្តំ យាបេតិ សុខេន បវត្តេតិ។ **ឧឡុង្កយាគុំ វា កដច្ឆុភិក្ខំ វា**តិ ឥទំ មករវុត្តិយា មិស្សកភត្តេន យាបនំ វត្តន្តិ កត្វា វុត្តំ។ តេនាហ “**ភិក្ខាចារវត្តំ បុច្ឆតី**”តិ។

អញ្ញមញ្ញំ សំសន្ទតីតិ សតិបិ ឧភយេសំ កលាបានំ បរមត្ថតោ ភេទេ បចុរជនេហិ ទុវិញ្ញេយ្យនានត្តំ ខីរោទកសម្មោទិតំ អច្ចន្តមេវ សំសដ្ឋំ វិយ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ តេនាហ “**វិសុំ ន ហោតិ, ឯកត្តំ វិយ ឧបេតី**”តិ។ បិយភាវទីបនានិ ចក្ខូនិ **បិយចក្ខូនិ**។ បិយាយតិ, បិយាយិតព្ពោតិ វា **បិយោ**តិ។ សមគ្គវាសស្ស យំ ឯកន្តការណំ, តំ បុច្ឆន្តោ ភគវា “**យថា កថំ បនា**”តិអាទិមាហាតិ “**កថន្តិ ការណបុច្ឆា**”តិ វុត្តំ។ យោ នេសំ មេត្តាសហិតានំយេវ កម្មាទីនំ អញ្ញមញ្ញស្មិំ បច្ចុបដ្ឋានាការោ, តំ សន្ធាយ “**កថ**”ន្តិ បុច្ឆា។ តថា ហិ បរតោ “ឯវំ ខោ មយំ, ភន្តេ”តិអាទិនា ថេរេហិ វិស្សជ្ជនំ កថិតំ។

មិត្តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **មេត្តំ**, កាយកម្មំ។ **អាវី**តិ បកាសំ។ **រហោ**តិ អប្បកាសំ។ យញ្ហិ ឧទ្ទិស្ស មេត្តំ កាយកម្មំ បច្ចុបដ្ឋបេតិ, តំ តស្ស សម្មុខា ចេ, បកាសំ ហោតិ, បរម្មុខា ចេ, អប្បកាសំ។ តេនាហ “**អាវិ ចេវ រហោ ចាតិ សម្មុខា ចេវ បរម្មុខា ចា**”តិ។ **ឥតរានី**តិ បរម្មុខា កាយវចីកម្មានិ។ “**តត្ថា**”តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**យំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ សម្មជ្ជនាទិវសេន **បដិជគ្គិតព្ពយុត្តំ ឋានំ វា។ តថេវា**តិ យថា សម្មុខា កតេ មេត្តាកាយកម្មេ វុត្តំ, តថេវ ។ “កច្ចិ ខមនីយ”ន្តិ ឯវមាទិកា កថា **សម្មោទនីយកថា**។ យថា បរេហិ សទ្ធឹ អត្តនោ ឆិទ្ទំ ន ហោតិ, តថា បដិសន្ថារវសេន បវត្តា កថា **បដិសន្ថារកថា**។ “អហោ តទា ថេរេន មយ្ហំ ទិន្នោ ឱវាទោ, ទិន្នា អនុសាសនី”តិ ឯវំ កាលន្តរេ សរិតព្ពយុត្តា, ធសារណីយបដិសំយុត្តា វា កថា **សារណីយកថា**។ សុត្តបទំ និក្ខិបិត្វា តស្ស អត្ថនិទ្ទេសវសេន សីលាទិធម្មបដិសំយុត្តា កថា **ធម្មីកថា**។ សរេន សុត្តស្ស ឧច្ចារណំ **សរភញ្ញំ**។ បញ្ហស្ស ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស អត្ថស្ស បុច្ឆនំ **បញ្ហបុច្ឆនំ**។ តស្ស យថាបុច្ឆិតស្សអាទិសនំ **បញ្ហវិស្សជ្ជនំ**។ **ឯវំ សមន្នាហរតោ**តិ ឯវំ មនសិករោតោ, ឯវំ មេត្តំ ឧបសំហរតោតិ អត្ថោ។

ឯកតោ កាតុំ ន សក្កា, តស្មា **នានា។ ហិតដ្ឋេនា**តិ អត្តនោ វិយ អញ្ញមញ្ញស្ស ហិតភាវេន។ **និរន្តរដ្ឋេនា**តិ អន្តរាភាវេន ភេទាភាវេន។ **អវិគ្គហដ្ឋេនា**តិ អវិរោធភាវេន។ **សមគ្គដ្ឋេនា**តិ សហិតភាវេន។ **បរិភណ្ឌំ កត្វា**តិ ពហលគន្ធមត្តិកាលេបេហិ លិម្បេត្វា។ **ចីវរំ វា ធោវន្តី**តិ អត្តនោ ចីវរំ វា ធោវន្តិ។ **បរិភណ្ឌំ វា**តិ អត្តនោ បណ្ណសាលាយ បរិភណ្ឌំ វា ករោន្តិ។

៣២៧. **បដិវិរុទ្ធា ឯវា**តិ ឯត្ថាបិ “យេភុយ្យេនា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **តេសំ អប្បមាទលក្ខណ**ន្តិ តេសំ អប្បមជ្ជនសភាវំ។ **កច្ចិ បន វោ អនុរុទ្ធា សមគ្គា**តិ ឯត្ថាបិ **វោ**តិ និបាតមត្តំ, បច្ចត្តវចនំ វា, កច្ចិ តុម្ហេតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **សមុគ្គបាតិ**ន្តិ សមុគ្គបុដសទិសំ បាតឹ។

បណ្ណសាលាយំ អន្តោ ពហិ ច សម្មជ្ជនេន សោធិតង្គណតា **វត្តបដិបត្តិ។ បដិវិសមត្តមេវា**តិ អត្តនោ យាបនបដិវិសមត្តមេវ។ **ឱសាបេត្វា**តិ បក្ខិបិត្វា។ **បមាណមេវា**តិ អត្តនោ យាបនបមាណមេវ។ **វុត្តនយេន ជហិត្វា**តិ បាឡិយំ វុត្តនយេន ជហិត្វា។

ហត្ថេន ហត្ថំ សំសិព្ពន្តាតិ អត្តនោ ហត្ថេន ឥតរស្ស ហត្ថំ ទឡ្ហគ្គហណវសេន ពន្ធន្តា។ វិលង្ឃេតិ ទេសន្តរំ បាបេតិ ឯតេនាតិ វិលង្ឃកោ, ហត្ថោ។ ហត្ថោ ឯវ វិលង្ឃកោ ហត្ថវិលង្ឃកោ, តេន **ហត្ថវិលង្ឃកេន**។

តំ អខណ្ឌំ កត្វាតិ តំ តីសុបិ ទិវសេសុ ធម្មស្សវនំ បវត្តនវសេន អខណ្ឌិកំ កត្វា។ **ឯត**ន្តិ “បញ្ចាហិកំ ខោ បនា”តិអាទិវចនំ។ បញ្ចមេ បញ្ចមេ អហនិ ភវតីតិ **បញ្ចាហិកំ។ ភគវតា បុច្ឆិតេន** អនុរុទ្ធត្ថេរេន។ **បមាទដ្ឋានេសុយេវា**តិ អញ្ញេសំ បមាទដ្ឋានេសុយេវ។ “**បមាទដ្ឋានេសុយេវា**”តិ វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**អញ្ញេសញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បបញ្ចករណដ្ឋានានី**តិ កថាបបញ្ចស្ស ករណដ្ឋានានិ វិស្សដ្ឋកថាបវត្តនេន កម្មដ្ឋានេ បមជ្ជនដ្ឋានានិ។ តត្ថាបិ “មយំ, ភន្តេ, កម្មដ្ឋានវិរុទ្ធំ ន បដិបជ្ជាមា”តិ សិខាប្បត្តំ អត្តនោ អប្បមាទលក្ខណំ ថេរោ ទស្សេតិ។ **ឯត្តកំ ឋានំ មុញ្ចិត្វា**តិ បន ឥទំ តទា វិហារសមាបត្តីនំ វឡញ្ជភាវេន វុត្តំ។

៣២៨. ឈានស្ស អធិប្បេតត្តា “**អលមរិយញាណទស្សនវិសេសោ**”តច្ចេវ វុត្តំ។ អត្តនោ សម្មាបដិបន្នតាយ សត្ថុ ចិត្តារាធនត្ថំ តស្ស ច វិសេសាធិគមស្ស សត្ថុ បច្ចក្ខការតោ ថេរោ “**កិញ្ចិ នោ សិយា, ភន្តេ**”តិ អាហ។ **យាវទេវា**តិ យត្តកំ កាលំ ឯកំ ទិវសភាគំ វា សកលរត្តិំ វា យាវ សត្ត វា ទិវសេ។

៣២៩. សមតិក្កមាយាតិ សម្មទេវ អតិក្កមនាយ។ សតិ ហិ ឧបរិ វិសេសាធិគមេ ហេដ្ឋិមជ្ឈានំ សមតិក្កន្តំ នាម ហោតិ បដិប្បស្សទ្ធិ ច។ តេនាហ “**បដិប្បស្សទ្ធិយា**”តិ។ **ញាណទស្សនវិសេសោ**តិ ការណូបចារេន វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ **វេទយិតសុខតោ**តិ វេទនាសហិតជ្ឈានសុខតោ វា ផលសុខតោ វា។ **អវេទយិតសុខ**ន្តិ និព្ពានសុខំ វិយ វេទនារហិតំ សុខំ។ **អវេទយិតសុខ**ន្តិ ច និទស្សនមត្តមេតំ, តំ បន អផស្សំ អសញ្ញំ អចេតនន្តិ សព្ពចិត្តចេតសិករហិតមេវ។ តតោ ច សតិបិ រូបធម្មប្បវត្តិយំ តស្ស អចេតនត្តា សព្ពសោ សង្ខារទុក្ខវិរហិតតាយ សន្តតរា បណីតតរា ច និរោធសមាបត្តីតិ វុច្ចតេ។ តេនាហ “**អវេទយិតសុខំ សន្តតរំ បណីតតរំ ហោតី**”តិ។ តេន វុត្តំ “តមម្ហា ចា”តិអាទិ។

៣៣០. សាមគ្គិរសានិសំសមេវ នេសំ ភគវា កថេសិ អជ្ឈាសយានុកូលត្តា តស្ស។ **អនុសាវេត្វា**តិ អនុបគមនវសេន សម្មទេវ អារោចេត្វា។ “អនុសំសាវេត្វា”តិ វា បាឋោ, សោ ឯវត្ថោ។ **តតោ បដិនិវត្តិត្វា**តិ ឯកតរហិ ភគវតោ ឯកវិហារេ អជ្ឈាសយោតិ សត្ថុ មនំ គណ្ហន្តា “តថេវ តិដ្ឋថា”តិ វិស្សជ្ជិតដ្ឋានតោ និវត្តិត្វា ។ **បព្ពជ្ជាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧបសម្បទា-វិសុទ្ធិ-ធុតកម្មដ្ឋានានុយោគ-ឈានវិមោក្ខ-សមាបត្តិ-ញាណទស្សន-មគ្គភាវនា-ផលសច្ឆិកិរិយាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ **អធិគន្ធាបីតិ បិ**-សទ្ទេន យថាធិគតានម្បិ។ **អត្តនោ គុណកថាយ អឌ្ឌិយមានា**តិ ភគវន្តំ និស្សាយ អធិគន្ធាបិ ធម្មាធិករណំ សត្ថុវិហេសាភាវទីបនេ ភគវតោ បាកដគុណានំ កថាយ អឌ្ឌិយមានាបីតិ យោជនា។ **ទេវតា**តិ តំតំសមាបត្តិលាភិនិយោ ទេវតា។ **មុខំ មេ សជ្ជន្តិ** មុខំ មេ កថនេ សមត្ថំ, កថនេ យោគ្យន្តិ អត្ថោ។

៣៣១. ឯវំ អាគតោតិ ឯវំ អាដានាដិយសុត្តេ អាគតោ។ **បលិវេឋេន្តិ** ចោទេន្តេ។ **មច្ឆរាយន្តី**តិ អត្តនោ គុណានំ ភគវតោបិ អារោចនំ អសហមានា មច្ឆរាយន្តីតិ សោ ចិន្តេតីតិ កត្វា វុត្តំ។

០១ តេសំ លាភាតិ តេសំ វជ្ជិរាជូនំ វជ្ជិរដ្ឋវាសីនញ្ច មនុស្សានំ, បតិរូបទេសវាសាទិកោ, ភគវតោ តិណ្ណញ្ច កុលបុត្តានំ ទស្សនវន្ទនទានធម្មស្សវនាទយោ លាភា។ សុលទ្ធា លាភាតិ យោជនា។ **បសន្នចិត្តំ អនុស្សរេយ្យា**តិ តំ កុលញ្ចេតំ សីលាទិគុណេ ចិត្តំ បសាទេត្វា អនុស្សរេយ្យ។ វុត្តំ តេសំ “អនុស្សរណម្បាហំ, ភិក្ខវេ, តេសំ ភិក្ខូនំ ពហុបការំ វទាមី”តិ (ឥតិវុ. ១០៤; សំ. និ. ៥.១៨៤)។

ចូឡគោសិង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. មហាគោសិង្គសុត្តវណ្ណនា

៣៣២. គោចិទេវាតិ គោសិង្គសាលវនសាមន្តតោ និវិដ្ឋេសុ យោ គោចិ គាមោ គោចរគាមោ ភវិស្សតិ, តស្មា អនិពទ្ធភាវតោ គោចរគាមោ ន គហិតោ, វសនដ្ឋានមេវ បរិទីបិតំ, តតោ ឯវ អរញ្ញនិទានកំ នាមេតំ។ **សព្ពត្ថា**តិ ទេវលោកេ មនុស្សលោកេ ច។ **ចិរការកេហី**តិ សាសនេ ចិរភាវការកេហិ។ **សវនន្តេ ជាតត្តា**តិ ចតុសច្ចគព្ភស្ស ធម្មស្សវនស្ស បរិយោសានេ អរិយាយ ជាតិយា ជាតត្តា។ យថា បដិវេធពាហុសច្ចំ ឥជ្ឈតិ, តថា ធម្មស្ស សវនតោ សាវកា ។ **សូរិយោ វិយ** ភាសុរគុណរំសិតាយ មោហន្ធការវិធមនតោ។ **ចន្ទោ វិយ** រមណីយមនោហរសីតលគុណតាយ កិលេសបរិឡាហវូបសមតោ។ **សាគរោ វិយ** គម្ភីរចិរវិបុលានេកគុណតាយ ឋិតធម្មសភាវតោ។ គុណមហន្តតាយ ថេរស្ស អភិញ្ញាតតា, គុណមហន្តតា ច សុត្តេសុ អាគតនយេនេវ ញាតព្ពាតិ តំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**ន កេវល**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សីហនាទសុត្ត**ន្តិ មជ្ឈិមនិកាយេ អាគតំ មហាសីហនាទសុត្តំ (ម. និ. ១.១៤៦)។ **ថេរបញ្ហសុត្ត**ន្តិ សុត្តនិបាតេ អដ្ឋកវគ្គេ អាគតំ **សារិបុត្តសុត្តំ** (សុ. និ. ៩៦១-៩៨១)។ **ថេរសីហនាទសុត្ត**ន្តិ ឥមស្ស ច ថេរស្ស ជនបទចារិកាយ សត្ថុ សម្មុខា **សីហនាទសុត្តំ**។ **អភិនិក្ខមន**ន្តិ ថេរស្សេវ មហតា ញាតិបរិវដ្ដេន មហតា ច ភោគបរិវដ្ដេន សហ ឃរាវាសបរិច្ចាគោ អភិនិក្ខមនំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ **យទិទ**ន្តិ និបាតោ, យោ អយន្តិ អត្ថោ។

មហាបញ្ញោ ភិក្ខូ គហេត្វាតិ អាយស្មតោ កិរ សារិបុត្តត្ថេរស្ស បរិវារភិក្ខូបិ មហាបញ្ញា ឯវ អហេសុំ។ ធាតុសោ ហិ សត្តា សំសន្ទន្តិ។ **សយំ ឥទ្ធិមា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បនត្ថោ **ធាតុសំយុត្តេន** (សំ. និ. ២.៩៩) ទីបេតព្ពោ – គិជ្ឈកូដបព្ពតេ គិលានសេយ្យាយ និសិន្នោ ភគវា អារក្ខត្ថាយ បរិវារេត្វា វសន្តេសុ សារិបុត្តមោគ្គល្លានាទីសុ ឯកមេកំ អត្តនោ បរិសាយ សទ្ធិំ ចង្កមន្តំ វោលោកេត្វា ភិក្ខូ អាមន្តេសិ – “បស្សថ នោ

តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តំ សម្ពហុលេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធឹ ចង្កមន្តន្តិ។ ឯវំ, ភន្តេ។ សព្ពេ ខោ ឯតេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ មហាបញ្ញា”តិ សព្ពំ វិត្ថារេតព្ពំ។

វនន្តេតិ ឧបវនន្តេ។ **មេឃវណ្ណាយា**តិ នីលាភាយ។ សមុទ្ទកុច្ឆិតោ ឧគ្គច្ឆន្តស្ស វិយ ឧបដ្ឋានំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ចក្កវាឡបព្ពតមត្ថកសមីបេ អាភាផរណវសេន បវត្តិយា **“បាចីនចក្កវាឡបព្ពតមត្ថកេ”**តិ វុត្តំ, ន ចក្កវាឡបព្ពតមត្ថកេ ចន្ទមណ្ឌលស្ស វិចរណតោ។ តថា សតិ លោកន្តរិកនិរយេសុបិ ចន្ទិមសូរិយានំ អាភា ផរេយ្យ។ ឧព្ពេធវសេន ហិ ចក្កវាឡបព្ពតស្ស វេមជ្ឈតោ ចន្ទិមសូរិយា វិចរន្តិ។ សាលកុសុមបភានំ អតិរត្តតាយ វុត្តំ **“លាខារសេន សិញ្ចមានំ វិយា”**តិ។ **ឧបគាយមានា វិយា**តិ បយិរុបាសនវសេន ឧបេច្ច គាយមានា វិយ ។ **កាយ នុ ខោ អជ្ជ រតិយា**តិ អជ្ជ ឈានសមាបត្តិរតិយា ឯវំ នុ ខោ, ឧទាហុ ធម្មសាកច្ឆារតិយា ធម្មទេសនារតិយាតិ ចិន្តេសិ។

ទ្វេ ចន្ទមណ្ឌលានិ វិយ បរមសោភគ្គប្បត្តាយ កន្តិយា។ **ទ្វេ សូរិយមណ្ឌលានិ វិយ** អតិវិយ សុវិសុទ្ធសមុជ្ជលាយ គុណវិភូតិយា។ **ទ្វេ ឆទ្ទន្តនាគរាជានោ វិយ** មហានុភាវតាយ។ **ទ្វេ សីហា វិយ** តេជុស្សទតាយ។ **ទ្វេ ព្យគ្ឃា វិយ** អនោលីនវុត្តិតាយ។ **សព្ពបាលិផុល្លមេវាតិ** សព្ពមេវ សមន្តតោ វិកសិតំ។

៣៣៣. កថា ឧបចរតិ បវត្តតិ ឯត្ថាតិ កថាឧបចារោ, សវនូបចារោ បទេសោ, តំ **កថាឧបចារំ**។ រមណីយមេវ **រាមណេយ្យកំ**។ **ឧជ្ជង្គលេ**តិ លូខបទេសេ កឋិនបទេសេ។ ទោសេហិ ឥតា អបគតាតិ **ទោសិនា** ត-ការស្ស ន-ការំ កត្វា។ **ទិព្ពា មញ្ញេ គន្ធា**តិ ទេវលោកេ គន្ធា វិយ។ ទិវិ ភវាតិ **ទិព្ពា**។ **ទ្វេ ថេរា**តិ សារិបុត្តត្ថេរអានន្ទត្ថេរា។ អានន្ទត្ថេរោ តាវ មមាយតុ អខីណាសវភាវតោ, សារិបុត្តត្ថេរោ កថន្តិ? ន ឥទំ មមាយនំ គេហស្សិតបេមវសេន, អថ ខោ គុណភត្តិវសេនាតិ នាយំ ទោសោ។

អនុមតិយា បុច្ឆា **អនុមតិបុច្ឆា**, អនុមតិគ្គហណត្ថំ បុច្ឆនំ។ តត្ថ យស្មា អធម្មិកម្បិ វុទ្ធស្ស អនុមតឹ ឥតរោ បដិក្ខិបិតុំ ន លភតិ, តេន សា អនុជានិតព្ពាវ ហោតិ, តស្មា សង្ឃខុទ្ទកតោ បដ្ឋាយ អនុមតិ បុច្ឆិតព្ពា។ តេនាហ **“អនុមតិបុច្ឆា នាមេសា”**តិអាទិ។ **ខុទ្ទកតោ បដ្ឋាយា**តិ កណិដ្ឋតោ បដ្ឋាយ។ បដិភាតិ ឧបដ្ឋាតីតិ បដិភានំ, យថាធិប្បេតោ អត្ថោ, **តំ បដិភានំ។ សិខាប្បត្តា វេបុល្លប្បត្តា ន ភវិស្សតិ** បទេសញាណេ ឋិតេហិ ភាសិតត្តា។ **សិខាប្បត្តា វេបុល្លប្បត្តា ភវិស្សតិ** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន សំសន្ទិតត្តា។ វុត្តមេវត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ **“យថា ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ បច្ចត្ថិកា អឌ្ឌិយន្តិ ទុក្ខាយន្តិ ឯតេនាតិ **អឌ្ឌោ,** វិនិច្ឆិតព្ពវោហារោ។ **គាមភោជក**ន្តិ យស្មឹ គាមេ សោ ឧប្បន្នោ, តំ គាមភោជកំ។ **ជនបទភោជក**ន្តិ យស្មឹ ជនបទេ សោ ឧប្បន្នោ, តំ ជនបទភោជកំ។ **មហាវិនិច្ឆយអមច្ច**ន្តិ យស្មឹ រដ្ឋេ សោ ជនបទោ, តស្ស រាជធានិយំ មហាវិនិច្ឆយអមច្ចំ។ **សេនាបតិ**ន្តិ យស្ស រញ្ញោ សោ អមច្ចោ, តស្ស សេនាបតឹ។ តថា **ឧបរាជ**ន្តិ ។ ឥទំ បនេត្ថ បកតិចារិត្តវសេន វុត្តំ ឧបមេយ្យត្ថានុរូបតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អបរាបរំ ន សញ្ចរតិ** វិនិច្ឆយនាវហេន វិនិច្ឆិតភាវតោ។

បកដ្ឋានំ (អ. និ. ដី. ២.៤.២២) ឧក្កដ្ឋានំ សីលាទិអត្ថានំ ពោធនតោ, សភាវនិរុត្តិវសេន ពុទ្ធាទីហិ ភាសិតត្តា ច បកដ្ឋានំ វចនប្បពន្ធានំ អាឡីតិ **បាឡិ,** បរិយត្តិធម្មោ។ បុរិមស្ស អត្ថស្ស បច្ឆិមេន អត្ថេន អនុសន្ធានំ **អនុសន្ធិ**។ អត្ថមុខេន បន បាឡិបទេសានម្បិ អនុសន្ធិ ហោតិយេវ, សោ ច បុច្ឆានុសន្ធិ-បុច្ឆានុសន្ធិ-អជ្ឈាសយានុសន្ធិ-យថានុសន្ធិវសេន ចតុព្ពិធោ។ តំតំទេសនានំ បន បុព្ពាបរសំសន្ទនំ **បុព្ពាបរំ**។ បាឡិវសេន អនុសន្ធិវសេន បុព្ពាបរវសេនាតិ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ។ **ឧគ្គហិត**ន្តិ ព្យញ្ជនសោ អត្ថសោ ច ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ គហិតំ, បរិយាបុណនវសេន ចេវ បរិបុច្ឆាវសេន ច ហទយេន គហិតន្តិ អត្ថោ។ វដ្ដទុក្ខនិស្សរណត្ថិកេហិ សោតព្ពតោ សុតំ, បរិយត្តិធម្មោ, តំ ធារេតីតិ **សុតធរោ**។ យោ ហិ សុតធរោ, សុតំ តស្មឹ បតិដ្ឋិតំ ហោតិ សុប្បតិដ្ឋិតំ, តស្មា វុត្តំ **“សុតស្ស អាធារភូតោ”**តិ។ តេនាហ **“យស្ស ហី”**តិអាទិ។ ឯកបទំ ឯកក្ខរម្បិ អវិនដ្ឋំ ហុត្វា សន្និចីយតីតិ សន្និចយោ, សុតំ សន្និចយោ ឯតស្មិន្តិ **សុតសន្និចយោ។ អជ្ឈោសាយា**តិ អនុបវិសិត្វា។ **តិដ្ឋតី**តិ ន មុស្សតិ។

បិតា បគុណាតិ បគុណា វាចុគ្គតា។ **និច្ចលិត**ន្តិ អបរិវត្តិតំ។ **សំសន្ទិត្វា**តិ អញ្ញេហិ សំសន្ទិត្វា។ **សមនុគ្គាហិត្វា**តិ បរិបុច្ឆាវសេន អត្ថំ ឱគាហេត្វា។ បពន្ធស្ស វិពន្ធាភាវតោ **គង្គាសោតសទិសំ,** “ភវង្គសោតសទិស”ន្តិ វា បាឋោ, អកិត្តិមំ សុខប្បវត្តីតិ អត្ថោ។ សុត្តេកទេសស្ស សុត្តស្ស ច វចសា បរិចយោ ឥធ នាធិប្បេតោ, វគ្គាទិវសេន បន អធិប្បេតោតិ អាហ **“សុត្តទសក...បេ.... សជ្ឈាយិតា”**តិ, “ទស សុត្តានិ គតានិ, ទស វគ្គាគតា”តិអាទិនា សល្លក្ខេត្វា វាចាយ សជ្ឈាយិតាតិ អត្ថោ។ មនសា អនុ អនុ បេក្ខិតា ភាគសោ និជ្ឈាយិតា ចិន្តិតា **មនសានុបេក្ខិតា។ រូបគតំ វិយ បញ្ញាយតី**តិ រូបគតំ វិយ ចក្ខុស្ស វិភូតំ ហុត្វា បញ្ញាយតិ។ **សុប្បដិវិទ្ធា**តិ និជ្ជដំ និគ្គុម្ពំ កត្វា សុដ្ឋុ យាថាវតោ បដិវិទ្ធា។

បដ្ឋតិ អត្ថោ ញាយតិ ឯតេនាតិ **បទំ**, តទេវ អត្ថំ ព្យញ្ជេតីតិ **ព្យញ្ជនន្តិ** អាហ “**បទមេវ អត្ថស្ស ព្យញ្ជនតោ បទព្យញ្ជន**”ន្តិ។ អក្ខរបារិបូរិយា បទព្យញ្ជនស្ស បរិមណ្ឌលតា, សា បន បារិបូរី ឯវំ វេទិតព្ពាតិ អាហ “**ទសវិធព្យញ្ជនពុទ្ធិយោ អបរិហាបេត្វា**”តិ។ **អញ្ញំ ឧបារម្ភករន្តិ** យថានិក្ខិត្តសុត្តតោ អញ្ញំ តស្ស អននុលោមកំ សុត្តំ អាហរតិ។ **តទត្ថំ ឱតារេតីតិ** តស្ស អាហដសុត្តស្សេវ អត្ថំ វិចារេតិ។ **តស្ស កថា អបរិមណ្ឌលា នាម ហោតិ** អត្ថស្ស អបរិបុណ្ណភាវតោ។ យថានិក្ខិត្តស្ស សុត្តស្ស អត្ថសំវណ្ណនាវសេនេវ សុត្តន្តរម្បិ អានេន្តោ **ពហិ ឯកបទម្បិ ន គច្ឆតិ នាម។ អមក្ខេន្តោតិ** អវិនាសេន្តោ។ តំ តំ អត្ថំ សុដ្ឋុ វវត្ថិតំ កត្វា ទស្សេន្តោ **តុលិកាយ បរិច្ឆិន្ទន្តោ វិយ**។ គម្ភីរតរមត្ថំ គមេន្តោ **គម្ភីរមាតិកាយ ឧទកំ បេសេន្តោ វិយ។** ឧក្កាន មាតិកាយ ហិ មរិយាទំ ឱត្ថរិត្វា ឧទកំ អញ្ញថា គច្ឆេយ្យ។ ឯកំយេវ បទំ អនេកេហិ បរិយាយេហិ បុនប្បុនំ សំវណ្ណេន្តោ បទំ **កោដេន្តោ សិន្ធវាជានីយោ វិយ**។ សោ ហិ វគ្គិតាយ គតិយា បទេ បទំ កោដេន្តោ គច្ឆតិ។ កថាមគ្គេន **តស្ស កថា បរិមណ្ឌលា នាម ហោតិ** ធម្មតោ អត្ថតោ អនុសន្ធិតោ បុព្ពាបរតោ អាចរិយុគ្គហតោតិ សព្ពសោ បរិបុណ្ណភាវតោ។

អនុប្បពន្ធេហីតិ វិស្សដ្ឋេហិ អាសជ្ជមានេហិ។ នាតិសីឃំ នាតិសណិកំ និរន្តរំ ឯករសញ្ច កត្វា បរិសាយ អជ្ឈាសយានុរូបំ ធម្មំ កថេន្តោ វិស្សដ្ឋាយ កថាយ កថេតិ នាម, ន អញ្ញថាតិ ទស្សេន្តោ “**យោ ភិក្ខូ**”តិអាទិមាហ។ **អរណី មន្ថេន្តោ វិយ, ឧណ្ហខាទនីយំ ខាទន្តោ វិយាតិ** សីឃំ សីឃំ កថនស្ស ឧទាហរណំ, **គហិតំ គហិតមេវាតិ**អាទិ លង្ឃេត្វា កថនស្ស។ បុរាណបណ្ណន្តរេសុ ហិ បរិបាតិយមានគោធា កទាចិ ទិស្សតិ, ឯវមេកច្ចស្ស អត្ថវណ្ណនា កត្ថចិ ន ទិស្សតិ។ **ឱហាយាតិ** បហេត្វា។ **យោបីតិ**អាទិនា ឯករូបេន កថាយ អកថនំ ទស្សេតិ។ **បេតគ្គិ** និជ្ឈាមតណ្ហិកបេតស្ស មុខតោ និច្ឆរណកអគ្គិ។ **វិត្ថាយតីតិ** អប្បដិភានតមាបជ្ជតិ។ កេនចិ រោគេន ទុក្ខំ បត្តោ វិយ **និត្ថុនន្តោ។ កន្ទន្តោ វិយាតិ** ឧក្កុដ្ឋិ ករោន្តោ វិយ។ **អប្បពន្ធា នាម ហោតិ** សុខេន អប្បវត្តភាវតោ។ **អាចរិយេហិ ទិន្ននយេ ឋិតោតិ** អាចរិយុគ្គហំ អមុញ្ចន្តោ, យថា ច អាចរិយា តំ តំ សុត្តំ សំវណ្ណេសុំ, តេនេវ នយេន សំវណ្ណេន្តោតិ អត្ថោ។ **អច្ឆិន្នធារំ កត្វាតិ** “នាតិសីឃំ នាតិសណិក”ន្តិអាទិនា ហេដ្ឋា វុត្តនយេន អវិច្ឆិន្នំ កថាបពន្ធំ កត្វា។ **អនុសយសមុគ្ឃាតាយាតិ** ឥមិនា តស្សា កថាយ អរហត្តបរិយោសានតំ ទស្សេតិ ។ **ឯវរូបេនាតិ** នយិទំ ឯករចនំ តក្កករសេន គហេតព្ពំ, អថ ខោ លក្ខណេ បវត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**តថារូបេនេវ ភិក្ខុសតេន ភិក្ខុសហស្សេន វា**”តិ វុត្តំ។ **បលង្ខេនាតិ** បលង្កបទេសេន, បលង្កាសនន្តេនាតិ អត្ថោ។ **ឥមិនា នយេនាតិ** វារន្តរសាធារណំ អត្ថំ អតិទិសតិ, អសាធារណំ បន វក្ខតេវាតិ។

៣៣៤. អារមតិ ឯតេនាតិ **អារាមោ**។

៣៣៥. ធុរសេវនន្តិ និយតសេវិតំ។ **បាសាទបរិវេណោតិ** បាសាទង្គណោ។ **នាភិយា បតិដ្ឋិតានន្តិ** នាភិយា ភូមិយំ បតិដ្ឋិតានំ។ **អរន្តរានីតិ** អរវិវរានិ តំតំអរានំ វេមជ្ឈដ្ឋានានិ។

៣៣៦. សមាទិន្នអរញ្ញធុតង្គោ អារញ្ញិកោ, ន អរញ្ញាវាសមត្តេន។

៣៣៧. ន ឱសាទេន្តីតិ ន អវសាទេន្តិ, ន អវសាទនាបេក្ខា អញ្ញមញ្ញំ បញ្ហំ បុច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ **បវត្តិនីតិ** បគុណា។

៣៣៨. លោកុត្តរា វិហារសមាបត្តិ នាម ថេរស្ស អរហត្តផលសមាបត្តិយោ, បរិយាយតោ បន និរោធសមាបត្តិបិ វេទិតព្ពា។

៣៣៩. សាធុការោ អានន្ទត្ថេរស្ស ទិន្នោ។ តេនាហ ភគវា “យថា តំ អានន្ទោវ សម្មា ព្យាករមានោ ព្យាករេយ្យា”តិអាទិ។ **សម្មាតិ** សុដ្ឋុ, យថាអជ្ឈាសយន្តិ អធិប្បាយោ។ យេន ហិ យំ យថាចិត្តំ កថិតំ, តំ សម្មា កថិតំ នាម ហោតិ។ សម្បត្តវសេន ហិ យថាការី តថាវាទី សោភតិ។ តេនាហ “**អត្តនោ អនុច្ឆវិកមេវា**”តិអាទិ។ ពហុស្សុតោ ភិក្ខុ តត្ថ តត្ថ សុត្តេ សីលាទីនំ អាគតដ្ឋានេ តេសំ សុវិទិតត្តា យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានោ តានិ បរិបូរេតីតិ អាហ “**សីលស្ស អាគតដ្ឋានេ**”តិអាទិ។ មគ្គាទិបសវនាយ **វិបស្សនាគព្ភំ គណ្ហាបេត្វា** បរិបាកំ គមេត្វាតិ អត្ថោ។

៣៤០. “ឯសេវ នយោ”តិ អតិទេសវសេន សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ “**អាយស្មា ហិ រេវតោ**”តិអាទិមាហ។

៣៤២. អបរេបិ នានប្បការេ កិលេសេតិ អបរេបិ នានប្បការេ ទោសមោហាទិកិលេសេ។ **ធុនិត្វាតិ** វិធមេត្វា។

៣៤៣. អាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ ឯវំ ព្យាកាសីតិ សម្ពន្ធោ។ សកលម្បិ ចក្ខុវិញ្ញាណវីថិគតំ ចិត្តំ ចក្ខុវិញ្ញាណន្តិ អគ្គហេត្វា ចក្ខុសន្និស្សិតមេវ បន វិញ្ញាណំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តទនន្តរំ សម្បដិច្ឆនំ, តទនន្តរំ សន្តីរណន្តិអាទិនា សណ្ហំ សុខុមំ អតិឥត្តរខណវន្តំ **ចិត្តន្តរំ** ចិត្តនានត្តំ។ ខន្ធាទីនញ្ច នានត្តសង្ខាតំ **ខន្ធន្តរាទិ**។ បឋវីកសិណេ បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា តថេវ តតិយំ ឈានន្តិអាទិនា អារម្មណំ អនុក្កមិត្វា ឈានស្សេវ ឯកន្តរិកភាវេន ឧក្កមនំ **ឈានោក្កន្តិកំ** នាម។ បឋវីកសិណេ បឋមំ ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា បុន តទេវ តេជោកសិណេតិអាទិនា ឈានំ អនុក្កមិត្វា អារម្មណស្សេវ ឯកន្តរិកភាវេន ឧក្កមនំ **អារម្មណោក្កន្តិកំ** នាម។ “បឋមជ្ឈានំ បញ្ចង្គិក”ន្តិអាទិនា យាវ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ទុវង្គិកន្តិ ឈានង្គមត្តស្សេវ វវត្ថាបនំ **អង្គវវត្ថានំ**។ “ឥទំ បឋវីកសិណំ...បេ.... ឥទំ ឱទាតកសិណ”ន្តិ អារម្មណមត្តស្សេវ វវត្ថាបនំ **អារម្មណវវត្ថានំ**។ បឋវីកសិណេ បឋមំ ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា តត្ថេវ ឥតរេសម្បិ សមាបជ្ជនំ **អង្គសង្កន្តិ**។ បឋវីកសិណេ បឋមំ ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា តទេវ អាលោកសិណេតិ ឯវំ សព្ពកសិណេសុ ឯកស្សេវ ឈានស្ស សមាបជ្ជនំ **អារម្មណសង្កន្តិ។** **ឯកតោវឌ្ឍនំ ឧភតោវឌ្ឍន**ន្តិ ឥទំ ខន្ធាទិទេសនាយំ លព្ភតិ។ អភិធម្មភាជនីយេ ហិ វេទនាក្ខន្ធំ ភាជេន្តោ ភគវា តិកេ គហេត្វា ទុកេសុ បក្ខិបិ, ទុកេ គហេត្វា តិកេសុ បក្ខិបិ, ឥទំ **ឯកតោវឌ្ឍនំ**។ តិកេ ច ទុកេ ច ឧភតោវឌ្ឍននីហារេន កថេសិ, ឥទំ **ឧភតោវឌ្ឍនំ**។ ឯវំ សេសខន្ធេសុ ធាតាយតនាទីសុ ច យថារហំ **វិភង្គប្បករណេ** (វិភ. ៣២-៣៣; ១៥៥-១៥៦, ១៨៣-១៨៤) អភិធម្មភាជនីយេ អាគតនយេន វេទិតព្ពំ។ តេនាហ “**អាភិធម្មិកធម្មកថិកស្សេវ បាកដ**”ន្តិ។ ខន្ធាទីសុ សភាវធម្មេសុ តីសុ លក្ខណេសុ បញ្ញត្តិយំ សមយន្តរេសុ ច កោសល្លាភាវតោ **អយំ សកវាទោ អយំ បរវាទោតិ ន ជានាតិ**។ តតោ ឯវំ **សកវាទំ...បេ.... ធម្មន្តរំ វិសំវាទេតិ**។ ខន្ធាទីសុ បន កុសលតាយ **អាភិធម្មិកោ សកវាទំ...បេ.... ន វិសំវាទេតិ**។

៣៤៤. ចិត្តំ អត្តនោ វសេ វត្តេតុំ សក្កោតិ បដិសង្ខានភាវនាពលេហិ បរិគ្គណ្ហនសមត្ថត្តា។ ឥទានិ តមត្ថំ ព្យតិរេកតោ អន្វយតោ ច វិភាវេតុំ “**ទុប្បញ្ញោ ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សព្ពានស្សា**តិ សព្ពានិ អស្ស។ **វិសេវិតវិប្ផន្ទិតានី**តិ កិលេសវិសូកាយិកានិ ចេវ ទុច្ចរិតវិប្ផន្ទិតានិ ច។ **ភញ្ជិត្វា**តិ មទ្ទិត្វា។ **ពាហី**តិ កម្មដ្ឋានតោ ពាហិ បុថុត្តារម្មណេ។

៣៤៥. បរិយាយេនាតិ ឯត្ថ **បរិយាយ**-សទ្ទោ “អត្ថិ ខ្វេស, ព្រាហ្មណ, បរិយាយោ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៨.១១; បារា. ៣-៩) វិយ ការណត្ថោតិ អាហ “**សោភនការណំ អត្ថី**”តិ។ យទិ ភគវា – “ឥធ, សារិបុត្ត, ភិក្ខុ បច្ឆាភត្តំ បិណ្ឌបាតបដិក្កន្តោ”តិអាទិនា អត្តនោ មហាពោធិបល្លង្កំ សន្ធាយាហ, ឯវំ សន្តេ សម្មាសម្ពុទ្ធេនេវ សង្ឃារាមោ សោភេតព្ពោ, ន អញ្ញេហីតិ អាបន្នន្តិ អាហ “**អបិច បច្ឆិមំ ជនត**”ន្តិអាទិ។ និព្ពានត្ថាយ បដិបត្តិសារំ ឯតស្សាតិ បដិបត្តិសារោ, តំ **បដិបត្តិសារំ។ និប្បរិយាយេនេវា**តិ កេនចិ បរិយាយេន លេសេន វិនា មុខ្យេនេវ។ យោ “អរហត្តំ អប្បត្វា ន វុដ្ឋហិស្សាមី”តិ ទឡ្ហសមាទានំ កត្វា និសិន្នោ តំ អធិគន្ត្វាវ ឧដ្ឋហតិ។ ឯវរូបេន ឥទំ គោសិង្គសាលវនំ សោភតិ, សាសនេ សព្ពារម្ភានំ តទត្ថត្តាតិ អត្ថោ។ អាសវក្ខយាវហំ បដិបត្តិំ អារភិត្វា អាសវក្ខយេនេវ ទេសនាយ បរិយោសាបិតត្តា **យថានុសន្ធិនាវ ទេសនំ និដ្ឋបេសី**តិ។

មហាគោសិង្គសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. មហាគោបាលកសុត្តវណ្ណនា

៣៤៦. **តត្ថា**តិ គោបាលកសុត្តេ។ **តិស្សោ កថា**តិ (អ. និ. ដី. ៣.១១.១៧) តិស្សោ អដ្ឋកថា, តិវិធា សុត្តស្ស អត្ថវណ្ណនាតិ អត្ថោ។ ឯកេកំ បទំ នាឡំ មូលំ ឯតិស្សាតិ ឯវំសញ្ញិតា **ឯកនាឡិកា**, ឯកេកំ វា បទំ នាឡំ អត្ថនិគ្គមនមគ្គោ ឯតិស្សាតិ **ឯកនាឡិកា**។ តេនាហ “**ឯកេកបទស្ស អត្ថកថន**”ន្តិ។ ចត្តារោ អំសា ភាគា អត្ថសល្លក្ខណូបាយា ឯតិស្សាតិ **ចតុរស្សា**។ តេនាហ “**ចតុក្កំ ពន្ធិត្វា កថន**”ន្តិ។ និយមតោ និសិន្នស្ស អារទ្ធស្ស វត្តោ សំវត្តោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ **និសិន្នវត្តិកា**, យថារទ្ធស្ស អត្ថស្ស វិសុំ វិសុំ បរិយោសាបិកាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បណ្ឌិតំ គោបាលកំ ទស្សេត្វា**”តិអាទិ។ **ឯកេកបទស្សា**តិ បិណ្ឌត្ថទស្សនវសេន ពហុន្នំ បទានំ ឯកជ្ឈំ អត្ថំ អកថេត្វា ឯកមេកស្ស បទស្ស អត្ថវណ្ណនា។ អយំ សព្ពត្ថេវ លព្ភតិ។ **ចតុក្កំ ពន្ធិត្វា**តិ កណ្ហបក្ខេ ឧបមូបមេយ្យទ្វយំ, តថា សុក្កបក្ខេតិ ឥទំ ចតុក្កំ យោជេត្វា។ អយំ ឦទិសេសុ ឯវ សុត្តេសុ លព្ភតិ។ **បរិយោសានគមន**ន្តិ កេចិ តាវ អាហុ – “កណ្ហបក្ខេ ឧបមំ ទស្សេត្វា ឧបមា ច នាម យាវទេវ ឧបមេយ្យសម្បដិទានត្ថាតិ ឧបមេយ្យត្ថំ អាហរិត្វា សំកិលេសបក្ខនិទ្ទេសោ ច វោទានបក្ខវិភាវនត្ថាយាតិ សុក្កបក្ខម្បិ ឧបមូបមេយ្យវិភាគេន អាហរិត្វា សុត្តត្ថស្ស បរិយោសាបន”ន្តិ។ កណ្ហបក្ខេ ឧបមេយ្យំ ទស្សេត្វា បរិយោសានគមនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អបរេ បន “កណ្ហបក្ខេ សុក្កបក្ខេ ច តំតំឧបមូបមេយ្យត្ថានំ វិសុំ វិសុំ បរិយោសាបេត្វាវ កថនំ បរិយោសានគមន”ន្តិ វទន្តិ។ **អយ**ន្តិ និសិន្នវត្តិកា។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ គោបាលកសុត្តេ។ **សព្ពាចរិយានំ អាចិណ្ណា**តិ សព្ពេហិបិ បុព្ពាចរិយេហិ អាចរិតា សំវណ្ណិតា, តថា ចេវ បាឡិ បវត្តាតិ។

អង្គីយន្តិ អវយវភាវេន ញាយន្តីតិ **អង្គានិ**, ភាគា។ តានិ បនេត្ថ យស្មា សាវជ្ជសភាវានិ, តស្មា អាហ “**អង្គេហីតិ អគុណកោដ្ឋាសេហី**”តិ។ **គោមណ្ឌលន្តិ** គោសមូហំ។ **បរិហរិតុន្តិ** រក្ខិតុំ។ តំ បន បរិហរណំ បរិគ្គហេត្វា វិចរណន្តិ អាហ “**បរិគ្គហេត្វា វិចរិតុ**”ន្តិ។ **វឌ្ឍិន្តិ** គុន្នំ ពហុភាវំ ពហុគោរសតាសង្ខាតំ បរិវុទ្ធឹ។ “ឯត្តកមិទ”ន្តិ រូបីយតីតិ **រូបំ**, បរិមានបរិច្ឆេទោបិ សរីររូបម្បីតិ អាហ “**គណនតោ វា វណ្ណតោ វា**”តិ។ **ន បរិយេសតិ** វិនដ្ឋភាវស្សេវ អជាននតោ។ **នីលាតិ** ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន សេតសពលាទិវណ្ណំ សង្គណ្ហាតិ។

ធនុសត្តិសូលាទីតិ ឯត្ថ ឥស្សាសាចរិយានំ គាវីសុ កតំ **ធនុលក្ខណំ**។ កុមារភត្តិគណានំ គាវីសុ កតំ **សត្តិលក្ខណំ**។ ឥស្សរភត្តិគណានំ គាវីសុ កតំ **សូលលក្ខណ**ន្តិ យោជនា។ **អាទិ**-សទ្ទេន រាមវាសុទេវគណាទីនំ គាវីសុ កតំ ផរសុចក្កាទិលក្ខណំ សង្គណ្ហាតិ។

នីលមក្ខិកាតិ បិង្គលមក្ខិកា, ខុទ្ទមក្ខិកា ឯវ វា។ សដតិ រុជតិ ឯតាយាតិ សាដិកា, សំវទ្ធា សាដិកាតិ **អាសាដិកា**។ តេនាហ “**វឌ្ឍន្តី**”តិអាទិ។

វាកេនាតិ វាកបត្តេន។ **ចីរកេនា**តិ បិលោតិកេន។ **អន្តោវស្សេ**តិ វស្សកាលស្ស អព្ភន្តរេ។ **និគ្គាហន្តិ** សុសុមារាទិគ្គាហរហិតំ។ **បីតន្តិ** បានីយស្ស បីតភាវំ។ សីហព្យគ្ឃាទិបរិស្សយេន **សាសង្កា សប្បដិភយោ**។

បញ្ច អហានិ ភូតានិ ឯតស្សាតិ បញ្ចាហិកោ, សោ ឯវ វារោតិ **បញ្ចាហិកវារោ**។ ឯវំ **សត្តាហិកវារោ**តិ វេទិតព្ពោ។ **ចិណ្ណដ្ឋានន្តិ** ចរិតដ្ឋានំ គោចរគ្គហិតដ្ឋានំ។

បិតុដ្ឋានន្តិ បិតរា កាតព្ពដ្ឋានំ, បិតរា កាតព្ពករណន្តិ អត្ថោ។ **យថារុចី គហេត្វា គច្ឆន្តី**តិ គុន្នំ រុចិអនុរូបំ គោចរភូមិយំ វា នទិបារំ វា គហេត្វា គច្ឆន្តិ។ **គោភត្តន្តិ** កប្បាសដ្ឋិកាទិមិស្សំ គោភុញ្ជិតព្ពំ ភត្តំ, ភត្តគ្គហណេនេវ យាគុបិ គហិតា។

៣៤៧. “**ទ្វីហាការេហី**”តិ វុត្តំ អាការទ្វយំ ទស្សេតុំ “**គណនតោ វា សមុដ្ឋានតោ វា**”តិ វុត្តំ។ **ឯវំ បាឡិយំ អាគតា**តិ “ឧបចយោ សន្តតី”តិ ជាតឹ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា ហទយវត្ថុំ អគ្គហេត្វា “ទស អាយតនានិ បញ្ចទស សុខុមរូបានី”តិ ឯវំ រូបកណ្ឌបាឡិយំ (ធ. ស. ៦៥១-៦៥៥) អាគតា។ **បញ្ចវីសតិ រូបកោដ្ឋាសា**តិ សលក្ខណតោ អញ្ញមញ្ញសង្ករាភាវតោ រូបភាគា។ **រូបកោដ្ឋាសា**តិ វា វិសុំ វិសុំ អប្បវត្តិត្វា កលាបភាវេនេវ បវត្តនតោ រូបកលាបា។ **កោដ្ឋាសា**តិ ច អំសា, អវយវាតិ អត្ថោ។ **កោដ្ឋន្តិ** វា សរីរំ, តស្ស អំសា កេសាទយោ កោដ្ឋាសាតិ អញ្ញេបិ អវយវា កោដ្ឋាសា វិយ **កោដ្ឋាសា**។ **សេយ្យថាបីតិ** ឧបមាសំសន្ទនំ។ តត្ថ **រូបំ បរិគ្គហេត្វា**តិ យថាវុត្តំ រូបំ សលក្ខណតោ ញាណេន បរិគ្គណ្ហិត្វា។ **អរូបំ វវត្ថបេត្វា**តិ តំ រូបំ និស្សាយ អារម្មណញ្ច កត្វា បវត្តមានេ វេទនាទិកេ ចត្តារោ ខន្ធេ “អរូប”ន្តិ វវត្ថបេត្វា។ **រូបារូបំ បរិគ្គហេត្វា**តិ បុន តត្ថ យំ រុប្បនលក្ខណំ, តំ រូបំ, តទញ្ញំ អរូបំ, ឧភយវិនិមុត្តំ កិញ្ចិ នត្ថិ អត្តា វា អត្តនិយំ វាតិ ឯវំ រូបារូបំ បរិគ្គហេត្វា។ តទុភយញ្ច អវិជ្ជាទិនា បច្ចយេន សប្បច្ចយន្តិ **បច្ចយំ សល្លក្ខេត្វា** អនិច្ចាទិលក្ខណំ **អារោបេត្វា** យោ កលាបសម្មសនាទិក្កមេន កម្មដ្ឋានំ មត្ថកំ បាបេតុំ ន សក្កោតិ, សោ ន វឌ្ឍតីតិ យោជនា។

ឯត្តកំ រូបំ ឯកសមុដ្ឋានន្តិ ចក្ខាយតនំ, សោតឃានជិវ្ហាកាយាយតនំ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយំ ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ អដ្ឋវិធំ កម្មវសេន, កាយវិញ្ញត្តិ វចីវិញ្ញត្តីតិ ឥទំ ទ្វយំ ចិត្តវសេនាតិ ឯត្តកំ រូបំ ឯកសមុដ្ឋានំ។ សទ្ទាយតនមេកំ ឧតុចិត្តវសេន **ទ្វិសមុដ្ឋានំ**។ រូបស្ស លហុតា មុទុតា កម្មញ្ញតាតិ ឯត្តកំ រូបំ ឧតុចិត្តាហារវសេន **តិសមុដ្ឋានំ**។ រូបគន្ធរសផោដ្ឋព្ពាយតនំ អាកាសធាតុ អាបោធាតុ កពឡីការោ អាហារោតិ ឯត្តកំ រូបំ ឧតុចិត្តាហារកម្មវសេន **ចតុសមុដ្ឋានំ**។ ឧបចយោ សន្តតិ ជរតា រូបស្ស អនិច្ចតាតិ **ឯត្តកំ រូបំ ន កុតោចិ សមុដ្ឋាតីតិ ន ជានាតិ**។ **សមុដ្ឋានតោ រូបំ អជានន្តោ**តិអាទីសុ វត្តព្ពំ “គណនតោ រូបំ អជានន្តោ”តិអាទេសុ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

កម្មលក្ខណោតិ អត្តនា កតំ ទុច្ចរិតកម្មំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ កម្មលក្ខណោ, ពាលោ។ វុត្តញ្ហេតំ – “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, ពាលស្ស ពាលលក្ខណានិ។ កតមានិ តីណិ? ទុច្ចិន្តិតចិន្តី ហោតិ, ទុព្ភាសិតភាសី, ទុក្កដកម្មការី។ ឥមានិ ខោ…បេ… លក្ខណានី”តិ (អ. និ. ៣.២; នេត្តិ. ១១៦)។ អត្តនា កតំ សុចរិតកម្មំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **កម្មលក្ខណោ**, បណ្ឌិតោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ – “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតស្ស បណ្ឌិតលក្ខណានិ។ កតមានិ តីណិ? សុចិន្តិតចិន្តី ហោតិ, សុភាសិតភាសី, សុកតកម្មការី។ ឥមានិ ខោ…បេ… បណ្ឌិតលក្ខណានី”តិ (ម. និ. ៣.២៥៣; អ. និ. ៣.៣; នេត្តិ. ១១៦)។ តេនាហ “**កុសលាកុសលំ កម្មំ បណ្ឌិតមាលលក្ខណ**”ន្តិ។ **ពាលេ វជ្ជេត្វា បណ្ឌិតេ ន សេវតី**តិ យំ ពាលបុគ្គលេ វជ្ជេត្វា បណ្ឌិតសេវនំ អត្ថកាមេន កាតព្ពំ, តំ ន ករោតិ។ តថាភូតស្ស អយមាទីនវោតិ ទស្សេតុំ បុន “**ពាលេ វជ្ជេត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យំ ភគវតា “ឥទំ វោ កប្បតី”តិ អនុញ្ញាតំ,

តទនុលោមញ្ចេ, តំ **កប្បិយំ**។ យំ “ឥទំ វោ ន កប្បតី”តិ បដិក្ខិត្តំ, តទនុលោមញ្ចេ, តំ **អកប្បិយំ**។ យំ កោសល្លសម្ភូតំ, តំ **កុសលំ,** តប្បដិបក្ខំ **អកុសលំ**។ តទេវ **សាវជ្ជំ,** កុសលំ **អនវជ្ជំ**។ អាបត្តិតោ អាទិតោ ទ្វេ អាបត្តិក្ខន្ធា **គរុកំ,** តទញ្ញំ **លហុកំ**។ ធម្មតោ មហាសាវជ្ជំ **គរុកំ,** អប្បសាវជ្ជំ **លហុកំ**។ សប្បដិការំ **សតេកិច្ឆំ,** អប្បដិការំ **អតេកិច្ឆំ**។ ធម្មតានុគតំ **ការណំ,** ឥតរំ **អការណំ**។ **តំ អជានន្តោ**តិ កប្បិយាកប្បិយំ គរុកលហុកំ សតេកិច្ឆាតេកិច្ឆំ អជានន្តោ សុវិសុទ្ធំ កត្វា សីលំ រក្ខិតុំ ន សក្កោតិ, កុសលាកុសលំ សាវជ្ជានវជ្ជំ ការណាការណំ អជានន្តោ ខន្ធាទីសុ អកុសលតាយ រូបារូបបរិគ្គហម្បិ កាតុំ ន សក្កោតិ, កុតោ តស្ស កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា វឌ្ឍនា។ តេនាហ “**កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា វឌ្ឍេតុំ ន សក្កោតី**”តិ។

គោវណសទិសេ អត្តភាវេ ឧប្បជ្ជិត្វា តត្ថ ទុក្ខុប្បត្តិហេតុតោ មិច្ឆាវិតក្កា អាសាដិកា វិយាតិ **អាសាដិកា**តិ អាហ “**អកុសលវិតក្កំ អាសាដិកំ អហារេត្វា**”តិ។

“គណ្ឌោតិ ខោ, ភិក្ខវេ, បញ្ចន្នេតំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ អធិវចន”ន្តិ វចនតោ (អ. និ. ៨.៥៦) ឆហិ វណមុខេហិ វិស្សន្ទមានយូសោ គណ្ឌោ វិយ បិលោតិកខណ្ឌេន ឆហិ ទ្វារេហិ វិស្សន្ទមានកិលេសាសុចិ អត្តភាវវណោ សតិសំវរេន បិទហិតព្ពោ, អយំ បន ឯវំ ន ករោតីតិ អាហ “**យថា សោ គោបាលកោ វណំ ន បដិច្ឆាទេតិ, ឯវំ សំវរំ ន សម្បាទេតី**”តិ។

យថា ធូមោ ឥន្ធនំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជមានោ សណ្ហោ សុខុមោ តំ តំ វិវរំ អនុបវិស្ស ព្យាបេន្តោ សត្តានំ ឌំសមកសាទិបរិស្សយំ វិនោទេតិ, អគ្គិជាលសមុដ្ឋានស្ស បុព្ពង្គមោ ហោតិ, ឯវំ ធម្មទេសនាញាណស្ស ឥន្ធនភូតំ រូបារូបធម្មជាតំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជមានា សណ្ហា សុខុមា តំ តំ ខន្ធន្តរំ អាយតនន្តរញ្ច អនុបវិស្ស ព្យាបេតិ, សត្តានំ មិច្ឆាវិតក្កាទិបរិស្សយំ វិនោទេតិ, ញាណគ្គិជាលសមុដ្ឋានស្ស បុព្ពង្គមាតិ ធូមោ វិយាតិ **ធូមោ**តិ អាហ “**គោបាលកោ ធូមំ វិយ ធម្មទេសនាធូមំ ន ករោតី**”តិ។ អត្តនោ សន្តិកំ ឧបគន្ត្វា និសិន្នស្ស កាតព្ពា តទនុច្ឆវិកា ធម្មកថា **ឧបនិសិន្នកថា**។ កតស្ស ទានាទិបុញ្ញស្ស អនុមោទនកថា **អនុមោទនា**។ **តតោ**តិ ធម្មកថាទីនំ អករណតោ។ “**ពហុស្សុតោ គុណវា**”តិ ន ជានន្តីតិ កស្មា វុត្តំ, ននុ អត្តនោ ជានាបនត្ថំ ធម្មកថាទិ ន កាតព្ពមេវាតិ? សច្ចំ, ន កាតព្ពមេវ, សុទ្ធាសយេន បន ធម្មេ កថិតេ តស្ស គុណជាននតំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ តេនាហ ភគវា –

> “នាភាសមានំ ជានន្តិ, មិស្សំ ពាលេហិ បណ្ឌិតំ;
> ភាសយេ ជោតយេ ធម្មំ, បគ្គណ្ហេ ឥសិនំ ធជ”ន្តិ។ (សំ. និ. ២.២៤១);

តរន្តិ ឯត្ថាតិ **តិត្ថំ,** នទីតឡាកាទីនំ នហានាទិអត្ថំ ឱតរណដ្ឋានំ។ យថា បន តំ ឧទកេន ឱតិណ្ណសត្តានំ សរីរមលំ បវាហេតិ, បរិស្សមំ វិនោទេតិ, វិសុទ្ធឹ ឧប្បាទេតិ, ឯវំ ពហុស្សុតា អត្តនោ សមីបំ ឱតិណ្ណសត្តានំ ធម្មូទកេន ចិត្តមលំ បវាហេន្តិ, បរិស្សមំ វិនោទេន្តិ, វិសុទ្ធឹ ឧប្បាទេន្តិ, តស្មា តេ តិត្ថំ វិយាតិ **តិត្ថំ**។ តេនាហ “**តិត្ថភូតេ ពហុស្សុតភិក្ខូ**”តិ។ **ព្យញ្ជនំ កថំ រោបេតព្ព**ន្តិ, ភន្តេ, ឥទំ ព្យញ្ជនំ អយំ សទ្ទោ កថំ ឥមស្មឹ អត្ថេ រោបេតព្ពោ, កេន បការេន ឥមស្ស អត្ថស្ស វាចកោ ជាតោ។ “និរូបេតព្ព”ន្តិ វា បាឋោ, និរូបេតព្ពំ អយំ សភាវនិរុត្តិ កថមេត្ថ និរុឡ្ហាតិ អធិប្បាយោ។ **ឥមស្ស ភាសិតស្ស កោ អត្ថោ**តិ សទ្ទត្ថំ បុច្ឆតិ។ **ឥមស្មឹ ឋានេ**តិ ឥមស្មឹ បាឡិបទេសេ។ **បាឡិ កឹ វទតី**តិ ភាវត្ថំ បុច្ឆតិ។ **អត្ថោ កឹ ទីបេតី**តិ ភាវត្ថំ វា សង្កេតត្ថំ វា។ **ន បរិបុច្ឆតី**តិ វិមតិច្ឆេទនបុច្ឆាវសេន សព្ពសោ បុច្ឆំ ន ករោតិ។ **ន បរិបញ្ហតី**តិ បរិ បរិ អត្តនោ ញាតុំ ឥច្ឆំ ន អាចិក្ខតិ ន វិភាវេតិ។ តេនាហ “**ន ជានាបេតី**”តិ។ **តេ**តិ ពហុស្សុតភិក្ខូ។ **វិវរំ** នាម អត្ថស្ស វិភជិត្វា កថនន្តិ អាហ “**ភាជេត្វា ន ទស្សេន្តី**”តិ។ **អនុត្តានីកត**ន្តិ ញាណេន អបាកដីកតំ គុយ្ហំ បដិច្ឆន្នំ។ **ន ឧត្តានីករោន្តី**តិ សិនេរុមូលកំ វាលិកំ ឧទ្ធរន្តោ វិយ បថវិសន្ធារោទកំ វិវរិត្វា ទស្សេន្តោ វិយ ច ឧត្តានំ ន ករោន្តិ។ ឯវំ យស្ស ធម្មស្ស វសេន ពហុស្សុតា “តិត្ថ”ន្តិ វុត្តា បរិយាយតោ, ឥទានិ តមេវ ធម្មំ និប្បរិយាយតោ តិត្ថន្តិ ទស្សេតុំ “**យថា ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ធម្មោ ហិ តរន្តិ ឯតេន និព្ពានំ នាម តឡាកន្តិ “**តិត្ថ**”ន្តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ ភគវា សុមេធភូតោ –

> “ឯវំ កិលេសមលធោវំ, វិជ្ជន្តេ អមតន្តឡេ;
> ន គវេសតិ តំ តឡាកំ, ន ទោសោ អមតន្តឡេ”តិ។ (ពុ. វំ. ២.១៤);

ធម្មស្សេវ និព្ពានស្សោតរណតិត្ថភូតស្ស ឱតរណបការំ អជានន្តោ “**ធម្មតិត្ថំ ន ជានាតី**”តិ វុត្តោ។

បីតាបីតន្តិ គោគណេ បីតំ អបីតញ្ច គោរូបំ ន ជានាតិ ន វិន្ទតិ។ អវិន្ទន្តោ ហិ ន លភតីតិ វុត្តោ។ “**អានិសំសំ ន វិន្ទតី**”តិ វត្វា តស្ស អវិន្ទនាការំ ទស្សេន្តោ “**ធម្មស្សវនគ្គំ គន្ត្វា**”តិអាទិមាហ។

អយំ លោកុត្តរោតិ បទំ សន្ធាយាហ “**អរិយ**”ន្តិ។ បច្ចាសត្តិញាយេន អនន្តរវិធិប្បដិសេធោ វា, អរិយ-សទ្ទោ វា និទ្ទោសបរិយាយោ ទដ្ឋព្វោ។ **អដ្ឋង្គិក**ន្តិ ច វិសុំ ឯកជ្ឈញ្ច អដ្ឋង្គិកំ ឧបាទាយ គហេតព្វំ, អដ្ឋង្គតា ពាហុល្លតោ ច។ ឯវញ្ច កត្វា សត្តង្គស្សបិ អរិយមគ្គស្ស សង្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។

ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេតិអាទីសុ អវិសេសេន សតិបដ្ឋានា វុត្តា។ តត្ថ កាយវេទនាចិត្តធម្មារម្មណា សតិបដ្ឋានា លោកិយា, តត្ថ សម្មោហវិទ្ធំសនវសេន បវត្តា និព្ពានារម្មណា លោកុត្តរាតិ ឯវំ **ឥមេ លោកិយា, ឥមេ លោកុត្តរាតិ យថាភូតំ ន បជានាតិ**។

អនវសេសំ ទុហតីតិ បដិគ្គហណេ មត្តំ អជានន្តោ កិស្មិញ្ចិ ទាយកេ សទ្ធាហានិយា កិស្មិញ្ចិ បច្ចយហានិយា អនវសេសំ ទុហតិ។ វាចាយ អភិហារោ **វាចាភិហារោ**។ បច្ចយានំ អភិហារោ **បច្ចយាភិហារោ**។

ឥមេ អម្ហេសុ គរុចិត្តីការំ ន ករោន្តីតិ ឥមិនា នវកានំ ភិក្ខូនំ ធម្មសម្បដិបត្តិយា អភាវំ ទស្សេតិ អាចរិយុបជ្ឈាយេសុ បិតុបេមស្ស អនុបដ្ឋាបនតោ។ តេន ច សិក្ខាគារវតាភាវទីបនេន សង្គហស្ស អភាជនភាវំ, តេន ថេរានំ តេសុ អនុគ្គហាភាវំ។ ន ហិ សីលាទិគុណេហិ សាសនេ ថិរភាវប្បត្តា អននុគ្គហេតព្ពេ សព្រហ្មចារី អនុគ្គណ្ហន្តិ, និរត្ថកំ វា អនុគ្គហំ ករោន្តិ។ តេនាហ “**នវកេ ភិក្ខូ**”តិ។ **ធម្មកថាពន្ធ**ន្តិ បវេណិអាគតំ បកិណ្ណកធម្មកថាមគ្គំ។ សច្ចសត្តបដិសន្ធិបច្ចយាការបដិសំយុត្តំ សុញ្ញតាទីបនំ **គុយ្ហគន្ថំ**។ **វុត្តវិបល្លាសវសេនា**តិ “ន រូបញ្ញូ”តិអាទីសុ វុត្តស្ស បដិសេធស្ស បដិក្ខេបវសេន អគ្គហណវសេន។ **យោជេត្វា**តិ “រូបញ្ញូ ហោតីតិ គណនាតោ វា វណ្ណតោ វា រូបំ ជានាតី”តិអាទិនា, “តស្ស គោគណោបិ ន បរិហាយតិ, បញ្ចគោរសបរិភោគតោបិ ន បរិពាហិរោ ហោតី”តិអាទិនា ច អត្ថំ យោជេត្វា។ **វេទិតព្វោ**តិ តស្មឹ តស្មឹ បទេសេ យថារហំ អត្ថោ វេទិតព្វោ។

មហាគោបាលកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៤. ចូឡគោបាលកសុត្តវណ្ណនា

៣៥០. ចេលុក្កាហីតិ ចេលមយាហិ ឧក្កាហិ។ ឧក្កភូតានិ ចេលានិ ឯត្ថាតិ **ឧក្កចេលា**, នគរំ។ **សព្ពា គង្គា បាកដា ហុត្វា បញ្ញាយតី**តិ បកតិចក្ខុស្ស បាកដា ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, ទិព្ពចក្ខុស្ស បន សមន្តចក្ខុស្ស វា យត្ថ កត្ថចិ និសិន្នស្សបិ ភគវតោ បាកដា ហុត្វា បញ្ញាយតេវ។ **សោត្ថី**តិ អនុបទ្ទវោ។ **វឌ្ឍី**តិ អបរិហានិ។ **អារោគ្យ**ន្តិ អរោគតា អាពាធាភាវោ។

មគធោ ជនបទោ និវាសោ ឯតស្សាតិ មាគធោ, មាគធោវ **មាគធិកោ**។ បញ្ញាយ នាម ទុដ្ឋភាវោ នត្ថិ ឯកន្តានវជ្ជតាយ, តស្មា **ទុ**-សទ្ទោ អភាវវាចី “ទុស្សីលោ”តិអាទីសុ វិយ, **ជាតិ**-សទ្ទោ ច សភាវត្ថោតិ អាហ “**និប្បញ្ញសភាវោ**”តិ។ -សទ្ទោ អារម្ភត្ថោតិ អាហ “**បតារេសីតិ តារេតុំ អារភី**”តិ បរតីរំ គាវីនំ អប្បត្តត្តា។ **សុវិទេហាន**ន្តិ សុន្ទរវិទេហានំ។ វិទេហរដ្ឋំ កិរ ភូមិភាគទស្សនសម្បត្តិយា ច វនរាមណេយ្យកាទិនា ច សុន្ទរំ។ **អាមណ្ឌលិកំ ករិត្វា**តិ អាវត្តេ បតិតា តេមណ្ឌលាការេន បរិព្ភមិត្វា។ កតិបយាបិ គាវិយោ អសេសេត្វា នទីសោតេន វូឡ្ហត្តា វុត្តំ “**អវឌ្ឍី វិនាសំ បាបុណីសូ**”តិ។ កតិបយាសុបិ ហិ អវសិដ្ឋាសុ គាវីសុ អនុក្កមេនបិ សិយា គោគណស្ស វឌ្ឍីតិ។ **វិស្សមដ្ឋាន**ន្តិ បរិស្សមវិនោទនដ្ឋានំ។ **តិត្ថា ភដ្ឋា**តិ គហេតុំ អសមត្ថតាយ តិត្ថំ អប្បត្តា។ **អរោគោ នាម នាហោសី**តិ លោមមត្តម្បិ អសេសេត្វា សព្ពា គាវិយោ នទីសោតេ វិនដ្ឋាតិ អត្ថោ។

យេសុ ខន្ធាយតនធាតូសុ ឥធ លោកសមញ្ញា, តេ អជានន្តា “អកុសលា ឥមស្ស លោកស្សា”តិ វុត្តាតិ អាហ “**ឥធលោកេ ខន្ធធាតាយតនេសុ អកុសលា អឆេកា**”តិ។ អយមេវ នយោ “អកុសលា បរស្ស លោកស្សា”តិ ឯត្ថាបីតិ អាហ “**បរលោកេបិ ឯសេវ នយោ**”តិ។ មារោ ឯត្ថ ធីយតីតិ **មារធេយ្យំ។ មារោ**តិ ចេត្ថ កិលេសមារោ វេទិតព្វោ។ ខន្ធាភិសង្ខារា ហិ តស្ស បវត្តនភាវេន គហិតា, មច្ចុមារោ វិសុំ គហិតោ ឯវ, កិលេសមារវសេនេវ ច ទេវបុត្តមារស្ស កាមភវេ អាធិបច្ចន្តិ។ **តេស**ន្តិ យេ ឥធលោកាទីសុ អឆេកា, តេសំ។ តេ បន ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ទស្សេន្តោ អាហ “**ឥមិនា ឆ សត្ថារោ ទស្សិតា**”តិ។

៣៥១. ពលវគាវោតិ ពលវន្តោ គោរូបេ។ តេ បន ទម្មតំ ឧបគតគោណា ចេវ ធេនុយោ ចាតិ អាហ “**ទន្តគោណេ ចេវ ធេនុយោ ចា**”តិ ។ **អវិជាតគាវោតិ ន** វិជាតគាវិយោ។ **វច្ឆកេ**តិ ខុទ្ទកវច្ឆេ។ អប្បត្ថោ ហិ អយំ ក-សទ្ទោ។ តេនាហ “**តរុណវច្ឆកេ**”តិ។ **កិសាពលកេ**តិ ទុព្ពលេ។

៣៥២. មារស្ស តណ្ហាសោតំ ឆេត្វាតិ ខន្ធមារសម្ពន្ធិតណ្ហាសង្ខាតំ សោតំ សមុច្ឆិន្ទិត្វា។ **តយោ កោដ្ឋាសេ ខេបេត្វា បិតា**តិ អនាគាមិនោ សន្ធាយាហ។ **សព្ពាវរេសូ**តិ សកទាគាមិសោតាបន្នអដ្ឋមកវារេសុ។ តត្ថ បន យថាក្កមំ ចតុមគ្គវជ្ឈានំ កិលេសានំ ទ្វេ កោដ្ឋាសេ ខេបេត្វា បិតា, ឯកកោដ្ឋាសំ ខេបេត្វា បិតា, បឋមំ កោដ្ឋាសំ ខេបេន្តោតិ វត្តព្ពំ។ ធម្មំ អនុស្សរន្តិ, ធម្មស្ស វា អនុស្សរណសីលាតិ **ធម្មានុសារិនោ។ ធម្មោ**តិ ចេត្ថ បញ្ញា អធិប្បេតា។ សទ្ធំ អនុស្សរន្តិ, សទ្ធាយ វា អនុស្សរណសីលាតិ **សទ្ធានុសារិនោ**។

ជានតាតិ ឯត្ថ ជាននកិរិយាវិសយស្ស អវិសេសិតត្តា អធិការវសេន អនវសេសញេយ្យវិសេសា អធិប្បេតាតិ អាហ “**សព្ពធម្មេ ជានន្តេនា**”តិ។ អន្តោសារវិរហិតោ អព្ភុគ្គតដ្ឋេន ច នឡោ វិយាតិ **នឡោ,** មានោតិ អាហ “**វិគតមាននឡំ កត**”ន្តិ។ **ខេមំ បត្ថេថា**តិ ឯត្ថ ចតូហិ យោគេហិ អនុបទ្ទវត្តា “ខេម”ន្តិ អរហត្តំ អធិប្បេតំ។ **បត្ថនា** ច ឆន្ទបត្ថនា, ន តណ្ហាបត្ថនាតិ អាហ “**កត្តុកម្យតាឆន្ទេន អរហត្តំ បត្ថេថា**”តិ។ **បត្តាយេវ នាម** តស្ស បត្តិយា ន កោចិ អន្តរាយោ។ សោត្ថិនា បារគមនំ ឧទ្ទិស្ស ទេសនំ អារភិត្វា ខេមប្បត្តិយា ទេសនាយ បរិយោសាបិតត្តា **យថានុសន្ធិនាវ ទេសនំ និដ្ឋាបេសី**តិ។

ចូឡគោបាលកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៥. ចូឡសច្ចកសុត្តវណ្ណនា

៣៥៣. ហំសវដ្ដកច្ឆន្នេនាតិ ហំសវដ្ដកបដិច្ឆន្នេន, ហំសមណ្ឌលាការេនាតិ អត្ថោ។

វទន្តិ ឯតេនាតិ វាទោ, មគ្គោ។ កី វទន្តិ? ឧត្តរំ។ វាទានំ សតានិ **វាទសតានិ**។ “និគណ្ឋោ បញ្ចវាទសតានិ, និគណ្ឋី បញ្ចវាទសតានី”តិ ឯវំ **និគណ្ឋោ ច និគណ្ឋី ច បញ្ច បញ្ច វាទសតានិ ឧគ្គហេត្វា វិចរន្តា**។ កិរិយតោ តេ **បុច្ឆិំសុ,** លិង្គតោ បន និគណ្ឋភាវោ ញាតោ។ តេនាហ “**អហំ វាទំ អារោបេស្សាមី**”តិ។

ជគ្គន្តោ សម្មជ្ជនាទិវសេន។ **ទិវាតរ**ន្តិ អតិទិវំ។ “កស្ស បុច្ឆា, កស្ស វិស្សជ្ជនំ ហោតូ”តិ បរិព្វាជិកាហិ វុត្តេ ថេរោ អាហ “**បុច្ឆា នាម អម្ហាកំ បត្តា**”តិ។ បុច្ឆា វាទានំ បុព្ពបក្ខោ, យស្មា តុម្ហេ វាទបសុតា វាទាភិរតា ធជំ បគ្គយ្ហ វិចរថ, តស្មា វាទានំ បុព្ពបក្ខោ អម្ហាកំ បត្តោ, ឯវំ សន្តេបិ តុម្ហាកំ មាតុគាមភាវតោ បុព្ពបក្ខំ ទេមាតិ អាហ “**តុម្ហេ បន មាតុគាមា នាម បឋមំ បុច្ឆថា**”តិ។ **តា** បរិព្វាជិកា ឯកេកា អជ្ឈត្តេយ្យសតវាទមគ្គំ បុច្ឆន្តិយោ **វាទសហស្សំ បុច្ឆិំសុ**។ យថា និសិតស្ស ខគ្គស្ស កុមុទនាឡច្ឆេទនេ កិមត្ថិ ភារិយំ, ឯវំ បដិសម្ភិទាប្បត្តស្ស សាវកេសុ បញ្ញវន្តានំ អគ្គភាវេ ឋិតស្ស ធម្មសេនាបតិនោ បុថុជ្ជនបរិកប្បិតបញ្ហវិស្សជ្ជនេ កិមត្ថិ ភារិយំ។ តេនាហ “**ថេរោ ខគ្គេនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **និជ្ជដំ និគ្គណ្ឋិ កត្វា**តិ យថា តា បុន តត្ថ ជដំ គណ្ឋិ កាតុំ ន វិសហន្តិ, តថា វិជដេត្វា កថេសិ។ អយំ ថេរោ ចតុរង្គសមន្នាគតេ អន្ធការេ សហស្សវដ្ដិកំ ទីបេន្តោ វិយ អញ្ញេសំ អវិសយេ អន្ធការភូតេ បញ្ហេ បុច្ឆិតមត្តេយេវ វិស្សជ្ជេសីតិ ថេរស្ស បញ្ញាវេយ្យត្តិយំ ទិស្វា សយញ្ច អត្ថិមកភរិកតាយ កោបហញ្ញេ ហាតុំ អសក្កោន្តិយោ “**ឯត្តកមេវ, ភន្តេ, មយំ ជានាមា**”តិ អាហំសុ។ **ថេរស្ស វិសយ**ន្តិ ថេរស្ស បញ្ញាវិសយំ។

នេវ អន្តំ ន កោដិំ អទ្ទសំសូតិ ឯកន្តិ វត្តព្ពស្ស ពហុភាវតោ តស្សា បុច្ឆាយ អត្ថោ ឯវមន្តោ ឯវមវសានកោដីតិ ន បស្សិំសុ ន ជានឹសុ។ ថេរោ តាសំ អជ្ឈាសយំ ឱលោកេន្តោ បព្ពជ្ជារុចី ទិស្វា អាហ “**ឥទានិ កឹ ករិស្សថា**”តិ? **ឧត្តរិតរបញ្ហោ**តិ វាទមគ្គបរិចយេន មេធាវិតាយ ច យាទិសា តាសំ បញ្ញា, តតោ ឧត្តរិតរបញ្ហោ។

កថាមគ្គោតិ វាទមគ្គោ។ តស្មា តេហិ តេហិ បរប្បវាទាទីហិ ភស្សំ វាទមគ្គំ បការេហិ វទេតីតិ **ភស្សប្បវាទកោ។ បណ្ឌិតវាទោ**តិ អហំ បណ្ឌិតោ និបុណោ ពហុស្សុតោតិ ឯវំវាទី។ **យំ យំ នក្ខត្តាចារេន អាទិសតី**តិ នក្ខត្តគតិយា កាលញាណេន “អសុកទិវសេ ចន្ទគ្គាហោ ភវិស្សតិ, សូរិយគ្គាហោ ភវិស្សតី”តិអាទិនា យំ យំ អាទេសំ ភណតិ។ **សាធុលទ្ធិកោ** ញាណសម្បត្តិយា សុន្ទរោ។ **អារោបិតោ**តិ បដិញ្ញាហេតុនិទស្សនាទិទោសំ ឧបរិ អារោបិតោ វាទោ ស្វារោបិតោ។ ទោសបទំ អារោបេន្តេន វាទិនា បរវាទិម្ហិ អភិភុយ្យ តស្ស ធាតុក្ខោភោបិ សិយា, ចិត្តវិក្ខេបេន យេន ទោសោ តេន សង្កប្បិតោ សម្បវេធិតោតិ។ **ថូណា**ន្តិ សរីរំ ខោភិតន្តិ កត្វា។ **ថូណា**ន្តិ

ហិ លោហិតបិត្តសេម្ហានំ អធិវចនំ សព្ពង្គសរីជាវណតោ។ អបិច ចូណបទោ នាម អត្ថិ កថាមគ្គោ វាទមគ្គំ គណ្ឋន្តានំ។ សច្ចកោ បន កោហញ្ញេ ឋត្វា អត្តនោ វាទប្បភេទវសេន បរេ វិម្ហាបេន្តោ “**ចូណំ ចេបាហ**”ន្តិអាទិមាហ។ សាវកានំ វិនយំ នាម សិក្ខាបទំ, តញ្ច ធម្មទេសនា ហោតីតិ ឯសា ឯវ ចស្ស អនុសាសនីតិ វិនយនាទិមុខេន សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស មតំ សាសនំ បុច្ឆន្តោ សច្ចកោ “**កថំ បន, ភោ, អស្សជី**”តិអាទិមាហ។ អថស្ស ថេរោ “លក្ខណត្តយកថា នាម អនញ្ញសាធារណា ពុទ្ធាវេណិកា ធម្មទេសនា, តត្រ ច មយា អនិច្ចកថាយ សមុដ្ឋាបិតាយ តំ អសហន្តោ សច្ចកោ តុច្ឆមានេន បដបដាយន្តោ កុរុមានោ លិច្ឆវី គហេត្វា ភគវតោ សន្តិកំ អាគមិស្សតិ, អថស្ស ភគវា វាទំ មទ្ទិត្វា អនិច្ចន្តិ បតិដ្ឋបេន្តោ ធម្មំ កថេស្សតិ, តទា ភវិស្សតិ វិជហិតវាទោ សម្មាបដិបត្តិយា បតិដ្ឋិតោ”តិ ចិន្តេត្វា អនិច្ចានត្តលក្ខណបដិសំយុត្តំ ភគវតោ អនុសាសនំ ទស្សេន្តោ “**ឯវំ, ភោ, អគ្គិវេស្សនា**”តិអាទិមាហ។

កស្មា បនេត្ថ ទុក្ខលក្ខណំ អគ្គហិតន្តិ អាហ “**ថេរោ បនា**”តិអាទិ។ “**ឧបារម្ភស្ស ឱកាសោ ហោតី**”តិ សង្ខេបតោ វុត្តំ វិវរិតុំ “**មគ្គផលានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បរិយាយេនា**តិ សង្ខារទុក្ខតាបរិយាយេន។ **អយន្តិ** សច្ចកោ។ **នយិទំ តុម្ហាកំ សាសនំ នាមា**តិ យត្ថ តុម្ហេ អវដ្ឋិតា, ឥទំ តុម្ហាកំ សព្ពញ្ញុសាសនំ នាម ន ហោតិ ទុក្ខតោ អនិស្សរណត្តា, អថ ខោ **មហាអាឃាតនំ នាមេតំ,** មហាទុក្ខនិទ្ទិដ្ឋត្តា បន **និរយុស្សទោ នាម** ឧស្សទនិរយោ នាម, តស្មា **នត្ថិ** នាម **តុម្ហាកំ សុខាសា។ ឧដ្ឋាយុដ្ឋាយា**តិ ឧស្សុក្កំ កត្វា, **ទុក្ខមេវ ជីរាបេន្តា** សព្ពសោ ទុក្ខមេវ អនុភវន្តា, **អាហិណ្ឌថ** វិចរថាតិ។ សព្ពមិទំ តស្ស មិច្ឆាបរិកប្បិតមេវ។ កស្មា? ទុក្ខសច្ចូបសញ្ហិតាយេវ ហេត្ថ និប្បរិយាយកថា នាម។ តស្ស ហិ បរិញ្ញត្ថំ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ។ មគ្គផលានិ សង្ខារភាវេន “យទនិច្ចំ, តំ ទុក្ខ”ន្តិ បរិយាយតោ ទុក្ខំ, ន និប្បរិយាយតោ។ តេនាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។ **សោតុំ អយុត្តំ** មិច្ឆាវាទត្តាតិ អធិប្បាយោ។

៣៥៤. សហ អត្ថានុសាសនំ អគារន្តិ សន្ធាគារំ, រាជកុលានំ សន្ថាបនអគារន្តិបិ សន្ធាគារំ, តស្មឹ **សន្ធាគារេ**តិ អត្ថោ។ ឯកស្មឹ កាលេ តាទិសេ កាលេ រាជកិច្ចានំ សន្ថានមេត្ថ វិចារេន្តីតិ សន្ធាគារំ, តស្មឹ **សន្ធាគារេ**តិបិ អត្ថោ។ **បតិដ្ឋិតន្តិ** “អនិច្ចំ អនត្តា”តិ ច បដិញ្ញាតំ។ **ឥទានេវ បិដ្ឋិ បរិវត្តេន្តោ**តិ ភគវតោ នលាដំ អនោលោកេត្វា វិមុខភាវំ អាបជ្ជន្តោ។ **សុរាឃរេ**តិ សុរាសម្បាទកគេហេ។ **បិដ្ឋកិលញ្ជន្តិ** បិដ្ឋបបនកិឡញ្ជំ។ **វាលន្តិ** ចង្គវារំ។ **សាណសាដកករណត្ថន្តិ** សាណសាដកំ ករោន្តិ ឯតេនាតិ **សាណសាដកករណំ**, សុត្តំ, តទត្ថំ។ សាណវាកា ឯតេសុ សន្តីតិ **សាណវាកា,** សាណទណ្ឌា។ តេ គហេត្វា សាណានំ ធោវនសទិសំ កីឡិតជាតំ យថា “ឧទ្ទាលបុប្ផភញ្ជិកា, សាណភញ្ជិកា”តិ ច។ **កឹ សោ ភវមានោ**តិ កីទិសោ ហុត្វា សោ ភវមានោ, កឹ ហោន្តោ លោកេ អគ្គបុគ្គលស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស វាទារោបនំ នាម តតោ ឧត្តរិតរស្សរគុណោ ឯវ យក្ខាទិភាវេន សោ ភវមានោ អភិសម្ភុណេយ្យ។ អយំ បន អប្បានុភាវតាយ បិសាចរូបោ កឹ ឯត្តកំ កាលំ និទ្ទាយន្តោ អជ្ជ បពុជ្ឈិត្វា ឯវំ វទតីតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**កឹ យក្ខោ**”តិអាទិ។

៣៥៥. **មហាមជ្ឈន្ហិកសមយេ**តិ មហតិ មជ្ឈន្ហិកកាលេ, គគនមជ្ឈេ សូរិយគតវេលាយ។ **ទិវាបធានិកា** បធានានុយុញ្ជកា។ **វត្តំ ទស្សេត្វា**តិ បច្ឆាភត្តំ ទិវាវិហារូបគមនតោ បុព្ពេ កាតព្ពវត្តំ ទស្សេត្វា បដិបជ្ជិត្វា។ **ភគវន្តំ ទស្សេន្តោ**តិ ភគវតិ គារវពហុមានំ វិភាវេន្តោ ឧភោ ហត្ថេ កមលមកុលាការេ កត្វា ឧក្ខិប្ប ភគវន្តំ ទស្សេន្តោ។

តំ សន្ធាយាតិ តំ អបរិច្ឆិន្នគណនំ សន្ធាយ ឯវំ “មហតិយា លិច្ឆវិបរិសាយា”តិ វុត្តំ។ កឹ សីសេន ភូមឹ បហរន្តេនេវ វន្ទនា កតា ហោតិ? **គេហរជិកា**តិ សហា។ **មោចេន្តា**តិ ភិក្ខាទានតោ មោចេន្តា។ **អវក្ខិត្តមត្តិកាបិណ្ឌោ វិយា**តិ ហេដ្ឋាខិត្តមត្តិកាបិណ្ឌោ វិយ។ **យត្ថ កត្ថចី**តិ អត្តនោ អនុរូបំ វចនំ អសល្លបេន្តោ យត្ថ កត្ថចិ។

៣៥៦. ទិស្សតិ “ឥទំ ឥមស្ស ផល”ន្តិ អបទិស្សតិ ឯតេនាតិ **ទេសោ,** ការណំ, តទេវ តស្ស បវត្តិដ្ឋានតាយ ឱកាសោតិ អាហ “**កញ្ចិទេវ ទេសន្តិ កញ្ចិ ឱកាសំ កិញ្ចិ ការណ**”ន្តិ។ ឱកាសោ ឋានន្តិ ច ការណំ វុច្ចតិ “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.១៦១; ម. និ. ៣.១២៨-១៣១; អ. និ. ១.២៦៨-២៩៥; វិភ. ៨០៩)។ **យទាកង្ខសីតិ ន វទន្តិ** អនវសេសធម្មវិសយត្តា បដិញ្ញាយ។ **តុម្ហន្តិ** តុម្ហាកំ។ **យក្ខ...បេ.... បរិប្លាជកានន្តិ** ឯត្ថ “បុច្ឆាវុសោ, យទាកង្ខសី”តិអាទីនិ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. អាឡវកសុត្ត) បុច្ឆាវចនានិ យថាក្កមំ យោជេតព្ពានិ។

ញត្វា សយំ លោកមិមំ បរញ្ចាតិ ឥទំ មហាសត្តោ និរយំ សគ្គញ្ច គេសំ បច្ចក្ខតោ ទស្សេត្វា អាហ។

តស្មា តេ អហមក្ខិស្សំ, យថាបិ កុសលោ តថាតិ យថា បការេន សុកុសលោ សព្ពញ្ញុ ជានាតិ កថេតិ, តថា អហំ កថេស្សាមិ។ តស្ស បន ការណំ អការណញ្ច អវិជានន្តោ រាជានំ ករោតុ វា មា វា, អហំ បន តេ អក្ខិស្សាមីតិ អាហ “**រាជា ច ខោ...បេ.... ន វា**”តិ។

កថិតនិយាមេនេវ កថេន្តោតិ គេបរិវដ្ដកថាយ ទុក្ខលក្ខណម្បេវ កថេស្សតិ, ឥធ បន អញ្ញថា សាវកេន អស្សជិនា កថិតំ, អញ្ញថា សមណេន គោតមេនាតិ វចនោកាសបរិហរណត្ថំ ទុក្ខលក្ខណំ អនាមសិត្វា ថេរេន កថិតនិយាមេនេវ អនិច្ចានត្តលក្ខណមេវ កថេន្តេន ភគវតា – “រូបំ អនត្តា យាវ វិញ្ញាណំ អនត្តា”តិ វុត្តេ សច្ចកោ តំ អសម្បដិច្ឆន្តោ ឧបមាយ អត្ថញាបនេ ឧបមាបមាណំ យថា “គោ វិយ គវយោ”តិ អត្តានំ ឧបមេយ្យំ កត្វា ឧបមាបមាណេន បតិដ្ឋាបេតុកាមោ អាហ “**ឧបមា មំ, ភោ គោតម, បដិភាតី**”តិ, ឧបមំ តេ ករិស្សាមិ, ឧបមាយបិ ធេកច្ចេ វិញ្ញូ បុរិសា ភាសិតស្ស អត្ថំ អាជានន្តីតិ អធិប្បាយោ។ ភគវា ឧបមាសតេន, អញ្ញេន វាបិ បមាណេន តវ អត្តា បតិដ្ឋាបេតុំ ន លព្ភា អត្តនោ វិយ បមាណស្សាបិ អនុបលព្ភនតោតិ អាហ “**បដិភាតុ តំ អគ្គិវេស្សនា**”តិ។ យថា ហិ អត្តា នាម កោចិ បរមត្ថតោ ន ឧបលព្ភតិ ឯកំសេន អនុបលទ្ធិតោ, ឯវស្ស ញាបកបុគ្គលំ បមាណម្បិ ន ឧបលព្ភតិ។ តេនាហ “**អាហរ តំ ឧបមំ វិស្សត្ថោ**”តិ, ន តេន តវ អត្តវាទោ បតិដ្ឋំ លភតីតិ អធិប្បាយោ។

យំ ទិដ្ឋំ កាយិកំ វា បុញ្ញាបុញ្ញំ បុរិសបុគ្គលេ ឧបលព្ភតិ, តេន វិញ្ញាយតិ **រូបត្តាយំ បុរិសបុគ្គលោ,** តថា យំ ទិដ្ឋំ សុខទុក្ខបដិសំវេទនំ បុរិសបុគ្គលេ ឧបលព្ភតិ, យំ ទិដ្ឋំ នីលាទិសញ្ជាននំ, យំ ទិដ្ឋំ រជ្ជនទុស្សនាទិ, យំ ទិដ្ឋំ អារម្មណបដិវិជាននំ បុរិសបុគ្គលេ ឧបលព្ភតិ, តេន វិញ្ញាយតិ **វិញ្ញាណត្តាយំ បុរិសបុគ្គលោ**តិ។ ឯវំ រូបាទិលក្ខណោ អត្តា តត្ថ តត្ថ កាយេ កល្យាណបាបកានំ កម្មានំ វិបាកំ សុខទុក្ខំ បដិសំវេទេតិ, ឯវញ្ចេតំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, អញ្ញថា កម្មផលសម្ពន្ធោ ន យុជ្ជេយ្យាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ឥមិនា គី ទីបេតី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តេ**តិ សត្តា។ **បតិដ្ឋាយា**តិ និស្សាយ។ “រូបត្តាយំ បុរិសបុគ្គលោ”តិអាទិនា រូបាទិធម្មេ “អត្តា”តិ វត្វា បុន “រូបេ បតិដ្ឋាយា”តិអាទី វទន្តោ អយំ និគណ្ឋោ អត្តនោ វាទំ ភិន្ទតិ បតិដ្ឋានស្ស, បតិដ្ឋាយកស្ស ច អភេទទីបនតោ។ រូបាទយោ វេទនាទិសភាវា អត្តា តន្និស្សយេន បុញ្ញាទិកិរិយាសមុបលទ្ធិតោ ឥធ យំ និស្សាយ បុញ្ញាទិកិរិយា សមុបលព្ភតិ, តេ រូបាទយោ សត្តសញ្ញិតា អត្តសភាវា ទិដ្ឋា យថា តំ ទេវតាទីសុ, យេ បន សត្តសញ្ញិតា តតោ អញ្ញេ អសត្តសភាវា ទិដ្ឋា យថា តំ កដ្ឋកលិង្គរាទីសូតិ ឯវំ សាធេតព្ពំ អត្ថំ សហេតុំ កត្វា ទស្សេន្តោ និគណ្ឋោ និទស្សនំ អានេសីតិ អាហ “**អតិវិយ សការណំ កត្វា ឧបមំ អាហរី**”តិ។ តស្ស បន “ពលករណីយា”តិ វុត្តបុរិសប្បយោគា វិយ ពីជគាមភូតគាមាបិ សជីវា ឯវាតិ លទ្ធីតិ តេ សទិសូទាហរណភាវេន វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សចេ បន យេ ជីវស្ស អាធារណភាវេន សហិតេន បវត្តេតព្ពភាវេន សល្លក្ខេតព្ពា, តេ សជីវាតិ ឥច្ឆិតា, ន កេវលេន បវត្តេតព្ពភាវេន។ ឯវំ សតិ “ពលករណីយា កម្មន្តា”តិ វទន្តេន វិសទិសូទាហរណភាវេន ឧបនីតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

សមត្ថោ នាម នត្ថិ អត្តវាទភញ្ជនស្ស អនត្តតាបតិដ្ឋាបនស្ស ច សុគតាវេណិកត្តា។ យំ បនេតរហិ សាសនិកា យថាសត្តិ តទុភយំ ករោន្តិ, តំ ពុទ្ធេហិ ទិន្ននយេ ឋត្វា តេសំ ទេសនានុសារតោ។ **និវត្តេត្វា**តិ នីហរិត្វា, វិសុំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **សកលំ វេសាលិ**ន្តិ សព្ពវេសាលិវាសិនំ ជនំ និស្សយូបចារេន និស្សិតំ វទតិ យថា “គាមោ អាគតោ”តិ។ **សំវឌ្ឍិត្វា**តិ សម្បិណ្ឌិត្វា, ឯកជ្ឈំ គហេត្វាតិ អត្ថោ។

៣៥៧. បតិដ្ឋបេត្វាតិ យថា តំ វាទំ ន អវជានាតិ, ឯវំ បដិញ្ញំ ការេត្វាតិ អត្ថោ។ **ឃាតិ**-សទ្ទោ ហឹសនត្ថោ, តតោ ច សទ្ទវិទូ អរហត្ថំ តាយ-សទ្ទំ ឧប្បាទេត្វា ឃាតេតាយន្តិ រូបសិទ្ធី ឥច្ឆន្តីតិ អាហ “**ឃាតារហ**”ន្តិ។ **ជាបេតាយ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **វត្តិតុញ្ច មរហតី**តិ ម-ការោ បទសន្ធិករោ។ **វិសេសេត្វា ទីបេតី**តិ “វត្តតិ”ឥច្ចេវ អវត្វា “វត្តិតុញ្ច មរហតី”តិ ទុតិយេន បទេន ភគវតា វុត្តំ វិសេសេត្វា ទីបេតិ។

បាសាទិកំ អភិរូបន្តិ អភិមតរូបសម្បន្នំ សព្ពាវយវំ។ តតោ ឯវ សុសជ្ជិតំ សព្ពកាលំ សុដ្ឋុ សជ្ជិតាការមេវ។ **ឯវំវិធ**ន្តិ យាទិសំ សន្ធាយ វុត្តំ, តំ ទស្សេតិ “**ទុព្ពណ្ណ**”ន្តិអាទិនា។ **ឥមស្មិំ ឋានេ**តិ “វត្តតិ តេ តស្មិំ រូបេ វសោ”តិ ឯតស្មិំ ការណគ្គហណេ។ ការណញ្ចេតំ ភគវតា គហិតំ “វត្តតិ...បេ.... មា អហោសី”តិ។ តេនេតំ ទស្សេតិ រូបំ អនត្តា អវសវត្តនតោ, យញ្ហិ វសេ ន វត្តតិ, តំ អនត្តកមេវ ទិដ្ឋំ យថា តំ សម្បត្តិ។ **វាទ**ន្តិ ទោសំ និគ្គហំ អារោបេស្សតិ។ **សត្តធា មុទ្ធា ផលតី**តិ សហធម្មិកសាកច្ឆាហិ តថាគតេ, បុច្ឆន្តេ អព្យាករណេន វិហេសាយ កយិរមានត្តា តតិយេ វារេ ធម្មតាវសេន វិហេសកស្ស សត្តធា មុទ្ធា ផលតិ យថា តំ សព្ពញ្ញុបដិញ្ញាយ ភគវតោ សម្មុខភាវូបគមនេ។ វជិរបាណិ បន កស្មា ឋិតោ ហោតីតិ? ភគវា វិយ អនុកម្បមានោ មហន្តំ ភយានកំ រូបំ មាបេត្វា តាសេត្វា ឥមំ ទិដ្ឋឹ វិស្សជ្ជាបេមីតិ តស្ស បុរតោ អាកាសេ វជិរំ អាហរន្តោ តិដ្ឋតិ, ន មុទ្ធំ

ផាលេតុកាមោ។ ន ហិ ភគវតោ បុរតោ កស្សចិ អនត្ថោ នាម ហោតិ។ យស្មា បន ភគវា ឯកំសតោ សហធម្មិកមេវ បញ្ហំ បុច្ឆតិ, តស្មា **អដ្ឋកថាយំ “បុច្ឆិតេ”**តច្ចេវ វុត្តំ។

អាទិត្តន្តិ ទិប្បមានំ។ **អគ្គិនាសាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ឯឡកសីសសទិសកេសមស្សុអាទីនំ សង្គណ្ហាតិ។ “**ទិដ្ឋិវិស្សជ្ជាបនត្ថ**”ន្តិ វត្វា នយិទំ យទិច្ឆាវសេន អាគមនំ, អថ ខោ អាទិតោ មហាព្រហ្មានំ បុរតោ កត្វា អត្តនា កតបដិញ្ញាវសេនាតិ ទស្សេន្តោ “**អបិចា**”តិអាទិមាហ។ ន្តិ វជិរបាណី។ **តំ** សច្ចកស្ស បដិញ្ញាយ បរិវត្តន**ការណំ។ អញ្ញេបិ នុ ខោ**តិអាទិ សច្ចកស្ស វីមំសកភាវទស្សនំ។ អវីមំសកេន ហិ តំ ទិស្វា មហាយក្ខោតិ វទេយ្យ, តេនស្ស អសារុប្បំ សិយា, អយំ បន អញ្ញេសំ អភីតភាវំ ឧបធារេត្វា “អទ្ធាមេ យក្ខំ ន បស្សន្តិ, តស្មា មយ្ហមេវ ភយំ ឧប្បន្ន”ន្តិ តីរេត្វា យុត្តប្បត្តវសេន បដិបជ្ជិ។

៣៥៨. ឧបធារេត្វាតិ ព្យាកាតព្ពមត្ថំ សល្លក្ខេត្វា។ **ឯសេវ នយោ**តិ សង្ខារវិញ្ញាណេសុបិ សញ្ញាយ វិយ នយោតិ អត្ថោ។ **វុត្តវិបរិយាយេនា**តិ “អកុសលា ទុក្ខា វេទនា មា អហោសិ, អកុសលា ទោមនស្សសម្បយុត្តា សញ្ញា មា អហោសី”តិអាទិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **សប្បទដ្ឋវិស**ន្តិ សព្ពសត្តានំ សប្បទដ្ឋដ្ឋានេ សរីរបទេសេ បតិតំ វិសំ។ **អល្លីនោ**តិ សំសិលិដ្ឋោ។ **ឧបគតោ**តិ ន អបគតោ។ **អជ្ឈោសិតោ**តិ គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា ឋិតោ។ **បរិតោ ជានេយ្យា**តិ សមន្តតោ សព្ពសោ កិញ្ចិបិ អសេសេត្វា ជានេយ្យ។ **បរិក្ខេបេត្វា**តិ អាយតឹ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនវសេន សព្ពសោ ខេបេត្វា។ តថាភូតោ ចស្ស ខយវយំ ឧបនេតិ នាមាតិ អាហ “**ខយំ វយំ អនុប្បាទំ ឧបនេត្វា**”តិ។

៣៥៩. អត្តនោ វាទស្ស អសារភាវតោ, យថាបរិកប្បិតស្ស វា សារស្ស អភាវតោ អន្តោសារវិរហិតោ **រិត្តោ។ វិប្បការ**ន្តិ ទិដ្ឋិយា សីលាចារស្ស ច វសេន វិរូបតំ សាបរាធតំ សាវជ្ជតំ តេសំ ឧបរិ អារោបេត្វា។ **សិន្នបត្តោ**តិ តន្នុកបត្តោ។ **វិផារិត**ន្តិ វិផាឡិតំ។

អសារករុក្ខបរិចិតោតិ បលាសាទិអសាររុក្ខកោដ្ដនេ កតបរិចយោ។ **ថទ្ធភាវ**ន្តិ វិបក្កភាវំ, តិក្ខភាវន្តិ អត្ថោ។ **នត្ថី**តិ សទា នត្ថីតិ ន វត្តព្ពំ។ **បរិសតី**តិ ចតុបរិសមជ្ឈេ ។ តថា ហិ “**គណ្ឌិកំ បដិមុញ្ចិត្វា បដិច្ឆន្នសរីរា**”តិ វុត្តំ។ **យន្តារុឡ្ហស្ស វិយា**តិ ព្យាករណត្ថំ វាយមយន្តំ អារុឡ្ហស្ស វិយ។

៣៦០. ទិដ្ឋិវិសូកានីតិ ទិដ្ឋិកិញ្ចកានិ។ **ទិដ្ឋិសញ្ចរិតានី**តិ ទិដ្ឋិគាឡនានិ។ **ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតានី**តិ ទិដ្ឋិឥញ្ជិតានិ។ **តេសំ អធិប្បាយំ ញត្វា**តិ តេសំ លិច្ឆវិកុមារានំ ឥញ្ជិតេនេវ អជ្ឈាសយំ ជានិត្វា។ តេនាហ “**ឥមេ**”តិអាទិ។

៣៦១. យស្មិំ អធិគតេ បុគ្គលោ សត្ថុសាសនេ វិសារទោ ហោតិ បរេហិ អសំហារិយោ, តំ ញាណំ វិសារទស្ស ភាវោតិ កត្វា **វេសារជ្ជ**ន្តិ អាហ “**វេសារជ្ជប្បត្តោតិ ញាណប្បត្តោ**”តិ។ តតោ ឯវមស្ស ន បរោ បច្ចេតព្ពោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **អបរប្បច្ចយោ**។ ន បរោ បត្តិយោ សទ្ទហាតព្ពោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **អបរប្បត្តិយោ**។ កាមំ សច្ចកោ សេក្ខភូមិ អសេក្ខភូមីតិ ឥទំ សាសនវោហារំ ន ជានាតិ។ បស្សតីតិ បន ទស្សនកិរិយាយ វិប្បកតភាវស្ស វុត្តត្តា “ន ឯត្តាវតា ភិក្ខុកិច្ចំ បរិយោសិត”ន្តិ អញ្ញាសិ, តស្មា បុន “កិត្តាវតា បនា”តិ បុច្ឆំ អារភិ។ តេន វុត្តំ “**បស្សតីតិ វុត្តត្តា**”តិអាទិ។

យថាភូតំ បស្សតីតិ ទស្សនំ, វិសិដ្ឋដ្ឋេន អនុត្តរិយំ, ទស្សនមេវ អនុត្តរិយន្តិ **ទស្សនានុត្តរិយំ,** ទស្សនេសុ វា អនុត្តរិយំ **ទស្សនានុត្តរិយំ។ លោកិយបញ្ញា**តិ ចេត្ថ វិបស្សនាបញ្ញា វេទិតព្ពា។ សា ហិ សព្ពលោកិយបញ្ញាហិ វិសិដ្ឋដ្ឋេន “អនុត្តរា”តិ វុត្តា។ លោកិយបដិបទានុត្តរិយេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥទានិ និប្បរិយាយតោវ តិវិធម្បិ អនុត្តរិយំ ទស្សេតុំ “**សុទ្ធលោកុត្តរមេវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ សតិបិ សព្ពេសម្បិ លោកុត្តរធម្មានំ អនុត្តរភាវេ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន អគ្គមគ្គបញ្ញា តតោ ឧត្តរិតរស្ស អភាវតោ **ទស្សនានុត្តរិយំ**។ តេនាហ “**អរហត្តមគ្គសម្មាទិដ្ឋី**”តិ។ **សេសានិ មគ្គង្គានី**តិ សេសានិ អរហត្តមគ្គង្គានិ។ តានិ ហិ មគ្គកប្បត្តានិ និព្ពានគាមិនី បដិបទាតិ។ **អគ្គផលវិមុត្តី**តិ អគ្គមគ្គស្ស ផលវិមុត្តិ អរហត្តផលំ។ **ខីណាសវស្សា**តិ សព្ពសោ ខីយមានាសវស្ស។ **និព្ពានទស្សន**ន្តិ អគ្គមគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា សច្ឆិកិរិយាភិសមយមាហ។ តត្ថ **មគ្គង្គានី**តិ អដ្ឋ មគ្គង្គានិ។ ចតុសច្ចន្តោគធត្តា សព្ពស្ស ញេយ្យធម្មស្ស “**ចត្តារិ សច្ចានិ ពុទ្ធោ**”តិ វុត្តំ។ សច្ចានុគតសម្មោហវិទ្ធំសនេនេវ ហិ ភគវតោ សព្ពសោ ញេយ្យាវរណប្បហានំ។ **និព្ពិសេវនោ**តិ និរុទ្ធកិលេសវិសេវនោ។

៣៦២. ធំសីតិ អនុទ្ធំសនសីលា។ **អនុបហត**ន្តិ អវិគ្គិតំ។ **សកល**ន្តិ អនូនំ។ **កាយង្គ**ន្តិ កាយមេវ អង្គន្តិ វទន្តិ, កាយសង្ខាតំ អង្គំ សីសាទិអវយវន្តិ អត្ថោ។ តថា “ហោតុ, សាធូ”តិ ឯវមិទំ វាចាយ អវយវោ **វាចង្គ**ន្តិ។

៣៦៣. អាហរន្តីតិ អភិហរន្តិ។ **បុញ្ញន្តិ** បុញ្ញផលសង្ខាតោ អានុភាវោ។ បុញ្ញផលម្បិ ហិ ឧត្តរបទលោបេន "បុញ្ញ"ន្តិ វុច្ចតិ – "កុសលានំ, ភិក្ខវេ, ធម្មានំ សមាទានហេតុ ឯវមិទំ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី"តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៨០)។ តេនាហ "**អាយតឹ វិបាកក្ខន្ធា**"តិ។ **បុញ្ញមហី**តិ មហតិ បុញ្ញផលវិភូតិ សេតច្ឆត្តមកុដចាមរាទិ។ តេន វុត្តំ "**វិបាកក្ខន្ធានំយេវ បរិវារោ**"តិ។ លិច្ឆវីហិ បេសិតេន ខាទនីយភោជនីយេន សមណោ គោតមោ សសាវកសង្ឃោ មយា បរិវិសិតោ, តស្មា លិច្ឆវីនមេវ តំ បុញ្ញំ ហោតីតិ។ តេនាហ "**តំ ទាយកានំ សុខាយ ហោតូ**"តិ។ យស្មា បន ភគវតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច សច្ចកេន ទានំ ទិន្នំ, ន លិច្ឆវីហិ, តស្មា ភគវា សច្ចកស្ស សតិំ បរិវត្តេន្តោ "**យំ ខោ**"តិអាទិមាហ។ តេន វុត្តំ "**ឥតិ ភគវា**"តិអាទិ។ **និគណ្ឋស្ស មតេន វិនាយេវា**តិ សច្ចកស្ស ចិត្តេន វិនា ឯវ តស្ស ទក្ខិណំ ខេត្តគតំ កត្វា ទស្សេតិ។ តេនាហ "**អត្តនោ ទិន្នំ ទក្ខិណំ…បេ…. និយ្យាតេសី**"តិ។

ចូឡសច្ចកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. មហាសច្ចកសុត្តវណ្ណនា

៣៦៤. ឯកំ សមយំ ភគវា វេសាលិយំ វិហរតីតិ ឥមិនា តទា ភគវតោ វេសាលិយំ និវាសបរិច្ឆិន្នោ បុព្ពណ្ហាទិភេទោ សព្ពោ សមយោ សាធារណតោ គហិតោ, តថា **តេន ខោ បន សមយេនា**តិ ច ឥមិនា។ **បុព្ពណ្ហសមយ**ន្តិ បន ឥមិនា តព្ពិសេសោ, យោ ភិក្ខាចារត្ថាយ បច្ចវេក្ខណកាលោ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន "**តីហិ បទេហិ ឯកោវ សមយោ វុត្តោ**"តិ វុត្តំ វិសេសស្ស សាមញ្ញន្តោគធត្តា។ មុខធោវនស្ស បុព្ពកាលកិរិយាភាវសាមញ្ញតោ វុត្តំ "**មុខំ ធោវិត្វា**"តិ។ មុខំ ធោវិត្វា ឯវ ហិ វាសធុរោ ចេ, វេលំ សល្លក្ខេត្វា យថាចិណ្ណំ ភាវនានុយោគំ, គន្ថធុរោ ចេ, គន្ថបរិចយេ កតិបយេ និសជ្ជវារេ អនុយុញ្ជិត្វា បត្តចីវរំ អាទាយ វិតក្កមាឡំ ឧបគច្ឆតិ។

ការណំ យុត្តំ, អនុច្ឆវិកន្តិ អត្ថោ។ បុព្ពេ យថាចិន្តិតំ បញ្ហំ អបុច្ឆិត្វា អញ្ញំ បុច្ឆន្តោ មគ្គំ បហេត្វា ឧម្មគ្គតោ បរិវត្តេន្តោ វិយ ហោតីតិ អាហ "**បស្សេន តាវ បរិហរន្តោ**"តិ។

៣៦៥. ឩរុក្ខម្ភោបិ នាម ភវិស្សតីតិ ឯត្ថ **នាម**-សទ្ទោ វិម្ហយត្ថោតិ កត្វា វុត្តំ "**វិម្ហយត្ថវសេនា**"តិអាទិ។ "អន្ធោ នាម បព្ពតំ អភិរុហិស្សតី"តិអាទីសុ វិយ វិម្ហយវាចីសទ្ទយោគេន ហិ "ភវិស្សតី"តិ អនាគតវចនំ។ **កាយន្វយ**ន្តិ កាយានុគតំ។ "អយម្បិ ខោ កាយោ ឯវំធម្មោ ឯវំភាវី ឯវំអនតីតោ"តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៩; ម. និ. ១.១១២; ម. និ. ៣.១៥៤) កាយស្ស អសុភានិច្ចាទិតាយ អនុបស្សនា កាយភាវនាតិ អាហ "**កាយភាវនាតិ បន វិបស្សនា វុច្ចតី**"តិ។ **អនាគតរូប**ន្តិ អភីតេ អត្ថេ អនាគតសទ្ទារោបនំ អនាគតប្បយោគោ ន សមេតិ។ **អត្ថោបី**តិ "ឩរុក្ខម្ភោបិ នាម ភវិស្សតី"តិ វុត្តអត្ថោបិ ន សមេតិ។ **អយ**ន្តិ អត្តកិលមថានុយោគោ។ **តេស**ន្តិ និគណ្ឋានំ។

៣៦៦. អត្តនោ អធិប្បេតកាយភាវនំ វិត្ថារេន្តោ វិត្ថារតោ ទស្សេន្តោ យេ តំ អនុយុត្តា, តេ នាមគោត្តតោ វិភាវេន្តោ "**នន្ទោ វច្ឆោ**"តិអាទិមាហ។ **កិលិដ្ឋគតាន**ន្តិ កាយស្ស កិលេសនតបានំ បុគ្គលានំ។ **ជាតមេទ**ន្តិ មេទភាវាបត្តិវសេន ឧប្បន្នមេទំ។ **បុរិមំ បហាយា**តិ កាលបរិច្ឆេទេន អនាហារអប្បាហារតាទិវសេន កាយស្ស អបចិននំ ខេទនំ បរិច្ចជិត្វា។ **កាយភាវនា បន ន បញ្ញាយតី**តិ និយមំ បរមត្ថតោ កាយភាវនាបិ តាវ ញាណេន ន ញាយតិ, សេសតោបិ ន ទិស្សតិ។

៣៦៧. ឥមស្មឹ បន ឋានេតិ "កាយភាវនម្បិ ខោ ត្វំ, អគ្គិវេស្សន, ន អញ្ញាសិ, កុតោ បន ត្វំ ចិត្តភាវនំ ជានិស្សសី"តិ ឥមស្មឹ ឋានេ។ តថា "យោ ត្វំ ឯវំ ឱឡារិកំ ទុព្ពលំ កាយភាវនំ ន ជានាសិ, សោ ត្វំ កុតោ សន្តសុខុមំ ចិត្តភាវនំ ជានិស្សសី"តិ ឯតស្មឹ អត្ថវណ្ណនាឋានេ។ **អពុទ្ធវចនំ នាមេតំ បទ**ន្តិ កាយភាវនាសញ្ញិតវិបស្សនាតោ ចិត្តភាវនា សន្តា, វិបស្សនា បន បាទកជ្ឈានតោ ឱឡារិកា ចេវ ទុព្ពលា ចាតិ អយញ្ច ឯតស្ស បទស្ស អត្ថោ។ "អពុទ្ធវចនំ នាមេតំ វចនំ សិយា"តិ វត្វា ថេរោ បក្កមិតុំ អារភតិ។ អថ នំ មហាសីវត្ថេរោ "វិបស្សនា នាមេសា ន អាទិតោ សុព្រូហិតា ពលវតី តិក្ខា វិសទា ហោតិ, តស្មា តរុណវសេនាយមត្ថោ វេទិតព្ពោ"តិ ទស្សេន្តោ "**ទិស្សតិ, ភិក្ខវេ**"តិ សុត្តបទំ (សំ. និ. ២.៦២) អាហរិ។ តត្ថ **អាទាន**ន្តិ បដិសន្ធិ។ **និក្ខេបន**ន្តិ ចុតិ។ **ឱឡារិក**ន្តិ អរូបធម្មេហិ ទុដ្ឋល្លភាវត្តា ឱឡារិកំ។ **កាយ**ន្តិ ចតុសន្តតិរូបសមូហភូតំ កាយំ។ **ឱឡារិក**ន្តិ ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ, ឱឡារិកាការេនាតិ អត្ថោ។ តេនេវ វុត្តំ "**អាទានម្បិ និក្ខេបនម្បី**"តិ។

៣៦៨. សុខសារាគេន សមន្នាគតោតិ សុខវេទនាយ ពលវតរាគេន សមង្គីភូតោ។ **បដ្ឋានេ បដិសិទ្ធា** អវចនេនេវ។ **តស្មា**តិ សុខេ ឋិតេ ឯវ ទុក្ខស្សានុប្បជ្ជនតោ។ **ឯវំ វុត្ត**ន្តិ "សុខាយ វេទនាយ និរោធា ឧប្បជ្ជតិ

ទុក្ខា វេទនា”តិ ឯវំ វុត្តំ, ន អនន្តរាវ ឧប្បជ្ជនតោ។ **ខេបេត្វា**តិ កុសលានិ ខេបេត្វា។ **គណ្ហិត្វា** អត្តនោ ឯវ ឱកាសំ គហេត្វា។ **ឧភតោបក្ខំ ហុត្វា**តិ “កទាចិ សុខវេទនា, កទាចិ ទុក្ខវេទនា”តិ បក្ខទ្វយវសេនបិ វេទនា ចិត្តស្ស បរិយាទាយ ហោតិ យថាក្កមំ អភាវិតកាយស្ស អភាវិតចិត្តស្ស។

៣៦៩. ***វិបស្សនា ច សុខស្ស បច្ចនីកា***តិ សុក្ខវិបស្សកស្សអាទិកម្មិកស្ស មហាភូតបរិគ្គហាទិកាលេ ពហិ ចិត្តចារំ និសេធេត្វា កម្មដ្ឋានេ ឯវ សតិំ សំហរន្តស្ស អលទ្ធស្សាទំ កាយសុខំ ន វិន្ទតិ, សម្ពាធេ វជេ សន្និរុទ្ធោ គោគណោ វិយ វិហញ្ញតិ វិប្ផន្ទតិ, អច្ចាសន្នហេតុកញ្ច សរីរេ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតេវ។ តេន វុត្តំ **“ទុក្ខស្ស អាសន្នា”**តិ។ តេនាហ **“វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា”**តិអាទិ។ **អទ្ធានេ គច្ឆន្តេ គច្ឆន្តេ**តិ មហាភូតបរិគ្គហាទិវសេន កាលេ គច្ឆន្តេ។ **តត្ថ តត្ថា**តិ តស្មិំ តស្មិំ សរីរបទេសេ។ **ទុក្ខំ ទូរាបគតំ ហោតិ** សមាបត្តិពលេន វិក្ខម្ភិតត្តា អប្បនាភាវតោ។ **អនប្បកំ** វិបុលំ។ **សុខន្តិ** ឈានសុខំ ។ **ឱក្កមតីតិ** ឈានសមុដ្ឋានបណីតរូបវសេន រូបកាយំ អនុបវិសតិ, នាមកាយោក្កមនេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ កាយបស្សទ្ធិកម្មិកស្សបិ សម្មសនភាវនា បដ្ឋបេត្វា និសិន្នស្ស កស្សចិ អាទិតោវ កាយកិលមថចិត្តុបឃាតាបិ សម្ភវន្តិ, សមាធិស្ស បន អបច្ចនីកត្តា សិនិទ្ធភាវតោ ច ន សុក្ខវិបស្សនា វិយ សុខស្ស វិបច្ចនីកោ, អនុក្កមេន ច ទុក្ខំ វិក្ខម្ភេតីតិ អាហ **“យថា សមាធី”**តិ។ យថា សមាធិ, វិបស្សនាយ បនេតំ នត្ថីតិ អាហ **“ន ច តថា វិបស្សនា”**តិ។ **តេន វុត្តន្តិ** យស្មា វិបស្សនា សុខស្ស បច្ចនីកា, សា ច កាយភាវនា, តេន វុត្តំ **“ឧប្បន្នាបិ សុខា វេទនា ចិត្តំ ន បរិយាទាយ តិដ្ឋតិ, ភាវិតត្តា កាយស្សា”**តិ។ តថា យស្មា សមាធិ ទុក្ខស្ស បច្ចនីកោ, សោ ច ចិត្តភាវនា, តេន វុត្តំ **“ឧប្បន្នាបិ ទុក្ខា វេទនា ចិត្តំ ន បរិយាទាយ តិដ្ឋតិ, ភាវិតត្តា ចិត្តស្សា”**តិ យោជនា។

៣៧០. **គុណេ ឃដ្ដេត្វា**តិ អបទេសេន វិនា សមីបមេវ នេត្វា។ តំ វត មម ចិត្តំ ឧប្បន្នា សុខា វេទនា បរិយាទាយ ឋស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ យោជនា។

៣៧១. **កិំ ន ភវិស្សតិ,** សុខាបិ ទុក្ខាបិ វេទនា យថាបច្ចយំ ឧប្បជ្ជតេវាតិ អត្ថោ។ **តមត្ថន្តិ** សុខទុក្ខវេទនានំ ឧប្បត្តិយា អត្តនោ ចិត្តស្ស អនភិភវនីយភាវសង្ខាតំ អត្ថំ។ **តត្ថ** តាវ បាសរាសិសុត្តេ **ពោធិបល្លង្កេ និសជ្ជា** “តត្ថេវ និសីទិ”ន្តិ វុត្តា។ **ឥធ** មហាសច្ចកសុត្តេ **ទុក្ករការិកាយ** ទុក្ករចរណេ **និសជ្ជា** “តត្ថេវ និសីទិ”ន្តិ វុត្តា។

៣៧៤. **ឆន្ទករណវសេនា**តិ តណ្ហាយនវសេនាតិ អត្ថោ។ **សិនេហករណវសេនា**តិ សិនេហនវសេន។ **មុច្ឆាករណវសេនា**តិ មោហនវសេន បមាទាបាទនេន។ **វិបាសាករណវសេនា**តិ បាតុកម្យតាវសេន។ **អនុទហនវសេនា**តិ រាគគ្គិនា អនុទហនវសេន។ **លោកុត្តរមគ្គវេវចនមេវ** វដ្ដនិស្សរណស្ស អធិប្បេតត្តា។

អល្លគ្គហណេន កិលេសានំ អសមុច្ឆិន្នភាវំ ទស្សេតិ, សស្នេហគ្គហណេន អវិក្ខម្ភិតភាវំ, ឧទកេ បក្ខិត្តភាវគ្គហណេន សមុទាចារវត្តំ, ឧទុម្ពរកដ្ឋគ្គហណេន អត្តភាវស្ស អសារកត្តំ។ **ឥមិនាវ នយេនា**តិ “អល្លំ ឧទុម្ពរកដ្ឋ”ន្តិអាទិនា វុត្តនយេន។ **សបុត្តភរិយបព្ពជ្ជាយា**តិ បុត្តភរិយេហិ សទ្ធិំ កតបរិព្ពាជកបព្ពជ្ជាវសេន វេទិតព្ពា។ កុដិចកពហូទកហំស-បរមហំសាទិភេទា **ព្រាហ្មណបព្ពជ្ជា**។

៣៧៦. កុតោបិ ឥមស្ស អាបោសិនេហោ នត្ថីតិ **កោឡាបំ**។ តេនាហ **“ឆិន្នសិនេហំ និរាប”**ន្តិ។ **កោឡន្តិ** វា សុក្ខកលិង្គរំ វុច្ចតិ, កោឡំ កោឡភាវំ អាបន្នន្តិ **កោឡាបំ**។ បដិបន្នស្ស ឧបក្កមមហត្តនិស្សិតតា បកតិយា កិលេសេហិ អនភិភូតតាយ។ **អតិន្តតា** បដិបក្ខភាវនាយ។ តថា ហិ សុក្ខកោឡាបភាវោ, អារកា ឧទកា ថលេ និក្ខិត្តភាវោ ច និទស្សិតោ។ **ឱបក្កមិកាហី**តិ កិលេសអតិនិគ្គណ្ហនុបក្កមប្បភវាហិ។ **វេទនាហី**តិ បដិបត្តិវេទនាហិ។ ទុក្ខា បដិបទា ហិ ឥធាធិប្បេតា។

៣៧៧. **កិំ បន ន សមត្ថោ,** យតោ ឯវំ បរេហិ ចិន្តិតុម្បិ អសក្កុណេយ្យំ ទុក្ករចរិយំ ឆព្ពស្សានិ អកាសីតិ អធិប្បាយោ។ **កត្វាបិ អកត្វាបិ សមត្ថោវ** ការណស្ស និប្ផន្នត្តា។ “យថាបិ សព្ពេសម្បិ ខោ ពោធិសត្តានំ ចរិមភវេ អន្តមសោ សត្តាហមត្តម្បិ ធម្មតាវសេន ទុក្ករចរិយា ហោតិយេវ, ឯវំ ភគវា សមត្ថោ ទុក្ករចរិយំ កាតុំ, ឯវញ្ច នំ អកាសិ, ន បន តាយ ពុទ្ធោ ជាតោ, អថ ខោ មជ្ឈិមាយ ឯវ បដិបត្តិយា”តិ តស្សា ព្យតិរេកមុខេន សទេវកស្ស លោកស្ស ពោធាយ អមគ្គភាវទីបនត្ថំ, ឥមស្ស បន ភគវតោ កម្មវិបាកវសេន ឆព្ពស្សានិ ទុក្ករចរិយា អហោសិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“អវចាហំ ជោតិបាលោ, កស្សបំ សុគតំ តទា;
កុតោ នុ ពោធិ មុណ្ឌស្ស, ពោធិ បរមទុល្លភា។

តេន កម្មវិបាកេន, អចរិ ទុក្ករំ ពហុំ;
ឆព្ពស្សានុរុវេលាយំ, តតោ ពោធិមបាបុណិ។

នាហំ ឯតេន មគ្គេន, បាបុណិំ ពោធិមុត្តមំ;
កុមគ្គេន គវេសិស្សំ, បុព្ពកម្មេន វារិតោ”តិ។

ទុក្ករចរិយាយ ពោធាយ អមគ្គភាវទស្សនត្ថំ ទុក្ករចរិយំ អកាសីតិ កេចិ។ អថ វា លោកនាថស្ស អត្តនោ បរក្កមសម្បត្តិទស្សនត្ថាយ ទុក្ករចរិយា។ បណីតាធិមុត្តិយា ហិ បរមុក្កំសគតភាវតោ អភិនីហារានុរូបំ សម្ពោធិយំ តិព្ពច្ឆន្ទតាយ សិខាប្បត្តិយា តទត្ថំ ឆព្ពស្សានិបិ នាម ទុក្ករចរិយំ អកាសីតិ លោកេ អត្តនោ វីរិយានុភាវំ វិភាវេតុំ – “សោ ច មេ បច្ឆា បីតិសោមនស្សាវហោ ភវិស្សតី”តិ លោកនាថោ ទុក្ករចរិយំ អកាសិ។ តេនាហ “**សទេវកស្ស លោកស្សា**”តិអាទិ។ តត្ថ **វីរិយនិម្មថនគុណោ**តិ វីរិយស្ស សំវឌ្ឍនសម្បាទនគុណោ។ យថាវុត្តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ “**បាសាទេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សង្គាមេ ទ្វេ តយោ សម្បហារេ**តិ ទ្វិក្ខត្តុំ តិក្ខត្តុំ វា បរសេនាយ បហារបយោគេ។ **បធានវីរិយ**ន្តិ សម្មប្បធានេហិ អាសេវនវីរិយំ, សព្ពំ វា បុព្ពភាគវីរិយំ។

អភិទន្តន្តិ អភិភវនទន្តំ, ឧបរិទន្តន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ឧបរិទន្ត**”ន្តិ។ សោ ហិ ឥតរំ មុសលំ វិយ ឧទុក្ខលំ វិសេសតោ កស្សចិ ខាទនកាលេ អភិភុយ្យ វត្តតិ។ **កុសលចិត្តេនា**តិ ពលវសម្មាសង្កប្បយុត្តេន កុសលចិត្តេន។ **អកុសលចិត្ត**ន្តិ កាមវិតក្កាទិសហិតំ អកុសលចិត្តំ។ អកុសលចិត្តស្ស បវត្តិតុំ អប្បទានំ **និគ្គហោ**។ តំតំបដិក្ខេបវសេន វិនោទនំ **អភិនិប្បីឡនំ**។ វីរិយតាបេន វិក្ខម្ភនំ **អភិសន្តាបនំ**។ **សទរថោ**តិ សបរិឡាហោ។ **បធានេនា**តិ បទហនេន, កាយស្ស កិលមថុប្បាទកេន វីរិយេនាតិ អត្ថោ។ **វិទ្ធស្សា**តិ តុទស្ស។ **សតោ**តិ សមានស្ស។

៣៧៨. **សីសវេឋន**ន្តិ សីសំ រជ្ជុយា ពន្ធិត្វា ទណ្ឌកេន បរិវត្តកវេឋនំ។ **អរហន្តោ នាម ឯវរូបា ហោន្តី**តិ ឥមិនា យថាយំ, ឯវំ វិសញ្ញីភូតាបិ ហុត្វា វិហរន្តីតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**មតកសទិសា**”តិ, វេទនាប្បត្តា វិយ ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **សុបិនប្បដិគ្គហណតោ បដ្ឋាយា**តិ បដិសន្ធិគ្គហណេ សេតវារណសុបិនំ បស្សិត្វា ព្រាហ្មណេហិ ព្យាកតកាលតោ បដ្ឋាយ។

៣៧៩. ធម្មសរីរស្ស អរោគភាវេន សាធូតិ មរិសនិយោតិ **មារិសោ**, បិយាយនវចនមេតំ។ តេនាហ “**សម្បិយាយមានា**”តិអាទិ។ **អជជ្ជិត**ន្តិ ឯវំ អកុញ្ចិតំ ភការស្ស ជការាទេសំ កត្វា។ តេនាហ “**អភោជន**”ន្តិ។ **ឯវំ មា ករិត្ថា**តិ “លោមកូបេហិ អជ្ឈោហារេស្សាម អនុប្បវេសេស្សាមា”តិ យថា តុម្ហេហិ វុត្តំ, ឯវំ មា ករិត្ថ។ កស្មា? **យាបេស្សាមហ**ន្តិ អហញ្ច យាវទត្ថំ អាហារមត្តំ ភុញ្ជន្តោ យថា យាបេស្សាមិ, ឯវំ អាហារំ បដិសេវិស្សាមិ។

៣៨០-៨១. **ឯតាវ បរម**ន្តិ ឯត្តកំ បរមំ, ន ឥតោ បរំ ឱបក្កមិកទុក្ខវេទនាវេទិយនំ អត្ថីតិ អត្ថោ។ រញ្ញោ គហេតព្ពនង្គលតោ អញ្ញានិ សន្ធាយ “**ឯកេន ឩន**”ន្តិ វុត្តំ។ តំ សុវណ្ណបរិក្ខតំ, ឥតរានិ រជតបរិក្ខតានិ។ តេនាហ “**អមច្ចា ឯកេនូនអដ្ឋសតរជតនង្គលានី**”តិ។ អាឡារុទកសមាគមេ លទ្ធជ្ឈានានិ វដ្ដបាទកានិ, អានាបានសមាធិ បន កាយគតាសតិបរិយាបន្នត្តា សព្ពេសញ្ច ពោធិសត្តានំ វិបស្សនាបាទកត្តា “ពោធាយ មគ្គោ”តិ វុត្តោ។ **ពុជ្ឈនត្ថាយា**តិ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ, សព្ពស្សេវ វា ញេយ្យធម្មស្ស អភិសម្ពុជ្ឈនាយ ។ សតិយា អនុស្សរណកវិញ្ញាណំ **សតានុសារីវិញ្ញាណំ**។ កស្សា បន សតិយាតិ តំ ទស្សេតុំ “**នយិទ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

៣៨២. **បច្ចុបដ្ឋិតា**តិ តំតំវត្តករណវសេន បតិឧបដ្ឋិតា ឧបដ្ឋាយកា។ តេនាហ “**បណ្ណសាលា**”តិអាទិ។ **បច្ចយពាហុល្លិកោ**តិ បច្ចយានំ ពាហុល្លាយ បដិបន្នោ។ **អាវត្តោ**តិ បុព្ពេ បច្ចយគេធប្បហានាយ បដិបន្នោ, ឥទានិ តតោ បដិនិវត្តោ។ តេនាហ “**រសគិទ្ធោ...បេ.... អាវត្តោ**”តិ។ **ធម្មនិយាមេនា**តិ ធម្មតាយ។ តមេវ ធម្មតំ ទស្សេតុំ “**ពោធិសត្តស្សា**”តិអាទិមាហ។ **ពារាណសិមេវ** គន្ត្វាបិ ច សព្ពពុទ្ធានំ អវិជហិតធម្មចក្កបវត្តនដ្ឋានមេវ **អគមំសុ**។ បញ្ចវគ្គិយា កិរ វិសាខមាសស្ស អទ្ធមាសិយំ គតា។ តេនាហ “**តេសុ គតេសុ អឌ្ឍមាសំ កាយវិវេកំ លភិត្វា**”តិ។

៣៨៧. “អទ្ធាភោតោ គោតមស្ស សាវកាចិត្តភាវនានុយោគមនុយុត្តា វិហរន្តិ, នោ កាយភាវន”ន្តិ ឥមំ សន្ធាយាហ “**ឯកំ បញ្ហំ បុច្ឆិ**”ន្តិ។ **ឥមំ ធម្មទេសន**ន្តិ “អភិជានាមិ ខោ បនាហ”ន្តិអាទិកំ ធម្មទេសនំ។ **អសល្លីនោ** តណ្ហាទិដ្ឋិកិលេសានំ សមុច្ឆិន្នត្តា តេហិ សព្ពសោ ន លិត្តោ។ **អនុបលិត្តោ**តិ តស្សេវ វេវចនំ តណ្ហានន្ទិយា អភាវេន។ **គោចរជ្ឈត្តមេវា**តិ គោចរជ្ឈត្តសញ្ញិតេ ផលសមាបត្តិយា អារម្មណេ, និព្ពានេតិ អត្ថោ។ យំ សន្ធាយ បាឡិយំ “បុរិមស្មឹ សមាធិនិមិត្តេ”តិ វុត្តំ **សន្និសីទាបេមី**តិ ផលសមាបត្តិសមាធិនា អច្ចន្ត

សមាទានវសេន ចិត្តំ សម្មទេវ និសីទាបេមិ។ **បុព្ពាភោគេនា**តិ សមាបជ្ជនតោ បុព្ពេ បវត្តអាភោគេន។ **បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ សមាបជ្ជនក្ខណំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា។ តេនាហ “**សាធុការ...បេ.... អវិច្ឆិន្នេយេវា**”តិ។ ឯវមស្ស បរិច្ឆិន្នកាលសមាបជ្ជនំ យថាបរិច្ឆិន្នកាលំ វុដ្ឋានញ្ច ពុទ្ធានំ ន ភារិយំ វសីភាវស្ស តថាសុប្បគុណភាវតោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ពុទ្ធានំ ហី**”តិអាទិ។ ធម្មសម្បដិគ្គាហកានំ **អស្សាសវារេ** វា។ តទា ហិ ទេសិយមានំ ធម្មំ ឧបធារេតុំ ន សក្កោន្តិ, តស្មា តស្មិំ ខណេ ទេសិតទេសនា និរត្ថកា សិយា។ ន ហិ ពុទ្ធានំ និរត្ថកា កិរិយា អត្ថិ។

ឱកប្បនីយមេតន្តិ “តស្សា ឯវ កថាយា”តិអាទិនា វុត្តំ អតិវិយ អច្ឆរិយគតំ អដ្ឋុប្បត្តិំ សុត្វា ឦទិសី បដិបត្តិ សម្មាសម្ពុទ្ធស្សេវ ហោតីតិ ឧបវាទវសេន វទតិ, ន សភាវេន។ តេនាហ “**សត្ថុរិ បសាទមត្តម្បិ ន ឧប្បន្ន**”ន្តិ។ **កាយទរថោ**តិ បច្ចយវិសេសវសេន រូបកាយស្ស បរិស្សមាការោ។ **ឧបាទិន្នកេ**តិ ឥន្ទ្រិយពទ្ធេ។ **អនុបាទិន្នកេ**តិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធេ។ **វិកសន្តិ** សូរិយរស្មិសម្ផស្សេន។ តទភាវេន **មកុលានិ ហោន្តិ។ កេសញ្ចិ** តិន្តិនិកាទិរុក្ខានំ ។ **បតិលីយន្តិ** និស្សយរូបធម្មអវិប្ផារិកតាយ។ អរូបធម្មតាយ បញ្ចវិញ្ញាណានញ្ចេវ កិរិយាមយវិញ្ញាណានញ្ច អប្បវត្តិសញ្ញិតា អវិប្ផារិកតា ហោតិ, យត្ថ និទ្ទាសមញ្ញា។ តេនាហ “**ទរថវសេន ភវង្គសោតញ្ច ឥធ និទ្ទាតិ អធិប្បេត**”ន្តិ។ តត្ថ **ទរថវសេនា**តិ ទរថវសេនេវ, ន ថិនមិទ្ធវសេនាតិ អវធារណំ អវធារណផលញ្ច និទ្ទារេតព្ពំ។ **តំ សន្ធាយា**តិ កាយស្ស ទរថសង្ខាតសរីរគិលានហេតុកំ និទ្ទំ សន្ធាយ។ សរីរគិលានញ្ច ភគវតោ នត្ថីតិ ន សក្កា វត្តុំ “បិដ្ឋិ មេ អាគិលាយតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣០០; ម. និ. ២.២២; ចូឡវ. ៣៤៥) វចនតោ។ **សម្មោហវិហារស្មិ**ន្តិ បច្ចត្តេ ឯតំ ភុម្មវចនន្តិ អាហ “**សម្មោហវិហារោតិ វទន្តី**”តិ, **សម្មោហវិហារស្មី** វា បរិយាបន្នំ ឯតំ វទន្តិ, យទិទំ ទិវា និទ្ទោក្កមនន្តិ យោជនា។

៣៨៩. ឧបនីតេហីតិ ទោសមត្តំ និន្ទាបថំ ឧបនីតេហិ។ **អភិនន្ទិត្វា**តិ សម្បិយាយិត្វា។ តេនាហ “**ចិត្តេន សម្បដិច្ឆន្តោ**”តិ។ **អនុមោទិត្វា**តិ “សាធុ សាធូ”តិ ទេសនាយ ថោមនវសេន អនុមោទិត្វា។ តេនាហ “**វាចាយបិ បសំសន្តោ**”តិ។ **សម្បត្តេ កាលេ**តិ បព្ពជ្ជាយោគ្គេ កាលេ អនុប្បត្តេ។

គណំ វិនោទេត្វាតិ គណំ អបនេត្វា គណបលិពោធំ ឆិន្ទិត្វា។ **បបញ្ច**ន្តិ អវសេសកិលេសំ។ “**បុញ្ញវា រាជបូជិតោ**”តិ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**តស្មិញ្ហិ កាលេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ ឆន្ទវាសហរណេន **ឧបោសថកម្មំ ករោន្តោ**។

សកលំ រត្តិំ ពុទ្ធគុណានំយេវ កថិតត្តា ថេរស្ស ញាណំ ទេសនាវិភវញ្ច វិភាវេន្តោ អាហ “**ឯត្តកាវ, ភន្តេ, ពុទ្ធគុណា**”តិ។ ឥមាយ, ភន្តេ, តុម្ហាកំ ធម្មកថាយ អនវសេសតោ ពុទ្ធគុណា កថិតា វិយ ជាយន្តិ, ឯវំ សន្តេបិ អនន្តាបរិមេយ្យាវ តេ, កឹ ឥតោ បរេបិ វិជ្ជន្តេវាតិ ថេរំ តត្ថ សីហនាទំ នទាបេតុកាមោ អាហ “**ឧទាហុ អញ្ញេបិ អត្ថី**”តិអាទិ។ វជ្ជស្ស បទេសិកត្តា, យថាវុត្តសុភាសិតស្ស ច អនគ្ឃត្តា វុត្តំ “**អយំ មេ ទុក្កតបណ្ណាការោ**”តិ។ **តិយោជនសតិក**ន្តិ ឥទំ បរិក្ខេបវសេន វុត្តំ, តញ្ច ខោ មនុស្សានំ បរិភោគវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

មហាសច្ចកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. ចូឡតណ្ហាសង្ខយសុត្តវណ្ណនា

៣៩០. តត្រាតិ តស្មិំ បុព្ពារាមមិគារមាតុបាសាទានំ អត្ថវិភាវនេ **អយំ** ឥទានិ វុច្ចមានា **អនុបុព្ពី កថា។ មណីន**ន្តិ ឯត្ថ បទុមរាគមណីនំ អធិប្បេតត្តា អាហ “**អញ្ញេហិ ចា**”តិ។ តេន ឥន្ទនីលាទិមណីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ នីលបីតលោហិតោទាតមញ្ជិដ្ឋបភស្សរកពរវណ្ណវសេន **សត្តវណ្ណេហិ**។

តណ្ហា សព្ពសោ ខីយន្តិ ឯត្ថាតិ **តណ្ហាសង្ខយោ** (អ. និ. ដី. ៣.៧.៦១), តស្មិំ។ **តណ្ហាសង្ខយេ**តិ ច វិសយេ ឥទំ ភុម្មន្តិ អាហ “**តំ អារម្មណំ កត្វា**”តិ។ **វិមុត្តចិត្តតាយា**តិ សព្ពសំកិលេសេហិ វិមុត្តចិត្តតាយ។ អបរភាគបដិបទា នាម អរិយសច្ចាភិសមយោ, សា សាសនចារិគោចរា បច្ចត្តំ វេទិតព្ពតោតិ អាហ “**បុព្ពភាគប្បដិបទំ សំខិត្តេន ទេសេថាតិ បុច្ឆតី**”តិ។ អកុប្បធម្មតាយ ខយវយសង្ខាតំ អន្តំ អតីតាតិ អច្ចន្តា, សោ ឯវ អបរិហានសភាវត្តា អច្ចន្តា និដ្ឋា ឯតស្សាតិ **អច្ចន្តនិដ្ឋោ**។ តេនាហ “**ឯកន្តនិដ្ឋោ សតតនិដ្ឋោតិ អត្ថោ**”តិ។ ន ហិ បដិវិទ្ធស្ស លោកុត្តរធម្មស្ស ទស្សនំ កុប្បនំ នាម អត្ថិ។ អច្ចន្តមេវ ចតូហិ យោគេហិ ខេមោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **អច្ចន្តយោគក្ខេមី**។ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស វុសិតត្តា, តស្ស ច អបរិហានសភាវត្តា អច្ចន្តំ ព្រហ្មចារីតិ **អច្ចន្តព្រហ្មចារី**។ តេនាហ “**និច្ចព្រហ្មចារីតិ អត្ថោ**”តិ។ **បរិយោសាន**ន្តិ ព្រហ្មចរិយស្ស បរិយោសានំ។

វេគាយតីតិ តុរិតាយតិ។ **សល្លក្ខេសី**តិ ចិន្តេសិ, អត្តនា យថា សុតាយ សត្ថុ ទេសនាយ អនុស្សរណវសេន ឧបធារេសិ។ **អនុគ្គណ្ហិត្វាវា**តិ អត្ថវិនិច្ឆយវសេន អនុគ្គហេត្វា ឯវ។ ឆសុ ទ្វារេសុ និយុត្តាតិ **ឆទ្វារិកា**, តេហិ។

បញ្ចក្ខន្ធាតិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា។ សក្កាយសព្ពញ្ញិ សន្ធាយ ឥធ **“សព្ពេ ធម្មា”**តិ វុត្តំ វិបស្សនាវិសយស្ស អធិប្បេតត្តា, តស្មា អាយតនធាតុយោបិ តគ្គតិកា ឯវ ទដ្ឋព្ពា។ តេនាហ ភគវា “នាលំ អភិនិវេសាយា”តិ។ **ន យុត្តា អភិនិវេសាយ** “ឯតំ មម, ឯសោ មេ អត្តា”តិ អជ្ឈោសានាយ។ “អលមេវ និព្ពិន្ទិតុំ អលំ វិរជ្ជិតុ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២៧២; សំ. និ. ២.១២៤-១២៥, ១២៨, ១៣៤, ១៤៣) វិយ **អលំ**-សទ្ទោ យុត្តត្ថោបិ ហោតីតិ អាហ **“ន យុត្តា”**តិ។ **សម្បជ្ជន្តី**តិ ភវន្តិ។ យទិបិ “តតិយា, ចតុត្ថី”តិ ឥទំ វិសុទ្ធិទ្វយំ អភិញ្ញាបញ្ញា, តស្សា បន សប្បច្ចយនាមរូបទស្សនភាវតោ, សតិ ច បច្ចយបរិគ្គហេ សប្បច្ចយត្តា (នាមរូបស្ស អនិច្ចតា, អនិច្ចំ ទុក្ខំ, ទុក្ខញ្ច អនត្តាតិ អត្ថតោ) លក្ខណត្តយំ សុបាកដមេវ ហោតីតិ អាហ **“អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តាតិ ញាតបរិញ្ញាយ អភិជានាតី”**តិ។ **តថេវ តីរណបរិញ្ញាយា**តិ ឥមិនា អនិច្ចាទិភាវេន នាលំ អភិនិវេសាយាតិ នាមរូបស្ស ឧបសំហរតិ, ន អភិញ្ញាបញ្ញានំ សម្ភារធម្មានំ។ បុរិមាយ ហិ អត្ថតោ អាបន្នលក្ខណត្តយំ គណ្ហាតិ សលក្ខណសល្លក្ខណបរត្តា តស្សា, ទុតិយាយ សរូបតោ តស្សា លក្ខណត្តយារោបនវសេន សម្មសនភាវតោ។ ឯកចិត្តក្ខណិកតាយ អភិនិបាតមត្តតាយ ច **អប្បមត្តកម្បិ**។ រូបបរិគ្គហស្ស ឱឡារិកភាវតោ **អរូបបរិគ្គហំ ទស្សេតិ**។ ទស្សេន្តោ ច វេទនាយ អាសន្នភាវតោ, វិសេសតោ សុខសារាគិតាយ, ភវស្សាទគធិតមានសតាយ ច **សក្កស្ស វេទនាវសេន និព្ពត្តេត្វា ទស្សេតិ**។

ឧប្បាទវយដ្ឋេនាតិ ឧទយព្ពយសភាវេន ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈនេន។ **អនិច្ចា**តិ អទ្ធុវា។ អនិច្ចលក្ខណំ អនិច្ចតា ឧទយវយតា។ **តស្មា**តិ យស្មា បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ខយតោ វយតោ ទស្សនញាណំ អនិច្ចានុបស្សនា, តំសមង្គី ច បុគ្គលោ អនិច្ចានុបស្សី , តស្មា។ **ខយវិរាគោ**តិ ខយសង្ខាតោ វិរាគោ សង្ខារានំ បលុជ្ជនា។ យំ អាគម្ម សព្ពសោ សង្ខារេហិ វិរជ្ជនា ហោតិ, តំ និព្ពានំ **អច្ចន្តវិរាគោ។ និរោធានុបស្សិម្ហិបី**តិ និរោធានុបស្សិបទេបិ។ **“ឯសេវ នយោ”**តិ អភិទិសិត្វា តំ ឯកទេសេន វិវរន្តោ **“និរោធោបិ ហិ…បេ…. ទុវិធោយេវា”**តិ អាហ។ សព្ពាសវសំវរេ វុត្តវោស្សគ្គោវ ឥធ “បដិនិស្សគ្គោ”តិ វុត្តោតិ ទស្សេន្តោ **“បដិនិស្សគ្គោ វុច្ចតិ វោស្សគ្គោ”**តិអាទិមាហ។ **បរិច្ចាគវោស្សគ្គោ** វិបស្សនា។ បក្ខន្ទនវសេន អប្បនតោ **បក្ខន្ទនវោស្សគ្គោ** មគ្គោ អញ្ញស្ស តទភាវតោ។ **សោ**តិ មគ្គោ។ **អារម្មណតោ**តិ កិច្ចសាធនវសេន អារម្មណករណតោ។ ឯវញ្ហិ មគ្គតោ អញ្ញេសំ និព្ពានារម្មណានំ បក្ខន្ទនវោស្សគ្គាភាវោ សិទ្ធោ ហោតិ។ បរិច្ចជនេន បក្ខន្ទនេន ចាតិ **ទ្វីហិបិ វា ការណេហិ**។ សព្ពេសំ ខន្ធានំ វោស្សជ្ជនំ តប្បដិពទ្ធសំកិលេសប្បហានេន ទដ្ឋព្ពំ។ **ចិត្តំ បក្ខន្ទតី**តិ មគ្គសម្បយុត្តំ ចិត្តំ សន្ធាយាហ។ **ឧភយម្បេតំ** វោស្សជ្ជនំ។ **តទុភយសមង្គី**តិ វិបស្សនាសមង្គី មគ្គសមង្គី ច។ “អនិច្ចានុបស្សនាយ និច្ចសញ្ញំ បជហតី”តិអាទិវចនតោ (បដិ. ម. ១.៥២) យថា វិបស្សនាយ កិលេសានំ បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ លព្ភតិ, ឯវំ អាយតឹ តេហិ កិលេសេហិ ឧប្បាទេតព្ពខន្ធានម្បិ បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ វត្តព្ពោ, បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ បន មគ្គេ លព្ភមានាយ ឯកន្តការណភូតាយ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាយ វសេន វេទិតព្ពោ, មគ្គេ បន តទុភយម្បិ ញាយាគតមេវ និប្បរិយាយតោវ លព្ភមានត្តា។ តេនាហ **“តទុភយសមង្គី បុគ្គលោ”**តិអាទិ។

បុច្ឆន្តស្ស អជ្ឈាសយវសេន “ន កិញ្ចិ លោកេ ឧបាទិយតី”តិ ឯត្ថ កាមុបាទានវសេន ឧបាទិយនំ បដិក្ខិបីយតីតិ អាហ **“តណ្ហាវសេន ន ឧបាទិយតី”**តិ។ តណ្ហាវសេន វា អសតិ ឧបាទិយនេ ទិដ្ឋិវសេន ឧបាទិយនំ អនវកាសមេវាតិ **“តណ្ហាវសេន”**ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **ន បរាមសតី**តិ នាទិយតិ, ទិដ្ឋិបរាមាសវសេន វា “និច្ច”ន្តិអាទិនា **ន បរាមសតិ។ សំខិត្តេនេវ ខិប្បំ កថេសី**តិ តស្ស អជ្ឈាសយវសេន បបញ្ចំ អកត្វា កថេសិ។

៣៩១. អភិសមាគន្ត្វាតិ អភិមុខញាណេន ញេយ្យំ សមាគន្ត្វា យាថាវតោ វិទិត្វា។ តេនាហ **“ជានិត្វា”**តិ។ **យថាបរិសវិញ្ញាបកត្តា**តិ យថាបរិសំ ធម្មសម្បដិគ្គាហិកាយ មហតិយា, អប្បកាយ វា បរិសាយ អនុរូបមេវ វិញ្ញាបនតោ។ **បរិយន្តំ ន និច្ឆរតី**តិ ន បវត្តតិ។ **មា និរត្ថកា អគមាសី**តិ ឥទំ ធម្មតាវសេន វុត្តំ, ន សត្ថុ អជ្ឈាសយវសេន។ ឯកញ្ហេតំ សត្ថុ វចីឃោសស្ស អដ្ឋសុ អង្គេសុ, យទិទំ បរិសបរិយន្តតា។ **ឆិទ្ទវិវរោកាសោ**តិ ឆិទ្ទភូតោ, វិវរភូតោ វា ឱកាសោបិ នត្ថិ, ភគវតោ សទ្ទាសវនការណំ វុត្តមេវ។ **តស្មា**តិ យថាវុត្តការណតោ។

បញ្ច អង្គានិ ឯតស្សាតិ បញ្ចង្គំ, បញ្ចង្គំ ឯវ **បញ្ចង្គិកំ**។ មហតីអាទិ វីណាវិសេសោបិ អាតតមេវាតិ **“ចម្មបរិយោនទ្ធេសូ”**តិ វិសេសិតំ។ **ឯកតលំ** កុម្ភថូណទទ្ទរាទិ។ ចម្មបរិយោនទ្ធំ ហុត្វា តន្តិពទ្ធំ **អាតតវិតតំ**។ តេនាហ **“តន្តិពទ្ធបណវាទិ”**តិ។ គោមុខីអាទីនម្បិ ឯត្ថេវ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **វំសាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សង្ខសិង្គាទីនំ សង្គហោ។ **សម្មាទី**តិ សម្មតាឡកំសតាឡសិលាសលាកតាឡាទិ។ តត្ថ **សម្មតាឡំ** នាម ទណ្ឌមយតាឡំ។ **កំសតាឡំ** លោហមយំ។ សិលាយ អយោបត្តេន ច វាទនតាឡំ **សិលាសលាកតាឡំ។ សមប្បិតោ**តិ សម្មា អប្បិតោ ឧបេតោ។ តេនាហ **“ឧបគតោ”**តិ។ ឧបដ្ឋានវសេន បញ្ចហិ តូរិយសតេហិ ឧបេតោ។ ឯវំភូតោ ច យស្មា តេហិ ឧបដ្ឋិតោ សមន្នាគតោ នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **“សមង្គីភូតោតិ តស្សេវ វេវចន”**ន្តិ។ **បរិចារេតី**តិ បរិតោ ចារេតិ។ កានិ បន ចារេតិ, កថំ វា ចារេតីតិ អាហ **“សម្បត្តី…បេ…. ចារេតី”**តិ។ តត្ថ **តតោ តតោ**តិ តស្មឹ តស្មឹ វាទិតេ តត្ថ តត្ថ ច វាទកជនេ។ **អបនេត្វា**តិ វាទកជនេ និសេធេត្វា។ តេនាហ **“និស្សទ្ទានិ ការាបេ**

ត្វា”តិ។ **ទេវចារិកំ គច្ឆតិយេវ** ទេវតានំ មនុស្សានញ្ច អនុកម្បាយ។ ស្វាយមត្ថោ **វិមានវត្ថូហិ** (វិ. វ. ១) ទីបេតព្ពោ។

៣៩២. **អប្បេវ សកេន ករណីយេនា**តិ មារិស, មោគ្គល្លាន, មយំ សកេន ករណីយេន អប្បេវ ពហុកិច្ចាបិ ន ហោម។ **អបិច ទេវានំយេវា**តិ អបិច ខោ បន ទេវានំយេវ តាវតឹសានំ ករណីយេន វិសេសតោ ពហុកិច្ចាតិ អត្ថយោជនា។ កុម្មដ្ឋកទេវតានម្បិ កេចិ អដ្ឋា សក្កេន វិនិច្ឆិតព្ពា ហោន្តីតិ អាហ “**បថវិតោ បង្គាយា**”តិ។ **និយមេន្តោ**តិ អវធារេន្តោ។ តំ បន ករណីយំ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**ទេវានំ ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តាសន្តិ** ទេវធីតុទេវបុត្តបាទបរិចារិកានំ។ **មណ្ឌនបសាធនការិកា**តិ មណ្ឌនបសាធនសំវិធាយិកា។ **អដ្ដករណំ នត្ថិ** សំសយស្សេវ អភាវតោ។

យន្តិ សវនុគ្គហណាទិវសេន សុបរិចិតម្បិ យំ អត្ថជាតំ។ **ន ទិស្សតិ**, បញ្ញាចក្ខុនោ សព្ពសោ ន បដិភាតីតិ អត្ថោ។ **កេចី**តិ សារសមាសាចរិយា។ **សោមនស្សសំវេគ**ន្តិ សោមនស្សសមុដ្ឋានំ សំវេគំ, ន ចិត្តសន្តាសំ។

សមុបព្យូឡ្ហោតិ យុជ្ឈនវសេន សហបតិតោ សមោគាឡ្ហោ។ ឯវំភូតោ ច យស្មា សម្ពហវសេន សម្បិណ្ឌិតោ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**សន្និបតិតោ រាសិភូតោ**”តិ។ **អនន្តរេ អត្តភាវេ**តិ ឥទំ ទុតិយំ សក្កត្តភាវំ តតោ អនន្តរាតីតេន សក្កត្តភាវេន សក្កត្តភាវសាមញ្ញតោ ឯកមិវ កត្វា គហណវសេន វុត្តំ, អញ្ញថា “តតិយេ អត្តភាវេ”តិ វត្តព្ពំ សិយា។ មឃត្តភាវោ ហិ ឥតោ តតិយោតិ។ អថ វា យស្មឹ អត្តភាវេ សោ ទេវាសុរសង្គាមោ អហោសិ, តស្ស អនន្តរត្តា មឃត្តភាវស្ស វុត្តំ “**អនន្តរេ អត្តភាវេ**”តិ។ សត្តានំ ហិតេសិតាយ មាតាបិតុឧបដ្ឋានាទិនា ចរិយាហិ **ពោធិសត្តចរិយា វិយស្ស ចរិយា អហោសិ។ សត្ត វតបទានី**តិ សត្ត វតកោដ្ឋាសេ។

មហាបានន្តិ មហន្តំ សុរាបានំ។ **គណ្ឌបាន**ន្តិ គណ្ឌសុរាបានំ, អធិមត្តបានន្តិ អត្ថោ។ **បរិហរមានា**តិ បរិវារេន្តា។ **វេទិកាបាទា**តិ សិនេរុស្ស បរិយន្តេ វេទិកាបរិក្ខេបា។ **បញ្ចសុ ឋានេសូ**តិ បញ្ចសុ បរិភណ្ឌដ្ឋានេសុ នាគសេនាទីហិ **អារក្ខំ ឋបេសិ**។

៣៩៣. **រាមណេយ្យក**ន្តិ រមណីយភាវំ។ **មសារគល្លត្ថម្ភេ**តិ កពរមណិមយេ ថម្ភេ។ **សុវណ្ណាទិមយេ យដកេ**តិ “រជតត្ថម្ភេសុ សុវណ្ណមយេ, សុវណ្ណត្ថម្ភេសុ រជតមយេ”តិអាទិនា សុវណ្ណាទិមយេ យដកេ វាឡរូបកានិ ច។ បពាឡ្ហមត្តោតិ **បមត្តោ**។ តេនាហ “**អតិវិយ មត្តោ**”តិ។ **នាដកបរិវារេនា**តិ អច្ឆរាបរិវារេន។

អច្ឆរិយព្ភុតន្តិ បទទ្វយេនបិ វិម្ហយនាការោវ វុត្តោ, តស្មា សញ្ជាតំ អច្ឆរិយព្ភុតំ វិម្ហយនាការោ ឯតេសន្តិ **សញ្ជាតអច្ឆរិយអព្ភុតា**, តថា បវត្តចិត្តុប្បាទា។ អច្ឆរិយព្ភុតហេតុកា សញ្ជាតា តុដ្ឋិ ឯតេសន្តិ **សញ្ជាតតុដ្ឋិនោ។ សំវិគ្គ**ន្តិ សញ្ជាតសំវេគំ។ ស្វាយំ សំវេគោ យស្មា បុរិមាវត្ថាយ ចិត្តស្ស ចលនំ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**ចលិត**”ន្តិ។

៣៩៤. **តមំ វិនោទិត**ន្តិ បាដិហារិយទស្សនេន “អហោ ថេរស្ស ឥទ្ធានុភាវោ”តិ សម្មាបដិបត្តិយំ សញ្ជាតពហុមានោ, ឦទិសំ នាម សាសនំ លភិត្វាបិ មយំ និរត្ថកេន ភោគមទេន សម្មត្តា ភវាមាតិ យោនិសោមនសិការុប្បាទនេន សម្មោហតមំ វិនោទិតំ វិធមិតំ។ **ឯតេ**តិ មហាថេរោ សក្កោ ចាតិ តេ ទ្វេបិ សមានព្រហ្មចរិយតាយ **សព្រហ្មចារិនោ**។

៣៩៥. **បញ្ញាតាន**ន្តិ បាកដានំ ចាតុមហារាជ-សុយាម-សន្តុសិត-បរនិម្មិតវសវត្តិមហាព្រហ្មានំ អញ្ញតរោ, ន យេសំ កេសញ្ចីតិ អធិប្បាយោ។ អារទ្ធធម្មវសេនេវ បរិយោសាបិតត្តា **យថានុសន្ធិនាវ និដ្ឋបេសិ**។

ចូឡតណ្ហាសង្ខយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. មហាតណ្ហាសង្ខយសុត្តវណ្ណនា

៣៩៦. **លទ្ធិមត្ត**ន្តិ មិច្ឆាគាហមត្តំ, ន ទិដ្ឋាភិនិវេសោ។ **សស្សតទិដ្ឋី**តិ និច្ចាភិនិវេសោ។ **សោ**តិ អរិដ្ឋោភិក្ខុ។ កថេត្វា សមោធានេន្តន្តិ យោជនា។ **សមោធានេន្ត**ន្តិ ច និគមេន្តន្តិ អត្ថោ។ **តត្ថ តត្ថេវា**តិ តេសុ តេសុ ឯវ ភវេសុ **និរុជ្ឈន្តិ**, ន ភវន្តរំ សង្កមន្តិ។ **វិញ្ញាណំ បន** អភិន្នសភាវំ អនញ្ញន្តិ អធិប្បាយោ។ **ឥធលោកតោ**តិ ឥមស្មា អត្តភាវា។ **បរលោក**ន្តិ បរភវសញ្ញិតំ អត្តភាវំ។ **សន្ធាវតី**តិ និច្ចតាយ កេនចិ អសម្ពទ្ធំ វិយ គច្ឆតិ។ តេន ឥធលោកតោ បរលោកគមនមាហ។ **សំសរតី**តិ ឥមិនា បរលោកតោ ឥធាគមនំ។ **សន្ធាវតី**តិ វា ភវន្តរសង្កមនមាហ។ **សំសរតី**តិ តត្ថ តត្ថ អបរាបរសញ្ចរណំ។

“បច្ចយេ សតិ ភវតី”តិអាទិនា វិញ្ញាណស្ស អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច បដិច្ចសមុប្បន្នភាវំ ទស្សេន្តោ សស្សតភាវំ បដិក្ខិបតិ។ **ពុទ្ធេន អកថិតំ កថេសី**តិ ឥមិនា “យំ អភាសិតំ អលបិតំ តថាគតេន, តំ ភាសិតំ លបិតំ តថាគតេនាតិ ទីបេតី”តិ (ចូឡវ. ៣៥២, ៣៥៣) ឥមស្មឹ ភេទករវត្ថុស្មឹ សន្ធិស្សតីតិ ទស្សេតិ។ **ជិនចក្កេ បហារំ ទេតី**តិ “តទេវិទំ វិញ្ញាណំ...បេ.... អនញ្ញ”ន្តិ និច្ចតំ បដិជានន្តោ – “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា (ធ. ប. ២៧៧), រូបំ, ភិក្ខវេ, អនិច្ច”ន្តិ (សំ. និ. ៣.៩៣-៩៤) ច អាទិនយប្បវត្តេ សត្ថុ ធម្មចក្កេ ខីលំ ឧប្បាទេន្តោ បហារំ ទេតិ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន អនិច្ចន្តិ ទិដ្ឋំ បវេទិតញ្ច វិញ្ញាណំ និច្ចន្តិ បដិជានន្តោ **វេសារជ្ជញាណំ បដិពាហតិ។ សោតុកាមំ ជន**ន្តិ អរិយធម្មាធិគមស្ស ឯកន្តឧបាយភូតំ វិបស្សនាមគ្គំ សោតុកាមំ ជនំ និច្ចគ្គាហបគ្គណ្ហនេន **វិសំវាទេតិ**។ តតោ ឯវ **អរិយបថេ** អរិយធម្មវីថិយំ តស្សា បដិក្ខិបនេន **តិរិយំ និបតិត្វា**។

៣៩៨. វិញ្ញាណសីសេន អត្តនា គហិតំ អត្តានំ វិភាវេន្តោ **“យ្វាយំ, ភន្តេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វទោ វេទេយ្យោ**តិអាទយោ សស្សតទិដ្ឋិយា ឯវ អភិនិវេសាការា។ វទតីតិ **វទោ**, វចីកម្មស្ស ការកោតិ អត្ថោ។ ឥមិនា ហិ ការកភាវុបាយិកសត្តានំ ហិតសុខាវហោធនសមត្ថតំ អត្តនោ ទស្សេតិ។ វេទិយោវ **វេទេយ្យោ**, ជានាតិ អនុភវតិ ចាតិ អត្ថោ។ ព្លទិសានញ្ហិ បទានំ ពហុលា កត្តុសាធនតំ សទ្ទវិទូ មញ្ញន្តិ។ **វេទយតី**តិ តំ តំ អនុភវិតព្ពំ អនុភវតិ។ **តហិំ តហិ**ន្តិ តេសុ តេសុ ភវយោនិគតិឋិតិសត្តាវាសសត្តនិកាយេសុ។

៣៩៩. តំ វាទំ បគ្គយ្ហ ឋិតត្តា សាតិស្ស ឆិន្នបច្ចយតា អវិរូឡ្ហធម្មតា ច វេទិតព្ពា។ **ហេដ្ឋា**តិ អលគទ្ទសុត្តសំវណ្ណនំ (ម. និ. អដ្ឋ. ២.២៣៦-២៣៧) សន្ធាយាហ។ បរតោ **ហេដ្ឋា**តិ វុត្តដ្ឋានេបិ ឯសេវ នយោ។ **បាដិយេក្កោ អនុសន្ធី**តិ តីហិបិ អនុសន្ធីហិ អវោមិស្សោ វិសុំយេវេកោ អនុសន្ធិ។ ននុ ចាយម្បិ សាតិស្ស អជ្ឈាសយវសេន បវត្តិតត្តា អជ្ឈាសយានុសន្ធិយេវាតិ? ន, និយ្យានមុខេន អប្បវត្តត្តា។ និយ្យានញ្ហិ បុរក្ខត្វា បុច្ឆាទិវសេន បវត្តា ឥតរា ទេសនាបុច្ឆានុសន្ធិអាទយោ។ ឥធ តទភាវតោ វុត្តំ **“បាដិយេក្កោ អនុសន្ធី”**តិ។ **បរិសាយ លទ្ធឹ សោធេន្តោ**តិ យាទិសី សាតិស្ស លទ្ធិ, តទភាវទស្សនវសេន បរិសាយ លទ្ធឹ សោធេន្តោ, បរិសាយ លទ្ធិ សោធនេនេវ សាតិ គណតោ និស្សារិតោ នាម ជាតោ។

៤០០. **យំ យទេវា**តិ ឥទំ យទិបិ អវិសេសតោ បច្ចយធម្មគ្គហណំ, “វិញ្ញាណន្ទេវ សង្ខ្យំ គច្ឆតី”តិ បន វុត្តត្តា តំតំវិញ្ញាណស្ស សមញ្ញានិមិត្តបច្ចយជាតំ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេន វុត្តំ បាឡិយំ – “ចក្ខុវិញ្ញាណន្ទេវ សង្ខ្យំ គច្ឆតី”តិអាទិ។ អថ វា តំតំទ្វារនិយតំ ឥតរម្បិ សព្ពំ តស្ស តស្ស វិញ្ញាណស្ស បច្ចយជាតំ ឥធ “យំ យទេវា”តិ គហិតំ, តត្ថ បន យំ អសាធារណំ, តេន សមញ្ញាតិ “ចក្ខុវិញ្ញាណន្ទេវា”តិអាទិ វុត្តំ។ **ទ្វារសង្កន្តិយា អភាវ**ន្តិ វិញ្ញាណស្ស ទ្វារន្តរសង្កមនស្ស អភាវំ។ ស្វាយំ ឱឡារិកនយេន មន្ទពុទ្ធីនំ សុខាវពោធនត្ថំ នយទស្សនវសេន វុត្តោ។ ន ហិ កទាចិ បច្ចុប្បន្នំ វិញ្ញាណំ វិគច្ឆន្តំ អនន្តរវិញ្ញាណំ សង្កមតិ អនន្តរាទិបច្ចយាលាភេ តស្ស អនុប្បជ្ជនតោ។

ឯវមេវាតិ យថា អគ្គិ ឧបាទានំ បដិច្ច ជលន្តោ អនុបាទានោ តត្ថេវ និព្ពាយតិ, ន កត្ថចិ សង្កមតិ, ឯវមេវ។ **“បច្ចយវេកល្លេន តត្ថេវ និរុជ្ឈតី”**តិ កស្មា វុត្តំ, ន ហេត្ថ អនុប្បាទនិរោធោ ឥច្ឆិតោ តាទិសស្ស និរោធស្ស ឥធ អនធិប្បេតត្តា, អថ ខោ ខណនិរោធោ, សោ ច សាភាវិកត្តា ន បច្ចយវេកល្លហេតុកោ? សច្ចមេតំ, តំតំទ្វារិកស្ស បន វិញ្ញាណស្ស ទ្វារន្តរំ អសង្កមិត្វា តត្ថ តត្ថេវ និរុជ្ឈនំ ឥធាធិប្បេតំ។ យេសញ្ច បច្ចយានំ វសេន ទ្វារន្តរិកវិញ្ញាណេន ភវិតព្ពំ, តេសំ តទភាវតោ បច្ចយវេកល្លគ្គហណំ, តស្មា បច្ចយវេកល្លេន ន សោតាទីនិ សង្កមិត្វា សោតវិញ្ញាណន្តិអាទិ សង្ខ្យំ គច្ឆតីតិ យោជនា។ ឯតេន យំ វិញ្ញាណំ ចក្ខុរូបាទិបច្ចយសាមគ្គិយា វសេន ចក្ខុវិញ្ញាណសង្ខ្យំ គច្ឆតិ, តត្ថ តត្ថេវ និរុជ្ឈតិ តាវកាលិកភាវតោ, តស្ស បន សោតសទ្ទាទិបច្ចយាភាវតោ កុតោ សោតវិញ្ញាណាទិសមញ្ញា, ឯវមប្បវត្តិតោ តស្ស កុតោ សង្កមោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ **វិញ្ញាណប្បវត្តេ**តិ វិញ្ញាណប្បវត្តិយំ។ **ទ្វារសង្កន្តិមត្ត**ន្តិ ទ្វារន្តរសង្កមនមត្តម្បិ ន វទាមិ តត្ថ តត្ថេវ ភិជ្ជនតោ បច្ចយស្ស ឧប្បាទវន្តតោ សតិ ច ឧប្បាទេ អវស្សំភាវី និរោធោតិ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន អនិច្ចតា ទីបិតា ហោតីតិ។

៤០១. “បដិច្ចសមុប្បន្នំ វិញ្ញាណំ វុត្តំ មយា, អញ្ញត្រ បច្ចយា នត្ថិ វិញ្ញាណស្ស សម្ភវោ”តិ បាឡិយា អន្វយតោ ច ព្យតិរេកតោ ច វិញ្ញាណស្ស សង្ខតតាវ ទស្សិតាតិ អាហ **“សប្បច្ចយភាវំ ទស្សេត្វា”**តិ។ ហេតុបច្ចយេហិ ជាតំ និព្ពត្តំ “ភូត”ន្តិ ឥធាធិប្បេតំ, តំ អត្ថតោ បញ្ចក្ខន្ធា តព្ពិនិមុត្តស្ស សប្បច្ចយស្ស អភាវតោ, យញ្ច ខន្ធបញ្ចកំ អត្តនោ តេសញ្ច ភិក្ខូនំ, តំ “ភូតមិទ”ន្តិ ភគវា អវោចាតិ អាហ **“ឥទំ ខន្ធបញ្ចក”**ន្តិ។ អត្តនោ ផលំ អាហរតីតិ អាហារោ, បច្ចយោ។ សម្ភវតិ ឯតស្មាតិ សម្ភវោ, អាហារោ សម្ភវោ ឯតស្សាតិ **អាហារសម្ភវំ**។ តេនាហ **“បច្ចយសម្ភវ”**ន្តិ។ **តស្ស បច្ចយស្ស និរោធា**តិ យេន អវិជ្ជាទិនា បច្ចយេន ខន្ធបញ្ចកំ សម្ភវតិ, តស្ស បច្ចយស្ស អនុប្បាទនិរោធា។ ខណនិរោធោ បន ការណនិរបេក្ខោ។

នោស្សូតិ សំសយជោតនោ និបាតោតិ អាហ "**ភូតំ នុ ខោ ឥទំ, ន នុ ខោ ភូត**"ន្តិ។ **ភូតមិទំ នោស្សូតិ** ច ឥមិនា ខន្ធបញ្ចកមេវ នុ ខោ ឥទំ, ឧទាហុ អត្តត្តនិយន្តិ ឯវំជាតិកោ សំសយនាការោ គហិតោ។ **តទាហារ សម្ភវំ នោស្សូតិ** បន ឥមិនា សហេតុកំ នុ ខោ ឥទំ ភូតំ, ឧទាហុ អហេតុកន្តិ យថា អហេតុកភាវាបន្នោ សំសយនាការោ គហិតោ, ឯវំ វិសមហេតុកភាវាបន្នោបិ សំសយនាការោ គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វិសមហេតុនោបិ បរមត្ថតោ ភូតស្ស អហេតុកភាវតោ។ វិសមហេតុវាទោបិ បរេហិ បរិកប្បិតមត្តតាយ សភាវនិយតិយទិច្ឆាទិវាទេហិ សមានយោគក្ខមោតិ។ **និរោធធម្មំ នោស្សូតិ** ឥមិនា យថា អនិច្ចំ នុ ខោ ឥទំ ភូតំ, ឧទាហុ និច្ចន្តិ អនិច្ចតំ បដិច្ច សំសយនាការោ គហិតោ, ឯវំ ទុក្ខំ នុ ខោ, ឧទាហុ ន ទុក្ខំ, អនត្តា នុ ខោ, ឧទាហុ ន អនត្តាតិបិ សំសយនាការោ គហិតោយេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ អនិច្ចស្ស ទុក្ខភាវាទិអវស្សំភាវតោ, និច្ចេ ច តទុភយាភាវតោ។ **យាថាវសរសលក្ខណតោតិ** អវិបរីតសរសតោ សលក្ខណតោ ច, កិច្ចតោ ចេវ សភាវតោ ចាតិ អត្ថោ។ វិបស្សនាយ អធិដ្ឋានភូតាបិ បញ្ញា វិបស្សនា ឯវាតិ វុត្តំ "**វិបស្សនាបញ្ញាយា**"តិ។ **សរសតោតិ** ច សភាវតោ។ **សលក្ខណតោតិ** សាមញ្ញលក្ខណតោ។ តេនាហ "**វិបស្សនាបញ្ញាយ សម្មា បស្សន្តស្សា**"តិ។ **វុត្តនយេនេវាតិ** "យាថាវសរសលក្ខណតោ"តិ វុត្តនយេនេវ។ **យេ យេតិ** តស្សំ បរិសាយំ យេ យេ ភិក្ខូ។ **សល្លក្ខេសុន្តិ** សម្មទេវ ឧបធារេសុំ។

តេហីតិ តេហិ ភិក្ខូហិ។ **តត្ថាតិ** តិស្សំ វិបស្សនាបញ្ញាយំ។ **និត្តណ្ហភាវន្តិ** តណ្ហាភាវំ "ឯតំ មម"ន្តិ តណ្ហាគ្គាហស្ស បហីនតំ។ ឯតេនបិ ភគវា "អហំ, ភិក្ខវេ, ធម្មេសុបិ តណ្ហាបហានមេវ វណ្ណេមិ, សាតិ បន មោឃបុរិសោ អត្តភាវេបិ តណ្ហាសំវទ្ធនី វិបរីតទិដ្ឋី បគ្គយ្ហ តិដ្ឋតី"តិ សាតី និត្តណ្ហាតិ។ **សភាវទស្សនេនាតិ** ធម្មានំ អវិបរីតសភាវទស្សនេន។ **បច្ចយទស្សនេនាតិ** ការណទស្សនេន អនវសេសតោ ហេតុនោ បច្ចយស្ស ច ទស្សនេន។ **អល្លីយេថាតិ** តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន និស្សយេថ។ តេនាហ "**តណ្ហាទិដ្ឋីហី**"តិ។ **កេលាយេថាតិ** បរិហរណកេឡិយា បរិហរេយ្យាថ។ តេនាហ "**កីឡមានា វិហរេយ្យាថា**"តិ។ **ធនំ វិយ ឥច្ឆន្តាតិ** ធនំ វិយ ទ្រព្យំ វិយ ឥច្ឆំ តណ្ហំ ជនេន្តា។ តេនាហ "**គេធំ អាបជ្ជេយ្យាថា**"តិ។ **មមត្តំ ឧប្បាទេយ្យាថាតិ** "មមមិទ"ន្តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន អភិនិវេសំ ជនេយ្យាថ។ និកន្តិវសេនបិ គហណត្ថាយ នោ ទេសិតោ, តស្ស វា សណ្ហសុខុមស្ស វិបស្សនាធម្មស្ស គហណំ នាម និកន្តិយា ឯវំ សិយា, ន ឱឡារិកតណ្ហាយាតិ វុត្តំ "**និកន្តិវសេនា**"តិ។

៤០២. បដិច្ច ឯតស្មា ផលំ ឯតីតិ **បច្ចយោ,** សព្ពោ ការណវិសេសោតិ អាហ "**ខន្ធានំ បច្ចយំ ទស្សេន្តោ**"តិ។ យាវ អវិជ្ជា ហិ សព្ពោ នេសំ ការណវិសេសោ ឥធ ទស្សិតោ។ បុន អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា, អន្តតោ បដ្ឋាយ យាវ អាទីតិ អនុលោមតោ បដិលោមតោ ច វដ្ដវិវដ្ដទស្សនវសេន នានានយេហិ បដិច្ចសមុប្បាទោ ទស្សិតោ, និច្ចគ្គាហស្ស និមិត្តភូតោ កិលេសោបិ ឥធ នត្ថីតិ ទីបេតិ។ **តម្បិ វុត្តត្ថមេវាតិ** តម្បិ "ឥមេ ច, ភិក្ខវេ, ចត្តារោ អាហារា"តិអាទិ យាវ "តណ្ហាបភវា"តិ បាឡិបទំ, តាវ វុត្តត្ថមេវ **សម្មាទិដ្ឋិសុត្តវណ្ណនាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៨៩)។ សេសំ បដិច្ចសមុប្បាទកថាភាវតោ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៥៧០) **វិត្ថារិតាវាតិ** ឥមិនាវ សង្គហិតំ។

៤០៤. **ឥមស្មឹ សតិ ឥទំ ហោតីតិ**អាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរមត្ថទីបនិយំ **ឧទានដ្ឋកថាយំ** (ឧទា. អដ្ឋ. ១) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

៤០៧. **បដិធាវនាតិ** បដិសរណំ, បុព្ពេ អត្តនោ អាគតំ អតីតំ អទ្ធានំ ឧទ្ទិស្ស តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន បដិគមនន្តិ អត្ថោ។ ននុ វិចិកិច្ឆាវសេន បាឡិយំ បដិធាវនា អាគតាតិ? សច្ចំ អាគតា, សា បន តណ្ហាទិដ្ឋិហេតុកាតិ "តណ្ហាទិដ្ឋិវសេនា"តិ វុត្តំ។ **តត្ថាតិ** តស្មឹ យថាធិគតេ ញាណទស្សនេ។

និច្ចលភាវន្តិ សុប្បតិដ្ឋិតភាវំ, តិត្ថិយវាទវាតេហិ អកម្បិយភាវញ្ច។ **គរូតិ** គរុគុណយុត្តោ។ **ភារិកោ** បាសាណច្ឆត្តសទិសោ។ **អកាមា អនុវត្តិតព្ពោតិ** សទ្ធាមត្តកេនេវ អនុវត្តនមាហ, ន អវេច្ចប្បសាទេន។ **កិច្ចន្តិ** សត្ថុកិច្ចំ។ **ព្រាហ្មណានន្តិ** ជាតិមន្តព្រាហ្មណានំ។ **វតសមាទានានីតិ** មគវតាទិវតសមាទានានិ។ **ទិដ្ឋិកុតូហលានីតិ** តំតំទិដ្ឋិគ្គាហវសេន "ឥទំ សច្ចំ, ឥទំ សច្ច"ន្តិអាទិនា គហេតព្ពកុតូហលានិ។ **ឯវំ និស្សដ្ឋានីតិ** យថា មយា តុម្ហាកំ ឱវាទោ ទិន្នោ, ឯវំ និស្សដ្ឋានិ វតាទីនិ តំ អតិក្កមិត្វា កី គណ្ហេយ្យាថ។ **សយំ ញាណេន ញាតន្តិ** បរនេយ្យតំ មុញ្ចិត្វា អត្តនោ ឯវ ញាណេន យាថាវតោ ញាតំ។ ឯវំភូតញ្ច សយំ បច្ចក្ខតោ ទិដ្ឋំ នាម ហោតីតិ អាហ "**សយំ បញ្ញាចក្ខុនា ទិដ្ឋ**"ន្តិ។ **សយំ វិភាវិតន្តិ** តេហិ ភិក្ខូហិ តស្ស អត្ថស្ស បច្ចត្តំ វិភូតភាវំ អាបាទិតំ។ **ឧបនីតាតិ** ឧបក្កមេន ធម្មទេសនានុសារេន នីតា។ **មយាតិ** កត្តរិ ករណវចនំ។ **ធម្មេនាតិ** ការណេន។ **ឯតំ វចនន្តិ** ឯតំ "សន្ទិដ្ឋិកោ"តិអាទិវចនំ។

៤០៨. **តំ** សម្មោហដ្ឋានំ **អស្ស** លោកស្ស។ **សមោធាននាតិ** សមាគមេន។ តព្ពតិ អត្តភាវភាវេន វត្តតីតិ **គព្ភោ,** កលលាទិអវត្ថោ ធម្មបពន្ធោ, តន្និស្សិតត្តា បន សត្តសន្តានោ "គព្ភោ"តិ វុត្តោ យថា "មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋិ

ករោន្តី”តិ។ តន្និស្សយភាវតោ មាតុកុច្ឆិ “គព្ភោ”តិ វេទិតព្ពោ, គព្ភោ វិយាតិ វា។ យថា ហិ និវាសដ្ឋានតាយ សត្តានំ ឱវរកោ “គព្ភោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ គព្ភសេយ្យកានំ យាវ អភិជាតិ និវាសដ្ឋានតាយ មាតុកុច្ឆិ “គព្ភោ”តិ វុត្តោតិ។

យមេករត្តិន្តិ យស្សំ ឯករត្តិយំ។ ភុម្មត្ថេ ហិ ឥទំ ឧបយោគវចនំ, អច្ចន្តសំយោគេ វា។ **បឋមន្តិ** សព្ពបឋមំ បដិសន្ធិក្ខណេ។ **គព្ភេតិ** មាតុកុច្ឆិយំ។ **មាណវោតិ** សត្តោ។ យេភុយ្យេន សត្តា រត្តិយំ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តីតិ រត្តិគ្គហណំ។ **អព្ភុដ្ឋិតោវាតិ** ឧដ្ឋិតអព្ភោ វិយ, អភិមុខភាវេន វា ឧដ្ឋិតោ ឯវ មរណស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **សោ យាតីតិ** សោ មាណវោ យាតិ បឋមក្ខណតោ បដ្ឋាយ គច្ឆតេវ។ **ស គច្ឆំ ន និវត្តតីតិ** សោ ឯវំ គច្ឆន្តោ ខណមត្តម្បិ ន និវត្តតិ, អញ្ញទត្ថុ មរណមេវ ឧបគច្ឆតីតិ គាថាយ អត្ថោ។

ឧតុសមយំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន លោកសមញ្ញាតរជស្ស លគ្គនទិវសមត្តំ។ ឥទានិ វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**មាតុគាមស្ស កិរ យស្មិ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **តត្ថាតិ** តស្មិំ គព្ភាសយេ។ **សណ្ឋហិត្វាតិ** និព្ពត្តិត្វា។ **ភិជ្ជិត្វាតិ** អគ្គហិតគព្ភា ឯវ ភិន្នា ហុត្វា។ អយញ្ហិ តស្សា សភាវោ។ **វត្ថុ សុទ្ធំ ហោតីតិ** បគ្ឃរិតលោហិតត្តា អនាមយត្តា ច គព្ភាសយោ សុទ្ធោ ហោតិ។ សុទ្ធវត្ថុត្តា តតោ បរំ កតិបយទិវសានិ **ខេត្តមេវ ហោតិ** គព្ភសណ្ឋហនស្ស បរិត្តស្ស លោហិតលេសស្ស វិជ្ជមានត្តា។ សម្ភវស្ស បន កថំ សព្ភាវោតិ អាហ “**តស្មិំ សមយេ**”តិអាទិ។ ឥត្ថិសន្តានេបិ សុក្កធាតុ លព្ភតេវ។ តេនាហ “**អង្គបរាមសនេនបិ ទារកោ និព្ពត្តតិយេវា**”តិ។ យថា បារិកាយ នាភិបរាមសនេន សាមស្ស ពោធិសត្តស្ស, ទិដ្ឋមង្គលិកាយ នាភិបរាមសនេន មណ្ឌព្យស្ស និព្ពត្តិ។ **គន្ធព្ពោតិ** គន្ធនតោ ឧប្បជ្ជនគតិយា និមិត្តុបដ្ឋាបនេន សូចនតោ គន្ធោតិ លទ្ធនាមេន ភវគាមិកម្មុនា អព្ពតិ បវត្តតីតិ **គន្ធព្ពោ,** តត្ថ ឧប្បជ្ជនកសត្តោ។ តេនាហ “**តត្រូបគសត្តោ**”តិ។ **កម្មយន្តយន្តិតោតិ** តត្រូបបត្តិអាវហេន កម្មសង្ខាតេន បេល្លនកយន្តេន តថត្តាយ បេល្លិតោ ឧបនីតោ។ **មហន្តេន ជីវិតសំសយេនាតិ** វិជាយនបរិក្កិលេសេន “ជីវិស្សាមិ ខោ, ន នុ ខោ ជីវិស្សាមិ អហំ វា, បុត្តោ វា មេ”តិ ឯវំ បវត្តេន ជីវិតសំសយេន វិបុលេន គរុតរេន សំសយេន។ **តំ ឋានន្តិ** ថនប្បទេសមាហ។ កីឡន្តិ តេនាតិ កីឡនំ, កីឡនមេវ **កីឡនកំ**។

៤០៩. សារជ្ជតីតិ សារត្តចិត្តោ ហោតិ។ **ព្យាបជ្ជតីតិ** ព្យាបន្នចិត្តោ ហោតិ។ **កាយេ** កេសាទិទ្វត្តិំសាសុចិសមុទាយេ តំសភាវារម្មណា **សតិ កាយសតិ។ អនុបដ្ឋបេត្វាតិ** អនុប្បាទេត្វា, យថាសភាវតោ កាយំ អនុបធារេត្វាតិ អត្ថោ។ **បរិត្តចេតសោតិ** កិលេសេហិ បរិតោ ខណ្ឌិតចិត្តោ។ តេនាហ “**អកុសលចិត្តោ**”តិ។ **ឯតេ** អកុសលធម្មា។ **និរុជ្ឈន្តីតិ** និរោធំ បត្តា ហោន្តិ។ **តណ្ហាវសេន អភិនន្ទតីតិ** សប្បីតិកតណ្ហាវសេន អភិមុខំ ហុត្វា នន្ទតិ។ **អភិវទតីតិ** តណ្ហាវសេន តំ តំ អារម្មណំ អភិនិវិស្ស វទតិ។ **អជ្ឈោសាយាតិ** អនញ្ញសាធារណំ វិយ អារម្មណំ តណ្ហាវសេន អនុបវិសិត្វា។ តេនាហ “**គិលិត្វា បរិនិដ្ឋបេត្វា**”តិ។ **ទុក្ខំ កថំ អភិនន្ទតីតិ** ឯត្ថ ទុក្ខហេតុកំ អភិនន្ទន្តោ ទុក្ខំ អភិនន្ទតិ នាមាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន យាវតា យស្ស ទុក្ខេ ទិដ្ឋិតណ្ហា អភិនន្ទនា អប្បហីនា, តាវតាយំ ទុក្ខំ អភិនន្ទតិ នាមាតិ ទស្សេតុំ “**អហំ ទុក្ខិតោ មម ទុក្ខន្តិ គណ្ហន្តោ អភិនន្ទតិ នាមា**”តិ វុត្តំ។ តេន គាហទ្វយហេតុកា តត្ថ អភិនន្ទនាតិ ទស្សេតិ។ **បុន ឯកវារន្តិ** បុនបិ ឯកវារំ។ ផលហេតុសន្ធិហេតុផលសន្ធិវសេន **ទ្វិសន្ធិ**។ “គព្ភស្សាវក្កន្តិ ហោតី”តិអាទិនា អត្ថតោ សរូបតោ ច ឯតរហិ ផលសង្ខេបស្ស។ **សរូបេនេវ** ច ឥតរទ្វយស្ស ទេសិតត្តា អាហ “**តិសង្ខេប**”ន្តិ។

៤១០-៤១៤. សមថយានិកស្ស ភិក្ខុនោ វេទនាមុខេន សង្ខេបេនេវ យាវ អរហត្តា កម្មដ្ឋានំ ឥធ កថិតន្តិ អាហ “**សំខិត្តេន តណ្ហាសង្ខយវិមុត្តិំ ធារេថា**”តិ។ “ឥមំ តណ្ហាសង្ខយវិមុត្តិ”ន្តិ ច ភគវា យថាទេសិតំ ទេសនំ អវោចាតិ វុត្តំ “**ឥមំ...បេ.... វិមុត្តិទេសន**”ន្តិ ។ យទិ ឯវំ កថំ ទេសនា វិមុត្តីតិ អាហ “**ទេសនា ហិ...បេ.... វិមុត្តីតិ វុត្តា**”តិ។ យស្មា តណ្ហាយ វសេន សាតិ ភិក្ខុ សស្សតគ្គាហមហាសង្ឃាដបដិមុក្កោ, សា សព្ពពុទ្ធានំ ទេសនា ហត្ថាវលម្ពមានេបិ ទុរុក្ខាដិយា ជាតាតិ អាហ “**មហាតណ្ហាជាលតណ្ហាសង្ឃាដបដិមុក្ក**”ន្តិ។ **មហាតណ្ហាជាលេតិ** មហន្តេ តណ្ហាជដេ។ **តណ្ហាសង្ឃាដេតិ** តណ្ហាយ សង្ឃាដេ។ តថាភូតោ ច តស្ស អព្ភន្តរេ កតោ នាម ហោតីតិ អាហ “**អនុបវិដ្ឋោ អន្តោគធោ**”តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាតណ្ហាសង្ខយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៩. មហាអស្សបុរសុត្តវណ្ណនា

៤១៥. ជានបទិនោតិ ជនបទវន្តោ, ជនបទស្ស វា ឥស្សរា រាជកុមារា គោត្តវសេន **អង្គា នាម**។ តេសំ និវាសោ យទិ ឯកោ ជនបទោ , កថំ ពហុវចនន្តិ អាហ “**រុឡ្ហីសទ្ទេនា**”តិ។ អក្ខរចិន្តកា ហិ ឦទិសេសុ ឋានេសុ យុត្តេ វិយ សលិង្គវចនានិ (បាណិនិ ១.២.៥១) ឥច្ឆន្តិ។ អយមេត្ថ រុឡ្ហី យថា “កុរូសុ វិហរតិ, មល្លេសុ វិហរតី”តិ

ច។ តព្វិសេសនេ បន ជនបទសទ្ទេ ជាតិសទ្ទេ ឯកវចនមេវ។ តេនាហ “**អង្គេសុ ជនបទេ**”តិ។ អស្សា វុច្ចន្តិ បាសាណានិ, តានិ សុន្ទរានិ តត្ថ សន្តីតិ “**អស្សបុរ**”ន្តិ សោ និគមោ វុត្តោតិ កេចិ។ អបរេ បន អាជានីយោ អស្សោ រញ្ញោ តត្ថ គហណំ ឧបគតោតិ “**អស្សបុរ**”ន្តិ វុត្តោតិ វទន្តិ។ កឹ តេហិ, នាមមេតំ តស្ស និគមស្ស។ យស្មា បន តត្ថ ភគវតោ និពទ្ធវសនដ្ឋានំ កិញ្ចិ នាហោសិ, តស្មា “**តំ គោចរគាមំ កត្វា វិហរតិ**”ច្චេវ វុត្តំ។ តថា ហិ បាឡិយំ “អស្សបុរំ នាម អង្គានំ និគមោ”តិ គោចរគាមកិត្តនមេវ កតំ។

ឯវរូបេន សីលេនាតិអាទីសុ សីលគ្គហណេន វារិត្តសីលមាហ។ តេន សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវេ ទស្សេតិ។ អាចារគ្គហណេន ចារិត្តសីលំ។ តេន បរិសុទ្ធំ កាយវចីសមាចារំ។ បដិបត្តិគ្គហណេន សមថវិបស្សនាមគ្គផលសង្គហំ សម្មាបដិបត្តឹ។ **លជ្ជិនោ**តិ ឥមិនា យថាវុត្តសីលាចារមូលការណំ។ **បេសលា**តិ ឥមិនា បារិសុទ្ធឹ។ **ឧឡារគុណា**តិ ឥមិនា បដិបត្តិយា បារិបូរឹ។ ***ភិក្ខុសង្ឃស្សេវ វណ្ណំ កថេន្តី***តិ ឥទំ តេសំ ឧបាសកានំ យេភុយ្យេន ភិក្ខូនំ គុណកិត្តនបសុតតាយ វុត្តំ។ តេ បន សទ្ធម្មេបិ សម្មាសម្ពុទ្ធេបិ អភិប្បសន្នា ឯវ។ តេនាហ “**ពុទ្ធមាមកា ធម្មមាមកា**”តិ។ វត្ថុត្តយេ ហិ ឯកស្មឹ អភិប្បសន្នា ឥតរទ្វយេ អភិប្បសន្នា ឯវ តទវិនាភាវតោ។ **បិណ្ឌបាតាបចាយនេ**តិ លក្ខណវចនមេតំ យថា “កាកេហិ សប្បិ រក្ខិតព្ព”ន្តិ, តស្មា បច្ចយបដិបូជនេតិ វុត្តំ ហោតិ។ បច្ចយទាយកានញ្ហិ ការស្ស អត្តនោ សម្មាបដិបត្តិយា មហប្ផលភាវស្ស ករណំ ឥធ “បិណ្ឌបាតាបចាយន”ន្តិ អធិប្បេតំ។

សមណករណាតិ សមណភាវករា, សមណភាវស្ស ការកាតិ អត្ថោ។ តេ បន ឯកន្តតោ អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទិតា វឌ្ឍិតា ច ហោន្តីតិ អាហ “**សមាទាយ បរិបូរិតា**”តិ។ **សមណ**គ្គហណញ្ចេត្ថ សមណវសេន, ន សាមញ្ញមត្តេនាតិ អាហ “**សមិតបាបសមណ**”ន្តិ។ **ព្រាហ្មណករណា**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេនេវត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ព្យញ្ជនតោ ឯវ ចាយំ ភេទោ, យទិទំ សមណព្រាហ្មណាតិ , ន អត្ថតោ។ **សមណេន កត្តព្ពធម្មា**តិ សមណធម្មេបិ តេន សម្បាទេតព្ពធម្មា។ យោ ហិ ហេដ្ឋិមសិក្ខាសង្ខាតសមណភាវេ សុប្បតិដ្ឋិតោ, តេន យេ ឧបរិសិក្ខាសង្ខាតសមណភាវា សម្បាទេតព្ពា, តេសំ វសេនេវ វុត្តសមណេន កត្តព្ពធម្មា វុត្តាតិ។ តថា ហិ តេសំ សមណភាវាវហតំ សន្ធាយាហ “**តេបិ ច សមណករណា ហោន្តិយេវា**”តិ។ **ឥធ បនា**តិ មហាអស្សបុរេ។ **ហិរោត្តប្បាទិវសេន ទេសនា វិត្ថារិតា**តិ ហិរោត្តប្ប-បរិសុទ្ធកាយវចីមនោសមាចារាជីវឥន្ទ្រិយសំវរ-ភោជនេមត្តញ្ញុត- ជាគរិយានុយោគសតិសម្បជញ្ញ-ឈានវិជ្ជាវសេន សមណករណធម្មទេសនា វិត្ថារតោ ទេសិតា, ន តិកនិបាតេ វិយ សង្ខេបតោ។ **ផល**គ្គហណេនេវ វិបាកផលំ គហិតំ, តំ បន ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ចតុព្ពិធំ សាមញ្ញផលំ ទដ្ឋព្ពំ។ **អានិសំស**គ្គហណេន បិយមនាបតាទិឧទ្រយោ។ **តស្សេវ អត្ថោ**តិ តស្សេវ អវញ្ឈបទស្សេវ អត្ថនិទ្ទេសោ។ “**យស្សា ហី**”តិអាទិនា ព្យតិរេកវសេន អត្ថំ វទតិ។ **ឯត្តកេន ឋានេនា**តិ ឯត្តកេន បាឡិបទេសេន។ **ហិរោត្តប្បាទីនំ** ឧបរិ បាឡិយំ វុច្ចមានានំ សមណករណ**ធម្មានំ។ វណ្ណំ កថេសី**តិ គុណំ អានិសំសំ អភាសិ។ **សតិបដ្ឋានេ វុត្តនយេនា**តិ “អបិច វណ្ណភណនមេត”ន្តិអាទិនា **សតិបដ្ឋានវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៦) វុត្តនយេន។

៤១៦. **យំ ហិរីយតី**តិ យេន ធម្មេន ហេតុភូតេន វា ជិគុច្ឆតិ។ ករណេ ហេតំ បច្ចត្តវចនំ។ **យ**ន្តិ វា លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តោ, ធម្មោតិ អត្ថោ។ **ហិរីយិតព្ពេនា**តិ ឧបយោគត្ថេ ករណវចនំ, ហិរីយិតព្ពយុត្តកំ កាយទុច្ចរិតាទិន្តិ អត្ថោ។ **ឱត្តប្បិតព្ពេនា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ អជ្ឈត្តំ និយកជ្ឈត្តំ ជាតិអាទិ សមុដ្ឋានំ ឯតិស្សាតិ **អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានា ហិរី**, ពហិទ្ធា អត្តតោ ពហិភូតោ បរសត្តោ សមុដ្ឋានំ ឯតិស្សាតិ **ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ**។ អត្តាធិបតិតោ អាគតា **អត្តាធិបតេយ្យា**, អត្តានំ អធិបតឹ កត្វា បវត្តា។ **លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតា**តិ បាបជិគុច្ឆនសភាវដ្ឋាយិនី។ សប្បតិស្សវលក្ខណត្តា គរុនា កិស្មិញ្ចិ វុត្តេ គារវវសេន បតិស្សវនំ បតិស្សវោ, សហ បតិស្សវេនាតិ **សប្បតិស្សវំ**, បតិស្សវភូតំ តំសភាវញ្ច យំ កិញ្ចិ គារវំ។ ជាតិអាទិមហត្តតាបច្ចវេក្ខណេន ឧប្បជ្ជមានា ច ហិរី តត្ថ គារវវសេន បវត្តតីតិ សប្បតិស្សវលក្ខណាតិ វុច្ចតិ។ **ភយសភាវសណ្ឋិត**ន្តិ បាបតោ ភាយនសភាវដ្ឋាយិ, វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណត្តា វជ្ជំ ភាយតិ តំ ភយតោ បស្សតីតិ **វជ្ជភីរុកភយទស្សាវី**, ឯវំសភាវំ ឱត្តប្បំ។ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានាទិតា ច ហិរោត្តប្បានំ តត្ថ តត្ថ បាកដភាវេនេវ វុច្ចតិ, ន បរេសំ កទាចិ អញ្ញមញ្ញវិប្បយោគា។ ន ហិ លជ្ជនំ និព្ភយំ, បាបភយំ វា អលជ្ជនំ ហោតីតិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **អដ្ឋសាលិនិយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ១.ពលរាសិវណ្ណនា) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ លោកមរិយាទស្ស បាលនតោ **លោកបាលធម្មា នាម។ សុក្កា**តិ ឱទាតា បភស្សរភាវការកា, សុក្កាភិជាតិហេតុតាយ **វា សុក្កា។ សម្មេទ**ន្តិ អាចារមរិយាទាសង្ករំ។ ទេវភាវាវហា ធម្មាតិ **ទេវធម្មា**។

សុក្កធម្មសមាហិតាតិ យថាវុត្តសុក្កធម្មសមង្គិនោ។ **សន្តោ**តិ វូបសន្តទោសា។ **សប្បុរិសា**តិ សន្តជនា។ សបរហិតសាធកា ហិ សាធវោ។

អវយវវិនិមុត្តស្ស សមុទាយស្ស អភាវតោ, អវយវេន ច សមុទាយស្ស អបទិសិតព្ពតោ ឱវាទូបសម្បទាវេហ ឱវាទេកទេសោ **ឱវាទូបសម្បទា**តិ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ អស្សបុរេ។ **ឯតេ** ហិរោត្តប្បធម្មា។ **សមណធម្មា នាមាតិ ទស្សិតា** មូលភូតសមណភាវករា ធម្មាតិ កត្វា។ តថា ហិ តេសំ អាទិតោ គហណំ។

យស្ស អធិគមេន និប្បរិយាយតោ សមណោ នាម ហោន្តិ, សោ អរិយមគ្គោ “សមណស្ស កម្មំ បដិបទា”តិ កត្វា សាមញ្ញំ, តស្ស បន ផលភាវតោ, អារម្មណករណវសេន អរណីយតោ ផលនិព្ពានានិ **សាមញ្ញត្ថោ**។ រាគំ ខេបេតីតិ **រាគក្ខយោ**, អរិយមគ្គោ។ រាគោ ខីយតិ ឯត្ថាតិ **រាគក្ខយោ**, និព្ពានំ។ ផលំ បន ការណូបចារេន **រាគក្ខយោ** ទដ្ឋព្ពោ។ **ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សាមញ្ញភូតោ អត្ថោ **សាមញ្ញត្ថោ**, មគ្គោ, សាមញ្ញស្ស អត្ថោតិ **សាមញ្ញត្ថោ**, ផលន្តិ អាហ “**មគ្គម្បិ ផលម្បិ ឯកតោ កត្វា សាមញ្ញត្ថោ កថិតោ**”តិ។ តយិទំ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន វុត្តំ។ សីលាទិបុព្ពភាគបដិបទាបិ ហិ ឥធ “សាមញ្ញត្ថោ”តិ គហិតា។ តេនេវាហ “សតិ ឧត្តរិករណីយេ”តិ។ **បដិវេទយាមី**តិ បុនប្បុនំ ញាបេមិ។

៤១៧. **កម្មបថវសេនេវា**តិ អកុសលកម្មបថភាវេនេវ, តតោ តាទិសម្បិ អកុសលកម្មំ ភិក្ខុស្ស កាតុំ ន យុត្តន្តិ ទុដ្ឋុល្លភាវេនេវ តតោ ឱរមតីតិ អធិប្បាយោ។ **សិក្ខាបទពទ្ធេនា**តិ សិក្ខាបទបញ្ញាបនេន។ **បានីយមដេ វា បត្តេ វា កាកានំ ហត្ថំ វា ទណ្ឌំ វា លេឌ្ឌុំ វា**តិ សព្ពមិទំ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ យត្ថ កត្ថចិ ហិ ឋិតានំ អញ្ញេសម្បិ បាណីនំ ឧដ្ឋាបនាទិ សព្ពំ អនិដ្ឋករណំ ឥធ អបរិសុទ្ធកាយសមាចារភាវេនេវ សង្គហិតន្តិ។ **ឧត្តានោ**តិ ឧទ្ធមុទ្ធំ តនោតីតិ ឧត្តានោ។ ឯវំភូតោ ច កេនចិ អនុប្បាទភូមិយំ សញ្ជាតសាលកល្យាណិខន្ធោ វិយ ឧបរូបរិ ឧគ្គតុគ្គតោ បាកដោ ច ហោតីតិ អាហ “**ឧគ្គតោ បាកដោ**”តិ។ **អនាវដោ**តិ អនិវុតោ។ តេនាហ “**អសញ្ញន្នោ**”តិ, នច្ឆាទេតព្ពោតិ អត្ថោ។ **ឯកសទិសោ** វិសុទ្ធភាវេន។ **អន្តរន្តរេ ឆិទ្ទរហិតោ** បុព្ពេនាបរំ សម្មាបដិបត្តិយា សន្ធានេន។ **សំវុតោ** កាយិកស្ស សំវរស្ស អនុបក្កិលេសតោ។ តេនាហ “**កិលេសានំ ទ្វារំ បិទហនេនា**”តិ។

៤១៨. ឯត្ថ យថា លហុកតរំ កាកុដ្ឋាបនាទិកាយកម្មំ កាយសមាចារស្ស អបរិសុទ្ធភាវាវហំ សល្លេខវិកោបនតោ, មិច្ឆាវិតក្កនមត្តញ្ច មនោសមាចារស្ស, ឯវំ យំ កិញ្ចិ អនិយ្យានកថាកថនមត្តំ វចីសមាចារស្ស អបរិសុទ្ធភាវាវហំ សល្លេខវិកោបនតោ, ន ហសាធិប្បាយេន មុសាកថនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ហសាធិប្បាយេន ហិ មុសាកថនំ សិក្ខាបទពទ្ធេនេវ បដិក្ខិត្តន្តិ។

៤២០. អាជីវោបិ ឯកច្ចោ កម្មបថវសេន វារិតោ លព្ភតិ។ សោ បន អតិឱឡារិកោ កាយវចីសមាចារវារេសុ វុត្តនយោ ឯវាតិ ន គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យេ បន “តាទិសោ ភិក្ខូនំ អយោគ្យតោ ន គហិតោ”តិ វទន្តិ, តំ មិច្ឆា តថា សតិ កាយវចីសមាចារវារេបិ តស្ស អគ្គហេតព្ពភាវាបត្តិតោ។ “ខាទថ បិវថា”តិ បុច្ឆា អត្តនោ ខាទិតុកាមតាទីបនេន, បរិយាយកថាភាវតោ បនេសា សល្លេខវិកោបនា ជាតា។

៤២២. អនេសនំ បហាយ ធម្មេន សមេន បច្ចយេ បរិយេសន្តោ **បរិយេសនមត្តញ្ញូ** នាម។ ទាយកស្ស ទេយ្យធម្មស្ស អត្តនោ ច បមាណញ្ញុតាបដិគ្គណ្ហន្តោ **បដិគ្គហណមត្តញ្ញូ** នាម។ យោនិសោ បច្ចវេក្ខិត្វា បរិភុញ្ជន្តោ **បរិភោគមត្តញ្ញូ** នាម។

៤២៣. **ឯកស្មឹ កោដ្ឋាសេ**តិ មជ្ឈិមយាមសញ្ញិតេ ឯកស្មឹ កោដ្ឋាសេ។ “**វាមេន បស្សេន សេន្តី**”តិ ឯវំ វុត្តា។ **ទក្ខិណបស្សេន សយានោ នាម នត្ថិ** ទក្ខិណហត្ថស្ស សរីរគ្គហណាទិបយោគក្ខមតោ។ បុរិសវសេន ចេតំ វុត្តំ។

តេជុស្សទត្តាតិ ឥមិនា សីហស្ស អភីរុកភាវំ ទស្សេតិ។ ភីរុកា ហិ សេសមិគា អត្តនោ អាសយំ បវិសិត្វា សន្តាសបុព្ពកំ យថា តថា សយន្តិ, សីហោ បន អភីរុកភាវតោ សតោការី ភិក្ខុ វិយ សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វាវ សយតិ។ តេនាហ “**ទ្វេ បុរិមបាទេ**”តិអាទិ។ សេតិ អព្យាវដភាវេន បវត្តតិ ឯត្ថាតិ **សេយ្យា**, ចតុត្ថជ្ឈានមេវ សេយ្យា។ កឹ បន តំ ចតុត្ថជ្ឈានន្តិ? អានាបានចតុត្ថជ្ឈានំ។ តត្ថ ហិ ឋត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ភគវា អនុក្កមេន អគ្គមគ្គំ អធិគតោ តថាគតោ ជាតោតិ កេចិ, តយិទំ បទដ្ឋានំ នាម ន សេយ្យា។ អបរេ បន “ចតុត្ថជ្ឈានសមនន្តរា ភគវា បរិនិព្ពាយី”តិ វុត្តបទំ គហេត្វា “លោកិយចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិ តថាគតសេយ្យា”តិ វទន្តិ, តថា សតិ បរិនិព្ពានកាលិកា តថាគតសេយ្យាតិ អាបជ្ជតិ, ន ច ភគវា ចតុត្ថជ្ឈានំ សមាបជ្ជនពហុលោ វិហាសិ, អគ្គផលឈានំ បនេត្ថ “ចតុត្ថជ្ឈាន”ន្តិ អធិប្បេតំ។ តត្ថ យថា សត្តានំ និទ្ទុបគមនលក្ខណា សេយ្យា ភវង្គចិត្តវារវសេន ហោតិ, តញ្ច តេសំ បឋមជាតិសមន្វយំ យេភុយ្យវុត្តិកំ, ឯវំ ភគវតោ អរិយជាតិសមន្វយំ យេភុយ្យវុត្តិកំ អគ្គផលភូតំ ចតុត្ថជ្ឈានំ “តថាគតសេយ្យា”តិ វេទិតព្ពំ។ **សីហសេយ្យា**តិ សេដ្ឋសេយ្យាតិ អាហ “**ឧត្តមសេយ្យា**”តិ។

៤២៦. វិគតន្តានីតិ ឥណមូលានិ។ **តេស**ន្តិ ឥណមូលានំ។ **បរិយន្តោ**តិ អវសេសោ។

បវត្តិនិវារណេន **ចតុឥរិយាបថំ ឆិន្ទន្តោ។ អាពាធតី**តិ បីឡេតិ។ **ទុក្ខិតោ**តិ សញ្ជាតទុក្ខោ។ អប្បំ ពលំ **ពលមត្តា**។ អប្បត្ថោ ហិ អយំ **មត្តា**-សទ្ទោ “មត្តាសុខបរិច្ចាគា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ២៩០) វិយ, ពលវត្ថោ បន **មត្តា**-សទ្ទោ អនត្ថន្តរោ។ **សេស**ន្តិ “តស្ស ហិ ពន្ធនា មុត្តោម្ហីតិ អាវជ្ជយតោ តទុភយំ ហោតី”តិអាទិនា វុត្តព្ពំ សន្ធាយាហ។ **សព្ពបទេសូ**តិ វុត្តាវសិដ្ឋេសុ សព្ពបទេសុ។ យេនកាមំ យថារុចិ គច្ឆតីតិ **យេនកាមំគមោ**តិ អនុនាសិកលោបំ អកត្វា និទ្ទេសោ។ ភុជោ អត្តនោ យថាសុខវិនិយោគោ ឯតស្សោ ឥច្ឆិតព្ពោ ឯត្ថាតិ **ភុជិស្សោ**, សាមិកោ។ សោ បន អបរសន្តកតាយ “**អត្តនោ សន្តកោ**”តិ វុត្តោ។ ទុល្លភអាបតាយ កំ តារេន្តិ ឯត្ថាតិ **កន្តារោ**តិ អាហ “**និរុទកំ ទីឃមគ្គ**”ន្តិ។

វិនាសេតីតិ ខាទនទុព្ពិនិយោជនាទីហិ យថា ឥណមូលំ កិញ្ចិ ន ហោតិ, តថា ករោតិ។ **យម្ហិ** រាគវត្ថុម្ហិ។ **សោ** បុគ្គលោ។ **តេន** រាគវត្ថុនា, បុរិសោ ចេ ឥត្ថិយា, ឥត្ថី ចេ បុរិសេន។ **ឥណំ វិយ កាមច្ឆន្ទោ ទដ្ឋព្ពោ** បីឡាសមានតោ។

ន វិន្ទតីតិ ន ជានាតិ។ **ឧបទ្ទវេថា**តិ សុខវិហារស្ស ឧបទ្ទវំ ករោថ, វិពាធេថាតិ អត្ថោ។ **រោគោ វិយ ព្យាបាទោ ទដ្ឋព្ពោ** សុខភញ្ជនសមានតោ។

នានាវិធហេតូបាយាលង្កតតាយ ខន្ធាយតនធាតុបដិច្ចសមុប្បាទាទិធម្មនីតិវិចិត្តតាយ ច **វិចិត្តនយេ។ ធម្មស្សវនេ**តិ ធម្មកថាយំ។ កថា ហិ សោតព្ពដ្ឋេន “សវន”ន្តិ វុត្តា។ ឯវមេត្ថ សីលំ វិភត្តំ, ឯវំ ឈានាភិញ្ញា, ឯវំ វិបស្សនាមគ្គផលានីតិ **នេវ តស្ស** ធម្មស្សវនស្ស **អាទិមជ្ឈបរិយោសានំ ជានាតិ។ ឧដ្ឋិតេ**តិ និដ្ឋិតេ។ **អហោ ការណ**ន្តិ តត្ថ តត្ថ បដិញ្ញានុរូបេន និក្ខិត្តសាធនវសេន គហិតការណំ។ **អហោ ឧបមា**តិ តស្សេវ ការណស្ស បតិដ្ឋាបនវសេន អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច បតិដ្ឋំ ឧទាហរណាទិ។ **ពន្ធនាគារំ វិយ ថិនមិទ្ធំ ទដ្ឋព្ពំ** ទុក្ខតោ និយ្យានស្ស វិពន្ធនតោ។

យស្មា កុក្កុច្ចនីវរណំ ឧទ្ធច្ចរហិតំ នត្ថិ, យស្មា វា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ សមានកិច្ចាហារបដិបក្ខំ, តស្មា កុក្កុច្ចស្ស វិសយំ ទស្សេន្តោ “**វិនយេ អបកតញ្ញុនា**”តិអាទិមាហ។ យថា ហិ ឧទ្ធច្ចំ សត្តស្ស អវូបសមករំ, តថា កុក្កុច្ចម្បិ។ យថាបិ ឧទ្ធច្ចស្ស ញាតិវិតក្កាទិ អាហារោ, តថា កុក្កុច្ចស្សាបិ។ យថា ច ឧទ្ធច្ចស្ស សមថោ បដិបក្ខោ, តថា កុក្កុច្ចស្សាបីតិ។ **ទាសព្យំ វិយ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ ទដ្ឋព្ពំ** អសេរិភាវាវហានតោ។

សោឡសវត្ថុកា វិចិកិច្ឆា អដ្ឋវត្ថុកំ វិចិកិច្ឆំ អនុបវិដ្ឋាតិ អាហ “**អដ្ឋសុ ឋានេសុ វិចិកិច្ឆា**”តិ។ **វិចិកិច្ឆន្តោ**តិ សំសយន្តោ។ **អធិមុច្ចិត្វា**តិ បត្តិយាយិត្វា។ **គណ្ហិតុ**ន្តិ សទ្ទហិតុំ បរិគ្គហេតុំ។ អភិមុខំ សប្បនំ **អាសប្បនំ**, បរិតោ សប្បនំ **បរិសប្បនំ**។ បទទ្វយេនបិ ចិត្តស្ស អនិច្ឆនាការមេវ វទតិ។ ខេមន្តគាមិមគ្គំ ន បរិយោគាហតិ ឯតេនាតិ **អបរិយោគាហនំ**, ឧស្សង្កិតបរិសង្កិតភាវេន ឆម្ភិតំ ហោតិ ចិត្តំ យស្ស ធម្មស្ស វសេន, សោ ធម្មោ **ឆម្ភិតត្ត**ន្តិ វិចិកិច្ឆនាការមាហ។ តេនាហ “**ចិត្តស្ស ឧប្បាទយមានា**”តិ។ **កន្តារទ្ធានមគ្គោ វិយា**តិ សាសង្កកន្តារទ្ធានមគ្គោ វិយ **ទដ្ឋព្ពា** អប្បដិបត្តិហេតុភាវតោ។

នត្ថិ ឯត្ថ ឥណន្តិ អណណោ, តស្ស ភាវោ **អាណណ្យំ**, កស្សចិ ឥណស្ស អធារណំ។ **សមិទ្ធកម្មន្តោ**តិ និប្ផន្នជីវិកប្បយោគោ។ បរិពុន្ធតិ ឧបរោធេតីតិ រ-ការស្ស ល-ការំ កត្វា បលិពោធោ, អសេរីវិហារោ, តស្ស មូលំ ការណន្តិ **បលិពោធមូលំ។ ឆ ធម្មេ ភាវេត្វា**តិ អសុភនិមិត្តគ្គាហាទិកេ ឆ ធម្មេ ឧប្បាទេត្វា វឌ្ឍេត្វា។ **ឆ ធម្មេ ភាវេត្វា**តិ ច មេត្តានិមិត្តគ្គាហាទយោ ច តត្ថ តត្ថ ឆ ធម្មាតិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពោ។ **បជហតី**តិ វិក្ខម្ភនវសេន បជហតិ។ តេនាហ “**អាចារបណ្ណត្តិអាទីនិ សិក្ខាបិយមានោ**”តិអាទិ។ **បរវត្ថុម្ហី**តិ វិសភាគវត្ថុស្មិំ, បរវិសយេ វា។ បរវិសយា ហេតេ ភិក្ខុនោ, យទិទំ បញ្ច កាមគុណា។ **អាណណ្យមិវ កាមច្ឆន្ទប្បហានំ អាហ** បិយវត្ថុអភាវាវហតោ។

អាចារវិបត្តិបដិពាហកានិ សិក្ខាបទានិ **អាចារបណ្ណត្តិអាទីនិ។ អារោគ្យមិវ ព្យាបាទប្បហានំ អាហ** កាយចិត្តានំ ផាសុភាវាវហតោ។

ពន្ធនា មោក្ខមិវ ថិនមិទ្ធប្បហានំ អាហ ចិត្តស្ស និគ្គហិតភាវាវហតោ។

ភុជិស្សំ វិយ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចប្បហានំ អាហ ចិត្តស្ស សេរិភាវាវហតោ។

តិណំ វិយាតិ តិណមិវ កត្វា។ **អគណេត្វា**តិ អចិន្តេត្វា។ **ខេមន្តភូមី វិយ វិចិកិច្ឆាបហានំ អាហ** អនុស្សង្កិតាបរិសង្កិតភាវេន សម្មាបដិបត្តិហេតុភាវតោ។

៤២៧. កិរិយតិ (អ. និ. ដី. ៣.៥.២៨-២៩) គព្ភាសយេ ខិបិយតីតិ ករោ, សម្ភវោ, ករតោ ជាតោតិ **ករជោ,** មាតាបេត្តិកសម្ភវោតិ អត្ថោ។ មាតុយា ហិ សរីរសណ្ឋាបនវសេន ករតោ ជាតោតិ **ករជោ**តិ អបរេ។ ឧភយថាបិ **ករជកាយ**ន្តិ ចតុសន្តតិរូបមាហ។ **តេមេតី**តិ តិន្តំ ករោតិ។ កោ បនេត្ថ តិន្តភាវោតិ អាហ “**ស្នេហេតី**”តិ, បីតិស្នេហេន បីណនំ ករោតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**សព្ពត្ថ បវត្តបីតិសុខំ ករោតី**”តិ។ បីតិសមុដ្ឋានបណីតរូបេហិ សកលស្ស ករជកាយស្ស បរិផុដតាយ ចេត្ថ តំសមុដ្ឋាបកបីតិសុខានំ សព្ពត្ថ បវត្តិ ជោតិតា។ **បរិសន្ទេតី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថាបិ ហិ “សមន្តតោ សន្ទេតិ តេមេតិ ស្នេហេតិ, សព្ពត្ថ បវត្តបីតិសុខំ ករោតី”តិអាទិនា យថារហំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បរិបូរេតី**តិ វាយុនា ភស្តំ វិយ ឥមំ ករជកាយំ បីតិសុខេន បូរេតិ។ **សមន្តតោ ផុសតី**តិ ឥមំ ករជកាយំ បីតិសុខេន ផុសតិ។ **សព្ពាវតោ**តិ អ-ការស្ស អា-ការោ កតោ, សព្ពាវយវវតោតិ អត្ថោតិ អាហ “**សព្ពកោដ្ឋាសវតោ**”តិ, មំសាទិសព្ពាភាគវតោតិ អត្ថោ។ **អផុដំ នាម ន ហោតិ** បីតិសុខសមុដ្ឋានេហិ រូបេហិ សព្ពត្ថកមេវ ព្យាបិតត្តា។ កាតុញ្ញេវ យោជេតុញ្ច ឆេកោ សន្នេតុំ បដិពលោតិ យោជនា។ ន្ហានីយចុណ្ណានំ បរិមទ្ទនវសេន បិណ្ឌំ ករោន្តេន ហត្ថេន ភាជនំ និប្បីឡេតព្ពំ ហោតីតិ អាហ “**សន្នេន្តស្ស ភិជ្ជតី**”តិ។ **អនុគតា**តិ អនុបវិដ្ឋា។ **បរិគតា**តិ បរិតោ សមន្តតោ តិន្តា។ តិន្តភាវេនេវ សមំ អន្តរំ ពាហិរញ្ច ឯតិស្សាតិ **សន្តរពាហិរា។ សព្ពត្ថកមេវា**តិ សព្ពត្ថេវ។ **ន ច បគ្ឃរិណី** បមាណយុត្តស្សេវ ឧទកស្ស សិត្តត្តា។ ឯត្ថ ច ន្ហានីយបិណ្ឌំ វិយ ករជកាយោ, តំ តេមេត្វា សម្បិណ្ឌិតបមាណយុត្តឧទកំ វិយ បឋមជ្ឈានសុខំ ទដ្ឋព្ពំ។

៤២៨. **ហេដ្ឋា ឧព្ភិជ្ជិត្វា ឧគ្គច្ឆនឧទកោ**តិ រហទស្ស អធោថូលធារាវសេន ឧព្ភិជ្ជ ឧដ្ឋហនឧទកោ។ **អន្តោយេវ ឧព្ភិជ្ជនឧទកោ**តិ រហទស្ស អព្ភន្តរេយេវ ថូលធារា អហុត្វា ឧដ្ឋិតឧទកសិរាមុខេហិ ឧព្ភិជ្ជនកោ។ **អាគមនមគ្គោ**តិ នទីតឡាកកន្ទរសរអាទិតោ អាគមនមគ្គោ។

៤២៩. ឧប្បលគច្ឆានិ ឯត្ថ សន្តីតិ **ឧប្បលិនី** (អ. និ. ដី. ៣.៥.២៨-២៩), វារិ។ **អយមេត្ថ វិនិច្ឆយោ,** គថា ហិ លោកេ រត្តក្ខិកោ “បុណ្ឌរីកក្ខោ”តិ វុច្ចតិ។ កេចិ បន “រត្តំ បទុមំ, សេតំ បុណ្ឌរីក”ន្តិ វទន្តិ។ ឧប្បលាទីនិ វិយ ករជកាយោ, ឧទកំ វិយ តតិយជ្ឈានសុខន្តិ អយម្បិ អត្ថោ “**បុរិមនយេនា**”តិ អតិទេសេនេវ វិភាវិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៤៣០. **និរុបក្កិលេសដ្ឋេនា**តិ រជោជល្លាទិនា អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ អមលិនភាវេន។ អមលិនម្បិ កិញ្ចិ វត្ថំ បភស្សរសភាវំ ហោតីតិ វុត្តំ “**បភស្សរដ្ឋេនា**”តិ។ **ឧតុផរណា**ន្តិ ឧណ្ហឧតុផរណំ។ សព្ពត្ថកមេវ ឈានសុខេន ផុដ្ឋោ ករជកាយោ យថា ឧតុនា ផុដ្ឋវត្ថសទិសោតិ អាហ “**វត្ថំ វិយ ករជកាយោ**”តិ។ **តស្មា**តិ “វត្ថំ វិយា”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ ហេតុភាវេន បច្ចាមសតិ, ករជកាយស្ស វត្ថសទិសត្តា ចតុត្ថជ្ឈានសុខស្ស ច ឧតុផរណសទិសត្តាតិ អត្ថោ។ សន្តសភាវត្តា ញាណុត្តរត្តា ចេត្ថ ឧបេក្ខាបិ សុខេ សង្គហិតាតិ ចតុត្ថជ្ឈានេបិ សុខគ្គហណំ កតំ។ “បរិសុទ្ធេន បរិយោទាតេន ផរិត្វា និសិន្នោ ហោតី”តិ វចនតោ ចតុត្ថជ្ឈានចិត្តស្ស វត្ថសទិសតា វុត្តា។ ចតុត្ថជ្ឈានសមុដ្ឋានរូបេហិ ភិក្ខុនោ កាយស្ស ផុដភាវំ សន្ធាយ “**តំសមុដ្ឋានរូបំ ឧតុផរណំ វិយា**”តិ វុត្តំ។ បុរិសស្ស កាយោ វិយ ភិក្ខុនោ ករជកាយោតិ អយំ បនត្ថោ បាកដោតិ ន គហិតោ, គហិតោ ឯវ វា “យថា ហិ កត្ថចិ...បេ.... កាយោ ផុដោ ហោតី”តិ វុត្តត្តា។

៤៣១. **បុព្ពេនិវាសញាណឧបមាយ**ន្តិ បុព្ពេនិវាសញាណស្ស ទស្សិតឧបមាយំ។ **តំទិវសំកតកិរិយា**គហណំ បាកតិកសត្តស្សបិ យេភុយ្យេន បាកដា ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ។ **តំទិវសគតគាមត្តយ**គ្គហណេនេវ មហាភិនីហារេហិ អញ្ញេសម្បិ បុព្ពេនិវាសញាណលាភីនំ តីសុ ភវេសុ កតា កិរិយា យេភុយ្យេន បាកដា ហោតីតិ ទីបិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

៤៣២. **សម្មុខទ្វារា**តិ អញ្ញមញ្ញស្ស អភិមុខទ្វារា។ **អបរាបរំ សញ្ចរន្តេ**តិ តំតំកិច្ចវសេន ឥតោ ចិតោ ច សញ្ចរន្តេ។ **ឥតោ បន គេហា...បេ.... បវិសនវសេនបី**តិ ឥទំ ចុតូបបាតញាណស្ស វិសយទស្សនវសេន វុត្តំ។ **ទ្វិន្នំ គេហានំ អន្តរេ បត្វា**តិ ទ្វិន្នំ គេហទ្វារានំ សម្មុខដ្ឋានភូតេ អន្តរវីថិយំ វេមជ្ឈេ បត្វា។ គេសុ ហិ ឯកស្ស ចេ បាចីនមុខទ្វារំ ឥតរស្ស បច្ឆិមមុខំ, តស្ស សម្មុខំ ឧភិន្នំ អន្តរវីថិយំ ឋិតស្ស ទក្ខិណាមុខស្ស, ឧត្តរាមុខស្ស វា ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស តត្ថ បវិសនកនិក្ខមនកបុរិសា យថា សុខេនេវ បាកដា ហោន្តិ, ឯវំ ទិព្ព ចក្ខុញាណសមង្គិនោ ចវនកឧបបជ្ជនកបុរិសា។ យថា បន តស្ស បុរិសស្ស អញ្ញេនេវ ខណេន បវិសន្តស្ស

ទស្សនំ, អញ្ញេន និក្ខមន្តស្ស ទស្សនំ, ឯវំ តមស្សាបិ អញ្ញេនេវ ខណេន ចវមានស្ស ទស្សនំ, អញ្ញេន ឧបបជ្ជមានស្ស ទស្សនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ញាណស្ស បាកដាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **តស្សា**តិ ញាណស្ស។

៤៣៣. បព្ពតសិខរំ យេភុយ្យេន សំខិត្តំ សង្កុចិតំ ហោតីតិ តេជ បព្ពតមត្ថកំ "**បព្ពតសង្ខេបោ**"តិ វុត្តំ, បព្ពតបរិយាបន្នោ វា បទេសោ **បព្ពតសង្ខេបោ**។ **អនាវិលោ**តិ អកាលុស្សោ។ សា ចស្ស អនាវិលតា កទ្ទមាភាវេន ហោតីតិ អាហ "**និក្កទ្ទមោ**"តិ។ **បិតាសុបិ និសិន្នាសុបិ** គាវីសុ។ **វិជ្ជមានាសូ**តិ លព្ភមានាសុ។ **ឥតរា** បិតាបិ និសិន្នាបិ **ចរន្តីតិ វុច្ចន្តិ** សហចរណញាយេន។ **តិដ្ឋន្តមេវ**, ន កទាចិបិ ចរន្តំ។ **ទ្វយ**ន្តិ សិប្បិសម្ពុកំ មច្ឆគុម្ពន្តិ តមំ ឧភយំ **តិដ្ឋន្តន្តិ វុត្តំ**, ចរន្តម្បីតិ អធិប្បាយោ។ កឹ វា តមាយ សហចរិយាយ, យថាលាភគ្គហណំ បនេត្ថ ទដ្ឋព្ពំ។ សក្ខរកថលស្ស ហិ វសេន "តិដ្ឋន្ត"ន្តិ, សិប្បិសម្ពុកស្ស មច្ឆគុម្ពស្ស ច វសេន "តិដ្ឋន្តម្បិ, ចរន្តម្បី"តិ យោជនា កាតព្ពា។

៤៣៤. ***ភិក្ខូ***តិ ភិន្នកិលេសោតិ ភិក្ខុ។ សោ ហិ បរមត្ថតោ សមណោតិនាមកោ។ តត្ថ អរិយមគ្គេន សព្ពសោ បាបានំ សមិតាវីតិ **សមណោ**។ តេនាហ "**សមិតបាបត្តា**"តិ។ សេដ្ឋដ្ឋេន ព្រហ្មា វុច្ចតិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ, តតោ អាគតោតិ ព្រហ្មា, អរិយមគ្គោ, តំ អសម្មោហបដិវេធវសេន អញ្ញាសីតិ **ព្រាហ្មណោ**។ តំសមង្គិតាយ ហិស្ស បាបានំ ពាហិតភាវោ។ តេនាហ "**ពាហិតបាបត្តា ព្រាហ្មណោ**"តិ។ អដ្ឋង្គិកេន អរិយមគ្គជលេន ន្ហាតវា និទ្ធោតកិលេសោតិ **ន្ហាតកោ។ គតត្តា**តិ បហានាភិសមយវសេន បដិវិទ្ធត្តា។ តេនាហ "**វិទិតត្តា**"តិ។ **និស្សុតត្តា**តិ សមុច្ឆេទប្បហានវសេន សន្តានតោ សព្ពសោ និហតត្តា។ តេនាហ "**អបហតត្តា**"តិ, មរិយាទវសេន កិលេសានំ ហឹសិតត្តា អរិយមគ្គេហិ ឱធិសោ សព្ពសោ កិលេសានំ សមុច្ឆិន្នត្តាតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**ហតត្តា**"តិ។ **អារកត្តា**តិ សុប្បហីនតាយ វិប្បកដ្ឋភាវតោ។ តេនាហ "**ទូរីភូតត្តា**"តិ។ ឧភយម្បិ ឧភយត្ថ យោជេតព្ពំ – កិលេសានំ អារកត្តា ហតត្តា ទូរីភូតត្តា ច **អរិយោ**, តថា **អរហ**ន្តិ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ ឧត្តានត្ថត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាអស្សបុរសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. ចូឡអស្សបុរសុត្តវណ្ណនា

៤៣៥. **បុរិមសទិសមេវា**តិ "អស្សបុរវាសីនំ ភិក្ខុសង្ឃេ គារវពហុមានំ និបច្ចការញ្ច ទិស្វា ភិក្ខូ បិណ្ឌបាតាបចាយនេ និយោជេន្តោ តទំ សុត្តំ អភាសី"តិ បុរិមសុត្តេ មហាអស្សបុរេ (ម. និ. អដ្ឋ. ២.៤១៥) វុត្តសទិសមេវ។ **សមណានំ អនុច្ឆវិកា**តិ សមណានំ សមណភាវស្ស អនុច្ឆវិកា បតិរូបា។ **សមណានំ អនុលោមប្បដិបទា**តិ សមណានំ សាមញ្ញសង្ខាតស្ស អរិយមគ្គស្ស អនុកូលប្បដិបទា។

៤៣៦. **ឯតេ ធម្មា**តិ ឯតេ បាឡិយំ អាគតា អភិជ្ឈាព្យាបាទាទយោ បាបធម្មា។ **ឧប្បជ្ជមានា**តិ ឧប្បជ្ជមានា ឯវ, បគេវ សន្តានេ ភាវិតា។ **មលិនេ**តិ មលវន្តេ កិលិដ្ឋេ។ **មលគ្គហិតេ**តិ គហិតមលេ សញ្ជាតមលេ។ **សមណមលា**តិ សមណានំ សមណភាវស្ស មលា។ **ទុស្សន្តី**តិ វិបជ្ជន្តិ វិនស្សន្តិ។ **សមណទោសា**តិ សមណានំ សមណភាវទូសនា។ **កសដេ**តិ អសារេ។ **និរោជេ**តិ និត្តេជេ។ អយតោ សុខតោ អបេតាតិ អបាយា, និរយាទយោ, តំ ផលំ អរហន្តិ, តំ បយោជនំ វា ឯតេសន្តិ **អាបាយិកា។ ឋានានិ** អភិជ្ឈាទយោ។ តេនាហ "**អបាយេ**"តិអាទិ។ ការណភាវេន ទុគ្គតិបរិយាបន្នាយ វេទនាយ ហិតានីតិ **ទុគ្គតិវេទនិយានិ**។ តេន វុត្តំ "**ទុគ្គតិយំ វិបាកវេទនាយ បច្ចយាន**"ន្តិ។ **តិខិណំ អយ**ន្តិ វេកន្តកសទិសំ សារអយំ។ **អយេនា**តិ អយោយំសកេន។ កោញ្ចសកុណានំ កិរ កុច្ឆិយំ និវុត្តំ យំ កិញ្ចិ ខរំ តិខិណញ្ច ហោតិ។ តថា ហិ តេសំ វច្ចំ អដ្ឋិម្បិ បាសាណម្បិ វិលីយាបេតិ។ តេន វុត្តំ "**កោញ្ចសកុណេ ខាទាបេន្តី**"តិ។ តំ កិរ អយចុណ្ណំ អគ្គិនាបិ កិច្ចេន ទយ្ហតិ, ភេសជ្ជពលេន បន សុខេន ទយ្ហេយ្យ។ តេន វុត្តំ "**សុសិក្ខិតា ច នំ អយការា ពាហុហត្ថកម្មមូលំ លភិត្វា ករោន្តី**"តិអាទិ។ **អតិតិខិណំ ហោតិ**, អញ្ញតរំ អយោពន្ធនំ ផេគ្គុទណ្ឌំ វិយ សុខេនេវ ឆិន្ទន្តិ។ សសពិឡារចម្មេហិ សង្ឃដិតដ្ឋេន **សង្ឃាដី**តិ វុច្ចតិ អាវុធបរិច្ឆទោតិ អាហ "**សង្ឃាដិយាតិ កោសិយា**"តិ។ **បរិយោនទ្ធ**ន្តិ បរិតោ ឱនទ្ធំ ឆាទិតំ។ **សមន្តតោ វេឋិតន្តិ** សព្ពសោ បិហិតំ។

៤៣៧. **រជោ**តិ អាគន្តុករជោ។ **ជល្ល**ន្តិ សរីរេ ឧដ្ឋានកលោណាទិមលំ។ រជោជល្លញ្ច វតសមាទានវសេន អនបនីតំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **រជោជល្លិកោ**, តស្ស។ តេនាហ "**រជោជល្លធារិនោ**"តិ។ **ឧទកំ ឱរោហន្តស្សា**តិអាទីនមត្ថោ មហាសីហនាទសុត្តវណ្ណនាយំ វុត្តោយេវ។ **សព្ពមេត**ន្តិអាទីសុ សព្ពសោបិ វតសមាទានវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ យស្មា សព្ពមេតំ ពាហិរសមយវសេនេវ កថិតំ, តស្មា **សង្ឃាដិកស្សា**តិ បិលោតិកខណ្ឌេហិ សង្ឃដិតត្តា "សង្ឃាដី"តិ លទ្ធនាមវត្ថធារិនោតិ អត្ថោ។ តថា ហិ បាឡិយំ

“សង្ឃាដិកស្ស”ឥច្ចេវ វុត្តំ, ន “ភិក្ខុនោ”តិ។ តេនាហ **“ឥមស្មឹ ហិ”**តិអាទិ។ កស្មា បនេត្ថ ភគវតា សង្ឃាដិកត្ថាទីនិយេវ វតសមាទានានិ បដិក្ខិត្តានីតិ? នយទស្សនមេតំ អញ្ញេសម្បិ បញ្ចាតបម្ភគវតាទីនំ តប្បដិក្ខេបេនេវ បសិទ្ធិតោ។ អបរេ បន ភណន្តិ – “នាហំ, ភិក្ខវេ, សង្ឃាដិកស្ស សង្ឃាដិធារណមត្តេន សាមញ្ញំ វទាមី”តិ វុត្តេ តត្ថ និសិន្នោ កោចិ តិត្ថន្តរលទ្ធិកោ អចេលកត្តំ នុ ខោ កថន្តិ ចិន្តេសិ, អបរេ រជោជល្លកត្តំ នុ ខោ កថន្តិ, ឯវំ តំ តំ ចិន្តេន្តានំ អជ្ឈាសយវសេន ភគវា ឥមានេវ វតសមាទានានិ ឥធ បដិក្ខិបីតិ។ **សង្ឃាដិក**ន្តិ និវាសនបារុបនវសេន សង្ឃាដិវន្តំ។ តេនាហ **“សង្ឃាដិកំ វត្ថ”**ន្តិអាទិ។ អត្តនោ រុចិយា មិត្តាទយោ **សង្ឃាដិកំ ករេយ្យុំ**, បច្ឆា វិញ្ញុតំ បត្តកាលេ សង្ឃាដិកត្តេ សមាទបេយ្យុំ។

៤៣៨. អត្តានំ វិសុជ្ឈន្តំ បស្សតិ អភិជ្ឈាទីនំ សមុទាចារាភាវតោ។ មគ្គេន អសមុច្ឆិន្នត្តា **វិសុទ្ធោតិ បន ន វត្តព្ពោ។ បាមោជ្ជ**ន្តិ តរុណបីតិមាហ។ តស្ស ហិ អត្តនោ សម្មាបដិបត្តិយា កិលេសានំ វិក្ខម្ភិតត្តា ចិត្តស្ស វិសុទ្ធតំ បស្សន្តស្ស បាមោជ្ជំ ជាយតិ, តំ តុដ្ឋាការំ។ តេនាហ **“តុដ្ឋាការោ”**តិ។ **បីតី**តិ បស្សទ្ធិអាវហា ពលវបីតិ។ **នាមកាយោ បស្សម្ភតី**តិ ឥមិនា ឧភយម្បិ បស្សទ្ធឹ វទតិ។ **វេទិយតី**តិ អនុភវតិ វិន្ទតិ។ ឥទានិ តេន នីវរណេហិ ចិត្តស្ស វិសោធនត្តំ លទ្ធន្តិ អាហ **“អប្បនាប្បត្តំ វិយ ហោតី”**តិ។ អញ្ញត្ថ ឧទ្ធិតា អញ្ញំ ឋានំ ឧបគតាតិ ឯត្តកេន ឧបមាភាវេន ឧច្ចនីចតាសាមញ្ញេន ហេដ្ឋា អសទ្ធម្មានំ បដិបក្ខវសេន ទេសនាយ បរិយោសាបិតត្តា វុត្តំ **“យថានុសន្ធិនា”**តិ។ **មហាសីហនាទសុត្តេ មគ្គោ បោក្ខរណិយា ឧបមិតោ** “សេយ្យថាបិ, សារិបុត្ត, បោក្ខរណី”តិអាទី (ម. និ. ១.១៥៤) អារភិត្វា ឧបមាសំសន្ទនេ “តថាយំ បុគ្គលោ បដិបន្នោ, តថា ច ឥរិយតិ, តញ្ច មគ្គំ សមារុឡ្ហោ, យថា អាសវានំ ខយា”តិ (ម. និ. ១.១៥៤) វុត្តត្តា។ យថា ហិ បុរត្ថិមាទិទិសាហិ អាគតា បុរិសា តំ បោក្ខរណឹ អាគម្ម វិសុទ្ធរូបកាយា វិគតបរិឡាហា ច ហោន្តិ, ឯវំ ខត្តិយាទិកុលតោ អាគតា តថាគតប្បវេទិតំ ធម្មវិនយំ សាសនំ អាគម្ម វិសុទ្ធនាមកាយា វិគតកិលេសបរិឡាហា ច ហោន្តិ។ តស្មា **សព្ពកិលេសានំ សមិតត្តា បរមត្ថសមណោ ហោតី**តិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ចូឡអស្សបុរសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច មហាយមកវគ្គវណ្ណនា។

៥. ចូឡយមកវគ្គោ

១. សាលេយ្យកសុត្តវណ្ណនា

៤៣៩. មហាជនកាយេ សន្និបតិតេតិ កេចិ “បឋមំសនវិធី ទស្សេត្វា រាជកុមារំ ហាសេស្សាមា”តិ, កេចិ “តំ កីឡនំ បស្សិស្សាមា”តិ ឯវំ មហាជនសមូហេ សន្និបតិតេ។ **ទេវនដន្តិ** ទិព្ពគន្ធព្ពំ។ **កុសលំ កុសលន្តិ វចនំ ឧបាទាយា**តិ “កច្ចិ កុសលំ? អាម កុសល”ន្តិ វចនបដិវចនវសេន បវត្តកុសលវាទិតាយ តេ មនុស្សា អាទិតោ កុសលាតិ សមញ្ញំ លភិសុ។ តេសំ កុសលានំ ឥស្សរាតិ រាជកុមារា **កោសលា**។ កោសលេ ជាតា។ តេសំ និវាសោតិ សព្ពំ បុព្ពេ វុត្តនយមេវ។ តេនាហ “**សោ បទេសោ កោសលាតិ វុច្ចតី**”តិ។

ចារិកំ ចរមានោតិ សាមញ្ញវចនម្បិ “មហតា...បេ.... គទវសរី”តិ វចនតោ វិសេសំ និវិដ្ឋមេវាតិ អាហ “**អតុរិតចារិកំ ចរមានោ**”តិ។ **មហតា**តិ គុណមហត្តេនបិ សង្ខ្យាមហត្តេនបិ មហតា។ តស្មិញ្ហិ ភិក្ខុសមូហេ កេចិ អធិសីលសិក្ខាវសេន សីលសម្បន្នា, តថា កេចិ សីលសមាធិសម្បន្នា, កេចិ សីលសមាធិបញ្ញាសម្បន្នាតិ គុណមហត្តេនបិ សោ ភិក្ខុសមូហោ មហាតិ។ តំ អនាមសិត្វា សង្ខ្យាមហត្តមេវ ទស្សេន្តោ “**សតំ វា**”តិអាទិមាហ។ អញ្ញគាមបដិពទ្ធជីវិកាវសេន សមោសរន្តិ ឯត្ថាតិ **សមោសរណំ, គាមោ** និវាសគាមោ។ ន្តិ សាលំ ព្រាហ្មណគាមំ។ **វិហរោ**តិ ភគវតោ វិហរណដ្ឋានំ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ **សាលេយ្យកសុត្តេ។ អនិយមិតោ**តិ អសុកស្មិំ អារាមេ បព្ពតេ រុក្ខមូលេ វាតិ ន និយមិតោ, សរូបគ្គហណវសេន ន និយមិត្វា វុត្តោ។ **តស្មា**តិ អនិយមិតត្តា។ អត្ថាបត្តិសិទ្ធមត្ថំ បរិកប្បនវសេន ទស្សេន្តោ “**វនសណ្ឌោ ភវិស្សតី**”តិ អាហ, អទ្ធា ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។

ឧបលភិំសូតិ (សារត្ថ. ដី. ១.១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា; ទី. និ. ដី. ១.២៥៥; អ. និ. ដី. ២.៣.៦៤) សវនវសេន ឧបលភិំសូតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**សោតទ្វារ...បេ.... ជានិំសូ**”តិ អាហ។ អវធារណផលត្តា សព្ពម្បិ វាក្យំ អន្តោគធាវធារណន្តិ អាហ “**បទបូរណមត្តេ វា និបាតោ**”តិ។ **អវធារណត្ថេ**តិ បន ឥមិនា ឥដ្ឋត្ថាវធារណត្ថំ ខោ-សទ្ទគ្គហណន្តិ ទស្សេតិ។ “អស្សោសុ”ន្តិ បទំ ខោ-សទ្ទេ គហិតេ តេន ផុល្លិតមណ្ឌិតវិភូសិតំ វិយ ហោន្តំ បូរិតំ នាម ហោតិ, តេន ច បុរិមបច្ឆិមបទានិ សំសិលិដ្ឋានិ ហោន្តិ, ន តស្មិំ អគ្គហិតេតិ អាហ “**បទបូរណេន ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតាមត្តមេវា**”តិ។ **មត្ត**-សទ្ទោ វិសេសនិវត្តិអត្ថោ។ តេនស្ស អនត្ថន្តរទីបនតំ ទស្សេតិ, **ឯវ**-សទ្ទេន បន ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតាយ ឯកន្តិកតំ។ សាលាយំ ជាតា សំវឌ្ឍា **សាលេយ្យកា** យថា “កត្តេយ្យកា ឧព្ភេយ្យកា”តិ។

សមិតបាបត្តាតិ អច្ចន្តំ អនវសេសតោ សវាសនំ សមិតបាបត្តា។ ឯវញ្ហិ ពាហិរកវីតរាគសេក្ខាសេក្ខបាបសមនតោ ភគវតោ បាបសមនំ វិសេសិតំ ហោតិ។ អនេកត្ថត្តា និបាតានំ ឥធ អនុស្សវត្ថោ អធិប្បេតោតិ អាហ “**ខលូតិ អនុស្សវនត្ថេ និបាតោ**”តិ។ **អាលបនមត្ត**ន្តិ បិយាលាបវចនំ។ បិយសមុទាហារា ហេតេ “ភោ”តិ វា “អាវុសោ”តិ វា “ទេវានំបិយា”តិ វា។ **គោត្តវសេនា**តិ ឯត្ថ តំ តាយតីតិ **គោត្តំ**។ គោតមោតិ ហិ បវត្តមានំ អភិធានំ ពុទ្ធិញ្ច ឯកំសិកវិសយតាយ តាយតិ រក្ខតីតិ **គោតមគោត្តំ**។ យថា ហិ ពុទ្ធិ អារម្មណភូតេន អត្ថេន វិនា ន វត្តតិ, ឯវំ អភិធានំ អភិធេយ្យភូតេន, តស្មា សោ តានិ តាយតិ រក្ខតីតិ វុច្ចតិ។ សោ បន អត្ថតោ អញ្ញកុលបរម្បរាសាធារណំ តស្ស កុលស្ស អាទិបុរិសសមុទាគតំ តំកុលបរិយាបន្នសាធារណំ សាមញ្ញរូបន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧច្ចាកុលបរិទីបនំ** ឧទិតោទិតវិបុលខត្តិយកុលវិភាវនតោ។ សព្ពខត្តិយានញ្ហិ អាទិភូតមហាសម្មតមហារាជតោ បដ្ឋាយ អសម្ភិន្នំ ឧឡារតមំ សក្យរាជកុលំ។ **កេនចិ បារិជុញ្ញេនា**តិ ញាតិបារិជុញ្ញភោគបារិជុញ្ញាទិនា កេនចិបិ បារិជុញ្ញេន បរិហានិយា **អនភិភូតោ** អនជ្ឈោត្ថដោ។ តថា ហិ កទាចិបិ តស្ស កុលស្ស តាទិសបារិជុញ្ញាភាវោ, អភិនិក្ខមនកាលេ ច តតោ សមិទ្ធតមភាវោ លោកេ បាកដោ បញ្ញាតោតិ។ **សក្យកុលា បព្ពជិតោ**តិ ឥទំ វចនំ ភគវតោ **សទ្ធាបព្ពជិតភាវទីបនំ** វុត្តំ មហន្តំ ញាតិបរិវដ្ដំ មហន្តញ្ច ភោគក្ខន្ធំ បហាយ បព្ពជិតភាវទីបនតោ។ ឯត្ថ ច **សមណោ**តិ ឥមិនា បរិក្ខកជនេហិ ភគវតោ ពហុមតភាវោ ទស្សិតោ សមិតបាបតាទីបនតោ, **គោតមោ**តិ ឥមិនា លោកិយជនេហិ ឧឡារតមកុលីនតាទីបនតោ។

អព្ភុគ្គតោតិ ឯត្ថ **អភិ**-សទ្ទោ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានេ, តំយោគតោ បន “ភវន្តំ គោតម”ន្តិ ឧបយោគវចនំ សាមិអត្ថេបិ សមានំ ឥត្ថម្ភូតយោគទីបនតោ “**ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថេ**”តិ វុត្តំ។ តេនាហ “**តស្ស ខោ បន ភោតោ គោតមស្សាតិ អត្ថោ**”តិ។ **កល្យាណោ**តិ ភទ្ទកោ។ សា ចស្ស កល្យាណតា ឧឡារវិសយតាយាតិ អាហ “**កល្យាណគុណសមន្នាគតោ**”តិ។ តំវិសយតា ហេត្ថ សមន្នាគមោ។ **សេដ្ឋោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ យថា “ភគវាតិ វចនំ សេដ្ឋ”ន្តិ (បារា. អដ្ឋ. ១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា; វិសុទ្ធិ. ១.១៤២; ឧទា. អដ្ឋ. ១; ឥតិវុ. អដ្ឋ. និទានវណ្ណនា; មហានិ.

អដ្ឋ. ៥០)។ “ភគវា អរហ”ន្តិអាទិនា គុណានំ សំកិត្តនតោ សំសទ្ទនតោ ច កិត្តិសទ្ទោ វណ្ណោតិ អាហ **“កិត្តិឃោសោ”**តិ។ កិត្តិបរិយាយោបិ ហិ សទ្ទ-សទ្ទោ យថា តំ “ឧឡារសទ្ទា ឥសយោ គុណវន្តោ តបស្សិនោ”តិ។ **ថុតិឃោសោ**តិ អភិត្ថុទាហារោ។ **អជ្ឈោត្ថរិត្វា**តិ បដិបក្ខាភាវេន អនញ្ញសាធារណតាយ ច អភិភវិត្វា។

សោ ភគវាតិ យោ សោ សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា សព្ពកិលេសេ ភញ្ជិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ ទេវានំ អតិទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា លោកនាថោ ភាគ្យវន្តតាទីហិ ការណេហិ ភគវាតិ លទ្ធនាមោ, សោ ភគវា។ “ភគវា”តិ ហិ ឥទំ សត្ថុ នាមកិត្តនំ។ តថា ហិ វុត្តំ “ភគវាតិ នេតំ នាមំ មាតរា កត”ន្តិអាទិ (មហានិ. ១៤៩, ១៩៨, ២១០; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២)។ បរតោ បន “ភគវា”តិ គុណកិត្តនមេវ។ ឯវំ “អរហ”ន្តិអាទីហិ បទេហិ យេ សទេវកេ លោកេ អតិវិយ បញ្ញាតា ពុទ្ធគុណា, តេ នានប្បការតោ វិភាវិតាតិ ទស្សេតុំ បច្ចេកំ ឥតិបិ-សទ្ទោ យោជេតព្ពោតិ អាហ **“ឥតិបិ អរហំ, ឥតិបិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ…បេ…. ឥតិបិ ភគវា”**តិ។ “ឥតិបេតំ ភូតំ, ឥតិបេតំ តច្ឆ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៦) វិយ ហិ ឥធ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាសន្នបច្ចក្ខការណត្ថោ, **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ តេន តេសំ គុណានំ ពហុភាវទីបនតោ។ តានិ គុណសល្លក្ខណការណានិ សទ្ធាសម្បន្នានំ វិញ្ញុជាតិកានំ បច្ចក្ខានិ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ **“ឥមិនា ច ឥមិនា ច ការណេនាតិ វុត្តំ ហោតី”**តិអាទិ។ **តតោ វិសុទ្ធិមគ្គតោ។ តេសន្តិ** “អរហ”ន្តិអាទីនំ។ **វិត្ថារោ** អត្ថនិទ្ទេសោ **គហេតព្ពោ**។ តតោ ឯវ តំសំវណ្ណនាយំ (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៣០) វុត្តោ “អារកាតិ អរហំ សុវិទូរភាវតោ, អារកាតិ អរហំ អាសន្នភាវតោ, រហិតព្ពស្ស អភាវតោ, សយញ្ច អរហិតព្ពតោ, នត្ថិ ឯតស្ស រហោគមនំ គតីសុ បច្ចាជាតិ, បាសំសភាវតោ វា អរហ”ន្តិអាទិនា “អរហ”ន្តិអាទីនំ បទានំ អត្ថោ វិត្ថារតោ វេទិតព្ពោ។

ភវន្តិ ចេត្ថ (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៣០; សារត្ថ. ដី. ១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា) –

“សម្មា នប្បដិបជ្ជន្តិ, យេ និហីនាសយា នរា;
អារកា តេហិ ភគវា, ទូរេ តេនារហំ មតោ។

យេ សម្មា បដិបជ្ជន្តិ, សុប្បណិតាធិមុត្តិកា;
ភគវា តេហិ អាសន្នោ, តេនាបិ អរហំ ជិនោ។

បាបធម្មា រហា នាម, សាធូហិ រហិតព្ពតោ;
តេសំ សុដ្ឋុ បហីនត្តា, ភគវា អរហំ មតោ។

យេ សច្ឆិកតសទ្ធម្មា, អរិយា សុទ្ធគោចរា;
ន តេហិ រហិតោ ហោតិ, នាថោ តេនារហំ មតោ។

រហោ វា គមនំ យស្ស, សំសារេ នត្ថិ សព្ពសោ;
បហីនជាតិមរណោ, អរហំ សុគតោ មតោ។

គុណេហិ សទិសោ នត្ថិ, យស្មា លោកេ សទេវកេ;
តស្មា បាសំសិយត្តាបិ, អរហំ ទ្វិបទុត្តមោ។

អារកា មន្ទពុទ្ធីនំ, អាសន្នា ច វិជានតំ;
រហានំ សុប្បហីនត្តា, វិទូនមរហេយ្យតោ;
ភវេសុ ច រហាភាវា, បាសំសា អរហំ ជិនោ”តិ។

សុន្ទរន្តិ ភទ្ទកំ។ តញ្ច បស្សន្តស្ស ហិតសុខាវហភាវេន វេទិតព្ពន្តិ អាហ **“អត្ថាវហំ សុខាវហ”**ន្តិ។ តត្ថ **អត្ថាវហ**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថសញ្ញិតហិតាវហំ។ **សុខាវហ**ន្តិ តប្បរិយាបន្នតិវិធសុខាវហំ។ **តថារូបាន**ន្តិ តាទិសានំ។ យាទិសេហិ បន គុណេហិ ភគវា សមន្នាគតោ, តេហិ ចតុប្បមាណិកស្ស លោកស្ស សព្ពថាបិ អច្ចន្តាយ បសាទនីយោតិ ទស្សេតុំ **“អនេកេហិបី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យថាភូត…បេ…. អរហត**ន្តិ ឥមិនា ធម្មប្បមាណានំ លូខប្បមាណានំ សត្តានំ ភគវតោ បសាទាវហតមាហ, ឥតរេន ឥតរេសំ។ **ទស្សនមត្តម្បិ សាធុ ហោតី**តិ ឯត្ថ កោសិយសកុណស្ស វត្ថុ កថេតព្ពំ។ **ឯកំ បទម្បិ សោតុំ លភិស្សាម, សាធុតរំយេវ ភវិស្សតី**តិ ឯត្ថ មណ្ឌូកទេវបុត្តវត្ថុ កថេតព្ពំ។

ឥមិនា នយេន អគារិកបុច្ឆា អាគតាតិ ឥទំ យេភុយ្យវសេន វុត្តំ។ យេភុយ្យេន ហិ អគារិកា ឯវំ បុច្ឆន្តិ។ **អនគារិកបុច្ឆាយបិ** ឯសេវ នយោ។ **យថា ន សក្កោន្តិ...បេ.... វិស្សជ្ជេន្តោ**តិ ឥមិនា សត្ថុ តេសំ ព្រាហ្មណគហបតិកានំ និគ្គណ្ហនវិធិំ ទស្សេតិ។ តេសញ្ហិ សំខិត្តរុចិតាយ សង្ខេបទេសនា, តាយ អត្ថំ អជានន្តា វិត្ថារទេសនំ អាយាចន្តិ, សា ច នេសំ សំខិត្តរុចិតា បណ្ឌិតមានិតាយ, សោ ច មានោ យថាទេសិតស្ស អត្ថស្ស អជាននេ្ត អប្បតិដ្ឋោ ហោតិ , ឥតិ ភគវា តេសំ មាននិគ្គហវិធិំ ចិន្តេត្វា សង្ខេបេនេវ បញ្ហំ វិស្សជ្ជេសិ, ន សព្ពសោ ទេសនាយ អសល្លក្ខណត្ថំ។ តេនាហ **“បណ្ឌិតមានិកា ហិ”**តិអាទិ។ **យស្មា មំ តុម្ហេ យាចថ**, សំខិត្តេន វុត្តមត្ថំ ន ជានិត្ថាតិ អធិប្បាយោ។

៤៤០. “ឯកវិធេន ញាណវត្ថុ”ន្តិអាទីសុ (វិភ. ៧៥១) វិយ កោដ្ឋាសត្ថោ **វិធ**-សទ្ទោ, សោ ច វិភត្តិវចនវិបល្លាសំ កត្វា បច្ចត្តេ ករណវចនវសេន **“តិវិធ”**ន្តិ វុត្តោ។ អត្ថោ បន ករណបុថុវចនវសេន ទដ្ឋព្ពោតិ អាហ **“តិវិធន្តិ តីហិ កោដ្ឋាសេហី”**តិ។ បការត្ថោ វា **វិធ**-សទ្ទោ, បការត្ថត្តាយេវ លព្ភមានំ អធម្មចរិយាវិសមចរិយាភាវសាមញ្ញំ, កាយទ្វារិកភាវសាមញ្ញំ វា ឧបាទាយ ឯកត្តំ នេត្វា **“តិវិធ”**ន្តិ វុត្តំ។ បការភេទេ បន អបេក្ខិតេ “តិវិធា”ឥច្ចេវ វុត្តំ ហោតិ។ **កាយេនា**តិ ឯត្ថ **កាយោ**តិ ចោបនកាយោ អធិប្បេតោ, សោ ច អធម្មចរិយាយ ទ្វារភូតោ តេន វិនា តស្សា អប្បវត្តនតោ។ **កាយេនា**តិ ច ហេតុម្ហិ ករណវចនំ។ កិញ្ចាបិ ហិ អធម្មចរិយាសង្ខាតចេតនាសមុដ្ឋានា សា វិញ្ញត្តិ, ន ច សា បដ្ឋានេ អាគតេសុ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ ឯកេនបិ បច្ចយេន ចេតនាយ បច្ចយោ ហោតិ, តស្សា បន តថាបវត្តមានាយ កាយកម្មសញ្ញិតាយ ចេតនាយ បវត្តិ ហោតីតិ តេន ទ្វារេន លក្ខិតព្ពភាវតោ តស្សា ការណំ វិយ ច សព្ពោហារមត្តំ ហោតិ។ **កាយទ្វារេនា**តិ វា កាយេន ទ្វារភូតេន កាយទ្វារភូតេនាតិ តំ ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ករណវចនំ។ អធម្មំ ចរតិ ឯតាយាតិ **អធម្មចរិយា**, តថាបវត្តា ចេតនា។ **អធម្មោ**តិ បន តំសមុដ្ឋានោ បយោគោ ទដ្ឋព្ពោ។ ធម្មតោ អនបេតាតិ ធម្មា, ន ធម្មាតិ អធម្មា, អធម្មា ច សា ចរិយា ចាតិ **អធម្មចរិយា**។ បច្ចនីកសមនដ្ឋេន សមំ, សមានំ សទិសំ យុត្តន្តិ វា សមំ, សុចរិតំ។ សមតោ វិគតំ, វិរុទ្ធំ វា តស្សាតិ វិសមំ, ទុច្ចរិតំ។ សា ឯវ វិសមា ចរិយាតិ **វិសមចរិយា។ សព្ពេសុ កណ្ហសុក្កបទេសូ**តិ “ចតុព្ពិធំ វាចាយ អធម្មចរិយាវិសមចរិយា ហោតី”តិអាទិនា ឧទ្ទេសនិទ្ទេសវសេន អាគតេសុ សព្ពេសុ កណ្ហបទេសុ – “តិវិធំ ខោ គហបតយោ កាយេន ធម្មចរិយាសមចរិយា ហោតី”តិអាទិនា ឧទ្ទេសនិទ្ទេសវសេន អាគតេសុ សព្ពេសុ សុក្កបទេសុ ច។

រោទេតិ ក្ររូរកម្មន្តតាយ បរបដិពទ្ធេ សត្តេ អស្សូនិ មោចេតីតិ រុទ្ទោ, សោ ឯវ **លុទ្ទោ** រ-ការស្ស ល-ការំ កត្វា។ **កក្ខឡោ**តិ លុទ្ទោ។ **ទារុណោ**តិ ផរុសោ។ **សាហសិកោ**តិ សាហស្សការី។ **សចេបិ ន លិប្បន្តិ។ តថាវិធោ** បរេសំ ឃាតនសីលោ **លោហិតបាណីត្វេវ វុច្ចតិ** យថា ទានសីលោ បរេសំ ទានត្ថំ អធោគហត្ថោបិ “បយតបាណី”ត្វេវ វុច្ចតិ។ បហរណំ បហារទានមត្តំ **ហតំ**, បវុទ្ធំ បហរណំ បរស្ស មារណំ **បហត**ន្តិ ទស្សេន្តោ **“ហតេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **និវិដ្ឋោ**តិ អភិនិវិដ្ឋោ បសុតោ។

យស្ស វសេន “បរស្សា”តិ សាមិនិទ្ទេសោ, តំ សាបតេយ្យំ។ យញ្ហិ សាមញ្ញតោ គហិតំ, តំ តេនេវ សាមិនិទ្ទេសេន បកាសិតន្តិ អាហ **“បរស្ស សន្តក”**ន្តិ។ បរស្សបរវិត្តូបករណន្តិ វា ឯកមេវេតំ សមាសបទំ, យំ កិញ្ចិ បរសន្តកំ វិសេសតោ បរស្ស វិត្តូបករណំ វាតិ អត្ថោ។ **តេហិ បរេហី**តិ យេសំ សន្តកំ, តេហិ។ យស្ស វសេន បុរិសោ “ថេនោ”តិ វុច្ចតិ, តំ ថេយ្យន្តិ អាហ **“អវហរណចិត្តស្សេតំ អធិវចន”**ន្តិ។ **ថេយ្យសង្ខាតេន**, ន វិស្សាសតាវកាលិកាទិវសេនាតិ អត្ថោ។

មតេ វាតិ **វា**-សទ្ទោ អវុត្តវិកប្បត្ថោ។ តេន បព្ពជិតាទិភាវំ សង្គណ្ហាតិ។ **ឯតេនុបាយេនា**តិ យំ មាតរិ មតាយ, នដ្ឋាយ វា បិតា រក្ខតិ, សា **បិតុរក្ខិតា**។ យំ ឧភោសុ អសន្តេសុ ភាតា រក្ខតិ, សា **ភាតុរក្ខិតា**តិ ឯវមាទី សន្ធាយាហ។ **សភាគកុលានី**តិ អាវាហកិរិយាយ សភាគានិ កុលានិ។ ទស្សុកវិធិំ វា ឧទ្ទិស្ស **ឋបិតទណ្ឌា**រាជាទីហិ។ **សម្មាទិដ្ឋិសុត្តេ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៨៩) “អសទ្ធម្មាធិប្បាយេន កាយទ្វារប្បវត្តា អគមនីយដ្ឋានវីតិក្កមចេតនា”តិ ឯវំ **វុត្តមិច្ឆាចារលក្ខណវសេន**។

ហត្ថបាទាទិហេតូតិ ហត្ថបាទាទិភេទនហេតុ។ **ធនហេតូ**តិ ធនស្ស លាភហេតុ ជានិហេតុ ច។ **លាភោ**តិ ឃាសច្ឆាទនានិ លព្ភតីតិ លាភោ។ **កិញ្ចិក្ខ**ន្តិ កិញ្ចិមត្តកំ អាមិសជាតំ។ តេនាហ **“យំ វា”**តិអាទិ។ **ជានន្តោយេវា**តិ មុសាភាវំ តស្ស វត្ថុនោ អត្ថិ, តំ ជានន្តោ ឯវ។

អណ្ឌកាតិ វុច្ចតិ រុក្ខេ អណ្ឌសទិសា គណ្ឋិយោ។ យថា ថទ្ធា វិសមា ទុព្ពិនីតា ច ហោន្តិ, ឯវមេវ ខុំសនវម្ភនវសេន បវត្តវាចាបិ ហិ “អណ្ឌកា”តិ វុត្តា។ តេនាហ **“យថា សទោសេ រុក្ខេ”**តិអាទិ។ **កក្កសា**តិ ផរុសា ឯវ, សោ បនស្សា កក្កសភាវោ ព្យាបាទនិមិត្តតាយ តតោ បូតិកាតិ។ តេនាហ **“យថា នាមា”**តិអាទិ។

កដុកាតិ អនិដ្ឋា។ **អមនាបា**តិ ន មនវឌ្ឍនី, តតោ ឯវ **ទោសជននី,** ចិត្តសន្ទោសុប្បត្តិការិកា។ **មម្មេសូ**តិ យត្ថនេន ទុក្ខុប្បត្តិតោ មម្មសទិសេសុ ជាតិអាទីសុ។ **លគ្គនការី**តិ ឯវំ វទន្តស្ស ឯវំ វទាមីតិ អត្ថាធិប្បាយេន លគ្គនការិ, ន ព្យញ្ជនវសេន។ **កោធស្ស អាសន្នា** តស្ស ការណភាវតោ។ **សទោសវាចាយា**តិ អត្តនោ សមុដ្ឋាបក ទោសស្ស វសេន សទោសវាចាយ **វេវចនានិ**។

អកាលេនាតិ អយុត្តកាលេន។ **អការណនិស្សិត**ន្តិ និប្ផលំ។ ផលញ្ហិ ការណនិស្សិតំ នាម តទវិនាភាវតោ។ អការណនិស្សិតំ និប្ផលំ, សម្ផន្តិ អត្ថោ។ **អសភាវវត្តា**តិ អយាថាវវាទី។ **អសំវរវិនយបដិសំយុត្តស្សា**តិ សំវរវិនយ រហិតស្ស, អត្តនោ សុណន្តស្ស ច ន សំវរវិនយាវហស្ស **វត្តា។ ហទយមញ្ជូសាយំ និធេតុ**ន្តិ អហិតសំហិតត្តា ចិត្តំ អនុប្បវិសេត្វា និធេតុំ ។ **អយុត្តកាលេ**តិ ធម្មំ កថេន្តេន យោ អត្ថោ យស្មិំ កាលេ វត្តព្ពោ, តតោ បុព្ពេ បច្ឆា តស្ស អកាលោ, តស្មិំ អយុត្តកាលេ **វត្តា ហោតិ។ អនបទេស**ន្តិ ភគវតា អសុកសុត្តេ ឯវំ វុត្តន្តិ សុត្តាបទេសវិរហិតំ។ **អបរិច្ឆេទ**ន្តិ បរិច្ឆេទរហិតំ ។ យថា បន វាចា បរិច្ឆេទរហិតា ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **"សុត្តំ វា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧបលព្ភ**ន្តិ អនុយោគំ។ **ពាហិរកថំយេវា**តិ យំ សុត្តំ, ជាតកំ វា និក្ខិត្តំ, តស្ស សរីរភូតំ កថំ អនាមសិត្វា តតោ ពហិភូតំយេវ កថំ។ **សម្បជ្ជិត្វា**តិ វិរុឡ្ហំ អាបជ្ជិត្វា។ **បវេណិជាតកការា**តិ អនុជាតបារោហមូលានិយេវ តិដ្ឋន្តិ។ **អាហរិត្វា**តិ និក្ខិត្តសុត្តតោ អញ្ញម្បិ អនុយោគឧបមាវត្ថុវសេន តទនុបយោគិនំ អាហរិត្វា។ **ជានាបេតុ**ន្តិ ឯតទត្ថមិទំ វុត្តន្តិ ជានាបេតុំ យោ សក្កោតិ។ **តស្ស កថេតុ**ន្តិ តស្ស តថារូបស្ស ធម្មកថិកស្ស ពហុម្បិ កថេតុំ វដ្ដតិ។ **ន អត្ថនិស្សិត**ន្តិ អត្តនោ បរេសញ្ច ន ហិតាវហំ។

អភិជ្ឈាយនំ យេភុយ្យេន បរសន្តកស្ស ទស្សនវសេន ហោតីតិ **"អភិជ្ឈាយ ឱលោកេតា ហោតី"**តិ វុត្តំ។ អភិជ្ឈាយន្តោ វា អភិជ្ឈាយិតំ វត្ថុំ យត្ថ កត្ថចិ ឋិតម្បិ បច្ចក្ខតោ បស្សន្តោ វិយ អភិជ្ឈាយតីតិ វុត្តំ **"អភិជ្ឈាយ ឱលោកេតា ហោតី"**តិ។ **កម្មបថភេទោ ន ហោតិ,** កេវលំ លោភមត្តោវ ហោតិ បរិណាមនវសេន អប្បវត្តត្តា។ យថា បន កម្មបថភេទោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **"យទា បនា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **បរិណាមេតី**តិ អត្តនោ សន្តកភាវេន បរិគ្គយ្ហ នាមេតិ។

វិបន្នចិត្តោតិ ព្យាបាទេន វិបត្តី អាបាទិតចិត្តោ។ តេនាហ **"បូតិភូតចិត្តោ"**តិ។ ព្យាបាទោ ហិ វិសំ វិយ លោហិតស្ស ចិត្តំ បូតិភាវំ ជនេតិ។ **ទោសេន ទុដ្ឋចិត្តសង្កប្បោ**តិ វិសេន វិយ សប្បិអាទិកោបេន ទូសិតចិត្តសង្កប្បោ។ **ឃាតីយន្តូ**តិ ហនីយន្តុ។ **វធំ បាបុណន្តូ**តិ មរណំ បាបុណន្តុ។ **មា វា អហេសុ**ន្តិ សព្ពេន សព្ពំ ន ហោន្តុ។ តេនាហ **"កិញ្ចិបិ មា អហេសុ"**ន្តិ, អនវសេសវិនាសំ បាបុណន្តូតិ អត្ថោ។ **ហញ្ញន្តូតិ អាទិចិន្តនេនេវា**តិ ឯកន្តតោ វិនាសចិន្តាយ ឯវ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិកោតិ អយោនិសោ ឧប្បន្នទិដ្ឋិកោ។ សោ ច ឯកន្តតោ កុសលបដិបក្ខទិដ្ឋិកោតិ អាហ **"អកុសលទស្សនោ"**តិ។ **វិបល្លត្ថទស្សនោ**តិ ធម្មតាយ វិបរិយាសគ្គាហី។ **នត្ថិ ទិន្ន**ន្តិ ទេយ្យធម្មសីសេន ទានំ វុត្តន្តិ អាហ **"ទិន្នស្ស ផលាភាវំ សន្ធាយ វទតី"**តិ។ ទិន្នំ បន អន្នាទិវត្ថុំ កថំ បដិក្ខិបតិ។ ឯស នយោ **"យិដ្ឋំ ហុត"**ន្តិ ឯត្ថាបិ។ **មហាយាគោ**តិ សព្ពសាធារណំ មហាទានំ។ **បហេណកសក្ការោ**តិ បាហុនកានំ កត្តព្ពសក្ការោ។ **ផល**ន្តិ អានិសំសផលញ្ច និស្សន្ទផលញ្ច។ **វិបាកោ**តិ សទិសំ ផលំ។ **បរលោកេ ឋិតស្ស អយំ លោកោ នត្ថី**តិ បរលោកេ ឋិតស្ស កម្មុនា លទ្ធព្ពោ អយំ លោកោ ន ហោតិ។ **ឥធលោកេ ឋិតស្សាបិ បរលោកោ នត្ថី**តិ ឥធលោកេ ឋិតស្ស កម្មុនា លទ្ធព្ពោ បរលោកោ ន ហោតិ។ តត្ថ ការណមាហ **"សព្ពេ តត្ថ តត្ថេវ ឧច្ឆិជ្ជន្តី"**តិ ។ ឥមេ សត្តា យត្ថ យត្ថ ភវយោនិគតិអាទីសុ ឋិតា តត្ថ តត្ថេវ ឧច្ឆិជ្ជន្តិ និរុទយវិនាសវសេន វិនស្សន្តិ។ **ផលាភាវវសេនា**តិ មាតាបិតូសុ សម្មាបដិបត្តិមិច្ឆាបដិបត្តីនំ ផលស្ស អភាវវសេន "នត្ថិ មាតា, នត្ថិ បិតា"តិ វទតិ, ន មាតាបិតូនំ, នាបិ តេសុ សម្មាបដិបត្តិមិច្ឆាបដិបត្តីនំ អភាវវសេន តេសំ លោកបច្ចក្ខត្តា។ ពុព្ពុឡកស្ស វិយ ឥមេសំ សត្តានំ ឧប្បាទោ នាម កេវលោវ, ន ចវិត្វា អាគមនបុព្ពកោតិ ទស្សនត្ថំ "នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា"តិ វុត្តន្តិ អាហ **"ចវិត្វា ឧបបជ្ជនកសត្តា នាម នត្ថីតិ វទតី"**តិ។ សមណេន នាម យាថាវតោ ជានន្តេន កស្សចិ កិញ្ចិ អកថេត្វា សញ្ញតេន ភវិតព្ពំ, អញ្ញថា អហោបុរិសិកា នាម សិយា, កឹ បរោ បរស្ស ករិស្សតិ, តថា អត្តនោ សម្បាទនស្ស កស្សចិ អវសរោ ឯវ នត្ថិ តត្ថ តត្ថេវ ឧច្ឆិជ្ជនតោតិ អាហ **"យេ ឥមញ្ច...បេ.... បវេទេន្តី"**តិ។ **ឯត្តាវតា**តិ "នត្ថិ ទិន្ន"ន្តិអាទិនា ព្យបទេសេន។ **ទសវត្ថុកា**តិ បដិក្ខិបិតព្ពានិ ទស វត្ថូនិ ឯតិស្សាតិ ទសវត្ថុកា។

៤៤១. អនភិជ្ឈាទយោ ហេដ្ឋា អត្ថតោ បកាសិតត្តា **ឧត្តានត្ថាយេវ**។

៤៤២. សហ ព្យយតិ គច្ឆតីតិ សហព្យោ, សហវត្តនកោ, តស្ស ភាវោ **សហព្យតា,** សហបវត្តីតិ អាហ **"សហភាវំ ឧបគច្ឆេយ្យុ"**ន្តិ។ ព្រហ្មានំ កាយោ សមូហោតិ ព្រហ្មកាយោ, តប្បរិយាបន្នតាយ តត្ថ គតាតិ **ព្រហ្មកាយិកា**។ កាមំ ចេតាយ សព្ពស្សាបិ ព្រហ្មនិកាយស្ស សមញ្ញាយ ភវិតព្ពំ, "អាភាន"ន្តិអាទិនា បន

ទុតិយជ្ឈានភូមិកាទីនំ ឧបរិ គហិតត្តា គោពលិពទ្ទញាយេន តទវសេសានំ អយំ សមញ្ញាតិ អាហ “**ព្រហ្មកាយិកានំ ទេវានន្តិ បឋមជ្ឈានភូមិទេវាន**”ន្តិ។ **អាភា នាម វិសុំ** ទេវា **នត្ថិ**, បរិត្តាភាទីនំយេវ បន អាភាវន្តតាសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា បវត្តំ ឯតំ អធិវចនំ, យថិទំ “អាភា”តិ យថា “ព្រហ្មបារិសជ្ជព្រហ្មបុរោហិតមហាព្រហ្មានំ ព្រហ្មកាយិកា”តិ។ **បរិត្តាភានន្តិអាទិ បនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អប្បមាណាភានំ ទេវានំ អាភស្សរានំ ទេវានន្តិ ឥមំ បាឡឹ សង្គណ្ហាតិ។ **ឯកតោ អគ្គហេត្វា**តិ អាភាតិ វា, ឯកត្តកាយនានត្តសញ្ញាតិ វា ឯកតោ អគ្គហេត្វា។ **តេសំយេវា**តិ អាភាតិ វុត្តទេវានំយេវ។ **ភេទតោ គហណ**ន្តិ ការណស្ស ហីនាទិភេទភិន្នតាទស្សនវសេន បរិត្តាភាទិគ្គហណំ។ **ឥតិ ភគវា អាសវក្ខយំ ទស្សេត្វា**តិ ឯវំ ភគវា ធម្មចរិយំ, សមចរិយំ, វដ្ដនិស្សិតំ សុគតិគាមិបដិបទំ, វិវដ្ដនិស្សិតំ អាសវក្ខយគាមិបដិបទំ កត្វា តិភវភញ្ជនតោ អាសវក្ខយំ ទស្សេត្វា **អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋបេសិ**។

ឥធ បត្វាតិ ឥមស្មឹ ធម្មចរិយាសមចរិយាយ និទ្ទេសេ បត្វា។ **ទេវលោកា សមានេតព្ពា**តិ ឆព្ពីសតិបិ ទេវលោកា សមោធានេតព្ពា។ **វីសតិ ព្រហ្មលោកា**តិ តំតំភវបរិយាបន្ននិកាយវសេន វីសតិ ព្រហ្មលោកា, វីសតិ ព្រហ្មនិកាយាតិ អត្ថោ។ **ទសកុសលកម្មបថេហី**តិ យថារហំ ទសកុសលកម្មបថេហិ កម្មូបនិស្សយបច្ចយភូតេហិ កេវលំ ឧបនិស្សយភូតេហិ ច **និព្ពត្តិ ទស្សិតា**។

តិណ្ណំ សុចរិតានន្តិ តិណ្ណំ កាមាវចរសុចរិតានំ។ កាមាវចរគ្គហណញ្ចេត្ថ មនោសុចរិតាបេក្ខាយ។ **វិបាកេនេវា**តិ ឥមិនា វិបាកុប្បាទនេនេវ និព្ពត្តិ ហោតិ, ន ឧបនិស្សយតាមត្តេនាតិ ទស្សេតិ។ “**ឧបនិស្សយវសេនា**”តិ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**ទស កុសលកម្មបថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ទុតិយាទីនិ ភាវេត្វា**តិអាទីសុបិ “សីលេ បតិដ្ឋាយា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ កស្មា បនេត្ថ “ឧបនិស្សយវសេនា”តិ វុត្តំ, ននុ **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** (បដិ. ម. ១.៤១) – “បឋមេន ឈានេន នីវរណានំ បហានំ សីលំ, វេរមណិ សីលំ, ចេតនា សីលំ, សំវរោ សីលំ, អវីតិក្កមោ សីល”ន្តិអាទិនា សព្ពេសុបិ ឈានេសុ សីលំ ឧទ្ធដន្តិ តស្ស វសេន ឧបរិទេវលោកានម្បិ វិបាកេន និព្ពត្តិ វត្តព្ពាតិ? ន, តស្ស បរិញ្ញាយ ទេសនត្តា, បរិញ្ញាយ ទេសនតា ចស្ស “យត្ថ ច បហាន”ន្តិអាទិនា **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយ**ញ្ច (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៨៣៧, ៨៣៩) បកាសិតា ឯវ។ តថា ហិ ឥធាបិ “ទស កុសលកម្មបថា ហិ សីល”ន្តិអាទិនា សីលស្ស រូបារូបភវានំ ឧបនិស្សយតា វិភាវិតា, ន និព្ពត្តកតាយ។ កស្មា បនេត្ថ ភាវនាលក្ខណាយ ធម្មចរិយាយ ភវវិសេសេ វិភជិយមានេ អសញ្ញភវោ ន គហិតោតិ អាហ “**អសញ្ញភវោ បន... បេ.... ន និទ្ទិដ្ឋោ**”តិ។ ពាហិរកា ហិ អយថាភូតទស្សិតាយ អសញ្ញភវំ ភវវិប្បមោក្ខំ មញ្ញមានា តទុបគជ្ឈានំ ភាវេត្វា អសញ្ញេសុ និព្ពត្តន្តិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ **ព្រហ្មជាលដ្ឋកថាយំ តំសំវណ្ណនាយ**ញ្ច (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៦៨-៧៣; ទី. និ. ដី. ១.៦៨-៧៣) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

សាលេយ្យកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

២. វេរញ្ជកសុត្តវណ្ណនា

៤៤៤. វេរញ្ជវាសិនោតិ វេរញ្ជគាមវាសិនោ។ កេចិ បន “វិវិធរដ្ឋវាសិនោ វេរញ្ជកា”តិ ឯតមត្ថំ វទន្តិ, តេសំ មតេន “វេរជ្ជកា”តិ បាឡិយា ភវិតព្ពន្តិ។ **អនិយមិតកិច្ចេនា**តិ “ឥមិនា នាមា”តិ ឯវំ ន និយមិតេន កិច្ចេន។ **អយំ វិសេសោ**តិ អយំ បុគ្គលាធិដ្ឋានធម្មាធិដ្ឋានកតោ ឥមេសុ ទ្វីសុ សុត្តេសុ ទេសនាយ វិសេសោ, អត្ថោ បន ទេសនានយោ ច មជ្ជេ ភិន្នសុវណ្ណំ វិយ អវិសិដ្ឋោតិ ទស្សេតិ។ កស្មា បន ភគវា កត្ថចិ បុគ្គលាធិដ្ឋានទេសនំ ទេសេតិ, កត្ថចិ ធម្មាធិដ្ឋានន្តិ? ទេសនាវិលាសតោ វេនេយ្យជ្ឈាសយតោ ច។ ទេសនាវិលាសប្បត្តា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ, តេ យថារុចិ កត្ថចិ បុគ្គលាធិដ្ឋានំ កត្វា, កត្ថចិ ធម្មាធិដ្ឋានំ កត្វា ធម្មំ ទេសេន្តិ។ យេ បន វេនេយ្យា សាសនក្កមំ អនោតិណ្ណា, តេសំ បុគ្គលាធិដ្ឋានទេសនំ ទេសេន្តិ។ យេ ឱតិណ្ណា, តេសំ ធម្មាធិដ្ឋានំ។ សម្មុតិសច្ចវិសយា បុគ្គលាធិដ្ឋានា, ឥតរា បរមត្ថសច្ចវិសយា។ បុរិមា ករុណានុកូលា, ឥតរា បញ្ញានុកូលា។ សទ្ធានុសារិគោត្តានំ វា បុរិមា។ តេ ហិ បុគ្គលប្បមាណា, បច្ឆិមា ធម្មានុសារីនំ។ សទ្ធាចរិតតាយ វា លោកាធិបតីនំ វសេន បុគ្គលាធិដ្ឋានា, បញ្ញាចរិតតាយ ធម្មាធិបតីនំ វសេន ធម្មាធិដ្ឋានា។ បុរិមា ច នេយ្យត្ថា, បច្ឆិមា នីតត្ថា។ ឥតិ ភគវា តំ តំ វិសេសំ អវេក្ខិត្វា តត្ថ តត្ថ ទុវិធំ ទេសនំ ទេសេតីតិ វេទិតព្ពំ។

វេរញ្ជកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៣. មហាវេទល្លសុត្តវណ្ណនា

៤៤៩. គរុភាវោ គារវំ, បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុករណីយតា។ សហ គារវេនាតិ សគារវោ, គរុនា កិស្មិញ្ចិ វុត្តេ គារវវសេន បតិស្សវនំ បតិស្សវោ, សហ បតិស្សវេន សប្បតិស្សវោ, បតិស្សវភូតំ តំសភាគញ្ច យំ កិញ្ចិ គរុករណំ។ សគារវេ សប្បតិស្សវចនំ **សគារវសប្បតិស្សវចនំ**។ គរុករណំ វា គារវោ, សគារវស្ស សប្បតិស្សវចនំ **សគារវសប្បតិស្សវចនំ**។ ឯតេន សភាវេនេវ សគារវស្ស តថាបវត្តំ វចនន្តិ ទស្សេតិ។ អញ្ញត្ថ **ទុ**-សទ្ទោ គរហត្ថោបិ ហោតិ "ទុក្ខំ ទុប្បុត្តោ"តិអាទីសុ វិយ, ឥធ បន សោ ន សម្ភវតិ កុច្ឆិតាយ បញ្ញាយ អភាវតោតិ អាហ **"បញ្ញាយ ទុដ្ឋំ នាម នត្ថី"**តិ។ "ទុស្សីលោ"តិអាទីសុ វិយ អភាវត្ថោ **ទុ**-សទ្ទោតិ វុត្តំ **"អប្បញ្ញោ និប្បញ្ញោតិ អត្ថោ"**តិ។ **កិត្តកេនា**តិ កេន បរិមាណេន។ តំ បន បរិមាណំ យស្មា បរិមេយ្យស្ស អត្ថស្ស បរិច្ឆិន្ទនំ ហោតិ, **នុ**-សទ្ទោ ច បុច្ឆាយ ជោតកោ, តស្មា **"កិត្តាវតា នុ ខោតិ ការណបរិច្ឆេទបុច្ឆា"**តិ វត្វា **"កិត្តកេន នុ ខោ ឯវំ វុច្ចតីតិ អត្ថោ"**តិ អាហ។ "ការណបរិច្ឆេទបុច្ឆា"តិ ឥមិនា "កិត្តាវតា"តិ សាមញ្ញតោ បុច្ឆាភាវោ ទស្សិតោ, ន វិសេសតោ, តស្ស បុច្ឆាវិសេសភាវញាបនត្ថំ មហានិទ្ទេសេ អាគតា សព្ពាវ បុច្ឆា អត្ថុទ្ធារនយេន ទស្សេតិ **"បុច្ឆា ច នាមា"**តិអាទិនា។ អទិដ្ឋំ ជោតីយតិ ឯតាយាតិ **អទិដ្ឋជោតនា**, បុច្ឆា។ **ទិដ្ឋសំសន្ទនា** សាកច្ឆាវសេន វិនិច្ឆយករណំ។ វិមតិ ឆិជ្ជតិ ឯតាយាតិ **វិមតិច្ឆេទនា**។ អនុមតិយា បុច្ឆា **អនុមតិបុច្ឆា**។ "តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ"តិអាទិបុច្ឆាយ ហិ "កីទិ តុម្ហាកំ អនុមតី"តិ អនុមតិ បុច្ឆិតា ហោតិ។ កថេតុំ កម្យតាយ បុច្ឆា **កថេតុកម្យតាបុច្ឆា**។

លក្ខណន្តិ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ យោ កោចិ សភាវោ។ **អញ្ញាត**ន្តិ យេន កេនចិ ញាណេន អញ្ញាតភាវំ អាហ។ **អទិដ្ឋ**ន្តិ ទស្សនភូតេន បច្ចក្ខំ វិយ អទិដ្ឋតំ។ **អតុលិត**ន្តិ "ឯត្តកំ ឥទ"ន្តិ តុលនភូតេន អតុលិតតំ។ **អតីរិត**ន្តិ តីរណភូតេន អកតញាណកិរិយាសមាបនតំ។ **អវិភូត**ន្តិ ញាណស្ស អបាកដភាវំ។ **អវិភាវិត**ន្តិ ញាណេន អបាកដីកតភាវំ។ **ឥធ ទិដ្ឋសំសន្ទនាបុច្ឆា អធិប្បេតា,** ន អទិដ្ឋជោតនា វិមតិច្ឆេទនា ចាតិ។

កថមយំ អត្ថោ វិញ្ញាយតីតិ អាហ **"ថេរោ ហី"**តិអាទិ។ **សយំ វិនិច្ឆិនន្តោ**តិ សយមេវ តេសំ បញ្ហានំ អត្ថំ វិសេសេន និច្ឆិនន្តោ។ **ឥទំ សុត្ត**ន្តិ ឥទំ បញ្ចវីសតិបញ្ហបដិមណ្ឌិតសុត្តំ, ន យំ កិញ្ចិ អនវសេសេនេវ មត្ថកំ បាបេសីតិ។ "សយមេវ បញ្ហំ សមុដ្ឋាបេត្វា សយំ វិនិច្ឆិនន្តោ"តិ ឯត្ថ ចតុក្កោដិកំ ភវតីតិ ទស្សេន្តោ **"ឯកច្ចោ ហី"**តិអាទិមាហ។ **បញ្ហំ សមុដ្ឋាបេតុំយេវ សក្កោតី**តិ បុច្ឆនវិធិំយេវ ជានាតិ។ **ន និច្ឆេតុ**ន្តិ និច្ឆេតុំ ន សក្កោតិ, វិស្សជ្ជនវិធិំ ន ជានាតីតិ អត្ថោ។ **វិសេសដ្ឋាន**ន្តិ អញ្ញេហិ អសទិសដ្ឋានំ។ **ថេរេន សទិសោ**តិ ថេរេន សទិសោ សាវកោ នត្ថិ។

សំសន្ទិត្វាតិ សំយោជេត្វា សមានំ កត្វា, យថា តត្ថ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បវត្តំ, តថា តំ អវិលោមេត្វាតិ អត្ថោ។ **លីឡាយន្តោ**តិ លីឡំ ករោន្តោ។ ធម្មកថិកតាយ អគ្គភាវប្បត្តិយា តត្ថ អប្បដិហតញាណតាយ ពុទ្ធលីឡាយ វិយ ចតុន្នំ បរិសានំ គមនំ គណ្ហន្តោ ធម្មកថំ កថេតិ។

ឥតោ វា ឯត្តោ វា អនុក្កមិត្វាតិ ឧគ្គហិតកថាមគ្គតោ យត្ថ កត្ថចិ ឰសកម្បិ អនុក្កមិត្វា ឧគ្គហិតនិយាមេនេវាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **"យដ្ឋិកោដិ"**ន្តិអាទិ។ **ឯកបទិក**ន្តិ ឯកបទនិក្ខេបមត្តំ។ **ទណ្ឌកសេតុ**ន្តិ ឯកទណ្ឌកមយំ សេតុំ។ ហេដ្ឋា ច ឧបរិ ច សុត្តបទានំ អាហរណេន **តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ ហេដ្ឋុបរិយំ ករោន្តោ**។ ជាតស្សរសទិសញ្ច គាថំ, សុត្តបទំ វា និក្ខិបិត្វា តត្ថ នានាឧបមាការណានិ អាហរន្តោ តានិ ច តេហិ សុត្តបទេហិ ពោធេន្តោ សមុដ្ឋាបេន្តោ **"ជាតស្សរេ បញ្ចវណ្ណានិ កុសុមានិ ផុល្លាបេន្តោ វិយ សិនេរុមត្ថកេ វដ្ដិសហស្សំ ជាលេន្តោ វិយា"**តិ វុត្តោ។

ឯកបទុទ្ធារេតិ ឯកស្មឹ បទុទ្ធារណក្ខណេ។ បទវសេន **សដ្ឋិ បទសតសហស្សានិ** គាថាវសេន **បន្នរស គាថាសហស្សានិ។ អាកឌ្ឍិត្វា គណ្ហន្តោ វិយា**តិ បច្ចេកំ បុប្ផានិ អនោចិនិត្វា វល្លិមេវ អាកឌ្ឍិត្វា ឯកជ្ឈំ បុប្ផានិ កត្វា គណ្ហន្តោ វិយ។ តេនាហ **"ឯកប្បហារេនេវា"**តិ។ **គតិមន្តាន**ន្តិ អតិសយាយ ញាណគតិយា យុត្តានំ។ **ធិតិមន្តាន**ន្តិ ធារណពលេន យុត្តានំ។

អនន្តនយុស្សទន្តិ បច្ចយុប្បន្នភាសិតត្ថនិព្ពានវិបាកកិរិយាទិវសេន អនន្តបភេទេ វិសយេ បវត្តិយា អនន្តនយេហិ ឧស្សន្នំ ឧបចិតំ។ ចតុរោឃនិត្ថរណត្ថិកានំ តិត្ថេ បបិតនាវា វិយាតិ យោជនា។ **សហស្សយុត្តអាជញ្ញរថោ**តិ វេជយន្តរថំ សន្ធាយ វទតិ។

យស្មា បុច្ឆាយំ ព្យាបនិច្ឆានយេន "ទុប្បញ្ញោ ទុប្បញ្ញោ"តិ អាមេឌិតវសេន វុត្តំ, តស្មា ធម្មសេនាបតិ បុច្ឆិតមត្ថំ វិស្សជ្ជេន្តោ បុច្ឆាសភាគេន "នប្បជានាតិ នប្បជានាតី"តិ អាមេឌិតវសេនេវាហ។ តត្ថ ឥតិ-សទ្ទោ ការណត្ថោតិ ទស្សេន្តោ **"យស្មា នប្បជានាតិ, តស្មា ទុប្បញ្ញោតិ វុច្ចតី"**តិ អាហ។ **ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិ ឥទំ ឧបាទានក្ខន្ធ

បញ្ចកំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ។ តញ្ច ខោ រុប្បនំ វេទិយនំ សញ្ជាននំ អភិសង្ខរណំ វិជាននន្តិ សង្ខេបតោ **ឯត្តកំ។ ឥតោ ឧទ្ធំ** កិញ្ចិ ធម្មជាតំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ នាម **នត្ថីតិ យាថាវសរសលក្ខណតោ** បវត្តិក្កមតោ ចេវ បីឡនសង្ខតសន្តាបវិបរិណាមលក្ខណតោ ច យថាភូតំ អរិយមគ្គបញ្ញាយ **នប្បជានាតិ**។ អវសេសបច្ចយសមាគមេ ឧទយតិ ឧប្បជ្ជតិ, ស្វាយំ សមុទយោ សំសារបវត្តិភាវេនាតិ អាហ “**បវត្តិទុក្ខបភាវិកា**”តិ, ទុក្ខសច្ចស្ស ឧប្បាទិកាតិ អត្ថោ។ **យាថាវសរសលក្ខណតោ**តិ យថាភូតំ អនុបច្ឆេទករណរសតោ ចេវ សម្បិណ្ឌននិទានសំយោគបលិពោធលក្ខណតោ ច។

ឥទំ នាម ឋានំ បត្វាតិ ឥទំ នាម អប្បវត្តិការណំ អាគម្ម។ **និរុជ្ឈតី**តិ អនុប្បាទនិរោធវសេន និរុជ្ឈតិ, តេនាហ “**ឧភិន្នំ អប្បវត្តី**”តិ។ **យាថាវសរសលក្ខណតោ**តិ យថាភូតំ អច្ចុតិរសតោ ចេវ និស្សរណវិវេកាសង្ខតាមតលក្ខណតោ ច។ **អយំ បដិបទា**តិ អយំ សម្មាទិដ្ឋិអាទិកា សមោធានលក្ខណា បដិបជ្ជតិ ឯតាយាតិ បដិបទា។ **ទុក្ខនិរោធំ គច្ឆតី**តិ ទុក្ខនិរោធំ និព្ពានំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន គច្ឆតិ អារព្ភ បវត្តតិ។ **យាថាវសរសលក្ខណតោ**តិ យថាភូតំ កិលេសប្បហានករណសរសតោ ចេវ និយ្យានហេតុទស្សនាធិបតេយ្យលក្ខណតោ ច នប្បជានាតិ។ **អនន្តរវារេ**តិ ទុតិយវារេ។ **ឥមិនាវ នយេនា**តិ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា បឋមវារេ វុត្តនយេន។ តត្ថ ហិ ទុប្បញ្ញនិទ្ទេសត្តា បជាននបដិក្ខេបវសេន ទេសនា អាគតា, ឥធ បញ្ញវន្តនិទ្ទេសត្តា បជាននវសេនាតិ អយមេវ វិសេសោ។ **ឯត្ថា**តិ ទុតិយវារេ។

សវនតោតិ កម្មដ្ឋានស្ស សវនតោ ឧគ្គណ្ហាតិ។ គន្ថសវនមុខេន ហិ តទត្ថស្ស ឧគ្គហណំ។ **ឋបេត្វា តណ្ហ**ន្តិអាទិ តស្ស ឧគ្គហណាការនិទស្សនំ។ **អភិនិវិសតី**តិ វិបស្សនាភិនិវេសវសេន អភិនិវិសតិ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ បដ្ឋបេតិ។ **នោ វិវដ្ដេ**តិ វិវដ្ដេ អភិនិវេសោ ន ហោតិ អវិសយត្តា។ **អយ**ន្តិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានិកោ។

បញ្ចក្ខន្ធាតិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា។ ខន្ធវសេន វិបស្សនាភិនិវេសស្ស ចក្ខាទិវសេន វេទនាទិវសេន ច សតិបិ អនេកវិធត្តេ សុករំ សុវិញ្ញេយ្យន្តិ ចតុធាតុមុខេន តំ ទស្សេតុំ “**ធាតុកម្មដ្ឋានវសេន ឱតរិត្វា**”តិ អាហ។ **រូបន្តិ វវត្ថបេតី**តិ រុប្បនដ្ឋេន រូបន្តិ អសង្ករតោ បរិច្ឆិន្ទតិ។ **តទារម្មណា**តិ តំ រូបំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តនកា។ **នាមន្តិ** វេទនាទិចតុក្កំ នមនដ្ឋេន នាមន្តិ វវត្ថាបេតិ។ **យមកតាលក្ខន្ធំ ភិន្ទន្តោ វិយ** យមកំ ភិន្ទិត្វា “អរូបំ, រូបញ្ច”តិ **ទ្វេវ ឥមេ ធម្មា**, ន ឯត្ថ កោចិ អត្តា វា អត្តនិយំ វាតិ **នាមរូបំ វវត្ថបេតិ** បរិច្ឆិន្ទតិ បរិគ្គណ្ហាតិ។ ឯត្តាវតា ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ ទស្សិតា។ **តំ បនេតំ** នាមរូបំ **ន អហេតុកំ**។ យស្មា សព្ពំ សព្ពត្ថ សព្ពទា ច នត្ថិ, តស្មា **សហេតុកំ**។ កីទិសេន ហេតុនា? ន ឥស្សរាទិវិសមហេតុនា។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៤៤៧) វុត្តនយេន គហេតព្ពំ។ សហេតុកត្តា ឯវ **សបច្ចយំ**។ **អវិជ្ជាទយោ**តិ អវិជ្ជាតណ្ហុបាទានកម្មាហារាទយោ។ **ឯវ**ន្តិ “តំ បនេត”ន្តិអាទិនា វុត្តប្បការេន អវិជ្ជាទិកេ **បច្ចយេ ចេវ** រូបវេទនាទិកេ **បច្ចយុប្បន្នធម្មេ ច វវត្ថបេត្វា** បរិច្ឆិន្ទិត្វា បរិគ្គហេត្វា។ វុត្តញ្ហេតំ “អវិជ្ជាសមុទយា រូបសមុទយោ, តណ្ហាសមុទយា រូបសមុទយោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០)។ ឯត្តាវតា កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធី ទស្សេតិ។

ហុត្វាតិ ហេតុបច្ចយសមវាយេ ឧប្បជ្ជិត្វា។ **អភាវដ្ឋេនា**តិ តទនន្តរមេវ វិនស្សនដ្ឋេន។ **អនិច្ចា**តិ អនិច្ចា អទ្ធុវា។ **អនិច្ចលក្ខណំ អារោបេតី**តិ តេសុ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អនិច្ចតាសង្ខាតំ សាមញ្ញលក្ខណំ និរោបេតិ។ **តតោ**តិ អនិច្ចលក្ខណារោបនតោ បរំ, **តតោ** វា អនិច្ចភាវតោ។ **ឧទយព្ពយប្បដិបីឡនាការេនា**តិ ឧប្បាទនិរោធេហិ បតិ បតិ អភិក្ខណំ បីឡនាការេន ហេតុនា **ទុក្ខា** អនិដ្ឋា, ទុក្ខមា វា។ **អវសវត្តនាការេនា**តិ កស្សចិ វសេន អវសវត្តនាការេន។ **អនត្តា**តិ ន សយំ អត្តា, នាបិ នេសំ កោចិ អត្តា អត្ថីតិ អនត្តាតិ។ **តិលក្ខណំ អារោបេត្វា**តិ ឯវំ អនិច្ចស្ស ទុក្ខភាវតោ, ទុក្ខស្ស ច អនត្តភាវតោ ខន្ធបញ្ចកេ តិវិធម្បិ សាមញ្ញលក្ខណំ អារោបេត្វា។ **សម្មសន្តោ**តិ ឧទយព្ពយញាណុប្បត្តិយា ឧប្បន្នេ វិបស្សនុបក្កិលេសេ បហាយ មគ្គាមគ្គំ វវត្ថបេត្វា ឧទយព្ពយញាណាទិវិបស្សនាបដិបាដិយា សង្ខារេ សម្មសន្តោ គោត្រភុញាណានន្តរំ **លោកុត្តរមគ្គំ បាបុណាតិ**។

ឯកបដិវេធេនាតិ ឯកេនេវ ញាណេន បដិវិជ្ឈនេន។ **បដិវេធោ** បដិឃាតាភាវេន វិសយេ និស្សង្គចារសង្ខាតំ និព្ពិជ្ឈនំ។ **អភិសមយោ** អវិរជ្ឈិត្វា អធិគមនសង្ខាតោ អវពោធោ។ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា យាថាវតោ ជាននមេវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **បរិញ្ញាបដិវេធោ**, ឥទញ្ច យថា ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា ទុក្ខស្ស សរូបាទិបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិ គហេត្វា វុត្តំ, ន បន មគ្គញាណស្ស “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា បវត្តនតោ។ តេនាហ “**តស្មិញ្ចស្ស ខណេ**”តិអាទិ។ បហីនស្ស បុន អបហាតព្ពតាយ បកដ្ឋំ ហានំ ចជនំ សមុច្ឆិន្ទនំ បហានំ, បហានមេវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **បហានបដិវេធោ**។ អយម្បិ យេន កិលេសេន អប្បហីយមានេន មគ្គភាវនាយ ន ភវិតព្ពំ, អសតិ ច មគ្គភាវនាយ យោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, តស្ស បទឃាតំ ករោន្តស្ស អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេន្តស្ស ញាណស្ស តថាបវត្តិយា បដិឃាតាភាវេន និស្សង្គចារំ ឧបាទាយ ឯវំ វុត្តោ។ សច្ឆិកិរិយា បច្ចក្ខករណំ អនុស្សវាការបរិវិតក្កាទិកេ មុញ្ចិ

ត្វាវ សរូបតោ អារម្មណករណំ “តទំ ត”ន្តិ យាថាវសភាវតោ គហណំ, សា ឯវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **សច្ឆិកិរិយាបដិវេធោ**។ អយម្បិ យស្ស អាវរណស្ស អសមុច្ឆិន្នតោ ញាណំ និរោធំ អាលម្ពិតុំ ន សក្កោតិ, តស្ស សមុច្ឆិន្នតោ តំ សរូបតោ វិភាវិតមេវ បវត្តតីតិ ឯវំ វុត្តោ។

ភាវនា ឧប្បាទនា វឌ្ឍនា ច។ តត្ថ បឋមមគ្គេ ឧប្បាទនដ្ឋេន ភាវនា, ទុតិយាទីសុ វឌ្ឍនដ្ឋេន, ឧភយត្ថាបិ វា ឧភយំ វេទិតព្វំ។ បឋមមគ្គោបិ ហិ យថារហំ វុដ្ឋានគាមិនិយំ បវត្តំ បរិជាននាទី វឌ្ឍេន្តោ បវត្តោតិ តត្ថាបិ វឌ្ឍនដ្ឋេន ភាវនាតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ ទុតិយាទីសុបិ អប្បហីនកិលេសប្បហានតោ បុគ្គលន្តរសាធនតោ ច ឧប្បាទនដ្ឋេន ភាវនា, សា ឯវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **ភាវនាបដិវេធោ**។ អយម្បិ យថា ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា មគ្គធម្មានំ សរូបបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិ គហេត្វា វុត្តោ។ តិដ្ឋន្តុ តាវ យថាធិគតា មគ្គធម្មា, យថាបវត្តេសុ ផលេសុបិ អយំ យថាធិគតសច្ចធម្មេសុ វិយ វិគតសម្មោហោវ ហោតិ សេក្ខោបិ សមានោ។ តេន វុត្តំ – “ទិដ្ឋធម្មោ បត្តធម្មោ វិទិតធម្មោ បរិយោគាឡ្ហធម្មោ”តិ (មហាវ. ២៧)។ យថា ចស្ស ធម្មា តាសំ ជោតិតា យថាធិគតសច្ចធម្មាវលម្ពិនិយោ មគ្គវីថិតោ បរតោ មគ្គផលបហីនាវសិដ្ឋកិលេសនិព្ពានានំ បច្ចវេក្ខណា បវត្តន្តិ។ ទុក្ខសច្ចធម្មា ហិ សក្កាយទិដ្ឋិអាទយោ។ អយញ្ច អត្ថវណ្ណនា **បរិញ្ញាភិសមយេនា**តិអាទីសុបិ វិភាវេតព្ពា។ **កិច្ចតោ**តិ អសម្មោហតោ។ **និរោធំ អារម្មណតោ**តិ ឯត្ថ “អារម្មណតោបី”តិ បិ-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ ទដ្ឋព្ពោ និរោធេបិ អសម្មោហបដិវេធស្ស លព្ភនតោ។ **ឯតស្សា**តិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានិកស្ស បុគ្គលស្ស។

បញ្ញវាតិ និទ្ទិដ្ឋោ និប្បរិយាយតោ បញ្ញវន្តតាយ ឥធ អធិប្បេតត្តា។ **បាឡិតោ**តិ ធម្មតោ។ **អត្ថតោ**តិ អដ្ឋកថាតោ។ **អនុសន្ធិតោ**តិ តស្មឹ តស្មឹ សុត្តេ តំតំអនុសន្ធិតោ។ **បុព្ពាបរតោ**តិ បុព្ពេនាបរស្ស សំសន្ទនតោ។ សង្គីតិក្កមេន ចេត្ថ បុព្ពាបរតា វេទិតព្ពា។ តំតំទេសនាយមេវ វា បុព្ពភាគេន អបរភាគស្ស សំសន្ទនតោ។ **វិញ្ញាណចរិតោ**តិ វិជាននចរិតោ វីមំសនចរិតោ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ វិចារណាចារវេបុល្លតោ។ **បញ្ញវាតិ ន វត្តព្ពោ** មគ្គេនាគតាយ បញ្ញាយ អភាវតោ។ **អជ្ជ អជ្ជេវ អរហត្ត**ន្តិ ឥត្តរំ អតិខិប្បមេវាតិ អធិប្បាយោ។ **បញ្ញវា បត្តំ ភជតិ** សេក្ខបរិយាយសព្ភាវតោ។ **សុត្តេ បន បដិវេធោវ កថិតោ** សច្ចាភិសមយវសេន អាគតត្តា។

ឯសាតិ អនន្តរេ វុត្តោ អរិយបុគ្គលោ។ **កម្មការកចិត្ត**ន្តិ ភាវនាកម្មស្ស បវត្តនកចិត្តំ ។ **សុខវេទនម្បិ វិជានាតី**តិ កោ វេទិយតិ, កស្ស វេទនា, កឹការណា វេទនា, សោបិ កស្សចិ អភាវគ្គហណមុខេន សុខំ វេទនំ សភាវតោ សមុទយតោ អត្ថង្គមតោ អស្សាទតោ អាទីនវតោ ច យថាភូតំ បរិច្ឆិន្ទន្តោ បរិគ្គណ្ហន្តោ សុខំ វេទនំ វិជានាតិ នាម។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ យស្មា “**សតិបដ្ឋានេ**”តិ ឥមិនា សតិបដ្ឋានកថំ ឧបលក្ខេតិ។ តាយ ហិ តទត្ថោ វេទិតព្ពោ, តស្មា តំសំវណ្ណនាយម្បិ (ទី. និ. ដី. ២.៣៨០) វុត្តនយេន តស្សត្ថោ វេទិតព្ពោ ។ កាមញ្ចេត្ថ វិញ្ញាណំ វេទនាតោ អញ្ញម្បិ អារម្មណំ វិជានាតិ, អនន្តរវារេ បន រូបមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសស្ស ទស្សិតត្តា ឥធ អរូបមុខេន ទស្សេតុំ “សុខន្តិបិ វិជានាតី”តិអាទិនា និទ្ទិដ្ឋំ, បុច្ឆន្តស្ស វា អជ្ឈាសយវសេន។

សំសដ្ឋាតិ សម្បយុត្តា។ តេនាហ “**ឯកុប្បាទាទិលក្ខណេន សំយោគដ្ឋេនា**”តិ។ **វិសំសដ្ឋា**តិ វិប្បយុត្តា។ **ភិន្ទិត្វា**តិ អញ្ញភូមិកស្ស អញ្ញភូមិទស្សនេនេវ វិនាសេត្វា, សំភិន្ទិត្វា វា។ **សំសដ្ឋភាវំ បុច្ឆតី**តិ តំ ចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នានំ បញ្ចវិញ្ញាណានំ សំសដ្ឋភាវំ បុច្ឆតិ។ យទិ ឯវំ កថំ បុច្ឆាយ អវសរោ វិសំសដ្ឋភាវាសង្កាយ ឯវ អភាវតោ? ន, ចិត្តុប្បាទន្តរគតានំ មគ្គបញ្ញាមគ្គវិញ្ញាណានំ វិបស្សនាបញ្ញាវិបស្សនាវិញ្ញាណានញ្ច វោមិស្សកសំសដ្ឋភាវស្ស លព្ភមានត្តា។ **វិនិវដ្ដេត្វា**តិ អញ្ញមញ្ញតោ វិវេចេត្វា។ **នានាករណំ ទស្សេតុំ ន សក្កា**តិ ឥទំ កេវលំ សំសដ្ឋភាវមេវ សន្ធាយ វុត្តំ, ន សភាវភេទំ, សភាវភេទតោ បន នានាករណំ នេសំ បាកដមេវ។ តេនាហ “**អារម្មណតោ វា វត្ថុតោ វា ឧប្បាទតោ វា និរោធតោ វា**”តិ។ ឥទានិ តមេវ សភាវភេទំ វិសយភេទេន សុដ្ឋុ បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ “**តេសំ តេសំ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វិសយោ**តិ បវត្តិដ្ឋានំ ឥស្សរិយភូមិ, យេន ចិត្តបញ្ញានំ តត្ថ តត្ថ បុព្ពង្គមតា វុច្ចតិ។

កាមញ្ច វិបស្សនាបិ បញ្ញាវសេនេវ កិច្ចការី, មគ្គោបិ វិញ្ញាណសហិតោវ, ន កេវលោ, យថា បន លោកិយធម្មេសុ ចិត្តំ បធានំ តត្ថស្ស ធោរយ្ហភាវេន បវត្តិសព្ភាវតោ។ តថា ហិ តំ “ឆទ្វារាធិបតិ រាជា”តិ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.១៨១) វុច្ចតិ, ឯវំ លោកុត្តរធម្មេសុ បញ្ញា បធានា បដិបក្ខវិធមនស្ស វិសេសតោ តទធីនត្តា។ តថា ហិ មគ្គធម្មេ សម្មាទិដ្ឋិ ឯវ បឋមំ គហិតា។ អយញ្ច នេសំ វិសយវសេន បវត្តិភេទោ, តថា ច បញ្ញាបនវិធិ ន កេវលំ ថេរេហេវ ទស្សិតោ, អបិច ខោ ភគវតាបិ ទស្សិតោតិ វិភាវេន្តោ “**សម្មាសម្ពុទ្ធោបី**”តិអាទិមាហ។ យត្ថ បញ្ញា ន លព្ភតិ, តត្ថ ចិត្តវសេន បុច្ឆនេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ យថា “កឹចិត្តោ ត្វំ ភិក្ខូ”តិអាទីសុ (បារា. ១៣២-១៣៥)។ យត្ថ បន បញ្ញា លព្ភតិ, តត្ថាបិ ចិត្តវសេន ទេសនា ហោតិ យថា – “អជ្ឈត្តមេវ ចិត្តំ សណ្ឋបេតិ សន្និសាទេតិ ឯកោទិំ ករោតិ សមាទហតិ (សំ. និ. ៤.៣៣២), យស្មឹ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិអាទីសុ

(ធ. ស. ១)។ **អដ្ឋកថាយំ** បន លោកិយធម្មេសុ ចិត្តវសេន, លោកុត្តរធម្មេសុ បញ្ញាវសេន ចោទនំ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ **"កតមា តេ ភិក្ខុ បញ្ញា អធិគតា"**តិអាទិ វុត្តំ។ យេភុយ្យវសេន ចេតំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ តថា ហិ កត្ថចិ លោកិយធម្មា បញ្ញាសីសេនបិ និទ្ទិសីយន្តិ – "បឋមស្ស ឈានស្ស លាភិនោ កាមសហគតា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ ហានភាគិនី បញ្ញា"តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.១)។ សញ្ញាសីសេនបិ – "ឧទ្ធុមាតកសញ្ញាតិ វា សេសរូបារូបសញ្ញាតិ វា ឥមេ ធម្មា ឯកត្ថា, ឧទាហុ នានត្ថា"តិអាទីសុ (បារា. អដ្ឋ. ៤៥.បទភាជនីយវណ្ណនា)។ តថា លោកុត្តរធម្មាបិ កត្ថចិ ចិត្តសីសេន និទ្ទិសីយន្តិ – "យស្មិំ សមយេ លោកុត្តរំ ចិត្តំ ភាវេតី"តិ (ធ. ស. ២៧៧), តថា ផស្សាទិសីសេនបិ – "យស្មិំ សមយេ លោកុត្តរំ ផស្សំ ភាវេតិ, វេទនំ សញ្ញំ ចេតនំ ភាវេតី"តិអាទីសុ (ធ. ស. ២៧៧)។

ចតូសុ សោតាបត្តិយង្គេសូតិ សប្បុរិសសេវនា, សទ្ធម្មស្សវនំ, យោនិសោមនសិការោ, ធម្មានុធម្មបដិបត្តីតិ ឥមេសុ ចតូសុ សោតាបត្តិមគ្គស្សការណេសុ។ កាមំ ចេតេសុ សតិអាទយោបិ ធម្មា ឥច្ឆិតព្ពាវ តេហិ វិនា តេសំ អសម្ភវតោ, តថាបិ ចេត្ថ សទ្ធា វិសេសតោ កិច្ចការីតិ វេទិតព្ពា។ សទ្ធោ ឯវ ហិ សប្បុរិសេ បយិរុបាសតិ, សទ្ធម្មំ សុណាតិ, យោនិសោ ច មនសិ ករោតិ, អរិយមគ្គស្ស ច អនុធម្មំ បដិបជ្ជតិ, តស្មា វុត្តំ **"ឯត្ថ សទ្ធិន្ទ្រិយំ ទដ្ឋព្ពំ"**ន្តិ។ ឥមិនា នយេន សេសិន្ទ្រិយេសុបិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ចតូសុ សម្មប្បធានេសូ**តិ ចតុព្ពិធសម្មប្បធានភាវនាយ។ **ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសូ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច សោតាបត្តិយង្គេសុ សទ្ធា វិយ សម្មប្បធានភាវនាយ វីរិយំ វិយ ច សតិបដ្ឋានភាវនាយ – "សតិមា វិនេយ្យ លោកេ អភិជ្ឈាទោមនស្ស"ន្តិ (ទី. និ. ២.៣៧៣; ម. និ. ១.១០៦; សំ. និ. ៥.៣៨៤, ៤០៧) វចនតោ បុព្ពភាគេ កិច្ចតោ សតិ អធិកា ឥច្ឆិតព្ពា។ ឯវំ សមាធិកម្មិកស្ស សមាធិ, "អរិយសច្ចភាវនា បញ្ញាភាវនា"តិ កត្វា តត្ថ បញ្ញា បុព្ពភាគេ អធិកា ឥច្ឆិតព្ពាតិ បាកដោយមត្ថោ, អធិគមក្ខណេ បន សមាធិបញ្ញានំ វិយ សព្ពេសម្បិ ឥន្ទ្រិយានំ សទ្ធាទីនំ សមរសតាវ ឥច្ឆិតព្ពា។ តថា ហិ **"ឯត្ថ សទ្ធិន្ទ្រិយ"**ន្តិអាទិនា តត្ថ តត្ថ ឯត្ថគ្គហណំ កតំ។ **ឯវ**ន្តិ យំ ឋានំ, តំ ឥន្ទ្រិយសមត្ថាទីបច្ចាមសតិ។ **សវិសយស្មិំយេវា**តិ អត្តនោ អត្តនោ វិសយេ ឯវ។ **លោកិយលោកុត្តរា ធម្មា កថិតា**តិ លោកិយធម្មា លោកុត្តរធម្មា ច តេន តេន បវត្តិវិសេសេន កថិតា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – សទ្ធាបញ្ចមេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ សហបវត្តមានេសុ តត្ថ តត្ថ វិសយេ សទ្ធាទីនំ កិច្ចាធិកតាយ តស្ស តស្សេវ ទដ្ឋព្ពតា វុត្តា, ន សព្ពេសំ។ ឯវំ អញ្ញេបិ លោកិយលោកុត្តរា ធម្មា យថាសកំ វិសយេ បវត្តិវិសេសវសេន ពោធិតាតិ។

ឥទានិ សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ តត្ថ តត្ថ អតិរេកកិច្ចតំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ **"យថា ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្រិទំ ឧបមាសំសន្ទនំ រាជបញ្ចមា សហាយា វិយ វិមុត្តិបរិបាចកានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ។ នេសំ កីឡនត្ថំ ឯកជ្ឈំ វីថិឱតរណំ វិយ ឥន្ទ្រិយានំ ឯកជ្ឈំ វិបស្សនាវីថិឱតរណំ។ សហាយេសុ បឋមាទីនំ យថាសកគេហេវ វិចារណា វិយ សទ្ធាទីនំ សោតាបត្តិអង្គាទីនិ បត្វា បុព្ពង្គមតា។ សហាយេសុ ឥតរេសំ តត្ថ តត្ថ តុណ្ហីភាវោ វិយ សេសិន្ទ្រិយានំ តត្ថ តត្ថ តទន្វយតា។ តស្ស បុព្ពង្គមភូតស្ស ឥន្ទ្រិយស្ស កិច្ចានុគតតា។ ន ហិ តទា តេសំ សសម្ភារបថវីអាទីសុ អាបាទីនំ វិយ កិច្ចំ បាកដំ ហោតិ, សទ្ធាទីនំយេវ បន កិច្ចំ វិភូតំ ហុត្វា តិដ្ឋតិ បុរេតរំ តថាបច្ចយេហិ ចិត្តសន្តានស្ស អភិសង្ខតត្តា។ ឯត្ថ ច វិបស្សនាកម្មិកស្ស ភាវនា វិសេសតោ បញ្ចុត្តរាតិ ទស្សនត្ថំ រាជានំ និទស្សនំ កត្វា បញ្ចិន្ទ្រិយំ វុត្តំ។ **ឥតី**តិអាទិ យថាធិគតស្ស អត្ថស្ស និគមនំ។

មគ្គវិញ្ញាណម្បីតិ អរិយមគ្គសហគតំ អបចយគាមិវិញ្ញាណម្បិ។ **តថេវ តំ វិជានាតី**តិ សច្ចធម្មំ "ឥទំ ទុក្ខ"ន្តិអាទិនា នយេនេវ វិជានាតិ ឯកចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នត្តា មគ្គានុកូលត្តា ច។ **យំ វិជានាតី**តិ ឯត្ថ វិជាននបជាននានិ វិបស្សនាចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នានិ អធិប្បេតានិ, ន "យំ បជានាតី"តិ ឯត្ថ វិយ មគ្គចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នាតិ អាហ **"យំ សង្ខារគត"**ន្តិអាទិ។ **តថេវា**តិ "អនិច្ច"ន្តិអាទិនា នយេន។ ឯកចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នត្តា វិបស្សនាភាវតោ ច សមានបច្ចយេហិ សហ បវត្តិកតា **ឯកុប្បាទតា,** តតោ ឯវ ឯកជ្ឈំ សហេវ និរុជ្ឈនំ **ឯកនិរោធតា,** ឯកំយេវ វត្ថុំ និស្សាយ បវត្តិ **ឯកវត្ថុកតា,** ឯកំយេវ អារម្មណំ អារព្ភ បវត្តិ **ឯការម្មណតា**។ ហេតុម្ហិ ចេតំ ករណវចនំ។ តេន ឯកុប្បាទាទិតាយ សំសដ្ឋភាវំ សាធេតិ។ អនវសេសបរិយាទានញ្ចេតំ, តតោ តីហិបិ សម្បយុត្តលក្ខណំ ហោតិយេវ។

មគ្គបញ្ញំ សន្ធាយ វុត្តំ, សា ហិ ឯកន្តតោ ភាវេតព្ពា, ន បរិញ្ញេយ្យា, បញ្ញាយ បន ភាវេតព្ពតាយ តំសម្បយុត្តធម្មាបិ តគ្គតិកាវ ហោន្តីតិ អាហ **"តំសម្បយុត្តំ បនា"**តិអាទិ។ កិញ្ចាបិ វិបស្សនាបញ្ញាយភាវនាវសេន បវត្តនតោ តំសម្បយុត្តវិញ្ញាណម្បិ តថេវ បវត្តតិ, តស្ស បន បរិញ្ញេយ្យភាវានតិវត្តនតោ បរិញ្ញេយ្យតា វុត្តា។ តេនេវាហ – "យម្បិ តំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, តម្បិ ខយធម្មំ វយធម្មំ វិរាគធម្មំ និរោធធម្ម"ន្តិ។

៤៥០. ឯវំ សន្តេបីតិ វេទនាតិ ឯវំ សាមញ្ញគ្គហណេ សតិបិ។ **តេភូមិកសម្មសនចារវេទនាវា**តិ ភូមិត្តយបរិយាបន្នា, តតោ ឯវ សម្មសនញាណស្ស គោចរភូតា វេទនា ឯវ អធិប្បេតា សព្រហ្មចារីនំ

ឧបការាវហភាវេន ទេសនាយ អារទ្ធត្តា។ តថា ហិ វុត្តំ “ចតុរោឃនិត្ថរណត្ថិកាន”ន្តិអាទិ ។ ឯស នយោ បញ្ញាយបិ។ ឥធ សុខាទិសទ្ទា តទារម្មណវិសយាតិ ឥមមត្ថំ សុត្តេន សាធេតុំ “**រូបញ្ច ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯកន្តទុក្ខ**ន្តិ ឯកន្តេនេវ អនិដ្ឋំ, តតោ ឯវ ទុក្ខមតាយ ទុក្ខំ។ អារម្មណករណវសេន ទុក្ខវេទនាយ អនុបតិតំ, ឱតិណ្ណញ្ចាតិ **ទុក្ខានុបតិតំ, ទុក្ខាវក្កន្តំ**។ សុខេន អនវក្កន្តន្តិ អភិវិស្សាតិ យោជនា។ **នយិទ**ន្តិ ឯត្ថ **ឥទ**ន្តិ និបាតមត្តំ។ **សារជ្ជេយ្យុ**ន្តិ សារាគំ ឧប្បាទេយ្យុំ។ **សុខ**ន្តិ សភាវតោ ច ឥដ្ឋំ។ **សារាគា សំយុជ្ជន្តី**តិ ពហលរាគហេតុ យថារហំ ទសហិបិ សំយោជនេហិ សំយុជ្ជន្តិ។ **សំយោគា សំកិលិស្សន្តី**តិ តថា សំយុត្តតាយ តណ្ហាសំកិលេសាទិវសេន សំកិលិស្សន្តិ, វិពាធីយន្តិ ឧបតាបីយន្តិ ចាតិ អត្ថោ។ **អារម្មណ**ន្តិ ឥដ្ឋំ, អនិដ្ឋំ, មជ្ឈត្តញ្ច អារម្មណំ យថាក្កមំ សុខំ, ទុក្ខំ, អទុក្ខមសុខន្តិ កថិតំ។ ឯវំ អវិសេសេន បញ្ចបិ ខន្ធេ សុខាទិអារម្មណភាវេន ទស្សេត្វា ឥទានិ វេទនា ឯវ សុខាទិអារម្មណភាវេន ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ បាកតិកបចុរជនវសេនាយំ កថិតាតិ កត្វា “**បុរិមំ សុខំ វេទនំ អារម្មណំ កត្វា**”តិ វុត្តំ។ វិសេសលាភី បន អនាគតម្បិ សុខំ វេទនំ អារម្មណំ ករោតេវ។ **វុត្តមេតំ** សតិបដ្ឋានវណ្ណនាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៨០; ម. និ. អដ្ឋ. ១.៧៩)។ វេទនាយ ហិ អារម្មណំ វេទិយន្តិយា តំសមង្គីបុគ្គលោ វេទេតីតិ វោហារមត្តំ ហោតិ។

សព្ពសញ្ញាយាតិ សព្ពាយបិ ចតុភូមិកសញ្ញាយ។ **សព្ពត្ថកសញ្ញាយា**តិ សព្ពស្មិំ ចិត្តុប្បាទេ បវត្តនកសញ្ញាយ។ **វត្ថេ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន វណ្ណធាតុំ សង្គណ្ហាតិ ។ **បាបេន្តោ**តិ ភាវនំ ឧបចារំ វា អប្បនំ វា ឧបនេន្តោ។ **ឧប្បជ្ជនកសញ្ញាបី**តិ “នីលំ រូបំ, រូបារម្មណំ នីល”ន្តិ ឧប្បជ្ជនកសញ្ញាបិ។

អសព្ពសង្គាហិកត្តាតិ សព្ពេសំ វេទនាសញ្ញាវិញ្ញាណានំ អសង្គហិតត្តា។ **តក្កគត**ន្តិ សុត្តកន្តនកតក្កម្ហិ, សុត្តវត្តនកតក្កម្ហិ វា វេឋនវសេន ឋិតំ។ **បរិវដ្ដកាទិគត**ន្តិ សុត្តវេឋនបរិវដ្ដកាទិគតំ។ **វិស្សដ្ឋត្តាវ ន គហិតា,** យទគ្គេន បញ្ញា វិញ្ញាណេន សទ្ធិំ សម្បយោគំ លភាបិតា, តទគ្គេន វេទនាសញ្ញាហិបិ សម្បយោគំ លភាបិតា ឯវាតិ។ **តទេវ សញ្ជានាតិ** សំសដ្ឋភាវតោ។

សញ្ជានាតិ វិជានាតីតិ ឯត្ថ “បជានាតី”តិ បទំ អានេត្វា វត្តព្ពំ បជាននវសេនបិ វិសេសស្ស វក្ខមានត្តា។ **ជានាតី**តិ អយំ សទ្ទោ ច លទ្ធតោយេវត្ថ អវិសេសោ, អត្ថតោ បន វិសេសតោ ឥច្ឆិតព្ពោ។ អនេកត្ថត្តា ហិ ធាតូនំ តេន អាខ្យាតបទេន នាមបទេន ច វុត្តមត្ថំ ឧបសគ្គបទំ ជោតកភាវេន វិសេសេតិ, ន វាចកភាវេន។ តេនាហ “**តស្សបិ ជាននត្ថេ វិសេសោ វេទិតព្ពោ**”តិ ។ ឯតេន សញ្ញាវិញ្ញាណបញ្ញាបទានិ អន្តោគធជាននត្ថេ យថាសកំ វិសិដ្ឋវិសយេ ច និដ្ឋានីតិ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ “**សញ្ញា ហី**”តិអាទិ។ **សញ្ជាននមត្តមេវា**តិ ឯត្ថ **មត្ត**-សទ្ទេន វិសេសនិវត្តិអត្ថេន វិជាននបជាននាការេ និវត្តេតិ, **ឯវ**-សទ្ទេន កទាចិបិ ឥមិស្សា តេ វិសេសា នត្ថេវាតិ អវធារេតិ។ តេនេវាហ “**អនិច្ចំ ទុក្ខ**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ វិញ្ញាណកិច្ចម្បិ កាតុំ អសក្កោន្តី សញ្ញា កុតោ បញ្ញាកិច្ចំ ករេយ្យាតិ “**លក្ខណបដិវេធំ បាបេតុំ ន សក្កោតិ**”ច្ចេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ “មគ្គបាតុភាវ”ន្តិ។

អារម្មណេ បវត្តមានំ វិញ្ញាណំ ន សញ្ញា វិយ នីលបីតាទិមត្តសញ្ជាននវសេន បវត្តតិ, អថ ខោ តត្ថ អញ្ញម្បិ តាទិសំ វិសេសំ ជានន្តមេវ បវត្តតីតិ អាហ “**វិញ្ញាណ**”ន្តិអាទិ។ កថំ បន វិញ្ញាណំ លក្ខណបដិវេធំ បាបេតីតិ? បញ្ញាយ ទស្សិតមគ្គេន។ លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាយ ហិ អនេកវារំ លក្ខណានិ បដិវិជ្ឈិត្វា បវត្តមានាយ បគុណភាវតោ បរិចយវសេន ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេនបិ វិបស្សនា សម្ភវតិ, យថា តំ បគុណស្ស គន្ថស្ស អជ្ឈយនេ តត្ថ តត្ថ គតាបិ វារា ន ឧបធារីយន្តិ។ “លក្ខណបដិវេធ”ន្តិ ច លក្ខណានំ អារម្មណករណមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន បដិវិជ្ឈនំ។ **ឧស្សក្កិត្វា**តិ ឧទយព្ពយញាណាទិញាណបដិបាដិយា អារភិត្វា។ **មគ្គបាតុភាវំ បាបេតុំ ន សក្កោតិ** អសម្មោហសភាវត្តា។ **អារម្មណម្បិ សញ្ជានា**តិ អវពុជ្ឈនវសេនេវ, ន សញ្ជាននមត្តេន។ តថា **លក្ខណបដិវេធម្បិ បាបេតិ,** ន វិជាននមត្តេន, អត្តនោ បន អញ្ញាសាធារណេន អានុភាវេន ឧស្សក្កិត្វា មគ្គបាតុភាវម្បិ បាបេតិ។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អជាតពុទ្ធី**តិ អសញ្ជាតព្យវហារពុទ្ធិ។ **ឧបភោគបរិភោគ**ន្តិ ឧបភោគបរិភោគារហំ, ឧបភោគបរិភោគវត្ថូនំ បដិលាភយោគ្គន្តិ អត្ថោ។ **កូដោ**តិ កហាបណបតិរូបកោ តម្ពកំសាទិមយោ។ **ឆេកោ**តិ មហាសារោ។ **ករតោ**តិ អឌ្ឍសារោ។ **សណ្ហោ**តិ មុទុជាតិកោ សមសារោ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន បាទសារបរោបាទសារអឌ្ឍសារាទីនំ សង្គហោ។ **ជានន្តោ ច បន នំ រូបំ ទិស្វាបិ...បេ.... អសុកាចរិយេន កតោតិបិ ជានាតិ** តថា ហេរញ្ញិកគន្ថស្ស សុគ្គហិតត្តា។ **ឯវមេវ**ន្តិអាទិ ឧបមាសំសន្ទនំ។ សញ្ញាវិភាគំ អកត្វា បិណ្ឌវសេនេវ អារម្មណស្ស គហណតោ ទារកស្ស កហាបណទស្សនសទិសា វុត្តា។ តថា ហិ សា យថាឧបដ្ឋិតវិសយបទដ្ឋានា វុច្ចតិ។ វិញ្ញាណំ អារម្មណេ ឯកច្ចវិសេសគ្គហណសមត្ថភាវតោ គាមិកបុរិសកហាបណទស្សនសទិសំ វុត្តំ។ បញ្ញា បន អារម្មណេ អនវសេសាវពោធតោ ហេរញ្ញិកកហាបណ

ទស្សនសទិសា វុត្តា។ **នេស**ន្តិ សញ្ញាវិញ្ញាណបញ្ញានំ ។ **វិសេសោ**តិ សភាវវិសេសោ។ **ទុប្បដិវិជ្ឈោ** បកតិបញ្ញាយ។ ឥមិនាវ នេសំ អច្ចន្តសុខុមតំ ទស្សេតិ។

ឯការម្មណេ បវត្តមានានន្តិ ឯកស្មឹយេវ អារម្មណេ បវត្តមានានំ។ តេន អភិន្នវិសយាភិន្នកាលតាទស្សនេន អវិនិព្ភោគវុត្តិតំ វិភាវេន្តោ ទុប្បដិវិជ្ឈតំយេវ ឧល្លិង្គេតិ។ **វវត្ថាន**ន្តិ អសង្ករតោ ឋបនំ។ **អយំ ផស្សោ...បេ.... ឥទំ ចិត្ត**ន្តិ និទស្សនមត្តមេតំ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ វា អាទិអត្ថោ។ តេន សេសធម្មានម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឥទ**ន្តិ អរូបីនំ ធម្មានំ វវត្ថានករណំ។ **តតោ**តិ យំ វុត្តំ តិលតេលាទិឧទ្ធរណំ, តតោ។ យទិ ទុក្ករតរំ, កថំ តន្តិ អាហ “**ភគវា បនា**”តិអាទិ។

៤៥១. **និស្សេដេនា**តិ និក្ខន្តេន អគ្គំសម្ពន្ធេន។ **បរិច្ឆេទេនា**តិ បរិច្ឆិន្នសទិសេន បច្ចយភាវានុបគមនេន បច្ចុប្បន្នសម្ពន្ធាភាវតោ។ **និស្សក្កវចនំ** អបាទានទីបនតោ។ **ករណវចនំ** កត្តុអត្ថទីបនតោ។ កាមាវចរមនោវិញ្ញាណំ ន និយមតោ “ឥទំ នាម បញ្ចទ្វារិកាសម្ពន្ធា”តិ សក្កា វត្តុំ, រូបាវចរវិញ្ញាណំ បន ន តថាតិ, តស្សេវ បញ្ចហិ ឥន្ទ្រិយេហិ និស្សដតា វុត្តាតិ អាហ “**រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានចិត្តេនា**”តិ។ ចតុត្ថជ្ឈានគ្គហណំ តស្សេវ អរូបាវចរស្ស បទដ្ឋានភាវតោ។ **បរិសុទ្ធេនា**តិ វិសេសតោ អសំកិលេសិកត្តាវ។ តញ្ហិ វិគតូបក្កិលេសតាយ វិសេសតោ បរិសុទ្ធំ។ តេនាហ “**និរុបក្កិលេសេនា**”តិ។ **ជានិតព្ពំ នេយ្យំ**, សបរសន្តានេសុ ឥទំ អតិសយំ ជានិតព្ពតោ ពុជ្ឈិតព្ពំ ពោធេតព្ពំ វាតិ អត្ថោ។ **នេយ្យ**ន្តិ វា អត្តនោ សន្តានេ នេតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**និព្ពត្តេតុំ សក្កា ហោតិ។ ឯត្ថ ឋិតស្ស ហិ សា ឥជ្ឈតី**”តិ។ **បាដិយេក្ក**ន្តិ វិសុំ វិសុំ, អនុបទធម្មវសេនាតិ អត្ថោ។ **អភិនិវេសាភាវតោ**តិ វិបស្សនាភិនិវេសស្ស អសម្ភវតោ។ **កលាបតោ នយតោ**តិ កលាបសម្មសនសង្ខាតតោ នយវិបស្សនតោ។ **ភិក្ខុនោ**តិ សាវកស្ស។ សាវកស្សេវ ហិ តត្រ អនុបទធម្មវិបស្សនា ន សម្ភវតិ, ន សត្ថុ។ តេនាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។ **វិស្សជ្ជេសី**តិ តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន បជហតិ។

ហត្ថគតត្តាតិ ហត្ថគតសទិសត្តា, អាសន្នត្តាតិ អត្ថោ។ យទា ហិ លោកនាថោ ពោធិមូលេ អបរាជិតបល្លង្កេ និសិន្នោ – “កិច្ឆំ វតាយំ លោកោ អាបន្នោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៥៧; សំ. និ. ២.៤, ១០) បដិច្ចសមុប្បាទមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសំ កត្វា អធិគន្តព្ពសព្ពញ្ញុតញ្ញាណានុរូបំ ឆត្តឹសកោដិសហស្សមុខេន មហាវជិរញាណំ នាម មហាពោធិសត្តសម្មសនំ បវត្តេន្តោ អនេកាការសមាបត្តិធម្មសម្មសនេ អនុបទមេវ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនធម្មេបិ អបរាបរំ សម្មសិ។ តេនាហ “**ភគវា បនា**”តិអាទិ។ **បរោបញ្ញាសា**តិ ទ្វេបញ្ញាសំ។ កាមញ្ចេត្ថ កេចិ ធម្មា វេទនាទយោ ផស្សបញ្ចមកាទីសុ វុត្តាបិ ឈានកោដ្ឋាសាទីសុបិ សង្គហិតា, តំតំបច្ចយភាវវិសិដ្ឋេន បន អត្ថវិសេសេន ធម្មន្តរានិ វិយ ហោន្តីតិ ឯវំ វុត្តំ។ តថា ហិ លោកុត្តរចិត្តុប្បាទេសុ នវិន្ទ្រិយតា វុច្ចតិ។ **អង្គុទ្ធារេនា**តិ តត្ថ លព្ភមានឈានង្គពោជ្ឈង្គមគ្គង្គានំ ឧទ្ធរណេន។ **អង្គ**-សទ្ទោ វា កោដ្ឋាសបរិយាយោ, តស្មា **អង្គុទ្ធារេនា**តិ ផស្សបញ្ចមកាទិកោដ្ឋាសានំ សមុទ្ធរណេន។ **យាវតា សញ្ញាសមាបត្តិយោ**តិ យត្តកា សញ្ញាសហគតា ឈានសមាបត្តិយោ, តាហិ វុដ្ឋាយ អធិគន្តព្ពត្តា តាវតិកា វេនេយ្យានំ **អញ្ញាបដិវេធោ** អរហត្តសមធិគមោ។

ទស្សនបរិណាយកដ្ឋេនាតិ អន្ធស្ស យដ្ឋិកោដឹ គហេត្វា មគ្គទេសកោ វិយ ធម្មានំ យថាសភាវទស្សនសង្ខាតេន បរិណាយកភាវេន។ យថា វា សោ តស្ស ចក្ខុភូតោ, ឯវំ សត្តានំ បញ្ញា។ តេនាហ “**ចក្ខុភូតាយ បញ្ញាយា**”តិ។ សមាធិសម្បយុត្តា បញ្ញា **សមាធិបញ្ញា**។ សមាធិ ចេត្ថ អារុប្បសមាធីតិ វទន្តិ, សម្មសនបយោគោ បន កោចិ ឈានសមាធីតិ យុត្តំ។ វិបស្សនាភូតា បញ្ញា **វិបស្សនាបញ្ញា**។ សមាធិបញ្ញាយ អន្តោសមាបត្តិយំ **កិច្ចតោ បជានាតិ**, “សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី”តិ បន វចនតោ (សំ. និ. ៣.៥; ៤.៩៩-១០០; ៣.៥.១០៧១-១០៧២; នេត្តិ. ៤០; មិ. ប. ២.១.១៤) **អសម្មោហតោ បជានាតិ**។ តត្ថ **កិច្ចតោ**តិ គោចរជ្ឈត្តេ អារម្មណករណកិច្ចតោ។ **អសម្មោហតោ**តិ សម្បយុត្តធម្មេសុ សម្មោហវិធមនតោ យថា បីតិបដិសំវេទនាទីសុ។ **កិមត្ថិយា**តិ កីបយោជនាតិ អាហ “**កោ ឯតិស្សា អត្ថោ**”តិ។ **អភិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ**តិ យាថាវសរសលក្ខណាវពោធវសេន អភិមុខំ ញេយ្យេ ជានិតព្ពេ ខន្ធាយតនាទិធម្មេ។ **អភិជានាតី**តិ សលក្ខណតោ សាមញ្ញលក្ខណតោ ច អភិមុខំ អវិរជ្ឈនវសេន ជានាតិ។ ឯតេន ញាតបរិញ្ញាព្យាបារមាហ។ **បរិញ្ញេយ្យេ**តិ អនិច្ចាតិបិ ទុក្ខាតិបិ អនត្តាតិបិ បរិច្ឆិជ្ជ ជានិតព្ពេ។ **បរិជានាតី**តិ “យំ កិញ្ចិ រូបំ...បេ.... អនិច្ចំ ខយដ្ឋេនា”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.៤៨) បរិច្ឆិន្ទិត្វា ជានាតិ។ ឥមិនា តីរណបរិញ្ញាព្យាបារមាហ។ **បហាតព្ពេ ធម្មេ**តិ និច្ចសញ្ញាទិកេ យាវ អរហត្តមគ្គវជ្ឈា សព្ពេ បាបធម្មេ។ **បជហតិ** បកដ្ឋតោ ជហតិ, វិក្ខម្ភេតិ ចេវ សមុច្ឆិន្ទតិ ចាតិ អត្ថោ។ ឥមិនា បហានបរិញ្ញាព្យាបារមាហ។ សា បនេសា បញ្ញា លោកិយាបិ តិប្បការា លោកុត្តរាបិ, តាសំ វិសេសំ សយមេវាហ។ **កិច្ចតោ**តិ អភិជាននវសេន អារម្មណកិច្ចតោ។ **អសម្មោហតោ**តិ យថាពលំ អភិញ្ញេយ្យាទីសុ សម្មោហវិធមនតោ។ និព្ពានមារម្មណំ កត្វា បវត្តនតោ អភិញ្ញេយ្យាទីសុ វិគតសម្មោហតោ ឯវាតិ អាហ “**លោកុត្តរា អសម្មោហតោ**”តិ។

៤៥២. កម្មស្សកតា សម្មាទិដ្ឋិ ច វដ្ដនិស្សិតត្តា ឥធ នាធិប្បេតា, វិវដ្ដកថា ហេសាតិ វុត្តំ “**វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិយា ច មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា ចា**”តិ។ **បរតោ ឃោសោ**តិ បរតោ សត្ថុតោ, សាវកតោ វា លព្ភមានោ ធម្មឃោសោ។ តេនាហ “**សប្បាយធម្មស្សវន**”ន្តិ។ តញ្ហិ សម្មាទិដ្ឋិយា បច្ចយោ ភវិតុំ សក្កោតិ, ន យោ កោចិ បរតោឃោសោ។ **ឧបាយមនសិការោ**តិ យេន នាមរូបបរិគ្គហាទិ សិជ្ឈតិ, តាទិសោ បថមនសិការោ។ អយញ្ច សម្មាទិដ្ឋិយា បច្ចយោតិ និយមបក្ខិកោ, ន សព្ពសំគាហកោតិ ទស្សេន្តោ “**បច្ចេកពុទ្ធានំ បនា**”តិអាទិមាហ។ **យោនិសោមនសិការស្មឹយេវា**តិ អវធារណេន បរតោឃោសមេវ និវត្តេតិ, ន បទដ្ឋានវិសេសំ បដិយោគីនិវត្តនត្ថត្តា ឯវ-សទ្ទស្ស។

លទ្ធុបការាតិ (អ. និ. ដី. ៣.៥.២៥) យថារហំ និស្សយាទិវសេន លទ្ធបច្ចយា។ វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិយា អនុគ្គហិតភាវេន គហិតត្តា មគ្គសម្មាទិដ្ឋីសុ ច **អរហត្តមគ្គសម្មាទិដ្ឋិ,** អនន្តរស្ស ហិ វិធិ, បដិសេធោ វា។ អគ្គផលសមាធិម្ហិ តប្បរិក្ខារធម្មេសុយេវ ច កេវលោ ចេតោបរិយាយោ និរុឡ្ហោតិ **សម្មាទិដ្ឋីតិ អរហត្តមគ្គសម្មាទិដ្ឋិ។ ផលក្ខណេ**តិ អនន្តរេ កាលន្តរេ ចាតិ ទុវិធេ ផលក្ខណេ។ បដិប្បស្សទ្ធិវសេន សព្ពសំកិលេសេហិ ចេតោ វិមុច្ចតិ ឯតាយាតិ **ចេតោវិមុត្តិ,** អគ្គផលបញ្ញំ ឋបេត្វា អវសេសា ផលធម្មា។ តេនាហ “**ចេតោវិមុត្តិ ផលំ អស្សា**តិ។ **ចេតោវិមុត្តិសង្ខាតំ ផលំ អានិសំសោ**”តិ, សព្ពសំកិលេសេហិ ចេតសោ វិមុច្ចនសង្ខាតំ បដិប្បស្សម្ភនសញ្ញិតំ បហានំ ផលំ អានិសំសោ ចាតិ យោជនា។ ឥធ ច ចេតោវិមុត្តិ-សទ្ទេន បហានមត្តំ គហិតំ, បុព្ពេ បហាយកធម្មា, អញ្ញថា ផលធម្មា ឯវ អានិសំសោតិ គយ្ហមានេ បុនវចនំ និរត្ថកំ សិយា។

បញ្ញាវិមុត្តិផលានិសំសាតិ ឯត្ថាបិ ឯវមេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា សីលសភាវត្តា វិសេសតោ សមាធិស្ស ឧបការា, តថា សម្មាសង្កប្បោ ឈានសភាវត្តា។ តថា ហិ សោ “អប្បនា”តិ និទ្ទិដ្ឋោ។ សម្មាសតិសម្មាវាយាមា បន សមាធិបក្ខិយា ឯវាតិ អាហ “**អវសេសា ធម្មា ចេតោវិមុត្តីតិ វេទិតព្ពា**”តិ។ **ចតុបារិសុទ្ធិសីល**ន្តិ អរិយមគ្គាធិគមស្ស បទដ្ឋានភូតំ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ។ **សុតា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អត្តនោ ចិត្តប្បវត្តិអារោចនវសេន សហ កថនំ សំកថា, សំកថាវ **សាកច្ឆា**។ ឥធ បន កម្មដ្ឋានបដិពទ្ធាតិ អាហ “**កម្មដ្ឋានេ...បេ.... កថា**”តិ។ តត្ថ កម្មដ្ឋានស្ស ឯកវារំ វីថិយា អប្បដិបជ្ជនំ ខលនំ, អនេកវារំ បក្ខលនំ, តទុភយស្ស វិច្ឆេទនីកថា **ខលនបក្ខលនឆេទនកថា។ ឫមន្តស្សា**តិ វិវដ្ដនិស្សិតំ កត្វា បាលេន្តស្ស ព្រូហេន្តស្ស ច។ **សុណន្តស្សា**តិ “យថាឧគ្គហិតកម្មដ្ឋានំ ផាតិ គមិស្សតី”តិ ឯវំ សុណន្តស្ស។ តេនេវ ហិ “**សប្បាយធម្មស្សវន**”ន្តិ វុត្តំ។ **កម្មំ ករោន្តស្សា**តិ ភាវនានុយោគកម្មំ ករោន្តស្ស។

បញ្ចសុបិ ឋានេសុ **អន្ត**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថជោតនោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវញ្ហិ “**យថា ហី**”តិអាទិនា វុច្ចមានា អម្ពូបមា ច យុជ្ជេយ្យ។ **ឧទកកោដ្ឋក**ន្តិ អាលវាលំ។ **ថិរំ កត្វា ពន្ធតី**តិ អសិថិលំ ទឡ្ហំ នាតិមហន្តំ នាតិខុទ្ទកំ កត្វា យោជេតិ។ **ថិរំ ករោតី**តិ ឧទកសិញ្ចនកាលេ តតោ តតោ វិស្សរិត្វា ឧទកស្ស អនិក្ខមនត្ថំ អាលវាលំ ថិរតរំ ករោតិ។ **សុក្ខទណ្ឌកោ**តិ តស្សេវ អម្ពគច្ឆកស្ស សុក្ខោ សាខាសីសកោ។ **កិបិល្លិកបុដោ**តិ តម្ពកិបិល្លិកកុដជំ។ **ខណិត្តិ**ន្តិ កុទាលំ។ **កោដ្ឋកពន្ធនំ វិយ សីលំ** សម្មាទិដ្ឋិយា វឌ្ឍនុបាយស្ស មូលភាវតោ។ **ឧទកសិញ្ចនំ វិយ ធម្មស្សវនំ** ភាវនាយ បរិព្រូហនតោ។ **មរិយាទាយ ថិរភាវករណំ វិយ សមថោ** យថាវុត្តភាវនាធិដ្ឋានាយ សីលមរិយាទាយ ទឡ្ហភាវាបាទនតោ។ សមាហិតស្ស ហិ សីលំ ថិរតរំ ហោតិ។ **សមីបេ វល្លិអាទីនំ ហរណំ វិយ កម្មដ្ឋានេ ខលនបក្ខលនច្ឆេទនំ** តជ្ជិតព្ពភាវនាយ វិពន្ធាបនយនតោ។ **មូលខណនំ វិយ សត្តន្នំ អនុបស្សនានំ ភាវនា** តស្សា វិពន្ធស្ស មូលភានំ តណ្ហាមានទិដ្ឋីនំ បលិខណនតោ។ ឯត្ថ ច យស្មា សុបរិសុទ្ធសីលស្ស កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជន្តស្ស សប្បាយធម្មស្សវនំ ឥច្ឆិតព្ពំ, តតោ យថាសុតេ អត្ថេ សាកច្ឆាសមាបជ្ជនំ, តតោ កម្មដ្ឋានវិសោធនេន សមថនិប្ផត្តិ, តតោ សមាហិតស្ស អារទ្ធវិបស្សកស្ស វិបស្សនាបារិបូរិ។ បរិបុណ្ណវិបស្សនោ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ បរិព្រូហេតីតិ ឯវមេតេសំ អង្គានំ បរម្បរាយ សម្មុខា ច អនុគ្គណ្ហនតោ អយមានុបុព្ពី កថិតាតិ វេទិតព្ពំ។

៤៥៣. **ឥធ កី បុច្ឆតី**តិ ឥធ ឯវំ អរហត្តផលំ បាបិតាយ ទេសនាយ “កតិ បនាវុសោ, ភវា”តិ ភវំ បុច្ឆន្តោ កីទិសំ អនុសន្ធី ឧបាទាយ បុច្ឆតីតិ អត្ថោ។ តេនេវ ហិ “**មូលមេវ គតោ អនុសន្ធី**”តិ វត្វា អធិប្បាយំ បកាសេន្តោ “**ទុប្បញ្ញោ**”តិអាទិមាហ។ **ទុប្បញ្ញោ**តិ ហិ ឥធ អប្បដិវិទ្ធសច្ចោ អធិប្បេតោ, ន ជឡោ ឯវ។ **កាមភវោ**តិអាទីសុ កម្មោបបត្តិភេទតោ ទុវិធោបិ ភវោ អធិប្បេតោតិ ទស្សេន្តោ “**កាមភវូបគំ កម្ម**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ **វិសុទ្ធិមគ្គេ តំសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. ២.៦៤៧; វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៦៤៦-៦៤៧) វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **បុនព្ភវស្សា**តិ បុនប្បុនំ អបរាបរំ ភវនតោ ជាយនតោ បុនព្ភវោតិ លទ្ធនាមស្ស វដ្ដប្បពន្ធស្ស។ តេនាហ “**ឥធ វដ្ដំ បុច្ឆិស្សាមី**”តិ។ **អភិនិព្ពត្តី**តិ ភវយោនិគតិអាទិវសេន និព្ពត្តិ។ **តហឹ តហឹ** តស្មឹ តស្មឹ ភវាទិកេ។ **អភិនន្ទនា**តិ តណ្ហាអភិនន្ទនហេតុ។ **គមនាគមនំ ហោតីតិ**អាទិនា ភវាទីសុ សត្តានំ អបរាបរំ ចុតិបដិសន្ធិយោ ទស្សេតិ។ **ខយនិរោធេនា**តិ អច្ចន្តខយសង្ខាតេន អនុប្បាទនិរោធេន។ **ឧភយមេតំ ន វត្តព្ពំ** បហានាភិសមយភាវនាភិសមយានំ អច្ចាសន្នកាលត្តា។ វត្តព្ពំ តំ ហេតុផលធម្មូបចារវសេន។ យថា ហិ

បទីបុដ្ឋលនហេតុកោ អន្ធការវិគមោ, ឯវំ វិជ្ជុប្បាទហេតុកោ អវិជ្ជានិរោធោ, ហេតុផលធម្មា ច សមានកាលាបិ បុព្ពាបរកាលា វិយ វោហរីយន្តិ យថា – “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណ”ន្តិ (ម. និ. ១.២០៤, ៤០០; ម. និ. ៣.៤២០, ៤២៥, ៤២៦; សំ. និ. ២.៤៣-៤៥; ២.៤.៦០; កថា. ៤៦៥, ៤៦៧) បច្ចយបច្ចយុប្បន្នកិរិយា។ **គមនំ ឧបច្ឆិជ្ជតិ** ឥធ កាមភវេ បរិនិព្ពានេន។ **អាគមនំ ឧបច្ឆិជ្ជតិ** តត្ថ រូបារូបេសុ បរិនិព្ពានេន។ **គមនាគមនំ ឧបច្ឆិជ្ជតិ** សព្ពសោ អបរាបរុប្បត្តិយា អភាវតោ។

៤៥៤. វិវដ្ដកថាយ បរតោ ជោតិតំ បឋមំ ឈានំ វិវដ្ដំ បត្វា ឋិតស្ស ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន ឧភតោភាគវិមុត្តស្ស និរោធសាធកំ វិភាវិតុំ យុត្តន្តិ អាហ “**កតមំ បនាវុសោតិ ឥធ កឹ បុច្ឆតី**”តិអាទិ។ តថា ហិ អនន្តរំ និរោធសមាបជ្ជនកេន ភិក្ខុនា ជានិតព្ពានិ បឋមស្ស ឈានស្ស សម្បយោគបហានង្គានិ បុច្ឆិតានិ។ **អង្គវវត្ថាន**ន្តិ ឈានង្គវវត្ថានំ។ **កោដ្ឋាសបរិច្ឆេទោ**តិ តត្ថ លព្ភមានផស្សបញ្ចមកាទិធម្មកោដ្ឋាសបរិច្ឆេទោ ជានិតព្ពោ។ ឥមស្មឹ ឈានេ ឯត្តកា ធម្មា សំវិជ្ជន្តិ, ឯត្តកា និរោធិតាតិ ជានិតព្ពំ។ **ឧបការានុបការានិ អង្គានី**តិ និរោធសមាបត្តិយា ឧបការានិ ច អនុបការានិ ច អង្គានិ។ និរោធសមាបត្តិយា ហិ សោឡសហិ ញាណចរិយាហិ នវហិ សមាធិចរិយាហិ ច បត្តព្ពត្តា តំតំញាណស្ស សមាធិចរិយាហិ សមតិក្កមិតព្ពា ធម្មា អនុបការកង្គានិ, សមតិក្កមកា ឧបការកង្គានិ។ តេសញ្ហិ វសេន យថានុបុព្ពំ ឧបសន្តុបសន្តឱឡារិកភាវាយ ភវគ្គសមាបត្តិយា សង្ខារាវសេសសុខុមតំ បត្តា ចិត្តចេតសិកា យថាបរិច្ឆិន្នំ កាលំ និរុជ្ឈន្តិ, អប្បវត្តឹ គច្ឆន្តិ។ **តស្សា**តិ និរោធស្ស។ **អនន្តរបច្ចយ**ន្តិ អនន្តរបច្ចយសទិសំ។ ន ហិ និរោធស្ស កោចិ ធម្មោ អនន្តរបច្ចយោ នាម អត្ថិ។ យញ្ហិ តទា ចិត្តចេតសិកានំ តថា និរុជ្ឈនំ, តំ យថាវុត្តបុព្ពាភិសង្ខារហេតុកាយ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិយា អហោសីតិ សា តស្ស អនន្តរបច្ចយោ វិយ ហោតីតិ តំ វុត្តំ។ **ឆ សមាបត្តិយោ**តិ សុត្តន្តនយេន វុត្តសុត្តន្តបិដកសំវណ្ណនាតិ កត្វា។ “សត្ត សមាបត្តិយោ”តិ បន វត្តព្ពំ, អញ្ញថា ឥទំ “ចតុរង្គិក”ន្តិ ន វត្តព្ពំ សិយា។ **នយំ វា ទស្សេត្វា**តិ អាទិអន្តទស្សនវសេន នយទស្សនំ កត្វា។

៤៥៥. ឯវំ និរោធស្ស បាទកំ វិភាវេត្វា ឥទានិ អន្តោនិរោធេ អនុបពន្ធភាវតោ បញ្ចន្នំ បសាទានំ បច្ចយបុច្ឆនេ បឋមំ តាវ តេ សរូបតោ អាវេណិកតោ អាវេណិកវិសយតោ បដិស្សរណតោ ច បុច្ឆនវសេន បាឡិ បវត្តាតិ ទស្សេន្តោ “**វិញ្ញាណនិស្សយេ បញ្ច បសាទេ បុច្ឆន្តោ**”តិ អាហ។ **គោចរវិសយ**ន្តិ ឯត្ថ កាមំ តព្ពហុលចារិតាបេក្ខំ គោចរគ្គហណំ, អនញ្ញត្ថភាវាបេក្ខំ វិសយគ្គហណន្តិ អត្ថេវ គោចរវិសយភាវានំ វិសេសោ, វិវរិយមានំ បន ឧភយម្បិ អារម្មណសភាវមេវាតិ អាហ “**គោចរភូតំ វិសយ**”ន្តិ។ **ឯកេកស្សា**តិ ឯកោ ឯកស្ស, អញ្ញោ អញ្ញស្សាតិ អត្ថោ។ អញ្ញត្ថោ ហិ អយំ **ឯក**-សទ្ទោ “ឥត្ថេកេ អភិវទន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៧) វិយ។ **សចេ ហី**តិអាទិ អភូតបរិកប្បនវចនមេតំ។ តត្ថ **សមោធានេត្វា**តិ ឯកជ្ឈំ កត្វា។ **វិនាបិ មុខេនា**តិអាទិនា អត្ថសល្លាបិកនិទស្សនំ នាម ទស្សេតិ។ យថា វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតមេវ ចក្ខុ រូបំ បស្សតិ, ន កេវលំ, ឯវំ ចក្ខុនិស្សយមេវ វិញ្ញាណំ តំ បស្សតិ, ន ឥតរន្តិ អាហ “**ចក្ខុបសាទេ ឧបនេហី**”តិ។ តេន តេសំ តត្ថ សំហច្ចការិតំ ទស្សេតិ។ **យទិ វា នីលំ យទិ វា បីតក**ន្តិ ឥទំ នីលបីតាទិសភាវជាននមត្តំ សន្ធាយាហ។ **នីលំ បីតក**ន្តិ បជាននំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស នត្ថេវ អវិកប្បកភាវតោ។ **ឯតេសំ** ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ។ និស្សយសីសេន និស្សិតបុច្ឆា ហេសា, ឯវញ្ហិ វិសយានុភវនចោទនា សមត្ថិតា ហោតិ។ តេនាហ “**ចក្ខុវិញ្ញាណំ ហី**”តិអាទិ។ យថាសកំ វិសយំ រជ្ជនាទិវសេន អនុភវិតុំ អសមត្ថានិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ, តត្ថ សមត្ថតាយេវ ច នត្ថិ, ន កិញ្ចិ អត្ថតោ បដិសរន្តានិ វិយ ហោន្តីតិ វុត្តំ “**កឹ ឯតានិ បដិសរន្តី**”តិ។ **ជវនមនោ បដិសរណ**ន្តិ បញ្ចទ្វារិកំ ឥតរញ្ច សាធារណតោ វត្វា បុន យាយ’ស្ស រជ្ជនាទិបវត្តិយា បដិសរណតា, សា សវិសេសា យត្ថ លព្ភតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**មនោទ្វារិកជវនមនោ វា**”តិ អាហ។ **ឯតស្មឹ បន ទ្វារេ**តិ ចក្ខុទ្វារេ ជវនំ រជ្ជតិ វា ទុស្សតិ វា មុយ្ហតិ វា, យតោ តត្ថ អញ្ញាណាទិអសំវរោ បវត្តតិ។

តត្រាតិ តស្មឹ ជវនមនស្សេវ បដិសរណភាវេ។ **ទុព្ពលភោជកា**តិ ហីនសាមត្ថិយា រាជភោគ្គា។ សេវកានំ គណនាយ យោជិតទិវសេ លព្ភមានកហាបណោ **យុត្តិកហាបណោ**។ អន្ទុពន្ធនេន ពទ្ធស្ស វិស្សជ្ជនេន លព្ភមានកហាបណោ **ពន្ធកហាបណោ**។ កិញ្ចិ បហរន្តេ មា បហរន្តូតិ បដិក្ខិបតោ ទាតព្ពទណ្ឌោ **មាបហារកហាបណោ**។ សោ សព្ពោបិ បរិត្តកេសុ គាមិកមនុស្សេសុ តថា លព្ភមានោ ឯត្តកោ ហោតីតិ អាហ “**អដ្ឋកហាបណោ វា**”តិអាទិ។ **សតវត្ថុក**ន្តិ សតករីសវត្ថុកំ។ ឯស នយោ សេសបទទ្វយេបិ។ **តត្ថា**តិអាទិ ឧបមាសំសន្ទនំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

៤៥៦. **អន្តោនិរោធស្មឹ បញ្ច បសាទេ**តិ និរោធសមាបន្នស្ស បវត្តមានេ បញ្ច បសាទេ។ **កិរិយមយបវត្តស្មិ**ន្តិ ជវនាទិកិរិយានិព្ពត្តកធម្មប្បវត្តិយំ។ **ពលវបច្ចយា ហោន្តី**តិ បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ បច្ចយា ហោន្តិ, ឧបត្ថម្ភកភាវេន ពលវបច្ចយា ហោន្តិ។ **ជីវិតិន្ទ្រិយំ បដិច្ចា**តិ ឥន្ទ្រិយអត្ថិអវិគតបច្ចយវសេន បច្ចយភូតំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ បដិច្ច បញ្ចវិធោបិ បសាទោ តិដ្ឋតិ។ **ជីវិតិន្ទ្រិយេន វិនា ន តិដ្ឋតិ** ជីវិតិន្ទ្រិយរហិតស្ស កម្មសមុដ្ឋានរូបកលាបស្ស អភាវតោ។ **តស្មា**តិ យស្មា អនុបាលនលក្ខណេន ជីវិតេន អនុបាលិតា ឯវំ ឧស្មា ប

វត្តតិ, ន តេន អននុបាលិតា, តស្មា ឧស្មា អាយុំ បដិច្ច តិដ្ឋតិ។ **ជាលសិខំ បដិច្ច អាភា បញ្ញាយតីតិ** ជាលសិខាសង្ខាតភូតសង្ឃាតំ សហេវ បវត្តមានំ និស្សាយ "អាភា"តិ លទ្ធនាមា វណ្ណធាតុ "ឧជ្ជលតិ, អន្ធការំ វិធមតិ, រូបគតានិ ច វិទំសេតី"តិអាទីហិ បការេហិ ញាយតិ។ **តំ អាលោកំ បដិច្ចាតិ** តំ វុត្តប្បការំ អាលោកំ បច្ចយំ លភិត្វា។ **ជាលសិខា បញ្ញាយតីតិ** "អប្បិកា, មហតី, ឧជុ, កុដិលា"តិអាទិនា បាកដា ហោតិ។

ជាលសិខា វិយ កម្មជតេជោ និស្សយភាវតោ។ **អាលោកោ វិយ ជីវិតិន្ទ្រិយំ** តន្និស្សិតភាវតោ។ ឥទានិ ឧបមោបមិតព្ពានំ សម្ពន្ធំ ទស្សេតុំ **"ជាលសិខា ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **អាលោកំ គហេត្វាវ ឧប្បជ្ជតីតិ** ឥមិនា យថា ជាលសិខាយ សហេវ អាលោកោ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ កម្មជុស្មនា សហេវ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតីតិ ទស្សេតិ។ ជាលសិខាសន្និស្សយោ តស្សា សតិយេវ ហោន្តោ អាលោកោ តាយ ឧប្បាទិតោ វិយ ហោតីតិ អាហ **"អត្តនា ជនិតអាលោកេនេវា"**តិ។ ឧស្មា នាមេត្ថ កម្មសមុដ្ឋានា តេជោធាតុ តន្និស្សិតញ្ច ជីវិតិន្ទ្រិយំ តទនុបាលកញ្ចាតិ អាហ **"កម្មជមហាភូតសម្ភវេន ជីវិតិន្ទ្រិយេន ឧស្មាយ អនុបាលន"**ន្តិ។ ន កេវលំ ខណដ្ឋិតិយា ឯវ, អថ ខោ បពន្ធានុបច្ឆេទស្សាបិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ការណន្តិ អាហ **"វស្សសតម្បិ កម្មជតេជបវត្តំ បាលេតី"**តិ។ ឧស្មា អាយុនោ បច្ចយោ ហោន្តោ សេសភូតសហិតោ ឯវ ហោតីតិ អាហ **"មហាភូតានី"**តិ។ តថា អាយុបិ សហជាតរូបំ បាលេន្តមេវ ឧស្មាយ បច្ចយោ ហោតីតិ វុត្តំ **"មហាភូតានិ បាលេតី"**តិ។

៤៥៧. អាយុ ឯវ ឥន្ទ្រិយបច្ចយាទិវសេន សហជាតធម្មានំ អនុបាលនវសេន សង្ខរណតោ **អាយុសង្ខារោ**។ ពហុវចននិទ្ទេសោ បន អនេកសតសហស្សភេទេសុ រូបកលាបេសុ បវត្តិយា អនេកភេទន្តិ កត្វា។ អារម្មណរសំ អនុភវន្តីតិ **វេទនិយា** យថា "និយ្យានិកា"តិ។ តេនាហ **"វេទនា ធម្មាវា"**តិ។ សុខាទិភេទភិន្នត្តា ពហុវចននិទ្ទេសោ។ ឥមេសំ អាយុសង្ខារវេទនានំ ឯកន្តនិរោធំ សមាបន្នស្ស មរណេន ភវិតព្ពំ វេទនាយ និរុទ្ធត្តា។ អាយុសង្ខារានំ តថា អនិរុទ្ធត្តា និរោធស្ស សមាបជ្ជនមេវ ន សិយា, កុតោ វុដ្ឋានំ។ តេន វុត្តំ បាឡិយំ "តេ ច ហាវុសោ"តិអាទិ។ **វុដ្ឋានំ បញ្ញាយតិ** សញ្ញាវេទនាទីនំ ឧប្បត្តិយា។ ឥទានិ តមត្ថំ វិត្ថារតោ ឧបមាយ វិភាវេតុំ **"យោ ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧក្កណ្ឋិត្វាតិ** នានារម្មណាបាតតោ និព្ពិន្ទិត្វា។ **យថាបរិច្ឆិន្នកាលវសេនាតិ** យថាបរិច្ឆិន្នេ កាលេ សម្បត្តេ។ **រូបជីវិតិន្ទ្រិយបច្ចយាតិ** ឥន្ទ្រិយបច្ចយភូតា ។ **ជាលាបវត្តំ វិយ អរូបធម្មា** តេជុស្សទភាវតោ វិសយោភាសនតោ ច។ ឧទកប្បហារោ វិយ និរោធសមាបត្តិយា បុញ្ញាភិសង្ខារោ។ **បិហិតអង្គារា វិយ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ** ឧស្មាមត្តតាយ អនោភាសនតោ ។ **យថាបរិច្ឆិន្នកាលាគមនន្តិ** យថាបរិច្ឆិន្នកាលស្ស ឧបគមនំ។ អនុរូបបត្តិវសេនេវ **រូបបវត្តិគ្គហណំ**។ **ឥមំ រូបកាយំ ជហន្តីតិ** ឥមស្មា រូបកាយា កឡេវរា វិគច្ឆន្តិ នប្បវត្តន្តិ។

កាយេន សង្ខរិយន្តីតិ **កាយសង្ខារា** តប្បដិពទ្ធវុត្តិតាយ។ វាចំ សង្ខរោន្តីតិ **វចីសង្ខារា**។ វិតក្កេត្វា វិចារេត្វា ហិ វាចំ ភិន្ទតិ កថេតិ។ ចិត្តេន សង្ខរិយន្តីតិ **ចិត្តសង្ខារា** តប្បដិពទ្ធវុត្តិតោ។ ចិត្តសង្ខារនិរោធចោទនាយ រូបនិរោធោ វិយ ចិត្តនិរោធោ អចោទិតោ តេសំ តតោ អញ្ញត្តាតិ ន ចិត្តសម្បយុត្តនិរោធោ ឯកន្តិកោ វិតក្កាទិនិរោធេ តទភាវតោ។ យំ បន វុត្តំ "វាចា អនិរុទ្ធា ហោតី"តិ, តម្បិ ន។ វាចំ សង្ខរោន្តីតិ ហិ វចីសង្ខារា, តេសុ និរុទ្ធេសុ កថំ វាចាយ អនិរោធោ។ ចិត្តំ បន និរុទ្ធេសុបិ ចិត្តសង្ខារេសុ តេហិ អនភិសង្ខតត្តា វិតក្កាទិនិរោធោ វិយ បវត្តតិយេវាតិ អយមេត្ថ បរស្ស អធិប្បាយោ។ អានន្តរិយកម្មំ កតំ ភវេយ្យ, ចិត្តស្ស អនិរុទ្ធត្តា តំ និស្សាយ ច រូបធម្មានំ អនបគតត្តា តេ ជីវន្តិ ឯវ នាមាតិ។ **ព្យញ្ជនេ អភិនិវេសំ អកត្វាតិ** "ចិត្តសង្ខារា និរុទ្ធា"តិ វចនតោ តេវ និរុទ្ធា, ន ចិត្តន្តិ ឯវំ នេយ្យត្ថំ សុត្តំ "នីតត្ថ"ន្តិ អភិនិវេសំ អកត្វា។ **អាចរិយានំ នយេ ឋត្វាតិ** បរម្បរាគតានំ អាចរិយានំ អធិប្បាយេ ឋត្វាតិ អត្ថោ។ **ឧបបរិក្ខិតព្ពោតិ** សុត្តន្តរាគមតោ សុត្តន្តរបទស្ស អវិបរីតោ អត្ថោ វីមំសិតព្ពោ។ យថា ហិ "អសញ្ញភវោ"តិ វចនតោ "សញ្ញាវ តត្ថ នត្ថិ, ឥតរេ បន ចិត្តចេតសិកា សន្តី"តិ អយមេត្ថ អត្ថោ ន គយ្ហតិ។ យថា ច "នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន"ន្តិ វចនតោ "សញ្ញាវ តត្ថ តាទិសី, ន ផស្សាទយោ"តិ អយមេត្ថ អត្ថោ ន គយ្ហតិ សញ្ញាសីសេន ទេសនាតិ កត្វា, ឯវមិធាបិ "ចិត្តសង្ខារា និរុទ្ធា"តិ, "សញ្ញាវេទយិតនិរោធោ"តិ ច ទេសនាសីសមេវ។ សព្ពេបិ បន ចិត្តចេតសិកា តត្ថ និរុជ្ឈន្តេវាតិ អយមេត្ថ អវិបរីតោ អត្ថោ វេទិតព្ពោ, តថាបុញ្ញាភិសង្ខារេន សព្ពេសំយេវ ចិត្តចេតសិកានំ តត្ថ និរុជ្ឈនតោ។ ឯតេន យំ បុព្ពេ "អញ្ញត្តា, តទភាវតោ"តិ ច យុត្តិវចនំ, តទយុត្តំ អធិប្បាយានវពោធតោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ តេនាហ **"អត្ថោ ហិ បដិសរណំ, ន ព្យញ្ជន"**ន្តិ។

ឧបហតានីតិ ពាធិតានិ។ **មក្ខិតានីតិ** ធំសិតានិ។ អារម្មណឃដ្ដនាយ ឥន្ទ្រិយានំ កិលមថោ ចក្ខុនា ភាសុររូបសុខុមរជទស្សនេន វិភាវេតព្ពោ។ តថា ហិ ឧណ្ហកាលេ បុរតោ អគ្គិម្ហិ ជលន្តេ ខរស្សរេ ច បណវេ អាកោដិតេ អក្ខីនិ ភេទានិ វិយ ន សហន្តិ សោតានិ "សិខរេន វិយ អភិហញ្ញន្តី"តិ វត្តារោ ហោន្តិ។

៤៥៨. រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានមេវ រូបវិរាគភាវនាវសេន បវត្តំ អរូបជ្ឈានន្តិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ វិស្សជ្ជេន្តោ ធម្មសេនាបតិ “សុខស្ស ច បហានា”តិអាទិនា វិស្សជ្ជេសិ។ អបគមនេន វិគមេន បច្ចយា **អបគមនបច្ចយា** សុខាទិប្បហានានិ។ **អធិគមបច្ចយា** បន កសិណេសុ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ ហេដ្ឋិមា តយោ ច អារុប្បា។ ន ហិ សក្កា តានិ អនធិគន្ត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនមធិគន្តុំ។ **និរោធតោ វុដ្ឋានកផលសមាបត្តិ**ន្តិ និរោធតោ វុដ្ឋានភូតំ អនិច្ចានុបស្សនាសមុទាគតផលសមាបត្តិ។ សា ហិ “អនិមិត្តា ចេតោវិមុត្តី”តិ វុច្ចតិ។ យថា សមថនិស្សន្ទោ អភិញ្ញា, មេត្តាករុណាមុទិតាព្រហ្មវិហារនិស្សន្ទោ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារោ, កសិណនិស្សន្ទោ អារុប្បា, សមថវិបស្សនានិស្សន្ទោ និរោធសមាបត្តិ, ឯវំ វិបស្សនាយ និស្សន្ទផលភូតំ សាមញ្ញផលន្តិ អាហ “**វិបស្សនានិស្សន្ទាយ ផលសមាបត្តិយា**”តិ។ អារម្មណា នាម សារម្មណធម្មានំ វិសេសតោ ឧប្បត្តិនិមិត្តន្តិ អាហ “**សព្ពនិមិត្តានន្តិ រូបាទីនំ សព្ពារម្មណាន**”ន្តិ។ នត្ថិ ឯត្ថ កិញ្ចិ សង្ខារនិមិត្តន្តិ **អនិមិត្តា**, អសង្ខតា ធាតូតិ អាហ “**សព្ពនិមិត្តាបគតាយ និព្ពានធាតុយា**”តិ។ **ផលសមាបត្តិសហជាតំ មនសិការំ សន្ធាយាហ**, ន អាវជ្ជន មនសិការំ។ ន ហេត្ថ តស្ស សម្ភវោ អនុលោមានន្តរំ ឧប្បជ្ជនតោ។

ឥមស្មិំ ឋានេតិ ឥធ វុត្តនិរោធស្ស អាទិមជ្ឈបរិយោសានានំ គហិតានំ ឥមស្មិំ បរិយោសានស្ស គហិតដ្ឋានេ។ **ទ្វីហិ ពលេហី**តិ សមថវិបស្សនាពលេហិ។ **តយោ ច សង្ខារាន**ន្តិ កាយសង្ខារាទីនំ តិណ្ណំ សង្ខារានំ។ **សោឡសហិ ញាណចរិយាហី**តិ អនិច្ចានុបស្សនា, ទុក្ខា, អនត្តា, និព្ពិទា, វិរាគា, និរោធា, បដិនិស្សគ្គា, វិវដ្ដានុបស្សនា, សោតាបត្តិមគ្គោ...បេ.... អរហត្តផលសមាបត្តីតិ ឥមាហិ សោឡសហិ ញាណចរិយាហិ។ **នវហិ សមាធិចរិយាហី**តិ បឋមជ្ឈានសមាធិអាទីហិ នវហិ សមាធិចរិយាហិ។ យោ យថាវុត្តាសុ ចរិយាសុ បុគ្គលស្ស វសីភាវោ, សា **វសីភាវតាបញ្ញា**។ អស្សា សា កថិតាតិ យោជនា។ **វិនិច្ឆយកថា**តិ វិនិច្ឆយវសេន បវត្តា **អដ្ឋកថា** កថិតា។ តស្មា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៨៦៨-៨៦៩) **តំសំវណ្ណនាយញ្ច** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៨៦៨) វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។

វលញ្ជនសមាបត្តិ អរិយវិហារវសេន វិហរណសមាបត្តិ។ **ឋិតិយា**តិ ឯត្ថ បពន្ធដ្ឋិតិ អធិប្បេតា, ន ខណដ្ឋិតិ។ កស្មា? សមាបជ្ជនត្តា។ តេនាហ “**ឋិតិយាតិ ចិរដ្ឋិតត្ថ**”ន្តិ។ **អទ្ធានបរិច្ឆេទោ**តិ ឯត្តកំ កាលំ សមាបត្តិយា វីតិនាមេស្សាមីតិ បគេវ កាលបរិច្ឆេទោ។ **រូបាទិនិមិត្តវសេនា**តិ កម្មកម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តេសុ យថារហំ លព្ភមាន រូបាទិនិមិត្តវសេន។ តត្ថ យស្មា កម្មនិមិត្តេ ធម្មធម្មិ អារម្មណំ លព្ភតិ, តស្មា “**សព្ពនិមិត្តាន**”ន្តិ វុត្តំ, ន សព្ពេសំ អារម្មណានំ ឯកជ្ឈំ, ឯកន្តតោ វា មនសិកាតព្ពតោ។ លក្ខណវចនញ្ចេតំ យថា “ទាតព្ពមេតំ ភេសជ្ជំ, យទិ មេ ព្យាធិតា សិយុ”ន្តិ។

៤៥៩. **នីលម្បិ សញ្ជានាតី**តិអាទិនា នីលាទិគ្គហណមុខេន តំវណ្ណានំ សត្តានំ សញ្ជាននំ អ វេរាទិភាវមនសិករណំ ជោតិតន្តិ អាហ “**ឯតស្មិញ្ហិ ឋានេ អប្បមាណា ចេតោវិមុត្តិ កថិតា**”តិ។ ឯត្ថ អាកិញ្ចញ្ញំ កថិតន្តិ សម្ពន្ធោ។ “**ឯត្ថ សុញ្ញតា”តិ, “ឯត្ថ អនិមិត្តា**”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ន្តិ “ឥធ អញ្ញំ អភិនវំ នាម នត្ថី”តិអាទិនា វុត្តំ អត្ថវចនំ។ **ឯតា**តិ អប្បមាណចេតោវិមុត្តិអាទយោ។ **ឯកនាមកា**តិ ឯកេកនាមកា, យេ នានាព្យញ្ជនាតិ អធិប្បេតា។ **ឯកោ ធម្មោ**តិ អរហត្តផលសមាបត្តិ។ **ចតុនាមកោ**តិ អប្បមាណចេតោវិមុត្តិ អាទិនាមកោ។ **ឯតន្តិ** ឯតមត្ថំ។ **អប្បមាណា**តិ អនោធិសោ, ឱធិសោបិ វា “ឯត្តកា”តិ អបរិមិតា។ **អសេសេត្វា**តិ អសុភសមាបត្តិ វិយ ឯកស្សេវ អគ្គហណតោ។

កិញ្ចាបិ អសុភនិមិត្តារម្មណម្បិ កិញ្ចនំ ហោតិ, អារម្មណសង្ឃដ្ដនស្ស កិញ្ចនស្ស អសុភសមាបត្តីនម្បិ បដិភាគនិមិត្តសង្ខាតំ អារម្មណំ សពិម្ពំ វិយ វិគ្គហំ កិញ្ចនំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, ន តថា ឥមស្សាតិ។ ននុ ព្រហ្មវិហារ បឋមារុប្បានម្បិ បដិភាគនិមិត្តភូតំ កិញ្ចិ អារម្មណំ នត្ថីតិ? សច្ចំ នត្ថិ, អយំ បន បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ វិយ ន បដិភាគនិមិត្តភូតអារម្មណតាយ ឯវំ វុត្តា។ **អត្តេនា**តិ អត្តនា។ ភវតិ ឯតេន អត្តាតិ អភិធានំ ពុទ្ធិ ចាតិ **ភាវោ**, អត្តា។ **ភាវ**-សទ្ទោបិ អត្តបរិយាយោតិ អាហ “**ភាវបោសបុគ្គលាទិសង្ខាតេនា**”តិ។ **នេសំ** អប្បមាណ សមាធិអាទីនំ ចតុន្នំ។ “**នានតា បាកដាវា**”តិ វុត្តំ នានត្តំ ភូមិតោ អារម្មណតោ ច ទស្សេតុំ “**អត្តោ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ បរិត្តាទិភាវេន អតីតាទិភាវេន អជ្ឈត្តាទិភាវេន ច ន វត្តព្ពំ អារម្មណំ ឯតិស្សាតិ **ន វត្តព្ពារម្មណា** និព្ពានារម្មណផលសមាបត្តិភាវតោ។

ឯត្តកោតិ រាគាទីហិ សំកិលិដ្ឋតាយ ឯត្តកបប្បមាណោ, ឧត្តានោ បរិត្តចេតសោតិ អត្ថោ។ និព្ពានម្បិ អប្បមាណមេវ បមាណករណានំ អភាវេនាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **អកុប្បាតិ អរហត្តផលចេតោវិមុត្តិ** បដិបក្ខេហិ អកោបនីយតាយ។ **កិញ្ចតី**តិ កត្តរិ បឋិតោ ធាតុ មទ្ទនត្ថោតិ អាហ “**កិញ្ចតិ មទ្ទតី**”តិ។ តស្ស បយោគំ ទស្សេតុំ “**មនុស្សា កិរា**”តិអាទិ វុត្តំ។

សម្ពហាទិយនវសេន សកិច្ចបរិច្ឆេទតាយ ច សវិគ្គហា វិយ ឧបដ្ឋិតា សង្ខារា និច្ចាទិគ្គាហស្ស វត្ថុតាយ “**និច្ចនិមិត្តំ សុខាទិនិមិត្ត**”ន្តិ ច វុច្ចតិ។ វិបស្សនា បន តត្ថ ឃនវិនិព្ភោគំ ករោន្តី និច្ចាទិគ្គាហំ វិធមេន្តី “និមិត្តំ សមុគ្ឃាតេតី”តិ វុត្តា ឃននិមិត្តស្ស អារម្មណភូតស្ស អភាវា។ **ន គហិតា**តិ ឯកត្ថបទនិទ្ទេសេ បាឡិយំ កស្មា ន គហិតា? **សា**តិ សុញ្ញតា ចេតោវិមុត្តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ អប្បមាណាចេតោវិមុត្តិអាទិនិទ្ទេសេសុ។ **អារម្មណវសេនា**តិ អារម្មណវសេនបិ ឯកត្ថា, ន កេវលំ សភាវសរសតោវ។ **ឥមិនា បរិយាយេនា**តិ អប្បមាណាតិអាទិនា អារម្មណតោ លទ្ធបរិយាយេន។ **អញ្ញស្មិំ បន ឋានេ**តិ អាកិញ្ចញ្ញាទិសទ្ទបវត្តិហេតុតោ អញ្ញេន ហេតុនា អប្បមាណាតិសទ្ទប្បវត្តិយំ ឯតស្ស ចេតោវិមុត្តិយា ហោន្តិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ឥមិនា បរិយាយេនា**តិ ឥមិនា តាយ តាយ សមញ្ញាយ វោហរិតព្ពតាបរិយាយេន។ សច្ចានំ ទស្សនមុខេន វដ្ដវសេន ឧដ្ឋិតទេសនំ អរហត្តេន កូដំ គណ្ហន្តោ **យថានុសន្ធិនាវ ទេសនំ និដ្ឋបេសិ**។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

មហាវេទល្លសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៤. ចូឡវេទល្លសុត្តវណ្ណនា

៤៦០. អយំ ទេសនា យស្មា បុច្ឆាវិស្សជ្ជនវសេន បវត្តា, តស្មា បុច្ឆកវិស្សជ្ជកេ បុច្ឆានិមិត្តញ្ច សមុទាយតោ វិភាវេតុំ “**គោ បនាយ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧបាសកត្តន្តិ** អមគ្គាគតំ ឧបាសកត្តំ។ **តេសន្តិ** ឯកាទសនហុតានំ។ មគ្គាគតេន ឧបសមេន **សន្តិន្ទ្រិយោ សន្តមានសោ**។

“កឹ នុ ខោ អជ្ជ ភវិស្សតិ អយ្យបុត្តោ”តិ **វីថឹ ឱលោកយមានា**។ **ឱលម្ពនត្ថ**ន្តិ តស្ស ហត្ថាវលម្ពនត្ថំ បុព្ពាចិណ្ណវសេន អត្តនោ ហត្ថំ បសារេសិ។ **ពាហិទ្ធា**តិ អត្តនា អញ្ញំ វិសភាគវត្ថុំ សន្ធាយ វទតិ។ **បរិភេទកេនា**តិ បេសុញ្ញវាទិនា។

អធិគមប្បិច្ឆតាយ “ន បកាសេតព្ពោ”តិ **ចិន្តេសិ**។ បុន តំ អនុកម្បន្តោ “**សចេ ខោ បនាហ**”ន្តិអាទី ចិន្តេសិ។ **ឯសោ ធម្មោ**តិ ឯសោ លោកុត្តរធម្មោ។ វិវដ្ដំ ឧទ្ទិស្ស ឧបចិតំ និព្ពេធភាគិយំ កុសលំ **ឧបនិស្សយោ**។ “យទិ មេ ឧបនិស្សយោ អត្ថិ, សក្កា ឯតំ បដិលទ្ធុំ។ សចេបិ នត្ថិ, អាយតី ឧបនិស្សយោ ភវិស្សតី”តិ ចិរកាលបរិភាវិតាយ ឃដេ បទីបជាលា វិយ អព្ភន្តរេ ទិប្បមានាយ ហេតុសម្បត្តិយា ចោទិយមានា អាហ “**ឯវំ សន្តេ មយ្ហំ បព្ពជ្ជំ អនុជានាថា**”តិ។

លាភសក្ការោ ឧប្បជ្ជិ សុចិរកាលំ កតូបចិតបុញ្ញតាយ។ **អភិនីហារសម្បន្នត្តា**តិ សុជាតត្ថេរស្ស បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ អគ្គសាវកស្ស និបច្ចការំ កត្វា – “តុម្ហេហិ ទិដ្ឋធម្មស្ស ភាគី អស្ស”ន្តិ និព្ពេធភាគិយំ ទានំ ទត្វា កតបត្ថនាសង្ខាតសម្បន្នាភិនីហារត្តា។ **នាតិចិរំ កិលមិត្វា**តិ កម្មដ្ឋានំ ភាវេន្តី វិបស្សនាយ បរិបាកវសេន ចិរំ ន កិលមិត្វា។ វុត្តមេវត្ថំ វិវរិតុំ “**ឥតោ បដ្ឋាយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ទុតិយគមនេនា**តិ បព្ពជនត្ថំ គមនតោ ទុតិយគមនេន។

ឧបនេត្វាតិ បញ្ហស្ស អត្ថភាវេន ឧបនេត្វា។ **សក្កាយ**ន្តិ សកាយំ។ **ឧបនិក្ខិត្តំ** កិញ្ចិ វត្ថុំ **សម្បដិច្ឆមានា, វិយ** សម្បដិច្ឆន្តី វិយ។ ឯកោ ឯវ បាសោ ឯតិស្សាតិ **ឯកបាសកា,** គណ្ឋិ។ សា ហិ សុមោចិយា, អនេកបាសា បន ទុម្មោចិយា, ឯកបាសគ្គហណំ វិស្សជ្ជនស្ស សុករភាវទស្សនត្ថំ ។ **បដិសម្ភិទាវិសយេ ឋត្វា**តិ ឯតេន ថេរិយា បភិន្នបដិសម្ភិទតំ ទស្សេតិ។ **បច្ចយភូតា**តិ អារម្មណាទិវសេន បច្ចយភូតា។

ថេរិយា វិសេសាធិគមស្ស អត្តនោ អវិសយតាយ វិសាខោ “**ន សក្កា**”តិអាទិនា ចិន្តេសីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សច្ចវិនិព្ភោគបញ្ហព្យាករណេនា**តិ សច្ចបរិយាបន្នស្ស ធម្មស្ស ទស្សនតោ អញ្ញានញ្ញត្ថនិទ្ធារណភេទនាសង្ខាតស្ស វិនិព្ភោគបញ្ហស្ស វិស្សជ្ជនេន។ **ទ្វេ សច្ចានី**តិ ទុក្ខសមុទយសច្ចានិ។ **បដិនិវត្តេត្វា**តិ បរិវត្តេត្វា។ **គណ្ឋិបញ្ហ**ន្តិ ទុព្ពិនិព្ពេធតាយ គណ្ឋិភូតំ បញ្ហំ។

ន តំយេវ ឧបាទានំ តេ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ឯកទេសស្ស សមុទាយតាភាវតោ, សមុទាយស្ស ច ឯកទេសតាភាវតោ។ **នាបិ អញ្ញត្រ បញ្ចហិ ឧបាទានក្ខន្ធេហិ ឧបាទានំ** តស្ស តទេកទេសភាវតោ។ ន ហិ ឯកទេសោ សមុទាយនិមុត្តោ ហោតិ។ **យទិ ហិ តញ្ញេវា**តិអាទិនា ឧភយបក្ខេបិ ទោសំ ទស្សេតិ។ **រូបាទិសភាវម្បី**តិ រូបវេទនាសញ្ញាវិញ្ញាណសភាវម្បិ, ផស្សចេតនាទិសភាវម្បិ **ឧបាទានំ សិយា។ អញ្ញត្រ សិយា**តិ បញ្ចហិ ឧបាទានក្ខន្ធេហិ វិសុំយេវ ឧបាទានំ យទិ សិយា។ **បរសមយេ**តិ និកាយវាទេ។ **ចិត្តវិប្បយុត្តោ អនុសយោ**តិ និទស្សនមត្តមេតំ និកាយវាទេ ចិត្តសភាវាភាវវិញ្ញាណាទីនម្បិ ចិត្តវិប្បយុត្តភាវបដិជាននតោ។

ឯវំ ព្យាកាសីតិ “ន ខោ, អាវុសោ”តិអាទិនា ខន្ធគតឆន្ទរាគភាវេន ព្យាកាសិ។ អត្ថធម្មនិច្ឆយសម្ភវតោ **អសម្ពន្ធេន**។ តេសុ កត្ថចិបិ អសម្ពុយ្ហនតោ **អវិត្ថាយន្តេន**។ បុច្ឆាវិសយេ មោហន្ធការវិគមនេន **បទីបសហស្សំ ជាលេន្តេន វិយ**។ សឧបាទានុបាទានង្គានំ អនុគ្គានតាយ បចុរជនស្ស **គូឡ្ហោ**។ អត្ថហិតសង្កេតានំ តេសញ្ចិ បដិច្ឆាទិតសទិសត្តា **បដិច្ឆន្នោ**។ តិលក្ខណព្ភាហតធម្មវិសយតាយ **តិលក្ខណាហតោ**។ គម្ភីរញាណគោចរតាយ **គម្ភីរោ**។ **លទ្ធបតិដ្ឋា** អរិយសច្ចសម្បដិវេធនតោ។ ឯវំ ទិដ្ឋធម្មាទិភាវតោ **វេសារជ្ជប្បត្តា**។ សព្ពសោ និវុត្ថព្រហ្មចរិយតាយ តិណ្ណំ ភវានម្បិ អបរភាគេ និព្ពានេ និវុត្ថវតីតិ **ភវមត្ថកេ ឋិតា**។

៤៦១. “*រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី*”តិ បទុទ្ធារំ កត្វា “**តថេកច្ចោ**”តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.១៣០) បដិសម្ភិទាបាឋេន តទត្ថំ វិវរតិ។ តត្ថ **អត្តតោ សមនុបស្សតី**តិ អត្តាតិ សមនុបស្សតិ, អត្តភាវេន សមនុបស្សតិ។ **អហន្តិ** អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ អហំពុទ្ធិនិពន្ធនញ្ហិ អត្តានំ អត្តវាទី បញ្ញបេតិ, តស្មា **យំ រូបំ សោ អហន្តិ** យទេតំ មម រូបំ នាម, សោ អហន្តិ វុច្ចមានោ មម អត្តា តំ មម រូបន្តិ **រូបញ្ច អត្តញ្ច អទ្វយំ** អនញ្ញំ **សមនុបស្សតិ**។ តថា បស្សតោ ច អត្តា វិយ រូបំ, រូបំ វិយ វា អត្តា អនិច្ចោតិ អាបន្នមេវ ។ **អច្ចី**តិ ជាលសិខា។ សា ចេ វណ្ណោ, ចក្ខុវិញ្ញេយ្យាវ សិយា, ន កាយវិញ្ញេយ្យា, វណ្ណោបិ វា កាយាទិវិញ្ញេយ្យោ អច្ចិយា អនញ្ញត្តាតិ ឧបមេយ្យំ វិយ ឧបមាបិ ទិដ្ឋិគតិកស្ស អយុត្តាវ។ **ទិដ្ឋិបស្សនាយា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិសង្ខាតាយ បស្សនាយ បស្សតិ, ន តណ្ហាមានបញ្ញានុបស្សនាយ។ អរូបំ វេទនាទី អត្តាតិ គហេត្វា ឆាយាយ រុក្ខាធីនតាយ **ឆាយាវន្តំ រុក្ខំ វិយ,** រូបស្ស សន្តកភាវេន អត្តាធីនតាយ **រូបវន្តំ អត្តានំ សមនុបស្សតិ**។ បុប្ផាធីនតាយ **បុប្ផស្មឹ គន្ធំ វិយ** អាធេយ្យភាវេន អត្តាធីនតាយ រូបស្ស **អត្តនិ រូបំ សមនុបស្សតិ**។ យថា ករណ្ឌោ មណិនោ អាធារោ, ឯវំ រូបម្បិ អត្តនោ អាធារោតិ កត្វា **អត្តានំ រូបស្មឹ សមនុបស្សតិ។ ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា អត្តនោ វេទនាទីហិ អនញ្ញត្តំ តេសញ្ចាធារណតំ និស្សិតតញ្ច យថាវុត្តំ អតិទិសតិ។

អរូបំ អត្តាតិ កថិតំ “វេទនាវន្ត”ន្តិអាទីសុ វិយ រូបេន វោមិស្សកតាយ អភាវតោ។ **រូបារូបមិស្សកោ អត្តា កថិតោ** រូបេន សទ្ធិំ សេសារូបធម្មានំ អត្តាតិ គហិតត្តា។ **ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ កថិតា** រូបាទីនំ វិនាសទស្សនតោ។ តេនេវាហ “រូបំ អត្តាតិ យោ វទេយ្យ, តំ ន ឧបបជ្ជតិ, អត្តា មេ ឧប្បជ្ជតិ ច វេតិ ចាតិ ឥច្ចស្ស ឯវមាគតំ ហោតី”តិអាទិ។ **អវសេសេសូ**តិ បន្នរសសុ ឋានេសុ។ **សស្សតទិដ្ឋិ កថិតា** រូបវន្តាទិភាវេន គហិតស្ស អនិទ្ធារិតរូបត្តា។

ទិដ្ឋិគតិកោ យំ វត្ថុំ អត្តាតិ សមនុបស្សតិ, យេភុយ្យេន តំ និច្ចំ សុខន្តិ ច សមនុបស្សតេវ។ សាវកោ បន តប្បដិក្ខេបេន សព្ពេ ធម្មា អនត្តាតិ សុទិដ្ឋត្តា រូបំ អត្តាតិ ន សមនុបស្សតិ, តថាភូតោ ច អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តាតិ សមនុបស្សតិ, តថា វេទនាទយោតិ ទស្សេន្តោ “**ន រូបំ អត្តតោ**”តិអាទិមាហ។ ឯវំ ភវទិដ្ឋិបិ អវិជ្ជា ភវតណ្ហា វិយ វដ្ដស្ស សមុទយោយេវាតិ ទិដ្ឋិកថាយំ “**ឯត្តកេន គមនំ ហោតី**”តិអាទិ។ ទិដ្ឋិប្បហានកថាយញ្ច “**ឯត្តកេន គមនំ ន ហោតី**”តិអាទិ វុត្តំ។

៤៦២. ហេដ្ឋា វុត្តមត្ថមេវ បុច្ឆិតត្តា “**ថេរិយា បដិបុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជេតព្ពោ**”តិ វត្វា បដិបុច្ឆនវិធឹ ទស្សេតុំ “**ឧបាសកា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បដិបត្តិវសេនា**តិ សក្កាយនិរោធគាមិនិបដិបទាភាវេន។ សង្ខតាសង្ខតវសេន លោកិយលោកុត្តរវសេន សង្គហិតាសង្គហិតវសេនាតិ “វសេនា”តិ បទំ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ កាមំ អសង្ខតោ នាម មគ្គោ នត្ថិ, កឹ សង្ខតោ, ឧទាហុ អសង្ខតោតិ បន បុច្ឆាវសេន តថា វុត្តំ? “អរិយោ”តិ វចនេនេវ មគ្គស្ស លោកុត្តរតោ សិទ្ធា, សង្គាហកខន្ធបរិយាបន្នានំ បន មគ្គធម្មានម្បិ សិយា លោកិយតាតិ ឥធ លោកិយគ្គហណំ។ កិញ្ចាបិ សង្គហិតបទមេវ បាឡិយំ អាគតំ, ន អសង្គហិតបទំ, យេ បន សង្គាហកភាវេន វុត្តា, តេ សង្គហិតា ន ហោន្តីតិ **អដ្ឋកថាយំ** អសង្គហិតគ្គហណំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សង្ខតោ**តិអាទីសុ សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតោតិ **សង្ខតោ**។ តថាភូតោ ច តំសមង្គិនោ បុគ្គលស្ស បុព្ពភាគចេតនាតិ មយ្ហំ មគ្គោ អដ្ឋង្គិកោ ហោតុ សត្តង្គិកោ វាតិ ចេតិតភាវេន **ចេតិតោ**។ សហជាតចេតនាយបិ ចេតិតោវ តស្សា សហការីការណភាវតោ, តតោ ឯវ **បកប្បិតោ អាយូហិតោ**។ បច្ចយេហិ និប្ផាទិតត្តា **កតោ និព្ពត្តិតោ** ច។ **សមាបជ្ជន្តេន** អត្តនោ សន្តានេ សម្មទេវ អាបជ្ជន្តេន ឧប្បាទេន្តេន។ ឥតិ សត្តហិបិ បទេហិ បច្ចយនិព្ពត្តិតំយេវ អរិយមគ្គស្ស ទស្សេតិ។

អសង្គហិតោ ខន្ធានំ បទេសោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **មគ្គោ សប្បទេសោ**។ នត្ថិ ឯតេសំ បទេសាតិ **ខន្ធា និប្បទេសា**។ បទិស្សតិ ឯតេន សមុទាយោតិ ហិ **បទេសោ,** អវយវោ។ **អយន្តិ** មគ្គោ។ **សប្បទេសត្តា** ឯកទេសត្តា។ **និប្បទេសេហិ** សមុទាយភាវតោ និរវសេសបទេសេហិ។ យថា នគរំ រជ្ជេកទេសភូតំ តទន្តោគធត្តា រជ្ជេន សង្គហិតំ, ឯវំ អរិយមគ្គោ ខន្ធត្តយេកទេសភូតោ តទន្តោគធត្តា តីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតោតិ ទស្សេតិ “**នគរំ វិយ រជ្ជេនា**”តិ ឥមិនា។ **សជាតិតោ**តិ សមានជាតិតាយ, សមានសភាវត្តា ឯវាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច សីលក្ខន្ធោ

“នវ កោដិសហស្សានី”តិអាទិនា (វិសុទ្ធិ. ១.២០; អប. អដ្ឋ. ២.៥៥.៥៥; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៣៧) វុត្តប្បភេទវសេន ចេវ សម្បត្តសមាទានវិរតិអាទិវសេន ច គយ្ហមានោ និប្បទេសោ, មគ្គសីលំ បន អាជីវដ្ឋមកមេវ សមុច្ឆេទវិរតិមគ្គមេវាតិ សប្បទេសំ។ សមាធិក្ខន្ធោ បរិត្តមហគ្គតាទិវសេន ចេវ ឧបចារប្បនាសមាធិវសេន ច អនេកភេទតាយ និប្បទេសោ, មគ្គសមាធិ បន លោកុត្តរោវ , អប្បនាសមាធិ ឯវាតិ សប្បទេសោ។ តថា បញ្ញាក្ខន្ធោ បរិត្តមហគ្គតាទិវសេន ចេវ សុតមយញាណាទិវសេន ច អនេកភេទតាយ និប្បទេសោ, មគ្គបញ្ញា បន លោកុត្តរា, ភាវនាមយា ឯវាតិ សប្បទេសា។ **អត្តនោ ធម្មតាយា**តិ សហការីការណំ អនបេក្ខិត្វា អត្តនោ សភាវេន អត្តនោ ពលេន **អប្បេតុំ ន សក្កោតិ** វីរិយេន អនុបត្ថម្ភិតំ, សតិយា ច អនុបដ្ឋិតំ។ **បគ្គហកិច្ចន្តិ** យថា កោសជ្ជបក្ខេ ន បតិតា ចិត្តដ្ឋិតិ, តថា បគ្គណ្ហនកិច្ចំ។ **អបិលាបនកិច្ចន្តិ** យថា អារម្មណេ ន បិលវតិ, ឯវំ អបិលាបនកិច្ចំ។

ឯកតោ ជាតាតិ សហជាតា។ **បិដ្ឋឹ ទត្វា ឱនតសហាយោ វិយ វាយាមោ** សមាធិស្ស អារម្មណេ អប្បនាយ វិសេសបច្ចយភាវតោ។ **អំសកូដំ ទត្វា បិតសហាយោ វិយ សតិ** សមាធិស្ស អារម្មណេ ទឡ្ហបវត្តិយា បច្ចយភាវតោ។ **កិរិយតោ**តិ ឧបការកិរិយតោ។

អាកោដេត្វាតិ អារម្មណំ អាហនិត្វា។ តថា ហិ វិតក្កោ “អាហននរសោ”តិ, យោគាវចរោ ច “កម្មដ្ឋានំ តក្កាហតំ វិតក្កបរិយាហតំ ករោតី”តិ វុច្ចតិ។ **ឥធាបី**តិ សម្មាទិដ្ឋិសង្កប្បេសុ។ **កិរិយតោ**តិ វុត្តប្បការឧបការកិរិយតោ។

សុភសុខាទិនិមិត្តគ្គាហវិធមនំ **ចតុកិច្ចសាធនំ។ បច្ចយត្តេនា**តិ សហជាតាទិបច្ចយភាវេន។ **ចតុកិច្ចសាធនវសេនេវា**តិ ឥទំ មគ្គវីរិយស្សេវ គហិតភាវទស្សនំ។ តញ្ហិ ឯកំយេវ ហុត្វា ចតុកិច្ចំ យថាវុត្តឧបការកសភាវេន ច បរិវារដ្ឋេន បរិក្ខារោ ហោតិ។ **មគ្គសម្បយុត្តធម្មាន**ន្តិ ឥមិនា មគ្គធម្មានម្បិ គហណំ, ន តំសម្បយុត្តផស្សាទីនំយេវ។ **ឯកចិត្តក្ខណិកា**តិ មគ្គចិត្តុប្បាទវសេន ឯកចិត្តក្ខណិកា។

សត្តហិ ញាណេហីតិ បរមុក្កំសគតេហិ សត្តហិ ជវនេហិ សម្បយុត្តញាណេហិ, សត្តហិ វា អនុបស្សនាញាណេហិ។ អាទិតោ សេវនា **អាសេវនា,** តតោ បរំ វឌ្ឍនា **ភាវនា,** បុនប្បុនំ ករណំ **ពហុលីកម្ម**ន្តិ អធិប្បាយេនាហ “**អញ្ញេន ចិត្តេនា**”តិអាទិ។ អធិប្បាយវសេន និទ្ធារេត្វា គហេតព្ពត្ថំ **សុត្តំ នេយ្យត្ថំ។** យថារុតវសេន គហេតព្ពត្ថំ **នីតត្ថំ។ ឯវំ សន្តេ**តិ យទិ ឥទំ សុត្តំ នីតត្ថំ, អាសេវនាទិ ច វិសុំ វិសុំ ចិត្តេហិ ហោតិ, ឯវំ សន្តេ។ អាសេវនាទិ នាម ចិត្តស្ស អនេកវារំ ឧប្បត្តិយា ហោតិ , ន ឯកវារមេវាតិ អាហ “**ឯកំ ចិត្ត**”ន្តិអាទិ។ តត្រាយំ សង្ខេបត្ថោ – អាសេវនាវសេន បវត្តមានំ ចិត្តំ សុចិរម្បិ កាលំ អាសេវនាវសេនេវ បវត្តេយ្យ, តថា ភាវនាពហុលីកម្មវសេន បវត្តមានានិបិ, ន ចេត្ថ ឯកត្តកានេវ ចិត្តានិ អាសេវនាវសេន បវត្តន្តិ, ឯត្តកានិ ភាវនាវសេន, ពហុលីកម្មវសេនាតិ និយមោ លព្ភតិ។ ឥតិ អនេកចិត្តក្ខណិកអរិយមគ្គំ វទន្តស្ស ទុន្និវារិយោវាយំ ទោសោ។ យថា បន បុព្ពភាគេបិ នានាចិត្តេសុ បវត្តបរិញ្ញាទិកិច្ចានំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ បដិវេធកាលេ យថាវុត្តំ ចតុកិច្ចសាធនំ, ឯកចិត្តក្ខណិកា ច បវត្តិ, ឯវំ វិបស្សនាយ បវត្តាភិសង្ខារវសេន អាសេវនាភាវនាពហុលីកម្មានិ បដិវេធកាលេ ឯកចិត្តក្ខណិកានេវ ហោន្តីតិ វទន្តានំ អាចរិយានំ ន កោចិ ទោសោ អាសេវនាទីហិ កាតព្ពកិច្ចស្ស តទា ឯកចិត្តក្ខណេយេវ សិជ្ឈនតោ។ តេនាហ “**ឯកចិត្តក្ខណិកាវា**”តិអាទិ។ **សចេ សញ្ចេនាតី**តិ សចេ សញ្ញត្តិំ គច្ឆតិ។ **យាគុំ បិវាហីតិ ឧយ្យោជេតព្ពោ** ធម្មសាកច្ឆាយ អភព្ពភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

៤៦៣. បុញ្ញាភិសង្ខារាទីសូតិ **អាទិ**-សទ្ទេន កាយសញ្ចេតនាទិ លក្ខណេ កាយសង្ខារាទិកេបិ សង្គណ្ហាតិ, ន អបុញ្ញានេញ្ជាភិសង្ខារេ ឯវ។ **កាយបដិពទ្ធត្តា កាយេន សង្ខរីយតិ,** ន កាយសមុដ្ឋានត្តា។ ចិត្តសមុដ្ឋានា ហិ តេ ធម្មាតិ។ **និព្ពត្តីយតី**តិ ច ឥទំ កាយេ សតិ សព្ភាវំ , អសតិ ច អភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **វាច**ន្តិ វចីឃោសំ។ **សង្ខរោតី**តិ ជនេតិ។ តេនាហ “**និព្ពត្តេតី**”តិ។ ន ហិ តំ វិតក្កវិចាររហិតចិត្តំ វចីឃោសំ និព្ពត្តេតុំ សក្កោតិ។ **ចិត្តបដិពទ្ធត្តា**តិ ឯតេន ចិត្តស្ស និស្សយាទិបច្ចយភាវោ ចិត្តសង្ខារសង្ខរណន្តិ ទស្សេតិ។ **អញ្ញមញ្ញមិស្សា**តិ អត្ថតោ ភិន្នាបិ កាយសង្ខារាទិវចនវចនីយភាវេន អញ្ញមញ្ញមិស្សិតា អភិន្នា វិយ, តតោ ឯវ **អាលុឡិតា** សំកិណ្ណា **អវិភូតា** អបាកដា **ទុទ្ទីបនា** ទុវិញ្ញាបយា។ **អាទានគ្គហណមុញ្ចនចោបនានី**តិ យស្ស កស្សចិ កាយេន អាទាតព្ពស្ស អាទានសង្ខាតំ គហណំ, វិស្សជ្ជនសង្ខាតំ មុញ្ចនំ, យថាឋិតថាចលនសង្ខាតំ ចោបនន្តិ ឥមានិ **បាបេត្វា** សាធេត្វា **ឧប្បន្នា**។ កាយតោ បវត្តា សង្ខារា, កាយេន សង្ខរីយន្តីតិ ច **កាយសង្ខារាត្វេវ វុច្ចន្តិ។ ហនុសំចោបន**ន្តិ ហនុសញ្ចលនំ។ **វចីភេទ**ន្តិ វាចានិច្ឆារណំ។ វាចំ សង្ខរោន្តីតិ កត្វា ឥធ **វចីសង្ខារាត្វេវ វុច្ចន្តិ**។

៤៦៤. សមាបជ្ជិស្សន្តិ បទំ និរោធស្ស អាសន្នានាគតភាវវិសយំ អាសន្នំ វដ្ដេត្វា ទូរស្ស គហណេ បយោជនាភាវតោ។ និរោធបាទកស្ស នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនចិត្តស្ស ច គហណតោ បដ្ឋាយ និរោធំ សមាបជ្ជតិ

នាមាតិ អធិប្បាយេន “**បទទ្វយេន នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិកាលោ កថិតោ**”តិ វុត្តំ។ **តថា ចិត្តំ ភាវិតំ ហោតីតិ** ឯត្ថ អទ្ធានបរិច្ឆេទចិត្តគ្គហណំ ឥតរេសំ នានន្តរិយភាវតោ។ ន ហិ ពលទ្វយញ្ញាណសមាធិចរិយានំ វសីភាវាបាទនចិត្តេហិ វិនា អទ្ធានបរិច្ឆេទចិត្តំ អចិត្តកភាវាយ ហោតិ។

សេសសង្ខារេហីតិ កាយសង្ខារចិត្តសង្ខារេហិ។ **ទុតិយជ្ឈានេយេវ និរុជ្ឈតិ** អនុប្បត្តិនិរោធេន។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **វុដ្ឋហិស្សន្តិ** បទំ វុដ្ឋហនស្ស អាសន្នានាគតភាវវិសយំ អាសន្នំ វជ្ជេត្វា ទូរស្ស គហណេ បយោជនាភាវតោ។ និរោធតោ វុដ្ឋានស្ស ច ចិត្តុប្បាទេន បរិច្ឆិន្នត្តា តតោ ឱរមេវាតិ អាហ “**បទទ្វយេន អន្តោនិរោធកាលោ កថិតោ**”តិ។ តថា **ចិត្តំ ភាវិតំ ហោតីតិ** យថា យថាបរិច្ឆិន្នកាលមេវ អចិត្តកភាវោ, តតោ បរំ សចិត្តកភាវោ ហោតិ, តថា និរោធស្ស បរិកម្មចិត្តំ ឧប្បាទិតំ ហោតិ។

បដិសង្ខាតិ បដិសង្ខាយ ឥទមេវ កាតព្ពំ ជានិត្វា អប្បវត្តិមត្តំ។ **សមាបជ្ជន្តីតិ** អចិត្តកភាវំ សម្បាទេវ អាបជ្ជន្តិ។ អថ កស្មា សត្តាហមេវ សមាបជ្ជន្តីតិ? យថាកាលបរិច្ឆេទករណតោ, តញ្ច យេភុយ្យេន អាហារូបជីវីនំ សត្តានំ ឧបាទិន្នកបវត្តស្ស ឯកទិវសំ ភុត្តាហារស្ស សត្តាហមេវ យាបនតោ។

សព្ពា ផលសមាបត្តិ អស្សាសបស្សាសេ ន សមុដ្ឋាបេតីតិ ឥទំ នត្ថីតិ អាហ “**សមុដ្ឋាបេតី**”តិ។ យា បន ន សមុដ្ឋាបេតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**ឥមស្ស បន...បេ.... ន សមុដ្ឋាបេតី**”តិ អាហ។ តត្ថ **ឥមស្សាតិ** ឥធ បាឡិយំ វុត្តនិរោធសមាបជ្ជនភិក្ខុនោ។ តស្ស បន ផលសមាបត្តិ ចតុត្ថជ្ឈានិកាវាតិ និយមោ នត្ថីតិ អាហ “**កឹ វា ឯតេនា**”តិអាទិ។ **អព្ពោហារិកាតិ** សុខុមត្តភាវប្បត្តិយា “អត្ថី”តិ វោហរិតុំ អសក្កុណេយ្យាតិ កេចិ។ និរោធស្ស បន បាទកភូតាយ ចតុត្ថជ្ឈានាទិសមាធិចរិយាយ វសេន អចតុត្ថជ្ឈានិកាបិ និរោធានន្តរផលសមាបត្តិ អស្សាសបស្សាសេ ន សមុដ្ឋាបេតីតិ អភាវតោ ឯវ តេ អព្ពោហារិកា វុត្តា។ ឯវញ្ច កត្វា សញ្ជីវត្ថេរវត្ថុម្ហិ អានីតសមាបត្តិផលនិទស្សនម្បិ សុដ្ឋុ ឧបបជ្ជតិ។ តេនាហ “**ភវង្គសមយេនេវេតំ កថិត**”ន្តិ។ **កិរិយមយបវត្តវឡញ្ជនកាលេតិ** ឯត្ថ កិរិយមយបវត្តំ កាយវចីវិញ្ញត្តិវិប្ផារោ, តស្ស វឡញ្ជនកាលេ បវត្តនសមយេ។ **វាចំ អភិសង្ខាតុំ ន សក្កោន្តិ** អវិញ្ញត្តិជនកត្តា តេសំ វិតក្កវិចារានំ។

សគុណេនាតិ សរសេន, សភាវេនាតិ អត្ថោ។ **សុញ្ញតា នាម ផលសមាបត្តិ** រាគាទីហិ សុញ្ញត្តា។ តថា រាគនិមិត្តាទីនំ អភាវា **អនិមិត្តា,** រាគបណិធិអាទីនំ អភាវា **អប្បណិហិតាតិ** អាហ “**អនិមិត្តអប្បណិហិតេសុបិ ឯសេវ នយោ**”តិ។ អនិមិត្តំ អប្បណិហិតញ្ច និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បន្នផលសមាបត្តិយំ ផស្សោ អនិមិត្តោ ផស្សោ អប្បណិហិតោ ផស្សោ នាមាតិ ឥមមត្ថំ “**ឯសេវ នយោ**”តិ ឥមិនា អតិទិសតិ។

អត្តសុញ្ញតាទស្សនតោ អនត្តានុបស្សនា សុញ្ញតា, និច្ចនិមិត្តគ្ឃាដនតោ អនិច្ចានុបស្សនា អនិមិត្តា, សុខប្បណិធិបដិក្ខេបតោ ទុក្ខានុបស្សនា អប្បណិហិតាតិ អាហ – “**សុញ្ញតា...បេ.... វិបស្សនាបិ វុច្ចតី**”តិ។ **អនិច្ចតោ វុដ្ឋាតីតិ** សង្ខារានំ អនិច្ចាការគ្គាហិនិយា វុដ្ឋានគាមិនិយា បរតោ ឯកតោវុដ្ឋានឧភតោវុដ្ឋានេហិ និមិត្តបវត្តតោ វុដ្ឋាតិ។ **អនិច្ចតោ បរិគ្គហេត្វាតិ** ច ឥទំ “ន ឯកន្តិកំ ឯវម្បិ ហោតី”តិ កត្វា វុត្តំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ អប្បណិហិតវិបស្សនាយ មគ្គោតិអាទិនា, សុញ្ញតវិបស្សនាយ មគ្គោតិអាទិនា ច យោជនំ សន្ធាយាហ “**ឯសេវ នយោ**”តិ។ **វិកប្បោ អាបជ្ជេយ្យ** អាគមនស្ស វវត្ថានស្ស អភាវេន អវវត្ថានករត្តា។ **ឯវញ្ហិ តយោ ផស្សា ផុសន្តីតិ** ឯវំ សគុណតោ អារម្មណតោ ច នាមលាភេ សុញ្ញតាទិនាមកា តយោ ផស្សា ផុសន្តីតិ អនិយមវចនំ។ **សមេតិ** យុជ្ជតិ ឯកស្សេវ ផស្សស្ស នាមត្តយយោគតោ។

សព្ពសង្ខតវិវិត្តតាយ **និព្ពានំ វិវេកោ នាម** ឧបធិវិវេកោតិ កត្វា។ **និន្នតា** តប្បដិបក្ខវិមុខស្ស តទភិមុខតា។ **បោណតា** ឱនមនំ, **បព្ភារតា** តតោ វិស្សជ្ជនភាវោ។

៤៦៥. ចក្ខាទិតោ រូបាទីសុ បវត្តរូបកាយតោ ឧប្បជ្ជនតោ **បញ្ចទ្វារិកំ សុខំ កាយិកំ នាម, មនោទ្វារិកំ** ចេតោផស្សជាតាយ **ចេតសិកំ នាម។ សភាវនិទ្ទេសោ** សុខយតីតិ កត្វា។ **មធុរភាវទីបកន្តិ** ឥដ្ឋភាវជោតនំ។ **វេទយិតភាវទីបកន្តិ** វេទកភាវវិភាវកំ។ វេទនា ឯវ ហិ បរមត្ថតោ អារម្មណំ វេទេតិ, អារម្មណំ បន វេទិតព្ពន្តិ។ ទុក្ខន្តិ សភាវនិទ្ទេសោតិឯវមាទិអត្ថវចនំ សន្ធាយាហ “**ឯសេវ នយោ**”តិ។ **ឋិតិសុខាតិ** ឋិតិយា ធរមានតាយ សុខា, ន ឋិតិក្ខណមត្តេន។ តេនាហ “**អត្ថិភាវោ សុខ**”ន្តិ។ **វិបរិណាមទុក្ខាតិ** វិបរិណាមនេន វិគមនេន ទុក្ខា, ន និរោធក្ខណេន។ តេនាហ “**នត្ថិភាវោ ទុក្ខ**”ន្តិ។ អបរិញ្ញាតវត្ថុកានញ្ហិ សុខវេទនុបរមោ ទុក្ខតោ ឧបដ្ឋាតិ។ ស្វាយមត្ថោ បិយវិប្បយោគេន ទីបេតព្ពោ។ **ឋិតិទុក្ខា វិបរិណាមសុខាតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តេនាហ “**អត្ថិភាវោ ទុក្ខំ, នត្ថិភាវោ សុខ**”ន្តិ។ ទុក្ខវេទនុបរមោ ហិ សត្តានំ សុខតោ ឧបដ្ឋាតិ។ ឯវញ្ហិ វទន្តិ – “តស្ស រោគស្ស វូបសមេន អហោ សុខំ ជាត”ន្តិ។ **ជាននភាវោតិ** យាថាវសភាវតោ អវពុជ្ឈនំ។ អទុក្ខមសុខញ្ហិ វេទនំ

ជានន្តស្ស សុខំ ហោតិ តស្ស សុខុមភាវតោ, យថា តទញ្ញេ ធម្មេ សលក្ខណតោ សាមញ្ញលក្ខណតោ ច សម្មទេវ អវពោធោ បរមំ សុខំ។ តេនេវាហ –

> “យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
> លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានត”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៧៤);

អជាននភាវោតិ ឯត្ថ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ទុក្ខញ្ហិ សម្មោហវិហារោតិ។ អបរោ នយោ **ជាននភាវោ**តិ ជាននស្ស ញាណស្ស សព្ភាវោ។ ញាណសម្បយុត្តា ហិ ញាណោបនិស្សយា ច អទុក្ខមសុខា វេទនា សុខា ឥដ្ឋាការា។ យថាហ “ឥដ្ឋា ចេវ ឥដ្ឋផលា ចា”តិ។ **អជាននភាវោ ទុក្ខ**ន្តិ ឯត្ថ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

កតមោ អនុសយោ អនុសេតីតិ កាមរាគានុសយាទីសុ សត្តសុ អនុសយេសុ កតមោ អនុសយោ អនុសយវសេន បវត្តតិ? អប្បហីនភាវេន ហិ សន្តានេ អនុសយន្តីតិ **អនុសយា,** អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ ឯតេន ការណលាភេ សតិ ឧប្បជ្ជនារហតា នេសំ ទស្សិតា។ អប្បហីនា ហិ កិលេសា ការណលាភេ សតិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេនាហ **“អប្បហីនដ្ឋេន សយិតោ វិយ ហោតី”**តិ។ តេ ច និប្បរិយាយតោ អនាគតា កិលេសា ទដ្ឋព្ពា, អតីតា បច្ចុប្បន្នា ច តំសភាវត្តា តថា វុច្ចន្តិ។ ន ហិ ធម្មានំ កាលភេទេន សភាវភេទោ អត្ថិ។ យទិ អប្បហីនដ្ឋោ អនុសយដ្ឋោ, ននុ សព្ពេបិ កិលេសា អប្បហីនា អនុសយា ភវេយ្យុន្តិ? ន មយំ អប្បហីនតាមត្តេន អនុសយដ្ឋំ វទាម, អថ ខោ បន អប្បហីនដ្ឋេន ថាមគតា កិលេសា អនុសយា។ ឥទំ ថាមគមនញ្ច រាគាទីនមេវ អាវេណិកោ សភាវោ ទដ្ឋព្ពោ, យតោ អភិធម្មេ – “ថាមគតំ អនុសយំ បជហតី”តិ វុត្តំ។ **សោ**តិ រាគានុសយោ។ **អប្បហីនោ**តិ អប្បហីនភាវមុខេន អនុសយនដ្ឋមាហ។ សោ ច អបរិញ្ញាតក្ខន្ធវត្ថុកោ, បរិញ្ញាតេសុ បតិដ្ឋំ ន លភតិ។ តេនាហ **“ន សព្ពាយ សុខាយ វេទនាយ សោ អប្បហីនោ”**តិ។ អារម្មណវសេន ចាយំ អនុសយដ្ឋោ អធិប្បេតោ។ តេនាហ **“ន សព្ពំ សុខំ វេទនំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ”**តិ។

វត្ថុវសេនបិ បន អនុសយដ្ឋោ វេទិតព្ពោ, យោ “ភូមិលទ្ធ”ន្តិ វុច្ចតិ។ តេន ហិ **អដ្ឋកថាយំ** (វិសុទ្ធិ. ២.៨៣៤) វុត្តំ –

“ភូមីតិ វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា តេភូមកា បញ្ចក្ខន្ធា។ ភូមិលទ្ធំ នាម តេសុ ខន្ធេសុ ឧប្បត្តិរហំ កិលេសជាតំ។ តេន ហិ សា ភូមិលទ្ធា នាម ហោតិ, តស្មា ភូមិលទ្ធន្តិ វុច្ចតិ, សា ច ខោ ន អារម្មណវសេន។ អារម្មណវសេន ហិ សព្ពេបិ អតីតានាគតេ បរិញ្ញាតេបិ ច ខីណាសវានំ ខន្ធេ អារព្ភ កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ មហាកច្ចានឧប្បលវណ្ណាទីនំ ខន្ធេ អារព្ភ សោរេយ្យសេដ្ឋិនន្ទមាណវកាទីនំ វិយ។ យទិ ច តំ ភូមិលទ្ធំ នាម សិយា, តស្ស អប្បហេយ្យតោ ន កោចិ ភវមូលំ បជហេយ្យ, វត្ថុវសេន បន ភូមិលទ្ធំ វេទិតព្ពំ។ យត្ថ យត្ថ ហិ វិបស្សនាយ អបរិញ្ញាតា ខន្ធា ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ តត្ថ ឧប្បាទតោ បភុតិ តេសុ វដ្ដមូលំ កិលេសជាតំ អនុសេតិ។ តំ អប្បហីនដ្ឋេន ភូមិលទ្ធន្តិ វេទិតព្ព”ន្តិអាទិ។

ឯស នយោ សព្ពត្ថាតិ ឥមិនា “ន សព្ពាយ ទុក្ខាយ វេទនាយ សោ អប្បហីនោ, ន សព្ពំ ទុក្ខំ វេទនំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទី អតិទិសតិ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ “យោ អនុសយោ យត្ថ អនុសេតិ , សោ បហីយមានោ តត្ថ បហីនោ នាម ហោតី”តិ តត្ថ តត្ថ បហានបុច្ឆា, តំ សន្ធាយាហ **“កឹ បហាតព្ពន្តិ អយំ បហានបុច្ឆា នាមា”**តិ។

ឯកេនេវ ព្យាករណេនាតិ “ឥធាវុសោ, វិសាខ, ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣៧៤) ឯកេនេវ វិស្សជ្ជនេន។ **ទ្វេ បុច្ឆា**តិ អនុសយបុច្ឆា បហានបុច្ឆាតិ ទ្វេបិ បុច្ឆា វិស្សជ្ជេសិ។ “រាគំ តេន បជហតី”តិ ឥទមេកំ វិស្សជ្ជនំ, “ន តត្ថ រាគានុសយោ អនុសេតី”តិ ឥទមេកំ វិស្សជ្ជនំ, បុច្ឆានុក្កមញ្ចេត្ថ អនាទិយិត្វា បហានក្កមេន វិស្សជ្ជនា បវត្តា ។ **“ទ្វេ បុច្ឆា វិស្សជ្ជេសី”**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ **“ឥធា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តថាវិក្ខម្ភិតមេវ កត្វា**តិ ឥមិនា យោ រាគំ វិក្ខម្ភេត្វា បុន ឧប្បជ្ជិតុំ អប្បទានតោ តថាវិក្ខម្ភិតមេវ កត្វា មគ្គេន សមុគ្ឃាតេតិ, តស្ស វសេន “រាគំ តេន បជហតិ, ន តត្ថ រាគានុសយោ អនុសេតី”តិ វត្តព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ កាមោឃាទីហិ ចតូហិ ឱឃេហិ សំសារភវោឃេនេវ វា វេគសា វុយ្ហមានេសុ សត្តេសុ តំ ឧត្តរិត្វា បត្តព្ពំ, តស្ស បន គាធភាវតោ **បតិដ្ឋានភូតំ**។ តេនាហ ភគវា – “តិណ្ណោ បារង្គតោ ថលេ តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោ”តិ (សំ. និ. ៤.២៣៨; ឥតិវុ. ៦៩; បុ. ប. ១៨៧)។

សុញ្ញតាទិភេទេន អនេកភេទត្តា បាឡិយំ “អនុត្តរេសូ”តិ ពហុវចននិទ្ទេសោតិ “**អនុត្តរា វិមោក្ខា**”តិ វត្វា បុន តេសំ សព្ពេសម្បិ អរហត្តភាវសាមញ្ញេន “**អរហត្តេ**”តិ វុត្តំ។ វិសយេ ចេតំ ភុម្មំ។ **បត្ថនំ បដ្ឋបេន្តស្សា**តិ “អហោ វតាហំ អរហត្តំ លភេយ្យ”ន្តិ បត្ថនំ ឧបដ្ឋបេន្តស្ស, បត្ថេន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **បដ្ឋបេន្តស្សា**តិ ចេត្ថ ហេតុម្ហិ **អន្ត**សទ្ទោ។ កថំ បន អរហត្តវិសយា បត្ថនា ឧប្បជ្ជតីតិ? ន កាចិ អរហត្តំ អារម្មណំ កត្វា បត្ថនា ឧប្បជ្ជតិ អនធិគតត្តា អវិសយភាវតោ។ បរិកប្បិតរូបំ បន តំ ឧទ្ទិស្ស បត្ថនា ឧប្បជ្ជតិ។ “**ឧប្បជ្ជតិ បិហាបច្ចយា”តិ វុត្តំ** បរម្បរបច្ចយតំ សន្ធាយ, ឧជុកំ បន បច្ចយភាវោ នត្ថីតិ វុត្តំ “**ន បត្ថនាយ បដ្ឋបនមូលកំ ឧប្បជ្ជតី**”តិ។ **ឥទំ បន សេវិតព្ពំ ទោមនស្សំ** អកុសលប្បហានស្ស កុសលាភិវុឌ្ឍិយា ច និមិត្តភាវតោ។ តេនាហ ភគវា – “ទោមនស្សម្បាហំ, ទេវានមិន្ទ, ទុវិធេន វទាមិ សេវិតព្ពម្បិ អសេវិតព្ពម្បី”តិ (ទី. និ. ២.៣៥៩-៣៦២)។ តីហិ មាសេហិ សម្បជ្ជនកា **តេមាសិកា** ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥមស្មិំ វារេ**តិ ឥមស្មិំ បវារណវារេ។ **វិសុទ្ធិបវារណ**ន្តិ “បរិសុទ្ធោ អហ”ន្តិ ឯវំ បវត្តំ វិសុទ្ធិបវារណំ។ អរហន្តានមេវ ហេស បវារណា។

ន កទាចិ បហាតព្ពស្ស បហាយកតា អត្ថីតិ ទស្សេន្តោ “**ន ទោមនស្សេន វា**”តិអាទី វត្វា បរិយាយេនេតំ វុត្តំ, តំ វិភាវេន្តោ “**អយំ បនា**”តិអាទិមាហ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ វិត្ថារេន អាគមិស្សតិ។ **បដិបទំ គហេត្វា** បត្ថនំ កត្វា បត្ថនំ ឋបេត្វា។ **បដិសញ្ចិក្ខតី**តិ ឱវាទវសេន អត្តានំ សមុត្តេជេន្តោ កថេតិ។ **សីលេន ហីនដ្ឋាន**ន្តិ អញ្ញេហិ អរហត្តាយ បដិបជ្ជន្តេហិ សីលេន ហីនដ្ឋានំ កឹ តុយ្ហំ អត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **សុបរិសុទ្ធ**ន្តិ អខណ្ឌាទិភាវតោ សុធោតជាតិមណិ វិយ សុដ្ឋុ បរិសុទ្ធំ។ **សុបគ្គហិត**ន្តិ កទាចិបិ សង្កោចាភាវតោ វីរិយំ សុដ្ឋុ បគ្គហិតំ។ **បញ្ញា**តិ វិបស្សនាបញ្ញា បដិបក្ខេហិ អនធិភូតតាយ អកុណ្ឋា តិក្ខវិសទា សង្ខារានំ សម្មសនេ **សូរា ហុត្វា វហតិ** បវត្តតិ។ **បរិយាយេនា**តិ តស្ស ទោមនស្សស្ស អរហត្តូបនិស្សយតាបរិយាយេន។ អារម្មណវសេន អនុសយនំ ឥធាធិប្បេតន្តិ អាហ “**ន តំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជតី**”តិ។ អនុប្បជ្ជនមេត្ថ បហានំ នាមាតិ វុត្តំ “**បហីនោវ តត្ថ បដិឃានុសយោតិ អត្ថោ**”តិ។ តតិយជ្ឈានេន វិក្ខម្ភេតព្ពា អវិជ្ជា, សា ឯវ អរិយមគ្គេន សមុច្ឆិន្ទិយតីតិ “**អវិជ្ជានុសយំ វិក្ខម្ភេត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ, អនុសយសទិសតាយ វា។ “រាគានុសយំ វិក្ខម្ភេត្វា”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ចតុត្ថជ្ឈានេ នានុសេតិ នាម** តត្ថ កាតព្ពកិច្ចាករណតោ។

៤៦៦. **តស្មា**តិ បច្ចនីកត្តា សភាវតោ កិច្ចតោ បច្ចយតោ ចាតិ អធិប្បាយោ។ **វិសភាគបដិភាគោ កថិតោ** “កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគា ធម្មា”តិអាទីសុ វិយ។ **អន្ធការា**តិ អន្ធការសទិសា អប្បកា សភាវតោ។ **អវិភូតា** អបាកដា អនោឡារិកភាវតោ។ តតោ ឯវ **ទុទ្ទីបនា** ទុវិញ្ញាបនា។ **តាទិសាវា**តិ ឧបេក្ខាសទិសាវ។ យថា ឧបេក្ខា សុខទុក្ខានិ វិយ ន ឱឡារិកា, ឯវំ អវិជ្ជា រាគទោសា វិយ ន ឱឡារិកា។ អថ ខោ អន្ធការា អវិភូតា ទុទ្ទីបនា ទុវិញ្ញាបនាតិ អត្ថោ។ **សភាគបដិភាគោ កថិតោ** “បណិធិ បដិឃោសោ”តិអាទីសុ វិយ។ **យត្តកេសុ ឋានេសូ**តិ ទុក្ខាទីសុ យត្តកេសុ ឋានេសុ, យត្ថ វា ញេយ្យដ្ឋានេសុ។ **វិសភាគបដិភាគោ**តិ អន្ធការស្ស វិយ អាលោកោ វិឃាតកបដិភាគោ។ **វិជ្ជា**តិ មគ្គញាណំ អធិប្បេតំ, **វិមុត្តី**តិ ផលន្តិ អាហ “**ឧភោបេតេ ធម្មា អនាសវា**”តិ។ **អនាសវវឌ្ឍនា**តិអាទីសុ បណីតវឌ្ឍនាតិបិ វត្តព្ពំ។ សោបិ ហិ វិមុត្តិនិព្ពានានំ សាធារណោ, វិមុត្តិយា អសង្ខតវឌ្ឍន និព្ពានស្ស វិសភាគតាបិ លព្ភតេវ។ **បញ្ហំ អតិក្កមិត្វា គតោសិ**, អបុច្ឆិតព្ពំ បុច្ឆន្តោតិ អធិប្បាយោ។ **បញ្ហានំ បរិច្ឆេទបមាណំ គហេតុំ** យុត្តដ្ឋានេ អដ្ឋត្វា តតោ បរំ បុច្ឆន្តោ **នាសក្ខិ** បញ្ហានំ បរិយន្តំ គហេតុំ។ **អប្បដិភាគធម្មស្សា**តិ និប្បរិយាយតោ សភាគបដិភាគេន អប្បដិភាគធម្មស្ស។ អនាគតាទិបរិយាយេន និព្ពានស្ស សភាគបដិភាគោ វុត្តោ, វិសភាគេ ច អត្ថេវ សង្ខតធម្មា, តស្មា និប្បរិយាយតោ កិញ្ចិ សភាគបដិភាគំ សន្ធាយ បុច្ឆតីតិ កត្វា “**អច្ចយាសី**”តិអាទិ វុត្តំ។ អសង្ខតស្ស ហិ អប្បតិដ្ឋស្ស ឯកន្តនិច្ចស្ស សតោ និព្ពានស្ស កុតោ និប្បរិយាយេន សភាគស្ស សម្ភវោ។ តេនាហ “**និព្ពានំ នាមេត**”ន្តិអាទិ។

វិរទ្ធោតិ ឯត្ថ សភាគបដិភាគំ បុច្ឆិស្សាមីតិ និច្ឆយាភាវតោ បុច្ឆិតមត្ថំ វិរជ្ឈិត្វាវ បុច្ឆិ, ន អជានិត្វាតិ អត្ថោ។ ឯតេន ហេដ្ឋា សព្ពបុច្ឆា ទិដ្ឋសំសន្ទនានយេន ជានិត្វាវ បវត្តាតិ ទីបិតំ ហោតិ។ ថេរី បន តំ តំ បុច្ឆិតមត្ថំ សភាវតោ វិភាវេន្តី សត្ថុ ទេសនាញាណំ អនុគន្ត្វាវ វិស្សជ្ជេសិ។ **និព្ពានោគធ**ន្តិ និព្ពានំ ឱគាហិត្វា ឋិតំ និព្ពានន្តោគធំ។ តេនាហ “**និព្ពានព្ភន្តរំ និព្ពានំ អនុបវិដ្ឋ**”ន្តិ។ **អស្សា**តិ ព្រហ្មចរិយស្ស។

៤៦៧. **បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតា**តិ ឯត្ថ វុត្តបណ្ឌិច្ចំ ទស្សេតុំ “**ធាតុកុសលា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេនេវាហ – “កិត្តាវតា នុ ខោ, ភន្តេ, បណ្ឌិតោ ហោតិ? យតោ ខោ, អានន្ទ, ភិក្ខុ ធាតុកុសលោ ច ហោតិ, អាយតនកុសលោ ច បដិច្ចសមុប្បាទកុសលោ ច ឋានាដ្ឋានកុសលោ ច។ ឯត្តាវតា នុ ខោ, អានន្ទ, ភិក្ខុ បណ្ឌិតោ ហោតី”តិ (ម. និ. ៣.១២៤)។ **បញ្ញាមហត្តំ** នាម ថេរិយា អសេក្ខប្បដិសម្ភិទប្បត្តាយ បដិសម្ភិទាយោ បូរេត្វា ឋិតតាតិ តំ ទស្សេតុំ “**មហន្តេ អត្ថេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **រាជយុត្តេហី**តិ រញ្ញោ កម្មេ និយុត្តបុរិសេហិ។ **អាហច្ចវចនេនា**តិ សត្ថារា ករណាទីនិ អាហនិត្វា បវត្តិតវចនេន។ យទេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ចូឡវេទល្លសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៥. ចូឡធម្មសមាទានសុត្តវណ្ណនា

៤៦៨. ធម្មោតិ គហិតគហណានីតិ ធម្មោ វា ហោតុ ឥតរោ វា, ធម្មោតិ បគ្គហិតគ្គាហប្បវត្តា ចរិយាវ។ **អាយូហនក្ខណេ**តិ តស្ស ធម្មោតិ គហិតស្ស បវត្តនក្ខណេ។ **សុខ**ន្តិ អកិច្ឆំ។ តេនាហ "**សុករ**"ន្តិ។ **ទុក្ខវិបាក**ន្តិ អនិដ្ឋផលវិបច្ចនំ។

៤៦៩. យថា ចក្ខាទីនំ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ យថាសកំ វិសយគ្គហណំ សភាវសិទ្ធំ, ឯវំ មនសោបិ។ តេ ច វិសយា ឥដ្ឋាការតោ គហណេ ន កោចិ ទោសោ, បុរិសត្តភាវេ ន ច តេ ទោសំ បវត្តេន្តីតិ អយំ តេសំ សមណព្រាហ្មណានំ លទ្ធីតិ អាហ "**វត្ថុកាមេសុបិ កិលេសកាមេសុបិ ទោសោ នត្ថី**"តិ, អស្សាទេត្វា វិសយ បរិភោគេ នត្ថិ អាទីនវោ, តប្បច្ចយា ន កោចិ អន្តរាយោតិ អធិប្បាយោ។ **បាតព្យតំ អាបជ្ជន្តី**តិ បរិភុញ្ជនកតំ ឧបគច្ឆន្តិ។ បរិភោគត្ថោ ហិ អយំ **បា**-សទ្ទោ កត្តុសាធនោ ច **តព្យ**-សទ្ទោ, យថារុចិ បរិភុញ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ កិលេសកាមោបិ អស្សាទិយមានោ វត្ថុកាមន្តោគធោយេវ, កិលេសកាមវសេន បន នេសំ អស្សាទេតព្ពតាតិ អាហ "**វត្ថុកាមេសុ កិលេសកាមេន បាតព្យេត**"ន្តិ។ **កិលេសកាមេនា**តិ ករណេត្ថេ ករណវចនំ។ **បាតព្យតំ បរិភុញ្ជិតព្ពត**ន្តិ ឯត្ថាបិ កត្តុវសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **មោឡី កត្វា**តិ វេណិពន្ធវសេន មោឡី កត្វា។ **តាបសបរិព្ពាជិកាហី**តិ តាបសបព្ពជ្ជូបគតាហិ។ **បរិញ្ញំ បញ្ញបេន្តី**តិ ឥទំ "បហានមាហំសូ"តិ បទស្សេវ វេវចនន្តិ "**បហានំ សមតិក្កមំ បញ្ញបេន្តី**"តិ វុត្តំ។ តេន កាមា នាមេតេ អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មាតិ យាថាវតោ បរិជាននំ ឥធ "បហាន"ន្តិ អធិប្បេតំ, ន វិនាភាវមត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **មាលុវាសិបាដិកា**តិ មាលុវាវិទលំ មាលុវាផលេ បោដ្ដលិកា។ **សន្តាសំ អាបជ្ជេយ្យា**តិ សាលេ អធិវត្ថទេវតាយ បវត្តិំ គហេត្វា វុត្តំ។ តទា ហិ តស្សា ឯវំ ហោតិ។ **កោវិឡារបត្តសទិសេហី**តិ មហាកោវិឡារបត្តសណ្ឋានេហិ។ សណ្ឋានវសេន ហេតំ វុត្តំ, មាលុវាបត្តា បន កោវិឡារបត្តេហិ មហន្តតរានិ ចេវ ឃនតរានិ ច ហោន្តិ។ វិបុលពហុឃនតរុបត្តតាយ **មហន្តំ ភារំ ជនេត្វា។ សាតិ** មាលុវាលតា។ **ឱឃន**ន្តិ ហេដ្ឋតោ ឱលម្ពនហេតុភូតំ ឃនភារំ។

អន្ធវនសុភគវនគ្គហណំ តេសំ អភិលក្ខិតភាវតោ។ **នាឡិកេរាទីសុ** តិណជាតីសុ។ ខាទនុបលក្ខណំ ឧបចិកានំ ឧដ្ឋហនគ្គហណន្តិ អាហ "**ឧដ្ឋហេយ្យុ**"ន្តិ។ **កេឡី ករោន្តី វិយា**តិ វិលម្ពនទទី វិយ កេឡី ករោន្តី។ ឥទានិ អហំ តំ អជ្ឈោត្ថរិន្តិ បមោទមានា វិយ ឥតោ ចិតោ ច វិប្ផន្ទមានា **វិលម្ពន្តី។ សម្ផស្សោបិ សុខោ** មុទុតលុណកោមលភាវតោ។ **ទស្សនម្បិ សុខំ** ឃនពហលបត្តសំហតតាយ។ **សោមនស្សជាតា**តិ បុព្ពេ អនុស្សវវសេន ភវនវិនាសភយា សន្តាសំ អាបជ្ជិ, ឥទានិ តស្សា សម្បត្តិទស្សនេន បលោភិតា សោមនស្សជាតា អហោសិ។

វិដភី ករេយ្យាតិ អាតានវិតានវសេន ជដេន្តី ជាលំ ករេយ្យ។ តថាភូតា ច ឃនបត្តសញ្ឆន្នតាយ ឆត្តសទិសី ហោតីតិ អាហ "**ឆត្តាការេន តិដ្ឋេយ្យា**"តិ។ **សកលំ រុក្ខ**ន្តិ ឧបរិ សព្ពសាខាបសាខំ សព្ពរុក្ខំ។ **ភស្សមានា**តិ បលិវេឋនវសេនេវ ឱតរមានា។ **យាវ មូលា ឱតិណ្ណសាខាហី**តិ មាលុវា ភារេន ឱនមិត្វា រុក្ខស្ស យាវ មូលា ឱតិណ្ណសាខាហិ បុន អភិរុហមានា។ **សព្ពសាខា**តិ ហេដ្ឋា មជ្ឈេ ឧបរិ ចាតិ សព្ពាបិ សាខាយោ បលិវេឋេន្តី។ **សំសិព្ពិត្វា** ជាលសន្តានកនិយាមេន ជដេត្វា។ ឯវំ អបរាបរំ សំសិព្ពនេន **អជ្ឈោត្ថរន្តី។ សព្ពសាខា ហេដ្ឋា កត្វា សយំ ឧបរិ ឋត្វា** មហាភារភាវេន **វាតេ វា វាយន្តេ ទេវេ វា វស្សន្តេ បទាលេយ្យ។ សាខដ្ឋកវិមាន**ន្តិ សាខាបដិពទ្ធំ វិមានំ។ យស្មា ឥធ សត្ថារា "សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ"តិអាទិនា ភូតបុព្ពមេវ វត្ថុ ឧបមាភាវេន អាហដំ, តស្មា "**ឥទំ បន វិមាន**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។

៤៧១. ពាហលរាគសភាវោតិ បច្ចវេក្ខណាហិ នីហរិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ ពលវា ហុត្វា អភិភវនរាគធាតុកោ។ **រាគជ**ន្តិ រាគនិមិត្តជាតំ។ **ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋេ អារម្មណេ**តិ ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋេ វិសភាគារម្មណេ។ **និមិត្តំ គណ្ហាតី**តិ កិលេសុប្បត្តិយា ការណភូតំ អនុព្យញ្ជនសោ និមិត្តំ គណ្ហាតិ, សិក្ខាគារវេន បន កិលេសេហិ និស្សិតំ មគ្គំ ន បដិបជ្ជតិ, តតោ ឯវំ អាចរិយុបជ្ឈាយេហិ អាណត្តំ ទណ្ឌកម្មំ ករោតេវ។ តេនាហ "**ន ត្វេវ វីតិក្កមំ ករោតី**"តិ។ **ហត្ថបរាមាសាទីនី**តិ – "ឯហិ តាវ តយា វុត្តំ មយា វុត្តញ្ច អមុត្រ គន្ត្វា វីមំសិស្សាមា"តិអាទិនា ហត្ថគ្គហណាទីនិ ករោន្តោ, ន ករុណាមេត្តានិទានវសេន។ **មោហជាតិកោ**តិ ពាហលមោហសភាវោ។

៤៧២. កម្មនិយាមេនាតិ បុរិមជាតិសិទ្ធេន លោភុស្សទតាទិនិយមិតេន កម្មនិយាមេន។ ឥទានិ តំ លោភុស្សទតាទី វិភាគេន ទស្សេតុំ "**យស្ស ហិ**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កម្មាយូហនក្ខណេ**តិ កម្មករណវេលាយ។ **លោភោ ពលវា**តិ តជ្ជាយ សាមគ្គិយា សាមត្ថិយតោ លោភោ អធិកោ ហោតិ។ **អលោភោ មន្ទោ**តិ តប្បដិបក្ខោ

អលោភោ ទុព្ពលោ ហោតិ។ កថំ បនេតេ លោភាលោភា អញ្ញមញ្ញំ ឧជុវិបច្ចនីកភូតា ឯកក្ខណេ បវត្តន្តិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ “ឯកក្ខណេ បវត្តន្តី”តិ, និកន្តិក្ខណំ បន អាយូហនក្ខណមេវ កត្វា ឯវំ វុត្តំ។ ឯស នយោ សេសេសុ។ **បរិយាទាតុ**ន្តិ អភិភវិតុំ ន សក្កោតិ។ យោ ហិ “ឯវំសុន្ទរំ ឯវំវិបុលំ ឯវំមហគ្ឃញ្ច ន សក្កា បរស្ស ទាតុ”ន្តិអាទិនា អមុត្តចាគតាទិវសេន បវត្តាយ ចេតនាយ សម្បយុត្តោ អលោភោ សម្មទេវ លោភំ បរិយាទាតុំ ន សក្កោតិ។ ទោសមោហានំ អនុប្បត្តិយំ តាទិសបច្ចយលាភេនេវ **អទោសាមោហា ពលវន្តោ។ តស្មា**តិ លោភា ទោសាមោហានំ ពលវភាវតោ អលោភទោសមោហានញ្ច ទុព្ពលភាវតោតិ វុត្តមេវ ការណំ បច្ចាមសតិ។ **សោ**តិ តំសមង្គី។ **តេន កម្មេនា**តិ តេន លោភាទិឧបនិស្សយវតា កុសលកម្មុនា។ **សុខសីលោ**តិ សខិលោ។ តមេវត្ថំ **អក្កោធនោ**តិ បរិយាយេន វទតិ។

មន្ទា អលោភាទោសា លោភទោសេ បរិយាទាតុំ ន សក្កោន្តិ, **អមោហោ បន ពលវា** មោហំ បរិយាទាតុំ សក្កោតីតិ ឯវំ យថារហំ បឋមវារេ វុត្តនយេនេវ អតិទេសត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បុរិមនយេនេវា**តិ បុព្ពេ វុត្តនយានុសារេន។ **ទុដ្ឋោ**តិ កោធនោ។ **ទន្ធោ**តិ មន្ទមញ្ញោ។ **សុខសីលកោ**តិ សុខសីលោ។

ឯត្ថ ច លោភវសេន, ទោសមោហ-លោភទោស-លោភមោហ-ទោសមោហ-លោភទោសមោហវសេនាតិ តយោ ឯកកា, តយោ ទុកា, ឯកោ តិកោតិ លោភាទិឧស្សទវសេន អកុសលបក្ខេ ឯវំ សត្ត វារា, តថា កុសលបក្ខេ អលោភាទិឧស្សទវសេនាតិ ចុទ្ទស វារា លព្ភន្តិ។ តត្ថ អលោភទោសមោហា, អលោភាទោសមោហា, អលោភទោសាមោហា ពលវន្តោតិ អាគតេហិ កុសលបក្ខេ តតិយទុតិយបឋមវារេហិ ទោសុស្សទមោហុស្សទទោសមោហុស្សទវារា គហិតា ឯវ ហោន្តិ។ តថា អកុសលបក្ខេ លោភាទោសាមោហា, លោភទោសាមោហា, លោភាទោសមោហា ពលវន្តោតិ អាគតេហិ តតិយទុតិយបឋមវារេហិ អទោសុស្សទអមោហុស្សទអទោសាមោហុស្សទវារា គហិតា ឯវាតិ អកុសលកុសលបក្ខេសុ តយោ តយោ វារេ អន្តោគធេ កត្វា អដ្ឋេវ វារា ទស្សិតា។ យេ បន ឧភយសម្មិស្សតាវសេន លោភាលោភុស្សទវារាទយោ អបរេ ឯកូនបញ្ញាស វារា កាមំ ទស្សេតព្ពា, តេសំ អសម្ភវតោ ឯវ ន ទស្សិតា។ ន ហិ “ឯកស្មឹ សន្តានេ អន្តរេន អវត្ថន្តរំ លោភោ ច ពលវា អលោភោ ចា”តិអាទិ យុជ្ជតិ។ បដិបក្ខវសេន វាបិ ឯតេសំ ពលវទុព្ពលភាវោ សហជាតធម្មវសេន វា។ តត្ថ លោភស្ស តាវ បដិបក្ខវសេន អនភិភូតតាយ ពលវភាវោ, តថា ទោសមោហានំ អទោសាមោហេហិ។ អលោភាទីនំ បន លោភាទិអនភិភវនតោ។ សព្ពេសញ្ច សមានជាតិយសមធិកុយ្យ បវត្តិវសេន សហជាតធម្មតោ ពលវភាវោ។ តេន វុត្តំ **អដ្ឋកថាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ២.៤៧២) – “លោភោ ពលវា, អលោភោ មន្ទោ។ អទោសាមោហា ពលវន្តោ, ទោសមោហា មន្ទា”តិអាទិ, សោ ច នេសំ មន្ទពលវភាវោ បុរិមូបនិស្សយតោ តថា អាសយស្ស បរិភាវិតតាយ វេទិតព្ពោ។ តេនេវាហ “**កម្មនិយាមេនា**”តិ។ សេសំ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

ចូឡធម្មសមាទានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៦. មហាធម្មសមាទានសុត្តវណ្ណនា

៤៧៣. ឯវំ ឥទានិ វុច្ចមានាការោ កាមោ កាមនំ ឥច្ឆា ឯតេសន្តិ **ឯវំកាមា**។ ឯវំ ឆន្ទោ ឆន្ទនំ រោចនំ អជ្ឈាសយោ ឯតេសន្តិ **ឯវំឆន្ទា**។ អភិមុខំ, អភិនិវិស្ស វា បការេហិ ឯតិ ឧបគច្ឆតីតិ អធិប្បាយោ, លទ្ធិ។ សា ហិ លទ្ធព្ពវត្ថុំ អភិមុខំ “ឯវមេត”ន្តិ អភិនិវិសន្តី តេន តេន បការេន ឧបគច្ឆតិ, ហត្ថគតំ កត្វា តិដ្ឋតិ ន វិស្សជ្ជេតិ។ ឯវំ វុច្ចមានាការោ អធិប្បាយោ ឯតេសន្តិ **ឯវំអធិប្បាយា**។ ភគវា មូលំ ការណំ ឯតេសំ យាថាវតោ អធិគមាយាតិ **ភគវំមូលកា**។ តេនាហ “**ភគវន្តញ្ហិ និស្សាយ មយំ ឥមេ ធម្មេ អាជានាម បដិវិជ្ឈាមា**”តិ។ **អម្ហាកំ ធម្មា**តិ តេហិ អត្តនា អធិគន្តព្ពតាយ វុត្តំ។ សេវិតព្ពានញ្ហិ យាថាវតោ អធិគមញាណានិ អធិគច្ឆនកសម្ពន្ធីនិ, តានិ ច សម្មាសម្ពុទ្ធមូលកានិ អនញ្ញវិសយត្តា។ តេនាហ “**បុព្ពេ កស្សបសម្ពុទ្ធេនា**”តិអាទិ។ ភគវា នេតា តេសន្តិ **ភគវំនេត្តិកា។ នេតា**តិ សេវិតព្ពធម្មេ វិនេយ្យសន្តានំ បាបេតា។ **វិនេតា**តិ អសេវិតព្ពធម្មេ វិនេយ្យសន្តានតោ អបនេតា។ តទង្គវិនយាទិវសេន វា **វិនេតា។ អនុនេតា**តិ ឥមេ ធម្មា សេវិតព្ពា, ឥមេ ន សេវិតព្ពាតិ ឧភយសម្បាបនាបនយនត្ថំ បញ្ញបេតា។ តេនាហ “**យថាសភាវតោ**”តិអាទិ។

បដិសរន្តិ ឯត្ថាតិ បដិសរណំ, ភគវា បដិសរណំ ឯតេសន្តិ **ភគវំបដិសរណា**។ បដិសរតិ សភាវសម្បដិវេធវសេន បច្ចេកមុបគច្ឆតីតិ វា បដិសរណំ, ភគវា បដិសរណំ ឯតេសន្តិ **ភគវំបដិសរណា។ បដិវេធវសេនា**តិ បដិវិជ្ឈិតព្ពតាវសេន។ អសតិបិ មុខេ អត្ថតោ ឯវំ វទន្តោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**ផស្សោ អាគច្ឆតិ, អហំ ភគវា កឹ នាមោ**”តិ។ **បដិភាតូ**តិ ឯត្ថ បដិ-សទ្ទាបេក្ខាយ “ភគវន្ត”ន្តិ ឧបយោគវចនំ, អត្ថោ បន សាមិវចនវសេនេវ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ភគវតោ**”តិ **បដិភាតូ**តិ ច ភគវតោ ភាគោ ហោតុ។ ភគវតោ ហិ ឯស ភាគោ, យទិទំ ធម្មស្ស ទេសនា, អម្ហាកំ បន ភាគោ សវនន្តិ អធិប្បាយោ។ កេចិ បន

បដិភាតូតិ បទិស្សតូតិ អត្ថំ វទន្តិ, ញាណេន ទិស្សតុ, ទេសីយតូតិ វា អត្ថោ។ **ឧបដ្ឋាតូ**តិ ច ញាណស្ស បច្ចុបដ្ឋាតុ។

៤៧៤. **និស្សយិតព្ពោ**តិ អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទនវសេន អបស្សយិតព្ពោ។ តតិយចតុត្ថធម្មសមាទានានិ ហិ អបស្សាយ សត្តានំ ឯតរហិ អាយតិញ្ច សម្បត្តិយោ អភិវឌ្ឍន្តិ។ **ភជិតព្ពោ**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **សេវិតព្ពោ**តិ វា សប្បុរិសុបស្សយសទ្ធម្មស្សវនយោនិសោមនសិការេ សន្ធាយាហ។ **ភជិតព្ពោ**តិ តប្បច្ចយេ ទានាទិបុញ្ញធម្មេ។

៤៧៥. **ឧប្បដិបាដិអាការេនា**តិ បឋមំ សំកិលេសធម្មេ ទស្សេត្វា បច្ឆា វោទានធម្មទស្សនំ សត្ថុ ទេសនាបដិបាដិ, យថា – “វាមំ មុញ្ច, ទក្ខិណំ គណ្ហា”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨; វិសុទ្ធិ. មហាដី. ១.១៤), តថា ឧប្បដិបាដិបការេន, សា ច ខោ បុរិមេសុ ទ្វីសុ ធម្មសមាទានេសុ , បច្ឆិមេសុ បន បដិបាដិយាវ មាតិកា បដ្ឋបិតា។ **យថាធម្មវសេនេវា**តិ បហាតព្ពបហាយកធម្មានំ យថាសភាវេនេវ។ សភាវោ ហិ យាថាវតោ រសិតព្ពតោ ជានិតព្ពតោ “រសោ”តិ វុច្ចតិ។ បឋមំ បហាតព្ពធម្មេ ទស្សេត្វា តទនន្តរំ “ឥមេ ធម្មា ឯតេហិ បហីយន្តី”តិ បហាយកធម្មទស្សនំ ទេសនានុបុព្ពី។ **គហណំ** អាទិយនំ អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទនំ។

៤៧៨. វធទណ្ឌាទីហិ ភីតស្ស ឧបសង្កមនេ, មិច្ឆា ចរិត្វា តថា អបគមនេ ច បុព្ពាបរចេតនានំ វសេន មិច្ឆាចារោ ទុក្ខវេទនោ ហោតិ, តថា ឥស្សានិន្ទាទីហិ ឧបទ្ទុតស្ស អបរចេតនាវសេន, ឯវំ អភិជ្ឈាមិច្ឆាទិដ្ឋីសុបិ យថារហំ វេទិតព្ពំ។ **តិស្សន្នម្បិ ចេតនាន**ន្តិ បុព្ពាបរសន្និដ្ឋាបកចេតនានំ។ អទិន្នាទានំ មុសាវាទោ បិសុណវាចា សម្ផប្បលាបោតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ សន្និដ្ឋាបកចេតនានំ សុខសម្បយុត្តា វា ឧបេក្ខាសម្បយុត្តា វាតិ អយំ នយោ ឥធ អធិកតត្តា ន ឧទ្ធដោ។ **ទោមនស្សមេវ ចេត្ថ ទុក្ខ**ន្តិ ឥទំ បុព្ពភាគាបរភាគចេតនាបិ ចេត្ថ អាសន្នា ទោមនស្សសហគតា ឯវ ហោន្តីតិ កត្វា វុត្តំ។ អនាសន្នា បន សន្ធាយ “**បរិយេដ្ឋី វា អាបជ្ជន្តស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេនេវ មិច្ឆាចារាភិជ្ឈាមិច្ឆាទិដ្ឋីនំ បុព្ពភាគាបរភាគចេតនា អាសន្នា សន្និដ្ឋាបកចេតនាគតិកាវាតិ ទស្សិតំ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បរិយេដ្ឋិ**ន្តិ មិច្ឆាចារាទីសុ វីតិក្កមិតព្ពវត្ថុមាលាគន្ធាទិបរិយេសនំ។ បាណាតិបាតាទីសុ មារេតព្ពវត្ថុអាវុធាទិបរិយេសនំ **អាបជ្ជន្តស្ស**។ អកិច្ចេនបិ តេសំ បរិយេសនំ សម្ភវតីតិ “**វដ្ដតិយេវា**”តិ សាសង្កំ វទតិ។

៤៧៩. **សុខវេទនា ហោន្តី**តិ សុខវេទនាបិ ហោន្តីតិ អធិប្បាយោ។ តាសំ ចេតនានំ អសុខវេទនតាបិ លព្ភតីតិ “**សុខវេទនាបិ ហោន្តិយេវា**”តិ សាសង្កវចនំ។ **សោមនស្សមេវ ចេត្ថ សុខ**ន្តិ ឥទំ បុព្ពភាគាបរភាគចេតនាបិ សោមនស្សសហគតា ឯវ ហោន្តីតិ កត្វា វុត្តំ។ តញ្ច ខោ មិច្ឆាចារវជ្ជានំ ឆន្នំ វសេន។ មិច្ឆាចារស្ស បន បុព្ពាបរភាគស្ស វសេន “**កាយិកំ សុខម្បិ វដ្ដតិយេវា**តិ សាសង្កវចនំ។

៤៨០. ទោសជបរិឡាហវសេនស្ស សិយា កាយិកម្បិ ទុក្ខន្តិ អធិប្បាយេន “**សោ គណ្ហន្តោបិ ទុក្ខិតោ**”តិ វុត្តំ។ ចេតោទុក្ខមេវ វា សន្ធាយ តស្ស អបរាបរុប្បត្តិទស្សនត្ថំ “**ទុក្ខិតោ ទោមនស្សិតោ**”តិ វុត្តំ។

៤៨១. **ទសសុបិ បទេសូ**តិ ទសសុបិ កោដ្ឋាសេសុ, វាក្យេសុ វា។ ឧបេក្ខាសម្បយុត្តតាបិ សម្ភវតីតិ “**សុខសម្បយុត្តា ហោន្តិយេវា**”តិ ឥធ សាសង្កវចនំ។ បាណាតិបាតា បដិវិរតស្ស កាយោបិ សិយា វិគតទរថបរិឡាហោតិ បាណាតិបាតាវេរមណិអាទិបច្ចយា កាយិកបដិសំវេទនាបិ សម្ភវតីតិ **សហាបិ សុខេនា**តិ ឯត្ថ កាយិយសុខម្បិ វដ្ដតិយេវ។

៤៨២. **តិត្តកាលាពូ**តិ ឧបភុត្តស្ស ឧម្មាទាទិបាបនេន កុច្ឆិតតិត្តករសោ អលាពុ។ **ន រុច្ចិស្សតិ** អនិដ្ឋរសតាយ អនិដ្ឋផលតាយ ច។

៤៨៣. **រសំ ទេតី**តិ រសំ ទស្សេតិ វិភាវេតិ។

៤៨៤. **បូតិមុត្ត**ន្តិ បូតិសភាវមុត្តំ។ **តរុណ**ន្តិ ធារាវសេន និបតន្តំ ហុត្វា ឧណ្ហំ។ តេនស្ស ឧបរិមុត្តតមាហ។ មុត្តញ្ហិ បស្សាវមគ្គតោ មុច្ចមានំ កាយុស្មាវសេន ឧណ្ហំ ហោតិ។

៤៨៥. **យំ ភគន្ទរសំសដ្ឋំ លោហិតំ បក្ខន្ទតី**តិ ភគន្ទរព្យាធិសហិតាយ លោហិតបក្ខន្ទតាយ វសេន យំ លោហិតំ វិស្សវតិ។ បិត្តសំសដ្ឋំ លោហិតំ បក្ខន្ទតីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។

៤៨៦. ឧព្ពិទ្ធេតិ ទូរេ។ អព្ភមហិកាទិឧបក្កិលេសវិគមេន ហិ អាកាសំ ឧគ្គង្គំ វិយ ទូរំ វិយ ច ខាយតិ។ តេនាហ “**ទូរីភូតេ**”តិ។ តមំយេវ **តមគតំ** “តូចគតំ មុត្តគត”ន្តិ (ម. និ. ២.១១៩; អ. និ. ៩.១១) យថា។ **ភាសតេ ច តបតេ ច វិរោចតេ** ច ឥទំ ចតុត្ថំ ធម្មសមាទានំ វិភជន្តេន កុសលកម្មបថស្ស វិភជិត្វា ទស្សិតត្តា។

សង្ខារុក្ខោ កន្ទមាទសបោរ។ **សរភញ្ញវសេនា**តិ អត្ថំ អវិភជិត្វា បទសោ សរភញ្ញវសេន។ **ឱសារេន្តស្សា**តិ ឧច្ចារេន្តស្ស។ **សទ្ទេ**តិ ឱសារណសទ្ទេ។ អធិគតវិសេសំ អនារោចេតុកាមា **ទេវតា តត្ថេវ អន្តរធាយិ។ តំ ទិវស**ន្តិ សត្ថារា ទេសិតទិវសេ។ ឥតិ អត្តនោ វិសេសាធិគមនិមិត្តតាយ អយំ ទេវតា ឥមំ សុត្តំ បិយាយតិ។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

មហាធម្មសមាទានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៧. វីមំសកសុត្តវណ្ណនា

៤៨៧. អត្ថវីមំសកោតិ អត្តត្ថូបវត្តាទិអត្ថវិជាននកោ។ **សង្ខារវីមំសកោ**តិ សង្ខតធម្មេ សលក្ខណតោ សាមញ្ញលក្ខណតោ វា អាយតនាទិវិភាគតោ ច វីមំសកោ។ **សត្ថុវីមំសកោ**តិ “សត្ថា នាម គុណតោ ឯទិសោ ឯទិសោ ចា”តិ សត្ថុ ឧបបរិក្ខកោ។ **វីមំសកោ**តិ វិចារកោ។ យំ ចេតសោ សរាគាទិវិភាគតោ បរិច្ឆិន្ទនំ, តំ **ចេតោបរិយាយោ**។ តេនាហ “**ចិត្តបរិច្ឆេទ**”ន្តិ។ យស្មា ចេតោបរិយាយញាណលាភី – “ឥទំ ចិត្តំ ឥតោ បរំ បវត្តំ ឥទមិតោ បរ”ន្តិ បរស្ស ចិត្តប្បវត្តឹ បជានាតិ, តស្មា វុត្តំ “**ចេតោបរិយាយន្តិ ចិត្តវារ**”ន្តិ។ វារត្ថោបិ ហិ **បរិយាយ**-សទ្ទោ ហោតិ – “កស្ស នុ ខោ, អានន្ទ, បរិយាយោ អជ្ជ ភិក្ខុនិយោ ឱវទិតុ”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៣៩៨)។ ចិត្តចារន្តិបិ បាឋោ, ចិត្តបវត្តិន្តិ អត្ថោ។ **ឯវំ វិជាននត្ថាយា**តិ ឥទានិ វុច្ចមានាការេន វីមំសនត្ថាយ។

៤៨៨. កល្យាណមិត្តូបនិស្សយន្តិ កល្យាណមិត្តសង្ខាតំ ព្រហ្មចរិយវាសស្ស ពលវសន្និស្សយំ។ **ឧបឌ្ឍំ អត្តនោ អានុភាវេនា**តិ ឥមិនា បុគ្គលេន សម្បាទិយមានស្ស ព្រហ្មចរិយស្ស ឧបឌ្ឍភាគមត្តំ អត្តនោ វិមុត្តិបរិបាចកធម្មានុភាវេន សិជ្ឈតិ។ **ឧបឌ្ឍំ កល្យាណមិត្តានុភាវេនា**តិ ឥតរោ បន ឧបឌ្ឍភាគោ យំ និស្សាយ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ, តស្ស កល្យាណមិត្តស្ស ឧបទេសានុភាវេន **ហោតិ,** សិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ លោកសិទ្ធោ ឯវ អយមត្ថោ។ លោកិយា ហិ –

> “បាទោ សិទ្ធោ អាចរិយា, បាទោ ហិស្សានុភាវតោ;
> តំវិជ្ជាសេវកា បាទោ, បាទោ កាលេន បច្ចតី”តិ។ –

វទន្តិ។ **អត្តនោ ធម្មតាយា**តិ អត្តនោ សភាវេន, ញាណេនាតិ អត្ថោ។ **កល្យាណមិត្តតា**តិ កល្យាណោ ភទ្ទោ សុន្ទរោ មិត្តោ ឯតស្សាតិ កល្យាណមិត្តោ, តស្ស ភាវោ **កល្យាណមិត្តតា,** កល្យាណមិត្តវន្តតា។ សីលាទិគុណសម្បន្នេហិ កល្យាណបុគ្គលេហេវ អយនំ បវត្តិ **កល្យាណសហាយតា**។ តេសុ ឯវ ចិត្តេន ចេវ កាយេន ច និន្នបោណបព្ភារភាវេន បវត្តិ **កល្យាណសម្បវង្កតា។ មាហេវ**ន្តិ ឯវំ មា អាហ, “ឧបឌ្ឍំ ព្រហ្មចរិយស្សា”តិ មា កថេហីតិ អត្ថោ។ **តទមិនា**តិ ឯត្ថ ន្តិ និបាតមត្តំ ទ-ការោ បទសន្ធិករោ ឥ-ការស្ស អ-ការំ កត្វា និទ្ទេសោ។ **ឥមិនាបី**តិ ឥទានិ វុច្ចមានេនបីតិ អត្ថោ។ **បរិយាយេនា**តិ ការណេន។ ឥទានិ តំ ការណំ ទស្សេតុំ “**មមំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

យថា ចេត្ថ, អញ្ញេសុបិ សុត្តេសុ កល្យាណមិត្តូបនិស្សយមេវ វិសេសោតិ ទស្សេន្តោ “**ភិក្ខូនំ ពាហិរង្គសម្បត្តឹ កថេន្តោបី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វិមុត្តិបរិបាចនិយធម្មេ**តិ វិមុត្តិយា អរហត្តស្ស បរិបាចកធម្មេ។ **បច្ចយេ**តិ គិលានបច្ចយភេសជ្ជេ។ **មហាជច្ចោ**តិ មហាកុលីនោ។

កាយិកោ សមាចារោតិ អភិក្កមបដិក្កមាទិកោ សតិសម្បជញ្ញបរិក្ខតោ បាកតិកោ ច។ **វីមំសកស្ស** ឧបបរិក្ខកស្ស។ **ចក្ខុវិញ្ញេយ្យោ នាម** ចក្ខុទ្វារានុសារេន វិញ្ញាតព្ពត្តា។ **សោតវិញ្ញេយ្យោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សំកិលិដ្ឋា**តិ រាគាទិសំកិលេសធម្មេហិ វិពាធិតា, ឧបតាបិតា វិទូសិតា មលីនា ចាតិ អត្ថោ។ តេ បន តេហិ សមន្នាគតា ហោន្តីតិ អាហ “**កិលេសសម្បយុត្តា**”តិ។ យទិ ន ចក្ខុសោតវិញ្ញេយ្យា, បាឡិយំ កថំ តថា វុត្តាតិ អាហ “**យថា បនា**”តិអាទិ។ **កាយវចីសមាចារាបិ សំកិលិដ្ឋាយេវ នាម** សំកិលិដ្ឋចិត្តសមុដ្ឋានតោ។ ភវតិ ហិ តំហេតុកេបិ តទុបចារោ យថា “សេម្ហោ គុឡោ”តិ។ “មា មេ ឥទំ អសារុប្បំ បរោ អញ្ញាសី”តិ បន **បដិច្ឆន្នតាយ ន ន ឧបលព្ភន្តិ។ “ន ខោ មយំ, ភន្តេ, ភគវតោ កិញ្ចិ គរហាមា**”តិ វត្វា គរហិតព្ពាភាវំ ទស្សេន្តោ “**ភគវា**

ហី”តិអាទិមាហ។ អភាវិតមគ្គស្ស ហិ គរហិតព្ពតា នាម សិយា, ន ភាវិតមគ្គស្ស។ **ឯស** ឧត្តរោ មាណវោ “ពុទ្ធម្បិ គរហិត្វា បក្កមិស្សាមី”តិ កត្វា អនុពន្ធិ។ **ឯវំ ចិន្តេសិ** មហាភិនិក្ខមនទិវសេ អត្តនោ វចនេ អដ្ឋិតត្តា។ **កិញ្ចិ វជ្ជំ អបស្សន្តោ** មារោ ឯវមាហ –

> “សត្ត វស្សានិ ភគវន្តំ, អនុពន្ធឹ បទាបទំ;
> ឱតារំ នាធិគច្ឆិស្សំ, សម្ពុទ្ធស្ស សតីមតោ”តិ។ (សុ. និ. ៤៤៨);

កាលេ កណ្ហា, កាលេ សុក្កាតិ យថាសមាទិន្នំ សម្មាបដិបត្តឹ បរិសុទ្ធំ កត្វា បវត្តេតុំ អសក្កោន្តស្ស កទាចិ កណ្ហា អបរិសុទ្ធា កាយសមាចារាទយោ, កទាចិ សុក្កា បរិសុទ្ធាតិ ឯវំ អន្តរន្តរា ព្យាមិស្សវសេន **វោមិស្សកា។ និក្កិលេសា**តិ និរុបក្កិលេសា អនុបក្កិលិដ្ឋា។

អនវជ្ជំ វជ្ជរហិតត្តា។ **ទីឃរត្តន្តិ** អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ **សមាបន្នោ**តិ សម្មា អាបន្នោ សមង្គីភូតោ។ តេនាហ **“សមន្នាគតោ”**តិ។ អត្តនា កតស្ស អសារុប្បស្ស បដិច្ឆាទនត្ថំ **អារញ្ញកោ វិយ ហុត្វា។ តស្ស បរិហារ**ន្តិ ឧឡារេហិ បូជាសក្ការេហិ មនុស្សេហិ តស្ស បរិហរិយមានតំ។ **អតិទប្បិតោ**តិ ឯវំ មនុស្សានំ សម្ភាវនាយ អតិវិយ ទត្តោ គព្ពិតោ។

ន ឥត្តរសមាបន្នោតិ ជានាតិ។ កស្មា? សីលំ នាម ទីឃេន អទ្ធុនា ជានិតព្ពំ, ន ឥត្តរេន។ ឥទានិ អនេកជាតិសមុទាចារវសេន តថាគតោ ឥមំ កុសលំ ធម្មំ ទីឃរត្តំ សមាបន្នោ, តញ្ចស្ស អតិវិយ អច្ឆរិយន្តិ ទស្សេតុំ **“អនច្ឆរិយំ ចេត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

អរញ្ញគាមកេតិ អរញ្ញបទេសេ ឯកស្មឹ ខុទ្ទកគាមេ។ តត្ថ នេសំ ទិវសេ ទិវសេ បិណ្ឌាយ ចរណស្ស អវិច្ឆិន្នតំ ទស្សេតុំ **“បិណ្ឌាយ ចរន្តី”**តិ វុត្តំ។ **បិវន្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ទុល្លភលោណោ ហោតិ** សមុទ្ទស្ស ទូរតាយ។

តទា កិរ វិទេហរដ្ឋេ សោឡស គាមសហស្សានិ មហន្តានេវ។ តេនាហ – **“ហិត្វា គាមសហស្សានិ, បរិបុណ្ណានិ សោឡសា”**តិ។ ឥទានិ កស្មា **“សន្និធី ទានិ កុព្ពសី”**តិ មំ យង្កេថាតិ វត្ថុកាមោ តំ អនារិកត្វា **“លោណ…បេ…. ន ករោថា”**តិ អាហ។ គន្ធារោ តស្សាធិប្បាយំ វិភាវេតុកាមោ **“កឹ មយា កតំ វេទេហីសី”**តិ អាហ។

ឥតរោ អត្តនោ អធិប្បាយំ វិភាវេន្តោ **“ហិត្វា”**តិ គាថមាហ។ ឥតរោ **“ធម្មំ ភណាមី”**តិ គាថន្តិ ឯវំ សព្ពាបិ នេសំ វចនបដិវចនគាថា។ តត្ថ **បសាសសី**តិ យង្កេន្តោ វិយ អនុសាសសិ។ **ន បាបមុបលិម្បតិ** ចិត្តប្បកោបាភាវតោ។ **មហត្ថិយ**ន្តិ មហាអត្ថសំហិតំ។ **នោ ចេ អស្ស សកា ពុទ្ធី**តិអាទិ វេទេហឥសិនោ – “អាចរិយោ មម ហិតេសិតាយ បត្វា ធម្មំ ឯវ ភណតី”តិ យោនិសោ ឧម្មុជ្ជនាការទស្សនំ។ តេនាហ **“ឯវញ្ច បន វត្វា”**តិអាទិ។

“ញត្តា”តិ លោកេ ញាយតិ វិស្សុតោតិ ញាតោ, ញាតស្ស ភាវោ **ញត្តំ។ អជ្ឈាបន្នោ**តិ ឧបគតោ។ ញត្តគ្គហណេន បត្ថដយសតា វិភាវិតាតិ អាហ **“យសញ្ច បរិវារសម្បត្តិ”**ន្តិ។ **កិន្តិ** កឹបយោជនំ, កោ ឯត្ថ ទោសោតិ អធិប្បាយោ។

តត្ថ តត្ថ វិជ្ជន្តោតិ យសមទេន បរិវារមទេន ច មត្តោ ហុត្វា គាមេបិ វិហារេបិ ជនវីថិតោ្តបិ សង្ឃមជ្ឈេបិ អញ្ញេ ភិក្ខូ យង្កេន្តោ “មយ្ហំ នាម បាទា ឥតរេសំ បាទផុសនដ្ឋានំ ផុសន្តី”តិ អផុសិតុកាមតាយ អគ្គបាទេន ភូមឹ ផុសន្តោ វិយ ចរតិ។ **ឱនមតី**តិ និវាតវុត្តិតាយ អវនមតិ អនុទ្ធតោ អត្តទ្ធោ ហោតិ។ **អកិញ្ចនភាវ**ន្តិ “បព្ពជិតេន នាម អកិញ្ចនញាណេន សមបរិត្តហេន ភវិតព្ព”ន្តិ អកិញ្ចនជ្ឈាសយំ បដិអវេក្ខិត្វា។ **លាភេបិ តាទី, អលាភេបិ តាទី**តិ យថា អលាភកាលេ លាភស្ស លទ្ធកាលេបិ តថេវាតិ តាទី ឯកសទិសោ។ **យសេ** សតិបិ មហាបរិវារកាលេបិ។

អភយោ ហុត្វា ឧបរតោតិ និព្ភយោ ហុត្វា ភយស្ស អភាវេនេវ ឱរមិតព្ពតោ ឧបរតោ ភយហេតូនំ បហីនត្តា។ តញ្ច ខោ ន កតិបយកាលំ, អថ ខោ អច្ចន្តមេវ ឧបរតោតិ **អច្ចន្តូបរតោ**។ អថ ខោ ភាយិតព្ពវត្ថុំ អវេក្ខិត្វា តតោ **ភយេន ឧបរតោ**។ កិលេសា ឯវ ភាយិតព្ពតោ **កិលេសភយំ**។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សត្ត សេក្ខា**តិ សត្ត សេក្ខាបិ ភយូបរតា, បគេវ បុថុជ្ជនោតិ អធិប្បាយោ។

ថណ្ឌិលបីឋកន្តិ ថណ្ឌិលមញ្ចសទិសំ បីឋកន្តិ អត្ថោ។ **និស្សាយា**តិ អបស្សាយ តំ អបស្សាយំ កត្វា។ ទ្វិន្នំ មជ្ឈេ ថណ្ឌិលបីឋកា ទ្វារេ ឋត្វា ឱលោកេន្តស្ស នេវាសិកភិក្ខុស្ស ន បញ្ញាយិ។ **អសញ្ញតនីហារេនា**តិ ន សញ្ញតាការេន។ “មំ ភាយន្តោ ហេដ្ឋាមញ្ចំ បវិដ្ឋោ ភវិស្សតី”តិ ហេដ្ឋាមញ្ចំ **ឱលោកេត្វា។ ឧក្កាសិ** “ពហិ គច្ឆន្តោ អក្កោសិត្វា មា អបុញ្ញំ បសវី”តិ។ **អធិវាសេតុ**ន្តិ តាទិសំ ឥទ្ធានុភាវំ ទិស្វាបិ បដបដាយន្តោ អត្តនោ កោធំ អធិវាសេតុំ អសក្កោន្តោ។

ខយេនេវាតិ រាគស្ស អច្ចន្តក្ខយេនេវ វីតរាគត្តា។ **ន បដិសង្ខាយ វារេត្វា**តិ ន បដិសង្ខានពលេន រាគបរិយុដ្ឋានំ និវារេត្វា វីតរាគត្តា។ **ឯវំ** វុត្តប្បការេន។ កាយសមាចារាទីនំ សំកិលិដ្ឋានំ វីតិក្កមិយានញ្ច អភាវំ អាចារស្ស វោទានំ ចិរកាលសមាចិណ្ណតាយ ញាតស្ស សហិតភាវេបិ អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ អភយូបរតភាវសមន្នេសនាយ អាការិយតិ ញាបេតុំ ឥច្ឆិតោ អត្ថោ បការតោ ញាបីយតិ ឯតេហីតិ **អាការា,** ឧបបត្តិសាធនការណានិ។ តានិ បន យស្មា អត្តនោ យថានុមតស្ស អត្ថស្ស ញាបកភាវេន វត្តិយន្តិ, តស្មា តានិ តេសំ មូលការណភូតានិ អនុមានញាណានិ ច ទស្សេន្តោ ភគវា – “កេ បនាយស្មតោ អាការា កេ អន្វយា”តិ អវោចាតិ ឥមមត្ថំ វិភាវេន្តោ “**អាការាតិ ការណានិ, អន្វយាតិ អនុពុទ្ធិយោ**”តិ អាហ។ យថា ហិ លោកេ ទិដ្ឋេន ធូមេន អទិដ្ឋំ អគ្គិំ អន្វេតិ អនុមានតោ ជានាតិ, ឯវំ វីមំសកោ ភិក្ខុ – “ភគវា ឯកេកវិហារេសុ សុប្បដិបន្នេសុ ទុប្បដិបន្នេសុ ច យថា ឯកសទិសតាទស្សនេន អភយូបរតតំ អន្វេតិ អនុមានតោ ជានាតិ, សុប្បដិបន្នទុប្បដិបន្នបុគ្គលេសុ អនុស្សាទនានបសាទនប្បត្តាយ សត្ថុ អវិបរីតធម្មទេសនតាយ សម្មាសម្ពុទ្ធតំ សង្ឃសុប្បដិបត្តិញ្ច អន្វេតិ អនុមានតោ ជានាតិ, ឯវំ ជានន្តោ ច អភយូបរតោ តថាគតោ សព្ពសោ វីតរាគត្តា, យោ យត្ថ វីតរាគោ, ន សោ តន្និមិត្តំ កិញ្ចិ ភយំ បស្សតិ សេយ្យថាបិ ព្រហ្មា កាមភវនិមិត្តំ, តថា សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា អវិបរីតធម្មទេសនត្តា, ស្វាខាតោ ធម្មោ ឯកន្តនិយ្យានិកត្តា, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ អវេច្ចប្បសន្នត្តា”តិ វត្ថុត្តយំ គុណតោ យាថាវតោ ជានាតិ។

គណពន្ធនេនាតិ “មម សទ្ធិវិហារិកា មម អន្តេវាសិកា”តិ ឯវំ គណេ អបេក្ខាសង្ខាតេន ពន្ធនេន ពទ្ធា បយុត្តា។ **តាយ តាយ បដិបត្តិយា**តិ “សុគតា ទុគ្គតា”តិ វុត្តាយ សុប្បដិបត្តិយា ទុប្បដិបត្តិយា ច។ **ឧស្សាទនា**តិ គុណវសេន ឧក្កំសនា។ **អបសាទនា**តិ ហីឡនា។ ឧភយត្ថ **គេហស្សិតវសេនា**តិ ឥមិនា សម្មាបដិបត្តិយា បរសំ ឧយ្យោជនត្ថំ – “បណ្ឌិតោ, ភិក្ខវេ, មហាកច្ចានោ”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២០៥; ៣.២៨៥, ៣២២) គុណតោ ឧក្កំសនម្បិ អាយតឹ សំវរាយ យថាបរាធំ គរហណម្បិ ន និវារេតិ។

៤៨៩. វីមំសកស្សបិ អធិប្បាយោ វីមំសនវសេន បវត្តោ។ **មូលវីមំសកោ** ហេតុវាទិតាយ។ គណ្ឋិវីមំសកស្ស អនុស្សុតិភាវតោ វុត្តំ “**បរស្សេវ កថាយ និដ្ឋង្គតោ**”តិ។ តេនាហ ភគវា – “បរស្ស ចេតោបរិយាយំ អជានន្តេនា”តិ។ **តថាគតោវ បដិបុច្ឆិតព្ពោ**តិ ឥមិនា បុព្ពេ សាធារណតោ វុត្តំ អនុមានំ ឧក្កំសំ បាបេត្វា វទតិ។ ឧក្កំសគតញ្ហេតំ អនុមានំ, យទិទំ សព្ពញ្ញុវចនំ អវិសំវាទំ សាមញ្ញតោ អបុថុជ្ជនគោចរស្ស អត្ថស្ស អនុមានតោ។ តិវិធោ ហិ អត្ថោ, កោចិ បច្ចក្ខសិទ្ធោ, យោ រូបាទិធម្មានំ បច្ចត្តវេទនិយោ អនិទ្ទិសិតព្ពាការោ។ កោចិ អនុមានសិទ្ធោ, យោ ឃដាទីសុ បសិទ្ធេន បច្ចយាយត្តភាវេន សាធិយមានោ សទ្ទាទីនំ អនិច្ចតាទិអាការោ។ កោចិ ឱកប្បនសិទ្ធោ, យោ បចុរជនស្ស អច្ចន្តមទិដ្ឋោ សទ្ធាវិសយោ បរលោកនិព្ពានាទិ។ តត្ថ យស្ស សត្ថុនោ វចនំ បច្ចក្ខសិទ្ធេ អនុមានសិទ្ធេ ច អត្ថេ ន វិសំវាទេតិ អវិបរីតប្បវត្តិយា, តស្ស វចនេន សទ្ទេយ្យត្ថសិទ្ធិ, សទ្ទេយ្យរូបា ឯវំ ច យេភុយ្យេន សត្ថុគុណា អច្ចន្តសម្ភវតោ។

ឯស មយ្ហំ បថោតិ យ្វាយំ អាជីវដ្ឋមកសីលសង្ខាតោ មយ្ហំ ឱរមត្តកោ គុណោ, ឯស អបរចិត្តវិទុនោ វីមំសកស្ស ភិក្ខុនោ មម ជាននបថោ ជាននមគ្គោ។ **ឯស គោចរោ**តិ ឯសោ ឯត្តកោ ឯវ តស្ស មយិ គោចរោ, ន ឥតោ បរំ។ តថា ហិ **ព្រហ្មជាលេបិ** (ទី. និ. ១.៧) ភគវតា អាជីវដ្ឋមកសីលមេវ និទ្ទិដ្ឋំ។ **ឯតាបាថោ**តិ ឯត្តកាបាថោ។ យោ សីលេ បតិដ្ឋិតោ “ឯតំ មមា”តិ, “ឥមិនាហំ សីលេន ទេវោ វា ភវិស្សាមិ ទេវញ្ញតរោ វា”តិ តណ្ហាយ បរាមសន្តោ, តស្ស វិសេសភាគិយតាយ, និព្ពេធភាគិយតាយ វា អការណេន តណ្ហំ អនតិវត្តនតោ សោ តម្មយោ នាម។ តេនាហ “**ន តម្មយោ ន សតណ្ហោ**”តិអាទិ។

សុតស្ស ឧបរូបរិ វិសេសាវហភាវេន **ឧត្តរុត្តរញ្ចេវ** តស្ស ច វិសេសស្ស អនុក្កមេន បណីតតរភាវតោ **បណីតតរញ្ច កត្វា ទេសេតិ។ សវិបក្ខន្តិ** បហាតព្ពបហាយកភាវេន សប្បដិបក្ខំ។ **កណ្ហំ បដិពាហិត្វា សុក្ក**ន្តិ ឥទំ ធម្មជាតំ កណ្ហំ នាម, ឥមស្ស បហាយកំ ឥទំ សុក្កំ នាមាតិ ឯវំ កណ្ហំ បដិពាហិត្វា សុក្កំ។ **សុក្កំ បដិពាហិត្វា កណ្ហ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឥធ បន “ឥមិនា បហាតព្ព”ន្តិ វត្តព្ពំ។ **សឧស្សាហ**ន្តិ សព្យាបារំ។ កិរិយមយចិត្តានញ្ហិ អនុបច្ឆិន្នាវិជ្ជាតណ្ហាមានាទិកេ សន្តានេ សព្យាបារតា សឧស្សាហតា, សវិបាកធម្មតាតិ អត្ថោ។ **តស្មិំ ទេសិតេ ធម្មេ**តិ តស្មិំ សត្ថារា ទេសិតេ លោកិយលោកុត្តរធម្មេ។ **ឯកច្ចំ** ឯកទេសភូតំ មគ្គផលនិព្ពានសង្ខាតំ

បដិវេធធម្មំ អភិញ្ញាយ អភិវិសិដ្ឋាយ មគ្គបញ្ញាយ ជានិត្វា។ **បដិវេធធម្មេន មគ្គេន។ ទេសនាធម្មេ**តិ ទេសនាវុឡ្ហេ បុព្ពភាគិយេ ពោធិបក្ខិយធម្មេ **និដ្ឋំ គច្ឆតិ** – “អទ្ធា ឥមាយ បដិបទាយ ជរាមរណតោ មុច្ចិស្សាមី”តិ។ បុព្ពេ បោថុជ្ជនិកសទ្ធាយបិ បសន្នោ, តតោ **ភិយ្យោសោមត្តាយ** អវិបរីតធម្មទេសនោ **សម្មាសម្ពុទ្ធោ សោ ភគវាតិ សត្ថុរិ បសីទតិ។ និយ្យានិកត្តា**តិ វដ្ដទុក្ខតោ ឯវ តតោ និយ្យានាវហត្តា។ **វង្កាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អញ្ញំ អសាមីចិបរិយាយំ សព្ពំ ទោសំ សង្គណ្ហាតិ។

៤៩០. ឥមេហិ សត្ថុវីមំសនការណេហីតិ “បរិសុទ្ធកាយសមាចារតាទីហិ ចេវ ឧត្តរុត្តរិបណីត បណីតអវិបរីតធម្មទេសនាហិ ចា”តិ ឥមេហិ យថាវុត្តេហិ សត្ថុឧបបរិក្ខនការណេហិ។ **អក្ខរសម្បិណ្ឌនបទេហី**តិ តេសំយេវ ការណានំ សម្ពោធនេហិ អក្ខរសមុទាយលក្ខណេហិ បទេហិ។ **ឥធ វុត្តេហិ អក្ខរេហី**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ វុត្តេហិ យថាវុត្តស្ស អត្ថស្ស អភិព្យញ្ជនតោ ព្យញ្ជនសញ្ញិតេហិ អក្ខរេហិ។ **ឱកប្បនា**តិ សទ្ទេយ្យវត្ថុំ ឱក្កន្តិត្វា បសីទនតោ ឱកប្បនលក្ខណា។ **សទ្ធាយ មូលំ នាមា**តិ អវេច្ចប្បសាទភូតាយ សទ្ធាយ មូលំ នាម ការណន្តិ សទ្ទហនស្ស ការណំ បរិសុទ្ធកាយសមាចារាទិកំ។ **ថិរា** បដិបក្ខសមុច្ឆេទេន សុប្បតិដ្ឋិតត្តា។ **ហរិតុំ ន សក្កា**តិ អបនេតុំ អសក្កុណេយ្យា។ ឥតរេសុ សមណព្រាហ្មណទេវេសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ អាហ “**សមិតបាបសមណេន វា**”តិអាទិ។

“ពុទ្ធានំ កេសញ្ចិ សាវកានញ្ច វិពាធនត្ថំ មារោ ឧបគច្ឆតី”តិ សុតបុព្ពត្តា “**អយំ មារោ អាគតោ**”តិ ចិន្តេសិ។ អានុភាវសម្បន្នេន អរិយសាវកេន បុច្ឆិតត្តា **មុសាវាទំ កាតុំ នាសក្ខិ។ ឯតេ**តិ យថាវុត្តេ សមិតបាបសមណាទយោ ឋបេត្វា។ **សភាវសមន្នេសនា**តិ យាថាវសមន្នេសនា អវិបរីតវីមំសា។ **សភាវេនេវា**តិ សព្ភាវេនេវ យថាភូតគុណតោ ឯវ។ **សុដ្ឋុ** សម្មទេវ។ **សមន្នេសិតោ**តិ ឧបបរិក្ខិតោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

វីមំសកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៨. កោសម្ពិយសុត្តវណ្ណនា

៤៩១. តស្មាតិ យស្មា កោសម្ពរុក្ខវតី, តស្មា នគរំ កោសម្ពីតិសង្ខមគមាសិ។ កុសម្ពស្ស វា ឥសិនោ និវាសភូមិ កោសម្ពី, តស្សាវិទូរេ ភវត្តា នគរំ **កោសម្ពី**។

ឃោសិតសេដ្ឋិនា ការិតេ អារាមេតិ ឯត្ថ កោ ឃោសិតសេដ្ឋី, កថញ្ចានេន អារាមោ ការិតោតិ អន្តោលីនាយ ចោទនាយ វិស្សជ្ជនេ សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ ឃោសិតសេដ្ឋី ទស្សេតុំ “**អទ្ទិលរដ្ឋំ នាម អហោសិ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ **កេទារបរិច្ឆិន្ន**ន្តិ តត្ថ តត្ថ កេទារភូមិយា បរិច្ឆិន្នំ។ **គច្ឆន្តោ**តិ កេទារបាឡិយា គច្ឆន្តោ។ **បហូតបាយស**ន្តិ បហូតតរំ បាយសំ, តំ បន គរុ សិនិទ្ធំ អន្តរាមគ្គេ អប្បាហារតាយ មន្ទគហណិកោ សមានោ ជីរាបេតុំ នាសក្ខិ។ តេនាហ “**ជីរាបេតុំ អសក្កោន្តោ**”តិអាទិ។ យសវតិ រូបវតិ **កុលឃរេ និព្ពត្តិ។ ឃោសិតសេដ្ឋិ នាម ជាតោ**តិ ឯវមេត្ថ សង្ខេបេនេវ ឃោសិតសេដ្ឋិវត្ថុំ កថេតិ, វិត្ថារោ បន **ធម្មបទវត្ថុម្ហិ** (ធ. ប. អដ្ឋ. ១.សាមាវតីវត្ថុ) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

ឧបសំកប្បនវសេនាតិ ឧបសង្កប្បននិយាមេន។ **អាហារបរិក្ខីណកាយស្សា**តិ អាហារនិមិត្តបរិក្ខីណកាយស្ស, អាហារក្ខយេន បរិក្ខីណកាយស្សាតិ អត្ថោ។ **សុញ្ញាគារេ**តិ ជនវិវិត្តេ ផាសុកដ្ឋានេ។

កលហស្ស បុព្ពភាគោ ភណ្ឌនំ នាមាតិ កលហស្ស ហេតុភូតា បរិភាសា តំសទិសី ច អនិដ្ឋកិរិយា ភណ្ឌនំ នាម។ **ហត្ថបរាមាសាទិវសេនា**តិ កុជ្ឈិត្វា អញ្ញមញ្ញស្ស ហត្ថេ គហេត្វា បរាមសនអច្ចន្តពន្ធនាទិវសេន។ “អយំ ធម្មោ”តិអាទិនា វិរុទ្ធវាទភូតំ អាបន្នាតិ **វិវាទាបន្នា**។ តេនាហ “**វិរុទ្ធភូត**”ន្តិអាទិ។ មុខសន្និស្សិតតាយ វាចា ឥធ “មុខ”ន្តិ អធិប្បេតាតិ អាហ “**មុខសត្តីហីតិ វាចាសត្តីហី**”តិ។ **សញ្ញត្តិ**ន្តិ សញ្ញាបនំ “អយំ ធម្មោ, អយំ វិនយោ”តិ សញ្ញាបេតព្ពតំ។ **និជ្ឈត្តិ**ន្តិ យាថាវតោ តស្ស និជ្ឈានំ។ **អដ្ឋកថាយំ** បន “**សញ្ញត្តិវេវចនមេវេត**”ន្តិ វុត្តំ។

សចេ ហោតិ ទេសេស្សាមីតិ សុព្ពចតាយ សិក្ខាកាមតាយ ច អាបត្តឹ បស្សិ។ **នត្ថិ តេ អាបត្តី**តិ អនាបត្តិបក្ខេបិ ឯត្ថ សម្ភវតីតិ អធិប្បាយេនាហ។ សា បនាបត្តិ ឯវ។ តេនាហ – “**តស្សា អាបត្តិយា អនាបត្តិទិដ្ឋិ អហោសី**”តិ។

៤៩២. កលហភណ្ឌនវសេនាតិ កលហភណ្ឌនស្ស និមិត្តវសេន។ **យថានុសន្ធិនាវ គត**ន្តិ កលហភណ្ឌនានំ សារណីយធម្មបដិបក្ខត្តា តទុបសមាវហា ហេដ្ឋាទេសនាយ អនុរូបាវ ឧបរិទេសនាតិ យថានុសន្ធិនាវ ឧបរិសុត្តទេសនា បវត្តា។ **សរិតព្វយុត្តា**តិ អនុស្សរណារហា។ **សព្រហ្មចារីន**ន្តិ សហធម្មិកានំ។ បិយំ បិយាយិតព្វំ ករោន្តីតិ **បិយករណា**។ គរុំ គរុដ្ឋានិយំ ករោន្តីតិ **គរុករណា។ សង្គហណត្ថាយា**តិ សង្គហវត្ថុវិសេសភាវតោ សព្រហ្មចារីនំ សង្គណ្ហនាយ សំវត្តន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **អវិវាទនត្ថាយា**តិ សង្គហវត្ថុភាវតោ ឯវ ន វិវាទនាយ។ សតិ ច អវិវាទនហេតុភូតសង្គាហណត្តេ តេសំ វសេន សព្រហ្មចារីនំ សមគ្គភាវោ ភេទាភាវោ សិទ្ធោយេវាតិ អាហ “**សាមគ្គិយា**”តិអាទិ។ មិជ្ជតិ សិនិយ្ហតិ ឯតាយាតិ មេត្តា, មិត្តភាវោ, មេត្តា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មេត្តំ,** កាយកម្មំ។ តំ បន យស្មា មេត្តាសហគតចិត្តសមុដ្ឋានំ, តស្មា វុត្តំ “**មេត្តចិត្តេន កត្តព្វំ កាយកម្ម**”ន្តិ។ **ឥមានិ** មេត្តកាយកម្មាទីនិ **ភិក្ខូនំ វសេន អាគតានិ** បាឋេ ភិក្ខូហិ បច្ចុបដ្ឋបេតព្ពតាវចនតោ។ **ភិក្ខុ**គ្គហណេនេវ ចេត្ថ សេសសហធម្មិកានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្វំ។ ភិក្ខូនោ សព្ពម្បិ អនវជ្ជកាយកម្មំ អាភិសមាចារិកកម្មន្តោគធមេវាតិ អាហ – “**មេត្តចិត្តេន...បេ.... កាយកម្មំ នាមា**”តិ។ វត្តវសេន បវត្តិយមានា ចេតិយពោធីនំ វន្ទនា មេត្តាសទិសីតិ កត្វា តទត្ថាយ គមនំ មេត្តំ កាយកម្មន្តិ វុត្តំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ចេតិយពោធិភិក្ខូសុ វុត្តាវសេស អបចាយនាទី មេត្តាវសេន បវត្តំ កាយិកំ កិរិយំ សង្គណ្ហាតិ។

តេបិដកម្បិ ពុទ្ធវចនំ កថិយមានន្តិ អធិប្បាយោ។ **តីណិ សុចរិតានិ** កាយវចីមនោសុចរិតានិ។ **ចិន្តន**ន្តិ ឥមិនា ឯវំ ចិន្តនមត្តម្បិ មេត្តំ មនោកម្មំ, បគេវ វិធិបដិបន្នា ភាវនាតិ ទស្សេតិ។

សហាយភាវូបគមនំ តេសំ បុរតោ។ តេសុ ករោន្តេសុយេវ ហិ សហាយភាវូបគមនំ **សម្មុខា កាយកម្មំ នាម** ហោតិ។ កេវលំ “ទេវោ”តិ អវត្វា គុណេហិ ថិរភាវជោតនំ **ទេវត្ថេរោ**តិ វចនំ **បគ្គយ្ហ វចនំ**។ មមត្តពោធនំ វចនំ **មមាយនវចនំ**។ ឯកន្តតិរោក្ខកស្ស មនោកម្មស្ស សម្មុខតា នាម វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបនវសេនេវ ហោតិ, តញ្ច ខោ លោកេ កាយកម្មន្តិ បាកដំ បញ្ញាតំ ហត្ថវិការាទិ អនាមសិត្វា ឯវ ទស្សេន្តោ “**នយនានិ ឧម្មីលេត្វា**”តិ អាហ។ តថា ហិ វចីភេទវសេន បវត្តិ ន គហិតា។

លទ្ធបច្ចយា លព្ភន្តីតិ **លាភា,** បរិសុទ្ធាគមនា បច្ចយា។ ន សម្មា គយ្ហមានាបិ ន ធម្មលទ្ធា នាម ន ហោន្តីតិ តប្បដិសេធនត្ថំ បាឡិយំ “**ធម្មលទ្ធា**”តិ វុត្តំ។ ទេយ្យំ ទក្ខិណេយ្យញ្ច អប្បដិវិភត្តំ កត្វា ភុញ្ជតីតិ **អប្បដិវិភត្តភោគី**។ តេនាហ “**ទ្វេ បដិវិភត្តានិ នាមា**”តិអាទិ។ **ចិត្តេន វិភជន**ន្តិ ឯតេន – “ចិត្តុប្បាទមត្តេនបិ វិភជនំ បដិវិភត្តំ នាម, បគេវ បយោគតោ”តិ ទស្សេតិ។

បដិគ្គណ្ហន្តោវ...បេ.... បស្សតីតិ ឥមិនា អាគមនតោ បដ្ឋាយ សាធារណពុទ្ធិ ឧបដ្ឋាបេតិ។ ឯវំ ហិស្ស សាធារណភោគិតា សុករា, សារណីយធម្មោ ចស្ស សុបូរោ ហោតិ។ **វត្ត**ន្តិ សារណីយធម្មបូរណវត្តំ។

ទាតព្ពន្តិ អវស្សំ ទាតព្វំ។ អត្តនោ បលិពោធវសេន សបលិពោធស្សេវ បូរេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា ឱទិស្សកទានម្បិស្ស ន សព្ពត្ថ វារិតន្តិ ទស្សេតុំ “**តេន បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អទាតុម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទេន ទុស្សីលស្សបិ អត្ថិកស្ស សតិ សម្ភវេ ទាតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ ទានញ្ហិ នាម កស្សចិ ន និវារិតំ។

មហាគិរិគាមោ នាម នាគទីបបស្សេ ឯកោ គាមោ។ **សារណីយធម្មោ មេ, ភន្តេ, បូរិតោ...បេ.... បត្តគតំ ន ខីយតី**តិ អាហ តេសំ កុក្កុច្ចវិនោទនត្ថំ។ តំ សុត្វា តេបិ ថេរា “សារណីយធម្មបូរកោ អយ”ន្តិ អព្ភញ្ញំសុ។ ទហរកាលេ ឯវ កិរេស សារណីយធម្មបូរកោ អហោសិ, តស្សា ច បដិបត្តិយា អវញ្ឈភាវវិភាវនត្ថំ “**ឯតេ មយ្ហំ បាបុណិស្សន្តី**”តិ អាហ។

អហំ សារណីយធម្មបូរិកា, មម បត្តបរិយាបន្នេនបិ សព្ពាបិមា ភិក្ខុនិយោ យាបេស្សន្តីតិ អាហ “**មា តុម្ហេ តេសំ គតភាវំ ចិន្តយិត្ថា**”តិ។

សត្តសុ អាបត្តិក្ខន្ធេសុ អាទិម្ហិ វា អន្តេ វា, វេមជ្ឈេតិ ច ឥទំ ឧទ្ទេសាគតបាឡិវសេន វុត្តំ។ ន ហិ អញ្ញោ កោចិ អាបត្តិក្ខន្ធានំ អនុក្កមោ អត្ថិ។ **បរិយន្តេ ឆិន្នសាដកោ វិយា**តិ វត្ថន្តេ, ទសន្តេ វា ឆិន្នវត្ថំ វិយ។ **ខណ្ឌ**ន្តិ ខណ្ឌវន្តំ, ខណ្ឌិតំ វា។ **ឆិទ្ទ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ ។ វិសភាគវណ្ណេន ឧបឌ្ឍំ, តតិយភាគំ វា សម្ភិន្នវណ្ណំ **សពលំ,** វិសភាគវណ្ណេហេវ បន ពិន្ទូហិ អន្តរន្តរា វិមិស្សំ **កម្មាសំ,** អយំ ឥមេសំ វិសេសោ។ **តណ្ហាទាសព្យតោ មោចន**វចនេនេវ តេសំ សីលានំ វិវដ្ដូបនិស្សយតមាហ។ **ភុជិស្សភាវករណតោ**តិ ឥមិនា ភុជិស្សករានិ ភុជិស្សានីតិ ឧត្តរបទលោបេនាយំ និទ្ទេសោតិ ទស្សេតិ។ អវិញ្ញូនំ អប្បមាណតាយ “**វិញ្ញុប្បសត្ថានី**”តិ វុត្តំ។ **តណ្ហាទិដ្ឋីហិ អបរាមដ្ឋត្តា**តិ – “ឥមិនាហំ សីលេន ទេវោ វា ភវិស្សាមិ ទេវញ្ញតរោ វា”តិ តណ្ហាបរាមាសេន – “ឥមិនាហំ

សីលេន ទេវោ ហុត្វា តត្ថ និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ ភវិស្សាមី”តិ ទិដ្ឋិបរាមាសេន ច អបរាមដ្ឋត្តា។ **បរាមដ្ឋ**ន្តិ ចោទេតុំ។ សីលំ នាម អរិប្បដិសារាទិបារម្បរិយេន យាវទេវ សមាធិសម្បាទនត្ថន្តិ អាហ “**សមាធិសំវត្តកានី**”តិ។ សមានភាវោ សាមញ្ញំ, បរិបុណ្ណចតុបារិសុទ្ធិភាវេន មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណស្ស វិយ ភេទាភាវតោ សីលេន សាមញ្ញំ សីលសាមញ្ញំ, តំ គតោ ឧបគតោតិ **សីលសាមញ្ញគតោ**។ តេនាហ “**សមានភាវូបគតសីលោ**”តិ។

យាយំ ទិដ្ឋីតិ យា អយំ ទិដ្ឋិ មយ្ហញ្ចេវ តុម្ហាកញ្ច បច្ចក្ខភូតា។ ចតុសច្ចទស្សនដ្ឋេន ទិដ្ឋិ, “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា, សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា, សព្ពេ ធម្មា អនត្តា”តិ, “សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា, ស្វាខាតោ ភគវតា ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ”តិ ច ទិដ្ឋិយា សាមញ្ញំ **សមានទិដ្ឋិភាវំ។ អគ្គំ** ឥតរេសំ សារណីយធម្មានំ បធានភាវតោ។ ឯតស្មិំ សតិ សុខសិទ្ធិតោ តេសំ សង្គាហិកំ, តតោ ឯវ តេសំ សង្ឃាដនិកំ គោបានសិយោ អបរិបតន្តេ កត្វា សង្គណ្ហាតិ ធារេតីតិ **សង្គាហិកំ។ សង្ឃាដ**ន្តិ អគ្គភាវេន សង្ឃាដភាវំ។ សង្ឃាដនំ ឯតេសំ អត្ថីតិ **សង្ឃាដនិកំ,** សង្ឃាដនិយន្តិ វា បាឋោ, សង្ឃាដនេ និយុត្តន្តិ វា សង្ឃាដនិកំ, ក-ការស្ស យ-ការំ កត្វា **សង្ឃាដនិយំ**។ សាមញ្ញតោ ឯវ គហិតត្តា នបុំសកនិទ្ទេសោ។

៤៩៣. បឋមមគ្គសម្មាទិដ្ឋិបិ ឯវំសភាវា, អញ្ញមគ្គសម្មាទិដ្ឋីសុ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ អាហ “**យាយំ សោតាបត្តិមគ្គទិដ្ឋី**”តិ។ **ឯត្តាវតាបី**តិ ឯត្តកេនបិ រាគាទីសុ ឯកេកេន បរិយុដ្ឋិតចិត្តតាយបិ **បរិយុដ្ឋិតចិត្តោយេវ នាម ហោតិ,** បគេវ ទ្វីហិ, ពហូហិ វា បរិយុដ្ឋិតចិត្តតាយ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ អដ្ឋសុបិ វារេសុ។ **សុដ្ឋុ ឋបិត**ន្តិ យថា មគ្គភាវនា ឧបរិ សច្ចាភិសម្ពោធោ ហោតិ, ឯវំ សម្មា ឋបិតំ។ តេនាហ “**សច្ចានំ ពោធាយា**”តិ។ **តំ ញាណ**ន្តិ “នត្ថិ ខោ មេ តំ បរិយុដ្ឋាន”ន្តិអាទិនា បវត្តំ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ **អរិយានំ ហោតី**តិ អរិយានមេវ ហោតិ។ តេសញ្ហិ ឯកទេសតោបិ បហីនំ វត្តព្ពតំ អរហតិ។ តេនាហ “**ន បុថុជ្ជនាន**”ន្តិ។ **អរិយន្តិ វុត្តំ** “អរិយេសុ ជាត”ន្តិ កត្វា។ លោកុត្តរហេតុកតាយ **លោកុត្តរន្តិ វុត្តំ**។ តេនេវាហ “**យេសំ បនា**”តិអាទិ។ តថា ហិស្ស បុថុជ្ជនេហិ អសាធារណតា។ តេនាហ “**បុថុជ្ជនានំ បន អភាវតោ**”តិ។ **សព្ពវារេសូ**តិ សព្ពេសុ ឥតរេសុ ឆសុ វារេសុ។

៤៩៤. **បច្ចត្ត**ន្តិ បាដិយេក្កំ អត្តនិ មម ចិត្តេយេវ។ តេនាហ “**អត្តនោ ចិត្តេ**”តិ។ “បច្ចត្តំ អត្តនោ ចិត្តេ និព្ពុតី កិលេសវូបសមំ លភាមី”តិ ឥមមត្ថំ “**ឯសេវ នយោ**”តិ ឥមិនា អតិទិសតិ។

៤៩៥. **តថារូបាយ ទិដ្ឋិយា**តិ ឥទំ “យថារូបាយ ទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ”តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស បច្ចាមសនន្តិ អាហ “**តថារូបាយ ទិដ្ឋិយាតិ ឯវរូបាយ សោតាបត្តិមគ្គទិដ្ឋិយា**”តិ។

៤៩៦. **សភាវេនា**តិ និយតបញ្ចសិក្ខាបទតាទិសភាវេន។ **សង្ឃកម្មវសេនា**តិ មានត្តចរិយាទិសង្ឃកម្មវសេន។ **ទហរោ**តិ ពាលោ។ **កុមារោ**តិ ទារកោ។ យស្មា ទហរោ “កុមារោ”តិ ច “យុវា”តិ ច វុច្ចតិ, តស្មា **មន្ទោ**តិ វុត្តំ។ មន្ទិន្ទ្រិយតាយ ហិ **មន្ទោ**។ តេនាហ “**ចក្ខុសោតាទីនំ មន្ទតាយា**”តិ។ ឯវម្បិ យុវាវត្ថាបិ កេចិ មន្ទិន្ទ្រិយា ហោន្តីតិ តន្និវត្តនត្ថំ “**ឧត្តានសេយ្យកោ**”តិ វុត្តំ។ យទិ ឧត្តានសេយ្យកោ, កថមស្ស អង្គារក្កមនន្តិ? យថា តថា អង្គារស្ស ផុសនំ ឥធ “អក្កមន”ន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**ឥតោ ចិតោ ចា**”តិអាទិ។ **មនុស្សាន**ន្តិ មហល្លកមនុស្សានំ។ **ន សីឃំ ហត្ថោ ឈាយតិ** កឋិនហត្ថតាយ។ **ខិប្បំ បដិសំហរតិ** មុទុតលុណសរីរតាយ។ **អធិវាសេតិ** កិញ្ចិ បយោជនំ អបេក្ខិត្វា។

៤៩៧. **ឧច្ចាវចានី**តិ មហន្តានិ ចេវ ខុទ្ទកានិ ច។ **តត្ថេវា**តិ សុធាកម្មាទិម្ហិយេវ។ **កសាវបចនំ** សុធាទិសង្ខរណត្ថំ, **ឧទកានយនំ** ធោវនាទិអត្ថំ, ហលិទ្ទិវណ្ណធាតុលេបនត្ថំ **កុច្ចករណំ។ ពាហលបត្ថនោ**តិ ទឡ្ហឆន្ទោ។ **វច្ឆក**ន្តិ និព្ពត្តធេនុបគវច្ឆំ។ **អបចិនាតី**តិ អបវិន្ទតិ, អាលោកេតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**អបលោកេតី**”តិ។ **តន្និន្នោ ហោតី**តិ អធិសីលសិក្ខាទិនិន្នោវ ហោតិ ឧច្ចាវចានម្បិ កីករណីយានំ ចារិត្តសីលស្ស បូរណវសេនេវ ករណតោ, យោនិសោមនសិការវសេនេវ ច តេសំ បដិបជ្ជនតោ។ **ថេរស្ស សន្តិកេ អដ្ឋាសិ** យោនិសោមនសិការាភាវតោ “តំ តំ សមុល្លបិស្សាមី”តិ។

៤៩៨. ពលំ ឯវ **ពលតា**តិ អាហ “**ពលេន សមន្នាគតោ**”តិ។ **អដ្ឋិកភាវំ កត្វា**តិ តេន ធម្មេន សវិសេសំ អដ្ឋិកភាវំ ឧប្បាទេត្វា។ **សកលចិត្តេនា**តិ ទេសនាយអាទិម្ហិ មជ្ឈេ បរិយោសានេតិ សព្ពត្ថេវ បវត្តតាយ សកលេន អនវសេសេន ចិត្តេន។

៥០០. **សភាវោ**តិ អរិយសាវកស្ស បុថុជ្ជនេហិ អសាធារណតាយ អាវេណិកោ សភាវោ។ **សុដ្ឋុ សមន្នេសិតោ**តិ សម្មទេវ ឧបបរិក្ខិតោ។ **សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយា**តិ សោតាបត្តិផលស្ស សច្ឆិករណេន, សច្ឆិកតភាវេនាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**សោតាបត្តិផលសច្ឆិកតញាណេនា**”តិ។ បឋមមគ្គផលស្ស

បច្ចវេក្ខណញាណវិសេសា ហោតេ បវត្តិអាការភិន្នា។ តេនេវាហ “**សត្តហិ មហាបច្ចវេក្ខណញាណេហី**”តិ។ **អយំ តាវ អាចរិយានំ សមានកថា**តិ “ឥទមស្ស បឋមំ ញាណ”ន្តិអាទិនា វុត្តានិ បច្ចវេក្ខណញាណានិ, ន មគ្គញាណានីតិ ឯវំ បវត្តា បរម្បរាគតា បុព្ពាចរិយានំ សមានា សាធារណា ឥមិស្សា បាឡិយា **អដ្ឋកថា** អត្ថវណ្ណនា។ តត្ថ ការណមាហ “**លោកុត្តរមគ្គោ ហិ ពហុចិត្តក្ខណិកោ នាម នត្ថី**”តិ។ យទិ សោ ពហុចិត្តក្ខណិកោ សិយា នានាភិសមយោ, តថា សតិ សំយោជនត្តយាទីនំ ឯកទេសប្បហានំ បាបុណាតីតិ អរិយមគ្គស្ស អនន្តរផលត្តា ឯកទេសសោតាបន្នតាទិភាវោ អាបជ្ជតិ, ផលានំ វា អនេកភាវោ, សព្ពមេតំ អយុត្តន្តិ តស្មា ឯក ចិត្តក្ខណិកោវ អរិយមគ្គោ។

យំ បន សុត្តបទំ និស្សាយ វិតណ្ឌវាទី អរិយមគ្គស្ស ឯកចិត្តក្ខណិកតំ បដិក្ខិបតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**សត្ត វស្សានីតិ ហិ វចនតោ**”តិ អាហ។ **កិលេសា បន លហុ…បេ… ឆិជ្ជន្តី**តិ វទន្តេន ហិ ខិប្បំ តាវ កិលេសប្បហានំ, ទន្ធបវត្តិកា មគ្គភាវនាតិ បដិញ្ញាតំ ហោតិ។ តត្ថ សចេ មគ្គស្ស ភាវនាយ អារទ្ធមត្តាយ កិលេសា បហីយន្តិ, សេសា មគ្គភាវនា និរត្ថកា សិយា, អថ បច្ឆា កិលេសប្បហានំ, កិលេសា បន លហុ ឆិជ្ជន្តីតិ ឥទំ មិច្ឆា, “សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយា”តិ វត្តព្ពតីតិ។ **តតោ** សុត្តបដិជាននតោ។ **មគ្គំ អភាវេត្វា**តិ អរិយមគ្គំ បរិបុណ្ណំ កត្វា អភាវេត្វា។ **អត្ថរសំ វិទិត្វា**តិ សុត្តស្ស អវិបរីតោ អត្ថោ ឯវ អត្ថរសោ, តំ យាថាវតោ ញត្វា។ ឯវំ វិតណ្ឌវាទិវាទំ ភិន្ទិត្វា វុត្តមេវត្ថំ និគមេតុំ “**ឥមានិ សត្ត ញាណានី**”តិអាទិ វុត្តំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

កោសម្ពិយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

៩. ព្រហ្មនិមន្តនិកសុត្តវណ្ណនា

៥០១. “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ (ទី. និ. ១.៣០) ឯវំ បវត្តា ទិដ្ឋិ **សស្សតទិដ្ឋិ** (សំ. និ. ដី. ១.១.១៧៥)។ **សហ កាយេនា**តិ សហ តេន ព្រហ្មត្តភាវេន។ **ព្រហ្មដ្ឋាន**ន្តិ អត្តនោ ព្រហ្មវត្ថុំ។ “**អនិច្ចំ និច្ច**”ន្តិ **វទតិ** អនិច្ចតាយ អត្តនោ អបញ្ញាយមានត្តា។ **ថិរ**ន្តិ ទឡ្ហំ, វិនាសាភាវតោ សារភូតន្តិ អត្ថោ។ ឧប្បាទវិបរិណាមាភាវតោ **សទា វិជ្ជមានំ។ កេវល**ន្តិ បរិបុណ្ណំ។ តេនាហ “**អខណ្ឌ**”ន្តិ។ **កេវល**ន្តិ វា ជាតិអាទីហិ អមិស្សំ, វិរហិតន្តិ អធិប្បាយោ។ ឧប្បាទាទីនំ អភាវតោ ឯវ **អចវនធម្មំ។ កោចិ ជាយនកោ វា…បេ… ឧបបជ្ជនកោ វា នត្ថិ** និច្ចភាវតោ។ ឋានេន សទ្ធឹ តន្និវាសីនំ និច្ចភាវញ្ហិ សោ បដិជានាតិ។ **តិស្សោ ឈានភូមិយោ**តិ ទុតិយតតិយចតុត្ថជ្ឈានភូមិយោ។ ចតុត្ថជ្ឈានភូមិវិសេសា ហិ អសញ្ញសុទ្ធាវាសារុប្បភវា។ **បដិពាហតី**តិ សន្តំយេវ សមានំ អជានន្តោវ នត្ថីតិ បដិក្ខិបតិ។ **អវិជ្ជាយ គតោ**តិ អវិជ្ជាយ សហ គតោ បវត្តោ។ សហយោគេ ហិ ឥទំ ករណវចនំ។ តេនាហ “**សមន្នាគតោ**”តិ។ **អញ្ញាណី**តិ អវិទ្វា។ បញ្ញាចក្ខុវិរហតោ អន្ធោ ភូតោ, អន្ធភាវំ វា បត្តោតិ **អន្ធីភូតោ**។

៥០២. តទា ភគវតោ សុភគវនេ វិហរណស្ស អវិច្ឆិន្នតំ សន្ធាយ វុត្តំ “**សុភគវនេ វិហរតីតិ ញត្វា**”តិ។ តត្ថ បន តទាស្ស ភគវតោ អទស្សនំ សន្ធាយាហ “**កត្ថ នុ ខោ គតោតិ ឱលោកេន្តោ**”តិ។ **ព្រហ្មលោកំ គច្ឆន្តំ ទិស្វា**តិ ឥមិនា កតិបយចិត្តវារវសេន តទា ភគវតោ ព្រហ្មលោកគមនំ ជាតំ, ន ឯកចិត្តក្ខណេនាតិ ទស្សេតិ។ ន ចេត្ថ កាយគតិយា ចិត្តបរិណាមនំ អធិប្បេតំ – “សេយ្យថាបិ នាម ពលវា បុរិសោ សមិញ្ជិតំ វា ពាហំ បសារេយ្យា”តិអាទិវចនតោ (ម. និ. ១.៥០១)។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **វិឆន្ទ**ន្តិ ឆន្ទវិគមំ។ **អបសាទិតោ**តិ ទិដ្ឋិយា គាហស្ស វិបរិវត្តនេន សន្តជ្ជិតោ។ “មេតមាសទោ”តិ វចនេន **ឧបត្ថម្ភោ ហុត្វា**។

អន្វាវិសិត្វាតិ អាវិសនវសេន តស្ស អត្តភាវំ អធិភវិត្វា។ តថា អភិភវតោ ហិ តស្ស សរីរំ បរិវេឋោ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**សរីរំ បវិសិត្វា**”តិ។ យញ្ហិ សត្តំ ទេវយក្ខនាគាទយោ អាវិសន្តិ, តស្ស បាកតិកកិរិយមយំ ចិត្តប្បវត្តិំ និវារេត្វា អត្តនោ ឥទ្ធានុភាវេន យំ ឥច្ឆិតំ ហសិតលបិតាទិ, តំ តេន ការាបេន្តិ, ការេន្តា ច អាវិដ្ឋបុគ្គលស្ស ចិត្តវសេន ការេន្តិ។ “អត្តនោវា”តិ ន វត្តព្ពមេតំ អចិន្តេយ្យត្តា កម្មជស្ស ឥទ្ធានុភាវស្សាតិ កេចិ។ អបរេ បន យថា តទា ចក្ខុវិញ្ញាណាទិបវត្តិ អាវិដ្ឋបុគ្គលស្សេវ, ឯវំ កិរិយមយចិត្តបវត្តិបិ តស្សេវ, អាវេសកានុភាវេន បន សាមញ្ញតា បរិវត្តតិ។ តថា ហិ មហានុភាវំ បុគ្គលំ តេ អាវិសិតុំ ន សក្កោន្តិ, តិកិច្ឆាវុដ្ឋាបនេ បន ឆវសរីរំ អនុបវិសិត្វា សតន្តំ ករោតិ វិជ្ជានុភាវេន។ កោរខត្តិយាទីនំ បន ឆវសរីរស្ស ឧដ្ឋានំ វចីនិច្ឆារណញ្ច កេវលំ ពុទ្ធានុភាវេន។ អចិន្តេយ្យោ ហិ ពុទ្ធានំ ពុទ្ធានុភាវោតិ។ **អភិភវិត្វា ឋិតោ**តិ សកលលោកំ អត្តនោ អានុភាវេន អភិភវិត្វា ឋិតោ។ **ជេដ្ឋកោ**តិ បធានោ, តាទិសំ វា អានុភាវសម្បន្នត្តា ឧត្តមោ។ បស្សតីតិ **ទសោ**។ វិសេសវចនិច្ឆាយ អភាវតោ អនវសេសវិសយោ ទសោ-សទ្ទោតិ អាហ “**សព្ពំ បស្សតី**”តិ។ **សព្ពជន**ន្តិ លទ្ធនាមំ សព្ពសត្តកាយំ។ **វសេ វត្តេតិ,** សេដ្ឋត្តា និម្មាបកត្តា ច អត្តនោ វសេ វត្តេតិ។ លោកស្ស ឦសនសីលតាយ **ឥស្សរោ**។ សត្តានំ កម្មស្ស ការកភាវេន **កត្តា**។ ថាវរជង្គមវិភាគំ សកលំ លោកំ និម្មានេតីតិ **និម្មាតា**។

គុណវិសេសេន លោកេ បាសំសត្ថា **សេដ្ឋោ**។ តាទិសោ ច ឧក្កដ្ឋតមោ ហោតីតិ អាហ “**ឧត្តមោ**”តិ។ សត្តានំ និម្មានំ តថា តថា សជនំ វិសជនំ វិយ ហោតីតិ អាហ “**ត្វំ ឧត្តិយោ**”តិអាទិ។ ឈានាទីសុ អត្តនោ ចិត្តេ ច ចិណ្ណវសិត្តា **វសី។ ភូតានន្តិ** និព្ពត្តានំ។ ភវំ អភិជាតំ អរហន្តីតិ ភព្យា, សម្ភវេសិនោ, តេសំ **ភព្យានំ**។ តេនាហ “**អណ្ឌជជលាពុជា សត្តា**”តិអាទិ។

បថវីអាទយោ និច្ចា ធុវា សស្សតា។ យេ តេសំ “អនិច្ចា”តិអាទិនា គរហកា ជិគុច្ឆា សត្តា, តេ អយថាភូតវាទិតាយ មតកាលេ អបាយនិដ្ឋា អហេសុំ។ យេ បន បថវីអាទីនំ “និច្ចា ធុវា”តិអាទិនា បសំសកា, តេ យថាភូតវាទិតាយ ព្រហ្មកាយូបគា អហេសុន្តិ មារោ បាបិមា អន្វយតោ ព្យតិរេកតោ ច បថវីអាទិមុខេន សង្ខារានំ បរិញ្ញាបញ្ញាបនេ អាទីនវំ វិភាវេតិ តតោ វិវេចេតុកាមោ។ តេនាហ “**បថវីគរហកា**”តិអាទិ។ ឯត្ថ ច មារោ បថវីអាទិធាតុមហាភូតគ្គហណេន មនុស្សលោកំ, ភូតគ្គហណេន ចាតុមហារាជិកេ, ទេវគ្គហណេន អវសេសកាមទេវលោកំ, បជាបតិគ្គហណេន អត្តនោ ឋានំ, ព្រហ្មគ្គហណេន ព្រហ្មកាយិកេ គណ្ហិ។ អាភស្សរាទយោ បន អវិសយតាយ ឯវ អនេន អគ្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **តណ្ហាទិដ្ឋិវសេនា**តិ តណ្ហាភិនន្ទនាយ ទិដ្ឋាភិនន្ទនាយ ច វសេន។ “ឯតំ មម, ឯសោ មេ អត្តា”តិ **អភិនន្ទិនោ** អភិនន្ទកា, អភិនន្ទនសីលា វា។ **ព្រហ្មនោ ឱរាទេ បិតានំ ឥទ្ធានុភាវំ ទស្សេតី**តិ តេសំ តត្ថ សន្និបតិតព្រហ្មានំ ឥទ្ធានុភាវំ តស្ស មហាព្រហ្មនោ ឱរាទេ បិតត្តា និព្ពត្តំ កត្វា ទស្សេតិ។ **យសេនា**តិ អានុភាវេន។ **សិរិយា**តិ សោភាយ។ **មំ ព្រហ្មបរិសំ ឧបនេសី**តិ យាទិសា ព្រហ្មបរិសា ឥស្សរិយាទិសម្បត្តិយា, តត្ថ មំ ឧយ្យោជេសិ។ **មហាជនស្ស មារណតោ**តិ មហាជនស្ស វិវដ្ដូបនិស្សយគុណវិនាសនេន អានុភាវេន មារណតោ។ **អយស**ន្តិ យសបដិបក្ខំ អកិត្តិកម្មានុភាវញ្ចាតិ អត្ថោ។

៥០៣. កសិណំ អាយុន្តិ វស្សសតំ សន្ធាយ វទតិ។ ឧបនិស្សាយ សេតីតិ ឧបសយោ, ឧបសយោវ **ឱបសាយិកោ** យថា “វេនយិកោ”តិ (ម. និ. ១.២៤៦; អ. និ. ៨.១១; បារា. ៨) អាហ “**សមីបសយោ**”តិ។ **សយ**គ្គហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តន្តិ ទស្សេតុំ “**មំ គច្ឆន្ត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អនេកត្ថត្តា ធាតូនំ វត្តនត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **មម វត្ថុស្មិំ សយនកោ**តិ មយ្ហំ ឋានេ វិសយេ វត្តនកោ។ **ពាហិត្វា**តិ នីចំ កត្វា, អភិភវិត្វា វា។ **ជឡ្ឍវិកាគុម្ពតោ**តិ ឯត្ថ **ជឡ្ឍវិកា** នាម បថវី បត្ថរិត្វា ជាតា ឯកា គច្ឆជាតិ។

ឥមិនាតិ “សចេ ខោ ត្វំ ភិក្ខូ”តិអាទិវចនេន។ **ឯស** ព្រហ្មា។ **ឧបលាបេតី**តិ សង្គណ្ហាតិ។ **អបសាទេតី**តិ និគ្គណ្ហាតិ។ **សេសបទេហី**តិ វត្ថុសាយិកោ យថាកាមករណីយោ ពាហិតេយ្យោតិ ឥមេហិ បទេហិ។ **មយ្ហំ អារក្ខំ គណ្ហិស្សសី**តិ មម អារក្ខកោ ភវិស្សសិ។ **លកុណ្ឋកតរ**ន្តិ នីចតរំ និហីនវុត្តិសរីរំ។

ផុសិតុម្បិ សមត្ថំ កិញ្ចិ ន បស្សតិ, បគេវ ញាណវិភវន្តិ អធិប្បាយោ។ **និប្ផត្តិ**ន្តិ និប្ផជ្ជនំ, ផលន្តិ អត្ថោ។ តញ្ហិ ការណវសេន គន្តព្ពតោ អធិគន្តព្ពតោ **គតី**តិ វុច្ចតិ។ **អានុភាវ**ន្តិ បភាវំ។ សោ ហិ ជោតនដ្ឋេន វិរោចនដ្ឋេន **ជុតី**តិ វុច្ចតិ។ មហតា អានុភាវេន បរេសំ អភិភវនតោ មហេសោតិ អក្ខាយតីតិ **មហេសក្ខោ**។ តយិទំ អភិភវនំ កិត្តិសម្បត្តិយា បរិវារសម្បត្តិយា ចាតិ អាហ “**មហាយសោ មហាបរិវារោ**”តិ។

បរិហរន្តីតិ សិនេរុំ ទក្ខិណតោ កត្វា បរិវត្តន្តិ។ **ទិសា**តិ ភុម្មត្ថេ ឯតំ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ “**ទិសាសុ វិរោចមានា**”តិ។ អត្តនោ ជុតិយា ទិព្ពមានាយ វា។ **តេហី**តិ ចន្ទិមសូរិយេហិ។ **តត្តកេន បមាណេនា**តិ យត្តកេ ចន្ទិមសូរិយេហិ ឱភាសិយមានោ លោកធាតុសង្ខាតោ ឯកោ លោកោ, តត្តកេន បមាណេន។ ឥទំ ចក្កវាឡំ ពុទ្ធានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតំ សេដ្ឋំ ឧត្តមំ បធានំ, តស្មា យេភុយ្យេន ឯត្ថូបបន្នា ទេវតា អញ្ញេសុ ចក្កវាឡេសុ ទេវតា អភិភុយ្យ វត្តន្តិ។ តថា ហិ ព្រហ្មា សហម្បតិ ទសសហស្សព្រហ្មបរិវារោ ភគវតោ សន្តិកំ ឧបគញ្ឆិ។ តេនាហ “**ឯត្ថ ចក្កវាឡសហស្សេ តុយ្ហំ វសោ វត្តតី**”តិ។ ឥទានិ “**ឯត្ថ តេ វត្តតេ វសោ**”តិ វុត្តំ វសេ វត្តនំ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**បរោបរញ្ច ជានាសី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ បឋមគាថាយំ វុត្តំ **ឯត្ថ**-សទ្ទំ អានេត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**ឯត្ថ ចក្កវាឡសហស្សេ**”តិ អាហ។ **ឧច្ចនីចេ**តិ ជាតិកុលរូបភោគបរិវារាទិវសេន ឧឡារេ ច អនុឡារេ ច។ **អយំ ឥទ្ធោ អយំ បកតិមនុស្សោ**តិ ឥមិនា “សរូបតោ ឯវស្ស សត្តានំ បរោបរជាននំ, ន សមុទាគមតោ”តិ ទស្សេតិ។ យំ បន វក្ខតិ “**សត្តានំ អាគតឹ គតិ**ន្តិ, តំ កាមលោកេ សត្តានំ អាទាននិក្ខេបជាននមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន កម្មវិបាកជាននំ។ យទិ ហិ សមុទាគមតោ ជានេយ្យ, អត្តនោបិ ជានេយ្យ, ន ចស្ស តំ អត្ថីតិ, តថា អាហ “**ឥត្ថម្ភាវោតិ ឥទំ ចក្កវាឡ**”ន្តិអាទិ។ រាគយោគតោ រាគោ ឯតស្ស អត្ថីតិ វា រាគោ, វិរជ្ជនសីលោ វិរាគី, **តំ រាគវិរាគិនំ។ សហស្សិព្រហ្មា នាម ត្វំ** ចូឡនិយា ឯវ លោកធាតុយា ជាននតោ។ **តយា**តិ និស្សក្កេ ករណវចនំ។ **ចតុហត្ថាយា**តិ អនេកហត្ថេន សាណិបាការេន កាតព្ពបដប្បមាណំ ទីឃតោ ចតុហត្ថាយ, វិត្ថារតោ ទ្វិហត្ថាយ បិលោតិកាយ កាតុំ វាយមន្តោ វិយ គោប្បទកេ ឧទកេ និមុជ្ជិតុកាមោ វិយ ច បមាណំ អជានន្តោ វិហញ្ញតីតិ និគ្គណ្ហាតិ។

៥០៤. តំ កាយន្តិ តទេវ និកាយំ។ **ជានិតព្ពដ្ឋានំ បត្វាបីតិ** អនញ្ញសាធារណា មយ្ហំ សីលាទយោ គុណវិសេសា តាវ តិដ្ឋន្តុ, ឦទិសំ លោកិយំ បវត្តកំ ជានិតព្ពដ្ឋានម្បិ បត្វា។ អយំ តមេសំ អតិសយេន នីចោតិ នីចេយ្យោ, តស្ស ភាវោ **នីចេយ្យន្តិ** អាហ "**តយា នីចតរភាវោ បន មយ្ហំ កុតោ**"តិ។

ហេដ្ឋូបបត្តិកោតិ ឧបរូបរិតោ ចវិត្វា ហេដ្ឋា លទ្ធូបបត្តិកោ។ ឯវំ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ "**អនុប្បន្នេ ពុទ្ធុប្បាទេ**"តិ អាហ។ **ហេដ្ឋូបបត្តិកំ កត្វា**តិ ហេដ្ឋូបបត្តិកំ បត្តនំ កត្វា។ យថា កេនចិ ពហូសុ អានន្តរិយេសុ កតេសុ យំ តត្ថ គរុតរំ ពលវំ, តទេវ បដិសន្ធិំ ទេតិ, ឥតរានិ បន តស្ស អនុពលប្បទាយកានិ ហោន្តិ, ន បដិសន្ធិទាយកានិ, ឯវំ ចតូសុ រូបជ្ឈានេសុ ភាវិតេសុ យំ តត្ថ គរុតរំ ឆន្ទបណិធិអធិមោក្ខាទិវសេន សាភិសង្ខារញ្ច, តទេវ ច បដិសន្ធិំ ទេតិ, ឥតរានិ បន អលទ្ធោកាសតាយ តស្ស អនុពលប្បទាយកានិ ហោន្តិ, ន បដិសន្ធិទាយកានិ, តន្និព្ពត្តិតជ្ឈានេនេវ អាយតិំ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិ ហោតីតិ អាហ "**តតិយជ្ឈានំ បណីតំ ភាវេត្វា**"តិ។ **តត្ថា**តិ សុភកិណ្ហព្រហ្មលោកេ។ បុន **តត្ថា**តិ អាភស្សរព្រហ្មលោកេ។ **បឋមកាលេ**តិ តស្មិំ ភវេ បឋមស្មិំ កាលេ។ **ឧភយន្តិ** អតីតំ អត្តនោ និព្ពត្តដ្ឋានំ, តត្ថ និព្ពត្តិយា ហេតុភូតំ អត្តនោ កតកម្មន្តិ ឧភយំ។ **បមុស្សិត្វា** កាលស្ស ចិរតរភាវតោ។ **វីតិនាមេតិ បដិបជ្ជន្តី**តិ ច តទា តស្សា កិរិយាយ បវត្តិក្ខណំ ឧបាទាយ បវត្តមានបយោគោ។

អបាយេសីតិ បាយេសិ។ **បិបាសិតេ**តិ តសិតេ។ **ឃម្មនី**តិ ឃម្មកាលេ។ **សម្បរេតេ**តិ ឃម្មបរិឡាហេន បិបាសាយ អភិភូតេ។ ន្តិ បានីយទានំ។ **វតសីលវត្តន្តិ** សមាទានវសេន វតភូតំ ចារិត្តសីលភាវេន សមាចិណ្ណត្តា សីលវត្តំ។ **សុត្តប្បពុទ្ធោវ អនុស្សរាមី**តិ សុបិត្វា បពុទ្ធមត្តោ វិយ សុបិនំ តាវ បុព្ពេនិវុត្ថំ មម បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន អនុស្សរាមិ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន វិយ បច្ចក្ខតោ បស្សាមីតិ អត្ថោ។

ករមរេតិ វិលុម្បិត្វា អានីតេ។ **កម្មសជ្ជន្តិ** យុទ្ធសជ្ជំ, អាវុធាទាយិនិន្តិ អត្ថោ។

ឯណិកូលស្មិន្តិ ឯណិមិគពាហុល្លេន "ឯណិកូល"ន្តិ សង្ខំ គតេ គង្គាយ តីរប្បទេសេ។ **គយ្ហក នីយមានន្តិ** គយ្ហវសេន ករមរភាវេន ចោរេហិ អត្តនោ ឋានំ នីយមានំ។

អារាមរោហិតាហរសេន **មិត្តសន្ថវំ កត្វា**។ "ឯវំ អម្ហេសុ កីឡន្តេសុ គង្គេយ្យកោ នាគោ កុបិតោ"តិ **មយិ សញ្ញម្បិ ន ករោន្តី**តិ។ **សុសុការន្តិ** សុសូតិ បវត្តំ ភេរវនាគនិស្សាសំ។

គហីតនាវន្តិ វិហេឋេតុកាមតាយ គតិនិវារណវសេន គហិតំ និគ្គហិតំ នាវំ។ **លុទ្ទេនា**តិ ក្រូរេន។ **មនុស្សកប្បា**តិ នាវាគតានំ មនុស្សានំ វិហេឋេតុកាមតាយ។

ពទ្ធចរោតិ បដិពទ្ធចរិយោ។ តេនាហ "**អន្តេវាសិកោ**"តិ។ **តំ និស្សាយេវា**តិ រញ្ញោ ឧបដ្ឋិយមានោបិ រាជានំ បហាយ តំ កប្បំ អន្តេវាសី និស្សាយេវ។

សម្ពុទ្ធិមន្តំ វតិនំ អមញ្ញីតិ អយំ សម្មទេវ ពុទ្ធិមា វតសម្បន្នោតិ អមញ្ញិ សម្ភាវេសិ ច។

នានត្តភាវេសូតិ នានា វិសុំ វិសុំ អត្តភាវេសុ។

អទ្ធាតិ ឯកំសេន។ **មមេតមាយុន្តិ** មយ្ហំ ឯតំ យថាវុត្តំ តត្ថ តត្ថ ភវេ បវត្តំ អាយុំ។ ន កេវលំ មម អាយុមេវ, អថ ខោ **អញ្ញម្បិ** សព្ពញ្ញេយ្យំ **ជានាសិ,** ន តុយ្ហំ អវិទិតំ នាម អត្ថិ។ **តថា ហិ ពុទ្ធោ** សម្មាសម្ពុទ្ធោ តុវំ។ នោ ចេ កថមយមត្ថោ ញាតោ? **តថា ហិ** សម្មាសម្ពុទ្ធត្តា **ឯវំ តេ អយំ ជលិតោ** ជោតមានោ **អានុភាវោ ឱភាសយំ** សព្ពម្បិ **ព្រហ្មលោកំ** ឱភាសេន្តោ ទិព្ពមានោ **តិដ្ឋតី**តិ សត្ថុ អសមសមតំ បវេទេសិ។

បឋវត្តេនាតិ បឋវីអត្តេន។ តេនាហ "**បឋវីសភាវេនា**"តិ។ ឯត្ថ ច យស្មា – "សព្ពសង្ខារសមថោតិ"អាទិនា (មហាវ. ៧; ទី. និ. ២.៦៤, ៦៧; ម. និ. ១.២៨១; សំ. និ. ១.១៧២) សាធារណតោ, "យត្ថ នេវ បថវី"តិ អសាធារណតោ ច បថវិយា អសភាវេន និព្ពានស្ស គហេតព្ពតា អត្ថិ, តំ និវត្តេត្វា បថវិយា អនញ្ញសាធារណំ សភាវំ គហេតុំ "**បថវិយា បឋវត្តេនា**"តិ វុត្តំ។ **នាបហោសិន្តិ** ន បាបុណិំ។ ឥធ បថវិយា បាបុណនំ នាម "ឯតំ មមា"តិអាទិនា គហណន្តិ អាហ "**តណ្ហាទិដ្ឋិមានគ្គាហេហិ ន គណ្ហិ**"ន្តិ។

វាទិតាយាតិ វាទសីលតាយ។ **សព្ពន្តិ អក្ខរំ និទ្ទិសិត្វា**តិ "សព្ពំ ខោ អហំ ព្រហ្មេ"តិអាទិនា ភគវតា វុត្តំ សព្ព-សទ្ទំ – "សចេ ខោ តេ មារិស សព្ពស្ស សព្ពត្តេន អននុភូត"ន្តិ បច្ចនុភាសនវសេន និទ្ទិសិត្វា។ **អក្ខរេ ទោសំ**

គណ្ហន្តោតិ ភគវតោ សក្កាយសព្ពំ សន្ធាយ សព្ព-សទ្ទេ គហិតេ សព្ពសព្ពវសេន តទត្ថបរិវត្តនេន សព្ព-សទ្ទវចនីយតាសាមញ្ញេន ច ទោសំ គណ្ហន្តោ។ តេនាហ “**សត្ថា បនា**”តិអាទិ។ តត្ថ យទិ សព្ពំ អននុភូតំ “នត្ថិ សព្ព”ន្តិ លោកេ អនវសេសំ បុច្ឆតិ។ សចេ សព្ពស្ស សព្ពត្តេន អនវសេសសភាវេន អននុភូតំ អប្បត្តំ, តំ គគនកុសុមំ វិយ កិញ្ចិ ន សិយា។ **អថស្ស អននុភូតំ អត្ថី**តិ អស្ស សព្ពត្តេន អននុភូតំ យទិ អត្ថិ, “សព្ព”ន្តិ ឥទំ វចនំ មិច្ឆា, សព្ពំ នាម តំ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**មា ហេវ តេ រិត្តកមេវា**”តិអាទិ។

អហំ សព្ពញ្ច វក្ខាមិ, អននុភូតញ្ច វក្ខាមីតិ អហំ “សព្ព”ន្តិ ច វក្ខាមិ, “អននុភូត”ន្តិ ច វក្ខាមិ, ឯត្ថ កោ ទោសោតិ អធិប្បាយោ។ **ការណំ អាហរន្តោ**តិ សព្ពស្ស សព្ពត្តេន អននុភូតស្ស អត្ថិភាវេ ការណំ និទ្ទិសន្តោ។ **វិជានិតព្ព**ន្តិ មគ្គផលបច្ចវេក្ខណញាណេហិ វិសេសតោ សព្ពសង្ខតវិសិដ្ឋតាយ ជានិតព្ពំ។ **អនិទស្សន**ន្តិ ឥទំ និព្ពានស្ស សនិទស្សនទុកេ ទុតិយបទសហិតតាទស្សនន្តិ អធិប្បាយេន “**ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អាបាថំ អនុបគមនតោ អនិទស្សនំ នាមា**”តិ វុត្តំ។ សព្ពសង្ខតវិធុរតាយ វា នត្ថិ ឯតស្ស និទស្សនន្តិ **អនិទស្សនំ**។ នត្ថិ ឯតស្ស អន្តោតិ **អនន្តំ**។ តេន វុត្តំ “**តយិទ**”ន្តិអាទិ។

ភូតានីតិ បច្ចយសម្ភូតានិ។ **អសម្ភូត**ន្តិ បច្ចយេហិ អសម្ភូតំ, និព្ពានន្តិ អត្ថោ។ អបភស្សរភាវហេតូនំ សព្ពសោ អភាវា សព្ពតោ បភាតិ **សព្ពតោបភំ**។ តេនាហ “**និព្ពានតោ ហិ**”តិអាទិ។ តថា ហិ វុត្តំ – “តមោ តត្ថ ន វិជ្ជតី”តិ។ (នេត្តិ. ១០៤) **បភូតមេវា**តិ បកដ្ឋភាវេន ឧក្កដ្ឋភាវេន វិជ្ជមានមេវ។ អរូបីភាវេន អទេសិកត្តា សព្ពតោ បភវតិ វិជ្ជតីតិ **សព្ពតោបភំ**។ តេនាហ “**បុរត្ថិមទិសាទីសូ**”តិអាទិ។ បវិសន្តិ ឯត្ថាតិ បវិសំ, តទេវ ស-ការស្ស ភ-ការំ, វិ-ការស្ស ច លោបំ កត្វា វុត្តំ “**បភ**”ន្តិ។ តេនាហ “**តិត្ថស្ស នាម**”ន្តិ។ **វាទំ បតិដ្ឋបេសី**តិ ឯវំ មយា សព្ពញ្ច វុត្តំ, អននុភូតញ្ច វុត្តំ, តត្ថ យំ តយា អធិប្បាយំ អជានន្តេន សហសា អប្បដិសង្ខាយ ទោសគ្គហណំ, តំ មិច្ឆាតិ ព្រហ្មុនំ និគ្គណ្ហន្តោ ភគវា អត្តនោ វាទំ បតិដ្ឋបេសិ។

គហិតគហិតន្តិ “ឥទំ និច្ច”ន្តិអាទិនា គហិតគហិតំ គាហំ។ តត្ថ តត្ថ ទោសទស្សនមុខេន និគ្គណ្ហន្តេន **សត្ថារា វិស្សជ្ជាបិតោ កិញ្ចិ គហេតព្ពំ** អត្តនោ បដិសរណំ **អទិស្វា** បរាជយំ បដិច្ឆាទេតុំ **លឡិតកំ កាតុកាមោ** វាទំ បហាយ ឥទ្ធិយា បាដិហារិយលីឡំ ទស្សេតុកាមោ។ **យទិ សក្កោសិ មយ្ហំ អន្តរធាយិតុំ**, ន បន សក្ខិស្សសីតិ អធិប្បាយោ។ **មូលបដិសន្ធី គន្តុកាមោ**តិ អត្តនោ បាកតិកេន អត្តភាវេន ឋាតុកាមោ។ សោ ហិ បដិសន្ធិកាលេ និព្ពត្តសទិសតាយ មូលបដិសន្ធីតិ វុត្តោ។ **អញ្ញេស**ន្តិ ហេដ្ឋា អញ្ញកាយិកានំ ព្រហ្មុនំ។ **ន អទាសិ** អភិសង្ខតកាយេនេវាយំ តិដ្ឋតុ, ន បាកតិករូបេនាតិ ចិត្តំ ឧប្បាទេសិ។ តេន សោ អភិសង្ខតកាយំ អបនេតុំ អវិសហន្តោ អត្តភាវបដិច្ឆាទកំ អន្ធការំ និម្មិនិតុំ អារភិ។ សត្ថា តំ តម្បិ វិទ្ធំសេតិ។ តេន វុត្តំ “**មូលបដិសន្ធី វា**”តិអាទិ។

ភវេវាហន្តិ ភវេ ឯវ អហំ។ អយញ្ច ឯវ-សទ្ទោ អដ្ឋានបយុត្តោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អហំ ភវេ ភយំ ទិស្វាយេវា**”តិ, សព្ពស្មិំ ភវេ ជាតិអាទិភយំ ញាណចក្ខុនា យាថាវតោ ទិស្វា។ **សត្តភវ**ន្តិ សត្តសង្ខាតំ ភវំ។ កម្មភវបច្ចយេ ហិ ឧបបត្តិភវេ សត្តសមញ្ញា។ **វិភវ**ន្តិ វិមុត្តិំ។ បរិយេសមានម្បិ ឧបាយស្ស អនធិគតត្តា **ភវេយេវ ទិស្វា**។ **ភវញ្ច វិភវេសិនំ** វិភវំ និព្ពានំ ឯសមានានំ សត្តានំ ភវំ, ភវេសុ ឧប្បត្តិញ្ច ទិស្វាតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ន អភិវទិ**ន្តិ “អហោ វត សុខ”ន្តិ ឯវំ អភិវទាបនាការភាវតោ ន អភិនិវិសី, លក្ខណវចនមេតំ។ គាហន្តោ ឯវំ វា អភិវាទ-សទ្ទោតិ អាហ “**នាភិវទិ**”ន្តិ, “**ន គវេសិ**”ន្តិ។ **ភវ**គ្គហណេនេត្ថ ទុក្ខសច្ចំ, **នន្ទី**គហណេន សមុទយសច្ចំ, **វិភវ**គ្គហណេន និរោធសច្ចំ, **នន្ទិញ្ច ន ឧបាទិយិន្តិ** ឥមិនា មគ្គសច្ចំ បកាសិតន្តិ អាហ “**ឥតិ ចត្តារិ សច្ចានិ បកាសេន្តោ**”តិ។ តទិទំ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ គាថាយ វិភាវនទស្សនំ។ សត្ថា បន តេសំ ព្រហ្មុនំ អជ្ឈាសយានុរូបំ សច្ចានិ វិត្ថារតោ បកាសេន្តោ វិបស្សនំ បាបេត្វា អរហត្តេន ទេសនាយ កូដំ គណ្ហិ។ តេ ច ព្រហ្មានោ កេចិ សោតាបត្តិផលេ, កេចិ សកទាគាមិផលេ, កេចិ អនាគាមិផលេ, កេចិ អរហត្តេ ច បតិដ្ឋហិំសុ។ តេន វុត្តំ “**សច្ចានិ បកាសេន្តោ សត្ថា ធម្មំ ទេសេសី**”តិអាទិ។ **អច្ឆរិយជាតា**តិ សញ្ជាតច្ឆរិយា។ **សមូលំ ភវ**ន្តិ តណ្ហាវិជ្ជាហិ សមូលំ ភវំ។

៥០៥. **មម វសំ អតិវត្តិតានី**តិ សព្ពសោ កាមធាតុសមតិក្កមនបដិបទាយ មយ្ហំ វិសយំ អតិក្កមិតានិ។ កថំ បនាយំ តេសំ អរិយភូមិសមោក្កមនំ ជានាតីតិ? នយគ្គាហតោ – “សមណោ គោតមោ ធម្មំ ទេសេន្តោ សំសារេ អាទីនវំ, និព្ពានេ ច អានិសំសំ បកាសេន្តោ វេនេយ្យជនំ និព្ពានំ ទិដ្ឋមេវ ករោតិ, តស្ស ទេសនា អវញ្ឈា អមោឃា តេន្វេន វិស្សជ្ជវជិរសទិសា, តស្ស ច អាណាយ បិតា សំសារេ ន ទិស្សន្តេវា”តិ នយគ្គាហេន អនុមានេន ជានាតិ។ **សចេ ត្វំ ឯវំ អនុពុទ្ធោ**តិ យថា ត្វំ បរេសំ សច្ចាភិសម្ពោធំ វទតិ, ឯវំ ត្វំ អត្តនោ អនុរូបតោ សយម្ភុញាណេន ពុទ្ធោ ធម្មំ បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតោ។ **តំ ធម្មំ មា ឧបនយសី**តិ តយា បដិវិទ្ធធម្មំ មា សាវកបដិវេធំ បាបេសិ។ **ឥទ**ន្តិ ឥទំ អនន្តរំ វុត្តំ ព្រហ្មលោកេ បតិដ្ឋានំយេវ សន្ធាយ មារោ វទតិ, តេ ទស្សេន្តោ “**អនុប្បន្នេ**

ហី”តិអាទិមាហ។ អបាយបតិដ្ឋានំ បន អាជីវកនិគណ្ឋាទិបព្ពជ្ជំ ឧបគតេ តិត្ថករេ, យេ កេចិ វា បព្ពជិត្វា មិច្ឆាបដិបន្នេ ជនេ សន្ធាយ វទតិ។ **អនុប្បន្នេ**តិ អសញ្ជាតេ, អប្បត្តេតិ អត្ថោ។ **អនុល្លបនតាយា**តិ យថា មារោ ឧបរិ កិញ្ចិ ឧត្តរំ លបិតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ តថា ឧត្តរភាសនេន។ **និមន្តនវចនេនា**តិ វិញ្ញាបនវចនេន។ ព្រហ្មំ សេដ្ឋំ និមន្តនំ, ព្រហ្មុនោ វា និមន្តនំ ឯត្ថ អត្ថីតិ **ព្រហ្មនិមន្តនិកំ,** សុត្តំ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ព្រហ្មនិមន្តនិកសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

១០. មារតជ្ជនីយសុត្តវណ្ណនា

៥០៦. **កោដ្ឋមនុបវិដ្ឋោ**តិ អាសយោ វច្ចកុត្តដ្ឋានតាយ កោដ្ឋំ, តស្ស អព្ភន្តរញ្ចេត្ថ កោដ្ឋំ។ អនុរូបោ ហុត្វា បវិដ្ឋោ អនុបវិដ្ឋោ។ សុខុមញ្ហិ តទនុច្ឆវិកំ អត្តភាវំ មាបេត្វា អយំ តត្ថ បវិដ្ឋោ។ **គរុគរោ វិយា**តិ គរុកគរុកោ វិយ។ ឧ-ការស្ស ហិ ឱ-ការំ កត្វា អយំ និទ្ទេសោ, អតិវិយ គរុកោ មញ្ញេតិ អត្ថោ។ គរុគរុ វិយ តច្ចេវ វា បាឋោ។ មាសភត្តំ មាសោ ឧត្តរបទលោបេន, មាសភត្តេន អាចិតំ បូរិតំ **មាសាចិតំ មញ្ញេ**។ តេនាហ “**មាសភត្តំ ភុត្តស្ស កុច្ឆិ វិយា**”តិ។ ឧត្តរបទលោបេន វិនា អត្ថំ ទស្សេតុំ “**មាសបូរិតបសិព្ពកោ វិយា**”តិ វុត្តំ។ **តិន្តមាសោ វិយា**តិ តិន្តមាសោ បសិព្ពកោ វិយ។ កឹ នុ ខោ ឯតំ មម កុច្ឆិយំ បុព្ពេ ភារិកត្តំ, កឹ នុ ខោ កថំ នុ ខោ ជាតន្តិ អធិប្បាយោ? **ឧបាយេនា**តិ បថេន ញាយេន។ ព្យតិរេកតោ បនស្ស អនុបាយំ ទស្សេតុំ “**សចេ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ អត្តានមេវ វា សន្ធាយ “**មា តថាគតំ វិហេសេសី**”តិ អាហ។ យថា ហិ អរិយសង្ឃោ “តថាគតំ ទេវមនុស្សបូជិតំ, សង្ឃំ នមស្សាម សុវត្ថិ ហោតូ”តិអាទីសុ (ខុ. បា. ៦.១៨; សុ. និ. ២៤១) **តថាគតោ**តិ វុច្ចតិ, ឯវំ តប្បរិយាបន្នា អរិយបុគ្គលា, យថា ច បុរិមកា ទុតិយអគ្គសាវកា កប្បានំ សតសហស្សាធិកំ ឯកំ អសង្ខេយ្យំ បារមិយោ បូរេត្វា អាគតា, អយម្បិ មហាថេរោ តថា អាគតោតិ **តថាគតោ**តិ។ **បតិអគ្គឡេវ អដ្ឋាសី**តិ អគ្គឡស្ស ពហិភាគេ អដ្ឋាសិ។

៥០៧. វុត្ថទេវតា នាម ចាតុមហារាជិកេសុ និហីនោ កាយោ, តស្មា នេសំ មនុស្សគន្ធោ បរិចិតត្តា នាតិជេគុច្ឆោតិ អាហ “**អាកាសដ្ឋទេវតាន**”ន្តិ។ **អាពាធំ ករោតី**តិ ទុក្ខំ ជនេតិ។ **នាគវិកោ**តិ សុកុមារោ។ **បរិចោក្ខោ**តិ សព្ពសោ សុចិរូបោ។ **ញាតិកោដិ**ន្តិ ញាតិភាគំ។ អនាទិមតិ ហិ សំសារេ ញាតិភាគរហិតោ នាម សត្តោ កស្សចិបិ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **តទ**ន្តិ “សោ មេ ត្វំ ភាគិនេយ្យោ ហោសី”តិ តទំ វចនំ។ **បវេណិវសេនា**តិ តទា មយ្ហំ ភាគិនេយ្យោ ហុត្វា តទានិ មារដ្ឋានេ ឋិតោតិ តមិស្សា បវេណិយា វសេន វុត្តំ។ អញ្ញស្ស វា វេសមំ ធុរោ **វិធុរោ**។ តេនាហ “**អញ្ញេហិ សទ្ធឹ អសទិសោ**”តិ។ **អប្បទុក្ខេនា**តិ សុខេនេវ។ បន្ថានំ អវន្តិ គច្ឆន្តីតិ **បថាវិនោ។ ឯគ្គកេនា**តិ ឯគ្គារតា ចិតកសន្និសយេន។ **ឧទកលេណ**ន្តិ ឧទកនិស្សន្ទនលេណំ។ **សមាបត្តិតោ**តិ និរោធសមាបត្តិតោ។ **សមាបត្តិផល**ន្តិ និរោធសមាបត្តិផលំ។

៥០៨. **ទសហិ អក្កោសវត្ថូហី**តិ ទសហិបិ អក្កោសវត្ថូហិ, តតោ កិញ្ចិ អហាបេន្តា។ **បរិភាសថា**តិ គរហថ។ **ឃដ្ដេថា**តិ អន្ទូនាហិ កថាហិ តមេសុ ឱវិជ្ឈថ។ **ទុក្ខាបេថា**តិ ចិត្តេ ទុក្ខំ ជនេថ។ **ឯតេស**ន្តិ តេសំ ភិក្ខូនំ តុម្ហាកំ អក្កោសនាទីហិ ភិក្ខូនំ កិលេសុប្បត្តិយា។ តេនេត្ថ **ទូសី មារោ** ឱតារំ លភតិ នាមាតិ អធិប្បាយោ។ ឧបដ្ឋាតព្ពំ ឥភំ អរហន្តីតិ ឥព្ភា, ហត្ថិភណ្ឌកា, ហីនជីវិកតាយ ហេតេ ឥព្ភា វិយាតិ **ឥព្ភា,** តេ បន សទុតិយករសេន “**គហបតិកា**”តិ វុត្តា។ **កណ្ហា**តិ កណ្ហាភិជាតិកា។ បាទតោ ជាតត្តា **បាទានំ អបច្ចា។ អាលសិយជាតា**តិ កសិវណិជ្ជាទិកម្មស្ស អករណេន សញ្ជាតាលសិយា។ **គូថនិទ្ធមនបនាឡី**តិ វច្ចកូបតោ គូថស្ស និក្ខមបទេសោ។

មនុស្សានំ អកុសលំ ន ភវេយ្យ តេសំ តាទិសាយ អភិសន្ធិយា អភាវតោ។ អាវេសកស្ស អានុភាវេន អាវិដ្ឋស្ស ចិត្តសន្តតិ វិបរិវត្តតីតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ **វិសភាគវត្ថុ**ន្តិ ភិក្ខូនំ សន្តិកេ ឥត្ថិរូបំ, ភិក្ខុនីនំ សន្តិកេ បុរិសរូបន្តិ ឰទិសំ, អញ្ញំ វា បព្ពជិតានំ អសារុប្បំ វិសភាគវត្ថុំ។ **វិប្បដិសារារម្មណ**ន្តិ បស្សន្តានំ វិប្បដិសារស្ស បច្ចយំ។ **លេបយដ្ឋិ**ន្តិ លេបលិត្តំ វាកុរយដ្ឋឹ។

៥១០. **សោមនស្សវសេនា**តិ គេហស្សិតសោមនស្សវសេន។ **អញ្ញថត្ត**ន្តិ ឧប្បិលាវិតត្តំ។ **បុរិមនយេនេវា**តិ “សចេ មារោ មនុស្សានំ សរីរេ អធិមុច្ចិត្វា”តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តនយេន។ យទិ មារោ តថា ករេយ្យ, មនុស្សានំ កុសលំ ន ភវេយ្យ, មារស្សេវ ភវេយ្យ, សរីរេ បន អនធិមុច្ចិត្វា តាទិសំ បសាទនីយំ បសាទវត្ថុំ ទស្សេសិ។ តេនាហ “**យថា ហី**”តិអាទិ។

៥១១. អសុភសញ្ញាបរិចិតេនាតិ សកលំ កាយំ អសុភន្តិ បវត្តាយ សញ្ញាយ សហគតជ្ឈានំ អសុភសញ្ញា, តេន បរិចិតេន បរិភាវិតេន។ **ចេតសា** ចិត្តេន។ **ពហុល**ន្តិ អភិណ្ហំ។ **វិហរតោ**តិ វិហរន្តស្ស, អសុភសមាបត្តិពហុលស្សាតិ អត្ថោ។ **បតិលីយតី**តិ សង្កុចតិ តត្ថ បដិកូលតាយ សណ្ឋិតត្តា។ **បតិកុដតី**តិ អបសក្កតិ។ **បតិវត្តតី**តិ និវត្តតិ។ តតោ ឯវ **ន សម្បសារិយតិ។ រសតណ្ហាយា**តិ មធុរាទិរសវិសយាយ តណ្ហាយ។

សព្ពលោកេ អនភិរតិសញ្ញាតិ តីសុបិ ភវេសុ អរុច្ចនវសេន បវត្តា វិបស្សនាភាវនា។ និព្ពិទានុបស្សនា ហេសា។ **លោកចិត្រេសូ**តិ ហត្ថិអស្សរថបាសាទកូដាគារាទិភេទេសុ ចេវ អារាមវាមលេយ្យកាទិភេទេសុ ច លោកេ ចិត្តវិចិត្តេសុ។ **រាគសន្តានិ** រូបសន្តរាគានិ។ **ទោសមោហសន្តានី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឥមេសំ ឯវ កម្មដ្ឋានគ្គហណំ សព្ពេសំ សប្បាយភាវតោ។

៥១២. សក្ខរំ គហេត្វាតិ សក្ខរាសីសេន តត្ថកំ ភិន្ទបាសាណមុដ្ឋិន្តិ អាហ “**អន្តោមុដ្ឋិយំ តិដ្ឋនបមាណំ បាសាណ**”ន្តិ។ មុដ្ឋិបរិយាបន្នន្តិ អត្ថោ។ អយញ្ហិ បាសាណស្ស ហេដ្ឋិមកោដិ។ **ហត្ថិនាគោ**តិ មហាហត្ថី។ មហន្តបរិយាយោ **នាគ**-សទ្ទោតិ កេចិ។ អហិនាគាទិតោ វា វិសេសនត្ថំ ហត្ថិនាគោតិ វុត្តំ។ សកលសរីរេនេវ និវត្តិត្វា អបលោកេសីតិ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ន វាយ**ន្តិ ឯត្ថ **វា**-សទ្ទោ អវធារណត្ថោតិ អាហ “**នេវ បមាណំ អញ្ញាសី**”តិ។ **សហាបលោកនាយាតិ ច វចនតោ**តិ ឥមិនា វចនេន ឥមំ វចនមត្ថំ គហេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **ឧឡារ**តិ ឧឡារគុណោ។ ភគវន្តញ្ហិ ឋបេត្វា នត្ថិ តទា សទេវកេ លោកេ តាទិសោ គុណវិសេសយុត្តោតិ។

វិសុំ វិសុំ បច្ចត្តវេទនិយោ អយសូលេន សទ្ធឹ ភូតានិ ឆ ផស្សាយតនានិ ឯតស្សាតិ ឆ ផស្សាយតនំ, ទុក្ខំ។ តំ ឯត្ថ អត្ថីតិ **ឆ ផស្សាយតនិកោ,** និរយោ។ តេនាហ “**ឆសុ ផស្សា…បេ…. បច្ចយោ**”តិ។ សមាហនតីតិ សមាហតោ, អនេកសតភេទោ សង្កុសមាហតោ ឯត្ថ អត្ថីតិ **សង្កុសមាហតោ,** និរយោ។ វិសេសបច្ចយតាយ វេទនាយ ឋិតោតិ វេទនិយោ, ការណាការកេន វិនា បច្ចត្តំ សយមេវ វេទនិយោតិ **បច្ចត្តវេទនិយោ។ អយសូលេន សទ្ធឹ អយសូល**ន្តិ បាទបទេសតោ បដ្ឋាយ និរន្តរំ អភិហននវសេន អាគតេន បណ្ណាសាយ ជនេហិ គហិតេន អយសូលេន សហ សីសបទេសតោ បដ្ឋាយ អាគតំ។ អយសូលភាវសាមញ្ញេន ចេតំ ឯកវចនំ, សតមត្តានិ បតិតានិ សូលានិ។ **ឥមិនា តេ ឋានេន ចិន្តេត្វា**តិ និស្សិតវោហារេន និស្សយំ វទតិ។ **ឯវំ វុត្ត**ន្តិ “តទា ជានេយ្យាសិ វស្សសហស្សំ មេ និរយេ បច្ចមានស្សា”តិ ឯវំ វុត្តំ។ **វុដ្ឋានិម**ន្តិ វុដ្ឋានេ ភវំ, អន្តិមន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**វិបាកវុដ្ឋានវេទន**”ន្តិ, វិបាកស្ស បរិយោសានំ វេទនន្តិ អត្ថោ។ **ទុក្ខតរា ហោតិ** បទីបស្ស វិជ្ឈាយនក្ខណេ មហន្តភាវោ វិយ។

៥១៣. យដ្ឋយិត្វា បោថេត្វា។ **បាដិយេក្កវេទនាជនកា**តិ បច្ចេកំ មហាទុក្ខសមុប្បាទកា។ អយតោ អបគតោ **និរយោ,** សោ **ទេវទូតសុត្តេន** (ម. និ. ៣.២៦១) ទីបេតព្ពោ។ អត្ថវណ្ណនា បនស្ស បរតោ សយមេវ អាគមិស្សតិ។ ឥមំ បន អតីតវត្ថុំ អាហរិត្វា អត្តនោ ញាណានុភាវទីបនមុខេន មារំ សន្តជ្ជេន្តោ មហាថេរោ “**យោ ឯតមភិជានាតី**”តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – **យោ** មហាភិញ្ញោ **ឯតំ** កម្មំ កម្មផលញ្ច ហត្ថតលេ ឋបិតំ អាមលកំ វិយ អភិមុខំ កត្វា បច្ចក្ខតោ ជានាតិ។ សព្ពសោ ភិន្នកិលេសតាយ **ភិក្ខុ** សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស អគ្គសាវកោ, **តាទិសំ** ឧឡារគុណំ **អាសជ្ជ** យដ្ឋយិត្វា ឯកន្តកាឡកេហិ បាបធម្មេហិ សមន្នាគតត្តា **កណ្ហ** មារ អាយតឹ មហាទុក្ខំ វិន្ទិស្សសិ។

ឧទកំ វត្ថុំ កត្វាតិ តត្ថ និព្ពត្តនកសត្តានំ សាធារណកម្មផលេន មហាសមុទ្ទឧទកមេវ អធិដ្ឋានំ កត្វា។ តថា ហិ តានិ កប្បដ្ឋិតិកានិ ហោន្តិ។ តេនាហ “**កប្បដ្ឋាយិនោ**”តិ។ **តេសន្តិ** វិមានានំ។ **ឯតំ** យថាវុត្តវិមានវត្ថុំ តាសំ អច្ឆរានំ សម្បត្តិំ, តស្ស ច ការណំ អត្តបច្ចក្ខំ កត្វា **ជានាតិ។ បាទង្គុដ្ឋេន កម្បយី**តិ បុព្ពារាមេ វិសាខាយ មហាឧបាសិកាយ ការិតំ សហស្សគព្ភបដិមណ្ឌិតមហាបាសាទំ អត្តនោ បាទង្គុដ្ឋេន កម្បេសិ។ តេនាហ “**ឥទំ បាសាទកម្បនសុត្តេន ទីបេតព្ព**”ន្តិ។ ឥទន្តិ “យោ វេជយន្ត”ន្តិ ឥមិស្សា គាថាយ អត្ថជាតំ **ចូឡតណ្ហាសង្ខយវិមុត្តិសុត្តេនេវ** (ម. និ. ១.៣៩៣) **ទីបេតព្ពំ**។

តស្ស ព្រហ្មគណស្ស តថាចិន្តនសមនន្តរមេវ តស្មឹ ព្រហ្មលោកេ សុធម្មំ ព្រហ្មសភំ គន្ត្វា។ **តេបី**តិ មហាមោគ្គល្លានាទយោ។ **បច្ចេកំ ទិសាសូ**តិ មហាមោគ្គល្លានត្ថេរោ បុរត្ថិមទិសាយំ, មហាកស្សបត្ថេរោ ទក្ខិណទិសាយំ, មហាកប្បិនត្ថេរោ បច្ឆិមទិសាយំ, អនុរុទ្ធត្ថេរោ ឧត្តរទិសាយន្តិ ឯវំ ចត្តារោ ថេរា ព្រហ្មបរិសមត្ថកេ មជ្ឈេ និសិន្នស្ស ភគវតោ សមន្តតោ ចតុទ្ទិសា និសីទឹសុ។ **គាថា វុត្តា**តិ “យោ ព្រហ្មំ បរិបុច្ឆតី”តិ គាថា វុត្តា។ **អញ្ញតរព្រហ្មសុត្តេនា**តិ – “តេន ខោ បន សមយេន អញ្ញតរស្ស ព្រហ្មុនោ ឯវរូបំ បាបកំ ទិដ្ឋិគតំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិអាទិនា (សំ. និ. ១.១៧៦) មហាវគ្គេ អាគតេន អញ្ញតរព្រហ្មសុត្តេន។

ឈានវិមោក្ខេន ផុសីតិ ឈានវិមោក្ខសន្និស្សយេន អភិញ្ញាញាណេន ផស្សយិ។ វនន្តិ ជម្ពុទីបំ អផស្សយីតិ សម្ពន្ធោ។ ជម្ពុទីបោ ហិ វនពហុលតាយ ឥធ “វន”ន្តិ វុត្តោ។ តេនាហ “ជម្ពុសណ្ឌស្ស ឥស្សរោ”តិ។ **បុព្ពវិទេហានំ ទីប**ន្តិ បុព្ពវិទេហវាសីនំ ទីបំ, បុព្ពវិទេហទីបន្តិ អត្ថោ។ **ភូមិសយា នរា** នាម អបរគោយានកា ឧត្តរកុរុកា ច។ យស្មា តេ គេហបរិគ្គហាភាវតោ ភូមិយំយេវ សយន្តិ, ន បាសាទាទីសុ។ **បដិលភី**តិ ឧប្បាទេសិ។ **ឯតំ អាសំ មា អកាសី**តិ ឯសា យថា បុព្ពេ ទូសិមារស្ស, ឯវំ តុយ្ហំ អាសា ទីឃរត្តំ អនត្ថាវហា, តស្មា ឯទិសំ អាសំ មា អកាសីតិ មារស្ស ឱវាទំ អទាសិ។ សេសំ សព្ពត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បបញ្ចសូទនិយា មជ្ឈិមនិកាយដ្ឋកថាយ

មារតជ្ជនីយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច ចូឡយមកវគ្គវណ្ណនា។

មូលបណ្ណាសដីកា សមត្តា។

ទុតិយោ ភាគោ និដ្ឋិតោ។